

SUPRACOPERTA: GH. MARINESCU

PAUL POPESCU-NEVEANU

Referenți științifici:

Prof. dr. doc. STELUȚA TEODORESCU

Dr. doc. VICTOR SAHLEANU

DICTIONAR
,
de
psihologie

BUCUREȘTI • 1978

EDITURA ALBATROS

- H.C. Warren (Tid.), *Dictionary of Psychology*, Boston — New York, 1934.
- I.A. Kairov (red.), *Pedagogicheskii slovar*, Moscova, 1960 (în l. rom. 1965).
- K. Lafon, *Vocabulaire de psychopédagogie et de psychiatrie de l'enfant*, Paris, 1963.
- J. Gould, W. Kolb (Ed.), *A Dictionary of the social sciences*, 1964.
- X. Sillamy, *Dictionnaire de la psychologie*, Paris, 1965.
- K. Pratt Fairchild (Ed.), *Dictionary of Sociology*, Totowa — New Jersey, 1965.
- H. Pieron (red.), *Vocabulaire de la psychologie*, Paris, 1967.
- J. Laplanche, J.-B. Pontalis, *Vocabulaire de psychanalyse*, Paris, 1967.
- A.M. Batro, *Dictionnaire d'epistemologie gânitivă*, Paris, 1968.
- A. Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, Paris, 1968.
- A. et R. Muchielli, *Lexique de la psychologie*, Paris, 1969.
- V.I. Gusikov, *Tevminologhiceski slovar psihiatra*, Moscova, 1969.
- St. Bîrsănescu (red.), *Dicționar de pedagogie contemporană*, București, 1969.
- J. Dreuer, W.D. Frohlich, *Worterbuch für Psychologie*, Munchen, 1970.
- K.M. Goldenson, *The Encyclopedia of human behavior*, New York, 1970.
- A.I. Diacikov (red.), *Defctologhiceski slovar*, Moscova, 1970.
- *** *Dicționar de estetică generală*, București, 1972.
- *** *Mic dicționar de filosofie*, ed. a I-a, București, 1973.
- S. Lăzărescu ș.a., *Vademecum în neurologie*-, Crniova, 1974.

Fiecare carie își are istoria și soarta sa. în momentul hi care, încheiem această carie • putem reiața ceva despre modul în care a fost realizată și concepută, dar nu-i putem prevedea „viața”.

Era prin 1965 când mi s-a propus să fac un dicționar de psihologie pentru tineri în scopuri orientative și autoeducative. M-am apucat de lucru cu entuziasm, socotind că îmi va fi ușor să expun termenii de bază ai psihologiei în mod clar dar fără concesii în raport cu rigorile științifice. Nu a fost însă deloc ușor. Am lucrat la acest dicționar, cu întreruperi și reluări, cu reveniri și reelaborări, preocupat pînă la obsesie când de o problemă sau termen, când de altul, — timp de 12 ani, investind, în principal, în această lucrare, numai aparent simplă, cel de-al cincilea deceniu al vieții mele. Am lucrat de unul singur, dar ce înseamnă „singur” când, încercînd să dau o bază de cercetare logicopsihologică dicționarului de psihologie, am întreat mereu când pe colegi, când pe discipolii mei ce înțeleg prin cutare cuvînt, cum vād problema etc. Nu puteam doar prescrie semnificațiile termenilor, trebuia să-i urmărim în sistemul obiectivat al științei și în folosirea lor curentă pentru a înțelege mai profund și a ne înțelege mai bine. Ne-a interesat să reflectăm în dicționar sistemul nostru de psihologie și gîndire psihologică. Psihologia este o știință în plină dezvoltare, fiind strîns corelată cu multe

alte discipline. Chiar pe parcursul elaborării dicționarului s-au produs importante deplasări în stocul de cunoștințe psihologice și acestea au trebuit să fie adecvat integrate în dicționar. Modelul cursei cu obstacole este în aceste condiții nu doar o figură de stil. Important este ca dicționarul să fie mai puțin retrospectiv și mai mult prospectiv, să orienteze și asupra evenimentelor științifice în curs de desfășurare. Aici apare și o complicație în plus. Psihologia, în afara profundeii și înrădăcinării în limbajul natural, uzează de mai multe limbaje științifice — fizic și cibernetic-informațional, ncurofiziologic și comportanientist, mentalist și reflexiv, sociologic și educațional, matematic și filosofic — toate fiind aplicate convergent, căutând să surprindă unitatea în diversitatea conduitei umane. Că termenii psihologici sînt prin excelență polisemantici este un fapt demult atestat, dar importantă a fost pentru noi nu doar înregistrarea tuturor sensurilor, ci indicarea legăturilor esențiale dinlăuntrul sistemului de gândire psihologică, astfel înec fiecare concept să-și poată dezvălui și preciza valorile sale generative.

Se știe că și în limbajul curent deseori utilizăm cuvintele fără a fi pînă la capăt conștienți de semnificația lor. Experiența noastră personală, ca și observațiile făcute în trei decenii de lucru cu studenții, ne dovedesc că nici limbajul științific nu este scutit de astfel de reducții și particularizări. S-a spus de aceea că a însuși corect codul unei științe. înseamnă practic a lua în bună măsură în stăpînire acea știință. Aceasta mai ales hi cazul în care dicționarul apare ca o variantă expusă analitic a unui tratat. Un tratat nu devine înec larg accesibil dacă nu este dublat de un dicționar explicit. în acest punct s-ar părea că discuția devine prea pretențioasă și se abate de la formula unui

vocabular psihologic care să pună la dispoziția tinerilor condensate științifice de natură să faciliteze cunoașterea de sine și cunoașterea altora. Știm înec că în această privință, a cunoașterii psihologice, tinerii sînt vital și puternic interesați. Or, în zilele noastre, răspunsurile ce se oferă tinerei generații nu pot fi aproximative și palide. Comanda lor este ferm științifică iar a răspunde adecvat acesteia înseamnă respect și binemeritai credit acordat tinerelor generații. Pentru acestea un anumit gen de „popularizare” de mult timp a devenit impopular.

în aceste condiții, căutînd să nu drămuim cunoștințele pentru a permite fiecărui cititor să înainteze atît cît îi este necesar și... cît poate, dicționarul, continuînd să fie adresat tineretului, și-a extins aria de cuprindere, interesînd și pe psihologi, pe specialiști din domenii conexe, ca și pe oricare din cei interesați în psihologia științifică, acum cînd sarcina optimizării factorului uman este la ordinea zilei. Este ceea ce inevitabil trebuia să revină primului dicționar de psihologie publicat în țara noastră.

Semnificația acestei lucrări, ce nu aparține unui autor ci principalei științe despre om, este în același timp legată de lărgirea și intensificarea dialogului dintre public și psihologia științifică și de maturizarea înec și a psihologiei care-și poate oferi cristalizările teoretice și pune la dispoziție valențele sale aplicative, în genere, elaborarea, ca și utilizarea unui dicționar științific, implică un efort de esențializare, punere la punct, clarificare. Doar în orice întreprindere cognitivă, primul demers este acela al definirii termenilor după care urmează progresive corelații și construcții, ca și în instruirea cu ajutorul unui manual programat. Oferind peste 2 000 de termeni prin articole, caracterizări schițate și definiri, cupriizînd principalele ramuri

ale psihologiei, dicționarul va fi neîndoiește instructiv pentru cititori. Aceasta nu înseamnă că nu persistă multe imperfecțiuni, că nu sînt de semnalat lacune, că nu vor apărea un număr de probleme pe care cititorii sînt invitați să le semnaleze și discute în vederea unei noi sau alte realizări de dicționar psihologic românesc.

Dacă mi-a revenit mie să elaborez acest dicționar pînă la capăt, rezistînd tentațiilor de abandon, este poate nu un fapt întîmplător. Tatăl meu mi-a îndrumat primii pași în psihologie și mi-a cerut să mă străduiesc ca să-mi clarific și să-mi precizez termenii. Este o linie de efort de la care am căutat să nu mă abat. De aceea, fie-mi îngăduit să dedic această lucrare memoriei tatălui meu, Gheorghe Popescu, care mi-a fost profesor de filosofic și psihologie la Liceul „Cuza Vodă”- din Huși.

Autorul

20 aprilie 1977.

A

ABERATIE MENTALĂ (IX-COERENȚA A GÎNDIRII), deviație de la normal sau denaturare cognitivă, formă a instabilității gândirii manifestată printr-o dezordine momentană a actelor și proceselor de gîndire. A.m. exprimă anumite raționalmente greșite, bazate pe iluzii, judecăți și interpretări greșite ale unor date și situații ce pot avea loc în limite normale.

ABILITATE, însușire sinonimă cu priceperea, îndemînarea, dexteritatea, dibăcia, iscusința, evidențiind ușurința, rapiditatea, calitatea superioară și precizia cu care omul desfășoară anumite activități, implicînd autoorganizare adecvată sarcinii concrete, adaptare suplă, eficientă. Este semnalată frecvent în cazul acțiunilor musculare, manuale, avînd astfel sensul de metodă, model de lucru sau de comportament aplicabil sarcinilor concrete. Se remarcă și la sarcini

cognitive. A. nu se confundă cu deprinderea, bazîndu-se pe plasticitate neuropsihică, și nu se reduce la cunoștințe întrucît prezintă o condiție pentru formarea și utilizarea optimă, în situații noi, a deprinderilor și cunoștințelor. în engleză termenul *skill* semnifică atît a. cit și aptitudinea.

ABISAL, în sens ontologic, termen care desemnează dinamica *straturilor inconștiente, instinctive, psihoorganice*, de adîncime a psihicului, opuse fenomenelor psihice care apar la suprafață, fiind ușor accesibile conștiinței. *Psihologia* a., în sens epistemologic, termen care desemnează curentele psihanalitice: a) *psihanaliza* lui S. Freud; b) *psihologia individuală* a lui A. Adler; c) *psihologia analitică* a lui C. G. Jung. Uneori acest termen se mai aplică și curentului *I;tiyr.ti:l* și lui *V.* Alcdougall. *Psihologia* a. își propune

să studieze straturile cele mai profunde și primare ale personalității.

ABNORMALITATE, termenul se referă la o îndepărtare față de limitele considerate normale. A. poate reprezenta atât limita subnormalului cât și a supranormalului. Nu are obligatoriu sens patologic.

ABREACȚIE, termen folosit în psihanaliză pentru a desemna eliberarea bruscă a unor tensiuni emoționale care fuseseră blocate în inconștient și care duc la unele exteriorizări emoționale generate de reactivarea unor amintiri neplăcute. A. survine în condițiile psihanalizei, ale unor tratamente psihoterapeutice sau ale unor confidențe, provocate prin substanțe psihotrope sau accidental (consum de alcool), în psihanaliză, a. se provoacă în vederea obținerii controlului conștient asupra situațiilor menționate și pentru a înlătura conflictele latente.

ABRUTIZARE, pierderea interesului față de valorile ce depășesc trebuințele materiale imediate, înscriindu-se în etic și estetic. Ca urmare a acestui proces, individul se manifestă în relațiile cu ceilalți oameni fără înțelegere și participare afectivă la dorințele, idealurile și suferințele acestora sau rămâne insensibil față de evenimentele sau obiectele care ies din orizontul comportamentelor legate de adaptarea imediată.

ABSENTEISM, fenomen cu implicații psihosociale care afec-

tează eficiența economică a întreprinderilor, în psihologia industrială se calculează făcându-se raportul între numărul de zile absente nemotivat într-o perioadă și numărul zilelor de muncă, în general, s-a constatat că a. este mai scăzut la bărbați decât la femei, la vârstnici decât la tineri, și că descrește ierarhic (persoanele cu posturi de conducere absentează mai rar decât subordonații lor).

ABSENȚĂ, formă de manifestare clinică a micului acces epileptic, constând în pierderea paroxistică, de foarte scurtă durată, totală sau parțială, a conștiinței, conservându-se, de obicei, funcția statică. Într-un sens mai larg, a. corespunde unei distrageri trecătoare.

ABSTINENȚĂ, evitare și reținere voluntară de la satisfacerea unor trebuințe corporale privind alimentarea excesivă, viața sexuală, consumul de băuturi alcoolice etc. Are și sens de minimalizare a satisfacerii trebuințelor vitale astfel încât să fie evitate plăcerile și orice fel de excese, în anumite limite este o condiție necesară a conduitei morale.

ABSTRACTIZARE (ABSTRACTIE), *produs și operație sau subproces intelectual* de „mişcare” ascendentă pe verticală a intelectului constând din selecția, pe baza discriminării însușirilor sau relațiilor, a unor note comune și generale și care sint, prin generalizare, esențializare,

implicate în concepte. Tîni autori vorbesc și despre a. *senioriale* ca rezultat al diferențierii și condiționării la anumite însușiri. Acestea însă sînt numai operații de analiză. Specific pentru a. este faptul că se produce prin intermediul unor *simboluri sau semne* și pe calea inducției și deducției. Întotdeauna a. presupune desprinderea de planul obiectiv și concret, evoluind spre categorial și teoretic. J. Piaget scrie: „abstracțiunea constă în a adăuga unele relații datului perceptiv și nu numai în a le extrage din acesta. A. recunoaște existența unor calități comune cum sînt pătrat sau rotund, mare sau mic, plat sau tridimensional etc. înseamnă să construiești scheme relative atât la acțiunile subiectului cât și la proprietățile obiectului... într-un mod și mai general, însușirile comune pe care se fondează o clasificare sînt comune în măsura în care acțiunea subiectului le pune în comun, cât și în măsura în care obiectele se pretează la această punere în comun”. Avînd un caracter progresiv și cunoscînd nivele sau forme diverse (simplă, simplificatoare, constructivă sau reflexivă) *procesele de a. sînt întotdeauna bipolare în sensul că din elementele discriminate, ceva {invarianta} se extrage și reține {după J. Bruner — se categorializează}, iar restul {variabilele individuale și accidentale} se lasă într-un plan secundar și se respinge, se ignoră deliberat.* în limbajul uzual,

aceste modalități interdependente *iW a. pozitivă* și a. *negativă* sînt fixate prin expresiile: „a abstractiza din...” și „a face abstracție de...”. Este posibil ca, adoptînd diverse perspective, po-lii procesului de a. să-și schimbe locurile. În anumite limite a. este *comutativă*. La aceasta se adaugă etajarea a., existînd progresive abstractizări ale abstracțiilor (G. Kostiuk). J. Piaget socotește că „a face abstracție de punctul de vedere propriu înseamnă a lua cunoștința de...” A. presupune condensarea și simbolizarea de informații și este operația inversă multiplicării logice. Complementară și indispensabilă pentru a. este generalizarea. Cu o strategie opusă față de a. se dezvoltă concretizarea care de asemenea, este necesar corelată cu a.

ABSTRACȚIE v. ABSTRACTIZARE.

ABSTRACȚIE ANALITICĂ ȘI ABSTRACȚIE REFLEXIVĂ, în psihologia genetică a lui J. Piaget, a. *analitică* (sau aristotelică) are drept punct de plecare *obiectele* asupra cărora acționează subiectul și constituie modul de formare a cunoștințelor (fizice, chimice, biologice) despre realitatea obiectivă, în vreme ce abstracția *reflexivă* (sau constructivă) are drept sursă *acțiunile* subiectului exercitate asupra obiectelor și constituie modul de formare a cunoștințelor despre realitatea subiectivă (logico-matematică). De ex., în vreme ce

proprietatea „!nr” :ii’ fi nbsli’jsă prin disocierea JHMt ilor ulmc-tlor fizice cu care subiectul vino în contact, proprietatea „trei” ar rezulta, dimpotrivă, din acțiunea subiectului do a reuni sau disocia obiectele fizice și nu ar aparține direct obiectelor ca atare, așa cum le aparține proprietatea „dur”. Despărțirea rigidă dintre cele două tipuri de abstracții este supusă criticii pe motivul că și în detașarea însușirilor obiectelor sint investite acțiuni, iar acțiunile oricât ar fi de schematice și generale conservă ceva din factura lor inițială care este obiectuală în sensul că se mulează pe sau se orientează după obiect.

ABULIE (gr. *a* - fără, *boule* - voință), *tulburare gravă a voinței*, caracterizată prin pierderea capacității de a lua o hotărâre și mai ales prin incapacitatea de a trece de la hotărâre la realizare în vederea atingerii scopului propus. Persoana afectată do a. este inertă, lipsită de inițiativă, oscilează timp îndelungat asupra motivelor și scopului, ca și asupra diferitelor mijloace de realizare a obiectului anume; trecerea la acțiune e dificilă, iar acțiunea, cu greu declanșată, este abandonată la întâlnirea celor mai neînsemnate dificultăți; și în absența unor dificultăți se produce reacția de abandon din cauza lipsei de energie voluntară. A. face imposibilă activitatea normală.

ACALCULIE, deficiență patologică constând din incapacitatea de

a. i (cunoaște sau de a elabora, senine numerice -all de a opera cu ele. După H. Hecaen (1965), a. reunește alexia și agrafia pentru cifre și numere, discalculia de tip spațial și pierderea operațiilor aritmetice de bază (anaritmetie).

ACCELERATIE, amplificarea vitezei de creștere și diferențiere somatică, de dezvoltare psihologică, observată în ultimul secol, în raport cu urbanizarea, gradul înalt al civilizației, ameliorarea condițiilor de viață etc. Maturatija fizică se produce la o vîrstă timpurie (pubertatea este, de asemenea, precoce), iar înălțimea finală atinsă de indivizi este, în medie, cu 5—10 cm mai mare decît altădată.

ACCEPTOR DE ACTIUNE, în teoria sistemogenezei (a lui P.K. Anohin), model constituit la nivelul cortexului, organizare reflexă stereotip-dinamică și care îndeplinește funcțiile unei instanțe de control în raport cu acțiunea executată. A. este de a. un segment al programului, este un model aferent capabil să prevadă parametrul rezultatelor viitoare și să compare, la sfîrșitul acțiunii, această previziune cu parametrul rezultatelor reale. Referindu-se la vorbire, P.K. Anohin scrie: „în consecință aici nu este, așa cum se susține, o formare a fiecărui cuvînt aparte, ci formarea unui a. de a. pentru frază, cu ordine de cuvinte, uneori chiar cu anticiparea sensului, ceea ce este semnul sigur al apariției unui a. de a. pentru un întreg

sistem semantic”. Deci, acceptorii pot să aibă diverse arii de cuprindere, să se integreze unul în altul să fie organizați ierarhic, formîndu-se și reformîndu-se pe baza înlînirii dintre impulsurile aferente și cele retroafereente; o mare însemnătate au a. de a în decodificare sau înțelegere.

ACCIDENT DE MUNCA, eveniment neprevăzut ce survine în timpul muncii și cu consecințe dăunătoare fie pentru agenții de producție, fie pentru mijloacele de producție, fie pentru ambii. Psihologia se preocupă mai ales de a. de m. care se produc datorită neglijenței, unor greșeli de percepție sau de prelucrare a informațiilor, unor acțiuni greșite etc. Studiindu-se această categorie de factori ai a. de m. s-a ajuns la concluzia că a. de m. trebuie puse mai ales pe seama insuficienței adaptării a omului la muncă, precum și a unor deficiențe personale ale celor care desfășoară activitatea: *atenție insuficientă, neglijență, oboseală, lipsă de prezență de spirit, incapacitate de decizie promptă, defecțiuni ale conclurării în echipă etc.* Cele mai multe accidente se produc datorită faptului că nu toți muncitorii dispun de capacitatea de a face față cu suficientă rapiditate și corectitudine la situații noi. De multe ori, în situațiile noi și neașteptate se produce o dezorganizare a comportamentului, apar precipitarea, panica, exagerarea comportamentului (gesturi mai ample și mai puțin controlate). Există

o susceptibilitate individuală sau predispoziție la accident (*accident lability*), termen care înglobează atît factorii individuali cit și cei situaționali. Noțiunea de predispoziție pentru a. trebuie înțeleasă ca o stare temporară a individului, dictată nu numai de factori situaționali, ci și de factori profesionali. În activitățile cu un grad de periculozitate mai ridicat, unele trăsături ale persoanei, cum este emotivitatea, constituie condiții favorabile producerii accidentelor, dar numai în corelație cu factorii situaționali. Particularitățile negative ale personalității contribuie la producerea accidentelor. Foarte multe a. de m. se produc din cauza interesului redus față de procesul muncii, a conștiinciozității scăzute, a indisciplinei etc, adică de aspecte legate de personalitate. Deficiențele de atenție provoacă numeroase accidente. Unii muncitori, fiind absorbiți de ceea ce execută ei, de modul cum manipulează, nu pot fi atenți la ceea ce se întîmplă în jurul lor, accidentînd pe alții. Oboseala duce la accidentare mai ales cînd depășește anumite limite. Ea provoacă blocaje, adică perioade de pauze între mișcări, în care atenția slăbește. Uneori favorizează și apariția dezechilibrului emoțional, deci pierderea controlului în situații critice. Alți factori care au legătură cu accidentele sînt vîrsta și expciiența. S-a găsit că în lre vîrstă și ele există un raport invers

proporțional; cu cit vârsta este mai înaintată, cu atît numărul de a. de m. scade. S-a presupus că muncitorii tineri sînt lipsiți de i-xperiență și au deci o comportare mai imprudentă. în caz de pericol, emotivitatea are o influență defavorabilă asupra timpului de reacție prelungindu-l foarte mult. Pe de altă parte se pare că cei ce au o atitudine negativă față de colectiv, manifestări de agresivitate, insubordine, sînt predispuși la a. de m. Aceasta indică faptul că producerea de accidente reflectă o lipsă de integrare în mediul de muncă, care corelează de multe ori și cu o lipsă de integrare socială în general, uneori cu o viață familială dezordonată. Prevenirea lor constă în înlăturarea cauzelor prin mijloace tehnice, medicale și psihologice. Mijloacele tehnice constituie categoria cea mai importantă, cele medicale și psihologice completîndu-le doar pe cele dintîi. Un rol important îl deține respectarea normelor de protecție a muncii. Prevenirea medicală, constă în controlul medical periodic al personalului și îndeosebi a lucrătorilor suferinzi de anumite maladii sau expuși unor boli. Prevenirea medicală privește și controlul factorilor ambianței fizice, al condițiilor de igienă etc. Principalele direcții de acțiune preventivă ale psihologiei sînt: a) orientarea și selecția profesională; b) formarea profesională; c) adaptarea muncii la posibilitățile lucrătorilor (construirea unor dispozitive de

semnalizare optime); d) propaganda normelor de securitate a muncii. Principiile securității muncii trebuie însușite însă odată cu pregătirea sau formarea profesională. Din punct de vedere psihologic cel mai bun mijloc de securitate în muncă este asimilarea corectă a mișcărilor de lucru, formarea deprinderilor corespunzătoare de muncă, modelarea situațiilor critice sau a situațiilor de deranjamente tipice și antrenarea pentru a le face față.

ACOMODARE, în sens general, adaptare sau ajustare; în psihologia genetică, ansamblu de modificări ale schemelor în funcție de condiții noi. (v. *asimilare-aconiodare*). în psihofiziologia vederii prin a. se desemnează modificarea reflexă a curburii cristalinului în raport cu stimulii aflați la distanțe variabile de ochi, ceea ce permite obținerea unor imagini clare pe retină. Pentru obiecte apropiate cristalinul se bombează mult, pentru cele îndepărtate tinde spre aplatizare, în cazul defectelor de construcție ale globului ocular, sau a modificărilor anatomopatologice ale mușchiului ciliar apare miopia sau presbitismul.

ACOMODARE SOCIALĂ, proces, mai mult sau mai puțin conștient, de modificare a relațiilor între persoane sau grupuri de persoane, în scopul reducerii stărilor de încordare și conflictuale. Ajustare a comportamentului individual după cerințele grupului. Reprezentările individuale și

colective despre partenerii de relații interindividuale sau de grup influențează pozitiv sau negativ acest proces. De asemenea, dorința de cooperare, spiritul de toleranță sînt factori esențiali în a.S. întrucît previn stările conflictuale. împăcările, concesiile, înțelegerile reduc stările tensionale.

ACROMATOPSIE (gr. a - fără, *chronia* — culoare, *opsie* — vedere), tulburare a vederii conștient în incapacitatea de a percepe culorile. A. poate fi *totală* (mai rar înțîlnită), cînd subiectul nu poate percepe nici o culoare, sau *parțială*, cînd este afectată perceperea uneia sau a două dintre culorile fundamentale. Subiectului cu asemenea tulburări îi sînt interzise profesiunile care solicită distingerea normală a culorilor (în transporturile auto feroviare, aeriene etc).

ACROMEGALIE (gr. *akron* - extremitate, *inegal*—mare), boală endocrină, necongenitală, caracterizată printr-o exagerată dezvoltare a extremităților corporale și a scheletului facial, datorată hipersecreției hormonilor de creștere (hormoni somatotropi) hipofizari; boala a fost studiată prima dată de Pierre Marie și Gh. Marinescu.

ACT RATAT (în franceză *acte manqué*) termen psihanalitic semnificînd, după Laplanche și Pontalis (1967), „actul al cărui rezultat vizat explicit nu este atins, ajungînd să fie înlocuit printr-un altul”. Nu se confundă cu orice perturbări, confuzie de

memorie și acțiune, care apar înțîmplător sau rezultă din neatenție. Termenul se aplică numai simptomelor ce trădează un compromis între intenția conștientă și tendințele inconștiente, refulate

ACT SOCIAL, acțiune specifică existenței sociale și caracterizată, după P. Janet, prin secundaritate (acțiune față de acțiunea primară), cooperare și comunicare. A.s. se construiește după modele culturale. Este dirijată spre un scop formulat unuia sau mai multor participanți. în spiritul teoriei învățării a.s. este o interstimulare între A și B. K. Young definește a.s. ca fiind „procesul de la impuls la întărire sau recompensă prin indicație și reacție, necesitînd intervenția altui individ”. G.H. Mead subliniază aspectul atitudinal al a.s.

ACT VOLUNTAR, componentă a activității voluntare, avînd o desfășurare internă sau externă și dispunînd de *autoreglai verbal* ce se declanșează în urma unor decizii, vizează un scop formulat conștient și implică efort voluntar. Cunoaște grade diferite de complexitate după natura scopului, dificultatea sarcinii etc. Este întotdeauna mijlocit, după cum arată L. Vigotski. O reacție nemijlocită nu poate să fie voluntară, ci ca devine ca atare numai cînd i se adaugă o altă reacție de nivel superior ce efectuează funcții de orientare și control (P. Janet). Caracteristic pentru a.v. este că ele sînt anticipate și dirijate conștient,

atunci cînd se automatizează devenind post voluntare.

ACTIVARE A ÎNVĂȚĂRII: a) intensificare și realizare optimă a activității de transmitere a cunoștințelor și de educare intelectuală prin apelul la metodele cele mai eficiente cum sînt algoritmica și euristica; b) creștere a ponderii acțiunilor elevului în însușirea cunoștințelor și în exersarea operațiilor intelectuale necesare pentru stăpînirea unei discipline științifice, a unei ramuri a culturii. A.î. presupune dezvoltarea inițiativei și independenței în activitatea intelectuală a elevilor. Este necesar ca între predare și însușirea-preluarea de cunoștințe să se realizeze o relație optimă.

ACTIVARE NESPECIFICĂ, în neurofiziologia contemporană, denumire a efectului asupra cortexului provocat de impulsurile activatoare ce vin de la sistemul reticular. D. Lindsley utilizează și conceptul de nivel de activare.

ACTIVITATE, modalitate specific umană de adaptare la mediu și de adaptare a mediului la condiția socioumană; conduită incluzînd verigi interne și externe; mod de existență a psihicului uman, așa cum mișcarea este mod de existență a materiei. Procesul psihic este o a. psihică, specific organizată. *Orice a. dispune de o bază motivațională, de o structură (organizare prin autoorganizare) și de o țintă, scop sau plan în raport cu care se autoreglează.* A. presupune o înlănțuire sau un sistem ierarhizat de

acțiuni care la rîndul lor cuprind operații. Nota definitorie a a. este transformarea ce privește obiecte materiale și (sau) informații și ansamblului informațional. A. se construiește prin preluarea (asimilarea) modelelor socioculturale și a instrumentației sau tehnicii respective și prin acomodarea acestora la sistemul psihocomportamental al individului sau grupului. Se disting a. *senzomotorii, comunicative, intelectuale sau cognitive* ș.a. A. socială se bazează pe cooperare și comunicație. Studiul a. este în centrul obiectului psihologiei științifice.

ACTIVITATE NERVOASĂ SUPERIOARĂ, denumire dată în 1912 de către I.P. Pavlov funcțiilor și proceselor ce se desfășoară la nivelul „etajului superior al sistemului nervos central al animalelor superioare”. Adoptînd nervismul ca principiu al unei fiziologii integrale, în care sistemului nervos îi revine rolul decisiv în coordonarea tuturor proceselor organice și comportamentale, I.P. Pavlov, diferențiază a.n.s., prin care se efectuează *echilibrarea cu mediul*, care este deci o fiziologie îndeosebi a emisferelor cerebrale, de activitatea sistemului nervos vegetativ și a unor instanțe subcorticale, activitate nervoasă calificată, prin opoziție, ca inferioară. Odată cu studiul fiziologic al relațiilor cortico-viscerale (K. Bîkov, V. Cernigovski) și cu punerea în evidență a reflexelor condiționate interocceptive (A. Pșonik,

E. Airapetianț) analiza activității din nivele sa nuanțat, tinzînd spre o interpretare corelațională. Originar, a.n.s. este delimitată prin metoda reflexului condiționat și considerată ca aceea activitate a creierului, susceptibilă de studiul fiziologic obiectiv, care fusese anterior calificată ca psihică, întrucît prezintă o „latură subiectivă”. Reflexul este, după I.P. Pavlov, cel mai universal fenomen fiziologic și totodată psihic la animale și la om. În timp ce reflexele native, necondiționate, elementare sau complexe (instinctele), țin de instanțele subcorticale, reflexele dobîndite prin condiționare implică, după I.P. Pavlov, activitate corticală. Bîkov consemna: „teoria reflexelor condiționate este teoria activității nervoase superioare”. H. Gastaut a dovedit însă posibilitatea stabilirii de conexiuni noi la nivel subcortical. Deci, delimitativ este fenomenul condiționării, al formării de noi legături temporare. Reflexul este un răspuns necesar la un stimul căruia îi corespunde la „centru”, o conexiune între puncte diferite deci un fenomen cu o configurație spațială. În «sternul nervos central» există două aparate centrale diferite: aparatul de conducere directă a impulsului nervos și aparatul de conectare și deconectare a circuitului” (I.P. Pavlov). În consecință a.n.s. se ocupă de mecanismul formării legăturilor temporare între stimuli din mediul extern sau intern și anumite

funcțiuni ale organismului și de mecanismul analizatorilor care diferențiază primar impulsurile conform elementelor și momentelor agenților stimulatori. În a.n.s. funcțiile de bază sînt analiza și sinteza, proiecția pe scoarță a unui receptor prezentînd, simultan și constant, o activitate de analiză și una de sinteză. Elaborînd și metodologia științei despre a.n.s., I.P. Pavlov formulează trei principii: a) *determinismul* prin care se afirmă că în fiziologia cerebrală totul este obiectiv și determinat cauzal; b) *structuralitatea* privind corelația dintre dinamica nervoasă și structurile ce-i stau la bază; c) *unitatea dintre analiză și sinteză.* În știința despre a.n.s. se pot distinge trei secțiuni: a) *neurodinamica:* se ocupă de procesele excitației și inhibiției, de formele inhibiției, de relațiile ce intervin între ele conform legii intensităților, de fenomenele legice ale iradierii — concentrării și ale inducției reciproce, de condițiile interne ale conexiunilor prin atragerea impulsurilor spre focarul mai puternic și prin „bătătorirea drumului”, în ansamblu intervenind particularitățile de tip ale a.n.s., de viziunea dinamicii caleidoscopice a mozaicului cortical, delimitarea zonelor de optimă excitabilitate, evoluția neurodinamica în ordinea stărilor fazice, implicînd veghe, hipnoză, somn, catalepsie, stări paradoxale ca și fenomenele patologice de felul inerției obsesive sau al mobili-

tații generatoare de instabilitate comportamentală; b) *studiul reflexelor* prin care se analizează factorii și legile condiționării, se clasifică reflexele și se prezintă stemele de reflexe sau stereotipice dinamice. I.P. Pavlov arată că fiecare legătură temporară este, prin mecanismul ei, un reflex și prin semnificația sa adaptativă, un semnal. „Nu este nevoie de prea multă imaginație, scria I.P. Pavlov, pentru a vedea dintr-o dată cât de multe, aproape nenumărate, sînt reflexele condiționate, folosite în mod constant de sistemul complex propriu omului, care se situează în mediul larg reprezentat de natură în general, cît și în mediul social specific în toată amploarea lui, cuprinzînd toată umanitatea”; c) *teoria semnalizării* care prevede nu numai relația reflexă dintre stimul și reacție dar și, vorbind contemporan, constituirea „modelului intern” al stimulului și reacției. I.P. Pavlov scrie: „activitatea fundamentală și cea mai generală a marilor emisfere este semnalizarea, implicînd o incalculabilă cantitate de semnale și semnalizări comutative”. Aici se include și sistematizarea activității de semnalizare în cele două sisteme de semnalizare prin care se realizează efectiv o unificare a fiziologicului și psihologicului. Știința despre a.n.s., dezvoltată multilateral în toate țările lumii, în ultima jumătate de veac, se include atît în neurofiziologia cît și în psihofiziologia modernă și constituie o bază naturală (în-

telegînd aici nu numai biologicul ci și propriul naturii umane) pentru psihologia normală și patologică.

ACTIVITĂȚI CORPORALE, activități cu finalitate proprie (autotelice) răspunzînd dorinței omului de a le practica pentru propria dezvoltare fizică, recreare și divertisment. (M. Kpuran — 1974). Principalele forme de a.c. sînt: *Indice* sau de joc, la copil avuînd o funcție formativă, iar la adult funcții de divertisment și recreative; *agonistice* sau de luptă, întrecere, competiție, cele sportive avînd cea mai mare răspîndire; *gimnice*, în forma gimnasticii prin care se urmărește, în modul cel mai direct, propria perfecționare corporală; *recreative*, răspunzînd nevoii de compensare, deconectare, divertisment.

ACTUALIZARE, trecerea din stare potențială-latentă în stare activă; se referă în primul rînd la faptele de memorie (a. însemnînd recunoaștere și reproducere) și, de asemenea, la trebuințe, motive, tendințe afective, deprinderi. În șirul atitudinilor creative, după C. Rogers, un rol important revine *actualizării de sine* sau autoactualizării ca tendință spre exprimarea și realizarea pulsioniilor specifice ale *eului*, a obiectivizării intențiilor și proiectelor.

ACTIUNE, faptă, mod de intervenție în ordinea externă și internă, de modelare, formare și transformare, inițiat conștient de subiect și mijlocit instrumental.

După T. Parsons, a. este relația individului cu o situație raportată la finalități sau valori. *Unitate de conduită elaborată fi bazată pe un program psihic.* Este necesar să se distingă reacția reflexă spontan provocată de un stimul, de a. pe care o desfășoară un subiect, în baza unui model dobîndit, venind în întîmpinarea stimulului sau desfășurîndu-se autonom prin exercitarea de către subiect a unei forțe sau facultăți de natură să producă un efect. *întotdeauna a. se desfășoară într-un cîmp al interacțiunilor dintre subiectul epistemic, pragmatic, axiologic și lumea sa. A. se deivoltă într-un punct nodal al înlînirii dintre necesitatea internă, subiectivă și necesitatea externă, obiectivă.* După Lenin, activitatea practică, transformatoare, suprimă atît unilateralitatea subiectivității cît și pe cea a obiectivității „Legile lumii exterioare sînt bazele activității omului în raport cu un scop”. A. Lalande și M. Blondei consideră că a. „trebuie să constituie sinteza spontaneității și reflexiei, a realității și cunoașterii, a persoanei morale și a ordinii universale”. Mijlocită prin organe funcționale generate și diferențiate cultural, fiind unitate a autoreglărilor vitale și finaliste, a. se prezintă sub diverse forme, la diverse niveluri și, prin implicarea ei în toate verigile sistemului psihocomportamental uman, dobîndește în psihologia modernă, odată cu demonstrațiile lui P. Ja-

net, J. Dewey, H. Wallon, L. Vigotski, A. Leontiev, S. Kubitstein, J. Piaget, o valoare re principiu. în filosofic, T. Kotarbinski a inițiat o nouă disciplină *praxiologia*. Psihologia nu se limitează însă numai la a. ca modalități organizate ale comportamentului, ca operații de modificare și transformare conform unui scop a obiectelor materiale și sociale, ci identifică și a. *mintale*, cunoașterea însăși, inclusiv reflexia, avînd o constituție acțională. P. Janet a pus în evidență geneza actelor intelectuale ca rezidind în interiorizarea schemelor de a. fizică. L. Vigotski, concretîzînd teza marxistă despre ideal ca „transpunere și traducere a materialului în capul omului”, a corelat instrumentația practicii cu instrumentația intelectuală, considerînd specifică pentru conduita umană, *mijlocirea*. J. Piaget susține că operațiile intelectuale își trag originea nu din lucruri ci din a. *concrete și verbale*. S. Rubinstein atrage însă atenția asupra faptului că și a. sînt *obiectuale* și deci, mulțindu-se pe obiecte extrag un conținut informațional adecvat acestora. Sub raportul structurii, a. pot fi *liniare* sau *circulare*, iar calitativ, *materiale și mintale*. După II. Wallon, *orice, a. constă din motic, scop și structură sau mod de organizare.* într-un plan mai larg H. Zeisel remarcă trei dimensiuni ale modelului acțio-

nai: a) condițiile a. întrunite în persoana subiectului; b) proprietățile obiectului inclus în a.; c) influențele exterioare suferite de subiect și care determină prin efectele lor conjugate direcția și conținutul a. Marx arătase că „penru a produce, oamenii intră în anumite relații și numai prin intermediul acestor legături și relații există raportul lor față de natură”. A. Lcontiev observă că în aceste condiții se afirmă o altă alcătuire a activității. El scrie: „la animale, obiectul activității și motivul ei biologic sînt întotdeauna contopite, întotdeauna coincid...” La om, „despărțirea obiectului și motivului activității este rezultatul detașării din activitatea primară, complexă și difuză dar unitară, a unor operații separate”. Leontiev conchide: „*astfel de procese, în care obiectul și motivul nu coincid între ele, le vom numi a.*” Astfel a. declanșată de un mobil se orientează anticipativ către o țintă, un obiect ce devine obiectiv, scop. Funcția scopului apare la om în condițiile activității sociale și este un element definitoriu al a. P. Galperin avansează în analiza organizării a. El scrie: „acțiunea subiectului presupune nu numai imaginea situației și planul de execuție, ci și multe acțiuni (operații — *n.n.*) formate anterior în ordinea utilizării acelor imagini, deci activitate de orientare. Aceasta constituie segmentul conducător al

a., dar așa cum fără îndeplinirea lui nu pot exista reale transformări ale materialului dat în produse finale, tot așa fără segmentul executor nu există însăși a. Astfel, în a. subiectului se disting două părți inegale și în chip diferit importante — cea orientativă și cea executorie. Segmentul orientativ (altfel, baza de orientare a a. — *n.n.*) reprezintă un dispozitiv de conducere al a. ca proces ce se efectuează în afară, iar segmentul efector este transformarea reală, conformă unui scop, a materialului sau situației date în produs sau stare terminală”. În timp ce în a. materială transformările sînt efective, în cea mentală, mijlocită simbolic, transformările sînt numai „avute în vedere”, adică pregătite orientativ. Deci, în cazul activității, a. mentală revine pe o poziție orientativ-reglatorie iar cea materială sau materializată este predominant efectorie. Totuși și a. mentală este transformatoare, după J. Piaget, dar aceasta numai în ordinea informațională. Considerînd perspectiva genetică, H. Wallon scrie: „evoluția de la act la gîndire se explică simultan prin opus și prin același”. Deci, a. este un termen comun atît comportamentului cît și sferei psihice. Termenul de a. este polisemantic dar își menține un nucleu constant. A. înseamnă, în mod curent, o modelare de către subiect a materiei exterioare lui și în acest sens pare să se opună

idrii. A. poate să se refrie la subiecții: însuși, să privească modelarea lui psihicului/H'ă de către un altul sau de către sine. În sfîrșit, a. poate fi reflexivă, de coordonare și construcție mentală și în acest sens se opune praxisului. H. Bergson a absolutizat tocmai acest înțeles, pe cînd P. Janet a încercat să refacă unitatea dintre motor și mental. În fapt, a. motorie este senzoriomotorie sau verbomotorie, iar a. mentală ascunde o componentă ideomotorie, de schematizare sau verbalizare. Diviziunea în a. externe și a. interne trebuie să fie, de aceea, considerată ca relativă, fundată pe predominanțe. Definind operația ca „mod de îndeplinire a a.” ca element necesar al ei, A. Leontiev arată că orice operație provine dintr-o a., prin inferiorizare, prescurtare, generalizare și automatizare a acesteia, dar nu este reductibilă la a., întrucît este numai o verigă a acesteia. Deosebirea este și calitativă, întrucît a. se individualizează prin scop, pe cînd operația rămîne o simplă poziție instrumentală, ce poate intra în constituția a. diferite a., tot așa precum aceeași a. poate fi îndeplinită prin diferite operații. Scopurile sînt cele care impun selecția mijloacelor. În același fel este conceput și raportul dintre a. și activitate. A. se diferențiază și se definește prin scopuri parțiale în cîmpul activității., care dispune de un anumit substrat motivațional

unitar. Apoi a. siructurafă și motivată va puefa funcționa autonom, desiașurîndu-se ca o activitate sau intrînd în organizarea diferitelor activități ca element component, verigă în lanțul acționa al acestora. Așadar, *dacă activitatea (Av.) se identifică prin motiv, a. se distinge prin scop, iar operația este element al tehnicii de efectuare a amelor*, în sistemul dinamic și procesual al activității, a. se corelează ierarhic după norme de complementaritate. În genere, în sistemul activității se pot urmări *nouă tipuri de corelații: Op.— Op., Op.—A., Op.—Av., A.—Op., A.—A., A.—Av., Av.—A., Av.—Op., și, în sfîrșit, Av.—Av.* Fiind situate la diverse nivele și, totodată, diferite sfere (motor-mental) a., înțelegă și ca modalitate complexă de refacere a echilibrului (L. Couffignal a definit sistemul cibernetic ca „sistem de a.”), nu poate fi interpretată subiectiv ca *servomecanism efectoriu*, ce intră în funcțiune numai în momentul exteriorizării unor conținuturi psihice. A. corespunde unor circuite reflexe complete. A. *intră în constituția mecanismelor tuturor proceselor psihice* (care se și constituie în ordinea interiorizării-exteriorizării și pot fi modelate în acest fel). A. îndeplinește un rol necesar atît în codificarea-decodificarea stimulilor, cît și în raportarea la realitate, în luarea ei în stăpînire de către subiect. Semnificativă pentru universalitatea a.

ca element, celula a conduitei umane, este caracterizarea lui E. Bernstein a autoieglajului psihic a a. obiectuale. Ed. Bernstein degajă următoarele caracteristici ale acestuia: a) *obiectualitatea* a. constind în reproducerea spațio-temporală a structurii obiectului asupra căruia este orientată; b) *continuitatea și integralitatea* ei, ceea ce nu permite reducția la o însumare de elemente; c) *variabilitatea* a., exprimată în posibilitatea executării ei în diferite poziții, prin variate traectorii și procedee; d) *generalitatea* a. care permite transferul dintr-o situație în alta (*stimuli generalisativni-Woodworth*); e) *comutativitatea și funcționalitatea* sau posibilitatea executării a., de la efortul inițial la oricare altul (de ex. scriere altfel decât cu mâna dreaptă); f) *universalitatea reglajului*, ce constă în aceea că nu există nici o limitare în construirea și dezvoltarea &.; g) *fiabilitatea și caracterul anti-entropic* al a.; h) *precizia reglajului acționai*. Caracteristicile reglajului acționai sînt cu atît mai perfecționate cu cît a. se situează la un nivel mai înalt de integrare, fiind inteligentă și creatoare. Limbajul este un sistem de instrumente sau operații (după H. Murray — Ph. Vernon), de care se servește a., conducînd spre gîndire. Afirmarea a. ca obiect principal al psihologiei se impune tot mai mult, contracaraînd înțelegerea c) fenomenologică a psihicului și evitînd unilateralitățile atît ale

psihologiei fenomenologice cît și ale celei comportamentiste.

ACȚIUNE MATERIALĂ, operare efectivă cu lucruri într-un anumit scop: etapă primă a învățării, organizată astfel înrît să ilustreze, să confirme însușirile generale și esențiale ale obiectelor. în acest scop se apelează și la scheme, desene, modele, mulaje. Cînd se operează cu imagini ale obiectelor, acțiunea este calificată ca *materiazată*. Scopul învățării prin a.m. sau materializate este formarea operațiilor mentale (V. INTERIORIZARE).

ACȚIUNE MENTALĂ, operare sau transformare ce are loc în minte în forma imaginilor sau (și) a ideilor. Este deci *proiectivă și ideatională*. Ca orice a. este dependentă de motiv și orientată prin scopuri, avînd o structură instrumentală, de astă dată simbolică-semantică. A.m. au un conținut informațional și o bază operațională. După L. Yigotski, a.m. se produc în planul limbajului intern și se exprimă în particularitățile acestuia, subordonîndu-se totodată legilor gîndirii, imaginației, memoriei și voinței. Deși rezultă din interiorizarea acțiunilor materiale, a.m. dispun de un specific al lor, ținînd de subiectivitate. După A. Leontiev, operațiile intră în alcătuirea a.m. ca elemente instrumentale ale acestora, întrucît operațiile sînt generalizate și automatizate, neavînd motive și scopuri concrete asemenea acțiunii desfășurate.

ACȚIUNE SPECIFICĂ, expresie psihanalitică utilizată de S. Freud pentru a desemna totalitatea proceselor prin care se descarcă tensiunile interne create de activarea trebuințelor. Este un ansamblu de reacții preformate ce mijlocesc îndeplinirea actului orientat spre satisfacerea trebuinței.

ACUFENE, senzații auditive anormale, cum sînt zgomote ritmice, țiuitori, fluierături înalte, întotdeauna penibile datorită persistenței lor. Sînt cauzate de afecțiuni craniene și otice.

ACUITATE, caracteristică a sensibilității absolute și mai ales diferențiale, care se definește după diferențele minime ce pot fi sesizate între stimuli, deci după *pragurile diferențiale*. Capacitate rezolutivă a analizatorului, în cercetările de laborator a. se determină în primul sens (absolut) ca o mărime inversă față de valoarea pragului minim, în cel de-al doilea (diferențial), inversă față de valoarea pragului diferențial. Deci a. înseamnă un grad înalt de sensibilitate și o mare finețe în discriminările senzoriale. Este studiată concret, după analizatori ca a. *tactilă, vizuală, kinestezică, auditivă, olfactivă, termică* etc. A. poate fi statică sau dinamică după cum stimulii sînt imobili sau în mișcare. Se distinge și a. laterală, monooculară, monoauriculară, monomanuală. La nivel perceptiv se vorbește, prin extensie, de a. stereoscopică, melodică etc. Pentru

măsurarea a. se folosesc scale de a. ce prevăd aceeași distanță față de sursa de emisie și o serie de grade de stimulație. Este binecunoscută scala de litere sau cifre prezentate pacienților de oculiști pentru determinarea a. vizuale.

ACULTURATIE, termen folosit de antropologia culturală pentru a desemna transferul unor valori culturale dintr-o comunitate în alta precum și efortul de asimilare a acestora. în sens recent: *trecerea unui grup sau a unui individ dintr-un mediu cultural în altul, implicînd înstrăinarea de vechile valori și asimilarea celor noi, nu fără conflicte, criză, dificultăți de adaptare* (R. Linton, C. Kluckhohn). După F. Keesing, a. poate fi definită ca proces de modificare culturală în care un contact mai mult sau mai puțin continuu între două sau mai multe grupuri culturale distincte are drept rezultat preluarea de către un grup a elementelor de cultură ale celui alt grup sau ale celorlalte grupuri. Totodată, termenul de a. indică starea ce rezultă din această modificare. în genere a. înseamnă un ansamblu de procese ce intervin în legătură cu îndepărtarea de o cultură originară, luată ca sistem de referință, și cu adaptarea parțială încă nedefinită la o nouă cultură.

ACUMULARE CULTURALĂ, proces de creștere culturală prin care noi elemente sau trăsături culturale se adaugă datorită in-

venției, descoperirii și împrumutului (J. Casagrande). H. Moore (1954) distinge a.c. progresivă prin dezvoltarea vechilor tipare, a.c. aglutinativă prin introducerea de noi elemente și a.c. prin deveni substituiri ce duc la modificări structurale ale culturii.

ACUT, valoare maximă de intensitate a stimulului care nu poate fi percepută de organele de simț și care, de cele mai multe ori, depășind pragurile, se poate transforma în senzații dureroase. Se mai vorbește despre conflicte a., crize afective a. etc. în terminologia medicală a. se referă la boli cu evoluții scurte și manifestări clinice intense.

ADAPTARE, ansamblu de procese și activități prin care se trece de la un echilibru mai puțin stabil, între organism și mediu, la un echilibru mai stabil; funcționarea organismului prin înglobarea schimburilor dintre el și mediu; dacă aceste schimburi favorizează funcționarea normală a organismului, acesta este considerat ca fiind adaptat. în biologie se deosebește a. ca proces filogenetic, realizat prin dobândirea și selectarea unor însușiri ereditare (morfologice, fiziologice, de comportament) care cresc șansele de supraviețuire și eficiența speciei într-un mediu dat și a. la nivel organismic, în cursul vieții individuale (numită uneori și reacție adecvată). Din alt punct de vedere se poate

distinge o a. *autoplastică*, prin modificarea organismului și o a. *aloplastică* prin modificarea activă a mediului. Pentru om, caracteristic este a. alopastică realizată prin unelte, tehnică, cultură, civilizație. *Adaptabilitatea* este capacitatea organismelor vii de a realiza reacții de răspuns care să le mărească șansele de supraviețuire în condițiile schimbătoare ale mediului. Este dezvoltată maxim la om, care nu numai că se conformează cerințelor mediului ci îi și modifică, transformându-l în concordanță cu necesitățile sale. Activitatea psihică este considerată o componentă și o formă superioară a a.

ADAPTARE MENTALĂ, după J. Piaget, „schimburi mediate între subiect și obiecte, efectuate la distanțe spațio-temporale tot mai mari și după traiectorii tot mai complexe...; punere în echilibru progresiv între un mecanism asimilator și o acomodare complementară...; adaptându-se la lucruri, gândirea însăși se organizează și organizându-se structurează lucrurile...; interdependență ireductibilă între experiență și rațiune”. în ansamblu, adaptarea psihică este concepută de J. Piaget ca fiind o *echilibrare între asimilare și acomodare*.

ADAPTARE SENZORIALĂ, lege a sensibilității, [proces constând în *modificarea tonusului nuni' film i/nr sub influența unor stimuli specifice de intensitate constantă*. Sub influența stimu-

ilor puternici, nivelul de excitabilitate-se'isibilitate al analizatorilor scade (a.s. *negativă*), iar în cazul stimu'ilor slabi crește (a.s. *pozitivă*). A.s. are la bază mecanisme centrale și periferice, incluzând și modificări în procesele trofice (L. Orbelli, 1935). Există receptori greu adaptabili (îndeosebi proprioceptorii) și rapid adaptabili (receptorii cutanați și olfactivi), (E. Adrian, 1926). în raport direct cu valoarea de semnalizare a stimulului, a.s. este facilitată sau îngreunată (E.N. Sokolov, 1958). în dinamica procesului de a.s. se disting: a) faza modificărilor bruște; b) faza modificărilor lente; c) faza relativei stabilități. A.S. are și semnificația unui mecanism de optimizare a recepției, în unele cazuri (stimuli acustici monotoni și nesemnificativi, mirosuri, stimuli tactili) a.s. *negativă* merge pînă la deconectare. Cel mai larg registru adaptativ îl are sistemul vizual, în a.s. la întuneric, creșterea sensibilității față de nivelul inițial poate lua valori considerabile (A. Koropko, 1958). Aubert (1865), primul care a studiat acest fenomen, stabilește următoarele: a) procesul a.s. la întuneric se desfășoară foarte repede în primele 10 minute, după care apare încetinirea ritmului de creștere a sensibilității, punctul maxim fiind atins după două ore; b) sensibilitatea maximă este egală cu de 35 de ori valoarea inițială a sensibilității. în cazul oboselii, a intoxicații-

ilor sau a deficienței de v'tamină A. a.s. este îngreunată (C7. Kobertson și X. Jinkin, IS-ÎSi. Fenomenul creșterii sensibilității poate fi condiționat (A. D>>lin, 1934). Accelerarea a.s. irjcturne se mai obține prin hiperventilație, administrare de zaharină, masaj cefalic, preadap-tare la mediul luminos alba4ru sau violet (K. Kekceev, 1942).

ADAPTARE SOCIALĂ, potrivirea unei persoane cu mediul; acord între conduita personală și modelele de conduită caracteristice ambianței; echilibru între asimilare și acomodare socială. A.s. este procesul prin care o persoană sau un grup social devine capabil să trăiască într-un nou mediu social, ajustîndu-și comportamentul după cerințele mediului. A.s. se produce în raport cu un mediu nou, schimbat, iar indicatorul reușitei este faptul că subiectul se simte ca „acasă” iar pentru ceilalți nu mai este un străin. Numeroși agenți nocivi fizici sau chimici, stările nervoase, bolile, distrug echilibrul omului cu mediul, dînd naștere la numeroase tulburări, la „inadaptare socială”. Bolnavii mintali, delincvenții, subiecții cu tulburări de comportament reprezintă diverse situații de neadaptare socială cu cauzalitate complexă: deficiențe ereditare, frustrații afective precoce, carențe de autoritate familială, familie dezorganizată, mediu de viață nociv etc.

ADN, ARN, acizii dezoxiribonucleice și ribonucleice. **ADN** intră

în structura crumatinei și a cromozomilor, ajutîm la realizarea funcției genetice a nucleului celular. ADN depozitează informația privind planul de organizare a structurilor celei, informații ce se transmit apoi datorită capacității moleculelor de ADX de a se dedubla (reduplica). ADN intervine și în biosinteza proteinelor, diversele segmente ale moleculei de ADX fiind specializate în sinteza unui anumit tip de proteină. ARX prezintă trei forme: AHX-r (ribosomal) AKX-t (transfer), AKN-m (mesager). Sinteza ARX mesager se face ca pe o matrită, preluînd informația genetică de la ADN din nucleul celular. Apoi va trece în citoplasmă aducînd cu el informația conținută în ADN din nucleul celular.

ADOLESCENȚĂ, etapă a vieții care se situează între copilărie și vîrsta adultă (de la 12—13 la 18-20 de ani). Se detașează *preadolescența* (12—15 ani) și *postadolescența* (18—22 ani). La fete a. intervine mai devreme decît la băieți. A. se caracterizează printr-o importanță crescută și transformare corporală și psihică, asociată cu pubertatea. Ca fenomen biopsihic integral a. este dependentă, în apariția și desfășurarea ei, de factori genetici, geografici, sociali, culturali și educaționali. Este de aceea contraindicată tratamentul unilaterală a a. în sens numai biologic sau numai psihosocial. Între structurarea sau maturizarea organici și cea.

psihosocială este un raport de interdependență. Totuși ritmurile dezvoltării organice și psihologice nefiind egale, între aceste două serii de fenomene M înlăuntru fiecareia din ele intervin unele disproporții, decalaje, contradicții. Stările conflictuale sau critice nu fac parte din însăși desfășurarea normală a a. Fenomenele de criză și sindromurile psihopatologice pot fi însă prevenite și evitate. AI. Mead a constatat că în unele colectivități australiene nu se cunoaște fenomenul de criză pubertală, dat fiind regimul de viață impus de culturile respective. De asemenea, fenomenele de criză generate de lipsă de idealuri, frustrația educațională, dificultățile de integrare socială pot fi eliminate în măsura în care se elimină susmenționatele cauze. Tranzitoriul crizei pot interveni din cauza carențelor afective, și educaționale, a însingurării adolescentului și a slabei sau eronatei lui pregătiri pentru viață. *Sub raport psihologic*, a. se caracterizează prin *hipersensibilitate, trecerea în stadiul superior al dezvoltării intelectuale, cel al operațiilor formale, care permite o combinatorică abstractă și lărgeste posibilitățile, gîndirii teoretice și reflexive, prin expansiunea fanteziei și a sentimentelor odată cu apariția unor conflicte tuativaționale și afective. Adolescentul redescoperă lumea, datorită posibilităților sale de interpretare și priuilemul'r.ave, și este intens preo-*

A

cupat de propriul său destin. Este etapa în care intervin îndelungate și intense meditații asupra valorilor. Se elaborează un sens de viață și dohîndește contururi concepția despre lume și viață. Conștiința de sine se adîncește mult, sporesc eforturile de autocunoaștere și aittoproiectare. Adeziunea sinceră și necondiționată la idealuri poate să fie asociată cu manifestări de realism brutal și extravagant. Adolescentul este, frecvent, pus într-o situație echivocă întrucît el a depășit copilăria de care se desparte demonstrativ, dispune de capacități similare cu cele ale adulților, dar încă nu este acceptat ca un egal în cercul acestora. În aceste condiții el se integrează în grupele celor de aceeași vîrstă cu care are mari afinități. Grupele de adolescenți sînt foarte coezive, cultivă toleranța reciprocă și exercită o puternică influență asupra personalității tinerilor. Făcîndu-și apariția ca persoane deplin responsabile în mediul social, adolescenții sînt intens preocupați de nota de originalitate pe care o prezintă individualizarea lor și prin care pot spori valoarea integrării lor sociale. H. Wallon vorbește chiar de o criză a originalității juvenile constînd din insatisfacția față de statutul comun și din dispoziția către adoptarea unor pseudovalorii ce generează comportamente numai formal originale, uneori chiar negative, dar în orice caz frapante. Preocupările de ori-

ginalitate ale tinerilor trebuie susținute prin valori autentice și încurajate în sensul integrării celor mai înalte și noi forme de cultură. *Integrarea personalității se realizează și se desăvîrșește prin integrarea socială care, la rîndul ei, este mijlocită prin adaptarea socială și calificarea profesională.*

ADORĂȚIE, sentiment de dragoste și prețuire nemărginită față de o ființă fenomen sau obiect, imaginar sau real, însoțit de îngustarea spiritului critic.

ADUALISM, concept introdus de A. L. Baldwin și consacrat de J. Piaget, definind stadiul inițial al ontogenezei, de nediferențiere psihică în trei forme fundamentale; nediferențiere între intern și extern, între obiectiv și subiectiv și între material și spiritual.

AFAZIE, sindrom neuropsihic constînd în tulburarea sau pierderea funcțiilor psihice ale limbajului (expresiei sau înțelegerea semnalelor orale sau grafice) cu conservarea aparatelor periferice de execuție sau de recepție ale limbajului, fiind însoțită deseori de tulburări intelectuale (primare sau secundare) și corespunzînd unor leziuni cerebrale localizate (M.I. (Botez, Sen Alexandru, I. Droboț, 1971). Forme anatomic-clinice: a, *pure*, tulburări izolate ale realizării performanțelor motorii orale sau scrise precum și ale utilizării mesajelor orale sau scrise cum sînt: *surditatea verbală pură* (în absența unei tulburări de auz, bolnavul nu înțelege limbajul vorbit, nu poate repeta cuvintele și

A

sa ic după du:!.ii", puind iuu,ă vorbi, cili :i scrie m mod '-pontau) determinată de le/iuni în prima circumvoluția temporală, în vecinătatea circumvoluțiilor Iteschl de ambele părți sau numai de partea stîngă; a. *motorie pură* (imposibilitatea de exprimare voluntară, de repetare a cuvintelor, de citire cu voce tare, păstrîndu-so limbajul interior, posibilitatea scrisului spontan și după dictare, a copierii și a înțelegerii limbajului oral și scris) determinată de leziuni încă imprecis localizate (*agrafia pură* (v.) și *alexia pură* (v.)). A. *expressivă*, ansamblu de tulburări predominant expresive, în planul pronunțării sau scrierii semnelor verbale, determinate de leziuni în porțiunea posterioară a ariei Broca (a 3-a circumvoluție frontală a emisferului verbal dominant) și într-unele zone adiacente. A. *senzorială* sau de *recepție*, cu tulburări grave în înțelegerea limbajului, în vorbirea spontană și repetată, în grafie și lexie, ajungîndu-se la o proastă vorbire (parafazie) și chiar la deformarea cuvintelor (jargonofazie), determinate de leziuni în zona Vernicke a emisferului cerebral dominant (porțiunea posterioară a primelor două circumvoluții temporale, girusul angular și girusul supramarginal). A. *centrală* sau de *conducere*, cuprinzînd atît tulburări expresive cît și receptive (tulburări în repetarea cuvintelor, ale scrisului spontan și mai ales dictat, ale lecturii cu voce tare în forma paralexilor pentru cuvintele dificile, păs-

trindu-se înțelegere.i verbală) de tiTnulate de le/Juni în porțiunea posterioară a primei circumvoluții temporale de partea emisferului cerebral dominant. A. *traus-corticale, motorii* (gravă afectare a vorbirii spontane) și *senzoriale* (tulburarea înțelegerii limbajului) de scurtă durată (în cursul regresiei sau agravării unui sindrom afazic) și determinate de leziuni în a 3-a circumvoluție frontală a emisferului cerebral dominant și respectiv, în prima circumvoluție temporală: *ecolalia* (v.). A. *de evocare, amnesică* (imposibilitatea de a reproduce numele obiectelor, dar cu posibilitatea recunoașterii acestor nume într-o listă prezentată, fiind determinată de leziuni imprecis localizate sau de procese tumorale) și cea determinată prin termenul de *anotnie* (imposibilitate de reproducere a numelor proprii, precedînd a. amnesică și fiind determinată de leziuni în emisferul cerebral dominant); *amnzia receptivă* (imposibilitatea de recunoaștere a melodiilor cunoscute sau de citire a notației muzicale) și *expressivă* (imposibilitatea de a cînta o melodic cunoscută, cu sau fără un instrument), determinate de leziuni în prima circumvoluție temporală stîngă și, respectiv, în pars triangularis al lobului frontal stîng; *acalculia* (v.). *tulburări paroxis-tice ale vorbirii* (vocalizare, baraj verbal), *forme deosebite de a.* (la copil, la poligloți, la surdo-muți, inatenția verbală). Aceste forme de a. pot fi compensate

spontan sau supuse unor acțiuni de recuperare dirijată.

AFFECTIVITATE, modalitate elementară a reactivității afective; *emoție primară* caracterizată prin mare intensitate, expansivitate, durată redusă, dezvoltare unipolară și exprimare nemijlocită în comportament. P. Janet interpretează a. ca o regresie la conduite inferioare și tocmai aceasta *reduce posibilitățile controlului și reolajului conștient*. în contextul a. sînt implicate dispoziții instinctive. Totuși stările de a. reproduc și modele sociale fără a se conforma însă unei organizări raționale. De exemplu: furia și abandonul de sine, agresivitate oarbă și starea de groază, accesele nestăpînite de ris sau plîns etc. întrucît în stare de a. intervine o îngustare a cîmpului de conștiință și chiar subordonarea acesteia tendinței afective, în legislație se are în vedere dacă infracțiunea a fost comisă în stare de a. în psihologia modernă se formulează recomandări de prevenire sau înlăturare a efectelor negative ale a., prin amînarea și comutarea reacțiilor, efectuarea de mișcări menite să reducă încordarea, trecerea la analiza detaliată a situației etc.

AFFECTIVITATE, proprietate a subiectului de a resimți emoții și sentimente; *ansamblul proceselor, stărilor și relațiilor emoționale sau afective*. în contextul oricărui fenomen emoțional se disting: 1) *modificări organice* și vegetative secundare (în raport cu funcțiile biologice primare ale

pulsului, .creșterilor lacrimare etc.); 2) *comportamente motorii* afective (desfășurate sau numai schițate); 3) *trăiri subiective* de un anumit grad de complexitate și avînd o anumită semnificație pentru persoana care le încearcă. O primă problemă a psihologiei emoțiilor este aceea a relației dintre componentele vegetative și motorii pe de o parte și componentele psihice, subiective, pe ele alta. Unii au socotit că modificările corporale sînt cauzate de trăirea subiectivă (J.F. Herbart). Alții, că trăirea subiectivă este efectul modificărilor corporale (W. James și K. Lange). Ambele interpretări s-au dovedit însă a fi unilaterale și înguste. Unilaterale, pentru că între cele două serii de componente este unitate, interacțiune sincronă, trăirea subiectivă avînd la bază! mecanisme neurosomatice fără de care ea nu poate să apară și să se exprime, să se comunice, înguste, pentru că problema principală nu este aceea a corelației dintre corporal și psihic ci a interacțiunii dintre subiect ca om, în plenitudinea tuturor însușirilor sale și mediul natural și social. Vibrația, pulsația, angajarea prin mobilizare, energizare și direcționare (sau oricare din contrariile lor), cu un cuvînt, emoțiile nu se explică prin faptul că „inima bate accelerat”, „ochii strălucesc”. De regulă, emoțiile pornesc, sînt declanșate prin fapte cognitive — excepție făcînd doar dispozițiile organice — dar nu sînt reducibile la acte de cunoaștere pentru că *diverși subiecți*

reacționează emoțional diferit la aceleași imagini sau idei. *Uxplică-fia variabilității subiective a proceselor afective nu ține deci de organizarea cognitivă a subiecților, ci de organizarea lor motivațională.* Emoțiile apăsătoare desfășurări activi; ale motivelor în raport cu o situație pe când motivele ar putea îi caracterizate ca un fel de „concentrate” sau „condensări” emoționale. După V. Pavelcu, dacă motivele se exprimă în emoții, ele se și formează și dezvoltă prin trăiri emoționale. Emoțiile depind de semnificația pe care o au pentru subiect evenimentele ce se produc în ambianță și în propriul organism. Procesele emoționale se dezvoltă și în legătură cu amintiri sau circumstanțe imaginare. Reacțiile, tensiunile și desfășurările emoționale sînt efectul confruntării dintre cerințele subiectului și datele reale sau prezumtive ale vieții lui într-un anumit cadru obiectiv. Dacă cerințele interne — trebuințe și motive — sînt satisfăcute efectul emoțional este pozitiv implicind plăcere, satisfacție, aprobare, entuziasm. În situația contrazicerii cerințelor, a insatisfacerii lor, intervin neplăcerea, nemulțumirea, dezaprobarea, necazul, indignarea. *Faptul corespondenței sau discordanței de diferite grade între cerințele subiective și anumite condiții determină polarizarea proceselor afective.* Totuși, în stările și comportamentele emoționale, de cele mai multe ori, nu se impune o singură tendință afectivă perfect p ilan/ată spre stenic sau astenic. În fapt, stările ai'ec

tive sînt compuse din variate componente cu senzuri diferite. Complexitatea stărilor emoționale se explică prin însăși structura motivației individului (complicată, divergentă și nu fără contradicții interne) și prin faptul că situațiile reale, la care se adaugă și cele imaginare, niciodată nu pot să satisfacă sau să contrazică din toate punctele de vedere constelația motivațională a unui subiect. Deși emoțiile nu reproduc obiecte prin imagini, nu reproduc relații de determinare prin idei, deci nu îndeplinesc o funcție restrictivă și specializat cognitivă, totuși, ele contribuie la cunoaștere și sînt fapte de reflectare subiectivă de un anumit fel. *Emoția semnalează specific relația intimă a subiectului cu ambianța, însemnătatea pentru aceasta a situației reale sau presupuse.* Din studiile noastre rezultă că *procesele emoționale reflectă, prin reacții și trăiri specifice, împrejurările de viață (v.)* Procesele emoționale alcătuiesc fondul și *latura energetică a vieții psihice și comportamentului, îndeplinind un rol în declanșarea și susținerea energetică a activității adaptative și a celei de luare în stăpînire a ambianței.* Ch. Darwin a atras atenția asupra faptului că în comportamentele emoționale se regăsesc elemente ale unor acțiuni desfășurate cu un anumit sens adaptativ. Emoția nu numai că susține energetic acțiunea dar o și anticipă în fiecare din coordonatele ei. În genere, trăire i și comportamentul af ctiv se afirmă ca un montaj sau

preorganizare energetică a adaptărilor desfășurate. Schemele de reactivitate emoțională se situează însă la diverse nivele biologice și culturale. Este posibil ca la oni să intervină o discordanță calitativă între forma de afectivitate actualizată și cerințele activității. Autoreglajii emoțional, dacă este inadecvat, duce la inadaptare. P. Janet a semnalat aceste fenomene și a descris cazuri în care, negăsind altă ieșire, subiectul este cuprins de stări emoționale dezadaptative și, implicit, dezorganizatoare. Cu toate acestea, teza despre influența dezorganizatoare a emoției nu poate fi generalizată. A. nu se consumă numai în condiții de stress. Influența a. asupra activității este ambiguă implicind atît momente negative cît și momente pozitive. La aceasta trebuie adăugat că nu orice stagnare și reținere provocată de emoție este lipsită de sens adaptativ (reacțiile de apărare pasivă) și nu orice stare dezorganizatoare, cum este furia, se dovedește a fi inutilă, întrucît poate deschide drum pentru reorganizări la nivel mai înalt. În toate momentele vieții sale, subiectul încearcă stări emoționale dacă nu manifeste, cel puțin latente. Problema constă nu în reprimarea totală a emoțiilor (aceasta ducînd, deseori, la nevroze) — ci în dezvoltarea adecvată ca sens, valoare și grad de intensitate a emoțiilor în raport cu activitățile pe care subiectul le desfășoară. W. Cannon, prin cercetările sale

A

neurofiziologice, a confirmat, pe altă cale, aserțiunile lui Ch. Darwin dovedind rolul energizor, indispensabil pentru adaptare, al factorilor emoționali.

AFEMIE, incapacitate de exprimare a ideilor și sentimentelor prin limbajul oral. Este cauzată de leziuni la nivelul emisferului frontal sting sau la nivele subadiacente.

AFERENT, impuls nervos sau tract nervos ce merge de la periferie (de ex. un organ de reacție) la centru; direcția centripetă proprie nervilor senzoriali.

AFERENȚAȚIE (AFERENȚĂ), transport de impulsuri și informații de la periferie la centru; mecanism nervos opus și complementai eferențai. Acțiunea presupune o convergență și reciprocă conversiune (trecere una în alta) a celor două serii de impulsuri (Ed. Bernstein). în cercetări neurofiziologice, accentul se pune pe baza și formele de a. ale acțiunii mai ales în legătură cu relevarea însemnătății în reglaj, a feedback-urilor ca modalități de retroaferențatie sau a. secundară. P.K. Anohin distinge a. *situațională* ca preluđu al acțiunii (reflectate premergătoare, imagine a situației), a. *de declanșare* ce este la baza formulării scopului și a. *de sancționare* prin care acțiunea este corectată și apoi încheiată prin a. *finală*. V. ACCEPTOR DE ACȚIUNE.

AFILIAȚIE, impuls și tendință spre contacte și asociere cu alții, cunoscînd gradații și variante, de la prietenie și atașament pînă la totală dependență afectivă de al-

tul. liste o caracteristică general-
uinau, rezultată (lin geneza socială
a personalității și din întreținer
rea și dezvoltarea acesteia prin
relații interpersonale. Sentimentul
singurătății este foarte neplăcut.
A. este determinată de condițiile
creșterii și dezvoltării copilului
în dependență de asistența adulților.
R. Sears (1957) a constatat că acei
copii care au fost frustrați de asistența
afectivă a altora, la vârsta adultă,
tind să se afilieze pînă la hiperdependență
de alții. Sînt și cazuri contrare
în care subiecții declară că preferă
singurătatea dar aceasta ascunde
întotdeauna un grav disconfort
spiritual. Tendința spre a. se accentuează
mai ales cînd subiectul trece prin stări
de anxietate. Cercetările lui S. Schachter
(1959) duc însă la concluzia că persoanele
ce se caracterizează, în genere, prin
anxietate crescută evită a. pe cînd cele
slab anxioase o caută.

AFINITATE, relație afectivă de atracție
și simpatie, motivată prin similitudine
sau „înrudire” *spirituală*. Intervine
între persoane care au structuri, idei,
sentimente, vîrstă, statute și roluri
asemănătoare sau privește relația
dintre individ și grup. Poate fi înțeleasă
și ca o compatibilizare afectivă sau
atrație spontană, acceptare între
membrii grupului (J. Moreno), în
psihologia socială se ridică, după J.
Maisonneuve, problemele unui joc de
a., care izvorăște din dorința de a
găsi în *alicineva un obiect complementar*
și cu care să te identifice, pot să

se constituie în grup pe alte scheme
decît cele formale și să suporte schimbări
și mutații, în decursul timpului, în
relațiile individ-grup, a. apare și ca
sentiment al apartenenței la grup sau
colectivitate (U. Zlate).

AFONIE (gr. *afonia* — muțenie),
incapacitate de fonație, pierdere totală
sau parțială a vocii datorită paraliziei
mușchilor coardelor vocale sau afectării
centrilor nervoși ce-i comandă. Uzual,
se mai înțelege prin a. incapacitatea de
a cînta sau intona corect.

AGEUZIE, pierdere sau perturbare
a sensibilității gustative. Este cauzată
de leziuni rinencefalice.

AGITATIE, acțiuni stimulativ
e adresate unei colectivități în scopul
activizării, mobilizării acesteia astfel
încît ea să se unească în jurul unor
scopuri, idei, consemne și să-și exprime
sau să-și traducă în fapt atitudinile. Într-
un alt sens, mișcare dezordonată în
legătură cu ceva insuficient precizat,
de unde întrebări, căutare, rumoare,
reacții de aprobare sau protest etc. în
sens patologic, a. este un comportament
(motor și verbal, afectiv și intelectual),
precipitat și spasmodic, hiperactiv dar
ineficient, parazitar, împiedicînd
finalizarea acțiunilor. Dezorganizarea
și demersurile „în gol” ce caracterizează
sindromul de a. poate rezulta și dintr-o
slabă integrare și insuficiență
coordonare a funcțiilor psihomotorii
(mai ales la copil, la care a. este ușor
remediabilă).

în geîefie, a, erquimă o anxietate
de limită.

AGLOSIE, anomalie nativă, foarte
rară, constînd din absența limbii ca
organ fizic; în această situație,
pronunțarea cuvintelor este extrem de
dificilă și se realizează după laborioase
antrenamente cu ajutorul buzelor.

AGNOZIE (gr. *a* — fără, *gnosis* —
cunoaștere), sindrom neuropsihic
constînd în tulburarea recunoașterii
senzoriale a unui obiect cunoscut
anterior, în absența unui deficit de
sensibilitate elementară sau a unei
tulburări psihice, fiind determinat de
un deficit al funcției de analiză la
nivelul segmentului cortical al unui
anumit analizor (M. Botez, Sen Alexandru,
I. Dobrotă). Forme: *astereognozii*,
tulburări în recunoașterea obiectului
pe cale tactilă, cuprinzînd: a. *tactile
primare*, cum sînt *ahilognozia* sau a.
intensității (tulburarea discriminării
obiectelor după grosime, greutate,
rugozitate, presupunînd modificarea
percepțiilor diferențiale de intensitate)
și *amorfognozia* sau a. de *extensitate*
(tulburarea diferențierii formelor și
a recunoașterii spațiale), fiind determinate
de leziuni în ariile somestezo-senzoriale
și somestezo-psihice, ca și a. *tactilă
secundară* sau *asimbolia tactilă* (imposi-
bilitatea de recunoaștere a semnificației
obiectului tradusă prin imposibilitatea
de a-l denumi, conservîndu-se posibi-
litatea de a descrie și recunoaște
calitățile sale tactile elementare),
astereognoziile fiind determinate de
leziuni în aria tacto-gnozică;

A

a. *uiulitii* c, imposibilitatea de
cunoaștere și discriminate a Mine.
telor, cu conscrv. uea auzului, ma-
nifestată în trei forme clinice (care
apar uneori izolat, dar de cele mai
multe ori împreună); a. *globală*
(nu sînt recunoscute nici cuvintele,
nici muzica și nici zgomotele); a.
muzicală (sau amuzia senzorială)
și a. *zgomotelor*, acestea fiind deter-
minate de leziuni ale porțiunii pos-
terioare a primei circumvoluții
temporale stingi; a. *vizuale*, tul-
burări în recunoașterea semnificației
obiectelor, imaginilor, persoanelor
sau spațiului, limitate la sfera percep-
tuală sau extinse la sfera conceptuală,
în absența unor tulburări de vedere
elementară, cuprinzînd: a. *pentru
obiecte sau imagini*, a. *fizionomiilor*
(prosopagnozia) unor persoane cunos-
cute sau a propriei persoane, deter-
minate de leziuni ale emisferului
minor sau parieto-occipitale bilaterale;
a. *culorilor* (tulburări de recunoaștere
a culorilor, cu origine occipitale
stingi la dreptaci), *alexia agnozică*
(tulburări de înțelegere a limbajului
scris, cu conservarea limbajului
interior, a exprimării și înțelegerii
limbajului oral), *acalculia* (tulburări
în recunoașterea numerelor în
efectuarea operațiilor aritmetice,
determinate de leziuni situate în
orice parte a creierului); a. *video-
spațiale*, imposibilitatea orientării
în spațiu pe cale vizuală, manifestată
prin: *dezorientare video-spațială*
(pierderea posibilității de localizare
absolută și relativă a obiectelor,
imposibili-

tatea de comparare a mărimilor, tulburări de grupare a obiectelor, <Hilic> cvasispațială și pierderea vederii stereoscopice); a. *spațială unilaterială* (tendență de a neglija jumătatea stângă a spațiului extracorporal), *alestezie vizuală* (transpunerea imaginilor dintr-un hemiciamp vizual în celălalt și de la un cadranț la altul), *pierderea memoriei topografice* (imposibilitatea de a descrie itinerarii și locuri binecunoscute, de a le revizualiza și a se orienta pe un drum cunoscut), *pierderea reprezentării vizuale a obiectelor* (imposibilitatea revizualizării unor obiecte sau persoane cunoscute, atât în stare de veghe cât și în somn, visele devenind practic imposibile), *paralizia psihică a privirii* (imposibilitatea de a mișca voluntar ochii cu conservarea motilității oculare reflexe), *vagabondajul privirii, ataxie optică* (tulburarea capacității de a apuca un obiect în curs de fixare vizuală), *tulburări ale atenției vizuale* (atenția spontană pentru orice stimul vizual este foarte redusă, fiind concentrată în cea mai mare măsură asupra a ceea ce se petrece în axul de fixare a privirii, fiind vorba deci de o anumită îngustare concentrică a câmpului atenției vizuale), aceste tulburări fiind determinate de leziuni cu localizări diferite; *tulburări de somatognozie*, conștient în perturbarea schemei sau imaginii corporale și cuprinzând: *autotopagnozia* (tulburare de localizare a segmentelor corporale), *asimbolia la durere* (imposibilitatea de recunoaștere a calității

durerii, deși durerea ca atare este corect percepută), *tulburări paroxistice ah-schemei ec<rp>arale* (senzația de plutire sau de integrare corporală cu caracter difuz, crize de senzație de dezintegrare corporală parțială localizată pe un segment de membru, crize de telescopaj și atrofie corporală localizată, crize mixte), *membrul fantomă* (iluzia existenței unui segment de membru absent, de obicei amputat), *anozognozii* (lipsa de cunoștință a tulburărilor în plan neuromotor, al limbajului, praxiilor și gnoziilor).

AGNOZIE AUDITIVĂ v. SURDITATE PSIHICĂ

AGORAFOBIE (gr. *agora* — piață, *phobos* — frică), teamă, fobie de spațiile deschise și ample: piețe, străzi largi, câmp, generând tendința de a nu părăsi locuința, de a merge pe lângă ziduri, de plasare în colțurile încăperilor etc.

AGRAMATISM, tulburare a limbajului, caracterizată prin pierderea capacității de a vorbi corect din punct de vedere gramatical. Astfel, flexiunea cuvintelor (modificarea cuvintelor după gen, număr și caz) se face incorect sau este absentă (verbele sînt folosite numai la infinitiv); frazele sînt greșit construite prin lipsa acordurilor gramaticale. A. este o formă de afazie cauzată de leziuni ale scoarței cerebrale. După Head, a. este o afazie sintactică.

AGRESIVITATE, comportament destructiv și violent orientat spre persoane, obiecte sau

spre sine. Implică *negare activă* și produce daune sau doar transformări. Există și o a. *calmă*, mm-violentă dar întotdeauna a. semnifică atac, ofensivă, ostilitate, punere în primejdie sau chiar distrugere a obiectului ei. Prototipul a. a fost exemplificat prin comportamentul animal, dar K. Lorenz (1966) a atras atenția asupra faptului că, chiar și lupul atacă numai sub imperiul nevoii de hrană, iar nu din tendința competitivă cum se întâmplă deseori la om. După ce, timp îndelungat, a fost susținută teza despre originea instinctivă a a., astăzi această teză a fost larg contrazisă. K. Lorenz susține că atât la animale cât și la om a. este un rezultat al învățării, al modelării comportamentului prin imitație și antrenament. Nu există un instinct al a., cum este cel de hrană, reproducere, construire a cuibului (la păsări), migrație etc. Kuo (1930) a crescut împreună pui de pisică și de șobolani, dovedind absența oricărei a. la vârsta adultă a acestora. Preluând o idee a lui S. Freud, V. Scott și J. Dollard (1939) au formulat teoria reactivității ce susține că a. este un rezultat al frustrației sau împiedicării (prin barieră) a unei tendințe vitale în a-și atinge țelul. Deci, a. ar fi cauzată de contrarierea unor tendințe instinctuale, dar aceasta ne duce la ideea că totuși a., în forma ei primară, are o legătură, fie și indirect, cu baza instinctivă. E. Fromm susține că. la om, există o a. *specifică, expri-*

mată prin tendințe destructive. X. Miilor (1941) dovedește că nu întotdeauna frustrația produce a., ci numai în anumite cazuri. După T. Dembo și K. Lewin copiii răspund mai frecvent la frustrație cu un comportament regresiv. R. Sears a descoperit o relație directă între stilul autoritar și primitiv de educație și dezvoltarea comportamentului agresiv la copiii. Băieții sînt mai înclinați spre a. pentru că sînt și se instruesc în acest fel, angajînd și tehnici, instrumente etc. R. White (1939) arată că grupurile conduse autoritar, cînd sînt lăsate libere, devin agresive și uneori tind să-și descarce a. unii față de alții sau față de lucruri. Se poate vorbi, după opinia noastră, despre o a. secundară, de sorginte socială și care constă într-un comportament destructiv (formă de autorealizare) cauzat de insatisfacții personale, carențe afective, devalorizare personală, blazare, modele din subculturi delictuale, educație negativă, în ansamblu fenomene de inadaptare socială sau adaptare negativă manifestată prin reacții agresive sau autoagresive. K. Lorenz recomandă, *în scopul prevenirii a. ca să se deturneze [după N. Timbergen, să se redirecționeze] conflictele înainte ca ele să devină acute*. Există o problemă a dirijării pozitive a a. prin: a) acceptarea rațională a frustrației; b) canalizarea ei în acțiuni socialmente utile (după unii și inteligența sau elanul creativ ar fi o a. dar de factură intelectuală); c) adaptarea unor comportamente agresive ac-

ceptabile cum sînt cele implicate în competițiile sportive. M. Epuran (1967) propune ca în sport (care nu implică destructivitate) să se renunțe la termenul de a. și să se denumască tendința pozitivă a luptei pentru performanță prin termenul de *combativitate*. Dacă la anumite persoane grav frustrate și anxioase, a. ia proporții și se instalează în forme nocive este necesar să se recurgă la psihoterapie în variantele ei de joc, de descărcare a resentimentelor în ședințe speciale de grup, de terapie ocupațională sau recreațională.

AJUSTARE, adaptare acomodativă; punere în acord a unui organ de recepție cu o sursă de stimulare, sau a sistemelor personalității cu modalitățile unei culturi sau unui tip de activitate.

ALALIE, lipsă sau slabă dezvoltare a vorbirii la persoane ce dispun de auz normal și de posibilități de dezvoltare intelectuală comună și care, de regulă, nu pot fi încadrate în clasa debililor mintali. A. se datorește unor disfuncții ale zonelor corticale ale vorbirii. A. este de trei feluri: motorie, senzorială și mixtă. E. Verza (1969) a elaborat două metode de terapie a a., prin învățare, pornind de la sunete sau de la cuvinte.

ALCOOLISM, nevroză sau perturbare de comportament constînd în hiperconsum de băuturi alcoolice. După o definiție dată de O.M.S. în 1949, în categoria alcoolicilor pot fi incluși: „acei băutori excesivi a căror dependen-

ță de alcool a atins un asemenea grad înecî prezintă o sensibilă tulburare mentală sau o interferență cu sănătatea lor corporală și mentală, cu relațiile lor interpersonale și cu funcția lor socială și economică ce nu poate fi exercitată normal sau care prezintă perturbări evolutive”. Alcoolicul nu se confundă cu băutorul dar, după o statistică din S.U.A. din 70 de milioane de băutori, 5 milioane pot fi considerați alcoolici. Suferă de a. acei băutori permanenți, cotidieni ce cad victimă unui impuls nesatisfăcut și necontrolabil. După R. Goldenson, *simptome ale a. și care permit detectarea lui precoce*, sînt: 1) *consumul în creștere*; 2) *consumul matinal*, sub cele mai diverse pretexte; 3) *comportamentul necontrolat și absurd în stările de ebrietate*; 4) *„petele albe de conștiință”* sau amneziile (trasele) frecvente în starea de ebrietate. Apariția acestor patru simptome indică evoluția spre a. *cronic*. A. presupune o intermitență dar ritmică drogare a creierului prin alcool, ceea ce antrenează, cu timpul, o serie de tulburări organice și psihotice: intoxicație patologică, deficiențe de vitamine și nutriție, vulnerabilitate la diverse maladii, *delirium tremens*, halucinații alcoolice acute, sindrom Korsakoff și sindrom Vernicke. A. intervine și ca un simptom în paralizia generală, epilepsie și psihozele nuanco-depresive. Începutul în a. pare inocent, considerînd acceptarea largă a consumului în cadrul

relațiilor sociale și în situațiile festive. *Euforia produsă inițial ‘/•’ alcool este însă tranzitorie și în continuare apar stări mai puțin inocente*. Este semnificativ dictonul latin luat în întregime: sa: „*in vino veri/as sed in ebrietatis, stupiditas*”. I. Holban a relevat faptul că alcoolul nu este, așa cum se crede, un excitant ci un inhibitor al centrilor corticali superiori. În prima fază de drogare excitarea, euforia, este rezultată din inducția pozitivă; aceasta se accentuează într-o a doua fază, mergînd pînă la dereglări. Într-o a treia fază, de ebrietate sensibilă, ca urmare a inhibării sistemelor de control, apar manifestări impulsive, iraționale, obsesive, delirante, deci fenomene demențiale pe fondul stării paradoxale și ultraparadoxale. Ultima fază este cea a îngustării conștiinței, a acțiunii în stare de transă și a somnului narcotic. *H. Ey apreciază starea de ebrietate ca o stare de psihopatie în care-și fac loc grandomania, •mitomania, sindromul obsesivo-fobic, intrucît se produce o inversare între conștient și inconștient, acesta din urmă impunîndu-se ca în orice tulburare mintală*. Instalarea nevrozei alcoolice se soldează cu modificări de personalitate ce se mențin și fără ca subiectul să fie în stare de ebrietate. V. Jellinek (1952), în baza unor ample cercetări, a descris cele patru stadii ale alcoolizării. Primul stadiu este prealcoolic și se manifestă prin aceea că subiectul găsește alinare în alcool față de orice încercare sau necaz. Apoi consumul devine

A

o plăceri' răutății. În stadiul [Hodioli.sl. Itit'lviji iinir/ido ;.iu acțiunile iu stările conștiinței de scurt circuit. Subiectul nu-și amintește frecvent de ce a făcut sau a spus. Kstr un moment extrem de periculos. Într-un al treilea stadiu, crucial, a. se instalează. Subiectul bea necontrolat și mult, frecvent și în orice parte a zilei. Activitatea profesională suferă mari prejudicii. În sfîrșit, ultimul stadiu este cel de a. *cronic, caracterizat prin continuitate, intoxicație sistematică, centrarea psihotică a vieții pe consumul de alcool*. A. este o maladie neuropsihică ce necesită tratament adecvat și măsuri de recuperare. Se utilizează de metoda răspunsurilor condiționate (asocierea alcoolului cu reacții repulsive), de psihoterapie și socioterapie.

ALERGIE, manifestare fiziologică, caracterizată printr-o reacție neobișnuită și energică la vinele din substanțele cu care subiectul a venit în contact, în prealabil. A. poate fi provocată atît de substanțe nutritive cît și medicamentoase. A. implică sensibilizare (iar nu imunizare sau obișnuire), perturbări neurosomatice, uneori agitație emoțională. A. mai frecvent se sînt: urticaria, astmul bronșic, a. la serul antitetanic, eczeme și dermatoze profesionale și ocazionale, rezultate din contactul cu anumite substanțe nocive. F. Barron (1962) a introdus termenul de *psihialergie*: sindrom de cefalee, palpitații, șoc, față de relațiile conflictuale, profesionale.

ALEXIE (gr. *a* - fără, *lexis* - citire) distrucție ; i capacității de ; citi și înțelege limbajul sens, asociată de regulă cu agno/ii sau afazii. Este o formă de *ag>n>:iv vizuală* și este sinonimă cu *cecitatea verbală*. Sint diferite grade de a. sau cecitate verbală pornind de la incapacitatea de recunoaștere, în lectură, a cuvintelor scrise, pînă la ilizibilitatea silabelor sau a literelor, în cazul în care un copil cu intelect normal se dovedește incapabil de a-și însuși cititul se presupune o a. congenitală, în aceeași situație a relativei incapacități pentru lectură se recurge la expresia dislexie de evoluție. Necesită tratarea concomitentă a tuturor cauzelor.

ALFABET, mulțime de semne („litere”), indispensabile în procesul comunicației informaționale. Analogic a. limbajului natural, se cunosc a. *codului genetic* în care stă înscrisă informația ereditară, a. *binar* utilizat în tehnica cibernetică, a. *Morse* ș.a.

ALGEZIE, proprietate neuro-psihică de a resimți durerea. Pragul algeic reprezintă pragul sensibilității dureroase de orice gen. Creșterea rezistenței și implicit a pragurilor dureroase se realizează prin substanțele analgezice sau anestezice.

ALGORITM (după numele lui Al. Horczmi, matematician arab de la începutul sec. al IX-lea), una dintre cele mai generale metode de activitate fizică sau intelectuală. Termenul și-a păstrat semnificația sa din matematică, *de ansamblu de reguli*

și operatori proprii oricărui tip <I> caili ui matematic s.m de construcție logică, de prescripție exactă a procedeeleor prin care, pornind de la anumite date, se ajunge la un rezultat. A.A. Markov a fundamentat teoria a. ca o nouă ramură^ constructivă a matematicii, într-o formă inteligibilă a. stabilește un *șir fini' de operații elementare, ce se înlănțuie într-o ordine constantă pentru a prelucra înjonnațiile și a rezolva problemele de un anumit tip*. Ex.: a. pentru calcularea celui mai mare divizor comun a două sau mai multe numere; a. de înlăturare a unei avarii într-o rețea electrică, de traducere a unui text codificat, de stabilire a unui diagnostic etc. Caracteristicile a.: a) determină sigur și inteligibil; b) au caracter de masă pentru obiectele clasei stabilite; c) orientează spre rezultate precise. Nu toate activitățile pot fi algoritmizate, tehnizate. De ex.: teoria aritmeticii elementare a numerelor naturale nu poate fi total formalizată, deoarece nu se poate determina un sistem finit de axiome și reguli de deducere prin care să se poată construi toate propozițiile aritmeticii elementare (Goedel, 1931). Nu se poate algoritmiza integral activitatea profesorului la o lecție cu clase, căci obiectul ca atare are, de fiecare dată, stări neprevăzute cărora trebuie să le corespundă acțiuni specifice (în acest caz profesorul se conduce după principii didactice generale, dar nu după a.). în general, o activitate nealgoritmizată se nu-

mește independentă; aceasta nu se efectuează după prescripții date dinainte. *Orice activitate care se poate algoritmiza, se poate transmite unei mașini s-o execute automat; complexitatea mașinii va depinde de complexitatea a.* A. pot avea grade diferite de generallitate; de ex.: tehnica construirii sistemului zecimal este mai generală față de cea a mării și micșorării unui număr de 10" ori. Procesul instructiv-educativ are nevoie de transpunerea a cît mai multor activități în formă de a., pentru a forma la elevi deprinderi de lucru exacte și a orienta efortul intelectual spre rezolvarea de probleme mai importante. Pe baza a. se desfășoară succesiunea logică a operațiilor și se utilizează diferite operații, în fiecare etapă sau secvență, pentru a obține rezultatul final scontat. După funcția pe care o îndeplinesc se disting; a. de *clasificare, de transformare, explorare și căutare, asamblare, dezmembrare și diviziune* etc. După structură se disting; a. *simple* sau *lineari*, în care se succed operatori de același gen, fără condiții suplimentare, și a. *complecși*, cu o serie de condiții logice. în cursul activității de învățare se însușesc o serie de reguli, definiții, scheme care au la bază diferite tipuri de a. Pot fi citați a. *de identificare* sau *de recunoaștere* (operații de stabilire a calităților gramaticale ale unui cuvînt dintr-o propoziție, de precizare a tipului unei probleme), a. *de lucru* (operații de calcul numeric începînd cu operațiile aritme-

tice fundamentale, a. *de redactare* (a unei compuneri), a. *de control* (operațiile de probare a corectitudinii unor alte operații de calcul, de probarea corectitudinii logice a unui enunț oarecare). învățarea pe bază de a., numită și prescriptiv-operațională, vizează acele sarcini a căror rezolvare este susceptibilă de abordarea operațională riguroasă, pe baza unui program precis determinat.

ALIENAȚIE MINTALĂ, denumire generală, dată tuturor bolilor mintale. Termenul nu are o semnificație precisă; în general, este folosit pentru a denumi acele afecțiuni mintale în care bolnavii sînt incapabili să ducă o viață socială normală și care necesită supraveghere permanentă. După H. Ey, **a.tn.** reprezintă o *distrucționare a eului*, „*nebulnia fiind inconștientă de ea însăși*”; în a.m. bolnavul își pierde eul său ontogenetic împrumutînd un altul sau — prin inversarea conținuturilor conștiinței și inconștientului — își construiește un eu inadecvat social, în virtutea iraționalității și fantasmelor de origine inconștientă ce se impun. Alienatul este un inadaptat și nu comunică normal cu alții pentru că, așa cum arată E. Pamfil și D. Ogodescu (1972) este închis în propriul univers informațional, se confundă cu acesta și nu poate judeca obiectiv.

ALLOPLASTIC v. AUTOPLASTIC.

ALOCORTEXv. ARHIPALIUM.
ALTERAREA EULUI, în psihanaliză, o serie de limitări și

atitudini fixate de CM in perioadele anterioare și care se răsfrâng defavorabil asupra posibilităților actuale do adaptare, liste o consecință negativă a unui conflict anterior. S. Jreud consideră că *cui* oricărei ființe umane „...se apropie de cel al unui psihotic în unele sau altele din părțile sale, într-o proporție mai măro sau mai mică”.

ALTRUISM (lat. *alter* - altul), principiu moral, opus *egoismului*, constînd în acțiunea dezinteresată pentru binele celorlalți oameni. Implică *atitudini de maximă generozitate*. După A.L. Baldwin, a. presupune o raportare conștientă nu un simplu atașament gregar. După formula lui A. Comte, care a lansat termenul, a. este a trăi pentru altul ceea ce înseamnă dragostea drept principiu, ordinea ca bază, progresul ca scop.

ALTUL GENERALIZAT, termen, creat de G.H. Mead, ce totalizează atitudinile armonice ale colectivității sau grupului ca întreg, asupra unui obiect sau persoane, așa cum le percepe subiectul în raportarea la mediul social. G.H. Mead susține că individul adoptă atitudini față de sine similare celor emise de a.g. față de el.

ALTUL SEMNIFICATIV, termen specific psihologici sociale, ce urmărește a preciza grupul sau categoria de indivizi către care persoana își îndreaptă atenția și în raport cu care se compară. Efectele a.S. asupra atitudinilor individuale pot duce, în caz extrem, negativ, la devianță, în

caz optim, la o socializare armonioasă.

ALUZIE, act de comunicare laconică, incompletă, ele cele mai multe ori indirectă, în baza unor implicații (subînțelesuri) alo contextului verbal și situațional. Cel ce primește mesajul trebuie să deducă intenția celui ce comunică și să decodifice într-un anumit sens semnificațiile cuvintelor, gesturilor, inimicii, intonației, în raport cu situația, uzînd de cunoașterea emitențului și/lo experiența sa comunicativă. în lectură, a. apare ca un înțeles „citit printre rînduri”.

AMAUROZĂ v. ORBIRE.

AMBIANTA MUNCII, totalitatea condițiilor de mediu care influențează, alături de pregătirea profesională și dotarea tehnică, productivitatea muncii. în cadrul acțiunilor de proiectare, construire și exploatare a sistemelor oameni-mașini-mediu se urmărește încadrarea factorilor ambianți între anumite limite, preîntîmpinîndu-sc astfel scăderea capacităților senzoriale, creșterea erorilor, instalarea oboselii premature. A.m este de natură fizică — iluminat, sonorizare, vibrații, temperatură, umiditate, colorit, puritate a aerului — și de natură psihosocială — intercunoaștere și intercomunicare, interinfluențare, alegere si respingere.

AMBIDEXTRIE, capacitate umană (contrară dominanței funcțional-operative a uneia din mîini și respectiv emisfere cerebrale, asupra celeilalte) de a se folosi, în mod egal, de serviciul ambelor mîini

într-o diversitate de coordonări si acțiuni. Nu trebuie să uităm ca dominanța unei emisfere cerebrale este o achiziție tîrzie a procesului de hominizare. R. Zazzo spune că: „din punct de vedere al echilibrului psihomotor, a. este cea mai proastă formulă”. Ajustările motorii, organizarea gestică, necesită o anumită specializare diferențială între dreapta și stînga, direcția, dominanța unei părți asupra celeilalte”... La copii, a. se combate prin exerciții speciale, menite să asigure dominanța dreptei. Totuși uneori a. este utilă, de exemplu în cazul accidentării uneia din mîini, cînd cealaltă poate, cu ușurință, să îndeplinească funcții complexe.

AMBIGUITATE, caracteristica unei comunicări sau a unei situații care permite mai multe interpretări, sau care reunește caracterele a două naturi originare diferite. A nu se confunda cu echivocul și cu expresia de „dubl sens”. A. oferă posibilități valabile de interpretare, pentru fiecare din modurile în care este privită figura sau este considerată alcătuirea în termeni. în motivație, afectivitate, organizare caracterială, întrucît coexistă pulsioni, tendințe, atitudini contrarii, sînt calificate uneori ca ambigui.

AMBIȚIE, imbold puternic do implicare a forțelor personale, de angajare voluntară spre atingerea scopului prestabil în pofida oricăror greutăți. în sens negativ, a. semnifică alegerea unor scopuri meschine lipsite de

valoare socială, realizabile prin mijloace care nu respectă, sfidează normele morale. Scopurile majore, sociale și personale, mijloacele demne folosite pentru atingerea lor, conferă a. un conținut etic și favorizează dezvoltarea personalității.

AMBIVALENȚĂ, dispoziție general-contradictorie sau bipolară a sistemului psihic; stare emoțional-volitivă caracterizată prin activarea concomitentă a două tendințe contrare față de unul și același obiect sau situație. Cea mai pregnantă este a. afectivă (E. Bleuler). Subiectul se bucură și se întristează totodată față de un eveniment, situație, obiect, persoană, resimte atît plăcere cît și neplăcere, atît atracție cît și repulsie față de ceva. în plan volitiv se poate constata o concurență a scopurilor cu sens contrar și o coexistență a tendințelor de perseverare sau de abandon, în plan intelectual a. se manifestă prin echivalarea valorii unor idei opuse, prin îndoială și conflict de idei. în genere a. este explicată la nivelul personalității, prin coexistența psihologică a atitudinilor, incompatibile sub raport logic. Psihanaliștii se referă la *opoziția dintre conștient și inconștient*. Fenomenele de a. sînt reale dar trebuie spus că structurarea personalității în ordinea consistenței valorice duce la *predominarea anumitor tendințe*, scopuri, idei și implică reducerea și diminuarea complexelor. Iî. Bleuler consideră că a. este un simptom caracteristic pentru schizofrenie,

dar recunoaște totodată și existența unei a. normale.

AMBLIOPIE (gr. *amblyos* - tocit, slab, *ops* - ochi), termen folosit pentru a denumi stările de diminuare accentuată a vederii, în special pe acelea care nu sînt datorate erorilor de refracție ale ochilor și care deci nu pot fi corectate prin ochelari, sau a acelor cazuri cînd nu se constată (aparent) leziuni în structura ochiului. A. poate fi congenitală sau dobîndită, temporară sau permanentă, iar în cazuri nefericite, poate fi evolutivă, ducînd la orbire.

AMENAJAREA LOCULUI DE MUNCĂ, cuprinde adaptarea utilizării la datele antropometrice ale muncitorului și organizarea locului de muncă în așa fel încît obiectele supuse prelucrării și aparatele de măsură să fie ușor percepute, lucrătorul să fie la timp avertizat asupra deficiențelor, astfel economia de mișcare a lucrătorului să fie maximă. O mare însemnătate în organizarea rațională a locului de muncă are poziția de lucru a celui care muncește.

AMENINȚARE, act și atitudine prin care se comunică iminența unei daune pentru cel cărui a l se adresează; anticipare a unei frustrări. Agent stressant pentru individ sau grup. Sub influența stressantă a a., comportamentul regresează (stări de afect) și aceasta în dependență de gravitatea frustrării anticipate.

AMENITIV, sindrom caracterizat printr-o simptomatologie polimor-

fă în care, în afara elementelor confuze, a dezorientării și incoerenței ideative, agitația dezordonată se manifestă pe prim plan.

AMINTIRE, reactualizare prin reproducere a unor fapte memorate; evocare, destocare. Intervine spontan, asociativ sau prin explorarea intenționată și sistematică a stocurilor memoriei. Poate implica și grade sensibile de dificultate și uzează de procedee specifice (!. Janet, Zincenco). Fiecare a. este, după H. Bergson, un eveniment unic (nerepetat și irepetabil) al vieții spirituale întrucît se inserează într-un anumit context de actualitate.

AMÎNARE, caracteristică a conduitelor de nivel superior descrise în sistemul lui P. Janet. Sînt *suspensive* „tendențele care se pot opri în diferite momente ale activității lor și pot rămîne un timp oarecum suspendate, fără a ajunge imediat la consumarea lor completă”. A. este o condiție a depășirii și reținerii reacțiilor impulsive datorită dezvoltării inhibiției centrale și a tuturor mijloacilor culturale pe care le implică dezvoltarea conștiinței umane. 31. *Ralea consideră că a., în vederea deliberării, compensației și invenției, constituie o trăsătură specific umană.* A. presupune că în acțiunile perceptivă, intelectuale, reflexive, voluntare, sociale—intervenind acte de frînă, de așteptare, orientare, formulare a unor intenții, planificare și experimentare men-

tală, decizie ș.a. - după ea urmează comanda de execuție. Este în fond, cum observă Sula Tcodorescu (1972), nu o oprire a oricărei activități (ei numai a celei externe), în realitate viața psihică, activitatea mentală, intensificîndu-se în vederea planificării (O. Mowrer), sau cum se spune în limbaj curent, a chibzuirii.

AMNEZIE (gr. *a* - fără, *mnesis* - memorie), *maladie a memoriei*, pierdere totală sau parțială a acesteia. Nu trebuie confundată cu uitarea care este, în anumite limite, un fenomen normal. A. este consecutivă unor traumatisme craniene, intoxicații, stări de confuzie mentală etc. în general, a. poate afecta fiecare din procesele memoriei (fixare, păstrare, reproducere). Astfel, în a. *retrogradă*, ca urmare a perturbării evocării, nu pot fi reproduse faptele memorate anterior îmbolnăvirii, pe cînd în a. *anterogradă*, ca urmare a tulburărilor de fixare, nu sînt reținute evenimentele petrecute după îmbolnăvire. Sînt cunoscute și forme mixte în care se implică tulburări ale tuturor proceselor memoriei. A. *isterică*, condiționată afectiv, influențează asupra unor fapte și perioade variabile și delimitate după cele pe care subiectul nu le poate suporta. întrucît provoacă suferințe morale. Este deci o a. psihologică, cauzată de tendința de apărare. Se desprinde astfel și un fel de a. *lacunară*, privind un interval sau

A

" titegol'ie de fapte -/ e.ue se asociază nu numai ni isteria, dar și cu accesile epileptice, cu perioadele de confuzie mentală, de intoxicație alcoolică. După A.K. Luna, multe; din cazurile de a. sînt legate de afazii și agnozii.

AMOR PROPRIU, sentiment de dragoste și înaltă apreciere față de propria persoană. J.J. Kousseau distingea amorul de sine ca sentiment firesc și rațional de conservare, de a.p. artificial, exprimat prin aceea că omul se preocupă excesiv de sine.

AMUZIE (gr. *a* - fără, *musicos* - de muzică), incapacitatea de a desfășura o activitate muzicală, de a percepe muzica, de a reproduce vocal sau instrumental melodia.

ANABOLISM (gr. *anabole* - ridicare), ansamblul proceselor de asimilare organică. Dominanța a. este luată de G. Viola, X. Pendc, F. Kretschmer ca bază pentru a explica unele structuri somatice, însoțite de comportamente caracterizate prin senzualitate, bonomie, sintonie și energie expansivă, alternînd cu apatia. Opus *catabolisinului* care se referă la dezasimilare și a cărei dominare generează structuri somatice și comportamente cu caracteristici contrare celor legate de a.

ANACLITIC, termen psihanalitic indicînd o asociere cu... sau o sprijinire pe.... Este un fenomen sau simptom ce își are originea în alt om sau este afe-

riiit lui. De ex., depresiunii anacritică desemnează, după K. Spitz, tulburările ce intervin, similar adultului, la copilul privat de mama sa de care a fost anterior sîrîns legat, tulburări ce se instalează progresiv în perioada privațiunii de asistența maternă tocmai datorită valorii afective a atașamentului anterior.

ANALGEZIE (gr. *an* — fără. *algesis* — durere), lipsa sau suprimarea temporară a sensibilității dureroase. Poate fi: a) *constituțională* — local, unele puncte ale pielii, mușchilor și regiuni ale organelor interne sînt insensibile la durere. O a. *generală* se întîlnește în cazuri extrem de rare, cînd subiectul nu dispune de terminațiile nervoase libere subcutanate; b) *patologică* — unele procese distructive grave, în mod paradoxal, negenerînd durere și, de asemenea, insensibilitatea la agenți nocivi în unele maladii nervoase grave sau în cazuri de imbecilitate, după Stranski; c) *indusă medicamentos* — deci anestezie; d) *indusă prin hipnoză* și sugestie; e) *realizată prin mijloace de învățare*, antrenament, printr-o anumită organizare psihocomportamentală.

ANALIZA PSIHOLICĂ A MUNCII, cercetarea psihologică a modului de funcționare a sistemului om-mașină. **A.p.a.m.** nu înseamnă pur și simplu descrierea unei munci, ci descoperirea mecanismelor ei psihologice și fiziologice, a momentelor ei „cheie”. Țelul final urmărit prin **a.p.a.m.** este

yeah tiica umi „cdabonh i” ow- •masuiă, altfel incit cele doini verigi să constituie un sistem funcțional deosebit de eficient.

A.p.a.m. prevede adaptarea omului Li muncă, scoîndu-si în evidență principalele particularități ale activității, precum și aptitudinile necesare exercitării ei, psihologul trebuind să contribuie la raționalizarea muncii și să aleagă, să construiască probe experimentale adecvate pentru orientarea și selecția profesională a cadrelor. De asemenea, ea este utilă pentru alcătuirea științifică a planurilor și programelor de învățămînt necesare școlilor în care se califică viitoarele cadre. Este importantă și pentru formarea deprinderilor de muncă, elaborarea metodelor de calificare la locul de muncă, stabilirea duratei calificării. **A.p.a.m.** prevedea și adaptarea muncii la om. Această analiză poate conduce la concluzii interesante privind utilitatea unor cadrane pentru luarea de informații, îmbunătățirea sistemului de semnalizare, stabilirea raporturilor celor mai adecvate dintre informația exteroceptivă și informația proprioceptivă; studiază posibilitățile adecvate de menținere a echilibrului mișcărilor celor două mâini și ale mișcărilor picioarelor operatorului. **A.p.a.m.** duce la concluzii privind poziția corectă a operatorului în timpul muncii, poziție care presupune un efort mai mic, precum și dimensiuni U' cele mai potrivite ale locului de

muncă, forma uneltelor etc. **A.p.a.m.** presupune evidențierea diferitelor componente: operații, faze, minuirei etc, în funcție de natura muncii, precum și legătura, succesiunea lor. **A.p.a.m. trebuie să răspundă la patru probleme:** a) *ce face muncitorul;* b) *pentru ce face;* c) *cum face;* d) *ce abilități sînt implicate în efectuarea muncii.*

ANALIZATOR v. **ANALIZOR**

ANALIZA, acțiune de *desfacere sau descompunere a unui întreg în părțile sale componente și de identificare a relațiilor dintr-un sistem de interacțiuni*. Principiu al funcționării creierului și organelor de simț care, datorită organizării lor anatomo-fiziologice, disociază calitățile stimulilor complecși. Fenomen de diferențiere și selecție opus *sintezei*, a. se realizează în strînsă legătură cu aceasta. La nivel intelectual a. produce efecte de segregare de totală detașare a elementelor și relațiilor, transformîndu-se în abstracție. A. reflexivă poartă asupra fenomenelor și conținuturilor mentale. A. de nivel intelectual se efectuează prin intermediul unor cunoștințe sintetice și în cadrul unei considerări sintetice a întregului. în legătură cu rezolvarea de pro-

bleme, S. Rubinstein a descoperit și propus *strategia „analizei prin sinteză”* pe care o caracterizează astfel: „în procesul gîndirii obiectul este inclus tot mai mult în noi legături și datorită acestui fapt își dezvăluie noi calități care se fixează în noi concepte; din obiect, astfel, cumva se extrage un nou conținut, obiectul pare că de fiecare dată se întoarce pe o altă latură, prezentînd noi calități”.

ANALIZĂ CAUZALĂ, corp de metode de cercetare și analiză, relativ recent intrate în rîndul metodelor științelor sociale. Ipoteza principală a a.c. presupune o *interdeteminare relativ completă dintre variabilele procesului analizat*. între aceste variabile se stabilesc raporturi cantitative de dependență, de tip cauză-efect. Se cuantifică, de asemenea, efecte ale acțiunii altor variabile ce nu intră — sau nu pot fi măsurate — în acel proces. După identificarea mecanismelor de determinare univocă sau reciprocă dintre variabile, se poate stabili ordinea temporală în care intră în acțiune fiecare dintre variabile. Și această etapă încheiată, odată stabilit modelul procesului, se pot emite predicții despre evoluția sa ulterioară...

orientare profesională
(X)

performanță
școlară (X_i)

succes în
muncă (X_i) stabilitate în
muncă (X_i)

opțiune profesioirilă fx.)

ANALIZĂ DE CONȚINUT, un îrrămchi de tehnici speciale de descriere sistematică și completă a acelor caracteristici ale mesajelor verbale (scrise sau numai vorbite, dar, în orice caz, înregistrate pe un suport stabil) care pot fi puse în legătură cu cauze probabile sau efecte posibile ale mesajelor înseși. Altiel spus, pornindu-se de la toate mesajele care constituie obiectivul investigat sau numai de la o parte statistic reprezentativă a lor (eșantion), se examinează, în mod sistematic, caracteristici ca: *frecvența de apariție a unor termeni, legăturile dintre anumiți termeni, sensul cu care apar ș.a.m.d.* și se caută răspuns la întrebările: ce a urmărit comunicatorul atunci când a compus mesajele?; de ce le-a formulat așa cum le-a formulat?; ce factori din situația lui socială au determinat formele mesajelor etc. Uneori se caută, de asemenea, să se răspundă la întrebări privind efectele acestor mesaje: ce auditor va influența și în ce mod etc. Dezvoltându-se inițial ca un mijloc de control al propagandei prin comunicațiile de masă, metoda a. de c. a cunoscut perfecționări multiple și extinderi în cele mai diferite domenii, în care cercetarea are ca obiect direct mesaje verbale: psihologia și sociologia comunicațiilor de masă și de grup, psihologia și sociologia literaturii, istoria, etnologia, și folclorul, politologia, sociologia culturii ș.a.m.d.

ANALIZĂ DE VARIANTĂ (DISPERSIONALĂ) procedeul statistic de a trata datele prin raportare la criterii variabile; constă din separarea comportamentelor suinei totale a pătraterelor devierilor standard ia variantelor). Permite aprecierea efectelor variabilelor experimentale, a interacțiunii lor și a erorii de eșantionaj. Oferă astfel indicii mai variate și complexe decât un simplu test de semnificație.

ANALIZĂ EXISTENȚIALĂ, metodă de psihoterapie introdusă de f. Binswanger, constind din *considerarea fiecărui bolnav psihic cti un ca": singular și încercind o reconstituire a semnificațiilor atitudinilor, acțiunilor și tendințelor sale în cadrul unui univers personal. Psihiatrul își propune să înțeleagă în sine modificările psihice ale bolnavului, iar nu să le explice conform unei teorii sau să le categorializeze.*

ANALIZĂ FACTORIALĂ, metodă statistico-matematică prin care se determină *acțiunea comună a unor variabile sau factori asupra ținui grup de subiecți și activității lor.* Af. se bazează pe studiul caracteristicilor matricelor, și pornește de la tabelul de corelații, înscris într-o matrice simetrică. Spearman a aplicat pentru prima dată a.î. în psihologie în baza unei teorii a ierarhiei factorilor, iar ulterior perfecționările survenite au permis determinarea

factorilor generali rît și a celui de grup și speciali. Calculul matematic constă în operații iterative care se efectuează pînă la obținerea unor matrice reziduale cu valori ne semnificative. Af. *constituie un mijloc economic de condensare a numărului de variabile cu care se operează și de stabilire a unor relații structurale dintre variabile.* Factorul astfel obținut este un concept matematic ce urmează să fie interpretat în funcție de datele de ansamblu și de teoria psihologică adoptată. Sint mai multe variante de af. printre care cea mai cunoscută este metoda componentelor principale a lui Hatteling. Se extrage un număr de factori egal cu cel al variabilelor, dar diferențiați după procentul de variantă pe care-l acoperă. Analiza se întrerupe cînd factorii acoperă mai puțin de 2% din variantă sau cînd valoarea saturațiilor devine mai mică decât 1. O altă metodă mai puțin laborioasă dar și mai aproximativă este aceea centroidă a lui L. Thurstone prin care se extrag factorii în funcție de un punct „gravitațional” prestabil. Pentru extragerea unui factor general este necesar să se acopere cel puțin 70% din variantă și toate variabilele să fie saturate în proporție de cel puțin 0,50 cu factorul respectiv. Factorul de grup se constituie prin existența mai multor variabile saturate cu mai mult de 0,50. Factorul specific este saturat într-o singură variabilă

cu mai mult de 0,50. *li.li.* Cattell distinge 6 modalități de analiză factorială, desemnate ca planuri de organizare experimentală: Tehnica R — corelații între cupluri de probe; Tehnica Q — corelații între cupluri de subiecți; Tehnica P — corelații de probe la același subiect; Tehnica O — corelații de probe repetate; Tehnica S — corelații în cupluri de subiecți la probe — repetate; Tehnica T — corelații între cupluri de probe repetate.

ANALIZĂ OPERAȚIONALĂ, metodă modernă de cercetare a structurii unei activități sau proces de muncă, luînd ca bază operația și apelînd la un grup de tehnici speciale: hărți ale proceselor sau multiplelor procese, diagrame ale fluxului operațional și informațional ca și analiza legăturilor lor. Operațiile sînt codificate. Se aleg o serie de simboluri care permit reprezentarea operațiilor, drumul parcurs de materiale sau produse. Diagramele pot da o reprezentare spațială a desfășurării operațiilor. Hărțile mai pot fi completate cu timpul corespunzător de execuție, permițînd o analiză temporală a proceselor de muncă.

ANALIZĂ PROFESIONALĂ, studierea diferitelor activități, exercitate la un moment dat, în scopul cunoașterii condițiilor de desfășurare și totodată a cerințelor impuse de ele indivizilor care le practică. Dinamica profesiunilor are și numeroase implicații psihologice, ea modificînd permanent cerințele față de persoanele care

exercită diferitele activități. Astăzi, diacă ia puma fază de dezvoltare a mașinismului figura cea mai importantă a producției era „muncitorul universal” (care execută cele mai variate munci) astăzi fiecare profesie are un domeniu bine delimitat, pretinzând o calificare specială. Totodată profesiunile tehnice moderne își schimbă structura psihologică în sensul că dacă anterior accentul se punea pe segmentul efector și necesita mare investiție de efort fizic, acum, în industrie accentul trece tot mai mult de pe segmentul de orientare și control, pe funcțiile de supraveghere perceptivă și apreciere intelectuală, cum e cazul dispecerului și operatorului. A.p. prezintă importanță și pentru stabilirea factorilor nocivi care acționează în timpul muncii, și ca urmare, prin intermediul ei se fac propuneri pentru îndepărtarea acestora prin instalații tehnico-sanitare, introducerea unor măsuri de protecție și raționalizare etc.

JVNALIZĂ TRANZAȚIONALA metodă psihoterapeutică axată pe relațiile care apar între membrii grupului psihoterapeutic sau între bolnavi și psihoterapeut.

ANALIZOR (ANALIZATOR), concept introdus în fiziologie de I.P. Pavlov pentru a sublinia unitatea organelor de recepție senzorială și a activității scoarței cerebrale, depășindu-se radical viziunea „periferistă” cu privire la analiza și sinteza stimulilor la nivelul organelor de simț. A. este un

/ J ^ ,
care tiiiiz^a-ă analiza și sinti.M
diferitelor tipuri de stimuli pe baza acțiunii conjugate a mai multor segmentestructural-funcționale: perijeir, intermediar și central. Segmentul periferic cuprinde receptorii ce captează informații despre natura, intensitatea și distribuția spațio-temporală a stimulilor, din mediul extern sau intern, declanșând un proces de excitație nervoasă. Segmentul intermediar cuprinde căile nervoase de conducere a procesului excitator în sens ascendent, centripet, implicând și o serie de operații de sumară sau incipientă analiză și sinteză a informațiilor recepționate. Segmentul central este situat la nivelul cortexului emisferelor cerebrale, fiind constituit dintr-un nucleu central, cu celule nervoase la care ajung în mod diferențiat informațiile de la receptorii respectivi, și puncte dispersate, periferic, mai mult sau mai puțin distanțate de nucleu. în segmentul cortical are loc sinteza și analiza superioară a informațiilor obiectuale. Diferiți a. au segmentul central situat în diferite zone ale cortexului marilor emisfere, numite și arii corticale. De la nivel central pornesc impulsuri centrifuge descendente care comandă ajustarea receptorilor la condițiile în care are loc recepția (cale sau conexiune inversă de comandă). Reacțiile organismului la un stimul reprezintă noi surse de stimulare, înțit are loc recepția informațiilor inverse din câmpul acțiunilor de răspuns, ceea ce

asi^{cr}ură controlul modului de d^l, -fașurare a comportamentului (conexiune inversă de control), în acest fel fiecare a. se prezintă ca un sistem probabilistic deschis, dotat cu mari posibilități de autoorganizare și aulare; Lij și îndeplinind funcții de explorare, detectare, diferențiere și de identificare (prin raportare la modelele interne ale stimulilor).

ANALOGIE (gr. *analogia* — raport, legătură), tip de raționament, larg valorificat de cibernetică. Raționamentul analogic sau prin a. este o formă de raționament inductiv incomplet, în care derivarea unui enunț din **altul** (inferența) se face pornind de la asemănările parțiale între două fenomene și ajungându-se la asemănări totale între ele. Dintr-o relație analogică nu se poate afirma existența unei identități între termenii sau fenomenele relaționate. Totdeauna asemănătoare sub un anumit aspect, într-un anumit punct, ascunde deosebirea după o multitudine de alte aspecte sau puncte. Prin raționamente inductive complete, prin verificare experimentală etc. se poate verifica adevărul concluziei raționamentului prin a. încă de la început pot fi luate însă o serie de măsuri de precauție pentru a asigura o probabilitate cât mai ridicată veracității concluziei: *însușirile comune fenomenelor comparate să aibă un grad ridicat de esențialitate, aceste însușiri comune să reflecte laturi sau aspecte cil mai variate ah domenii-*

lor con>lt<><th iu cadru! ii n^n;.urinr
date, inițiiu'ti tran.ștabilă de la
Ji.uoioineiul hi cuie a jat sesijat
la fenomenul la care mi a fost
încă reh'at'ă să fie de același ordin
:/ iirel de eseilitiitilulf ș.a.m.d.

I ijiiri de a. mai des utilizate :
a. prin proporționalitate, prin
extensie, organică și, în sfârșit
raționamentul prin a., în care pe
baza unei alternări dintre inducție
și deducție, reușim să clasificăm
natura unui element pe care
altfel ar fi trebuit să-l raportăm
permanent, la altceva. Pornind
de la principiul izofuncționalismului,
cibernetică conferă a. valoare
de metodă de comparare a sistemelor,
dar nu sub raport substanțial-energetic,
ci sub raport funcțional-comportamental
degăind similitudinea schemei operaționale
generale de desfășurare a proceselor
de reglare. Astfel, din punct
de vedere cibernetic, comportamentul
omului este analog comportamentului
animalului sau funcționării mașinii,
gândirea umană, naturală este
analoagă gândirii electronice-
mașinale, artificiale, dar asta nu
înseamnă că cibernetică duce
pînă la identificare această a.,
deoarece nu afirmă similitudine
substanțial-energetică a acestor
sisteme. Relația analogică este
privită în cibernetică în plan
evolutiv, dinamic — conținutul,
indicatorii și sfera de aplicație
a relației, se modifică în timp
prin integrarea rezultatelor
anterioare. A. ca metodă
fundamentală de analiză teoretică,
devine punct de plecare pentru o
nouă metodă practic-operațio-

nală, a ciberneticii și allur științe, nu/mfiit niil/liit n ,

ANAMNEZĂ (gr. *a>ia>nic:i<* - amintire), în clinica medicală, investigare, fie directă a unui subiect care constituie un caz. fie a persoanelor din anturajul acestuia, în scopul obținerii de informații privind antecedentele sale personale, sau accidentale morbide precedente. în psihiatrie, prii! a. se urmărește reconstituirea etiologici respectivei psihopat ii sau psihoze iu vederea unei psihoterapii adecvate. Prin extensie, în psihologie, a. se aplică analogic ca o *secvență a biografiei psihologice*, în vederea stabilirii originii și condițiilor dezvoltării unor particularități individuale (trăsături de caracter, sentimente, capacități, vocație etc).

ANESTEZIE (gr. *anaesthesia* - insensibilitate) pierdere sau suprimare facultativă, în scopuri medicale, a sensibilității în genere și a celei dureroase în mod special; poate fi generală, când se acționează cu narcotice asupra creierului, regională, de tipul rahanesteziei, și locală. Se vorbește și despre o a. morală la persoanele care au pierdut capacitatea de rezonanță afectivă la bine și rău.

ANGAJARE MORALĂ, adeziune deplină, consecventă și participare afectivă la efortul de a se atinge, prin înfrângerea obstacolelor, scopul social propus de o colectivitate umană. A.m. implică transformarea scopurilor și intereselor colective în scopuri și interese personale.

ANGAJAREA EULUI f\N(, \- JAKK J'ik SIN'IC) termen din ce în ce mai folosit în psihologia socială prin care se desemnează situații în care obiecte și persoane etc, din mediu, siilt capabile să declanșeze motivele și atitudinile care intră în alcătuirea *cuini*. Termenul de angajare se referă în primul rând la psihologia motivației și desemnează efectul produs asupra subiectului de către motivele, foarte active și imperioase care-l incită cu necesitate la acțiune, ii impun anumite comportamente în chip persistent, implicându-l în activitate și întreținând atitudinile corespunzătoare. Angajarea este bazată pe motivație dar este ceva mai complexă decât aceasta. De exemplu inte"esele și înclinațiile sînt considerate de M. Roco (1974) ca tendințe afectiv-voluntare. Este deci necesar ca în raport cu o activitate să ne întrebăm nu numai dacă subiectul este motivat ci și dacă este angajat în sensul relației necesare, subiectiv-obligatorii la realizarea efectivă a acesteia.

ANGOASĂ, stare de neliniște sau anxietate maximă, caracterizată printr-o așteptare înfricoșată și opresivă față de o iminentă suferință sau nenorocire. Implică *tensiuni emoționale excesive de oscilante si se asociază cu impresii difuze ale unui pericol de neevitat, care fie că este anonim, necunoscut, fie că este cunoscut dar care produce perturbări emoționale, irațional exagrate*. Uneori a. provoacă renunțare la lupta cu dificultățile vie-

tii Aceste stări se întovărășesc u manifestări neurovegetative comparabile cu acelea care se obțin ca urmare a șocurilor sau stresurilor emoționale; jenă respiratorie dusă pînă la astm, palpitații, tremurături, tulburări digestive, irascibilitate. A. poate proveni din conflicte interioare, tendințe nesatisfăcute, o dragoste refuzată, din sentimentul de abandon social. A. nu este în sine un fenomen patologic. A. este legată numai de condițiile în care individul uman reușește sau nu în încercările lui. Psihanaliștii disting primele semne ale a. la copii, atunci cînd el dă semne de nediscernămint între străini și familie, dezvoltarea sa afectivă fiind blocată. Odată acest moment depășit, calea către un echilibru stabil se impune individului ca o continuă adaptare. Cînd însă este nevoie de o nouă adaptare, individul suportă temporar a. P. Janet, care arată că există și o nevroză de angoasă, menționează că „angoasa cronică este un sentiment caracteristic pentru stările melancolice... subiectului îi este frică de propriile sale acțiuni și suferă la gîndul executării lor... el nu mai poate trăi sau tolera propria viață. A. completă antrenează ideea morții și tentativele de sinucidere". Pornind de la S. Kirkegaard (1844), a. a fost instituită ca o categorie filosofică și tratată și în sens de a. metafizică sau a. morală, dar privind mereu destinul uman. De aici divers le sensuri sau accente dobîndite

A

de acest concept în sistemele existențialiste ale lui M. Heidegger, j!l'. Sartre, J. Maritain, A. Camus ș.a. Pentru J.P. Sartre a. înseamnă mai mult dezgust iar pentru P. Diel (1956), frică față de o amenințare cu obiect confuz. în genere a. este un fenomen psihosomatic multidimensional și care se dezvoltă la diverse nivele de gravitate în dependență de situații și de particularitățile individuale, de vulnerabilitatea subiectului.

ANIMISM INFANTIL, după terminologia, în acest caz defectuoasă, a lui J. Piaget, concepție egocentrică a copilului, complementară „realismului”, implicînd indistincția între „eu” și „lume”, între conștiința de sine și conștiința lucrurilor. Aceasta determină pe copil să proiecteze trăirile sale în realitatea lucrurilor ceea ce soldează atît cu atribuirea de obiectivitate subiectivului („realism”), cit și de subiectivitate obiectivului („artificialism”). Astfel, subiectul capătă proprietăți care sînt de fapt ale obiectelor, iar obiectele dobîndesc proprietăți care aparțin în realitate subiectului. Copilul atribuie simțire, conștiință, intenționalitate și viață la început tuturor lucrurilor, apoi celor care se mișcă, mai tîrziu numai celor care se mișcă autonom, fără a Ji primit mișcarea prin transfer; de asemenea, legat de concepția lui animistă, copilul atribuie lucrurilor un fel de necesitate morală, al cărei principiu fundamental

este acela de a fi folositoare omului, și numai treptat ajunge să conceapă un determinism fizic independent de om. Această necesitate morală care se crede că regizează fenomenele fizice este legată de *artiificialismul infantil*.

ANOMAL, caracteristică nepatologică constând în deficiență apropiată de infirmitate dar nu și de maladie. Calificativul se aplică subiecților ce suferă de *deficiențe fizice, senzoriale și inlelective* (paralizia, orbire și ambliopie, sudromuitate și hipocacuzie, întârziere mintală, oligofrenie). Se recurge la acest termen pentru a se face deosebirea de anormal care, mai ales în ordinea psihică, are alte semnificații și este de competența psihiatrilor, iar nu a defectologilor și pedagogilor specializați.

ANOMIE (gr. *a* - fără/*w-mos* - lege), dezordine, dezorganizare, după E. Durkheim, dereglare, mai ales a unui sistem de valori acreditate tradițional. A. indivizilor dezrădăcinați din mediul lor social, sau care au pierdut sistemul lor de valori, fiind predispuși inadapării, delincvenței etc. A. este un termen opus autonomiei morale (în sens kantian). într-un cu totul alt sens, a. este folosită de K. Halstead (!>47) ca incapacitate de a folosi numele (nouicn) obiectelor și persoanelor cunoscute.

ANOREXIE, stare patologică sau nevroză consumii din refuzul alimentării. Subiectul nu este

capabil să îngurgiteze alimentele, se blochează parțial față de acestea și devine aproape *insensibil la foame*. A. este psihogenă (A. Ridcau, 1971). La sugaci refuzul sinului este pus pe seama unui conflict latent cu mama. La copiii de 3—10 ani a. se explică variabil prin hipermotivitate, capricii, spasme histeroide, opoziții menite să atragă atenția adulților, fobii alimentare. La tinerete fete se întâmplă uneori după pubertate, sindromul de *anorexie mentală*, care poate să ajungă la forme de mare gravitate, se însoțește de infantilism și este înțeles ca o regresivitate cauzată de dificultatea evoluției spre autonomie și feminitate, dificultate condiționată mai ales de mediul familial, dar și de alte cauze. A.m. poate exista relativ autonom sau ca o componentă a unor tulburări psihice mai complexe. Necesită psihoterapie și, uneori, asistență endocrinologică.

ANORMAL, ceea ce nu se încadrează în normă. Implică referința la un grup determinat și la un model abstract, stabilit în prealabil. în limbajul curent, deviație patologică, de obicei, de natură psihică. între normal și a. mi se poate stabili o delimitare netă, ele fiind puncte extreme; al o unui continuum, <fiate în unitate dialectică. Sănătatea psihică reprezintă un echilibru dinamic între individ și mediu, conștient în principal în păstrarea traiectoriei majori-

*g, coordonatelor \ii lii psihice în toate condițiile existenței, l'o curba lui Gauss normalul se plasează în zona de frecvență maximă a valorilor, a. reprezentând abatemi de l'i valoarea și semnificația generală a modelului uman.

ANOSMIE (gr. *an* - fără, *osme* - miros), pierdere parțial selectivă sau totală a sensibilității olfactive. Este cauzată de leziuni ale receptorului din fosele nazale sau ale centrilor olfactivi din lobul temporal.

ANOSOGNOZIE, eșec sau refuz de a recunoaște un defect sau boală. ivu se confundă cu neglijarea propriei boli. A. este o formă a mecanismului de apărare cunoscut sub numele de „*negare a realității*”. Cel mai comun exemplu este acela de negare a surzeniei sau a orbirii, dar orice tip de incapacitate fizică poate fi nerecunoscută, fie negată activ (afazic, paraplegie, desfigurare sau chiar pierderea unui membru sau ochi). După Weinstein și Kahn (1959) a. este un mod de adaptare la stress, atribuit „reorganizării simbolice”, adică unui mod schimbat de gândire și vorbire care îl face pe individ capabil să se adapteze la problema lui.

ANUZODIAFORIE, stare psihică ilustrată prin indiferența amuzată, uneori euforică a bolnavului față de propria-i tulburare.

ANTICIPARE, după H. Pieron, reacție care în virtutea ritmului sau a condiționării, precede sti-

mulul la care corespunde adaptarea. Acțiune sau imagine ce se declanșează înaintea condițiilor ce o provoacă (F. Bartlett). După P.K. Anohin, a. este o caracteristică generală a vîficțiilor care fiind orientate, are întotdeauna o componentă „înainte mergătoare” sau de devansare a stimulilor și situațiilor. Prin condiționare, care este o relație tipic anticipativă, dar mai ales prin elaborarea sistemelor reflexe, procesele reflectorii progesează în măsura în care își dezvoltă o bază anticipativă (scheme, modele, reprezentări, concepte) sau se distribuie în circuitul retroacțiunii anticipate, știut fiind că a. rezultă din retroacțiuni repetate (A.L. Baldwin). în citire, percepția vizuală a șirului de semne devansează cuvintele care se decodifică și pronunță. După J. Piaget, *asimilarea este anticipativă prin schemele pe care le actualizează*. O. Selz a fost primul din cei care au demonstrat însemnătatea a. în înțelegere și mai ales în rezolvarea de probleme (punerea problemei, ipoteză, plan rezolvitor). Ed. Bernstein arată că acțiunea motorie se bazează pe un „model al viitorului necesar”, iar G. Miller, *II*. Galanter, K. Pribram dezvoltă psihologia cibernetică, relevând existența în structura tuturor conduitei a unor planuri mentale și imagini ale situației. Gîndirea este eminamente anticipativă și proiectivă.

^**ANTICIPARE OPERAȚIONALĂ**, elaborare anticipativă a

sti nețurilor operatorii necesare pentru învățare și toi marc pm-gresivă a gîndini. Se recurge în acest scop la *iDitiennannvl ino-ileiatoriu* (\). Am dat denumirea de teorie a a.o. sistemului de învățare propus de noi (1962) și confirmat experimental de S. Yornicescu, T. Crețu, F. Andreescu ș.a. Teoria a.o. este în convergență cu didactica psihologică propusă de H. Aebli.

ANTINOMIE (gr. *anti* — contra, *nomos* — lege), categorie ce exprimă contradicția între două concepte, teze care se exclud ambele fiind egal demonstrabile logic. La Kant, a. desemnează contradicțiile în care ajunge rațiunea pură cînd încearcă să explice lumea. Aceste contradicții se traduc în patru cupluri de teze filosofice, fiecare cuplu formînd o a.: a) lumea este finită — lumea este infinită; b) fiecare substanță complexă e alcătuită din părți simple — nu există nimic simplu; c) în lume există libertate — în lume există numai determinism; d) există o cauză primordială a lumii (divinitatea) — nu există o cauză primordială a lumii. În accepțiunea modernă, a. are sensul de contradicție dialectică.

ANTIPATIE, raport afectiv de respingere tacită a unei persoane, de neacceptare a modului ei de a fi, de a se comporta, de a simți; *incompatibilitate afectivă* resimțită nu ca ură ci mai mult ca o lipsă de contact și de aderență. Poate fi spontană și nemotivată,

plîcîndu se, după Tli. Ribot, prin nepotriviri de structuiă organică și psihică. Cînd a. este motivată prin resentiment sau dezaprobarea conduitei celui antipațizat, atunci poate evolua spre ură sau involua spie o echilibrare a relațiilor. Aceasta ia dependentă de modul cum sînt evaluate comportamentele. Și a. spontană poate fi depășită prin raționamente de valoare și o mai bună cunoaștere psihologică.

ANTRENAMENT AUTOGEN, metodă psihoterapeutică și psihoprofilactică elaborată de neuropatologul german J. H. Schultz. Folosită inițial în tratamentul unor afecțiuni psihosomatice, metoda a cunoscut datorită bunelor ei rezultate o largă utilizare în diverse domenii de activitate umană. În prezent, a.a. este folosit ca o metodă de pregătire psihologică a oamenilor normali, sănătoși, ce desfășoară activități care implică utilizarea maximă a posibilităților lor fizice și psihice (aviatori, cosmonauți, sportivi etc). Metoda preia unele scheme din practicile *voga*, asociate cu teoria științifică a sugestiei și autosugestiei ca și cu experiențele medicale de hipnoză. Pornind de la constatarea că în cursul sugestiei hipnotice pot fi obținute variate modificări corporale, J.H. Schultz consideră că *prin concentrare mintală, prin autosugestie, în stare de relaxare psihosomatică, se poate obține o autoreglare a stărilor corporale*. A.a. apare astfel ca un exercițiu practicat de sine însuși ce

produce o „*audiodeconectare concentrativă*” care permite obținerea unei stări de relaxare profundă analogă somnului fără ajutorul unei sugestii străine. Metoda constă în șase cicluri de exerciții ce se desfășoară într-o anumită succesiune riguroasă și care conferă, în final, subiectului ce se antrenează o binefăcătoare stare psihosomatică. Prin practicarea a.a. se realizează o destindere și un calm interior, trăite printr-o stare de euforie moderată, liniștitoare, cu suprimarea conflictelor psihice; eliberarea de tensiunile psihice interioare permite utilizarea potențialelor reale ale indivizilor, manifestate prin creșterea capacităților intelectuale, memoriei, contribuie la creșterea stăpînirii de sine și a eficienței activităților mentale. Pe plan somatic se realizează o deconectare organică cu destindere musculară și vasculară și eliberarea automatismelor neurovegetative cardiace, respiratorii și digestive.

ANTRENAMENT MODELATORIU, denumire dată de noi (1962), în cadrul sistemului învățării prin *anticipare operațională*, aceluși antrenament ce-și propune să formeze sau să modeleze acele operații și coordonări operaționale (reversibilitate, tranzitivitate, asociativitate) care urmează să apară în ordinea stadială și sînt necesare pentru progresul învățării. În acest scop se elaborează modelul d.” ncțiuue și se proecdea/ă lu iiHerio: izarca lui,

A

urmată de succesive exteriorizări sau aplicații.

ANTRENAMENT PSIHOLÓGIC MODELAT, formă concretă de aplicare a principiilor modelării în organizarea și desfășurarea activităților de pregătire psihologică. **A.p.m.** a devenit posibil datorită progreselor științelor care contribuie la înțelegerea și explicarea fenomenelor psihice, în funcție de scopul acțiunii de modelare pot fi diferențiate două accepții ale termenului de a.p.m., deși, în ansamblul lor, ambele ipostaze reprezintă părți ale unei structuri funcționale unice: **a.p.m.** ca instrument de cunoaștere cît mai profundă a fenomenelor psihice implicate în activitatea în speță; **a.p.m.** ca instrument de acțiune efectivă în dirijarea activității psihice, în unitatea lor, aceste ipostaze apar ca punct inițial și ca modalitate de realizare a sarcinilor și scopurilor oricărei activități de pregătire psihologică. Ca instrument de acțiune **a.p.m.** pe baza reprezentării modelului de desfășurare optim, programează acele condiții sau acțiuni care favorizează desfășurarea normală a activității sau care contracarează acțiunea fenomenelor care împietează asupra randamentului activității. Se apreciază că prin experimentarea și aplicarea a.p.m. se obține o cunoaștere mai bună și mai rapidă a complexității activității psihice, ca si fortificarea și potențarea diferitelor funcții psihice.

ANTRENAMENT PSIHOTONIC, tehnică (le pregătire psihosomatică specifică activității sportive. A.p. constă în exersarea și însușirea unor operații motorii, într-o ordine riguroasă, cu respectarea strictă a unor condiții, care au drept scop reglarea psihică și somatică a sportivilor prin acțiune inițiată asupra tonusului muscular. Principiul acestei tehnici constă în *modificarea tonusului muscular prin concentrare mintală ce se repercutează favorabil asupra funcțiilor psihosomatică*. Este deci o formă de antrenament ideomotor. Sub aspectul beneficiului, a.p. apare ca o abilitate conștientă de fructificare a modificărilor fiziologice și psihologice provocate de relaxarea musculară generală. însușirea a.p. implică parcurgerea a trei faze: a) faza preliminară sau de inițiere în care sub rezerva adeziunii totale a subiectului sînt practicate exerciții de relaxare musculară prin care sînt conștientizate relaxările pasive, contracțiile active și controalele respiratorii; b) faza însușirii antrenamentului autogen, după metoda lui J.H. Schultz, considerată ca experiență fundamentală; c) faza specială sau de antrenament psihosomatic modelat, care cuprinde completări specifice, activități sportive, vizînd obținerea unui control muscular localizat și electiv, creșterea tonicității și eficienței musculaturii în vederea unei valⁿări ulterioare. Deși baza teoretică este eclectică, iar tehnicile

inclusiⁿ. în antrenament sînt extrem de variate, totuși a.p. ^{par} ca o modalitate de pregătire .l. sportivilor, unitară și originală, ca o metodă bine structurată și codificată. Influențele a.p. asupra organismului sînt de o mare varietate. Metoda, bine aplicată, elimină tulburările psihosomatice resimțite de sportivi înainte de concurs (teamă, insomnie, tulburări musculare, stare de trac, incapacitate de concentrare și mobilizare etc.). Este recomandat în profilaxia oboselii, ca un mijloc de restabilire și refacere a organismului după efort.

ANTRENAMENT SPORTIV, proces pedagogic, sistematic, orientat spre perfecționarea calităților și capacităților psihomotrice ale individului, în vederea realizării de performanțe sportive cît mai mari, avînd ca factor și pregătirea psihică. Include: pregătirea psihică de bază, cea specială și cea pentru concurs. (M. Epușau). Există și metode de antrenament speciale psihice ca antrenamentul autogen, antrenamentul psihoton.

ANTROPOMETRIE, tehnicile de măsurare folosite în antropologia biologică (antropobiologie); împreună cu prelucrările statistice corespunzătoare alcătuiesc un auxiliar indispensabil, de ex. în stabilirea normelor de vîrstă și sex într-o populație, ca și .l. normali Lății creșterii și dezvoltării unui co^{il}.

ANULARE RETROACTIVA, în psihanaliză, mecanism psihologic care îl determină pe subiect

gg. gîndea:-"ă și să se lonipotte astfel ca și cum o serie de aete, cuvinte, gînduri anterioare ale acestuia nu ar fi avut loc niciodată. Despre a.r. S. Freud scrie: adevărata lor semnificație constă în aceea că ele reprezintă conflictul a două iorțe opuse și de intensități aproape egale și ceea ce reprezintă de regulă opoziție între dragoste și ură".

ANXIETATE, tulburare a afectivității manifestată prin stări de neliniște, *teamă și îngrijorare nemotivată*, în absența unor cauze care să le provoace. A. se definește ca „*teamă fără obiect*” spre deosebire de fobie care este „*teamă cu obiect*”. Deseori a. se manifestă sub forma unei stări de frică cauzată de o incertitudine în care subiectul are impresia unei nenorociri iminente, care planează pretutindeni, îl înconjoară, îl pătrunde, dar nu o poate defini și nici îndepărta. Stările de a. sînt însoțite de fenomene organo-funcționale ca: jenă precordială, palpitații, greutate în respirație, transpirație etc. Psihologia existențialistă se ocupă mult de a. sau angoasă ca formă foarte accentuată de a. întrucît consideră că aceasta este starea permanentă a omului. Ca simptom psihopatologic se întâlnește în melancolia anxioasă. în nevroza obsesivă, fobief, în debutul psihozelor sau în afecțiuni endocrine și cardiace.

APARAT PSIHIC, termen psihanalitic ce desemnează anumite caracteristici pe care teoria freudiană le atribuie psihismului și

anume capacitatea de a transmite și transforma o energie determinată și diferențierea sa în sisteme sau instanțe. Termenul de a.p. nu trebuie înțeles în sens anatomic, ci semnifică o organizare în cadrul căreia excitațiile trebuie să urme/e o ordine c-ire fixează locul diferitelor sisteme. Funcția a.p. este menținerea nivelului celui mai scăzut posibil al energiei interne a unui organism. Transformările de energic sînt mijloacele prin substructurile a.p. Pentru S. Freud termenul de a.p. are valoare de model teoretic.

APATIE (gr. — a — fără, *pathos* — pasiune), stare de pasivitate, cauzată de lipsa dorințelor și a oricăror mobiluri spre acțiune; atitudine indiferentă față de problematica vieții cotidiene. Termenul a fost folosit de asemenea, în diverse doctrine etice din antichitatea greacă (stoicii, scepticii) pentru a caracteriza starea ideală a înțeleptului, devenit *insensibil la durere și plăcere*, lipsit de „pasiunii”. A. este implicată, în forme accentuate, în unele afecțiuni neurologice, psihice și somatice.

APERCEPȚIE (lat. — *ad -la*, *perceptio* — cunoaștere), termen introdus de Leibniz pentru a desemna percepția conștientă spre deosebire de „micile percepții” inconștiente. La Kant a. arc sensul de conștiință de sine. La J. Herbart, a. diibîndcșle sensul ^{par} procesul bazat prin intermediul căruia se achiziționează noi cu-

noștințe. Este deci *experiența perceptivă și cognitivă ce se activează selectiv servind ca instrument sau model în noile acte de percepție și cunoaștere*. W. Wundt înțelege a. și că o percepție focalizată foarte activă și clară întrucât este susținută prin cunoștințe prealabile și interese. *Fondul aperceptiv* semnifică totalitatea experienței, tendințelor și montajelor ce pot mijloci perceperea și cunoașterea în genere. Îndeosebi reprezentările alcătuiesc fondul a. Se disting a. *stabilă* constând din structurile cognitive și conative și a. *temporală* constând din starea și dispoziția subiectului în momentul percepției. Psihologia contemporană nu apelează la termenul de a. întrucât conținutul a. este tratat printr-o serie de alte concepte, de ex.: etalon, mnemoschemă, cod, montaj, model etc.

APETENȚĂ, actualizarea și dezvoltarea unei dorințe menite să ducă la satisfacerea unei trebuințe materiale sau spirituale; tendință preferențială. Starea opusă este inapetență.

APORIE (în gr. - dificultate, încurcătură), în filosofia clasică, problemă ce comportă soluții contrare dar echivalente; în epistemologia și psihologia modernă, problemă de logică extrem de dificilă și real, insolubilă.

APRAXIE (gr. *a* — fără, *praxis* — acțiune), sindrom neuropsihic constând în tulburarea proprietății coordonatoare, elaborată ontogenetic, cari; combina în conformitate cu un scop perlor-

manțele gnozice și activitățile motorii ale unor formațiuni relativ întregi din punct de vedere al funcțiilor elementare (M. Goldenson, '1970). După Ed. Claparede, a. este în sfera motorie ceea ce este agnozia în sfera percepției. Forme clinice: a. *ideomotorie*, alterare a coordonării gestuale constând în incapacitatea bolnavului de a efectua anumite acțiuni, mai ales gesturi simple la comandă, cu conservarea planului ideativ necesar activităților complexe și a posibilității de efectuare a acestor activități, fiind determinată de leziuni ale lobului parietal al emisferului cerebral dominant; a. *ideatorie*, imposibilitatea executării actelor complexe în succesiunea logică și fluentă a diverselor gesturi elementare, cu toate că fiecare gest, în parte, poate fi corect executat, determinată de leziuni localizate de asemenea în lobul parietal sting; a. *melo-kinetică*, pierderea posibilității de a efectua gesturi fine ale mâinii, cu menținerea posibilității de a efectua gesturi ca atare, determinată de tulburări la nivelul căilor motilității voluntare (calea piramidală); a. *constructivă*, tulburarea activităților plastice (aranjare, modelare, desenare) în care elementele spațiale ale lucrării sînt greșit dispuse, determinată de leziuni localizate fie în emisferul cerebral drept (formă mai frecventă și mai accentuată pe linie vizuo-spațială); a. *înîlrăcțitHliiti*, dezorganizarea Res- turilor care privesc actul îmbră-

carii ca atare, neexistînd a. ideatorie sau ideomotorii, fiind determinată de leziuni parietale drepte; a. *bitco-lin'uo-fticia-ltf*, tulburarea bilaterală constînd în imposibilitatea de a executa mișcări la comandă la nivelul musculaturii cefalice (bolnavii neputînd scoate limba la comandă, umfla obrazii, sufla, fluiera), determinată de leziuni localizate în aria precentrală inferioară a emisferului cerebral dominant; *afagoapraxia*, imposibilitatea de a înghiți la comandă, cu conservarea reflexului de deglutiție, determinată de leziuni în aria Broca și în girurile precentral sting și supramarginal; a. *mișcărilor expresive mimice*, imposibilitatea redării stărilor emoționale de către musculatura facială, deși aceasta nu este alterată motor, determinată de leziuni situate în regiunea precentrală, în aria de reprezentare motorie a capului; *annizia apraxică, vocală* (imposibilitatea de a cînta din gură, deși nu există tulburări ale mușchilor interesați) și *instrumentală* (incapacitatea de a cînta la vin instrument, deși motilitatea elementară a membrilor superioare este conservată); a. *a mersului și a redresării*, diminuarea sau pierderea capacității de a coordona membrele inferioare în mers, în absența unui deficit motor, fără tulburări ataxice de tip cerebral, vestibular sau proprioceptiv, determinată de leziuni frontale; a. *mișcărilor oculare*, imposibilitatea dirijării voluntare a privirii la un mo-

ment dat, determinată de leziuni frontale și occipitale; a. *pnji>i<-ticv*, de tipul imposibilității folosirii mâinilor, determinate de leziuni parietale. Aceste forme de a. pot fi compensate spontan sau supuse unor acțiuni de recuperare dirijată. H. Pieron distinge și o pseudoapraxie care nu se referă la coordonarea motorie ca atare ci este consecința unei agnozii; subiectul nu poate recunoaște obiectele.

APREHENSIUNE, stare similară anxietății, dar de mai mică intensitate. În alt sens, înțelegere sau surprindere a ceva real, îndeosebi a faptelor psihologice.

A PRIORI, ceea ce este de mai înainte și precede un eveniment sau o experiență. Termen folosit în gnoseologia clasică. Kant distinge o cunoaștere absolut sau pur apriorică și care nu depinde de nici o experiență, fiind universală (afirmație mult criticată) și judecăți apriorice a căror legătură cu experiența este neîndoielnică. Piaget nu recunoaște decît aceasta ultimă formă de fapte psihologice existente a.p. în raport cu cele actuale. Opus față de *a posteriori*, cunoaștere ce vine după și dintr-o experiență.

APTITUDINE, însușire sau sistem de însușiri ale subiectului, mijlocind reușita într-o activitate; posibilitate de a acționa și obține performanțe; factor al persoanei ce facilitează cunoașterea, practica, elaborările tehnice și artistice, comunicarea.

După A. Wolf, a. este imitatei de bază a vieții psihice. în această perspectivă a. sîjit tratate ca. facultăți psihice generice, indivizii deosebindu-se numai după gradul de dezvoltări- și modalitățile de combinare a acestor facultăți. A. Binet înțelege a. ca nivel funcțional al psihicului. în psihologia persoanei, a. se echivalează cu structurile sau valorile instrumentale condiționînd calitatea acțiunilor de orice fel. I. J. Yigotski a introdus termenul de instrument spiritual. A. are frecvent o structură psihofizică și corespunde unor organizări psihofiziologice. Xoi definim a. ca: *sisteme operaționale stabilizate, superior dezvoltate și de mare eficiență. în psihologia diferențială a. se identifică numai după criteriul performanțelor supramedii și al specificității.* F. Galton a pus a. și talentele, în genere, în raport necesar cu dotația ereditară. Behaviorismul a relevat rolul învățării și exercițiului în constituirea și dezvoltarea a. Totodată a. a fost înțeleasă ca un fel de deprindere (St. Hali) ceea ce a stîrnit variate obiecții. A. este mai degrabă o dispoziție interfuncțională, un construct (G. Kelly) de operații și procese (Ed. Clapare.de) de o mai mare mobilitate decît deprinderile, depășindu-l pe acestea și sub raport calitativ. A. rezultă dintr-un aliaj a eredității și dobînditului. însăși a. nu este ereditară dar se întemeiază pe anumite premise native (însușiri de tip nervos, particularități ale

anali/af ovilor, dispoziții pivopr. r.ț ionale » coordonate). fi. "I e>. lov insistă asupra faptului ci premisele native sînt generice pntînd intra în constituția a variate a. Problema raportului cantitativ dintre cota eredității și cea a dobînditului rămîne controversată și întrucît între cele două segmente evolutive trebuie prevăzută mai degrabă continuitate decît opoziție, însăși problema pare să fie depășită. Granița dintre contribuția eredității și cea a mediului și educației nu poate să reprezinte o constantă. Studiile asupra gemenilor univitelini, constată că exercițiul influențează slab dezvoltarea funcțiilor elementare dar este decisiv pentru elaborarea și progresul funcțiilor complexe. Dacă K. Schottlewarth apreciază că în dezvoltarea gemenilor ereditatea influențează în proporție de 62%, R. Zazzo, ocupîndu-se de deosebiri psihice dintre gemenii univitelini, apreciază că acestea fiind dobîndite, pot avea o pondere de 80% din particularitățile de personalitate. F. Newraan a constatat o deosebire frapantă între coeficiențele de inteligență a două gemene univiteline dintre care una (cea cu coeficientul de inteligență superior) a urmat studii superioare, iar cealaltă a rămas analfabetă. A. Ferguson susține că: „numeroasele demonstrații concludente în legătură cu faptul că factorii ereditari joacă un rol important în a. umane, nu ne pot abate de

la părerea că factorii mediului înconjurător pot juca un rol crucial ca sursă de diferențiere individuală." *Posibilitatea dobîndirii, împlinirii și dezvoltării superioare a a. este desigur variabil realizată de către diferiți indivizi și în cadrul a diferite forme de existență culturală și activitate.* Pentru a. ce implică precumpănit structuri senzoriomotorii contribuția eredității este importantă pentru cele implicînd organizare intelectuală și adaptare socială, decisive sînt exercițiul și educația, în condițiile activității a. se constituie dar se și verifică dobîndind forme de capacitate. După H. Pieron: „capacitatea singură poate fi obiectul unei evaluări directe, a. fiind o virtualitate". E. Thorndike a susținut că a. sînt unități independente ce nu se influențează reciproc. Paterson admite existența unor trăsături individuale constînd dintr-o anumită compoziție de a. Ed. Clapare.de insistă asupra structurii specifice a a. rezultate din sinteza de procese și însușiri psihice. A. Adler explică dezvoltarea a. nu ca valorificare a zestre ereditare ci ca o consecință a complexelor de inferioritate ce tind să fie depășite prin compensație. în psihologia modernă s-a generalizat înțelegerea relațiilor compensatorii dintre a. (B. Teplov). în orice ca./ nu se confirmă teoria independenței a. și nici interpretarea compoziției prin aditivitate. Orice manifestare umană, implicată în activitate, poate fi sau poate

deveni a. Considerînd diviziunea a. în *simple* și *complexe*, admitem că trecerea de la simplu la diverse grade de complexitate implică relații de interacțiune și intermodelare. La nivelul personalității, a. se prezintă ca un sistem cu o organizare ierarhică și întotdeauna originală. Talentul rezultă tocmai dintr-o astfel de interacțiune specifică dintre a. *helicogene*. în aceeași ordine de idei se pune și problema interacțiunii a. pe verticală, considerînd diviziunea inițiată de Spearman între factorul general (G) și cei speciali (S). Ca a. generală, valabilă în toate sau în cele mai multe din domeniile de activitate, este socotită a fi inteligența de către majoritatea autorilor. Sanch identifică factorul G cu cogniția, C. Burt cu atenția, iar R. Woodworth cu voința. Asupra prezenței unei sau unor a. de totală generalitate încă se mai discută. L. Thurstone a introdus conceptul de factori de grup, cărora li se rezervă un loc intermediar între factorul general și cei speciali. A. corespunzătoare factorilor de grup sînt valabile pentru un grup de activități, pentru o anumită categorie de teste sau probe. Astfel sînt înțelegerea, percepția rapidă, gîndirea inductivă și cea deductivă, memoria, raționamentul numeric, spațialitatea și fluiditatea verbală, pe care L. Thurstone l-a denumit a. intelectuale primare. Promotorii teoriilor multifactoriale au introdus o serie de alți factori de grup. K. Meili introduce fae-

torii de complexitate exprimate în întinderea gândirii și modul de a face combinații. J. Guilford consideră flexibilitatea, fluiditatea, originalitatea și elaborarea. T. Kelley grupează a. după: a) abilitățile de operare cu relații spațiale; b) cu relațiile numerice; c) operarea în plan mental; d) memorie; e) tempoul percepției și mișcării. Menționăm și factorul K, spațial-mecanic, introdus de Ph. Vernon. Prin cercetarea factorială, efectuată de regulă cu metoda testelor se identifică elementele componente ale a. *complexe, profesionale* sau a. *speciale*. Acestea nu au însă o compoziție standardizată și mai importantă decât inventărierea și măsurarea factorilor este surprinderea corelațiilor, interacțiunilor, înlănțuirii lor, deci identificarea structurilor.

ARC REFLEX, schema sau structura morfofuncțională a reflexului, constând din: 1) calea aferentă; 2) conexiunea centrală; 3) calea eferentă. Neurofiziologia modernă consideră că orice reflex este un mecanism de autoreglaj ce include cu necesitate și feedbackul sau conexiunea inversă, de retroalimentație venită de la efortor. Se adaugă deci o a patra dimensiune, iar în reflexele complexe se multiplică secvențial impulsurile eferente care sînt de diverse tipuri. Schema a.r. este depășită prin noile cunoștințe despre reacțiile circulare, stereotipe, sistemogenează.

ARHETIP, modele primitive, forme simbolice, imagini sau sche-

me înnăscute, exprimate în cultura popoarelor și a căror totalitate definește, (după C.G. Jung inconstientul colectiv. După C.G. Jung a. reprezintă: „*un fond de imagini străvechi care aparțin tezaurului comun al umanității*”. În culturile popoarelor se identifică teme sau simboluri comune și pe care C.G. Jung le consideră ca provenind din posibilitățile congenitale ale psihismului în general. Existînd în formă latentă, a. s-ar actualiza în expresii artistice, în stări onirice sau patologice. În etnologia și psihologia socială contemporană s-a trecut peste aserțiunile lui C.G. Jung despre nativitatea și universalitatea a., termenul fiind utilizat în sens de model simbolic comunitar sau de tipar (*pattern*) cultural (v.). A. se transmite, mai probabil decît prin ereditatea biologică, prin ereditatea socioculturală și contribuie la particularizarea unor grupări sau colectivități. Membrii unei colectivități etnologice au a. ca factor comun și sînt legați prin el. Temele constante ale folclorului, limbii și legendelor, schemele de acțiune și cunoaștere alcătuiesc un fond specific prin care se realizează ceea ce A. Kardiner numește personalitatea de bază, caracteristică pentru o anume colectivitate.

ARHIPALIUM (ALOCORTiX), porțiunea cea mai primitivă din punct de vedere filogenetic a sistemului limbic sau rinencefalic.

AROGANTĂ, atitudine de frantă și nejustificată autoafir-

mare a superiorității proprii și de disprețuire, sfidare a altora; conduită individualistă, supnlicială exprimînd o exagerată supraapreciere a propriei persoane.

ARTEFACT (lat. *ars* - artă, *factus* - făcut), imagine falsă ce apare în datele unui experiment, provenind nu de la fenomenul psihic real studiat, ci de la aparat (de ex. în encefalogramă), condiții adiacente, particularități de observare și înregistrare, în genere, fapt artificial sau instrumental.

ARTIFICIALISM INFANTIL, după J. Piaget, o credință a copilului (din faza centrării intelective) constînd din *atribuirea unei origini artificiale unor obiecte naturale*, considerîndu-le produsul unei activități de fabricație a oamenilor. Aștrii, pămîntul, arborii, rîurile, munții, lacurile, norii etc. ar fi astfel, într-o perioadă inițială, socotiți a fi rodul activității directe a oamenilor, cărora le și servesc, apoi, într-o perioadă mai tîrzie rezultatul indirect al unor activități umane (ex. norii „se fac” din fumul care iese pe coșul caselor sau al fabricilor).

ASIDUITATE, proprietate a voinței apropiată de perseverență și sîrguință. A. constă în capacitatea de a urmări neabătut un scop și, aceasta, într-un ritm susținut, desfășurînd o energie mereu reîmprospătată. A. este calitatea necesară pentru îndeplinirea acțiunilor dificile și de lungă durată.

ASIMBOLIE, tulburare de orice fel și grad a funcției simbolice (K. Fmkrlburg, IS>7uj. Alai mult decît atu/in a. implică perturbări și a simbolicii nonverbale, gestică, figurativă, geometrică, numerică etc. Atingînd centrii senzoriali și motori a. perturbă și funcția de recunoaștere incluzînd deci și agnoziile. A. afectează nu numai operarea cu simbolurile ci și înțelegerea.

ASIMETRIE FUNCȚIONALĂ, caracteristică a funcțiilor analogice din cele două emisfere cerebrale, inclusiv a organelor de simț perechi, de a avea o dezvoltare inegală, unul dintre centrii dispunînd simetric fiind mai activ și ocupînd o poziție funcțională dominantă. B. Ananiev presupune că a.f. a organelor perechi este necesară, elementul dominant îndeplinind un rol decisiv în coordonarea sistemului. Astfel, prin a.f. se accentuează decalajul dintre imaginile monoculare, fuziunea lor ducînd la efectul percepției spațiului tridimensional (stereoscopie). A.f. se exprimă pregnant în diferențierea funcțiilor celor două mîini, de regulă, stînga fiind mai sensibilă din punct de vedere tactil și servind la fixarea obiectului iar dreapta dispunînd de mai multă forță și capacitate de coordonare motorie, întrucît intervine dominant în acțiuni. Recent psihofiziologii americani au afirmat că a.f. a celor două emisfere este foarte accentuată, dobîndind caracter de specializare: stîngul asigurînd simbolismul verbal iar

([IC])M1, percepția spațială. După *ilt* 7. \uitarea predominantă a unuia sau altuia din emisiile s-ar explica tipurile speciale de activitate nervoasă superioară.

ASIMILARE, ACOMODARE, termeni folosiți de J. Piaget în teoria sa psihiogenetică; *ueiurme, șc procesul de integrare a condițiilor de mediu la structura internă a organismului.* În psihologie a. și acomodarea desemnează cele două procese ale adaptării psihice la mediu, în măsura în care aceasta se deosebește de adaptarea vitală sau biologică propriu-zisă. Astfel, în aceeași activitate (de ex. suptul laptelui), se disting a. *biologică* (introducerea laptelui matern în circuitul substanțial al organismului nou-născutului) și *acomodare biologică* (adaptarea organismului nou-născutului la acest mod de hrănire, care este *nou*, în comparație cu modul de hrănire de până acum, adică din condițiile vieții intrauterine) de a. și acomodarea psihică, prima constând în a. unui obiect exterior (sinul matern) la o schemă de acțiune interioară subiectului (schemă suptului, montată ereditar), iar cea de-a doua constând în adaptarea respectivei scheme la obiectul asimilat (mularea buzelor și a limbii după forma și dimensiunile sinului sau ale biberonului, în cazul hrănirii artificiale, precum și reglarea frecvenței deglutiției după abundența laptelui etc.). Distincția dintre a. și acomodarea biologică, care privesc întregul orga-

nism și constituie o adaptare, nemijlocit, și o parte, M și acomodare psihică, care privesc numai o schemă de acțiune, și mi întregul organism și în dreptul mijlocirea adaptării, biologică, pe de altă parte, de, m. și mai clară când avem în vedere sugerea sinului spre deosebire de sugerea degetului, foarte frecventă la noii-născuți: sugerea sinului se soldează nemijlocit cu introducerea de substanță în interiorul organismului, în vreme ce sugerea degetului nu se soldează decât cu „învățarea” suptului (copilul se antrenează pentru a suga mai bine). Concomitent se evidențiază și faptul că adaptarea psihică este subordonată adaptării în general. Deci, a. reprezintă orice „incorporare sau absorbție” de informație prin intermediul unor scheme sau modele operaționale. Acestea condiționează nivelul a. care poate fi perceptivă, intelectuală, rațională, conștientă sau inconștientă. J. Piaget notează următoarele criterii ale a. *mentale*: a) — existența schemei; b) — faptul că eforturile subiectului se supraadaugă datelor furnizate de obiect; c) — faptul că un element de inferență se supraadaugă constatării. Referindu-se la a. *rațională*, realizată prin sisteme de operații, același autor notează: „A. este un act de judecată, întrucât reunește conținuturile empirice cu formele logice”. A. *empirică* și a. *deductivă* se succed alternativ după ritmuri variabile însă totdeauna într-o

strânsă corelație. Întrucât noile conținuturi produc, în raport cu schemele, efecte deformante, de deformare sau destrămare a vechilor scheme și impun cicluri operaționale specifice, noi combinații și construcții complementare de scheme, acomodarea cu funcțiile ei de restructurare, apăsare în raport cu a. ca o dimensiune complementară fără de care viața și dezvoltarea psihică nu ar fi posibilă. Prin succesele acomodării și reacomodării se refacă echilibrul perturbat de noile acte de a.

ASIMILARE SOCIALA, proces prin care indivizii sau grupurile aparținând unor culturi sau medii sociale diferite se transformă, omogenizându-se. A.s. poate avea loc și în sensul că se impune influența sau predominanța socioculturală, fie mai puternică, fie de mai mare valoare.

ASINERGIE, pierdere sau diminuare a capacității de a îndeplini simultan și bimanual diverse mișcări care alcătuiesc acțiunea motorie, cauzată de afecțiuni ale cerebelului.

ASISTENȚĂ PSIHOLGICĂ, totalitatea acțiunilor, măsurilor și îngrijirilor acordate de o persoană specializată în vederea întăririi, fortificării și însănătoșirii psihice a unui om. Asemănător asistenței medicale, a.p. este direcționată pe trei modalități principale de acțiune: a) *profilactică*, prin care se urmărește prevenirea apariției unor manifestări psihice nedorite sau diminuării, i. forțelor psihice; în acest conținut

asistența medicală se identifică cu ceea ce numim de obicei igienă mintală; b) *uzuală*, ce constă în ajutorarea omului aflat într-o anumită activitate sau situație; c) *terapeutică*, al cărei scop este vindecarea pe calea intervenției psihologice a unor manifestări indezirabile sau boli psihice. A.p. reclamă, pentru buna ei desfășurare, cunoașterea profundă, multilaterală a omului cărui a. se acordă atât sprijin. Ea se acordă atât bolnavului mintal și omului sănătos cu scopul de a le facilita adaptarea psihică la condițiile dificile. Specialistul ce acordă a.p. utilizează mijloace variate cum ar fi: persuasiunea, psihoterapia, organizarea regimului de muncă și viață, organizarea mediului de viață în sensul creării unui climat psihic favorabil etc.

ASOCIATIVITATE, plecând de la noțiunea matematică a a. J. Piaget îl extinde în teoria sa despre operațiile mentale ca principiu al invariantei rezultatului în raport cu operațiile prin care a fost obținut: „același rezultat este atins pe două căi diferite și este totuși recunoscut ca fiind același”. Se referă și la caracteristica grupurilor operatorii de a fi compozabile și îndeosebi la demersurile inteligenței care parcurge „*drumuri ocolite*”, acestea fiind cele mai eficiente sub raportul surprinderii esențialelor.

ASOCIAȚIE, termen introdus de J. Piaget, ke (sec. al NVH-loa) și care denotă *leziuni, asociere*,

relații funcționale (operatorii) și de conținut între elemente simple ale vieții psihice. încă Aristotel se referise la legăturile dintre idei și a propus o clasificare a lor. în psihologie fenomenul a. s-a referit îndeosebi la senzații și la faptele de memorie. Interpretarea prin a. a gândirii nu a avut succes. Psihanaliștii începând cu S. Freud și C.G. Jung au folosit termenul pentru a indica legarea unei energii pulsative de o imagine sau a pulsionilor între ele. în genere, a. este privită sub două aspecte: ca mecanism psihologic ce realizează trecerea de la simplu la complex și ca fapt sau produs psihic rezultat din respectivele corelări și care la rândul său este supus unor noi compoziții asociative. în sec. al XX-lea, cercetătorii care se referă la a., în interpretările și experimentele lor, nu se reclamă totuși de la curentul asociaționist ce a fost abandonat. Totuși odată cu aceasta, remarcă H. Deleacroix, nu a fost abandonată categoria de a., mai ales în urma fundamentării ei neurofiziologice prin cercetările asupra reflexelor și a echivalării a. cu legătura temporară între stimuli indiferenți (T.P. Pavlov). Deci, a. sînt întotdeauna mijlocite. în faza actuală nu se mai susține însă că elementele asociate preexistă separat ci se pornește de la cîmpuri, ansambluri sau sisteme. Așa cum menționa Th. Ribot, a. sînt împletite cu disocieri, analiza și sinteza fiind interdependente. A. Samarin (19(32) relevă caracterul dina-

mic și complex al a. și divide a. în intrasistemice și intersistemice. Modelul a. binare este depășit prin a. în lanț și prin a. de diverse niveluri, dispuse ierarhic. Legăturile dintre diverse elemente psihice nu sînt însă numai de ordin asociativ ci și motivațional, semantic sau (și) implicativ. în psihologia modernă mai mult decît la conceptul de a. se apelează la cele de acțiune, operație, semnificație etc.

ASOCIAȚII VERBALE LIBERE, metodă de investigație introdusă de C.G. Jung; deosebite de cele dirijate, **a.v.l.** sînt spontane și au fost adoptate ca obiect pentru o tehnică de diagnoză și cercetare. Se dau cuvinte-stimul și subiectul este invitat să răspundă imediat cu primul cuvînt care-i vine în minte. în felul acesta se sondează pulsionile și punctele nevrotice localizate în inconștient. Aceasta pentru că la stimulii presupuși sau dovedii afecțogeni intervin întîzieri, reacții specifice și pînă la urmă răspunsuri cu un conținut semnificativ pentru preocupările ascunse ale subiectului (metodă proiectivă). Se poate da și indicația ca la cuvîntul-stimul să se răspundă cu un șir de cuvinte timp de 1' sau ca să se răspundă numai cu adjective, substantive sau verbe etc. Deci asocierile sînt condiționate. în variate forme, spontane sau condiționate, **a.v.l.** au fost și sînt utilizate pentru investigații clinice, pentru studiul limbajului copiilor (proba Kent-Ivessanoff) sau al adulților, pentru determi-

nări tipologice (A. Ivanov-Suio-lenslu, P. Topescu u-Xe(r.lini ele.)

ASOCIAȚIONISM, vechi curent psihologic definit prin relevarea asociației ca fenomen central și fundamental în formarea și manifestarea proceselor psihice; *explicarea oricăror acte, procese și însușiri psihice prin mecanismul asociativ*. Fenomenul asociației a. fost semnalat încă de la Aristotel care a inițiat și o clasificare a legăturilor simple după: a) contiguitate; b) asemănare; c) contrast. A. consideră că orice proces sau formație psihică superioară este rezultatul unui lanț sau compoziții asociative, de unde și metoda explicării prin asociere de elemente ireductibile unele la altele — atomismul asociaționist. Astfel luîndu-se senzația ca element de bază se consideră că din asocierea sau însumarea senzațiilor rezultă percepțiile, din a căror asociere rezultă reprezentările, care la rândul lor, fiind asociate dau conceptele ce se corelează asociativ în judecăți etc. Este o viziune gravată de mecanism. în epoca modernă a. a cunoscut cea mai largă răspîndire în Anglia, acreditîndu-se ca o teorie psihologică și ca o gnoșeologie. După modul cum sînt concepute elementele, teoriile asociaționiste se integrează cu Th. Hobbes, P. Hartley, J. Priestley în materialism, iar cu B. Berkeley, D. Hume, J. Mill și A. Bain în idealism. Pentru G. Muller, H. Ebbinghaus, Th. Kibot, principiul asociației a slujit ca bază pentru fecunde cercetări experimentale. De asemenea \V.

A

Wiindt și IC. Thorndike s-au sprijinit în linii ii ile lor pe ideci asociației. I.P. Pavlov și V. Ihehlerov au dezvăluit, prin reflexe, mecanismul fiziologic al asocierii. O serie de reprezentanți ai behaviorismului printre care K. Guthrie, J. Watson, K. Spence, H. Skinner recurg la a. fiziologic, îndeosebi în explicarea învățării (*Icaruini*). Asociatia constituie neindolenie un fenomen real dar abordarea exclusiv asociaționistă a proceselor și formațiunilor reduce posibilitățile de explicare științifică. Timp îndelungat s-a încercat să se explice fenomenele psihice prin legile asocierii. Cercetările au dovedit însă că acestea au o sferă foarte redusă de valabilitate și aceasta mai ales în sectorul faptelor elementare de memorie și deprinderi. S-a vorbit despre o memorie și despre o inteligență asociativă, în care, după J. Locke, un eveniment îl semnaleză, asociativ, pe celălalt. Totuși nu s-a reușit o explicație asociativă a proceselor complexe, aici intervenind legități ce nu sînt în concordanță cu modelele asociative originare. A. a fost contrazis și depășit prin gestaltism, holism psihologia conduitei, operaționalism, psihologia cibernetică și sistemică.

ASOMATOGNOZIE, tulburare a peixeprii schemei corporale (somatognoziei) caracterizată prin ignorarea sau nonrecunoașterea unuia sau mai multor segmente ale corpului.

ASPIRAȚIE, năzuință, structură motivațional-finalistă, ten-

*dința conștil'iiti'riin eu n cotă v/ilu-
i U'ă ffixatā d' v' *K)' uicr'ci i
nturfult rāie, ;>:igaj.ire al< et;v vo-
|IUII;II';I, focali/ala valoric, pie-
zctntind aspeit << proiectare idea-
lă. l'rii această proiectare înlr-im
viitor ipotetic, a. trucid de cui ideal.
Se face deosebirea între t relniințc-
iiecesități, ce vizează refacerea
echilibrului și trebuințo-aspirații,
ce implică atracția spre scopuri ce
depășesc condițiile la care ;i ajuns
subiectul și reprezintă tendințe
spre ceva ideal. I'. Wze remarca
distincțiile ce apar uzual în lim-
baj: „am nevoie do..., doresc,
aspir spre... In primul caz este o
trebuință comună, în al doilea
se tind spre o plăcere, iar în al
treilea, cel al a. se proiectează
 trecerea într-o stare superioară
celor precedente”. A. este un an-
samblu de forțe sau tendințe ce
izvorăsc din motivația de creș-
tere (A. Maslow). A. reunește mo-
tivul cu scopul, este după Chom-
bart de Lauwe „*dorința activată
de imagini, modele cave sint impli-
cate într-o cultură și contribuie la
continua ei înnoire*”. A. exercită
presiuni asupra deciziilor și per-
mit o schimbare de stare, genera-
toare de progres, autoriză subiec-
tul să se situeze pe o poziție su-
perioară într-o scară verticală de
valori (P. Bize). Tocmai în legă-
tură cu această situare într-o ie-
rarhie de valori se definește *nive-
lul de a.* Chombart de Lamve,
ocupându-se de sociologia a. con-
stată că în epoca noastră, a.
evoluează în masă exploziv și
ascendent în legătură cu urbaniz-
area, industrializarea și mass-*

medi; i. Factorul global al trans-
formării revoluționare a *o. i-i Cții
m lineii i'f-ază. decisiv ;>ici n -imi-a
II. Se detașează un aspecii. -,oelio-
lo;ic; și altul psihologic al a.
l'v<iaăind în raport oi virs'a s<
cu situațiile social", a. cunosi
o dinamică deosebit de conipl--\';
în care un rol important revr<
cunoașterii de sine, estimării po ;>
bilităților de realizare, experien-
ței acumulate și modelelor adop-
tate.

ASTENIE, stare rezultată din
deficitul forțelor vitale, caracte-
rizată pe de o parte prin irifabi-
litate și hipersensibilitate, pe de
alta prin fatigabilitate și reducere
a capacității de lucru. Este însoțită
de anorexie, insomnii, nevralgii,
vertijuri și la,bilitate vegetativă.
Uneori apar hipomnezi, fluctuații
ale atenției și lentoare intelectua-
lă, fenomene ce au tendința să se
aggraveze în condițiile suprasolici-
tărilor intelectuale. Este posibilă
și apariția unor tendințe obsesivo-
fobice. Ișevroza astenică, descrisă
de A. Kreindler, este considerată
ca punct de pornire pentru diverse
maladii mintale. Psihastenia, con-
stind, după P. Janet, dintr-o slă-
bire a funcției realului, rezultă
frecvent din conflicte acute și se
manifestă prin ezitantă și preocu-
pări sterile.

ASTEREOGNOZIE, formă de
agnozie tactilă constind din inca-
pacitatea de a recunoaște obiecte-
le, formele și calitățile de factură
ale suprafețelor.

ASTIGMATISM (gr. « -fără,
stigma — punct), defecțiune a

vederii datorată discordanței în
construcția și coeli<-ienții de. re-
fracție ai globilor oculari, curburile
fiind net diferite în planurile
perpendiculare între <•. Se co-
rectează prin ochelari cu lentile
cilindrice.

ATARAXIE (gr. a — fără, ta-
raxis — tulburate) termen ce de-
semnează la diversi fiio-ofi gre-
ci starea de calm, împăcare și
seninătate sufletească, evitarea
pasiunilor și moderație în satis-
facerea plăcerilor. La idosoiiii
antici, stoici, sceptici, a. era con-
siderată ca principiu și ideai mor-
ral.

ATAVISM (lat. *atams* - stră-
moș) potențial ereditar al unei
spețe sau rase; apariția la un
individ a unor caracteristici cre-
ditare pe care părinții și bunicii
nu le-au posedat dar care se pre-
supune a fi aparține unor stră-
moși mai îndepărtați; menținerea
în transmisia ereditară a unor
caracteristici fără importanță bio-
logică pentru indivizii actuali.

ATAXIE (gr. a — fără, taxis —
ordine), tulburare a coordonării
mișcărilor voluntare. Psihologic,
prezintă importanță două forme
de a.: a) *motorie*, caracterizată
prin incapacitatea de a coordona
mișcărilor membrelor inferioare sau
superioare, mersul devenind ne-
sigur, greoi, cu oscilări în toate
direcțiile; b) *statică*, care se ma-
nifestă prin pierderea coordonării
musculare în ortostatism și uneori
în poziție șezândă. A. este provo-
cată de leziunile unor căi nervoase
sau a centrilor dai sistemul ner-

vei central care coordonează miș-
cările (cerebel, lob frontal).

ATENȚIE, *activare, toniluar,*
; ;i'hi'i -arc, *orientare selectiva și
c i'cai'mre focali-n/ă a procese/nr
/*>/ 'fn Wtporriiweutule în vederea
myt i'ptunc și facile reflectări sau
'M')* a unei intervenții elietiei/e;
.idi.ptare psihoeomporfamentală,
ii'ud <ie organizare a activității
r'-;hofiyoioigice constind clin ierar-
hizarea tendințelor, unele fiind
promovate iar altele reținute și
inhibate. Activitățile concurente
sint excluse. Deci pe de o parte
a. este intensificare și focalizare,
pe de alta, distragere și deconec-
tare. A. nu dispune de un conținut
informațional specific, ea nu con-
feră semnificații, dar este impli-
cată ca un factor dtnamogen și
selectiv în activitatea cognitivă
sau în afectivitate. A. este în sluj-
ba activității de cunoaștere clar
nu se confundă cu ea. \Y. YVundt
asemăna zona vederii clare, fo-
veale, cu centrul conștiinței cla-
re, la delimitarea căruia participă
a. Constind dintr-o repartizare de
tonusuri neuropsihice, actul de a.
realizează performanțe de selecție
și fixație într-un cîmp de oscilații
neurosenzoriale sau de activitate
mintală spontană și instabilă.
De la fluctuațiile a. se trece la
concentrarea și relativa ei stabili-
zare. După unii autori, concentra-
rea stabilă nu este absolută, re-
prezentînd un fel de fluctuantă
convergentă. A. este indusă prin
reacții circulare, subiectul acom-
modiiddt-sc la stimul și recepțio-
nînd succesiv informații. Th. Ri-
but a elaborat teoria motorie a

a., relevând rolul stimulator, direcțional și stabilizator pentru activitatea senzorială și intelectuală a posturii și comportamentului motor. A. Uhtomski pusese în relație fenomenul de a. cu *dominanța* corticală. Cercetările psihofiziologice mai noi (E.V Sokolov) au demonstrat implicarea tuturor componentelor vegetative, hormonale și motorii în declanșarea și întreținerea reflexelor de orientare. Acestea se bazează pe funcțiile activatoare și frenatori ale zonei reticulate din trunchiul cerebral. Bremer a relevat circuitele: cortico-reticulo-corticeale. După W. Penfield, a. corespunde stării de vigilență. A. nu poate fi însă redusă decât incipient și parțial la creștere difuză a tonusului nespecific întrucât implică condiționare și chiar reactivare de sisteme sau scheme de reacție. Este deci necesară o activare selectivă și discriminatorie; nu numai tonus dar și ajustare senzomotrie la stimul, sensibilizare, montaj, filtraj. Actele de filtraj sînt mijloace prin ansamblul structurilor psihice instrumentale cognitive și vectoriale și în fiecare caz în parte prin motive și scopuri, dispoziții funcționale (deci filtrajul este comutativ). Deși nu este proces psihic ci numai activitate psihică a. are desfășurare procesuală care pornește de la reacția de orientare, angajînd apoi structuri preparatorii și stări de expectanță și împlinindu-se prin a. *efectoric*. Se distinge a. *pnfiuitlorie* și a. *operantă* (II. Picron). În dezvoltarea sa a. trece de la

forme primitive neelaborate la forme complexe superior elaborate în baza unor achiziții (învățări specifice umane). Corespunzător, se trece de la activitatea diluză la orientarea selectivă, dirijată cîmștient. Organismul este solicitat însă de stimulații adiacente care pot exercita asupra a. efecte perturbatoare sau — în alte condiții — pot fi asimilate ca factori secundari energizori. Este necesară o distincție între atragerea din afară a a. și autoactivarea sau dirijarea a. către ceva. În primul caz a. este spontană, involuntară și depinde de intensitatea, complexitatea, ambiguitatea și nouitatea stimulățiilor. A. poate fi atrasă și prin solicitări verbale sau activarea unor motive specifice subiectului. După unii autori a. este un efect al interesului. Berlyne o pune în relație cu curiozitatea perceptivă și epistemică. H. Munn vorbește despre a. *habituală* întreținută printr-un sistem de deprinderi perceptivă, intelectuale sau motorii. Milerian consideră că spre deosebire de a. *voluntară* (ce presupune comandă verbală, intenție, scop și îndeosebi efort cîștient), actele de a. *mijlocită* de interese cognitive și deprinderi trebuie, să fie considerate *poslriluntare* deoarece rezultă din autoieglaje cîștiente anterioare, nefiind originar-spontan involuntare. A. *postroluntară* este foarte eficientă, generează continuu efecte de facilitare. Tradițional a. se împarte în a. *externă* și a. *internă*, prima referindu-se la

țarea obiectelor din ambianță, iar cea de-a doua fiind o concentrație internă asupra sînelor, giudurilor proprii; aici iuteivme introspecția, meditația și reflecția. Psihologia funcțională consideră a., latură dinamică a cîștientei. În același timp a. este o variabilă a întregului șir de operații și transformări, de integrări la diferite niveluri și demersuri referențiale din care constă activitatea cognitivă. Elaborarea superioară a a. este în unitate cu însăși dezvoltarea activității cognitive și cu formarea aptitudinilor. A. fiind o rezultantă a activității și a modului de organizare a acesteia este și o premisă sau condiție indispensabilă a ei. În raport cu tipul de activitate precumpănit exersat și perfecționat și a. se specializează, însușirile structurale ale a. variabil dezvoltate și deci diferențiate sînt: a) *volumul* ce constă din suma segmentelor informaționale, concomitent relevate în același timp sau plan (după G. Muller: 5-9); b) *concentrarea* contrară distragerii se poate realiza în diverse grade și este funcția unei dominante, a unui punct de optimă excitabilitate; c) *stabilitatea*, ca o caracteristică temporară a concentrării și a modului de organizare a a., este antifluctuantă; d) *distributivitatea*, constînd din plurifocalizarea a., din funcționarea ei în diferite direcții, planuri, este înțeleasă de Uhtomski ca implicînd o concomitență de mai multe **prezintă** și simultan mai multe

A

acte de a., egil dezvoltat", ci un sibtiiju al supi avegherii sau relleiei in care, momentan se impune o singură dominantă dar care este în legătură cu subsisteme automatizate ce se pot actualiza și trece pe prim plan foarte rapid; el *comuttivittit'a* sau *flexibilitatea* a. constă tocmai în capacitatea de restructurare rapidă a a. dar nu numai în trecerea de la un act la altul ci de, la un tip de activitate Li altul.

ATESTAT ERGONOMIC, document de confirmare a respectării principiilor ergonomice în realizarea unui produs, garantînd faptul că parametrii constructivi și funcționali ai acestuia sînt corespunzător obținerii unei productivități bune cu menținerea la același nivel sau chiar diminuarea solicitărilor operatorului.

ATIMIE, numită și indiferențism afectiv sau glacialitate afectivă, reprezintă lipsa de afectivitate sau o foarte slabă raportare afectivă cu cei din jur. De la hipotimie, pe măsură ce se agravează tulburarea, se poate ajunge la a.

ATTUDINE, modalitate relativ constantă de raportare a individului sau grupului față de anumite laturi ale vieții sociale și față de propria persoană; *structură orientativ-reglatorie proprie sistemului persoanei sau de sintalitate*. Nu s-a căzut de acord asupra definiției a., dar din toate încercările rezultă că a. este un *invariant vectorial al conduitei, exercitînd o funcție direcțională si evahiatuud*

și nu nnn înțriiment.d-lucrativă. În sint pred] -poziții de a n.u l ium-i. într-un anumit mori. nuli priideiii di- situații ii). KlifHi(-l>cr<). Deci, în baza a. persoana își ns;!!!l< -,l.și independența. l >u\ D. Vrabie (1967), a. i ste o „relație selectivă a individului cu iunea înconjurător!vc". Termenul (*• a. prezintă mai multe sensuri, re- /uinând mai mulie. tipuri de relații. K. Mucenic!i distinge șase astfel de sensuri ale a.: a) *postură*, poziție prepartyorie a corpului sau expresie semnificativă (la A. JJinet, *pre-dispoziție* spre răspuns, iar după J. Watson, *caracteristică* a reacției); b) fapt de exprimare a unei *o,pinii*; c) mod elaborat conștient în *exercitarea unui rol*, care poate fi, de ex., conștiincios, degajat, tolerant, sever; d) *caracteristică constantă* și involuntară a exercitării rolului, care poate să fie de tip critic, amenințator, autoritar, democratic, comprehensiv, cu efecte deprimante sau încurajatoare; e) *pre-dispoziție generală* de a adopta anumite poziții și a judeca într-un anumit fel. Acesta este sensul originar al conceptului la Ehrenfels și O. Külpe, pentru care a. este „*liinslcllung*", mod de organizare mentală cu funcție anticipativă și orientativă. După l'znadze a. se confundă cu *-itsiauovka*. P. Oleron, de asemenea, menționează a. *intelectuale* ca rezultând din scheme sau montaje mintale. Khieger și apoi V. Fraisse au relevat a. *perceptive* ca efecte de selectivitate explicate prin motivație și modele perceptive. A. *intelectua-*

le și perceptive rezultă în toTuini iMTeit și abil --!!!!!! -l tieCVe!C .r pniiie; i implicit -i ni i< lie> i< ; l) în s'ii'șit., Ac'Xstr.! llnă !* :y-i'Uru pr:și,jn/ă și temuți "are- n trăiri'!*' !: *linsa experienței*, în aceste condiții, a. contribuim! la deiniina concepției despre viață. Din toate acestea rezuh.ă că a. punte să piezinte diferite grade de structurare și stabilitate. Deși în limbajul comun termenul este folosit și pentru a desemna poziții facultative (de ev.: a lua a. față de...;), totuși psihologia nu califică drept a. decit: predispoziția constantă cu caracter organizat și selectiv (Pai IIard). Diferă sensul termenului de a. utilizat în psihologia socială, unde se califică, astfel îndeosebi relațiile circumstanțiale (opinii ce pot fi modificate), de sensul din caracterologie. M. Sherif caracterizează a. ca fiind *stabile și durabile*. Doob consideră a. un *drive* (imbolnd) implicit, care produce răspunsuri semnificative social. G. Allport definea a. drept „o stare neurală și mentală, organizată prin experiență, ce exercită o influență directoare sau dinamică asupra răspunsului individual la toate obiectele și situațiile cu care este înrudit: o După A. Campbell „i *atiitudine socială individuală cale un sindrom al consecvenței răspunsului, care privește spre un obiect social*". Considerîncă a. este un concept indispensabil atît în psihologia socială cit și în psihologia personalității, M. Kockeach înțelege a. ca „o organizare durabilă a convingerilor despre un obiect sau despre o situație, predispu-

nînd persoana să nVpundă într-o ihanieră prefrrentii:it' (ly7Ui. în-săși convir.eu-r.-t. -.-.ie , „,C'-piit.l de M. Roccoeach ca v.'dn.'irt. vsiile devine înțeleasă formula lui K. Linton despre sistemul de *atiitudine-valorii*. K. Linton scrie: „o atitudine poate fi definită ca răspunsul implicit determinat de un asemenea element (valoarea — *ii.n.*). Conținutul acestor răspunsuri pare să fie în mare măsură emoțional, dar poate să includă și alte tipuri de răspuns, cum ar fi anticipările". în continuare, acest autor notează: „Odată, fixate în individ, sistemele atitudine-va-loare acționează automat și, în cea mai mare parte, la un nivel subconștient", iar mai departe afirmă: „Importanța funcțională a sistemelor vaLoare-atitudine derivă inițial din conținutul lor emoțional." Subliniind conținutul valoric și funcția evaluativă a a., Krech (1962) o definește drept „un sistem de valori pozitive sau negative, simțăminte emoționale cu acțiuni tendențioase, pro și contra care privesc obiectul social". A. exercită o funcție reglatorie asupra comportamentului în care se exprimă prin acțiuni corespunzătoare. Referitor la a., Stoetzel menționează caracterul de variabilă inferată a acesteia, întrucît nu este direct observabilă ci **rezultă din comportamentele pe care le suscită**. A. determină o comparație pentru acțiune mai durabilă și mai generică decit motivația. Totodată J. Stoetzel remarcă la a. *bipolaritatea* încărcată de

A afectivitate, întotdeauna o a. t'înd pentru -ut cc-ruj.. Etnologii uerPoiKtfti-ir\ < .iti\ iin-; \i. ir <ă a. ->itf il- .IV; .le. >IV.(!!!) i. IU pott.l stabilității lor, smt susceptibile de modificări sub influența circumstanțelor și prin efectele recurente ale exercitării lor. G.H. Mead, A. Kardmer, *li.* Linton ș.a. au demonstrat formarea a. prin însușirea modelelor culturale. V.is . Measișcev consideră că a. rezultă din interiorizarea relațiilor sociale. Acest autor socotește că adoptarea a. drept concept-cheie, în înțelegerea caracterului, corespunde concepției marxiste despre esența umană ca fiind reflexul ansamblului relațiilor sociale. Dealtfel, întotdeauna a. au un corespondent specific social (T. Newcomb, 1965). Sub raportul structurii psihice, a. relevă un conținut sintetic, amalgamînd componente afective, cognitive și comportamentale. V.N. Measișcev consideră că a. are o bază motivațional-afectivă deservită intelectual și realizată voluntar. Bogardus care definește a. ca o „reacție de simțire" și de asemenea F. Shaw și J. Wright, preferă să se limiteze la o singură componentă, cea afectivă, care este bazată pe un proces cognitiv și este un antecedent preparatorii! al comportamentului, într-adevăr, a. nu sînt în funcție de nivelele de cunoaștere ci depind de motive, valori, structuri afective. V.N. Measișcev insistă asupra faptului că a. *dispone de o componentă incitativ-orientativă și selectiv-evaluativă și de o componentă efortorie, deci preg-*

umil of'cial'i"iinlii. Act'ble. doua •-e^niente ale ;i. put ti in".:-d d".:-\iilin(r. tu l.ipl. a. ini|ilu.i (l,l-ietectoria motiv-scop (ta in cazul aspirațiilor) astfel dofinandu-xe corespondentul obiectiv specific, l'c-prinderile intră in structura a. cu titlul de componente operatorii neutrale. Obișnuințele au in sa un caracter atitudinal. in ce privește raportul dintre a. și motivul echifinalist persistă unele discuții. Doob consideră că a. produce motive. T. Newcorab apreciază că a. sînt acompaniate de motive. in același timp este clar că intensitatea variabilă a a. depinde de motivația intrinsecă a ei. Deci, față de a. variabila motivațională izomorfa este atît premisă cit și produs, a. fiind inițiată motivațional și contribuind la geneza unor noi motive, in clasificarea sa, H. Murray a pus fiecare grup de trebuințe in raport cu a. corespunzătoare. De remarcat că a. se fundează pe mai multe motive ce nu exclud contrarietatea de sensuri de unde atît ambiguitatea atitudinală (Guttman) cît și efectul de depășire a ei in urmă deciziei și comunicării (Porter, Goguelin), F. Shaw și J. Wright consideră punct neutral in a. balansul dintre evaluările pozitive și negative. Acesta definește o a. ambivalență. Gradul de ambivalență este traductibil prin inconsistență (G. Walter). in genere continuumul de a. se realizează in condițiile unei complexe și perpetue dinamici, constînd din interacțiuni interne integrate in interacțiuni ale subiectului cu alții (relații interpersonale), cu

grupul oău de apartenență și d"]*)(linia. KrcJi di -tin^e a. 'impl\ unidimensional- și a. multidimensionale ci; se referă la, un grup eterogen de obiecte. Totodată, considerînd corelația dintre a. constituirea lor in sistem ierarhizat, se disting a. <Mitrale și-periferice, dominante și suborl"-iitiie. liste necesar să se țină seama de faptul că a. subordonate pot să se exercite asupra altor a. După cum arată V. l'avlcu, in cursul dezvoltării se instituie „atitudini față de atitudini". R. Meili admite că există a. izolate. Totuși caracteristică este interrelaționarea a. Mc. Gratii (1964) consideră că fiecare a. posedă un grad de corelație cu celelalte; a. strîns și stabil corelate alcătuiesc subsisteme iar ansamblul subsistemelor interrelate formează sistemul atitudinal total, propriu individului. in dependență de gradele lor de stabilitate și pregnanță, a. se înscriu in sistemul caracterial, drept componente ale acestuia. A. caracteriale se formează treptat, nu fără a suporta o influență a dispozițiilor temperamentale, și se definesc aproximativ in finalul adolescenței. Ulterior schimbarea lor este dificilă. Psihologia socială pune însă problema schimbării a. atit a celor caracteriale cît și a celor circumstanțiale. Krecli și Crutchfield disting modificări congruente in care se reduce intensitate;- a. dar se menține direcția ei și modificări incongruente ce presupun inversarea direcției a. Schimbările de a. se apreciază in raport cu șapte parametri: extre-

mitate, complexitate, constanță, in-lerrelație, consonanță, inleusitate motivațională, poziție valorică. Acțiunile de schimbare a a. caută să producă un dezechilibru in sistemul de valorizare a subiectului, să provoace momente de disonanță și apoi să refacă echilibrul sau congruența atitudinală într-un alt mod (Hess, Mandler, Brown). Schimbarea a. defectuoase are o marc însemnătate socială și educațională. B. Ananiev a grupat a. după conținut in patru categorii: a) față de societate; b) de muncă; c) de oameni; d) de propria persoană. Subsistemele de a., ce privesc activitatea socială și propria persoană, condiționează, după datele noastre, dezvoltarea și valorificarea capacităților. Fiind vectori dinamogeni și reglatori, a. îndeplinesc un rol decisiv in realizare, autorealizare, autodepășire. O atenție deosebită acordă cercetările contemporane a. creative, apreciate ca fiind factorul principal al creativității (H. Anderson, C. Rogers, A. Maslow). Cercetarea a. se efectuează cu ajutorul chestionarelor ce urmăresc reacțiile afective față de persoane și grupuri sau modul de abordare a unor probleme (V. Sprott, 1966). Tehnicile proiective de asemenea pot fi utile. Se analizează natura a. și gradul lor de exprimare, factorii care au generat a. și căile prin care se pot obține modificări. (V. SCALA DE ATITUDINI).

ATOM SOCIAL, noțiune introdusă de J.I. Moreno pentru a desemna cea mai mică unitate via-

bilă a matricei sociotnctric, respectiv rețeaua de relații de atracție, respingere, indiferență ale unui individ cu cei din jur

ATROFIE CEREBRALĂ, diminuare unilaterală sau ambilaterală a emisferelor cerebrale, ca urmare a distracției și reduției substanței cerebronuronale, printr-un proces de scleroză.

AUDIENȚA, termen ce desemnează, in cercetările de comunicație de masă, ansamblul persoanelor care recepționează mesajele difuzate (deci ascultători și spectatori ai emisiunilor de radio și televiziune și de asemenea cititori ai unei anumite cărți sau a unor anumite categorii de cărți — toți fiind numiți audienți). Se obișnuiește să se diferențeze: a. *potențială* — toate persoanele pe care mesajele le pot interesa, a. *reală* — persoanele care recepționează efectiv mesajul in cauză. Datorită marii extinderi a comunicațiilor de masă, pentru a caracteriza a. se recurge la sondări speciale pentru a stabili dispersia in funcție de o serie de caracteristici sociale, demografice, culturale, profesionale, de vîrstă. La fiecare grup, a. este in funcție de anumiți factori cum ar fi: canalele informaționale, conținutul comunicației, fondul afectiv, motivația și interesul.

AUDIOMETRU, dispozitiv pentru măsurarea componentelor proceselor auditive; constă din generator de sunete, amplificator, atenuator, conductor aerian sau telefonie, microfon și sistem de înregistrare (cu buloanc) a răspun-

sinilor subiectului la stimuli auzitivi. După construcție și destinație se disting a. *tonal, verbal și m-hij-loial*. *Audiogrammele* sînt graficele pe care se înscriu curbe ale pragurilor absolute și relative, luate pentru fiecare din tonuri la diverse niveluri de intensitate, dar mai ales la nivelul minimeii intensități perceptibile.

AURĂ, I. Ansamblu de fenomene neuropsihice prin care se exprimă crizele comițiale. liste un prolog conștient al acesteia și poate avea forma unor perturbări vegetative, motorii, senzitive sau psihice. Durează câteva secunde. Semnalul dat prin a., uneori, poate fi utilizat pentru a adopta măsuri de preîntâmpinare a crizei. 2. Fenomen biofizic — denumit astfel după imaginea aureolei din iconografia creștină — dar constînd real dintr-un câmp de emisie a unor radiații ale corpului, emisii spontane sau provocate, de natură luminoasă sau constînd din alte radiații electromagnetice invizibile. Fenomenul este demistificat și atestat ca fiind fizic, material și intrînd în competența biofizicii, medicinei și psihofiziologiei. Actual, termenul este utilizat pentru a desemna descărcările marginale, obținute prin tehnica Kirlian, în care efectul este datorat ionizărilor de tip corona, în câmpul de înaltă tensiune, precum și la înregistrările influențelor electromagnetice determinate de organismele vii în jurul lor (Fl. Dumitrescu, 1976). Particularitățile a., ce bo înregistrează prin *elechonegrajie* (v.), (în țara noastră tehnicile ne-

cesare ajungînd la un nivel foarte evoluat datorită doctorului 11. Dumitrescu), servesc pentru diagnostic medicală. Cercetările experimentale au dovedit că a. se modifică în raport cu stările psihice ale subiectului (I. P. Vasilescu).

AUTISM (gr. *milos* — însuși), după IC. Bleuler, sindrom constînd în replierea totală asupra propriei lumi lăuntrice, mod de gândire necritică centrată pe subiectivitate și rupt de realitate, dominată de fantezie și reverii. Subiectul refuză contactul cu persoanele și obiectele externe și se refugiază în lumea sa lăuntrică în care își satisface dorințele în plan imaginativ, se compensează afectiv prin fantasmă care în cazuri patologice sînt duse pînă la delir halucinatoriu. A. cunoaște diverse grade de dezvoltare între normal și patologic și apare, după A. Maslow, în două forme distincte: de a. agitat, în care subiectul încearcă, în plan imaginar, experiențe ce-l terorizează sau duce la extaz, și de a. calm, de tip contemplativ, în care subiectul se complăce idilic prin iluzionare sau consolare. A. este un termen aplicat uneori situațiilor sau cazurilor de introversiune accentuată, se întilnește destul de frecvent în momentele critice ale psihogenezei (prima copilărie și începutul adolescenței) dar poate dobîndi și forme anormale.

AUTOANALIZĂ, investigație și meditație orientată spre propria persoană pentru obținerea unei înțineri despre sine. Are la baza autotrăirea, autoobservarea și ra-

portarea la alții, iar ca =cop perfecționarea modelului <Jr eut'ijMMtae. Este implicată, aut...regi'.rea -i autoorganizarea conști'nia i personalității proprii, în vederea raportării nu numai la prezent ci și la trecut și viitor. A. se concretizează în judecări de valoare care pot să fie mai mult sau mai puțin corecte. Capacitatea de a. se dezvoltă în ontogeneză, procesul instinctiv-educativ avînd rol deosebit în această direcție.

AUTOAPRECIERE, cunoașterea calităților și defectelor proprii, a capacităților, aptitudinilor și atitudinilor, a trăsăturilor de personalitate, precum și a gradului lor de dezvoltare. A. se realizează prin comparație cu ceilalți oameni și prevede stabilirea valorii produselor muncii proprii, a sensului comportamentelor sociale și particularităților individuale.

AUTOCONTROL, operație complementară comenzii și constînd din supravegherea în baza retroaferenței și aferențelor suplimentare a propriilor reacții și comportamente și din ponderea, accelerarea sau suspendarea lor în conformitate cu cerințele programului și situațiilor. După N. Wiener autoreglajul constă din comandă și control. în sens larg, a. este mecanismul și capacitatea de continuă urmărire a comportamentului propriu, îndeosebi a reacțiilor impulsive și de pondere, modificare sau frînare a lor, de revenire la normă. Astfel a. apare ca o dimensiune a stăpînirii de sine.

AUTOCRITICA, analiză a propriei. i.iitid'ue si rteur'ioa-terea erorilor, a artelor de încălcare a normelor morale, dezvoltarea lipsurilor în propria activitate, precum și cauzele cărora se datorează. A. reflectă un nivel superior de conștiință morală și capacitate de control. A. este utilă în măsura în care este realistă și orientată nutoeducativ, ajungînd să elimine erorile de conduită și să determine restructurări profunde ale personalității. Adevărata valoare a a. o demonstrează faptele de conduită.

AUTODEPĂȘIRE, atitudine față de sine și propria evoluție prin activitate; lege fundamentală a personalității; principiu al psihogenezei, al formării caracterului și capacităților. Constă din proiectarea și efectuarea de acțiuni ce depășesc, de fiecare dată, întrucîtva, posibilitățile de moment ale subiectului și astfel le sporește progresiv. A. se referă în aceeași măsură la conduita morală și condiționează progresul valorilor morale. Implică un nivel superior și pozitiv de aspirații și se integrează în sistemul *auto-perfecționării*, ca principală modalitate a acestuia.

AUTOEDUCAȚIE, proces de formare a propriei personalități și conduite conform unor modele și cerințe și în baza unor eforturi personale. în a. cel în cauză este în același timp subiect și obiect al educației. O bună și eficientă educație trece, prin interiorizare și adaptare, în a. care îndeplinește funcții de finisare sau împlinire

A

educațională. A. are și scopuri (oiecti, < ni l>>nu, i diitoiecdtKâni. \setminus i i na fa de ii: l'ijii in - la ne - .! . tic *maximă eficiența a a. este adolescența și tinerețea.* A. se corelează cu independența în acțiuni, cu capacitatea de autoconduecere (*seif govrnmenl*) și presupune cunoașterea obiectivă, de sine. Amorul propriu de tip narcisist ca și complexele de inferioritate sînt o piedică în calea a. Este necesar spiritul autocritic și încrederea moderată în forțele proprii. A. este anticipată prin decizia pe care o adoptă în diverse etape subiectul de a se corecta, transforma, dezvolta la nivel superior. Această decizie, fiind necesară, nu este totuși suficientă și deseori tinerii cad pradă iluziei că dacă s-au hotărât, reproiectat, angajat formal, — mai departe totul merge de la sine. Desigur, imaginea ideală (optimizată) despre sine influențează tacit, dezvoltarea. Totuși o veritabilă și progresivă *autocoustruire de capacități, atitudini, caracter*, necesită eforturi, acțiuni perseverente și în cunoștință de cauză. Comportamentul este singura cale și singurul criteriu pentru a. și ca pentru educație. În fapta a. se supune aproximativ aceluiași condiții și legi ca și educația altuia. Sînt necesare nu doar declarații și autoiluzionări ci în primul rînd autocontrol continuu, antrenamente neîntreprupte în contracararea unor tendințe negative și în înfăptuirea consecventă a scopurilor și planurilor propuse, alegerea și practicarea acelor activități care favorizează dezvoltarea

capacităților, alegerea și iitrr-țiiiPrt-.i ,ic(lor tchilii <_jin' f.ivo- i i/i-.iAi diy\ oltun-.l atitudmiloi v.i- loraose, amplasarea în acele împrejurări de viață care vor avea un efect educativ, stabilirea unui regim de viață și respectarea lui strii ta etc. A. nu înseamnă că subiectul devine nereceptiv la celelalte influențe educative, ce i se adresează, ci dimpotrivă, că le acceptă conștient și le valorifică dar nu fără o selecție critică. De asemenea a. nu poate să se realizeze, mai ales în condițiile noastre, într-un cadru strict individual și prin închidere în sine. *Calea optimă de a. este cea a integrării în colectiv și a desfășurării de activități profesionale și obștești cu o semnificație superioară. Cel apt de a. este tot mai mult chemat să contribuie la educaerea altora.*

AUTOMAT, sistem cu „ieșiri” predictibile în funcție de calitatea și intensitatea „intrărilor”. în vorbirea curentă a. este un sistem care efectuează operații stereotipa. R. Descartes a susținut teoria după care organismele vii sînt a. — teorie extinsă la om, în mod mecanicist, de Lamcttric. în ultimele decenii, cibernetica a dat un impuls deosebit studierii teoretice a a. și realizării a. tehnice, arnncînd și o nouă lumină asupra automatismelor fiziologice și psihice.

AUTOMATISM MENTAL, termen psihopatologic, stare de tulburare a conștiinței în care subiectul are impresia pierderii stăpînirii propriilor procese și însușii i psihice care, ieșite de sub con-

trolul propriei voințe, se desfășoară într-o manieră spontană, mai mult sau mai puțin accidentală.

AUTOMATIZAREA ACȚIUNILOR PSIHOMOTORII, proces de transformare, prin exercițiu, a acțiunilor instituite și conduse conștient „pas cu pas” în acțiuni relativ detașate de decizia și controlul conștient. Inițial, acțiunile izvorînd dintr-un motiv și construindu-se după un model trec prin „încercări cu erori”, sînt relativ dezarticulate și oscilante. în vederea realizării scopului propus se recurge la controlul conștient al fiecăreia din articulațiile acțiunii. Aceasta nu poate fi însă perfecționată și unificată fără exersare, fără numeroase repetări datorită cărora acțiunea ajunge să se execute corect și cursiv. Este ceea ce se întâmplă în trecerea de la primii pași stîngaci și nesiguri ai copilului mic, maximal concentrat asupra mișcărilor sale, la mersul bine încheat, facil și rapid de mai tîrziu. De asemenea, de la primele cuvinte pronunțate anevoie, la cuvintele vorbirii fluente, de la primele litere desemnate cu trudă, la scrierea curentă, de la chinul primelor acțiuni ale socotitului la calculul mental rapid. Prin învățare și exersare acțiunile își modifică baza de reglaj și își perfecționează partea executorie, în fond semnalele verbale sau senzoriale (cu funcție de declanșare a acțiunii, de conducere și control) se înlănțuiesc provocîndu-se unul pe altul, constituind ceea ce I. I\ l'avlov numește, un *stereotip dinamic*, iar cibernetica,

un *model* sau o *matrice funcțională*, în automatizare un rol central revine legăturilor inverse, feedbackurilor prin care, de la efectori, se semnalează la centru fiecare din momentele executării acțiunii și noile condiții apărute, creîndu-se astfel posibilitatea ca să se emită comenzi corective și de sancționare (P. K. Anohin), în ansamblu, închegîndu-se circuite între centre și periferie cu deschiderea la condițiile schimbătoare ale acțiunii și situației. De aceea acțiunea automatizată nu este cu totul rigidă, nu e o reproducere oarbă a matricei corticalc, ci o desfășurare în care se produce o echilibrare între matrice și condițiile concrete, iar actul automatizat este adaptativ, se acomodează situației. Trebuie făcută o distincție între automatic-instinctiv și *automatizat*, rezultat din învățare și susceptibil de reînvățare. în definierea automatizării nu trebuie să se absolutizeze nici rigiditatea și nici desprinderea de controlul conștient. Matricele se situează la diverse niveluri de generalitate, foarte înalt în cazul relațiilor gramaticale sau logice. Deci va exista și posibilitatea investirii matricei sau schemei în conținuturi din cele mai variate și a ajustării lor în raport cu conținuturile. Apoi, reglajul conștient nu este pur și simplu suspendat ci restructurat, reducîndu-se la supravegherea generală a activității (în care sînt implicate acțiunile automatizate r- operații) și la un control facultativ, control și con-

ducere care pot redeveni însă ample și detaliate dacă se ivesc greutăți. Este adevărat însă că o condiție a activităților cu o arhitectonică complexă este automatizarea acțiunilor subordonate astfel încât atenția care nu poate cuprinde concomitent decât un număr limitat de stimuli, să se poată concentra asupra esențialului și a ceea ce este nou. Pupa cum arăta \V. James cu cit o activitate este mai complexă, cu atât ca necesită mai multe acțiuni automatizate.

AUTONOMIE, modalitatea de a fi a unui organism, persoană, grup (sisteme în genere), care funcționează independent, se determină în baza propriei sale structuri, a legilor sale interne; îi viziune kantiană: „libertatea omului care prin efortul propriei sale reflexii, își dă sieși principii de acțiune”. În psihologia contemporană, a. are un sens apropiat de cel al autodeterminării mijlocite prin autoreglaj conștient.

AUTOORGANIZARE, caracteristică logică a sistemelor evolutive (biologice, psihice și sociale) de a-și elabora noi forme de organizare, noi modele sau structuri interne. Funcționând, sistemele psihice generează noi modele, scheme, gestalturi, relații sau blocuri funcționale, algoritmi, grupări și grupuri operaționale, structuri înovaționale și finaliste etc. într-un sens apropiat, P.K. Anohin dezvoltă teoria, sistemogeneză. Este un fenomen de emergență cu in-

teracțiuni interne, interspecifice. A. este caracteristică penlni învățare ca dobândire de no comportamente. A. Lcontiev s• referă la formarea organelor funcționale iar G. Keilv la elaborarea constructelor. Xoile formațiuni sint, după teoria echilibrărilor progresive a lui J. Piagi-i, re/ultate ale acomodării. în ansamblu conceptul de a. poal> fi apropiat de cel de autoprogramare. Nu se identifică însă e^ autoreglajul care este posibil ^; la sisteme inapte de a. în schimb prezența a. permite o dezvoltare progresivă a autoreglajului întrucât noile programe formați, în condițiile funcționării sistemului autoreglabil, se înserează ca noi baze sau mijloace de autoreglaj. Omul este sistemul cu cele mai plastice și perfecționate capacități de a. și autoreglaj.

AUTOPLASTIC (ALI.OPLASTIC), după Adorno, calificare a reacțiilor sau adaptărilor orientate spre modificarea organismului propriu sau spre modifierea mediului. Corespunzător se definesc tipuri de caractere, stiluri cognitive.

AUTOPREGATIRE PSIHOLOGICĂ PENTRU PERFORMANȚĂ, totalitatea acțiunilor întreprinse de un subiect pentru obținerea unor rezultate deosebite în activitate (productivă, sportivă, militară etc). Psihologic, orice performanță este apreciată ca o autodepășire, ca o luptă cu sine însud, în vederea ameliorării unor re/ultate aliate la Umita superioară a posibilita-

ților fizice și psihice. Variatele tipuri de performanță au comun următoarele: orientare socială pozitivă; pregătire specifică atentă, tenace și îndelungată, prezența unei stări psihice necesare unui efort de mobilizare. Succesul în orice activitate depinde nu numai de posibilitățile omului, de aptitudinile de care dispune, dar și de felul cum privește munca, de pasiunea și dăruirea, lui în atingerea scopurilor și țelurilor propuse, de priceperea de a depăși anumite greutăți. A. p.p. presupune, în primul rând, formarea unor atitudini favorabile față de activitate; prin ea se realizează *dispunerea*, adică formarea unei anumite trăiri afective față de performanța viitoare sau față de activitatea în ansamblul ei. Dispoziția afectivă scăzută nu eite compatibilă cu înalta performanță. *Anticiparea* este un alt element al **a.p.p.** în care se proiectează virtual în perspectivă. Se anticipează și performanța, care de regulă acționează ca un adevărat catalizator al acțiunii. Uneori când omul nu dispune de tărie morală, de încredere în forțele sale apare o adevărată teamă față de performanță, cum este cazul așa numitei *Nikefobii* întâlnită în sport și care se manifestă sub forma fricii de a nu doborî un anumit record. Angrenarea în activitate este treapta finală a **a.p.p.** prin care omul efectiv se mobilizează pentru traducerea în practică a scopurilor propuse.

Există o strînsă legătură între **a.p.p.** și nivelurile de aspirație și expectație.

AUTOREGLAJ, modalitate de echilibrare a unui sistem în raport cu programul său care poate fi stabil, fix sau apt de modificări, modelări, rcoigamzări. i.a om, prin a. se poate înțelege; și autoconducere. După Al. Golu a. este „*un ansamblu, de acțiuni (transformări) aplicate de către un subsistem (numit mecanism de reglare) altui subsistem (numit ^obiect" al reglării)* — în interiorul -unuia și aceluiași sistem” (aceasta în cazul a., în cazul reglajului un sistem acționează asupra unui obiect sau sistem extern). Condiția principală a a., este conexiunea inversă sau feedbackul pozitiv și negativ. Informația neproductivă este prelucrată și convertită în informație de comandă. Se distinge în a. un moment al declanșării și im altul al execuției mere; corectată și redirejată, datorită conexiunilor inverse de la efectori externi sau interni. Deci a. *presupune complementaritatea funcțiilor de comandă și de control*. Structurile operaționale ale reglării și a. cuprind următoarele elemente: 1) mecanismul ce elaborează semnalele de a. în baza unei evaluări a distanței dintre actual și espectat; 2) mecanismele de execuție ce regizează acțiunile conform comenzilor; 3) obiectul supus reglării; 4) dispozitivul do conexiune inversă ci! fiice posibilă modularea, și evoluția secvențiali a a. De

remarcat că elementele arătate își pot schimba locul, unul devenind obiect pentru celălalt etc. în sistemul psihic uman, a. se dezvoltă la diverse nivele. în acest sens pe de o parte, amin-tim cuplurile senzoriomotor, senzoriosenzorial, senzorioverbal, verbosenzorial iar, pe de alta, modalitățile instinctive, motivațional și afectiv, intelectual și voluntar, în psihologia cibernetică se disting, ca modalități, reglările: a) *homeostatică* sau de stabilizare (de menținere a coordonatelor de funcționare a sistemului); b) *programată*, de transformare în raport cu planuri prestabilite (în variante algoritmică sau euristică); c) *competitivă*, dezvoltată în situații de risc sau în jocuri; d) *de cooperare* interindividuală; e) *de dezvoltare*, presupunând adaptări, învățare, progres în autoorganizare și performanță. Se presupune posibilitatea descoperirii și unor alte forme de a. caracteristice omului. Unii autori vorbesc despre reglări ale reglărilor. P. Janet a conceput conduita ca un mod de a se conduce, uzînd de termenul de a. Considerînd proprietățile de durată, finalitate și eficiență a a. întreaga activitate psihocomportamentală ar putea fi interpretată ca un sistem ie.rarhizat și autorreglabil. **ZS** toate conceptele și faptele psihologiei au fost reconsiderate în acest sens. Unii autori susțin că obiectul psihologiei se concentrează asupra proceselor de a.

AUTORITATE, impunere de către un subiect a unei influențe asupra altuia cu scopul ca acesta din urmă să se conformeze și să asculte; puterea care este recunoscută, acceptată și ascultată. Puterea se poate realiza, prin constringere, dar fără a. Kealizarea a. presupune deci și realizarea unui consens din partea aceluia asupra căruia se exercită. în copilărie și adolescență a. este tot atît de importantă ca și afecțiunea. Fără a. apare lipsă de disciplină și cu aceasta momente pe care tînarul nu le poate domina. în condițiile vieții sociale lipsa de a. poate determina stări de neliniște și apariția sentimentului lipsei de securitate. Îmbinarea a. instituționale cu cea informală la șefi constituie o condiție a disciplinei conștiente a subordonaților, una din cauzele psihosociale ce determină desfășurarea creatoare a muncii, obținerea unor performanțe deosebite în activitatea grupurilor sociale.

AUTORITATE EDUCATIVĂ, calitate a persoanei sau grupării educative constînd din ascendentul față de copii sau tineri, din posibilitatea dominării acestora, din capacitatea de a li se impune și a obține permanent, din partea lor, recunoașterea rolului educativ pe care-l îndeplinesc. A.e., rezultă din: a) exemplul personal pozitiv; b) comportarea adecvată misiunii educative; c) bună pregătire profesională și pedagogică; (l) exigență

A

și spilit de lăspund'Tr; e) «Im-i»oste ;i ;:;iij' fat.V d' cei e.huați; f) dăruiri; de sine în opcia educativă etc.

AUTORITARISM ÎN EDUCAȚIE, sistem de educare efectuată, exclusiv prin impunerea autorității cadrelor didactice, a ideilor pe care ele le susțin și a deciziilor adaptate. A. în e. solicită o totală subordonare din partea celor educați, paralizîndu-le inițiativa și spiritul critic, în genere reținînd dezvoltarea personalității. Tradițional a. în e. a fost cultivat în învățămîntul religios, dogmatic și de asemenea în educarea de tip militarist sau fascist.

AUTOSUGESTIE, proprietate general-umană, dar inegal dezvoltată, de a se putea sugesti-ona sați influența dincolo de limitele obișnuite ale autocomenzii sau autoreglajului. Astfel este autohipnoza. I.P. Pavlov a explicat fenomenul prin *forța specifică de inducție, reglaj, control al cuvîntuht*. Practicile yoga demonstrează performanțe de a. sau de extensiune a autoreglajului mental în sfera proceselor vitale. în consecință, a. s-a impus atenției mediciei, recent celei psihosomatice, întrucît datorită acestui fenomen unii subiecți ajung să-și dezvolte siniptomē organice înșelătoare (mai ales pe fondul isteriei), iar bolnavii, fie își agravează fie își depășesc maladiile după cum se autosugestionează. Este ceea ce a făcut ca a. să fie adoptată și ca o importantă *metodă de psi-*

hntmipii'. Se urmărește desigur o ,l'tiel de a. un' să' ciei' ai rezistența IL în ilidie și să contribuie la însănătoșire. Trecerea, de la sugestie la a. este, în acest sens, strict necesară. Hipnoza medicală nu este suficientă dacă subiectul preia indicațiile prin a. Sub acest raport, arată H. Eysenek, oamenii sînt foarte diferiți. Totuși, în condițiile încrederei în medic, capacitatea de a. poate fi sporită. Se recomandă concentrarea atenției, relaxarea emoțională, distragerea de la simptomele maladiei, încurajarea somnului, încrederea în vindecare, evitarea abuzului de medicamente etc. Întrucît a. intervine în toate aspectele vieții și activității cotidiene, fenomenul și metoda au fost, în ultimele decenii, luate în studiu și aplicate în scopul echilibrării vieții personale și a sporirii eficienței activității, mai ales celor de performanță. în acest sens este ilustrativ antrenamentul autogen.

AUTOTELIC (gr. *autos* — sine, însuși, *telios* — scop), ceea ce are scop în sine, sau care rămîne — în limitele proprii, cum este, după A.L. Baldwin, jocul; deosebit de *heteroelic* sau *instrumental*.

AUTOTOPAGNOZIE, tulburare a imaginii despre propriul corp caracterizată prin pierderea posibilităților de localizare a părților corpului, uneori asociată cu sentimentul „pierderii” unui segment sau altul.

AUZ, modalitate de recepție
 vtii ,oriaiã ã. :i:ijjLJHJ> a<. u., LK i;
 proc. c-s de scitijijji. T. iirt -iei! uale
 -a!» forma seii/añJor awdiuw.
 Acestea se modelează după :-u-
 Jiete care pot fi simple sau com-
 plexe, periodice sau apei icxiicx-
 'zgomote), fi/ice sau produse de
 (un (vorbire, cînfii, naturale sau
 ariificiale. Faptul că prin a. nu
 M> reflectă numai proprietățile
 vibratorii (frecvență de 20 — 18000
 cicl/secundă) ale obiectelor, a
 facilitat transformarea senza-
 țiilor auditive în semne și în mo-
 dele pentru emisia verbală și
 muzicală. A. este modalitatea
 senzorială cea mai strîns legată
 de activitatea intelectualului. A. ver-
 bal constituie baza aferentă a
 limbajului. Sînt mai multe teo-
 rii ale audicienței și dintre acestea
 mai cunoscută este aceea a rezo-
 nanței. Senzațiile auditive sînt
 eminamente succesive și pre-
 zintă calități de intensitate (tă-
 rie), înălțime și timbru cores-
 punzător caracteristicilor undelor
 acustice, respectiv de amplitu-
 dine, frecvență și formă. Mai
 ales prin timbru, senzațiile și
 percepțiile auditive reflectă fac-
 tura materială a obiectelor în
 vibrație. Pragurile diferențiale se
 determină distinct pentru tărie
 și pentru înălțime. Real asupra
 percepției sunetelor influențează
 interacțiunea dintre intensitatea
 și înălțimea sunetelor. R. Flet-
 cher constată că sunetele de
 aceeași intensitate dar de va-
 riate frecvențe produc impresii
 de tărie diferite. M. Golu de-

nionstrează ci în runde frecven-
 țelor joa.v și jiialte se put dile-
 irmia mai iaul irnvn iutile, pe
 (*îmi în zona in-evt uțlrnr nied.i
 este privilegiată dil'ei enți'Tri
 in,ilț inilor. In cî'npl auditiv
 adaptarea negativă este, după
 L. Adrian, moderată. Adapta-
 rea, pozitivă și sensibilizarea esl
 dependentă de semnificația MI
 netelor, de ex. a celor verbali-
 , l'enoinenul mascării (ecranărm
 st: constată în sensul că sune-
 tele joase le estompează sau
 acoperă pe cele înalte dar rela-
 ția inversă nu este valabilă.
 Senzațiile auditive îndeplinesc
 un rol important în percepere;
 și măsurarea timpului. Mai re-
 dus este rolul acestora în orien-
 tarea spațială. Prin a. binaurai
 se poate localiza sursa de emisie.
 După Klemm (1910) stimulii vi-
 zuali (cunoscuți ca emitenți so-
 nori) atrag după sine și localiz-
 zarea surselor sonore deși ace-
 tea pot fi ascunse. Kulaghiu
 arată că cel mai bine se dife-
 rențiază sunetele din direcția la-
 terală și cel mai slab cele pro-
 venind din spatele subiectului.
 La om se diferențiază a. *fi-
 zic*, care este fundamental, și
 a. *muzical*, și a. *verbal* ca moda-
 lități perceptiv specifice, do-
 bîndite. x

AUZ ABSOLUT, aptitudine
 senzorială constînd din identi-
 ficarea și reproducerea unui su-
 net, fără a fi raportat la alte
 sunete cu valori cunoscute. Kste
 o însușire de mare utilitate
 pentru activitatea muzicală. Cînd

un sunet este recunoscut prin
 raportare la altele emise de un
 instrument sau fixate bine în
 memorie intervine *aurul rcln-
 tij*. Dezvoltarea auzului aduce
 o anumită contribuție și la pro-
 gresul a.a

AUZ INTERN, după U. Tep-
 lov, sistemul reprezentărilor au-
 ditiv dezvoltate procesual pe
 un fond mental ;bonn nea per-
 cepțiilor în cîmpul stimul,țiilor
 nemijlocite. Late o activitate
 structurată.

AUZ MUZICAL, submodalitate
 de percepție auditivă, elaborată
 cultural pe ba/a a. fizic dar în
 conformitate cu codul și valorile
 muzicale. Sistem de recepție-
 ascultare — descifrare-reprodu-
 cere-producere a sunetelor cu
 valoare muzicală. A.m. are ca
 variabilă centrală înălțimea sau
 tonalitatea. De aici însemnătatea
 auzului relativ și mai ales a
 celui absolut. A.m. are un carac-
 ter sistemic și prezintă mai
 multe nivele de structurare. A.m.
 este o modalitate de diferențiere,
 identificare și reproducere a
 structurilor melodice monofonice;
 în principal, prin el se discrimi-
 nează în audiciență și execuție,
 sunetele armonice de zgomote.
 în limbaj curent — „ureche
 muzicală”. B. Teplov a susținut
 că a.m. se formează prin condi-
 ționare iar A. Leontiev a reu-
 șit să demonstreze că prin an-
 trenamente sistematice prevă-
 zînd reproduceri vocale de su-
 nete mimice, a.m. poate fi
 mult ameliorat, în dezvoltarea

a.m. și ca o componentă, a sa,
 un rol important revine auzului.
 La nivelul cel mai înalt al a.in.
 se situează, după Stumpli, Top-
 ler, ÎL Seasiore ș.a., auzul ar-
 monic care permite, diferențierea
 și identificarea consoanțelor și
 disonanțelor, a acordurilor. a
 structurilor de ansamblu prin
 care se realizează, la diverse
 nivele calitative, armonia mu-
 zicală. (Const. Ioncsu, 1977)

AUZ VERBAL, submodalitate
 a percepției auditive adecvate
 recepției și pronunției limba-
 jului, în structura a.v., fun-
 damental este auzul fonematic ce
 mediază diferențierea și identi-
 ficarea fonemelor (mai ușor vo-
 calele decît consoanele și printre
 acestea mai greu consoanele
 apropiate b-p, f-v ș.a.). Iii se
 structurează în raport cu struc-
 tura sonoră a limbii materne
 iar însușirea unei limbi străine
 presupune, în principal, elabo-
 rarea unui nou sistem de a.
 fonematic. Cuvintele se aud și
 descifrează în funcție de intensi-
 tatea și de claritatea pronunției,
 care, după Licklider, presupune
 reducerea zgomotului de fond
 și păstrarea unei redundanțe mo-
 derate. Rozenblith apoi și alți
 autori au constatat că în a.v.
 intervine și ideomotricitatea co-
 respunzătoare a aparatului vor-
 birii (coardele vocale și celelalte
 componente). Deci ascultarea
 vorbirii altuia nu este numai
 recepție ci și o vorbire interioară
 proprie ce leproduce în micio-
 orbirea altuia. Dealtfel surdi-
 tatea se asociază cu mutitatea.

în vorbire, între a.v. și articulare sînt relații necesare. Dacă subiectul nu se aude pe sine vorbind intervin importante perturbări ale pronunțării și modulării ei. Lee și apoi Fairbanks (1955) au constatat că dacă se suspendă auzirea normală a propriei voci și aceasta revine la urechea subiectului cu oarecare întîrziere, pronunțarea și coordonarea cuvintelor sînt perturbate pînă la dizartrie și blocaj.

AVITAMINOZĂ AFECTIVĂ v. CARENȚA AFECTIVĂ

AXIOMĂ (gr. *axioma* — opinie, din *axion* — adevărat), expresie validă numai prin evidență care face parte dintr-un sistem și este indenionstrabilă în cadrul lui, deosebindu-se prin aceasta de *teoreme*, care sînt mi numai valide ci și deductibile.

AXON, prelungire a neuronului denumită și fibră nervoasă conștînd într-o expansiune citoplasmatică lungă. Conduce excitația de la pericariou spre periferie (celui ifug).

B

BABY-TEST, sistem de probe simple vizînd relațiile spațiale și îndeosebi coordonările senzoriomotorii pentru diagnosticarea nivelului de dezvoltare psihică (QD) la copii pînă la vîrsta școlară. Una dintre cele mai uzitate baterii de b.t. este cea elaborată de JBrunette-Lezine.

BANDA, calificare peiorativă a unei microgrupări, considerînd lipsa de valoare a scopurilor pe care le urmărește, organizarea inconsecventă a activității ei și elementele de indisciplină și anarhie. Restrictiv, desemnează *vii-CYOgrupările de delicvenți*, formele de organizare a celor care comit acțiuni antisociale. R. Merton le caracterizează ca substructuri sociale anomice. A. Cohen descrie subcultura delictuală pe care se întemeiază b. relevînd violența și agresivitatea, negativismul, ostilitatea nejustificată față. de cei din afara b. ca și con-

curența cu alte b., hedonismul mărginit, conducerea autoritară, despotică și imperativă, transformarea actelor delictuale în scopuri în sine care se comit din bravadă și deseori în afara unor utilități, primatul individualismului ș.a. A. Cohen scrie: „subcultura delictuală își extrage normele sale din normele marii culturi, dar le întoarce pe dos”. B. este deci ghidată de valori negative. După R. Cloward subcultura delictuală este retristică în sensul că realizează, retracează din societate și opoziția față de ca. L. Iablonski consideră că b., mai ales cele de minori, reprezintă grupe intermediare între grupele constituite social și mulțimi. Caracteristicile acestor grupe intermediare sau b. sînt: motivația pur emoțională a acțiunilor, conducerea autocratică, conflictul cu normele sociale, coeziunea limitată, instabilitatea, concordanța minimală a nor-

B

meiQ" de conduită, slaba definiri,
a rolului iirrnudoi edie au
un tu-ici' ?• tlot m'l, lip a de
:a-pilii' eie, (Mr, iclernl nn.iliic și
- icios a! vieții personale de
unde tendința de recrutare a
unor noi membri prin presiuni,
amenințări, șantaj. B. demon-
strează coerență și organizare
strictă numai în comiterea
infracțiunilor, în rest reprezen-
tând o formă de coexistență amorală
în condiții de încordare,
dispreț și ostilitate reciprocă
într-o atmosferă ce contribuie
la dezumanizare. Constituirea
Ireptată a b., mai ales în jurul
unui infractor adult, constituie
una din cele mai importante
căi a evoluției minorilor spre
delincvență. Se recomandă ca,
începând din momentul în care
se conturează o microgrupare de
tineri cu evoluție negativă, aceas-
ta să intre în atenția unui asis-
tent social care să intervină cu
tact pentru a preîntâmpina con-
stituirea în b.

BARAJ PSIHIC, suspendare,
oprire bruscă și nemotivată a
unui act; simptom observat la
schizofrenici. Apare și la su-
biecții normali în condiții de
stress ori extenuare. Ca teste
de b. sînt cunoscute și un tip
al testelor de atenție concen-
trată, constînd în depistarea cît
mai rapidă a unor semne date
dintr-o varietate de semne simi-
lare (ex. tabelele de corectură
Uourdon sau Pieron-Vaschide).

BARBITURISM, stare psihică
specifică toxicomanilor, epilep-
ticilor și unor nevrotici, mani-

f<??.t-ită piui l-nf- infli-retur/Jă,
ap..tii, hipomnezie, lip.j 'lr ini-
țialivă 'Ll tîlbui,jrl (l>n:fHti'..i
ini.-ni.ilr. la cu.* se pui ad.iii'ja
și tiilliuări somatice.

EARESTEZI E.sen-ibilitatej.ei-i
tru presiune și greutate; :\\
ceasta modalitate senzorială u/e.i-
ză de receptorii cutanați și
de cei din țesutul osteomusciar,
impresia de greutate apărută în
condițiile unei solicitări cres-
cute, de ordin tactil și kines-
tezie.

BARIERĂ, în psihanaliză, me-
canism de apărare, datorat unei
motivații negative și care duce
la ignorare, refuz, abandon. As-
cetismul este astfel înțeles ca
apărare împotriva exceselor de
senzualitate. Termenul de b. de
sens desemnează, în psihologia
învățării, fenomenul de inaccep-
tare și rezistență activă a copil-
ului față de cerințele adultului,
părinte sau profesor, rezultat
din faptul că aceștia nu țin
seama de motivele reale ale con-
duitei infantile, îl pun în situații
de excesivă dificultate și negli-
jează rolul succesului în dezvoltarea
aspirațiilor copilului. În
consecință, apar motive nega-
tive, sensuri personale ce se
opun reușitei la învățatură și
conduitei valoroase (M. Neimark)

BATERIE DE TESTE, sistem
de probe standardizate care vi-
zează diagnosticarea a diverse
însușiri și procese în vederea unui
scop unic, acela privind progno-
za adecvării individului la o
anumită profesiune, activitate
sau funcție socială. Testele din-

B

tr-o b. de t. de selecție profesio-
nală trebuie să fie valide (să
et>rele?e puteniir-cu enteiinl reu-
șitei profesional*-) și indepen-
dente (să se potrivească cit: mai
puțin unei" cu alfe). Sînt: larg
cunoscute și larg utilizate b. de
t. pentru inteligență sau pentru
personalitate.

BĂTRÎNETE, faza terminală
(*seniium*) a involuției de: vîr-
stă a organismului. Somatic este
o stare distrofică, complicată
frecvent cu boli cronice. Psi-
hologic se poate prezenta foarte
variabil, unii oameni putîndu-și
păstra în bunăstare funcțiunile
intelectuale pînă dincolo de 80
de ani; în cazuri extreme apar
psihoze de involuție; frecvente
sînt tulburările legate de arte-
rioscleroza cerebrală etc. în ter-
minologia medicală actuală, b.
este o etichetă pentru vîrstele
de peste 75 de ani.

BEATITUDINE, stare de sa-
tisfacție totală, echilibrare spi-
rituală superioară, condiționată
de înțelepciune; după P. Janet,
sentiment de bucurie complet
însoțit de uitarea realității. Are
un sens apropiat de cel al fericirii
dar nu identic cu acesta.

BEHAVIORISM (engl. *beha-
viour* — comportament), curent
psihologic american, inspirat de
filosofia pragmatistă și inițiat
programatic de J. Watsou 19i3),
apărut ca o reacție la introspec-
ționism și care își propune,
credînd în cealaltă extremă, să
cercezeze numai *datele obiective
de comportament*, adică reacțiile
viscerale, musculare și la-

rin"e.ale. Fenomenele subiective
liit eorriili.rate a iepre^ -uLi fic-
țiuni 'LIII a ti in.K.-ce'ibile anali-
zei științifi'e. B. apelează li
da teii nei II',fi/iolog lăi lui I.P.
P;>v(. acordă o însemnătate
centr; d.;' P.nexilllllll instrumental
((".. Miiller. J. Konorski, li. Skin-
nerl. Considerînd că reacțiile sînt
în funcție de știmuii, se apre-
ciază că studiul relației (S — V)
este suficient pentru anticiparea
comportamentelor. Totuși nu s-a
putut trece peste faptul că ace-
lași S poate provoca diverse R
(divergență) și diverși S pot duce
la aceeași lI (convergență). în
psihologie, b. a adus contribuții
importante prin studiul exper-
imental deosebit de exact, in-
genios și complex al comporta-
mentelor animale și umane. De
remarcat problema învățării, cer-
cetată multilateral în școală. Ig-
norarea stărilor și fenomenelor
subiective nu a putut însă să
dănuie, întrucît înseși cercetă-
rile efectuate relevau însemnă-
tatea reglatorie și orientativă
a acestora. Prin introducerea de
către Cl. Huli, E. Tolinan ș.a. a
variabilei intermediare (v) din-
tre stimul și reacție și anume
habitudini, motive, scopuri, emo-
ții etc. s-a deschis, din anii, 'L()
etapa *neobchaviorismului*, în care
se studiază corelativ activitatea
subiectivă și comportamentul.

BIAS, termen american intro-
dus în psihologia socială, prin
care se desemnează orice defor-
mare, orice perturbare a, anche-
telor — în orice moment de
desfășurare a lor — care poate,

in final, hă anuleze valoarea rezonantului anchetei.

BIFILOTERAPIE, metodă folosită în devierile de pei Minalilate (și la nonnali în timpul formării și conturării personalității). Se oferă subiectului lecturi selectate, ținm't seama de problemele sale, de frustrații și ol)M^ile sale. Se încearcă astfel să se obțină o descărcare a tensiunilor și o corectare a orientării sale. Lecturile ajută pe pacient să-și înțeleagă propria dinamică emoțională, să accepte o frustratie moderată, să adopte modele noi de comportament. Psihoterapeutul discută cu pacientul despic cele citite și în raport cu cele constatate face alte recomandări. Pentru ca b. să reușească este necesar ca pacientul să nu prezinte tulburări prea grave și să aibă înclinația spre lecturi, să simtă real nevoia de lectură.

BIFACTORIAL, ceea ce depinde de doi factori sau categorii de factori. C. Thompson a intitulat astfel teoria asupra aptitudinilor, inițiată de Spearman, și care susține că în definirea inteligenței intervin: factorul general (G) și factori speciali (S), aceasta, spre deosebire de vechile orientări (F. Galton) care susțineau existența unei dotații unitare, deci unifactoriale și de teoriile ulterioare care devin multifactoriale (L. Thurstone, J. Guilford).

BILINGVISM, însușire și utilizarea, relativ concomitentă, a două limbi de către un individ sau o populație. B. este apre-

B

ciat după unele studii clii-ți un avantaj pentru de/voltaia înleli'i lu.ila a copiilor. I) o a < menea se pare că b. la copii în flueiitează și dezvoltarea personalității acestora. În școală, b. se cultivă, în anumite cazuri prin predarea alternativă sau diferențiată pe obiecte iu cel' două limbi diferite. Totuși, ii copilăria timpurie solicitarea bilingvă poate produce dificultăți în vorbire. Odată însușiți cele două limbi (ca limbi materne) ele devin reciproc complementare în ordinea formării structurilor de gândire.

BIMODAL, se referă la distribuția frecvenței unor rezultate în cercetări psihologice, când ele prezintă două „moduri”, adică apare o tendință de concentrare a rezultatelor față de două valori distincte ale variabilelor. De obicei, indică existența a două „populații” distincte, în grupul cercetat.

BINARITATE, principiul de diviziune a unui fenomen în două unități sau elemente. Prin aplicarea acestui principiu în logică s-a delimitat logica bivalentă, în cadrul căreia sînt luate în considerare doar două valori: adevăr și fals. În tehnică, se utilizează un alfabet binar al limbajului mașinilor electronice de calcul. Cibernetica, pornind de la legea „tot sau nimic” din neurofiziologie, include în aparatul metodologic propriu principiul b. (s-a remarcat, în secolul trecut, că excitarea peste pragul absolut declanșează o

B

reacție intensă, al cărei nivel de intensitate nu mai crește chiar dacă se excită mult peste prag. În schimb, nu se produce nici o reacție la excitarea sub prag. De aici a rezultat concluzia că la o anumită stimulare se u acționează total sau deloc. Sa dovedit ulterior că această lege, „tot sau nimic”, este valabilă numai pentru fibre izolate, nu și pentru nervi, care >int alcătuiți din numeroase fibre. Cibernetica reia această lege și o cuplează cu logica bivalentă (booleană), formulmd piincipml b. cu scopul de a reduce comportamentul sistemelor complexe și foarte complexe la m. lelu simple, ușor analizabile. Acest principiu postulează <, un oarecare sistem se poate găsi, la un moment dat, într-una din două stări posibile: funcționare (activare) sau repaus (absență a reacțiilor comportamentale). Astfel, mărimile de intrare și cele de ieșire, în iiecare moment de timp, pot lua numai una din două valori posibile: pozitivă, excitatoare, și negativă, inhibitoare. Pentru desemnarea acestor stări a fost adoptat alfabetul binar numeric, iar pentru analiza operațională a comportamentului sistemelor s-au adoptat operatorii logicii bivalente (conjuncția, negația, disjuncția etc), care vizează raporturile dintre mărimile de intrare și cele de ieșire.

BINAURAL, care implică recepția cu ajutorul ambelor urechi ceea ce permite nu numai o acui-

tate mai fină dar și localizarea în spațiu a sursei de emisie sonoră datorită relativei diferențieri a stimulățiilor provocate în cei doi receptori perechi și a corelării acestora în centrul simetric din scoarța cerebrală.

BI N OCULAR, care se referă la vederea cu ambii ochi și implică antrenarea activității corelntue a proiecțiilor optice din Cele doă emisfere cerebrale. \). W umit a demonstrat, printr-un expei mu'il car' solicita aprecierea dis'anțelor variabile la care se alia 11 p. fir vertical, superioritatea ve-R,rii b. Pe seama acestei, se pune și efectul stereoscopic, imaginile proiectate în cele două rutine dispunînd de poziții relativ diferite și în baza interacțiunii dintre emisferele cerebrale (B. Ananiev) ducînd la impresia tic adîncime și volum.

BIOCENOZĂ, sistem format dintr-o multitudine de organisme „aparținînd de specii diferite, ce se dezvoltă interdependent într-un anumit cadru ecologic.

BIOCENRISM, tendință de a pune accentul, într-un sistem explicativ, pe gena fiziologică a comportamentului, ca fiind izvorit dintr-o motivație biologică, ignorînd factorii culturali.

BIOCIBERNETICA, ramură a ciberneticii tratînd despre principiile și mecanismele concrete ale comenzii, reglării, conservării, prelucrării și transmiterii de informație în sistemele biologice. Cele mai bine dezvoltate ramuri sînt neirocibernetica (dezvoltată la noi în țară de Kd.

B

Xicolau și C. Rălăceanu) și genetică, biochimică.

BIOCONȘTIINȚA, formă generică de conștiință atibuibilă, și <m malelor, mai ales ee'or superiu.irt'. Ke-,tricliv, zooconștiință. Fenomenul este contestat. Existența nuci b., deci exterioare fa-cionlor culturali, JIU ar putea ti accepta tă deei' convențional, ca. un ci hi valent al inteligenței ncn/o-non'otoni și rudimentelor de memorie ce se constau! la mamilerile superioare.

BIOCURENȚI, diferențele do potențial electric care iau naștere llll materia viu. B. iau naștere între două puncte aflate Ja potențiale electrice diferite. La nivelul țesutului nervos se disting potențiale; de *repauș* și de *acțiune*.

BIOERGONOMIE, ramură a ergonormiei care pune accentul pe comportarea, organismului în muncă, studiind oboseala în relație cu durata zilei de muncă, repausul, orarul, munca în schimburi, regimul de alimentație, deplasări, mod de viață.

BIOGENETIC, principiu formulat de Haeckel (1866), conform căruia evoluția individului reproduce treptele parcurse anterior de spețele din care provine. Formularea concisă: *ontogenia repetă filogenia*. Acest principiu nu este pe deplin confirmat nici de embriologie; în rest are o valoare foarte relativă. Astfel, tentativa de a explica stadiile dezvoltării intelectuale și de personalitate a copilului prin stadiile mari ale dezvoltării culturale a omenirii llu a dus la rezultate conclu-

dente. Se pare că, în ordine, psihogenetică, repetarea stadii"» dezvoltării psihice a omenirii: • pro-'Ince concentrat, el: pl ie și i; 3/ modificat prin împrijm ai ilc ms diiului si educației.

BIOLOGISM, 'tendința d> IVJIM.C conștiința si celelalte \> nomeiie psihici: complete la c pllClțiil biologice și fiziologice II' socotind sau tgnorind determi:.., riie culturale și ocolind spec.i'• a> subiectiv. Pentru b. omul nu e.< decit un animal; în realii, mecanismele biologice corn;...; omului și animalului silit puse -i in slui'ha actelor cu moiiivali și finalitate socioculturală, ia; desfășurarea legilor biologice i: specia umană est/ subordona': legilor sociale care le limitează, dirijează etc. Deși toate actele psihice sînt mijlocite biofi./iologu; esența lor nu poate fi epuizată la acest nivel, decisive fiind modelările socioculturale.

BIOMORFISM, interpretarea particularităților psihice ca fiind determinate de particularități morfologice constituționale. Ție aici biotipologiile ce implică orientări mai mult sau mai puțin biologiste.

BIONICĂ, disciplină științifică, apărută recent, care se ocupă, cu studiul organelor, funcțiilor și proceselor biologice, degajînd modele ale lor cu scopul aplicării cunoștințelor astfel obținute în tehnică prin crearea de noi sisteme și mașini cibernetice și perfecționarea a diverse dispozitive.

BIORITMOLOGIE, studiul ritmurilor biologice (de zi și noapte

B

<e *lircadiene* "ezonk-re etc); ele au și ioi'c'j.tc lomj'ort ai ne muie și psihologice.

BIOSOCIAL, prnti< ularitnje a proceselor și însușii'or care au atît o determinare biologică, cit si una socială sau reprezintă o valorizare socială a unor trăsături biologice (vîrstă, sex); mod de abordare a psihicului uman căutînd să echilibreze factorii biologici și sociali.

BIOSTIMULATOR, substanță organică a cărei inoculare duce la activarea forțelor asimilatoare sau defensive ale organismului.

BIOTIPOLOGIE, sisteme de clasificare tipologice care pleacă de la constituția corporală a individului, postulînd o corelație între anumite structuri morfologice (după Sigaud: visceral, athletic, respirator, cerebral) și anumite structuri caracteriale.

BIPOLAR, (în analiza factorială), desemnează factorul care se manifestă în același timp cu saturații atît pozitive cît și negative, în funcție de variabilele respective (C. Burt). în fiziologie, termen folosit pentru a desemna anumite celule ale retinei, celule care fac legătura între conuri și bastonașe. G. Polya a descoperit b. monosinaptice și polisinpaptice difuze. Sistemul psihic uman este organizat b. în sensul opoziției conștient-inconștient. Se vorbește încă de la Y. Wundt despre caracterul bipolar al afectivității în termeni de stenic-astenic.

BISOCIATIE, asociație între termeni foarte îndepărtați ca sens (A. Koestler) și aparținînd unor

domenii eterogene. Principiu op^- rLitioiul at c'icat: 'i'itații.

BIT, imitate de măsură a cantității de informație din teoria lui Shannon; pioivlie din abrevierea expresiei engleze *binary digit*:- Este logaritmul (în bază "2") al inversului probabilității de apariție a unui semnal (un bit corespunde alegerii dinlr-o alternativă cu cchprobabilități i.

JBÎLBIALĂ (LOGONEVROZA) tulburare a vorbirii frecventă la copii, mai rară la adulți. B. rezultă din destrucțiunea sau defectuoasa funcționare a reglajului verbal și constă în dezordinea intermitentă a pronunției, repetării convulsive și blocaje a unor foneme, emisiuni precipitate urmate de momente de dificultate în articularea unor cuvinte. Unele sunete și cuvinte sînt pronunțate incorect. B. este solidară cu crîspări, grimase, palpitații. Se disting b. *clonică*, exprimată în repetarea primei silabe, și b. *tonică*, care constă dimpotrivă în dificultatea de a articula prima silabă. în copilărie, se cunosc faze tranzitorii de ușoară b. în legătură cu trecerile la nivele mai complexe de limbaj. B. se poate transforma în *logonevroză* cînd se dublează cu o nevroză aferentă ei (E. Verza). Terapeu-tica medicală se construiește în raport cu cauzele ncurosomatice ale b. Psihoterapia și logopedica recurg la reeducare ortofonică, exersări de însușire a ritmului debitului articulator, tehnici de relaxare, măsuri de susținere afectivă și înlăturare a fricii de a vorbi.

ISLACK-BOX, în cngl. cutie

ISLAZARU", J...es ,|r slabiie, „ardere” și simțurilor, caracterizat prin indiferență, insensibilitate, dezgust, oboseală. B. *afectivă* și *murală* intervine datorită nesatisfacerii unor pretenții excesive sau a incapacității de redresare în urma înfringerilor, a decepțiilor. Adevărată maladie morală, b. si: caracterizează prin absența idealului, a elanului și a capacității de muncă și de luptă. Redresarea în urma insucceselor este posibilă prin reducerea motivației și prin fixarea altor scopuri, mai apropiate, tangibile. B. *afectivă* este semnul unei slabe personalități. „Dragostea adevărată nu se blazează niciodată” (V. Hugo).

BLOCAJ, în neurologie, obstrucție la trecerea unui impuls într-o sinapsă sau articulație; în psihologia activității și învățării, moment de întrerupere și impermeabilitate la informații cauzat de suprasolicitare, șoc, — echivalent cu bariera psihologică: în psihanaliză, reținerea conștientizării unei idei sau estomparea unuia din termenii conflictului. Există b. de tip afectiv, cognitiv sau voluntar.

BOALA LUI LANGDON-DOWN v. MOXGOLTSM.

BOALA LUI PARKINSON v. PARKIXSOXIS.M

BOALĂ, categoria fundamentală a medicinei, greu de definit; în b. găsim deficiențe de activitate adaptare și evoluție a organismului (și, la om, a persoanei);

B

Marș. seria că b. este viață limil.jtj în lit>ttal" <• s i i , l u l b. poate li o .uiom.i In; <• dezvoltare, o leziune morfologică, o tulburare biochimică etc. B. are aspecte de tulburare subiectivă, implicații etico și sociale. Xu există frontiere nete și fixe între b. și sănătate; există și modele cultural-sociale ale sănătății. Trebuie deosebite b. *psihice* (nevroze, psihopatii, psihoze) de tulburările psihice din bolile curente (ex. în febră) sau de simptomele psihice ale bolilor, accidentelor etc. (ex. durerea).

BOALĂ PSIHOGENĂ v. PST-HOGEXIE

BOVARISM, atitudine de apreciere a propriei persoane, idealizare de sine și refuz al unii existențe comune în condițiile imaginării romantice și utopice a unui destin personal excepțional, cu nimic justificat prin calitățile individului în cauză. B., termen ce face aluzie la cunoscutul roman al lui Flaubert, indică totodată tendința spre plăceri și situații elevate, în baza creditului acordat imaginii romantice despre sine și prin atitudinea nerealistă față de lume și față de propria existență.

BRADIPSIHISM, simptom de desfășurare extrem de lentă a proceselor psihice și acțiunilor motorii. *Bradilalia* este vorbirea anormal de lentă, cu intervale mari între cuvinte, având ca formă extremă *hradifazia*. B. caracterizează stările depresive, oligofrenia., inixedemul, epilepsia și uneori

schizofrenia. Se combate prin tratamentul bolii dar și printr-un sistem de exerciții speciale, menite să organizeze, într-un ritm din ce în ce mai rapid, activitatea intelectuală, verbală și fizică. Cu sens de încetinire a mișcărilor (în boala lui Parkinson, epilepsie) avem termenul de *bradilinezie*, iar cu sens de încetinire a vorbirii datorată unei afecțiuni a sistemului nervos, *bradilalie*.

BRAILLE, alfabet pentru nevăzători constituit prin combinarea de puncte de la 1 la 6, dispuse variabil într-un pătrat și putând să fie perceput tactil. A fost lansat în urmă cu mai bine de un secol de pedagogul Luis Braille, el însuși nevăzător.

BRAINSTORMING, „furtună în creier”, în traducere liberă, a-salt de idei; este o *tehnică de creativitate* colectivă, cea mai larg răspândită și aplicată; inițiatorul ei este psihologul american A. Osborn. B. are la bază ideea că cea mai bună soluție în rezolvarea unei probleme nu se obține prin eliminări succesive, ci dimpotrivă, prin căutarea unui număr cât mai mare de soluții, „cantitatea generează calitatea”. Cum se obține o producție cât mai mare de idei? Prin: a) separarea momentului de genă a ideilor (de idee) de cel al evaluării lor (cenzura logică și critică a gândirii); b) prin intermediul grupului, constituit și antrenat specific (nr. de membrii este redus, 2—3, pîuă la 12; însușirea și exersarea procedeelor euristice și de imaginare; cultivarea

B

motivației și atitudinilor creative; inițierea cu tehnici de comunicare în grup); grupul acționează ca un stimulent pentru imaginația fiecărui participant. Scopul tehnicii: producerea unui număr cât mai mare de idei (100—200 într-un timp foarte scurt (1/2 h—1 h maximum). Principiile b.:

- 1) *se caută cantitatea de, idei* mai mult decât calitatea lor; înregistrându-se un număr cât mai mare de soluții, pentru aceeași problemă, șansele de a găsi soluția cea mai bună sînt considerabile;
- 2) *nu se critică deloc*; este necesar ca „gardienii” gândirii critice, temporar, să fie retrași de la porțile imaginației, pentru ca aceasta să se poată manifesta deplin, în totală libertate; judecățile critice trebuie reținute în momentul în care se produc idli noi;
- 3) *se fac asociații pe baza ideilor emise de alții*, orice idee emisă în grup trebuie să servească, la stimularea imaginației celorlalți; ameliorările și recombinațiile ideilor emise în grup sînt căutate;
- 4) *imaginația liberă este binevenită*, chiar dacă ideile noi par extravagante, absurde; cu orice preț trebuie ieșit de pe drumurile bătătorite, cunoscute. Procedura de aplicare a b: 1) managerul, care conduce grupul (special instruit și antrenat), anunță problema de rezolvat;
- 2) reamintește cele 4 principii;
- 3) stimulează și încurajează producția de idei (una dintre metode fiind *check-list*, care conține verbe stimulative: augmentare, adiționare, multiplicări; etc., vezi

procedeele imaginației creatoare); 4) se consemnează în scris (prin metode diferite) toate ideile emise în grup; 5) o comisie de specialiști în problema, evaluează și triază ideile, ierarhizându-le după valoarea și aplicabilitatea lor.

Inii psihologi (J.I. Sol) rec manila folosirea metodei „lic dării care constă în actualizat tuturor ideilor trecute lezite problemă, înaintea ședințelor de b., considerînd că individul care are unele idei, cunoștințe despre problemă, este „blocat” pentru a avea idei noi.

BRAVADĂ, înclinație spre manifestări realizate cu unicul scop de a impresiona pe cei din jur, impunînd „admirației” propria persoană. Frecventă la adolescenții b. în perioada tinereții și după aceea, este semn al îninaturității.

BREAK-DOWN, termen, 'de onginge cngleză-americană, ce desemnează o scădere a capacității nervoase a subiectului, prăbușirea acestuia în marasme de ordin moral sau fizic, în angoase, deprimare sau derută. Generic, o

depresiune nervoasă, o ruptură sau zguduire a sistemului ncr<r-
BULSÎ RAHIDIAN, primii! segment ni trunchiului cerebral, situat în directa prelungire și măduvei spinării. Deține o funcție de conducere a impulsurilor nervoase și o funcție reflexă. Keflexele bulbare includ reflexe somatice (tonice, mimice), vegetative (digestive, circulatorii și somatovegetative (respirației, masticatorii, fonatorii, deglutiției, sucțiunii etc), de mare importanță vitală.

BULIMIE, simptom de foamă continuă și excesivă, mult dincolo de necesitățile organice și cauzat de o perturbare neuronalsilică. Se presupune că, de cele mai multe ori, b. apare ca o tendință de supracompensare a unor stări de frustrație afectivă. Se întâlnește în stările nevrotice.

BUMERANG, în teoria comunicațiilor și a relațiilor umane — definește situația cînd acțiunea de persuasiune sau schimbare a atitudinilor are efectul opus celui dorit (repercusiunile, sint asupra „emițătorului”).

C

CACOFONIE (gr. *kakopkonía* - sunete dezagreabile, neplăcute), corelații întimplătoare de sunete sau cuvînte (oral și scris) care produc asociații inestetice, neplăcute.

CALITATE, categorie filosofică în cuplu unitar cu cantitatea dar deosebită de aceasta prin faptul că se referă la caracteristicile de conținut ale obiectelor și fenomenelor, exprimă sinteza laturilor și însușirilor lor esențiale, prin care acestea se definesc și se deosebesc de alte obiecte sau fenomene. Determinările calitative sînt mult mai stabile și semnificative decît cele cantitative. Totuși, între acestea două fiind o unitate caracteristică pentru orice obiect sau fenomen (inclusiv cele informaționale și psihice), c. nu este independentă de cantitate. Dialectica susține că *acumulările cantitative duc la transformări calitative*. Orice transformare este și o mutație a

C. în psihologie se acordă cea mai mare însemnătate determinărilor calitative a fenomenelor și se are în vedere nivelul la care acestea se produc. C. mai are și semnificația de însușire în genere sau de însușire pozitivă. Astfel psihologia și caracterologia studiază însușirile sau (și) calitățile stimulilor și semnalelor senzoriale, ale proceselor psihice, c. intelectuale, afective, voliționale, morale etc.

CALM, stare psihică de echilibru bazată pe autocontrol, dozare a excitației și de evitare a energizării, panicii și deznădejzii. A fi c. înseamnă a lua decizii adecvate situației concrete de viață fără a pierde echilibrul și, deci, a estima exact consecințele pozitive și negative ale situației date.

CANAL DE COMUNICAȚIE, cale, traseu structurat, de natură fiziologică sau tehnică, prin care se transmit mesajele informaționale cu o anumită viteză. Ana-

lizadorii sînt, de pildă, considerați, în psihologia cibernetică, drept **c.de c.**

CANALIZARE, tendința de a canaliza trebuințele înspre gra-tificații specifice, fixe. S. Murphy (1946) a aplicat termenul de c, împrumutat de la P. Janet, acestei tendințe universale. El crede că aceste dorințe dobîndite pot fi diferențiate de reflexele condiționate, odată ce nu pot fi anulate decît rar sau niciodată. Ca dovadă aduce faptul că, deși putem înlocui c. vechi cu unele noi, exista o tendință de revenire la satisfacțiile originale cînd sim-tem sub *stress*. Altă dovadă ar fi în tehnica de regresie hipnotică, în care un individ este apt să-și regăsească întregul nivel comporta-mental de la o anumită vîrstă. S. Murphy privește c. ca pe un aspect important al dezvoltării personalității. Există și o tendință contrară pe care S. Murphy o consideră ca fiind la fel de impor-tantă — trebuința de noutate, varietate și aventură. Aceasta ajută în asigurarea unei diversității în c. trebuințelor. La în-ceputul vieții toți oamenii sînt asemănători din punct de vedere bazei, odată ce sînt dotați cu mecanisme fiziologice similare — dar pe măsură ce cresc și în contact cu diferite influențe, cul-turale și personale, dobîndesc moduri din ce în ce mai specifice și divergente de satisfacere a trebuințelor. Cu alte cuvinte, motive identice sînt canalizate în diferite moduri.

CAPACITATE, sistem de însu-șiri funcționale și operaționale în uniune cu deprinderile, cunoș-tințele și experiența necesară, care duc la acțiuni eficiente și de performanță. C. este întot-deauna demonstrată și demonstra-bilă prin fapte, spre deosebire de aptitudine, care după un sens mai vechi, reprezintă numai un segment al C, respectiv, însușirile potențiale ce urmează să fie puse în valoare.

CAPACITATE DE ADMISIE, cantitatea de informație detecta-tă și transmisă, în unitatea de timp, de către analizator în cali-tatea sa de canal de comunicație. Este diferită pentru fiecare anali-zator, dar nedeășind aproxima-tiv 10 biți, limită peste care recep-ția senzorială este perturbată. În genere este capacitatea unui sis-tem de a recepționa și transmite informația.

CAPRICIU, tendință impulsivă, dorință sau acțiune, care apare pe neașteptate în comportamen-tul unui subiect și care are un caracter nemotivat, neprevizibil și schimbător. Se observă la unii subiecți care „din senin” își schimbă comportarea, prezintă variații mari în atitudinile lor, manifestă dorințe de sens, comit fapte nechibzuite, își schim-bă brusc hotărîrile fără o argu-mentație rațională etc. Asemenea manifestări sînt întîlnite, în spe-cial, la copil, datorită nedezvoltării formelor de inhibiție internă, sau la persoanele cu un psihic labil, cu voință slabă sau cu o emotivitate exagerată. În anu-

mite condiții. C. poate deveni o manifestare constantă a compor-tării, formînd tipul de mu nestor-nic în dorințe și acțiuni, cu lipsă de stabilitate a comporta-mentului. Cauzele c. sînt variate. La copil rezidă, în special, în educația greșită. Observațiile psihopedagogice[^] relevă incidența foarte mare a c. la copilul unic. la cei crescuți de rude, îndeosebi de bunici (care îi răsfață, le sa-tisfac toate dorințele, cedează la toanele lor). Poetul german H. Heine, spunea că se face un mare rău copilului dacă se ce-dează la c. lui. Uneori c. apar ca rezultat al cerințelor inegale, in-constante, contradictorii ale pă-rinților. Alteori, au un caracter temporar apărînd ca o manifes-tare a unui sistem nervos slăbit (surmenaj, boală). De cele mai multe ori, c. copilului dispar după o anumită vîrstă, ca rezul-tat al antrenării în munca școlară sau productivă (la adolescent), a formării trăsăturilor pozitive de caracter. Forme maximele de c. sînt frecvent întîlnite și în unele boli mintale (isterie, psiho-patii).

CAPTAȚIE (lat. *cuplare* - a lua în stăpînire), operație și ati-tudine de luare în posesiune ex-clusivă a unor obiecte sau perso-ane și aceasta manifestînd vio-lență și mîrginire egoistă.

CARACTER, veche denumire dată individualității psihice, con-siderată în ceea ce are ca distinc-tiv ca structură sau tipar (etim.) ce se imprimă constant compor-tamental. Ansamblul însușirilor

psihice, caracteristice pentru in-divid- în sens restrictiv, c. apare ca *ium/cu al jcyionalitătlu*, intru-cît exprimă alit partea profund individuală cit și valoarea morală personală. *Profil psilionioral, evaluai după consistență și stabili-tate*. Uzual se califică un om amoral sau imoral ca fiind „fără carac-ter”, sau, mai precis, ca avînd un c. rău. În c. se distinge formă și conținut, după ACV. Kovaliov, forma constînd din temperament, voință și deprinderi, obișnuințe, iar conținutul cuprinzînd moti-vele, convingerile, atitudinile, concepția personală de viață. Fiind în esență etic, conținutul nu se reduce la aceasta implicînd și dimensiuni socioumane neutrale. Unitatea c. realizată variabil și diferențial, rezulta din interpenetrația formei și conținutului (Uitz) și din coarticularea în sis-tem ierarhic a comportamentelor (G. Allport). I.P. Pavlov consi-dera c. un aliaj din trăsături înnăscute și dobîndite. În con-stituția C. astfel de particularități native sînt însușirile de tip de sistem nervos, organizarea instinc-tivă ș.a. Totuși acestea nu sînt decît premise naturale (B. Anan-iev) și esența constituirii caract-eriale constă în depășirea sau luarea în stăpînire — prin en-culturație, modelare, — a trăsăturilor native. Încă L. Klages definea c. ca „*voință moralicește organizată*”. C. rezultă din însușirea relațiilor sociale, astfel elaborîndu-se moda-litățile active de raportare la lume și la sine. Înțelegerea știin-țifică a c. corespunde tezei înar-

xiste despre esența umană ca totalitate a relațiilor sociale. C. eite o formațiune de personalitate, dubindită în condițiile variatelor împrejurări de viață pe care subiectul le parcurge. De aceea explicarea optimă a originii C. unuia sau altuia dintre indivizi rezidă în analiza biografică, <Ar ținând seama de fondul sociocultural în care individul s-a dezvoltat. Antropologia culturală a demonstrat că între structura limbii, a moravurilor, credințelor colectivităților și structura c. individuală este o relație de izomorfism întrucât c. se modelează după ceea ce obiectiv sînt modelele culturale (G.H. Mead, A. Kardiner, R. Linton). Se distinge o personalitate de bază, caracteristică pentru respectiva comunitate și una de statut, suprapusă primei și exprimînd poziția subiectului în sistemul social, de unde și atitudinile sale. Totuși aceste interpretări rămîn superficiale atît timp cît nu se ține seama de infrastructura economică, de orînduirea socială și pozițiile de clasă (L. Seve). Această pentru că omul își structurează modul său de a fi nu în afara ci înăuntrul relațiilor sociale printre care cele mai importante sînt cele de producție, de muncă. Motivele, scopurile, interesele, aspirațiile, sentimentele, integrativ —, atitudinile sînt generate de relațiile sociale și activitatea afectivă a subiectului. După orînduirile sociale, c. poate dobîndi o orientare individualistă sau colectivistă, conservatoare

sau revoluționară, paseist! sau proiectiv. în cea mai mare măsura însușirile caracteriale sînt derivate dintr-un fundament existențial și au, de regulă, o anumită semnificație socioumană și morală. De aceea, în raport cu conținutul, descrierea constituției psihologice a C. nu poate prezenta decît o importanță secundară. Cuprinderea integrală a e. și tratarea lui concretă este faptul cel mai important. În ordinea cunoașterii omului. în acest scop este necesar ca ținîndu-se seama de esența umană să se definească unitatea componentă a c. și să se găsească un model adecvat întregului. Pornind de la înțelegerea marxistă a problemei, V.N. Measișev propune conceptul de relație sau atitudine care este operatorii! atît în domeniul social cît și în cel al comportamentului individual. în c. intră atitudini ce se disting prin electivitate, constanță, generalitate, dinamism, corespunzînd unei semnificații, deci reprezentînd o valoare psihică, în acest sens R. Linton propune termenul de atitudine-valorare. C. *trebuie deci înțeles ca un sistem de atitudini proprii subiectului, exprimate de el constant în comportament, avînd o relevanță semnificație social-umană și deținîndu-l individual pe subiect din punct de vedere axiologic.* Este ceea ce ne trimite la conținutul c. exprimat și probat numai prin comportament, prin fapte (Marx) și ne obligă să acceptăm ca definitorii pentru om, ca ființă socială, cele

patru grupe de atitudini propuse de I. Ananiev: față de societate, față de muncă, față de oameni și față de sine. C. trebuie, să fie distins de aptitudini și capacități, care se referă la acțiuni și reprezintă numai valori instrumentale. Este însă evident că atitudinile, ca trăsături de c., nu există și funcționează disparat, ci sînt în interacțiune, încheind global un sistem cu o dinamică infra- și interspecifică. H. Eysenck notează chiar că *relațiile dintre atitudini pot fi mai importante decît înseși atitudinile luate fiecare în parte.* Se pune astfel în evidență emergența sistemului caracterial. C. este socotit a fi cu atît mai puternic cu cît individul nu este sugestionabil (H. Eysenck), nu este dominat de situații ci se impune prin atitudinile sale împrejurărilor. Aceasta depinde nu numai de sensul motivațional al atitudinii, ci și de mecanismele adecvate lor, de efectuarea habituală și voluntară (V.N. Measișev). în consecință, întreg sistemul c. va dispune de un sector *orientativ* și de altul *efector* (X. Levitov), de unde necesitatea considerării atît la nivelul fiecărei atitudini de tip caracterial, cît și a întregului c., a sensului valoric al orientării și al capacității de traducere în viață a ei, oricare ar fi rezistențele interne sau externe (consecvență și formă morală). Consistența c. este evaluată prin aceea că omul nu desparte fapta de vorbă. Este totuși probabil

ca în c. să se distingă însușiri ce exprimă orientarea și altele de ordin voluntar. Multitudinea atitudinilor expresive definesc bogăția c. iar forța de impunere a atitudinii se apreciază ca fermitate. Aceasta nu trebuie însă confundată cu rigiditatea ce apare ca un defect de adaptare și ca un fenomen de stagnare în evoluția c. Dinamica c. exprimă continua racordare la lumea valorilor prin intermediul interacțiunilor infracaracteriale și a modificărilor interne se sprijină totuși pe o structură mai mult sau mai puțin stabilă. în psihologie studiul structurii sau organizării caracteriale ocupă un loc foarte important. în primul rînd se pune problema, aparent simplă, a inventarului de trăsături sau atitudinii proprii oricăruia dintre subiecții adulți sau unui subiect considerat la modelul statistic mediu. Cercetările asupra nomenclatorului de trăsături de c. și a variațiilor lor posibile s-au finalizat prin liste ce inventariau peste 15 mii de însușiri de c. (Fr. Baumgarten, G. Allport, Ph. Vernon). Problema dacă toate trăsăturile de ordin caracterial relevante de experiența omnirii sînt sau pot fi proprii fiecăruia dintre indivizi iese din cîmpul investigațiilor experimentale și se înscrie în cel al interpretărilor de *Antropologic filosofică.* Aceasta cu atît mai mult cu cît aici intervine nu numai surpriza unui număr foarte mare de tră-

saluri, dar și dificultatea admiterii coexistenței unor trăsături de sens contrar (bun-rău, egoist-altruist etc.) care s-ar părea că sînt în relație de incompatibilitate logică. Dacă vom concepe geneza și dinamica c. într-un sens dialectic va trebui să admitem că ființei umane, ce se constituie ea personalitate prin asimilarea totalității relațiilor sociale și umane, nu-i poate fi cu totul străin — așa cum afirma Terentius — nimic din ceea ce este uman. Luarea în stăpînire a propriei individualități și autoreglajul în problemele majore ale existenței, ceea ce este în esență c, nu este posibilă fără contracararea unor tendințe opuse, fără luptă internă și depășire progresivă a unor tendințe ce apar stabil sau tranzitoriu ca nonvalori. În fapt, *atitudinile pozitive nu se pot forma și dezvolta decît în legătură și împotriva celor evaluate ca negative*. Virtutea se opune senzualității, raționalitatea și stăpînirea de sine impulsivității, altruismul-coșmismului etc. Deci, ontologic, coexistența în termeni de contradicție a atitudinilor opuse nu numai că este posibilă, dar este și logică. A. Vedenov susține că, în ansamblul său, c. funcționează în baza unor contradicții dialectice constînd din discordanța și confruntarea continuă a aspirațiilor și posibilităților, a autoaprecierii și aprecierilor celorlalți, a autoexigențelor și exigențelor adresate subiectului s.a. Revenind la cuplurile de trăsături opuse trebuie spus că pro-

blema axiologică nu ține de existența acestora, deci și a celei negative în raport cu cea pozitivă, decizabilă, ci constă în modul în care se rezolvă conflictul în sensul de echilibrare, dominanță și subordonare, cu alte cuvinte, care dintre trăsături devine stabil regulatorie și deci, caracteristică pentru subiectul în cauză. Această ordonare și ierarhizare este strîns legată de relațiile afective ale subiectului, mai ales de vîrstă juvenilă, de modelele la care el se conformează. G. Allport clasifică trăsăturile de c. în: *cardinale, centrale și secundare*. Primele sînt atitudini permanente directe care domină, integrează și controlează pe toate celelalte. Se reia astfel tema calității-stăpîne, definitorii pentru un c. pe care l-au afirmat umaniștii francezi și l-au pus în evidență literatura. Trăsăturile centrale, mai numeroase la subiect, sînt totuși proeminente la el, contribuie la definirea profilului acestuia, întrucît apar în prim planul conduitei sale și permit previziuni (K.B. Cattell). Trăsăturile secundare sînt foarte numeroase, cuprind tot restul inventarului amintit și sînt prea puțin „vizibile”, au o existență minoră și latentă. Iile alcătuiesc un fundal al c. care se definește, în principal, numai prin identificarea trăsăturilor cardinale și centrale. Astfel c. se prezintă ea, un sistem ierarhizat ce ar putea fi reprezentat: printr-o piramida, l'nii caractvrologi alcătuiesc liste de 100 -200 de trăsă-

turi sau factori de c. ce trebuie să fie studiate și evaluate corelativ, ponderal pentru a furniza o informație edificatoare, sub raportul necesităților sociale, asupra individului. Odată cu aceasta trîbuie să se țină seama de varietatea ierarhizării miilor de trăsături în c. individual, ceea ce la unul este cardinal la altul puținii fi secundar ș.a.m.d. Formal-statistic, combinațiile și aranjamentele a mii de trăsături ne furnizează o idee despre imensele posibilități de diferențiere. Aceste combinații ierarhizate și dinamice sînt însă determinate social-istoric și biografic. C. nu este numai determinat de împrejurări ci prin însuși modul său de dezvoltare este și autodeterminat în sensul autoeducației. Un dicton chinez este ilustrativ: „semeni fapte și culegi deprinderi, semeni deprinderi și culegi un caracter, semeni caracter și culegi un destin”.

CACTERIAL, atribuit a ceva ce ține nemijlocit de caracter și reprezintă o manifestare a acestuia. În sens restrîns, după uzanțele limbajului psihologic francez, ceea ce reprezintă o perturbare de caracter (agresivitate, încăpățînire, instabilitate morală, înclinație spre fraudă) și se exprimă în imposibilitatea sau dificultatea copilului sau tînărului de a întreține relații normale cu cei din jur. C. sau deficitul moral poate fi reeducat în baza unor atente examinări psihologice și a aplicării unor măsuri psihomedicale.

C

CACTEROLOGIE, disdpliu-nă care pe ocupă cu studiul caracterelor și îndeosebi de clasificarea lor; stabilirea de tipologii, după anumite criterii, este obiectivul principal al c, integrîndu-so astfel în psihologia diferențială. Are sens apropiat de tipologia individuală.

CACTEROPATIE, trăsătură sau un complex de trăsături caracteriale anormale, prezentate la un subiect normal mintal și care influențează negativ comportarea socială. Anomaliile pot viza atît trăsăturile rezultate din orientarea subiectului (atitudinea față de societate, muncă și față de sine) cît și trăsăturile voluntare ale caracterului. Ele se manifestă prin greutăți în adaptarea socială, prin tendința la certuri și neînțelegeri cu membrii colectivității, prin nestatornicia în ocupații și schimbarea frecventă a locului de muncă, acte de indisciplină, impulsivitate, dezordine, huliganism etc. Tulburările caracterului sînt întîlnite în special în psihopatii. După H. Ev, c. este rezultatul reducției caracterului la o singură trăsătură ce domină total și subordonează sau anihilează pe celelalte, devine tiranică și se impune invariabil în conduită; se ajunge astfel la un profil caricatural, de regulă, c. exprimîndu-se în perversiuni și obsesii.

CARDINAL, calificare dată de G. Allport acelei categorii de trăsături de personalitate care ocupă un loc dominant în rîndul celorlalte, controlîndu-le și inte-

grîndu-le. La fiecare individ nu pot fi decît una sau doua trasaturi cardinale și definatorii pentru respectiva individualitate.

CARENȚĂ AFECTIVĂ (\\VI-TAMINOZĂ AFECTIVĂ), stare rezultată din insatisfacerea nevoii de asistență afectivă, mai ales la vîrsta copilăriei. Privarea de asistență maternă a copilului poate duce la perturbarea și frînarea dezvoltării somatice, psihice și intelectuale. S-a constatat contribuția c. a. la regresiuinea mintală, la apatie și la deformări caracteriale ce pot duce la delinventa juvenilă.

CĂRFOLOGIC, calificarea simptomului constînd din agitatea permanentă a degetelor simulfînd diverse gesturi adresate unor obiecte imaginare.

CATABOLISM, termen desemnînd (global) procesele de dezasimilație opuse celor asimilatorii. Predominața c. condiționează după Viola, N. Pende, E. Kretschmer, constituții somatice astenice, dar dispunînd în plan comportamental de mare excitabilitate, sensibilitate și activism.

CATALEPSIE (gr. *katalepsis* - a rămîne), stare anormală, constatată în somnul hipnotic și în cazul unor maladii psihice sau somatice, care constă din lentoarea, inerția și lipsa de independență a activității musculare și psihice. Subiectul este parcă înțepenit, păstrează, asemenea unei figurine de ceară, mișcările care i se imprimă, dovedește mutism și este inca-

pabil de acțiuni precis orientate și bine coordonate. Simptom îi isteriei și al unor focare de tenență.

CĂTAMNEZĂ, operația de sinteză și reorganizare a datelor privind evoluția bolnavului și a maladiei. Termenul este folosit mai ales în psihiatria infantilă. C. este menită să călăuzească terapia și să permită prognoze asupra evoluției subiectului și posibilităților sale de adaptare socială.

CATATIMIE, modificare subită a stărilor afective către una din extreme, fie depresiune, tristețe, apatie, fie euforie și exuberanță.

CATATONIE (de la *cată* - prepoziție ce semnifică o distribuție și *tonus-toriă*., tensiune), sindrom complex, de ordin psihomotor, implicînd forma inerției sau stuporului c. (apropiat de catalepsie) și forma acceselor motorii paroxiste. Bolnavul trece, pe neașteptate, de la o formă la alta și aceasta, fie pe fondul conștiinței clare, fie în condiții de obnubilare, se manifestă prin rigiditate, negativism, mutism, anorexie, parabolie în alternanță cu supraexcitare, furie, agresivitate maniacală, urlete, e. este un simptom tipic pentru schizofrenie (mai ales, forma *catatonică*), dar intervine uneori și în encefalite, toxicoze, febră tifoidă ș.a. Se disting: c. *lucidă* și c. *oneroïdă*, și deasemenea c. *Hrzic* care apare prima dată la vîrsta adultă. Cea mai gravă formă este c. „mortală” care este însoțită de

febră, disfuncții vegetative, modificări în formula sanguină, uremie. <• *po?i:e* fi provocată și experimental prin substanțe psihodisleplice.

CATEGORIE fer. *katigorein* - a afirma), noțiune filozofică fundamentală care exprimă proprietățile esențiale, laturile și legăturile cele mai generale ale obiectelor și proceselor existentei obiective și subiective în continuă transformare; concepțele de gen, de maximă generalitate; orice concepte supraordonate altora pe care le cuprinde și controlează. Fiecare știință își are C. ei, un sistem de concepte la care se face mereu referire în investigații și interpretări. în psihologie, poziții de C. ocupă: acțiunea, funcția, procesul, starea, informația, operația, structura, însușirea ș.a. Prin generalizare, orice acte psihice inclusiv percepțibile și reprezentările, schemele motorii sau verbale etc, devin *categoriale*.

CATENAR, în formă de lanț; reflex sau activitate psihică cu verigi interconectate. La om, activitatea neuropsihică este aproape întotdeauna c. și organizată sistemic.

CATHARSIS (gr. *katharsis* - purificare), operație de descărcare și eliberare, după sensul *originar*, datorat lui Aristotel, care constatase că identificarea dintre spectatori și personajele teatrale duce la efecte de purificare și relaxare. În psihiatria modernă, metoda c. a fost introdusă de Breuer, care introducea

pe bolnavi în starea de hipnoză și le permitea să-și exteriorizeze < onfhcUlo. S. Iivud ronunță la hipnoză și propune metoda psihanalitică, în doctrina și terapeutica psihanalitică, fenomenul și metoda c. ocupă un loc central. Aducerea în conștiință și analiza conflictelor complexelor, tensiunilor nevrotice, produc, după S. I'reud, un efect de destindere. Efectul de C. se obține și prin proiectarea subiectului în acțiunile și produsele sale. Psihodrama, inițiată de J. Moreno, duce la aceleași efecte de descărcare a tensiunilor. S. Freud scria în 1895: „Se presupunea că simptomul isteric lua naștere cînd energia unui proces psihic nu putea să ajungă la elaborarea conștiință și era dirijată către înervația corporală (conversiune)... Vindecarea era obținută prin eliberarea afectului deviat și prin descărcarea sa, pe căile normale (abrenctie)”. După Laplanche și Pontalis c. constă în rememorarea sau reintroducerea în cîmpul conștiinței a unor experiențe subadiacente simptomelor patologice dar care au fost uitate întrucît au fost refulate de către subiect. Evocarea și retrăirea acestor amintiri cu mare intensitate dramatică oferă subiectului ocazia de a se exprima și de a-și descărca energia pulsională, investită original în experiența traumatizantă. Metoda c. este indispensabilă oricărei cure psihanalitice dar nu o epuizează pe aceasta.

CAUZALGIE (gr. *kaussi* - ardere, *algos* - durere), durere us-

turătoare cauzată de trauma nervilor periferici conținând fibre simplice.

CAUZALITATE (aspect restrâns al determinismului, preluat în științele umane după modelul fizicii clasice), definește existența unei relații univoce și directe între cauză și efect. În această acțiune, *c.* este revilalizată, în prezent, ceea ce nu înseamnă negarea existenței unor cauze inteligibile în viața umană, ci doar faptul că legătura acestora cu efectele lor nu poate fi stabilită mecanic, ci statistic. În cercetarea *c.* vieții psihice trebuie avute în vedere nivelele de *c.* principala diferențiere fiind între cauze externe și cauze interne, în aceeași ordine de idei trebuie avută în vedere relativitatea raportului cauză-efect, un fenomen psihic *x* putând fi cauză a fenomenului psihic *y*, dar totodată efect al fenomenului psihic *Z*. În plus, trebuie considerată existența circuitelor cu reacție de feedback care pot face ca un fenomen *A* să fie când cauză, când efect al fenomenului *B*. Determinările cauzale sînt catenare și ireversibile. Gîndirea se dezvoltă treptat pentru a surprinde relațiile obiective de *c.* *J. Piaget* a studiat geneza gîndirii cauzale, relevînd stadiile și formele acesteia. Într-un prim stadiu, calificat ca precauzal, copilul substituie cauzele obiective prin altele subiective oferind explicații prin motivație, finalitate, aparență, participare proprie sau scheme magi-

C

ce, în același stadiu intervine *c. mora/a, artificialistă și animista*. În al doilea stadiu se evoluează către *c. obiectivă*, apelîndu-se la forțe din ambianță, la *c. mecanică* (contacte și impulsuri), pentru ca apoi să se treacă la *c. prin generare* (lucurile nasc altele asemănătoare) și la *C. prin identificarea substanțială* sau prin constanța substanței. Se adaugă *c. prin condensare și rarefiere*, prin condensare atomistică și prin relații spațiale. În stadiul următor *c.* se referă la posibil și se bazează pe operații deductive. Referindu-se la *c. a posibilului operator*. *J. Piaget* arată că acesta „se manifestă sub forma unui fel de acțiuni a schemelor implicite asupra operațiilor explicite, acestea fiind determinate nu numai de actele de gîndire efectuate în momentele ce precedă operația nouă, ci prin totalitatea cîmpului operator constituit prin operațiile posibile. Considerînd interrelația dintre *c.* și constanță, *J. Piaget* arată că *c.* „este de conceput ca fiind însăși inteligența, întrucît aceasta se aplică relațiilor temporale pe care le organizează într-un univers durabil”. Prin gîndirea cauzală nu este epuizată cunoașterea relațiilor necesare, obiectiv existente pentru că determinările au și alte forme decît cea a *c.*

CAUZĂ INTERNĂ, desemnează, după Michotte, motivul care, deși implică asimilarea unor condiții externe, în declanșarea ac-

țiunii apare ca un determinant direct și imediat.

CAZ, abstracție metodologică constînd în izolarea unui individ — considerat reprezentativ — dintr-o categorie bine delimitată pentru a încerca definirea și caracterizarea categoriei. Metoda *c.* a fost inițial folosită în medicină, dar apoi a dobîndit o largă răspîndire și în științele sociale și umane, creîndu-se o disciplină a analizei de *c.*

CAZUISTICĂ, sistem de investigații, analize și practici centrate pe cazuri particulare, individuale. Ansamblul datelor și învățămintelor extrase din studiul cazurilor servind pentru înțelegerea și rezolvarea unor noi cazuri. Originar, acest sistem de lucru a fost utilizat în seminarile de morală teologică. În epoca modernă *C.* a devenit modalitate principală a teoriei și practicii medicale, conform principiului: nu există boli în genere ci numai bolnavi individuali. În secolul nostru, din inițiativa unui grup de la Universitatea Harvard, *c.* a fost introdusă în pedagogie, prevăzîndu-se cercetarea cît mai completă și îndelungată a comportamentelor individuale în anumite situații educaționale. Metoda cazului este folosită și în industrie și calificări de orice fel. Studenții, acționînd în grup, sînt puși în fața unor cazuri cărora trebuie să le analizeze variabilele, structura și dezvoltarea pentru a le înțelege și a degaja cu ajutorul instructorului un?lc relații științifice (*R. Mucchielli*). În psihologia *di-*

ferențială, pedagogică și industrială/ă c. și metoda cazului dobîndesc o tot mai mare extensiune.

CĂUTARE, formă de comportament investigativ-explorator bazată pe o anumită motivație de cunoaștere și avînd ca scop stabilirea contactului cu obiectul și identificarea lui, utilizînd în acest sens diverse mijloace. Comportamentul de *c.* este implicat, cu necesitate, în creativitate. Teoria *c.* studiază în mod formal-abstract legile și particularitățile acestui comportament complex și își propune să determine dependența elementelor geometrice ale *c.*, adică dispunerea și deplasarea, în spațiu, utilizînd metode bazate pe teoria probabilităților. Se află astfel, densitatea probabilă de repartiție a obiectelor în limitele date ale vitezelor, drumurilor, și pozițiilor reciproce. Odată stabilită legea de repartiție a obiectelor și de apropiere a agenților de *c.*, pînă la distanța de contact cu acesta, se trece la stabilirea probabilității obținerii contactului sau a descoperirii obiectivului în două condiții: contact discret sau prin impuls și urmărire neînteruptă. O altă problemă a teoriei *c.* o constituie determinarea celor mai favorabile combinații de repartizare a eforturilor de *c.* Se urmărește repartizarea de așa manieră a posibilităților de *c.* înînt acestea să amplifice probabilitatea de descoperire a obiectivului. În teoria *c.* sînt stabilite metode de determinare a maximului probabilității de *C.* Cunoașterea con-

dițiilor în care are loc acest maxim, permite obținerea unei repartizări optime a eforturilor.

CECITATE, orbire, lipsă integrală sau parțială a vederii; prin extensiune, absență și a altor funcții senzoriale sau comunicative. Cauze: c. constau în afectarea aparatului ocular, a căilor aferente sau a centrilor de proiecție corticală. Se disting: C. pentru forme și alte însușiri spațiale, C. *fonuicid* sau acromatopsie, c. *diuud* sau nietaipie și c. *iichuni* sau hemeralopie. C. este corticală când survine în urma traumatizării ariilor 17, 18 și 19 din occipital. Charcot și apoi K. Goldsteini au descris c. psihică, care este de natură centrală și survine în urma unei disunecții de ordin neuropsihic.

CEFALEE, durere acută de cap provocată de surmenaj, intoxicații și diverse maladii care afectează nervii cranieni. De regula c. sînt difuze (mai ales în cazul maladiilor circulatorii), dar pot fi și localizate fronto-temporale sau pot angaja și sinusurile.

CELULA NERVOASĂ v. NEURON.

CENESTEZIE (gr. *koinos* - comun, *aisthesis* - senzație), ansamblul sensibilității viscerale ducînd la o imagine a mediului intern și exprimîndu-se întotdeauna printr-o stare organică (plăcută sau neplăcută). Th. Ribot BUȘINO că c. are rol de bază senzorială pentru formarea conștiinței de sine.

CENESTOPATIE, tulburare a cenesteziei (sensibilității vicerale). caracterizată prin apariția unor stări organice penibile (de la o senzație de jenă și rea funcționalitate pînă la apariția uimic senzații neplăcute de furnicături arsuri etc.), impresii generale sau locale/ate și cărora dacă nu li se pot găsi semne obiective, li s'atribuie semnificații de simptome ale unei pre/umtive maladii somatice. Pudre socotește că c. relevă o p-uhopalie. C. este și u \\ simptom al unor nevroze astenice.

CENITĂ, percepția, unitate de măsură folosită în diverse explorări psihologice prin distribuția datelor seriate într-o sută de clase cu frecvențe egale.

CENTRARE, orientare exclusivă a activității cognitive asupra unui decupaj (o porțiune restrînsă, limitată) al realității, care constituie obiectul de moment al cunoașterii C. *perceptivă*, constă (de ex.) în a fixa cu privirea un anumit element al configurației privity astfel încît el să se proiecteze în regiunea cu maximă vizibilitate a retinei și avînd drept efect deformarea și dilatarea (supraestimarea elementului centrat; ex. „eroarea etalonului”). J. Piaget scrie: „Spațiul perceptiv este nu omogen ci este în fiecare moment, centrat, iar zona de centrare corespunde unei dilatări spațiale, în timp ce periferia acestei zone este cu atît mai contractată, cu cît se îndepărtează mai mult de centru.” C. *intelectuală*, constiud, priu analogie cu

c. *perceptivă*, în efectuarea unor raționamente asupra unor situații date, hîindu-se în considerare numai anumite raporturi dintre cele ce caracterizează situația în ansamblul ei și neglijîndu-se sau ignorîndu-se celelalte raporturi în joc: de pildă în situația în care avem de-a face cu două mobile care se deplasează pe traiectorii rectilinii, paralele și inegale, cu puncte de plecare și de sosire distanțate, dar la o distanță mai mică decît cea inițială, deplasarea făcîndu-se pentru ambele mobile în același timp (mişcări sincrone), situația care reproduce acțiunea de ajungere din urmă parțială sau micșorare a handicapului, dacă se cere unui copil, aflat în stadiul inițial al subperioadei reprezentărilor proporționale, să compare viteza celor două mobile, el va afirma că mobilul care a parcurs o traiectorie mai scurtă a mers cu o viteză mai mare decît cel care, în același timp, a parcurs o traiectorie mai mare pentru că el „centrează” (ia în considerare) punctele de sosire exclusiv, după ordinea cărora judecă viteza fără a lua în considerare și punctele de plecare, pentru a le pune în relație cu cele de sosire și a judeca astfel, vitezele de mișcare după care distanțele (intervalele dintre punctele de plecare și de sosire), parcurse. În psihogeneza, cele două tipuri de c. tind să fie depășite prin coordonări ce duc la *decentrave*.

CENTROID, calificare a procedeelelor de analiză factorială e-

C

fectuate prin „rotire” completă, în vederea delimitării valorilor centrale.

CENTRU DE INTERES, metodă introdusă în pedagogie de Decroly, constînd din axarea tuturor cunoștințelor asupra unui obiect care interesează pe copil. Ystli-I, în primele clase, cunoștințele de limbă, matematică, geografie, biologie sînt comunicate prin studiul empiric al localității natale sau a altor realități unitare. Se pornește deci de la ceea ce este familiar și monolit.

CENTRU NERVOS, nucleu format din grupe neuronale situate în zona cenușie a sistemului nervos central ce realizează integrarea unor informații de un anumit fel și îndeplinește o funcție specifică în reglaj. În neurofiziologia contemporană nu se absolutizează topica și specializarea univocă a c.n.

CENZURĂ, funcția intelectului și conștiinței morale constînd din aprecierea critică a tendințelor, ideilor și actelor comportamentale. Prin e. se operează o selecție în cîmpul variantelor și alternativelor motivaționale și intelectuale. În psihanaliză, c. desemnează „funcția ce tinde să interzică accesul la conștiință și preconstient al dorințelor inconștiente și derivatelor lor”. Este și un mecanism de apărare a celui ce controlează și supune trierii conștiente, pulsionile și tendințele de origine inconștientă, întrucît unele tendințe nu pot fi acceptate, ca nefiind în acord cu valorile morale; ele sînt reprimate

de conștiință sau refulate de =ub-conștient în zona inconștientului, de unde vor încerca să reapeată în formă deghezată, simbolizată sau deviată (vise, simptome nevrotice). S. Freud serie, în legătura cu funcția de c. exercitată de supraeu: „această instanță de auto-observare noi o cunoaștem: este cenzura *euhtii*, a conștiinței morale, aceeași care exercită noaptea cenzura viselor și de la ea pleacă refuzările dorințelor inadmisibile”.

CERC, grupare și reuniune în care se desfășoară o activitate corespunzând intereselor participanților care au și largi drepturi de inițiativă. Pot fi artistice, literare, științifice, tehnice, sportive etc.

CERCETARE, formă superioară a activității de investigație, desfășurată sistematic și organizată științific, în vederea recrutării de noi informații a prelucrării și verificării lor și a formulării de noi cunoștințe științifice sau a stabilirii unui adevăr. Se distinge c. *științifică* fundamentală, vizând construirea științei, și c. *aplicativă*, vizând controlul, prin mijloacele științei, a unui domeniu al realității, în vederea optimei lui organizări și utilizări.

CERCETARE OPERAȚIONALĂ, disciplină metodologică și aplicativă, care urmărește să stabilească indici sau criterii de eficacitate maximă a proceselor ce se desfășoară în orice domeniu de activitate și să elaboreze procedee raționale de organizare a activității în general.

C Releviud particularitățile cantitative; ale domeniului cercetat, a fost sprijinită de progresele matematicii aplicate și de tehnica modernă de calcul. Principalul aparat matematic utilizat di CO. este dat de teoria probabilităților în organizarea activităților complexe fiind necesară luarea în considerare a factorilor aleatori. De asemenea, se utilizează și alte teorii moderne cum sint: teoria jocurilor, teoria programărilor matematice (liniară, dinamică, parametrică, stohastică), teoria descrierii în masă. teoria informației etc.

Rezolvarea unei probleme prin metodele indicate de c.o. cuprinde următoarele etape: *enunțarea temei* (pregătirea cercetării), *determinarea parametrilor* activității date (valorile numerice sau unele raporturi ce caracterizează desfășurarea și rezultatul activității cercetate), *alegerea criteriilor de eficacitate* (valorile matematice sau logico-matematice care caracterizează reușita desfășurării activității), *cercetarea legăturilor reciproce dintre parametri*, *determinarea căilor de sporire a eficacității activității* (stabilind că un anumit parametru influențează rezultatul activității în ansamblu, se trece la determinarea căilor prin care se poate obține variația parametrului respectiv), *luarea deciziei* pe baza rezultatelor cercetării și *aplicarea în practică a măsurilor* care duc la mărirea eficacității activității.

CERCETARE SISTEMICĂ, metodă modernă de cercetare ști-

ințifică adecvată abordării obiectelor-sistem (obiecte complexe și hipercomplexe). Această metodă, utilizată în lumina unei teorii generale a sistemelor sau pe direcții proprii diferitelor discipline științifice, aduce în plus nu complicarea analizei și descrierii obiectului (așa cum se realizează de ex. prin trecerea <• la descrierea parametrică la cea morfologică sau substratică și de la aceasta la cea funcțională și comportamentală), ci tendința de a construi un tablou integrator al obiectului prin: a) obiectul fiind considerat sistem, clementele sale nu sint descrise în sine, separat, ci prin permanentă raportare la întreg; b) același obiect întrunind diferite caracteristici și principii constructive, face necesară dezvăluirea aspectului ierarhic al construcției sale, modalitatea de conducere și organizare specifică; c) orice obiect fiind contextualizat, plasat într-o ambianță dată, trebuie să fie cercetat în strânsă legătură cu condițiile existenței sale; d) obiectul înscriindu-se într-un flux generator complex, trebuie să fie înțeleasă complementaritatea generării însușirilor întregului din însușirile clementelor și a generării însușirilor elementelor din cele ale întregului; e) obiectul-sistem presupune pe lângă veriga cauzală a funcționării și dezvoltării sale, componenta finalității, imanență comportamentului său; f) pe lângă caracteristicile generale și "restricțiile

ce se aplică sistemului, acesta deține și o serie de caracteristici individuale și anumite grade de libertate în funcționarea sa, ceea ce îi conferă condiția de sistem cu autoreglare. Printre noțiunile fundamentale ale demersului sistemic, incomplet elaborate la ora actuală, se pot include următoarele: element sistem interacțiune, structura, subsistem, ordonare, organizare, ierarhie, finalitate, conducere, element, integritate.

CEREBEL, formațiune a encefalului situată dorsal în raport cu porțiunea inferioară a trunchiului cerebral și caudal față de marile emisfere. C. participă la reglarea fină a tonusului muscular al respirației, tensiunii arteriale, metabolismului glucidic.

CERTITUDINE, siguranță în veracitatea unui fapt de cunoaștere, în sens concret, evidență. în sens abstract, c. implică o demonstrație care nu lasă nici un loc pentru îndoială sau eroare. Poate fi fizică și obiectivă, științifică sau morală. Opusă oscilațiilor aleatorii c. se susține subiectiv prin credință sau convingere, în cazul c. totale, probabilitatea este egală cu unu.

CHEMORECEPTIE, modalitate senzorială prin care se semnalizează modificările chimice din mediul extern sau intern. Tipuri de c. : *exteniă* -- sensibilitatea gustativă și olfactivă: *internă* -- chemoreceptorii din aparatul circular și digestiv. C. are rol în reglarea compoziției chimice a sîngelui și lichidelor din organism.

CHESTIONAR, metodă care constă în administrarea unei serii de întrebări — care se succed conform logicii interne a cercetării — unor indivizi, având drept scop dezvăluirea unor opinii, gusturi, trăsături de personalitate, etc. întrebările sînt urmate de răspunsuri: la alegere (închise) sau libere (deschise), care, în faza interpretării, vor fi codate conform intenției urmărite. Pentru a fi valid, în c. trebuie să fie traduși, sub formă de întrebări, indicatorii stabiliți în urma operaționalizării conceptelor, iar întrebările trebuie să fie astfel formulate încît să permită răspunsuri adecvate. (S. Chelcea).

CHIROMANȚIE, disciplină care se ocupă de ghicirea caracterului și destinului unei persoane după configurația mîinii. De studiul obiectiv al structurii palmei se ocupă *c/urologia*. C. este viciată de ocultism. Există totuși studii executate cu metode științifice care încearcă să descopere unele corelații între particularitățile mîinii și unele laturi ale caracterelor individuale. în acest sens, a efectuat cercetări și X. Vaschide. Pînă în prezent nu s-au obținut rezultate concludente.

CHOREE, maladie nervoasă, înfîlînită mai ales la copii (C. Sydenham), manifestată prin mișcări anormale, dezordonate, neritmice, prin agitație globală, haotică neîncetată. Deseori este însoțită de ticuri și grimase repugnabile. Apari-, în contextul encefalopatiilor, ca o perturbare cro-

nică sau în formă acută, în urma unei infecții care atinge straturile cenușii ale encefalului. Kslc combătută medical și, totodată, prin tehnici speciale de reeducare a mișcărilor voluntare.

CHREIOLOGIE, denumire dată recent științei (interdisciplinar) care se ocupă de studiul trebuințelor, aspirațiilor, motivației, tendințelor și atitudinilor. Se pune accentul pe clasificare, și studiul evoluției trebuințelor umane în societatea contemporană, pentru a le supune atenției organizațiilor economice, sociale și culturale în vederea satisfacerii lor (K. Bize, 1968).

CIBERNETICĂ, disciplină metodologică concepută de Korbert Wiener, autorul primei lucrări de c. (1948), ca știința procesului de comandă și control în sistemele tehnice (artificiale), în organisme vii și în sistemele sociale. Sistemele cu autoreglare și îndeosebi acelea complexe și hipercomplexe (prin excelență omul) constituie obiectul C, obiect abordat din perspectivă informațională cu un aparat metodologic propriu, care cuprinde: *a)* principiile călăuzitoare ale procesului investigației și analizei: *principiul conexiunii inverse* sau feedbackului, al izofuncționalismului și al binarității și *b)* metodele de bază prin intermediul cărora se efectuează cercetarea; *metoda analogiei*, a modelării și a „cutiei negre”. G. Klaus vnenționază că, în ultima ei formă <b con^tituie. c. ptemiid patru aspecte: îiifouiidional, i i

de reglare și de strategie a jocurilor. Actualmente se poate vorbi de un sistem al științelor cibernetice. În cadrul acestui sistem se remarcă cu evidență c. *teoretică generală*, care cuprinde principiile și metodele de bază, fundamentele matematice și logice ale C, și c, *aplicată*, care studiază posibilitatea utilizării în diferite domenii de activitate a construcțiilor formal-abstracte ale c. *teoretice-generale*. în planul c. *aplicate* un rol deosebit îl ocupă c. *tehnică*, numită și industrială sau teoria conducerii sistemelor tehnice, care verifică și utilizează în producția industrială datele c. *teoretice*. Un remarcabil progres cunosc neurocibernetica și psihologia cibernetică (psihocibernetica). Neurocibernetica este acea ramură a c. care abordează sistemul nervos prin prisma conceptelor de informație și de autoreglaj, avînd ca obiectiv final aducerea unei contribuții la explicarea și optimizarea comportamentului uman. Psihologia cibernetică abordează, cu o metodologie concomitent cibernetică și psihologică, funcționalitatea și evoluția proceselor psihice, ireductibile la mecanismele lor fiziologice, în diferite etape ale activităților umane, în structura ierarhizată și relativ stabilă a personalității.

CICLOTIMIE (gr. *kyklos* - cerc, *tliyma* — stare), dispoziție constituțională spre o evoluție tonico-afectivă ciclica, sinusoidală, cu alternanțe între stări

active, euforice și depresie, atonie (Kretschmer).

CICLU, dezvoltare circulară și repetitivă. Poate fi considerată mecanicist sau dialectic, prin relativizarea repetitivității și relevarea interdependenței, a sensului calitativ a fiecărui C. și a suitei lor progresive. Uzual, un proces realizat integral.

CINETIC (gr. *kiuctiios* — care se mișcă), ceea ce ține de mișcare în sensul deplasării; reproducerea sau anticiparea deplasării în reprezentări calificate drept cinetice.

CINISM, atitudine de sfidare a normelor și idealurilor morale, de desconsiderare a valorilor de orice fel. Termenul provine de la una din școlile filosofice existente în Grecia antică în sec. IV î.e.n. Sensul termenului s-a modificat treptat: de la indiferență față de bogății — s-a ajuns la disprețul față de cultură și de civilizație, propovăduindu-se întoarcerea omului la starea naturală, cum o cerea Diogene din Sinope (404-323 î.e.n.). în accepțiunea actuală C. implică o notă de franchețe „neagră”, de exprimare fățișă prin vorbe, gesturi, acțiuni a unor atitudini negative, fără a ține seama de faptul că jignește, îngrozește, lovește pe altcineva sau tocmai pentru aceasta.

CINSTE, calitate morală globală rezultată din consistenta și conștiința morala și din consecvența atitudinilor pozitive și

deci și a conduitei. Este centrată asupra respectării avutului public și al altor persoane, asupra respectării cuvîntului dat și întreținerii de relații sincere și corecte cu alții. Cea mai înaltă expresie a c. este patriotismul, fermitatea civică, îndeplinire, i exemplară a îndatoririlor' sociale și profesionale. C. este o normă a moralei general-umane dar ea dobîndește noi valențe în contextul comunismului.

CIRCUMVOLUȚIE (GIRUS, PLIERE, ÎNDŌITURĂ), zonă, a suprafeței corticale delimitată prin adîncituri, plieri și care amplifică întinderea și posibilitățile funcționale ale creierului. Delimitază ariile și deține relative specializări. C. mai accentuate și importante sînt delimitate de scizuri.

CITIRE, anterioară și complementară scrierii, c. este o activitate condiționată de coordonări verbo-acustico-optice sau de corespondențele dintre modelele acustice și cele grafice ale cuvintelor posedînd semnificații. Constă din percepere grafo-verbală și înțelegere. În timp ce scrisul este o codare ce pornește de la analiză la sinteză. c. este o decodificare ce evoluează de la sintetic la analitic. Pentru cititorul exersat, textul devine redondant întrucît el nu mai urmărește asemenea începătorilor literă cu literă ci identifică cuvinte și propozițiuni după anumiți indici de recunoaștere integrați într-o strategie a lecturii (Haslrrud și Clark, 1957).

După cum a demonstrat-o Chapanis c. este posibilă și dacă se arată numai o parte din rîndurile scrise (partea de jos sau de sus) sau dacă se omit unele litere. În c. se constată o cotă de descifrabilitate a textului (Licklider) și un indice de predictibilitate ce urmează (Howes și Solomon). Real percepția grafică devansează înțelegerea și oferă bază pentru aceasta. Superficialitatea sau profunzimea lecturii este dependentă de măsura angajării operațiilor intelectuale.

CITIRE DINAMICĂ RAPIDĂ, tehnică de citire numită și TA-HILECTURĂ, care este destinată ameliorării lecturii la nivelul celor trei parametri de bază ai acesteia: viteză, înțelegere și memorare. Dintre acești parametri, cel mai dificil de ameliorat este viteza de lectură. Înțelegerea poate fi sporită prin familiarizarea cu un anumit gen de materiale scrise, iar memorarea prin notarea ideilor principale ale alineatelor, paragrafelor și capitolelor pe măsura parcurgerii acestor unități. Prin diferite tipuri de exerciții se diminuează sau anihilează următoarele tendințe de frînare a vitezei de lectură: tendința frecvenței întoarceri la textul deja parcurs (fie datorită excesivei scrupulozității, fie datorită percepției sau înțelegerii mai lente a unor texte dificile), tendința de subvocalizare (articulare în gînd sau în șoapti, însoțită de o vibrau a jaringelui sau de o mișcare a buzelor) și tendința de urmărire

cu degetul a șirurilor de cuvinte. Se ajunge astfel la lărgirea treptată a fascicului activ al vederii (suprafața cuprinsă de ochii cînd acesta se imobilizează pentru cea. o centesecundă într-un punct de fixare), fiind cuprinse la un moment dat mai multe cuvinte legate prin sens. Dacă un cititor mediu cult citește cea. 300 de cuvinte pe minut (60 de pagini pe oră), prin c.d.r. se poate citi de 3 — 10 ori mai repede.

CIVILIZAȚIE (lat. *civilis, civilitas*), grad de culturalizare a vieții sociale, obiectivare și materializare a cunoștințelor și experienței astfel înfîiț valorile culturale să devină active pe tot întinsul organismului social. Înrudit cu termenii de urbanizare și urbanitate, c. implică progres al forțelor de producție, mod de viață evoluat datorită tehnologiei, rețelelor informaționale și consumului de cultură. După R. Mac Iver, c. „exprimă creațiile societății în vederea asigurării controlului asupra propriilor condiții de viață (organizări sociale și tehnici). Întrucît C. presupune întotdeauna concretizare, obiectivare și generalizare a valorilor, termenul se identifică frecvent cu cultura materială, deși implică și prelungiri în sfera existenței spirituale și se exprimă în comportamente adecvate existenței culte, calificate ca civilizate.

CÎMP, (în fizică — regiune clinică spațială care prezintă o anumită continuitate a distribuției corpusculare și energetice). În psiho-

fi; {ia *prcfpli/i*, unghiul sub care este reflectat un obiect, spațiul explorat de organele de simț în mod simultan și dintr-o anumită poziție. Se face o deosebire dintre c. *frje* și e. *psi/tic*, acesta din urmă putînd li senzorial (optic, acustic, tactil) și mental.

CÎMP PSIHOLGIC, noțiune desemnînd totalitatea faptelor care există la un moment dat pentru individul considerat; noțiunea de cp. a fost introdusă în psihologie de K. Lewin (1933), pentru a desemna un ansamblu de fapte interdependente fizice, biologice, sociale, psihice (conștiente și inconștiente) existente la un moment dat și care determină comportamentul unui individ sau unui grup. În acest ansamblu sînt implicate existența individului, interdependența individ-mediului, contemporaneitatea și ecologia. Cp. implică existența a trei tipuri de variabile pentru individ: a) variabile psihologice (nevoi, scopuri, percepții etc. ale subiectului dat); b) variabile non-psihologice cu incidență directă asupra persoanei (sociale, biologice, fizice); c) alte variabile din univers fără incidență directă asupra subiectului. **CP.** include doar acele variabile care au influență demonstrabilă asupra comportamentului, indiferent dacă subiectul este sau nu conștient de ele. Variabilele psihologice care au incidență asupra subiectului formează spațiul lui de viață (Lsp). Acesta e format din două substructuri: persoana

fP) fi mediul (E), care eate limitat de frontiera (F) de incidența a variabilelor non-psiho-logice care nu efect asupra comportamentului. Persoana și mediul se definesc reciproc în interdependență, în sensul că persoana este o funcție a mediului și invers. De ex. un scop este <> anumită relație dintre (P) și o regiune a (E), pe care (P) dorește să o atingă. Manifestările comportamentale ale individului se exprimă prin schimbarea (dx) a Cp. în punctul (X) într-o unitate de timp (t), adică $I - \bullet \cdot$ (Mo-

dx
-- depinde exclusiv de
dt
situația (Lsp) în momentul (t),
adică de $(L -) : - = F(L - | ,$
 $I sp/ dt \quad v spj$
ceea ce reprezintă principiul contemporaneității. Influența evenimentelor trecute sau viitoare asupra comportamentului actual este posibilă în măsura în care există elemente ale lor în L—. Variabilele psihologice (E_{sv} și P) sînt inserate într-un mediu non-psihiologic ce influențează comportamentul printr-o zonă denumită frontieră (F). (F) este o limită pe care variabilele non-psiho-logice o pun celor psihologice (de ex.: limitarea comportamentului individual prin norme sociale) și reciproc o limitare a variabilelor non-psiho-

t/ce prin cele psihologice (normele grupului nu pot depăși limitele toleiantei la frustrare. i individului). în cp. se înfruntă permanent tendințe și obstacole care se opun realizării tendințelor, generînd satisfacții și frustrări cu comportamente corespunzătoare, în funcție de fiecare situație. II. Ev utilizează și expresia, cîmp de conștiință prin care înțelege o conjugare a cîmpurilor perceptiv și tematic (interpretativ-conceptual), un ansamblu de operații intelectuale deschise atît spre lume cît și spre sine.

CÎMP PSIHOLGIC AL GRUPULUI, reprezintă ansamblul de scopuri ale grupului, norme de grup, reprezentări asupra mediului său, diviziunea de statute și roluri care determină relațiile de interdependență dintre membri ce definesc grupul. Această abordare a dinamicii grupului permite realizarea de grupuri experimentale și decelarea determinațiilor grupali ai comportamentului individual.

CÎMP SOCIAL, noțiune, introdusă de K. Lewin în 1947, reprezentînd un ansamblu de entități sociale coexistente ca: grupurile, subgrupurile, membrii, barierele, canalele de comunicație etc. O caracteristică fundamentală a c.s. este poziția relativă a entităților care îl compun, definind o structură a grupului și o ecologie a sa și dînd posibilitatea locomoției în interiorul cîmpului. Din punct de

vedere al psihologiei sociale, c.s. este reprezentat de perceperea sau reprezentarea de către individ a altor persoane sau a altor elemente care relevă o prezență socială (obiecte produse de om, manuscrise, cărți, opere de artă etc). în sens restrîns, c.s. este constituit de rețeaua de relații de dependență și de colaborare dintre membrii care-i caracterizează structura și dinamica organizării.

CLARITATE, calitate a senzațiilor și percepțiilor de u. reflecta distinct și relevant anumite însușiri și structuri, permițînd astfel o certă recunoaștere a lor. \V. Wundt a deosebit pragul intensității de pragul c. în accepțiune carteziană se folosește pentru a caracteriza gîndirea și conștiința. Zona conștiinței clare este întotdeauna restrînsă. După E. Titchner, atenția se caracterizează calitativ prin c.

CLARVIZIUNE, caracterizare a capacității de a înțelege și prevedea clar și relevant evenimentele în bază a unei gîndiri realiste și perspicace. într-un alt sens aceleași efecte de prevedere împede a unor evenimente obținută însă prin prognoză, iluminări spontane, stare de tranșă, dotații ce se pretind a fi supranaturale. Acest sens este apropiat de cel de premonițiune.

CLASĂ, categorie de elemente, reunite prin trăsături comune. Grupare școlară. Categorie sociala caracterizată prin același raport față de mijloa-

cele de producție și aceeași poziție în sistemul social.

CLASIFICARE, proces de stabilire a claselor de obiecte și acțiuni sau de concepte prin i. oordnări după o schemă de distribuție, bazată pe anumite criterii de esențialitate, genealogie, apartenență la genuri etc. Rezultă dintr-un proces sistemic de comparație. După J. Piaget este o activitate permanentă a gîndirii ce realizează integrări la diverse niveluri -- diferențiere înăuntrul unei mulțimi prin gruparea de submulțimi ce se definesc ca clase întrucît sînt disjuncte după criteriul ales. Forma superioară a c. este cea sistematică, bazată pe ierarhizarea nu numai a obiectelor ci și a relațiilor.

CLASTOMANIE, (gr. *Khistos*-distrugător) înclinație patologică spre distrugerea sistematică a tuturor obiectelor întîlnite. Simptom al psihozei maniaco-depresive sau al idioției.

CLEPTOMANIE (gr. *klepteu* — a fura, *mania* — nebunie), înclinare, tendință de a fura diverse obiecte, datorită unui impuls patologic, a unei dorințe obsedante de a sustrage orice fel de obiecte, căreia subiectul nu i se poate opune. în c bolnavul nu urmărește realizarea unui câștig, ci satisfacerea impulsului care îi aduce ușurare afectivă. De obicei, furtul este comis fără măsuri de precauție, iar obiectele furate sînt inutile bolnavului. El nu manifestă tendința de a le valorifica. Amenințările, mă-

șurile represive nu dau rezultate; această stare reclamă îngrijire medicală. Psihanaliza explică c. prin tendința inconștientului de a obține satisfacții simbolice.

CLIMAT PSIHIC, termen introdus de K. Lewin pentru a semnifica *aspectul global sau c-fectul sumatoriu al cimpului psihosocial*: are sens de „*atmosferă spirituală*” sau de „*mediu psihic*”.

D. Pugh (1963) consideră în analiza cp. trei serii de factori: 1) *structura* și funcționarea organizației; 2) *compoziția* și interacțiunile grupului; 3) *personalitatea* și comportamentul individual. După R. Tagiuri și Litwin cp., într-o organizație sau grup, este percepția globală pe care o au membrii săi despre o serie de caracteristici generale, relativ stabile, despre interacțiunile sociale ce se produc în interiorul organizației. De menționat că, fiind dependent de factorii psihosociali arătați, cp. nu este același pentru toți membrii grupului pentru că, arată P. Ciadbois (1974): „*reacția unui individ față de o situație nu depinde numai de caracterul interacțiunilor din grup ci și de percepția pe care o are individul despre situația respectivă*”;

deci faptele psihosociale sînt filtrate prin prisma personală și, astfel, se creează o impresie, se formează o dispoziție, în genere, cp. poate fi considerat și o dispoziție afectivă colectivă sau privind colectivul. La grupele mici este mai

potrivit să se vorbească despre microclimat psihic spre deosebire de cp. din grupe mari, colectivități etc. Cp. poate fi favorabil sau defavorabil muncii! poate fi blocant sau creativ. H.C. Triandis (1957) arată că în colective științifice este mai bine ca între atitudini, opinii să existe o disonanță moderată. B. A. Frolov (1973) dovedește că formarea cp. optim este legat de adoptarea motivației de grup. ;I. Roco (1976) a dovedit că formarea cp. optim în grupele de muncă este condiționat de reglarea relațiilor din grup de valori profesionale în condițiile depășirii compatibilităților sau incompatibilităților afective în timpătoare.

CLINIC, calificare a metodelor de investigație psihice, care se bazează pe experiența observațiilor directe făcute la patul bolnavului sau în jocuri, activități și convorbiri cu subiecții de vîrstă infantilă (J. Piaget) sau de orice altă vîrstă și ocupație. Metoda c se deosebește de metodele experimentale aplicate în laborator ca și de cele statistice.

CLIMONANIE, regresione patologică spre vîrstă infantilă în sensul preferinței obsesive pentru poziția culcată, pentru legănat și căutarea sinului matern.

CLONIC (gr. *hlonos* — agitație), formă discontinuă a contracțiilor musculare opusă celor tonice și care intervine ca un simptom al crizelor comițiale.

COD, sisteme de corespondență între elementele mesajului și combinațiile semnalelor prin care se exprimă elementele mesajelor. C. asigură transcrierea mesajelor dintr-un alfabet inițial în alfabetul propriu sistemului de transmisie. Pentru a transmite unei mașini de calcul datele informaționale necesare rezolvării unei probleme este necesar ca semnalele inițiale, în care sînt exprimate aceste informații, să le punem în corespondență combinații de semnale din alfabetul binar în care lucrează mașina. *Limba reprezentată cel mai perfecționat și bogat sistem de coduri.*

CODABILITATE, termen introdus de R.W. Brown și E.H. Lennenberg în 1954, pentru a exprima diferența în accesibilitatea noțiunilor. C. reprezintă rezultatul aplicării mai multor tipuri de codificări în cadrul limbilor naturale, prin care unei anumite categorii de obiecte, fenomene etc, li se asociază anumite concepte ale căror sferă, din punct de vedere semantic și pragmatic, nu se suprapun perfect. Știind că mesajul conținut în „designat” poate fi codificat (convertit) într-un alfabet-cod („designant”) pe baza mai multor tipuri de codificare, înseamnă că unuia și aceluiași designat îi pot corespunde, în cadrul diferitelor limbi naturale, mai multe tipuri de designante. Astfel există diferiți termeni lingvistici, care în esență vizează același obiect sau fenomen, dar

diferă din punct de vedere al accesibilității tocmai datorită diferenței dintre sferele lor semantice. Cu alte cuvinte, nu sînt „integral traductibili”. C. vizează termenii „expeditivi” ai unei limbi și im cei „descriptivi” (combinații de cuvinte). Pe baza descoperirii factorului de c, R. \Y. lirown și E.H. Lennenberg susțin că *există o relație directă între accesibilitatea termenilor lingvistici și procesul de memorare și recunoaștere*. Experimentele efectuate de ei au arătat în special influența limbii, asupra stocării informațiilor în memorie, în sensul că subiecții își reaminteau ceva, cu mai multă ușurință, dacă în limba respectivă exista un termen expeditiv pentru lucrul respectiv.

CODARE, operația de traducere a unui mesaj informațional în cadrul unui sistem oarecare. Acest prim cod este adesea supus operațiilor de recodare (alegîndu-se semnele cele mai potrivite pentru transmisie), pentru ca, în final, la nivelul central al sistemului, să se realizeze operația de decodare, de extragere a mesajului informațional din ultimul cod. Decodarea presupune o serie de operații în sens invers recodărilor succesive.

COEZIVITATE v. **SOLIDARITATE**.

COGNITIE, după J. P. Guilford, ansamblul actelor psihice pur cognitive, independent de motivație, tensiuni, intenții, voință, întrucît procesele cognitive

C

poarta implicații afective și conative, s-a recurs la acest termen care este restrictiv și nu desemnează decât latura intelectuală.

COLAPS CEREBRAL, fenomen patologic de reducere a funcțiilor și masei cerebrale în legătură cu blocarea circulației sanguine și a stimulărilor endocrine.

COLECTIV, denumire mai veche a grupurilor mici și mijlocii, accentuând unitatea de acțiune și scop ca și coeziunea acestora; termen introdus în psihopedagogie de A.S. Makarenko care a elaborat principiul educației, în, prin și pentru c, deci — așa cum interpretează P. Golii — al amplasării c. în procesul educațional cu un triplu sens de: *cadru*, *factor* și *destinatar* al educației, în psihologia socială c. înseamnă, după M. Zlate, *un grup constituit, având structură și destinație educativă*.

COLERIC, temperament corespunzător tipului puternic neechilibrat, excitabil, caracterizat prin relativă slăbiciune a inhibiției active de unde tendințe de n'estăpînire de sine, impulsivități, agitație, tumultozitate, nerăbdare, explozivitativă emoțională, oscilație între activism impetuos și depresie, înclinație spre stări de alarmă și spre exagerare ș.a.

COMĂ, stare caracterizată prin disoluția, bruscă sau progresivă, a conștiinței și funcțiilor de relație și prin conservarea (uneori relativă) a funcțiilor ve-

getative. Ea constituie gradul cel mai profund al destructurării conștiinței (starea oĵmatoas.i).

COMBINATORICĂ, desămirare superioară la nivelul și purilor operaționale, formale, implicînd operațiune, inversiune, negație, reciprocitate și creînd posibilitatea a *nenumărate rai ia ui* • *r/e construcție și reconstrucție i, i-telectuală*. j. Piaget notează: „La nivelul la care se constituie operațiile ipotetico-deductive (respectiv, raționarea asupra unei propozițiuni considerate ca ipoteză, independent de adevărul conținutului ei), asistăm la construirea unei noi structuri care rezultă dintr-o formă secundară de joncțiune (sau combinare) între structurile cu inversiune și cele cu reciprocitate. Operațiile ipotetico-deductive (11—12 ani la 14—15 ani) prezintă un caracter nou și fundamental, acela de a comporta o c, întrucît cele 16 operații binare ale logicii bivalente a prepozițiunilor se construiesc prin combinare, pornind de la cele patru asocieri de bază (pq V ipq Vp<T V pq) care, la rîndul lor, constituie <» grupare elementară de natură simplă multiplicativă”. Se disting c. operațional-logice și imaginative, acestea din urmă fiind mai bogate și libere.

COMIC, situație și stare emoțională presupunînd o flagrantă și ireductibilă discordanță dintre ceea ce se afirmă superior și se dovedește a fi inferior, dintre aparențe și esență, scop și mij-

loace. H. Bergson considera coltuluc ca efect al suprapunerii jaecanicului peste viu. T. Vianu: redus la tipul său cel mai general, c. este întotdeauna o impostură demascată”. EsU- o ipostază a omului și are ca efect iremediabil, rîsul.

COMOȚIE CEREBRALĂ, sindrom cauzat de traumele craniene, manifestat prin pierderea cunoștinței și asociindu-se cu tulburări somatice ce se pot finaliza cu moartea.

COMPANIONUL IMAGINAR, o persoană, un animal sau un obiect fictiv, creat de un copil, de regulă, de vîrstă preșcolară; C.i. deseori are o persistență de cîțiva ani. Cercetări variate indică faptul că 15—30% din copii au C. invizibili, de un tip sau altul (Hurlock și Burnstein (1&32); H. Svensen (1936); Ames și Learned (1946). C.i. au de obicei nume și personalități stabile și copilul vorbește și se joacă cu ei ca și cum ar fi reali. **CI.** sînt considerați o expresie normală a imaginației copilului. Deși orice tip de copii au c.i., unele cercetări arată că sînt mai frecvenți la copiii singuratici și nesociabili sau care au dificultăți în relațiile de familie. În aceste cazuri studiul c.i. poate furniza indicii valoroase pentru trebuințele emoționale ale copilului. Uneori pot fi o modalitate de practicare a rolurilor și, în multe cazuri, pot ajuta în satisfacerea unei nevoi de prietenie intimă; cineva cu care să împartă necazuri, plăceri etc. Pe

măsura ce copilul își dezvoltă abilități sociale mai largi și este implicat în activități școlare, găsește alte modalități de a-si satisface trebuințele emoționale”. Este depășit astfel stadiul c.i., copilul utilizîndu-și în continuare imaginația în alt gen de activități.

COMPENSAȚIE, proces sau mecanism de *contrabalansare a unei deficiente*, insatisfacții sau nercalizării (decompensau-). La deficienții senzoriali se dezvoltă compensatoriu, pînă la cele mai înalte nivele, organele de simț valide. D. Damaschin a elaborat conceptul de *transfer compensator*. A. Adler a generalizat în viața psihică fenomenul c, acordîndu-i semnificația unei legi de bază. C. se poate realiza fie prin eforturi orientate în domeniul inițial deficitar, fie prin eforturi orientate asupra unui alt domeniu în care subiectul încearcă să obțină rezultate excepționale. C. se poate realiza fie în formă conștientă, fie inconștientă. Imaginația în anumite condiții îndeplinește funcția de e. Persistența tendințelor de c. duce uneori la supracompensare.

COMPETIȚIA AFERENTE-LOR, proces neurofiziologic cu desfășurare spațio-temporală, care stă la baza verigii aferente a procesului perceptual, conștînd în filtrarea aferențelor so-site pe diferite căi la același centru nervos, unele aferente fiind lăsate să treacă mai departe, altele nu.

COMPETIȚIE, situația care apare în interiorul unui grup sau mire grupuri de participanți și o sarcină, atunci când scopurile și raporturile interpersonale nu sînt determinate prin consens. În ceea ce privește efectul c. asupra performanțelor, experimentele arată că sarcinile pot fi îndeplinite cantitativ, dar cu însemnate deficiențe calitative. S-a demonstrat că indivizii au performanțe superioare mai des atunci cînd sînt opuși unul altuia decît atunci cînd lucrează în grupuri competitive. Uneori în cadrul c. intergrupuri se înregistrează performanțe superioare celor obținute prin c. interindividuală, în special acolo unde coeziunea grupurilor este marc, iar diviziunea sarcinilor bine precizată. Psihologii însă nu au căzut de acord asupra valorii și adecvenței relative a c. față de cooperare. Teoriile organizării sugerează un dozaj ponderat al cooperării cu c, în funcție de natura și importanța sarcinii, mărimea și componența grupurilor, finalitatea estimată a activității.

COMPLEX, termen introdus de C.G. Jung, desemnează o *totalitate de trăiri și de trășături personale cu »« fond afectiv foarte intens, declanșate de evenimente, situații, relații umane etc. mai mult sau mai puțin generale care au un caracter frustrant*. Formarea lor este plasată la vîrstele cele mai fragede atunci cînd conștiința și persona-

litatea sînt neelaborate și structurile prea labile pentru a asigura reglarea vieții subiective, iar manifestarea lor la vîrstelor mai înaintate este legată de evitarea acestor situații inițial frustrante. Deci c. poate fi denumită ea o structură dinamică inconștientă, înzestrată cu mecanisme de autoreglare, reprezentînd reacția împotriva existenței, la nivelul întregii structuri a personalității, a unei surse permanente de dezechilibru. După Laplanche și Pontalis, c. este un ansamblu organizat de reprezentări și amintiri cu o puternică valoare afectivă parțial sau total inconștient. C. se constituie pornind de la relațiile interpersonale din isteria infantilă. În acest caz c. structurează toate nivelele psihologice: emoții, atitudini conduse etc. De aici reiese că el are la bază un conflict, un conflict generat fie de structurile sociale care intervin prin modificările de statut și rol (c. de inferioritate), fie prin reprimarea de către filtrajul social a unor tendințe, rezultînd din situații sociale determinate, în special familiale (c. lui Oedip). Din punct de vedere comportamental, c. este o strategie, mai exact un algoritm comportamental de un anume tip și anume cînd acesta nu reușește să reducă o tensiune psihică ci o fixează. Freud conferă trei sensuri C; 1) sensul original care desemnează un aranjament relativ fix de înlănțuiri asociative;

2) un sens mai general care desemnează un ansamblu mai mult sau mai puțin structurat de trășături personale cu accentuarea reacțiilor afective. La acest nivel situațiile noi sînt inconștient aduse la situații infantile iar conduita apare modelată pe o structură latentă neschimbată; 3) Un sens mai restrîns -- unde C. desemnează o structură fundamentală a relațiilor interpersonale și modelul în care persoana își găsește locul și si-l apropie. Printre cele mai studiate forme de c. se numără cel de *inferioritate* a cărei origină este atribuită constrîngerilor ce se exercită de către adulți asupra copiilor și pe care aceștia, atunci cînd nu le înțeleg, le interpretează ca manifestări gratuite ale adulților cu care se află în raporturi de inferioritate fizică. Sentimentul de inferioritate poate provoca reacții de compensare ineficace, cînd subiectul își atribuie în reverie capacitățile sau puterile care îi lipsesc pentru a realiza un echilibru real sau printr-un comportament brutal, cinic, duplicitar etc. Fiind în cele mai numeroase cazuri efectul unor deficiențe educative, apariția lor poate fi preîntîmpinată prin realizarea între adulți și copii a unor relații atente, de solitudine și încredere reciprocă etc. Uneori în condițiile unei personalități puternice, inferiorități reale (cum este ermil celebru al oratorului givc Deinosiene enre a avut defecle de vorbire) sînt

depășite cu ajutorul unor activități tenace do unde compensarea inferiorității prin autoperfecționare (A. Adler).

COMPLEXUL LUI OEDIP, n-țământ erotic al copilului față de părintele de sex opus. refuțat din cauza conflictului de ambivalență preferențială între părinți (*po-itiv*). Complexul este *negativ* cînd atașarea copilului se manifestă către părintele de același sex. După S. Freud, acesta este un fenomen normal în dezvoltarea copilului, care în condiții normale este *depășit*; după G. Koheim (dar nu după B. Malinovski) este comun *speciei* umane. După alți autori, apare numai în condiții anormale. Xedepășit, poate fi sursa unor nevroze, a homosexualității.

COMPORTAMENT, după Tilquin, ansamblul reacțiilor adaptative, obiectiv-observabile, pe care un organism, prevăzut cu sistem nervos, le execută ca răspuns la stimulii din ambianță, care, de asemenea, sînt obiectiv-observabili. Echivalent al termenului de *behaviour*. În sens larg, *reacție totală a unui organism, prin care ci răspunde la o situație trăită, în funcție de stimulările mediului și de tensiunile sale interne și ale cărui mișcări succesive sînt orientate într-o direcție semnificativă* (Lenhardt). După H. Pieron, c. desemnează modul de a fi și de a acționa a animalelor și omului, *manifestări obiective ale nctivităților lor ifohale*. P. Janet introduce termenul de

conduită, căruia îi acordă o semnificație mai complexă.

COMPORTAMENT DEVIANT, comportament ce se abate de la normele acreditate în cadrul unui sistem social mergând pînă la conflict cu valorile culturale. După A. Cohen, c.d. osie compot lamentul „care violează așteptările instituționalizate — adică așteptările împărtășite și recunoscute ca legitime în cadrul unui sistem social”. Opus comportamentului conformist, c.d. are și o semnificație de adaptare. Statistic, devianța este o abatere de la medie. Prin c.d. se înțeleg numai abaterile cu sens negativ, anti-valoric, de tipul delincvenței, vagabondajului, negativismului, malformațiilor caracteriale și chiar al psihopatiilor. Reprezintă o abatere de la anumite valori sau moravuri c.d. este definit întotdeauna concret, în raport cu grupul sau colectivitatea; ceea ce este normal pentru un grup poate fi deviant pentru altul. Cu cît grupul este mai coerent cu atît el este mai intolerant față de c.d. Psihologia socială a educației acordă o atenție deosebită studiului etiologici c.d. și căilor de prevenire a lui.

COMPORTAMENTUL ECONOMIC AL CONSUMATORULUI, noțiune de bază în psihologia economică și a consumului (v.) reprezentînd actele și hotărîiile consumatorului privind utilizarea veniturilor pentru diferite cumpărături curente, bunuri de uz îndelungat sau economii, precum

și în legătură cu atitudinile înțelegînd prin atitudine orientarea consumatorului, provenind din cauzele care-l determină să cheltuiască cît și opiniile sale față de mărfurile din comerț și ușurința procurării lor). Are ea elemente componente deprinderile de cumpărare, obișnuințele de consum, motivele de cumpărare și consum, atitudinile și opiniile consumatorilor. Prevederea manifestărilor viitoare ale cererii, reclamă cunoașterea și valorificarea aspectelor neeconomice ale c.e. al c.

COMPOZABILITATE, caracteristică a grupurilor operaționale constînd din conjugarea, variabilă a operațiilor, reunirea și reorganizarea datelor etc, ceea ce permite, de fiecare dată, noi compoziții. După J. Piaget, „din clasele parțiale se compune o clasă totală”.

COMPREHENSIUNE (în limba franceză sinonim cu înțelegere) evidențiază sensul de cuprindere; este folosit în psihologie în locul înțelegerii. Totodată se vorbește despre psihologic *comprehensivă* sau în varianta germană *Verstehende /svhologic*, pentru a desemna sistemul de psihologie introspecționistă propusă de Dilthey și Spranger și care nu pretinde la explicarea fenomenelor psihici; ci doar la descrierea lor în baza intuiției.

COMPULSIUNE, constrîngere internă de tip obsesional ce obli- la o anduita repetitivă are semnificația unui sindrom

patologic și care, dacă nu este exercitată, „iitreneazi o *cvejtie* a angoaiei. Ikși repetarea unui gest sau strigăt este neintenționată și inutilă, subiectul continuă să îl execute. S. Freud scria: „în inconștientul psihic putem să recunoaștem supremația unei compulsii de repetare provenită din moțiuni pulsionale și depinzînd într-adevăr de cea mai intimă natură a pulsunii, care este suficient de puternică pentru a se plasa deasupra principiului plăcerii, împrumutînd unor aspecte ale vieții psihice un caracter demoniac...” Uneori *calificativul de compulsional se utilizează în locul celui de obsesiv*.

COMUNICAȚIE, proces de schimb substanțial, energetic și (sau) informațional între două sau mai multe sisteme, pe baza căruia se asigură reflectarea sistemului emițător (reflectat) în sistemul receptor (reflexant). Din punct de vedere cibernetic, c. reprezintă *orice deplasare a unei cantități de informație de la un element la altul, în cadrul aceluiași sistem, sau de la un sistem la altul, fără considerarea naturii și modalității concrete în care se realizează această deplasare*. Teoria generală a c. studiază caracteristicile și relațiile dintre factorii de ordin general care facilitează transferul unei cantități de informație de la un obiect la altul și, pe baza utilizării unor metode operaționale, recomandă căi de stabilire a unor regimuri optime de cir-

culație a informației în cadrul diferentelor tipuri de sisteme. Sr poate distinge între c. în cadrul aceleiași clase de obiecte sau sisteme, c. *intrauidahl*, iar între clase diferite de obiecte c. *iutei-modulă*. Cea mai evoluată formă din cadrul primului tip o constituie c. în cadrul speciei umane, iar în cadrul celui de-al doilea tip sînt mai semnificative, c. între om și animal, între om și mașină. C. *interumană* se bazează pe un ansamblu de procese psihomotorii specifice umane, limbajul, în care un loc deosebit de important revine componentei conștiente, gîndirii. Această formă de c. se poate realiza și prin utilizarea unor mijloace neverbale cu funcție de semnalizare, atitudini posturale, mimico-gesticulație, sunete neverbale etc, care însoțesc și completează c. verbală. Există de asemenea posibilitatea creării și utilizării unor mijloace tehnice materiale de transmitere a mesajelor informaționale la distanță (telecomunicația). Semnalăm modelul comunicațional al psihicului uman sugerat de teoria c, conform căreia întreaga activitate psihică este concepută ca o rețea de c. informațională, în ordine interspecifică (cu alții, cu lumea) și infraspecifică (cu sine, între subsistemele sistemului psihic individual).

COMUTATIV, ceea ce se mută, se deplasează dintr-un loc în altul; funcție a sistemelor de reflexe de a răspunde schimbărilor din ambianță și a adecva

comportamentul la acestea. În cercetările lui Asratian se formează un stereotip reilax într-o cameră iar în alta un alt stereotip dar la aceeași stimuli. Deci la același stimul animalul răspunde diferit după locul în care se află. De aceea se presupune un reflex la ambianță. *Comutativitatea* este o însușire a atenției constituită din deplasarea ei de la un obiect la altul, în reorientarea promptă a atenției de la o activitate la o altă activitate ce intervine subit.

CONATIV (termen introdus de Spinoza), desemnează latura pulsională de tendințe, efort și întreținere energetică a acțiunii, reușind afectivul cu volitionalul. Puțin utilizat în psihologia modernă este opus *cognitivului*, dobândind semnificație de noncognitiv. Uneori se înțelege prin c. numai volitivul, desprins de afectiv.

CONCENTRARE, latură și lege a dinamicii proceselor nervoase fundamentale constând în revenirea excitației și inhibiției iradiate, la focarul inițial. Funcție a atenției, prin care un obiect este fixat, iar de la celelalte subiectul se distrage. Neurofiziologic, c. este expresia focarului de excitabilitate optimă sau a dominantei. Psihologic, c. presupune ca să se depășească concurența activităților (H. Piéron) și să se asigure o selecție și organizare convergentă a lor. În practica yoga c. este o modalitate de refacere mentală, c. activităților psihice pe o imagine fiind

asociată cu o totală relaxare a celorlalte sisteme.

CONCEPT (lat. *conceptum*) cugetat, gândit), idee abstractă, noțiune; termenul este folosit: în filosofie și logică, desemnând, de regulă, un *înțeles geneviev impersonal*, spre relativă deosebire de noțiune, în care accentul se pune pe înțelegere, și pe idee, în care funcția referențială (de trimitere la real) este desfășurată și particularizată, ideea puțind să capete forme particulare de la o persoană la alta. C. reprezintă deci o unitate delimitată de gândirea abstractă, este semnificația generală a unui termen. Rezultând din generalizări succesive, c. elimină la maximum trăsăturile concrete, sensibile și se reduce la o schemă generală. După J. Piaget, c. nu este decât o schemă de acțiune sau de operare. Intrucât condensează însușiri generale și esențiale pentru o clasă de obiecte sau relații, c. dispune de o sferă de valabilitate care este cu atât mai extinsă cu cât conținutul generic-esențial este mai restrins. Kant a împărțit conceptele în apriorice și aposteriorice. Accentuarea uneia sau alteia din aceste categorii duce la poziții de extremă, de ordin empirist sau raționalist. C. trebuie considerate genetic, logic rezumând și condensând istoricul. Ch. Blondei arată: „în fond orice concept este totodată aprioric și aposterioric pentru că în orice concept elementul reprezentativ este decit câmpul de întâlnire a unei acțiuni cu o reacțiune”.

CONCRET, opus abstractului, ceea ce reprezintă o realitate nemijlocită, palpabilă, caracterizată prin continuitate, unitate, structură, printr-o compactare sau concrescență de însușiri. Senzațiile și percepțiile reproduc c. prin imagini. Reprezentările dispun de un grad variabil de concretitudine. în genere, c. este realizat în plan psihic prin intuiție senzorială. Concept opus abstractului, care implică separații de însușiri și fixare în idei. Totuși, acumularea abstracțiilor și ideilor despre unul și același real poate duce la recompunerea c. prin condensări de concepte ce tind să exploreze exhaustiv realul. Este ceea ce Hegel numește c. *logic*, iar Marx apreciază ca formă superioară a cunoașterii științifice. Aceasta întrucât cunoașterea presupune ridicarea de la c. *intuitiv-senzorial* la abstract sau de la abstract ridicarea la c. *logic* prin sinteza și sistematizarea determinărilor obiectului sau procesului. Marx: „concretul este concret pentru că reprezintă sinteza unei scrii de determinări, deci unitatea în cadrul diversității”.

CONCRETIZARE, proces intelectual opus abstractizării. C. poate fi înțeleasă în următoarele trei sensuri: a) ca o *recunoaștere* sau identificare a ceea ce este general într-un obiect concret; b) ca o *ilustrare*, exemplificare a ideilor și principiilor generale; c) ca o *reconstituire* dintr-o multitudine de elemente abstracte în obiectului concret. Deci, fiecare

dintre elementele constitutive ale obiectului fiind „radiografiată” mintal, descoperindu-se semnificațiile fiecăreia, corelațiile interne, se poate apoi proceda la refacerea realului, la reintegrarea, lui mintală în condițiile deplinete înțelegeri. Acesta nu mai este concretul intuitiv, ci un *concret hēgic*, iluminat de înțelesuri. Elogiind această realizare supremă a cunoașterii, Marx vorbește despre „*ridicarea de la abstract la concret*”.

CONDENSARE, în doctrina psihanalitică, proces prin care într-un singur comportament, gest sau imagine sînt acumulate și simbolizate o multitudine de sensuri, tendințe inconștiente și trebuințe. Se consideră că imaginile ce apar în vis reprezintă prin mijlocirea c. simboluri ale unei pluralități de tendințe și trăiri. Apare îndeosebi în fenomenele onirice dar este recunoscută ca un mecanism general al inconștientului. Laplanche și Pontalis, c. „este una din modalitățile esențiale ale funcționării proceselor inconștiente cînd o unică reprezentare își asumă singură mai multe lanțuri asociative la intersecția cărora se află reprezentarea. Din punct de vedere economic este astfel investită cu energii care se reunesc în jurul reprezentării deși aparțin la diferite lanțuri”. C. se traduce în vis prin faptul că episoadele acestuia, în comparație cu conținutul latent, sînt laconice. C. reprezintă mai degrabă o traducere decit un

rezumat. „Dacă fiecare element manifest esto determinat de mai multe semnificații latente, invers, fiecare din acestea poate să se regăsească în mai multe elemente manifeste; pe de alta parte, elementul manifest im reprezintă sub același raport pe fiecare din semnificațiile din care derivă, astfel înțit nu le subsumează, așa cum face conceptul”.

CONDESCENDENTA, atitudine binevoitoare, manifestată în relațiile cu o persoană inferioară din punct de vedere material, social, intelectual. Această atitudine este uneori dublată de tendința de a evidenția superioritatea proprie, tocmai prin acordarea ajutorului moral sau material altuia. Dispariția inegalității sociale dintre oameni a dus la restrângerea manifestărilor de c, termenul indicînd, astăzi, și un echivoc.

CONDIȚIE, element sau formă a conexiunilor și interdependențelor, de însemnătate secundară în raport cu relațiile necesare, legile sau structurile esențiale. Totuși c. pot influența în sens pozitiv sau negativ realizarea proceselor necesare. Astfel reacțiile și sintezele chimice sînt dependente de c, de temperatură, presiune, cataliză. Cu cit un fenomen este mai complex cu atît el depinde mai mult și mai de multe c. în analiza și interpretarea proceselor biologice, psihice și mai ales sociale trebuie să se țină seama atît de legi cit și de c, dintre care unele dobîndesc semnificația de fac-

tori, în psihologic și în sociologie se iau în considerație c. *nbul lire* și c. *subiective*, care, în an sambluri sistematizate, întloj>! I nesc funcția de condiționare (sau după Ev, de subdeterminare) .. unor fenomene și procese. <> ce într-un raport este c. în ai:u poate fi relație necesară sau ICM.

CONDIȚIONARE REFLEXA, proces de formare a unui *ii'n reflex* sau a unei conexiuni mi voase prin asocierea repetată < unui stimul necondiționat: cu un stimul indiferent. Acesta din urmă, fiind întărit prin reacția necondiționată devine semnal a! ei, produce aceleași efecte ca și stimulul necondiționat. De ex , lumina, sunetul, aplicate puțin înaintea actului de hrănire și menținute în acest timp, ajung după repetări, să provoace salivăția chiar dacă nu se mai dă hrană. C.r. poate fi secundară cînd stimulul indiferent este asociat cu altul ce a fost anterior condiționat. Este posibilă și intercondiționarea a doi stimuli: indiferenți pe baza reflexelor naturale de orientare și investigație După I.P. Pavlov, c.r. trebuie să realizeze următoarele patru condiții: 1) *precedența* sau declanșarea stimulului condiționat înaintea celui întăritor; 2) *coincidența* celor doi stimuli; 3) *repetiția* asocierii stimulilor; 4) *eliberearea* de alți stimuli cu efect perturbator. G. Miiller, J. Konorski și apoi B. Skinner, reipctînd aceleași condiții, au relevat un nou tip de c.r. deosebit do

cel clasic, pavlovian. Se asociază cu stimulul întăritor o mișcare sau operație (de apăsare, tragere, învîrtire) și astfel subiectul (animal sau uman) obține recompensa (alimentară sau de alt fel, posibil și informaționale, prin satisfacerea unui reflex de explorare — Harlow). Este c. instrumentală sau operațională foarte apropiată de condițiile firești ale activității. Le >>y consideră însă că în fiecare reflex se îmbină c. tonică și cea operatorie. Diversele modalități de condiționare reprezintă modele elementare ale procesului învățării.

CONDIȚIONARE SOCIAL-ISTORICA, principiu în psihologie și în celelalte științe umaniste conform căruia construcția omului ca personalitate, comportamentele și procesele psihice individuale și sau de grup depind esențial de factorii sociali și sînt supuse inexorabil dezvoltării istorice. Socialul este condiția *sine qua hon* a existenței umanului iar istoria societății este istoria oamenilor. Structurile sociale sînt însă supraordonate celor psihoindividuale și, în proprietățile sale psihice definitorii, omul suportă determinarea social-istorică. Marx a demonstrat natura (esența) socială a conștiinței, a derivat conținutul ei din condițiile existenței sociale, a afirmat că omul este în același timp produs și creator al istoriei. Deci c.s.-i. care, în direcția conștiinței și personalității, a proceselor psihice secundare, acționează ca o determinare nu este doar suportată

de om ca obiect al acesteia, ci mijlocește construirea omului ca agent, stăpîn al naturii, subiect pragmatic, epistemic și axiologic. Determinarea trece în autode determinare. Factorii c.s.-i. sînt: 1) *activitatea*, în primul rînd munca productivă și cadrul social și tehnic al desfășurării ei („transformînd lumea omul se transformă pe sine însuși” — Marx); 2) *ansamblul relațiilor sociale* în care omul este prins și care, după Marx, definesc însăși esența umană; 3) *sistemele culturii materiale*, lumea construită și transformată de om. (Marx: „istoria industriei și existența devenită concretă a industriei sînt cartea deschisă a forțelor esențiale ale omului, psihologia umană așa cum se prezintă simțurilor noastre”.) Prin acțiunea și existența civilizată, oamenii desfac implicațiile subiective, psihice din construcele materiale în care acestea s-au obiectivat, le actualizează și dezvoltă; 4) *rețelele și variatele fenomene de comunicare* în comunitățile sociale, căroro L. Vigotski le atribuia un rol direct în psihogeneza și care cunos o expansiune extraordinară în societatea contemporană; 5) factor indispensabil ce se înscrie tot în ordinea c.s.-i., este cel al *eredității specific umane*. Informația genetică a speței umane nu este tributară doar unei condiționări biologice. Engels arată că nu numai creierul dar și toate celelalte organe, în ansamblul său organismul uman, poartă pecetea

existenței sociale, hi anropogeneză, preistorie și istorie, cadrul cultural, opus celui natural, a reprezentat un factor esențial în selecția mutațiilor genetice astfel încât ereditatea umană conține un potențial adecvat condițiilor existenței sociale. Acest potențial nu se actualizează și împlinește prin „organe funcționale” (A.N. Leontiev) decât în condițiile procesului pe care J. Piaget și H. Wallon le denumesc global „socializare”. Situația cupiilor-lup (v.) este din acest punct de vedere concludentă. Ereditatea organismului uman este necesară dar nu suficientă, pentru devenirea omului fiind indispensabilă (așa cum arată N. Beniuc) însușirea moștenirii istorico-culturale. Aceasta se realizează printr-un proces de învățare, global, prin enculturare (v.). Omul este singura ființă care nu se constituie ca om în afara unui proces de adaptare și învățare intraspecific. În cadrul acestui proces se pot distinge, corespunzător factorilor menționați, următoarele modalități sau căi: 1) *integrarea progresivă în sistemul relațiilor de coexistență și cooperare interumană*; 2) *adaptarea la schemele sau modelele de acțiune practică, de la cele mai elementare și până la cele mai complexe*; 3) *însușirea mijloacelor de comunicare simbolică, în special ale limbii*; 4) *asimilarea treptată a elementelor fundamentale din tezaurul cognitiv al omenirii și exersarea implicită și explicită a formelor de*

C *x'mdiru luguă*; 5; *asiwik'yco ceriucior existență!* *faciale, a ralurilor și constituirea motivației fecundare*; 6) *integrarea deftnă în sistemul funcțional socii*", *asumarea de roluri și prec. arca de statute personale.*

CONDUCERE, proces de <> mamlă și control îndeplinit într-un sistem social (grup, organizație) de un individ și; u de o subgrupare cu statut și rol. Inr-mal sau informal, adecvat !>upa C. Iarnard, c, „se rci:-ij la calitatea comportament”; „! „individizilor prin care îndrume.i/ă persoanele sau activitățile lor într-un efort organizat”. Cortceputul de c. presupune, cuini K. hang, patru elemente, asupra, că-rrora diverși autori pun accentul în mod diferit și anume: a) *îndeplinirea rolului*; b) *a căr-n influență este*; c) *centrală în ceea ce privește*; d) *acțiunea colel'*">ă. H. Laswell și A. Kaplan afirmă că c. „se referă atât la puterea formală cât și la cea afectivă Acolo unde aceasta, din urmă e>ie prezentă, dar se exercită prea puțină putere afectivă, vorbim despre autoritate formalistă și na de conducere”. C. este nu numai o problemă de tehnică a org:uuzării prin precizarea scopurilor și mijloacelor, informare completă și oportună, optimizarea deciziilor și asigurarea controlului, dar și o problemă de interacțiune psihosocială, în care deosebit de importantă este influența liderului asupra persoanelor din organizație în baza autorității, pn •-(fiului

și poziției sule centrale, și, de asemenea, participarea atât la c. cât și la activitate a tuturor persoanelor implicate. În legătură cu aceasta au fost studiate diverse stiluri de c, printre care cele mai importante și tipice sînt stilurile autoritar, democratic și liberal!. în unanimitatea lor, "cei ce au studiat problema ajung la concluzia că stilul democratic este optim iar cel autoritar, nerecomandat, "Iotuși, în raport cu împrejurările sînt necesare și unele momente de autoritarism sau liberalism. C. este un proces în care tacticile se subordonează strategiilor. Este necesar să se țină seama de factori cum sînt: sarcinile, nivelul de organizare, climatul, relațiile interpersonală și de grup, rețelele de comunicare ș.a. (R. Lambert.) Discuțiile în jurul calităților optime ale liderului s-au dovedit a fi infructuoase (K. I,ang). Mai importantă este competența în c, deci stăpînirea științei și artei c. Hamblin (1961) a găsit o corelație semnificativă între competența liderului și moralul grupei. în locul tipului de lider „harismatic” descris de M. Weber, se preferă acela ce este acceptat și deci ascultat. La o astfel de concluzie a ajuns A. Neculau (1974) în studiul c. grupurilor de muncă. Important este ca liderul, situat la intersecția situației și a grupului, să realizeze optim o sinteză a cerințelor organizaționale și grupale. M. Zlate (1975) acordă o mare însemnătate asigurării rețelelor

C de comunicare eficientă pentru optimizarea c.

CONDUCTIBILITATE, funcție a sistemului nervos de asigurare a propagării excitației. Conducerea, procesului excitativ se bazează pe transmiterea de-a lungul nervilor a biocurenților.

CONDUTĂ, termen încetățenit în psihologia științifică de către J. Janet, semnificând activitatea sau acțiunea sub toate formele lor. intern-subiective și extern-motorii și întotdeauna considerînd *unitatea dintre psilic și faptele de comportament. în defnirea c. accentul se pune pe modul de a se conduce și de a acționa mintal și motor al subiectului într-o situație dată sau în situații tipice.* Deci în centrul preocupărilor este organizarea și autoreglajul activității. Spre deosebire de comportament, care este delimitat la sfera reacțiilor obiective și observabile, c. cuprinde și fenomenele interne subiective, deci reunește organic faptele psihice cu faptele de comportament. Procesele psihice, senzoriale, intelective și afective sînt concepute ca un fel de c. interne. Astfel se descriu C. *perceptive, mintale, emoționale și voliționale.* După P. Janet inteligența nu este altceva decît o c. internă și mijlocită instrumental (semne și simboluri) prin care subiectul întreține relații cu lumea, detașînd relațiile obiective existente în realitate, dincolo de ceea ce oferă percepția. De asemenea, limbajul este un sistem de C. al colaborării. între comandă și

supunere intervine reversibilitatea: „a comanda și a asculta este același lucru dar este contrariul, ca și a te duce și a te întoarce pe același drum”. C. se clasifică și se ierarhizează ca *elementare*, *intermediare* și *superioare* și de asemenea ca primare, secundare și terțiare. În emanciparea c. medii superioare de tip uman, P. Janet acordă un rol decisiv instrumentelor și relațiilor de comunicare și colaborare socială. În acest sens se disting c. *individuale* și c. *sociale*. Conștiința rezultă din adăugarea la c. de bază a unor c. supraordonate de factură culturală. M. Ralea sistematizează condițiile ierarhizării c. la nivel uman și relevă principiul amănării (la P. Janet, c. *suspensive*), principiile deliberării (reglări secundare de tip rațional în intervalul dobândit prin suspendarea reacțiilor impulsive), principiul compensației (combinare sau substituție de c.) și principiul invenției, manifestat prin elaborarea unor noi C. în baza unor tendințe progresive. Autoreglajul activității intelectuale este derivat de P. Janet din sistemul de autoreglaj social. Acțiunile secundare le coordonează și modifică pe cele primare. Arătând că c. intelectuale rezultă din interiorizarea unor c. motorii structurate social, P. Janet prezintă sugestiv o serie de diverse forme de c. care sînt foarte elocvente sub raportul înțelegerii și explicării unor fenomene de care

se ocupă psihologia. Ne referim la: c. drumului care este compusă din dus și întors, la c. pieței în care se contopesc acte ce privesc poziția și deplasarea, menționăm c. păstrării și menținerii instrumentelor care este extrem de importantă, apoi c. portretului care este la baza reproducerii și c. simbolică legată de comandă și subordonare. La un nivel superior se plasează c. asemănării care este solidară cu cea a diferenței. S. Teodorescu arată că: dacă unealta și întrebuintărea ei, adică c. producției, pot fi considerate ca puncte de plecare ale noțiunilor de mijloace și mai târziu, ale raporturilor și noțiunilor de cauzalitate, dacă c. portretului va duce la noțiunea și raportul de asemănare de formă și materie, c. intelectuale, apărute înaintea limbajului, vor asigura noțiunile și relațiile de cantitate. În acest sens P. Janet descrie în serie de obiecte intelectuale și c. conexe lor. Astfel în actul de adunare sau îngrămădire, c. coșului cu mere, c. sforii, a împărțirii, a rînduirii și a sertarelor. C. coșului cu mere, de pildă, presupune trecerea de la multiplicitate la unitate sumatorie ca și relația inversă. Actele comune ale punerii fructelor în coș și apoi ale scoaterii și distribuției lor sînt luate ca model pentru sinteză și analiză. Tot așa, sfoara devine model al relațiilor prin operațiile materiale pe care le permite. Actele de împărțire presupun divizare și apoi

distribuție în continuare la nivel superior, dezyoltîndu-se abstracțiunea. C. sertarelor este pusă la baza operației de clasificare, iar c. scării, deosebit de complexă, este pusă la originea scrierii sau gradației. După P. Janet, c. constituie obiectul psihologiei. (V. PSIHLOGIA CONDUIȚEI).

CONEXIUNE INVERSĂ v. FE-EDBACK.

CONFABULAȚIE, construcție și asocieri fanteziste și absurde, în contextul unei relatări, în vederea acoperirii lacunelor de memorie sau în contextul și datorită unor tulburări mintale.

CONFLICT INTERN, ciocnire și luptă între motive, tendințe, interese, atitudini opuse, și de forță relativ egale și gTeu de conciliat sau ireconciliabile. Ci. se produce într-un anumit moment sau este persistent. Astfel se naște o stare de tensiune și frământări care pot căpăta o formă dramatică. Ci. sînt inevitabile în viața individului, dar multe din ele pot fi depășite prin opțiuni în favoarea tendințelor cu semnificație superioară. Ed. Claparedé arăta, în legătură cu declanșarea sincronică a mai multor interese divergente, că fiecare satisfacere de dorință ascunde și o renunțare. Tot Ed. Claparedé stabilește diferența dintre conflictele *mijloacelor* și *scopurilor*: cel al *mijloacelor* creează probleme de natură intelectuală și posibilitatea de rezolvare a lor dovedește gradul și nivelul de capacitate intelectuală, în timp ce al doilea ne conduce spre opțiunea scopurilor an-

trînd astfel aîncururile personalității, voința, caracterul și afectivitatea persoanei. Chiar dacă aceste două forme nu se pot manifesta izolat, iar mijloacele, într-un anumit context devin scopuri iar scopurile mijloace, distincția merită să fie reținută (V. Pavelcu). Asher consideră, dealtfel, că există trei tipuri de ci. sau psihice și anume: *cognitive*, *motivaționale* și *afective*. După V. Pavelcu, conflictul este prin excelență un factor al tensiunii afective. K. Lewin, luînd în considerație tensiunile de atracție sau apetență și de respingere sau repulsie, descrie patru forme de bază ale conflictului și anume: 1) atracție-atracție; 2) respingere-respingere; 3) atracție careia i se opune o respingere și 4) respingere contracarată de o atracție. Tematica ci. este larg dezvoltată în psihanaliză care interpretează nevrozele ca un conflict între trebuințele de satisfacție și trebuința de securitate sau între pulsunile *sinelui* și apărările *eului*. După Laplanche și Pontalis, se vorbește în psihanaliză despre conflict cînd în subiect se opun exigențe interne contrare. Conflictul poate fi manifest (între dorință și o exigență morală, de exemplu, sau între două sentimente contrare) sau latent, acesta din urmă putînd să se exprime într-o manieră deformată în conflictul manifest și să se traducă, mai ales, prin formarea de simptome, de dezordini ale conduitei și tulburări de caracter etc. Psihanaliza

consideră ci. cei fiind constitutiv ființei mname și acesta, în diferiți; perspective: conflictul între dorință și apărare, între diferite sisteme sau instanțe, între pulsioni, etc. O altă structură au conflictele interindividuale sau infragrupale. G. Dan-Spinoiu a studiat c. în colectivele de muncă, propunând o serie de remedii.

CONFORT SPIRITUAL, stare persistentă de echilibru și satisfacție, bazată pe acordul cu ambianța socială, în condițiile absenței conflictelor și a realizării de sine nestingherite și favorizate de împrejurări. Este condiționat de echitate, climat al înțajuturării, cooperării și creației, în genere de respectarea normelor umanismului comunist.

CONFUZIE MINTALĂ, stare patologică trecătoare și rareori durabilă, caracterizată prin tulburări ale lucidității și clarității conștiinței (stare de obtuzi.e). Constă din funcționarea anormală a percepției, memoriei, gândirii, ceea ce duce la dezorientare în timp și spațiu. Bolnavul nu-și amintește numele, nu știe unde se află, nu cunoaște datele calendaristice, pare a li rătăcit. De aici, anxietatea. Uneori, apar iluzii și halucinații. Kste întîhiită în unele infecții (tifos exantematic, febră tifoidă), în intoxicații (alcool, ciuperce), în traumatismele craniene. Se deosebește de demență prin conștiința pe care o are subiectul despre dificultățile sale; și prin eforturile pe care h; depune pentru a se redresa.

CONGENITAL, edificare și în-sușirilor, dispozițiilor, maladiilor de origine ereditară sau „(lin naștere”.

CONOTAȚIE, în sens logic, desemnează proprietatea, unui semn lingvistic de a se referi la un ansamblu de obiecte care au untr comune, totalitatea acestor nole comune constituind c. semnului sau termenului; în sens psihologic, de largă circulație, c. constituie acel aspect al semnificației unui cuvint care nu este comun pentru toți vorbitorii unei limbi trezitul în diferiți vorbitori eouri afective, asociații marginali» etc. Actele bazate pe limbă, în-deosebi poezia, folosesc de predicție această proprietate a cuvintelor, pentru a sugera stări afective în contextele în caic apar (opus *denotației*, v.). l\ l'aullian. făcea o deosebire între sensul cuvintului, ca ansamblu al faptelor psihologice ce apar în conștiință datorită cuvintului (deci atât conotativ cât și denotativ) și semnificație, ca. zonă siabilă, precizată lexic și semantic (a sensului, în genere), deci denotație.

CONSECVENȚĂ, (în logica scolică) implicația și decurgerea formulelor logice una din alta. pe baza implicației și a raporturilor ei cu *conjunția* și cu *disjuncția*. Caracteristică a gândirii care respectă cerințele principiilor gândirii, legile și regulile de formare și transformare într-ur. sistem deductiv. Ca trăsătură de voință și caracter, respectarea

în tot ceea t<- Iaci și gindeșii, totdeauna și în» orice împrejurări, a acelorași principii, reguli și idealuri, C. indică existența unor convingeri ferme și a unei mari forțe voluntare.

CONSENS, caracteristică a relațiilor de cooperare și interdependență, desemnînd un acord. Raport între cunoștințe care iudică aceeași direcție de interpretare, aceeași concluzie. în psihologi*?, unitate de orientare între sentimentele sau gîndurile unei persoane sau acord general în gînduri și sentimente la membrii unui grup social. R. l'ark si E. Burgess interpretează obiceiurile, opinia publică, idealurile ca exprimînd un c. H. Kalten considera că termenul trebuie utilizat doar restrictiv, ca un acord sau o convergență de opinii, la care se ajunge în urma unor conflicte manifeste sau tacute și în baza presiunii sentimentelor și opiniei publice.

CONSERVARE, operație prin care se definește un invariant de substanță, greutate, volum, clasă etc, indiferent de modificările ce intervin în infrastructura acesteia sau de punctele de vedere din care este considerat C. se realizează întotdeauna printr-o coordonare și constituie o condiție obligatorie a oricărei activități raționale, j l'iaget scrie: „descoperirea noțiunii de conservare de către copil este întotdeauna expresia construirii unei grupări (logice sau infralogice) sau a unui grup (mematic) de operații... odată con-

servarea construită, ea se fundează simplu pe identitate”. într-un alt sens, în psihologie, prin C. se denumește cel de al doilea proces al memoriei de păstrare a informației (după ce a fost fixată*, ceea ce fac ulterior posibilă recunoșterea și reproducerea. Contrariul c. mne/ice este uitarea. Amintim și despre instinctul de c.

CONSISTENȚĂ, în logică, calitate a unui sistem axiomatic de a nu conține o formulă oarecare în același timp cu negația ei, adică de a mi fi contradictoriu în psihodiagnostic; în evaluarea testelor, se calculează prin diverse formule un coeficient de c. prin care se exprimă omogenitatea testului, măsura în care itemii ce-l compun sînt concordanți, astfel îneit rezultatul dat la un item să fie semnificativ pentru rezultatul general obținut ia test. în studiile asupra stilului cognitiv unii autori degajă un factor de C. *intelectuală*. Se vorbește și despre c. *caracterologică*, în sensul coeziunii trăsăturilor și despre c. *morală*, în sensul supremației valorilor morale în conduită.

CONSTANȚĂ, caracteristică și lege a percepției constituite; se exprimă în menținerea constanță, în imaginea perceptivă a dimensiunilor, structurii și altor calități ale sistemului complex, chiar dacă variază distanța, unghiul de recepție, luminozitatea etc. Aceasta însă numai în anumite limite, acelea ale zonei

uzuale de acțiune umană, de ex. pînă la distanța de 20 m. Deși proiecția optică a unui stimul mai îndepărtat se diminuează în raport cu cea a unui identic apropiat, fapt clar relevat în fotografie, în percepție, în limitele arătate, imaginea nu suportă diminuări sau deformări, rămîne adecvată obiectului, congruentă metric cu acesta, datorită unor mecanisme de ajustare sau acomodare (J. Bruner), după gestaltiști, datorită activării unor structuri interne, după behavioriști ca rezultat al învățării perceptive (Hebb), al modelării după un continuum experențial, după Piaget în urma decenterării prin coordonare. C. este rezultatul reglărilor perceptive în baza unui program ce implică și etaloane informaționale. J. Gibson arată că parametrii c. de mărime, formă, volum se formează la copii, treptat. Organizarea superioară a percepției după schema obiectului permanent (P. Meyerson) este însă condiționată de familiarizarea cu obiectele și de exersarea în câmpul imediat al activității. În alte condiții — cum ar fi în vederea unor oameni de la mari distanțe, c. nu se mai realizează, legea C. perceptive fiind relativă.

CONSTELAȚIA AFERENTE-LOR, proces neurofiziologic cu desfășurare spațio-temporală, care stă la baza verigii aferente a procesului perceptual, constînd în sinteza aferențelor venite pe căi diferite la un centru nervos, pe această bază realizîndu-se un

fond aferențial peste care se suprapune oricînd o nouă aferență a cărei valoare funcțională momentană este determinată de acest fond.

CONSTITUTIV, ceea ce rezultă din organizarea nativă a subiectului, deci dintr-un sistem de caracteristici perfonmite; ceea ce ține de modul de structurare a subiectului la un moment dat.

CONSTITUȚIE SOMATOPSIHI-CĂ, înzestrarea, în parte ereditară, în parte dobîndită, a individului, care se exprimă prin înfățișare, reactivitate, temperament, predispoziție la anumite boli, aptitudini etc.

CONSTRÎNGERE, mod de determinare a unei acțiuni printr-o presiune exercitată din exterior în chip organizat prin reglementări sau difuz, prin moravuri și opinii și, de asemenea, exercitate dinăuntru subiectului de norme, idei, prevederi ce se bucură de autoritate dar nu sînt intim asimilate, sînt în afara filonului de motivație dominantă. Și în cazul acțiunii prin c. intervine un motiv care este însă indirect și negativ, de evitare. E. Durkheim consideră că în viața socială legea c. este decisivă.

CONSTRUCȚ, termen utilizat de G. Kelly în cadrul teoriei construcțiilor personale (v.). C. se definește ca un discriminant creat de persoană pentru a discerne între asemănările și deosebirile din cadrul evenimentelor cu care se confruntă și în același timp o bază pentru a exclude acele elemente irelevante pentru distincția, care

se operează. Fiecare persoană realizează pentru sine un model reprezentativ al lumii care îi permite să dea sens și direcționalitate comportamentului său în relație cu aceasta. Un astfel de model reprezentativ, sau c. personal, poate fi formulat explicit sau poate acționa implicit și poate constitui un facsimil neprelucrat de trăsături ale lumii. C. este în chip necesar bipolar și operează asemenea axelor de referință dihotomizate. În sine însuși este tipul de contrast pe care îl percepe persoana și nu o reprezentare a obiectelor, el nu reprezintă și nici nu simbolizează evenimente ci permite cooperarea și operarea cu ele.

C. se deosebește de concept din logica formală care reprezintă o categorializare inerentă realității. C. apare ca o interpretare impusă asupra evenimentelor, proiectată, folosită pentru a da sens acestora și pentru a le anticipa, o unealtă care permite nu numai discriminarea ci și organizarea și anticiparea lor. C. se organizează și interrelaționează în cadrul unui sistem de c. cu trăsături bine definite, sistem care la rîndul lui reprezintă o creație personală. C. dispune de un centru de utilitate (un set de evenimente pe care cel care îl folosește consideră că le poate ordona cel mai convenabil înăuntru contextului său), un registru de utilitate (un set mai larg de evenimente de care se poate ocupa construcția, chiar dacă uneori mai puțin eficient) și un set mai îndepărtat de eve-

nimente în relație cu care nu are utilitate.

CONSTRUCTIVISM, atitudinea favorabilă construcției materiale și spirituale, tendință spre realizare cu accentul pe obiectivare, susținere a tot ce reprezintă o contribuție pozitivă. În desfășurarea psihică c. semnifică reflectarea ca o reconstruire analitico-sintetică a realului și, în continuare, creația ca efect al libertății de construcție mentală prin recombinații dintre scheme, operații, informații în baza selectivității și finalității. Deci c. este atît la baza reproductivismului cît și a productivismului susținut de atitudinea transformatoare. *Cunoașterea este întotdeauna o construcție și reconstrucție* (F. Gonseth). În epistemologie c. semnifică caracterul activ și creator al gândirii care prin modelare, structurare, își elaborează formele și obiectul său. Principiul c. se opune empirismului mecanicist, intuiționismului și instrumentalismului. Construcțiile mentale nu pot fi identificate întru totul cu realul dar nici nu pot înlocui total realitatea. În sensul dialecticii marxiste, c. trebuie să fie înțeles ca un principiu al organizării sau modelării intelectuale re mijloace atît reflectarea cît și creația ce se sprijină pe datele reflectării și se validează prin practică.

CONȘTIINȚIOZITATE, atitudine ce se dezvăluie prin efortul depus de către o persoană în vederea desfășurării activităților — cantitativ și calitativ — la un nivel superior, în conformitate

cu normele perfecționării și în „îfii” oricărui constrîngerii, clin proprie conștiință.

CONȘTIINȚĂ (Uit. *cum* — cu. *scientia* — știință), modalitate procesuală superioară a sistemului psihic uman, elaborată prin activitate socială și cucul turăție, mijlocită prin limbă, bazată pe un model comunicational intern și intern-extern, constind din *reflec-tare decodificată prin cunoștințe, autoorganizare eu cjecte emergente și autoreglaj la iirelul coordonării • necesităților siibieeiie cu necesitatea obiectieă, esențială*. Epistemo-logic, c, ca, act cu-știință, presupune *reducerea fenomenului: la esență, a formei la conținut, a • particulariului la general, a înimplăt.intliti la necesar*. Efectul de „a-ți da seama” ce exprimă emergența autoorganizării sistemului psihic uman presupune prezența prealabilă la subiect a unui ansamblu de semuificanți și grupuri operaționale reversibile, datorită cărora „întâlnirile” subiectului cu lumea sa sau transformările interne să genereze semnificații. Marx: „limba est-; conștiința reală, practică, existentă și pentru alți oameni și numai astfel existentă și pentru mine însuși”. Limba constituie forma socială a c. omuhii ca individ social (S. Rubinslein). Și limba este însă, genetic și funcțional, legată și inclusă în relațiile socialo practice, so dezvoltă și persistă în acțiunile sociale de cooperare (I. Janet). în consecință, c. trebuie considerată în primul rînd în unitate cu

activitatea socială d • transformare a lumii. <- adaptare de tip uman. „Odată cu apariția muncii social-organizate. v.rie kubinsteîn, iu condițiile căreia silisfacercain-tereselor individului se realizează în mod social, obiectele încep să apară nu numai ca obiecte alu trebuințelor personali: ale individului, dar și ca lucruri a căror semnificație este determinată de relația lor cu nec-:tățile S”ciale Acționînd, în procesul muncii, asupra unor lucruri prin intermediul! altora (al uneltelor-iucruri destinate special acțiunii asupra altor lucruri), punînd, în general, lucrurile în interacțiune, omul descoperă tot mai profund însușirile lor obiective”. Făurită în practică, în care se descoperă (pot fi deduse și utilizate relațiile esențiale, fixate verbal), c. își păstrează, la nivel social și individual, legătura, sa vitală cu activitatea și dobîndește, în plan subiectiv, forma de desfășurare a activității, pentru că, după cu ia arată A.N. Leontiev, odată cu transformarea structurii activității omului se schimbă și structura c. Pupă A. Leontiev, structura activității instrumentale presupune fundamentala detașarea motivului de scop, opunerea lor variabilă (aceiași motiv față de mai nulle obiecte-scop, diverse motive convergente spre același obiect-scop). Această confruntare duce la „neutralizarea obiectului-scop”. sau, ciur, spune Marx, la reflectarea obiectului ca obiect. Cuvintele încărcate cu semnificații categoriale, pe care L. Vîgotski le califică drept

„unelte spirituale”, servesc la desemnarea obiectului și la formularea unei atitudini față de el. Dezvoltîndu-se în ordinea acțiunii reglatoare, a conexiunii inverse dintre rezultatele actului și structura mentală, dintre momentele anterioare și cele. actuale devenirii sale, C. implică detașarea bazală subiect-obiect și elaborarea de relații față de mediu, ale subiectului, ce dispune de semnificații și-și integrează pragmatic și semantic ambianța. în aceste relații sau atitudini, mijlocite prin praxis și cogniție, vedea Marx specificul uman distinct de cel propriu animalelor care nu se detașează din mediul natural „întrucât nu produc la nivelul universalelor lor”. Lcnin precizează: „în fața omului se află rețeaua fenomenelor naturii. Omul instinctelor, sălbaticul, nu se desprinde pe sine din natură. Omul conștient se desprinde pe sine, categoriile sînt treptele acestei desprinderi, adică ale cunoașterii lumii, puncte nodale în rețeaua carc-l ajută s-o cunoască și s-o cucerească.” în consecință, C. se fundează pe experiența acțiunii și comunicării vii, structura operațiilor de selecție, construcție, combinare și structura limbajului, fiind și structură a C, iar actul de c. fiind o trăire a experienței într-o situație dată (H.Ey). Această experiență nu este însă doar rodul activității individuale, ci are o geneză social-istorică, individul asimilîndu-și-o prin învățare. în faptele de c. este implicată experiența și tocmai de aceea c. permite desigilarea

(J. Piaget). P. Janet definește c. ca: „o conduită particulară mai complicată, supraadăugată acțiunilor elementar.:”. Este o „reacție li reacție”, de ex.; copilul însușindu-și mersul, datorită unei combinații de reflexe, devine conștient ele mers, cînd, dorînd și făcînd eforturi de a merge, adaugă acestuia o nouă reacție, o expresie verbală. IJazîndu-se pe practica existenței sociale, e. este condiționată de actul „supraadăugat” al comunicării. P. Janet considera că „a fi conștient înseamnă a te înscrie în povestea propriei tale experiențe”, iar H. Ev arată că „asumîndu-și funcția de a vorbi, subiectul se ridică în fața lumii sale, căci identificînd această lume, designînd-o, el se înfruntă cu sine însuși, își apare sieși.” Ed. Pamfil afirmă: „condiția lîminală a conștiinței umane este dialogul”. Dialogul este responsabil pentru discriminarea dintre sine și altul, după cum în dezvoltarea c. de sine, intervine un dialog interiorizat cu propria persoană. Marx arătase că, genetic, oamenii înainte de a transforma lumea în mintea lor au transformat-o practic pentru ca apoi omul să se distingă, prin aceea că înainte de a construi practic să proiecteze mintal. Implicînd în activitate și relațiile sociale, Marx arăta că individul nti se naște cu o oglindă în mîna prin care să-și identifice propria ființă, ci se reflectă ca într-o oglindă în altul și pe această cale își delimitează eul. Marxismului i se datorește aserțiunea demon-

strată: „Conștiința este de natură socială și va rămâne astfel atât timp cât vor exista oameni”. În afara existenței sociale, a practicii, relațiilor sociale, a limbii, psihicului și c. *socială* nu poate apărea și nu se poate menține c. *individuală*, de care se ocupă psihologia. Între c. *socială* și c. *individuală* sînt raporturi complexe și de unitate. Prima este bază pentru secunda dar nu poate exista fără existența secundelor. Categoria întreg-parte nu este aplicabilă acestui raport, mai apropiată de realitatea lui, fiind aceea de esență-fenomen. C. *socială* înglobează totalitatea c. *individuale* fără a se reduce la acestea, sau a se identifica structural cu ele. Important este ca să se înțeleagă fenomenele de c. ca reflectări ale existenței sociale și ca procese indispensabile ale acesteia. Punînd natura și societatea „între paranteze”, E. Husserl a inițiat analiza „în sine” a c. în sensul fenomenologic și structuralist. Afiș E. Husserl cît și reprezentanții psihologiei naturaliste sau funcționale nu reușesc însă decît să descrie unele particularități ale desfășurărilor de c, fără a le explica. W. Wundt calificase c. ca o *sinteză creatoare* luînd ca model cîmpul vizual în care se identifică un centru și zone periferice. Focarul de c. corespunde centrului. În psihologia clasică și mai ales la K. Buhler, apariția c. *clare* este interpretată ca un efect de *iluminare* sau *insight*. Topic, se delimitează o zonă a C. *clare* și altele de c. *crepusculară*,

intermediare între c. și psihismul inconștient. Considerat relativ static acest tablou al psihicului conștient și inconștient coincide cu cel furnizat de neurofiziologie care introduce conceptele de dominantă (A. Uhtomski), focar de excitabilitate optimă (Pavlov), stare de vigilență (V. Penfield). Există însă și prezentări ale dinamicii c, primul dintre ele aparținînd lui V. James care vorbește despre un „torent” al stărilor psihice haotice, heterogene, în care eul operează transformări asemenea unui sculptor în piatră. W. James distinge stări substantive, ce dispun de claritate, și stări tranzitive, reprezentînd „franjuri”, zone evanescente de *hallo* ce se pierd în obscuritate. Și în acest caz, observăm persistența topicii proceselor vizuale. Prezentarea topicii și dinamicii fenomenelor de c. este o condiție necesară dar nu suficientă. P. Janet este primul din cei ce arată că fenomenul de c. nu există altfel decît ca o priză de c, sau conștientizare. Rubinstein arată că abordarea psihologică a c. exclude posibilitatea ca aceasta să fie privită ca un produs finit, în realitate, c. este un proces de *reflectare cognitivă* de către om a lumii și a lui însuși. Aceasta presupune un ansamblu de cunoștințe prin intermediul cărora reflectarea lumii dobîndeste înțelesuri. Cunoștințele apar ca premise și produse ale activității de reflectare conștientă. Deci nu se poate afirma existența unei c, în genere, ci a unor stări psihice situate în diverse faze, la diverse niveluri de

conștientizare, de claritate și luciditate. Esențială în procesul c. este integrarea experienței astfel ca să poată fi totodată unică și multiplă, în fiecare din momentele ei (A. Fessard). Ceea ce se integrează, dobîndind atributul de c. sînt procese informaționale și tensionale de ordin psihic, mai mult sau mai puțin elementare, și care ar putea fi calificate, în ipostaza lor anterioară, ca nonconștiente sau inconștiente. Relațiile dintre c. și psihismul inconștient pot fi de sinergie, complementaritate sau contrarietate, aceasta din urmă reprezentînd tematica predilectă doctrinelor psihanalitice, toate viciate de eroarea subaprecierii însemnătății factorului conștient. L. Vigotski înțelegea c. ca o *construcție sistematică în care sînt implicate toate procesele psihice*. Desigur, însăși formarea proceselor psihice se integrează în acest proces de constituire globală, sistemică, iar L. Vigotski dovedește că fiecare proces psihic poate ocupa o poziție dominantă, în genere dobîndînd succesiv percepția și emoția, memoria, voința, gîndirea și imaginația creatoare, acestea din urmă în adolescență. Importantă este însă o anumită coarticulare sistemică, a cărei emergență se exprimă în efectul conștient și a cărui ierarhizare variabilă nu numai genetică dar și funcțională poate aduce, în primul plan al c, pe oricare dintre procesele psihice senzoriale, intelective, afective sau voliționale. Întotdeauna însă c. angajează toate procesele psihice și

presupune interacțiunea dintre afectiv și intelectual (S. Rubinstein). Pavlov menționa că efectele de c. au la bază interacțiunea optimă a celor două sisteme de semnalizare. Structura subiectivă a semnalului complex conștient implică o relație biunivocă de la obiect spre subiect și de la subiect spre obiect. În acest sens am putea înțelege *intenționalitatea* pe care Ed. Husserl o consideră ax al fenomenelor conștiente în care se întîlnesc noematicul, deci latura obiectuală și noeticul ce exprimă subiectivitatea. H. Ey consideră că structura primară a c. este noesnoematică, C. fiind deschisă atît spre obiect cît și spre subiect. Este ceea ce ne trimite la caracteristica fundamentală a sistemului conștient, aceea de a consta din două „compartimente” complementare, legate una de alta, asemenea emisferelor de Magdenburg, imposibil de conceput una fără cealaltă: C. *despre lume* și c. *de sine*. Prima este genetic decisivă, c. *de sine* sau autoconștiința, apărînd ca un revers al c. *despre lume*, rezultă, în cea mai largă măsură, din recurențele mediului social și uman asupra individului, în timp ce c. *despre lume* este coercitivă, prezentînd măsura reală a lucrurilor, necesitatea obiectivă inexorabilă, c. *de sine* este condiția esențială a activismului autoréglator, a selectivității și intervenției creative în mediu. C. *despre lume* se bazează pe modele sau imagini ale realității obiective,

C

pe cînd c. *de sine* se întemeiază pe modelul culm și pe trăsăturile personale, l'rin corelarea celor două subsisteme și realizează detașarea de mediu și implicarea în mediu. Organizarea vieții de relație și organizarea *sinelui* se întrepuntesc. În stări de disoluție patologică apar simptome de autism, în cazul hipertrofierii c. *de sine* și de derealizare, în cazul reducerii acesteia. 'II. Bergson prezintă c. ca o construcție între instinct și inteligență, ca o organizare inteligentă a elanului vital, ca un punct de articulație între durată și spațiu, ca o zonă disponibilă în care se zămislesc acțiunile. Pentru Bergson, concepută ca un interval de actualitate, c. semnifică, în primul rînd, memorie, ca o conservare și o acumulare a trecutului în prezent. Aceasta este baza acțiunii care presupune interes, atenție selectivă, decizie, orice acțiune fiind o poliță asupra viitorului. Fiind o trăsătură de unire între ceea ce a fost și ceea ce va fi (observăm că atât reconstituirea trecutului cit și proiectarea viitorului presupune reversibilitate operațională), c. conferă, după Bergson, duratei continuitate prin endosmoză, întrucît stările se succed fără să se distingă, nefiind exterioare una alteia, implicînd o penetrație mutuală și definind o succesiune în simultaneitate. Astfel se produce o contracție a demersurilor urmată de o adaptare explozivă, de extrapolare sau proiecție. M. Merleau-Lontv îl comentează astfel pe Bergson: „din această

contralovitură a Im,iii asupra etelui, din șocul vieții asupra cunoașterii sale, izvorăște conștiința". S. Rubinsteiu arată că: „întotdeauna, conștiința c.-tc reflectare conștientă a ceea ce se găsește în afara ei", chiar și „judecat <. afirmă ceva ce nu se referă la ideile mele ci la obiectul acestor idei". Caracteristici procesele interne ale c. S. Kubinstein însă scrie: „pe măsură ce din viața și activitatea omului, din trăirile sale nemijlocite, de care el nu-și dă seama, se desprinde reflecția asupra lumii și asupra sa însuși, activitatea psihică începe să apară în calitate de conștiință." M. Dufrenne consemnează: „conștiința este mai mult decît cunoaștere, ea este cunoașterea cunoașterii", deci o multiplicare și coordonare a planurilor de activitate psihică. H. Hy insistă asupra conceptului de cîmp de c, înțeles ca „o totalitate limitată și organizată autohton", ca o prezentificare a mediului și ființei, ca „o scenă a actualității trăite", ca trăire a experienței de *lic et vult* în cadrul cîmpului total perceptiv prin mijloacele limbajului și în condițiile derulărilor operaționale. În consecință, acest sens al „transparenței" pe care u oferă cîmpul odată instalat, se vorbește despre stări de conșiență. În stările de afect intervine o îngustare a cîmpului de c. datorită preeminenței unor tendințe. Similar, în cazul instalării pe zone întinse ale cortexului a unor procese de inhibiție, ca în cazul alcoolemiei, intervine fenomenul de c.

de scurtcircuit". izolate în anumite structuri, „ii fixații obsesive și desfășurări superficiale, apropiate de automatisme. Normal, cîmpul de c. este dirijat, orientat și polarizat. Uășătura sa distinctivă fiind organizarea. I-'ul reprezintă o configurație stabilă la care se articulează cîmpul experienței trăite actual. „Dialectica gen:ei conștiinței es.e „iccea a unei pitryi în formă pr<.i;rc<. e și ii raihi.ate a experienței" (H. Év). Cîmpul de c. nu este dec: doar o mărime extensivă, ci prezintă o ierarhie de nivele căl.t.stive asemenea infrastructurii sale semantice. II. Ey cultivă o concepție organic-dinamică despre c. pe care o caracterizează după particularitățile ale cîmpului său. Aceste caracteristici sînt: 1) verticalitatea — trecerea succesivă do la un nivel la altul; 2) facultativitatea, înțelesă ca disponibilitate de cîmp, „multiplicitate de dimensiuni elastice și fluctuante", „necesitate perpetuă de schimbare a perspectivei, de unde derularea caleidoscopică a experienței"; 3) legitatea, exprimată în organizarea riguroasă coerentă și anti-entropică a sistemului cognitiv în ordinea implicațiilor necesare, bazate pe o anumită structură operațională. Sînt particularități ale dinamicii C. dincolo de care trebuie menționate particularitățile psihice funcționale și de conținut. În acest sens, menționăm: 1) funcția de reflectare cognitivă; 2) funcția anticipativă sau predicție; 3) funcția proiectie Cu do extrapolare în proiecții și planuri a unor con-

ținuturi subieclie; -lj funcția finalistă sau de orientare spre scop. Tratarea subsistemului C. ca modalitate superioară a sistemului psihic uman ne obligă să evităm orice tratare unilaterală sau reducționistă, să relevăm locul central și supraordonat al proceselor cognitive în sistemul psihic uman. Dar autoreglajul conștient sau volițional c'te la fel de important fără a omite însă că -voința se sprijină cu necesitate pe gîndire. De la Th. Kibot. se vorbește și despre o c. *afetivă*. În raport cu C. afectivitatea apare în mai multe ipostaze, de bază energetică, parte componentă, obiect al integrării, controlului și organizării conștiente (de unde c. afectivă) și de elaborare conștientă a motivelor și relațiilor afective. Distincția între c. *psihică* de tip cognitiv și C. *morală* sau axiologică nu este valabilă decît dacă se iau în considerație conținuturile. C. *axiologică* nu este mai puțin o c. *psihică*, ci dimpotrivă, nota de valoare, de urmare consecventă a normelor, de unitate indestructibilă dintre vorbă și faptă, depinde de consistența sistemului psihic, de corelarea necesară a cunoașterii, afectivității și reglajului conștient, liste ceea ce dă curs în forma libertății a necesității morale, pentru că, așa cum spunea Simone de Beauvoir, „înfond, a fi liber înseamnă a fi morar". Cea mai cuprinzătoare caracterizare a c, privită în relațiile ei cu realitatea și activitatea, aparține lui Lcnin: „conștiința omului nu numai că reflectă lumea-

obiectivă dar o și creează... adică: lumea nu satisface pe om și omul se hotărăște să o transforme prin acțiunea lui".

CONTACT RECEPTORI, termen introdus de Ch. Sherrington pentru a desemna acele organe de simț la care recepția necesită contact nemijlocit, cum este, în cazul tactului. Deosebit de telereceptori.

CONTACT SOCIAL, „stadiu inițial al interacțiunii sociale, pregătind stadiile ulterioare” (K. Park și Bourges, 1924); actual, prin c.s. se înțelege mai mult interrelațiile directe dintre persoane, sub raportul atitudinilor și valorilor. Aceasta constituie condiția nu numai pentru inițierea dar și pentru întreținerea și continuitatea interacțiunii sociale.

CONTAGIUNE AFECTIVĂ, transmitere de la un individ la altul, difuzare și generalizare în masă a unei stări afective de entuziasm, depresie, alarmă, bucurie etc.; ca. se bazează pe *imitație și empatie*. În stările de mulțime, ca. este foarte puternică și poate duce la comportamente ce scapă autocontrolului individual. Astfel este în unele „stări de mulțime,” descrise de Gustave Le Bon. În viața curentă, în relațiile interpersonale și în existența de grup, fenomenul ca., desfășurat, este mereu prezent. Faptul este evident la spectacole, reuniuni, pe stadioanele sportive, în activitatea colectivă de muncă. În dez-

voltarea psihică a copilului, pri.: Ca. de la adult, se produce, în mare măsură, modelarea reactivității emoționale a copilului.

CONTEMPLAȚIE, desfășurare calmă, aparent inactivă, do stări orientate cognitiv și prin care subiectul se contopește cu obiectul său, evitând în percepere sr. • • i reflexie orice încordare sau efort. Formă de meditație placidă, c. vie se identifică cu intuiția perceptivă. Teoretizarea filosofică a c este viciată de neînțelegerea caracterului activ al cunoașterii și a legăturii ei cu practica. Materialismul mecanicist consideră subiectul numai ca receptor, ca pacient (cel ce suportă) al influențelor din afară și nu și ca agent al cunoașterii și acțiunii. Contemplativitatea este defectul principal al materialismului premarxist. Marx a propus o filosofie ce depășește c. prin strategia transformării lumii.

CONTRACTILITATE, proprietatea specifică a mușchilor de a reacționa la excitații printr-o serie de modificări (mecanice, fizice, chimice, morfofuncționale). Cel mai adesea are loc o *contractie izotonică*, care presupune scurtarea mușchilor și efectuarea unui lucru mecanic extern. Scurtarea este precedată de o fază de latență și este urmată de o fază de decontractie (relaxare). Există și *contractii izometrice*, în care apare o tensiune în mușchi, dar nu se produce scurtarea lor. Contractiile obișnuite ale mușchilor sînt mixte, în cursul efectuării unui lucru mecanic, înregistrându-se tre-

cerea de la faza izometrică la cea izotonică.

CONTRACTURA, stare de contracție-prelungită sau permanentă a mușchilor, manifestată prin rigiditatea fibrelor sale componente și determinată de pierderea temporară sau definitivă a capacității de decontractie.

CONTRADICȚIE, în logică, relație de opoziție, negare reciprocă, incompatibilitate între doi termeni contrari (afirmație și negație), în acest sens, logica formulează principiul noncontradicției. În teoria și metodologia dialecticii marxiste, c. este o categorie fundamentală, exprimînd *unitatea contrariilor*, coexistența și negarea reciprocă a termenilor. C. constituie esența tuturor proceselor naturale, sociale și psihice, mijlocind automișcarea acestora, re-
• prezentînd *forța motrice a oricărei dezvoltări*. Se disting c fundamentale, principale (și secundare —
• extreme și interne — antagoniste și neantagoniste. Psihologia este interesată în considerarea c relevante de biologie și sociologia și
• studiază c din sfera psihocomportamentală, de ex. : deosebirile calitative dintre fiziologie și psihic. C. dintre percepție și intelect, dintre motivele de diverse feluri, contrarietatea (polarizarea) afectivă și caracterială etc. în dezvoltarea psihică își găsește o largă și specifică
• confirmare legea negării negației.

CONTRAINVESTIȚIE, concept psihanalitic introdus de Freud și utilizat de acesta mai ales în
• cadul teoriei economice a refu-

rii, cu d<••<••umind procesul care stă la baza numeroaselor activități defensive ale *eului*. C. constă în investiția (v) de către eu, a reprezentărilor, a sistemelor de reprezentări, a atitudinilor etc. susceptibile de a crea un obstacol în fața reprezentărilor și dorințelor inconștiente și care astfel nu permit celor din urmă să treacă în conștiință sau inutilitate. C. mai poate înșenina și rezultatul, nu numai desfășurarea unui astfel de proces.

CONTRAST SENZORIAL, exprimă creșterea sensibilității ca urmare a interacțiunii stimulilor net diferiți chiar opuși și care acționează succesiv sau simultan asupra aceluiași analizator. În structura fiecărui analizator există mecanisme speciale de accentuare a contrastului (J. Gibson, 1952). Există două tipuri de contrast: *succesiv*, constînd în creșterea acuității senzoriale față de stimulul prezentat la scurt interval după acțiunea mai îndelungată a unui alt stimul de aceeași modalitate, dar diferit calitativ; *simultan*, constînd în accentuarea reciprocă a clarității și pregnanței stimulilor prezenți în același moment în câmpul perceptiv, fie în evidențierea unui stimul sub influența stimulilor incriminați (de fond). Contrastul *succesiv* are o sferă de întindere mai mare decît cel *simultan*. Mecanismul contrastului îl constituie procesele de inducție reciprocă și autoinducție care au loc pe baza interacțiunii diferitelor câmpuri receptoare și verigilor structurale ale unuia și aceluiași sistem aferent.

Funcționarea și importanța sistemului pentru opiniile și reacțiile detectate, a semnalelor. (*m) r. istn! ciorna fii cel lui aceniu. il eife. după l'esionli și Schv. inker JII ordme de.scn-scși-dă: negrii pe -galben, verde pe alb. negrii p<. Jh -l vide pe roșw. fVi-liogoi: în ui l'averse recomandă, ea în construirea ,p.irateh ir să M' recurgă J, iiiiitr.'sle accentu.ife, iutnicit viuu dornl. odată eu o-bose.ia și obișniim-a, pierde. <lin acuitate! senzorială. J)e aceea, Ji. LoniiV și Fitis recomandă nu prag uperaliv. ba,-<t pe relații de contraste.

CONTRATRANSFER, ans;>m-ljul reacțiilor inconștiente ale analistului, în iată persoanei celui analizat, n.ji precis, transferul (v.) realizat de Ja terapeut la pacient. Freud vede în c. un rezultat ;Tl „influenței bolnavului asupra sentimentelor inconștiente ale medicului” și subliniază faptul că nici un analist-terapeut nu poate depăși în cadrul unei ședințe psihanalitice, propriile complexe și rezistențe interne, ceea ce face neapărat necesară, înainte *K loate, o anaii/ă a propriei perse.ine., o autoanaliză.

CONTROL (iizua!), supraveghere, verificare, cenzură, iar în cibernetică, pilotaj, dirijare, constrângere pentru conformare la tui mode! exercitată de un centru de c. asupra unor efectori. M. Wiener a definit cibernetica : „știința, comunicării, comenzi și controlului la mașini, organisme vii și în societate”. JVntrn efectua-re C. e'te .iee<s,ră conexiunea

inversă, P'tr. ia ferer.iația de !: eieefort la centrul care, (jiiiii astfel mereu informat despre secvențele efectuării pi miei cruufn/: declanșează noi comenzi de mod' rare, reținere, curr.it.iro și ajutare a reacțiilor.

CONTROL SOCIAL, c : iil! narea acțiunilor !:HCI p.*:'.e.ie de către grupuri, r.imunități-, M: eietate ele. C.s. s" ri-alize.'17,t ;ni'i mecanisim" social" care ticjilie": acțiunile altor jiersuani! de ii c-li condiționate (-MIH țmni, prucc-.!.' de socializare. mternalizan manipulare ele.!, ceea ce presupune că include servirea intereselor indivizilor și grupurilor în conflict cu acelea ale persoane!>r controlate. C.s. îndeplinește dec; funcții manifeste sau laicul'- pentru aceste grupuri etc. și chiar pentru indivizii controlați, îi: măsura în care aceștia împărtășesc normele grupurilor etc. l'entru G.H. Head, c.s. face păru-din cu fiindcă depinde do „gra-dul în care imivid își u.iuni”. atitudinile acelora, din grupul :.ău... de gradul în care indii-zii înlr-c-societate pot să-si asume „iitu-dinile altora ear<” sint implic.ai? împreună cu e., într-o iiazuiută comună”. Pentru T. Parsois c.s. este motivația de combateri-a comportamentului violator de norme. Distingînd autoreglarea -; controlul social S.F. Xa.'el susține că numai atunci cînd sLi!>eșle autoreglarea intervine c.s.)< schimb li. Xett subliniază tu.n ierul de reglator al c.s. în .socie-tate pentru adaptarea forței crea-tive, a acesteia, în o;ncord:<il'! (ÇK

concepția sa după care devianța te la norme generează „organi-zare socială continuă.” C.s. care *este social în mecanismele sale poate să nu fie astfel și în func-țiile sale, adică, să nu servească nevoile societății, ei numai ale unor grupuri (H. Gorth și C.W. Mills).

CONȚINUT, totalitatea elemen-telor și proprietăților unor obiec-te, fenomene sau a notelor defi-nitorii ale unui concept; catego-rie filosofică definită prin opoziție *diforma* dar aflindu-se în unitate cu aceasta. C. este modalitatea profundă, materială și procesua-lă, determinată de existența unui obiect pe cînd forma se referă la structura sa externă și internă, aceasta putînd fi variabilă și sclimbîndu-se mai repede decît c. în psihologie, c. este delimitat prin cantitatea și calitățile infor-mației, iar forma apare ca struc-tură informațională, mod de or-ganizare a conduitelor. Exemple: c.-obiectual al percepției și carac-terul ei mtegratu-, ghidire și lim-baj, semnificații și semne, ati-tudini și comportamente. Interpre-tările psihologice urmăresc dialec-tica raporturilor dintre c. și formă, considerînd evoluția mai rapidă a c. și de asemenea, tre-cerea lui în formă și invers. în psihanaliză M- disting un c. man-ifest sau exprimat în imagini si cuvinte, și un c. latent ca ansam-blu de semnificații deținute de inconștient.

CONVENȚIONALISM, doctri-nă subiectivistă care, odată cu H. Poincare, interpretează sim-bolismul verbal, cunoștințele, legi-

le științifice și normele de conduită ea fiind rezultatul unor înțelegeri, acorduri intervenite istoricește între oameni așa cum se induc convențiile între state sau insti-tuții. Astfel se ignoră conținutul obiectu' și necesar al cunoașterii și vieții sociale, deschizîndu-se ca-lea instrumentalismului și opera-tionalismului. Teorie sociologică eu implicații psihologice, susți-nînd că toate normele si mijloa-cele de coraportare a indivizilor, inclusiv limba și dreptul, rezultă din convenție sau sentimente de interes comun. Nu se postulează convenția ca o înțelegere, un con-tract deliberat conștient, ci mai degrabă ca un acord mutual, im-plicit, intervenit și propagat fir-esc, în alt sens, c. semnifică ade-ziunea la conveniențele sociale, atitudinea exagerată de urmare a normelor formale de conduită so-cială și de strictă respectare a lor, mai ales de formalism.

CONVERGENȚA AFERENTE-LOR, proces neurofi/iologic cu des-fășurarea spațio-temțiorală. care stă la baza verigii aferente a procesului perceptual, constînd în aferentarea aceluiași neuron cu informații provenind, simultan sau succesiv, de pe niai multe cât senzoriale. Are efect'- inhibitoare sau facilitatoare asupra neuronu-lui respectiv. Keprezentisid o formă de manifestare a integrării senzoriale, se întâlnește la nivelul neuronilor din formația reticu-lată. din nucleu talamici. nucleul caudal, hipocamp, ariile senzitive, motorii și asociative din cortex. Toate informațiile care parvin la

acești centri nervoși sînt supuse unei tot mai ample operații de sinteză.

CONVERGENȚĂ, în fiziologia văzului, fenomen de întîlnire, focalizare a celor două axe oculare, desemnînd direcția privirii asupra aceluiași punct observat. Opus divergenței binoculare. În neobehaviorism, se califică prin c. mai multe reacții produse de același stimul sau mai mulți stimuli ce produc aceeași reacție. Calificativul de c. a fost folosit de J. Guilford pentru a desemna producția intelectuală care se bazează pe o organizare riguroasă a procesului de gîndire, este unidirecționată operînd critic în alternative („alb-negru”) și neadmițînd decît o singură soluție.

CONVERGENȚĂ CULTURALĂ, fenomen de progresivă apropiere și asemănare a unor culturi (și teorii științifice) inițial deosebite și care, fiind despărțite geografic și comunicațional, ajung la similitudine în condiții de evoluție paralelă, în virtutea unor factori similari de mediu, psihologie, de tipare culturale (P. Ehrenreich).

CONVERSIUNE, 1. în logică, schimbarea locului termenilor unei judecăți, prin înlocuirea subiectului cu predicatul. 2. în psihanaliză, proces sau mecanism mental inconștient în care conflicte și impulsuri reprimite se exprimă ca simptome somatice. Există o varietate foarte mare de simptome de c. — anestezie, paralizie, surzenie, mutism — dar toate au același scop al asigurării protecției împotriva anxietății. Acest lucru

se realizează fie prin evitarea unei expresii directe, conștiente, a impulsurilor stressante, fie prin asigurarea unei posibilități de scăpare din situația disturbantă. Simptomele de c. iau de obicei; forma pierderii sau inhibiției unei funcții somatice, care este în relație directă, simbolică, cu focarul de conflict psihic. Medicina psihosomatică, concepută psihanalitic, izează și *abuzează* de acest concept. Isteria favorizează c. ș. există o speță a isteriei de c.

CONVINGERE (derivat de la verbul latin care înseamnă a învinge sau a demonstra victoria), termenul a dobîndit în psihologic înțelesul de orientare, acțiune. *idee dotată cu certitudine subiectivă*. Kant atribuia^ c. sensul de certitudine logică. În psihologia contemporană și în uzanța lingvistică, termenul nu este însă asociat cu o evidență axiomatică sau categoric demonstrată, ci desemnează, în principal, opțiunile subiective în situații de alegere sau de conflict valoric. C. se impune prin necesitatea internă, ea rezultă din *asocierea unei idei cu o trebuință, din implantarea afectivă a ideii* sau normei, care, astfel, dobîndește valoare. C. este promovată cu energie și apărată atunci cînd este contrazisă și contestată. C. reprezintă o „*idee-forță*” întrucît se impune în comportament și raporturile cu alții. Se disting c. morale, estetice, poli'Jco-sociale, științifice etc. Ansamblul c. intră în alcătuirea sistemului de orientare al persona-

lității- După M. Rockeach, c. e exprimă în atitudini.

COOPERARE, comportament •colaborativ între două sau mai multe persoane, între grupuri, în condițiile unui scop cunoscut, interesul participanților precum «i recompensele fiind egale. Cînd asupra scopului sau a diviziunii sarcinilor nu se stabilește un consens între participanți, apare competiția, în interiorul grupurilor cooperative se dezvoltă o intracțiune mai puternică, comunicarea este mai frecventă. P. Janet se referă la sensul de bază al cuvîntului, de co-operare sau de acțiune colectivă, astfel definindu-se conduitele sociale.

COORDONARE, în genere, **modalitate** operațională de *punere împreună a unor elemente în ordine, chiar de stabilire a unei in-Urrelații și interacțiuni sistemice între ele*. în logică, coraportarea pe orizontală a conceptelor ce țin de aceeași clasă sau se situează la același nivel. După J. Piaget, *asimilări și acomodări reciproce a unor scheme de acțiune*. De ex., atunci cînd privește și ascultă simultan un obiect care emite anumite sunete (o persoană), copilul asimilează obiectul respectiv în mod simultan atît la schema viziunii, cît și la schema **auditei**. Obiectul asimilat fiind același, cele două scheme de acțiune, pînă aici separate, se reunesc într-o schemă de ansamblu, **complexă, care include cu titlul de elemente componente (coordonate) ale unui singur tot**, existente pînă acum juxtapuse. Pia-

get scrie: „există o tendință după care două scheme tind să se asimileze fiecare la domeniul celeilalte, ceea ce revine la faptul că ele se asimilează reciproc. Aceasta reciprocă asimilare, parțială sau totală, constituie coordonarea... pentru ca două scheme anterior izolate să se coordoneze una cu alta într-un act unic, este necesar ca subiectul să-și propună să atingă un scop care nu este direct accesibil și pentru care recurge la scheme ce ținneau de alte situații”. Întrucît c. presupune și modificarea schemelor și totodată a conceptelor, la un nivel secundar, se realizează c. între acomodări. Prin c. reversibile în grupări sau grupuri operaționale se realizează conservarea invarianților. în sistemul lui Piaget c. reprezintă *modalitatea centrală a constituirii și realizării activității intelectuale*. De la c. senzoriomotorii se trece la operații intelectuale care sînt „acțiuni coordonate în sisteme reversibile, astfel înecit fiecare operație corespunde alteia, inverse”. Numărul este, după Piaget, „o sinteză de operații logice, dar care sînt coordonate într-un mod nou în vederea eliminării calităților distinctive”. Inteligența este înțeleasă ca o progresivă echilibrare prin intermediul c. a asimilării cu acomodarea. Piaget consideră că și stările afective sînt supuse c, astfel structurîndu-se sentimentele. C. se identifică cu autoreglajul și mai ales cu formele superioare ale acestuia, cu reglări ale reglărilor. Modelul c.,

intrinsici conduitelor indhidnale, este împrumutat din societate și solidar cu acesta sau este solidar cu autoreglajul sociii. Piaget scrie: „coordonarea generală a acțiunilor po care am invocat-o neîncetat fiind o coordonare interindividuală (sie în aceeași măsura și intraindividuală pentru că aceste acțiuni sint în egală măsură colective cit și exercitate de indivizi”.

COPIL, ființa umană pe traiectoria dezvoltării do la procreație și pină la adolescență; in perioada, intrauterină evoluează polimorf amintind alte spețe decât cea umană; după naștere dispune de un potențial uman încă neactivat și nemodelat ceea ce a obligat pe psihologi să-l considere doar „candidat Ja umanitate”. în condiții normale devine subiect al unei accelerate dezvoltări și este obiectul esențial al educației. Somatic, intelectual și afectiv c. parcurge stadii ce se succed în aceeași ordine. Psihologia c. a relevat specificul organizării sale psihice, care nu poate fi socotit un adult sau „om mic” ci este calitativ altceva. Unii autori subliniază însemnătatea structurilor afective și cognitive ale c. și socotesc că acestea vor fi decisive pentru adult care apare astfel ca un „copil mare”. Alți autori, recunoscînd caracterul necesar al dezvoltării c. consideră că adultul este calitativ altceva, nefiind direct tributar c. ci necesitînd contradicerea și depășirea acestuia. în orice caz, persoana c. trebuie cunoscută și considerată valoric.

COPILĂRIE, vîrsia de la 0 l. 11—12 ani. în psihologia copilului se recurge la următoarele perioade: copilul nou-născut vîrsta sugarului, perioada a nepreșcolară (1—3 ani), preșcolară: (mică, medie, mare — 3 (i-7 ani), perioada școlară (6 - • 1^d 11 ani) după care începe preadolescența.

COPIL-LUP, sau copii „vîlv-tici”, pierduți în natură la o vîstă fragedă și crescuți prin afilire la grupe de animale (mai live-vent, lupi). Din cele vreo 50 cazuri de C.l. regăsiți și studiați (L. Maslow, K. Davis, H. Jie-roii) rezultă următoarele: ii c.l. nu se pot umaniza, autonom ii: afara cadrului social și de acei-, nu-și formează limbaj, gîndire, nu posedă voință și sentimente omenești; 2) c.l. Împrumută comportamentul și regimul de viață al animalelor adoptive; 3) după regăsire (și capturare) c.l. sau tinerii nu sint accesibili reeducării dacă au depășit vîrsta copilăriei, intrucit sistemul lor nervos nu mai dispune de plasticitatea necesară pentru a permite construirea unor procese așa d< complexe cum sint limbajul și gîndirea. Cazurile de c.l. relevă pregnant rolul decisiv al socializării în umanizare.

COPROLALIE (gr. *kopros* -- excrement), tendință irezistibilă de exprimare a unor cuvinte sau fraze cu conținut obscen. Kste expresia unei malformațiuni caracteriale și totodată se intilnește în diferite tulburări sau boli psihice.

COPULĂ (lat. *rfpita* - legătură), calificarea termenului ce îndeplinește rolul de liant (cuplare) a elementelor propozițiunii. Totodată, corelat logic al judecății. Fumție a verbului a fi, care neagă sau afirmă existența unei relații între subiectul și predicatul logic. Prin termenul copulativ se califică subiectele sau atributele ce sint legate prin conjuncțiile y sau *nici*.

CORECTITUDINE, calitate constînd în respectarea scrupuloasă a regulilor și normelor. Poate avea nn sens logic, cînd privește activitatea- intelectuală, sau unul moral, în ordinea raportării la societate, oameni, muncă. C. gîndirii este condiționată de: a) claritatea și precizarea ideilor; b) respectarea principiului non-contradicției; c) întemeierea pe argumente a înlănțuirii ideilor. în ordine morală, c. are mai mult sens de onestitate, respectare scrupuloasă a normelor de muncă și conviețuire socială, respectare riguroasă a legilor, consecvență în îndeplinirea cuvintului dat.

CORELAȚIE, relație de interdependență între doi termeni exprimată fie în faptul că unul nu poate exista fără celălalt (pozitiv, negativ), fii- că modificarea unuia antrenează modificări ale celuilalt (respirație-circulație, cunoașterea-afectivitate). în psihologie, consideriul multitudinea factorilor implicați, se folosește curent calculul de c. Sub raport statistic, c. este tendința anumi-tor măsurători perechi să varieze

concomitent, asle! iutii, cusioaș- terea valorii iiii,i dintre variabile să dea informații asupra tuUiror valorilor modu asociate cu aceasta. Scorul d:- relație sau asocierea se imprimă numeric printr-un raport numit, coeficient de c. în cazul în car." legătura dintre variabilei;- niășurab:!¹ este simplă, se folosește *crficciiifil tic* c. lîravais-IVarvv.. C.lîy poale varia între - - I și: ii în psihologic se utilize-a/i p- larg r/v/-- cii'itn! (>': corelați-? i<' rau".iviU<>' introdus de Ss*. .liii.in

COROLARĂ, .ilitii" a propoziției care derivi '••-u"-it din alta numai în b.i/a rernelor logice.

CORP CALOS, formațiune fasciculară infracerebrală unind centrii nervoși din cele d >ă emisfere cerebrale și asiguriiul coordonarea activității lor.

COȘMAR, vis agitat și chinuitor prelungit cu stări anxioase și depressive după treare. l >e origine psihogenă sau organică (tulburări digestive s-iu cardion-spiratorii).

COTERAPEUT, t.-r-ipe'it asistent sau consultant viitor psihot-rapcut care se •••y-'s-ră timp de aproximativ t:ii an in aplicarea principiilor țși hoterapeutice sub îndrumarea, și -.upraveglUTcM psihoterapeutului

COTIENT INTELECTUAL (Q.T.), noțiune introdusă tic XV. Stern (1912), cotrrpletiiil conceptul de vîrstă mintală al liu A. Binet, rejirezentind un raport între vîrsta mintală și cea cronologică, înmulțit cu 100 (pentru eli'ünarea

zecimalelor) și care devine un coeficient al dezvoltării intelectuale, permițând comparații inter-individuale și intraindividuale prin urmărirea menținerii, creșterii și a descreșterii coeficientului în timpul înaintării în vârstă.]). Wechsler a dat o altă interpretare Q.I., raportându-l la valoarea 100, stabilită pentru nivelul maxim posibil și detenniiind devierile posibile față de această valoare.

COVARIANȚĂ, tehnică statistică de măsurare a evoluției, în același sens sau în sens opus, a două sau mai multe variabile, prezumtiv independente. Se atestă paralelismele de creștere sau descreștere, fără a se putea susține existența unor relații de interdependență (ambele efecte pot fi date de o cauză comună, dar nu cu certitudine). Analiza de c. este un procedeu statistic de a controla sau ajusta efectele uneia sau mai multor variabile necorrelate, datorită condițiilor în care are loc desfășurarea unui anumit experiment. Ea permite, astfel, o evaluare validă a rezultatelor experimentului (G.A. Ferguson, 1959).

CREATIVITATE, termen introdus de G. Allport, în 1938, în urma înțelegerii faptului că substratul psihic al creației este ireductibil la aptitudini și presupune o dispoziție generală a personalității spre nou, o anumită organizare (stilistică) a proceselor psihice în sistem de personalitate, înlocuiește și include, în baza unei noi interpretări știin-

țifice, vechii termeni de spirit inovator, inventivitate, talent. C. are mai multe accepțiuni: de desfășurare procesuală specifică • le formațiune complexă de personalitate, de interacțiune psihică socială, toate intervenind și cronice și fiind *generatoare de II-1* Dcfinindu-se în opoziție cu !, tura reproductivă a activității psihice, cu comportamentul conservator și cu tendințele conservatoare, conceptul de c. a beneficiat de diferențierile observației și demonstrate în sfera cognitivă de către W. James, O. Selz, R.B. Cattell sau J. Guilford, între termenii de gândin noncreativă și creativă, inteligență cristalizată și fluidă, producție convergentă și divergentă. Totodată conceptul de c. s-a despărțit tranșant de reminiscențele mitologice ce dăinuie în înțelegerea talentului, inspirației, genialității, liste repudiată și interpretarea veche a intuiției printr-o transcendență a elanului vital (Uergson). Cu toate acestea c. mi a fost tratată în sens intelectualist. Miiisterberg încerca să acrediteze ideea că inteligența generală este responsabilă pentru orice creație, în orice domeniu,, ignorând nu numai rolul aptitudinilor speciale (artistice, științifice, sportive etc.) dar și rolul altor procese cognitive cum este percepția și imaginația sau rolul factorilor noncognitivi care, după D. Wechsler, sînt importanți chiar în realizarea inteligenței. Simpson criticase testele de inteligență pentru că nu conțin nici

an element ce ar putea indica tendințele spre originalitate. Această rezultă, după McCloy, Meyer, Welch ș.a., *meu degrabă din imaginația cred-oare decît din inteligență*, cei doi termeni nefiind **sinonimi**, fapt justificat dacă ținem seama de indicatorii diferiți ai celor două procese, pe de o parte combinatorică mai mult sau mai puțin liberă în vederea construirii unui proiect intuitiv, pe de alta operare logică riguroasă în vederea rezolvării unei probleme. Totuși unii autori socotesc că imaginația poate fi înțeleasă ca o formă specifică, mai liberă de gândire, de tipul celei divergente, iar c. ar fi, în principal, dependentă de aceasta (J.P. Guilford). Inițial Th. Ribot și apoi J. Piaget și cu deosebire Al. Osborn se pronunță pentru imaginația constructivă sau creativă ca proces predilect al c. Este clar însă că imaginația nu poate fi despărțită, ci numai deosebită, de inteligență din moment ce Piaget interpretează c. ca o „*acomodare cu depășire*” în sens că restructurarea aduce ceva nou, ce nu era dat în premise. Este important de menționat că cercetările lui Getzeis și J. Jackson, ale lui Rippel și R. May, la noi M. Roco și C. Făcăoaru dovedesc că *între coeficienții de inteligență și factorul originalitate nu este o corelație semnificativă*. Inteligența și imaginația sînt complementare și problema nu se pune în ordinea subaprecierii rolului inteligenței în contextul c, ci în al integrării ei ca factor subordonat și al depă-

șirii prin alți factori ai sistemului psihic. Astfel c. se bazează pe operarea algoritmică, dar se afirmă calitativ prin proceduri euristice de natură să depășească deprinderile intelectuale (J. Bruner, Moustakas). În consecință problema c. nu se poate reduce la statistica ponderilor vreunui sau altuia dintre procesele psihice în sistemul psihic. Toate procesele psihice sînt implicate în „evoluția creatoare” dar problema principală este aceea a modului în care ele sînt corelate și orientate, a modului în care sistemul devine emergent. În acest sens se poate înțelege termenul de „experiență transliminală” lansat de Rugg. Recunoscînd atît o funcție reflectorie cît și una creatoare a conștiinței, gnoseologia marxistă contribuie la înțelegerea sistemului c. și la acreditarea ei ca o latură necesară a sistemului psihic uman, latura de transformare a lumii. Aceasta presupune însă ca modelul obiectului să se coreleze cu modelul și dimensiunile acțiunii. Concepînd c. ca un anumit mod de prelucrare a informației (W. Reitman) sau ca „transcendere a informației prin elaborarea unor sisteme de codare eficiente și aplicabile la informația dată” (J. Bruner) trebuie să ne punem totuși întrebări asupra surselor energetice ale prelucrării și transcenderii și să căutăm să înțelegem în ce constă modul de operare creativ. Patologia c. a răspuns recent la aceste întrebări prin evocarea stilului perceptiv și

cognitiv, prin analiza motivelor creative și prin includerea fenomenului creației într-un ansamblu de relații psihosociale. În consens cu A. Adler, c. apare ca un stil «le viață». T.W. Adorno arată ca persoanele „autoritare” își inhibă c. printr-o atitudine rigidă și intuler.iiUă atunci când ea ar putea li stimulată prin atitudini deschise, flexibile și tolerante ce pennt deschiderea, la experiență și la hime. Deci dispoziția spre c. se poate sau nu vâdi încă de la contactele perceptiv cu lumea. K. Sclu'thtel distinge stilurile perceptiv: autocentric, în care primează utilitatea obiectului iar mi însuși'ilc inerente lui și allo-centric caro presupune recunoașterea însușirilor de fapt ale obiectului, atitudinea afirmativă față «le complexitatea lumii externe. Kste ceea ce permite ca permanent să se descopere noi laturi :ile obiectului, să nu se producă „închiderea prematură a structurilor perceptiv” (13. Long) în cercul familiarului explorat fugitiv. \V. Gordou preconizează pentru c. un astfel de montaj perceptiv care să permită receptarea familiarului ca nou, necunoscut, iar a necunoscutului ca familiar, comun. Aceasta pentru ca clin evidență să se detecteze noul. iar ceea ce nu corespunde unei experiențe sil beneficieze totuși «le analogii imediate. Primatul stilului perceptiv alocentric în c. rri implică anihilarea subiectului care continuă să fie factor activ, altfel neputând percepe exact și permanent. C. se bazează

pe un ineputabil comportament de căutare. Autocentrismul peicoptiv nu este de aceea exclus. Subiectul își manifestă preferințele pentru complexitate (McKiitnon), pentru ambiguitatea structurilor (Brunswick), pentru asimetrie (F. Harron). Stilul percepiv creativ este, independent de cîmp (Witkin), „nondogmatic” (M. Jckeach), și presupune o continui alternanță și echilibrare dinamic-dintre detașarea favorabilă obiectivității și implicarea ce niil-loceste prelucrarea informației Shouksmith reduce c. la stilul cognitiv propriu gîndirii productive, caracterizate prin globalitate și direcționare. tVci accentul se pune pe metodă, iar Flannagau va defini ingeniozitatea ca *originalitate de metodă*. Este un mod de a „manevra” informația discrepantă și de a selecta și combina. D.T. Campbell susține că noile idei se elaborează în urma unui proces de „*variație oarbă*”, după care urmează selecția și reținerea soluțiilor optime. *Serendipitatec. adică șansa de a găsi o idee optima este condiționată de „lărgimea repertoriului asociativ”* (S. Mednick) sau de multitudinea varianțelor elaborate pentru a soluțion. una și aceeași problemă (A.Osbui ni. Aceasta presupune să se recurgi la asocierea de elemente foarte îndepărtate, aparținînd deseori unor cadre de referință diferite și cu existență autonomă, în experiența subiectului. A. Koestler a denumit *bisociere* conexiunea unor matrice do experiență independente, în acest fel se elaborează

analogii neașteptate și se operează transferuri (Crosby). Schon conșideră că „orice invenție în știință, tehnică sau artă are la bază un transfer conceptual care permite punerea vechilor concepte în contexte noi, restructurarea și utilizarea lor ca modele proiective”. Demersurile transformative, opera de idee și imaginație, nu ar putea să se desfășoare în absența unor imbalduri lăuntrice, a unor relații de necesitate care să le solicite și întrețină. încă Th. Ribot arată că emoțiile și trăirile afective îndeplinesc funcția de „resorturi” ale creației. S-a observat că persoanele creative sînt stăpînite de o anxietate specifică, iar psihanaliztii au susținut că la baza fiecărui act de creație este un joc de tensiuni, un conflict intern. actul creator prezentîndu-se ca o sublimare sau compensare a conflictului. Dacă însă fenomenul este interpretat doar prin prisma homeostaziei, a redobîndirii echilibrului, perspectiva creației nu mai poate fi argumentată, întrucît reechilibrarea poate fi realizată, de regulă, prin mijloace cunoscute. Punerea c. în strînsă dependență de motivație și afectivitate, la care au ajuns cercetările mai recente, presupune să se ia în considerare natura și sensul motivelor sau sentimentelor. O categorie de motive duc la rezolvarea de rutină a problemelor. Mackworth, făcînd deosebirea între rezolvarea de probleme date și găsirea de probleme noi, arată că acestea presupun „detectarea unor defi-

cit nțe”. Kste deci n< >esar ct să existe o insatisfacție și năzuințe optimizante. A. Maslow divide motivele în homeostatice sau defensive și „de creștere”, aceste,i din urmă, asemenea trebuințelor de performanță, relevate de Atckmson, și curiozității epistemice, studiate de Berlyne, nefiind supuse legii „reducției (le tensiunii) după, satisfaceri sicvențiale, și mijlocind, deci, nelimitat depășirea situațiilor și iitodepflșire i, optimizarea și perfecționarea. j\`o-tiuafia intrinsecă este de uc.-'-a, sub raportul C, mult superioară motivației extrinseci, luteran/c>--'-nitii<, considerat ca atitudine, contribuie la e. după nivelul la cărt-este dezvoltat (Al. Koco:). *Motivele, creative exprimă nevoia de noutate și deci orientează spre nou, ele valorizează în principal originalitatea, sînt divergente și complexe* (G. Steiner, F. Barron). Atitudinile, asemenea motivelor, pe care le includ, se divid — după H. Anderson, R. Shapiro, (\ Rogers -- în noncreative și creative. Aici intervine în principal *opoziția dintre conformismul blocant și ivm-conformismul de tip epistemic și pragmatic care expumă întotdeauna opoziție, critică și este de aceea generator de probleme*. Kneller consideră că principalul obstacol în formarea atitudinilor creative îl constituie rigiditatea intelectuală și nevoia de securitate personală. R. Woodwortli și Kruchfield au găsit o relație directă între tendințele conformiste (în cunoașterea și acțiunea practică) și lipsa abilităților creative. Teama și

neîncrederea în sine paralizază și reprimă forțele c, pe când cutezanța și încrederea în forțele proprii le dezvoltă (R.J.Shapiro, Al. Osborn). Intrucît inconștientul îndeplinește un rol de seamă în determinarea noilor idei, se consideră a fi creativă atitudinea de acceptare a propriilor impulsuri, R. Shapiro notînd că „*inspirația are loc cînd egoul își suspendă momentan funcția de cenzură*”. Al. Osborn, de asemenea, recomandă ca în momentele rezervate producerii de noi idei cenzura să fie suspendată, ea fiind în fapt doar amînată pentru că ulterior se actualizează, în vederea selecției și evaluării noilor idei. întotdeauna un act creator este legat de riscul nereușitei, deosebit de lansare în necunoscut și se opune unor forme preexistente. De aceea H. Anderson socotește necesară *atitudinea de asumare a riscului, de independență în acțiuni ca fi dispoziția spre autoevaluare critică*. A fi creativ înseamnă, printre altele, a dispune de un „cadru intern de evaluare” la care să te raportezi în principal fără a fi sclavul aprecierilor ce vin din afară (C.L. Rogers). De aici și o doză de siguranță de sine ca și un spirit de convingere necesar pentru adoptarea de decizii ferme. Nu este însă vorba de vreun fixism în anumite formule. Ceea ce domină la creativ sînt scopurile fixate care determină o „*permanență a preocupărilor*” în orice stare și dincolo de cadrele exercitării profesiunii. Creatorul este un entuziast al valorilor, pe care le re-

cunoaște și le susține la alții, nefiind dispus să respingă numai pentru că intervine discordanța cu propriile opinii. *Sentimentul noului și repulsia față de schemele rigide și banale* (semnalată de Rollo May) obligă la toleranță față de alte noutăți decît cele elaborate personal și chiar la un cult al originalității, caracterizată de F. Barron ca măsură a distanței față de ceea ce este cunoscut, comun, uzual. în aceeași ordine de idei se înscru și nonconformismul și nonconvenționalismul. Zonalibeni a operării în scopul producerii noului cu măsura sa de originalitate, uneori plonjînd în oniric sau aventură, este însă limitată de controlul valoric, întemeiat științific sau estetic și raportat la utilitatea sau recunoașterea socială. Așa cum recunosc majoritatea autorilor, autenticitatea c, deși implică momente de originalitate formală, se definește prin originalitate de conținut, probat valoric, în consecință, atitudinile față de sine, de propriile acțiuni și raporturi se cer a fi corelate cu atitudini sociale valoroase, cum sînt devotamentul față de interesele generale, angajarea și inserția socială, spiritul revoluționar. Dacă nu ar fi acestea, nu s-ar putea dezvolta satisfăcător nici atitudinile față de sine, generatoare de nou. După cum observăm, din prezentarea atitudinilor creative, acestea nu sînt dispuse și nu pot fi tratate izolat deoarece se coarticulează conform unei logici, se reclamă și se includ reciproc. De ex., inițiativa nu

poate fi despărțită de atitudinea antirutinieră, de sensibilitatea la Implicații (R. Shapiro) și înclinația spre problematizare, de interes și responsabilitate socială. Deci, prin atitudini ca vectori cu funcții principale în autodeterminarea creativă se deschide accesul spre studii integrative al personalităților, întotdeauna creative prin unicitatea lor (M. Ruber) dar susceptibile de o clasificare graduală în ordinea: slab creativi, mijlocii și înalt creativi. E. Hilgard arată că în problema c. „studii de personalitate deschid perspective mult mai largi decît cele de învățare sau de aptitudini cognitive”. *După opinia noastră orice definire a c. la nivelul personalității va trebui să se refere la interacțiunea optimă, generatoare de nou, dintre atitudini și aptitudini. Aptitudinile nu sînt creative prin ele însele, ci devin astfel în măsura, în care sînt activate și valorificate prin motive și atitudini creative.* în acest sens înțelegem C. ca o expresie a personalității (E. Fromm, V. Pavelcu), ca o funcționare deplină și pleneră a personalității, prin „întîlnirea experienței interne cu cea externă”, prin „autoactualizare” (A. Maslow, Gollann, C. Rogers). în fond, actualizarea *eului* printr-o experiență intensă și acută a acestuia (E. Young, H. Willis) este o întîlnire a subiectului cu lumea sa, este o interacțiune specifică cu lumea (Ponomarev). Numai prin teza existențialistă a exprimării autentice a *eului* nu înțelegem valoarea produsă de c. dacă nu o

concepem pe aceasta ca o interacțiune constructiv-transformativă între subiect și lume. A. Maslow a fost nevoit să discrimineze c. ca expresie a personalității de c. cu talent special, iar E.S. Taylor a decelat cinci niveluri ale c. considerate ca: 1) *expresivă*, 2) *productivă*, 3) *inventivă*, 4) *inovatoare* și 5) *emergentă*. Este însă semnificativ faptul că aceste nivele ale c. nu pot fi corelate cu nivelele însușirilor pe care J. Guilford le stabilește pentru sistemul intelectului: flexibilitate, fluiditate, originalitate, elaborare. Cu excepția originalității, definitorie pentru c, celelalte însușiri, asemenea temperamentului ca baza dinamico-energetică nespecifică, nu sînt direct proporționale cu c. întrucît aceasta presupune, în ultimă instanță, stil și motivație deosebite (M. Roco). Dar modul de cunoaștere ca și motivele, atitudinile sînt în directă legătură cu mentalitatea colectivă, cu regimul de activitate și relațiile interpersonale și sociale. în legătură cu această dependență și în condițiile rolului pe care behaviorismul, ce socotește C. un „comportament operant antrenabil”, îl rezervă învățării, în perioada postbelică s-au dezvoltat foarte larg diverse forme de c. colectivă sau grupală (Al. Osborn, W. Gordon, Facheux și Moscovici). Se consideră, în spirit optimist, că „*oamenii ar fi mult mai creativi dacă li s-ar explica în ce constă de fapt creativitatea*” (A. Haven). Aceasta se referă atît la c. indivi-

C

<luaă cît și la cea colectivă acesta valuri fiind, în condiții speciale, pe j>ritna. Grupele, ca sisteme de roluri, ca sisteme de comunicare generativă, înarmate, prin cursuri *ad-hoc*, cu repertorii de procedee euristice și imaginative, educate în sensul atitudinilor creative și organizate astfel incit să deblocheze și să facă expansive aceste atitudini, ajung extrem de productive și creatoare, după cum o dovedesc experiențele curentelor de *brainstorming* și *intetică* ș.a. Totuși, trebuie să recunoaștem că oricît de spectaculoase ar fi succesele grupelor ire. tîve dirijate și special instituite de psihologi, mai importantă este generalizarea în condiții curente a relațiilor lor și metodelor creatoare și în primul rînd *expansiunea în educația școlară și în educația (uluir J'ir a formulelor de învățare creativă, din care rezultă C, ca formațiune permanentă a persoanelor și n colectelor.*

CREATOLOGIE, termen introdus de noi pentru a desemna în limba română disciplina complexă ce se ocupă de tehnicile, procesele și formele creației. Este știința despre creativitate, imoral isind și cunoștințele pe care le oferă diverse curente cum sînt br;ili)stormintr-ul și sinectica.

CREDINȚA, opinie fermă, convingere puternică, certitudine subiectivă asupra unui fapt sau a unei relații care nu este de domeniul evidenței și uneori nici nu se poate demonstra, cum este cazul în c. religioasă. Se datorește întăririi afective a unor relații

cognitive în <<>ndițiile în care d'moiistrațiile raționale- sînt inconsistente sau imposibile. în sen-, figurativ, C. este orice opțiune sau opinie fermă.

CREDULITATE, atitudine, înclinație către a crede cu ușurința și fără nici un fel de verificare cele comunicate de alții. Implică nai-vitate. A nu se confunda cu încrederea în oameni. C. este necritică și poate permite influențări nocive, decepții etc.

CREIER, ansamblu de ganglioni și căi nervoase, situat la extremitatea cefalică a animalelor, cu simetrie bilaterală. La vertebrate se formează din extremitatea anterioară mărită a tubului neural. Morfologii deosebesc, *grosso modo*: c. mare (*emisferele cerebrale*), c. mic (*cerebelhini*), bulbul (*medulla oblongata*). Clasificarea actuală e mai complicată: proscencefal (tiencefal -(dienccefali, mcsencefal (*teefum, tegumentwn și crus cerebri*) și rombencefal (mczencefal: cerebel, pons și mielencefal = bulbul). Emisferele cerebrale sînt acoperite de „mantaua” (*pallium*) cu falduri foarte bogate la om. Diencefalul cuprinde talamusul, hipotalamusul (în conexiune cu hipofiza sau glanda pituitară) și epitalamusul (în conexiune cu epifiza sau glanda pineală). în *pallium* se deosebesc, structural și fiziologic, dar și filogenetic, un *arhipaUinn*, un *pacopallium* (rinencefal) și un *ncnpallium* (sediul funcțiilor celor mai evolute). Porțiunea superficială a ciicumvoluțiilor paleale, adevăratul sediu al acestor

funcțiuni („corticalitatea”) este *cortexul cerebral*, pătură de substanță cenușie. Mezencefalul este corelat cu starea vigiliă; rombencefalul, cu coordonarea mișcărilor și funcțiunile vegetative elementare; diencefalul, cu viața afectivă elementară; neocortexul, cu funcțiunile vieții conștiente, cu vorbirea, cu inițiativa etc. Dacă studiul morfologiei c. este mai vechi, în știința despre fiziologia cerebrală s-a avansat numai în secolul nostru, odată cu Pavlov, Ch. Sherrington. E. Adrian, Penfield, P. Anohin, A. Pessard, H. Gastaut și cu neurocibernetica.

CREIER ELECTRONIC, „mașină de gîndit”, prelucrînd informații (date) conform unor algoritmi, după programe *autonome*; funcționarea este discretă (da/nu), în timp ce creierul propriu-zis funcționează mixt (digital/analogic). Nu numai diferența între numărul elementelor (10^8-10^9 pentru un calculator, 10^{10} pentru creierul uman) sau deosebiri în miniaturizare explică de ce calculatorul nu este un „creier”, ci și diferențele de compoziție chimică, structură morfologică și funcțională Ce. nu este viu, este un produs tehnic din materiale inerte, însă analogiile ce. cu creierul uman, ca și evidențierea deosebirilor sînt fecunde atît pentru tehnica calculatoarelor cît și pentru psihologie.

CREIERUL ANTERIOR v. ÎELENCEFAL.

CREPUSCULAR, sindrom al tulburării conștientei caracterizat printr-o profundă alterare a reflectării senzoriale, cu păstrarea

automatismelor motorii, ceea ce oferă un aspect relativ coordonat și coerent actelor și comportamentului bolnavului.

CRETINISM, boală cronică, de natură endocrină, care se manifestă printr-o imperfectă dezvoltare corporală și mentală. Cretinul este ușor de recunoscut după aspectele sale fizice și psihice și a racteristice. Astfel, talia este nîieă (pitică), abdomenul mare, picioarele scurte în raport cu truiif. u;l, craniul sub dimensiunile norm.tie. rădăcina nasului căzută, gura mare, gîtul scurt, uneori cu gușă. Tulburările psihice constau în înapoiere mentală (percepție greoaie, limbaj întîrziat, înțelegere dificilă), dispoziție apatică, comportament molatic, preocupări limitate etc. Boala este congenitală sau apare în prima copilărie, fiind cauzată de absența sau de tulburările funcționale ale glandei tiroide. Tratamentul medical administrat cît mai de timpuriu dă rezultate satisfăcătoare. în regiunile unde cazurile de c. sînt numeroase, se duce o intensă activitate medico-socială de prevenire și eradicare a afecțiunii.

CRIESTEZIE (gr. *krios* - frig, *aistesis* — sensibilitate), senzație cutanată de rece în absența unui stimul termic corespunzător, generată de tulburări nevrotice, nefritice, arteriosclerotice.

CRIMINOLOGIE, știință multidisciplinară care se ocupă de fenomenele crimei, de originea și dezvoltarea comportamentelor iu-

fracționale, de particularitățile acțiunilor criminale individuale și grupale, do structurile psihice particulare ale persoanei criminale, de combaterea, prevenirea actelor criminale și de mijloacele de reducere. Se deosebește de criminalistică, care este o disciplină tehnică reunind procedeele de depistare a crimei și persoanei făptuitorului.

CRIPTESTEZIE, sensibilitate ascunsă și necunoscută prin cave se produc, după Ch. Kichet, relațiile metapsihice de tipul telepației; în psihologia engleză, percepție extrasenzorială.

CRISTALIZARE - DECRISTALIZARE, termeni împrumutați din fizică și având un sens analogic și în psihologie, indicând fie încheierea fermă și rezistentă a structurilor psihice și comportamentale, fie disoluția, destrămarea acestora. R. B. Cattell (1938) a introdus termenul de inteligență cristalizată opusă celei fluide. În teoria atitudinilor se folosește termenul de c. a atitudinilor și relațiilor.

CRISTALIZARE AFECTIVĂ, termen metaforic ce desemnează „fenomenul de transfigurare a obiectelor, persoanelor, situațiilor sub influența sentimentului sau a pasiunii” (V. Pavelcu). Fiind un proces de „transmitere axiologică” ce implică și iluzionarea sau idealizare, întrucât pulsunile afective structurate se proiectează asupra obiectului, pe care-l redă într-o anumită lumină și cu însuși exagerate într-un sens sau altul, cristalizarea poate produce efecte opuse

după cum se dezvoltă ca amăgire, eroare sau chemare spre înfăptuire și perfecționare. Cristalizarea este sinonimă cu integrarea progresivă a sentimentelor, fapt în care, după V. Pavelcu, se reflectă toate însușirile personalității. Fenomenul opus este acela de *decrystalizare* (v.).

CRITERIU, indicator, normă, sistem de referință în raport cu care se efectuează o evaluare sau comparație; activitatea reală sau componente ale acesteia asupra cărora se fac anticipații și în care variabila psihică investigată este considerată a fi esențială. Succesul sau reușita unei întregi cariere profesionale reprezintă c. *ultim*, necesar validării probelor psihologice sau unui întreg sistem de investigare. Acesta neputând fi însă utilizat, se apelează în mod curent la c. *imediate* sau *intermediare* care sînt substitute ale c. *ultim*. Succesul profesional este descompus astfel în *variabile-criteriu*: a) date de producție (timpul necesar efectuării unei operații sau realizării unui produs într-o muncă nerepetitivă, numărul ciclurilor operaționale în 15 minute pentru o muncă repetitivă cu operații relativ scurte, producție lunară sau pe mai multe luni etc), care reflectă incomplet dar direct succesul; b) date relative la morbiditate, accidente, absențe, stabilitate în muncă, care reflectă indirect succesul; c) date asupra instruibilității profesionale (cantitatea de timp necesară atingerii unui anumit nivel de îndemnare sau nivelul de îndemnare atins într-o anumită perioadă de timp.

intervalul necesar atingerii nivelului maxim de îndemnare, momentul plafonării curbei performanței pentru sarcinile repetitive simple). C. intermediare alese trebuie justificate prin demonstrarea gradului ridicat în care acestea permit anticiparea asupra c. ultim, singurul cu adevărat valid. *Cerința de c.* în elaborarea unei probe psihologice sau în alcătuirea unei baterii de probe constă în asigurarea unor înalți coeficienți de corelație sau validitate între performanțele la probele psihologice și cele din activitatea reală. Prin introducerea rezultatelor la probele psihologice într-o ecuație de regresie se poate determina performanța probabilă la c. (potențialul de reușită profesională), validarea bateriei fiind stabilită prin corelația dintre scopurile precise (probabile) și scopurile reale din activitatea profesională. *Individualizarea cerinței de c.*, adică determinarea clară a ceea ce se investighează la un moment dat, ascunde pericolul formării unei optici atomiste asupra personalității, a considerării acesteia ca fiind alcătuită din entități corespunzătoare funcțiilor sau proceselor măsurate. Rezultatele obținute pe baza prelucrării statistice a datei ir referitoare la manifestările psihice investigate, trebuie să fie privite ca expresii concentrate ale unor simptome, simptomul nefiind identic cu trăsăturile reale caracteristice.

CRITICĂ, proces intelectual de *discriminare a adevărului de fals, a valorii de nonvalnan* și a punerii

lor în opoziție. Gîndirea c. operează prin confruntare cu ceea ce este prestabilit ca adevărat și valoros. Spiritul critic este o atitudine tinzînd spre evaluarea riguroasă a faptelor, fără a tolera ceva din ceea ce nu se justifică valoric. Analiza critică aplicată unor date științifice, activității individuale sau colective, comportamentelor etc. își propune să discearnă în termeni contradictorii adevărul de fals, pozitivul de negativ și să scoată în evidență erorile, defectele și cauzele lor pentru a le elimina. În viața socială și educație c. este constructivă în măsura în care fără a ignora ceea ce este pozitiv și prin sprijinirea pe acesta, acordîndu-se oamenilor încredere, contribuie la diminuarea și înlăturarea deficiențelor. *Criticismul* este o exagerare a c. și tratarea negativistă unilaterală a obiectului supus analizei.

CRIZA, moment sau fază a unui proces, constînd din conflicte acute, privațiuni, decompensări, neacoperire a unor expectații, dificultăți și alte fenomene negative ce pot fi urmate de progres sau regres. Există c. de creștere legate de relațiile dizarmonice ce intervin în evoluția organismului și care, de regulă, duc la o etapă superioară a dezvoltării. Momentele de c. nervoasă reprezintă contradicții a căror rezolvare coincide cu depășirea c. în dezvoltarea psihică intervin, după psihogeneticieni (H. Wallon, Carlmichael) faze de c. care se explică după Jnhelder nu atît

prin condițiile evoluției psihice ca atare cît prin cerințele educaționale și sociale. M. Mead a constatat că la anumite populații primitive nu există o c a pubertății pentru că nu se pun anumite probleme socioculturale. În genere fenomenele de c. psihică pot fi calificate ca normale sau anormale și de asemenea ca tranzitorii sau persistente. C. psihice sînt specificate drept intelectuale, mnemice, voliționale și mai ales afective și de personalitate.

CRMOZOM, formațiune filiformă plasată în nucleul celulelor care, prin constituția sa, acid dezoxiribonucleic, histone și alte substanțe specifice, îndeplinește funcția de purtător al materialului ereditar. Numărul și forma c. sînt caracteristici ale speciei. Omul deține două seturi a câte 23 de c. dispuși în pereche: 22 de perechi sînt autozomi sau c. omologi funcțional, iar o pereche este constituită din heterozomi sau c. sexuali, diferiți prin combinarea în perechea cromozomică în celele masculine (xy) și cele feminine (xx).

CRONAXIE, după Lapicque, timpul minim necesar (prag) pentru a obține efect excitator la o intensitate a stimulului egală cu dublul reobazei (= intensitate ce dă efect la un timp nelimitat). Valorile c. se modifică în cazuri patologice și cresc pînă la dispariția efectului excitator, la orice durată a stimulației. C. este un parametru al excitabilității nervilor și mușchilor.

CRONOMETRARE, metodă de măsurare și analiză a timpului de muncă, a timpului de folosire a utilajului și a celui de mișcare și transformare a obiectului muncii, a duratei elementelor unui proces de producție, care se repeta identic, de regulă, la fiecare unitate de produs. Prin c. se studiază timpul operativ sau cel de funcționare utilă a utilajului. C. poate fi efectuată cu sau fără evaluarea ritmului de muncă, în mod continuu, repetat, selectiv-grupă, în funcție de durata elementelor analizate și de necesitatea studierii totale sau parțiale a operației. C. *continuu* constă din măsurarea diferitelor elemente de muncă, studiate în succesiunea lor tehnologică, fără întrerupere, de la începutul pînă la sfîrșitul operației (ciclului) respective. Sfîrșitul unui element corespunde cu începutul celui următor, durata elementului rezultînd fie prin diferența între înregistrările timpului curent, corespunzător punctelor de fixare, fie prin citirea directă pe cronometru (la c. cu revenire la zero). Procedul se utilizează la studierea operațiilor care au elemente de muncă **CI** durată mai mare de 3 sec. Procedul c. *repetată* constă din înregistrarea duratelor elementelor de muncă ale unei operații, luate separat, într-o anumită ordine de alternanță. Se utilizează la studierea elementelor de muncă avînd o durată mai mică de 3 sec. Procedul de c. *selectivă* constă din înregistrarea separată a duratelor unor elemente de muncă, ce se

urmăresc în mod special, indiferent de ordinea și durata lor. Procedul de c. selectivă-grupată constă din înregistrarea duratelor elementelor de muncă ale unei operații grupate variabil de la un ciclu la altul. Durata fiecărui element în parte rezultă din diferența dintre durata ciclului complet și durata grupei cu elemente ce nu conțin elementul de muncă ce urmează a i se stabili durata. Se recomandă pentru studierea operațiilor ale căror elemente de muncă au durate scurte (sub 3 sec.) și pentru care, din motive obiective, nu se pot stabili timpii pe baza sistemelor de normative de timp pe mișcări.

CUE-CUES, termeni aparținînd teoriilor clasice asupra percepției spațiului, introduși de Hering și Helmholtz, desemnînd variate submecanisme perceptive care sînt confundate cu înșeși proprietățile corespunzătoare obiectului. **Cue-Cues** înseamnă, în același timp, mecanism, stimul, semn și simbol. Psihologii americani au înlocuit acest termen cu *clue-clues*, care etimologic înseamnă „cheia”, dar științific este unul și același lucru cu *cue-cues*. Au existat și mai există încă contestații la adresa acestor împărțiri ale mecanismelor perceptive în subprocese. Așa cum ar[?]*[^] Smidht (1957), trebuie făcute două modificări es[^]y i e î teoria clasică d&=^te **clie**: a) este necesar c* presupunem că fiecare "Punct din spațiu este reprezentat de un punct pe retină. Există un raport între puncte și

energia configurațiilor, ceea ce reprezintă o calitate esențială a stimulării perceptive; b) aceste **cue(s)** sînt întotdeauna în interacțiune, în unele condiții unul dintre ei fiind mai important, în altele, altul. Boring (1947) arată că trebuie să se facă distincție între **cue** și **clue**, în sensul că **cue** se referă la ceea ce pune în mișcare răspunsul, la senzații, furnizînd materialul brut, iar **clue** se referă mai mult la gîndire, acționînd ca un calculator, descoperînd semnificații.

CULOARE, proprietate a energiei radiante rezultînd din frecvența, amplitudinea și forma undelor, în anumite limite, recepționată și discriminată vizual. Se disting culori acromatice (alb, gri, negru) și culori cromatice, rezultate din analiză spectrală și prezentînd calități de nuanță, puritate și strălucire.

CULORI FUNCȚIONALE, culori ce pot reprezenta un factor important de întreținere a capacității funcționale a ochiului și de prevenire a oboselii generale. Influența psihică a culorilor este cunoscută de multă vreme. S-a constatat astfel că nuanțele închise, întristează, iar culorile prea vii obosesc. De aici ideea vopsirii pereților, a utilajului și în general a obiectelor folosite în procesul de producție, a camerelor de locuit, a birourilor de lucru, a atelierelor de creație în culori care să nu obosească. Primul factor ce trebuie luat în considerare în alegerea culorilor

se referă la lumina pe care acea-
tea au posibilitatea s-o disper-
seze. Culoarea albă reflectă toate
radiațiile luminoase pe care le
primeste cu cea mai mare eco-
nomie, deoarece nu absoarbe ni-
mic. Negrul este opusul acea-
teia, absorbind toate radiațiile
primite. În general, *pentru a
obține o emoție pozitivă, foarte
importantă în creșterea capacității
de muncă, se folosesc culorile care
reflectă bine radiațiile luminoase,
care dau mai multă lumină și
sînt activatoare.* Folosirea rațio-
nală a c.f. are urmări favorabile
asupra capacității de muncă și,
ca atare, micșorează numărul ac-
cidentelor de muncă, reduce re-
buturile, îmbunătățește calitatea
produselor, crește productivita-
tea muncii. Experimentările efec-
tuate pînă în prezent, la noi în
țară și în străinătate, au ară-
tat că rezultate bune se obțin
prin folosirea următoarelor cu-
lori: albastru-gri; bej și verde-pal.

CULPABILITATE, stare a ce-
lui care este dominat de senti-
mentul și ideea că a comis o
greșeală și resimte mai mult sau
mai puțin intens vinovăția sa.
De aici așteptarea unei pedepse
sau chiar tendința spre auto-
pedepsire. Vinovăția poate să
aibă numai un caracter imaginar
sau să se reducă la gînduri,
intenții, dorințe nepermise. Ac-
centuarea stării de c. poate duce
la perturbări patologice. În mod
firesc însă, orice greșeală gravă
antrenează coiiflicteinoale, chi-
nuri ale conștiinței. În sens pato-
logic intervine complexul de c.

CULTURĂ, concept de maxima
complexitate, încărcat cu o mul-
titudine de valențe și sensuri,
de unde și dificultatea
definirii lui unitare. Krocker și
C. Kluckhohn au inventariat 160
de definiții ale c., clasificabile în
șapte grupe: *descriptive, istorice,
normative, psihologice, structurale,
genetice și incomplete.* Mai
vechi și uzitate sînt două în-
țelesuri ale termenului: a) c. ca
*ansamblu al mijloacelor, tehnicilor,
cunoștințelor, normelor și insti-
tuțiilor* proprii unei societăți în-
tr-un moment istoric și caracte-
rizînd procesele materiale ale acea-
teia; în acest sens concret și
comparativ (E.S. Taylor) se poate
vorbi de mai multe c. și nu de
una în genere; b) c. ca *stadiu al
evoluției formației spirituale a oa-
menilor* și constînd din artă, mo-
rală, filosofic, drept, știință, reli-
gie etc; este un sens restrictiv,
privind doar sfera spirituală. O.
Spengler a introdus distincția
dintre civilizație, socotită *C. mate-
rială* și c. *propriu-zisă, cea spi-
rituală.* Această despărțire nu
poate fi absolutizată, dată fiind
nu numai posibilitatea decalaju-
lui, dar și interacțiunea necesară
dintre structurile materiale și cele
spirituale ale c. Fenomenul de c.
nu poate fi conceput și studiat
unilateral dacă este să urmărim
metodologia științifică introdusă
de marxism în domeniul disci-
plinelor sociale. De aceea trebuie
adoptat ca bază conceptul exten-
siv al C. ca fiind ansamblul mij-
loacelor, proceselor, produselor,

,-tructimii.r care rezultă din sepa-
rarea și opoziția față de natu-
ră, din transformarea naturii și
emanciparea de aceasta în cons-
trucția și existența sociocultu-
rală. Deci, este c. tot ce nu ține
nemijlocit de natură, de la o
simplă unealtă și pînă la cele
m.î înalte creații artistice, fiind
i.w.uitat al muncii omului și
dezvoltării lui istorice. B. Mali-
nowski construiește teoria c. în
prelungirea biologiei. Iii scrie:
„Cultura este înainte de toate
uu aparat instrumental care per-
mite omului să rezolve mai bine
problemele concrete și specifice
pe care trebuie să le înfrunte
în mediul său cînd își satisface
trebuințele, sale.” E. Boas, fon-
datorul școlii antropologice de la
Chicago, înțelegea pluralist c. și a
propus delimitarea de arii ale
c., studiul schimbărilor inter-
culturale și adîncirea specificului
fiecăreia din c. Fiecare din ele-
mentele unei c. îndeplinește func-
ții relaționale și reprezintă o
valoare. Aceasta devine nota dis-
tinctivă a fenomenelor de c.
iii- eu este tratată moral, ca în
etnologi..! (B. Malinowslu, Rad-
c'dfic-İrown, C.L. Strauss) sau
"- "vergent pe modelul de perso-
n ihtate umană ca în antropolo-
gi culturală (G. H. Mead, A.
Kardiner, U. Linton). Socialul și
"• İltur.diii sint așa de sudate
"•<:it ajung să se confunde, dacă
"•i se ține seama de coeficientul
"• valoare social-umană. Al. Tă-
"ase definește c. ca „totalitate a
produselor materiale și spirituale
"le muncii omenești, rezultate ale

C

*practicii și transformării mediului
natural și social, al dezvoltării și
perfecționării omului”.* Deci, ac-
centul se pune pe produse și
rezultate care exercită o influență,
mijloces semnificativ și diferen-
țial existența umană (v. Caramel-
lca). De aici, preocuparea pentru
modele culturale implicite sau ex-
plicate ce reglează conduitele, sînt
transmise prin simboluri și con-
stituie realizările esențiale ale gru-
pelor umane. Mever Fortes con-
sideră că analiza cuUrologică se
oprește asupra „calificativelor” fe-
nomenelor sociale și, adăugăm noi,
asupra dinamicii lor progresive.
C. își încetează ființarea cînd nu
mai este generativă, nu produce
noi valori. Fiind un subsistem al
macrosistenuiului social, C. pre-
zintă un ruvel de funcționalitate
și o mare complexitate. În dina-
mica fenomenelor culturale intră
cu necesitate momentele: cog-
nitiv, pragmatic, comunicațional
și creativ sau axiologic. Între
existențial și axiologic se constată
unitat”. Studiul c. apelează la
variate strategii structuraliste,
factoriale sau istoriste. Analiza
fenomenelor culturale ține în-
totdeauna seama de o schemă
și de anumite categorii cum sînt:
după Pritchard, C. *materială*, or-
ganizarea economică, controlul so-
cial, concepția, arta, limba, edu-
cația sau, mai recent, după Wis-
sler, graiul, trăsăturile materiale,
arta, mitologia și știința, practi-
cile religioase, sistemele sociale
și familia, proprietatea, guvernă-
mintul. Se caută o schemă uni-

versaia aplicabilă tuturor c. sau un „numitor comun” alcătuit din categoriile proprii oricărei e. (G. Murdock). Aceste categorii se centrează în jurul existenței umane și M- Titiev le grupează după cele trei mari linii ale comportamentului uman: a) omul fiță de habitat 'economie, tehnologie); b) omul față de om (organizare și relații sociale); c) omul față de necunoscut (simbolică, cunoaștere). Importantă este surprinderea ierarhiei și emergenței sistemelor de c., acestea avînd o legătură directă cu geneza personalității, în psihologie, termenul de c. este aplicat pentru a califica nivelul calitativ și modul de organizare a limbajului, sentimentelor, atitudinilor și pentru caracterizarea atît a conținutului cunoașterii și trăirilor cît și a stilului intelectual și afectiv. Ralph Linton a folosit termenul de „fundament cultural” al personalității.

CULTUROLOGIE, studiază și interpretează științific fenomenele culturale. Termenul a apărut pentru prima oară în scrierile lui W. Oitwald, 1909 (*Kulturologie*). În 1939 L.A. White inventează și introduce în literatura antropologică americană același termen, independent de J. Oswald. *Cultwologia* lui L.A. White este similară cu „știința culturii” (E.S. Taylor). Din punct de vedere culturologic, cultura reprezintă organizarea obiectelor și evenimentelor depinzînd de simboluri — limbă, obicei, unelte, credințe etc. — într-un con-

C text extrasouiritic, ci apoi ea să fie studiată independent do cei ce o creează și o poartă, oamenii. K.H. Lowie arăta că „în cursul ultimilor o sută de ani a devenit tot mai clar că cultura... reprezintă... un domeniu distinct”. Cultura nu poate fi însă desprinsă de social, ea nu este un fenomen supraorganic și suprapsihic, culturalul și socialul alcătuiind un sistem mteracționist. În psihologie, se menționează metoda culturologică constînd din cercetarea și explicarea formațiunilor de personalitate prin studiul morfologic al culturii de apartenență.

CUNOAȘTERE, categorie filosofică tratînd relațiile din' re subiect și obiect, modelul general, de principiu, al asimilării și reconstrucției informaționale a lumii obiective de către subiect. C. comună este studiată de gnoseologie iar cea *științifică* de epistemologie. Marxismul afirmă relația de unitate dintre c. și practica soci il-istovică, aceasta din urmă fiind izvor, bază și criteriu de verificare a c. K. Gonseth susține principiul „deschiderii la experiență” al c. Teza cognoscibilității lumii, susținută de marxism, se corelează cu cea privind dialectica relațiilor dintre adevărurile relative și adevărul absolut către care omenirea avansează nelimitat. În consecință, deși atribuită unui subiect-robot, și interpretată categorial, c. este recunoscută ca un

proces ce reunește senzorialul și **logicul**, empiricul și teoreticul și **care** se desfășoară perpetuu în ordinea interacțiunii dintre subiect și lumea sa. Reflectarea caracterizează transferul adecvat de la obiect la subiect dar nu epuizează c. care modelează realitatea după norme logice, uzînd de coduri și mijloace semantice. Specificitatea dar și ascensiunea C. rezidă în aceea că ea nu numai că asimilează lumea fizică a obiectelor dar și pe cea a acțiunilor, acestea din urmă devenind, prin interiorizare, operații mintale. Prin coordonările interoperaționale se construiesc diferite modele ale lumii, acestea fiind susceptibile și de studii formale, furnizate de o serie de epistemologi moderni: R. Carnap, \V. Quine, K. Popper, F. Gonseth ș.a. C. este întotdeauna un proces psihosocial cu o evoluție și tipologie istorică. P.i?£?t scrie; „cunoașterea constă în construcția sau reconstrucția obiectului cunoașterii, astfel înecît să se sesizeze mecanismul acestei construcții;... a cunoaște înseamnă a produce în gîndire pentru a reconstitui modul de producere a fenomenelor”. Dialectica procesului c. a fost redată de Lenin: „de la intuirea vie la gîndirea abstractă și de la ea la practică, aceasta fiind calea cunoașterii adevărului, a cunoașterii realității obiective”.

CURAJ, trăsătură caracterială de ordin volițional constînd în capacitatea de înfruntare conștientă a pericolelor și de ac-

țiune consecventă în condiții de risc. Implică nu absența fricii, ci stăpînirea și depășirea ei. „Să nu-ți fie teamă de nimic mai mult decît de teamă” (Emmer-son).

CURBA ÎNVĂȚĂRII, reprezentarea grafică a desfășurării și rezultatelor obținute într-un proces de învățare, pe abscisă înscrinduse investițiile de timp, iar pe ordonată progresele și greșelile. C.î. are, de regulă, o formă de S inițial intervenind o regresie în fondul de cunoștințe certe, iar apoi progresîndu-se în spirală, în formarea deprinderilor c.î. urcă inițial brusc și apoi mai lent în cazul acțiunilor facile, iar în cazul acțiunilor dificile evoluează inițial lent și apoi urcă brusc.

CURBĂ DE EVOLUȚIE, exprimarea grafică a modificărilor de ordin cantitativ și calitativ ce intervin în evoluția psihofiziologică a unui individ într-o anumită perioadă de timp. Se impun trei tipuri de c.de e.: a) c. de e. de tip a exprimă o evoluție accelerată în primele perioade de vîrstă și o reducere a ritmului în perioadele următoare; b) c. de e. de tip b exprimă un ritm relativ lent al evoluției în primele perioade și o intensificare a ritmului ulterior; c) c. de e. de tip c exprimă un ritm uniform și moderat pe întreg parcursul intervalului studiat.

CUTANAT, atribut al complexului senzorial cu receptori periferici în piele și care include tactul, simțul termic, durerea periferică și probabile și alte for-

mc de recepție protopatică printru care și rudimente de sensibilitate la lumină (A. Leontiev). Se consideră că subsistemul senzorial c. reprezintă un sensorium comun, este la baza dezvoltării tuturor celorlalte organe de simț.

CUTEZANȚĂ, caracteristică comportamentală definită prin sfidarea piimejdiei, temeritate, îndrăzneală. Keferindu-se la planul gândurilor și ideilor unei persoane, c. este legată de afirmarea a ceea ce este nou, personal, valoros, în pofida oricăror riscuri.

CUTIA NEAGRĂ (TSLACK-BOX), metodă de bază a ciberneticii, fundamentată teoretic de W.R. Ashby (1956). În strînsă interacțiune cu metoda modelării, metoda „cutiei negre” presupune *cercetarea comportamentului unui sistem complex sau hipercomplex pe baza corelării mărimilor de intrare și a celor de ieșire, fă, induse abstracțic de trans-*

formările care se petrec în interior, de. caracteristicile elementelor componente. După măsurarea riguroasă a mărimilor de intrare și de ieșire, se exprimă matematic dependența mărimilor de ieșire de mărimile de intrare, precizîndu-se apoi natura comportamentului, determinist sau probabilist, și se formulează lege, evoluției lui ulterioare. Di-a lungul istoriei cercetărilor științifice, se tinde spre trecerea de la c.n. sistem complet, nedeterminat iu detalii, la „cutia albă”, adică l; sistemul cunoscut în detalii și astfel luat în stăpînire. I/Schiviorismul s-a bazat mult pe modelul c.n. analizînd relațiile dintre extremele sistemului cerebral veriga aferentă, stimulările la intrare, și veriga eferentă, stimulările la ieșire. Cercetarea psihologică tindă să depășească metoda c.n., elucidînd conținutul proceselor și condițiilor interne, subiective.

D

DACTILOLOGIE, sistem de comunicare a cuvintelor cu ajutorul degetelor, folosit de surdo-muți. Fiecare literă este desemnată printr-un gest digitalopalmar. Este deci un alfabet „manual” conținînd atîtea semne digitale cîte litere sînt în alfabetul limbii respective. Astfel, cuvintele se comunică pe cale vizuală. D. este intens folosită la copiii surzi pentru formarea limbajului și demutizare. Ulterior ea își pierde din importanță, tinzînd să fie înlocuită, mai ales în relațiile cu normalii, prin labiolectură. *Dactilograf* este un mod de comunicare tactilă cu orbii surzi, prin aplicarea palmei unuia asupra palmei celui alt pentru d., sau prin *dermografie*, trăsarea de litere pe palma celui ce recepționează.

DALTONISM, cecitate cromatică parțială constînd din incapacitatea de a vedea roșul și verzele, acestea fiind confundate în-

tre ele. D. se explică printr-o defecțiune constitutivă a sistemului vizual.

DARVINISM, teorie evoluționistă de însemnătate revoluționară prin care se întemeiază biologia științifică. Față de larmarkism, d. reprezintă un progres important în sensul concepției dialectice a acesteia. Factorii la care recurge Darwin sînt: 1) *Variabilitatea* sau diversitatea modificării organismelor datorită condițiilor interne și influențelor de mediu. 2) *Ereditatea*, prin care se fixează și se transmite din generație în generație variatele caractere dobîndite (fapt relativizat și chiar contestat de curentele neodarviniste). 3) *Suprapopulația* sau tendința de sporire a numărului indivizilor speciei peste condițiile de subsistență oferite de mediu. 4) *Lupta pentru existență* sau pentru supraviețuire, luptă ce se desfășoară în cadrul aceleiași specii sau între specii apro-

D

piate. 5) *Selecția naturală*, prin care se efectuează trierea și continuitatea celor mai apti, mai bine adaptați condițiilor de existență. Acești ultimi factori au fost puși de epigonii lui Darwin la baza d. social, curent sociologic neștiințific ce propagă idei reacționare, întrucât reduce legile dezvoltării sociale la raporturi pur biologice. în ansamblul său d. reprezintă o concepție biologică materialistă și a slujit ca bază pentru dialectica marxistă. D. i se datorește prima demonstrație argumentată a originii animale a omului. Darwin a pus și bazele psihologiei genetice. Tot în cadrul d. s-a formulat o teorie despre rolul adaptativ al emoțiilor și expresiilor emoționale. D. clasic a fost prelungit și dezvoltat prin neodarvinism sau genetică, antropologie culturală ș.a.

DAT, ontologic, ceea ce reprezintă realitatea obiectivă independent de subiect; epistemologic, obiectul cunoașterii luat ca atare, fără a fi supus prelucrării sau interpretării. Astfel este în expresia engleză *sense-data*, fapt senzorial elementar și brut. Prin extensie, în psihologie, d. semnifică un conținut și stări psihice prezente la un moment dat, imediate, impuse obiectiv sau de desfășurările psihice anterioare și care îndeplinesc rolul de premise senzoriale sau intelectuale, urmînd ca abia ulterior să fie supuse unei prelucrări sau elaborări. Rezultate ale unui proces de observare și înregistrare. Berg-

son consideră ca spontane, directe, d. imediate ale conștiinței. Piaget scrie: „chiar pe terenul cel mai științific și embrionar nu există daté imediate” în psihologia experimentală, faptele brute obținute în urma investigației.

DATORIE MORALĂ, modalitate a conștiinței, atitudinilor și conduitei morale, dezvoltată prin convertirea cerințelor, normelor și principiilor morale în obligații morale imperioase și realizată consecvent în virtutea primatului respectului (trebuie, — Sollen), față de norme și în baza necesității interne ca reflex al necesității obiective sociomorale. Latură practică, eforturile a conștiinței axiologice, sociale, cetățenești, profesionale. în genere d.m. corespunde unui mod de organizare caracterială ce implică atît formă (aspirația generică și sentimentul spre îndeplinirea datoriei, deprinderea de a răspunde obligațiilor, dispoziția voluntară corespunzătoare, conștiințiozitatea), cît și conținut (conștiință morală înaltă, responsabilitate, convingeri și simțăminte ale valorii). Conștiința d.m. se dezvoltă inițial prin constrîngerii, persuasiuni, exersări, dar nu rămîne circumscrișă unei morale heteronome, ci se integrează tot mai mult în morală autonomă pe măsură ce se dezvoltă laturile ei de conținut. I. Grigoraș afirmă că libertatea voinței trebuie să fie considerată condiția *sine qua non* a îndeplinirii datoriei, pentru că înșăși libertatea este conștiința unei

necesități social-obiective. După I. Grigoraș, „*autodeterminarea morală a omului are loc nu numai prin îndeplinirea datoriei, ci și prin mijlocirea plăcerii, dragostei, pasiunii, conștiinței valorii etc.*” D.m. este o dimensiune esențială a binelui moral care se sprijină pe principiul de bază al „celui mai bun lucru de făcut”.

DARUIRE DE SINE, înclinație a caracterelor superioare de a-și devota întreaga ființă unor cauze înalte, unor acțiuni sau persoane, depășind interesele personale de autoconservare.

DEBILITATE MINTALĂ, forma cea mai ușoară de înapoiere sau deficiență mintală, și, în genere, de slăbiciune a activității psihice. Se distinge o d.m. congenitală (oligofrenia) și una dobîndită, în urma unor maladii neuropsihice (epilepsie, schizofrenie, encefalită, traume craniene ș.a.). D.m. se caracterizează prin *gîndire insuficient dezvoltată, manifestată, prin înțelegere greoaie, limitată la aspectele concrete ale fenomenelor și situațiilor de viață, dar și prin primitivism emoțional și slăbiciune de voință*. Debilul mintal este aproape incapabil de gîndire abstractă, nu poate sesiza legăturile generale, esențiale, dintre obiectele și fenomenele realității, iar capacitățile de critică, discriminare și de calcul matematic sînt precare. Sub aspect comportamental, are priceperi și deprinderi de conduită civilizată, dar prezintă o labilitate în manifestările sale; este ușor influențabil, credul, naiv.

D

Posibilitățile de muncă, de efort intelectual sînt reduse. Probele psihologice de inteligență situează nivelul mintal al debilului mintal între 7 și 12 ani. I.M. Soloviov (1959) arată că, întrucît d.m. implică o slăbiciune și nedezvoltare a celui de-al doilea sistem de semnalizare și a funcțiilor reglatorii exercitate de acesta asupra primului sistem, și structurile perceptive sînt afectate, deci sînt reduse și capacitățile de observare sau intuiție corectă. Copiii cu d.m. sînt educabili, pot fi școlarizați, sînt capabili, în anumite limite, să învețe, să citească, să scrie, să-și însușească unele noțiuni concrete (după C. Puf an — comparația este metoda optimă) și să-și formeze priceperi și deprinderi simple, practice. Pregătirea lor se realizează în școli ajutoare, unde li se aplică didactici și măsuri educative speciale și li se asigură necesarul de cunoștințe compatibil cu nivelul dezvoltării lor psihice, iar, în final, o calificare profesională corespunzătoare cu posibilitățile lor. M. Roșea (1968) constată că în cazuri de d.m. se obțin rezultate mai bune în școala ajutoare decît dacă respectivul copil este integrat în învățămîntul general. întrucît întîrzieră este în același timp intelectuală și emoțională, iar pe măsura avansării în vîrstă și a evidențierii dificultăților de adaptare, intervin blocaje și tulburări emoționale ce agravează deficitul intelectual, o serie de psihologi (I. Bider — 1968, P. Torrance 1971,

S. Luugu-Nicolae — 1975) și pun și demonstrează necesitatea și eficiența a diferite tipuri de psihoterapie (artistică, ludică, ocupațională, de grup etc.) în recuperarea și reeducarea copiilor afectați de d.m. Spre deosebire de celelalte forme de înapoiere mintală (idiotie și imbecilitate), debilul mintal, cu toate insuficiențele sale mintale, se poate adapta și integra satisfăcător într-o activitate utilă.

DEBLOCARE, ridicarea sau înlăturarea blocajului (inhibării afective) ce reține reacțiile, activitatea mentală și exteriorizarea. D. se obține prin înlăturarea acțiunii cauzelor ce au provocat blocajul sau prin comutarea atenției, prin formarea de noi motive, prin tonificarea afectivă etc. Uneori folosesc și substanțele psihotonice. În teoria creativității se are în vedere un blocaj anti-creator datorit conformismului, fricii și comodității și despre o d. prin motive și atitudini creative.

DECENTRARE, după J. Piaget, *anularea efectului de centrare, ca urmare a coordonării (punerii în relație) unor centrări diferite, ale căror efecte se compensează reciproc*— Cităm din Piaget: „Decentrare, adică asimilare prin punere în raport a obiectelor asimilate”; — „decentrarea progresivă a acțiunii proprii, deci eliminarea egocentrismului în profitul compoziției închise și reglate, prin faptul că acțiunile inițiale devin reversibile și operatorii”; — „subiectul este

cu atât mai activ cu cât ajunge mai mult să se decentreze sau mai bine spus, decentrarea este însăși măsura acțiunii sale eficace; asupra obiectului”; — „este imposibil ca la vreun nivel să separăm obiectul de subiect. Există numai raporturile dintre acestea, dar aceste raporturi pot fi ni: I mult sau mai puțin centrate sau decentrate și în această inversiune a orientării constă *trecrerea, de la subiectivitate la obiectivitate*”. Piaget are în vedere d. în raport cu subiectul; deci d. este un fel de centrare asupra obiectului, o reflecție organizată prin coordonări ce asigură obiectivitatea. D. poate fi relativă (prin compensare) sau absolută (operatorie). După nivel și conținut se disting d. *perceptive* (reglare ce permite o echilibrare între componentele obiectului), *intuitive* (dezvoltate prin reglarea formelor în prelungirea d. perceptive), d. *intelectuală*, ce se realizează la nivelul conceptelor prin coordonări reversibile ce permit conservarea invariantilor și construirea explicațiilor și, în fine, d. *afective* caracterizate ca „interes pentru sursele de plăcere, concepute ca distincte de acțiunea proprie”. Exemplu de *perceptivă*: dacă se dau două linii drepte și egale, în loc să se atribuie uneia din ele un rol privilegiat, se întreabă simplu dacă ele sînt egale sau inegale. Atunci, așa-numita eroare a etalonului dispăre, ceea ce se explică prin coordonarea (punerea în relație) a două centrări ale căror efecte deformante se anu-

lează reciproc (daca centrarea urtei linii de 5 cm echivalează cu „alungirea” ei cu 10%, atunci creșterea absolută a valorii fiecăreia dintre ele se compensează reciproc, raportul dintre ele rămînînd același $5/5 = 5,5/5,5 = 1$). Exemplu de d. *intelectuală*: dacă în experiența cu ajungerea parțială (micșorarea handicapului) a două vehicule care se deplasează în același timp, copilul poate lua în considerare jiu numai punctele lor de sosire, și pe cele de plecare, atunci el va ajunge să aproximeze corect diferențele de viteză, ceea ce se explică prin coordonarea (punerea în relație) a centrării punctelor de sosire cu centrarea punctelor de plecare, care necesită parcurgerea traiectoriilor respective cu privirea și conștientizarea diferențelor lor de lungime; or, la lungimi diferite ale traiectoriilor parcurse în același timp, dacă punctele de plecare ar fi fost distanțate, mobilul B ar fi depășit mobilul A, depășirea necesitînd atunci o viteză de mișcare mai mare. Cît privește d. *afectivă* aceasta, după opinia noastră, se integrează într-o formă mai cuprinzătoare de centrare și d., aceea a valorilor sau axiologică. Fenomenul este ilustrat de trecerea de la morala utilitară și subiectiv-heteronomă, la morala autonomă ce integrează valori sociale obiectivate. Enculturarea presupune o progresivă d. a valorilor. La sugestia noastră, V. Mihăilescu a studiat procesul de culturalizare ca d. axiolo-

gică, aceasta implicînd și construirea sentimentelor la nivelul valorilor sociale superioare.

DECEREBRARE, operație de secționare și îndepărtare a emisferelor cerebrale (menținîndu-se centrul inferiori), practică experimental pe animale în scopul studierii anumitor funcțiuni ale creierului. Antrenează perturbări de comportament și deficiențe adaptative cu atât mai grave cu cît animalul este situat pe o treaptă mai avansată în scara filogenetică. Nu numai la reptile dar și la păsări d. are consecințe minore și pasagere; la un mamifer ea produce o cronică incapacitate adaptativă. *Decorticarea* este operația de îndepărtare a cortexului, deci a stratului cenușiu al emisferelor cerebrale.

DECIBEL, unitate de măsură a nivelului de presiune acustică (simbolizată dB) care reprezintă nivelul presiunii acustice, al cărui raport față de pragul convențional de $2 \cdot 10^{-5}$ N/m², luat ca nivel zero, are logaritmul zecimal înmulțit cu 20, astfel determinîndu-se unitatea (dB). O ambianță sonoră pînă la 40 dB este considerată liniștită, către 60 dB devine zgomotoasă, la 80 dB foarte zgomotoasă, iar a.proape de 140 dB devine asurzitoare, insuportabilă, atingînd pragul durerii.

DECILAJ, metodă de etalonare a testelor în statistica psihologică, avînd la bază calculul procentual. Ca unitate etalon este folosită decila. Limitele d. se calculează cu ajutorul frec-

venței cumulate. Se recomandă să nu se aplice d. pe un eșanșion mai mic de 100 de subiecți. Metoda d. ne permite: a) formarea unei reprezentări de ansamblu despre nivelul general al performanței într-un colectiv dat; b) punerea performanțelor de la diferite probe pe o bază comparabilă.

DECILĂ, unitate etalon, în statistica psihologică, folosită la clasificarea subiecților după performanța obținută la o anumită probă. Potrivit convențiilor stabilite în statistică, prima d. va cuprinde primii 10% o subiecți, cu rezultatele cele mai bune sau cele mai slabe, a doua d. 20% din subiecți ș.a.m.d.

DECIZIE, modalitate de depășire a unui conflict cognitiv sau afectiv, hotărâre sau opțiune ce survine ori de câte ori în desfășurarea unei activități apar evenimente care împiedică anticiparea cu certitudine a evoluției situației, respectiv atunci când asupra evoluției situației, în care este angrenat individul, acesta nu poate face decât supoziții, în situațiile în care individul poate prevedea cu certitudine efectele oricăreia dintre acțiunile sale sau ale evenimentelor exterioare, nu se pune problema alegerii acțiunilor, acestea fiind dictate de însăși valoarea sau utilitatea lor pentru individ (în baza postulatului care atribuie comportamentului uman tendința maximizării utilității). Individul deștochează din stocul „memorie” modelul de acțiune,

înșușit anterior (condiție definitorie a situației de certitudine), prin intermediul căreia știe că va obține o anumită utilități; cotabilă. În situațiile de incertitudine se întrevăd mai multe căi de acțiune, diferențiate atit pe planul utilității, cit și pe acela al probabilității succesului. Sînt mai multe definiții ale d.: K. Duddy: „...selectarea unui curs de acțiuni dintr-un număr de alternative”; L.M. Le Maitour „...alegerea între două sau mai multe alternative: alegere rațională pe bază de informație sau afectivă”; Sweetland și W. Haythorn: „...selectia unui răspuns dintr-un ansamblu de răspunsuri potențiale”; J. Tiffin și E.J. Cormick: „...o funcție mediată care precede acțiunea”; R. Gagne: „... proces de alegere sau judecată care apare cînd subiectul cunoaște mai multe cursuri de acțiune posibile, care, toate, duc la o situație adecvată”; H. Pieron: „...căutarea unei corespondente optime la un automat, între ieșiri și intrări, ținînd seama de costul trecerii de la informare la decizie”; V. Ceaușu: „Orice modificare de comportament care, decurgînd dintr-o trebuință, este declanșată, după un proces de evaluare, în vederea realizării [aducerea în momentul prezent) a unui „obiect” prefîgurat, respectiv acțiunea prin care se încearcă concretizarea, într-un sens dat, a viitorului”, în teoria statistică a d. determinarea variantei de acțiune,

pentru care produsul dintre utilitate și probabilitate (a succesului sau reparației evenimentului scontat) are valoare maximă. Momentele d.: 1) identificarea principalelor variante ale acțiunii și estimarea consecințelor lor; 2) ierarhizarea efectelor previzibile, pe căile de acțiune conturate, în urma aprecierii lor prin prisma utilității (subiectivă) sau a valorii (obiectivă) sociale; 3) estimarea probabilităților de reușită sau de eșec pentru fiecare variantă de acțiune; 4) adoptarea strategiei de acțiune (de tipul minimax: „obținerea valorii maxime, a cîștigului minim posibil” sau „maximizarea cîștigului”, sau de tipul maximin: „reducerea la nivelul minim a pierderii maxime posibile” sau „minimizarea pierderilor”); 5) reducerea variantelor de acțiune pînă la „structura alternativelor” (dilema) în care se înfruntă, de regulă, o variantă de acțiune caracterizată printr-o probabilitate mare a unui cîștig de valoare mică și o alta oferînd un nivel mare al cîștigului dar o probabilitate mică a obținerii acestuia; 6) înlăturarea structurii alternativelor și investirea uneia dintre variantele de acțiune cu atributul de „optimă”. Tipuri de d. Printre criteriile mai larg utilizate pentru clasificarea d. se numără; a) gradul de determinare a situațiilor anticipate (mai precis, cantitatea de informație a situației prezente; b) consistență și tranzitivitate; c) „adversarul de joc”; d) caracterul rela-

ției subiect-situație. În funcție de cantitatea de informații a situației actuale se disting: a) acțiunea în condiții de certitudine, atunci cînd evoluția situației este anticipată cu probabilitatea 1 sau 0, nivelurile certitudinii nepunînd probleme de alegere între variante de acțiune, răspunsul la forma pe care o va lua situația fiind preelaborat și însușit prin învățare, în această categorie intră și situațiile în care calea de acțiune unică este susceptibilă de a fi găsită prin raționament; b) d. propriu-zisă, respectiv elaborarea modelului acțiunii în condiții de incertitudine. Acestea implică întotdeauna asumarea unor riscuri și ca urmare se pot diferenția în: prudente (acceptarea acțiunii numai în condițiile în care probabilitatea succesului este superioară lui 0,5), hazardate (cînd succesul și eșecul apar ca echiprobabile) și riscante (cînd probabilitatea succesului este inferioară lui 0,5). În funcție de consistență și tranzitivitate se disting: a) d. statică, reprezentată prin alegerea unică, nerepetabilă, ireversibilă. Asemenea d. apar în activitatea politică pe cîmpul de luptă, în anumite activități profesionale în condiții de acută criză de timp, precum și în anumite momente din viața individului (alegerea profesiei) etc; b) d. stochastice, conștînd în lanțuri de d., în care parametrii fiecărei verigi suferă modificări în funcție de rezultatele obținute anterior. Ele se caracterizează deci printr-o anu-

mită lipsă de consistență și tranșivitate, care facilitează adaptarea la condițiile mereu noi ale activității; c) prin „adversar de joc” se înțelege factorul generator al evenimentelor care măresc în asemenea măsură nedeterminarea situației actuale încât împiedică anticiparea cu certitudine a evoluției ei. Din acest punct de vedere se disting: a) „Jocul contra naturii”, în situațiile ce se subsumează acestei denumiri adversarul îl constituie natura în întelesul larg de sumă a factorilor impersonali generatori de evenimente cu grade diferite de previzibilitate sau chiar imprevizibile, susceptibile de a facilita sau a îngreuna atingerea scopurilor urmărite de individ. În această categorie intră situațiile care apar în decursul așa-numitelor „jocuri de noroc”, cele create de variațiile unor factori cum sînt cei meteorologici etc. b) „Jocul contra sine”. Are o structură asemănătoare cu forma anterioară, deosebirea constînd în faptul că adversarul de joc se identifică cu propria persoană. Confruntarea are loc între aspirații și posibilități, între ceea ce vrea și ceea ce poate efectiv individul. c) „Jocul pluripersonal”. Sub această denumire sînt cuprinse situațiile în care individul este confruntat cu strategiile altor persoane, d) în funcție de caracterul relației subiect-situație se disting d. exprimînd: 1) Situația de inferioritate, care definește poziția în care se plasează în și față de mediu, atunci cînd simte sau

apreciază că posibilitățile sale de acțiune sînt insuficiente pentru învingerea dificultății problemei cu care este confruntat. Printre formele active ale conduitei în această situație se numără: lășitatea, respectiv tendința de a părăsi cîmpul acțiunii, precum și panica, manifestată prin reacții generalizate (așa-numita „avalanșă de reacții”). Formele pasive ale conduitei, în această situație, includ: panica manifestată prin inhibiție generalizată (înrudită cu așa-numitul „reflex de moarte aparentă”), resemnarea, teama (de tipul anxietății). 2) Situația de echilibru, caracterizată prin conștiința faptului că forțele proprii sînt suficiente pentru învingerea dificultății situației, se manifestă prin prudență, stăpînire de sine, calm. 3) Situația de superioritate (de dominare). Se caracterizează prin deplină încredere în forțele proprii și prin sentimentul că dificultățile situației pot fi învinse. Forma pasivă a conduitei în această situație, constînd în participarea formală la activitate, se manifestă prin indiferență, lipsă de interes, blazare, atitudinea de minimalizare a dificultății, a riscurilor. Formele active sînt reprezentate prin: îndrăzneală, actul de curaj și actul eroic. Îndrăzneala se diferențiază de curaj prin absența cunoașterii pericolului. Astfel, deși îndrăzneala și actul de curaj înseamnă în egală măsură acceptarea acțiunii, substratul lor este deo-

sebit: necunoașterea situației și absența conștiinței riscului în cazul îndrăznelii; cunoașterea situației și asumarea conștientă a riscurilor, pe fondul încrederii în propriile forțe, în cazul actului de curaj. Iar actul eroic înseamnă anularea factorului utilitate (personală) pe fondul aceluia care reprezintă valoarea (socială) și acceptarea oricărei eventualități, chiar a certitudinii de nivel zero, cu privire la propria securitate. Actul d. implică: scopul ideal, exprimînd ceea ce ar dori individul să obțină, înaintea oricărei evaluări a mijloacelor sale de acțiune; nivelul aspirației, scopul concret pe care își propune să-l atingă (definit de Ș. Siegel drept „punctul din regiunea pozitivă a scalei de utilitate aplicată la o variabilă de realizare care se identifică cu cei mai înalți dintre scopurile între care modificarea funcției utilității este maximă”; intensitatea aspirației, tensiunea psihică ce ia naștere o dată cu fixarea sau alegerea unui scop, în care se îmbină intensitatea motivației și nivelul scopului (cu cît această este mai ridicat cu atît intensitatea aspirației este mai mare); nivelul sperat al scopului, exprimînd ceea ce crede individul că va obține; percepția performanței, ceea ce crede individul că a obținut înainte de a cunoaște rezultatul exact al acțiunii.

DECODIFICARE, proces de transformare a semnalelor unui alfabet-cod, în semnale echivalente, proprii sistemului receptor/destinatar, pe baza unei anumite

reguli, transformare realizată de traductorii de intrare a sistemului. Este procesul invers codificării, adică:

$$L = P(ZJ \text{ g } Z \rightarrow a; 6 \text{ A})$$

alfabet-cod alfabet
de bază

Psihologic, d. înseamnă trecerea de la semn la semnificație, de la informația reproductivă la cea de comandă, de la reflex senzorial la senzație, percepție etc. Forma cea mai înaltă a d. este înțelegerea.

DECOMPENSARE, proces invers compensării constînd din perturbarea echilibrului în urma unui deficit sau privațiunii. Suprimarea compensării. Manifestare clinică a epuizării sau a depășirii resurselor funcționale ale unui organ lezat (ex. apariția semnelor de insuficiență cardiacă etc.)

DECONDITIONARE, în neurofiziologie, slăbirea și stingerea reflexelor condiționate ca urmare a neîntăririi lor îndelungate (se presupune că nu dispar cu totul, dată fiind facila lor restabilire). În psihoterapie, d. constă în formarea unei condiționări negative (de apărare, de fejecție) la stimulii ce au fost condiționați în chip patologic. Astfel la alcoolici sau drogomani se dă odată cu dozele de alcool eau morfină și o substanță cu efecte vomitive. De aici d. față de consumul de alcool sau drog. Termenul se mai folosește și pentru a desemna tehnici de așa-zisă „spălare a creierului”.

DEDUBLAREA PERSONALITĂȚII, fenomen psihopatologic de disociere a unității personalității prin dedublarea ființei, apariția a două *euri* diferite ce evoluează succesiv sau simultan și determinând două tipuri de comportament. Cele două *euri* coexistă, unul fiind normal și conștient, iar altul patologic și bazat pe o motivație inconștientă. Sindrom întâlnit în isterie, psihoze alcoolice, stări maniacale și schizofrenie.

DEDUCȚIE, strategie a gândirii, formă fundamentală de raționament, constând din trecerea de la aserțiuni generale la concluzii asupra unor fapte particulare, întrucât acestea din urmă sînt subordonate primelor. D., arată Goblot, evidențiază necesitatea unei relații și este mult mai riguroasă decît inducția. Silogismul este forma tipică a d. bazate pe judecăți categorice. Există și d. realizată în formă ipotetică sau disjunctivă.

DEFECTOLOGIE, disciplină psihopedagogică care se ocupă de particularitățile psihofiziologice ale dezvoltării copiilor cu deficiențe fizice și psihice și cu legile, metodele și tehnicile educării și reeducării lor, a instruirii și adaptării lor la muncă. D. se ocupă de surdomuți, orbi și ambliopi, logopați, debili mintali și deficienți motori. În contextul d. se dezvoltă psihologia deficienților senzoriali și mintali și, de asemenea, capitole de pedagogie specială adecvată cerințelor pedagogico-medicale ale recuperării și compensării funcții-

lor deficiente. Se face o deosebire între patologii și deficiență. Deficienții senzoriali, motori și mentali sînt considerați nu anormali, ci anormali. D. *contemporană* își asumă următoarele sarcini: a) stabilirea structurii deficienței și definirea posibilităților de corecție și compensare; b) fundamentarea principiilor de clasificare a copiilor anormali; c) studierea particularităților vieții și activității copiilor deficienți în anumite condiții sociale; d) elaborarea sistemului de educare și instruire diferențiat după deficiențe; e) stabilirea scopurilor, conținutului și metodelor instruirii și educării în raport cu cerințele contemporane; f) elaborarea metodelor de pregătire practică, de calificare într-un anumit domeniu și de profilaxie a perturbațiilor care ar putea să survină ulterior (C. Pufan).

DEFICIENT, persoană cu o lipsă, o lacună morfofuncțională înnăscută sau survenită. Deficiențele sînt anomalii dar nu reprezintă ceva patologic. Se disting d. *senzoriali, motori și mintali*. Prin extensiune, se vorbește și despre d. *morală*.

DEFINIȚIE, operație logico-semantică exprimată într-o propoziție concisă prin care se indică proprietățile esențiale ale unui obiect, fenomen, stare, se precizează semnificația unui semn. D. stabilește o identitate de semnificație cognitivă între termenul de definit și descriția (explicația), centrată în jurul unui termen definitiv. Identitatea de

conținut între termen și propoziția definitorie exclude însă formulele tautologice. Conform logicii aristotelice d. se construiește prin raportarea la genul proximal și stabilirea diferenței specifice. Această formulă clasică nu satisface toate cerințele cunoașterii științifice. Se disting d. a obiectelor și d. a termenilor. În acest ultim caz, d. poate fi stipulativă, recurgînd la etimologii sau stabilind o convenție. În d. unui obiect se cunosc forme empirice, practice și abstract-geometrice. C. Popă dezvoltă o teorie modernă a d. dintr-o dublă perspectivă semiotică și praxiologică. După acesta funcțiile d. sînt: *referențial-designatoare*, de *introducere a unui termen sau expresii noi*, de *concentrare a informației*, de *evidențiere a schimbărilor intervenite în conținut*, *sintactic-calculatorie*, ce justifică înlocuirea într-un context propozițional a definitului prin definit și invers. Se admit noi forme de d. cum sînt cea ostensivă constînd din precizarea înțeleșului unui termen în cadrul unei comunicări prin indicarea și perceperea obiectului-etalon, d. operațională ce delimitează un sens prin anumite rezultate obținute în cadrul unor acțiuni experimentale sau practice și, de asemenea, d. realizate explicit sau implicit, sintactic sau semantic prin recurență. Deci, în psihologia cunoașterii modalitățile de desfășurare a implicațiilor unor semnificații sînt numeroase, variate și în continuă evoluție.

DEFULARE, proces invers refulării, constînd din eliberarea tendințelor refulate, din readucerea lor în conștiință și din reducția tensiunilor acumulate. D. implică activarea funcțiilor ca-tharsice și eliberarea de tensiuni.

DEGENERESCENTĂ, regresivitatea treptată a unui organism (sau unui organ) de la o formă superioară către un prototip inferior. Anomalie anatomică și funcțională ce reprezintă o deviație de la sistemul normal de proprietăți ale speciei și care se accentuează din generație în generație. Prin extensiune, se poate referi și la domeniul psihic, spiritual și moral.

DEJA VU (PSEUDOMNEZIE), iluzie a gnoziei constînd în falsă recunoaștere, în simțămîntul de familiaritate, de apartenență la propria experiență a unor persoane sau situații pe care subiectul le întîlnește, real, pentru prima dată.

DELIBERARE (lat. *deliberare*—a, cîntări), proces intelectual de examinare cît mai completă a unui fapt cu relevarea argumentelor și motivelor pro și contra în vederea adoptării unei decizii. În d. reflexia conștientă intervine în prim plan, dar după Lacheliere, influențează și unele mobiluri afective conștiente.

DELINCVENȚĂ JUVENILĂ, fenomen ce include totalitatea încălcărilor de norme sociale săvîrșite de către tinerii sub 18 ani, încălcări sancționate penal. Factorii d. nu sînt numai de ordin in-

dividual, ci, în special, de ordin social. Marea majoritate a delincvenților provin din familii dezorganizate. Un alt factor generator de d. este grupul ce întreține o subcultură bazată pe valori negative, deviante. Alte influențe negative >>pot fi puse pe seama romanelor și filmelor ce cultivă violența și încurajează agresivitatea. În geneza d.j. o condiție internă, importantă, este frustrația. Statistic se constată, - apartenența tinerilor delincvenți fie la familia foarte paupere, fie deosebit de prospere, în care se întrețin condiții ce conduc la supradimensionare a trebuințelor, necesităților, pretențiilor. Aceste aspirații și scopuri sînt realizate pe căi neacceptate de către societate. D.j. poate fi clasificată după: a) gradul de intenționalitate: prezența sau absența intenției; b) gradul de responsabilitate: perfect responsabil, intelect redus, boală mentală, intoxicație; c) participare la comiterea delictului: singur, în grup; d) repetabilitatea infracțiunii: pentru prima oară, recidivă. Desprindem câteva caracteristici psihice ale delincventului: a) înclinația către agresivitate, fie latentă, fie manifestă, ce este bazată pe un fond de ostilitate, de negarea valorilor socialmente acceptate: munca, de exemplu; b) instabilitatea emoțională, generată de carențe educaționale și, în ultimă instanță, de fragilitatea *eului*; c) inadaptarea socială, provenită din exacerbarea sentimentului de insecuritate, pe

care individul Cătită să-l suprimă, de exemplu prin schimbări; i deasă a domiciliului sau vagabondaj, ori prin evitarea formelor organizate de viață și muncă; d) duplicitatea conduitei, manifestă în discordanța dintre două planuri: unul, cel al comportamentului, tainic, intim în care se prepara infracțiunea, și celălalt, nivelul comportamental de relație cu societatea, prin care își trădează de cele mai multe ori infracțiunea; e) dezechilibru existențial, exprimat prin patimi, vicii, perversiuni, irosire absurdă a banilor etc. De cele mai multe ori, minorii se modelează după astfel de forme de manifestare, pe care le întilnesc la infractorii adulți înrăiți, verosi, recidiviști. Sub aspect psihopedagogic, delincventul minor este acel nevîrstnic ale cărui necesități biologice, afective, intelectuale, educative și sociale nu au fost satisfăcute la timp și în mod corespunzător normelor culturale existente (R.K. Merton). H. Eysenck consideră că tinerii delincvenți provin din categoria celor greu educabili. Cel mai important lucru este, pentru societate, prevenirea d.j. Acțiunea socială legată de prevenirea d.j. este legată de elaborarea unor instrumente de predicție științifică a acestui fenomen. Șoții Glueck, comparînd două grupe de tineri, una formată din delincvenți iar alta, cantitativ egală, din nedelincvenți, constată că principalele deosebiri între cele două loturi sînt explicabile prin tipul

de relații socioafective din familia tînărului. Aceste relații reflectă disciplina și supravegherea efectuată de către părinții copiilor, afecțiunea implicată în viața de familie, coeziunea vieții familiale. W. Kwaraceus indică existența unor repere comportamentale care pot fi relevante asupra înclinației spre devianță: ostilitate la adresa factorilor educaționali, manipularea unui limbaj violent și trivial, preocupări sexuale precoce, minciuni și furturi repetate, reacții și atitudini disproporționate față de situații, tendințe asociative legate de indivizi mai mari și cu antecedente.

DELIR, tulburare a activității psihice, în special a gândirii, constînd în apariția, pe un fond patologic, a unor idei false, raționamente greșite sau concluzii aberante, deformante sau necorespunzătoare realității înconjurătoare. D. constă într-o destrucțurare a *eului*, în sensul unei profunde deteriorări a raporturilor dintre *eu* și lume. D- mai poartă numele de „halucinații noetico-afective” (H. Ey) constituite prin proiecția unor idei sau convingeri aberante care fac parte din sistemul personalității alienate, psihotice. Pentru a afirma că o idee este delirantă, nu este suficient să se constate doar că un raționament nu corespunde realității, ci trebuie pus în evidență fondul patologic al apariției lui: interpretările și ideile delirante sînt întotdeauna raportate la în-

săși personalitatea delirantă, sîni dezvoltate, pornind de la o idee care-l „atinge” în subiectivitatea lui, distingîndu-se astfel de erorile de judecată, care, întotdeauna, sînt raportate la circumstanțe obiective. Spre deosebire de simplele erori de judecată, ideile delirante contrazic în întregime tot constructul premorbid, opunîndu-se oricărui argumente logice, probelor și rezultatelor sau dovezilor. D. se impune în cîmpul conștiinței ca un eveniment al lumii exterioare, fiind întotdeauna însoțit de o intensă reacție afectivă, făcînd imposibilă corectarea sau îndepărtarea lor, prin lămuriri, dovezii sau demonstrații, persoana afectată fiind convinsă de adevărul lor. Această convingere în realitatea ideilor delirante determină și anumite comportamente și atitudini corespunzătoare și ca urmare neadecvate nici realității nici coexistenței cu ceilalți. Deci prin d. nu se înțeleg doar credințele și convingerile, prin care se exprimă temele delirante, ci și întregul cortegiu al fenomenelor ideo-afective, pe care acestea se inserează. Astfel, d. nu este doar pasiv și accidental, o simplă tulburare ideo-afectivă de tip oniric-confuzional, ci este activ încorporat în personalitatea bolnavului, realizînd un fel de inversare valorică a realității și instituindu-se ca unica modalitate de existență a acestuia. D. diferă atît sub aspectul diversității temelor și a conținutului, acesta fiind furnizat de expe-

0 se disting prin faptul că depind, în primul rând, de caracteristicile leziunilor cerebrale și, în al doilea rând, de natura bolii care a provocat aceste leziuni. Astfel se disting d. ca urmare a lezării masive a creierului, cum sînt: d. *totală* sau *paralitică*, d. *parțială* sau *dismnestică* și d. *senilă*, care, în general, apare pe fondul unei tulburări cerebrale ca urmare a atrofierii. în cadrul d. parțiale, în funcție de natura tulburărilor neurologice care-i stau la bază se disting diferite alte tipuri de d., cum ar fi :d. *arteriopatică*, *epileptică*, *pelagroasă*, *precoce*, *encefalică* etc. D. mai poate apare și în sau ca urmare a unor tulburări psihice în special de tip psihotic, în aceste cazuri, nefiind însă parte din ansamblul simptomatic și constituind doar o complicație progresivă. Caracteristica esențială a d. o constituie potențialul evolutiv, în comparație cu „predemența”, implicată în schizofrenie. D., în mod spontan, tinde întotdeauna spre agravare și o degradare psihică terminală.

DEMNIȚATE, atitudine valorică față de sine implicată și în atitudinea față de alții și în întreaga conduită socială. Presupune conștiința propriei valori, a meritelor și responsabilității morale. *Simfămînt al respectului față de sine armonios corelată cu respectul față de alții. Deci d. nu contrazice, ci implică modestia.* Sentimentul de a fi o

personalitate de unde și tendința de a se comporta conform unui registru de valori și a solicita un tratament corespunzător. Dreptul la statutul de personalitate se justifică prin îndeplinirea rolurilor, generic — prin îndeplinirea datoriiilor față de societate. Dezechilibrarea sistemului de relații valorizante arătat, afectează d. și perturbă promovarea atît a valorii proprii cît și a valorii altora ducînd la orgoliu, vanitate sau umilință și autoabandon.

DEMOGRAFIE (gr. *demos* — popor, *grapho* — descriere), știința a caracteristicilor și schimbărilor cantitativ-statistice ale populației; d. înregistrează, în forma, finală, rezultate statistice ale unor aspecte de viață individuală: decese, nașteri, căsătorii, divorțuri, migrații etc., puternic influențate de variabile psihologice: înclinația spre sau reținerea față de căsătorie, natalitate etc. (comportament demografic). La rîndul lor aceste variabile sînt dependente de mari procese sociale, economice etc. încît elucidarea comportamentelor demografice este, de obicei, o temă multidiscplinară, în care un rol destul de important îi revine psihologiei.

DEMONOLOGIE, învățaturateologică despre diavoli și presupusele lor acțiuni de influențare a oamenilor; conform mitologiei, calitățile intelectuale și creative ale oamenilor ar fi de origine demoniacă. Credința în

atotputernicia malefică a demonilor, ca și alimentarea superstiției prin persecutarea, în evul mediu, a celor ce erau considerate „în legătură cu demonii” a generat o serie de grave tulburări de conștiință și comportament. *Demonopatia* este delirul celor ce se cred posedați de forțe diabolice. *Demonomania* este creștină delirantă în existența și acțiunea perpetuă și invizibilă a „spiritelor” infernului. Cultura contemporană reduce posibilitățile de alienație mistică. în clinica de boli mintale se întîlnesc frecvente psihopatii și psihoze cu o etiologie mistică, îndeezebi la copiii ce au fost fanatizați religios.

DEMONSTRATIE, procedeu logic de fundamentare a adevărului cunoștințelor cu privire la o problemă sau alta, de asigurare a întemeierii suficiente a noului adevăr comunicat. Spre deosebire de raționament, d., care utilizează diferite raționamente și argumentări de fapte concrete, constituie un procedeu logic prin care se prezintă argumentele pe care se întemeiază judecățile noi, obținute pe cale experimentală sau deduse din raționamente. Structura logică a d. cuprinde obiectul sau teza de demonstrat, fundamentele sau argumentele aduse în sprijinul tezei de demonstrat și procedeu logic de argumentare. După scopul urmărit se disting d. *propriu-zisă* și d. *de informare*, după rolul și felul fundamentelor d. *cu caracter deductiv* și d. *cu caracter inductiv*, iar după felul

D

procedului de argumentare d. *directă* și d. *indirectă*. Pentru a evita erorile, d. trebuie să respecte anumite reguli. Referitor la teza de demonstrat, se impune ca aceasta să fie o judecată clară și precis determinată și să rămînă identică cu ea însăși în cursul întregului proces de argumentare. Referitor la argumente, se impune ca acestea să fie adevărate, să constituie rațiuni suficiente pentru teza dată și să aibă legături logice cu teza. Referitor la procedeu logic de argumentare, se impune ca-i teza să decurgă CM necesitate din argumente, deci să se respecte regulile inferent/ I deductive sau ale celei inductive; în psihopedagogie, te: inelui! d" d. se folosește și în a; • ciure cu c - lificativul de intuitiv, deci ti. în sensul propriu de arătare a unor obiecte și de punere în evidență a v.nor relații concrete.

DENDRITĂ, arborizație do natură protoplasmatică a neuronului, cu rol în receptarea influxurilor nervoase. D. se articulează cu terminațiile axonale (sinapse).

DENSICATIE, în psihanaliză, principiu conform căruia subiectul stăpînit de dorințe, sentimente, gânduri, ce fuseseră anterior refulate, se apără în continuare, negînd faptul că acestea (dorinți, gânduri) i-ar aparține.

DENOTAȚIE, funcție a semnelor de a reprezenta ceva independent de ele. Același semn sau complex de semne poate avea diferite semnificații, în funcție de accepția ce i se dă (ex. semnul A poate

însamna prima literă a alfabetului, fie vocala respectivă, fie o judecată etc); în logică, ansamblul obiectelor pe care le evocă un termen; în accepția lingvistică și psihologică termenul d. se opune celei de conotație prin valoarea sa de generalitate și stabilitate pentru fiecare din cuvintele unei limbi; în dicționare, cuvintele apar cu d. lor. V. SEMN¹, SEMNIFICAȚIE.

DEONTOLOGIE (gr. *deonto* - necesitate, ceea ce se cade, datorie, *logos* - studiu), (în sens curent) doctrină a moralei profesionale cuprinzând ansamblul normelor și obligațiilor etice specifice unei activități umane. *Teoria despre datorie, despre originea, caracterul și normele obligației morale*. După creatorul termenului (J. Bontham), studiu empiric al datoriei morale concrete, raportate la diferite situații sociale. În psihologie, desemnează fie studiul îndatoririlor și normelor morale pe care trebuie să le respecte psihologul în cadrul exercitării sale profesionale, fie însuși ansamblul acestor norme formulate într-un cod deontologic. Normele deontologice ale psihologiei, îndeosebi ale celei aplicate, au în vedere obligațiile psihologului de a acționa exclusiv pe linia respectului față de persoana umană, a obiectivității absolute, a intervențiilor practice întemeiate exclusiv pe raționamente și informații științifice, păstrarea secretului profesional, autonomia necondiționată în utilizarea tehnicilor de specialitate și perfecționarea con-

tinuă a tehnicilor și cunoștințelor pe care le utilizează.

DEPENDENȚĂ, (în psihologia socială) trebuință de altul, de atașare la altcineva, existență în fiecare individ uman. Formele de manifestare ale d. raportarea sinelui la o altă persoană, căutarea de legături și aflarea de satisfacții prin acestea. Afierea este expresia unei astfel de trebuințe și relații de d.

DEPERSONALIZARE starea de destructurare a organizării psihice a persoanei tradusă prin impresia (subiectivă) de schimbare. Bolnavii „au impresia că nu mai sînt ei, caută să se regăsească pe ei înșiși, par a fi pierdut simțul unității persoanei lor, simțul propriei existențe” (C. Paffi-Oil-Ștefănescu, 1962). D. este redată de bolnav prin sentimentul de înstrăinare socială, vid interior, de hipobulie, de indecizie de acțiuni, de încetinire a cursului vieții psihice, de irealitate a reminiscentelor și ideilor, de devolizare, de modificare a afectelor, de diminuare a forței de rezonanță afectivă, iar în cazuri mai grave, prin sentimentul de moarte psihică. Impresia de schimbare și detașare de propria realitate es e generală, fiind însă trăită mai intens în planul afectiv, de unde apariția dedublării afective, bolnavul suferind pentru faptul că este incapabil să mai sufere și să se mai bucure ca mai înainte. Treptat se conturează impresia artificialității și caracterului impus al propriilor procese psihice, corelată și cu

impresia schimbării realității înconjurătoare. Uneori bolnavul se comportă ca și cum ar fi un observator detașat de propriile acțiuni (H. Eilands). D. apare în diverse boli psihice dar cu deosebire în schizofrenie.

DEPLASARE, spre deosebire de d. în spațiu, termenul, așa cum este el folosit în psihanaliză, denotă mecanismul inconștient de transferare a unei încărcături psihice fie numai afective, fie mai complexe (afective și ideative cum sînt credințele, opiniile) de la obiectul ei direct la un alt obiect. Declanșarea acestui mecanism este determinată fie de inacceptabilitatea obiectului direct pentru conștiință, fie de indisponibilitatea obiectivă a acestuia. După Freud, d. liberă de energie este una din caracteristicile majore ale proceselor primare ce participă la inconștient. D. tensiunilor de la o reprezentare la alta se produce printr-un lanț asociativ.

DEPRESIUNE, stare psihică morbidă, caracterizată printr-o scădere a tonusului de activitate psihică și motorie, însoțită de o dispoziție sufletească astenică, de tristețe exagerată, de deprimare, fatigabilitate și anxietate. Este întîlnită într-o formă gravă în unele boli psihice, în special în psihoză maniaco-depresivă. Relativ frecvent întîlnite sînt formele ușoare de d. apărute ca o reacție firească la situații dificile de viață (moartea unei persoane dragi, divorț, certuri, insuccese) sau în urma unei munci istovi-

toare, a unui regim alimentar sever. Asemenea stări de d. pot apare la orice vîrstă, dar mai ales în adolescență și la vîrstele înaintate. Unele stări de d. neocasionale, și care își au rădăcinile în modul de structurare a personalității, necesită o schimbare a condițiilor de viață și activitate, și, totodată, tratament psihoterapeutic.

DEPRESIUNE DIFUZĂ, diminuarea activității electrice spontane a scoarței, propagarea lentă a acestei descreșteri și persistarea sa pentru câteva minute în fiecare punct cortical ca urmare a aplicării pe scoarță a unor stimuli mecanici, chimici sau electrice. D.d. echivalează cu un artefact experimental imp. jitant, de natură să îngreueze studiul activității bioelectrice a scoarței.

DEPRINDERE, componentă automatizată a activității, caracterizată prin desfășurarea în afara sau prin reducerea controlului conștient, realizare spontană și facilă. Rezultă din exersare repetitivă și se fundează pe un stereotip dinamic sau pe o matrice funcțională iii care sînt reunite veriga aferentă și cea efortorie a reflexelor. În procesul formării d., reacțiile se coarticulează și se organizează structural, iar aferența trece de la nivelul verbal la cel senzorial și aici, de la controlul prin telereceptori la controlul proprioceptiv (G. Zapan). În d. un rol central revine conexiunii inverse. A nu se confunda d. care sînt efecte ale învățării, ca și cunoștințele, cu auto-

D

matismele native. Deși în psihologic d. sînt cercetate după modelul actelor motorii automatizate, trebuie să se evite reducerea la sfera motricității considerîndu-se pluralitatea d. *pscrptire*, *waerAcc.* <N>/...<*, *verbtinlogi.c.* Cu cit activitățile psihice sînt mai complexe cu atît ele conțin mai numeroase și complicate structuri automatizate. Rezulta ă din interiorizare și automatizare (A. Leontiev, P. Galperini, operația mentală reprezintă o d. \V. James aprecia că la nivelul ghulirii, cel puțin i0% ilia con-p mentele activității suit habituale. Cousiderîndu-se îngustimea conștiinței clare, multiplicarea d. în orice domeniu apare ca o condiție indispensabilă a construirii complexe a activităților. Formarea d. este un proces multifazic, caracterizat prin trecerea de la dezorganizare la organizare. Prima etapă a formării d. constă din prezentarea modelului ncțiiinii, prin indicații nu numai asupra scopului ei. ci și a mijloacelor la care se va apela. Subiectul își formează astf.I imaginea acțiunii și va fi controlat asupra gradului de însușire a ei. Cea de-a doua etapă este exersarea acțiunii, ceea ce implică nu numai repetarea ei, ci și succesiva ei perfecționare. Se elimină greșelile și se rețin componentele corecte. In faza analitică a exersării, subiectul execută acțiunea pe părți, cu nesiguranță; în faza sintetică intervin coordonările dintre elemente, eliminarea actelor inutile

și unificarea părților într-un bloc unitar. Cea de-a treia etapă prevede exersarea sistemului unitar al acțiunii pentru ca aceasta să se desfășoare temeinic, (ea de-a patra etapă prevede includerea deprinderii formate în contextul mai larg al activității, exersarea ei în condiții firești. Odată formate d. dispun de o mare stabilitate și se impun pe nesimțite în comportament, activitate, vorbire, mod de gîndire și simțire. Jiste de aceea foarte important ca d. să fie corect modelate întrucît dacă s-au fixat defectuos cu greu mai pot fi corectate. La aceasta se referă dictonul: reînvătarea este mai grea decît învățarea. *La nivelul personalității, d. se înlanțuie și se dispun pe nivele de generalitate, organizmdu-se sistemic*, de ex. grupările și grupurile de operații intelectuale studiate de Piaget. între d. și mai ales între d. vechi și cele în curs de formare se dezvoltă interacțiuni pozitive sau negative. Astfel este transferul prin care elementele similare dintr-o veche d. se includ în cea nouă, favorizând dezvoltarea acesteia și interferența, ce presupune intercalarea unor elemente din vechile d. în contextul uneia noi, dar în dezacord cu cerințele acesteia producînd perturbări și reținînd elaborarea ei corectă. Exemple tipice de transfer și interferență se descoperă între d. fonetice și sintactice alimbii materne și d. ce intervin în procesul de însușire a unei limbi străine. D. nu trebuie să fie

D

considerate întotdeauna ca scheme rigide, ci mai mult ca niște cadre mobile", adaptabile la situații și dependente de conexiunile inverse.

DEPRIVARE SENZORIALĂ, fenomen de întrerupere a contactelor senzoriale cu ambianța, prin amplasarea subiecților într-o cameră obscură, izolată acustic, legați la ochi și cu membrele în tuburi de carbon, puși în stare de completă imobilitate. D.s. prelungită duce la o serie de perturbări neuropsihice, ceea ce dovedește însemnătatea funcționării continue a aparatelor senzoriale, a satisfacerii trebuințelor vitale de explorare perceptivă a ambianței, pentru că există o continuă „foame de informații”.

DEREALIZARE, sindrom psihotic major, care desemnează *pierdereafuncției realului*, descompunerea, fie în polul trăit, fie în cel exterior, reprezentat de sursa continuă de informații a realității, a sistemului de referință a subiectului. D. înseamnă o ieșire din realitate, o gîndire derealizată, o gîndire în afară și „golită” de realitate. D. înseamnă și dezagregarea trăirii spațio-temporalității, adică o gîndire și un psihism ce se desfășoară în afara timpului și spațiului real. După von Gebsattel, d. semnifică progresiva negare a realului, o „modalitate de comunicare deranjată”, care are la bază alterarea trăirii spațio-temporalității, iar Guiraud vorbește de „tulburarea desfășurării în timp” și A. Minkowski de „alterarea sincronismului trăit”.

Prin d. este negată astfel și dimensiunea anticipatoare, caracteristică omului normal, printr-o „para-realitate”, o „para-lume” lipsită de semnificația antientropică și care instaurează astfel o dezordine mentală progresivă.

DERMOLEXIE, capacitate de a identifica și citi tactil literele sau desenele pe care cineva le trasează pe pielea proprie fără a le putea urmări vizual. M. Botez a dovedit că chiar și în cazuri grave și complexe de afazie și alexie se menține totuși posibilitatea d.

DESCĂRCARE AFECTIVĂ, după R. Mucchielli, eliberare emoțională ce intervine cînd tensiunea sau încordarea internă devin insuportabile și subiectul dă curs liber emoțiilor sale (în aceeași sau într-o altă situație) manifestîndu-se verbal și mimico-gesticular (vorbire strigată și rapidă, risete sau plîsete, agitație, acțiuni precipitate etc). *Efectul de* d. a. ține de psihologia mulțimii în care se ridică barierele conduitei individuale, reacțiile se modifică, intervine comunicarea prin imitație și contagiune afectivă, participanții se apropie anonim și își descarcă într-un iei sau altul tensiunile acumulate.

DESCĂRCARE ULTERIOARĂ, sau prelungită, reprezintă fenomenul propagării impulsurilor prin centrul nervos care, pe baza întăzierilor sinaptice și astfel a decalajului în propagare, permite stimulului unic aplicat pe calea aferentă să genereze o salvă de impulsuri ce descarcă efortul și după încetarea stimulării căii aferente.

DESCRIERE, acțiune ce reproduce cu mijloace verbale sau altfel de simboluri o realitate tinzând spre o prezentare concretă cit mai completă și sugestivă. Spre deosebire de definiție sau • caracterizare, d. este *extensivă*, insistă asupra detaliilor și laturilor particulare. Gen de compoziții școlare prin care se exersează spiritul de observație, capacitatea de evocări și flexibilitatea lingvistică. D. *fenomenologică* este o metodologie a filosofiei fenomenologice (Brentano, Ed. Husserl, Spranger) și care optează pentru intuiția cognitivă renunțând la mijlocirea prin demonstrație logică deductivă, întrucât, susține Husserl, fenomenele subiective și experiența subiectivă în genere pot fi explicate numai prin considerări directe, prin descrieri ce permit o treptată reducere a fenomenelor la structura lor esențială. În fond, la fenomenologi, reflexia filosofică este subordonată introspecției și aceasta pentru că intenționalitatea subiectivă, fiind socotită trăsătură distinctivă a conștiinței și gândirii, numai printr-o contemplare „eidetică” s-ar putea ajunge la surprinderea ei. Deși viciată de subiectivism, d. *fenomenologică* a adus unele contribuții la prezentarea concretă a unor fapte • de conștiință (H. Eysenck) și implicit a deschis calea psihologiei fenomenologice a cărei valoare este relativă și care rămâne tot mai mult în urma dezvoltării științei psihologice, reprezentând un ultim

punct de rezistență a introspecționismului.

DESEMNARE v. **DESIGNARH**

DESEN, activitate grafică sau picturală prin care subiectul, exercitându-se, încerează să reproducă sau să producă imagini ale unor obiecte și situații, exprimă ceva din propria personalitate. Deși d. își are punctul de pornire în conduita de imitație, el nu debutează la copil în forma realismului vizual, ci a celui intelectual (Luquet). Dincolo de faza primară a mîzgălelilor d. se dezvoltă la copii ca un limbaj prin care ui simbolizează nu ceea ce văd, ci ceea ce știu despre lucruri, modul cum ei le reprezintă. D. infantile parcurg toate etapele dezvoltării, realismul vizual fiind un rezultat tardiv al formării capacității de structurare a spațiului. Totodată, în d. și picturi intervine o proiectare a tendințelor afective ale subiectului care se identifică cu unele personaje, își exprimă involuntar preferințele și stările conflictuale. În legătură cu aceasta d. și pictura, facilitând efecte de catharsis, sînt folosite ca mijloace de psihoterapie. În studiul psihogenetic, d. sînt folosite atît ca teste intelectuale cît și ca teste proiective. Menționăm testul omulețului, al arborelui, al familiei.

DESIGNARE (DESEMNARE), funcție a unui semn sau simbol de a avea o semnificație ce se referă la o categorie de obiecte sau fenomene reale. Un gest poate fi indicativ în chip direct (a arăta cu degetul), pe cînd cuvîntul este

designativ întrucît nu reclamă prezența obiectului și nu-l reproduce pe acesta prin factura sa de semn verbal, ci numai actualizează un conținut conceptual ce este referitor (ca idee) la ceva real. După R. Jakobson (1960, d. se identifică cu funcția d'iiotativă sau referențială a cuvîntului și constă în centrarea mesajului asupra obiectului semnificat.

DESTOINICIE, ansamblu de însușiri ale personalității constînd din pricepere, competență, dispoziție spre ducerea la bun sfîrșit a acțiunilor întreprinse, productivitate, eficiență etc.

DETECTARE, prima fază a percepției constînd din activitatea de *căutare a stimulului într-un cîmp* și de orientare asupra lui (Forgus, Selfridge, Fitts, Faverge), din descoperirea obiectului (V. Zinchenko, B. Lomov) furnizînd subiectului o primă impresie (S. Rubinstein). Un factor obiectiv al d. este contrastul dintre semnal și fond implicînd deosebiri de luminozitate, mărime, culoare, formă, de asemenea, poziția și distanța față de observator. Subiectiv intervin semnificația și anticiparea (F. Bartlett). Cercetările experimentale au demonstrat că cel mai bine se detectează semnalele de sus și din stînga, iar mai slab cele de jos și din dreapta. În ceea ce privește schemele și simbolurile s-a dovedit că cel mai rapid se detectează modelele obiectuale, schematizate, iar nu simbolurile. Contrastul cromatic care facilitează în cea mai mare măsură d. este, după Pres-

ton și Schwinger, în ordine descrescîndă: negru pe galben; verde pe alb; negru pe alb, și verde pe roșu. Cel mai slab se vede alb pe albastru, negru pe oranj, oranj pe negru. Mult mai ușor se produce d. stimulilor mobili decît a celor statice. D. presupune nivel optim de vigilență.

DETECTOR DE MINCIUNI

(engl. *lies detector*), agregat de aparate de înregistrare a reacțiilor electroencefalografice, psihogalvanice, musculare, vasculare, respiratorii și circulatorii etc, cu ajutorul cărora se încearcă diagnosticarea răspunsurilor și declarațiilor false. Subiectul este supus la un interogatoriu sau la un experiment asociativ verbal, în acest timp urmîrindu-se modificările în reacțiile motrico-vegetative, involuntare la stimulii critici, adică acolo unde se presupune minciuna. Reacțiile interne întîrziate și într-un anumit fel distorsionate în raport cu celelalte li stimuli obișnuiți sînt considerate a fi indicatori ai stării de alarmă și dedublare, proprii minciunii. Metoda (ca și așa-zisul „ser al adevărului”) nu a dat totuși rezultate sigure pentru că uneori răspunsurile paradoxale la o întrebare pot fi cauzate nu de actuala minciunii, ci de teama și rezerva, pe care o are subiectul conștient de situație în momentele respective. Un coeficient mai mare de siguranță în detectarea minciunii l-ar putea oferi analiza reacțiilor fonematice, a structurii pronunțării (intonației) cuvintelor.

DETERIORARE MENTALĂ, slăbire și alterare a facultăților intelectuale ce intervine treptat în condițiile senectutii și brusc în conștiința unor maladii psihice. în bateria 1). Wechsler pentiu a măsurarea inteligenței sînt probe adresate unor aptitudini ce încep să regreseze treptat după adolescență (memorie imediată, calcul mintal rapid ș.a.) și altele care se adresează unor aptitudini ce pînă gicsează cu vîrsta, pînă în pragul bătrînetei, aici, aptitudini regresive (R) și progresive (P). Indicele de d.m. *I.I.D*) se calculează ținînd seama de rezultatele obținute la R și la P după

formula: $ID = \frac{R}{P}$. Dacă, prin succesive măsurări, se constată o accelerată creștere a I.D. se poate presupune un proces psihopatologic grav.

DETERMINISM, teorie privind raporturile necesare, sistemele de legi, ansamblul interacțiunilor și dependențelor proprii realității și anumitor domenii particulare. În psihologie, principiul de a cărui promovare depinde constituirea științifică. Ideea despre psihic ca zonă a liberului arbitru, lacună în lanțul d. universal este neștiințifică, în secolul nostru psihologia constituindu-se prin treptata ei infirmare. Ca știință pozitivă, fondată pe concepția materialist-dialectică a d. și urmărind descoperirea unor legi obiective, proprii psihicului și comportamentului psihicului, a exclus și invalidat ideea eronată despre un d. spiritualist

sau transcendent. Inferența biologicului și socialului în determinarea conduitelor umane a oferit psihologiei științifice un cadru de studiu obiectiv și a deschis perspective descifrării unor fenomene subiective specifice. Subdeterminările mecanice, fizice, chimice, fiziologice, și modelarea socioculturală, solidaritatea dintre psihic. și social nu trebuie însă considerate aparte și absolutizate. Ilaborîndu-se multidisciplinar, psihologia evită și trebuie să evite reducționismul. Astfel, încercarea de asimilare în psihologie a d. mecanicist a genera deformări și grave simplificări. *La nivelul conștiinței și conduitei umane acționează o pluralitate de legi nespecifice și specifice, dinamice și statistic, comutativ ierarhizate și cu structuri variabile.* Inventarul și clasificarea legilor parțiale psihologice sau mixte (psihofiziologice, psihofizice, psihosociale, psiholingvistice etc.) sau a celor specific psihologice, cum sînt necesitatea implicativă, reversibilitatea, motivația etc.) constituie încă o problemă deschisă. E. Tolman, C. Osgood, S. Rubinstein consideră că specificul d. în psihologie constă în aceea că *factorii externi sînt refracți, filtrați, prelucrați prin intermediul condițiilor interne neuro-subiective.* Între subiect și obiect este o interacțiune și orice tratare univocă generează erori capitale (mecanicismul reflectării pasive, idealism fiziologic, d. psihologic abisal freudian). La nivelul omului, cel mai înalt și specific organizat sistem cu autore-

glaj, *determinarea trece progresiv în antedeterminare.* în sfera mentală dotată cu legi proprii se produc determinări de o însemnătate inapreciabilă. Fiind plural determinat psihicul uman devine prin recurență, la rîndul său, un important factor de determinare a transformării lumii. „Conștiința omului nu numai că reflectă lumea obiectivă, dar o și creează... adică: lumea nu satisface pe om și omul se hotărăște să o schimbe prin acțiunea lui” (Lenin).

DEUTERANOPIE, cecitate cromatică parțială constînd din incapacitatea percepției distincte a culorii verzi; în consecință, subiecții afectați de d. nu diferențiază verdele-deschis de roșu-închis, violetul de albastru.

DEUTERONEURON, al doilea segment al căilor somestezice oligosinaptice (primul fiind proto-neuronul). Din axonii d., situați în cornele dorsale ale măduvei, este alcătuit fasciculul spino-talamic care se termină în talamus, de unde informațiile sînt conduse la scoarța de un al treilea neuron, talamo-cortical.

DEVIANȚĂ, termenul desemnează caracteristicile anumitor comportante de a se abate de la normele acceptate în interiorul unui grup sau al unei societăți, puțînd conduce la conflicte între individul deviant și grupul sau societatea respectivă. În genere d. se referă la abaterea de la normalitate atît psihologic și psihiatric cit și vilonco-norviativ. Î. i.: determinata variabil de mai mulți

factori: ereditari, psihici, psihopatologici, socioculturali. Abaterea, interpretată psihopatologic și modico-legal, se referă la comportamentul aberant iar sub raport judiciar privește comportamentul antisocial (infracțional, delictual). Printre formele d., mai frecvente sînt: simularea, hetero- și autodistrucți), narcofilia, recidiva ș.a.

DEVIATIE STANDARD, numită și abatere pătrată medie, sau sigma (X), indicator statistic al variabilității valorilor individuale, în jurul mediei aritmetice. Se calculează însumînd pătratele deviațiilor individuale și împărțînd la numărul divizorilor (efectiv); se obține astfel *varianta*, iar rădăcina pătrată a variantei este tocmai d.s. (numită și *abatere-tip*). Într-o distribuție a valorilor individuale după legea „normală” (Laplace-Gauss), reprezentată grafic printr-un clopot, în intervalul cuprins între două d.s. de o parte și de alta a mediei se găsește 95% din efectiv, deci acest interval poate fi considerat ca unul de „normalitate”. Cînd distribuția nu este gaussiană, se preferă procedeul docilelor sau centilelor. D.s. și varianta sînt folosite în numeroase teste de semnificație în psihologia experimentală.

DEVOTAMENT, atitudine de ci insacrare față de o idee, o persoană sau colectivitate în baza atașamentului indisolubil față de aceia. Față de obiectul d. so gruinifostă constant bunăvoință, grijă, ajutor, susținere, mergînu-se piauă la identificarea do interese.

DEXTERITATE, abilitate motorie superioară comliționnd mișcări precise, rapide și ingenioase. Astfel sînt aptitudinile practice de reparare a unui mecanism, de dactilografieri rapidă și corectă, de manipulare a strungului sau de execuție a mișcărilor digitale in cîntatul la vioară sau pian, de tragere la țintă, de aruncare a mingii la coșul de baschet etc. In școală prin d. se denumeste un obiect de studiu implicînd activitate practică sau artistică, complementar în raport cu obiectele științifice fundamentale.

DEXTERIMETRU, aparat destinat probării abilităților motorii simple, a coordonării mișcărilor. Larg uzitat este dexterigraful (prima variantă Sollier și Drabs -- 1930) propunînd parcurgerea unor labirinturi din decupaje în plăci metalice cu un creion metalic, orice atingere a bordurilor delanșînd o sonerie și fiind înregistrată ca greșeală.

DEZAGREGARE PSIHOLIGI-CĂ, expresie, introdusă de P.Janet, desemnînd ipoteza sa cu privire la cauza diferitelor maladii psihice ca rezidînd în slăbirea sintezei psihice. Referindu-se la bolnavii psihici, Janet scrie: „lucrurile se produc astfel ca și cum fenomenele psihice elementare ar li tot așa de reale și numeroase ca și la indivizii cei mai normali, dar nu ar putea, din cauza unei slăbiciuni speciale a sintezei, să se reunească într-o singură percepție, într-o singură conștiință personală... și astfel dau naștere ia două sau mai multe grupe de

fenomene conștiente, grupe simultane dar incomplete ce se năpuțesc unele asupra altora, ca și mișcările care ar fi trebuit să fi reunite normal în aceeași conștiință și sub aceeași putere”. Krzultă că d. p. se datorește mm incapacității de coordonare, gruparc, sinteză.

DEZANGAJARE, se referă, in psihologie, la sfera motivațional-afectivă constînd într-o „stingere” sau anihilare a motivelor, intereselor, năzuințelor, sentimentelor ce angajau pe subiect anterior într-o activitate sau relații. D. poate fi inițial voluntară iar apoi devine habituală, participarea personală la urmărirea unui scop, la acțiune sau viață a grupului, încetînd.

DEZAVUARE, atitudine și sancțiune morală exprimată nu numai prin desolidarizare față de o anumită persoană, nu numai prin dezaprobarea actelor sau ideilor cuiva, ci și prin condamnarea și înfierarea celor care încalcă anumite norme.

DEZECHILIBRU PSIHIC, disarmonic a vieții psihice, a personalității; apare datorită prezenței unei trăsături psihopatologice exagerate sau a unei configurații de astfel de trăsături. Se referă la elemente ale unor personalități psihopate (schizoidism, hiperemotivitate, ciclotimie etc), tulburarea unor tendințe pulsionale fundamentale (sexuale, agresive etc.), trăsături nevrotice, tulburări ale funcțiilor cognitive și, in unele ca-ai, tulburări organice. Dezechilibrul ui este instabil, impulsiv,

a"resiv, cu stări afective labile, ni comportament contridit tot iu. un- ui festă o conduită individualist, i si are adesea tendința spre toxicomanie. Are, uneori, crize epileptice, pusee nevrotice sau psihoice, prezintă fragilitate psihică. Termenul e utilizat și în sens larg pentru a caracteriza indivizii instabili, dezordonați, cu tulburări de caracter. D.p. poate fi de origine ereditară sau poate apărea în urma unui traumatism, a unei infecții sau se datorează unor condiții nocive de mediu.

DEZINVESTITIE, în psihanaliză, proces invers investiției pulsionale (atașare la o reprezentare, un obiect, o instanță) și deci de privare a acestora de încărcătură afectivă. Prin d. reprezentarea ajunge să-și piardă valoarea afectivă (sens timetic) și să fie indiferentă.

DEZVOLTARE, categorie filosofică care se referă la totalitatea transformărilor ireversibile petrecute în natură și societate, care duc la o *schimbare calitativă de sens ascendent în pofida momentelor de regres pe care le cuprînd*. Are la bază lupta dintre tendințele contradictorii specifice sistemelor materiale. La om d. este un proces prin care se realizează noi structuri funcționale care diferențiază comportamentul ducînd la o mai bună adaptare la mediu. în psihologie, considerînd continua devenire a structurilor psihocomportamentale, existența psihicului într-un perpetuu stătu nascendi, d. a fost amplu dezbătută și formulată ca un principiu de bază.

l.ijjlogia simțilică este conceputa in spiriml dialecticii materialiste. Se are in vedere faptul că iu d. psihicului și comportamentului contribuie factori biologici, socio-culturali și nemijlocit, psihici. Fiecare din acești factori este necesar dar nu și suficient. Fără o ereditate normală și în condiții de imaturizare organică nu e posibilă o d. optimă. în absența „socializării”, enculturației, educației, nu se pot elabora conștiința și personalitatea umană. însăși activitatea mintală conștientă și constructelc de personalitate contribuie, în virtutea autoorganizării și autoreglajului, la propria lor d. D. se conformează principiului dialectic al trecerii determinărilor în autodeterminare. liste însă necesar ca să se țină seama de faptul că factorii arătați nu acționează izolat ci intercorelat și interdependent și că ponderea lor nu este egală. H. Wallon a reproșat lui Piaget că nesocotește rolul maturizării în psihogeneză. S. Rubinstein subliniază unitatea factorilor, dar și rolul central al activității și determinărilor educative. El scrie: „Organismul se dezvoltă funcționînd; omul adult, muncind; copilul se dezvoltă prin educație și învățare, în aceasta constă legea de bază a d. psihice a copilului.” Determinarea social-istorică și educația sistematică îndeplinesc un rol conducător în d. A fost de mult timp depășită concepția lui \Y. Stern despre d. ca o endogenie, ca o simplă și treptată exteriorizare a unor structuri date. S-a afirmat

teoria constructivismului în d. pt-raoiiiilitului și at>-ista pe Kizi principiului interacțiuni ;t. IL.Tlio-mae remarca iapiu! ci în problema d. psihice au intervenit, grave deformări din cauza fu- a conceperii autonomiste a d. fie ; considerării omului — a un produs)asiv al împrejurărilor externe. Marx remarca, în urmă. cu mai bine de un secol, că omul este în aceeași măsură influențat de împrejurări în care înseși împrejurările sînt influențate de el. L. Vigotski a criticat, la vremea sa, teza pedologică despre independența d. de activitatea de învățare, dar nu a acceptat nici identificarea d. cu învățarea, considerînd că între acestea două sînt relații complexe ce se modifică de la o etapă la alta. *Învățarea bine organizată nu se situează în coada d., nu este o simplă beneficiară a condițiilor oferite de aceasta, ci este o generatoare de noi condiții de d. învățarea rațional construită trage după sine d., îi lărgește posibilitățile și perspectivele, se situează în fruntea d. și generează astfel de structuri și procese car., fără învățare și educație nu ar fi fost posibile.* Astfel, procesele psihice secundare(gîndire, voință etc). nici n-ar putea apărea în baza unei d. spontane, fiind construite prin învățare latentă și mai ales dirijată. L. Vigotski socotește însă că d. se produce nu numai în baza învățării dar și în baza situațiilor sociale integrale, în care este inclus copilul în fiecare etapă a vieții sale. Neîndoindnic, d. psi-

hică individuală se produce în < uiiiicitul 'l] .nb imperiul d.'* .JC.'MI- ciilitiiral.'. A. i.eonfiav ai vi.< 'l] însușirea înKxlel'.i de a'iuini •: a cunoști inielor d<- CU re Copil ,re. izrază la. om... primipiui eseu țiai al dezvoltării ontogenetice și anume reproducerea în însușirii, și capacitățile individului a însușirilor și capacităților speței umane, constituite istoric". Astfel, d. capătă un caracter concret-istic și se subordonează principiului istorismului, degajîndu-se de regularitățile evoluției biologice, încercările de a aplica în psihologia genetică umană legea b<>-genetică a lui E. Haeckel („ontogenia repetă filogenia") nu au dus la nici un fel de rezultate concludente. Este adevărat că, așa cum. arăta Goethe — *societatea merge mereu înainte dar individul o în întotdeauna de la început,*— însă. psihogeneza se întemeiază pe o anume etapă, în care sînt rezumate, selectate și condensate rezultatele întregii d. istorice, societatea fiind orientată mai mult către cerințele viitorului decît spr • reproducerea trecutului. Fnculturația se bazează pe alte mecanisme comparativ cu embriogeneza. Forțele motrice ale d. sociale sînt în același timp și factorii determinanți ai d. psihologice individuale. Concret, după cum arată A. Leontiev, copilul se dezvoltă în sistemul relațiilor de cooperare în comunicare cu ceilalți oameni, prin activitate. Asupra fiecărei etape a d. individuale își pune pe-cetea activitatea diriguitoare care

este în același timp și principala modalitate de interacțiune cu ambianța. D. este stadială. Fiecare stadiu, după Piaget, prezintă o structură de ansamblu, deci o calitate specifică, se bazează pe stadiu anterior și pregătește clementele stadiului următor. Ordinea în care se succed stadiile este invariabilă și se impune cu necesitate. AstL-I nu este posibilă apariția gîndirii abstracte înaintea celei concrete sau a motivației secundare, înaintea celei primare. Există o serie de legi psihogenetice de care educația trebuie să țină seama. O caracteristică logică a psihogenezei, re'evată de L. Vigotski, este caracterul ei sistemic. Funcțiile sau procesele psihice nu se dezvoltă separat una de alta, ci în raporturi necesare una cu alta. Altfel decît prin aceste interacțiuni intraspecificice, ce mijlocesc interacțiunile globale cu ambianța socio-umană, d. psihologică nici n-ar fi posibilă. În fiecare stadiu însă unul din procesele psihice ocupă un loc dominant în raport cu celelalte. Astfel sînt în ordine — emoția, percepția, reprezentarea și memoria, voința, gîndirea, sentimentele superioare și imaginația. D. psihologică fiind multifactorială, se produce totuși conform unor legi dialectice cum sînt trecerea de la cantitate la calitate, apariția și depășirea contradicțiilor, negarea negației. D. psihologică a copilului presupune confruntarea dintre cerințele subiectului și exigențele ambianței, dintre aspirații și posibilități, dinlie

constrîngerii și inițiative, dintre imaginea de sine și viziunea altora asupra sa etc. Treptat psihogeneza capătă tot mai mult caracteristici tic personogeneze. Aceasta pentru că, pe măsura acumulării interpolărilor, subiectul devine tot mai apt de extrapolări originale, întrucît sînt filtrate prin ansamblul condițiilor sale interii'; și deci crește cota sa de contribuție în interacțiuni și se afirmă odată cu tinerețea, cu integrare,t socială în asumarea de roluri responsabile, ca agent al d. sociale și al propriei d. psihice, deci ca personalitate constituită.

DIADOCOKINEZIE, după Pierson, capacitate de a executa mișcări alternative în succesiune rapidă, și prin sincronizări bilaterale, cum sînt învîrtirea pumnilor. Se verifică prin testul marionetelor. Pierderea d. este numită *adiadocokinezie*.

DIAGNOSTIC, în înțelesul curent al termenului, d. este o *recunoaștere, o identificare a unui proces, fenomen sau a unei individualități, pornind de la detalii caracteristice*. D. medical recunoaște, în cazul concret, o anumită boală; d. psihologic identifică semnele unui proces sau unor însușiri, precizează apartenența la un anumit tip de personalitate etc.

DIAGRAMĂ, construcție grafică exprimînd dezvoltarea și variațiile unor fenomene supuse studiului sau o serie de rezultate statistice. Poate fi obținută și cu ajutorul unor aparate de u-

DIALECTICĂ (gr. din *τ/*; -- cu. */i'iein* -- a vorbi, și discuții), sistemul legilor Celor mai generale ale dezvoltării naturii, societății și conștiinței, în aceeași timp metodologia generală a cunoașterii realității. în opoziție cu metafizica, d. afirmă, imitatei materială și lumii în infinita ei diversitate de obiecte și fenomene aflate într-o perpetuă interacțiune; și interdependență. Ksenofală în d. este legea unității și luptei contrariilor prin care se explică mișcarea, ca automișcare. Iezvoltarea în lumina d. presupune salturi calitative pe bază de acumulări cantitative și se realizează conform principiului negării negației. Se distinge o d. *"biefivă"*, proprie naturii și soției și o d. *stibisc'ivă* proprie cunoașterii și activității. Lenin a enumerat psihologia printre științele menite să aducă contribuții precumpănitoare la dezvoltarea d. în constituirea psihologiei științifice metodologia d. marxiste a adus și aduce contribuții de inapreciabilă însemnătate. Sîntîțele dialectic raporturile obiect-subiect, dintre conștiință și activitate, procesul trecerii de la senzorial la logic și unitatea lor Contradictorie, saltul de la fiziologic la psihic, polarizarea afectivă și caracterologică. Toate marile realizări din psihologie fie că aparțin unor dialecticieni deliberați sau III, confirmă tezele d. De e., psihologia genetică, realizată de l'iiiget, deși nu s-a ghidat de (., totuși relevă o d. prin forța i'ap-

telor și ;i demonstrațiilor științifice.

DIALOG, forma fundamentală și cea mai obișnuită de realizare a comunicării interumane, în care două persoane sau mai multe (plurilog) fac schimb reciproc de mesaje în scopul obținerii unui acord mintal sau al cooperării în realizarea unei acțiuni. În depeu deună de funcția pe care o îndeplinesc în comunicarea reciprocă interlocutorii, participanții la d. sînt pe rînd emițător și receptor, idealizarea unui *i.* presupune existența unui cod comun (de exemplu, limba în care se vorbește trebuie cunoscută de toți partenerii), a unui referent comun (obiectul comunicărilor) și a unui context comun — situația obiectivă în care are loc comunicarea. Frecvent, în cadrul instituțiilor sociale, d. este supus anumitor exigențe mai mult sau mai puțin statuate, care adaugă cadrului lingvistic comun, norme sociale obligatorii (forme de adresare, dreptul de înțietate în adresări etc). Exemplul cel mai familiar este modalitatea d. profesor-elev, în cadrul procesului de învățămînt. Pamfil și Ogodescu (1974); consideră d. ca reprezentînd modalitatea de realizare a conștiinței prin opozițiile eu-tu-el.

DIATERMIE, procedeul terapeutic de încălzire a corpului pi iu intermediul unor curenți electrici de înaltă frecvență ce se dezvoltă între doi electrozi aplicați pe piele.

DIDACTICA (gr. *diihili-tli* ^ • • in-încîii\), ramură a, pedagogici

care se ocupă de sîbteniu de mvățîtinut, de formele de organizate, principiile, metodele, mijloacele și scopurile procesului instructiv și de relațiile dintre pedagog și elevi. D. modernă se îmbogățește prin principiile și metodele programării, prin problematizare și euristică și tehnici audio-vizuale. Accentuînd latura informativă a instrucției d. se angajează în planul educației intelectuale și al educației în genere. Iii afara d. generale există o serie de d. speciale care se ocupă de metodele predării anumitor obiecte de învățămînt în anumite tipuri de școli. Sînt *metodicile* în care se accentuează latura concret tehnologică.

DIDACTICISM, modalitate defectuoasă de educație și instrucție, în care se pune accentul exclusiv pe comunicarea și pe însușirea dogmatică a unor reguli, norme și cunoștințe și pe critica exagerată, permanentă, supărătoare a conduitei celui educat. D. neținînd seama de complexitatea personalității copilului, creează deseori rezistență față de învățare, educație. Kigiditatea în educație și înăbușirea libertății și spiritului activ al copilului sau tînarului sînt indicii ale d.

DIFERENȚIAL SEMANTIC, fenomen de mediație (comparare) în relațiile lingvistice, evidențiat prin tehnica cu același nume, propusă de C. Osgood (1954). Se dau rînd pe rînd cuvinte ce trebuie să fie apreciate după o scală în termeni bipolari: frumos-urît, elegant-grosolan, ascuțit-rotuud etc.

Se i-nihl l ui<-ș(e apoi „poi I ret u” cu\iniuluii, așa cum e->te elapieciat ca semn în sine (ca structură sonoră) de către subiect. După cum se vede, nu este evaluat însuși conținutul semantic, ci numai sensul afectiv paradigmatic. Cu toate acestea d.s. îndeplinește un rol indiscutabil în selecția lexicală. l'rin extensiune, tehnica d.S. a fost aplicată în studii de personalitate și psihologie socială și aceasta cu rezultate fecunde. În număr de subiecți se evaluează pe sine și pe alții după una sau mai multe scale cu 7 trepte, după care se procedează la alcătuirea de matrice, la analiză factorială etc. Tot așa se constată cum anumite grupe sau categorii se apreciază pe sine și pe altele etc.

DIFERENȚIERE PSIHICĂ, însușiri și grupe de însușiri psihocomportamentale după care se deosebesc între ei indivizii, microgrupurile, categoriile și marile colectivități umane. D.p. sînt calitative sau cantitative, prevăzînd gradații și confruntări de structuri. Se stabilesc în raport cu un model general al personalității sau grupului și, de regulă, uzează de încadrarea în tipuri (v.) Obiect de cercetare al psihologiei diferențiale.

DIFERENȚIERE SENZORIA-LĂ, proces de distincție a unor însușiri sau puncte foarte apropiate. Pavlov a descris reflexul de diferențiere bazat pe inhibiție activă. în experimentele lui, diferențierile se obțin prin aplicarea de întăriri deosebite la cei doi stimuli. La om primează,

după cum arată B. Ananiev, d.s. prin valori de semnalizare deosebite n reflexelor de orientare și investigație. La baza neuității și în general a sensibilității diletențiale este activitatea reflexă a creierului.

DIFICULTATE ȘCOLARĂ, obstacol în calea învățării și educat iei școlare a respectării regimului de activitate școlară. Poate li di; diferite feluri: întârziere a maturizării, debilitate mintală, carență nfectivă, instabilitate motorie sau afectivă, nivel cultural scăzut, omisiune în însușirea unor informații de bază, hipomnezie, omisiune în formarea unor operații și procedee de lucru intelectual, devianță de comportament ș.a. Înlăturarea d.ș. presupune studiu de caz, descoperirea cauzelor, acțiunea asupra acestora, tratare individuală adecvată, recuperare prin integrarea în colectivul școlii.

DILEMA (gr. *di/s*) — doi, *lanma* — argument), tip de raționament disjunctiv-ipotetic. În cazul d. *simple*, una din premise este o judecată disjunctivă, care enunță două laturi alterne ale unei alternative, iar celelalte două premise sînt judecăți ipotetice, care au același consecvent (antecedentul uneia este prima latură alternă, iar antecedentul celeilalte este a doua latură alternă); concluzia este o judecată categorică, iu cazul d. *compuse*, premisele ipotetice au consecvent diferit, iar concluzia este o judecată disjunctivă. Cînd alternativa dată în judecata disjunctivă are trei laturi alterne avem trilema; dacă sînt

și mai multe laturi alterne avem polienui. Un exemplu tipic de <, ce este în atenția teoriei jocin • • lor și deciziei, este d. *prizonier*: /*. (d.p.) Aceasta este cel mai IMI-lizat „joc” de sumă inconstantă < M doi parteneri care nu au voie >] comunice între ei. A și li sînt iun* prizonieri, fiind acuzați de o în fracțiune comisă în comun. Ei sin; ținuți și interogați separat, fără a putea comunica între ei. Fiecare poate să recunoască sau nu infrațiunea, reacția anchetați)-rilor fiind cunoscută de ei. Dacă, ambii neagă a fi comis infrațiunea, sînt eliberați (plata Xj). Dacă, ambii recunosc, sînt condamnați (plata x₄). Dacă A recunoaște infrațiunea iar B o neagă, atunci B este condamnat la o pedeapsă mai mare pentru infrațiune plus pentru încercarea de a induce în eroare (plata x₂), iar A este eliberat și primește și răsplată pentru că a contribuit la elucidarea cazului (plata x₃). Relația între plăți este deci x₃, x₄, x₂, în forma matricială, jocul arată astfel:

		J U C A T C > R (A)	
		VI	uu
J U C A T A	no	v	x ₁ , x ₂ , x ₃
	DA	x ₅	^

în termenii teoiei jocurilor, plata jucătorului A este ăus în duapta fiecărei celule, iar plata jucătorului B este jos în stîngă lieeării celule. Cel mai bun rezultat este x₁, care se obține cînd unul recunoaște iar celălalt neagă. Dacă însă ambii urmăresc acest rezultat, ambii vor recunoaște și vor obține plata Xj. Acesta este un punct de echilibru al jocului, el fiind un comportament rațional conform teoriei minimax, abaterea de la această alegere puțind atrage pierderi mai mari (x₂). Paradoxul constă în faptul că doi jucători „neraționali” care ar alege ambii negarea, ar obține un rezultat mai bun (xj). Acest joc urmărește conflictul interior al subiectului dintre tentația spre cooperare (răspunsul „NU”) și cea spre trădare („DA”), care poate asigura un rezultat individual mai bun (D. Rapaport, A.M. Chamach — 1964). Au fost introduși mai mulți indici pentru analiza proprietăților matricei de plăți și a răspunsurilor date de subiecți în serii mari de jocuri. „Avantajul

mediu al competiției”: $x_3 + x_4$ —

$\frac{X_i + X_o}{\sim}$; indicele este invers proporțional cu cooperarea. „Plata
„ , , , , x₁ + x₂; -x₃; -x₄”
medie per proba : —

este direct proporțională cu cooperarea. Modificarea raportului între plăți duce la modificarea comportamentului jucătorilor. De ase-

menea, alegerile variază în funcție de stwtuța în sein de alegeri, în ultimul <iecenin, d.p. a fost e-niiv; de la 2 la îi jucători pastrindu-se relațiile dintre plăți și cerința cu plata jucătorului să nu se schimbe indiferent de poziția în serie.

DILETANTISM, originar, în timpul Renașterii, avea o semnificație pozitivă caracterizînd persoanele ce cutezau să se avînte în variate și dificile activități artistice și științifice. În epoci modernă capătă tot mai mult TIU sens peiorativ corelîndu-se cu inaptitudinea entuziasă, slaba calificare profesională, semidoctismul. Pe linia perseverenței într-o activitate sau mai multe, care-l atrag pe subiect, dar pentru care nu este dotat și pregătit, se ajunge pînă la iresponsabilitate și impostură. Nu se exclude însă posibilitățile de realizare finală printr-o fază de ii. tranzitoriu. În psihologie, ca în orice știință nouă cu aparență de accesibilitate și facilitate, d. este foarte dăunător, fapt demonstrat printre altele de pretenția unor persoane fără înaltă calificare de specialitate de a formula diagnosticuri și prognoșticiuri prin aplicări de teste, sau de a pretinde că nu au nevoie de specializare pentru a discuta problemele de psihologie.

DINAMIC (gr. *dyv.amikos* - puternic), care este în continuă mișcare datorită unor impulsuri externe sau prin autopropulsie ca automișcare. Studiul mișcării,

raportat la liniile, laia a țigle >. Car
ilM i[< j>ri'' illipr. iii, p. l
cllHKn s,tit (Ille)il n. i. Speciile
pentru psihologie este dinamis-
inul evolutiv, dezvoltarea, în
psihanaliză, d. presupune con-
flictie forțe în conștient sau in-
conștient. K. Leviții si-a eillicat
ca d. sistemul său de psihol-
gic, întrucit aceasta pune ac-
centul pe torțele ce acționează
într-un câmp de tensiune. Coni-
portamentul reprezintă o modi-
ficare a cînipului si oste pus în
dependență de acesta.

DINAMISM, în filosofic, cu-
rent ce acordă prioritate forțele,
energiei, deseori tratînd substan-
stanța materială ca un derivat
al mișcării; în psihologie,
ansamblul pulsionilor, motivelor,
tensiunilor și tendințelor ce sus-
țin conduitele și determină con-
tinue modificări în dezvoltarea
lor, ce nu permit o viziune sta-
tică asupra personalității, întrucit
aceasta este în continuă interac-
țione cu ambianța în care inter-
vine, de unde și restructurările în
însăși organizarea personalității.

DINAMOGENA, proprietate a
stimulilor externi și interni, a
trebuințelor și motivelor, a reac-
tivității emoționale de a dinamiza
organismul, de a crește ten-
siunea psihică și spori capaci-
tatea de acțiune. J. Xuttin dis-
tinge im segment d., energizant
al motivului.

DIPLOPIE (gr. *diploos* — du-
blu, *opsis* — vedere), formă de
vedere l<inoculară anormală da-
torită clincoanlonării timpurilor
vizuale monoculare astfel înecit

fiecaie nln'i-r'l pr<>kt:lhlilu-v n
,l>-l-l B' r'' l' l' lullii i, (l< \, i/n) ih
blu. ('el' d' 'ii, i iin. i, itli' n n' -
miteiite ale aceluiași obiect au
o dispoziție spațială diferită. \
pare în condițiile unor perturbari'
nervoase, în stări fazice și *.
instalează cronic în cazul sin,
hismului cxlrcin.

DIPSOMANIE (gr. *dipso*, sel.-
mania — nebulie), nevoie lipei-
dimensionată patologic, irezisti-
bilă și impulsivă de a consuni
lichide în cantități exagerate. S<
manifestă periodic succedînd stă-
rilor depresive. Termenul de d.
nu este folosit numai ca simptom
al psihozei alcoolice. Trebuie to-
tuși făcută o deosebire între d.
ca o compulsivă de consuni ex-
cesiv de lichide, ce apaie la inter-
vale relativ mari, de proledepsia
diabetică unde setea exagerată
este condiționată de pierderea
marc de lichide prin rinichi (poli-
urie).

DISARTRIE (gr. *dys* — greu,
arilion — articulație), tulburare a
limbajului, caracterizată prin
confuzie în articularea cuvinte-
lor, ca și prin modificări ale rit-
mului, intonației și expresivității
vocii. Se observă în unele
boli ale sistemului nervos, în para-
lizia generală progresivă, în unele
intoxicații alcoolice. Este de ori-
gine cerebrală. Simptomele disla-
lice grave sînt similare d. ușoare.
Forma extremă a d. este *anai-
tria*, manifestată prin imposibili-
tatea pronunțării cuvintelor.

DISCALCULIE, perturbare în
mecanismele înțelegerii și efec-
tării operațiilor de calcul ia

pii cu inteligență normală. D.
este însoțită de tulburări ale
organizării spațiale. Kste o def-
iciență tranzitorie și remedia-

'**DISCERNĂMÎNT**, capacitatea
intelectuală de a opera distincții
între esențial și neesențial, de a
sesiza cele' mai fine deosebiri în-
tre lucruri, de a înțelege cu sub-
tilitate și a aprecia nuanțat.

DISCIPLINĂ, modalitate a con-
duitei și activității culte, superior
organizate și sistematizate; ca-
racteristică a persoanei, constînd
atît extern cît și intern din sub-
ordonarea conștientă față de prin-
cipii, norme, dispoziții superioare.
D. se manifestă nu numai prin
executarea conformă unor ordi-
ne și normative dar și prin orga-
nizarea autonomă a conduitei
autocontrolate după criteriile de
ordine și consecvență în îndepli-
nirea deciziilor. D. implică o
organizare superioară • a tuturor
proceselor psihice cum ar fi per-
cepția, gîndirea, atenția, voința,
afectivitatea. O măsură a d.
este stăpînirea de sine și raționa-
litatea, între d. și inițiativă crea-
toare nu este o incompatibilitate
atîta timp cît d. se constituie, la
nivel valoric superior și trece în
autodisciplină.

DISCONFORT SPIRITUAL, lip-
să sau realizare insuficientă a
confortului spiritual într-un grup
sau organizație. D.s. se dato-
rește deficiențelor în relațiile
interindividuale și de grup, lip-
sei de echitate, instalării unui
climat nefavorabil etc. D.s. este
o cauză foarte importantă peni ni

randamentul scăzut al activității
și pentru lipsa de emotivitate.

DISCRET (lat. *discretus* de In
discernere — a separa, discrimina,
uzual, calitate a celui ce se com-
portă cu discernămînt, nu se
amestecă în treburi ce nu-l pri-
vesc, păstrează secretul, este rez-
ervat, modest, moderat, nu cau-
tă să iasă în evidență. Discreția,
mai ales cu sensul de păstrare
a tainelor altora și a celor pro-
prie, se opune indiscreției. În inter-
pretările psihologice, termenul de
d. se folosește pentru a califica
inaccesibilitatea fenomenelor sub-
iective la observația directă,
caracterul subtil, „imponderabil”
al stărilor subiective, iar în sta-
tistica psihologică se estimează
ca, d. valorile extrem de mici,
infinitesimale ale unor valori ob-
ținute în măsurarea unor inter-
vale, intensități de reacție, pro-
porții etc.

DISCRIMINARE, diferențiere
sau distincție care la nivel intel-
lectual, prin delimitări concep-
tuale, devine tranșantă, categori-
că. Se opune confundării, ames-
tecului sincretic și operează com-
parativ precizările necesare gîn-
dirii logice. Descartes arăta că o
idee nu poate fi clară dacă nu
este distinctă. M. Ralea considera
că a fi inteligent înseamnă și
„a distinge punctele de vedere”.
Într-un sens specific, în teoria
modernă a percepției, d. semnifi-
că faza a doua a procesului per-
cepției senzoriale identică cu dife-
rențierea, cu detașarea i'biețiiui
ii; n landul <e', itai/e obicHe. Se
icalizcaza global și apoi pe uni-

lăți structurale (Forgus). Apă-rijid în prelungirea detectării este condiționată de aceiași factori obiectivi și subiectivi ca și aceasta. 13. Lomov, Oșanin, Lcplat dovedesc că pragul optim de d. sau pragul operativ trebuie să fie de 5—6 ori mai mare decit cel minim diferențial. D. depinde de indicii relevanți și de formarea la subiect a unor modele percepționale prin coordonarea unei serii de repere (Eriksen). Excesul de indici, de dimensiuni ale semnă-lului Ingreunează d. (Pollack). Cel mai ușor se realizează d. semnă-lelor rezultate din combinarea a doi sau trei indici (G. Miller, Iii. Popescu-Xevcanu).

DISCRIMINARE SOCIALĂ, în psihologia socială și sociologie, termenul denotă tratarea favorabilă sau defavorabilă a unei categorii de persoane, care nu are legătură cu activitatea reală a persoanelor tratate astfel. De obicei, discriminare (socială, rasială etc.) este inspirată de prejudecăți și este un reflex mai mult sau mai puțin direct al împărțirii societății în grupări antagoniste. Uzul, d.s. denotă tratarea defavorabilă a unor categorii sociale, rasiale, etnice etc.

DISCROMATOPSIE, nume generic ce semnifică tulburări ale vederii culorilor și care include daltonismul, tritanopia, defecte ale vederii di- și tricromatiee.

DISCURSIV-DISCURSIVITATE, caracteristică, a unei activități pihice de a fi procesuală, de d se desfășura printr-o succesi-

une de operații intermediare <> se distribuie pe faze, în vedeni atingerii unui scop. Un maximum de d. este proprie gîndirii. Kaționamentul este o formă < cunoaștere d. Comunicarea vei bală arc de regulă forma discurtui lui. La Kant d. se opune intuitivului, precum generalul se opuii-particularului.

DISFAZIE, în general, ceea ce în logopedie poartă denumire, de „afazie”, cu deosebirea că nu semnifică anularea comunicării decit în cazuri foarte rare, bolnavii disfazici dorind întotdeauna să comunice. D. reprezintă tulburări de limbaj (*dis* — diicultate, tulburare, *phasis* — vorbire) care au la bază totdeauna o tulburare organică, neuronală, de origine centrală, în general fiind vorba de leziuni ale centrului vorbirii (în frontal 3, temporal și parietal inferior), de natură vasculară, tumorală sau traumatică, în aprecierea tulburării comprehensiunii și expresiei limbajului, trebuie avut întotdeauna în vedere eliminarea unei stări psihotice, a unei stări profunde de deteriorare cognitivă (demențe) sau a unei nedezvoltări cognitive (oligofrenii). D. impun un tratament logopedic, de reînvațare a limbajului. în cadrul d. sînt descrise: surditatea verbală, intoxicația prin cuvînt, amnezia verbală, parafazie, alexie sau cecitate verbală, disintaxia și j.irgoioij<i.

DISONIE, tulburare a vocii. a registrului și calității ainetelor

vocale și a timbrului. Pronunții poate fi nazali bau iJiguiiă h-înd datorati unor dtf^Ctîim .ie construcție sau de si iuctui'ai; • a actului emisieii și de surmenau-a sau uzura aparatului fonematie.

DISFORIE, dispoziție afectua astenică; stare opusă celei d. euforie, implicînd insatisfacție, impresii penibile, depresiune și aceasta, în mod trecător sau durabil. Uneori d. anunță o maladie. De regulă, d. este un rezultat al împrejurărilor de viață și poartă și pecetea profilului afectiv al subiectului.

DISFUNCȚIE, reacțiune a cărei consecință este scăderea adaptării, a integrării unei structuri. a unui subsistem la sistemul din care face parte. în sens psihologic, alterarea activității normale a unei funcții ce are ca rezultat fenomene patologice de dezadaptare. Destructurările pot avea loc în sens negativ (hipofuncție) sau în sens pozitiv (hiperfuncție) ex.: hipermnemie-lipomnie.

DISONIZIE, deficiență constînd dintr-o recepție difuză și incorectă sau chiar din absență. percepție vizuale a formelor și contururilor.

DISGRAFIE, perturbare a învățării scrisului, anomalie a activității grafice exprimată în substituiri, omisiuni, inversări de litere și silabe sau fuziuni de cuvinte. D. se mai manifestă prin neregularitatea desenului literelor și dispunerea lor anarhică în pagină. Se consideră că la baza d. sînt deficiențe ale dezvoltării auzului fonematie și limba-

jului oral. deficiente motorii -i. în unele cazuri, perturbaii emoționale. /'. Vt-r/a a -;tudiat d. ; la iii'văzăt orii ce uzeazj d. UraiJe. D. se combate prin terapie logopedică.

DISIMULARE, acțiune princare cineva tănuiește, ascunde sau își maschează în mod conștient unele stări sufletești, sentimente etc. Sînt frecvent întîlnite în viață situațiile cînd cineva își ascund • mînia, bucuria, dragostea, uneori chiar opiniile, datorită unor motive diverse (minore sau majore, egoiste sau altruiste etc.) sau a conveniențelor sociale. Clovnl care apare în arena circuitului vesel, exuberant și care face, prin pozele sale, să irumpă în hohote de rîs întreaga asistență, poate să fie în fapt trist, dar profesiunea îi cere să-și ascundă adevărata stare afectivă. Se spune despre o persoană bolnavă că disimulează, atunci cînd își tănuiește boala, spre a nu stîrri îngrijorarea familiei, a colectivului de muncă. Comandantul militar pe frontul de luptă își disimulează temerile cu privire la situația precară a unității sale. spre a nu provoca panică în rîndurile ostașilor etc. D. poate fi întîlnită și ca o trăsătură negativă a caracterului, atunci cînd o persoană egoistă, intrigantă, mimează sinceritatea, loialitatea, simplitatea. în acest ultim caz d. este echivalentă cu ipocrizia, impostura, în medicina legală, disimularea este întîlnită în acele situații cînd unii indivizi tămiesc unele boli reale, cu scopul de

it oljilli" Hllel' f'jloa' i> (nliiueKM iuini p> j.t. caro ti'L'-il.i i,dit.jli incompatibile cu stăci de buala, camuflarea unor soinic, vătămări cu scopul do și induce în eroare organele judiciare e(c). în psiiiiitio, li- este observată la unii bolnavi mintali, care se prefac sănătoși (afirmă că nu mai au halucinații, idei delirante ele).

DISJUNCȚIE (lat. *disjunctii*) - separare, diversitate), relație logică între două enunțuri. D. *exclusivă* când d. leagă numai două propoziții care nu pot fi nici adevărate și nici false împreună. D. *neexclusivă* este conectivul logic adevărat, când cel puțin una dintre propozițiile conectate este adevărată, și fals, când toate propozițiile sînt false.

DISKINEZIE, perturbare aordonării mișcărilor ce se reflectă cu deosebire asupra executării acțiunilor motorii complexe.

DISLALIE (gr. *dys* — dificil, *lalein* — a vorbi), tulburare a vorbirii, caracterizată prin deficiențe în pronunțarea unor sunete sau grupe de sunete, vorbirea în ansamblul ei fiind normală. Formele de d. sînt variate: imposibilitatea pronunțării unor sunete (r, s, z, j etc.), pronunțarea deformată, neclară, incorectă a unor sunete, înlocuirea sunetelor care nu pot fi pronunțate cu alte sunete (r prin l, v prin f), vorbire nazonantă etc, manifestări care ne determină deseori să apreciem vorbirea cuiva ca fiind srsiută, peltică sau pe nas. D. este frec-

vent în lîlnil.i în copilării¹. "\ Im» pină la \ii.i de 3-1 .nu o ;| ,,,, normală, li/iologică. Kste c ?„i de anomalii sau leziuni , i. mecanismelor de fonație și de ;n;nculare periferice (ale limbii, din ților, buzelor, vălului palatin et. de factori psihologici (imitări¹ d. către copil a tulburărilor de voitare a părinților) sau de o educație necorespunzătoare. (<mutarea acestor tulburări se realizează prin aplicarea, unor metod* și procedee speciale psihopedagogice de către logoped.

DISLEXIE, perturbare anormală a mecanismelor citirii /<•<• se efectuează cu deformări, erori, lacune) simbolurile citite nu sînt precis identificate, clar înțelese și corect reproduse. Dacă pentru copilul de G—7 ani astfel de dificultăți sînt normale, pentru școlarul mai mare ele pun pn>blemo medical-pedagogice. D. sînt de multe ori însoțite de alie tulburări de limbaj cum sînt di-;grafia și disortografia, dar pot exista și izolat. Cauzele d. țin. de cele mai multe ori, de perturbarea orientării spațiale, de aritmie, de tulburări afective. Kedrusarea trebuie să pornească dila identificarea cauzelor și să procedeze la înlăturarea lor.

DISLOGII, tulburări ale limbajului, atît sub aspectul formei cît și al conținutului, consecutive tulburărilor de gîndire, tulburărilor de logică, fără un substrat neurologic evident și caiv se traduce printr-o alterare mai mult: sau mai puțin profundă a

caracteristicilor esențiale ale comunicării verbale (caracterul <dresativ, situativ, comunicativ și de subtext). Așadar, d. evoluează fără modificări ale funcției limbajului și ale aparatului logomotor. Sub diferitele ei aspecte. d. se înfîlcește în nevroze, psihoze și psihopatii.

DISMEOALOPSIE, iluzie vizuală ce constă în impresia că obiectele sînt alungite sau lărgite.

DISMNEZIE, perturbare a memoriei. Se referă la slăbirea unor din procesele memoriei cum ar fi fixarea, retenția, recunoașterea sau reproducerea. Unii autori folosesc termenul cu un înțeles global, cuprinzînd atît hipomnezia cît și hipermnazia.

DISMORFOFOBIE, iluzia de modificare a schemei corporale ce constă în impresia de modificare a corpului în întregime sau a unei părți din corp, însoțită de stări afective penibile.

DISOCIERE, operație, opusă asocierii, necesară în reorganizările intelectuale și afective, dar putînd afecta grav structurile de personalitate și uniteate a *eușii*.

DISONANȚĂ COGNITIVĂ, relație semnificativă de nepotrivire sau *nearmonizare a două structuri psihice* (nu numai cognitive, ci și afective, atitudinaleetc.) aparținînd aceleiași persoane sau mai multora. Teorie psihologică elaborată de L. Festinger (1957). Acest *fenomen personal sau interpersonal dizarmonic* este trăit ca o stare confuză, tensională, et, disconfort psihic, gi-nennd nevoia

fedticerii și evitării sale, anre-nind persoana sau grupul în modificarea respectivelor elemente cognitive și afective, a atitudinilor, comportamentului și aceasta prin interacțiuni psihosociale cu s'ns compensator, echilibrator. D.c. are surse individuale—conșcință a deciziei luate, a unei tentații, a unui efort sau fapt comis —și interpersonal, efect al anticipării eronate a mediului social, al dezacordului cu altă persoană, al conformării publice forțate (de către grup) a individului. Anticiparea apariției surselor posibile de disonanță permite evitarea acestora și, totodată, elaborarea unor modalități de reducere a ci sau chiar de convertire în factor motivațional al unor comportamente valoroase (autoclarificări, căutări laborioase, finalizate cu instituirea consonanței, interacțiuni psihosociale, cum sînt confruntarea principială de opinii, argumentarea ponderată a propriilor opinii, emiterie și recepționare efectivă A aprobării sociale, persuadarea altora sau apel la alții pentru cristalizarea propriilor convingeri, cooperarea în luarea deciziilor etc).

DISORTOGRAFIE, tulburare a însușirii ortografiei. Este legată, do dislexic dar persistă un timp si după ce aceasta a fost înlăturată.

DISPARITATE, calitate a două serii de a fi situate în puncte spațiale diferite; caracterizarea proiecțiilor retiniene monoculare de a nu fi identice, abătîndu-se discret de la horopter (ca loc geoineric al puiilor lelor corespondente) și aceasta intnieif fiecare oelu

recepționează aceiași stimuli sub unghiuri și într-un mod puțin diferit. Prin suprapunerea centrală a celor două câmpuri vizuale se obține efectul de adâncime sau relief. Când d. râmlije în anumite limite, ea mijlocește vederea tridimensională, dar depășirea acestor limite, din cauza unor defecțiuni organice sau funcționale, duce la vederea dublă sau diplo-|>ie.

DISPERSIE, indice de dispersie, coeficient rezultat din raportul unor valori individuale cu \alorile medii admise și care se situează în afara acestora. D. unei populații statistice se apreciază raportînd deviația standard la media aritmetică; exprimate procentual, definește *coeficientul de variabilitate*.

DISPONIBILITATE, în neurofiziologie, câmpuri corticale și mecanisme care încă nu au fost explorate și utilizate; se apreciază că în decursul unei vieți normale subiectul nu reușește să utilizeze decît maximum 15 — ~d% din potențialul său neuronal, în psihologic, sînt calificate *cn* d. informațiile, cunoștințele, abilitățile, valorile afective, care nu sînt implicate direct în activitatea cotidiană dar constituie rezerve pentru dezvoltarea creatoare a acestora și reprezintă indicatori ai bogăției vieții spirituale a subiectului. Imaginația generează continuu noi **d**.

DISPOZIȚIE AFECTIVĂ, în genere, termenul de dispoziție semnifică un montaj sau organizare cu un

sens și care orientează pe subiect într-un anumit mod, făcîndu-l chiar să aștepte sau să caute ev.i. să tic cu deosebire sensibil la un-K-situații și înclinat spre anumit. conduite. D.a. semnifică în primii' tind o stare *afectivă generalizată*,|, *difn:ă, mai mult sau mai pul: ii!" nsăși totuși latentă, reprecu':. Iii fitul afectiv pe care se de; • • • ,': i"wt:fii și procese emoționale u\,i le. Se consideră că d.a. rezultat;, din acumularea și aglutinarea eun i-țiilor într-un fond de trăiri continue, generalizate. J. IK\ny și Pichot caracterizează d.a. ca i'iuu.|" „sfera timică ce înglobează tont • • afectiunile.. ea înglobează totodată manifestarea cea mai elementară și cea mai generalizată". D.a. sînt expresia rezultativă a unor desfășurări emoționale dar ele sînt și premisele pentru declanșarea unor noi emoții. Ne referim la d.a. secundare determinate circumstanțial și nu la cele primare: determinate de stările și constituția organică. Nu putem face însă între acestea o diferențiere netă pentru că d.a. propriu-zise includ dispoziția organică ca pe o componentă a lor. N. Levitov în monografia despre stările psihic.: (1964) enumera ca principale cauze ale d.a. : 1) stările fizice sau organice; 2) faptele de viață și îndeosebi relațiile dezvoltate în activitate; 3) natura, peisajul și influențele fizice; 4) oamenii care au cea mai mare influență, în viața fiecăruia existînd persoane care îndeplinesc rolul principal i: determinarea dispozițiilor; 5) ope-*

rele de artă și, în genere, cadrele estetice. La acestea ar trebui să se adauge factorii sociomoralii, factorii organizaționali și de grup. D.a. secundară, ca o stare difuză și generalizată, relativ stabilă, avînd o intensitate medie și un anumit „colorit" sau un ton afectiv dominant, ca un fond latent al vieții emoționale, se definește în primul rînd ca un efect sumatoriu și semnificativ al împrejurărilor psihosociale pe care subiectul le parcurge. Vorbînd în termenii lui H. Murray, în d.a. se tematizează selectiv evenimentele. Și în limbajul uzual deosebirea dintre cele două tipuri de dispoziție este marcată prin întrebări diferite orientate: „cum te simți" și „cum îți merge". Dispozițiile sînt stări derivate, persistente și instalate într-un plan de fundal în raport cu cîmpul actual de conștiință. Condiționarea lor este extrem de variată întrucît ele sînt un acompaniament al tuturor relațiilor și evenimentelor, în același timp d.a. sînt proiective, influențînd tonalitatea percepțiilor și amintirilor noastre. Zilele de sărbătoare par să dobîndească o luminiscentă specifică. D.a. nostalgice încadrează amintirile într-o atmosferă idilică. A fost de mult depășită interpretarea d.a. ca rezultată aditivă a unei serii de procese emoționale recente. Dispozițiile rezultă mai degrabă din generalizarea emoțiilor cu semnificație dominantă, dispoziție reflectînd, în genere, modul de viață și dinamica relațiilor cu ambianța. în existența fiecăruia se definesc o serie de factori pre-

dispozanți în raport cu structurile motivaționale și de personalitate. Ce anume influențează mai mult d.a. unuia sau altuia este o problemă de mare importanță practică pentru psihologie. Se pare că odată cu vîrsta crește influența factorilor sociali și profesionali, adultul devenind extrem de sensibilizat la realizarea rolului și menținerea statutului său. în dinamica d.a. trebuie să se țină seama și de fenomenul contagiunii afective ca și de dezvoltarea dispoziției la nivelul grupurilor mici sau mari. D.a. *individuale* au ca „*mediu de incubație*" *climatul sau atmosfera grupurilor din care individul face parte*. Atît la nivel individual cît și la nivel grupai, optimizarea d.a. sau climatul acestora are o însemnătate excepțională în aceasta, nu numai în ordinea existențială, ci mai ales în interesul activității sociale. Potrivit cu împrejurările, dispozițiile sărbătorești, de lucru, stenice, entuziaste, competitive, antrenante, tonificate prin siguranța de sine sînt preferabile predispozițiilor despre sine, blazate, astenice, de superficială agitație sau supraîncordare și nesiguranță. Fîind calificate de către unii autori ca medii psihoenergetic, d.a. stau la baza tuturor acțiunilor și au o mare însemnătate pentru funcționalitatea și orientarea conduitelor. Aceasta cu atît mai mult cu cît la nivelul indivizilor, al grupelor și organizațiilor, d.a. sau climatul afectiv tind să se instaleze și bi se stabilizeze. Levitov arată că stările afective de fond pe

baza unor mecanisme de condiționare și generalizare se transformă în trăsături de caracter, mai precis se înscriu în structura afectivă a caracterului. În același timp, d.a. exprimă însă ceva din organizarea caracterală. În chip similar climatul afectiv poate să devină într-un grup habitual, aparținând ca o caracteristică a personalității grupului (sintalitete).

DISRITMIE, ansamblul modificărilor anormale ale ritmului electroencefalogramelor; indicator pentru diagnoza nenropsihică.

DISTANȚĂ SOCIALĂ, fenomen psihosocial exprimând măsura în care membrul unei relații sociale îi (ii) agreează pe celălalt (celălalt) și care se determină cu ajutorul anumitor tehnici de măsură, cum este scara d.s. a lui E. Bogardus, în care diferitele declarații standard marchează un grad mai redus sau mai ridicat de agreere a membrilor unui anumit grup social, etnic, profesional etc.,

DISTIMIE, concept sumatoriu ce semnifică modificări patologice ale dispozițiilor afective: anxietate depresivă, indiferență afectivă, apatie, angoasă etc.,

DISTORSIUNE, în psihanaliză, modificare inconștientă sau subconștientă a unor imagini, proiecte, gânduri care sînt inacceptabile pentru conștiința axiologică, dar prin modificare (deghizare, relativizare) capătă șanse de a fi acceptate. D. implică simbolizare și condensare ce nu exprimă conținutul latent. D. este un fenomen ginerii eu existență normală sau anormală. În nevroză d.

este un mecanism de menținere a securității emoționale. În stările psihotice, halucinațiile și iluziile, apar ca d. ale percepției, depersonalizarea și sentimentul irealului sînt d. ale afectivității, iar cabotinismul, verbigerarea, „salata de cuvinte” rezultă din d. ale expresiei și comunicării.

DISTRACȚIE, acțiuni și tonctate menite să genereze stări plăcute și reconfortante prin deconectarea de preocupările cotidiene și de problemele grave ale existenței și evaziunea într-o sferă de facilitare, surpriză, umor și regăsire de sine. Petrecere plăcută a timpului după formula odihnei active sau prin divertismente artistice, turistice, sportive, printr-un hobby. Alt sens, distragerea atenției.

DISTRAGERE, dispersie a atenției care împiedică concentrarea ei într-o anumită direcție, stare deconectată atât de lumea externă cît și de lumea gândurilor, subiectul fiind prea puțin permeabil la informații și neputînd să coordoneze informațiile de care dispune. Poate fi im revers al concentrării atenției subiectului la ceva, ceea ce îl deconectează de alte circumstanțe și stimulări pe care normal ar fi trebuit să le perceapă. Se mai înțelege prin d. atenției atragerea și abaterrea ei asupra unui alt obiect decît cel semnificativ pentru situația în care se află subiectul.

DISTRIBUTIVITATE, caracteristică a atenției constînd din urmărirea concomitentă a mai multor obiecte sau acțiuni. So-

citări mari de d. interviu în ionducerea, în timpul Hor. și în j-jilitară, sportivă etc. Se consideră că U. este posibilă datorită elaborării și activării mai multor dominante cerebrale. Totuși acestea nu sînt echivalente ca intensitate, numai una din ele ocupînd un loc principal. Celelalte focare de atenție sînt asigurate prin automatizarea acțiunilor și deci persistă la nivel subconștient. Înii autori susțin că d. este reducibilă la comutări rapide. D. rezultă din antrenament și este o calitate diferențială.

DISTRIBUȚIE, modalitate statistică de ordonare și exprimare în tabel sau curbe a frecvenței de apariție a diverselor valori ale unei variabile sau factor. D. este normală cînd se conformează curbei lui Gauss. Una din expresiile grafice ale d. este histograma.

DIVERGENȚĂ, sens al coordonării binoculare opus convergenței. Prin d. axele oculare formează un unghi, fiecare din ochi fixînd un alt punct. În modelul intelctului elaborat de Guilford se folosește termenul de d. pentru a desemna producția intelectuală extrem de liberă, elaborînd o pluralitate de ipoteze și admitînd ca valabile mai multe soluții. Gîndirea d., strîns asociată cu fantezia, reprezintă, după J. Guilford, principalul mijloc al creației.

DÎRZENIE, calitate voluntară, rezultată din reunirea consecvenței, fermității și cetezanței. D.

... nianife; lă ;iii(in p. l. . . \ . i . u . . .
... il \ ä. in iliteuții siabilă. <il
și în rezistența energică față de presiune, de orice încercare ce vizează schimbarea atitudinilor. D. izvorăște din convingerea în justețea cauzei pe care o slujește și presupune tărie a voinței și pasiunii.

DOBÎNDIT, se opune *eredității*, calificînd structurile, funcțiile, procesele și toate cunoștințele formate și însușite după naștere, prin adaptare, integrare în mediu, enculturație, educație și învățare. Într premisele ereditare și tot ce este d. nu este o totală discontinuitate pentru că d. există pe baza, prin modificarea și în prelungirea eredității, în același timp este necesar să subliniem caracterul constructiv al dezvoltării psihice umane și caracterul esențialmente d. al sistemului psihic uman.

DOCILITATE, caracteristică a celor ce se supun cu ușurință altora. D. este o trăsătură de caracter negativă, explicîndu-se prin slăbiciunea voinței și prin lenea de a ghidi, lipsa de răspundere. Opunîndu-se spiritului de independență și combativitate, d. este necritică, nediscriminatorie, manifestîndu-se, în genere, prin supunere față de cei mai mari, mai insistenți, mai reactivi sub raport emoțional.

DOCIMOLOGIE, disciplină nouă, inițiată de H. Pierson și înrudită cu psihotehnica, al cărei obiect îl constituie raționalizarea metodelor de examinare șco-

lară. Scopul fi eite ca, punmd in lumina factorii subiectivi f'-> er-are (jelaWile dintre- exam in; i- Inr r L examinai, cadtv'e de r » K•- i înță deosebite dintre examina- furi), să conceapă mijloace și! iinție de prevenire a erorilor și să perfecționeze procedurile de examinare și sistemul de acordare a calificativelor sau a notelor. D. își propune ca în urma a variate experimente să stabilească norme și condițiile unei aprecieri corecte și complexe a pregătirii, capacităților și perspectivelor elevilor (V. Pavelcu).

DOGMA, DOGMATISM, învățatură sau decizie provenită de la o autoritate intelectuală sau politică și care este adoptată și urmată întocmai, foarte rigid, fără a se ține seama de noile date ale cunoașterii și de situații; opus scepticismului și inovației creative. D. exclude orice fel de îndoială și blochează cunoașterea refuzând chiar evidența, așa cum procedează religia, din sistemul căreia provin termenii. O analiză subtilă și spiritului dogmatic se datorește lui L. Blaga.

DOMINANTĂ, termen introdus de Uhtomski pentru a desemna zona cerebrală sau focalul de excitație ce domina la un moment dat și, după cum arăta Pavlov, atrage spre sine influxurile nervoase provenite din alte zone ale creierului. Experimentul clasic al lui A. Uhtomski: „Excitându-se scoarța cerebrală a unui animal cu curent electric se obțin mișcări ale membrilor acestuia. Dacă însă aceeași excitație se practică

în momentul cînd animalul ?• hrănctc, mișcările de înghitir- devin din ce în ce mai puternici-, dar membrii. 'nu mai sîni animal de nici im fel de mișcări". \\\ reprezintă, după Uhtomski, și i: principiu de lucru al sistemului nu vos central, întotdeauna con. . tarea reflexelor implicând o d. sau, după Pavlov, ca un concep! foarte apropiat, o zonă de optim., excitabilitate (și deci reflexge- nă) sau, după alți neurofiziol. gi, efectul de facilitare (de Bahnung!, legea neurobiotoxiei, formulat; de A. Kappers. Cercetările psihofiziologice dovedesc o deplină concordanță între dinamica d. și dinamica atenției. V. Pavelcu declară că d. reprezintă și un principiu explicativ al psihologiei.

DOR, sentiment complex individualizat în etosul românesc, exprimind dorințe calme dar intense, senine dar și chinuitoare, implicînd o notă de plăcută contemplație retrospectivă (nostalgie) dar și impulsuri tot mai presante spre acțiunea de a reîntegra condițiile existențiale autentice, a reveni în locurile natale, în sînul familiei, în atmosfera culturală originară. Termenul este polisemantic, relevînd prioritar anume sensuri afective în dependență de context. Este însă intraductibil, nu în virtutea polisemantismului său, ci întrucît exprima dialectica vieții spirituale a românilor.

DORINȚĂ, trebuință conștientizată, tendință către o stare emoțională satisfăcătoare sau către o acțiune, activare emoțională

orientată spre obiectul său. Deși acest obiect este întrevăzut sau proiectat conștient, d. încă nu se echivalează cu un act voluntar, dar apare ca o premisă a acestuia. (Lachelier: „tendința este sub d. si d. sub voință"). Controlul voluntar duce la selecția, împlinirea sau represiunea d.

DOTAȚIE, ansamblu de însujiri funcționale ereditare și înnăscute care, în urma dezvoltării psihice și a educației, condiționează performanțe înalte în activități de diverse tipuri. Realizările precoce se pun pe seama unei înalte d. *naturale*. Copiii supradotați sînt apreciați de unii psihologi ca prezentînd și o anumită fragilitate sau dizarmonie psihică și de aceea necesită un regim atent de educație și instruire. Se recomandă evitarea dezvoltării unilaterale și consolidarea personalității prin multiple mijloace de antrenament. După QI sînt socotiți supradotați cei care la bateriile de inteligență depășesc punctajul de 120. D. are o mai mare importanță pentru reușita în activitățile artistice și sportive, în rest pîndu-se obține, pe baza exercițiului și educației, performanțe dintre cele mai înalte, în condițiile unei d. de nivel normal. În sens negativ se disting și copii subdotați care reclamă forme speciale de educație și compensare.

DOXOMETRIE, sistem de determinare și măsurare statistică a opiniilor sau a altor particularități comportamentale ale unei populații.

DRAMATIC, în arta, ceea ce implică acțiuni intense și relevante, desfășurări pregnant-conflictuale, succesiune de evenimente și situații impresionante, aiungînd la un deznodămînt. Prin transfer, termenul este aplicat ni psihologie, desemnînd accentul pus pe acțiune și conflictualitate, pe rezolvarea de probleme și angajări tensionale. R. Politzer, solicitînd concentrarea studiilor psihologice asupra faptelor concrete, a vieții și conduitei subiectului în societate, preconizează o psihologie d., ca formulă de psihologie concretă.

DRIVE, termen preluat din engleză, care desemnează o tendință impulsivă, de natură mai mult instinctivă, constituind un motiv puternic, direct și spontan al comportamentului. Sinonim cu *imbold lăuntric, pulsinnce; Trich*, în lb. germană.

DROGOMANIE. NARCOMANIE.

DROMOMANIE, tendință irezistibilă spre vagabondaj, manifestată în stări psihopatice de origine toxică, în stări post-critice ale epilepsiei, după encefalite sau traumatisme craniene.

DUPLICITATE, fățarnicie, prefăcătorie, falsitate, ipocrizie. D. este opusă sincerității și cutezanței, trădează deficiențe caracteriale, cel în cauză fiind apreciat ca „om cu mai multe fețe”.

DURATĂ, distanța temporală dintre două evenimente. Este percepută și totodată reprezentată. Pragul duratei percepute vaxi-

D

ază între I cs. la senzațiile auditive și I(l) cs. la cele vizuale. l'. l'raisse stabilește prezentul psihic în limitele a două secunde. Stiuctura acestei d. mici este nc-omogenă, intervalul paind scurt piuă la 0,5 sec, indiferent piuă la 1 sec. si lung între 1 și 2 sec. H. liergson consideră că d. este experiența timpului trăit și astfel face o deosebire între timpul psihic și cel fizic. Stările emoționale neplăcute sau încordate și lipsa de ocupații interesante tind să dilate percepția duratei și să comp- prime reprezentarea ei, pe cînd stările plăcute și activitățile intense produc efecte contrarii. J. Piaget notează: „durata internă nu este decît timpul acțiunii proprii: oricine zice acțiune, zice relații, între subiect și obiectele asupra cărora el acționează”. D. sînt evaluate perceptiv, prin evocare și prin prospectare. Conștiința umană realizează o interpenetrație între trecut, prezent și viitor. Modificarea subiectivă a d. nu impietează asupra măsurării d. obiective prin reperele și mijloacele de care dispune civilizația.

DURERE, sensibilitate algică, complex de senzații semnalizînd agenții și procesele de distrugere prin traumă, presiune, distensie, inflamație, ardere, blocaj al țesutului organic. Reflectă atît stimulul nociv cît și însuși procesul distructiv. Se distinge de suferință sau d. psihică, care reprezintă o reacție emoțională la situația dată. Senzațiile d. pi'e-zinlă: a) calitate: mată, ardere,

încordată, tăioasă, sfredelitoare: l) localizare și extensiune: imediată, ascuțită, punctiformă, perculantă: c) desfășurare în timp: stabilă, fulgerătoare, ritmică, țărăgănată, pulsativă); d) intensitate puternică, medio, slabă. vagă. Senzația de d. este provocată de transmiterea impulsurilor pe oricât' din fibrele aferente inclusiv t>-minațiile libere nemielinizate. Nu se cunosc centrii corticali da; Iv. liikov, A. Pșonik, V. Cernigovski au dovedit posibilitatea provocării senzațiilor de d. prin condiționare la excitanți nedueroși. Riddoch și Crilchley (19M7) ara'ăcj talamusul reprezintă structura principală a d. fără localizare, cortexul parietal intervine iu localizarea d., iar cortexul frontal în aprecierea senzației dure-roase. Se consideră mediatori biochimici ai d. : histamina, serotonină, unele polipeptide, bradichinina etc. Se disting patru tipuri de d.: a) superficială sau cutanată; b) profundă, muscular-articulară; c) viscerală; d) centrală sau cealică. Alrulz deosebea două tipuri de â,:pvintrăși secundară. Prima este strict localizată, a doua este iradiată. E. Jones. Morley, R. White au dovedit că același excitant provoacă o dublă senzație de d.: una rapidă și alta mai întîrziată. Prima d. este scurtă și pătrunzătoare și a doua mai prelungită și profundă. D. este solidară cu o multitudine de variate modilicării somatice si psihice ce indepline-c funcțiuni de aleiia, avei >. arc, restabilire, rezistența

D

față de factorii „i>ny\ i. în „inu-iiii'te liniile „emn,ilele „il-i.e în-deplinesc IIII ml util biologie. Totuși dincolo de aceste limite ele se dezvoltă ca fenomene patologice de o variabilă gravitato. In consecință, în clinică, d. excesive se combat prin anestezie ;;enernlă sau locală, analgezic de sugestie și psihoanalgezie (v.).

DUȘMĂNIE, ansamblu de atitudini negative și acțiuni, izvorîte din ură și orientate spre înlăturarea, înfrîngerea, distrugerea unor forțe opuse. D. poate

ii unilateral.! „;oi iceijirt'ia; cel ce. (In-iii.ine.ic IM concenlie,i/a (oala enei^in. piipepeH'il și inteligența, împotriva adversarului. D. individualistă, pătimașă, de cele mai multe ori. este nocivă și distructivă moral chiar pentru persoana ce o cultivă. Xumai o motivație superioară, de principiu, poate justifica moral d., dar și atunci, implicînd fermitate și combativitate; d. nu se întreține prin satisfacția distrugerii, ci prin lupta pentru salvarea și promovarea unor valori superioare.

E

ECFORARE, una din operațiile colo mai importante ale memoriei, prin care diferitele mesaje informaționale stocate sînt reintegrate în dinamica interacțiunii subiectului cu mediul. E. *constă în operațiile de extragere selectivă și activă a informațiilor stocate* • *prin decodificarea lor, adică prin reconvertirea lor în informații operante*. Selectivitatea e. implică totdeauna o luare de decizie sau o succesiune de decizii. Decodificarea se realizează prin reutilizarea dimensiunii temporale, informația ceforată fiind raportată totdeauna, pe baza adresei de memorie, la o structură informațională care servește drept reper. De obicei, dar nu obligatoriu, acest reper este reprezentat de structurile informaționale prezente. Eficiența e. se apreciază în funcție de viteza sau promptitudinea, de adecvarea sau fidelitatea și de completitudinea ei. E. se realizează în două forme: *recu-*

noașferea, care este declanșată sau asociată de prezentarea la „intrarea” sistemului, a obiectului sau a elementelor materialului despre care trebuie furnizată informația și *reproducerea*, care constă în absența obiectului de referință, între cele două forme ale „output”-ului sistemului mnezic există o deosebire calitativă, și nu doar de circumstanță, ea ținînd de organizarea și integrare; internă a structurilor mnezice. **ECHILIBRU**, stare stațională! de *balans între forțe contrari*; caracteristică pentru un sistem. E. propriu sistemelor vii este e. „*fluent*” sau „*curgător*”: sistemele sînt deschise, se produc în el transformări ireversibile dar se mențin prin consunsi de energie la o oarecare „distanță” de starea de e. termodinamic ce echivalează cu moartea. Gradul de „rezistență” a e. față de influențe sistematice sau accidentale (perturbații) definește stabili-

tea și ea este asigurată prin reglările de tip „cibernetice”. În psihologie, J. Piaget a adoptat principiul e. ca fundamental pentru sistemul său în care se confruntă mereu asimilarea și acomodarea, aceasta din urmă operînd restructurările pe care le impun noile informații asimilate. Astfel, prin e. se trece de la o stare la alta. Prin acomodări sînt generate noi structuri ce vor permite noi tipuri de asimilare ș.a.m.d. Inteligența însăși apare la J. Piaget ca o optimă și progresivă echilibrare. Parametrii echilibrării dinamice sînt: 1) cîmpul de aplicație cuprinzînd totalitatea de obiecte și evenimente ce sînt asimilate și la care se produce acomodarea; 2) mobilitatea, ce se definește prin mărirea distanțelor spațiale și temporare accesibile operatorilor sistemului; 3) rezistența opusă dezecilibrării; 4) stabilitatea sau capacitatea sistemului operațional sau emoțional de a se compensa și reechilibra. De fiecare dată e. se reconstituie la un alt nivel.

ECHILIBRU ȘI DEZECHILIBRU EMOȚIONAL, formă particulară a e. psihic, constînd din acțiunea contrară a intensității celor două categorii de trăiri afective polarizate: stenice și astenice, pozitive și negative; stare de tensiune relativ omogenă, nivel de activare moderată cu evitarea excesului sau deficitului de mobilizare energetică. D.e. se poate instala fie în sens negativ, fiind marcat prin indispo-

E

ziție, fîf’prt-ii, tristele, supărare, stare de abandon, lie în sens pozitiv, prin iritare, mînie, indignare, revoltă, ngnsivitate. E.e. este favorabil pentru acțiunile dificile, efectuate în condiții critice, întrucît permite convergența tensiunilor asupra obiectivului acțiunii, nu perturbă facultățile intelectuale și facilitează execuția cu un consum economic de energie. Dimpotrivă, d.e. restrînge și perturbă economia activității. Pentru a-l preveni și înlătura, se recomandă o scrie de măsuri, cum sînt evitarea situațiilor conflictuale, acordarea corectă a aspirațiilor cu posibilitățile, creșterea nivelului de măiestrie profesională, reprimaerea reacțiilor impulsive prin control voluntar.

ECHIPĂ, grup mic cu o bună structurare funcțională și avînd obiective precise de îndeplinire a unei operații sau gen de acțiuni, membri dispunînd de roluri diferențiate, coordonate de un conducător. Coeziunea și solidaritatea ca și gradul înalt de participare definesc spiritul de e.

ECHIPOTENȚIAL, egalitate de potențial funcțional; termen folosit de C. Lashley cu referire la faptul că toate ariile scoarței cerebrale pot dobîndi și exercita orice funcțiuni.

ECHITATE, „originar, egalitate, definită cu înțelesul de dreptate socială raportat la o orînduire și un sistem de valori, de unde aprecierea pozitivă sau negativă a structurilor fundamentale, a acțiunilor și compor-

Luiii-ii-le-iiir grup, de „sm iudivi- (in.ile. (‘ili-‘im ic inij, a, i impli- eală iu roist l l u i c a i i i - i l u r i t i u ” s o c i a l i s t e ș i c o m u n i s t e ; p o r n i n d u - s e d e l a p o z i ț i a e g a l ă a t u t o r o r ș i f i e c ă r u i a , î n r a p o r t e u m i j l o a c e l e < l e p r o d u c ție ș i î n t r e a g a a v u ț i e ș i c u l t u r a s o c i a l ă s e p r e v e d e r e c o m p e n s a r e a ș i a t r i b u i r e ; ’ , d e s t a t u t e d u p ă r o l u l î n d e p l î n i t , d u p ă c o n t r i b u ț i a a d u s ă a s t f e l î n c i t e c h i l i b r u l î n t r e i n d i v i d u a l ș i s o c i a l s ă n u f i e p e r t u r b a t , s ă s e a c o r d e p r i o r i t a t e î n t e r e s e l o r g e n e r a l e ș i s ă s e e v i t e o r i c e f e n o m e n d e n e d r e p t a t e , a v a n t a j e l e n e j u s t i f i c a t e ș i s i t u a ț i i l e d e f a v o r a b i l e . E . s o c i a l i s t ă c u n o a ș t e o c o n t i n u ă p e r f e c ț i o n a r e .

ECMNEZIE, simptom (hiper- mnezie) de amintire momentană, extrem de intensă, frecvent de tip eidetic, a unor fapte ce păreau uitate. Se întâlnește în isterie, epilepsie și în stări de șoc emoțional.

ECOCHINEZIE, tendințe infantile de a imita actele sau gesturile modelului, persoanei preferate, în prezența și în absența acestuia.

ECOENCEFALOGRAFIE, metodă de investigare a integrității sistemului nervos central prin folosirea ultrasunetelor. Ultrasunetele de frecvența 1—6 megacicli, emise de o sondă emițătoare-receptoare (cu cristal piezoelectric) străbat pielea capului, osul, meningele, substanța cerebrală și sînt reflectate sub forma unui ecou median de către structurile subiacente — pereții

\ < l i i i i i i i i i i i i i i i l l . C o m p l e x u l | i , i i ’ , i i . s i b i l i n i . / < • / * (i i h i u i , c o . ’ . . c r e i e r u l u i . I l e p l a s a r c a e c o u l u i M e d i a n s e m n i f i c ă d e p l a s a r e a s t r i a t u r i l o r m e d i a n e d e c ă t r e u n p n , c e s l e / i o n a l . E . e s t e u t i l i z a i , i c u r e n t î n d i a g n o s t i c u l e t i o l o g i , a l t u l b u r ă r i l o r p s i h i c e d i n c a d r u p r o c e s e l o r e x p a n s i v e m t r a c r a n i c ’ i t ș i a j u t ă l a d e l i m i t a r e a f o c a r u l i r l e z i o n a l c e r e b r a l î n c a z u l s u p i c i u n i i d e a f e c ț i u n e p s i h i c ă X f o n d o r g a n i c .

ECOESTEZIE, semnale soirosteestezice false ce se dezvoltă după modelul ecoului. În jurul sau în regiunile opuse unui punct; real stimulat apar alte senzații, ca un ecou, în urma propagării; difuze a excitației.

ECOLALIE, fenomen patologic de „vorbire după ecou”, de repetare automată a cuvintelor și gesturilor interlocutorului. Se numește *ecofrazie* cînd constă din repetarea propozițiilor. Se întâlnește la debili, în stări demențiale etc.

ECOLOGIE (gr. *oikos* — *ctisa*. *logos* — știință), știință multidisciplinară în dezvoltare, care studiază relațiile dintre organisme și mediul lor de viață. E. *inturn* • ține seama, pe de o parte, de o caracteristică esențială a mediului uman, aceea de a fi produs de activitatea oamenilor, iar pe de altă parte, de o caracteristică esențială a omului însuși, aceea de a fi un organism colectiv, adică o societate. Din acest motiv, alături de aspectele fizice și biologice generale ale mediului, se

acordă o atenție deosebită caracteristicilor sale constructiv cultural-informaționale etc, precum și modalităților de reacții în <rup la aceste caracteristici. Cercetările de e. fie psihologice, fie sociologice au relevat încă în urmă cu 4—5 decenii influența diferită a caracterelor asupra echilibrului psihic, calitățile relațiilor dintre oameni, procesul de formare a tinerii generații ș.a.m.d. în momentul de față una dintre problemele de bază cu care se ocupă e. este aceea a adaptării la viața urbanizată și tehnicizată, în particular problema poluării mediului din marile orașe (poluare chimică, sonoră, „morală”) și a găririi de mijloace și căi pentru reducerea sau prevenirea acesteia.

ECOLOGIE UMANĂ în sociologie, studiul relațiilor dintre fenomenele umane, biologice și sociale și spațiile naturale, mai ales artificiale (orașe, întreprinderi, locuințe) în care se desfășoară acestea, relevîndu-se atît influențele „spațiului” asupra vieții sociale, cît și influențele organizatoare exercitate de viața socială asupra organizării spațiale. Fenomenele psihoindividuale și cu precădere cele psihosociale se află într-o incontestabilă interacțiune cu factorii ecologici.

ECONOMIA EFORTULUI, tendințele individuale de a elimina din acțiuni excesele de efort prin înlăturarea sau simplificarea unor componente, prin adoptarea formulor celor mai eficiente.

ECOPRAXIE, reacție patologică de imitare automată a ges-

E

turilor și acțiunilor altor persoane. })acă, de pildă, cineva își ridică brațul, și bolnavul procedează la fel. E. se însoțește frecvent de o ecolalie și este un simptom caracteristic pentru schizofrenia catatonică.

ECOSISTEM, ansamblu constituit din biotop și biocenoză, presupunînd autoreglarea în cadrul relațiilor dintre organismele vii, ca și dintre acestea și factorii mediului abiotic. Intervenția întempestivă a omului în e. naturale a dus frecvent la dezechilibrarea acestora, uneori ireversibilă.

ECOU, efectul produs de o undă acustică care, prin reflecție, se întoarce la sursa emitență, cu o intensitate suficientă și o întârziere necesară pentru a putea, fi percepută ca distinctă de unda directă.

ECRAN SENZORIAL, zonele senzoriale de recepție ale scoarței cerebrale, active și în absența stimulului sau anticipîndu-l pe acesta. Cadru sau fontă subiectiv, cîmp pe care se conturează imaginea. Reprezentările mentale se dezvoltă normal pe acest fond.

ECUAȚIE PERSONALĂ, exprimare metaforică a specificului conduitei individuale fundamentată pe o organizare internă singulară, în sens restrîns, reactivitatea particulară la stimuli, antrenînd variații individuale ale timpului de reacție. În particular, coeficient de corecție ce tieliuie introdus în înregi.-! tarile mi\!e aparat-oin.

EDUCAȚIE, în sens extensiv, fenomen social de dezvoltare, formare, constituire a oamenilor ca subiecți ai acțiunii, cunoașterii și valorilor, prin comunicare și exercițiu, prin modelarea comportamentului lor și integrarea în activitate și relațiile sociale; în sens restrictiv, *sistemul de a i uni faule și acțiuni dirija*; (*• • rlicnt și organizat în vederea* </ / • ruiimirii formației n prc:cnfaii- /ul' r ii'ii'ir genei ații, în raport cu un :hiccti;> *ideal și în conformitate i u cerințele actuale și de perspectivă*. În termeni operaționali, acțiunea globală exercitată de comportament sau personalitate formate asupra unor comportamente sau personalități în curs de formare. După R. Ilubert: „<<u>ami>hil acțiunilor și influențelor exercitate voluntar, de către o „Huța umană asupra alicii funie :-:..:ia)ie”. E. semnifică, (din punct de vedere etimologic) creștere, cultivare. Aceasta se produce însă spontan și implicit în condițiile activității, sub influența modelelor culturale, în procesul adaptării sociale — deci în relațiile vitale și accidentale cu mediul socotit educogen, — și sistematic dirijat finalizat în familie, școală, organizații, viață publică. Cele două laturi ale fenomenului e. sînt complementare., diir pedagogia ca știință a e. se concentrează asupra celei ("•a cloiui. Avînd un rol conducător, e, dirijată și sistematizată e.-te, după W. James, o artă. iar după E. Duikeim, „o m'rucă si.

socializării individului". Cei mai mulți pedagogi (la noi, St. Stoian, N. Apostolescu, Șt. Bîrsăncscin afirmă o știință a e., întruu: aceasta presupune considerare • unor legi obiective, economice sociale, psihologice și chiar a uuu; relații legice proprii actului educațional. Fiind o activitate coo., știință și de generare a conștii. -lor conștiente, este generatoa: de libertate. Optimismul ped.i.:"-gic susține: „E. poate totei' (Helvetius). Aceasta însă mi di: • colo de determinanți implicai: cum sînt cadrele dezvoltării sociale și condițiile evoluției psihice etc. Optimismul pedagog nu poate fi considerat în af' T., determinismului social-istoric. În e. intervin nemijlocit fenomene psihice. E. cliiar a fost definită ca „o transformare a psihicii"; individului". F.A. Delmas ni-; notează: „trebuie să ne ferim de a crede că ameliorarea indivizilor prin educație rezultă dl;- Ir-o entorsă a legilor psihologice. Dimpotrivă, este o consecință . acestora". Totuși, în virtutea, complexității socioantropologice și i, torice a fenomenului e., acc-sa nu poate fi redus la o psihologi-- aplicată cum au încercat s-o f.e. i unii inovatori ai pedagogiei (l-v. Clapare.de, Decroly, recent ii. Skimier). Aceasta cu atît mai mult CU cit obiectivul (ide.du.' sau programul educațional) mi poate fi elaborat numai pe ba/- unor considerente psihologice, , prin implicarea și suboid- iia, . aecsoia, s.ită de cele ofej'ic- de

prognoza socială ce impune o reconstrucție și optimizare umană. A.S. Mal'art-nko a d'lsnit ol.n c-tivul e. ca un program al <<:-mării personalității mu'uiial-'d dezvoltate, caracteristice pentru omul nou. În legătură cu această abordare marxistă a problemei se determină și strategia e. „in, prin și pentru ctekcU\". AL:;: a delimitat următoarele lalua ale e. *comuniste*: intelectuală, morală, estetică, fizică și poli-tehnică, în e. *comunistă* se pune un accent deosebit pe latura formativă, de constituire a procedurilor de gîndire, a deprinderilor intelectuale și practice, a motivelor, convingerilor și atitudinilor proprii omului nou. Dar aceasta implică realizarea unei unități dintre instrucție și e., astfel ca învățarea să fie maximal formativă, să aibă ca efecte depășirea oricărui hospitalism și izolaționism școlar, legarea școlii de viață și formarea elevilor prin îmbinarea comunicării cunoștințelor cu exersarea și calificarea în procesul muncii productive. P.C.R. a trasat direct sarcina integrării învățămîntului, cercetării științifice și producției. În faza actuală de revoluție socialistă și tehnico-științifică, e. nu se limitează numai la copii și tineri, ci se adresează în diverse forme și adulților, devenind un proces permanent. Este depășită concepția pedagogică conform căreia rolul primordial în dezvoltare ar reveni eredității, aceasta, alături de mediu, urmînd să fie optim coordonată cu acțiunea edu-

cațională, care pune în valoare [remisele e.-editare si condițiile cif mediu, nlrirmîndn-se ca veritabil constructivă. Includînd -, in irucția, e. uzează de \arii mijloace directe și indirecte, da" se organizează într-un sistem unitar ce urmăiește formarea unii personalități integrate și integrabile- în societate și prin aceea-ta, apta de autodepășire. În consecință eficiența operei educaționale se probează, prin altele, prin trecerea e. în autoeducație. Aceasta presupune ca luîndu-se în considerație particularitățile individuale și de vîrstă ale celor educați iiii ordinea depășirii progresive a acestora, să se restructureze adecvat metodele de e. și relațiile dintre educatori și educați. Progresiv se accentuează metodele de lucru independent al copiilor și tinerilor. Progresiv se echilibrează autoritatea educatorului cu cea a colectivului de elevi și a fiecărui educat în parte. Aceasta nu în sensul reducerii autorității educatorului, ci în cea a creșterii autorității celor educați care apar tot mai mult în rolul de subiecți ai propriei e. Sub raportul conținutului purtînd întotdeauna, obiectiv și programatic, amprenta orînduirii sociale și a pozițiilor de clasă, e. este susceptibilă de a fi evaluată în perspectivă istorică drept retrogradă, conservatoare sau progresistă.

EDUCAȚIE FIZICĂ, proces pedagogic orientat cu precădere spre dezvoltarea fizică armonioasă, întărirea sănătății, formarea și perfecționarea deprinderilor de

iuiv-ire, ridicarea capacității de muncă. i oi. (înșmului, aviud o contribuție lurgă pe phui iustnic-tiv-educativ. Prin conținutul activității și formele de organizare, c.f. exercită o influență multilaterală asupra dezvoltării psihice a copiilor pe planul proceselor cognitive și voluntare ale activității și conduitei ca și asupra formării și dezvoltării personalității.

EFFECT, răspuns determinat de o cauză cunoscută sau necunoscută; fenomen obiectiv ce intervine în anumite condiții (în acest sens o folosește în psihologie), e. fiind precizate după conținutul lor sau după numele descoperitorului. Astfel sînt: 1) e. *stereofonic* constînd din apariția „volumului” sunetului în urma emisie concomitente din diferite surse; 2) e. *de mascare*, în care un stimul mai puternic reduce acțiunea altuia mai slab implicînd perceperea lui; 3) e. *microfonic* constînd în sinergia recepției auditive și dezvoltarea de biocurenți în cohlee; 4) e. *perceptive*, consemnate de Michotte, sînt variate dar constau toate în modificarea relațiilor perceptive în condiții artificiale sau aparente, de exemplu două obiecte aruncate în aer par a se trage unul pe altul; 5) e. *de grup*, constînd în ireductibilitatea capacității de acțiune a grupului la suma potențialelor individuale, e. explicat prin interacțiunile interne ale trupului ș.a.

EFFECTOR, organ activ de răspuns la stimulii din mediul extern sau intern. Impulsurile

centrilor de comandă de la dîrilele nivele ale sistemului asigură acțiunea e.; la oui, în plinesc funcția de e. segment. sistemului muscular și ale e. l. endocrin.

EFFECTUL KIRLIAN, efect; i electroluminiscență obținut cu ajutorul curentului de foarte înaltă tensiune și radiofrecvență, în produce ionizarea în strucian vii la limita de separare a um., medii electrice biologice diferite prin impedența lor precum și 1, limita de separație a acestora de mediul electric extern. Pescarrea marginală realizată în a condiții tehnice este omogena, produce prin sumarea temporală a unui număr aleator de imagini fundamentale obținute prin cfe, i picular electronografic. FVnumenul a fost descris pentru prima dată în anul 1898 de către fizicianul și medicul polonez Jodko \ar kiewicz și, ulterior, dezvoltat și reconsiderat prin cercetările lui S.O. Kirlian și V. Kirlian (IWMI. Efectului marginal (aura) i-au ICM atribuite semnificații în transmiterea informațiilor de ordin*psi.n>-energetic. S-a demonstrat dependența e. Kirlian numai de caracteristicile electrice pasive ale mediului electric biologic și mediului electric proximal.

EFFECTUL LUI:-AUESBERG, constînd din deformarea imaginii unui pătrat ce este rotit rapid; — FERE, constatată în investigațiile cutanogalvanice, constă în micșorarea rezistenței și mărirea coinductibilității electrice a pielii;

— GELB, într-o cameră întunecoasă, suprafețele de catifea neagră, se albesc dacă sînt iluminate direct dar rămîn negre dacă în calea fluxului luminos se pune o mică bucată de hîrlie albă; — II KL-MHOLTZ- KOHLRAUSCH, supraevaluarea luminizității suprafețelor cu o saturație cromatică ridicată; — LIEbMANX, estomparea prin adoptare negativă a unei culori dispuse pe fond acromatic și privită cu fixitate; — SHEK-RINGTON, cînd în vederea binoculară, intermitențele de stimulație se sincronizează la cei doi ochi, nivelul frecvenței critice de fuziune se ridică cu circa 8%; — I'Z-NADZE, după prezentarea repetată a două cercuri cu diametre deosebite, înlocuirea lor cu două cercuri egale duce la supraevaluarea celui ce-l înlocuiește pe cel mic și la subevaluarea celui plasat pe poziția celui mare; — ZEI-GARNIK, informațiile privind sarcinile reduse la capăt se rețin mai bine decît cele privind sarcinile rezolvate.

EFFECTUL TARE, iluzie după care intervalele de timp influențează asupra percepției intervalelor spațiale. De ex.: dacă 3 puncte echidistante sînt iluminate succesiv, cu un timp mai scurt între primele două și unul mai lung între ultimele două, distanța primă parc mai scurtă decît cea de-a doua. Fenomenul contrar, cînd intervalul spațial influențează asupra intervalului temporal aparent, se înmîește *efectu! slab*.

EFEMINARE, accentuată dezvoltare la bărbat a unor forme sau a unor forme de comportament din tip feminin.

EFERENT, impuls și traiect nervos ce pornește de la centrii cerebrospinali spre periferie, la mușchi, organe de simț, organe interne; direcție centrifugă proprie nervilor motori (și altora! prin care se transmit comenzile la efectori. Contrar: *afereent*.

EFORT, conduită conativă de mobilizare, concentrare, *accelerare a forțelor fizice și psihice iu cadrul unici sistem de autoreglai conștient* (la om, prin regresivitate și aconștient, în vederea depășirii unui obstacol, a învingerii unei rezistențe a mediului și a propriei persoane. W. Wundt îl apropie de senzațiile de inervare eferentă. W. James consideră că e. își arc originea în centrii cerebrali. P. Janet definește sentimentul de e. ca „o conștientizare mai mult sau mai puțin adecvată a conduitei de accelerație”. Se pare că e. implică esențial finalitatea și deci se caracterizează prin focalizare, adevăratele obstacole, încordare și unificare a resurselor fizice, psihice și intelectuale.

EGO v. EU

EGOCENTRISM, după Piaget, caracteristică a gândirii copilului, constînd în nediferențierea conștiinței de sine de conștiința lucrurilor sau, altfel spus, în absența conștientizării diferenței dintre acțiunile asupra obiectelor, aparținînd subiectului și obiectele asupra căruia, acționează subiectul, aparținînd lumii exterioare lui.

îu absența acestei diferențe, copilul își centrează întreaga cunoaștere asupra activității proprii, n./ultimi de aici o serie de deformări ale realității cum ar fi: *realismul*, *artificialismul*, *precauzalitatea* etc. E. i se opune procesul de concentrării, al cărei rezultat este ajungerea la cunoașterea obiectiva a realității. E. se datorează ireversibilității operațiilor gândirii, iu măsură în care ireversibilitatea atrage după sine absența necesității și în măsură în care necesitatea, opunându-se arbitrarului subiectiv, este ea însăși marca obiectivității.

EGOISM (lat. *ego* — eu), trăsătură morală ce se caracterizează prin situarea propriilor interese, mai presus de interesele grupului social din care individul face parte, mai presus de interesele generale; opus *generozității* și *colectivismului*. E. este reflexul psihologic al unei situații sociale: proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și relațiile de exploatare.

EGOTISM, atitudine rezultată din egocentrism și egoism, manifestată negativ în planul relațiilor interpersonale prin exagerarea propriei valori și cultivarea excesivă a propriilor interese, prin însingurare și autoadorare.

EIDETIC (gr. *eidōs* — formă, esență), tip, descris de E. Jaensch, dispunând de capacitatea unor reprezentări mintale excepțional de vii și complete, ca și cum obiectele ar fi actual percepute de subiect, dar fără perturbarea numită halucinație. Căpus *auaei-*

dictuhii. 1) Ceea ce se referă la esența și semnificația lucrurii. • • 'I) (în sens psihologic) ceea ce (...., feră imaginilor create de fante.,., o pregnantă datorată detaliile.; pe care nu le dă simpla percepce a obiectului.

ELABORARE, proces de transformare a unor date, de cornii v, r ție mintală sau eficient-materijj... frecvent anevoioasă, etapă d. definitivare și împlinire și/sa; obiectivare a unui proiect. Yaz; executivă a acțiunilor voluntari idem a procesului de creație (II Wallas). La J. Guilford, unui din factorii creativității. În psihologia freudiană e. este transformarea și combinarea coerenta a datelor psihice, astfel înțit sa fie transfigurată în simbolica visului (în care mai intervine o e. *secundară*, de condensare și de integrare într-un scenariu.

ELAN VITAL, la H. Bergson: forță primitivă omogenă care este orientată în multiple direcții divergente (viață vegetativă, instinct, inteligență) și care ar explica (nonintelctualist) efect-creatoare, chiar la nivelul fii' genezei biologice. E.v. este, dii> acest autor, și motorul evoluției.

ELECTRODIAGNOZA, determinare, prin procedee electroencefalografice, electrocardiografice, electromiografice, cronaximetrice etc, a alterărilor patologice din organe, sistem nervos etc. Utilizată curent în clinici pentru a detecta, iu stare de veghe SJU somn, unele (• uoinene nedecelabile prin observație directă.

ELECTROENCEFALOGRAFIE (E.E.G.), tehnică și metodă paraclinică uzuală de investigație, care permite înregistrarea biocurenților cerebrali. Metoda a fost inițiată de către Hans Berger, în 1929, care a arătat că potențialele neregulate pot fi înregistrate cu ajutorul unor electrozi, fixați pe cutia craniană. Aceste potențiale fiind însă foarte mici — 45 — 75J.V — trebuie amplificate, fapt ce se realizează cu ajutorul *electroencefalografuhii*. Acesta culege, înregistrează și analizează activitatea bioelectrică transcraniană a generatorilor cerebrali în condițiile în care metabolismul și în primul rînd consumul de oxigen al celulelor corticale este nealterat. După A. Fessard, E.E.G. ar fi expresia variațiilor lente de potențial de la nivelul neuronilor piramidali corticali, ale căror dendrite apicale, orientate radial și perpendicular pe scoarță, formează dipoli electrici alterni somatodendritici. Biopotențialele lente de la nivelul dendritelor și potențialele postsinaptice străbat mediul conductor eterogen și ajung mai diminuate și distorsionate la nivelul scalpului, de unde sînt apoi culese, amplificate de aproximativ un milion de ori și înscrise pe hîrtie, sub forma unei curbe sinusoidale — *electroencefalograma* (notată tot cu E.E.G.). Activitatea bioelectrică cerebrală spontană se desfășoară ritmic și se menține constantă, datorită mecanismelor de sincronizare locală, care integrează activitatea funcțio-

nală a milioane de neuroni, ce descarcă cu aceeași frecvență, în aceeași fază și în același timp. Traseul E.E.G. este rezultanta predominantă funcționale a unuia din cele două sisteme difuze asupra tonusului cortical. El poate oscila între o intensă stare vigală, subvoltat și asincron, ca urmare a acțiunii sistemului reticulat activator ascendent (S.R.A.A.) și de somn profund, cu ritm lent sincron și de mare amplitudine. E.E.G. constituie sub acest raport un indiciu obiectiv al nivelului stării de vigilență, reprezentînd aspecte foarte variate între cele două extreme. Aspectul normal al E.E.G. este determinat de succesiunea, cu regularitate ritmică a undelor, ce diferă ca frecvență, formă, amplitudine și durată și care se grupează în frecvențele fundamentale ale scoarței: ritmul alfa, beta, tetha și delta, înregistrarea traseului E.E.G. se face prin derivații bipolare, cînd diferențele de potențial se înscriu între doi electrozi activi, plasați pe scalp, și unipolare, între un electrod activ și unul indiferent, de ex. pe lobul urechii. *Bioritmurile fundamentale ale scoarței* sînt: *Ritmul alfa* — oc este elementul principal al E.E.G. umane și se caracterizează printr-o amplitudine de 40 — 80JXV, cu frecvență de 12 — 14 c/s și durată de 80—110 milisecunde, în stare de iclaxare completă frecvența undelor este identica, pe toate regiunile ambelor >iuu-i-rc. Au)* iuu-este însă mai nure de

partea emisferei nedominante și se înscrie grupat în fusuri cu durată de 0,5-3 sec., sincrone și simetrice în ariile posterioare ale celor două emisfere, occipital, temporal posterior și parietal. Stimulii vizuali, concentrarea atenției, calculul mintal, duc la diminuarea sau la dispariția K.A., fenomen cunoscut sub denumire, de reacție de blocare. *Ritmul beta* — își reprezintă fenomenele de excitație ale scoarței și exprimă activitatea bioelectrică particulară a regiunilor frontale și rolandice. Are o frecvență de 14—30 e/s și o amplitudină de 5—30 uV. Cu o continuitate greu de stabilit, acest ritm apare în forme variate, uneori puțin de aspect sinusoidal. Se blochează în timpul pregătirii sau efectuării unei activități motorii. *Ritmul ictal*— 0, are o morfologie sinusoidală, cu frecvența de 4—7,5 e/s și o amplitudină de 50 μ V, provenind din regiunile temporale, temporo-frontale, temporo-parietale și predominând uneori în derivațiile temporale ale emisferei dominante. Acest ritm, ȳparc la omul adult sub formă de unde sporadice, în proporție de 10—12%. Xu se blochează la stimuli vizuali, iar stările emoționale determină exacerbarea lui. *Uitumul delta* — A, este caracterizat printr-o frecvență de 0,5—3,5 e/s și o amplitudină de 150—200;A V, care este însă variabilă, cu o morfologie sinusoidală sau polimorfă. Kste ȳntilnit ca ritm fiziologic la sugaci în stare de veghe, iar la adult în stare de somn profund. La omul adult, în st. uv de veghe ele

apar ca expresie a unor leziuni localizate sau avȳnd o moolologie refulată (monomorfe) și o amplitudină mare ele constituie proiecția la distanță a unei leziuni sul>-corticale. *Modificările li.li.C.* pot fi funcționale și patologice. M<>-*t/ilicările fuu-i-jidia/e* (ni.f.) sını expresia unor tulburări ale ritmurilor biologice, determinate fie de stări de tensiune psihică tranzitorie, emoții intense, neliniște, frică, anxietate, fie de oboseală, surmenaj sau somnolență. în raport cu factorii emoționali se descrie un indice crescut de alfa, iar în stările de neliniște, tic frică și anxietate Cote adesea menționată desincronizarea traseului. Momentul destinderii psihice se exprimă bioelectric prin repartitia ritmului alfa. Stările emoționale cronice mențin traseul plat desincronizat continuu. Reacțiile de furie și de niine se reflectă bioelectric prin bufeuri de tetha, localizate în regiunea fronto-temporală. Modificările funcționale mai pot fi induse în unele pȳrturbări eudocrine-metabolice și hiper-sau hipofiroidie, hipoglicemie, hiperparatiroidism, hiperinsulinism, hipocalemie etc. sau de afecțiuni psihomatrice: astm, hipertensiune arterială, hipoxia anemică și afecțiuni cardiovasculare și cardiorespiratorii. Unele modificări pot apare în cursul terapiei cu substanțe psihotrope și psihotone. Aceste modificări funcționale sȳnt pasagere și se mențin atȳta timp cit durează cauza care le-a produs. Ele dispar în momentul relaxării psihice sau în urma corectării I ullimărilor metabolice sau endo-

crine. l'ntre modificările fune-țiomde bioelc".li'i.c o sPiumkatie binecunoscutii o au litinuile alfa și tetha ascuțite, care exprimă o stare de biperexcitabilitate corticală, precum si focarele de unde lente tetha, sinusoidale și ascuțite, localizate în regiunile temporale stingi, care se descriu în unele stări depresiv-nevrotice, în depresiile dominante endogene sau reactive și în psihopatii. Se presupune că aceste tulburări bioelectrice sȳnt expresia unor disfuncții ale rinencefalului, care se proiectează bioelectric pe scalp, apărȳnd mai ales în derivațiile temporale ale emisferei dominante. *Modificările patologice* se pot grupa în două categorii: *modificări globale* ale traseului, ce se referă la amplitudinea sau frecvența ritmurilor, din acest punct de vedere fiind descrise traseele aplatizate, supravoltate, bradiritmice și tahiritmice; *modificări izolateifocale*, care apar la o anumită regiune a creierului și cuprind toate derivațiile pe o perioadă scurtă de timp. Acestea pot fi de tip iritativ, ca: vȳrfurile, undele ascuțite și complexul vȳrfundă, sau de tip lezional, cu apariția undelor delta, aplatizarea traseului sau silentium electric. Undele delta sȳnt de două feluri: polimorfe și monomorfe, fiind de obicei expresia proiecției corticale a unor leziuni profunde.

ELECTROMIOGRAFIE (F.M. G.), tehnică de ȳnregistrare a potențialelor bioelectrice ale unităților motorii (U.M.) ce apar în cursul contracției musculare și

caic siut delectat¹³ și amplificate. Biocmeniu mu-culjii apar -M/V forma de potențiale trifazice sau polifazice cu o amplitudine de 500 a V și durata de 4—6 milise- (unde. U.M. este reprezentată de un neuron cu fibrele musculare inervate de acesta. Detectarea biocurenților se face cu electrozi cutanați sau profunzi, iar culegerea potențialelor poate fi făcută prin derivații unipolare, bipolare și multipolare, *Electromiograma* normală în stare de repaus nu evidențiază activitate electrică, doar potențiale de inserție de scurtă durată. La efort muscular apar U.M. sub formă de vȳrfuri bifazice. În funcție de intensitatea contracției se disting trei tipuri de trasee: *traseu simplu*, reprezentat de potențiale simple individualizate ce se repetă cu frecvență de 4—12 c/s; *traseu intermediar*, ce se caracterizează prin apariția numeroaselor U.M. care cresc în intensitate și care apar la contracția, musculară moderată; *traseu interferențial*, caracterizat prin potențiale fuzionate, cu frecvență de 40—60 c/s, dă aspect sinusoidal traseului și apar la contracții musculare puternice. Modificările patologice ale electromiogramei pot fi ȳntilnite în unele afecțiuni neurologice, cum ar fi afecțiuni ale neuronului motor periferic și miastenie, — tulburare de conducere și transmitere neuromusculară, în unele boli musculare, mionii și miopatii, în tetanie și în tulburări motorii de etiologie

ni.'U-boli'-ă. în psihiatrie H MG. tste ltij'-.:ff\ p..utru dii'.tio'ti- carca spa-"motili'.i ix divei *e tñio- logu și în studiul -i <li iermin;\r< :i fazei do.romn oniric, somnului de m iivație, precum și în urmări: e.i obiectiva a terapiei intensivi' cu iiriroleplii e.

ELECTRONEGRAFIE, ansamblu de metode electrografice (uzind de electrominiscentă), metode caracterizate prin trei elemente distincte: cuantificarea emisiei electronice, efect de câmp controlat, scintilație diferențiată. Imaginea electrografică reproduce distribuția câmpului electromagnetic generat de impulsuri de înaltă tensiune prin volum, conductor biologic, precum și procesul de ionizare din mediul electric proximal organismului. Analiza imaginii relevă trei efecte distincte: efectul pelicular (care constituie elementul fundamental al descărcărilor marginale de tip Kirlian), efectul electromorf (traduce modificările distribuției câmpului electromagnetic în organismul viu), efectul de ionizare în mediul electric proximal, cu evidențierea stratului de ioni porși aderenți la structura vie și a ionilor gazeși liberi. Metodele sînt invenții românești (FI. Dumitrescu, 1975). Efectul pelicular și cel de ionizare a mediului electric proximal organismului sînt dependente de reflexele psihogalvruice. în psihologie, înregistrările e. au evidențiat modificări ale efectului pelicular și de ionizare a mediului proximal de miele stări psihologice particulare: ener-

vare, oboseală, maladie mentală, iradiere, o. >ii'.i. trare tic. <i. P. Yazilescu, 197G). A fost de ;<••• iriene. i decelată o „radiații” biologice de interferență” între don, sau mai multe persoane și al' cărei caracteristici (structură, culoare) depind și de relațiile interper-'na!o.

ELECTROOCULOGRĂRIE (S. O.G.), metodă de înregistrare și mișcărilor oculare, în raport cu axele verticale și orizontale sau eventual doar în raport cu axele orizontale, prin electrozi de contact de argint, plasați și fixați în mod adecvat.

ELECTROȘOC (E) sau **TRATAMENTUL ELECTROCONVULSIVANT (T.E.)**, introdus de Cercetti și Bini — 1937, constă în producerea, în scop terapeutic a unor crize epileptice, cu ajutorul altui stimul epileptogen, decît cel cunoscut pînă atunci (cardiazol) și anume curentul electric. Actualmente indicațiile pentru t) sînt limitate doar la anumite stări depresive, la bufeuri delirante, și cu totul excepțional la stări maniacale, schizofrenii și la delirurile cronice în faza productivă și doar atunci cînd există o ne- reactivitate la chimioterapie sau în cazuri de urgență (cînd, își crizele de melancolie, există riscul sinuciderii). T.e. sînt contraindicate la copiii sub 10—12 ani, la bolnavi cu tulburări cardiovasculare, pulmonare, în caz! unor afecțiuni ale sistemului osteo-articular, al unor boli infecțioase ivbvic, în afecțiuni organice ale creierului, decalcifieri masive sau

anemii grave. Sînt contraindicate de asemenea la persoane peste 60 de ani. Tehnica e. constă în aplicarea cîte unui electrod umed pe cele două regiuni fronto-panelale, iar după declanșarea curentului electric se produce criza convulsivă cu lazele ei tipice; tonică, c'ionică, comatoasă și de trezire, fiind însă precedată de o fază de spasm electric și o fază de latență.

ELECTROTONUS, totalitatea modificărilor de excitabilitate și conductibilitate provocate în nerv la trecerea printr-o porțiune dintr-însul a curentului continuu.

ELEGIAC, caracteristică a stărilor psihice, de lungă durată, uesemînd emoții și sentimente de melancolie, tristețe, nostalgie. Existințarea elegiacă exprimă visare și predispoziție pentru suferință psihică. Termenul este folosit și pentru a indica speța corespunzătoare de lirism.

ELEVAȚIE, elevația spirituală presupune interiorizarea valorilor culturale și capacitatea de receptare și de adeviere la cele mai înalte idealuri sociale, artistice, filosofice; înălțare și înălțime spirituală.

EMANCIPARE (lat. *E-mancipo*, -are.d. *manus* — mină și ca/cre — a lua), ieșire de sub tutelă în baza capacității de a trăi și acționa independent. Cu privire la comportamentul tinerilor, e. vizează neconcordanța între ceea ce cred tinerii că sînt și că pot face, și ceea ce realmente ei pot înfăptui. E. nu trebuie confundată cu hberlmajid și cu nues-

pectarca sistemului de statute și roluri existente în societate.

EMBRIOGENEZA SISTEMULUI NERVOS, dezvoltarea sistemului nervos uman în viața (embrionară). Este un proces de dezvoltare foarte timpuriu. În zilele 7—8 se formează primele două faze embrionare, ectodermul și mesodermul, iar din ziua a 15—10 se formează placa cordo-mezodermică. În ziua a 18-a, din ectoderm începe formarea tubului neural, pe linia mediană posterioară, și în migrația plăcii neurale (sau medulare). Într-o primă etapă se formează jgheabul neural, între zilele 21 și 31 cele două creste ale jgheabului se vor uni în sens cranio-caudal, formînd tubul neural, care este învelit în mezoderm. În acest mod, tubul neural, de origine ectodermică, pierde legătura cu restul ectodermului, rămînînd în interiorul unui canal, limitat de mezoderm (din care provine scheletul și, în acest caz, craniul și coloana vertebrală). Tot în acest stadiu, cele două orificii ale tubului neural — neuropori, aflate la polii cranial și cel caudal se închid. În etapa următoare, celulele tubului neural din zona dorsală, provenite din crestele neurale migrează, prin mișcări amoeboidale în sens lateral, fragmentîndu-se în grupe ce se succed segmentar, și formînd mai tîrziu ganglionii spinali. Celulele acestor ganglioni, numite neuroni, emit prelungiri în direcție centrală și periferică, în sens central, care pă-

(rund în tubul neural, forinând rădăcina dorsală și altele în sens periferic, care se conectează cu miotomi și dermatomi corespunzători, reprezentând procesul de lormare a nervilor senzitivi. Neuroblaștii din zona ventrală a tubului neural emit la tel prelungiri periferice care, forinând rădăcina nervilor motori, lateral lată de ganglionul spinal, intră în trunchiuri nervoase comune cu rădăcinile posterioare, forinând nervii spinali, în număr de 31 de perechi. Printr-un proces asemănător se formează și nervii cranieni, în secțiune sagitală, într-o primă fază după închiderea tubului neural, se poate observa, la extremitatea craniană a tubului neural, o dilatare, datorită proliferării neuronale din această zonă, forinând vezicula cerebrală primitivă, despărțită de restul tubului prin infundibul (șanț ventral). Aceasta într-o etapă ulterioară se divide, dând naștere la prozencefal, situat la polul apical și la rombencefal, în faza următoare se formează vezicula optică și evaginația hipofizară, din prozencefal și din cadrul rombencefalului se formează o parte numită mezencefal. Într-o etapă mai avansată, prozencefalul sau creierul anterior se divide în telencefal cu bulbul olfactic, pedunculul olfactic, emisferile cerebrale și pedunculul optic, și în dienecefal format din talamus și hipofiză. Rombencefalul se divide și el în metencefal, format din cerebel și protuberanța și în mielelfefal, forumul bulbul ra-

hidian. Aceste formațiuni formează ulterior diferitele structuri diferențiate ale creierului, cu caracteristici specifice de structură și funcționare. La om în structura scoarței emisferelor, zona cea mai extinsă o reprezintă neocortexul. Paralel cu dezvoltarea encefalului, în procesul dezvoltării embrionare, în zona trunchiului, tubul neural, având la centru canalul endimar, dă naștere măduvei spinării. În măduvă, corpii celulari se așază central, forinând substanța cenușie în formă de „H”, iar prelungirile acestora, sau ale celulelor din zonele superioare ale sistemului nervos central, se situează periferic, formând substanța albă. În coarnele ventrale (anterioare) ale substanței cenușii se vor găsi motoneuronii, iar în coarnele dorsale (posterioare) se găsesc neuroni de asociație, prin care se conduce aferent sensibilitatea somatică.

EMERGENT (lat. *emergere* — a ieși, a se arăta), *teoria evoluției emergente*, teorie idealistă și metafizică cu privire la procesul dezvoltării, creată în deceniul al treilea al secolului al XX-lea de filosofii englezi S. Alexander, C.L. Morgan. Teoria susține că apariția noilor calități este absolut spontană și imprevizibilă; ceea ce rezultă dinăuntru unui obiect sau structuri fără ca să se poată delimita o relație simplă de determinare: apariția din ceva a altceva, eventual calitativ diferit, putându-se indica și ea dar nu și cauzele exacte. Astfel, în dezvoltarea psi-

hică un nou tip de «ompoi Umicn apare din „dl'ii aut'i H>! l.<~i .l putea li redus la „u,r,t,i. liup.i Drever, descriere a unui lip de evoluție ciud ceva nou apare din interacțiunea și recombinarea factorilor preexistenți; se poate opune e.și la tradiții” (în antropologia culturală).

EMERGENȚĂ, caracteristică a sistemelor dinamice și complexe de a produce efecte ce nu sînt reductibile la posibilitățile părților componente, ci rezultă din interacțiunea acestora. Însoșirea sistemelor superior integrate și dispunind de autoorganizare și autoreglare.

EMETROPIE, posibilitate normală a refracției oculare, determinînd focalizarea în centrul retinian, în absența acomodării. În acest fel percepția distanței infinite se realizează pe retină în condiții de repaus.

EMOTIVITATE (lat. *emotio*, de „a eniovere — a mișca), predispoziție spre resimțirea frecventă, vie și intensă a emoțiilor, reactivitate emoțională neobișnuită, emoțiile apărînd pînă și la cele mai neînsemnate incitații și generînd dispoziții afective profunde și, eventual, de durată.

EMOȚIE (lat. *cmovere* — a mișca), fenomen afectiv fundamental ce se dezvoltă fie ca o reacție spontană și primară, în forma e. primare sau afectelor, fie ca procese mai complexe, legate de o motivație secundară și care reprezintă, după sistematizarea noastră, e. propriu-zise. Acestea sînt tranzitive dar s» dezvoltă pro-

ce.-xaf și l'uwlui un •'•'(/. mai
luc. în timp ce altele sînt mai puțin numeroase și se integrează într-o schemă, destul de simplu, a instinctelor, fiind doar reorganizate cultural, e. propriu-zise sînt extrem de variate și diferențiate după valori superioare. Aici este locul să vorbim despre bucurie și tristețe, iubire și ură, admirație și dispreț, simpatie și antipatie, speranță și deznadejde, satisfacție și insatisfacție sau indignare, plăcere și neplăcere sau deznădejde etc... Fiind bine delimitate ca sens, întrucît, așa cum arată H. Wallon, urmează matrițele sociale, e. prezintă totodată și modele clare de bipolaritate. După cum se vede, toate e. sînt date în cupluri de contrarietate valorică, conformîndu-se unei scheme similare logice, cea a afirmației și negației. Totuși, dialectica afectivă este mai bogată și complexă decît cea intelectuală întrucît nu tinde să rupă unitatea contrariilor, trăirile e. fiind real biunivoce, mai mult sau mai puțin ambigue și avîndu-și nucleul dominant situat undeva pe scara valorilor între extremele pozitive și negative, e. complexă fiind întotdeauna gradată și pluritonală. În fapt, într-o împrejurare de viață, omul încearcă concomitent mai multe feluri de e. în legătură cu constelația motivațională și complexitatea relațiilor subiectiv-obiective. În timp ce efectele se exprimă foarte puternic în comportament, uneori consumîndu-se în

expresii și getică, e. complexe sint. de regulă, t>va in.ii ciah exprimate, dnr pcep.stj într-un mod mai rafinat și urvind unel<-tipare sau conveniențe socioculturale. Deosebirea este ca între rîs și zînihet sau între plîns și mimică a suferinței morale. I apt este că e. complexe beneficiază de TIU grad mai mare de conștientizare și intelectualizare. G. Dumas face deosebirea între tristețea pasivă, ce este însoțită de un sentiment do descurajare și slăbiciune și tristețea activă în care subiectul se revoltă împotriva privațiunii ce îi este impusă, protestează., strigă, se lamentează. Tot așa se distinge bucuria pasivă, discretă și calmă și bucuria activă care este exuberantă mergînd pînă la exaltare. J. Delay și Pichot tratează foarte sugestiv trecerea de la afect la e., care, în terminologia lor, sînt denumite ca răspunsuri imediate sau secundare. „Răspunsurile emoționale secundare nu decurg în maniera rigidă a răspunsurilor imediate... Ele pot ca, plecînd de la acele răspunsuri i mediate, să îmbrace forme diverse. Un exemplu tipic este cel al răspunsului secundar ce succede fricii. în cursul catastrofelor colective, după răspunsul emoțional primar, care este comun tuturor, unii subiecți dezvoltă rapid un comportament adaptat circumstanțelor, alții prezintă, pentru o scurtă perioadă, o agitație agresivă, iar alții par, dimpotrivă, cufundați într-o profundă apatie. Stările de frică și

mîmo intensă necesit'. ° mobilizare a loitt.kir or'iiniinulLii ::<• de ao ea);n pot fi tfii?tinul e un timp mai îndelungat. în acer. caz răspunsul secundar exprimă perioada de recuperare și este, în genere, marcat prin stări de deosebită apatie și depresiune. în genere, deosebirea dintre af>f și e. se explică prin aceea că îi, timp ce afectele se supun cu gre>! învățării, fiind refractare la aceasta, dar totuși influențate de învățare, e. *complexe sînt întru toiuł achiziții ale învățavii și educației, asemenea motivelor care /> întrețin*. La adult, domină stimulii de ordin social, modele de conduită, limbaj, relații interpersonale, în constituirea stării de e., acești factori jucînd un rol declanșator. Prin mecanisme asociative, arată J. Delay și Pichot, sînt evocate situații anterioare cu valoare emoțională. Se constituie astfel un montaj emoțional prin cumularea stimulațiilor anterioare, în fiecare împrejurare aceste montaje intervin într-un anumit mod. învățarea afectivă se referă desigur, în primul rînd, la motivația secundară dar nu se reduce la aceasta întrucît privește și maniera de desfășurare a proceselor e. în acest sens se vorbește despre cultura afectivă. Specificul trăirilor e. constă și în marea lor mobilitate, în aceste condiții semnalîndu-se și refăcîndu-se mereu echilibrul dinamic cu împrejurările concrete, ceea ce permite ca prin succesive reechilibrări personalitatea cu tot sistemul ei de cerințe să evolueze.

Pentru e. motivele **mt* surse interne de aterentațk' s'ui, cum le spune A. Storr, „*reso;Sun i'nnitrice*”. V. Pavelcu, arătînd că motivele se alimentează din propriile lor efecte”, subliniază influența retroactivă a trăirii e. asupra surselor ei. îndeplinindu-și rolul de reglaj circumstanțial pi în alertă, activare selectivă și reechilibrare, e. parcurge în existența umană o traiectorie asemănătoare cu cea a unei rachete ce e lansată dintr-un punct și cade în altul, năseîndu-se, desfășurîndu-și evantaiul mai mult sau mai puțin vertiginos și apoi dispărînd. După fiecare e., intervin restructurări și noi acumulări de pulsioni modele.

EMPATIE (EINFUHLUNG), insimțire, intuiție simpatetică (H. Bergson), *identificare afectivă* (Th. Lipps, M. Scheler), transpunere. Fenomen semnalat de reprezentanții romantismului german (Kovališ, Jean Paul) și interpretat teoretic de Th. Lipps care consideră cunoașterea ca o imitație internă a obiectelor (îndeosebi a persoanelor) și o proiectare a stărilor interne asupra acestora, subiectul astfel trăind în sine viața altuia, tinzînd să fuzioneze, să între în consonanță afectivă cu altul. Se deosebește de simpatie, aceasta fiind o stare emoțională conștientă, constînd în „a simți cu”, pe cînd e. înseamnă „a simți în”, a tinde spre, a *trăi viața afectivă a altuia*. Restrînsă la relațiile interumane și la perceperea și crearea operii de artă e. s-a dovedit a fi un proces com-

plex (perceptiv, intHi-ctn.-il, afectiv) <c se puu" (i>/v< iii a la urii multe nivele]'• triectoria inconștient-conștient și cnre este gnéral-uman, fiind implicat în adoptarea rolului social, în cunoașterea psihologică empirică, în orice act de comunicare interumană (senzitivitate interpersonală). în monografia sa despre e., S. Marcus opinează împotriva tratărilor unilaterale „considerînd fenomenul e. ca pe o interrclat> între cognitiv, afectiv și organic”. Abilitatea empatică (de a identifica și prezice dispozițiile și actele psihice ale unei alte persoane, J.P. Guilford) este un factor diferențial. Abilitatea empatică constituie cea mai importantă componentă a talentului artistic, îndeosebi actoricesc (întruparea rolului — Stanislavski). S. Marcus demonstrează că *în transpunerea scer.ică o mare pondere are imaginația dirijată*. în procesul e. intră perceperea gesturilor și expresiilor altuia de la care se pornește în intuirea stărilor lui subiective, imaginația substitutivă (G. Aliport) ce constituie o bază pentru declanșarea (introecția) aproximativă a aceluiași trăiri și prin proiectarea lor asupra acestui *alterego*, a înțelegerii lui (A. Kocstler). Deci e. constă clin identificare ca modelare în propriul eu, prin gîndire, simțire sau acțiune, a *eului* altcuiva (prezent sau imaginar) și din proiecție ca „expulzare *acului* spre non-cu”. J. Guillaumin consideră că identificarea și proiecția corespund

celor lui. Ii diti'ii -iuni adaptative iclraic il' Pi.Lcct: a -unilarea i aconnM:l:lci, lniay.iaica unui personaj sau situații tinde să declanșeze stările afective corespunzătoare genei și o structură repro-ductivă. ce și analizează printr-o participare subiectivă psihologică, — autentică. Aceasta nu înseamnă însă o pășire normalului prin înstrămarea af-ului și pierderea funcției de control. Se interpoacă însă încă o secvență în programul subiectului și aceasta poate avea, conștient sau inconștient, influențe asupra comportamentului său. Toți subiecții își asimilează modele cu care se identifică cognitiv și afectiv nu însă fără o interpretare sau acomodare personală. Keferindu-se la e. ca trășătură de bază a personalității, S. Marcus scrie: „manifestată ca o conduită participativă, conștientă și inconștientă, aparentă și inaparență, fată de un model de comportament uman, facilitând un act de cunoaștere, de comunicare interumană cu valoare predictivă ca și un act de ulentificare afectivă, empatia devine o însușire proprie condiției umane”.

'EMPIRIC, calificare a ceea ce rezultă din experiența imediată cu lucrurile și prin acțiuni concrete, toate fiind accesibile observației, puțin și înregistrate prin organele de simț. Deci definit prin practic și perceptibil spre deosebire de teoretic, doctrinar, speculativ, axiomatic, construit deductiv. Empirismul este legat de senzualism (opus raționalismului, de inductivism (opus constructivismului logic), de

pasii isiu iutruicit subiectul --(•• cumplit iiii-u mult (,i un lat.t"i de (outeinpUi(• decit de acțiune. In plus, rămânând Ja discreția situațiilor variabile, empirismul este tributar accidentalului, mi parvine la sistematizări riguroase și, în varianta sa idealistă, devine relativist și agnostic. Teza despre fundarea e. a cunoașterii rămia* însă o premiză indispensabilă a gnoseologiei materialiste. Uneori se folosește termenul de e. ca sinonim cu experimental. liste nu abuz întrucât experimentul științific este subordonat teoriei și implică dirijare și organizări speciale, în psihologie e. înseamnă experiență și califică faptele de cunoaștere comună și de activitate pătrunsă de practicizm și nu condusă după ultimele date ale științei.

EMPIRISM, doctrină care neagă caracterul înăscut al unor principii raționale, pune la baza cunoașterii experiența senzorială, restrînge validitatea cunoașterii la ceea ce poate fi verificat practic și experimental. într-un sens apropiat — restrîngerea la fapte concrete nesistematizate și prelucrate rațional, la rodul experienței, cu minimum de teoretizare sau de justificare doctrinară. în acest sens L. Vigotski divide noțiunile în empirice și științifice.

ENCEFAL, partea principală a sistemului nervos central situată în cutia craniană. E. cuprinde în alcătuirea sa: trunchiul cerebral (mezencefal, puntea lui Valerio, bulbul rahidian), cerebelul,

diencefalul și telencefalul (emisferile cerebrale). Ksle organul esențial al realizării vieții de relație.

ENCEFALITĂ, proces inflamator afectînd porțiuni cerebrale, datorită unor tau/e \anaie: virale, bacteriene, chimii. <• (mai ales infecțioase. dar și toxice, ca în alcoolism, sau alergice), subacut sau cronice. l>upă straturile sau componentele cerebrale afectate, e. antrenează diverse tulburări vegetative, motorii, intelectuale și psihocomportamentale.

ENCEFALOPATII INFANTILE, termen generic pentru afectarea creierului (și în special a cortexului) de un factor agresiv (traumă, tumoare, maladie) perinataiă, anterior maturizării depline a sistemului nervos. Clinic se manifestă prin perturbări neurologice (deficit motor, epilepsie) și psihice (inapoiere mintală, instabilitate psihomotorie ș.a.).

ENCEFALOZĂ, afecțiune cerebrală cronică, caracterizată prin leziuni degenerative (și nu inflamatorii-infecțioase) ale ninsiei neuronale (de origine metabolică sau vasculară eventual autoimunitară).

ENCOPRESIE, incontinență a materiilor fecale ce survine la unii copii, analogic eiiiuziei, în timpul somnului nocturn.

ENCULTURAȚIE, desemnează (în antropologia culturală) procesul de asimilare a valorilor și comportamentelor, sub forma unei învățări continue pe toată perioada vieții, fu copilărie e, < -Ac globală, nciliteii ntiată (suferind și

prin excese de imitație), în timp ce la o virstă maiuă ea devine reflexivă., selectivă, creatoare. Aci.iturația (v.) este, in ai.est sens, o re-enculturație, eonstind in asimilarea noilor «uiipoi nmenle și vnlori si în cehiil> r-uva lor cu ce,' vet lli (M. Hi rskovitH.

ENDOCRINOLOGIE, disciplină, biologică avînd ca nbeit ;. l'ndi le cu secreție internă, l'nmul tratat de c. a fi' t publicat în 190s> de către CI. l'arbon. Hormonii îndeplinesc un rol important at' t în procesele organice cit și în cele psihice, de unde studiul relațiilor psihohormonale de care se ocupă psihoendocrinologia {v. i.

ENDOFAZIE, "formulare verbală inferiorizată, lipsită de prezentarea mentală a propriei voci. Sinonim cu limbajul interior.

ENDOGEN, originar, din sfera propriei organice (ex. caracteristică a senzațiilor viscerale). Opus *exogenului*, ce caracterizează stimulițiile venite din mediul extern. Unele psihoze „endogene" se datoresc precumpănitor factorilor ereditari, spre deosebire de cele în care rolul esențial îl au factorii din mediu (ex. o infecție, alcoolismul, traumele psihice).

ENERGETISM, concepție științifico-filosofică, dezvoltată la începutul seculului de V. Ostuald, care presupunea că în natură fenomenele pot fi reduse, în ultimă instanță, la energie, putîndu-se neglija aspectul substanțial (ex. striktura alomică). IV lingă unele eneiții li:ii e -i chimice, p-ihicil ar reprezenta forma tipică a unor

c.ii'i iliicc lȃ, obȃinerea, unei stȃri d<: pl.Hcre. SJ piesiipune, cȃ in .sistemul nervos ceninil existȃ mecanisme speciale de calcul caro apreciazȃ ȃn fiecare moment valoarea fiecȃrei variabile hedonice. Informaȃia rezultatȃ ȃn urma acestei operaȃii se include ca parte componentȃ a programului de reglare a comportamentului. F.h. se referȃ la tendinȃa de a acȃiona, ȃn sensul evitȃrii dezagreabilului pentru obȃinerea plȃcerii. E sinonim cu principiul plȃcerii din psihanalizȃ.

FUNCTIA REALULUI (principiul realitȃii din psihanalizȃ), organismul tinde la satisfacerea trebuinȃelor plȃcerii), dar este constrȃns de mediu sȃ se acomodeze cerinȃelor realitȃii exterioare, sȃ se adapteze la realitȃii. Sub influenȃa experienȃei ȃi educaȃiei omul ȃnvȃȃ sȃ renunȃe la plȃcerea imediatȃ pentru a evita o suferinȃȃ sau pentru o satisfacȃie viitoare mai importantȃ, subordonȃndu-se tot mai mult principiului realitȃii, ȃn detrimentul principiului plȃcerii. Tendinȃȃ a organismului de a alege un drum mai dificil care poate duce ȃn unele cazuri la un efect adaptativ mai mare.

FUNCȃIE, mod de lucru a unui sistem de dependenȃȃ de anumite condiȃii exterioare. Categorie biologicȃ indicȃnd ceea ce efectueazȃ util (pentru organism) un organ sau sistem de organe ȃn chip specializat ȃi relativ stabil. Conceptul a fost preluat de psihologie dar a fost parȃial ȃnlocuit cu acela de

proces psihic, nuii comeini Lu peut ni semnificarea;>eti\ it.II ii p.-. Iiicc ce dispune de un maximum di plasticitate. Totuȃi,- ȃn sistematicii psihologiei, conceputul de f. se menȃine cu sens de categorie specificȃ de acȃiuni legate de anumite mecanisme. Considerȃm necesarȃ menȃionarea urmȃtoarelor f. *psihice*: senzorialȃ, mnezicȃ tonicȃ, a verbalizȃrii, a automatizȃrii, tensional-afectivȃ, comunicativȃ, de reglaj ȃi de ȃntegrare. ȃn matematicȃ, f. defineȃte o lege de dependenȃȃ ȃntre douȃ mulȃimi [variabilȃ *dependentȃ* ȃi variabil;! *independentȃ*: $y = f(x)$]. ȃn acest (al doilea) ȃnȃeles termenul e folosit ȃn descrierea psihofiziologicȃ sau psihosociologicȃ.

FUNCȃIE SIMBOLICȃ, funcȃie caracteristicȃ intelectului, constȃnd din diferenȃierea semnificaȃiilor (imagini secundare, cuvinte) ȃi a semnificaȃiilor (obiecte, relaȃii, ȃnsuȃiri, idei).

FUNCȃII MENTALE, funcȃii de ȃnregistrare, de reglare ȃi de elaborare la nivelul cortexului, desfȃurȃte ȃn plan mental: discriminaȃri ȃi ȃntificȃri perceptive, ajustȃri motorii, ȃnȃelegere, evocȃri asociative, creaȃii imaginative, raȃionamente, rezolvȃri de probleme. Trebuie distinse de funcȃiile senzoriomotorii ȃi de emoȃiile primare.

FUNCȃIONAL, ceea ce ȃine de o funcȃie, este expresia ei ȃi se producȃ sub regimul ei. L. Vi-gotski a ȃntrodus conceptul de

relaȃie interfuncȃionalȃ prin care se ajunge la conceptul de proces psihic. Atributul de f. aparȃine curentului de psihologie creai de T Dewey, Ivi. Claparede ȃ.a. (V.PSIHOLOG-EFUNCȃIONALȃ).

FUNCȃIONALITATE, proprietate a unui sistem de a funcȃiona ȃntens ȃi calitativ-superior, ȃn raport cu programul sȃu ȃi ȃn noi circumstanȃe. Caracteristicȃ

la care se recurge ȃn descrierea aptitudinilor.

FUZIUNE, act de suprapunere ȃi unificare a douȃ imagini ale aceluiaȃi stimul ȃn vederea binocularȃ sau auzul binaural. Tre-cerea de la perceperea intermiten-tȃ a unei stimulaȃii la un continuum perceptiv ȃmplicȃ f. Prin extensiune termenul desemneazȃ fenomene analogice ȃn plan intelectual ȃi afectiv.

voase și nu exercită o influență recurentă asupra acestora, cum afirma J. Huxley. Demonstrația funcțiilor reflectorii, construcțiiv, și reglatorii a psihicului ca ilare afirmă rolul esențial al acestuia în viață și înălțură e.

EPIGENEZA, teorie conform căreia țesuturile și organele apar treptat, în cursul ontogenezei, din l-aături mai simple, formate anterior.

EPILEPSIE, maladie a encefalului datorată unor descărcări neuronale cu expresie specifică paroxistică, ce apar în urma unor traumatisme, tumori sau altor cauze. Se desfășoară gradat, putându-se urmări succesiunea următoarelor patru grupe de manifestări: a.) *faza prodromală* se instalează cu câteva ore sau zile înaintea crizei propriu-zise, prezentând tulburări conștiente, difuze, sub formă de tremurături, paretezii, apatie, anorexie, constipație, palpitații, irascibilitate, anxietate; b) *ama* se apropie foarte mult de criza epileptică și, fiind conștientizată, unii bolnavi găsesc timpul necesar pentru evitarea accidentelor din timpul crizei; prezintă aspecte motorii, senzitive, viscerale, psihice; c) *accesul convulsiv* sau *criza comitală* are o apariție brutală, pe fondul pierderii conștinței; prezintă o fază tonică de rigiditate motorie urmată de o fază clonică însoțită de mișcări bruște și dezarticulate; d) *faza stvloroasă* încheie accesul epileptic prin respirații. ' : ' o-otoasă si hipotonic pielu^nă. Aceasta gra-

dație se observă, în special, în cazul crizelor majore de e. Se mai întâlnesc și criza minoră, automatismul epileptic, criza vegetativă etc.

EPISTEMOLOGIE (gr. *episteme* — știință și *logos* — studii), teorie a cunoașterii științifice, di ciplină filosofică efectuând studiul critic al principiilor, ipotezelor și rezultatelor cunoașterii științifice în vederea stabilirii științurii logice, specificului și valorii de adevăr al acesteia. Tinde să fie o metateorie sau știință despre metodologia cunoașterii științifice. Sens apropiat, de cel al gnoseologiei dar, după unci opinii, la care ne ralicim. în gnoseologie ar trebui să s • includă nu numai schemele generice și obiectivate ale cunoașterii, ci și psihologia proceselor cognitive.

EPISTEMOLOGIE GENETICĂ, teoria dialectică a cunoașterii științifice care face apel la metodele istorico-critică și psihogenetică (J. Piaget). Această teorie a cunoașterii științifice este *dialectică* în sensul că încearcă să explice cunoașterea științifică prin *devenirea* și nu se mărginește la a o constata ca pe un dat. Metoda istorico-critică este denumită astfel întrucât încearcă să reconstituie istoria cunoașterii științifice ca fapt social prin prisma logicii ca interne. Metoda psihogenetică, echivalând cu folosirea rezultatelor psihologiei genetice în scopul înțelegării și studiază devenirea a.anoașterh :iu la nivelul unui mlațu în genere, ci la nivelul

individului uman, pornind de la premisa că acest studiu este capabil să ne ofere învățăminte cu privire la evoluția cunoașterii, aparținând unei colectivități de adulți, întrucât orice adult, inclusiv în societățile cele mai primitive, începe prin a fi copil. E.g. se vedește a fi astfel o cercetare interdisciplinară, care face apel la tehnici științifice variate: logica, istoria științelor și psihologia dezvoltării. Originalitatea pe care o reclamă e.g., în raport cu epistemologiile filosofice tradiționale, este tocmai transferul problemelor epistemologice de pe terenul filosofic, unde nu avem la dispoziție decât reflecția, pe terenul științei, unde reflecția este dublată de observație și experiment. Psihologia genetică se va prelungi astfel în e.g. din momentul în care structurile mintale ale adultului, pe care ea își propune să le explice prin evoluția mintală a copilului, vor fi nu ale unui adult oarecare, ci vor constitui structurile elementare ale adultului ca om de știință. Altfel spus psihologia genetică se prelungește în e.g. atunci când cunoștințele, ale căror mecanisme de formare le studiază, vor fi nu elemente ale unei cunoașteri comune oarecare, ci vor dispune de un minimum de caracter științific; aceasta și explică apelul la științele specia Uzate sau caracterul de cercetare interdisciplinară a e.g.

EREDITATE, trairu-misic de specificitate. <e „m>aj.V specificate, de-a lungul geuexațiilor: „mesaje-

le" sînt codate, în forma *codului genetic*, în acizii nucleici (mai ales în cromozomi) și sînt supuse combnărilor, erorilor de copiere, alterărilor (mutații). Ca atare, e. este strîns legată de problematica unității în diversitate a lumii vii, de problema conservării în timp a tipului speciei, a individualității, a varietății individualității, a genezei noului în cursul evoluției. E. este o „moștenire" de la părinți („zestre ereditară"), dar nu o transcriere a *însușirilor* părinților, ci a genelor acestora (care pot să nu se manifeste la părinți, cum a arătat, primul, Gr. Meudel). Deosebim azi o e. nucleară (purtătorii fiind cromozomii) și una citoplasmică; legile de bază ale e. nucleare au fost descifrate de Mendel și T.H. Morgan; mecanismele biochimice — de J. Watson, Crick, Nierenberg, Ochoa etc. abia acum 20 de ani (și numai parțial). E. caracterelor morfologice și biochimice este mult mai bine cunoscută decât e. însușirilor psihice, (aceasta este atestată, la animale, de datele etologiei, iar la om de studii aptitudinilor familiale și de compararea gemenilor). Se poate afirma cu certitudine că ceea ce învață părinții nu se transmite la copii (biologia modernă a infirmat teza „caracterelor eredității", susținută de Lamarck) și, de asemenea, că diversitatea, psihologică umană (cel puțin pentru constituție, biotip, comportament). Ceea ce e *enditar* nu coincide totdeauna cu ceea ce este *c-yi-^cni'.^d* („din naștere"; diversele

caractere ereditare apar la diferite momente ale vârstei) sau cu ceea ce este *familial* (unele note comune într-o familie și de obiceiuri comune, de influențe de mediu comune). În mod greșit se vorbește despre o c, *patologică* și în cazuri de transmisie de la mamă la făt, prin placenta sau lapte (ex. sifilis „ereditar”). Hrcdobio-
logia se numește, curent, *genetică* la nu se confunda cu *psihologia genetică*). În ordinea psihologică interesează *premisele ereditare*.

EROOQRAF, aparat pentru investigarea și măsurarea lucrului mecanic muscular, în speță al unei mâini sau al unui deget, stabilind timpul de funcționare și mncrind curba oboșelii (Mosso).

ERGONOMIE (gr. *ergon* — muncă și *nomos* — lege), termen, propus și definit prima dată în 1949 la o conferință la Oxford de K. F.H. Murrel, prin care se înțelege *gruparea științelor biologic-medice și psihologice-sociologice, în corelație cu științele tehnice, în vederea cercetării relațiilor și posibilităților de adaptare optimă reciprocă, în condiții date, află a omului la munca sa cât și a muncii la om, iu scopul creșterii eficienței tehnico-economice, a optimizării condițiilor satisfacției, motivației și rezultatelor muncii, comitent cu menținerea sleinii de sănătate și favorizarea dezvoltării personalității*. Apariția e.a fost determinată, de imposibilitatea realizării de noi mașini și instalații cu înalte performanțe tehnice, fără a studia soluțiile tehnice și din punct de vedere al Umilelor psiho-

socio-fiziologice și biologice ale omului, care o va conduce sau o va manevra. Astfel, în timpul celui de-al doilea război mondial a fost realizat; un avion care din punct de vedere tehnic putea să atingă performanțe ridicate, dar nu a putut fi condus de nici un pilot. Ulterior, progresele automatizării și diverselor tehnologii au dus la solicitări sporite neuro-psihice și senzoriale în procesul de muncă. Orice greșală la noile locuri de muncă implică pagube chiar mult mai mari decât în condițiile tehnice anterioare. Înca la sfârșitul secolului trecut I.Y. laylor aualizind metodic mișcările de lucru a determinat ritmurile de muncă cele mai eficace, eliminând gesturile inutile. I Mincind mai departe studiul mișcărilor Frank și Lillian Gilbreth au dovedit, descompunind mișcările în micromișcări, că procesele de muncă pot fi simplificate, iar capacitatea de muncă poate crește, eliminându-se efectele dăunătoare. Despre cartea lui Gilbert „Studiul mișcărilor” (1911), V.I. Ienin a notat: „L'n minunat exemplu de progres tehnic în capitalism ducind spre socialism.” Preocupările pentru economia de energie umană în procesul muncii au continuat, dar o serie de eșecuri, înregistrate de ingineri specialiști în organizarea muncii, din cauza grijii exclusive pentru productivitate, a scos la iveală *rolul factorului uman, factor care, în noile condiții de progr** t: „r,iic, devine *primordial*. Valorificarea inle-

grală a energiei omului impune organizai' a pi' e...uhu de mini' i, a interacțiunii dintre oin-ni.ișina-
mediu, astfel încât să se armonizeze optim solicitările de toi, felul care pe adresează omului cu posibilitățile sale. Aceasta privește mi numai pe muncitorul izolat, ei si echipele, colectivele de muncă. Or, consumul energetic uman este condiționat atât de factorii fizici, fiziologici, economici, cât și psihici și sociali. Acest fapt obiectiv a impus conlucrarea diverselor științe despre om în studiul multi-lateral al proceselor de muncă. În mod deosebit au fost solicitate psihofizHologia, psihologia și psihologia socială. E. se ocupă cu studiul mișcărilor și posturării în muncă, de ambianța fizică (iluminatul și cromatica, temperatura, umiditatea, ventilația, zgomotele și vibrațiile) și relațiile cu solicitările biologice și fiziologice (durata muncii, efortul mușchilor, oboseala senzorială și cerebrală), precum și cu cele psihice (oboseala psihică); de asemenea de ambianța psihosocială (relațiile de colaborare-nccolaborare, situațiile conflictuale, cele de satisfacție sau insatisfacție etc). Obiectivul principal al e. îl constituie perfecționarea sistemului om-mașină-mediul și vizează tot mai mult transferarea de la om, pe seama mașinii, a funcțiilor de recepție și prelucrare a informației și chiar a unor funcții de decizie, după ce în istoria muncii de pînă acum a trecut pe seama mașinii funcțiile de agent motor, de prelucrare tehnologică și de transmitere a in-

l-jnriației De aceea P. se ocupa, de între;', '-j.li.mul oni-iU'i in.v
incdiu. cvidențniidu-se următoa-
rele direcții: *de concepție*, este acțiunea e. ce intervine în procesul de proiectare, de gândire, a noi unelte, mașini, instalații, procese de muncă; *de corecție*, privește secțiile de producție intrate în activitate și urmărește corectarea situațiilor în care nu s-a ținut seama de posibilitățile și cerințele omului: *de producție*, este ramură a e. care studiază procesele de producție, repartiție, circulație, consum, în întreaga lor complexitate, atât în stadiul de proiectare cât și în cazurile după intrarea în activitate; *de produs*, studiază mijloacele de muncă, atât cele noi, care abii urmează să fie fabricate, cât și cele care se utilizează în scopul modificării lor. În ultimul timp s-a concretizat și sub forma atestatului ergonomie al produsului, care stabilește solicitările la care este supus omul în condițiile folosirii produsului. Aceasta îi conferă mai multă competitivitate. În plus, beneficiarul dispune de informațiile necesare pentru selecția, orientarea profesională și organizarea muncii legate de folosirea produsului ; *activităților*, studiază munca din punct de vedere antropologic, fiziologic și al igienei; *informațională*, este ramura e. care face apel mai ales la psihologie, studiind procesele de percepere, analiză și decizie legate de fazele producției; *bioergonomia*, studiază organismul în timpul muncii (oboseala și durata zil. i de lucru, pauzele, repausul, ora-

rul, mnnci în schimburi etc";
iot'Oc YI: L'H: iAI'..?, e-se ca L.o^eet di-
 mensionarea locului de ninin:!, a
 orcanelor de comandă a. ma'inilor
 și instalațiilor în funcție de dimen-
 siunile antropometrice, factorii fi-
 ziologici și de ambianță fizică.

**ERGONOMIE INFORMAȚIO-
 NALĂ**, apeleză, în special, la
 psihologie, studiind comunicațiile
 dintre oameni și mașini după sche-
 ma stimul-răspuns, sau dintre
 schimburi, echipe, ateliere, după
 schema fluxului tehnologic. Ea
 folosește și aparatul matematic
 al teoriei informației.

ERGOTERAPIE (gr. *ergon* —
 muncă, *therapia* — tratament),
 metodă de tratare a unor boli
 psihice prin efort fizic, prin muncă.
 E. sau terapia prin muncă an-
 drept scop sustragerea bolnavului
 de la trăirile sale patologice, fa-
 vorizarea contactului cu lumea
 înconjurătoare și crearea unui
 climat psihic favorabil de liniște,
 de comunicativitate și sociabili-
 tate. *Munca poate contribui la
 vindecarea, la consolidarea re-mi-
 ssiunilor și la pregătirea bolnavu-
 lui pentru reîncadrarea sa în
 societate.* E. aplică numeroase pro-
 cedee potrivit cu vârsta, preocu-
 pările anterioare, preferințele bol-
 navului și în funcție de caractcul
 bolii. În spitalele de psihiatrie sînt
 organizate ateliere de muncă pen-
 tru bolnavii adulți (de țesături,
 de covoare, împletituri etc), iar
 pentru copiii bolnavi, sub îndru-
 marea unui personal educativ com-
 petent, se organizează activități
 instructive, educative și distrac-
 tive (traforaj, jocuri mecanice, de-

sen *ctr*). Rezultatele excelent" >>
 ținute p;m e. au determin ti
 txcitii Urca procedeelor ei 'i i-
 aii" boii cronice (tuberculoză, re::
 malism).

EROARE, se pot deosebi e. </
 cunoaștere, e. /adică, e. de r::J •
re, e. mouilă etc. în toate nov
 cazuri, e. este o *abatere* de la v
 luarea de referință (adevăr, no-
 mă, standard etc). Teoria e. >
 măsură este esențială în bion-
 trie și psihometrie. E. *probat:*
 este o mărime calculată utilă i
 testarea semnificației diferențe:
 •• > dintre două medii de eșantion.

EROTISM, înclinații 'sexual
 exagerate, de tip patologic, ji;
 psihologic, e. desemnează dispo-
 ziția de excitație a unor zor-
 corporale (piele, mucoase gb.n
 dulare, uretră, anus, organe s-
 xuale) și de a produce plăceri
 sexuale.

EROTOMANIE, iluzie delirau' •
 bazată pe credința că ești iubit,
 în cazul repetatelor infirmări
 a acestei convingeri, de regn: \
 intervine conversiunea în agr-
 sivitate; formă delirantă în ca •
 bolnavul este convins că este iub:'
 și dorit de aproape toți repreze::
 tanții sexului opus pe care-i în ti:
 nește. Se consideră că e. este ge-
 nerată de o puternică tendințe
 homosexuală refulată și proiectat. ;
 în exterior sub o formă modificată.

ESENȚĂ, definită (în opoziție-
 cu *fenomenul*) ca sistem de reia-
 ții generice, necesare, interne, co-
 stituind fondul, natura, modalita-
 tatea de autodeterminare, de-
 finitorie pentru un obiect sau
 fenomen. Kste descoperită în mod

mijlocit numai prin gândire și
 fixată categorial. în psihologia
 existențialistă, *natura lui a fi* în
 opoziție cu *faptul de a fi*. Structu-
 ralismul contemporan identifică
 e. cu modul de organizare sui
 structura fenomenului. Lenin a
 atras atenția asupra mersului pio-
 gresiv al cunoașterii în trecerea de
 la o e. de un anumit grad la alt.i
 mai profundă.

ESTETIC, ceea ce corespunde
 frumosului din natură, societate
 și om, ceea ce în raport cu anu-
 mite criterii în evoluția social-
 istorică dobîndește sau reprezin-
 tă o valoare de ordin artistic. Ca-
 racteristică a gustului, emoțiilor,
 sentimentelor și atitudinilor u-
 prezentînd valori specifice și care
 sînt provocate sau evocate ant l-
 cipativ în considerarea unor struc-
 turi armonice, a unor relații
 semnificative, a unor procese sur-
 prinzătoare din lumea naturală
 și umană. Calificare a formei co-
 respunzătoare de conștiință axio-
 logică.

ESTETICA COMPORTĂRII, ca-
 racteristici ale conduitei confrun-
 tate cu normele de frumos sau
 urît, bine sau rău. E. c. valorilor
 estetice și etice se prezintă în
 unitate. De unde aprecierile de
 comportare frumoasă, gest urît
 etc.

ESTEZIOPATHI, grup de simp-
 tome, întîlnite în diferite buli
 psihice, caracterizate în princi-
 pal prin diferite tulburări ale sen-
 zorialității — sen;/;tii, percepți ii,
 reprezentării —, fiind însoțite ' și
 de modificări conipoit.imeriudo
 mai mult sau mai puua evidente.

Astfel e. cuprind atît tulburările
 cantitative ale senzorialității. cum
 sînt : hiper- și hipoeste/iilc, cil.
 și pe cele calitative: iluziile, halu-
 cinațiile funcționale, haludno:-
 dele, pseudohalucinațiile și halu
 i/mafiile psihosenzoriale. !Nu
 meroase e. apar doar ca fenomene
 secundare unor tulburări ale nive-
 lului cunoașterii abstracte. În
 acest sens în cadrul e. pot li
 incluse și agnoziile.

EȘANTION, parte a unei popu-
 lații (în înțeles statistic populația
 e'te orice mulțime de obiecte,
 inclusiv ființe sau grupuri de
 ființe, delimitată cu preciziei,
 chiar o populație de observații
 (date) a cărei reprezentativitate.
 iu raport cu populația permite
 extinderea, cu o precizie determi-
 nată, a concluziilor obținute din
 studiu e. la ansamblul populației.
 Avantajele cercetării pe e. (sau
 «elective) în locul cercetării unor
 populații, în totalitatea lor (pe
 care o analizează recensămintele
 sau enumerările complete) sînt
 evidente. Volumul observațiilor
 poate fi redus, ca în anchetele
 de opinie, de zeci, sute sau chiar
 răii de ori, ceea ce asigură exe-
 cutarea lor operativă, reducerea
 costului de realizare, a timpului
 de prelucrare a datelor etc De
 cele mai multe ori cercetarea
 exhaustivă este imposibilă. O
 problemă importantă asupra că-
 reia statistica s-a concentrat în
 decursul ultimelor decenii (ajun-
 • 'îmi la rezultate remarcabile) a,
 ••• r aceea c. :-t ibilini l ;t se po ile.
 de exacte a piuccdunior caic per-

mit unui e.să reprezinte o populație eu o precizie determinată, precum și a acelor proceduri de analiză statistică ce preniit de extinderea rezultatelor obținute din observarea unui e. asupra întregii populații, l'utilizarea observării se-
 <i> i</i> tive este acceptată de știință numai cu condiția respectării acestor proceduri, în caz contrar rezultatele puțin duce la erori a căror gravitate nu poate fi estimată. E. *stabilit este seninificati<' (reprezentativ) când se construiește după anumite indicații statistice inclu.iv.d păți direct proporționale cu grupele ce constituie diversitatea calitativă a populat e' (virste, profesii, nivele culturale etc.)*.

EȘEC, nereușită, insucces, înfringere totală sau parțială în îndeplinirea unui proiect, realizarea unui scop, obținere a ceva. Cauzează starea de frustrație cu evoluții negative, reluare a tentativelor. Gradul de c. depinde și de nivelul de experiență al subiectului. Psihologia existențialistă analizează condiția de e. considerată ca implicație a condiției umane. Sentimentul e. este considerat un complex centrat pe certitudinea subiectivă a e., astfel provocându-l.

ETALON (engl. — *standard*), termen prin care se înțelege un *model sau în timp de referință, care servește drept reper în comparații de diferite genuri*. Termenul are o aplicabilitate foarte largă vorbindu-se astfel de: grup (', sursă e. (de ex. a luminii), stimul c. (n-prezentat de unul din

stimulii diferențiali, care, în timpul unei serii de probe, rămân-invariabil, în timp ce ceilalți iau diferite valori), abatere e. (v JKYIATIA STANDAR) el. Iu teste e. este reprezentat de anumite scări valorice, la cap-sînt raportate diferite perfoi maute individuale.

ETALONARE, tehnică de categorizare a valorilor sau performanțelor unei populații detenni nate, eșantion reprezentativ, la un test oarecare. Pe baza acestei tehnici matematice se obține o *scară valorică de referință*, care permite situarea unei valori individuale, prin raportarea la ansamblul valorilor obținute de o populație, la un anumit nivel și interpretarea ei în conformitate. S" *disting*" două tipuri de e.: decilajul-centilajul, care grupează performanțele în clase, astfel încît fiecare clasă (decilă sau centilăj să acopere același procentaj de populație și procedul normalizării, în care clasele sînt separate între ele de intervale de performanță echivalente, în funcție de medie sau median.

ETHOS, ansamblu de trăsături culturale specifice aparținînd unui grup, prin care acesta este diferențiat de alte grupuri și individualizat. Modul de a fi, fizionomia spirituală a unei națiuni. Se deosebește de *logos*, ce semnifică cunoașterea pură, dar, după Joja, cele două se condiționează reciproc.

ETICĂ, disciplină filosofică ce .e ocupă <lc si-i i III n | \ II i r i r i i r, normelor și categoriilor morale,

de conținutul, modul de intercorejarc și redlizaie iu \\,y\, \ i acestora (St. Stoica). Deși implică construcții integrate printr-un ideal, 6» Științifică își recunoaște izvoarele în realitatea socială și tine seama dependențele obiective și posibilitățile societății și ale indivizilor privind realizarea eî mai avansată a valorilor eier. E. beneficiază de înv&taininlele istoriei și ale meditațiilor filosofice, dar se construiește specific în raport cu orînduirile sociale și cerințele progresiste istorice. Se deosebește de morală care tinde să fie înțeleasă mai mult ca ansamblu de fenomene normate specific sau o disciplină pragmatic educațională. Totuși uzual, intervine și folosirea unui termen în locul celuiilalt. Psihologia contribuie la e. prin analiza și explicarea fenomenelor psihosociale a formării deprinderilor, sentimentelor și conceptelor morale, a constituirii conștiinței morale și dezvoltării comportamentului autoreglat prin norme morale.

ETIOLOGIE, (gr. aitia-cauză, logos-știință), disciplină care studiază cauzele unui fenomen (în speță — maladii) dezvăluind originile și evoluția sa. Psihosomatica susține e. psihică a diverse maladii somatice.

ETNOCENTRISM, fixare a vieții culturale a unei populații asupra propriilor caracteristici naționale cu tendința de închidere în acestea și de a nu accepta influențe din afară.

ETNOGRAFIE, știința care prezintă *descriptiv* cultura unui popor,

tmziuil, asemenea i științ"m!>r IM-
 <i> i t' thz' / r ui \ t o l i r u l \ b . i .
 usliv al leiMimeieiilor i ultui i popu-
 lari". Se diferențiază de **etnologie**, în special, prin tehnica de prezentare a fenomenelor studiate (iilescriptiv-comparativ). Mij Incul ei de expresie este, prin excelență, monografia.

ETNOLOGIE, știința care studiază *comparativ* cultura materială și spirituală a popoarelor, organizarea lor socială. Se oprește cu predilecție asupra popoarelor extracoeuropene, aflate pe o treaptă <le cultură mai puțin complexă, dispunînd de mijloace tehnice mai puțin dezvoltate, lipsite fiind de un sistem de scriere.

ETOGRAMĂ, diagrama comportamentului; prezintă diferite grade de specificitate la mamifere, antropoide și hominide. Modelele comportamentale au apărut și s-au dezvoltat tot atît de caracteristic ca și tipurile de organizare anatomică sau fiziologică, fiecare din nivelele dezvoltării biologice puțin și caracterizat prin aceste „modele comportamentale", care includ anumite note etologice esențiale. Astfel, la mamifere componentele caracteristice ale unei e. sînt tipizate specific pentru majoritatea actelor motorii sau cu componente motorii, cum ar fi: locomoția, hrănirea, băutul, construirea adăpostului, modul de a explora mediul și comportamentul „social". În cadrul acestora din urmă intră comportamentele de comunicare, agonistice (luptă, atac, apărare și agresivne), sexuale și parentale. La antro-

poide apar, în plus, comportamentele legate de viața. În „rup”, caacterizate prin Stirmalizare vocală, expresii faciale, mimice și gestuale, manipularea obiectelor, curiozitate, imitație și o marc;uă creștere a importanței semnalelor vizuale și auditive în dauna celor olfactive și gustative. La hotnide, componenta esențială și caracteristică a e. o reprezintă t oinportamentul verbal-articulat și intențional și gândirea abstractă. Dezvoltarea puternică a funcțiilor inhibitorii a generat mari posibilități de diferențiere a semnalelor și a reacțiilor ca și de amânare a reacțiilor. Comportamentul uman complex rezultă ca o consecința a elaborării unui model interior, psihologic al acțiunii. Omul proiectează înainte de a realiza, el nemitrând în momentul actual, ci în viitor, pe baza experienței trecute. De asemenea în e. umană comportamentele înnăscute au slăbit pînă la dispariție în favoarea comportamentelor învățate. Ca urmare componentele esențiale și definitorii ale e. omului constau în modalitatea specifică de cunoaștere a lumii, el fiind receptiv la orice detaliu al lumii, indiferent dacă are relevanță biologică sau nu. O altă notă definitorie, care deosebește omul de animal se referă la originea stereotipurilor dinamice, care, la om, sînt în majoritate sociale, ele fiind învățate în conformitate cu anumite modele culturale variabile în spațiu și timp. Stereotipurile umane nu sînt, ca urmare, „standardizate” la nivele

de specie ci se grupează, ca vnnante individuale în jurul ir'ur runde culturale. Procesul de încadrare a naturii umane individual este enculturația, în urma căre omul ajunge să nu mai aibă do, motivații biologice ci îndeos: soi iale, culturale etc.

ETOLOGIE, denumire dată d J. St. IUill studiului cnvactt relo: ni faptelor morale sau al tradițiilor și moravurilor (W. Wundt) pi • luat recent de zoopsihologie c denumire a studiului obiectiv:; comportamentului animalelor î mediul lor. E. *obiectivă* ce-și pp pune descripția exactă a comportamentului instinctiv indiferent de orice considerații fiziologice t psihologice și e. *comparativă* <. • • confruntă comportamentul diferitelor spețe (K. Lorenz). Problem. importante ale e. sînt cele legat' de ereditatea comportamentului, de filogeneza sa, de valoarea adaptativă, de biocomunicație (Tei brock), de transformarea unor comportamente în sociosemnal" (*ritudlizare*, J. Huxlcy), de rol'..: învățării și al jocului etc. E are implicații mult dezbătute în psihologia umană (agresivitatea — K. Lorenz; dragostea — Eibsfeldt). S-a insistat și asupra reziduurilor instinctive ale vieții d • vînător-culegător a oamenilor p'i mitivi, viață care a durat milioane de ani (C. Morris, Tiger..

EU (EGO), *conștiința de sn*: , nucleul sistemului personalității; în alcătuirea căruia intră cunoștințele și imaginea despre si;: precum și atitudinile fie con-

științe, fie inconștiente față de ctJe mai importante iter.-3e și valori. În psihologie, sub denumiri a r' o se înțelege acea subsurctură a personalității care asigură echilibrul între tendințele profunde, generate de funcționarea biologică a organismului, pe de o parte, și normele primite prin educație, ca si realitatea obiectivă pe de alta parte. *Eul* înțeles ca ansamblul însușirilor personalității este alcătuit din următoarele ansambluri: *eu fizic* sau biologic ce are iu vedere atitudinile corporale care se identifică cu schema corporală; *eu spiritual* alcătuit din totalitatea dispozițiilor psihice înnăscute sau dobîndite; *eu social* ce are în vedere atitudinile față (iu relațiile sociale ale individului. Allport se întreabă dacă ideea de *eu* este necesară și nu ar fi cazul să fie înlocuită cu alta ceva mai cuprinzătoare, incluzind simțul corporal, sW/-identitatea, autoaprecierea, seif- extensiunea, gîndirea rațională, imaginea de sine, tendința proprie, funcția cunoașterii — toate acestea fiind denumite *proprium*.

EU APERSONAL v. SINE.

EU IDEAL, proiecție a imaginii de sine, așa cum persoana gîndește că ar trebui să fie. În teoria psihoanalitică, e.i. este o formă de manifestare a supraeului. La unii, e.i. este formulat în termeni fermi, la alții, el apare abia conturat. Cercetările au demonstrat că proiecțiile persoanei, așa cum apar în e.i., sînt mai transparente: pentru un observator extern, decît pentru persoana însăși. E.i.

esle rodul tendințelor de a cău'a un model, adesea acesta fund expresie a amalgamării mai multor tipuri extrase din viața de relație a individului. E.i. este o forță puternică în determinarea valențelor comportamentelor, a performanțelor, a stilului deviat.

EUFORIE (gr. *eu* - bine, *phoros* — purtător), tulburare în sfera afectivă, manifestată prin l r-o stare de bună dispoziție exagerată, veselie, exuberanță, fericire, toate nemotivate, în absența unor cauze exterioare sau provocate de motive neînsemnate, care nu justifică aceste trăiri. În e. se exprimă anormal atitudinea subiectului față de realitate. E. se desfășoară, de obicei, pe fondul unui tonus de activitate psihomotorie crescut, evidențiat printr-o accelerare a proceselor gîndirii, a asociațiilor de idei, a unui limbaj bogat, rapid etc. De ex.: un bolnav, așa cum se observă în tabloul clinic al psihozei maniacale, are un simțămînt de bunăstare excepțională, de sănătate și vigoare, este de o veselie debordantă, optimist, lucrurile indifereente altădată îi provoacă bucurie, manifestări care se mențin chiar dacă bolnavului i s-ar întîmpla o nenorocire. Dispoziția subiectivă bună se exteriorizează prin rîs zgomotos, mimică vie, gesticulație bogată. E. este înfîlînită în faza maniacală a psihozei maniaco-depresive, în intoxicațiile cu alcool, faza terminală a tuberculozei, ca post-reacție a hepatitelor și altor boli somatice. Uneori e. moderată n-are legătură cu

..Isiilf patoloaue <-?> un djt tf-in-
p"i. .iti.vril;il, viu ,iMi • ub iu ll u < u-
te Umiliti: p'ihoti'ope (alcool,
„yaz ilariant” — protoxid de azot).

EUGENIE Igr. *cu* — bine, bun și !ei)L'ti — naștere, generației, teorie cari' susține că populațiile umane pot fi ameliorate prin măsuri biologice ile inspirație genetică, disciplină preconizată de l'. Galton către 1870 și sugerată, de principiul selecției naturale (din darwinism), urmărind ameliorarea biologică și mentală a noilor generații prin asigurarea unui fond ereditar valoros. Ea implică reglementarea actelor de reproducere prin interzicerea participării la proliferarea speciei, a indivizilor cu tare indezirabile și promovarea celor ce ar putea să asigure nou-născuților o bună ereditate. Recomandările e. au fost pînă la progresele geneticii în mare măsură utopice, iar fascismul a compromis grav această orientare asimilînd-o în politica sa rasistă, represivă. Azi se mai includ în e. și măsurile de ameliorare a condițiilor de existență a oamenilor în scopul ridicării calitative a eredității umane. Recent e. s-a concretizat pozitiv în așa-numitele „consultații genetice” și s-a completat prin *cufenie*, asigurarea medico-igienică a unui fenotip echilibrat și vital.

EURISTICĂ (gr. *hewiskein* — a afla), disciplină metodologică ce se ocupă de *mijloacele descoperirilor și invențiilor*; mod de operare intelectuală prin *sisteme deschise* dar active, de tipul întrebării, problemei, ipotezei libere sau

edificat”? pnn rațk'i un<-nt pi,IM
. 'ibil u.,. l V>(v,J ; „lfjtic: i<'. i. iu
vat.frii „prin descoperire” (|. Urii
UIT) conform căreia elevii a.ți.
nîud predominant independeni-
ni ajung să redescopere anumite ade-
văruri științifice». E. se baze.i/.
pe producția divergentă a ghidi-
rii (f. Guilford), pe inteligența
fluidă (R.B. Cattell). Se deosebi-
te de algoritmică prin faptul că nu
prescrie reguli fixe de operare t ;
vizînd originalitatea, cultivă cum-
biuatorica liberă, admite muhipl.
soluții, solicită indefinit disponi-
bilitățile imaginației și gîndin
creative. Deși nu-și limitează p>
cedelee e. apelează cu precăder.
la analogie, modelare, personif-
care, analiză prin sinteză, recurii
licăre, transpoziție, experiment
„pentru a vedea.” s.a. (v. PROC-
DEE EURISTICE).

EVENIMENT, fapt, întimplare
ce se produce în anumite condiții
de spațiu și timp, distingîndii-
prin noutate și caracter neobiș-
nuit, provocînd „senzație”. în
informatică are un sens muli
mai general, referindu-se la orice
sursă actuală de informație. Astfel
e. este orice atribut al unui obiect,
relații etc.

EVOLUȚIE, în sens larg, pro-
ces de dezvoltare care cuprind-
atît schimbările cantitative cu
și cele calitative; serie de transfor-
mări continue dar lente (opiM-
celor date de revoluție ca transfor-
mare radicală și saltilormă), dn-
cînd prin acumulări cantitative Li
apariția unor noi calități. în tiu'.]
ce în biologia preevoluționistă s-
cultiva ideea armoniei presubi-

lite dintre organism și mediu, oda-
tă cu Lamarck și Darwin se imp-
une ideea e. în ordinea interac-
țiunii dintre organism și mediu.
în psihologie conceptul de e.
deține un loc central.

EVOLUȚIONISM, concepție o-
pusă *fixismului* și afirmînd trans-
formările continue ca mod de
existență a universului. Cristali-
zat inițial în biologic, e. a dobîn-
dit o primă formă odată cu La-
marck care susține că organismele
se transformă sub influența mediu-
lui conform legii exersării și a
legii transmiterii ereditare a ca-
racterelor dobîndite. Darwin in-
troduce 5 factori (varietatea in-
dividuală, ereditatea, suprapopu-
lația, lupta pentru existență și
selecția naturală) din a căror
interacțiune rezultă evoluția, li.
Haeckel a formulat principiul:
„*ontogenia repeta filogenia*”, a
cărui valoare este relativă. H. Spencer
afirmînd universalitatea e. consi-
deră că evoluția se trece de la om-
ogen la heterogen printr-un proces
de diferențieri și integrări progre-
sive. Ignorînd latura calitativă a
transformărilor, H. Spencer se si-
tuează pe poziția e. plat. Odată cu
epocarele descoperirii ale geneticii
(Th. Morgan), privind mecanismele
eredității, s-au pus în evidență mu-
tațiile accidentale ce pot interveni
în genom. Deci nu poale fi vorba
numai de influențele mediului.
însă genomii cuprinde și gene
reglatoare, iar fenotipul este su-
pus selecției. Raportul cu mediul
nu este întrerupt, după neodar-
vinistul Vaddi];, ion. i. nr inimile
fenomenul de asimilare genetică.

]. Huxley caracteriza „progresul
biologic.” ca fiind în același timp
inevitabil și imprevizibil. Schmal-
hausen interpretează e. cibernetice
considerînd retroacțiunea și au-
to-reglajul. în aceste condiții se
înlătură reminiscențele de fina-
lism inexplicit. E. modern se
integrează tot mai mult în teoria
dialectică a dezvoltării. Pentru
psihologie dezvoltarea și istoris-
mul constituie un principiu ce
condiționează statutul ei științific.

EXALTARE, stare emoționa-
lă de scurtă durată dar foarte
intensă, exprimînd o adeziune
profundă la înfăptuirea unui act
sau la izbînda unei idei. E. duce
la restrîngerea controlului compor-
tamental, fiind apropiată stării de
supraexcitare.

EXAMEN, operație de recol-
tare sistematică a informațiilor
despre ceva în vederea unei eva-
luări; sistem de verificare, prin
probe orale, scrise sau practice a
cunoștințelor, deprinderilor și ca-
pacităților intelectuale ale unui su-
biect care a beneficiat de instruc-
ție și aspiră la promovarea școlară
sau profesională. Odată cu dez-
voltarea învățămîntului și creș-
terea rapidă a exigențelor față
de profesioni, e. își modernizează
metodele și conținutul în sensul
verificării mai profunde a cunoș-
tințelor, a probării eficacității
lor, a măsurării obiective a apti-
tudinilor corespunzătoare și a
creșterii gradului de obiectivitate
și precizie a estimărilor. Docimo-
luția se oi upă de problematica c.

EXCITABILITĂȚI-, pi..pi iei.i-
te a mateiei vii de a naeționa

la modificările ambianței pui modificări reversibile ale structurii și funcționalității sale. Cea mai mare e. o posedă celulele nervoase și cele musculare. Reacția organismului este generalizată, la nivelul metabolismului, și speciilizații, la nivelul țesutului respectiv. Intensitatea reacțiilor este, de obicei, mai mare decât intensitatea modificărilor ambianței care .l provocat o, deoarece energetica reacțiilor depinde de rezervele interne; excitantul le *dedanșea-a*, dar nu le *alimentează*. (Termenul mai vechi: *iritabilitate*).

EXCITANT (STIMUL), reprezintă orice factor de mediu care declanșează modificări reversibile în materia vie. Un e. se caracterizează printr-o anumită natură, intensitate, distribuție în spațiu i. (intensitate) și în timp (protensitate).

EXCITAȚIE, proprietate fiziologică fundamentală a organismelor cu sens de activare (declanșare, susținere ritmică, accentuare) a activității unui organ nervos sau de alt fel. Proces nervos de bază ce se realizează în unitate contradictorie cu inhibiția.

EXECUTARE, finalizare efectivă a unui act, cel de-al "patrulea icrmeii al activității voluivare implicind punerea în funcțiune a electorilor, împlinirea prin obiectivare.

EXERCITIU, repetiție frecv eută vi i/u-lee a unei activități iu vdrsea însușirn și perfecționării ri, • i iui ni.,! Il I.T //pian.lon și a obuneni viu pei tv-iiKuije; probă B...I

problemă necesară procesului de învățare.

EXERCITIU ÎN ÎNVĂȚARE, acțiune secundară învățării, l. fi.apt o prelungire și adineire a n. "iiu caic elevul aplică și îmi-gătește cunoștințele sale, își f, mează deprinderile intelectuali practice. Nu numai la matemat; gramatică, educație fizică și liu : manual se prevăd exerciții dar și ! orice alt obiect de învățaniint. : genere, prin exercițiu se înțelege l 0 rezolvare de problemă nouă, . aplicarea în condiții concrete variate, a unor cunoștințe s. operații deja predate elevul-!.

EXHIBITIONISM, tendință de . te expune în public frapant indecent, de a te etala nefir : -rcurgind și la cabotinaj penii, a atrage atenția cu orice p; \ t. chiar și a scandalului, asupra pr priei persoane. "Originar seninii" simptomul de expunere în pul,; : a organelor sexuale. Se află l. debili mintali, demenți, dar și l indivizi cu inteligență normal... l maturitate afectivă.

EXIGENȚĂ RAȚIONALĂ, pu-supune adaptarea (potrivirea) exigențelor (a cerințelor, sareinim ia posibilitățile subiectului > -ceptor de a le înțelege și de :: l. traduce în faptă. Natura și gr.: dul solicitării sau interdicției ma nifestate, de ex. față de elev, t•• -buie puse de acord cu interese' • si aptitudinile acestuia, trebui' duiate. raționala!, aUt sub rapo;-cantitativ cit și calitativ. Exigi--! "- i'xj'^r-r-ală f-iv'iri/.cj/ă eșeiiii.. : -i eiare. provo.ia ..intoxicații !!!..!-

ni curiozitate umană tabuie 'la- •jpiulate ia iiiiud rațional, prin așigurarea unei asimilări OJ -ime a cerințelor și informațiilor; mnr i astfel se ojunge ia realizarea < i hilibrului permanent dintre oxii; antă, și posibilitate, între dificultatea sarcinii și capacitatea elevului de a o îndeplini. „Kxigența rațională” trebuie raportată la toate aspectele muncii educative dm familie, școală, societate, deci lărgită sfera ei de acțiune, și privită din diferite unghiuri de vedere: asigurarea accesibilității cerințelor și informațiilor, la o virstă dată, dozarea efortului fizic și intelectual al copilului în diferite forme de activitate etc.

EXISTENȚIALISM, curent filosofic concentrat asupra analizei și interpretării existenței umane. Se prezintă în diferite variante, avind ca promotori pe S. Kierkegaard, M. Heidegger, K. Jaspers, J.P. Sartre, G. Marcel, A. Camus. Avind, de regulă, o orientare umanistă, e. oscilează între metafizică și dialectică în înțelegerea raportului dintre esența și existența umană, ancorind inevitabil într-un individualism, generator de viziuni pesimiste dar și protestatare asupra caracterului accidental al existenței umane, condamnate la înstrăinare, abandonate în neant etc. Apropierea de marxism, încercată de Sartre, nu accede totuși la recunoașterea valorii regeneratoare a revoluției socialiste. în legătură cu filosofia existențialistă a fost elaborată și o psihologie adecvată tematicii sensului vieții, a proiect

tului și angoa ei, a p'-rsonalității .a wiii'i'.i de ai:(o'.Upășire (j.P Sartre. „M. Akrleau-Ponty).

EXOGEN, calitcnre a'stimn- lil'u- și stimulațiilor provenite din a tara organismului. Opus enj-o <; • iului.

EXORCISM, ritual religios menit să alunge, pe baza unor formule magice, „spiritele rele” din corpul celui bolnav, apreciat ca fiind „posedat de diavol”.

EXPANSIVITATE, dispoziție a personalității, fixată caracterial, coustind din tendința do a stabili rapid contacte interpersonale sincere, viu calorate afectiv, de a se exprima pe sine energetic și fără reticențe.

EXPANSIVITATE SOCIALĂ, latură a sociabilității, care desemnează *capacitatea individului de cuprindere în sfera relațiilor a unui număr mai mare sau mai mic de elemente umane*, ale colectivului din care face parte, pe baza unor legături preferențiale motivaționale de ordin psihosocial și moral. Legăturile preferențiale se fac pe baza unor modele (mentale, comportamentale) ale indivizilor umani, care sînt formate prin raportare la cadrele axiologice specifice unui grup sau unei societăți date. După N.C. Matei e.s. se situează pe un loc intermediar între trebuințe și tendințe, în virtutea unității indestructibile a persoanei ca structură bio-psihosocială și este rezultatul a două nivele de investigare, perceptivă și epistemologică. E.s. este variabilă în funcție de orientarea anticipativă

ioiivUf-ilit.i. către un ;)r;L<inbbi de - tiiiil.il.iii irl.Tl'i'ij]i'l' i 'imp.ii-.it c.u. modelul epistemic lormal anterior, l'rin lestul sociometric se c;dculea/ă un indice de e.S. (i.e.s.) pe baza loiiimlci lui << ISastin: e.S. (limită inferioară și superioară! ... M--1.8. Se calculează mai în- lăi trei parametri— 1) median.i 'M] preferințelor exprimate <le îi'regul grup prin valorizarea i\> preferințelor (p dintre

atracție și respingere. $M = \frac{p.v}{X}$

(X — numărul total de subiecți);
'I) abaterr-a Standard (8) 8 —

$$X-1 \dots \dots r^{\wedge}rr \sim y\hat{r}$$

3) «radul de olilicitate al curbei (A,) sau asimetria ei — A, — — "————— , — obținându-se X - 1. 8

o anumită valoare „t” pentru un anumit A₃. Pe baza acestor trei parametri se calculează limita inferioară (Linf — M — t.8) și limita superioară (Lsup — M - j- -I- t.8) a e.s.

EXPECTAȚIE, așteptare, pre-gătire și orientare a unui sistem spre o acțiune sau eveniment, stare adecvată unei stimulații ce eslc numai anticipată. Hoppo (1930) a introdus termenul de nivel de e. care definește nivelul de evaluare retrospectivă de către subiect a performanțelor pe care le-a obținut în îndeplinirea unei sarcini.

EXPERIENȚĂ, ansamblul cunoștințelor, deprinderilor și ttb-

niul"]- de luciu șan de tniupoi-t,II>, IC olt.ltc n'IIIjl" li d. „Il-lucil h.ii ;;iup. iu condițiile vie-ții și practicii sociale. E. este rezul-tatul unei structurări ploi;reMVe a informațiilor și operațiilor pe baza observațiilor și exersărilor nemijlocite, luând în genere făp-tele așa cum se prezintă, ele, fără o preocupare de interpretare teo-retică, de formulare a unor ipo-teze și probleme științifice. Luat în acest sens pragmatic și comun, termenul de e. se deosebește de ace-la de experiment și totodată in-dică domeniul bazei al cunoașterii imediate, precumpănitor impli-cite sau empirice, relativ deosebite de sistematică și teoria științifică. Totuși distincția aceasta nu ex-clude, ci presupune continuitate și interpenetrația, dintre e. prac-tică, propriu-zisă și cea califi-cată ca științifică. Aceasta mai ales în epoca actuală de afirmare a unei strânse unități și complexe interdependențe dintre empiric și științific.

EXPERIENȚĂ FIZICĂ, expe-riența rezultată din activitatea diferențiată după obiecte și din constatările privind lumea mate-rială în baza acțiunii nemijlocite asupra obiectelor.

EXPERIENȚĂ LOGICO-MA-TEMATICĂ, experiența rezultată din coordonarea acțiunilor min-tale și din abstractizări de la acțiunile subiectului, iar nu di-rect de la obiecte.

EXPERIMENT, metodă funda-mentală de cercetare științifică avincl ca operație centrală diso-cierea factorilor: „separarea fac-

toilor care condiționează apari-ția unui fenomen dat și studierea consecințelor fiecărui.i asupra res-pectivului fenomen prin neutra-lizarea celorlalți, astfel discrimi-nindu-se între factorii reali și cei aparenti, ajungându-se la esența fenomenului” (Cl. Bernard). Aceas-tă disociere a factorilor se face metodic și nu prin tatonare, pre-supunând organizarea cîmpului experimental și elaborarea unei strategii de explorare a acestuia pentru a obține rezultatele scon-tate cu efect minim și a efectua măsurători. Strategia cercetării experimentale include următoa-rele elemente: alegerea ordinii de studiere a factorilor fenome-nului dat, alegerea formei aparaturii cu care se experimentează și alegerea regimului în care tre-buie adus fenomenul pentru a fi mai ușor abordat. E. *psihologic* se distinge prin preocuparea de a discrimina, pe căi indirecte, făp-tele de ordin subiectiv și a degaja relațiile dintre subiectiv și obiec-tiv nu numai sub aspect cantitativ ci și calitativ. Astfel, în *psihologie cercetarea arc în vedere însăși na-tura stimulilor obiectivi și modul cum ei sînt filtrați prin cond iiile interne pentru a se reconstitui des-fășurările procesuale și produsele psihice la care se ajunge*. Un obiec-tiv central al e. *psiholog'c* este ac-țiunea considerată ca fapt com-portamental sau demers mintal. Principalele forme de e. utilizate în psihologic sînt e. de *laborator* și cel *natural*. E. natural tinde să maximalizeze realismul, în detri-mentul preciziei, pr eind C. de

laborator maximalizază precizia în detrimentul realismului. Pentru introducerea realismului în situa-țiile artificiale de laborator s-a ajuns la inițierea așa-numitului e. prin simulare sau simulativ. în continuare, e. psihologic se con-fruntă cu o serie de dificultăți cum sint: din rațiuni umanitare și tehnice subiectul uman nu poa-te fi supus oricăror acțiuni ex-perimentale; animalul nu poate înlocui omul în măsura în care acest fapt este realizabil în studiul fiziologiei umane; nu se poate acționa asupra obiectului studiat comod și după dorința mai ales cînd acesta se află pe trepte su-perioare celei pe care se desfășoară acțiunea de cercetare indi-viduală sau în echipe restrînse (ca în cazul studierii fenomenelor psihice de masă). Experimentarea strictă, acolo unde obstacolele sînt prea mari, poate fi substituită, de pildă, prin analiza sistematică a datelor de observare și măsu-rare (confruntarea acestor date cu schemele teoretice deținute de cercetător.)

EXPERIMENT PSIHOPEDA-GOGIC, metodă a pedagogiei și psihologici pedagogice constînd din modificarea unor elemente de conținut, metodică sau organi-zare în procesul instructiv-educa-tiv în vederea surprinderii efec-telor produse asupra evoluției psihice, și comportamentului ele-velor. E.p. se desfășoară în condi-țiile firești ale activității școlare și deci nu pe iartă un caracter arti-ficial. Astfel, în scopuri e\>eri-

mentale, se poate schimba orarul, introduce noi cunoștințe și metode de predare, restructura ordinea predării cunoștințelor etc. Pupa 10 se aplică măsurile respective se verifică prin observații M probe rezultatele obținute. E.p. - (poate limita la constatări, Prin însăși esența sa însă e.p. este formativ, adică își propune ca > efectueze cercetări în însuși p; -- eesul instruirii și educării ele, i- l&ir, cercetarea apărind doar ca o implicație a unei opere de formare intelectuală, estetică și morală a elevilor. De aceea, în școală nu sînt recomandabile experimente ce nu contribuie prin ele înșiși la educație.

EXPERTIZĂ, operație diagnostică și estimativă asupra unui caz sau situații concrete, efectuate în intervale scurte, de specialiști dotați cu o mare competență. Prin e. se constată și explică, formulându-se un consult sau recomandare. În psihologii aplicată se recurge la e. capacității de muncă, a normalității psihice, a capacității intelectuale, a elevilor de diferite vârste etc.

EXPLICAȚIE, acțiune gnostică vizînd relevarea modului de determinare a unui fenomen sau a unei categorii de fenomene. Vizează dezvoltarea cauzelor, temeiului de producere a fenomenelor. De aceea se sprijină pe cunoașterea legilor și condițiilor calitative și cantitative ale fenomenului sau evenimentului. E. pornește de la o descriere concretă a ceea ce este de explicat; > și recurge la cunoștințe c; euf; aie

(i. rplctms) ce se aplică fenomenului (Hempei). Valoarea e. < condiționată de adevărul p.n.p. /ii ilor explicante, a descript, faptelor și de eficiența, model, ilvr \plicativ ce se construiește, dr; J. Piaget, printr-o astfel de c. : ' diiii. ire a legilor în eēt unele di, • ele să po: il" \ fi construiee sa> : , - (t>n.; tniHc deductiv, pornin; , la eklalte. Științele modn u/ ează de diverse tipuri de ev. citii (cauzale, funcționale, si • • • . turala, teleologice, pn>l • : : : : Ih-r- etc.) toate acestea fiit, ! h, v. . tătenite și în psihologie.

EXPLORARE, denumire a. a. tiyității de orientare, inve'. i. v. tie. perceptivă sau de detecții. E-; e alcătuită din reacții observa • live sistematizate și conduse dup. l o strategie.

EXPONENT, în statistica psihologiei, definește mărimea o) > rațională a caracterelor cnrl. i. l' : sau individuale, în vederea încadrării lor tipologice.

EXPRESIE EMOȚIONALĂ, latură a modificărilor motrico-seu' < toții, mimico-pantomimice și g— tice în relația directă sau i- ui: rectă cu pr. lsiuni motivațioii. Je, stări și procese emoționale, i'. Eraisse remarcă dificultatea distingerei e.e. de alte configurații miir. icogesticuare cu un conținu: operatoriu, indicativ sau desipativ, tonico-energetic nespeciK, Sub raportul interpretării e.e. urmează aceleași modcio ca n teoriile euio'iei. Pot fi conții! ia-

nah (N. Herbert) sau forme primare ale comportamentului emoțional care prin asimilare generează trăirea internă (W. James, N. Lange). J. Watson confundă e.e. cu însăși emoția ca formă specifică de comportament. Adevărul este că ceea ce numim e.e., întrucît este semnal pentru un altul, constituie un raport comunicativ, este, înainte de toate, după cum arată încă Descartes, o componentă a complexului reactiv, emoții-comportament-emoții, aflat în raport biunivoc cu centrul și stările interne ce poate activa sau depresa (descărca) tensiunea internă. Plînsul fie accentuează suferința, fie o reduce. Deși e.e. de bază (constînd din contracții și relaxări musculare, mișcări convulsive, vasodilatații și vasoconcentrații), fiind circumscrise unor mecanisme psihofiziologice generale, sînt comune tuturor oamenilor (G. Dumas, C. Thompson) în rest, ele cunosc o diversificare și organizare conform condițiilor adaptative și socioculturale. Darwin a demonstrat că e.e. sînt reziduuri ale unor acte adaptative desfășurate (atac, fugă) și se mențin întrucît anticipă, prepară și susțin demersurile adaptative (încordare, poziție de atac, accelerarea a circulației sangvine, semideschidere a ochilor etc.) și influențează pe cel care este, de exemplu, atacat (scrșnetul dinților provoacă teamă). Matalon analizează o scrie de comportament emoțional idciuficiul în organizarea K> componente bioadaptative clare dar totod t'â staiualcaz i

evoluția spre simbol a e.e., dezvoltarea lor complexă în raport cu activitatea și cu ceea ce mai tîrziu N. Fridja numește „referenți situaționali, cauze specifice de reacție, valori și valențe implicate”, între mecanismele fiziologice și stările subiective sau comportament emoțional, de cele mai multe ori, nu sînt relații univoce (Andrews). Totodată omul dispune de o extraordinară labilitate funcțională și motrică condiționată de existența sa activă. Piderit și apoi Boring și E. Titchener, în baza unor ample cercetări concrete, au relevat nenumărate variații fiziognomice privind modificări ale buzelor, mușchilor faciali, ale ochilor și privirii etc, fiecare din acestea avînd o semnificație în contextul global al inițierii ce presupune o sinergie musculară (G. Dumas). De aceea pot fi compuse variabil, fiecare din componentele ei îndeplinind pentru un altul rol de indice iar sistemul indicilor oferind observatorului un complex integrat de informații despre starea subiectului. E.e. pot fi *spontane*, *habitualc fi voluntare*. Ele se structurează tipic și variabil, individual în condițiile activității și comunicării sociale. Eraisse arată că societatea pe de o parte selecționează expresiile bazale dezvoltînd pe unele și inhibînd pe altele, pe de alta creează „un veritabil limbaj niimic în care semnele prelungesc și diversifică expresiile spontane”. Landys iibserva. se că, fiind în cea. mai mare măsură învățate ("rb'i congenitali posedă o mimică foarte

săracă), e.e. se stilizează pînă la stadiul de limbaj deliberat și convențional. O. Klineberg și alți etnologi relevă *diversitatea de semnificații a gesturilor în diverse culturi*. A scuipei înseamnă dispreț la europeni și manifestare a benedictiunii la unele populații arabe. Dirijarea inimicii permite ca, după eticheta tradițională din unele culturi asiatice, să se zîubească la înmormîntarea celor apropiați pentru a nu obliga pe participanți să încerce suferințe morale. E.e. este o formă specifică de comunicare (M. Ralea). Fenomenul nu se reduce la contagiunea afectivă ci implică și „*parametri asociați cu dimensiunile semnificației emoționale*” (Davitz). Conținutul e.e. nu este și nu poate fi la om pur emoțional, incluzînd și componente cognitive. De la o anumită vîrstă, copiii nu mai plîng singuri, dacă n-au vreun motiv serios. Dezvoltîndu-se ca un limbaj parțial, e.e. trebuie „încadrate în ansamblul activității generale a presonalității” (G. Neacșu). Vorbirea implică o notă emoțională și orice e.e. este, în fapt, obiectivarea unor atitudini (H. Wallon). Lectura e.e. prezintă, de aceea, aceleași probleme ca și perceperea și înțelegerea oricărui limbaj verbal. Este necesar să se identifice natura, specia emoției exprimate și să se urmărească indicii expresivi pentru a codifica concret intensitatea și structura stării emoționale (R. Woodworth, Kramer, Coleman). Carmichael, Roberts și Wessel atrag atenția

asupra pozițiilor mîinilor care joacă în e.e. un rol aproape II,1 așa de important ca și fizionomia facială. Copiii învață treptat să recunoască e.e., după Cates, în următoarea ordine: ris, suferință, mînie, oroare, surpriză, dispreț. Folosind fotografiile de actori, Felky, H. Sehlosberg, C. Osgood ș.a. au constatat că aceleași expresii pot fi variabil interpretate și nu se pot obține identificări corecte din partea tuturor subiecților. Sînt mai slab recunoscute expresii de bucurie și mirare decît cele de groază și dispreț, l'n optimum de comunicare prin e.e. intervine între persoane ce se cunosc bine, mai ales înăuntrul familiei și care deci posedă și latura individualizată a codului e.e. G. Neacșu a studiat fenomenul *transpoziției expresive*.

EXPRESIVITATE, calitatea unui proces psihic sau a personalității de a-și modela structura și conținutul în chip relevant în comportament; comunicare dintr-un sistem în altul cu efecte de accentuare ce reliefează și impune mesajul; proiecție în comportament și mai ales în stilul acestuia a dinamicii interne a personalității. Deci, stil personal de comportament. Se disting e. *fiziognomică, motorie, emoțională, verbală, gestică, artistică* etc. E. vorbirii uzează de intonație și accente (pe care T. Slama-Cazacu le apreciază ca fiind comutatoare de sens), de mijloace lexicale, sintactice, toponimice și semantice (Artimov). E. dobîndește în comportamentul

actorului importante valențe simbolice, în chip necesar corelată cu tralispozabilitatea, e. actoricească definește capacitatea întruchipării scenice. G. Keacșu definește; e. ca „însușirea aptitudinală complexă, înglobînd puțința de a proiecta pe plan mintal și de a exprima adecvat și sugestiv, într-o situație dată, o idee sau o stare psihică”. Această aptitudine complexă se dezvoltă la diverse niveluri implicînd elaborări spontane, dirijate și de improvizație.

EXTAZ, stare a celui ce este copleșit de ceva ce-l depășește cu totul și-l absoarbe; presupune imobilitate, depresiune a funcțiilor vegetative și sub raport afectiv, după P. Janet: „un sentiment de fericire, de bucurie inexprimabilă, care fuzionează cu toate aspirațiile spiritului”. E. este o trăire la limita superioară a valorilor estetice, morale, intelectuale, dar are și o ipostază psihopatologică și de tip obsesional.

EXTERNALIZARE, proces de proiectare în afară a imaginilor obiectuale și spațiale, luîndu-se în particular cazul vederii. Sinonim *proiectivității imaginilor*.

EXTEROCEPTOR, receptor dependent de stimulațiile exterioare cum sînt văzul, auzul, tactul, mirosul (Ch. Sherrington) deosebit de proprioceptiv (muscular) și interoceptiv (visceral).

EXTINCȚIE, diminuarea sau absența răspunsului la stimularea unui focar motor după o stimu-

lare anterioară a aceluiași focar. Consecința îi/ică a suprasolicității în usc ular-articulat orii.

EXTRAPOLARE, operație de extragere a unor date, scheme, modele, valori, dintr-un domeniu și de a le extinde asupra altor domenii; implică ipoteză și se apropie de transfer. în psihologia experimentală, continuarea curbei unor date dincolo de limita de valori a faptelor observate.

EXTRAVAGANȚĂ, ieșire din comun, manifestare bizară, dezechilibrare, dereglaj al conduitei, excentricitate, încălcare a bunului simț. Cervantes remarcă: „tot ceea ce nu-i firesc e rău”. E. poate fi provocată de lipsa de maturitate și de echilibru spiritual sau poate fi o sfidare a opiniei publice. E. echivalează cu originalitatea ieftină, de suprafață, reflex al crizei de originalitate în cultura personală.

EXTREMISM, atitudine ce nu cunoaște moderația și gradația, situarea pe pozițiile unei doctrine duse pînă la ultimele ei consecințe, astfel încît devine dogmatică, absurdă. E. se poate manifesta prin fanatism, ascetism, moralism insolent. E. presupune pierderea simțului măsurii și a realismului.

EXTROSPECȚIE, privire în afară, observare obiectivă a comportamentului, opusă *introspecției*. Contrar aparențelor, omul este precumpănitor extrospectiv.

EXTROVERSIUNE, organizare a personalității, orientate precum-

pănitör spre lume, atașate de obiecte și oameni, deschisă pentru o cîl mai activă comunicare cu cei din jur, de unde și facila adaptare la mediu; opus *inlocersiuții*.

EXUBERANȚA, stare afectivă generată de trăirea intensă a unei bucurii, manifestată printr-un comportament nestăpînit, exploziv iară a, depăși însă limitele permise. E. este caracteristică persoanelor foarte comunicative.

EZOTERIC, sens al unor manifestări și acțiuni comunicative. de n fi destinate unui număr redn, de inițiați, ai școlii, profesiunii și sectei respective, l'rin e. s< desemnează, extensiv, inaccesibilitatea unor consecințe prin complicarea și incifrarea lor inutil.j. fastidioasă și confuză. Opus exotericului care prevede Comunicări' cu toți cei interesați, ca și accesibilitate.

F

FABULAȚIE, construirea în plan fictiv, cu ajutorul cuvintelor, a unor situații, evenimente sau personaje prin invenție ca angajare într-o anumită direcție, indiferent de faptul dacă subiectul crede sau nu în cele pe care le relatează. Se disting două tipuri de î.: una care poate fi calificată ca normală și care se Sntîlnește frecvent la copii sub influența lecturii, filmelor, și în general a evenimentelor care acționează puternic asupra imaginației lor. În acest caz subiectul este conștient că fabulează. O altă formă este cea patologică și eminentemente inconștientă, subiectul fiind convins de adevărul și realitatea f. F. *patologică* apare ca sindrom în tulburările de memorie, datorate unei dezorganizări a memoriei, a „telescopării” și amestecării amintirilor în fluxul perceptiv actual. F. are, în acest caz, un caracter mai mult sau mai puțin oniric F. este abilei intii-

nită în sindromul Korsakoff și în presbiofrenii. F. este întîlnită, ca o caracteristică esențială, și în parafrenii, prezentînd o excepțională proliferare imaginativă.

FACILITARE, *efect Balinunt*; producerea unui răspuns mai intens la un stimul-test a unui punct cortical, cînd mai ales această stimulare este precedată de una condițională decît atunci cînd este aplicată singură. De asemenea, f. presupune o asemenea influențare între două puncte corticale întrucît stimularea unuia permite declanșarea răspunsului altui punct. Activitatea psihică este mijlocită de astfel de factori cum sînt atenția, deprinderea, aptitudinea. în relațiile interpersonale și grupale se manifestă fenomenul de î. socială constînd în efectul energizant al interacțiunii de tip cooperativ asupra tuturor proceselor desfășurate în comun (sarcini practice, rezolvare de probleme, comunicare, etc).

FACTOR, în matematică, termen care înmulțit cu altul contribuie la un produs, în psihologie și științele sociale indică o unitate funcțională, o trăsătură, un element constitutiv care acționează specific și trebuie; să fie considerat în interacțiunea sa cu celelalte elemente în descrierea sau explicarea, fenomenului global. Teoria și analiza factorială sînt larg utilizate în cercetarea psihologică.

FACTORI DE PROGRES, categorie taxilogică introdusă de Gh. Zapan, desemnînd *condițiile, regulile și normele ce contribuie la optimizarea activităților*. Zapan încearcă să adopte regularitățile activității de sistematizare reflexă a creierului ca factori de care trebuie să se țină seama în organizarea oricăreia dintre activități. Aceștia sînt: 1) realizarea unei zone de excitabilitate optimă pe cortex în raport cu activitatea respectivă; 2) formarea unor noi legături temporare pe baza activității cît mai multor analizatori; 3) folosirea acțiunii de transfer și evitarea interferențelor; 4) asigurarea unei intensități optime a stimulilor; 5) întărirea legăturilor temporare; 6) diferențierea excitanților; 7) interacțiunea diferitelor procese corticale; 8) folosirea interacțiunii celor două sisteme de semnalizare; 9) menținerea constanței relative a stereotipului și componentelor sale; 10) realizarea sintezelor și generalizărilor; 11) stimularea schimbărilor în (impulsi) elaborării stereotipului; 12) generalizarea stereotipului; 13)

stimularea sintezelor în zonele relativ inhibate; 14) folosirea reflexelor de ambianță; 15) realizare, i unui stereotip extern favorabil

FACULTATE PSIHICĂ, sti m tură funcțională, posibilitate de a întreține un anumit gen de relații psihice și a dezvolta o activitate senzorială sau mintală specifică. Garnier (1852) socotea că f.p. sînt independente una de alta, pozițiile care nu s-a confirmat. Termenul de f. are sens de capacitate, iar după unele interpretări sens de funcțiune, liste depășit, pe cale de a ieși din u/.

FAMILIE, în pofida extremei varietăți structurale — de origină istorică — sau culturală —, nota proprie a f., ca instituție socială avînd la bază alegerea reciprocă a partenerilor maritali este de a asigura reproducerea speciei, în condiții socioculturale determinate. Astfel, conform definiției lui Cl. Levi-Strauss, f. este un grup care își are originea în căsătorie, fiind alcătuit din soț-soție și copiii născuți din unirea lor (grup căruia i se pot adăuga și alte rude), pe care-i unesc drepturi și obligații morale, juridice, economice, religioase și sociale (inclusiv drepturi sau interdicții sexuale). Ca grup social întemeiat pe alegerea reciprocă a partenerilor maritali, cu roluri și statute precise asociate membrilor lui, apoi avînd obiceiuri, țeluri și aspirații comune, și în cele din urmă (dar nu ca importanță) asiguri ud creșterea progeniturii, componentele psihologice personale și interpersonale joacă un rol deo-

sebit în funcționarea I. Problemele esențiale de cuc depind întemeierea și reușita i.uniliei iar mai departe, pe plan maerosocial, procesele demografice, formarea tinerei generații și a viitorilor cetățeni și membrii adulți ai societății, constau în criteriile valoric-personale de selecție a partenerilor maritali, în acordul interpersonal al cuplurilor, în coeziunea grupului în fața obstacolelor și a frustrațiilor, în climatul afectiv și moral pe care-l asigură copiii, în capacitatea de a le transmite în mod adecvat acestora obiceiuri, cunoștințe și norme de comportare, precum și în a le forma trăsături importante ale viitoarei personalități. Toate aceste probleme psihologice și multe altele de același gen au generat o problemă de cercetare vastă și diversă (ajunge să amintim că psihanaliza își trage originea din aceste probleme), în care, de regulă, psihologul s-a întilnit cu antropologul, sociologul, demograful etc.

FANATISM (lat. *fanaticus* — inspirat de zei, *fanum* — templu în care se dădeau oracole), inițial, termenul se raporta la doctrinele religioase și desemna intoleranța și cruzimea manifestate față de cei de altă credință; mai larg, f. exprimă adeziunea dogmatică la o idee sau la o orientare și activitatea nestăvilită de nimic în vederea realizării scopurilor și condițiilor impuse de ideea respectivă.

FANTASMĂ, după Laplanche (1967), „scenariu imaginar în

care subiectul este prezent și în care eșto figurată, într-o manieră mai mult sau puțin diformată de procesele defensive, îndeplinirea unei dorințe și, în ultimă instanță, a unei dorințe inconștiente”. Larg utilizat în psihanaliză, termenul de t. se referă la o *formație imaginativă sau fantezistă particulară, care nu corespunde realului*, este o producție iluzorie și constituie unitatea componentă a viselor, a reveriilor (vise diurne) intervenind ca elemente ale vieții fantasmatică a subiectului și îndeplinind un rol important în etiologia nevrozelor. Freud notează: „Cînd ne aflăm în prezența unor dorințe inconștiente aduse la ultima și cea mai adevărată expresie, sîntem forțați să spunem că realitatea psihică este o formă de existență particulară ce nu ar trebui să fie confundată cu realitatea materială”. Aceasta se referă cu deosebire la f. inconștiente, precum-pănit oricare, despre care Freud arată că „sînt, pe de o parte, înalt organizate și noncontradictorii întrucît au pus în profiul lor toate avantajele sistemului conștient și judecata noastră le distinge cu greu de formațiile acestui sistem; pe de altă parte, ele sînt inconștiente și incapabile să devină conștiente. Originea lor inconștientă este decisivă pentru destinul lor”. La acest nivel f. apare ca efect al „unei investiții hălucinatorii în amintirea unei satisfacții”. Prin-

tre f. inconștiente, Freud acorda un loc important dubioaselor f. originare ce se referă la viața intrauterină, la experiențe arhaice infantile de autocratism, complex de castrație etc. Cît privește f. conștiente ce apar în reverii (ca produse ale elaborării secundare a viselor) acestea sînt „scene, episoade, romane, ficțiuni pe care subiectul le construiește și pe care și lo povestește în stare de veghe”, între acestea forme de f. sînt altele intermediare, f. liminale, care „se apropie foarte aproape de conștiință și rămîn acolo fără a fi perturbate atîta timp cît n-au investiție intensă”. Astfel, f. apar ca un fenomen privilegiat, întrucît, după Laplanche, realizează „procesul de trecere între diversele sisteme psihice: refulare și reîntoarcerea refulatului”. S. Freud nu găsește însă o deosebire calitativă între diversele tipuri de f.: „Fantasmele clar conștiente ale perversilor, care, în condiții favorabile, se pot transforma în comportamente angajate, temerile delirante ale paranoicilor, care se proiectează asupra altora cu un sens ostil, fantasmele inconștiente ale istericelor, pe care le descoperim, dincolo de simptome, prin psihanaliză, acestea coincid prin conținutul lor pînă la cele mai mici detalii”.

FANTEZIE, în genere, sinonim cu *imaginația*. Există totuși tendința de a considera f. identică numai cu imaginația

creatoare, îndeosebi ru construcțiile ini. «Ist ice c? dispun <I* un grad maxim di; libcite și * îndepărtează mult de real -J chiar de posibil.

FAPT, sinonim al *fenomenului* sau *adului*; transformarea inițiată și împlinită. în psihologie, evenimentele specifice de comportament pe viața psihică asupra cărora poartă cercetarea. Iază a cunoașterii științifice.

FASCINAȚIE, efect de imobilizare a mișcărilor, tensiunii afective și actelor intelectuale, sub influența unei stimulații excepțional de atractive sau de periculoase. Uzual, se înțelege prin f. *starea-liniită a subiectului copleșit de scenele la care asistă*, de performanțele și valorile pe care le percepe și de care nu se poate desprinde.

FATALISM {*Ut. fatum* — destin), doctrină filosofică sau de origine mistică în conformitați, cu care evenimentele din lumii și viața omului depind de soartă, destin, *fatum*. Teorie a predestinării față de care voința omului ar fi neputincioasă, ea însăși exprimînd ceva din destin, în variante moderne, cum sînt cele ce apar în filosofia lui Spinoza sau V. Conta, termenul este utilizat impropriu, avînd un sens apropiat de determinism.

FATIGABILITATE, caracteristică individuală privind *gradul de rezistență la oboseală* și totodată nivelele de solicitare la care oboseala survine. S-au stabilit tipologii ale oboselii, ale diferențelor individuale în ceea ce pri-

veste predispoziția sau rezistența la oboseală. F. prezintă importanță în considerare! capacității de muncă, la angajarea în acele profesii care prezintă solicitări speciale (muncă de noapte, efort fizic mai mare etc), precum și în diagnosticarea de către medic și psiholog a neadaptărilor la muncă, a căror cauză majoră e oboseala.

FEEDBACK (RETROACTH'NE, CONEXIUNE INVERSA), unul din principiile ciberneticii, care desemnează informația provenită de la efectul sau de la „ieșirea” sistemului, semnificînd diferite efecte, condiții noi și eficiența acțiunii executate sau a comenzii elaborate. Informația inversă se adresează ca mărime informațională din nou „intrării” sistemului pentru ca acesta să-și modifice activitatea în funcție de scopul propus. *Eile principiul de bază al adaptării oricărui sistem la mediu, prin reacția efectului asupra cauzei și încheierea circuitelor reflexe autoreglatorii, realizînd astfel coechilibrarea dinamică și în același timp autodelimitarea sistemului față de mediul său specific*. Ca fenomen natural f. se manifestă la toate nivelele de organizare ale materiei, îmbrăcînd diferite forme în cadrul diferitelor sisteme. F. este un element component inseparabil al mecanismului de autoreglare și în același timp o însușire a organizării unui sistem în ansamblu, ca rezultat a însușirilor subsistemelor și a combinațiilor lor (Klaus).

în funcție de poziția verigii conexiunii inverse în schema de organizare a sistemului se pot distinge două categorii de f.: extern, care are loc în cadrul interacțiunii sistemului cu mediul și unul intern, care se realizează la nivelul interacțiunii subsistemelor, conferind stabilitatea internă a sistemului. în funcție de gradul de complexitate a operațiilor pe care le efectuează mecanismul de comandă se disting: f. *simplu*, care constă doar în operații de comparare, între valoarea dată a mărimii reglabile și valoarea reală a mărimii de ieșire și f. *complex*, care realizează în plus și alte operații, cum ar fi cele de selecție, de corelare a elementelor stocate în memoria sistemului cu cele actuale etc. în funcție de sensul acțiunii semnalelor conexiunii inverse asupra valorii actuale a mărimii reglabile, față de o valoare inițială dată sau față de punctul de echilibru, se disting: i. *negativ*, autoreglare, stabilizatoare, corectoare a perturbațiilor, care realizează o reducere sau înlăturare a oscilațiilor valorilor mărimii reglabile de la valorile date, înscrise în programul de funcționare a sistemului; el menține coordonatele sistemului în limitele anumitor valori. Semnul de „-” înseamnă că f. are sens contrar, față de discordanța dintre valoarea reală a parametrului reglabil și o valoare dată. Informația trimisă înapoi la centrul de comandă tinde să se opună la distanța-

IC;I, mărimii reitLif.' L.I.I, du ni.i-
IPHH.'-I- caio ii^U;-!-i. i'i Li'l ini-
mi teoriei [i;i;i;eli*Mi', f. negativ
este caracteristic proceselor de
asimilare, ca o tendință vectorială și subiectului în relația sa cu mediul, tendința de a aborda și a reduce necunoscutul la cunoscut, de a asimila situațiile noi pe baza schemelor operaționale consolidate și standardizate. F. *pozitiv* amplifică oscilațiile valorilor mărimii de reglare de la o valoare dată, pe baza datelor informaționale. F. *pozitiv* realizează latura acomodativă a adaptării, lărgind permanent domeniul zonei reglabile a unui sistem și deci a capacității sale anti-entropice. F. *pozitiv* se traduce ca autoexcitație, autoîntreținere, recalzind acomodarea prin depășire, pe baza elementelor de anticipare și proiectare (recent au fost introduși, ca fiind mai semnificativi, termenii *defecd bsfore sifeedforward*). În plan psihologic, *i. pozitiv* se traduce ca o tendință vectorială a subiectului uman, de a interpreta și a modela o aceeași situație, prin procedee operaționale diferite, prin descoperirea într-o oarecare situație dată a unui alt principiu de relaționare a elementelor. F. permite să se depășească modelul clasic al arcului reflex prin acreditarea generică a reacțiilor circulare, mai bine-zis a interacțiunilor circulare dintre subiect și ambianță. Vici, devin esențiale două coordonate: programul și sarcina de-

riată, din acesta, la jii el <ni-
trai fiind .II l\ ați. dup.i l'.K. Ațin
hiu — aixepfori ai acțiunii,
după Iul. ISernstein — modele
necesare ale viitorului, după (.
Miilor, K. Pribram și E. Galn-
ter — planuri ale conduitei și
imagini ale situației. C) a două
coordonată ar fi cea a controlului,
de la subsistemul efectelor, par-
venind permanent și secvențial,
prin retroaferențate, la centru,
informații asupra modului cum
se efectuează acțiunea și astfel
subsistemul reglator poate să
transmită comenzi suplimentare,
corective, de sancționare, de mo-
dificare etc. Important este deci
operatorul, în raport cu care f.
va fi pozitiv sau negativ, deter-
minând trecerea de la o stare
la o alta, preconizată a fi mai
bună — atingerea unui țel, sau
având sensul invers, al menținerii
stării existente sau al re-
venirii la starea preexistentă.
Autoreglajul, reducibil la com-
andă și control, implică succesiv
și simultan ambele tipuri de f.,
deci o unitate a contrariilor.
Aspectul comunicațional al
sistemului psihic nu poate fi
detașat de caracterul său in-
trinsec, finalist, teleologic (A. Ro-
senblueth) asigurat, structurat
prin schmele-bloc cu f. În ul-
tima vreme se insistă mult asu-
pra elementelor de anticipare în
psihocibernetică și de aceea se
recurge la termenii de *feed-be-
fore, feed-forward*.

FEMINITATE, caracteristică
psihică a individualității cu o
bază biologică, dar constituită

în continuare după un model
cultural. J. Faure arată că f.
și masculinitatea rezultă din
tipul de relații ce se instituie;
între reprezentanții celor două
sexe după valori acceptate de-
semnând statuate diferențiate.
Tradițional f. este denotată prin
sensibilitate, inteligență analiti-
că, preocupări pentru frumos și
promovarea valorilor morale, sen-
timente durabile, intuiție psi-
hologică și pricepere educativă.
Din modelul f. tinde să fie elimi-
nată slăbiciunea și dependența.

FENOMEN (gr. *phainomenon*
— ceea ce apare), desfășurare
particulară și obiectivă, accesi-
bilă organelor de simț, deci di-
rect constatabilă. Se definește în
unitate și opoziție cu esența. În
psihologie, I. indică, în genere,
ceva local, tranzitoriu sau, prin
specificare, un raport, un efect
ce intervine cu necesitate în
anumite condiții (de ex. *i. Phi*).
P. Janet a propus o distincție
între f. și fapt, acesta din urmă
fiind precis determinat și având
o structură accesibilă descrip-
ției, pe când f. implică transfor-
marea continuă. F. psihice re-
prezintă o categorie aparte, în-
trucât, direct, nu sînt accesibile
decît introspecției, în măsura în
care acestea i se acordă credit.
B. Teplov demonstrează caracte-
rul mijlocit al cunoașterii f.
psihice.

FENOMENUL LUI: -AUBERT,
în observarea unei verticale lumi-
noase dacă se înclină capul într-o-

direcție, linia se înclină în sens
contrar; — BEZOLD-UKUCKE,
perceperea tonalității cromatice
depinde de gradul de iluminare
a ei; — DOVIL, depinde de luciul
obținut stereoscopic prin prezen-
tarea la fiecare ochi a cîte unei
suprafețe mate, alb și gri; -
HONI, găsit de Wittreich (1952),
se referă la faptul constatat la o
femeie cu numele de Honi, care,
în cazul cunoscut al observării
unor fizionomii de bărbați prin-
tr-o fantă, le percepea deformat
(iluzia Ames), dar percepea core-
ct fizionomia soțului aflat în
aceleași condiții; -MAXWELL,
sau fenomenul entropie, constînd
din menținerea unei pete în
cîmpul vizual, corespunzător nu-
clei retiniene, în condițiile adap-
tării la întuneric; — PANUM,
dacă unui ochi i se prezintă o
verticală, iar celuilalt două ver-
ticale apropiate, prin fuziunea
binoculară prima verticală se con-
topește cu una din cele două,
dar i se conferă acesteia o oare-
care înclinare; - PURKINJE,
considerînd un optimum de vizibi-
litate a tonurilor în jur de 550m μ ,
culorile albastrii se văd cel mai
bine în obscuritate și dobîndesc
oarecare strălucire; — TROXLER,
în privirea fixă, punctele situ-
ate în zona vederii periferice se
estompează treptat și dispar din
 imaginea perceptivă; — WER-
THEIMER, cunoscut sub denu-
mirea de *fenomenul phi*, consta-
tat experimental prin perce-
perea unei linii luminoase între

două becuri electrice apropiate și care se aprind succesiv cu o frecvență de peste 18 ori pe secundă. Succesiunea de imagini apropiate duce la fuziune și deplasare, astfel explicându-se mișcarea aparentă.

FENOMENOLOGIE, curent filosofic și psihologic bazat pe ideea cunoașterii directe a fenomenelor mintale și a descrierii lor concrete. În varianta lui J. Husserl (1900) apare și ca o *eonii molară introspectivă nemijlocită a esențelor și formelor pure ale spiritului*, lumea și conținutul referitor la ea fiind puse în paranteză. Proccdfnd la o examinare critică a f. H. Yvald scrie: „în fenomenologic, esența lucrurilor nu se află „dincolo” de lucruri, în cer, ci „dincoace” de lucruri, în străfundul *eului uman*. Husserl mută ideile platonice din obiect în subiect. De aceea în fenomenologia lui Husserl ideile nu mai sînt „lucruri”, ci „intenții”. Lucrul este unitatea dintre un complex de senzații și o esență logică. Cunoașterea spontană făurește lucrul, iar cunoașterea filosofică dezvăluie esența care a participat la făurirea lui. Reducînd fenomenul la percepție și esența la concept, f. pretinde că depășește opoziția dintre fenomenul perceput și percepția fenomenului. Husserl nu mai face nici o deosebire între reflectat și reflectant. F. încearcă să topească obiectul și subiectul în relația dintre obiect și subiect. Fenomenologii cred

că „relația este totul, iar reiațele nu înseamnă mai nimic.” Școala de la Wurzburg și-a asumat studiul fenomenologic al gândirii opus celui logic. Se adaugă și un sens extensiv privind oria; descriere de procese subiective și pe calea reconstituirii lor cu mijloace imlirec (V. DEȘCRIERÉ FENOMENOLOGICĂ).

FENOTIP, rezultatul „vizibil” și constatabil din organism, răs-puns al genomului față de incitațiile și tensiunile mediului. Selecția nu vizează în mod direct genele, ci f. în funcție de comportări mai mult sau mai puțin adaptate. Într-adevăr, activitatea esențială a f. este reprezentată de comportament, acesta asigurînd circularitatea relațiilor dintre organism și mediu; organismul își alege mediul, modificîndu-l în măsura în care depinde de el (Piaget). Reacțiile fenotipice fiind un rezultat al „normei de reacție” al genotipului (fondului genetic) și, totodată, presupunînd interacțiuni constante între acțiunea organizatoare a reacțiilor și influențele mediului, comportamentul devine un factor important al evoluției însăși.

FERMITATE, tărie, atitudine de adoptare rapidă, conștientă și de durată, a unei poziții în situațiile problemă; rezistență în apărarea și promovarea unei decizii. Se opune ezitantei, sugestibilității și tendinței spre abandon în fața greutăților. F. nu se referă numai la planul ideal

j și la cel comportamental, în situațiile sociale comrtte. F. e. te legată strîns de convingerile individului și de organizarea lor volitivă. Calitate a atitudinilor de a fi stabile, inflexibile, rezistente față de forțe opuse.

FEROMON, termen care definește „ectohormoni”, substanțe secrete de un animal și care influențează comportamentul sau dezvoltarea unor indivizi, conspecifici sau nu. La multe animale f. joacă un rol însemnat în sexualitate (poate și la om), reproducere, organizarea vieții în comun (ex. la albine). Parfumurile pot fi considerate, pînă la un punct, ca f. artificiali.

FETIȘISM (port. *fetico* — vrăjă, magie), practică a cultului față de obiecte, despre care se crede că posedă forțe supranaturale, magice sau că pot mijloci relațiile cu astfel de forțe. „Fantezia încălzită de dorință — scrie Marx — creează la fetișist iluzia că un lucru material poate să-și modifice proprietățile sale materiale numai pentru a-i satisface poftele lui”. Aceeași iluzorie atribuire de însușiri, ca proprietăți intrinseci ale obiectului iar nu ca obiectivare a unor acțiuni și relații sociale, intervine — după Marx — în cazul mărfii. Aici se produce fetișizarea, produsul muncii fiind evaluat independent de condițiile reale ale producției, ca avînd o valoare „în sine” iar nu o valoare în relațiile de schimb și de utilitate. Deci f. se implică și ca o iluzie cognitivă ce se poate

întilni și în alte sfere decÎL cea a religiei.

FIABILITATE, categorie cibernetică și ergonoiniră ce exprimă *rezistența hi solici lan, jiuclonalitatea superioară și t/e durată, eliberarea maximă de pericolul deteriorării unor disp<>-;it;re sau aparate tiitnice; siguranța în desfășurarea comportamentului uman, în funcționarea unei mașini sau a unui sistem oiii-inașină-mediu*. Poale fi definită și măsurată fie ca probabilitatea realizării cu succes a unei anumite performanțe (opusă probabilității de apariție a unei erori sau disfuncționări), fie prin timpul mediu pentru o eroare. F. sistemului om-mașină-mediu depinde de f. fiecărei componente și de modul de aranjare a componentelor: în serie (nefuncționarea unei componente atrăgînd după sine neluneționarea întregului sistem) sau în paralel (defecțiunea unei componente neantrenînd defecțiunea întregului sistem). Menținerea f. la valoarea proiectată constituie scopul principal al activității de întreținere.

FIDEISM (lat. *fides* — credință), doctrină de origine și factură teologică afirmînd, iraționalist, prioritatea credinței religioase asupra științei. În varianta modernă, echivalarea credinței cu știința, prin afirmarea realității obiective a conținutului credințelor și prin susținere; că la baza fenomenelor studiate de știință se află „voința divină”. Prin ext., la unii autori recent,

f. <[...].inliffi/ã i'ilul |>il'poli<le-
icent al cuii ilii::<til'i' afri_tiu
in de [jnilca adevãrului și miștilice
sau al orientãrilor filosofice.

FIDELITATE (lat. *fidelitas*. -a. 'is — credință, devotament), persistența atitudinilor față de sine, de alții, față de ideile și convingerile adoptate. F. implică atașamentul față de o cauză și capacitatea de depășire a unor bariere — interne și externe — în vederea respectării obligațiilor asumate. în tehnica psihodiagnozei, f. reprezintă *una din calitățile măsurii, respectiv constanța și omogenitatea datelor obținute printr-un test aplicat de mai multe ori aceluiași subiect*. Aceasta presupune ca fiecare probă sau subprobă să aibă o „adresă” exactă, să privească un anume fenomen, o relație sau însușire. între testare și retestarea de mai târziu trebuie să se obțină o corelație de 0,80 — 0,90 pentru ca să se ateste î. sau fiabilitatea testului.

FIGURABILITATE, în expresia psihanalitică, „luarea în considerare a figurabilității” se referă la cerințele cărora se supun fenomenele onirice și anume selecția și transformarea gândurilor și dorințelor, astfel încît să fie reprezentabile în imagini, mai ales în imagini vizuale. Deci sînt selecționate acele semnificații care se pretează la puneri în scenă vizuală iar deplasarea este polarizată către imagini.

FIGURATIV, ceea ce caracterizează o formă, un contur, un ansamblu de linii și suprafețe, o

schieimi: aspect al funcțiilor r-o'Miitive cap' b<; refn.it la acele inim. de cunoaștere concretă, intuitivă, care apar subiectului drept „copii” ale realului, mai precis ale unor *stări* reale. Există în-i varietăți fundamentale de cunoștințe figurative: 1) *percepția* („copie” a unui obiect, realizată în prezența acestuia); 2) *imitația* (reproducerea motorie efectivă în prezența sau în absența obiectului); 3) *imaginea mintală* sau reprezentarea (reproducere, „copie”, imitație a obiectului, interiorizată și produseindu-se în absența obiectului — spre deosebire de percepție). Se adaugă formele sau figurile (schemele) logice. Acestea nu sînt însă figurative în sens concret, intuitiv.

FIGURĂ, formă, contur stabil, închis și individualizat. Se detașează ca o structură dintr-un câmp global. *Figuri ambigue*, imagini în care diferențele percepțive dintre fond și figură nu sînt atît de pregnante, putîndu-se înlocui una pe cealaltă.

FIINȚĂ, în sens filosofic, ceea ce există în chip absolut dincolo de toate schimbările și aparențele; entitate ontologică a omului luată în genere sau în secvențele sale existențiale (M. Heidegger). în teoria marxistă î. semnifică existența omului. în psihologie se desemnează prin f. omul ca realitate procesuală și globală, omul ca personalități luat în ansamblul tuturor atributelor, relațiilor și determinărilor sale.

FILANTROPIE (gr. *philanthropia*, — iubire de oameni), doctrină și atitudine ce se exprimă prin atașamentul față de oameni și tendința de a-i ajuta. F. presupune înțelegerea și compasiunea altor persoane, dar și capacitatea de a renunța la unele satisfacții personale. Cultivarea f. trebuie să evite ostentația. Actele f. nu se pot substitui rezolvării reale a problemelor sociale și optimizării cuprinzătoare și de perspectivă a condițiilor vieții omenești.

FILIAȚIE DE IDEI, expresie metaforică relevînd emergența asociativă, nașterea ideilor una din alta prin desfacerea implicațiilor și combinațiilor spontane.

FILISTINISM, mîrginire și neolialitate, prefăcătorie, continuă modificare a comportamentului după calcule meschine, tendință spre a obține aprobarea celor puternici și admirația celor slabi. F. este expresia egoismului și lipsei de ideal. Inițial a fost atribuit mai ales micii burghezii germane din timpul lui Goethe.

FILMARE, ca metodă de măsurare și analiză a consumului de timp de muncă, permite înregistrarea proceselor de muncă pe peliculă, așa cum au loc ele în realitate, puîndu-se înregistra situația pe unul sau mai multe locuri de muncă și apoi reproduce pe ecran ori de tîtu ori este nevoie, în vederea studierii și a eliminării greșelilor existențe în procesul muncii analizate, în acest fel *se- creaiã p>t-*

sibilitatca studierii detaliate și multilaterale, atît a procesul v.: de producție în ansamblu, cit și a diferitelor elemente ale acestuia. Totodată, procesul de productiv cercetat poate fi înregistrat cu o anumită viteză, iar pe ecran poate fi reprodus și cu altă viteză (încetinită sau accelerată). Datorită acestui fapt, devin accesibile vederii acele elemente ale procesului, care nu se pot percepe la observările vizuale obișnuite. Aparatul de filmat poate fi utilizat și la efectuarea observărilor instantanee. în acest scop aparatul se plasează în așa fel încît să surprindă în câmpul său toată zona de muncă ce se analizează, înregistrările pe peliculă se declanșează cu ajutorul unui impuls electric, la intervale neregulate și întîmplătoare. în acest caz, aplicarea metodei f. are următoarele avantaje: se asigură o obiectivitate mai mare a înregistrărilor; se pot efectua un număr mai mare de observări zilnice; se pot obține probabilități dorite într-un timp scurt; se obține o importanță economi*de timp pentru observator; se asigură o precizie mai mare a rezultatelor. în unele cazuri, cînd trebuie să se înregistreze procese efectuate de către mai mulți executații sau la un loc do muncă cu mai multe puncte de lucru (deservirea mai multor mașini), se folosește f. cu mai multe aparate, așezate în mai multe poziții, în așa fel ca în obiectivul [iecãruia din ele să între numai o anumită parte a

locului de muncă. Indiferent de scopul f. și de numărul de aparate folosite, se pot aplica două procedee principale de filmare: 1) cu frecvența normală sau accelerată; 2) cu frecvența încetinită (sub cea normală). Metoda poate fi aplicată în aceleași condiții, în studiul acțiunilor artistice, didactice, militare, sportive etc.

FILTRU, FILTRAJ, dispozitiv, operații de selecție a mesajelor informaționale, în termeni de acceptare a unor și respingerea altora, pe baza unor criterii elaborate în cadrul unui proces de autoreglaj. F. se realizează pe mai multe nivele mărind astfel capacitatea discriminativă a sistemului psihic. La un prim nivel f. se realizează pe baza poziției analizatorilor de a recepționa selectiv proprietățile stimulilor, prin admiterea unor frecvențe, intensități, tonalități etc., și prin respingerea altora, din cauza inadecvării structurale sau a lipsei de valoare de semnalizare a respectivelor calități. F. la acest nivel f. *senzorial*, realizează o selecție pasivă (prin specificitatea structurală a analizatorilor), cât și una activă, ca rezultat al modificării unor parametri ai receptorilor, sub acțiunea sistemului nervos central. Un al doilea nivel de f. *tonic* se realizează prin mecanismele atenției, ele asigurând orientarea activă a organismului către selecția anumitor mesaje, ajustarea anticipativă receptoare și executorie. Astfel atenția apărută ca necesitate

a selecției mai riguroasă, a mesajelor, în funcție de capacitatea sistemului, se suprapune senzorial. Din punct de vedere cibernetic este un sistem de control automat al mesajelor de intrare, bazat pe un mecanism feedback de inhibiție a peniei. Acest mecanism realizează o iră pe baza unor indici niuit mai complecși, legați de structurile de semnale. Mesajele selectate de receptori sunt supuși unor prelucrări, care constituie un *preproces* de f., definind primul stadiu al atenției. Caracteristica lui este că poate manipula mai multe mesaje concomitent în canalele paralele. Tot la nivelul atenției se realizează și un al doilea î., mult mai riguros, reducând mulțimea mesajelor aferente la un singur mesaj care să poată fi apoi prelucrat de sistemele de organizare a comportamentului. Acest f. se realizează la un nivel semantic, foarte complicat, mesajele aferente fiind supuse în prealabil unui proces de analiză și recunoaștere care are rolul unor preprocesse de selecție. F. *semantic* se realizează printr-un mecanism de feedback, controlând ambele nivele de f., selecția nerealizându-se aleator, ci pe baza unei decizii sau unei secvențe de decizie. Acestea sînt elaborate fie pe baza unor elemente simple (ca intensitate, nouitate etc), regăsindu-se la nivelul f. senzorial și al reacției de orientare, fie pe baza unei structuri informaționale complexe elaborate de mecanismele cognitive,

afective și voliționale, f. *voluntar*.

FINALISM (lat. *finis* — scop), doctrină teologică-religioasă explicînd lumea și mai ales viața prin scopuri date, prin predestinație. Negată de materialismul mecanicist, î. a fost depășit de materialismul dialectic, problema relațiilor dialectice cauză-efect, structură-funcție, fiind reconsiderată prin cibernetică, prin relevarea autoreglajului în baza unui program care, la rîndul său, se constituie și cunoaște o devenire. Opus *determinismului*.

FINALITATE, termen ce exprimă scopul reglării și descrie caracteristicile rezultatului la care trebuie să ducă o acțiune reglatoare, în lumina parametrului f. acțiunea sistemului în raport cu un anumit obiect nu dobîndește atributul de reglatoare decît dacă duce la obținerea unui efect pozitiv concret, fie pe planul organizării interne, fie în interacțiunea cu mediul ambiant. F. se poate asocia acțiunii reglatoare, prin însăși schema de organizare a sistemului, pentru anumite influențe externe, prescriindu-se anumite transformări și operații, ca în cazul mecanismelor homeostatice sau ce se elaborează în cursul evoluției individuale pe baza procesului de adaptare și învățare. Cînd un sistem posedă un repertoriu mai larg de acțiuni reglatoare în raport cu unul și același obiect, se cerc să fie aleasă acțiunea cu gradul de f. cel mai pregnant, pentru asigurarea, ob-

F

ținerii rezultatului celui mai bun, în conformitate cu principiul general al economiei.

FIXARE MNEMONICĂ, proces inițial al memoriei, bazat pe întărirea și sistematizarea legăturilor temporare în condițiile repetiției și sub influența semnificațiilor. Activitate de stocare a informației.

FIXAȚIE, atașare excesivă, pînă la obsesie, față de o idee, un obiect, o persoană; stagnare a dezvoltării afective la un anumit nivel, stabilizare a unei tendințe. Printre tulburările memoriei se cunoaște și amnezia de f., constînd din incapacitatea de a fixa și a reține materialul informațional. Noțiunea de f. este, în general, cuprinsă în cadrele unei concepții genetice, implicînd o progresie ordonată a libidoului, la un anumit stadiu. În afară de orice referințe genetice, în cadrul teoriei freudiene a inconștientului, f. se poate considera ca desemnînd un mod de inserție a anumitor conținuturi reprezentative (experiențe, imagini, fantasme; care persistă în inconștient nealterate și care rămîn legate pulsivile. În general toți oamenii, în mod special nevroticii, rămîn atașați, într-o manieră mai mult sau mai puțin deghizată, în ceea ce privește modul de satisfacere, de o experiență infantilă, de un anumit obiect sau de un tip de relație arhaic. F. în teoria lui Jung asupra libidoului este definită prin persistența caracteristicilor anacronice ale sexualității. F. poate fi nu-unică și actuală sau

poate constitui o virtualitate pre-valentă, facilitând organizarea comportamentului pe un nivel inferior de complexitate (*regresia*).

FIXITATE FUNCȚIONALĂ, expresie utilizată de promotorii studiului gândirii din școala de la Wiirtzburg și de școala Gestaltistă pentru a desemna stabilizarea și rigiditatea cunoștințelor, deprinderilor și structurilor intelectuale, împiedicând astfel rezolvarea de probleme noi, care necesită flexibilitate și restructurări.

FIZICALISM, orientare reducționistă încercând explicarea fenomenelor biologice și psihice exclusiv prin concepte, relații, modele fizice (formulată de Ö. Neurath, R. Carnap ș.a.).

FIZIOLOGIE, ramură a biologiei organismice, având ca obiect cunoașterea manifestărilor vitale ale individualității organice și ale părților sale componente (sisteme de organe sau „aparate”, organe, țesuturi, celule). Metodologia centrală a f. este experimentul *in vivo*, dar astăzi e larg răspândit și experimentul *in vitro*, chiar pentru creier. Cu psihologia are relații strânse î. sistemului nervos și a secrețiilor endocrine, dar psihologia nu se reduce la f. creierului, cum s-a crezut cândva (*fi'jiologism*). Pe de altă parte, creierul are și alte funcțiuni decât cele legate de psihism. O mare dezvoltare a dobândit știința interdisciplinară a psihofiziologiei.

FIZIONOMIE, înfățișare fizică, structură facială individuală.

în psihologie, s-a manifestat tendința de a descifra particularitățile psihice după cele fizionomice e N. Porta (1586), J.K. Lavatt, (1781) au dezvoltat fiziognomiKa ca artă a cunoașterii caracterelor după f. în lucrările acestora - manifestă tendințe de discriminări rasiale. Lombroso, orientindu-se similar, leagă tendințele criminale de caractere înnăscute, exprimate în f. primitive, monstruoase. Nu s-a putut ajunge la vreo confirmare a unor astfel de corelații psihomorfologice, mai ales în ce privește corespondențele de detaliu. Se pare că o importanță în mare decât structura anatomică facială o are expresia. În acest sens s-ar explica unele rezultate obținute prin testul Șzondi.

FIZIONOMIE MORALĂ (gr. *physiognomic*; d. *physis* — natură, *gnomon* — cunoscător), în sens figurat, f.m. desemnează tabloul trăsăturilor morale ale individului, îmbinarea specifică a trăsăturilor pozitive și negative, „profilul” individual.

FLEGMATIC, profil temperamental, dezvoltat pe baza tipului de activitate nervoasă superioară, puternic, echilibrat-inert, și având drept particularități relevante calmul, lentoarea, slaba reactivitate afectivă și durabilitatea sentimentelor, răbdarea naturală, înclinația spre rutină, refuzul schimbărilor, compensat! prin capacitatea de eforturi îndelungate și tenace. într-un sens special și empiric, termenul se mai utilizează pentru a desemna uniditeismul afectiv. 11.J. Kysenck

caracterizează tipul f. prin itilrover-siue și stabilitei” < ruoijonal.i.

FLEXIBILITATE, factor al inteligenței și după J. Guilford și al creativității constând din restructurarea eficientă a mersului gândirii în raport cu noile situații (Carter, 1952), în posibilitatea de a opera cu ușurință transferul (din planul perceptiv în cel figurat și în cel conceptual) și în *abilitatea orientării gândirii în direcții cit mai diferite*, în capacitatea de a renunța la vechi puncte de vedere și de a adopta altele noi. Apreciată ca rezultat al dezvoltării gândirii, f. nu este numai o premisă a gândirii creative ci și o rezultantă a ei. Ea este totodată legată de motivație și atitudini. J. Guilford distinge: *figurală*, semantică, simbolică și două modalități: f. *spontană* în care restructurarea datelor problemei se face de către individ din proprie inițiativă, și f. *adaptativă*, unde restructurarea e dirijată. F. nu poate fi considerată ca o restructurare rapidă a mersului gândirii, ea fiind o particularitate funcțională ce rezultă mai mult din atitudini și din exercițiu. L. Thurstone consideră l. un factor perceptiv care corespunde unei sulețe de restructurare, și care se manifestă prin facilitatea cu care se poate distinge într-un întreg mai multe structuri diferite.

FLICKER, fenomen de fuziune parțială și fluctuantă a senzațiilor (licărare) în condițiile în care stimularea intermitentă ajunge la o frecvență critică.

F

I LOYD-MANN EFFECT, r« - pre/inU clertul d<- kt.dliuck al rezultatelor mici anchete aduse la cunoștința celor anchetați. Experimental s-a constatat că „priza de conștiință” a rezultatelor unor anchete duce la intensificarea opiniilor și atitudinilor în sensul proclamat de rezultatele anchetei. F.-M.e. poate fi utilizat atât în tehnica propagandei cât și în acțiunile de educare colectivă.

FLUCTUAȚIE, fenomen social cu implicații economice și psihologice — părăsirea locului de muncă și angajarea în altă organizație economică, determinată de condiții obiective (solicitările mediului și/sau condițiile de lucru) și subiective (dorința de a câștiga mai bine, de a găsi condiții de muncă mai ușoare, neadaptarea la solicitările meseriei etc). Generând instabilitatea forței de muncă are efecte economice negative. Suplinind carențele orientării și selecției profesionale t. este un mecanism social spontan de adecvare a capacității indivizilor la cerințele locurilor de muncă; f. *latentă* — disponibilitatea motivațională pentru schimbarea locului de muncă dacă nu se schimbă sau dacă apar anumite condiții.

FLUIDITATE, factor al inteligenței și creativității constând din bogăția, ușurința și rapiditatea asociațiilor între imagini sau idei, debitul verbal, cursivitate, bogăția ideatică. Guilford deosebește 3 tipuri de f.: *verbală*, *ideatică* și de *expresie*. Importantă considerăm că este nu atât

rapiditatea asocierilor cît calitatea lor.

FOAME, complex senzorial visceral, sistemic, semnalizînd de l'icitul de substanțe alimentare în organism și dezvoltîndu-se în legătura nemijlocită cu activarea trebuinței corespunzătoare. De aici un pregnant tonus afectiv. Diferite puncte de vedere asupra căilor de producere a semnalului: fîmînzirea generală a organismului și deci transmiterea informației pe toate căile posibile, modificarea compoziției chimice a sîngelui și influențarea directă a creierului (Schief, 1921, W. Penfield și Erickson, 1942), accelerarea mișcărilor peristaltice (W. Cannon, 1943), impulsurile de comandă expediate de creier (G. Muller). Se disting senzații de f. bazale, ce mediază comportamentul alimentar și senzații însoțitoare, care accentuează pe prima. Apetitul exprimă atracția specifică spre hrana trebuitoare organismului. Senzația de f. se împlinește ca un impuls spre acțiune în vederea restabilirii echilibrului. Accentuarea stării de f. duce însă, pe măsura trecerii timpului, la apatie, inaniție, pasivitate, în mod paradoxal gravele deficiții alimentare de durată nu mai pun individul în alertă, ceea ce reprezintă un grav pericol.

FOBIE, teamă patologică, obsesivă, de intensitate disproporționată, cu obiect precizat. F. apare ca o reacție de o intensitate exacerbată față de stimuli

inofensivi și nu suferă procesul normal de estompare și obi.:ii**tiri dimpotrivă devine din ce în ce ... tiuti întărită de contactul cu obiectul sau situația fobică.* Ea nu poate fi explicată sau rațională, it,"i și scapă controlului voluntar, h fața acestor stări de anxietate, i. paroxistică se constituie de c] mai multe ori conduite de apir.n, cum sînt: conduita de evitarea găsirea unui truc sau diferite strategeme securizante. După H. Ev. f. reprezintă o sistematizare sin deplasare a anxietății asupra unui obiect, persoane sau situații. F. impune individului forme de reacții specifice, o „luptă contra-fobică”. care nu sînt altceva decît mecanisme de descărcare tensională. !'. este întîlnită în toate formele de nevroză, ca și în depresiune, melancolie, deliruri sistematizate etc. Ca simptom prevalent este întîlnit în nevroză fobică, comportamentul nevroticului nelimitîndu-se doar la această anxietate specifică, ci este complicat prin mecanismele sale defensive, care tind să deplaseze sau să substituie anxietatea și tensiunea interioară, cu o teamă excesivă față de un pericol extern — „alibi”. Fobiul proiectează în exterior drama sa mergînd pînă la o adevărată negare a lumii sale interioare, imaginare, rămînînd însă în permanență prizonierul acesteia. în raport cu complexitatea tematicii f. au fost împărțite în pantofobii (f. difuze) și monofobii, concentrate asupra unui singur stimul. în cazul pantofobiilor, domină

stare de anxietate difuză și permanentă, care se exacerbează prin declanșarea unor paroxisme ec apar fără motiv aparent. După Th. Kibot, pantofobia ar fi o frică de tot și de nimic, cu fixări de moment în raport cu hazardul circumstanțelor. în monofobii sau în sistematizate, anxietatea se fixează asupra unui anumit obiect, în mod durabil, pierzîndu-si caracterul difuz. Procesul fobiei are o anumită tendință de organizare, de la frica intensă, cu toate manifestările ei subiective și obiective, declanșată doar la perceperea obiectului respectiv, pînă la includerea altor obiecte, ființe și fenomene, generalizînd f. la o adevărată categorie de stimuli, care capătă aceeași valoare ca și cel inițial, la care s-a realizat condiționare, putîndu-se chiar desprinde de caracterul situațional și perceptiv și să apară sub forma anticipării anxioase, cunoscută ca fobo-fobie (frică de frică). După tipul de stimul f. sînt numărate pentru că, practic, orice obiect, fenomen sau situație poate căpăta această valență! După Regis (1923), f. se împart în patru categorii: f. de obiecte, f. de spațiu și mediu social, f. de boală și moarte, f. de ființe (în special animale). Clasificarea aceasta nu are o importanță deosebită, pentru că prin mecanismele lor nu se deosebesc. Dăm mai jos diferite forme de f. în ordine alfabetică: *acrofobie* (frica de locuri înalte), *agorafobie* (frica de spații d"-;diuMv), *aihtnofobie* (frica de lucruri asru-

țite), *algofobie* (frica de durere), *amatifobie* (frica de praf), *awaxofobie* (frica de vehicule), *amlrofobie* (repulsie față de sexul masculin), *tineinofobie* (frica de curenți de aer), *aslafobie* (frica de fulgere), *ataxofobie* (frica de dezordine), *autofobie* (frica de a fi singur), *antomizofobie* (frica de mirosuri neplăcute care ar proveni de la propria persoană), *chenofob'e* (frica de încăperi goale), *charofobic* (aversiune față de o stare de bună dispoziție), *claustrofobie* (frica de spații închise), *cleptofobie* (frica de a nu fi victima unui furt sau teama obsesivă de a nu comite un furt), *clitrofobie* (frica de ferestre închise, de aer închis), *cremnofobie* (frica de prăpăstii), *cromatofobie* sau *ereutofobie* (frica de a nu roși în public), *demonofobie* (frica de diavoli), *dinofobie* sau *vertigofobie* (frica de amețelă), *dismorfofobie* (ideea— obsesivă, prevalentă, delirantă — de a avea un defect fizic, inestetic, de obicei al feței), *fagofobie* (frica de a se îneca cu alimente, de a înghiți), *farmacofobie* (frica de medicamente), *fotofobia* (frica de lumină), *galeofobie* sau *fatofobie* (frica obsedantă de pisici), *gatnafobie* (frica de căsătorie), *ginofobie* (frica de femei), *glosofobie* (teamă de a vorbi, constînd în așteptarea anxioasă a nereușitei pronunțării unor cuvinte), *heliofobie* (frica de lumina soarelui), *hematofobic* (frica de a vedea sînge), *hiilrofolve* (frica de apă), *hoiuiufobic* (frica de a comunica cu oamenii), *nccrof^hio* (frica de cadavre și de tot ce este în legă-

tură cu moartea), *nosofobie* (frica de îmbolnăvire și de boli — *canccrofobie, radiofobie, si filo fobie* ș.a.), • *udiofobicifrica* de efectele dăunătoare ale radiațiilor ionizante), *sitofobia* (frica de a înghiți alimente), *taferobie* (frica de a nu fi îngropat de viu), *talasofobie* (frica de mare și de valuri), *lanalofobie* (frica de moarte), *xofobie* (frica de otrăvuri), *zoofolia* (frica de animale)

FOCALIZARE, orientare spre țintă, fixarea unui punct din câmpul perceptiv și după acest model, concentrarea conștiinței asupra unui element sau idei. W. Wundt și de asemenea W. James apreciază atenția ca f. a conștiinței. În electroencefalografie zonele de f. sînt semnalate prin întreruperea undelor lente, prin desincronizări.

FOND-FIGURA, relație definitorie a dinamicii câmpului perceptiv. Exprimă raporturi mobile între figură ca element ce se impune în primul plan al actului perceptiv și dispune de claritate și fond care reprezintă suma elementelor câmpului perceptiv rămase în „umbră”. În funcție de semnificațiile stimulilor, de caracteristicile psihoindividuale ale subiectului (vîrstă, experiență, perceptivă, motivație etc), raporturile între cele două elemente se pot schimba, devin fluctuante. Se structurează acele elemente ale câmpului devenind figură care sînt relevante sau sînt relevate prin actualizarea unor gestalturi sau modele. W. Wundt consideră că analogic se organizează relațiile

dintre focarul de conștiință și zonele de penumbră ale acesteia. **FOND MENTAL**, câmpul lăimetric, subiectiv al operațiilor ini: lectuale, nivel de desfășurări. s; integrare simbolică, superioară câmpului perceptiv.

FOR INTERIOR, sferă mii. tală de evaluare spirituală a evenimentelor, sistem al judecilor de valoare desfășurate după criterii lăuntrice, personale în opoziție cu criteriile obiectivi impuse actual din afară.

FORMALISM, proeminență a formei în dauna conținutului în învățare indică preocupare, pentru însușirea semnelor iar jiu și a semnificațiilor. În comportament și relații interindividuale grija exagerată pentru convenții, latura formală fiind transformată într-un scop în sine.

FORMALIZARE, operație *ăr* abstragere a elementelor funcțional-comportamentale ale unui sistem, indiferent de natura lui substanțial-calitativă și transpunerea acestora într-un limbaj logic sau matematic în vederea facilitării investigației științifice și, implicit, în vederea desprinderii laturilor și aspectelor specific și diferențiate sau a celor generale și definitorii.

FORMANTĂ, caracteristica de ba/ă a unui sunet complex c< permite diferențierea lui de altei* • și identificarea lui calitativă indiferent de componentele armonice, de elementele supraadăugato variabili-, de inloii-uUHe. Este o anumită modelare a frecvențelor.

FORMAȚIE PSIHICĂ, concepte de ba/ă în psihologie, sinonim cu coistructii psihice, apropiat di: ceea ce Leontiev numește un organ funcțional și desemnînd, în genere, o structurare psihică complexă și stabilă, o organizare sintetică cu o funcționalitate caracteristică pentru subiectul respectiv. Se disting f. p. intelectuale, afective, conative și de tip heterogen, cele de personalitate. Intrînd cu necesitate în alcătuirea psihicului, f.p. se exprimă particular într-un stil.

FORMAȚIUNE REACȚIONALĂ, în psihanaliză, atitudine sau deprindere opusă dorinței refulate și acționînd împotriva realizării acesteia. Este o manifestare a ambivalenței afective în care dorințelor frustrate și spontane se opun pulsioni ce le contracarează cum sînt rușinea, dezgustul, scrupulozitatea. F.r. sînt la baza *supra-eului*. Freud vorbește despre „diguri psihice” ca stăvile în calea libidourilor. Alături de sublimare, f.r. îndeplinesc un rol important în dezvoltarea virtuților și caracterelor umane.

FORMAȚIUNE RETICULATĂ, lanț de nucleu, caie nu aparțin nici unui nucleu de nerv cranian, nici nucleilor de releu ai sistemului cerebelos sau sistemului lemniscal, situați la diferite nivele, pe verticala nevraxului. F.r. se întinde de-a lungul măduvei spinării, a trunchiului cerebral, pînă la formațiunile diencefalice. Nucleii propriu-ziși ai l.r. sînt reprezentați de substanța cenușie a calotei bulbo-ponto-mezencefa-

lice, alcătuiți din neuroni de t<~ foitd- variata, cu iui «U.i.Hl'ltti < c 12/, pîn' i la peste 90'., CII uu contur stelat, triunghiular sau fusiform, cu dendrite ramificate li mică distanță de corpul celular în dendrite secundare, lungi și divergente. Axonii au aspect sinuos la început, cu cîteva ramuri colaterale și bifurcat în formă de „T”, fiind proiectați longitudinal cu 1—2 ramuri ascendente și una descendentă. Neprezentînd o organizare precis orientată a elementelor neuronale componente, ca celelalte segmente ale sistemului nervos, f.r. este considerată ca o formațiune nespecifică. Aspectul de rețea al f.r. este conferit de dispoziția multidirecțională și difuză atît a corpurilor neuronilor cît și a prelungirilor acestora (reticul). La diferite nivele, densitatea celulelor variază, variînd deci și numărul sinapselor, ceea ce îi conferă o notă de nespecificitate în plus. F.r. se caracterizează în general prin existența unui număr relativ mare de sinapse, structura sa fiind deci în cea mai mare parte polisinaptică, devenind astfel polivalentă, sub raport informațional. La nivelul ei trec mesaje, aparținînd diferitelor modalități senzoriale, însă această transmitere este nedelimitată și relativ difuză, astfel îneît se creează în interiorul ei posibilitatea unei largi interacțiuni între diferitele fluxuri informaționale aferente, adăugînd la o nespecificitate structurală și una funcțională. Delimitarea nucleilor f.r. se face pe baza

F

aspectelor de întindere a nucleilor, de structură neuronală și pi. baza conexiunilor, acestea fiind câteodată singurele indicii ale diferențierii lor anatomic. După Sager, Mares și Neștianu (1965), se put delimita următorii nuclei — clasificare făcută pe baza celei a lui Brodai, Meessen și Oiszewski: nucleul reticular lateral, nucleul paramedian, nucleul tegmental pontin, nucleul gigantocelular, nucleul pontin caudal, nucleul pontin oral, nucleul reticular ventral, nucleul reticular al rafeului, nucleul reticular parvocelular, nucleul dorsal al tegumentului, nucleul ventral al tegumentului, î.r. mezencefalică (însens restrâns), substanța cenușie periapeductală și nucleul interstițial. F.r. realizează din punct de vedere structural și funcțional o largă convergență a excitațiilor diferitelor modalități senzoriale, acestea parcurgând un traseu polisaptic, fiind expediate la scoarță într-un mod difuz. F.r. realizează activarea sau tonificarea cortexului prin impulsurile nespecifice transmise ascendente acestuia. Starea de vigilență rezultă din activarea cortexului prin f.r.

„FORMAȚIUNE SUBSTITUTIVĂ (germ. Ersatzbildung), în psihanaliză, acele formațiuni care înlocuiesc, în actele ratate, în construcții metaforice, umoristice, în vorbe de spirit, formațiunile inconștiente corespunzătoare. Astfel prin î.s. dorințele sînt înlocuite, ceea ce produce o satisfacție, iar conținutul inconștient este simbolizat după un mecanism asocia-

tiv, în formațiunea *reacționa* ... apărarea *eului* predomină pe i.u., în f.s. predomina dorința inem sli-mă ce se sal face indiiiv t printr-un Ersatz. Formațiunea di compromis este produsul eoni li i. Lelor defensive (Laplanche și l'u.i talis).

FORMĂ, modul de prezent, irși organizare a unui obiect s.ii fenomen, figură, structură, scliem., funcționala. în psihologic ai înțelesuri deosebite după conținuturile cu care este indestructibil legată. în gestaltism o f. este socotită bună cînd prezintă regularitate, simetric, continuitate și simplitate, iar în condiții. • coerenței, a riguroasei interdependențe a părților este apreciată ca f. tare.

FORMĂ SPORTIVĂ, stare specială, nivel de preparație psihofiziologică, rezultat al unui antrenament sistematic, realizat în vederea obținerii de performanțe sportive maxime. Principalii indici psihici ai f.s. sînt: acuitate senzorială specifică, mare capacitate de coordonare senzomotorie: nivel înalt al parametrilor atenției; desfășurarea rapidă a diverselor procese ca: reactivitate crescută, percepere rapidă, vite/ă mare în activitatea de orientări, de înțelegere a situațiilor și adaptare a deciziilor, încredere în forțele proprii, dorință de întrecere, claritatea țelului, scopului — succesul, motivația pentru succes.

FORȚA NERVOASĂ, dimensiunea energetică de bază a sistemului și activității nervoase. Se

presupune a consta și varia după *cemilatea de suh.itanță fioițiională.*" stocată sau stocabilă în neuroni (Pavlov). Xeurobiochimia a avansat în cunoașterea compoziției acestor substanțe odată cu descoperirea ADN, ARN ele. De cantitatea stocată depinde energia, *capacitatea brută de lucru a sistemului nervos.* Cînd neuronii cerebrați ajung la o stare de relativă epuizare, deci ating plafonul lor funcțional, intervine — cu efecte blocante — inhibiția de protecție, în continuare suprasolicitățile pot duce la nevroză. Întrucît plafonul, ca blocaj, oboseală, inhibare intervine la diverși subiecți, la diverse grade de solicitare a sistemului nervos, s-a ajuns la concluzia că I.n. este o variabilă diferențială și Pavlov a adoptat-o ca principală însușire în stabilirea tipurilor de activitate nervoasă superioară. Este o însușire constituțional-nativă după care, în linii mari, se disting tipurile: puternic și slab. Această diviziune este însă prea simplă și tranșantă întrucît f.n. se dispune gradual într-un registru foarte mare. Contemporan, se calculează coeficientul de f.n. 'Kebîlițin'. în evaluarea f.n. se folosesc, în afara pragului inhibiției supraliminare, și alți indicatori cum sînt rezistența la stimulii adiacenți, volumul activității reflexe, intensitatea inducției negative, particularitățile iradierii și concentrării proceselor nervoase etc. Teplev demonstrează că sensibilitatea 'calculată după pragul minim) este o mărime inversă față de f.n. Cu cît siste-

mul nervos este mai slab cu atît sensibilitatea este mai mare. În genere, f.tl. nu poate fi tratată univoc ea un indice de valoare a personalității. Dacă din punct de vedere biologic, medical și al capacității generale de lucru f.n. este o calitate pozitivă, sub alte raporturi rămîne neutră întrucît nu predetermină forța psihică sau intelectuală și celelalte valori ce țin de aptitudini, inteligență, caracter. De menționat că termenii de „forță" și „energie" nu au în psihologie același înțeles ca în fizică.

FORȚĂ PSIHICĂ, prin distincție față de forța fizică sau nervoasă, indică intensitatea trăirilor psihice (posibil — opusă celei nervoase) și, în general, capacitatea, randamentul, eficiența activității psihice în baza susținerii afectiv-energetice corespunzătoare. Se măsoară după efectele ce rezultă din cauze psihice. Forme particulare: forța motivelor, a scopurilor, a convingerilor, a ideilor, a rațiunii. Nu poate fi redusă totuși la dimensiuni cantitative întrucît se recomandă în principal prin semnificații și valori. în sistemul lui P. Janet, sinonim al tensiunii (v.).

FOTOCRONOMETRARE, metodă de măsurare și analiză în mod critic a duratei elementelor unui proces de muncă sau a timpului de folosire al utilajului sau de mișcare și transformare a obiectului muncii, prin combinarea fotografierii cu cronometra rea, în anumite perioade de timp. în l impui f, observările se fac prin procedul de cronometrare con-

tiutii. Se aj>licat a Ut, petiti ni :ina-
KM • tradukti de iolo:-iie ./ timpului
 de mutici,, cit și pentru stabilirea,
 duratei de execuție a anumitor
 operații sau elemente ale acestora,
 în cazul când executanții efectuează
 o serie de lucrări ce se repetă
 la intervale neregulate (de ex.
 studierea activității muncitorilor
 la mașini-unelte în producția de
 serie mică sau de unică dată a
 lucrărilor în activitatea de con-
 structii-montaj). Ca și fotografie-
 rea, această metodă se aplică la
 procesele de muncă, care au ele-
 mente cu durate mari. F. se face,
 de regulă, asupra muncii unui
 executant individual, a unui uti-
 laj sau obiect al muncii și, numai
 în cazuri excepționale, asupra
 unui executant colectiv (pînă la
 3 lucrători), atunci cînd, prin na-
 tura procesului de producție, lu-
 crarea (operația) nu se poate exe-
 cuta decît prin cooperarea mai
 multor executanți ca, de ex., ope-
 rația de armare în minieră sau
 montajul panourilor prefabricate
 în construcții-montaj. în acest
 caz, f. va cuprinde executarea
 întregii operații.

FOVEA, depresiune în centrul
 petei galbene (*macula lutea*) a
 retinei în care se găsesc numai
 elemente receptoare de tipul co-
 nurilor. Zona cea mai sensibilă
 a retinei.

FRECVENȚĂ, categorie statis-
 tică indicînd repetarea unui fenom-
 en la intervale regulate sau
 variabile. În fenomenele perio-
 dice, f. indică numărul perioa-
 delor pe unitatea de timp.

FRENEZIE, comportare inlcis
 colorat,, afectiv, întreținută piin-
 tr-o nesecații și debordantă cnri-
 gic, scăpînd mai mult sau mai
 puțin de sub controlul rațiunii,
 ajungînd uneori pînă la adevărate;
 stări de delir.

FRENOLOGIE, denumire veche
 și abandonată a psihologiei. I)-
 tenor, denumire a curentului
 de caracterologie lansat de Gali-
 la începutul secolului trecut prin
 postularea unei *relații de cores-*
pondență dintre proeminenta cir-
cumvoluțiilor cerebrale și gradul
de dezvoltare a funcțiilor psihice
respective — „vizibilă” prin relie-
 furile craniene corespunzătoare.
 Se bazează pe ideea unui localiz-
 aționism îngust și rigid. Studiile
 asupra structurii și masei creier-
 ului unor oameni de geniu nu au
 dus la rezultate concludente. Stu-
 diindu-se creierul unui om cu-
 noscut prin ceea ce a fost remar-
 cabil în cursul vieții, se poate
 descoperi un anumit substrat
 anatomo-fiziologic particular, dar
 din studiul creierului unui necu-
 noscut nu se poate afirma ceva
 despre eventualele lui capacități
 (Pines). Aceasta pentru că în
 creier sînt fixate nu numai anu-
 mite premise, posibilități, dar și
 capacitățile ca atare.

FRICĂ, reacție emoțională de
 tipul afectului care survine cînd
 subiectul ajunge într-o situație
 primejdioasă fără a fi pregătit
 pentru aceasta. Spre deosebire
 de teamă care se referă la un obiect
 și anticipă primejdia, f. implică
 un factor de surpriză. F. para-

lizează viața psihică, împiedică
 creația și favorizează formarea
 unui grup reactiv separat. F. este
 un semn de alarmă trăit cu
 intensitate, a cărei creștere peste
 un anumit nivel duce la spaimă.

FRIGIDITATE, în sens larg,
 slăbiciunea sau absența dorințelor
 sexuale (libido) și totodată inca-
 pacitatea de a resimți, în mod fi-
 resc, plăcere în condițiile actului
 sexual. Poate rezulta din defecțiuni
 anatomofiziologice, dar frecvent
 are o etiologic de ordin psihic,
 putînd fi un simptom nevrotic,
 o consecință a refuzării, a neîn-
 țelegerii cu partenerul, a fricii
 de sarcină sau, după psihanalisti,
 a refuzului condiției feminine.
 În aceste cazuri se poate remite
 prin psihoterapie. În sens clinic,
 f. este incapacitatea femeii de a
 atinge orgasmul, fiind cel mai
 des întîlnită în cadrul isteriei.

FRUSTRAȚIE, fenomen com-
 plex de *derechilibru afectiv ce*
apare la nivelul personalității în
chip tranzitoriu sau relativ stabil,
ca urmare a nerealizării unei
dorințe, a obstrucționării satisfac-
erii unei trebuințe, a deprivării su-
biectului de ceva ce îi aparține
anterior, în ordinea materială sau
în plan proiectiv și afectiv. F.
 intervine și atunci cînd, după ex-
 presia lui N. Sillamy, „subiectul
 se înșală în speranțele sale”. Ter-
 menul a fost introdus de Freud ca
 denumire a *stărilor de privațiune*
pe care le resimte subiectul în condi-
țiile nerealizării libidoinților sale,
 apoi f. a fost extrapolată în cele
 mai diverse domenii, inclusiv cele

psihosociale și interpretată ca un
 fenomen central al vieții și rela-
 țiilor afective. Definițiile care
 s-au dat se centrează unilateral
 asupra unuia sau altuia dintre
 cele trei elemente ale procesului
 de I.: 1) cauza sau situația frus-
 trantă în care apar obstacole și
 relații privative printr-o anumită
 corelare a condițiilor interne cu
 cele externe, după noi, — o
 împrejurare de viață ce gene-
 rează insatisfacții; 2) starea psi-
 hică de f. conștînd din trăiri
 conflictuale, suferințe cauzate de
 privațiune, anxietate etc.; 3) reac-
 țile comportamentale și în genere
 efectele f. care, după E. Hilgard,
 pot fi imediate sau amînatc și de
 durată. Dintre reacțiile proprii f.
 se citează agresivitatea care poate
 fi orientată asupra obiectului f.
 sau, prin comutare, asupra orică-
 rui alt obiect (R. Sears constată
 că violența conduitelor agresive se
 mărește în dependență de inten-
 sitatea motivației frustrate); re-
 gresiunea la modalități inferioare
 de comportament (primitivizarea);
 depresiunea și reacțiile de aban-
 don; după opinia noastră, aici
 trebuind să fie adăugate, ca o
 variantă, și procesele de com-
 pensație corelate cu tendința de
 escaladare a dificultăților și do-
 bindirea de performanțe în același
 sau în alt domeniu. După inter-
 pretarea dată de V. Pavlcu, fe-
 nomenelor accentuate și cronice
 de f., acestea se instalează ca o
 speță de complexe, cu un conținut
 C’juspunzător complexelor de in-
 ferioriitate descrise de .\ . Adler.

„Mă omitem, în acest sens, nici complexe de superioritate ce se opun compensator celor de inferioritate. Depășind un anumit nivel de toleranță f. duce la consecințe patologice. în genere însă f. este un fapt inevitabil și firesc ce are, după I. Zeigarnik, I. Dumbo, K. F.ewin, efecte activatoare. „Educația, notează X. Sillamy, nu constă în suprimarea frustrațiilor, ci în dozarea lor în funcție de rezistența subiectului.” După opinia noastră, este necesar să facem o distincție între f. ce se exprimă în stări și comportamente locale și î. ce determină structurări de personalitate, de unde și un profil al frustratului, cronic decompensat și cu tendințe mai mult sau mai puțin eficiente de supracompensare. Elocvente, sub acest raport, sînt studiile asupra copiilor frustrați material, comunicațional, afectiv (carență afectivă) și care, mai târziu, prezintă „sechele” de tipul egotismului, izolării, agresivității, dependenței, hipersensibilității etc. Psihanaliza tratează f. îndeosebi ca formă a conflictelor inconștiente, iar efectele acestora se manifestă prin declanșarea mecanismelor de apărare a *eu-ii* cum sînt refuzarea, derivarea, substituția, proiecția, identificarea ș.a. Rezultă totuși că efectele îndepărtate ale f. sînt din cele mai variate și aceasta în dependență de organizarea personalității care, prin nivelul și sensul pretențiilor și rîvii-e-rtor sale, poate ajunge M la aiitofrusi rare. f) cdr. mai

mulle ori f. nu se leagă de trebuințe bazale, ci de trebuințe de performanță, de identificare socială, de realizare profesională. în acest cadru participarea mai ales în stadiile inițial și final al conștiinței la f. este evidentă. T. Ku.lică (H)74) subliniază faptul că de existența unei f. propriu zise nu putem vorbi decît în lumea umană unde întîlnim, în strînsă legătură cu limbajul, procesele de evaluare, interpretare și retenție prin care se va acorda situațiilor de blocare și contrariere un sens precis: cel de privare, de păgubiro, de lipsie de un drept. Este limitată, prin urmare, și, implicit, insuficiență definirea f. numai prin *blocare*, prin *ohs/cim/*. „Xu orice blocare, arată T. Rudiea (H)77), nu orice conflict semnifică o situație de frustrare... l'onome-nul propriu-zis de f. se naște mi-mai în cadrul unui raport social, în condițiile prezenței unui conflict motivațional uman, implicînd cu necesitate actul evaluării și interpretării prin care persoana, frustrată atribuie conduitei persoanei frustrante acel sens specific fenomenului de f.: reaua intenție acțiunea în sensul privării, păgubirii de un drept, de un bun individual; de aici și sentimentul tic nemulțumire și chiar de revoltă pe care-l trăiește persoana frustrată. Dar chiar și această definiție a. f. rămînc îngustă, ea nu epuizează toate condițiile în care poai apărea f. în lumea umana. Nn întotdeauna î. apare în cidi ui unui rapoi (social diiri !; nu

întotdeauna ea cuc rezult .itul unui proces reflexiv de atribuire a miei intenții răiu-oitoare fluentului în .• trant'. Multe din stările de. i. i-ji au originea în mediul intern al subiectului fiind determinate' de propriile inferiorități sau incompetente. Ceea ce considerăm, așadar, că este caracteristic f. este conștiința unei stări de privațiune, care va da naștere unei tensiuni emoționale, unei nevoi de descărcare, stare explicată uneori prin reaua intenție a altcuiva, alteori fiind găsită în propriile incompetente, sau, alteori, este nedeterminată, subiectul frustrat neputînd-o lega de o cauză adecvată reală. în acest ultim caz, omul aflat în starea de tensiune caută o pricină, fiind gata să descarce chiar și în mod neadecvat starea sa de tensiune, dînd naștere, astfel, la numeroase ocazii de conflicte reale, obiective cu cei din jur.” S. Rosenzweig clasifică tipurile sau modurile personale de reacție la f.: 1) *Tipul extrapunitiv* reacționează la f. acuzînd un obiect, o persoană exterioară de î. trăită. Formele de manifestare ale extrapunitivului diferă în funcție de particularitățile subiectului, putînd fi: acuzarea altuia, agresivitatea, revendicarea etc. 2) *Tipul intrapunitiv* se acuză pe sine însuși de insatisfacțiile suferite făcîndu-și reproșuri care ajung pînă la autopedepsire. 3) *Tipul impunitiv* nu acuză pe alții și nici pe sine cînd este frustrat.

FUGĂ, sindrom de evaziune de la domiciliu, din localitate, din

cadrul ".u.ial sui profesional in care ;al iei. tul f.ște integral.. Sub aei.-it asprei, eva apat olo';ic s.ii patologie, f. es'e insolită, lip-ata de scop, irațională, apare ea o tendință de nerețiuut și este frecvent repetată. La copii și adolescenți, f. sînt o consecință a maddaptării, reacții la dificultăți, rearții la opoziție față de ambianța familială, școlară, profesională, sînt manifestări ale instabilității emoționale sau ale unor malformații caracteriale. La adulți f. tîn nemijlocit de patologie, fiind corelate de infantilism, epilepsie, crize de amnezie ș.a.

FUGĂ DE IDEI, accelerarea proceselor intelectuale în condiții de supraexcitare, succesiunea rapidă, automată a gândurilor care rămîn neîncheiate și se leagă prin asociații superficiale exprimînduse într-un limbaj grăbit, incoerent și cu frecvente comutări ale sensurilor. Simptom al psihozei maco-depresive.

FUGĂ ÎN BOALĂ, expresie metaforică utilizată în psihiatrie și psihanaliză cu înțeles de abandonare în maladie (nevroză, psihoză, maladie somatică) în scopul degajării de un conflict psihic. Subiectul „beneficiază” de maladia lui și de aceea o cultivă ipohondrie, o accentuează prin conversiune, o caută ca pe un refugiu. F. în b. implică complacerea în suferință și acceptarea statutului de bolnav ca fiind cel mai convenabil pentru subiect.

FUNCȚIA HEDONICĂ, ansamblu de impulsuri, tendințe și reacții

G

GAMMAENCEFALOGRAFIE (SCINTIGRAFIE CEREBRĂ), tehnică ce se bazează pe înscrierea impulsurilor radioactive ale regiunilor lozionale ale creierului. G. se realizează prin injectarea de izotopi radioactivi (*seruni albiitina* I^{131} — RISA, *Xenhydrin* — Hg^{203} sau *P-lrethnctatul* de Na — Te"). în mod normal exsă zone de concentraie electivă a substanței radioactive, care corespund maselor musculare și sistemului arteriovenos. în cazul unor leziuni, aceste substanțe manifestă o preferință de stocare în regiunile lezionale active ale creierului, izotopii concontrîndu-se de 20—30 de ori în leziunile cerebrale datorită creșterii permeabilității barierei hema-toencefalice, leziunea devenind sursă de radiații gmmmn.

GANGLION NERVOS, formațiune multicelulară la nivelul căreia se reali/ează conexiunile hinpaptice nervoase. Exista g. *spi-*

nali (rahidicni),ce conțin leșă I urile neuronilor periferici ai traiect <ur senzitive, g. *sistemului S/JJ/V/V*. de o parte și de alta a coloanei wrlebrale, g. *lui Casser*, ce supoaă nervul sensibilității cefalice. s. *lui Corii*, ce susține neuronii n-ceptori ai căii auditive, dimpreună cu axonii celulelor lui Corti etc. l'ncori g. se masează în plexuri g-mglionare printre fibre nervoașe și musculare.

GEMELOLOGIE, știința despre gemeni, cuprinzînd, mai ale-, ru-tode de studiere a gemenilor în vederea unor concluzii interesind eredobiologia.

GENĂ, unitatefuncțională de Li nivelul nucleului acidului de/oxii i-bonucleic, constituită din cod"ui cu o secvență specifică, reglînd sinteza cîte unui anumit tip. de proteină. Printre-un proces de replicare cnzimatică semiconserv,-tHă dîntro g. rezultă două epii identice, această proprietăți' .tînd la ba;a, eredității. Prin schimbări

în secvența codurilor, echivalente unei mutații, se realizează modifierea mesajului genetic.

GENERALIZARE, operație a "•îndirii constînd diji: a) reunirea neaditivă, *sinteză* însușirii* >r relevante ca fiind comune mai multor obiecte sau situații; b) *extensiu-neă mintală* a respectivelor condensate informaționale asupra întregii clase sau categorii de obiecte și fenomene considerate. Se realizează în unitate cu abstractizarea mijlocînd-o pe aceasta și sprijinîndu-se pe rezultatele ei pozitive. Depășește însă abstrac-tizarea prin revenirea la real în care identifică însușirile defini-torii pentru o clasă de obiecte sau relații. După A. Lalande g. constă din inducție, analogie și conceptualizare. în ordinea psihică, g. presupune interioriza-re de acțiuni și detașarea unor invarianți prin grupuri operațio-nale reversibile. Pavlov utilizează termenul pentru a califica fazele primare de iradiere a proceselor nervoase, ceea ce permite declanșarea reacției și la alți stimuli dccît cei condiționali. Există mai multe nivele de g. privind schemele perceptive și mai avansate cele ale imaginilor mintale și în continuare o plurali-tate de nivele în ordinea intelectuală. G. Kostiuk vorbește despre generalizări ale generalizărilor.

GENETIC, în sens biologic, ceea ce ține de gene și de procesul de dezvoltare determinat de acestea, în psihologie are un sens mai larg (privînd formarea, nașterea, ge-

G

neza), deosebit, întrucît definește nu numai ceea ce este ereditar, dar mai ales ceea ce este dobîndit, determinat de mediu, educație, învățare, activitate. Piaget demonstrează că geneza proceselor psihice se produce prm interioriza-re și exteriorizarea acțiunilor prin asimilare și acomodare. Genetismul pune în psihologie accentul pe dobîndirea, formarea conduitelor. Metoda g., constînd din *investigarea psihicului în dez-voltarea sa*, ocupă în psihologia contemporană un loc privilegiat, fiind considerată cea mai bună și fecundă cale de analiză a funcțiilor și proceselor complexe.

GENIU, persoană cu o dotație excepțională și însuși ansamblul de calități ce duc la realizări de însemnătate istorică; creativitate emergentă ce deschide noi drumuri în cultură, tehnică, istorie. După aprecieri clasice, g. nu este hotărît numai de sistemul de aptitudini și de vocația creativă, ci și de cerințele obiective ale societății și culturii. Engels arăta că Renaș-terea a avut nevoie de titani și a produs titani. Conform psiholo-giei anglosaxone g. se amplasează la nivele de Q.I. superioare, de peste 140. Aceasta este însă numai o latură a fenomenului, care, psihologic, este polivalent, implicînd, în termenii lui A. Mas-low, creativitatea excepțională.

GEN OM, ansamblul genelor; sis-tem de elemente (gene) interde-pendente, purtător al unor caractere ereditare sau genotipice. Di-feritele combinații genetice joaca

im rol mai important decât mutațiile, fiind subordonați; unor legi de echilibrare în cuprinsul marelui fond genetic al populațiilor.

GENOTIP, ansamblul „mformațnloi” ereditare cari-, prin interacțiune cu mediul, realizează r-notipul (v.).

GERIATRIE, latura de intervenție a gerontologiei, vizând profilaxia modificărilor (ic involuție și recuperarea indivizilor afectați di: fenomene majore de îmbătrînire! a organismului; medicina băliiineții (la noi în țarii, dezvoltată de C.I. Parhon și Ana Aslan).

GERONTOLOGIE, ramură a științelor medicale urmărind cunoașterea caracteristicilor organismului bătrîn și a patologiei sale suceefice. *G. socială*, orientare relativ nouă în cadrul <, punind nc-ientul, dintr-o perspectivă in-brdisciplinară, pe factorii sociali de natură să influențeze într-un sens sau altul procesul de îmbătrînire.

GERONTOPSIHIIATRIE, ramură a psihiatriei, care se ocupă de tulburările mentale (H') survenite la virsta senescenței (demențele pp'seiiile, senile etc.) și de profilaxia și tratamentul lor adecvat.

GERONTOPSIHIOLOGIE, ramură, relativ nouă, a psihologiei vizînd cunoașterea modificărilor (>.ihico: concomitente îmbătrînirii e.n.in'jlogico. Intl'-un sens ni.ii rrs-tiiji.a, g. eile utilizată ca, meludo-l'gie de cunoaștere a legilor generale ale procesualității psihici? induse prin prisma destruetnrării psihismului uman, infr-un mod invers celui în care psihicul copi-

lului (genetică) studiază aceste legi prin prisma structurării p;iliiee.

GEST, mișcare voluntară sau involuntară cu funcții de expresie, simbolizare, intervenție activă: fapt do conduită eu o anumilș semnificație. Ansamblul structura! de g. definește o gestică. În surdomuții cu emisfera stîngă lezată se constată afazie gestualu.

GESTALISM, curent psihologic, fundat de M. Wcrthcimer, \Y. Kohler. K. Koffka, care susiine cu argumente experimentale *primordialitatea întregului asupra, părților în activitatea psihică*. G. pornește do la conceptul de cîmp și pune în centrul procesualității psihice principiul organizării prin cari' se realizează Gestaltul. structura sau forma. *Sînt ii ci feluui d • timpuri: fizic, cerebral, și perceptiv*, între acestea se declara relații de izomorfism. Gestaliul rezultă din organizarea cîmpului. Postulatele teoriei percepției formulate de M. Wcrtheimer sînt:

a) percepția este structurată încă de la început; b) întregul este 'percept înaintea părților, ierarhi', fiind ascendentă iar nu descendentă; c) nu sînt distincții între percepții și senzații; d) organizarea stimulilor în ansamblul percepțiilor nu se face prin hazard. G. cunoaște o variantă nat'ist •• și alta genetistă. Sub.:pret icre.' unității dintre anali/ă și sinic-:. a dus la o sene de arniațn discutabile. G. își propune, în același spirit, și interpretarea proceselor iuleieclu.de. eonsidcvmd că i • . ' > larca, <le probleme reprc:::n'ă o

restructurare a cîmpului. l'nci-pala deficiență a ace^tm oirn-i constă, in i-x.jgeraiil.. aplici te si în ignorarea sau riibapiciie- • << flagrantă a fenomenului invăț."rii și 'activității. Legile gesi-lti-t-i-ile percepției sint ccin!irmai.e.

GESTAȚIE, perioadă secundară în realizarea gnului.) și imaginației creative, ocupînd o durată înai mare de timp, în care subieciul nu este concentrat conștient ;supra operei sale fiind reținut de alte activități, dar beneficiază de restructurări, combinații, accentuări și îmbogățiri ale materialului, ce intervin datorită unor influențe indirecte și activități psihice înconștiente. Corespunde, după perioadele creației propuse de H \Valias, incubajiei.

GIGANTISM (G! GANTOSOMIE), creștere excepțională a c.r.pului și îndeosebi a membrilor în urma unor perturbații hipertuncționale ale hipofizei (de obicei — adenom eozinofil). Este înrudită etiologic, patogenic cu acromegalia (exces de hormon de creștere).

GIMNASTICĂ, sistem de exerciții fizice, selecționate și efectuate periodic în vederea dezvoltării optime și a întreținerii funcționale a organismului. G. suedeză își propune asigurarea unei dezvoltări armonice. Se disting g.: *fundamentală, igienică, medicală, artistică și sportivă*, fi. contribuie și ia echilibrul psihic, sporînd capacitatea de efort voluntar.

GIRUS v. CfCUMVOLIȚE

G

«îNDIRt:, proces psihic, secundai, în sensul formalii lui /'• ba-d celor primaii', dar avînd un rol și <> însemnătate centrală, definitul ie penini em, întrucî; hazlndn-se pe cunoștiniele elaborate sircial-i-'.torie, actede la structuri infern.', la relații necesare, la ceea ce este general și esențial. EngcU arată că g. esi • „l'perare ev. noțiuni". Prin noțiune luată ca unitate informațională, selectiv Condensată, referită ia un domeniu, ca idee și prin m--dul de operare prin care noțiun.--: ca fapt de cunoaștere se formează și funcționează, -- ne referi': la operațiile intelectuale — <-delimitează g. de alte proc; se psihice. Descartes trata extensiv-g. pe care o considera cugetare și o identifica cu orice act mental: „a voi, a înțelege, a imagina, a simți... nu sînt decît diverse m-> duri de a gîndi, toate aparținînd spiritului". în această viziune g. se identifică cu conștiința de sine: *Cogito ergo sumi*. liste adevărat că nici un fapt de conștiință nu e posibil fără g. dar aceasta mi înseamnă că orice fapt de conștiință, orice alt proces psihic este reducibil la g. Rclu'md pe Aristotel, care, dincolo de activitatea organelor de simț, pentru a trata g. recurge la conceptul de „entelehiie", de ceea ce își are în sine scopul este deci activ ei o formă a formelor", Descartes a pus accentul, în tratarea lui „cogito "pe metodă, pe un mod de organizare superior, echivahdiil cu raționalitatea, întemeierea !,-

gicH. Percepția gândită, deci interpretată (thinal devine act de corrtimțj, dar percepția ca atare poale cMsla și exista la animale, fără. a fi gândită și deci conștientizată, însăși g. nu este un proces exclusiv conștient. În orice ca/, dincolo de senzorial, care este primar, bazai, intervine intelectul organizat logic. În istorii filosofici, pornindu-se de la J)es-eartes, s-au detașat senzualismul (J. Locke, D. Hume, Helvetius) ce considera g. rațională doar un derivat al simțurilor și raționalismul (Kant, E. Husserl) ce ajungea să susțină că imaginile sînt proiectări ale rațiunii, deci derivate din aceasta. Aceste polarizări obținute prin absolutizarea fiecăruia din cele două nivele ale cunoașterii, senzorial și logic, intervin întrucît: a) activitatea psihică este considerată exclusiv individual nu și social; b) procesele senzoriale sau raționale sînt concepute ca avînd loc în subiect, dar nu ca aparținîndu-i lui, ca fiindă socială; c) nu se ține seama do unitatea dintre cunoaștere și practică; d) nu se ține seama de ontologia (existența reală) atît a particularului, reprodus senzorial, cît și a generalului, esențialului, reconstituit logic. G. nu este un dat, ci un produs al cunoașterii și acțiunii ce se constituie la ființa cu potențial uman numai și numai în condițiile activității sociale. G. există perpetuu „în stătu nascen-di”, iar nu „în stătu constituenții” pentru că atît la nivelul societății cît și al individului g. nu-și înce-tează niciodată dezvoltarea. Con-

siderată însă frontal, nongenetic și anistoric, g. ca funcție caidul], superioară percepției, isu a putut fi enractori/.iideeîtprinpr.<•••-
sul de abstractizare-general/..ii< și prin structura sa logică, luai;-atît formal-normativ, cît și sui. raportul necesității a legdor *pi-i i-fice activității de cunoaștere \-ci'ște caracteristici sînt fundamentale și definatorii pentru g. luată în accepțiunea psihologiei care, fiind o știință particulară, își propune analiza fenomenelor concrete de g. și explicarea lor. Este adevărat că orice noțiune are un conținut general-esențial, rezultat din abstractizarea efectuata de omenire și recuperată de individ. Tot așa de adevărată este teza lui Goblot, despre faptul că noțiunea nu poate fi gândită decit prin judecată, prin raportare la alte noțiuni, întrucît, cum arăta Lenin, fiecare din concepte este legat cu toate celelalte. „Do ce” se întimplă însă așa și „cum” este determinat procesul de g.? în sens global, răspunsurile la aceste întrebări presupun afirmarea unității dintre gnoseologie și ontologia umană. Prin condițiile existenței și devenirii sale omul, în genere și în speță, este o ființă activă, angajată vital în procesul colectiv al transformării practice a mediului. Acțiunea efectivă este interacțiunea mediată instrumental cu mediul care, totodată, provoacă noi interacțiuni obiective, utile prin efectele lor. Aici, între necesitatea subiectivă, utilitară, și necesitatea obiectivă, ce apare ca invariantă, se produce

tot mai mult o convergență. Importante, semnificative devin nu elementele variabile, ci invariantele, elemente și relații evidente sau' ascunse, dar indicate prin constanța efectelor. Informația despre invariante devine reglatorie. Analiza și sinteza de tip intelectual, presupunînd segregarea de clemente sau relații și reunirea lor în aceleași condiții sau în alt mod, se așază pe canavaua acțiunii practice care operează material disjunctii, reconjugări, coordonări. Abstractizarea și generalizarea, presupunînd: prima — înlăturare, respingere a ceea ce se dovedește prin variabilitate nesemnificativă a fi particular și retenția a ce este prin invarianță general și prin semnificație esențială, secunda — integrare sintetică a datelor abstrase într-un model ierarhic și raportarea la o serie, clasă, domeniu al realului, sînt de asemenea premise și rezultante ale multivalenței activității și experiențe practice. W. James considera că a gîndi înseamnă înainte de toate „a face”. Se referea la selecție, ordonare, combinare, construcție pe plan mental. J. Dewey, P. Janet, H. Yvallon, A. Liublinskaia recunosc și existența unei g. „în acțiune”, în orice caz acțiunea fizică. materială și acțiunea sau operația mintală sînt convergente. Ele se intermodclează și își trag puterea una din și una prin alta. Actul fizic se fundamentează pe un model cultural elaborat și transformat social-istoric și de aceea nu este doar o aplicare: a ceea ce se

gîndește pentru că posedă implicații ale g. Actul mental nu rezultă doar din transpoziția *tale qual-* de la fizic la subiectiv, mentalii! fiind nu un simplu duplicat al fizicului, ci o realizare cu alte mijloace și în condiții specifice. Abstracțiunea este un exemplu în acest sens. În psihologia secolului al XX-lea, genaza actelor intelectuale este înțeleasă fie ca rezultînd din interiorizarea și generalizarea actelor ntotorii îndeplinite sau observate (P. Janet, J. Piaget, L. Vigotski, A. Leontiev, P. Galperin), fie ca rezultînd din perfecționarea activității psihice sub influența actelor practice și sociale și în urma însușirii limbii și culturii (H. Wallon, S.L. Kubinstein). Actul fizic rămîne însă, în ambele interpretări, la baza actului intelectual. Odată cu interpunerea g. ca o activitate mentală, modelată după cea practică și extrăgîndu-și anumite procedee și conținuturi din aceasta se depășește alternativa falsă senzualism-raționalism, pentru că întotdeauna g. se bazează pe empiric, pornește de la el dar, modelîndu-se acționari, transformă conținutul dat empiric, îl restructurează și îl depășește. Pornind de la E. Husserl reprezentanții școlii de la "Wurtzburg (X. Ac'h, K. Marbe, K. Koffka) susțin că specifică pentru g. nu este reproducerea, fie și în formă schematică, generalizată a ceea ce este palpabil, ci este cunoașterea reconstitutivă, mijlocită a impalpabilului, a ceea. ce există, dar nu se oferă direct pceptiei.

l>ncolo de exagerarea și izolarea mmni-niului abstract al cunoas- l<iii, jirin postularea unor iilei pure, lipsite de orice „ingredient” miuitiv, școala de la WiirUbiirg arc meritul (le a relev; tendința g. de a opera abstract .w generic, prin care se opune, fio și tranzito-riu, concretului senzori: .! . Trece- re. i de la senzorial la logic repre- zintă un salt și are un caracter dialectic (Lenin). Xumai prin abstracțiune și în numele genera- lui și esențialului se poate con- • razico și subsuma particularul -i fenoincnalul. în același timp. prin acumularea și coordonarea abstracțiunilor se poate reface, din diversitate, unitatea obiectu- lui în forma „concretului logic” (Marx). Persista însă întrebarea: la ce se referă generalul și esen- țialul, co conținut obiectiv, pos- sibil, au acestea? Definirea g. ca reprezentând „reflectarea gene- ralizată a obiectelor și fenomenel- or realității” este incompletă, pentru că specificul g. nu poartă asupra obiectelor și fenomenelor particulare, iar dacă „reflectă” și în măsura în care o face g. l rebuie să se refere la ceva ce este obiectiv general. Generalitatea nu este doar rodul construcției g. așa cum susținea pozitivismul logic. în realitate, generalul există în forma particularului, esenția- lui este o modalitate necesară pro- prie iVn miencl'-r. G. le eunoast • mijlocit, prin variate ini'deif:ri, simbolizări, construcții, dar nu generalizează arbiirar fâia ca acțiunile sa fie C X labile, be și aproximativ, cu ceva existent de

lații. Activitate;¹, intelectuala im poale fi izolată de conținutul e> obiectiv. Aceasta este, după opi • in:¹ noastră, *sistemul relații*”¹ C'!t- \\U'i'itlc și -necesare, propw reii'itătii. Ceea c în diversitate.] Ill Mii nu este contingent ci iwa. n.'i'iii, Mibsiunabil la o clasă • : • ob'ecto și lenomene (relații de c munilate sau generalitate) sau ! . relații determinative, exprimO necesitatea obiectivă, constitui' in o probabilitaie mereu creșeiii- dă conținutul g. Altfel spus, dai â realitatea este unitară în infinita ei diversitate, g. este procesul ps: • iioscip.l de reconstituire a ceea < v este unitar, coerent, coariiculat ; • - ce. '-ar — dincolo da diversitate. Toc- mai de aceea, g. însăși arc o struc- tură unitară, constind din marele sistem de concepte intercorelate. mat bine spus, de intercorelații din care, în punctele nodale, emerg înțelesuri, semnificații sau noțiuni. L. Vigotski vorbea despre „*pira- mida noțiunilor*” la care se delimi- tează mai multe niveluri, dinamica internă a acestui sistem integrat ierarhic, deci „piramidal”, consti- tuind procesul g. cu direcțiile sale ascendente, descendente și trans- versale, respectiv inductive, ded- uctive și analogice. Aceste trei moduri de operare sînt interde- pendente și interconectat-, ele fiind reciproc-complimentare și iniervenind concomitent. Sub rap- port psilofiziologic, fiecare puni i nodal al sistemului constituie un *integrator* ce cuprinde pe toți Cei Mibordona\\ și este cuprins în cei supraordonați. I >upă l'avlov semnificat ia reflexelor verbale

ă în „*soniudiMteu seinihj/e- W*. Sînt deci semnale de gtd secundar intrucit le intr-ica/j. si înlocuiesc pe cele diiecele, pn- mare. înăuntru sistemului doi de semnalizare se pot însă, cu ușurin- ță, decela mai multe nivele și deci integrarea și semnalizarea prezintă o pluralitate de gi.ule. Sub raport cibernetic, sistemul intelectual sau g. se caracteri- zează ca fiind maximal descins, mai bine zis, permeabil la noi infor- mații, și cafiind dotat cu autoorga- nizare' și autoreglă]. Disponind de un cod specific și superior, de ordinul III, care se realizează la nivelul zonelor asociative terțivire si operează în sensul comprimării codurilor- imagine, aînlocuirii prin- tr-un semnși al raportării discursi- ve la situația existentă pentru su- biect (M. 'GOIU), sistemul g. se prezintă ca un hipercomplex agre- gat de prelucrare a informației prin categorializare și esențializare, construind modele prin care su- biectul se orientează și se con- duce în viață și activitate, depă- șind condițiile de *ide ci nune*, sau, cum spunea Marx, ridieîndu-se la nivelul universalelor. Orice ghid este informare asupra informa- ției, conectare între două sau mai multe segmente informaționale. Aceasta este însă numai una din caracterizările gândului, cea privind conținutul. Pentru ca noțiunile să se formeze și să fie corelate variabil în gânduri este necesar ca ele să dispună de un suport opera- țional. Informațiile conceptuale derivate sînt rodul unui anumit mod de operare și nici nu există

subiectiv, altminteri. G. este „/’<- rărea azupra operațiilor”, *cb/e pio- C<:;H!* ;i produsul courdoiu ' .”> p>rm care in \\n ianfii obiectuali și relaționali sînt scgycgali, actur'i zalî, corelați între ei și refer:.; la realitate. Nu se pot separa cunoș- tințele de instrumentele operatorii și verbale, prin care se efectuează cunoașterea. Mai mult decil. ;iit, după cum demonstra Yigots'i,ii, *fiecare nouă conștiința, obținile prin intermediul altora, Ia rind.-;* ei decine instrument mijlocii”^{**} pentru dobîndirea de alte cMii>?il;i- fe. în aceasta constă autoorga- nizarea codului integrativ și s;V- bolizant pe care se întemeiază g. Pentru ca informațiile să fie in'e grate și unificate systemic este n— cesar ca și operațiile să fie grupate și structurate systemic. în acest sens este semnificativă concepți ia operațională asupra g. pe care o cultivă J. Piaget. Pornind de la obiecte și acțiuni, copilul cucerește prin reconstrucții și construcție realul, r>c baza experienței sensi- bile și prin intermediul acțiunilor din care își trag originea operai.i- le. Sînt trei nivele de trecere de la acțiune la operație: 1) *sen~ori:- tnotoy* — de acțiune, efectivă asu- pra realului; 2) *nivelul operațiilor concrete*, rezultat din interioriza- rea acțiunilor și gruparea în siste- me reversibile, 3) *functim-a, semiotică și limbajul*. Pe această traiectorie se produce o „schema- tizare progresivă” în ordinea echi- librării asimilării cu acomoda- rea, cele două dimensiuni ale adap- tării. De aceea termenul, predonu-

nant la Piaget ca și la E<j. Clapart de, H. Wallon, Thorndike nu este acela de g., ci de inteligență, care este e-entianlmente practica, mijlocind reușita prin structurări și utldizări de relații și apărind, după P. Janet, în forma ei senzoriomotorie, înaintea limbajului. G. reprezintă un nivel mai avansat al inteligenței, luată ca proces. Inteligența este „organizare constnd într-o construcție de structuri operatorii ce pornește de la coordonarea generală a acțiunilor”. Este „o interacțiune continuă a subiectului cu obiectele, deci o dublă mișcare de asimilare la structuri și de acomodare a acestora la real”. Restrictiv, int'igența constă din coordonări ale operațiilor reunite în ansambluri sau structuri. Coordonarea este identificată de J. Piaget cu autoreglajul. *Operațiile de asociere-disociere, intersecție, ordine, corespondență, incluziune, deplasare etc. ajung să se grupeze în „sisteme de ansamblu” ce, sînt mereu deschise spre hune și mereu repliate asupra lor hișile, în vederea echilibrărilor cognitive.* Relevăm ca dimensiune coordonativ-operațională esențială a sistemului de ansamblu — *reversibilitatea*. Cunoașterea este construcție într-un grup operațional de transformări. Pe plan senzoriomotor se întilnește reversibilitatea ca posibilitate de a reface un drum, de a reveni la punctul de plecare. În timp ce percepția urmărește însă itinerarii ce sînt ireversibile, operațiile intelectuale ce mijlocesc noțiunea sînt, pentru că au deve-

nit, „esentialmente reversibile”. Concomitent, o acțiune este executată în cele două sensuri air parcursului, o operație se lea, de inversa (negativa) sa (ex. aduare-scădere), fiecare operație I are reciproca sa (A :- B et< I! --• A; x este fratele lui v după cam y este fratele lui x). Reverii bilitatea implică un invariant U< biectual sau relațional) mijlociu-conservarea conceptelor; cea prii. inversare permite discriminarea claselor și coordonarea lor în clasificări, iar cea prin reciprocitate permite degajarea sistemelor de relații de tip logic. Aceasta din urmă dezvoltată, mai tîrziu, va face posibilă disocierea formei de conținut și operarea tranzitorie cu modelele formale, abstracte. Odată cu constituirea grupului dublei reversibilități, „nu are loc pur și simplu o juxtapunere a inversărilor și reciprocităților, ci o contopire operatorie într-un tot unic, în sensul că fiecare operație va fi de acum încolo în același timp inversa unei alte operații și reciproca unei a treia, ceea ce face posibile și transformări: directă, inversă, reciprocă, iar inversa celei reciproce fiind totodată corelativa (sau dubla) primei operații”. La acest nivel înalt de dezvoltare intelectuală ce se constituie în preadolescență și se afirmă, do regulă, în adolescență, nu se mai operează doar cu noțiuni ce se reunesc în judecăți, ci se combină între ele înseși judecățile, formulate ca propozițiuni. Operațiile concrete, purtînd asupra claselor de obiecte sau relații,

sînt coordonate logic și matematic, g- putînd să se orientere tpre „însăși, să se examineze reflexiv și să construiască, în virtutea relativei autonomii la care ajunge, raționamente ipotetico-deductive. Grupul operațiilor formale, denumite așa întrucît operațiile sînt aplicate altor operații, dispune de largi posibilități combinatorice la acest nivel, realul fiind depășit prin posibil. Considerînd că operațiile intelectuale influențează asupra obiectelor, spațiului, timpului și cauzalității sau necesității, vom constata odată cu g. *reflexivă* nu numai o gamă largă de combinații posibile, ci și faptul că însăși necesitatea este cumva subiectiv reprodusă în forma a ceea ce J. Piaget numește necesitatea logică (de ordin implicativ). Inferind legi ale obiectivității, g. își implică propriile legi ce țin de subiectivitate. Adevărurile relative la care g. parvine sînt condiționate de indisociabilitatea dintre subiect și obiect în cunoaștere. Conceptele prezintă un nivel de structurare empiric și altul superior, prin sistematică și esențialitate, nivelul științific. Și acesta este însă relativ. G. se construiește în procesul cunoașterii și acțiunii și la fiecare nou demers îmbogățindu-se și structurîndu-se deschide noi perspective pentru cunoașterea și acțiune, circuitul interacțiunilor cognitive cu lumea dezvoltîndu-se „în spirală”, spre infinit. G. își are în propriile sisteme gemenii dezvoltării. J. Piaget vorbește despre o „*abstracțiune re-*

flcantă care depășește și inte^rea:ă cor.-ifucjiilt anterioare”. În literatură se menționează similar „abstractizarea abstractizărilor” și „generalizarea generalizărilor” (Ci. KostiuK). Acomodările convergente cu depășiri sînt mecanisme ale progresiei integrărilor și, în genere, a extragerii de noi idei din propria experiență. Distincția introdusă încă de O. Selz între g. *reproductivă* și cea *productivă* și *creatoare* trebuie înțeleasă în sensul tendințelor g. de a se subordona realului și totodată de a-l depăși. G. se angajează simultan în două direcții: de interiorizare reflexivă și de exteriorizare experimentală. Reproductivul și productivul se mijlocesc reciproc, alternativ se separă și se reunesc. Deprinderile intelectuale sînt indispensabile în g., dar g. nu devine productivă decît prin restructurări (M. Wertheimer). Reversibilitatea operațională tot mai accentuată duce în același timp la stabilitatea grupului ce se reechilibrează, acomodîndu-se, dar și la o fecundă mobilitate constructivă. Inteligența operațională presupune compozabilitate, asociativitate (drumuri ocolite, diferite drumuri spre aceeași țintă) și tranzitivitate (aceleași operații generalizate se aplică și la alte situații). R.B. Cattell semnase distincția dintre inteligența cristalizată și cea fluidă, iar J. Guilford, în modelul intellectului, prevede o producție convergentă și alta divergentă, ce evoluează concomitent pe mai multe planuri. Se reia astfel opoziția mai veche

dintre modelul lui E. Thorudike, al inteligenței prin încercări și erori" sau tatonare și modelul lui X. Ach, al „tendențelor determinante”, reconsiderate recent ca strategii ale g. (O. Miller, J. Uru-ncr). În realitate diversele laturi sau modalități funcționale ale g. sînt inseparabile, nu pot exista una fără alta și trec uia în alta. În acest sens este concludentă relația dintre transformările de tip algoritmic caracterizate printr-o înlănțuire standardizată a operațiilor și transformările euristice desfășurate liber, exploratoriu, printr-o construcție continuă de ipoteze și verificare a lor în plan mental sau în experiment efectiv. Minsky evaluează procedurile euristice în chip superior, dar ceea ce a fost euristic devine algoritmic, și g., în situații comune, nu s-ar putea dispensa de procedurile rutiniere, mai economice și sigure. La rîndul lor procedurile euristice rezultă frecvent din redimensionări și modificări ale prescripțiilor algoritmice. Deci între cele două tipuri de operare se închide un circuit care însă rămîne deschis în raport cu realitatea. G. devine creatoare mai ales cînd tratează euristic situații care ar putea fi depășite momentan, satisfăcător, cu mijloacele algoritmice, prestabilite și verificate. Ar fi însă o mare greșeală dacă am izola diferitele conduite intelectuale, dacă am personifica g. tratînd-o aparte, ruptă din contextul sistemului integral al subiectului social în continuă interacțiune cu lumea sa. G. aparține subiectului ca

„sediu al interacțiunilor colective. <... punct de intersecție sau sinteza”, ca „sistem cu autoreglat, făcînd parte din marele sistem social”. Xu se poate gîndi fără un supoi în senzorial (imaginele persistă masiv în g.) după cum nu se poate fără adaptarea unui cod eficient de comunicare. Cuvîntul, sau alt-simboluri acceptate social, im este numai un purtător al mesajelor, ci intră în mecanismele intime ale g. întreg sistemul limbii devine obiect și apoi structură a g. care însă fiind esențialmente cognitivă are o dinamică mult mai complexă decît cea pe care o prezintă vorbirea. Această dinamică izvorăște dintr-o motivație, pe care genetic, în bună măsură, și-o dezvoltă, și este călăuzită de intenții, se subordonează unor planuri mentale. Frecvent activitatea de g. este orientată finalist și implică veritabile eforturi voluntare. Expiorînd resursele informaționale asigurate de memorie cu care se intersectează, g. se desfășoară ca o activitate multifazică și multiplanică, întotdeauna uzînd de dispozițiile funcționale interne și întotdeauna desemnînd prin conceptele sale și referindu-le la real. Putînd fi definită ca modalitate superioară de comunicare culturală cu mediul, g. devine parte integrantă a existenței subiectului, semnănd și mijlocînd toate evenimentele, construindu-se în raport cu sarcinile adaptative specifice și ghidînd activitatea continuu. În raport cu sarcinile ce și le propun, *procesele de g. se desfășoară larg și evident*

*fnultița-ic, discirsicita/co fiind o notă caracteristică g. Dai.ă f-eultatea g. depinde d<- rcMirs^U; interne, informaționale și opei :-ționale, mofivaționale și aptitudinale ale subiectului, eficiența g. e probează în raport cu mediul în care subiectul trăiește și acționează. Construcțiile mentale sînt menite să semnifice esențial realitatea și propriul <u și să proiecteze activitatea. Orice senniificare este și o anticipare a ceea ce est: in esență și poale deveni un obiect. Purtînd asupra proceselor obiective, g. își asumă sarcini de pridieție. G- emerge din trecut și se orientează spre viitor. Ceea ce o tensionează și obligă la construcții sînt situațiile de obstacol. În aceste situații problematice afit progresele cît și eficiența g. sînt maxime. Aceasta pentru că, psihologic, g. rămîne întotdeauna un proces vital, de adaptare prin depășirea cognitivă a obstacolelor. Aceasta însă implică funcția de decizie a g. G. este considerată și ca un proces de decizii secvențiale. Decide însă subiectul prin g. sa iar nu g. ca funcție abstractă, în psihologia contemporană, g. este studiată în trei perspective: a) *genetică*, de formare a conceptelor și structurilor operaționale prin învățare spontană și, mai ales, dirijată; L. Apostel consideră că g. este reductibilă la *învățare*; b) *funcțională*, permanentă, cea a *înțelegerii* ca decodificare noțională, identificare a semnificațiilor, de unde și atributul de inteligentă; c) *adaptat*/V-*

performanțională, de rezolvare, a • *problemelor*, cei mai mulți autori văzînd în aceasta nota defini-torie a g. În realitate sînt trei modalități solidare ale g., considerate sul) diverse unghiuri (v. *învățare, înțelegere, rezolvare de probleme*), care trebuie urmărite e'euiru a întregi schema cunoștin-iel'ir elementare despre g.

GLANDĂ PITUITARĂ v. HI-roFizĂ

GLANDE ENDOCRINE (glande eu secreție internă), formațiuni specializate în secreția unor substanțe (hormoni) care se varsă diiect în singe și care au acțiune îeglfitorie asupra organelor și țesuturilor. Reglarea endocrină cu acțiune difuză și mai lentă este auxiliară celei nervoase, fiind la rîndul ei controlată de sistemul nervos. Spre deosebire de reglarea nervoasă, care este complexă, mult diferențiată și rapidă, reglarea endocrină e continuă, deși filogenetic este primordială (întîlnindu-se și la plante). Secrețiile endocrine ca elemente constitutive ale mediului intern și ca mediatori chimici ai funcțiilor nervoase exercită o anume influență asupra vieții psihice, fapte de care se ocupă endocrinopsihologia. G.e. principale sînt: epifiza, hipofiza, tiroida, paratiroida, timusul, suprarenalele și glande sexuale.

GLANDULA TIROIDEA v. TI-ROIDĂ

GLOBALIZARE, percepere totală difuză cu o slabă realizare a discrimina ni- Ă. . Meili consideră

g. un factor de inteligență constând <lin „reunirea într-un tot a elementelor”.

GLOSOLALIE, sindrom de utilizare de către alienați a unui limbaj primitiv și fantezist de construcție proprie; spre deosebire de g. în *glosomanie* cuvintele nu au un sens constant și nu există nici o schiță de organizare sintactică. Alienajii pretind că vorbesc în limbi străine.

GNOZIE, capacitate perceptivă de recunoaștere a obiectelor după însușirile lor palpabile.

GRADIENT, relație exprimând creșterea unei variabile în raport cu o alta, pe o anumită direcție sau în direcția unui punct maxim; exprimă un raport de covarianță ascendentă. St. Hali a introdus expresia g. *de scop*, constând în accelerarea mișcărilor unui subiect animal sau uman, pe măsură ce se apropie de ținta sa.

GRAF, figură formată dintr-o mulțime de puncte sau noduri legate între ele prin săgeți sau arcuri. Punctele simbolizează elemente de diferite naturi, între care se poate stabili o legătură oarecare (ex. cauzală). Teoria g. abstractizează sensul fizic al g. creînd un instrument ce este folosit pe scară largă, în special în metodele cercetării operaționale care urmăresc găsirea indicilor de eficacitate maximă. Această teorie permite construirea unor algoritmi aplicabili în rezolvarea a numeroase probleme din domenii variate de activitate: determinarea drumurilor de lungime optimă, a fluxurilor

maxime, a drumurilor critice, a ordinii unor operații sau a ramificațiilor raționale ale unei probleme.

GRAFIC, metodă de prezentare a unor date sau informații pe diferite suporturi, prin linii, curbe, puncte, figuri, rezumînd în conținuturi simbolice anumite raporturi cantitative. Limbajul grafic se referă la toate senim-lr adresate văzului ce pot fi manipulate de majoritatea oamenilor.

GRAFOLOGIE, studiul scrisului în vederea determinării identității și particularității autorului lor. Termenul introdus de Michon (1872) care vorbește despre o fiziologie grafică constînd din studiul mișcărilor, al funcțiilor, al combinațiilor trăsăturilor. Crepicux-Jamin adaugă „rezultatele” (combinații între trăsături) ajungînd la un adevăr atomism psihografic. L. Klages consideră scrierea ca o unitate, studiînd-o în ritmul, intensitatea, direcția, și distribuția ei pe hîrtie. Aceasta introduce principiul expresiei după care orice mișcare exteriorizează mobilul, interesul subiectului. C.I. Parhon abordează problema relației dintre scriere și personalitatea somatopsihică. C. I. Parhon apreciază scrierea ca pe un adevărat seismograf ce înregistrează dinamica personalității. În analiza unei scrieri se pleacă de la particularitățile fiecărui grafism, a ceea ce s-au numit genuri și anume: forma, dimensiunea, direcția, presiunea, iteza, continuitatea și orinduiiei. Scrierii. Scrierea apare ca :

structură în care orice trăsătură își găsește semnificația numai prin relația cu celelalte trăsături și în raport cu întregul (A. Athanasiu). Scrisul depinde de o serie de condiții exterioare (penița, hîrtia, forma grafică învățată etc), de o stare momentană (graba, o boală acută) sau de anumite condiții permanente, (ex. o boală cronică), condiții în care aspectul general al scrierii poate fi păstrat, ducînd însă la modificarea unor trăsături. Pe postulează o dependență cauzală între trăsăturile grafice și procesele psihice (cu mai multă sau mai puțină îndreptățire). Scrierea fiind o înregistrare, o engramă a proceselor activității nervoase superioare, studiul ei va trebui să fie făcut dinamic, întrucît ca nu rămîne identică în timp, ci se schimbă în anumite limite, urmînd evoluția personalității în timp. Cercetările și observațiile făcute arată într-adevăr că evoluția și modificările personalității determină modificări ale scrisului. Cercetări interesante s-au făcut pentru a se vedea expresia diferitelor temperamente și a constituției în scris. S-a remarcat că metoda scrisului este o metodă valoroasă și în diagnosticul tipologic. Moreau și Delestre împart scrierile în 3 categorii: 1) caractere regulate, echidistante, ceea ce indică spirit calm; 2) caractere lovite, inegale, dezordonate, fără aliniere, ceea ce exprimă violență; 8) caractere moi, fără accent și

traseate lung semnifică subexcitare. O clasificare mai nouă (N. Sillamy) pretinde la următoarele corelații: scriere *verticală* — fire rezervată și discretă: • *măruntă* — minuțiozitate, atenție; *etalată* — personalitate expansivă, încredere în sine; *slruișă*. înghesuită — timiditate, prudență, avariție; *răsfirată* — spirit clar și lucid, caracter independent; *filiformă* — precipitație, astenie; *omogenă*, constantă — spirit coerent, echilibru; *simplă* — simplitate și naturalitate; *tipografică* — cultură intelectuală, originalitate; *ornamentală* — vanitate, căutarea efectului; *impersonală* — absența originalității; *fermă* — rezervă, discreție, prudență; *clară* — grije, atenție, sinceritate; *ordonată* — spirit lucid, imaginație disciplinată, echilibru; *rapidă* — activism, imprudență. Se pare că scrierea ne poate oferi date revelatoare sub aspectul spiritului analitic și al stilului cognitiv. Raportată la caracter, ea nu ne poate revela valorile morale și estetice, ci mai curînd gradul și stabilitatea unor deprinderi. G. oferă unele indicații privind voința. În schimb pretențiile ridicate de unii grafologi cu privire la posibilitatea g. de a prevedea modul de acțiune al individului, viitorul său. nu tîn de o tratare științifică a problemei. G. se relevă ca o metodă parțială în studiul omului și trebuie de aceea să fie corelată cu celelalte metode ale caracte-

vulogiri. liste folosită în medicină pentru relevația unor anomalii ale anormalității (ex. :i:ii-sul paranoicului este încetinit, cu abu^ de sublinieri și majuscule), în eriminali-tică es!- lolor-ită ca metodă de identiieare a autorului scrisului.

GRAFOMANIE, tendință patologică spre exprimare în scris sau spre a scrie pentru scriere.

GRAMATICA GENERATIVĂ (TRANSFORMATIVĂ), limba nu este doar un sistem stabil de codificare, ci reprezintă un ansamblu nelimitat de propozițiuni rozuli-ate dintr-o combinatorică verbală, pentru care — cum susține X. Chomsky — subiectul normal are predispoziții native. Generarea prepozițională este extrem de bogată și plastică, aspectul său fiind acela al unei structuri în formă de arbore în care fiecare ramură, presupune mai multe variante de ales. Se pornește ele la un enunț formal din componentele de bază din a căror transformare rezultă alte enunțuri. La baza acestor transformări ar sta g.g. propusă de X. Cliomsky și care, după Bresson, „permite construirea enunțurilor celor mai complexe ale limbii, pornit de la un sisieui foarte simplu de categorii de demente și reguli de transcriere”.

Pornind de la structuri ce sînt susceptibile de restructurare conform unor reguli, fiecare propoziție se situează într-un cîmp generativ. Există structuri de suprafață de ordin fonetic și lexical și structuri de profunzime

co rezida înlro relație seuniil-eatnă. Ktăpfiui'i de catie :-ubiect a acestor structuri și a \<gulilor de transformare di linest" competența sa lingvistică, Dr> din cercetările făcute în rapui i cu g.g., a lui N. Clionir.kv. n-zultă că propozițiile JIU sînt e.i.;-valonto sub raportul predispuziției lor spre actualizare și ..funcționalității lor, considerai MI perspectivă psihologică, modelai generativ apare ca fiind prea puțin plastic întrucît nu țin. seama de factorii prelingvisti.; și de motivație, de component., interpretativă și de planurile interne ale acțiunii verbale.

GRANDOMANIE, atitudine ivorită dintr-o hipertrofiere a conștiinței de sine, datorită căreia individul se apreciază pe sine și se comportă ca fiind foarte inteligent, foarte valoros, „indiscutabil superior altora”. G. este dată de incapacitatea individului de a se autoaprecia corect și derivă din individualism. Deseori g. frizează ridicolul și provoacă ironie. în psihopatologie esu: mai frecvent întîlnit termenul du „idei de grandoare” asociate cel mai adesea ideilor delirante de persecuție și întîlnite în paranoia și în schizofrenia paranoică și, mai rar, în stările maniacale.

GRATITUDINE, sentimentul de atașament, îndatorire și bunăvoință, față de o persoană care te-a ajutat, ți-a făcut mult bine. G. reprezintă o nuanțare mai b...gat afectivă decît recunoștința și presupune delicatețe, simțăminte înalte.

GREGARISM, tendință a indivizilor de aceeași speță de a se reuni și coexista în mulțime nestructurată sau turmă, pierzîndu-și orice autonomie individuală.

GROTESC, particularitate a unor ansamburi de imagini și formulă artistică accentuînd uritul, contradicțiile monstruoase și înfricoșătoare, situațiile absurde, ostile omului. în teatru g. este realizat și prin bufonerie. înfrîngerea personajului grotesc reprezintă, după I. Colt, o depășire a situațiilor absurde și o demistificare.

GRUP, colectivitate umană ai cărei membri se află în raporturi de interacțiune, în-conformitate cu anumite norme prestabilite (R.K. Merton, 1968). Sfera noțiunii de g. este mai restrînsă decît cea a noțiunii de colectivitate.

GRUP DE APARTENENȚA, grupurile primare în care face parte individul și după care se modelează. Do pildă, familia, echipa profesională, unitatea politică, comunitatea locativă sau sportivă.

GRUP DE REFERINȚĂ, termen, introdus de H.H. Hyman, definind grupul la care un individ se raportează ca membru sau din care ar vrea să facă parte. G.de r. determină sau influențează comportamentele și atitudinile celor care se identifică cu el, dar în mod diferențiat, anumite persoane putînd să reprezinte un g.de r. într-un anumit domeniu și alte persoane

în alt domeniu. **G.der.** al indivizilor este determinant în constituirea sa de atitudini, valori etc.

GRUP MIC, *ansamblu relația redus de indivizi aflați în relații interpersonale de cooperare, co-i-'K.i.'icnrc, autoritate, apreciere, c a ;<>cuțA etc. mai mult sau mai i>i' ai "ni'teire și constituind „ce-lula” fundamentala a psihologiei ^••cia'c, la acest nivel desfășwin-dit-se fenomene psihosociale de li'jj'i cum sînt interacțiunea, intercomunicarea și iuterinflueuța (!. C.olu, 1974). Coordonatele psihosociale alo g.m. sînt: normele și valorile (constituite într-un sistem valorico-normativ), structurile (rețeaua relațiilor de statut și de rol de comunicare, putere și valoare) și comportamentele (unificate și stereotipizate). Principalele criterii de diferențiere a microgrupurilor de macrogrupuri sînt următoarele: mărimea sau talia grupului (microgrupurile sînt alcătuite din 2—3 pînă la 30—40 de membri, A. Mihu, iar n'acrogrupurilo au dimensiuni care cresc relativ nelimitat); frecvența interacțiunilor (microgrupurile permit o reunire a tuturor membrilor în același loc și același timp, ceea ce este tot mai puțin realizabil pe măsură ce cresc dimensiunile grupului); focalizarea atenției, (de la micro- spre miorgrup descresc posibilitățile membrilor de u, se concentra <i eipra acol'juși probleme); identificarea (sentimentul apartenenței la un grup sau conștiința condiriei de membru descresțe, de asemenea, prin trecerea de la*

micro- la macrogrup). Microgrupurile conțin cele mai pregnante manifestări de ordin psihosocial, acest fapt constituind unul din principalii factori ai studierii lor prioritare de către psihosociologie. La nivelul microgrupurilor, relația de grup păstrează caracteristicile planului psihosocial elementar, de ordin interpersonal — direcționare, coerență, servire a unor interese particulare —, adăugând însă structuri relaționale noi și scopuri care vizează satisfacerea nevoilor întregului grup și, mai mult, ale unor structuri sociale mai largi, de unde și caracterul suprainterpersonal al acestor raporturi. Principalele funcții ale g.m. sînt: *de integrare socială* a individului, *de reglare a comportamentului* și relațiilor interindividuale, *de securitate productivă* etc. Printre proprietățile de bază ale microgrupurilor se înscriu: talia (redușă), distribuția spațială (aranjamentul membrilor sau structura microecologică a vieții de grup), conformitatea, acceptarea și respectarea efectivă a normelor de grup, consensul (adoptarea de atitudini asemănătoare față de același obiect), capacitatea de autoorganizare, dinamică (K. Lewin), coeziunea și eficiența sau productivitatea. Din întrepătrunderea parametrilor proprietăților de bază rezultă o serie de proprietăți derivate ale microgrupurilor, cum sînt: *autonomia* (gradul în care un grup funcționează independent de altul), *con-*

trolul (tendența grupului de a regli conduita membrilor săi), *strucțiura* (dezvoltarea unei ierarhii as! •-tutelor în cadrul grupului), *perno n-bilitatea* (măsura în care grupul „umite cooptarea de noi membri; *flexibilitatea* (gradul de inform.: litateși de libertate în grup), *omogenitatea* (similitudinea carai;< risticilor psihice și sociale <<: • membrilor), *tonul hedonic* (nij-sura în care condiția de membru „il grupuluiși asociază un sentiment de plăcere), *intimitatea* (gradul de apropiere reciprocă a membrilor, j. Moreno), *forța* (măsura în caic grupul are sens pentru membrii săi j. *participarea* (măsura angajării în sarcinile de grup), *stabilitatea* (menținerea grupului ca atare cit mai mult timp). Microgrupurile se diferențiază între ele după variate criterii tipologice: după modul de participare se disting grupuri *de apartenență* și *de contact*; după tipul de legătură (personală-impersonală), după gradul de instituționalizare, *grupuri primare* (psihosociale sau informate) și *secundate* (formale sau organizații sociale); după raportul grupului cu scopurile colective, grupuri *de bază* (grupuri-scop, centrate pe sarcină); după raportul grupului cu un obiectiv științific, *grupuri artificiale* (experimentale sau de laborator) și *naturale*; după permeabilitatea intrărilor și ieșirilor, *grupuri închise* și *deschise*. *Grupuri creative* pot fi naturale sau pot fi constituite formal (A. Osborn). Pentru procesul de educație se subliniază condiția de mediu educogen la *g: tipurile de fot mare* (clasa

școlară, în principal, grupului autoanalitic competent — R.l\ 3ales — etc.) și la *grupurile de referință* (cele care exercită cea mai mare influență asupra unei persoane, modelele și valorile lor fiind decisive pentru formarea i dezvoltarea respectivei persoane (J. Maissoncuve). Relațiile infragrupale în cadrul macrogrupurilor, în special la nivelul claselor sociale și al națiunii, cunosc o amplificare a aspectelor formale, din punct de vedere psihosocial, afirmîndu-se cu pregnanță fenomenele interactive indirecte, de la distanță, cum sînt informația colectivă, propaganda, cultura, moda, modelele educaționale, opinia publică, zvonurile, conștiința de grup.

GUST, modalitate de recepție a proprietăților chimice ale substanțelor solubile. Există două ipoteze cu privire la recepția g.: a) Renqvist (1919) pune apariția excitației pe seama unor procese fizice; b) Lazarcv (1922) invocă procesele de ordin chimic. Submodalități ale g. pentru sărat, acru, dulce și amar la care Hahn, Kuckulies și Tacger (1938)

adaugă și g. alcalin. Se disting și senzații de g. derivate sau mixte și senzații g. nespecifice. Corespunzătoare celor 4 senzații de bază există și 4 tipuri de receptori g. (metoda excitării punctiforme). G. este dependent și de starea internă a organismului. Caracterul gnostic al g. este independent de nota afectivă agreabilă sau dezagreabilă. Recepția g. este activă și pasivă. Contrastul g. apare ca efect al postacțiunii și depinde de concentrația substanțelor-stimuli; inductoare și induse. Amestecul g. apare în forma mascării. Acțiunea unei soluții de amestec provoacă două senzații distincte, după cum fuzionînd două senzații g. diferite dau naștere la o a treia senzație, numită complexă sau asociativă, care joacă un rol important în modelarea și stabilizarea coloritului emoțional-afectiv al g. Compensația g. nu se realizează totdeauna în formă absolută și nu se extinde asupra tuturor g. de bază. În alt sens, mai complex, g. semnifică o preferință motivată prin valori estetice sau de alt fel.

H

HABITAT, ansamblu de condiții oferite vieții de către mediul ambiant (de către un *ecovp.tom*). Termenul nu trebuie deci înțeles numai (sau în primul rând) în sens geografic-topografic (pentru care este mai potrivit termenul de biotop).

HABITUS, ansamblu de trăsături caracteristice, persistente, proprii, particulare unei persoane; se referă mai ales la constituția somatică. *Hubilual*, ceea ce rezultă din exercițiu, fiind automatizat, devenind obișnuit. *Ilabilitare*, obișnuire cu un excitant.

HALO EFECT, reprezintă contagiunea răspunsurilor în cadrul anchetelor prin chestionar, datorită atât iradierii afective a miei întrebării asupra cleilaite. ci i și orgai'i/ării logice a răspunsurilor izvoită din necesitatea de coerență a personalității. În tehnica chestionarului este necesar să se aibă în vedere posibili-

tatea unor *bias-wri* produse de acest efect.

HALUCINAȚIE, tulburare a percepției manifestată prin *i/y*. riția unor imagini de tip peri;-; - tiv fără să existe un obiect sau fenomen real, care să stimuleze corespunzător organele de simț; tulburare psihică denumită în limbajul popular arătare, vedenie. *Reprezentarea este luată drept percepție a unui obiect prezent*. Spre exemplu, subiectul bolnav aude voci, împușcături, dar acestea nu sînt determinate de voci. împușcături reale; vede animale, oameni, scene de groază, dar care n-au o cauză externă cte. Fiind, după Ball, o „percepție” fără obiect”, h. este o falsă *y-; :-<.”pli<* intnicit nu reflectă e-w. l'eniru bolnav însă li. are un caracter de obiectivitate, îi dă impresia realității, uneori este convins de existența actuală a obiectu'ni ei. Tiuitul urechii, care apa-

re și la- persuau-'r săaluase.(, . formă simplă </- halva nuli” auditiva. H. pot ră atingă l ••••• forme de sensibilitate. Cele mai frecvente sînt h. auzului, urmate de cele ale văzului, mirosului. pipăitului, gustului etc. Conținutul li, este legat, de obicei, de experiența de viață. Afectiv h. put avea un caracter favorabil sau nefavorabil. Spre ex., „vocile” sînt agreabile, elogiază sau, dimpotrivă, au un caracter dușmănos: proferează injurii, invective; obscenități etc. H. determină și o conduită corespunzătoare: bolnavul își astupă nasul la „mirosurile pestilențiale”, răspunde „vociilor”, se ferește de „animalele sălbatice” văzute etc. H. este un simptom, întîlnit în numeroase afecțiuni neuropsihice. Fanatismul mistic, uneori, generează h. cu un conținut religios.

HALUCINAȚII PSIHICE v. P3EUEOHALLCIXAȚII

HALUCINOGENE, 'substanțe chimice capabile de a induce fenomene halucinatorii (ex. marijuana, mescalina). *Halucinoide*, fenomene psihopatologice de formă halucinatorie situate între reprezentări vii și halucinații vagi, care nu izbutesc să determine convingerea bolnavului asupra existenței lor reale.

HALUCINOZE, fenomene de proiecție imagistică (de aspect halucinator), al căror caracter artificial și patologic este recunoscut de către bolnav, care le apreciază în mod critic.

HANDICAPARE, denumire dată situațiilor în care unii subiecți

II

sini d'zavauiajati în *i/</> • >it* cu semenii lor, datorită faptului *n"<* a u "dfficiert.5 :cn7.oi i-ilă, motoi ie, mintală sau orice altă infirmitate, în categoria handicapatilor sînt incluși subiecții cin; sini orbi, surzi, surdomuți, ;> celor eu infirmități motorii (șchiopi, paralitici), precum și cei cu diferite forme de înapoiere mintală. în dorința de a veni în ajutorul acestor subiecți, au fost create diverse metode și procedee educative, care să le ușureze situația, și care să-i apropie cit mai mult posibil de omul fără deficiențe. Tehnica modernă este din plin folosită în construirea unor instrumente, dispozitive, echipamente, care coroborate cu procedeele educative contribuie la reducerea gradului de deficiență sau la facilitarea proceselor de compensare. Educația deficienților se face în instituții speciale, unde se realizează pentru copil un învățămînt adaptat infirmității respective, iar pentru adult se depun eforturi în vederea readaptării lui la o nouă profesiune. Prin extensie, handicapată este considerată orice persoană care este pusă într-o situație foarte dezvantajoasă ei.

HANTISĂ (POLTERGEIST), denumire dată unor fenomene de *telekinezie* (v.) constînd din acte fizico (mişcări de obiecte, zgomote) ce ar fi provocate numai prin inducție psihică.

HAPTIC, termen introdus de Revesz, desemnînd calitatea tactului activ sau palpației, indi-

cînd ceea ce ține de modalitatea tactilo-kinestezici.

HASIȘ, substanță extrasă din cîneapă indiana, drog inhalat prin fumare. Produce euforie, ilaritate, stări confuze și extatice, urmate de apatie. Prin intoxicare se ajunge la destructurarea personalității și demență. Avînd în vedere urmările, h. constituie un adevărat pericol atît din punct de vedere al sănătății, cit și din punct de vedere social.

HAZARD, fenomen întîmplător, ce este sau pare a fi imprezvizibil, excepțional sau contingent, în raport cu necesitatea prezvizibilă. Cournot consideră că h. este o *intîlniye accidentală ce pare a fi intenționată*. G.V. Plehanov interpretează h. ca *întrețiere a două serii determinative*. Engels înțelege întîmplarea ca o formă de manifestare a necesității, o completare a necesității ce-și croiește drum prin mulțimea întîmplărilor. Pentru subiectul cognitiv, h. apare ca un eveniment „al cărui mecanism se comportă ca și cum ar avea o intenție” (H. Bergson), de unde înclinația de a pune totul pe seama norocului sau ghinionului. Poincare afirma însă că h. este o măsură a ignoranței noastre iar J. Jaures remarcă că h. *se prezintă în antiteză cu rațiunea dar nu poate fi înțeles fără rațiune*. Marxismul nu acceptă nici totala reducere a h. la necesitate, ceea ce naște fatalism, clar nici absolutizarea h. care ancorează în indetermism. Problema este tra-

tață, contemporan, prin încadrarea în seria fenomenelor ak., torii, interpretate probabilistic, explicația fiind statistică, rata de teoria, jocurilor. J. IY, get și B. Inhelder au studiat eșperimental, la copii, formarea ceptului de h., folosind planin • înclinate pe care bilele alinierau într-una sau alta din diivrti< ș.a. Subiecții ajung pe la 6 7ai., să aprecieze h. ca situîndu-se la jumătatea de drum între ordii], și dezordine, ca fiind ceva ce „n-zistă” la încadrarea în operații iile intelectuale. Piaget scrie „ideea de h. o implică pe acer, de operație combinatorie, în care faptul fortuit constituie o fracțiune completivă”. Studiul motivației prognosticurilor formulate de subiecți în decursul experimentului-joc demonstrează că gîndirea probabilistă se situează la un nivel avansat al dezvoltării intelectuale (U. Șchiopu, J. Minzat).

HEBEFRENIE, (demență precoce), formă tipică gravă, cu un potențial evolutiv mai accentuat al schizofreniei, care se caracterizează printr-o evoluție nefavorabilă, prin tendința spre o demicțiere profundă cu „tocire” afectivă, comportament nerod (lăpische Verblodung — Kraepelin), incoerență și inconsistență accentuată cu privire la toate valorile sociale. Distinctiv, în tabloul clinic este sindromul negativ de discordanță și rapiditatea evoluției. Debutul h. este, în general,

insidios și progresiv, fiind foarte frecvente formele de debut pseudonevrotic urmat de o rapidă instalare a elementului discordant manifest. Bolnavul trăiește într-o stare de reverie, incapabil de a se concentra, sau se lansează în sisteme de idee pseudoștiințifice etc. În general h. se manifestă printr-o absurditate comportamentală, comportament pueril și capricios, acte stupide cu o notă de clovnerie, cu reacții emoționale inadecvate și nemotivate, predomînd o euforie „vidă” și neproductivă.

HEBETUDINE, stare de tulburare a conștiinței ce se caracterizează prin dezinsertia și îndepărtarea bolnavului de realitate; el oferă impresia că nu mai este în situație (care i se pare străină), că nu realizează și nu poate stăpîni situația în care se află (G. Ionescu).

HEDONISM (gr. *hedone* - plăcere), teorie antică, legată de numele lui Epicur, ce impune evitarea neplăcerilor de orice fel, asigurarea unor condiții minime în care acțiunile umane să aibă numai satisfacții. Plăcerea personală ar fi unicul scop al activității și comportamentelor umane. Principii preluate de psihanaliză.

HEMERALOPIE, defecțiune a vederii, numită popular „orbul găinilor”, constînd din absența capacității de vedere crepusculară și nocturnă, datorită blocării congenitale sau survenite a sistemului baitonașelor din retină, în condițiile funcționării normale a vederii diurne prin interme-

diul sistemului conurilor. H. poate fi datorată și avitaminozei A.

HEMIANOPSIE, formă de agnozie vizuală pentru jumătate de cîmp, considerat pe verticală sau orizontală.

HEMIOPIE, restricție a vederii unei părți laterale a cîmpului vederii binoculare, rezultată din defecte ale sensibilității ariilor retiniene sau proiecțiilor centrale.

HEMPLEGIE, defect al motilității, caracterizat printr-un deficit parțial sau total al posibilității de a efectua mișcări voluntare ale membrilor unei jumătăți a corpului. Pareză sau paralizie a unei jumătăți a corpului, datorită afectării emisferei cerebrale opuse sau a căilor de acces către aceasta.

HEMISOMATOGNOZIE, sentimentul absenței unei jumătăți a corpului, convingerea inexistenței acesteia, în ciuda controlului vizual.

HERMAFRODITISM, prezența organelor genitale de ambele sexe la același individ. Ginandrii sînt subiecți feminini cu caracter masculin, iar androginii bărbați cu aparență feminină. La om h. este cu totul excepțional (anomalie, monstrozitate), în timp ce la speciile inferioare de animale este răspîndit (ca și la plante).

HERMENEUTICĂ^ disciplină, dezvoltată, inițial înăuntrul teologiei și apoi preluată de filosofie, care se ocupă de interpretarea textelor saturate de simbolică, analogii, abstracțiuni, în vederea dezvăluirii sensurilor lor ascunse,

hi logica și epistemologia contemporană cuvîntul desemnează disciplina înțelegerii și interpretării informației științifice.

HETERONOM, rezultat dintr-o altă lege sau dintr-o cauză externă. Opus *autonomiei*. J'i-iget constată că în dezvoltarea sa morală, copilul trece de la lieioriiomie, CJIHI normele se impun, i se comandă și el se supune lor, numai atîta timp cît este controlat, la autonomia morală, bazată pe necesități interne și pe raționament moral.

HIBERNARE, fenomen do cădere într-un somn profund cu reducerea proceselor organice și hipolcemic la unele organisme în cursul iernii. Se poate provoca artificial la om în scopuri terapeutice.

HIDROCEFALIE, mărire a craniului prin creșterea anormală a cantității de lichid cefalorahidian.

HILÓZOISM (gr. *hyh* - substanță, materie, *zoe* - viață), vechi și desuetă doctrină ce susține că întreaga materie, inclusiv cea anorganică este dotată cu viață și chiar cu atribute psihice.

HIPERACUZIE, acuitate auditivă superioară, ieșită din comun; subiectul înregistrează cele mai slabe sunete. Opus *hipoacuziei*.

HIPERALGEZIE, exagerarea sensibilității dureroase, caracterizate prin scăderea pragului și asocierea cu tonalități afective din cele mai neplăcute. Opu-; *hipoalgeziei*, ce semnifică o relativă insensibilitate nlgieă.

HIPEREMOTIVITATE, reactivitalo emoțională cwigerată; se

iKniiK.v prin manifestări ea: paloare sau roșcată, tremurat uri. palpitații, inhibări. *Opus liit-,- i moliitătii*.

HIPERENDOFAZIE, exagerai, a limbajului interior, ce tind" :;, se sonoi izeze și să st: obiectiv.-similar halucinației.

HIPERESTEȚIE, creștere a in teusității senzațiilor și percep!;, lor datorită coboririi pragului MU z'U'ial, care determină o supra ;t w sibilitate la excitanți subliminil, care pînă atunci nu erau pei.;--j'uți sau care erau percepui ai i.vat în funcție de imensitatea !-.; Astfel, persoanele respective suportă mai greu nu numai atingerea cutanată, dar și zgomotele. lumina ele. Se întilnește în ie noada de surmenaj, de supra;. .licitare nervoasă și fizică, în stadiile prediomale sau de debut a bolilor infecto-contagioase, în debutul unor afecțiuni psihice.

HIPERKINEȚIE (gr. *hiper* — peste, *kincin* — a se mișca), termen folosit într-o dublă accepțiune: a) în neurologie prin li. se înțelege un sindrom caracterizat prin apariția unor mișcaii involuntare, cum sînt, de ex. ticurile; b) în psihiatrie termenii! de h. este folosit pentru a desemna o activitate motorie exagerată debordantă și nemotivat continuă

HIPERMETROPIE, defect anatomic al vederii, datorită fapt. i'in că diametrul anteriorposterior , /, globului ocular este mai scurt deci . cel normal. în acest caz im. i.ginen se formează înapoia ret im-i („vedere lungă"). Defectul poate

fi corectat prin ochelari cu lentile biconvicii'.

HIPERMNE^SE, predispoziție exagerată, pînă la patologic, de masivă și insistentă aducere aminte, aceasta depășind cadrul necesităților firești; patologic li. se dezvoltă în cîmpul obsesiilor și fobiilor; opus *hipomneziei*, în caic funcția reproductivă a memoriei este slăbită.

HIPERPROSEXIE, tulburare predominant cantitativă a atenției (DIȘPROSEXIE), caracterizată prin exagerarea orientării selective a activității de cunoaștere. H. îmbracă un aspect general în stările maniacale, referindu-se la întregul aspect comportamental sau prezintă o manifestare de mai mică amplitudine, în stările de excitație sau de intoxicații ușoare. În majoritatea cazurilor însă, h. au un caracter selectiv, manifestîndu-se cu predelecție într-o anumită sferă a vieții psihice, sau sub un anumit conținut ideativ. Astfel, la melancolici, h. este îndreptată în special asupra ideilor depresive, iar la cenestopați și ipohondrici, este orientată asupra fenomenologiei somatice, dezvoltate de acești bolnavi. H. la deliranți este legată în special de tema delirului. Gradul cel mai înalt de h. este manifestat de fobiei și obsesionali. H. poate interesa atit atenția voluntară cît și cea involuntară.

HIPERPROTEJARE, atitudine de grijă excesivă și protejare maladivă a părinților f. t.ă de copiii lor, ceea ce duc la nedezvoltarea

independenței acest.ua. la n hipertrofiere a trebuințelor, și generează inevitabil conflicte. II. s< poate manifesta și față de tineri sau adulți.

HIPERTIMIE, exagerare a tonusului afectiv. H. *maniacalii*, cu euforie, jovialitate, expansivitate; h. *dureroasă*, cu depresii și anxietate; me'anco'ie.

HIPERTIROIDIAN, tip caracterizat prin excesivă producție de secreție a tiroidei, mai precis a hormonilor iodați tiroidieni. Manifestări psihologice: insomnii, hiperexcitabilitate, exaltare, emotivitate exagerată, iritabilitate, instabilitate, stări haucinatorii minore, pe un fond de pierdere în greutate și tahicardie, — prin metabolism crescut.

HIPNAGOGIC, calificare a stărilor de somnolență ce preced somnul și cînd pot apărea imagini de tip halucinatoriu, fără ca subiectul să le acorde credit. Există imagini li. ce, nu țin de vise, întrucît subiectul nu este în stare de somn. Stările h. pot fi totuși considerate ca intermediare între vigilitate și somn.

HIPNAPOMIC, denumirea stării de fază hipnotică, care survine în timpul trezirii (faza de trecere de la somn la veghe). în această fază pot apare imagini haucinatorii.

HIPNOPEDIE, disciplină (apărută recent) care se ocupă, după V. Eliznicenko, de „introducerea și fixarea informației în memoria omului în timpul somnului natural", întrucît în diverse faze ale somnului se menține o anumită

receptivitate față de stimuli. O povestire șoptită la urechea uimii subiect ce doarme va putea fi ulterior recunoscută de acesteia, iară ca el să poată preciza în ce condiții a mai auzit-o. După primul război mondial, A. Sviadaș, în I.R.S.S., și H. Gernsback, în S.U.A., au făcut demonstrații concludente asupra învățării în timpul somnului. Cercetările ulterioare (Ch. Simon, V. Emmonds, B. Kurtis, V. Kulikov, V. Zuhar, I. Puškina, V. Bliznicenko ș.a.) au dovedit posibilitatea relațiilor hipnopedice, dar numai în anumite condiții și în anumite limite. Cele mai potrivite pentru învățarea hipnopedică sînt primele stadii ale somnului: somnolența, somnul superficial și somnul ne profund. Nu se recomandă practicarea masivă a inducțiilor hipnopedice, acestea, prin efecte cumulative, putînd produce perturbarea funcțiilor firești ale somnului. Subiecții induși trebuie aleși dintre cei mai sugesibili și antrenati specific pentru a se „racorda” la informarea hipnopedică. Se formulează o serie de cerințe și față de limbajul utilizat: fraze scurte, accent pe predicate, adresare în stil de comandă, dar intonația calmă, specifică amintirii, înregistrată la magnetofon „lecția” se emite cu o intensitate mijlocie. Sarcinile de învățare pe care se le propune h. în condiții latente, cînd subiectul nu poate fi deplin activ, sînt legate de procesul de învățare din stare vigală și activă, fiind complementare

acesteia. După N. Trifonov, V. Gheorghiu ș.a. li. este iui „pi.-cedeu complementar al invirării, facilitînd automatizarea în in. ,,rilor și dobîndirea de noi depnn.dori”. H. ca tehnică a învăț.n: se restrînge la sarcini repetitiv •• de consolidare reproductivă cunoștințelor, rezervînd timpul din stări vigile pentru sartin majore de învățare. Totuși p. căile specifice h. se pot adăugi și noi informații, dar din cele in;> simple, cum ar fi semnificații! cuvintelor străine, date geografice și istorice, formule chimice.

HIPNOZĂ, stare indusă artificial, asemănătoare somnului, provocată prin sugestie sau pe alic căi (ex. fixarea unui obiect strălucitor). Subiectul hipnotizat rămînc în relații de comunicare cu inductorul și, în anumite liniiile, execută comenzile acestuia. Deci „somnul” este parțial, persistînd, după cum arată Pavlov, anumite puncte de veghe. Efectul hipnotic este de regulă explicat prin forța *reglatorie* a cuvîntului, prin sugesibilitatea subiectului (de regulă *isteroidal*, dar nu exclusiv) și după unele opinii, și printr-n dotație specifică a hipnotizorului, care ar dispune de o anumită forță prin care s-ar impune. Ipotezele lui Mesmer despre mngnetism, animal, fluide etc. au căzut în desuetudine. Dacă există o componentă specială a relațiilor hipnotice, aceasta s-ar părea să fie de aceeași natură cu cea implicată în relațiile telepatice. Cercetările mai noi au arătat că, din

punct de vedere electrofiziologic, h. se aseamănă cu starea de veghe și fi^u cu JCâ^{hns} - de **somn**. în afara cuvîntului. un factor al j. ests monotonia. Charcot și apoi E. Bleuler a introdus metoda h. în tratarea maladiilor psihice (hipnoterapia). IUaiorov, sila noi V. Gheorghiu au recurs la această metodă pentru a studia diversele nivele ale activității nervoase, care prin h. pot fi izolate experimental. Ghiliarovski și K. Platonov consideră sugestia de diverse grade, realizată prin cuvînt, drept mijloc central al psihoterapiei. H. este și un mijloc de analgezic. Întrucît prin h. se pot genera perturbări, agravări ale maladiilor, aplicarea metodei este rezervată medicilor specializați. Disciplina care se ocupă de h. a fost intitulată hipnologie.

HIPOACUZIE, diminuare a capacității auditive. Termenul este întrucîtva ambiguu, deoarece desemnează toate formele de scădere a auzului, atît a celor ușoare, discrete, cît și a celor severe. În general, noțiunea este folosită în cazurile acelor subiecți care aud greu, care au auzul tulburat, dar care pot distinge sunetele suficient să înțeleagă cuvîntul rostit. H. copilului poate influența negativ însușirea și folosirea corectă a limbajului, iar mai tîrziu — școlaritatea.

HIPOCAMP, circumvoluție care formează un arc de cerc ce delimitează corpul caloșii și constituie la om partea principală a

rincefalului; sediul unor reacții instinctive și al unor reacții afectiv* primare.

HIPOESTEZIE, scădere relativă sau gravă a ansamblului sensibilității generale sau a sensibilității unora dintre organele de recepție, prin creșterea pragurilor senzoriale.

HIPOFIZĂ (GLANDĂ PITUITARĂ), glandă cu secreție internă din regiunea hipotalamică, care prin secreții hormonale asigură reglări organice de mare importanță cum sînt: creșterea, dezvoltarea sexuală, funcționarea și reglarea altor activități endocrine. Interacțiunea dintre hipofiză și centrul nervos ai hipotalamusului este realizată prin secreții „endocrine” speciale ale neuronilor (neurohormoni) și mijlocită de un sistem port de capilare, descoperit de anatomistii români Fr. Rainer și Gr. T. Popa.

HIPOMIMIE, încetinire (sau dispariție) a mișcărilor periferice ale expresiilor emoționale, diminuare a reacțiilor mimice ce acompaniază comportamentele obișnuite.

HIPOPROSEXIE, diminuare a orientării selective a activității de cunoaștere. H. face parte tot din categoria disprosexiilor (tulburări cantitative ale atenției), putînd fi de intensitate variabilă și ajungînd în stările confuzionale grave chiar la aprosexie. H. se întîlnesc de obicei în stările de surmenaj, astenie, irascibilitate și anxietate. H. se întîlnesc de asemenea în toate stă-

rile dr insiilicienla dezvoltai <• cognitivă (oligofrenn). ci sa iu î-tânjit; d« deteriorare t.igtutiv.A (l>rodemcnte si demente). H. se manifestă în grade variabile, în toate stările confuzionale. acestea fiind în directă legătură cu starea de trezire corticală sau mezodiencefalică. în schizofrenii, h. îmbracă un caracter special, datorită comutărilor motivaționale incompreensibile ale acestor bolnavi.

HIPOTALAMUS, zonă cerebrală situată în regiunea ventrală a diencefalului (la baza creierului). Participă la reglarea proceselor vegetative prin intermediul unor structuri nervoase (orto și parasimpatice) și endocrine (hipofizare).

HIPOTIMIE, diminuare a tonusului afectiv. Este caracteristică, după unii autori, stărilor schizofrenice; opus *hipertimiei*, în care intervine exaltarea afectivă, euforia sau depresia profundă.

HIPOTIROIDIAN, tip caracterizat prin slaba funcționare a glandei tiroide, de unde lentoare, apatie, inexpressivitate, înclinație spre insensibilitate; opus *hipertiroidianului*, care este energic, hiperemotiv, agitat.

HIPOTONIE, stare de slab tonus muscular sau nervos; opusa hipertoniiei.

HISTERIE v. **ISTERIE**

HISTOGRAMĂ, reprezentare grafică a valorilor obținute într-o cercetare statistică; pe orizontală

sini trecute categorii SMI v.ni ante, liecveuțj variant' loi , i, reprfY.ijit.yi. pun coloane viit cale, înălțimile lor fiind prnpoiționale cu frecvența. Distribuții, astfel reprezentată, poate fi unimodală, bimodală, în S, în I in U etc; de ex., dacă **PI**• I, reprezentăm rezultatele unei i i o'tări de opinie publică, o h. i', V indică curente de opinie o'i se și, relativ, tot atit de puleinice.

HOBBY, termen american, fără întrebuințare științifică, prin rare se indică o ocupație extraprofesională, susținută de pasiune, în care subiectul își investește disponibilitățile sale creative, consumându-și agreabil timpul liber.

HOLISM (gr- *holas* - întreg;), teorie după care întregul esie întotdeauna primordial, mai mult și altceva decât suma părților. în psihofiziologie este reprezentată de C. Lashley. în filosofie reprezintă o variantă de „personalism”.

HOMEORHEZIS, lege a dezvoltării desemnând echilibrări și reechilibrări progresive.

HOMEOSTAZIE, termen aparținând lui V. Camion și care desemnează *tendința organismelor de a menține constanți parametn; mediului intern*, restabilindu-le nivelul atunci când acesta este perturbat. Fenomenul fusese remarcat și de Claude Bernard. In sen; psihologic, se referă la orice comportament care conferă ființe

vii, din nou, un echilibru perturbat. Stările do trebuință se declară în urma perturbării h. iar după restabilirea acesteia intervine reducția de tensiune (C. Huli)- Totuși, unele trebuințe se declară anticipativ iar viața esle o împletire de h. și evoluție. Xn orice adaptare sau reglare este homeostatică Cannon deosebind si *reacții de emergentă* ca cele din ceea ce s-a numit *sless* (\\).

HOMEOTERMIE v. **IZOTEK-MIE**

HOMINIZARE (IIUMAXIZARE), proces al devenirii omului sub raportul tuturor însușirilor sale definitive. Include antropogeneza dar se referă și la perioada de după apariția speței umane, purtând asupra etapelor procesului de emancipare culturală a omului în condițiile istoriei, asupra adâncirii și ascensiunii fenomenului de personalitate prin asimilarea și crearea de valori, între h. și socializarea omului fiind raporturi foarte strînse. H. poate fi concepută ca un capitol sintetic al antropologici culturale și al psihologiei istorice. Procesul h. este continuu și poate fi tratat și prospectiv.

HOMOSEXUALISM, relații sexuale efective, dar anormale, între reprezentanți ai aceluiași sex (pentru cazul în care partenerei sînt femei: *lesbianism*; pentru relațiile între un bărbat și un copil: *pederasiie*).

HOMUNCULUS, figură um.ină miniaturală prin care. în mituri

străvechi, era reprezentat spiritul, considerîndu-se că sălășluiește real în corp și-l conduce. Denumire, dată de V. Penfield (IM7) proiecției corticale proprii jceptir-somatoestezice, îninit din schematizarea ei rezultă o figură umană cu trunchiul redus și cu membrele, buzele și degetele amplu reprezentate, în funcție de densitatea receptorilor din aceste zone.

HORMISM, curent psihologic, dezvoltat de V. McDouciall (1928), pi în care se susține dirijarea comportamentelor umane prin instincte, prin forțe motivaționale primare, impulsive, denumite hormone.

HORMON, substanță chimică elaborată de celule, țesuturi M organe speciale (glande endocrine) cu rol de mesager chimic, destinat să funcționeze ca stimul morfogenetic sau ca excitant fiziologic și psihic.

HOROPTER, 'concept teoretic, introdus de Helmholtz, semnificînd locul geometric al punctelor corespondente din cele două retine. Explică fuziunea celor două imagini retiniene și vederea în relief.

HOSPITALISM, modalitate a creșterii unui individ în condiții de spital, sanatoriu, orfelinat, în condiții de lipsă a relațiilor afective cu mama sau persoanele care-l îngrijesc; de aici, inadap-tare la condițiile dificile ale vieții, iiv iparitate de idrnt ilicare eu alții, lip.-ă de rezistentă fală de

H

solicitări biologice și psihice du tip obișnuit.

HULIGANISM, încălcarea continuă și flagrantă a normelor de conviețuire socială. H. presupune dominarea impulsivității asupra controlului rațional și constă din comportamente dezordonate, scandaloase, provocatoare în cadrul social. Condamnarea h. se realizează prin oprobriul public, dar și prin aplicarea legilor juridice.

V. COMPORTAMENT DEVIANT

HUMANIZARE v. HUMANIZARE

HUMANOLOGIE, denumire d.i. tă de noi științei multidisciplinare despre om, considerat L., sistem unitar biopsihosocial. IVi., tru a desemna știința unitară, despre om, termenul de H. esl.-mai potrivit decât cel de antrop., -l igie care se referă, de regula, la aspecte biologice.

I

IATROGEN, caracteristică etiologică a unei maladii de a fi produsă sau agravată prin sugestie pe cale psihogenă de către medic, tratament sau condițiile spitalizării. Babinski (1908) a arătat că medicii care căutau simptome specifice ale isteriei (anestezii, giobus istericus etc.) puteau produce aceste fenomene prin sugestie. Pentru evitarea perturbărilor este necesar ca medicii să se abțină de la atitudini și expresii exagerate, de la orice surse care ar putea genera sugestii maladive sau traume.

ICONIC, ceea ce este reproductiv-figurativ; caracteristică a imaginilor de a fi simboluri „motivate” în sensul izomorfismului accentuat dintre semnificat (tabloul sau modelul imagistic) și obiectul sau relațiile semnificate. Se deosebește de simbolurile convenționale și arbitrar cum sînt cuvintele ce nu seamănă prin

forma lor cu realitățile pe care le desemnează.

ICTUS EMOTIONAL, bruscă scădere a tonusului conștient sub influența unei emoții puternice, liste însoțit de o inhibiție motorie totală, de un blocaj emotiv sau (și) intelectual. Prin i. amneic se înțelege o tulburare bruscă și tranzitivă a memoriei, după care subiectul se restabilește complet.

ID v. SINE.

IDEAL, model de perfecțiune umană, morală, estetică, socială sau de alt ordin la care subiectul sau o colectivitate aderă și către care tind spre a-l realiza ca pe o valoare supremă. J. Piaget scrie: „noi numim ideal orice sistem de valori ce constituie un tot, deci orice scop final al acțiunilor”. Ceea ce încă nu există, dar poate fi cel puțin parțial realizat întrucît reprezintă motivul central și suprem pentru un subiect individual

... în <:lice> iv. A. Viilor a introdus conceptul de eu i. sau d" imagine i. despre siu\ în viața tuienîoi, i., configurat în imagine sau formulai prin idei, presupune o captit ilă opțiune valorici și stabilire l unui program de viații în care i. reprezintă o „stea călăuzitoare”. l. rezultă din experiența raporturilor cu oamenii, din cunoaștere,; vieții marilor personalități și din meditații asupra vieții și propriei persoane. Ke reprezentînd o decisivă forță spirituală, i. are o structură complexă în care noi distingem: a) *sensul vieții*, direcția în care se orientează persoana; b) *semnificația vieții*, însemnătatea ce i se acordă acesteia și nivelul de aspirații; c) *scopul v'.c-ții* sau obiectivul întregii existențe personale; d) *modelul idealizat* sau i., care este urmat, pasionat și consecvent.

IDEALIZARE, proces de reducere la o schemă abstractă și de optimizare a schemei, întrucît sînt înlăturate unele contingente cu efect negativ și sînt relevate însușirile și posibilitățile de ordin pozitiv. Tratare în plan ideal, de principiu, a unor obiecte și fenomene și examinarea lor teoretică, fără a ține seama de unele condiții restrictive, concrete (de ex., utilizarea ideală a resurselor creierului uman).

IDEAȚIE, proces psihic spontan de apariție și dezvoltare prin filiație asociativă a ideilor; conținut al funcționării discursive a gândirii. în înlănțuirea ideilor se intercalează și imagini. Sinonim cu *jocul de idei*. într-o formă

anormală i. se <on->tata în un
!•Un patologic mm e-e d'îu!
Hnt *idc(iiuou:ili otimuhi* <• >
fluc reacții prin mediația unor
idei asociate.

IDEE, produs intelect lld MI IIII cuiținul general realizat LI iiniă abstractă; în lucrări filosofice mai vechi termenul se folosește și cu înțeles de reprezei; (are sau interpretare a unei :-MI zații; în uzajul psihologici contemporane, i. este opusă imaginii intuitive și are mai mult mi conținut de ghid, noțiune, c-mcept, concluzie, soluție. Inruerii i. exprimă și actul intelectual, intenția, proiectul, se acceptă o deosebire de concept în sensul subliniat de Lenin a conceptului raportat la realitate, a unității dintre concept și realitate. l. este „coincidența (acordul) conceptului cu obiectivitatea”. Teza despre i. înnăscute, de origine platoniciană, a fost de mult timp infirmată și scoasă din circulație. Toate i. sînt dobîndite și formați în procesul dezvoltării psihioeultrale. Omul se distinge prin răpăcitatea sa ca pe baza cunoștințelor acumulate și prin recombinarea lor să formuleze noi i.

IDEE-FORȚĂ, expresie folosită de A. Fouille, semnificînd proprietățile dinamice ale id-ii de a acționa în anumite cornii:!! ca forțe. în sens individual, i.-7. se identifică cu convingerile, idealurile, principiile, deci acele HM ce sînt valori puternic anmrai-emoțional. La nivel soci ii si:: i.-f. valorile ideologice. Aiax a exprimat lapidar situația: &- iu-

dată ce cuprinde masele ideea devine o forță materială.

IDENTIFICARE, operație logică de recunoaștere a unui conținut general într-un fapt particular sau de stabilire a unor coincidențe de structură. în teoria modernă a percepției i. denumește cea de-a treia fază a procesului, echivalentă cu recunoașterea (For-gus) și comporlînd mecanismele acesteia. în teoria persoanei, i. este o acțiune psihică interpersonală de transpunere afectivă a unui subiect în situația celui-lalt; confundarea de aspirații și trăiri. Termenul este tot mai mult utilizat în sens psihanalitic precizat de Laplanche și Pontalis astfel: „*Proces psihic prin care un subiect asimilează un aspect, o proprietate, un atribut. al altuia și se transformă total sau parțial după modelul acestuia.*

Personalitatea se constituie și diferențiază după o scrie de identificări”. După X. Sillamy, perturbările de i., datorate de pildă disocierilor familiale, antrenează formarea de tulburări caracteriale. X. Poote consideră că autoidentificarea reprezintă și o bază pentru motivare.

IDENTITATE, dimensiune centrală a concepției despre sine a individului, reprezentînd poziția sa generalizată în societate, derivînd din apartenența sa la grupuri si categorii sociale, din statutele și rolurile sale, din „amorsările sale sociale” (Al. Kuhn). După S.F. Ascli: „persoana are o identitate pentru sine însăși și

alta pentru alții... a avea o identitate implică, în afară de faptul că știu cine sînt. și faptul că și ceilalți mă cunosc ca aceeași persoană”. I. este produsul și condiția conștiinței de sine care, la rîndul ei, se dezvoltă în unitate cu conștiința de lume.

IDEOLOGIE, originar, studiu al ideilor, deci teorie. In secolul nostru termenul este echivalent cu cel de concepție, sistem de idei generale îndeplinind un rol decisiv în orientarea asupra lumii si diverselor sectoare ale existenței sociale, efectuînd funcția de autoreglaj social. Fac parte din i. acele cunoștințe teoretice, concepte, opinii prin care se efectuează reglajul sistemului social sau al unei laturi a acestui sistem, d'ei fiecare componentă sau relație ideologică este, în același timp, și o valoare de ordin filosofic, politic, juridic, moral, estetic, etc. I. este compartimentul superior al conștiinței sociale. Cităm din *Micul dicționar filosofic*: „totalitatea ideilor și concepțiilor care. reflectă într-o formă teoretică, mai mult sau mai puțin sistematizată, interesele și aspirațiile membrilor unei clase sau unei pătri sociale, determinate de condițiile obiective ale existenței acesteia, și care servește la menținerea și justificare;!, hi consolidarea sau la schimbarea relațiilor sociale existente”. I. izvoraște dintr-o infrastructură socio-economică și face parte din suprastructura în care sînt integrate și instituțiile corespunză-

tor diferitelor laturi ale i. Dezvoltarea i. revoluționare și umaniste întemeiată pe marxism își asimilează cele mai avansate valori ale cunoașterii științifice și culturale. La nivelul persoanei și al grupului, însușirea unei astfel de i. contribuie la dezvoltarea conștiinței, mai ales sub raport axiologic. Sub dubla influență a relațiilor socialiste și a i. se dezvoltă atitudinile definitorii pentru omul nou.

IDEOMOTRICITATE, originar, dirijarea motricității prin idei; uzual, activitatea discretă, implicând *microcontractii* și *micro-yelaxăi musculare* coordonate care însoțesc involuntar percepția și mai ales reprezentarea mentală a actelor motorii și de asemenea limbajul intern. C. Jackson a constatat că vorbirea în gând este însoțită de i. corespunzătoare a aparatului fonator. S-a constatat și variabilități electrofiziologice odată cu acte ideomotorii imperceptibile în momentele în care subiectul își imaginează că efectuează anumite acțiuni. Întrucât prin înregistrarea evoluțiilor de i. se pot obține indicii asupra acțiunilor gândite de subiect, unele persoane specializate în observarea vizuală și mai ales tactilă a actelor de i. pretind că pot „citi gândurile de la distanță”. *Ideograma* este curba ce rezultă din înregistrarea i. cu ajutorul ideografului.

IDIOGLOSIE, vorbire neinteligibilă din cauza omisiunii unor sunete, a unor interspersiuni și substituiri.

IDIOGRAFIC, ceea ce reprezintă singularul, unic, exclusiv și irepetabil. Asemenea i. înseamnă expresie ce există în sine într-o anumită limbă, și aie sens intraductibil. G. Allpo; i. losește termenul de i. în e-iv<i>,, rizarea trasaturilor de pei>> nji. laie întrucit acestea par a f exclusiv individuale și deci -- e.n.; rămînem la nivelul descripliv - nu sînt subsiimabile unui nunn-generic. Așa cum se prezintă nV ex. încrederea in sine, sociabilitatea etc. la un anumit individ, nu se prezintă la nici un altul. I. întrucît e singular nu poate li însă obiect de știință ci numai de realizare artistică, literară. Exagerarea opoziției dintre i. și *nomotetic* trădează neînțelegerea dialecticii: general-particular-singular.

IDIOLALIE, limbaj inventat, confuz și neinteligibil; formă a *distaliei*.

IDIOSINCRAZIE, reactivitate anormală, constînd din sensibilizarea la acțiunea anumitor factori chimici, fizici, biologici sau psihici. De obicei se folosește ca sinonim pentru *alergie*.

IDIOTIE (gr. *idioteia* — simplitate, ignoranță), cea mai gravă formă de înapoiere mentală (nedezvoltare psihică). Testele psihologice apreciază că bolnavul nu depășește nivelul mental al unui copil normal de 2 ani. Subiectul afectat de i. este lipsit total de înțelegere, posedă un limbaj elementar, redus la emiterrea unor sunete sau a unor cuvinte izolate, este incapabil să se auto-

conducă, să se apere de eventualele pericole si chiar să se hrănească. De aceea, el are nevoie de o permanentă îngrijire și supraveghere. Beneficiul educației este minim. Acolo unde se poate, se depun eforturi spre realizarea unor deprinderi elementare ale a se păstra „curat”, de a se hrăni singuri. I. este, de obicei, congenitală și însoțită de deficiențe fizice.

IDONEISM (lat. *idoneus* - apt, capabil de), denumirea doctrinei epistemologice relativiste și ne-rationaliste, dezvoltate de F. Goian și discipolii săi. În opoziție cu apriorismul și rigiditatea speculativă, i. este mereu *deschis la experiență*. I. după promotorul ei, este acea filosofie „care acceptă să-și confrunte în fiecare moment principiile cu ansamblul experienței noastre; care, din principiu, recurge la controlul cunoașterii celei mai evaluate și se străduiește constant să formuleze teoria cunoașterii idoneiste după gîndirea cea mai exigentă, adică după gîndirea „științifică”. Principiile de bază ale acestei concepții afirmă: a) caracterul sumar al adevărilor și continua evoluție a ideilor; b) constituirea cunoașterii, nu pornind de la norme fixe ci printr-o continuă reorganizare și reinterpretare în raport cu datele experienței (V. Tonoiu).

IERARHIE, caracteristică a oricărui sistem (social, psihic, biologic) de a fi structurat pe mai multe nivele dispuse pe verticală și aflate în interacțiuni de supraordonare și subordonare. I. semnifică relația între superior

și inferior, reinție de comandă și 'uiMiure (Janct), dar nu și IJiă rerui'-Tl'i d' li inferior la superior. I. nu wi' deci liniară ci inleracționistă. dar pn supune o ordine verticală a dominantelor, în psihologie, conceptul de i. este larg utilizat în considerarea nivelelor de integrai, a conceple-lir în clasificarea motivelor și sentimentelor, în dispunerea compartimentelor de conștient, subconștient și inconștient, în ordonare: valorilor etc.

IEȘIRE (engl. *ou/put*), desemnează acțiunea unui element nsupra altor elemente ale sistemului sau acțiunea sistemului asupra mediului prin intermediul prelucrării informațiilor de intrare. Informația de la i. unui sistem sau subsistem este purtată de semnalele sau mărimile de i. Există o anumită corelație între intrările și i. sistemului exprimată, în cazuri speciale, de „funcția de transfer”. Conexiunea directă reprezintă un transport de substanță, energie sau (și) informație de la intrare spre i., iar conexiunea inversă — un transport de informație de la i. spre intrare. Tendințele de decalare a mărimilor de i., față de variația în timp a mărimilor de intrare, este redusă de conexiunea inversă negativă și amplificată de conexiunea inversă pozitivă. La om, prin intermediul funcției de transfer, (operator uman general) se realizează prin convertirea valorilor mărimii de intrare. Sub impulsul constelației motivaționale infor-

rmtia este prelucrată și valorificată pe baza, matrițelor logice.

IGIENA MUNCII, ramuri medico-psihologică, compartiment al psihologiei muncii, ce se ocupă de influențele condițiilor fizice de muncă asupra muncitorului (acțiunea vibrațiilor, zgomotului, temperaturii înalte etc.). În scopul conservării și valorificării superioare a capacității de lucru i.m. prescrie recomandări asupra condițiilor optime de muncă în diferitele sectoare ale producției: siderurgie, industria constructoare de mașini, industria chimică, transporturi etc.

IGIENA MUNCII INTELECTUALE, disciplină ce se referă cu deosebire la mijloacele de evitare a surmenajului și eforturilor iraționale în activitatea de învățare școlară și în munci intelectuale în genere. În preocupările i.t.n.i. intră nu numai criteriile generale de igienă dar și probleme ale odihnei active, ale organizării și distribuirii pauzelor ca și altele de raționalizare a muncii intelectuale, cum sînt timpul de lucru în raport cu vârsta (după Prutusevici, de 5 ore pentru școlarul mic, 7—8 ore pentru preadolescent, 8—9 ore pentru tînar și mai mult de 10 ore pentru adult), poziția corectă la scris și lectură, alcătuirea orarului, însușirea și utilizarea celor mai bune procedee de studiu, formarea intereselor cognitive și științifice, apelul la *mnemotehnică* ș.a., toate în vederea creșterii randamentului oricărei munci intelectuale.

IGIENĂ MENTALĂ, an-nublu du cunoștințe, criterii, metode i procedee de ordin medical, psihologic și pedagogic \ izînd c. of-srrruera stiiuituții minlah' și /••,; -liicr, (i; i_lira>nt ranthuiifnluiii i, i (II li Vuh'U mclt' rllt'â IM t:-/; ii, 'I auraietv lAjului și a dc: >IU' u /• .i. Iiice ((normale. I.m. pornește di- la recomandările de raționalizare ;; alimentației, odihnei și efortulm, de asigurare a condițiilor < .plim- de ambianță și se ocupă, în om-tinuare, de alternața între !• - tivitarea fizică și intelectuală, de variabilitatea formelor de activitate intelectuală desfășurate, de organizarea optimă a activității școlare, administrative sau științifice, atît din punct de vedere al eficienței procedeeleor cît și a bugetului de timp, de optimizare a relațiilor interpersonale și de serviciu și de eliminarea factorilor care generează *stress* sau *surmena*]. Competența i.m. se extinde și asupra atmosferei culturale, a luptei împotriva literaturii și spectacolelor nocive, a alcoolismului și toxicomaniei ele. Principii ale i.m.: înalt randament în condițiile economicității efortului, asigurarea adaptării sociale cu maximă evitare a conflictelor, asigurarea securității individuale și sociale. Considerată sub raport psihomedical, i.m. urmărește trei categorii de obiective: 1) studiul cauzelor tulburărilor și bolilor mintale și al dificultăților în dezvoltarea intelectuală : 2) depistarea cazurilor de lulbum.ro mintală, consultații și asistență psihomedicală; 3) informui-

rea largă, și măsurile în scopuri profilactice.

ILUMINARE, sumă sau densitate a căderii luminii pe o suprafață măsurată prin *joi*. Prin analogie cu percepția vizuală în psihologia clasică, caracterizarea efectului de conștiință clară. Sinonim cu *insight* (engl.), *einsicht* (germ.) sau momentul „aha” (K. Bihler) din înțelegere și rezolvare de probleme. Sub raport cognitiv, i. înseamnă surprinderea elementelor necesare ale relațiilor dintr-o situație (problematică), prin intermediul unui instantaneu demers operațional. I. este deci un moment de salt calitativ în cunoaștere. H. Wallas a denumit astfel cea de-a treia fază a procesului creator, urmînd după incubatie sau germinație (V. IMAGINAȚIE).

ILUMINISM (it. *illuminismo* — epoca luminilor), în sens mai vechi, doctrină centrată în jurul conceptului de iluminare interioară pe căi iraționale, mistico (Swedenborg); uzual, denumire a secolului luminilor (Franța, Germania sec. al XVIII-lea) și a mișcării declanșate do gînditorii iluminiști pe linia combaterii obscurantismului religios, a dogmatismului și asuprii prin difuzarea adevărurilor științifice despre natură, societate și om, pentru libertate și ridicare culturală a oamenilor. Lenin arata că numai pe baza transformării revoluționare a societății se pot realiza idealurile de cultură și umanism. Totuși i. a îndeplinit un rol

de seamă în emanciparea culturală a maselor, în revoluția burgheză democrată, în pregătirea mișcării socialiste, în eliberarea națională. La noi, i. a fost reprezentat de *Școala ardeleană*, de generația de la 1848, de fondatorii de școli românești Heliade-Rădulescu, Gh. Lazăr, Gh. Asachi ș.a.

ILUZIE, tulburarea, mai mult sau mai puțin pasageră, a proceselor reflectorii, finalizată cu deformarea produselor acestora (imagini perceptive, intelective, stări afective, reacții motorii). Tulburarea de tipul i. se înscrie, cel mai adesea, în limitele normalității, produindu-se prin îmbinarea particularităților obiective ale ambianței în anumite situații: condiții critice ale ambianței, stări fiziologice critice (oboseală, febrilitate, trecere somn-veghe sau veghe-somn), durate reduse de expunere a stimulului, influențe ale condițiilor de lucru specifice aparatelor psihofiziologice etc. O parte din iluzii sînt datorate, în cea mai mare măsură, unor fenomene de ambianță care furnizează analizorilor informații eronate (mirajele, care sînt efectul fenomenului de reflexie totală; „frîngerea” unui obiect scufundat în apă, care este efectul refracției; iluziile meteorologice etc.). Kfctele deformatoare ale i. pot fi contracarate prin explicarea fenomenului, adaptarea la situația critică, formarea atitudinii critice fiță de deformare, utilizarea unor cadre de referință, etc. Gh. Zapan

a constatat că în activitatea profesională unele i., ce par a fi generale, sînt înlăturate, datorită exercițiului cotidian în măsuri și manipulari (strungarul nu are o serie de i. spațiale). Sînt situații cînd i. constituie simptome ale unor tulburări patologice de natură somatică sau psihică. După natura și nivelul produsului psihic deformat, se distinge între i. *perceptive*, *mo/orii*, *intelective*, *afective*, *mixte*. Cele mai multe studiate sînt i. *perceptive*, în cadrul acestora fiind cunoscute i. *optice*, *auditive*, *ponderale*, *haptice* (tactile), *cutanate*, *gustative*, *olfactive*, *mixte*. Dată fiind importanța efectelor lor asupra activității i. *optice* s-au bucurat de cea mai mare atenție din partea cercetătorilor. Dintre acestea, cele mai reprezentative sînt *formele ambigui* și i. *optico-geometrice*. *Formele ambigui*, numite și *figuri reversibile*, nu prezintă distinct figura (obiectul) și fondul percepției, astfel că fiecare componentă — privită fix un anumit timp — poate deveni alternativ cînd figură, cînd fond; intervine în acest caz fenomenul de reversibilitate. I. *optico-geometrice* constau în modificarea proprietăților geometrice ale figurii date — mărime, formă, direcție — cînd sînt adăugate linii sau alte elemente la figura de bază: intervin fenomene de contrast, inducție, iradiere, închidere în interiorul altor figuri, supraevaluarea anumitor parametri, transformări intramodale, la nivelul analizorului vizual etc. Dam hi continuarea citeva

exemple de l. perceptive. I. *Miilh. Lyer* constă din faptul că două linii egale, din care una avînd la capete unghiuri deschise iar la alt. unghiuri cu liniile spre intern •• par a fi inegale din cauza efectului de cîmp comprimat sau dilatat. I. *oculo-girală* se referă la impresie, tic deplasare a unui punct lumin. în întuneric. I. *lunii la ori.*: ce pare mai mare decît la zădărnici din cauza unui efect de apărare-distanță mai mică la orizont. T. lui *Aristotel* constă din imprimarea între două degete încrucișate. ce țin o bilă, în absența controlului vizual, par a fi două bile identice cînt contractul se face cu părții exterioare ale degetelor care. << regulă, nu ating un același obiect

IMAGINAȚIE, proces psihic secundar, solidar și analog cu gîndirea, de operare cu imaginile mintale, de combinare sau sruccție imagistică purlînd asup realului, posibilului, viitorului și tînzînd spre producerea noului în forma unor reconstituirii intuitive, a unor „tablouri” mintal., planuri iconice sau proiecte. „YumU o caracteriza ca „facultatea de a reprezenta în mod viu obiecte sau facultatea de a inventa, de a concepe”. Th. Ribot definește i. ca „proprietatea pe care o i. imaginile de a se asambla în combinații noi”. În psihologia contemporană, i. nu mai este referită la actul elementar al reprezentării (v.) reproductive, deci la fixarea și evocarea vie a unei experiențe; în forma imaginilor, ci este limitată ca pr;ees și prodn. < < restructurării experienței, al de-

pășirii ei prin imagini noi ce mi aparțin memonei, deși titot' una memoria este rezervorul i. Chiar atunci cînd i. reconstituie un real, pe baza unor descrieri verbale, și a altor indicatori indirecti, ea nu se confundă cu amintirea concretă întrucît nu rezultă dintr-o percepție ei este o reconstrucție, nouă cel puțin pentru subiect. G. Baehelard remarcă: „prin imaginație, noi abandonăm cursul ordinar al lucrurilor. A percepe și a imagina sînt tot așa de antitetice ca prezența și absența”. Prin „dinamism evocator” și prin faptul că urzeala imagistică, la care se ajunge, nu este trăită ca im eveniment, ce face parte din experiența subiectului, construcțiile de i. se deosebesc de amintiri. Acestea sînt întotdeauna retrospective pe cînd compozițiile i. sînt prospective sau atemporale. În ordinea transformării reconstitutive sau constructive, i. este paralelă cu inteligența, întrucît poartă asupra unui necunoscut pe care îl depășește compensator sau anticipativ. I. este, în acest sens, al depășirii realului, sinonim cu fantezia. În actul creator, i. și inteligența se corelează strîns. J. Dewey considera că fantezia servește la extinderea și completarea realului. Originea i. rezidă în muncă, din care se extrag scheme transformative, ce vor sluji minții pentru a transforma datele experienței sub impulsul unor dorințe și în raport cu un scop. Marx a semnalat, ca atribut specific uman, capacitatea de a construi inițial în minte și apoi

1

transpune în practică. La arest nivel, al „operării cu imaginile”, i. se dezvoltă ca o formă a apariției a inteligenței (J. Piaget). Depunzind de imeritorizant-a acțiunilor materiale, de constituirea grupurilor și grupurilor operaționale (J. Piaget), de implicarea unor operatori verbali (H. Wallon). care, după opinia noastră, pot avea funcție de „vehiculatori” ai imaginilor, rămînd însă disimulați, în „spatele” lor, iar nu evidenți ca în cazul gîndirii abstracte. Spaiu a demonstrat existența unei gîndiri concrete, prin imagini figurale, dotate cu valențe conceptuale. Noi am adoptat denumirea de imaginație conceptuală pentru o formațiune cu o evoluție inversă celei ce este denumită „concept figurat”. Această tendință de identificare a ideii și imaginii nu se poate însă împlini decît în cazul cunoașterii lor și relațiilor geometrice. În rest, imaginea ca formațiune continuă și compactă, structurată spațial, rămîne deosebită de ideea abstractă. Nu este însă posibilă o gîndire care să nu implice imagini, extrase din experiența senzorială sau derivate din construcții abstracte, ca ilustrări, concretizări ale acestora (P. Meyerson). În consecință, gîndirea logică și i., după cum observa Th. Ribot, sînt complementare și, sub anumite aspecte, solidare pînă la identificare. Totuși nu există suficiente argumente pentru a dizolva complet i. în gîndire, așa cum procedează o serie de autori americani. Faptul că

i, evoluată implică și simbolismul verbal, iar imaginile suit, uneori, descompuse prin abstractizări reflectante și reconstituite pe baza do scheme logice, nu justifică ignorarea faptului că în timp ce gândirea tinde spre polarizarea conceptuală, spre construcția ideatională, teoretică, avînd ca modalitate definitorie raționamentul, i. tinde spre o plenitudine intuitivă, mentală, spre construcții similisenzoriale complexe și intuitive, eliberate de orice reglementare (fantezia transformă imposibilul în posibil ideal), forma definitorie a i. fiind combinatorica nestînjinită, ce duce la proiectul imaginai", la un construct dotat în plan mental cu concretitudinea realului, oricît ar fi acesta de îndepărtat de datele obiective. Gîndirea operează mai mult pe verticala inductiv-deductivă în timp ce i. se deplasează pe orizontala situată la un anumit nivel între concretul perceptiv și abstractul logic, operînd de predilecție prin analogie și transpoziție. Desigur i. poate uza de toate schemele operaționale ale gîndirii logice dar în acest fel ea rărnîne o speță concretă a acesteia în timp ce specific i. sînt operații ce ar putea fi considerate ca paralogice, prezentînd o varietate și o mobilitate excepționale. A. Osborn a inventariat o serie de *procedee* ale i. dar nu considerăm că se poate încheia vreodată inventarul, întrucît i. își constituie operațiile „din mers”. De la modelul asocierii-disocierii, al analogiei și metaforei,

indicai" de Tli. Kibot, („••n otarile au relevat în operativitat- i imaginativa forme tot mai complexe și variate, implicînd reorganizări de structură, ci-iiitui tematiche în ordinea interacțiunii, dintre subiect și lumea sa, inii tații, identificări, condensări, deplasări, simbolizări etc. toate pornind de la conceperea i. i. i fiind procesul psihic cel mai st ii n» corelat cu toate celelalte procese psihice și ca exprimînd fidel dinamica personalității. Dealtfel, tehnicile proiective studiază dinamica personalității prin intermediul produțiilor imaginative și deci, permit și o explorare nemijlocită și a i. Teoreticienii comunicării prin imagini au elaborat conceptul de sintactică imagistică. Aceasta nu este o simpla reproducere a sintacticii lingvistice. Sub raportul preciziei, combinatorica imagistică este inferioară celei verbo-conceptuale dar este mult superioară din punct de vedere al posibilităților și al plasticității. Schematizînd, gîndirea corectează aglutinările și sincretismul imaginativ, iar i., prin bogăția ei, suplinește lipsa de materie și de dinamism a gîndirii. Forța prolifică a sintacticii imaginative nu se explică numai prin polivalența imaginilor, fiecare din ele prezentînd o multitudine de însușiri, fiecare însușire devenind un punct de contact sau de corespondență cu altele. Filația și metamorfozele imaginative trebuie puse în legătură și cu alte caracteristici ale imaginii, care însă, la rîn-

dil lor, nu sînt explicabile decît în contextul întregului sistem psihic uman. Fidel perspectivei fenomenologice, Sartre scrie: „*Caracteristica esențială a imaginii mintale este un anumit mod pr care-l are obiectul <!>• a ii e.li^cn* în însuși sinul pvc:entei sule.*” Vei intervene o sinteză a timpurilor și o coordonare a lor. Alain aprecia că rolul deosebit al i. în situația exactă în timp se ralo-rește facultății speciale a acesteia de a cumula, și a reconstitui timpurile. Ed. Claparede arată că funcția principală a i. este „*prepararea viitorului*”. J.I\ Sartre observă că în percepție obiectul este „întîlnit” de conștiință, pe cînd în i. conștiința este aceea care își „dă” un obiect”. Această construcție a irealului printv-un real mental cvasiconcret implică colaborarea psihismului în totalitate sa și are ca ax generator interacțiunea dintre afectiv și cognitiv. În această privință cea mai importantă particularitate este *izomorfismul, concordanta, congruența dintre dinamica afectivă și urzeala imaginativă sau mai bine zis conținutul imaginat*. Xe explicăm această corespondență sau echivalență prin aceea că în i. se exprimă nu numai segmentul energizor, ci și segmentul direcțional al motivelor. Interesele își recrutează perpetuu, imaginativ, obiectele lor. Constructele imaginat sînt de cele mai multe ori propriomotivate. Stările de expectanță generează imagini corespunzătoare.

în plan imaginativ apar obiectele și evenimentele corespunzătoare dorinței, speranței, invidiei, dragostei, urii, geloziei, fricii, grijii, recunșt mtei sau răzbunării, mulțumirii s:m nemulțumirii, plăcerii sau neplăcerii, succesului sau insuccesului. Șocurile emoționale- pot genera fan-tasme, viziuni cvasionii iee si <_vasialueinatorii. Dugasconstată și o corespondență de ritmuri între i. și afectivitate: „Faza de exaltare a sentimentului corespund» fazei de imaginație constructivă, faza de depresiune emoțivă, fazei de i, destructivă și disociativă.” Psihologia dinamică a lui K. Lewin sugerează cel mai bine „structurarea în cîmp de tensiune” a unei astfel de intermodelări a afectivului cu imaginarul, pentru că este o intermodelare, mai ales în planul i. artistice, iar nu doar, așa cum încearcă unii psihanalizști s-o dedească, o univocă transpunere a dinamicii afective în plan imagistic. Ribot pune problema motivării însăși i. ca rezidind esențial în „trebuința invincibilă a omului de a reflecta și reproduce propria natură în lume.” Acordînd emoției rolul de ferment al creației, Kibot atrage atenția asupra faptului că la baza asocierilor-disocierilor sînt relații emoționale de tip preferențial sau repulsiv, că analogiile pot fi primordial emoționale (stări sau sentimente similare), apoi devenind imagistice. I. ca funcție de sinteză (St. Zissulescu) poartă însă, după cum arata

Kibot, și asupra înseși slarilor omoționalale. (*. Duiaiul ci in.li'de l-i finalmente i. „im est” ultecxu Lj acel proiect la cai.” ivpre- /..ntările l la-a asinu!;u; și modelate do 'atr<: ini- peiativele și pulsiiimle subiec- tului”, linlo, III piineipal, piucul do voleio ai lui S. i”rt”ud caii, admilind existența unor pulsioni, enormii libidinale, un- s.iuni iibi.ro, aliate !,i inter-.. r;ji :. unalicolui ou psihicul, ara,”• I”NŞ[ea, de ie^ulă, puisuiude Inul să se „inves!< -.sca”, l. i;in- dll->C (io O Iepie/uiHaio Sail do liii grup do reprezentări, clo -'biee- to hau evenimentele. In alți Kr- meui, pulsionile se proiectează, variabil, în imagini iare persiă ca a tare înlr-un einip al incon- ştionttiui, conceput ca fiind emi- iianionto rlinamic, spontan, cuii- fhctual. Jvndent că proiectarea atingo și sfera conştientă, do. inulo dorințele cu un scop eUir obiectivat. „Viața noastră psi- hică”, scrie S. Froud, creșto din contrastul diiUro lealitate si îm- plinirea dorințelor.” In determi- nismul inlrapsihic freudian, cu toată unilateralitatea și caracte- ml său ipotetic, găsim o scrie do indicații și sugestii ce se re- feră nemijlocit la i. Am putea însă califica contribuțiile lui Freud ca re/uliind, după opi- nia noastră, dintr-o impresio- nantă imagine a i. l/apr cse că procesul intervine in toate instanțele (inconștient, subcon- știent', cCn.-licnt) la toalo ni- At-lclc de integrale (sirio, eu, su- l'riieu) si sint escioial suburdo-

riale economiei libidinile (c,n'i- l,"l isicij, fiind impli :ile ii; p. \r>'zâ sau oonttiubind prin i,< lii;u'ea caiharsisuli: și pini n P'il:..i;io, la lionic>-.la/ie. | • a'-"astă pfivip.țâ trebu'e ; , .. li.ă si-uu.ii de f-i-ij'!": incoir: Udei al deosebiri dintre liua^e v, și (:;iiliuuturile di' ;!":vL cu '- lii ao' >tri sint asoi iiiiie, alt fol spu. •ii \Mii-i(ei încărcaului C:J:l:l'': co-al'ei.l i)-e a di\ -e:-.seior ;"; gii, l,i. tlivei <: ivTs.iane (\). Săhi" nu), (onsid.riiul și sensul ;i'c- tiv al imaginilor, vom ijji;-?e^< • mai iiiiie u.ii'ăți'e valorice'i;uo- 'loii..d.-oognllivo ee se cer i.u."iY i. < fi împliniU; (1). J.iii'iLP.ei, dacă wnn i'dăuga, și i.ierpr.'t!:- rea. mconșieiitiuii ed fiind un limbaj al cărui discurs se ba- zează pe o strucluiă, care nu este consubstanțiala cu/ni con- știent, conservindu-și „altoi ita- tea”, vom ajunge la concepere,, interacționistă v, proceselor' i. și depășind subiectivismul psiha- nalitic, dincolo de intevaciuniie infrastrueturpe, vom conside- ra determinante iiHeraeUuniio subiect-mediu, persoană-istovie. Freud are meritul de a fi ampla- sat i. în contextul macrosisLe- mului de personalitate și de a îi relevat rolul ei în constituirea și exteriorizarea personalității. Aceasta se leagă de centrarea, pe vise ca „via regia,” în dezvă- luirea inconștientului și care sînt date și ca prototipuri ;!"; i. în oricare din ipostazele ci. T.tu.;i. „sintactica.” vis-ului ci forma piimară tio i. eMe dernivi de luat iiii seamă. IehidoU i;u;

I

visele se bazează ljo exponenta subiectului, dar ele înșii" consti- tuie la rîncului lor, experiențe -u- biective ce se integrează în ex- periența profundă a subiectului. Ceea ce psihanaliza accentuează este caracterul criptic, de sim- bolizare ioane îndepărtată de pulsionca originală, a viselor și a oricăror altor construcții ima- ginare. La aceasta duc mecanis- mele de apărare (v.) ii *eiinti* printre care, în legătură eu i, sînt de amintit: fantezia, inle- leasă ca realizare imaginară a dorințelor frustrate; sublima- rea, ca satisfacere a dorințelor frustrate prin proiectarea și efec- tuarea altor activități, de cu to- tul altă natură. Sublimarea este deseori invocată pentru a ex- plica i. *creatoare* în orice domeniu de artă, știință, organizare, pre- supunînd fără demonstrații că orice creație își are un prim movens în pulsioni bazale ce au fost deplasate și convertite, simbolizîndu-se într-un alt mod. Încercările de a explica expan- siunea i. *creatoare* într-un do- meniu, prin sublimare sau prin necesitatea compensării și su- pracompensări complexelor de inferioritate (A. Adier rămîne însă foarte neconvingătoare. Mult mai reușită este relevarea de către A. Adlcr a imaginii ideale despre sine și în genere a modelu- lui ideal în care i. își dezvăluie odată cu capacitatea de selecție și asimilare, valori'ă și pe aceea, de reglare a personalității in or- dina aut<"doveiuni si j.aiorie-

pășirii. Dorințele nasc imagini si combinatoriu! imagistică, dar psihanaliza nu acordă însemnă- tate faptului că imaginile; înseși își recituează suporturi afec- tiv și transfoijnă motivația și trăirile alecliv. Or, in loraieca "inoțiilor artistice, moi ale și in- flectu-ile iactorul inductiv est" i.; după corcelării' lui Stanis- lav-ki, imjirepuările presupuse, deci imaginate, sînt cele ce de- clanșează și iitretreui emoția see- nică. M. Kalea observă: „I'rin- li t<u-'-piiL'rea imci'finalira „în situai ui celor ce ii" solii iiii asis- tență morală >e poate ohjiic îm- părășirea cuioliitor.” CJ. Du- easse arată că în cazul *empalici* „ne introducem pe cale imagi- nară în altul”, momentul afectiv de simpatic fiind ulterior, f. l'iol'u a demonstrat experimen- tal că comportamentul simulat se însoțește cu anumite stări emotive ce pot li relevate prin indicatori obiectivi. în baza cer- cetărilor pe actori, S. Marcus conchide: „Realizarea identifică- rii cu modelul se produce pi in intermediul proceselor cognitive (percepție, asocieri reproductive și imaginative) care lii rindu-le, declanșează stări afective.” Dacă este să luăm în considerație „ponderea proceselor psihice par- ticipante în empatie, greutatea specifică cade pe procesul ima- ginativ, pe actul înțelegerii și nu pe cel afectiv". Deci, i. nu cite un simplu derivat al stări- lar afective ci dparo, ia formele ei evolute, ca modelare ii. rolu- rilor pe c-iiio nubiiictul le asinii-

loază din câmpul social și tinde să le îndeplinească. Toate acestea nu duc la o disociere dintre afectiv și i., dar tratează acest raport mai nuanțat și într-o ordine a reciprocităților. L. Ygotski recunoștea că i. este „extrem de bogată în momente emoționale” dar acestea, mai a'es, în reverie, notind că „legătura cu stările emoționale nu este sau nu reprezintă baza exclusivă” a i., care nu se epuizează prin această formă, cu atât nu mult cu cit, scrie L. Ygotski: „Dacă vom analiza forma i. legată de inventivitate și de invenția activă aplicată realității, vom vedea că aici activitatea i. nu este subordonată capriciilor subiective ale logicii emoționale.” încercînd o sinteză fără a ține seama de nivele, J. Bernis notează: „Impulsul dă naștere imaginii unui eveniment posibil care satisfacînd dorința îi mărește forța. în schimb, imaginea stimulată arată obiectul dorit sub diverse aspecte, toate seducătoare, diversele nuanțe ale sentimentului derulîndu-se uneori contradictoriu.” De aici, atracția mai mare pe care o exercită asupra subiectului obiectul-fantomă în comparație cu obiectul real. Deci intercondiționare: „imagine și sentiment în perpetuă reacție, sînt două elemente între care este greu să afli cine este cel care are inițiativa”. A. Gide consideră că „omul încearcă ceea ce-si imaginează că încearcă (liaieste emoțional) și în domeniul sentimentului realul im se dis-

tinge de imaginar”. Mulți psihologi au teoretizat indisciabilitatea dintre subiectiv și obiectiv, dintre ireal și real, dintre existent și fictiv în planul i. Un scriitor de subtilitatea lui A. Gide pare însă să precizeze „în domeniul sentimentului”, deci acolo unde trăirea emoțională iuz>> nează cu împrejurările reale M fictive. O astfel de fuziune du,i la extrem intervine ca atae numai în vise, parțial în reverii. Dincolo de acestea, în stare de conștiință, lucrurile se schimbă. De fapt H. Rugg (1965) apreciază că locul adevărat al i. este o situație de graniță sau punctul de despărțire al conștientului de inconștient. Formele evoluate în i. nu mai pot fi puse în categoria fenomenelor incongruente din punct de vedere gnoseologic. Cu toate aporturile venite de la inconștient și manifestate spontan, discriminarea între real existent și ireal, fictiv, posibil, se constituie la adultul normal tot așa de spontan. Diferențierile lui Vigotski, arătate mai sus, se explică desigur prin aceea ca formele superioare de i. se emancipează parțial de reglajul brut emoțional și intră într-o măsură mai mare sau mai mică sub regia organizării și conducerii voluntare. Se pare că un astfel de reglaj intenționat, conștient sau semiconștient, se impune cu precădere în i. orientată obiectual și cuib t inet iv. S-ar parei chiar cii se pot detașa di'iiă :uib"-l.in/..

reiale ale i. ca in cazul ci -4

inței de sine și a conștiinței de lume. într-una, subiectul plonjează în sferile propriilor trăiri și suportă influențele mediului, în cealaltă subiectul nu este pacient, ci agent, el se implică în mediu și-l transformă nu conform logicii ilogice a propriilor trăiri, ci conform logicii acțiunii și realului. Opera de artă, invenția tehnică, sistemele ipotetice de teorie științifică, planul activității practice, nu poate fi efectul simplu, spontan al jocului imagistic, pentru că implică proiectare strategică, organizare amplă și multiplanică, convergență etc. De aici, necesitatea fixării scopului, a căutării punctelor de sprijin, a dirijării secvențiale, a proiectării mintale, în genere a efortului voluntar. Bernis notează: „I. este experimentare mintală, spirit orientat spre previziunea apropiierilor și excluziunilor, pe care are puterea să le prezinte înainte de a le justifica.” Deci, aici participă cu necesitate subordonarea la obiect și condiția acțiunii deși, cum recomandă Osborn, cuteganța trebuie maximal stimulată sub semnul dictonului: „totul este posibil”. Fapt este că în susținerea i. *constructive* cu destinație obiectiv-productivă, intervin nu numai structurile motivațional-afective, preferențiale, ci și activările tonice (V.N. Miasîșcev, D. Lindsley), care fiind nespecifice sînt și neutrale. într-o operă de artă se mai pot identifica preferințele și respingerile autorului, dar într-o in-

venție tehnico-știi.utiică, aceea se estompează, dispar. Simondou arată fă *imiulii* presupune compatibilizarea unor structuri heterogene și punerea lor în raporturi funcționale. Deci relația subiectului cu obiectul este mijlocitoare, scopul fiind corelare interobiectuală. Sartre și apoi Pli. Malrieu, au arătat că i. dispune de „puterea de a, depăși prezentul printr-o enormă extensiune a câmpului de conștiință”. Sursa acestei depășiri este opoziția în subiect dintre imperfecțiune și corectitudine, dintre disparitate și coerență. După Ph. Malrieu, i. „este conduita care realizează maximum de identificări posibile între termeni ireductibil opuși. Ea stabilește între ei corespondențe, numai făcîndu-i să participe unul la altul într-un fel de fuziune, dar descoperind între ele analogii, ce se pot situa pe trei planuri:... afectiv... perceptiv sau reprezentativ... funcțional...”. în mit, i. „construiește o lume în care nici un element nu este străin față de altul”. în mitologie, dar întrucîva și în artă, preocuparea de punere în corespondență, de alcătuire, dincolo de aparențe, a unui tot coerent, face foarte relativă granița dintre posibil și imposibil. Aceste categorii gnoseologice sînt însă și istorice. într-un sens pozitiv ceea ce rămîne sub semnul miracolului este trecerea unor segmente din imposibil în sfera posibilului. Pentru aceasta, nenumăratele disponibilități generate de i. și

depozitate într-o sferă a ficțiunii, reprezentă în condiție necesă; știința și tehnica, organizarea și practica nu se pot însă dispensa de selecție după criterii de plauzibilitate (G. Polya). Reflexia critică intervine pe tot parcursul și al gândirii creative (li. Hilgard). Aceasta funcționează însă ca o cenzură și introdusă de la început, poate îngreuna și limita demersurile ei, ca și stilul apropiat acesteia, de producție intelectuală divergentă, postulat de J. Guilford. Deci, raționalizarea este necesară fiind direct corelată cu eficiența, dar în ordinea productivității ei este dăunătoare ca și teama ce însoțește autocenzura (A. Osborn). Pentru J. Piaget, creativitatea este sinonimă cu *creativă*. Ajungând la concluzia fermă, că i. este procesul psihic predilect al creativității și fiind puși, practic, în fața sarcinii activării ei și asigurării unei cote superioare de originalitate a ei, psihologii contemporani au avut de înfruntat un ghem de contradicții. În primul rând, i. era concepută ca o activitate individuală, intimă, cu performanțe accidentale, or, acum se pune problema cooperării de grup și a concentrării tematice. Succesul creativității colective este printre altele și o confirmare a originii și dependenței social-istorice a i. ca formă de comunicare culturală cu lumea, derivată din imitație (Taine, H. Wallon), din tendința de a fi ca altul (Malrieu) și de a face ca altul,

dezvoltată optim ca o conduită simbolică în joc (Piaget, A. Lijblinskaia, F. Jvünulfencko), evaluată mai complex prin includerea în muncă (Istomina), prin consumul de artă, prin învățarea ce ar putea aduce, ciuapa opinia psihologiei contemporane. mult mai mare contribuție îi formarea i. *irative*. J. Moreno a relevat creativitatea ca un, din dimensiunile relațiilor interpersonale. A fost demonstrată dependența efervescenței i. de climatul psihosocial, de stilul de conducere a colectivelor ca și de perspectivele generale ale dezvoltării sociale. Prinsă într-o rețea de comunicare, i. se activează conform propriei logici de constituire și câștigă atât în planul inserției grupale, cât și în cel al realizării individuale. Dar activarea organizată a i. nu poate fi obținută decât prin inducție voluntară, în timp ce, tradițional, erupțiile creatoare ale ei erau considerate a fi spontane, dependente de stări de inspirație ce nu puteau fi programate. I. *voluntară* este un fenomen real dar nu este niciodată i. pur voluntară. I. *voluntară* este superioară prin focalizare și conducere conștientă, dar, după majoritatea opiniilor, mai săracă, schematică prin conformarea la modelele raționale, mai puțin liberă, mai puțin originală în elemente dacă nu în ansamblu, decât i. *neintenționată* (și aceasta relativ involuntară), care beneficiază din plin de aporiturile inconștiente. Xu se poate

trece cu vederea faptul că efortul voluntar este deseori însoțit de stări penibile, nefavorabile pentru planul fantezist. în consecință, în sistemul lui Osborn, intenționalitatea și reglajul voluntar au fost reduse la elemente ale unui regim de punere în funcțiune, finalizare și întreținere a activității ei, astfel încât să se obțină o maximă hiterconmmi-careconștient-meonștient (II. Willis). Se vorbește despre „o sinteză specifică între disciplina intelectuală și abandonarea imaginativă” (M. Covington, 1968), despre „inducerea deliberată a unei stări de conștiință alterată în care structurile obișnuite și convenționale ale experienței sînt sfărâmate” (F. Barron, 1963), despre amplasarea procesului ei în regim de „conștiință periferică” (A. Koestler, 1964) sau de „conștiință prefocală” (L. Thurstone). K. Hartmann, L. Kubie ș.a. preconizează antrenarea proceselor preconștiente în imaginare, iar E. Kris (1952) lansează, în legătură cu i. *creatoare*, formula „regresie voluntară și temporală în slujba eu/ui”, în sensul de regresie la procesele primare, inconștiente sau preconștiente ce au un grad mai mare de libertate și flexibilitate. în legătură cu aceasta se recomandă „acceptarea provizorie a impulsurilor primare”. în consecință, prin regresie la nivele inferioare, unde combinatoarea nu se supune restricțiilor logice, urmată de o revenire la reglate și control logic (G. Smeidler, 1965), prin

I alternarea concentrării și relaxării (A. Osborn, 1965), prin echilibrul dinamic dintre iniplcare-detașare, luciditate-abandooii (J. Bruner, 1965), se urmărește o fuziune a experienței interne cu cea externă, o integrare multinivehiră, infrapersonală și interpersonală (A. Maslow, 1959). Cea mai sugestivă din prezentările fazelor procesului i. *creatoare* aparține lui Wallas și indică ordinea: *preparare, incubație* sau *germinație, iluminare și elaborare* sau *verificare*. Ceea ce germinează în sfere extraconștiente ajungînd la noi asocieri și restructurări este desigur o tematică indusă conștient de la început pentni ca după un timp, să intervină iluminarea ca o conjugare a activităților inconștiente și conștiente, în felul acesta, i. *creatoare* apare ca o manifestare a personalității în lume, ca răspuns original la solicitările și necesitățile de progres ale mediului social. Dacă imago-ideația originală nu este rezultatul unei suprasolicitări a funcțiilor conștiinței și a gândirii logice, acestea apărînd numai ca momente în dinamica integrativă a sistemului psihic, în relație cu lumea, atunci cum se poate asigura productivitatea valorică a sistemului psihic și în speță a i. ca proces psihic multinivelar, întreținînd cele mai strînse relații cu toate celelalte procese psihice? Răspunsul a fost dat în cadrul elaborării teoriilor creativității și constă în principal

în două secvențe: 1) *însușirea și antrenarea operațiilor (procedeele) de i. creatoare, și 2) formarea motivelor și atitudinilor creative.* Scriitorul englez Somerset Maugham a intuit faptul că i. „se dezvoltă prin exercițiu și contrar credințelor comune este mai puternică în timpul maturității decât în timpul tinereții”. A. O. Osborn a înarmat pe participanții la cercuri creative cu un cât mai mare repertoriu de procedee euristice și imaginative astfel înțelegându-se în fața fiecărei teme aceștia să încerce, nud pe rând, fiecare procedeu combinatoric. Gordon și-a întemeiat *sinectica* (v.) pe un sistem de analogii. Totuși i. creatoare nu este reductibilă la o tehnologie. Pentru a genera combinații valoroase este necesar ca înseși motivele și atitudinile interiorizate să reprezinte valori, l' h. Malrieu demonstrează că efectul B. Zeigarnik se manifestă și în plan imaginativ prin atitudinea imperioasă de desăvârșire a acțiunii, de împlinire a structurii. Dealtfel, creativă se dovedește a fi nu motivația utilitară (ce nu poate avea în i. decât efecte compensatorii) ci motivația cognitivă intrinsecă (curiozitate, interes), cea estetică și de creștere. Neîmpăcarea eu banalul, opoziția față de rutină, nonconformismul și nmi-convenționalismul, sentimentul noului și aspirația spre originalitate sînt numai unele din atitudinile creative ce I trebuie sugerate și formate, pe

termina fenomenul de i. creatoare. Contradicția dintre dezvoltarea liberă, nelimitată a procesului i. și cenzura critică a i-o-i înălțurată de A. Osborn prin inducerea unei atitudini de reținere a criticii în momentele d* producție imaginativă și priii înțercicerea criticii în grupele de creativitate. Ulterior, noii-idei, care trebuiau să fie cît mai multe și mai variate, sînt examinate și triate critic de un grup aparte. *Din toate cele ară/a/v rezultă că în cadrul sistemului psihic uman i. se dezvoltă ca un subsistem tributar tuturor celorlalte subsisteme, dar individualizat prin strategia transformativă și combinativă, alternînd dezorganizarea și reorganizarea, disruptiia cunoscutului și forțarea corespondențelor ipotetice, succesiunea și simultaneitatea, comutarea semnificațiilor și generarea de noi semnificații — în ordinea construirii, sub imperiul necesităților acțiunii, a compensației, în genere a echilibrării cu lumea și cu sine, a unor ansambluri dinamice de imagini ce simbolizează necunoscutul din sine și din lume, absentul, posibilul, componentele complimentare și necesare ale vieții omului ca personalitate, deci ca membru al societății. I. exprimă cel mai -pregnant și acut unitatea și coniu-dictia. mai ales cea dintre stihiei' și obiect. Strict tributară reilei -tării realității, din care își c\ trage unitățile și schemele, într-o și mai mare măsură tribulăiă față de sistemul social, de ivla-*

fii, scopuri, modele, ceiinlr și perspectivi', mai ale, ideologiie, { creatoare se opune, prin in.ă,i natura ei, rialului, încercînd sa realizeze deplin scopurile și valorile, să opiiim'i/e, z,î determine mereu un altceva -' im altfel, în fond, subiectul, prin i. sa, opunînd lumii obiective, lumea sa subiectivă, formulată în termenii de completitudine a unui real, dar care numai parțial, înto-deauna parțial, se transformă în realitate. De aici și situația ambiguă, paradoxală a i. ca facultate a subiectului pragmatic, cognitiv și axiologic. Fără extensiuni și disponibilități imaginative, acțiunea, cogniția și valorile sînt paralizate, subiectul devenind steril, incapabil să prospecteze și să se prospecteze dar dilatarea și închiderea i., încercarea de a substitui acțiunea cu proiectul, cunoașterea cu supoziția, valoarea cu trăirea autistică, deconectează și înstrăinează pe subiect de lume, ceea ce se echivalează cu un fenomen de patologie psihoindividuală și culturală. Problema ce se pune în legătură cu i. și pe care o pune într-un mod specific (al anticipării și disponibilităților) în-săși i. este aceea a echilibrului optim dintre gestiunea personalității și participarea ei activă la viață și progres. Continuînd analiza în termenii piagetieni, problema este aceea a echilibrului dintre asimilare și acomodare și a coordonării dintre centrare și decentrare. I. debutează prin-

ti o aciiit tentiaie :mi . ubiectli- / izare. LOirtruire a cev.i ia lor intim . >jiu l tix unei logici. .Jl' nu e>te nu i exclusiv cognitivă, ni(i exclusiv afectivă, ci este integrat iv personală sau grupală, dar apoi visele se raționalizează, reveriile se transformă în resurse de energie și sugestii, proiectele originale trec în lapte de creație, cu un cuvint, urinează decentrarea ca extrapolare iu proiect realizabil și, finalmente, în realizare obiectiva. Discutînd i. la nivelul economiei personalității este necesar să se țină scama de relativa autonomie și continuitate a procesului i. Desfășurarea continuă a i. se prezintă la diverse niveluri de organizare dar întotdeauna implică anumite convergențe tematice. B. Ananiev a denumit „*imagini de sprijin*” acele imagini ce ocupă un loc central în desfășurările imagistice, în jurul cărora gravitează și de care se leagă toate celelalte. Este un model, caracteristic mai ales pentru i. artistică, dar valabil în genere pentru ceea ce sînt tendințele de autoorganizare ierarhică. Corelativ, intervine și relativa autonomie, explicată atît prin interacțiuni interne cît și prin desfacerea succesivă a implicațiilor ce intră în joc, ceea ce duce la o logică a procesului de i. B. Teplov observa că față de caracterele sau situațiile imaginate, creatorul de literatură nu este liber să decidă oricum, întrucît personajele „trăiesc” în mintea sa și se comportă conform propriilor trăsături, ast-

fel încât s-ar părea, încep; ud dmtr-o anumita ta:ă, citatorul „asistă” la „ilrlLiil irnatrinativ”, pe care l-a inuir.it, il-jr tiu iară a „descifra” i-venimeii ele și a le conferi relief și coerență. Această situație este eu atât mai pregnantă în domeniile i. tehnice și științifice, T. Creții a elaborat o modalitate semnificativă a i. științifice, i. geometrică, particularizată prin puritatea figurată a imaginilor ce au ca atare și semnificație de concepte, prin cinetismul și transformabilitatea lor conforme unor operații sau reguli specifice, implicînd un control logic riguros, dar conservînd un caracter ideal, degajat de substanțial, transformările fiind reversibile și virtuale. W. Mills a atras atenția asupra rolului i. *sociologice* în constituirea obiectului științelor sociale. O covîrșitoare importanță are i. *tehnică* în civilizația contemporană. Dealtfel, toate domeniile de activitate prilejuiesc constituirea unor forme specializate de i. și aceasta, cum menționa Lenin, chiar în sfera abstracțiunilor matematice. Cînd se vorbește despre i. sau fantezie științifică se are în vedere, atît modelarea mentală concretă a relațiilor științifice concepute abstract, cît și operarea liberă, anticipativ-ipotetică cu datele și codul științei. Ca orice alt proces psihic, dar mai mult decît oricare, i. se constituie printr-o istorie a sa și acumulînd achizițiile acestei istorii. Neîndoiebnic i. se dezvoltă după mo-

dele socioculturale, fiind tiii.n tară bicalnici țî secuului „iil din purii;t de vedere al conținului iiii cît și a stilului. în existent individuală subiectivă, continuitatea și asamblarea imagis'ică <\ • liness, ca foi niatnme permanent.”, un *imaginar*. T<-micimi, cu amintește despre caracteri/au-a dată de Tain<- spiritului ca po. lipier de imagine, a fost an-editat de J.P. Șartre și re referă în prii cipal la fondul, domeniul creat de i., care se integna/a în realitatea psihică, deși nu est.-un echivalent al realității obiective, implicînd iluzie, ficțiune, o lume aparte, corolar noematic (referențial) al i. Această lume imaginară este opera subiectului. dar este totodată o modalitate de a fi (omul-proiect) și un ansamblu ce mijlocește relațiile cu lumea, pentru că imaginarul, scrie Ph. Malrieu, „este totdeauna puțin un instrument de divinație... un factor de investigație și de depășire”. Considerat secvențial ca „repriză, situație a imaginilor spontane într-un' c-idru ce le conferă semnificație”, imaginarul nu se prezintă donca o sferă intimă în care subiectul, consimțînd la iluzie, la amăgirea de moment, se retrage într-o sferă de vis și reverie, de reconstituiri și proiecte captivante, ci este și un mod de a ieși din sine. Aceasta pentru că insatisfacția de lume ce incită la imaginar este dublată de insatisfacția de imaginar care nu-și este s'esi suficient, ceea ce incită

la expresie și reali-Tire. *Una f-ja* este derularea calmă, contemplativă într-un circuit aproape închis a imaginii. I. este un travalu, activitatea de elaborare bazată pe imaginar, într-o situație de viață. În acest sens, imaginarul apare ca premisă și produs al i. Considerăm însă că „ai edificator ar fi să nu se despartă dinamica de conținut, să ie țină seama de faptul că i. include imaginarul ca pe componenta sa fundamentală, așa cum gîndirea include fondul de cunoștințe acumulat. Adoptînd, în cadrul principiului interacționist, schema tratării sistemului i. prin corelația dintre potențial și activ, ne vom putea apropia de interpretarea unitară a diverselor forme și niveluri ale i. *Visul* este activarea fragmentară a unui imaginar închis. *Reveria* este activarea preferențială, spontan-contemplativă, a unui imaginar parțial deschis spre sine și spre lume. *Asociative imaginative* spontane sînt fenomene locale sau nodale, rezultate din activarea sistemului imaginar. I. *reproducții* și *reconstitutive* presupune deschiderea convergentă a potențialului imaginar asupra unui fapt absent sau simbol. I. *creatoare* transgresează celelalte forme de i., dar se individualizează prin activarea amplă și divergentă a sistemului imaginar, cu o deschidere maximă spre sine și lume, sub semnul intenționalității, finalizîndu-se printr-o reconstrucție de sistem. Perspectiva asupra lumii și pro-

priei persoane în lume, *idealul ae viață* apare ca o structură generalizată a imaginarului cu tacite funcțiuni de autoreglaj strategic. F.ste și ceea ce demonstrează esențial rolul anticipărilor și construcțiilor de i. în anticiparea și construcția atît a omului cît și a lumii sale.

IMAGINE, 'p^{ro(1)ns} a! reflec-tării senzoriale a unui obiect printr-o senzație, percepție sau reprezentare; formațiune intuitivă, schematizată la diverse nivele ale generalizării senzoriale redînd mai mult sau mai puțin izomorf structura unui obiect sau categorii de obiecte sau relații. Model figurativ rezultat atît din percepție cît și din acțiunile intelectuale. Se disting i. *primare*, *perceptive* și i. *secundare*, dezvoltate în absența stimulilor originali și constituind conținutul reprezentărilor. I. *secundare* sînt considerate de Kant o punte între sensibilitate și înțelegere, iar Alain le caracterizează ca prim stadiu al ideii. Totuși, ideea ce poate fi implicată în sau adăugată i. se distinge de aceasta prin abstracțiune și esențialitate. La nivelul i., generalizarea rămînd intuitivă, nu depășește limitele comunului sau ale caracteristicului obiectual. Termenul are mai multe sensuri, enumerate de P. Meyerson astfel: 1) model ilustrativ sau exemplu concret; 2) metaforă artistică; 3) fenomen de persistență senzorială ca l. *consecutive* sau acte de memorie concretă; 4) după T. Fechner ș.a., ceva deo-

Schit de memorie, reprezenliul proiectia in intuitiv a conjuer-
tiilor intelectual"; S) fenomen
intei'uediar inde perceptie si
reprezentare ea i. *eidetice*: 0)
forma sau produ-uil tuturor pro-
ceselor scni:rialar; 7) (in p-ilio-
logia modernă) teneueiul, iv-
sirins la i. *secuu-dar'*, constă
dintr-un simbol figurativ și in-
tuitiv, desemnând tiu real sau
făcincI parte dintr-un proiect de-
terminat nemijlocit de pulsii-
nile subiective. Acest ultim sens
este promovat de psihanaliză.
În activitatea psihică i. îndepli-
nesc funcțiuni atât ele reproducere
cît și de anticipare. Se disting i.:
statice, cinetice și de *transformare*.
Sub alt raport se pot distin-
ge: i. *simultane, i. succesive*
și i. *stări*. Dezvoltarea i. depinde
de procesele din care iac parte
și anume: memorie, imaginație
sau gândire. În primul caz i.
este subordonată unor norme de
fidelitate reproductivă, în al doi-
lea este legată de combinatorica
fantezistă, iar în al treilea aso-
ciată și subordonată operațiilor
logice. P. Meyerson caracteri-
zează i. ca „regina și centige-
reasă a gândirii”. În 1927 Spaier
scria: „Gândirea explicită sau
implicită, intuitivă sau discursivă,
exprimată deplin sau prin sim-
pla aluzie, posedă întotdeauna
o anumită denotație concretă
care constituie punctul său de
plecare și de care nu se poate
rupe complet fără a-și pierde
întreaga semnificație și rațiunea
de a exista.”

IMAGO, in psi|]r,ii:li;/1, „...
prezentate inc.>uștirnt.>, vA<<:w,
imaginaia sau clișeu u' '-ii.-i. m
dobiudil, ci; se referă la un p< i.
sonaj și se conslitiic in ' impui
relațiilor iuterperMUMle miirl;
niile de subiect. I'; iu iito-im, •
diul 1\, subieciul il peicepr
interpretează pe altul, formu
loază judecăți despre el și i-;
dezvoltă sent imentele față di
el. în i., realul este întrucui\,
diformat prin mecanismele i;
conștientului.

IMANENT (lat. *in* — în, M
mânere -- a rămîne), ceea i ••
râinnc mereu înăuntruI unui ir-
nonicu sau sistem întrucit ținr
de esența sau structura sa in-
timă nefiind dependent de fac-
tori exteriori; lăuntric, intrin-
sec.

IMBECILITATE, deficiență gra-
va în dezvoltarea mintală; estr
congenitală și se situează, sub
raportul gravității, între de-
bilitatea mintală și idiotie. Se
apreciază că dezvoltarea min-
tală a unui imbecil nu depășește
nivelul mintal al unui copil nor-
mal de 7 ani. Cel afectat de i.
este, parțial, educabil. El poau-
fi învățat să se autoservească,
să respecte normele de compor-
tare igienice și civilizate și chiar
să efectueze operații simple, de
muncă manuală.

IMEDIAT, dincolo de senMii
uzual, care indică o maximă re-
ducție a intervalului dintre don.:
evenimente, are și înțelesul ik
nemijlocit, direct, spontan. Sînt i.
datele percepției senzoriale ce sr
prezintă fără nici un fel de juiflo-

cire și nu implică interpretări.
ff. privește datele conștiinței ace-
tea pot fi i. numai sub raport
temp^{oat} > °^o fiind întotdeauna
mijlocite. Memoria i. se referă
la reținerea informației pe o scurtă
durată (de secunde, pînă la 1'—2').
cea ce se asimilează prezentului
psihic și asigură continuitatea
acțiunii.

IMITAȚIE, după Piaget, „acul
prin care un model este repro-
dus (ceea ce nu implică neapărat
reprezentarea acestui model, pen-
tru că el poate fi doar perceput)”...;
după Pieron: „reproducerea activă
a modalităților de comportament
percepute la o altă ființă”. Există
acte de i. la animale, mai ales la
cele superioare (antropoide).
O. Mowrer a constatat că reflexele
de i. nu sînt necondiționate ci
dobîndite și presupun coordonări
oculomotorii, acustico-fonatorii
etc. I. este un mecanism al învă-
țării, mai ales în forma sa primară,
de învățare latentă și spontană.
Astfel, copilul reproduce prin i.
mișcările, gesturile, postura, vorbi-
rea celor din jur, și aceasta, prin
preluarea schemelor de acțiune,
fără a sesiza motivele respectivelor
acțiuni. I. are loc doar la suprafața
interacțiunilor interindividuale,
constituind (și la adult) un mij-
loc de învățare elementară a ro-
lurilor sociale. J. Piaget remarcă
„acomodarea... nu atinge echili-
brul deei cu condiția de a da
lucrurilor ceva. pozitiv, adică copii
stabile sau reproduceri ce anunță
reprezentările propriu-zise. Toc-
mai în aceasta conslă inii l.ifi.”.
Deci i. ține de iattira aeomoiativă

a adaptării. I. altuia, a arătat
J. Baldwin, este integrată într-un
circuit fiind totodată sursă a lui
altei' și a lui *ego*. I. ca acomodare
nu se referă însă mimai la per-
soane ci și la lucruri. I. este,
după Piaget, „trebuieța *euhti* de
a retrasa perpetuu, pentru a se
adapta, istoria lucrurilor, iar că
această reproducere este cor-
porală sau mintală puțin importă”.
II. Wallon definește reprezentarea
ca o „imitație interiorizată a lu-
crurilor”. Aici intervine o i. amî-
nată constînd din prelungirea aco-
modărilor și refacerea lor prin
schitări imitative sau ajustative.
I. *reprezentativă* se realizează prin
jocul simbolic în care sînt mode-
late obiecte, personaje, acțiuni,
în același sens se poate vorbi
despre funcțiile imitative ale dese-
nului. Observăm însă că, evoluînd
progresiv., i. dobîndește alte cali-
tăți și nu mai poate fi calificată
decît prin extensiune ca i. Așa t.
deliberată și intenționată, deci vo-
luntară prezintă cu totul alte ca-
racteristici decît i. *spontană*. *Daci*.
la baza talentului actoricesc sînt
unele înclinații spre i., nu se
poate califica drept i. și empatia,
transpoziția, întruparea perso-
najelor etc. G. Tarele a constatat
însemnătatea i. în viața și evo-
luția socială dar a exagerat nemă-
surat cînd a redus societatea la
un ansamblu de indivizi ce se
imită reciproc. I. rămîne un pro-
ces primar, elementar, simplu cîe
modelare directă și spontană.
IMORAL, care se referă la atitu-
dinile și conduilel ce se opun
și contravin normelor morale. I n

sens absolut, negare conștientă a moralității. Se deosebește de amoral care înseamnă străin de morală. În sensul ignorării voite sau nevoite a valorilor morale, în sensul indiferentismului față de criteriile moralității.

IMPLEMENTARE, termen introdus de disciplina creatologică și semnificând integrarea în practica socială a noilor idei și invenții, propagarea, aplicarea și transformarea în bunuri sociale a ceea ce este nou.

IMPLICAREA EULUI, concept al psihologiei sociale ce desemnează suscitarea, într-o măsură înaltă, a atitudinilor și credințelor individuale de către o situație fără echivoc. Ambiguitatea situațională, conflictele valorice, nepotrivirea cu expectațiile subiectului a datelor de mediu, blochează luarea de atitudine. I.e. fiind angajare și intervenție activă, este și o condiție a creșterii performanței (M. Sherif). în literatura anglo-saxonă, echivalent cu „*ego-mvolvenieni*”.

IMPLICATIE, relație logică ce indică cuprinderea unui lucru în altul, a unei idei în alta. în logică i. indică o succesiune necesară între propozițiuni: dacă... atunci... B. Russel distinge i. *materiale* și *formale*. Uneori i. exprimă și relația de contradicție, în sensul că un termen A implică și contradicția cu un altul B. Este implicit ceea ce este conținut într-un alt sistem de idei sau relații. înțelegerea și explicarea, presupun desfășurarea i. unei situații. Pidg't distinge i. prin sincretism (ca fuzi-

une globale a două propoziții), j la nivel mai înalt încă două felini de i.: una între operații și alta între propozițiuni. Relațiile prin i. sînt psihologic sincronice pentru i., după Piaget, „constau într-un raport necesar și extratemporal”.

IMPOTENȚĂ PSIHICĂ, st de incapacitate a inițierii sau în U. Zării actului sexual din în U. psihice, cum ar fi: autosug Csi i. blocaj emoțional provocat hiperexcitație, de exacerbare, do- rinței, condiționarea negativă, fo- bia, refuzarea traumatizantă ci. Se tratează cu succes prin psiho- terapie.

IMPRESIE, efect lăsat în conștiință de un factor din afară, gânduri, imagini înregistrate în memorie, excitație, efect psihofiziol- ogic al unei stimulări senzori- ale care este la baza unui aci perceptiv. în esteziologie i. arc înțelesul de percepție nefinalizată și integrată. Uzul, reprezintă o reacție superficială dar complexa care este atât de ordi senzorial- cognitiv cît și emoțional.

IMPRINTING (termen engl : Prâgung, germ.), cu sens de impregnare sau întipărire, fenomen ele- mentar, bazei și precoce de în a- țare, descris de K. Lorenz (1937). Conștă dintr-o reacție preferențială la (față de indivizi de aceeași specie de regulă, părinții sau, uneori, față de alte ființe) a puiului în primele momente de după naștere (la păsări, după ieșire i din ou), reacție de impregnare prin care se stabilește o asociație durabila, puiul urmînd pretutî-

den/ pe cel de care s-a impregnat și beneficiind de protecția și asistența sa. Pînă la acest scurt contact, în perioada critică timpurie, se formează deci un tip de conduită afiliativă ce funcționează asemenea unui instinct, deși nu reprezintă întrutotul un instinct. Posibilitatea i. începe cînd puiul de animal devine capabil de locomoție și dispăre cînd își formează reacții de frică ce determină evitarea obiectului mobil în loc de urmărirea lui. Unii cercetători trasează o analogie între răspunsul prin zîmbet la copii și i. de la animalele inferioare. între 2 săptămîni și 6 luni, copiii acordă mai mare interes figurilor umane decît altor tipuri de figuri.

IMPROVIZAȚIE, ansamblu procesual de răspunsuri și acțiuni spontane ce rezultă dintr-o experiență, dar sînt ajustate și dezvoltate, organizate și efectuate „pe loc”, în raport cu situația și exigențele ei. Astfel acțiunea de orice fel (artistică, didactică, tehnică, sportivă etc). nu este, ca atare, planificată și pregătită anterior, ci se naște, se încheie situațional, solicitînd intens observația, gîndirea și imaginația creatoare. I. implică o stare de optimum motivațional nefiind favorizată de sub sau supramotivare. O anumită doză de i. se impune în oricare din activitățile complexe. I. implică și un risc, dar ea poate aduce importante contribuții creatoare.

IMPULS, autoexcitare, imbold, incitație spre acțiune spontană, involuntară și adirecțională, izvo-

rînd din instincte, trebuințe, deprinderi; sînt impulsive acțiunile neelaborate critic, desfășurate fără sau cu diminuarea autocontrolului, dar impunîndu-se în mod imperios, ca expresie a unei necesități interne (foamea, de ex.). în dezvoltarea sa progresivă, omul ajunge să-și stăpînească i. dar și să utilizeze prin conversiune, energia i. în scopurile după care se dirijează.

IMPULSIVITATE, dispoziție spre excesul de reacții spontane, primitive și necontrolate conștient; caracteristică a temperamentelor insuficient luate în stăpînire prin autoreglare i. caracterial; uneori simptome de întîrziere a dezvoltării psihice sau a unor perturbări de comportament. în forme patologice apare în epilepsie și unele psihopatii.

INADAPTARE, nerealizare a adaptării la un minimum de cerințe sociale de ordi practic, școlar sau moral din cauza unor deficiențe native sau survenite ale copilului sau tînărului și din cauze ce țin de familie și ambianță. Este un fenomen grav atît pentru societate cît și pentru individ, care preocupă conducerile de stat și experții în psihologie, pedagogie și sociologie. După R. Lafon, fenomenul de i. cuprinde atît de handicapării (deficienții) motori, senzoriali și intelectuali cît și pe copiii și tînerii cu grave perturbări de comportament. în afara i. cauzată de infirmități și disfuncții somatice există o alta de ordi psihic implicînd perturbări ale afectivității, insta-

I
bilitate, puerilism, iniaturitate, intelect de limită, logopatn. întîrzieri mintale ;i. de asemenea, i. prin erori de educație, stări prenevrotice și prepsihotice, deformări caracteriale, vagabondaj și delincventă. Combaterea și remisiunea fenomenelor de i. la copii și tineri implica școli speciale, sisteme de reeducare și, în genn)h», măsuri de optimizare a, familiei și activității de integrare socială. Psihologii au sarcini privind depistarea și diagnosticarea cazurilor și, de asemenea, propunerea metodelor de compensare, reeducare și psihoterapie.

INANIȚIE, stare patologică de depresiune a funcțiilor vitale și psihice; epuizare cauzată de lipsa cronică de hrană. Survine în urma unei privațiuni obiective de hrană sau a refuzului ei, datorită hipobulimiei și anorexiei. Cînd se pierd 2/5 din greutatea organismului moartea este iminentă.

INAPETENȚĂ, tendința de respingere a unor stimuli sau complexe de stimuli într-o situație critică (boală, comă), în timp ce în perioade normale aceștia provocau plăcere sau satisfacție.

INCIDENTAL, cu sens de 'întîmplător, prilejuit de anumite ocazii, iar nu de intențiile și voința subiectului; se folosește ca un atribut al observației, memoriei, învățării, sau unor conduite circumstanțiale și aceasta în opoziție cu desfășurarea necesară, reglementată rațional și voluntar al respectivelor procese și conduite.

INCOERENȚĂ, de/orgatii,...., mintala, absența a Irgatui il< logice și c<>III iuniiiășil așii il, acțiuni cit și în gîndire și vorbire. Poate fi tranzitorie sau simp,...., al unei maladii psihice.

INCOERENȚĂ A OÎNDIRII ABERAȚIE MENTALĂ

INCOMPATIBILITATE, nor,;.-, logică, relație dintre acțiuni, ni-, sentimente ce se exclud recipr,, astfel încît nu poate exista, i, un moment dat, decît unul din termeni. I. de roluri (în psihologia socială) se referă la roluri care se exclud din punct de vedere social, de pildă acela de judecător și răufăcător. I. de roluri trebuie deosebită de rolurile contradictorii, care deși admise de societate, îl obligă pe individ să desfășoare o viață dificilă ca în cazul, rar, al femeii ofițer de marină.

INCONȘTIENT, ' ansamblu de dispoziții, stări, procese psihofiziologice și psihice care, momentan sau stabil, nu sînt conștiente. nu se conștientizează; psihismul bazai sau „de profunzime”; acea zonă, parte, instanță a sistemului psihic uman ce nu intră în sfera conștientului, deci este (termen mai adecvat) aconștientă, fără a înceta să fie psihogenă sau pregnant psihică. Se pot distingi' în mare două moduri de dezvoltare a i. Primul este reprezentat de ereditate și de acele procese primare și montaje ce se elaborează înainte de și pe lîngă conștiință. în acest fel a fost conceput i. în secolul al XIX-lea de către H. Hoffding, Th. Lipps. W. James, W. Wundt. Cel de-al

I
doilea, mai cuprinzător, consideră I, în contextul activității sau sistemului psihic uman, ca un compartiment al acestuia, și dezvoltîndu-se în reciprocă interacțiune cu compartimentul conștiinței. Deci i. luat în sine nu are s>is, ci numai în raport cu conștientul. Această linie de interpretare este deschisă de Charcot și Th. Kibot, este formulată de P. Janet (1896) și larg dezvoltată de S. Freud și ceilalți psihanalisti, aceștia concepînd i. în diverse feluri. în modelul freudian clasic, i. apare într-o triplă ipostază: 1) ca *atribut al conliniturilor psihice situate în afara cîmpului de conștiință*; 2) ca un *compartiment sau instanță a aparatului psihic, avînd caracteristici aparte și exereitînd un rol important în determinarea (reglarea) conduitelor*; 3) ca *mod specific de existență a sinelui și ca latură a eului și supraeului*. Rezultă că i. are un sens dinamic (bază pulsională și sediu principal al conflictelor interne) și un spns topic (delimitat de conștiință, uneori chiar închis). I. reprezintă o altă latură (ascunsă) a vieții psihic și existenței personalității. Sistemul psihic uman nu poate fi actual conceput fără a considera „ambele reversuri ale medaliei”, respectiv conștientul, și inconștientul iar psihologia științifică evită atît reducția la i. cît și la conștient. După Kubinstein, conștiința JIU epuizează viața psihică a omului, iar Rieoeurs arată că este tot așa de absurd să prezinți conștientul fără i. i. a -i i. fii fi conștient. Trebuie însă spus că dis-

I
punem de mai multă claritate în studiul conștiinței decît în studiul i. ce continuă să fie învăluit în ceață. Modelul psihanalitic al i. și relațiilor sale este cel mai elaborat dar și cel mai unilateral. Aceasta pentru că psihanaliza clasică limitează i. la pulsuni spre plăcere, ce si ut. refulate, deci un i. refulat și frustrat, și pentru că, fixindu-se asupra psihologiei sexuale, nu ține suficient: seama de determinările socioculturale. S. Freud a exagerat nemăsurat influența i. asupra conștiinței și posibilitățile i. de a se impune nemijlocit în conduită, ocolind controlul conștient. Fiind orientat biologit și subiectivist, Freud a formulat o teorie a determinismului psihic prin care, în mod eronat, acordă i. un rol deicisiv. După Freud, i. este „reprezentantul pulsuniilor”. Apărute la limita dintre somatic și psihic, pulsuniile se simbolizează în imagini reprezentative, se constituie în fantasmе. După 1). Lagache, i. operează o „punere în scenă” a dorințelor și aceasta fără ca, de regulă, să angajeze activitatea conștientă. I. este saturat afectiv, este dinamic dar energia libidinală se investește în reprezentări, dînd naștere !a ceea ce Freud denușește fantasmе ca unități ale desfășurărilor i. alit în condiții onrice cît și în stare do trezie. Pentru Freud, visele reprezintă „calea regală” în descoperirea i., sînt atît metodă cît și mostre de autenti> i. în coiv.eciiliă, l'-gde cărora,

(după Frr-lld, 'e :Mlpim visele ic.indcnsare, conversiune, depla-

sare, simbolizare) sînt identificate cu ligi de funcționaro sau mecanisme ale i. Tot prin acestea sînt explicate și actele ratate, iar unii autori le pun și la baza genezei sentimentelor. În cea mai mare măsură, dinamica i. este explicată prin conflictele dintre tendințele M proiectele libidinale, spontane și egocentrice, și interdicțiile *supra-cidui* ce se exercită prin refulare ia nivelul preconștientului și prin regresare de la nivelul conștiinței. Instalarea în plan inconștient a conflictelor ia formele frustrației, a complexelor și, în cazuri mai grave, ale nevrozei și psihozei. Ana Freud a operat o clasificare în zece termeni a (v). mecanismelor de apărare ale *eului*, oferind astfel o viziune mai cuprinzătoare asupra dinamismului i. Cum i. este considerat un sistem deschis spre sine pînă la autism dar închis în raport cu lumea și rezistînd la investigația conștientă, tehnica psihanalitică (v.) își propune să scoată la suprafață, să conștientizeze conflictele inconștiente pentru a le rezolva. Preconștientul se situează în zona de contact dintre i. și conștient și funcționează ca un intermediar dintre acestea. Ralca observă că Freud a admis pre- sau subconștientul pentru a sublinia mai mult inaccesibilitatea sau greaua accesibilitate spre conștient a proceselor primare ce țin de i. Totuși mulți autori includ și preconștientul ini. deși acesta (i.) continuă să fie considerat revendicativ, irațional și rebel la legile de organiza-

re ale conștiinței. H.Jiv sene- „/ u a nnil fenomenului incou.ftu.-./ este structura sa simbolică, Junii., sa de oculta/ie și de negare. J • • i, o caricatură a propriei fimic, „ subterană, o gramatică >, rclcl:':„, „ închise. Pit'cesle inconșticu' petrec iu a(iira timpului, au /,- tină considerație pentru rialdi.< și se dezvoldă ca o dublură a cn; conștiente.” Lacan declară că i. este structurat ca un limbaj sp< -cific, într-un anumit mod organizat (în sistem închis) și di. piinii<) do „litere” ce se subordonează uimi legi gramaticale aparte. I-Vinni Lacan imaginarul este „iluzie necesară”, cu funcție de protecție și echilibru iar simbolul enrispunde culturalului și semnificativului. Rezultă că dată fiind congeneritatea și inseparabilitatea conștientului și i., însăși i., dobîndește o organizare chiar dacă aceasta este mai slabă și primitivă L. Vigotski arăta că i. este insensibil la contradicție, iar V. Ba.-, sin arată că la nivelul i. se impune legea „tot sau nimic” de unde și impulsivitatea sau spontaneitatea f. Structurile i. sînt predominant vectoriale, de unde contribuția lor la energizarea și dinamizarea întreg sistemului psihic uman. în genere, trebuie ca chiar înăuntrul i. să se distingă mai multe nivele de organizare și dinamism pentru ci nu se poate susține odată ca Pradines că i. este o totală neorganizare. Dezorganizarea și iraxialitatea i. sînt considerate num-^{*1} în raport cu structurile conștiente: i. raționale, iar nu în genpre. Structurile i. sînt dinamice clar

„u în aceeași măsură și plastice; dimpotrivă, relațiile fișate în i. sînt neobișnuit de stabile și rigide. Tocmai de aceea l/reud se hazardează atribuind conflictelor și complexelor fixate în i. în copilărie, un loc important în structui ile de personalitate a adultului. C.G. sustine că, alături de !• *inducidutul* exista un i. *colectiv* în care sînt fixate (evident, prin encullunilic iar nu prin codul cenic) modelele culturale de bază ale comunității etnologice. L. Blaga a susținut că modalitățile stilistice ale culturii sini fixate în i., pe care el ii socotea o realitate psihică amplă, cu o dinamică și legi proprii și îndeplinind funcții r.oologice. Dacă vom privi lucrurile astfel, atunci nu vom mai putea accepta, reducția psihanalitică la o singură modalitate de i. legată de o tendință unică (Eros și Thanatos, sau voință de putere, sau dragoste, sau colinull':are ele.). Amintim clasificarea lui G. Dwelshauvers a formelor de i.: 1) *ereditar*, organic, instinctiv; 2) *f'zsi'i:fi:io:oi,ic*, ținind de mecanisme și operații neuropsihice; 3) *mne-Jc*; -1) *afectiv*; 5) *rațional*, generator de sinteze mintale; 6) *latent activ* de care ține spontaneitatea și telepatia; 7) *automatic* echivalent cu subconștientul; 8) *cocunștieut*, definind după M. Princec, *eut* secundar. M. Kalea (1926). distingea trei feluri de i.: *ai;toi:a/ic, afectiv și funcțional*. L. Bellak cere să IC facă o ciLtind'y, netă între i. *fi:ologir-* (în considerarea Căreia este cel mai ni'jt. interesată

medicina psihosomatică), *\.structural sau latent-automatic* și i. *dinamic sau afectiv* ce este în atenția psihanalizei. După Pavlov, i. intervine mai ales în condițiile activității disociate a celor două sisteme de semnalizare. A. Lconliev situează în zona i. toa^e relațiile senzoriomotorii și perceptive ce e nu sînt conștientizate. Apelind Uii experimentele lui Uznadze cu privire la montaj (ustanovk'M. l'.lias-sin scrie: „Dacă recunoaștem că fenomenele psihice nonconștiente sînt strîns legate de funcția de manipulare a informației, sîntem obligați, de asemenea, să admitem că aceste fenomene nu sînt mai puțin intim legate de funcția de formare și utilizare a *twjntajelor*, dat fiind că fără rolul intermediar al acestora din urmă, transformarea informației în factor de reglaj nu se poate produce. Ținînd scama de această circumstanță, obținem dreptul de a considera procesele de tratare a informațiilor și procesele de formare și utilizare a atitudinilor ca cei doi factori principali ai inconștientului, asigurînd participarea activă a acestor doi factori la acțiunea adaptativă a organismului”. Sînt numeroase experimente ce dovedesc că și la om se pot forma reflexe și sisteme de reflexe (stereotype, montaje) fără participarea sistemului verbal și fără o conștientizare ulterioară. Bjalava apreciază că prin elaborările implicite, ale unor montaje, se nasc și noi dar inconștiente mecanisme de reglare a activității. Uneori atitudinile fixate în l.neaga ordinea impi'ba de conștiință,

manifestările lor apărînd ca iraționale sau inexplicabile ca în situațiile exprimate prin dictonul „de gustibus nnn disputandum”. I/eud nu line seama de structurările automatizate și prezintă dramatic i. afectiv și dinamic declarînd „sintem trăiți de forțe necunoscute fără ca să ne dăm seamn”. Adevărul este însă că nu toate și nu întotdeauna modalitățile relativ diferențiate (în număr tic 3-4-8..., încă nedeterminat) ale i. sînt în conflict factorii de conștiință și insensibili acestora. O dovedesc și faptele de germinație („cerebralii: latentă”) din procesele creative în care i. preia și împlinește proiecte și căutări ale conștiinței, ca în întîmplările celebré pe care le relatează H. Poincare, Hadamarei ș.a. Xu întotdeauna i. se opune conștiințului, uneori este și subadiacent lui, este în sinergie cu conștiințul. El (i.) rămînc, după opinia noastră, în principal o forță energizantă, un factor bazai de dinarulzare a conduitelor, avînd alte legi de organizare decît conștiința (fapt demonstrat prin paradoxul viselor, printr-un alt mod de prelucrare a informației); I. este o verigă internă sau o treaptă a ierarhiei simultane a acțiunii umane. Toate actele și procesele psihice conțin în același timp, componente conștiente și i. (O. JMiller). Considerînd relațiile complementare dintre conștient și i. este necesar să se relevé rolul predominant esențial și decisiv al conștiințului (III stări normal-) și să se lină seama de imerpeiu-

trația acestora, da permeabilitatea granițelor dintre i. și conștient.

INCONȘTIENT COLECTIV, ^(i.,n.)cept introdus de K. Jung penii i, a defini, spre deosebire de ξ < o., *știentul individual*, stratul profund de i., avînd un conținut tran^ndividual (după L. li.aga.— anonim dar corespunzător schemei $\text{gen} < \text{ral-umane}$ și modelelor cultural. proprii comunității etnologice cu răspunzătoare. După Blaga în i.c. se fixează trăsăturile stiKsti: • ale culturii. Acestea rezultă Hm comunitatea așezărilor, clin iimb.l și relații familiale (Levi-Strav.sr. din mituri și tradiții, mod de trai etc. Jung propune ca unități componente ale i.c. *arhetipurile*.

INDEPENDENȚĂ, caracteristică a celui ce refuză sau reduce la maximum dependența de alții, preferînd autonomia în baza unui sistem de atitudini personale bine conturate și autoacceptate. I. se accentuează tot mai mult pe măsura maturizării și dezvoltării personalității, reprezentînd afi<; o premisă cît și un rezultat al aut ; • educării. în instrucție și euacaeție se urmărește i. copiilor și tine.ih.i în activitatea lor. La nivelul grupelor școlare i. este implicată în *self-govennent* sau autoconducere.

INDETERMINISM, concepție teoretică idealistă prin care se susține inexistența legilor obiective și primatul întîmplărilor în anumite domenii ale realității; ri'spin;," *df/eniunisiitiil* (cauzalitatea, necesitatea, legitatea obiectivă); în psihologie, i. a.

fost promovat prin iufioducerea principiului liberului arbitru, în genere, prin absolutizarea autonomiei și activismului *eului*, ale cărui demersuri ar fi imprevizibile. Ca și în tizică, în psihologie, susținerile indeterminate au speculată complexitatea domeniului, identificînd determinările de tip statistic cu i.

INDICIU, în genere, semnificativ concret, legat de percepție, iar nu de reprezentare, un dat senzorial care semnalizează ceva. După Piaget: „în sensul strict și limitat al cuvîntului, un indiciu este un dat sensibil care anunță prezența unui obiect sau iminența unui eveniment (ușa ce se deschide și care anunță o persoană)”. în alți termeni i. este agentul perceptibil al unei semnalizări directe, bazate pe o legătură condiționată. Se deosebește de semnificativul verbal sau de alte simboluri ce operează designativ și categorial.

INDIVID, unitate, definită în principal biologic (caracteristică a oricărui organism), și care nu poate fi segmentată, dissociată, Restructurată fără a-și pierde specificitatea; conceptul s-a impus în biologie întrucît organismul nu poate fi dezmembrat fără ca proprietatea lui fundamentală, viața, ființa să nu dispară. La i. uman calitatea de *unitate indisolubilă* este și mai pregnantă întrucît include și organizarea psihică, conștientă. I. este omul considerat în ce are definitoriu ca sistem unitar dar fără nici o referire la notele de valoare. I. este considerat fundamental ca

o unitate vitală indesmembrabilă în primul riad sub i aport biologic și, mai puțin, sul; raportul determinărilor socioistorice, și-nînd de personalitate.

INDIVIDUALISM ^{w^ctrină} etiică subiectivistă și j|'r' j'trieă încercînd să-și adapteCi ormcle la cerințele existențiefue^,le individualității considerată v.; "Jal. Mentalitate și atitudine vizînd subordonarea intereselor generale și a relațiilor sociale față de interesele proprii, individuale. M. Gorki considera că i. este părințele tuturor josiicilor. Opus *colectivismului, solidarității și responsabilității sociale*.

INDIVIDUALITATE, caracteristică a celui ce constituie un individ; *ansamblul de proprietăți somatice, psihice și psihosociale cu o structură specifică, singulară și prin care respectivul subiect se deosebește de ceilalți*. I. este realitatea complexă a individului, considerată din punct de vedere descriptiv, dar nu și axiologic. Deci i. poate fi identificată cu persoana dar nu și cu personalitatea. I. umană nu poate fi redusă la infrastructura biologică, la organism, întrucît omul ca ființă nu poate fi conceput doar biologic.

INDIVIDUALIZARE, proces de constituire a individualității din punct de vedere somatic și social prin definirea unor structuri proprii și diferențiale, prin care se realizează coerența și unitatea persoanei. Subiectul se i. prin comportamentele și activitățile sale, prin reactivitatea și stilul său. în

educație. I, semnifică adaptare[^] influențelor și metodelor la specificul individual al fiecărui copil, la posibilitățile și cerințele sale adoptînd, după Makarenko, strategia sprijinirii pe însușirile pozitive *ip* vederea combaterii celor negative și la facilitării unei dezvoltări armonice.

INDECTOR, în asociație, care provoacă relația cu celălalt. în procesele de învățare și de sugesție, i. desemnează subiectul care emite mesajul adresat celui indus. în hipnologie și parapsihologic, de asemenea, i. este cel ce sugesționează, hipnotizează, emite telepatema, către un medium sau un percipient.

INDUCȚIE, strategie a gândirii și formă de raționament, constînd din trecerea de la faptele la concluzii generale, de la legi particulare la teorii și legi superioare. I. se sprijină pe experiență, compensînd insuficiențele deducției, dar dispunînd de o mai redusă rigoare de probabilitate. Bachelard consideră că I. și conceptualizarea reprezintă aceeași operație.

INDUCȚIE RECIPROCĂ, fenomen de distribuire coordonată a celor două procese nervoase fundamentale la nivelul centrilor nervoși corticali și subcorticali. La nivel cortical, se distinge o inducție *negativă* și una *pozitivă*. I. r. *negativă* succesivă constă în faptul că procesul excitator determină, după încetarea acțiunii sale, apariția la periferia focarului său a unui proces de inhibiție. I. r. *pozitivă* constă înăfptui că un focar

de inhibiție este înlocuit de cel de excitație. Există Li o i. r. *Simulă*... (imediată; care presupune OH-VI tenta unor focare de excitații-inhibiție. La nivel medular și, unor instanțe encefalice suin DI ticațe i. r. *simultană* sau *succezi*.. asigură inervația reciprocă a IIIOL, neuronilor mușchilor agonisți antagoniști, desfășurarea unor n flexe ritmice (alternante) somi, tice, vegetative și somatove[^]rtative. Prin I. r. se explică seintivitatea neuropsihică și o serie (L aspecte ale structurării activității psihice.

INERTIE (opusă *mobilități*), tendință a proceselor nervoase di a se desfășura lent, de a stagna, de a persista într-o anumită formă de organizare; particularități analogice ale fenomenelor mintal' și emoționale. I. este o însușire necesară a activității neuropsihice, fără ea neputîndu-se concepe reflexogeneza, memoria, deprinderile etc. Accentuarea i. poat. prezenta o caracteristică temperamentală, iar uneori se întilnește ca sindrom psihopatologic.

INFANTILISM (lat. *infantis* - de copil), structură afectivă, gestică și mentală, caracteristica pentru vîrsta copilăriei, dar menținută sau reapărută la vîrșia adultă. Este legată de o întîrziere a dezvoltării fizice și psihice, sau, în contextul senilității, de o regresivitate.

INFATIGABILITATEA NERVULUI, proprietate a nervului de a nu obosi în toată perioada activității, deși pot fi observate unele modificări fiziologice, cum sînt:

mărirea distanței dintre impulsurile care alcătuiesc influxul nervos, micșorarea vitezei de conducere etc. I. n. a fost constatată de fiziologul Vvedenski.

INFATUARE, acordarea unei prea mari importanțe propriilor jărerii, merite, realizări, sentimente. I. aduce prejudicii relațiilor interindividuale, adesea meritele celorlalți fiind subapreciate. I. izvorăște din incapacitatea persoanei de a se autoaprecia corect, de a judeca critic și comparativ valorile.

INFERENȚĂ (din lat. *inferre* - a duce, a introduce), strategie a gîndirii, constînd din derivarea unui enunț din altul sau din extragerea, dintr-un fapt sau o aserțiune dată a tuturor consecințelor care pot rezulta. I. *imediată*, după cum arată Claparede, încearcă să descopere ceea ce nu furnizează percepția, sau cum scrie Piaget: „Subiectul face apel la elementele care nu sînt percepute fizic pentru a trage disjuncțiunea dintre elementele fizice date și cele absente, care nu poate fi obținută prin mijlocirea numai a unora din ele.” I. *imediată* presupune trecerea de la o propozițiune dată la o alta, fără ajutorul unui termen mediu, în timp ce i. *mediată* sau raționamentul reunește trei aserțiuni, după modelul silogismului. I. poate fi atît *inductivă* cît și *deductivă*. B. Russell scrie: „Ceea ce caracterizează progresul științei constă în aceea că faptele devin din ce în ce mai puțin numeroase și

inferențele din ce în ce mai numeroase”.

INFERIORITATE, calificarea complexului dezvoltat de A. Adler, care consideră că apare cu necesitate în copilărie în urma constatării i. în raport cu adulții din punct de vedere intelectual, practic și moral. Poate fi generat și de o infirmitate fizică. Complexul de i. constă într-un sentiment de neputință, de incapacitate deprimantă și se poate prelunge, fie prin retragerea în sine și abandon, fie prin acțiuni energice de depășire a deficienței în cauză sau de autorealizare într-un alt domeniu.

INFIRMITATE, diminuare sau lipsă a unor funcții importante ale organismului; poate fi congenitală sau dobîndită. I. este incurabilă însă organismul poate fi supus unei reeducări sau compensări. I. poate fi motrice, mentală, viscerală (insuficiențele mentale, hemiplegiile, ataxia, cecitatea și surditatea, diabetul, cardiopatiile și pneumopatiile).

INFLUENȚĂ, acțiunea conștientă sau inconștientă exercitată de un subiect asupra altora, determinînd modificări în orientarea și comportamentul acestora. Este de notat și cota de retroacțiune de la cel ce suportă i.

INFLUX NERVOS, ansamblul biocurenților de acțiune, formați pe baza diferențelor de potențial, de pe aceeași față a membranei nervoase, în urma acțiunii unui excitant și care se propagă de-a lungul membranei într-un sineur sens, bine determinat. Orice niem-

brana celulară și deci și cea nervoasă este polarizată, datorită semipermeabilității și selectivității membranei, pe de o parte, și, pe de altă parte, datorită repartiției inegale a ionilor în interiorul citoplasmei și în lichidul tisular. Aplicarea unui excitant are drept urmare schimbarea permeabilității membranei, permițând trecerea masivă a ionilor de Xa în interiorul celulei, fața externă a membranei devenind acum negativă, iar cea internă pozitivă. Prin aceasta se produce depolarizarea membranei, adică perturbarea echilibrului bioelectric, reprezentat de potențial de repaus. Când depolarizarea atinge valoarea de 10 V, valoare numită „nivel critic”, apare potențialul de acțiune, care se propagă de-a lungul membranei, creînd o succesiune de diferențe de potențial. Pe măsură ce unda de depolarizare avansează, în urma ei are loc imediat procesul de repolarizare a membranei, prin ieșirea din celulă a unei cantități aproximativ egale de ioni de K , față de ionii de Na intrați. Propagarea în mod pasiv, ca un curent electric, ci este un proces activ de autopropulsare, care se realizează cu consum de energie. Viteza de conducere a în funcție de proprietățile fiziologice ale fibrelor juvoasce.

INFORMAL, caracteristică a relațiilor grupărilor și organizărilor constînd în absența determinărilor și cadrelor instituționale, oficiale-, formale. Raporturile și

fenomenele de \. ale psihologiei sociale se dezvoltă spontan reflexiv - tind cu maximum de autenticitate structurile de personalitate M dispozițiile asociative sau psihice ale acestora. Sînt i. reiatul, de prietenie sau dușmănie, grupurile de distracții sau lucru "ale adolescenților, stările de spirit opinii întime și convingerii, etc. Marc însemnătate au liderii i. înăuntrul micro- sau macrogrupurilor formale se dezvoltă cu necesitate relații, grupări și orientări i. care pot fi în acord. (Uv-acord sau raporturi neutral* cu primele. Sub raport practic este foarte importantă compatibilizarea relațiilor formale și a celor i. în condițiile promovării echitabile a valorilor.

INFORMAȚIE, categorie de maximă generalitate semnificativă, după N. Wiener, G. Klaus, Y. Săhleanu ș.a., unul din cele trei aspecte ale existenței materiale (substanță, energie, informație) și avînd diverse sensuri în dependență de unghiurile din care este considerată. În general, i. implică o interacțiune (reală sau virtuală) de tip comunicational ce intervine între o sursă emițătoare și un destinatar receptor. Orice obiect sau fenomen considerat fizic poate fi emițător de i., deci dispune de i. potențială și aceasta în măsura diversității, complexității, structurii sau stării": ce se succed. Nu orice obiect subiectiv proces poate fi receptor sau detentor i., ci numai sistemele biologice, umane, sociale- tehnice dotate cu însușiri ce fac posibilă

extragerea i., codificarea, semnificarea. K. Vnener (1948) arată că *oricare relație infonico-lingvistică, este mijlocită prin purtători materiali și modificări energetice* dar i. însăși (conținutul ei) nu depinde de natura suportului substanțial-energetic, același mesaj puînd fi transmis pe variate căi și stocat prin diverse mijloace. De aici concluzia despre caracterul sau semnificarea ideală a i. Semnalul este organizat ca model (patern) în raport cu izvorul i. ca original sau cauză i. X. Musabaeva, f. Iriiine). Relațiile informaționale se particularizează prin corespondența în timp a evenimentelor succesive cauză-efect și printr-un anumit grad de izomorfism al lor. În concepția sa clasică i. reduce o incertitudine în cadrul circuitului emițător-receptor, depinzînd probabilistic de ce poate emite stimulul și de ce poate selecționași prelucra sistemul de recepție. După cum entropia fizică este măsura dezorganizării, așa i. transmisă printr-o serie de semnale este legală de organizare, iar cantitativ, i. poate fi interpretată ca „negentropie” și poate fi măsurată ca logaritm negativ al probabilității. Asupra legăturilor dintre i. și entropia termodinamică a insistat L. Brillouin. În acest model, condiția i. este ca mesajul să fie rezultatul unei alegeri din altele posibile (i. selectivă). Sursa trebuie să emită cel puțin două mesaje pentru ca prin alegere (discriminare) să se obțină i. Cu cît sînt mesajele mai noi și neașteptate cu atît i. este mai pregnantă. Cf. E. Shannon

(I) (IS) a eku'iat teoria statici' a traiirii Uiei bcrnnaelor <.oii..id-rinei i. ea o cantitate măsurabilă, lăcînd abstracție de semnificația ei. În schimb a adîncit problemele codificării, ale capacității analitice de transmitere și ale zgomotului (percurbației). Dată Imul entropia unui sistem emitem, cantitatea de i. transmisă pe un canal va avea o probabilitate globală egală eu suma logaritmilor fiecărui semnal, devenind maxima tind fiecare din evenimente este eehi-probabil. M. Golu notează: „volumul i. conținute într-un sistem complex este egal cu suma i. conținute în fiecare componentă a sa”. Ivolumogorov apreciază că măsurarea cantității de i. în sistemul lui Shannon „permite rezolvarea pînă la capăt a unei clase mart de probleme în care pînă la capăt n-a fost deloc clară independența soluției față de particularitățile cantitative mai fine ale informației”. În alți termeni: „cantitatea de i. se ia ca termen tehnic, ca indicator statistic pentru a descrie o gamă largă de sisteme de comunicație, începînd cu cele mai simple — telegraful — și terminînd cu cele mai complexe — dialogul direct dintre doi subiecți umani” (i\l. Golu). Această coordonată obiectiv-cantitativă a i. măsurată în biți (v.) sau în alt mod, a găsit o serie de aplicații specifice în sfera științelor biologice și sociale și a psihologiei. Totuși consklrînd că i. are o deplină și vitală semnificație numai în cadrul sistemelor cu autoreglaj, dotate cu organizare sau apte de

aut organizare (sisteme evolutive) a fost evidențiată și limita teoriei „clăin”, matematice (Shanoniiit a i. Gh. Zapan este printre primii care observă inadecvarea relativă a formulei lui Cl. K. Shannon la calculul i. al cunoașterii prin învățare întrucît, odată cu organizarea în procesul învățării intervenind și dezorganizarea; formula Shannon înregistrează i. *eronată* alături de cea corectă, singurul ei sistem de referință fiind ignoranța. Oh. Zapan consideră că entropia și negentropia se dezvoltă inițial împreună și relevă o luptă a contrariilor, dar pentru a măsura exclusiv progresele organizării este necesar să se țină seama de cursul evenimentelor care, în ordinea învățării, sînt „preferențiale”. Propunerea lui Gh. Zapan de a calcula cantitatea de i. în sistemele evolutive cu evenimente preferențiale reprezintă în fapt o centrare, dincolo de cantitate, pe latura calitativă a i. I. nu poate fi despărțită de utilitatea ei (Ukraințev); deși nu poate fi despărțită de procesele substanțiale și energetice (J. Zcman) totuși ceea ce primează în i. este semnificația (Montan). În ordinea umană conțea, în primul rînd, i. ca spor de cunoștințe și ca putere de organizare (O.C. de Bauregard). Beneficiind de instrumentația teoriei i., științele economice, sociale, pedagogice, ca și psihologia au fost nevoite să încerce să abordeze latura calitativă a acesteia. G. Miller elaborează, în legătură cu calculul elementelor ce pot fi cuprinse comitent de conștiința clară, con-

ceptul ca segment de i. ce implii / condensarea, simbolizarea și <-> larii a unei serii de unități i. <-> Klans propune conceptul de m< lainfonnație care este definit ... mantie și aceasta la diferite ;; voie. în același sens, V. Săniea;-- vorbește despre i. *co^v.ili-fi.* in; legînd măsura în sens marsisi • unilalo dintre cantitate și călit • • te și corelînd teoria i. cu lemj reflectării, L.I\Xehker (I'>7I definește i. ca relația dintre d />.• mulțimi (subiect și obiect), ij, măsura i. ca, măsură a ord-nTr, mull'iII; I istărilor purtătorului (a-e); •- lului detector) adecvat mullina stărilor izvorului (s/sinulu/ui). Logica dezvoltării teoriei i. duce, după Vekker, de la conceptul de cantitate de i. ca măsură a ordonării (mai precis a coordonării celor doi termeni — mulțimi, la conceptul despre caracteristici Ir calitativ-structurale ale i. ca formă a ordonării. V. Săhleanu notează adecvarea și justificarea termenului ca *in-formafie* sau *formare în*, desigur în subiectul receptor ce modelează izo-morf, respectiv izo-form datele obiective. L.M. Vekker tratează „forma ordonării” ca latură de conținut a i. care se situează la diferite nivele între o 'v.) *scală a izomorfismelor*. Deci aspectul calitativ, semantic al i. caracterizează corespondența biunivocă dintre cele două mulțimi. Nu trebuie însă omis faptul că proprietățile și stările sursei sînt codificate variabil (uniform sau neuniform, homomorf sau heteromorf) de către receptor. Redondanța contri-

buie la o mai bună și sigură recepție prin itilatur a...i .•>m.k.-Lr (le tonđ dar daeă e-le e'ce;-ivă. îngreuiază comunicarea. Aceasi ă caracteristică cantitativă este ii^a, depășită prin activismul selectiv și repertoriul de modele interne (subordonate unor reguli sintactice), de care dispune subiectul și care nu numai că recepționează dar și detectează, extrage și prelucrează i., trece de la codificare la decodificarea ei, descoperind prin „ațiubuire”, semnificații, particularizate ca sensuul. Teoria semantică a i. (\\eav< r) nu recunoaște relațiile informaționale decît acolo unde intervin semnificații. Acestea pot fi însă variabil concepute. Bar-Hillel le înțelege prin negație care prezentînd toate „descrierile” pe care o i. le exclude. Vekker se referă la grade de izomorfism sau de reproducere dar acestea sînt clare mai mult la nivelul reperelor spațio-temporare. Modul în care se efectuează modelarea conceptuală surprinzînd categorialul și necesarul prezumptiv poate fi numai formalizat iar nu calculat sub toate aspectele și aceasta obligă la conclucrarea teoriei i. cu psiholingvistica și cu epistemologia. Sub acest raport, devine determinant sistemul de elaborare și valorificare a i. cu toate interacțiunile sale infraspecificice (nivele de integrare, sisteme de referință) și destinația orientativ-adaptativă a i. care din i. reproductivă se convertește în i. de comandă. Circuitle de reglaj prin feedback nu pot, mai ales la nivelul uman

și social, fi d'^părțile de elubolir...a s. II. T. il. • i • • • • • ih-IUR... Trva. Ijld (k- la e. lili ita Ua fie i. la Ciliti Uitea de specificare a, i. (latură călit n-iivă), Bar-Hilli-I consideră că i, *smitt/ică*, în sens absolut, poate li considerată i. *privjiiatică ideală*. e'va ce ne amintește de dictionul <e susține corespondența dintre a ști și a putea. M. Bernstcin atrage atenția asupra necesității ca alura semantică a i. să nu pună în inferioritate i. de comandă, care formulează ordinele, alcătuește programul acțiunii. Acesta este sensul vital și cel mai profund al i. ca relație pragmatică fără de caro organisme n-ar putea. Li concepute ca sisteme cu autoreglaj, datorită conexiunilor inverse, liste ceea ce reunește teoria, i. cu teoria deciziei și cu cibernetica în sensul lui L. Couffignal de „artă a acțiunilor eficiente” sau cu praxeologia lui Kotarbinski. Conceptele de ordine (temporală, spațială, necesară) și de organizare-echilibrare angajează toate aspectele (cantitativ, semantic, valoric-reg.atoriu) ale i. Totodată este necesar, mai ales la om, definit ca ființă informațională, în sensul unei maxime capacități de absorbție și producere a i., să se țină seama de corelația dintre nivelele semantice (de pătrundere în real) cu nivelele pragmatice (de luare în stăpînire a realului). Psihologia i. se ocupă de circuitele și valorile i. ale sistemului uman iar psihologia cibernetică angajează studiiul multidimensional al acestui sistem, ocupîndu-se atît de i. cît și de autoreglaj.

INFRAȚIUNE, manifestare împotriva unei reguli de conduită care deviază de la normele etice și morale ale societății. În psihologie, termenul este folosit pentru a descrie comportamentele care sunt în contradicție cu valorile și normele sociale acceptate. Manifestările pot fi de natură antisocială, agresivă sau autodăunătoare. În psihologie, termenul este folosit pentru a descrie comportamentele care sunt în contradicție cu valorile și normele sociale acceptate. Manifestările pot fi de natură antisocială, agresivă sau autodăunătoare.

socialo a pedepsei, reeducați, a e j, acei, j a și, sibiilității de foi, i i Lihilil, i tkir, i perffi m-iuțr-lor il, vianțilo pe un lond modificai al atitudinilo M'em dreptaleeăiret, i mc sociale de existență (Makarncol). Legislația și teoria, penală folosită în țara noastră includ, acest aspect sub forma funcției educative a pedepsei, în vedere; reintegrării devianților, după executarea pedepsei, ca membri, u drepturi depline ai societății.

INFRAUMINAR (SI/BLIAir-NAR), stimulare sub limita de intensitate necesară pentru apariția unei senzații (pragul minim); proces ce se desfășoară sub nivelul conștiinței, care nu se conștientizează.

INFRALOGIC, operații concrete, care nu influențează asupra claselor și categoriilor ci asupra părților obiectului, a dispozițiilor spațiale, temporare și a deplasării.

INFRASTRUCTURĂ, sistem de relații între elementele fundamentale ale unui macrosistemi. I. deține un rol important în determinarea fenomenelor de ansamblu, fiind, de regulă, ascunsă, profundă, în societate, o i. este baza social-economică sau sistemul relațiilor de producție. Psihologia recurge la acest fenomen pentru a califica unele dispoziții inconștiente, organizarea personalității, schema personalității de bază.

INHIBIȚIE, proces nervos fundamental ce acționează în sens invers excitației; este negativ și *îndeplinește funcții de frînare, opri-*

re, mijlocind selectivitatea în distribuirea și gradarea impulsurilor nervoase pozitive. Constatată, inițial, la nivel periferic a fost presupusă de I. Secenov și demonstrată de Pavlov ca i. centrală, la nivelul activității emisferelor cerebrale. Ch. Sherrington a constatat că intrarea în funcțiune a unei grupe de reflexe provoacă întreruperea și blocarea altui grup prin inducție negativă. Este fenomenul de i. externă, deosebit de i. internă, considerată, de Pavlov, a fi de natură exclusiv corticală întrucât rezultă din condiționare, este elaborată și activă, de unde și calificarea de i. activă. Spre deosebire de i. innăscută, necondiționată, care intervine spontan și univoc în cazul în care apare un nou focar de excitație ce induce negativ un altul sau în cazul unei suprasolicități prin intensitatea sau durata unei stimulații (i. supraliminală, i. de protecție). I. dobândită prin condiționare, acționează variabil și comutativ conform modului în care s-a produs condiționarea. Astfel un reflex format poate fi „stins” dacă în repetate rânduri stimulul ce fusese întărit alimentar și provoca salivația nu mai este asociat cu hrana. Stimulul își pierde valoarea de semn pozitiv și se transformă în semn negativ. La stimulul respectiv, care nu redvine indiferent, se elaborează o reacție inhibitivă, negativă. Prin i. necondiționată se poate produce o stingere a reflexelor, în sensul dispariției lor. Prin i. condiționată se produce o „stingere” care rezul-

tă din negativarea reflexelor care nu dispar ci persistă ca reacții de reținere. O dovadă în acest sens o constituie fenomenul de dezinhibare, prilejuit de noi stimuli și care dovedește că reflexul „scapă”, mai mult sau mai puțin facil, de sub tensiunea frenatorie. Și mai evident decât în forma i. de stingere este caracterul activ al i. corticale sub formele i. de diferențiere și a i. de întârziere. Din doi stimuli apropiați sub raportul calității lor, unul este întărit sistematic iar altul neîntărit. Inițial datorită iradierii excitației a generalizării primare, și stimulul neîntărit provoacă reacții. Cu timpul însă, acestea slăbesc și dispar datorită i. de diferențiere. Și în cazul în care, la diverși stimuli, se formează diverse reacții pozitive cum ar fi operațiile motorii, tot i. de diferențiere este la bază. Tot așa unul și același stimul poate da efect pozitiv dacă este prezentat singur și efect negativ dacă este prezentat cu un altul, care, astfel, capătă funcție de „frînă condiționată”. Când între aplicarea stimulului condițional și aplicarea stimulului întăritor se lasă un interval de timp, care, la animale, nu poate depăși trei minute, reacția ajunge să se declanșeze numai după trei minute de la declanșarea stimulării condiționale iar nu odată cu aceasta. Este un fel de diferențiere în timp, pe care Pavlov o pune pe seama i. de întârziere. Este i. de întârziere; când stimulul condițional continuă să fie dat până la întărire și c. s. e. i. vr. /i/iilă 'urmă

condiționată) când stimulul dat inițial se întrerupe și întărirea se aplică singură (nu pe fondul stimulației asociate) după $T' - 'V$. La om, i. cunoaște o dezvoltare extrem de complexă fiind suportul analizei și sintezei, sistematizării reflexe și autoregajului. Nu se poate concepe excitație fără i., cele două procese fiind în unitate dialectică. Față de excitație, i. *activă* înteplineste un rol de „dispecer” permițându-i să circule pe anumite căi, să se gradeze, să se comute etc. Coordonarea în activitatea nervoasă superioară, și implicit în adaptarea la mediu, este direct dependentă de dezvoltarea i. *centrale*. Pavlov scria: „prin această inhibiție, activitatea de semnalizare a scoarței este continuu corectată și perfecționată... în felul acesta se manifestă continuu capacitatea supremă de adaptare a organismului la condițiile ambiante, sau cu alte cuvinte, o echilibrare mai fină și mai precisă a organismului cu mediul înconjurător”. în ultimii ani, P.K. Anohin a promovat, în baza a numeroase argumente, ipoteza că i. nu este un proces nervos prin natura lui, deosebit de excitație, ci, în sistemul complex al activității nervoase, i. ar fi numai o formă condiționată negativ a excitației, ar fi o excitație inhibantă, frenatorie, ar fi ceea ce rezultă din acțiunea reciproc contrarie a două procese excitative.

INITIATIVĂ, dedans. 'rea de noi acțiuni, relevare și rezolvarea practic-actională a unei

situații problema. I. este legată de forța individului, de impunere a noului și de capacitatea societății de acceptare a acestui nou. I. presupune cel puțin trei etape, conștiința de problemă, rezolvarea mintală și rezolvarea practic-actională a acesteia. Spiritul de i. este o condiție a creativității.

INOVAȚIE, producere a eel a nou care este asimilat și obiect jvat în activitate, relații, produse C. Thompson o definește c. „*generarea, acceptarea și implantarea noilor idei sub forma pr" (v-selor, produselor sau serviciilor)*”. Efectul de i. presupune ca noua idee să fie valorificată social, răs-punzând unei necesități, rezolviul o problemă, determinînd un progres în oricare din domeniile vieții și activității sociale. I. nu este niciodată absolută ci pornește de la elemente și structuri preexistente pe care le transferă, modifică, recombina etc. — cota de creativitate fiind variabilă. Se disting i. *primare* ce au la bază o idee originală și i. *derivate* prin dezvoltarea și aplicarea ideilor noi. Fiind condiționate social, deci pornind de la anumite posibilități și răspunzând unor cerințe obiective, i. depind și de relații, știi de activitate, putînd fi viguros stimulate prin tehnicile de creativitate.

INSIGHT (termen engl., germ. EINSKHT), act brusc de surprindere sau înțelegere a unei relații bai, situații; apropiat ce înțeles cu termenul de intuiție intelectuală. Uneori, sensul de

iluminare instantanee. în zoopsihologie a fost utili.;at pentru a desemna momentul depășii ni obstacolului în urina încercărilor și greșelilor. în psihologia intelectului desemnează efectul rezolutiv al restructurării și relevării unor noi raporturi. în genere, moment de salt al cunoașterii ce-și surprimă mijlocirile aparînd ca nemijlocit.

INSOMNIE, dereglare a somnului normal, incapacitate acută sau cronică de a dormi datorită persistenței unor centri de excitație din cauze organice, neuronale sau psihice. Abuzul de somnifere permanentizează dispozițiile spre i.

INSPIRAȚIE, stare psihică, caracterizată printr-o puternică tensiune interioară; apare în cursul desfășurării ce duc la conturarea liniilor parțiale, uneori generale, ale viitoarei creații. Este, în general, atribuită oamenilor de artă, deoarece presupune un înalt grad de libertate în elaborarea unor sinteze. Dar i., fiind o *etapă pregătitoare a creației* (condițiile de apariție a i. sînt, în genere, identice cu cele ale creativității), este și trebuie să fie la fel de prezentă în știință, activitate tehnică etc. Din analiza momentului i. se desprind următoarele caracteristici: a) *spontaneitatea*, evidențiată de apariția bruscă a unei noi idei; b) *caracterul de necesitate*, noua sinteză se impune imperios și cu evidentă, cerînd obiectivarea ei; c) *inducția inconștientă* dată de marelă grad de

libertate al noilor sinteze și de frijiu-itele fr.-e\ tiitt; de apariție ale i. : viitul, reverin, st.uea de relaxare etc.; dj *caracterul afectiv-motivațional*, momentul inspirativ e însoțit de o puternică vibrație afectivă, care pentru veritabilul om de știință și de artă reprezintă- nu numai adevărata răsplată dar și baza apariției altor momente de i. Dar i. apare deseori în stări de relaxare. Aceasta nu înseamnă că este rodul inactivității ci dimpotrivă trebuie apreciată ca un efect specific al activității intense și perseverente, al căutărilor continue.

INSTABILITATE, termen folosit, în special, în psihopatologia copilului pentru a denumi un sindrom complex caracterizat prin tulburări ce îmbracă un dublu aspect: *motor și psihic*. Astfel, un copil instabil psihomotor se află într-o permanentă mișcare, nu poate sta locului o clipă, își mișcă neîncetat mîinile, picioarele, atinge fără motiv toate obiectele, se deplasează continuu. Se vorbește despre acest exces cantitativ de mișcări cg despre un adevărat „lux de mișcări”, ca o „irezistibilă nevoie de mișcare”. Imobilitatea, capacitatea de a sta într-o anumită poziție timp mai îndelungat în vederea desfășurării unei activități oarecare este practic imposibilă. Se afirmă că aceste mișcări sînt paradoxal, expresia instalării oboselii, în pofida aspectului general, copilul cu I. *psihică* este

lent în mămă, neîndemnauc, incapabil să-și coordoneze mișcările în vederea unui scop precis, face mișcări de jersos, parazite, incomplete și fără precizie. Sub aspect psihic, deficitul major al i. îl constituie carențele atenției. Copilul este incapabil să-și fixeze atenția, să se concentreze într-o activitate, este neatent, distrat, n-are răbdare să termine o activitate, trece rapid de la o ocupație la alta. Afectiv, se constată aceeași labilitate, dispoziția se schimbă cu ușurință, copilul este irascibil, uneori impulsiv, acestea evidențiindu-se cu pregnanță în mediul școlar: lecțiile nu sînt știute, temele sînt făcute de mîntuială, iar prin agitația deosebită, disciplina este încălcată, bunul mers al orelor este tulburat. Școlarițea este nesatisfăcătoare, dar nu din cauza unor deficiențe intelectuale, ci a instabilității atenției. Alături de tratamentul medical specific, mijloacele educative psihopedagogice sînt elemente prețioase în vindecarea acestor copii.

INSTANTANEU, durată foarte scurtă de timp în care, subiectiv, nu se pot diferenția sau ordona evenimentele sau componentele unei acțiuni. Opus *succesivității* și *discursivității*.

INSTINCT, structură, pattern de comportament ereditar, proprie unei anumite specii animale, ce variază foarte puțin de la un individ la altul în ca-

drul aceleiași specii. ("oii"tri. dintr-un lanț de reflexe necondiționate CC. <...> ; Mid. I) III r-i succesiune temporală strictă avînd stimulii declanșatori specifici. Are caracter adaptativ răspunzând necesităților vitale ale organismului și speciei (foame, sete, reproducere etc.). După H. Pieron, i. are următoarele caracteristici: a) actul instinctiv e îngust, specializat la una din cerințele speciei animale filimentară, de reproducere etc.; b) modalitățile de comportament instinctive sînt înscrise în bagajul ereditar al individului, ceea ce atrage după sine o uniformitate deosebită a i. în cadrul aceleiași specii; c) odată declanșat de un stimul specific, i. se derulează ca o activitate unitară, continuă. K. Lorenz (1937), reluînd unele idei ale lui Craig (1918), consideră că orice activitate i. poate fi descompusă în două verigi succesive: 1) comportament de apetență (fază de căutare ce duce la găsirea declanșatorului); 2) actul consumator (sau actul efector instinctiv în sens strict) K. Lorenz și apoi S.A. Barnett (1967) consideră că actul instinctiv este pur doar la nivelul fazei apetitive inițiale (în sensul duratei variate, a acestei faze). A doua fază este adaptată stereotip, fapt ce garantează eficiența ei biologică. La om nu există comportamente complexe reglate doar de mecanisme înnăscute, așa cum se întîmplă mai ales la insecte. Aceasta pentru că la om o pro-

gramare strict ereditară o are numai segmentul afectiv, tensional al i. De aceea tendințele instinctive se satisfac prin mecanisme și acțiuni care au fost învățate. Se desemnează prin termenul de i. și unele activități elementare automate sau reflexe ca suptul, respirația, mersul. Termenul se mai utilizează și pentru a desemna tendințe ereditare generale ca: i. de conservare, reproducere, socializare etc. Mai rar, se desemnează prin termenul de i. niște tendințe naturale mai precizate (i. de atac, de fugă, de joc, matern, de imitație). În sens psihanalitic este sinonim termenului de *pulsione*, care se referă la tendințele inconștientului. Freud distinge două *fundamentale*: i. *vieții* (Eros) și i. *morții* (Thanatos).

INSTRUCȚIE, sistemul de comunicare și influențare organizată a cunoștințelor generale și speciale și de formare a operațiilor și capacităților intelectuale și aplicativ-practice în condițiile învățămîntului. Se întregă în procesul global al educației și este subordonată obiectivelor educative, urmărind, prin înarmarea noilor generații cu datele fundamentale ale științei, culturii, tehnicii și activităților practice, să creeze posibilitatea și să faciliteze integrarea în muncă și societate. Ouză din preardre și învățare, presupunînd iiii(ei-H'inn, M' oi'-anizată și de durată dintre <...> J < J didactice și elevi. I. e desia-

șoară într-un cadru organizat, instituțional, utilizează mijloace specifice, își delimitează un conținut prin planuri și programe, se orientează după principiile didactice și recurge la variate metode, toate fiind subordonate unor scopuri determinate Șteial-istorie. Sub raportul conținutului ce este supus unei continue îmbogățiri, reînnoiri și esențializări se delimitează cultura generală în care se înscriu cunoștințele necesare și obligatorii pentru adaptarea actuală și de perspectivă la existanța socială a cetățeanului — și cultura de specialitate, teoriei că și practică, a cărei pondere este tot mai mare pe măsură ce se trece de la o treaptă de învățămînt la alta, ajungînd să se împlinească prioritar o calificare profesională. Fenomenul de tranziție și creștere exponențială a exigențelor față de profesioni impune, la adulți, în toate sectoarele i, de reciclare. Evaluată după nivelul științific, grad de formativitate, economicitate și eficiență, calificată ca o pirghie a progresului social, i. a devenit una din problemele majore ale epocii noastre, la perfecționarea ei contribuind diferite științe printre care psihologia și cibernetica ocupă locurile principale.

INSTRUMENTAL, calificare a unor obiecte sau acte psihice de a servi drept mijloace sau unelte pentru dezvoltarea unei activități și obținerea unui rezultat. I. \ igitiski: „iii (•niipnriamentliil omului iutilniii o seric întreaga

(li: adaptați! .!tilu lai", menite și diu.â li stăpînirea proceselor psihice și proiectivii. În analogie cu tehnica, aceste adaptări put li pe drept cuvînt numite, convențional, unelti: psihologice sau instrumente. Folosirea i. psihologice amplifică și extinde enorm pasibilitățile comportamentului. „Cuvîntul, de exemplu, are valoare de i. psihic. Considerare:, exclusivistă a funcției i., a actelor psihice superioare eu negarea sau ignorarea conținutului obiectiv, reflectorii! al acestora definește, în epistemologie, *instrumentalismul*. J. Dewey socotea că orice teorie, este un i. pentru acțiune și nu trebuie să fie apreciat din punct de vedere al verității ei ci numai din cel al eficienței practice, în psihologie descoperirea operațiilor mintale a provocat recrudescențe instrumentaliste, numărul, de ex., fiind apreciat numai ca un i. și nu sub raportul valorii sale cognitive. Importantă este considerarea unității dintre operațional și informațional, dintre reflectorii! și i. V. H. Vroom (1964) emite o teorie a instrumentalității în motivația muncii, conform căreia forța exercitată asupra unui subiect pentru a-l determina să săvârșească un act este o funcție a sumei algebrice a produselor dintre valențele rezultatelor actului și expectanța (probabilitate subiectivă) subiectului că acțiunea va fi urmată de dobîndirea acestor rezultate.

INSULINA, hormon activ al pancreasului, cu acțiune hipoglicemiantă. În cazurile de hiper-

...eereție patologică!, ilijn...m...i.i. antrenează mani/e;. Lin <- onnn earectarial, iar în cazuri grave - - leșin și comă.

INTEGRALITATE, propriii!, i., structurilor și imagini! > rpi!, ••••• ti'c de a se prezenta ea i! i ii. ca un continuu, în ba./a tem!; -.-. d<-unificarecesimpune, i.i: •, •;<; mite liniile, suplinind lacu; i Ir „ mlueind discontinuu la cont i; m Kste demonstrată experinuu; • și întemeiată prin legea pregnant/ . și celelalte legi g>stali, te (A. \\ ertheinier, \\ Y. Ivohler). (.orepuiile unității fi/ice a stimulilor. Pliin transfer, m on.liieea nuri psihologii structuraliste și holiste. termenul se folosește și pentru caracterizarea sistemului intelectual, a afectivității și personalității.

INTEGRARE, proces biologic, neurologic și psihic de cuprindere, asimilare, implicare a unui element (impuls, semnal, operație, informație) de către alt element unificator și supraordonat. C: '- prindere și închidere într-au toi a ceva ce devine astfel parte componentă a întregului fi dobîndit: proprietăți speeijice rezultate di a interacțiunea și interdependența iu celelalte părți componente. I. csi-a caracteristică pentru activitatea sistemului nervos (J.H. Jacks.m, Ch. Sherington, Pavlov; și e-tr totodată un principiu al activității psihice considerate: ca sistem hipercomplex cu organizare ierarhică. Așa cum cortexul reali/; a/a i. tuturor proceselor ce se realizează în instanțele nervoase tubordoinle lot așa conștiința, gin-

I

direa, sentimentele integrează actele psihice elementare prin asimilare (la o schemă) sau comprimare (însurare) și prin raportare dinamică la un model simbolic superior. întotdeauna i. se realizează prin sinteză și simbolizare. În acest sens este edificatoare relația dintre noțiune și seria percepțiilor corespunzătoare, dintre noțiunea de gen și cea de speță. j, Vigotski punea i. la baza modelului denumit „piramida noțiunilor”. C.G. Jung explică prin i. elaborarea personalității care astfel apare ca un suprasistem. !/Si~hologia cibernetică explică i. iu legătură cu nivelele de codificare și de autoreglaj. Keversui procesului i. este semnificarea, identificarea, dirijarea acțiunilor cu finalitate particulară prin scopuri generale, determinarea strategică a deciziilor tactice. Conexiunile inverse mijlocesc mereu procesele de i.

INTEGRARE NEURONALĂ, mecanism operativ al rețelei neuronale constînd în următoarele: intrarea în funcțiune a unui grup relativ limitat de neuroni cu caracter „ordonator”, pune în funcțiune, simultan sau succesiv, grupuri de neuroni cu funcții mai mult sau mai puțin deosebite, ajungîndu-se astfel la finalizarea unei acțiuni. Se instituie în acest fel o relație între un grup neuronal supraordonat și un grup neuronal subordonat.

INTEGRARE SOCIALĂ, proces de incorporare, a.iiniire a, individului U i uni lăți și sisteme

soliile (familie, grup. colectiv, so-, i.-tate) prin modele conform d.itelor și cerințelor sociale (enculturație, sociali/are^, prin adaptare la condițiile; vieții sociale. I.s. presupune acomodări și construcții progresive în planul personalității. Kste deci o interdependența între i.s. și cea a, personalității, i.a un moment dat integrabilitatru, pi rsonalității în unitățile sociale nu este însă în raport direct cu pi oprietatea aceșuia de a fi integrată în sens de organizare și coerență lăuntrică (li. Hilgard).

INTEGRATIVITATE, în psihologia genetică, proprietate a stadiilor constînd în faptul că structurile caracteristice unui anumit stadiu sînt integrate cu titlul de elemente constitutive, simple, în stadiul următor (de ex. operațiile formale includ operațiile concrete cu titlul do conținut). I. stadiilor explică astfel secvențiaitatea lor: un stadiu nu poate urma decît după acela ale cărui structuri le integrează în structurile proprii.

INTELECT, cuvînt generic cu semnificații variate, utilizat pentru a desemna totalitatea funcțiilor mentale centrate în jurul gîndirii abstracte și logice, capacitatea de a gîndi, de a opera cu noțiuni; minte, gîndire, rațiune. Aspect deosebit al gîndirii logice pe care unii filosofi îl opun rațiunii, considerîndu-l superior sau inferior acestei a.

INTELECTUALISM, curent sau poziție teoretică de factură reducere i.oiistă, prin care se absolutizează, iuseuniăiatod proceselor și laclu-

rilor intelectuali, subapreciindu-se sau negîndu-se însemnătatea motivației, sentimentelor, voinței și atitudinilor în activitatea umană și îndeosebi în creație. Sub raport social, i. exprimă reducția problemelor vieții sociale la cele culturale, ruperea de realitate, închiderea în cercul abstracțiunilor, al speculațiilor sterile.

INTELIGENȚĂ, termen, prezent din timpuri imemorabile în limbajul natural, consacrat în literatură, se pare, de Cicero, ce caracterizează sub diverse unghiuri, *puterea și funcția minții de a stabili legături și a face legături între legături*. Este ceea ce sugerează *inter-legere*, reunind două sensuri, acelea de a discrimina între și a lega, culege, pune laolaltă. Exprimînd acțiuni și atribute ale omului totodată, *faber* și *sapiens*, i., ca orice categorie culminativă, n-a putut — nici după ce a devenit obiect al științei — să beneficieze de o definiție clasică, prin delimitări de gen proximi și diferență specifică. În psihologie, i. apare atît ca fapt real, cît și ca unul potențial, atît ca proces cît și ca aptitudine sau capacitate, atît formă și atribut al organizării mintale, cît și a celei comportamentale. Platon vedea în „*phrenesis*” capacitate excepțională a omului de a înțelege ordinea din univers pentru ca să se poată conduce pe sine. La Aristotel factorul cognitiv semnificat *νῦν „noos”* este cel ce stabilește relația dintre simțuri și reflecție. Descartes se referă la rațiune și sugerează i. ca „un mijloc de a-și însuși o știință

perfectă, raportată la o infinitate de lucruri”. Sugestii asupra i. se întînesc și la mulți alți iii.,,sofi, printre care și Hobbes, cav oferă o viziune asociaționistă asupra gîndirii, ca „o succesiune sãi înlînțuire de gînduri, o perindã;; de gînduri, numită discurs mm tal”. Toate acestea descriu feim-ir.ene ce ne permit să presupunem o sinonimie între i. și gîndir, sau rațiune, dar nu ne indică m. ginea și funcția i., cu alte cuvinte, rațiunea de a fi a i. indiffenn; de modalitatea ei rațională, l’i,,sofia este devansată de cei a căror genialitate se sprijină pe realism. Leonardo da Vinci pune i. în contextul vieții. Experiența iudă ceea ce există, dar ea nu poate fi folosită dacă nu este interpretată și astfel se stabilește nu numai existența lucrurilor ce ne interesează, „ci și într-o măsură mai mare, raporturile dintre ele, pe de o parte și cu noi înșine, pe de altă parte”. Aceste raporturi dintre relațiile obiective și subiect clarifică epistemologic problema l. și o integrează în cîmpul existenței biologice și psihice a persoanei. Înțelegem de ce Ed. Claparede consideră că teoriile despre judecări, legi ale gîndirii și principii raționale nu lămuresc problema i., mult mai mult obținudu-se printr-un studiu sintetic al i., prînsă în relațiile ei vitale, concepută în raport cu datele experienței. în consecința, dincolo de orice speculații metafizico, i. trebuie să fie considerată *Un r/IIOIII’l’ și O <(((/(<T,;s’;’f*
*a adaptații hi mediu, a tr<ni*f’i-*

mării mediului de cãtve nni. Recunoaștem și la animale rudimente si premise de compoi tameiit inteligent, care se situează la polul opus instinctului. „*l. este un instrument de adaptare care intră în funcțiune cînd celelalte instrumente de adaptare, instinctul și deprinderea, nu mai pot face fală.*” Comportamentul inteligent nu m-mai că se datorește învățării, dar prezintă o astfel de flexibilitate, în_eit s-ar putea spune că se construiește „în mers”, operativ și adecvat situațiilor. La animale, după H. Jennings, E. Thorndike, comportamentul inteligent se prezintă ca „încercări și erori”, explorările tatonante fiind un preambul sau un echivalent funcțional al i. Adevărata l. depășește însă tatonarea prin mijloace deja selecționate. în baza experiențelor cu cimpanzei, ce ajung să folosească bețe montate unul în altul sau lăzi suprapuse pentru a dobîndi fructe direct inaccesibile, W. Koehler pretinde că animalul dovedește i. prin reunirea elementelor necesare (obiect-mijloc și obiect-scop) în același cîmp vizual. Este un moment tranzitoriu, raportarea unelei la scop, nefiind scutită de tatonări prealabile. Mai importantă pare a fi transpoziția rapidă în situații analoge, aici i. dovedindu-se a fi susținută prin generalizări practice. Contopind planurile obiectiv și subiectiv, material și ideal. H. Bergson declară că „*inteligiența este facultatea de a fabrica obiecte artificiale și în special unelte și de a varia la infinit aceas-*

tă țahiitive.” Nu este deci vorba numai de j”cu! combinatoriu al a’-ociațiilor’ dol’iidite și de formarea de noi asociații, cum susțineau mulți psihologi în secolul al XIX-lea, ci de o anumită mijlocire funcțională în vederea unei rezolvări. Trecînd de i. senzori-oniotorie de tip animal si preliminar uman, veritabila i. va presupune întotdeauna o mijlocire transformatoare, o reconstrucție mintală în vederea atingerii unui scop. încă H. Taine observa că ordonarea, clasificarea datelor experienței într-o ierarhie, uzînd de simboluri verbale, ajunge la performanțe cînd discriminarea este nuanțată, cînd sînt sesizate nuanțele imperceptibile. l. nu este reducibilă la experiență, deși se întemeiază pe aceasta. l. înseamnă mai degrabă o transgresare a experienței acumulate și actuale prin descoperirea unor raporturi, de regulă ascunse, a căror utilizare satisface un scop adaptativ sau transformativ. în acest sens i. ce presupune reorganizări raționale este opusă de Bergson intuiției cognitive, concepută straniu și obscur ca o forță ce acțiunează similar instinctului și în prelungirea lui. l. rămîne mereu un proces prin care se operează diferențieri și recombinații operaționale cu o finalitate transformativă, fiind și evaluată după eficiența transformării. în mod curent, i. este evaluată după nivel și după dimensiunea facilitării, implicate în adaptarea transformativă umană. Inutil să mai amintim aici faptul că apă-

rînd ca o caracteristică a individului, iuanieștiit; *i în relațiile sale (ii ambianța, i. este tributară, prin origine și destinație, existenței socioculturale. Exagennd în chip extremi-t rolul eredității în dezvoltarea i., |'. Galtoii mi a conceput toiuM ereditatea ca un fapt pur natural, ci ca o acumulare a exersărilor prilejuite de mediul social, fiecare generație exercitînd o influență enormă asupra dotației generației succedente. Această teză a masivului și imediatului transfer de la dobîndit la ereditat nu numai că este infirmată de genetica contemporană și că a fost relativizată prin reducția la minimum, la o minoră semnificație de către analize psihologice ulterioare, dar a fost pusă în dubiu de însuși Galton prin sistemul său de diagnoză a i., pe care el o vede ca fiind distribuită în fiecare populație, în proporții bine determinate. Testele de i., inițiate de F. Galton, se adresează diferențierilor senzoriale și coordonărilor motorii despre care astăzi știm foarte bine că rezultă din condiționări. Actualizarea tematicii i. se leagă de prima revoluție tehnico-științifică și răspunde unor cerințe rigurose practice. În perioada de început a secolului al XX-lea, odată cu progresul cercetărilor experimentale și a studiilor privind procesele intelectuale, se dezvoltă rapid tehnici de diagnoză a i. ca aptitudine generală. Putem chiar spune că pînă în zilele noastre, răspunzînd necesităților sociale masive de cultivare a i., și de selecție a persoa-

nelor în vederea utilizării lor în lapi.ut ȚII Tiivfli.il de I., psih.idi... , ii'i/a i. devnnsea; Li sladml ti. .|', bora re a științei despre i. Lin rile au mers pînă acolo incit, ,| concertai-, în fața ii"niimâinii* !... definiții și accepțiuni nle I<H: milui (J. Guilford a ;nve:ia i. , • circa 400 de definiții alo i., tf, , însă să lo clasifice edificator), ni psiholog a declarat că i. este r,r , ce determinăm prin testele do i. Nu vom rămîne însă la aooast: aserțiune pur instrumentalii a. cliiar dacă ne-am limita numai !, examinarea conținutului probii lor standardizate prin care j, este măsurată. H. Miinsterbep; recurge la probe, prin care cer. denumirea și clasificarea unor obiecte, identificarea unor forme, memorare de litere și cifre, executarea de operații aritmetico, evaluarea unor intervale, construirea unor figuri geometrice. În esență, i. se măsoară deci, prin probe de clasificare, achiziție și construire de ansambluri. De la început se vedește faptul că i., fiind pluridimensională, nu poate fi investigată prin probe univoce, impunîiudu-se o pluritate de probe cu diverse „adrese”, pe care A. Binet și Simon le-au organizat pentru prima dată (1904) într-o „baterie”. Binet concepe l. ca o facultate general-umană ce so formează stadial, „scara metrici a.i”, propusă de el, bazîndu-s. pe o corelare între vîrsta cronologică a copiilor și tinerilor și vîrsta lor psihică, stabilită prin devieri în plus sau în minus,

fața de un standard mediu al vîrstei cronologice. În aceste condiții, după anumite norme și haremuri, se calculează un Q.I. (v *cotient intelectual*) ca măsură globală a i. Stabilind drept cadru de manifestare a l. activitatea, A. Binet socotește că facultățile mintale se dezvoltă inegal. El scrie: „O lipsă tic memorie se poate asocia cu mult raționament, după cum unul cu o memorie bună poate fi un prost veritabil.” I. este „o funcție generală căreia îi sînt subordonate toate celelalte” dar la rîndul ei, i, este, după Binet, tributară diverselor facultăți, printre care „înțelegerea, memoria, imaginația, raționamentul și mai ales cuvîntul”. Operațiile care intră nemijlocit în schema i. sînt comprehensiunea, invenția, direcția (orientarea spre scop) și cenzura (critica). Bateria lui Binet-Simon cuprinde probe care se adresează fiecăreia din aceste 4 grupe de operații, iar mai tîrziu bateria D. Wechsler, uzînd de probe mai variate și mai precise, va urma, în mare, aceeași schemă. Pentru a testa aptitudinile intelectuale, indiferent de volumul de cunoștințe acumulat, bateriile de i. evită apelul la cunoștințe rezultate din învățare, solicitînd răspunsuri care sînt la îndemîna oricui, indiferent de pregătire. Observăm însă că înseși răspunsurile la teste necesită învățare. Nu se pot despărți cu totul operațiile de infoimați.ilu pe carele susțin. Aplicaiea b-ier;itor do i. la indivizi din grupe etnologice

aparte, a dat rezultate paradoxale, explicabile prin construcția specifică a intelectului la respectivele populații. H. ileili, autorul bateriei de i. (ce-i poartă numele; consideră că i. se determină gradual prin patru caracteristici: plasticitate (restructurare), complexitate (structurală), globaliizare (reunire în tot a elementelor) și fluiditate (modificări de direcții prin care se evita fixismul). În rest însă, li. Meili socotește că nu există o formulă unică de i., compoziția operațională a acesteia fiind variabilă după tipuri de activități și după persoane. Există deci o diversitate de forme de i., iar ceea ce psihologii măsoară nu este o i. generală, ci una globală, în ordinea statistică abstractă, aptitudinea intelectuală medie. Am putea implica aici și conceptul tle *stil cognitiv*, fără a ignora nivelul după care i. este întotdeauna calificată. Această poziție se îndepărtează întrucîva de cea a lui Spearman care, contemporan cu Binet, a radicalizat proprietatea i. de a fi generală (aplicabilă în variate domenii) reducînd-o, pe baza constatării corelațiilor foarte consistente dintre rezultatele testelor intelective, la un factor general (G), care ar fi omogen, reprezentînd o „energie mentală generală”, spre deosebire de factorii speciali (S), implicați numai în anumite activități concrete. Teoria bifactorială (G și S) a lui Spearman susține deci ouH'gcnaitatea constitui vâ a i., do unde gt'icr.ilitdc.i ei ca factor comun ce facilitează

performanțele în orice activitate, nu însă fără complementaritatea unor factori S, adecvați formelor particulare ale activităților. Dimpotrivă, ce pornesc de la această teorie nu au încetat pînă în prezent. Problema pare însă a fi pusă defectuos încă de la început. I. se afirmă ca generală nu neapărat întrucît este expresia a unui factor omogen (energie dată), ci mai degrabă pentru că (dimpotrivă) este expresia unor structuri operaționale compuse, ce se constituie treptat, după Wallon, Piaget, Guilford, și care după succesive integrări devin integratoare, foarte mobile, deci generice. Este concludent faptul că toate sistemele teoretice și psihodiagnostice privind i., construite după Spearman (tot pe bază de analiză factorială), sînt plurifactoriale și includ treapta intermediară dintre G și S, factorii de grup. L. Thurstone determină 8 factori comuni: raționamentul deductiv (D) și inductiv (I), memoria brută (M), aptitudinea numerică (N), rapiditatea percepției (P), aptitudinile spațiale (S), comprehensiunea verbală (V) și fluența verbală (W). Modelul tridimensional (operații-conținuturi-produse) al intelectului, elaborat de Guilford, presupune 120 de factori, dintre care cea mai mare parte au fost confirmați experimental. G. Thompson admite și o combinație aleatorie între operații, înșiși factorii de grup puțin deși formele variabile, neprevăzute. Aceasta, în legătură strinsă cu înțelegerea

genetistă a I. T. Kelcy atrage atenția asupra variatelor interfețe dintre factori și consideră că în constituția lui G intră factori heterogeni. Dacă este așa considerăm i. nu o facultate separată, ci o modalitate de organizare proprie întregului sistem psihic. atunci nu putem să ignorăm a>fel de dimensiuni cum sînt interesul, motivația, efortul ș.a. I. a fost tratată precumpănitor c, o aptitudine, criteriul de identificare și de evaluare al acesteia fiind reușita în activitate. Kapor-tîndu-ne însă la reușită, constatăm că nu numai i. este factor mediator. Clarck Hull atrage atenția asupra importanței tendinței spre efort. T. Kelley, în baza unor ample investigații, ajunge la concluzia că succesul școlar depinde de i. în proporție de 60%, restul, de 40%, datorîndu-se efortului de muncă. Desigur, în diverse activități profesionale raportul optim între i. și efort voluntar poate fi variabil. II. Eysenck constată că în anumite profesii nivelul mediu de i. este mai indicat decît un nivel superior. în fapt, așa cum arată C. Burt, i. „ca o funcție de integrare a minții, este implicată la toate nivelele iar manifestările diferă nu numai cantitativ dar și calitativ”. Deci i. ca o funcție mentală integrativă se prezintă diferențial și aceasta nu numai după o suuă de nivele, ci și sub raportul factorii și al eficienței. CI. Hull stabilește pe lîngă i. *ahshif*:, una *le/mica*, apoi i. *Sf>ctali*'i imenționată (de Janet) și i. adnuiii •

trativă, mai bine zis organiza-
 "" Formule de i, b-au diferențiat și mai înult, fiind menționate variante de i. *practicii, științifică, motorie, economică* ș.a. bint acestea diferite modalități ale I. generale sau numai aptitudini complexe, specializate? Problema generalității i. nu poate fi rezolvată univoc pentru că însăși definirea ei persistă relativ distinct prin două puncte de vedere — unul gnostic și altul pragmatic. W. Stern socotea i. capacitatea sau tendința de realizare a gândirii, „un mod de a trata” al gândirii. în acest caz, neîndoielnic, nivelul i. generale este corespunzător nivelului abstract și teoretic al intelectului, pentru că acesta permite cele mai diverse și cuprinzătoare interpretări. Se știe însă că gîndirea abstractă nu este cu necesitate și inteligentă. Nu este necesară numai înțelegerea profundă a celor mai variate situații și domenii dar și decizia optimă, rezolvarea problemelor ce intervin. Sarton ține să accentueze această funcție definitorie a i., tratînd despre I. eficace. Rezolutivitatea și eficacitatea implică cu necesitate momente de modelare abstractă și se bazează pe înțelegere. D. Wechsler consideră că înțelegerea deosebește l. umană de cea artificială pentru că, după el, l. se deosebește astfel și de aptitudini. „Distincția fundamentală între i. și capacități constă în a înțelege în loc de a executa pur și simplu și aceasta constituie punctul cru-

cial al problemei”. I. apare totuși ca un OIOI] de opeiaru caic și construiește conștient de către subiect prin decizie, deliberare, experiment mintal, vizînd întotdeauna im scop. în acest caz însă, accentul nu se pune pe grad, ci pe mod de abstractizare și înțelegere, i. prelungind acțiunea cu alte mijloace, după Piaget, „prin coordonarea acțiunilor într-o formă interiorizată și reflexivă”. Intelectul devine productiv în măsura în care dimensiunile de flexibilitate, fluiditate, originalitate și elaborare (J. Guilford) îi sînt proprii. Acestea sînt caracteristicile construcției funcționale a i. în contextul personalității, care, la rîndul ei, este generată de împrejurări sociale. De aceea, i. nu poate fi înțeleasă atîta timp cît nu i se elucidează geneza și nu i se precizează destinația. J. Piaget prezintă stadiile senzoriomotor, preoperator, de operare concretă și de operare formală ale i., arătînd că ea (i.) „n-are nimic dintr-un absolut independent, ci este o relație, printre altele, între organism și lucruri”, este „un termen generic desemnînd formele superioare de organizare sau de echilibru a structurilor cognitive”, constînd în esență, sub raport operatorii!, din „reversibilitatea progresivă a structurilor mobile construite”, Piaget mai observă că i. „tinde să elimine schemele de analogie înlocuindu-le prin deducții propriu-zise”. Dacă II. Taine trata i. ca o accelerare neuronală, apoi se va con-

stata ră aceasta constă în flexi-
bilifite, fluiditate care, în jindul
IH, presupun re"onsiK>ilit; <-, tran-
zitivitate, coordonări cumbinn-
lirico etc. I. comprehensivă v;
presupune o perfectă echilibrare
între asimilare și acomodare, p"
cînd i. rezolutivă va releva „aco-
modări cu depășiri” și aceasta cu
alU mai mult cu cît I. se inse-
rează în structurile mai complexe
ale creativității. Răspunsurile in-
teligente, caracterizate prin per-
spicacitate, suplețe, adecvare la
situații concrete sînt susceptibile
de evaluări formale sau de con-
ținut. Rapiditatea și oportuni-
tatea răspunsurilor nu este întot-
deauna și un indiciu de calitate,
pntînd fi datorate unei forme
mai simple de i., calificată ca
„asociativă” sau promptitudinii
activării vigile, căreia îi cores-
punde „deșteptăciunea”, Gradul
de eficiență al adaptării inteli-
gente nu poate fi însă redus la
astfel de elemente, cum este vi-
teza de reacție, deși aceasta are
o anumită importanță. Eficaci-
tatea rămîne însă dependentă de
complexitatea elaborării, de exa-
minarea critică a mijloacelor ce
satisfac optim un scop (Lcontiev).
Conduita inteligentă se demon-
strează mai mult prin forța și
exactitatea prezivizunii, decît prin
replicile de efect. R.B. Cattell
distinge o i. *cristalizată*, aplica-
bilă la situațiile-tip ale mediului
cultural și o i. *fluidă* ce răspunde
la situațiile complete noi. Nici
acestea nu se disting însă după vi-
teza de reacție care, în orice caz,
este mai mare cînd intră în joc

i, criitaliV-ită. Interesant de ții-in-
11:11 - I e :!:: i iptlii L!l, ilnțj , , , ,
-! ilăi ile lui (.Liti-11, i. .i i-i->N;/i \-,
este mai puternică la virsi.< < .i. i.
lâriei și a bătiineții decii i. |j, |.
idă, ei- se afirmă plenar în \, .
adultă. Wechsler însă găsise: \ j
ful de dezvoltare a i. general.
în jurul vârstei de 24 de am
Important de semnalat este \, ,
tul că fiind un factor global , I,
adaptare, I. se structurează în
condițiile adaptării sociale, întot-
deauna concrete, implicitul > .
lații sociale generatoare de afin-
dini, ce se corelează cu aptitudi-
nile, i. trebuind să corespund. !
anumitor modele culturale. Omni
nu este, ci devine inteligent M
aceasta în raport cu condițiiil'
social-istorice, i. ca dimensiune
a personalității neputînd să ti-
generală decît în raport cu o cul-
tura, într-un anumit momelii
a evoluției ei. Din acest puiut
de vedere, asupra mijloace-
lor de psihodiagnoză ale I. per-
sistă o serie de îndoieli în legă-
tură cu artificialismul probelor
și cu adecvarea la condițiile cul-
turale concrete ale diferitelor ca-
tegorii de oameni. Erorile devin
evidente cînd i. este concepută
anistoric și impersonal ca o dimen-
siune strict individuală, cînd la
acestea, cum arată H. Salvat,
se asociază și transparente măsuri
discriminative în profitul intere-
selor de clasă. R. Zazzo recomanda
„să te servești inteligent de inteli-
gență”. Una din consecințele posi-
bile ale acestui dicton ar fi ca
I. să nu fie niciodată concepută
univoc și să nu fie supusă unor

asocieri sau disocieri exclusiviste.
însă Claparede arț.i ea i. ap m-
în'trei ipostaze cn: 1) > /< /< /<
coynitivă, diferită de reativnatca
emoțională și de capacitatea de
efort; 2) *capacitatea de rezol*, ,in
a *problemelor*, prin restructurări
opuse automatism, lor; _ii) *posi-
bilitate supramedie a fîndirii* în
studiul căreia este interesată psi-
hologia diferențială. Dacă vom
reinventaria atributele i. constînd
în diferențiere și adaptare, nivel
intelectual și înțelegere, aptitu-
dine cognitivă globală și rezolu-
tivitate, atunci vom ajunge la
concluzia că, deși i. apare ca un
factor de mare însemnătate al
vieții sociale, ea își are originea
în existența și activitatea socială,
după cum, deși apare ca un factor
facilitant, productiv al învățării,
ea rezultă din învățare, din acea
învățare care este inteligentă,
construind i. prin sistematizare,
formativitate, apel la înțelegere,
considerînd secvențial punctele
de vedere (M. Ralea) și la exer-
sări prin cele mai variate rezolvări
și elaborări de probleme. Voința
își sporește capacitatea de efort
numai prin antrenamentul pri-
lejuit de biruirea greutăților. Si-
milar, i. își sporește forța pene-
trantă, ureînd de la un nivel de
înțelegere la altul și își dezvoltă
forța transformatoare prin biru-
irea dificultăților cognitive, prin
cunoaștere aprofundată, acțiune
constructivă, rezolvare de pro-
bleme (v.).

INTELIGENȚĂ ARTIFICIALĂ,
calificare a aparatelor ciberne-
tice, astfel programate înet re-

I

'o::ă />:!/>» .•• a\$rienea ocisie-
i'.i.lf. ? ,• runo.i; d;], nte progr.unr.-
i'• nnjuce-i' astiVI de perf<irni'inte
și care suit denumite J'ti/Jciauii!-
t eon-tieiaii, K, v' IviIurul geiier-il
de probleme, Argus etc. O serie
de mari psihologi cum sîni
A. Xewel, G. Shiuu, G. Simon,
W. Reitman, M. Minsky, O. Tiho-
mirov ș.a. lucrează intens pemni
a construi computeri care să nu se
lunite/e la programe algoritmice,
ei să fie apți de operare euristică.
S-au făcut unele începuturi. Tre-
buie spus că aceasta nu presupune
o simplă transpunere a schemelor
logico-psihologice în sistemele elec-
tronice, acestea avînd particu-
laritățile lor. De aici și interesul
față de comportamentul „creie-
rilor electronici”, de asemenea
studiat cu metode psihologice.
Dispozitivele cu i.a. servesc și ca
stimulatori pentru verificarea unor
ipoteze psihologice.

INTELIGENȚĂ MOTRICĂ, formă
a i. ce se manifestă în dome-
niul activităților motorii. I.m.
apare ca o aptitudine specială
ce inserează în structura ei ele-
mente cognitive (senzoriale și lo-
gice), alături de memorie și deprin-
deri motrice. Se manifestă în ac-
tivitățile ce reclamă rezolvarea
unor situații motorii, prin efec-
tuarea unor mișcări inedite sau
adaptarea mișcărilor automatizate
la condițiile de rezolvat. I.m.
presupune conștientizarea deose-
bită a impulsurilor kinestezice și
controlul corpului și părților sale.
Rezolvările motorii au deseori un
caracter inefabil, dar totdeauna

t-III caracteriza)" prin rapiditate, pronptiiliidi u\ (< U'loiuc, ciiciciit și fiii.ir diMun lie.

INTELIGENȚĂ SOCIALĂ, formă a i. ce se referă la calitatea și eficiența adaptării sociale, la priceperea în ce privește relațiile și acțiunile sociale, în genere, la rezolvarea problemelor psihosociale. P. Janet, care a introdus termenul, are în vedere fenomene caracteristice epocii lui, i.s. apărind ca un instrument de realizare a intereselor individuale. Capacitatea de i.s. merită să fie reevaluată în raport cu cerințele, valorile și condițiile societății noastre socialiste.

INTELIGENȚĂ TEHNICĂ, formă a inteligenței concrete, dezvoltată prin structura specifică și dirijarea operațiilor mentale, spre domeniul tehnic, prin exercitarea raționamentului spațial asociat cu înțelegerea rapidă a relațiilor spațiale și funcționale și cu verificarea relațiilor posibile cu ajutorul reprezentărilor și al imaginației. I.t. trebuie să fie privită ca o structură organizată, care depășește procesele propriu-zis cognitive, fiind o dimensiune a personalității (C. Zahrisic). Termenul de i.t. a fost folosit pentru prima dată de Moede.

INTELIGIBIL, ceea ce poate fi înțeles sau descifrat prin semnificații, prin reducere la un model intelectual de care subiectul dispune sau pe care și-l construiește ad-hoc. Uzual, ceea ce e

ușor înțeles rațional spre d<. «Jupă eforturi mai îndelunga (. accesibil înțelegerii și expln;,- ției. Conform principiului cogu,- cibilității lumii, istoricește, oii, poate ajunge i.

INTENSITATE, forță propriei a unui obiect sau fenomen, mărime tensională sau energetică, cantitativ variabilă și caracteristică atât pentru procesele fizice, cit și pentru cele pMhh r. Bergson a încercat să rc.hu â variațiile de i. numai la variații calitative, eonsiderind că psihicul se modifică numai calitativ, iar nu și cantitativ. Poziția esu-eronată, întrucît ignoră latura energetică a psihismului și nu ține scama de unitatea dintre cantitate și calitate. Variabil: i. este proprie tuturor proceselor și relațiilor psihice, fiind susceptibilă de măsură.

INTENȚIE, tendință subiectivă spre ceva obiectiv; tendință cu un grad superior de elaborai. mentală, exprimînd secvențial. prin trecerea de la motive la scopuri și proiecte, demersurile preparatorii ale subiectului de a interveni în ordinea obiectivă; *ceea ce-și propune subiectul să facă în baza unei decizii, cvcnl-uu! în urma depășirii unor conflicte.* I. rezultă din dezvoltarea segmentului direcțional al motivului; este considerată dimensiune a autoreglajului. După fenomenologi (E. Husserl, von Brentano, Sartre), i. este condiția actului mental conștient și totodată pio-

prietatea conștiinței de a fi deschisă spre lumea obiectivă, definindu-și un conținut. E. Husserl:

Cuvîntul intenționalitate nu înseamnă nimic altceva decît cea particularitate funciară și generică, pe care o are conștiința de a fi conștientă de ceva anume, de a purta, în calitatea sa de cogito, în ea însăși, obiectul cugetării sale." G. Berger vorbește despre „obiecte intenționale", pe care le identifică cu semnificațiile, iar H. Ey subliniază că prin i. sale, subiectul este „donator de sensuri", în psihologia contemporană, prin i. se înțelege — orientat spre scop sau volițional.

INTERACȚIUNE (INTERDEPENDENȚĂ), relații dintre elementele realității, exprimînd influențarea reciprocă și variabile dependente între elemente, astfel explicîndu-se caracterul unitar, sistemic al existenței și dezvoltarea ei dialectică perpetuă. Relațiile de i. și i. sînt directe sau mijlocite, simple sau complexe, accidentale sau necesare etc. Importantă este ierarhizarea lor realistă și detectarea celor esențiale cum sînt i. dintre contrarii, ce explică mișcarea ca automișcare și i. permanente și necesare, prin care se caracterizează tipurile de determinare. în psihologie, aceste dimensiuni ale dialecticii materialiste sînt maximal utilizate, în afara lor nefiind posibilă explicația științifică. Fenomenele psihice sînt rezultatul i. și i. dintre subiect și obiect, iar sistemul psihic liman estr domeniul

predilect al celor mai strînse subtile și complexe i. și i. De aceea, interpretările psihologice se întemeiază, deliberat sau nu, pe dialectică.

INTERCUNOASTERE v. PERCEPTIE INTERPERSOXALA.

INTERES, raport de corespondență între cerințele interne, tendințele subiectului și o serie de obiecte și acțiuni, astfel incit subiectul se orientează activ și din proprie inițiativă spre obiectele sau acțiunile respective, iar acestea prezintă o *valență* majoră pentru subiect, îl atrag și-i dau satisfacție. Deci, i. reunește trebuințe, motive, tendințe, scopuri într-o modalitate relativ stabilă de *raportare activă la ceva, după un criteriu de ordin utilitar sau hedonistic.* Categoria de i. a fost introdusă în științele sociale și umane de către materialistii francezi. Holbach susținea că i. „este unicul mobil al acțiunilor omenești", că privește obiectele de care omul își leagă bunăstarea sa, i. fiind „ceea ce fiecare privește ca necesar pentru fericirea sa". Helvetius acordă i. un sens extensiv, definindu-l ca „tot ce ne poate produce plăcere și ne poate feri de suferință". Această viziune asupra i. ca pînghie, mobil al oricărui progres este legată la iluminiști de o concepție individualistă și de o interpretare subiectivistă a fenomenelor sociale. Deși i. se constituie în raport cu anumite trebuințe, ele nu sînt reductibile la trebuințe și motive inițiale, moilelinlu-Sr social, se prezintă ca relații sau atitudini.

Engels arăta că „relațiile economice ale unei societăți anumite se prezintă în primul rând ca interese”. Marx preciza: „Fixarea intereselor datorită diviziunii muncii și relațiilor de clasă este mult mai evidentă decât cea a patimilor și a ideilor.” I. au deci o bază materială obiectivă, conținutul lor este determinat de condițiile de existență ale oamenilor în ultimă instanță, de relațiile de producție. Fiind determinate obiectiv-social, i. de diferite țeluri, elaborate psihologic, devin factori de determinare nemijlocită a activității, care la rândul ei, prin recurență, influențează evoluția i. La nivelul sistemului social, i. exprimă, prin intermediul factorului subiectiv, cerințele obiective ale dezvoltării, vectorii de necesitate proprii societății, claselor sau grupurilor. În acest cadru se definesc i. *generale* ce se disting de i. *individuale*, rezultate din și orientate spre condițiile concrete de existență a individului în societate. Între i. generale și cele individuale pot fi relații de opoziție, de intersecție, de apropiere și coincidență, după caracterul orînduirii sociale. La toate nivelurile, i. se prezintă ca vectori activatori și de autoreglaj. De aceea, relevarea lor în planul conștiinței sociale în termeni de valori ideologice și în planul conștiinței individuale ca relații vitale, este foarte importantă, în socialism, între i. generale și cele individuale se realizează progresiv o echilibrare prin interdependență, apropiere prin

umanizarea socialului și ascensiunea în masă a personalităților la nivelul i. *generale*, coexistență prin perfecționarea organizării și a relațiilor sociale prin reciprocă identificare. Căci, interesarea materială și morală este menită să accentueze convergența celor două categorii de i. Mădălina, determine satisfacerea lor în condițiile dezvoltării lor istorice, ascendente. De i. generale și de individuale ocupă sociologia și psihologia socială. În psihologia persoanelor și a proceselor psihice termenii de i. este tratat restrictiv, într-un sens precumpănitor funcțional. Ed. Claparede îl consideră „*factorul care ajustează, care acomodează mediul la necesitățile individului*”. J. Dewey califică i. ea „o forță emoțională în acțiune.”, iar Strong, autorul unui renumit chestionar de i., definește i. ea „tendința de a ne ocupa de anumite obiecte, de a ne plăcea anumite activități”. E.D. Super, care s-a ocupat recent de problema i., le consideră a rezulta din interacțiunea structurilor interne neuroendocrine cu împrejurările sociale și a fi expresia raportului dintre trebuințe și condiții obiective. Factorul comun al tuturor definițiilor este acela de relație sau raport între o cerință subiectivă și un dat obiectiv, care devine pentru subiect interesant. Întrucît subiectul este interesat în obiect. Se impune deci orientarea spre obiect și spre acțiunea cu obiectul. Este ceea ce, în psihologie i. să fie corelat

Cu atenția. Mc. Pougall consideră că „*interesul este atenția lui*” și „*atenția este interesul*”, iar „*atenția este interesul*” și „*atenția este interesul*”. Într-adevăr, în activitatea de orientare și explorare pot fi înglobate atât atenția cit și J. care apare astfel ca un vector structural intern, în acest caz însă, se restrînge la accepțiunea sa cognitivă, fapt care a intervenit și în psihologie, care studiază precumpănitor i. *cognitive* și, uneori, și pe cele operaționale. În presupune motivație intrinsecă cognitivă (Berlyne, Harlow, A. Leontiev, V. Golu). Este implicată curiozitatea epistemică a cărei satisfacere produce plăcere, dar nu duce niciodată la reducția de tensiune, i. fiind susținut de motivația de creștere. De aici efectul de facilitare produs de i. în activitatea preferată. Se știe că la obiectele față de care nutresc i., elevii studiază peste limitele solicitate, încercînd veritabile satisfacții și obținînd rezultate bune. Între activitatea cognitivă și subiect se încheagă o reacție circulară cu efecte optime, încă E. Thorndike observase că reușita la învățatură este stimulantă, generează i. Pedagogii au încercat să folosească i. elevului în curentele școlii active și a instrucției, după centre de l. S-a dovedit însă că principala sarcină a activității instructiv-educative nu este exploatarea i., ci formarea lor. La elevi se poate urmări cum evoluează i. de la faze incipiente, trecînd prin oscilații, pînă la stabilizarea lor (A. Chirceș, D. Salade). De fapt,

mimii stabilitatea și complexitatea sînt cele care, în i. foiniat. Ceea ce se prezintă ca un i. siumtiv și facultativ, dînd pînă cu ușurință, nu este decît un început de i. În ceea ce privește al i., se are în vedere. Că i. structurat este o atitudine specifică, o dovedește și faptul că fiecare i. poate fi corelat cu reversul său negativ, noninteresul sau i. de tip negativ. Acestea merită să fie studiate, la elevi, întrucît indică probleme ale activității instructive concrete. În structura i. *shv integrate nu numai componente motivațional-afective, ci și componente operațional-cognitive*. Este imposibil ca activitatea cognitivă dezvoltată constant într-o direcție să nu ducă la o perfecționare a operațiilor intelectuale adecvate aceluiași domeniu de cunoaștere, în acest sens i. implică și o trebuință funcțională, operațiile și deprinderile cognitive elaborate asociindu-se cu trebuința de a fi mereu exercitate. Astfel se explică creșterea și consolidarea progresivă a i., ce se recomandă prin autonomie. Scăderea și stingerea i. se va explica prin dezarticularea, disocierea dintre componenta motivațională și cea cognitivă, ceea ce duce la involuția lor. Determinarea i. și a evoluției lor trebuie, de aceea,

să nu fie limitată în imc;istr;iri; pcrf'tiilelor de cunoa>|iTe, ti sa l iiii S (,lllll și ii.' M tivit.itea efi-r-tivu, dclslăstu ala mai ales în timpul liber și de asemenea, sa testeze și posibilitățile operatorii necesare pentru cunoașterea în domeniul respectiv (M. Roco). Aceasta cu atât mai mult cu cât i. nu presupune numai motive declanșatorii, ci și tonificare de întreținere, nu numai o orientare selectivă, dar și un activism eficient. Super a demonstrat, pe baza unor cercetări ample, că în prelungirea i., frecvent, se formează aptitudinile corespunzătoare. Este valabilă însă și relația inversă. În activitate, organizarea motivațională și cea operațională se echilibrează, ajustându-se una la alta. M. Roco arată că *este important să se constate nu numai prezența unuia sau altuia din i., ci să se determine și potențialul său de activare și manifestare și mai ales factura, sau nivelul său*. I. poate să se reducă la tendința de *informare* cu asigurarea înțelegerii, dar poate să se ridice la nivelul de *i. științific*, care presupune explorare, căutare a esențialului, explicarea fenomenelor și, deci, formularea de probleme și experimentare. Cea mai înaltă formă de i. este *i. creativ*, caracterizat prin orientarea spre elaborarea de procedee originale în rezolvarea problemelor, în descoperirea noului și în construirea de proiecte originale. I. se include în structura personalității și alcătuiesc un subsistem orientativ. Diferențial, I. pot fi

evaluate sul) raportul conținutului, stabilității, s;ridului de d**li-nii f. al cm < ij; i-nții vi dn < |. genței. il varietății și al d'i-i ni, ,

INTERFERENȚĂ, forma negativă de interacțiune a deprinderilor; deprinderea mai vecin-*, bine consolidată reține lomuiiv, noii deprinderi și o deformează. De ex., pronunția într-o limbă străină este influențată negativ de deprinderile fonetice din limba maternă. În sens general, interpenetrația de procese sau operații.

INTERIORIZARE, uzual, procedeau al vieții psihice de a se deconecta de evenimentele clin ambianță și a se închide în sine, desfășurându-se introversiv prin urmărirea propriilor trăiri subiective. Poate evolua anormal până la autism. Pornind de la V. Janet și J. Dewey, termenul a dobândit o semnificație nouă definind *calea prin care se constituie operațiile și actele intelectuale prin asimilarea operațiilor și acțiunilor externe*. Înainte de a ghidi, deci de a opera mental, subiectul acționează practic și eficient. El imită acțiunea altora, o execută personal, ajunge să o reprezinte și reproducă verbal, pentru ca finalmente să o poată modela mental, să o îndeplinească în gând. J. Piaget și J. Vigotski își explică prin i. apariția operațiilor intelectuale. Acestea devin ulterior anticipative, extrapolându-se sau exteriorizându-se în comportament (L. Postman, P. Galperin), J. Bruner ș.a. au studiat experimental etapele

sau treptele K (v. *teoria acțiunilor mentale*). În psihologia socială i. este pus în legătură cu socializarea: primele roluri pe care le învață copilul sînt interiorizate și determină modul de a reacționa la situații și roluri noi.

INTERMITENȚĂ, caracteristică a unui proces ce se întrerupe periodic, avînd o anumită frecvență de apariție. Stimulare pulsativă, discontinuă, ce determină o recepție vizuală, auditivă, tactilă, discontinuă pînă la o frecvență critică, cînd componentele subiective fuzionează integrîndu-se într-un flux. Oscilațiile optico-vizuale sînt denumite *flicker*, iar cele auditive, *thitter*; termenul este utilizat și pentru caracterizarea unor psihoze ce apar și dispar periodic, de tipul celor maniaco-depresive.

INTERMODAL, calitate a relației sau interacțiunii dintre diferite modalități senzoriale, intelectuale sau personologice, spre deosebire de relațiile sau interacțiunile dinăuntrul unei anumite modalități și care sînt calificate ca intramodale.

INTEROPECȚIE, sensibilitate viscerală, organică, formată din totalitatea senzațiilor care iau naștere, ca urmare a acțiunii impulsurilor de la nivelul organelor interne (Ch. Slierriugton, 1906). Analizatorii interni sînt reprezentați prin terminațiile nervoase mielinice și amielinice (Atnassian, 1951, Patton, 1956) aferente, care culeg și transmit influxurile fiind puternic ramificate, formînd plexurile. Verigile aferente ale meca-

nismelor reflexe sînt localizate în exclusivitate în nervii parasimpatici. Fibrele din grupa A beta și A delta (Amassian '1951, C.G. Jung, Greutzfeldt și Grusser, 1957, Sarkisov, 1964) dau proiecții în scoarța cerebrală, formează a doua verigă componentă (de transmisie) a analizatorului visceral. Reprezentanța corticilă cuprinde girusul postcentral central-lateral (Amassian, 1951) și partea mediană a cortexului somatosenzorial (W. Penfield și Rasmussen, 1950). Activitatea de semnalizare a organelor interne este integrată conform principiului condiționării (Pavlov, K. Bîkov, A. Pșonik).

INTEROGATORIU, partea din examinarea psihologică, medicală vizînd obținerea de informații asupra antecedentelor, evoluției simptomelor subiective, tulburărilor funcționale, măsurilor întreprinse etc. de subiectul cercetat, cu scopul de a lămurii comportamentul studiat.

INTERPOLARE, introducere din afară a unor clemente într-un anumit context. Procedeau de reunire sau combinare a experiențelor. Se constată în ideatic, memorie constructivă și pregnant, în imaginație și viața afectivă.

INTERPRETARE, activitate hrfelectivă de stabilire a unor semnificații și sensuri; *înțelegeri: discursivă sau decodificare conceptuală sistematică*; cea de-a palia fază a proci sului perceptiv prin care priceplul este integrat verbal și senini ficat eatr^oial;

în logică „operația prin care se precizează semnificația, unei formule prin înlocuirea variabilelor din care este alcătuită cu argumente în funcție de un anumit domeniu ales” (Mic dicționar filozofic), în psihanaliză, i. este un instrument principal în cadrul psihoterapie! pi în care se determină bolnavii! să conștientizez!; propriile-i tendințe inconștiente; legătura acestor tendințe cu acțiunile sale; efectul lor asupra comportării sale. În acest sens, i. poate fi definită ca procedeu de reducere în conștiință a amintirilor uitate sau a tendințelor și aspirațiilor refulate.

INTERPSIHIC v. INTERSUBIECTIV

INTERPSIHOLOGIE, termen introdus de G. Tarele în legătură cu proiectul său de studiu al relațiilor intermentale în condițiile afirmării imitației ca lege fundamentală a vieții psihice. În prezent, problematica i. este integrată în psihologia socială.

INTERSUBIECTIV (INTERPSIHIC), caracter al relațiilor psihice dintre subiecți sau dintre subiect și grup. Se deosebesc de relațiile intrasubiective sau infrapsihice prin care se desemnează raporturile interne dintre diferite componente sau procese psihice.

INTOLERANȚĂ, incapacitatea mentală de a accepta contraversa, fapt care împinge subiectul să comită acte de violență și de persecuție împotriva celor care exprimă opinii diferite sau afirmă atitudini contrare.

INTONAȚIE, variație de înălțime și timbru a unei (mișcări) sonore, care are o funcție expresivă (intonație); poate ajunge pînă la conștientizare; uneori semnificații paraverbale. Mijloc esențial al vorbirii; i. muzical. Unității; i. numesc întotdeauna (Ai. Jm., n. l. Slania-Cazacu Considera că i. poate fi un „comutator de scări”. Shaw spunea că exista sută de feluri de a spune „da” și o mie de a spune „da”. Acesta, după i. Uneori, prin i., „dă” capătă sens de „nu” și măști.

INTRARE (engl. *input*), prezintă în teoria comunicației, influența mediului și a propriilor, acțiuni de răspuns asupra unui element sau sistem întreg. Informația de la i. unui sistem sat. subsistem este purtată de semnalele sau mărimile de i. care au anumite valori cantitative, de semnificație și utilitate.

INTROECȚIE (IDENTIFICARE), act psihic de asimilare la propriul eu a eului unei alte persoane.

INTROSPECȚIE, vedere sau privire orientată spre interior! spre propriile stări și desfășurarea subiective, spre deosebire de introspecție, care este orientată în afară, spre lumea obiectivă. Termenul desemnează înainte de toate un fenomen sau o dimensiune reală a psihicului. În percepția obiectului este inclusă și percepția de sine, a observatorului, în cunoașterea h. mu. ce

implică și cunoașterea de sine. Conștiința de sine și conștiința despre lume sînt indisolubile. Trăirile subiective reunesc internul cu externul. Așadar i. ca *autopercepere*, j>r<hi>stă htm autocunoaștere constituie o latură necesară a relațiilor /:sil:h:: l-ăv reflexie, de exemplu, nu ar fi posibilă elaborarea teoriei. Aici însă i. apare ca mijloc și implicație. Situația se schimbă cînd lumea subiectivă devine obiect al cunoașterii sistematice și explicite. Aici nu mai intervine asocierea spontană a *studiu* eu lumea, ci disocierea și opoziția, dintre un subiect cunoscător și un obiect al cunoașterii, care ține tot de sfera subiectivă. Și în această ipostază i. este, pînă la un punct, firească și necesară. Dacă nu s-ar observa și cunoaște omul nu s-ar putea perfecționa conștient. Socrate lega efortul cunoașterii de sine cu desăvîșirea morală. Încă de pe atunci însă, cunoașterea de sine nu apărea ca o i. pură, nemijlocit subiectivă, după cum opera de autoperfecționare nu era redusă doar la decizii pentru sine și autosugestie. Cu atît mai mult, experiențele culturale moderne dezvăluie în cunoașterea de sine importante mijlociri-comparări cu alții, observare a propriului comportament și chiar experimentare cu propria persoană pusă în diverse situații speciale pentru a-și dovedi calitățile și lipsurile. Autoeducarea recurge de asemenea la acțiuni, asumări de

saicim, ev rsăn situarei în alte raionuri etc. Toate acestea sînt legate cu faptul că veri.y., internă nu poate fi izolată de telealte verigi ale conduitelor umane și ale relațiilor cu ambianța. i. în fn/t il'n-ia.-circa de *n>c ;e. du'edeșiP a II mult mai d/ieită deei cinioaJci.ii luiu. *ollictiiv* Kealizu! perfoi mantr ndaptative m sensul luării iu stăpînire a mediului, omul, în pofida diferențierii iu extrovertiți și introvertiți, se dovedește a fi un subiect precumpănitor extrospectiv și prea puțin introspectiv. Aceasta fiind situația, este explicabil de ce i., concepută ca metodă unică și esențială, de edificare științifică a psihologiei, a eșuat, de unde și semnificația minoră, chiar peiorativă, ce însoțește acest termen în limbajul psihologiei contemporane. Istoriaceste, i. ca metodă însărcinată cu descrierea și explicarea fenomenelor psihice descinde din filosofia clasică, din care psihologia s-a desprins și reprezintă o extensiune a meditației și contemplării speculative asupra vieții psihice individuale. Absolutizată în psihologia încă filosofică, drept unică modalitate de acces în lumea fenomenelor psihice, i. se motiva printr-un ciudat amestec de spiritualism și empirism. Psihicul era considerat ca independent de materie, cel mult paralel ei, deci existînd prin sine însuși, iar unica modalitate de a iniția cunoașterea, eia cea chieet senzorială, în fapt, însă, psihic! nu poate fi despărțit de mat"rif,

do corp, de reacțiile comportamentale, iar cunoașterea este, de regulă, indirectă. Deși se bazează întotdeauna pe indici empirici, aceștia trebuie să fie prelucrați, raportați la alte cunoștințe etc., cunoașterea fiind în ultimă instanță deductivă. Rezultă că în psihologia introspecționistă, însăși punerea problemei, sub raport metodologic, era viciată de grave erori. Rămânând pe poziția i. ca unică metodă de construire a științei despre psihic, Kant a declarat imposibilitatea psihologiei, întrucât psihicul, cu toate proprietățile sale „apriorice”, ar rămâne un „lucru în sine”, iar A. Comte, întrucât faptele relevante introspectiv sînt prea inconsistente, superficiale și fugare, a arătat că i. nu permite o edificare pozitivă. Criticile adresate i. erau în parte valabile, clar modul de concepere a psihicului rămînea defectuos. A. Comte nu și-a dat seama de caracterul mult mai edificator al faptelor de comportament în raport cu trăirile autosesizate superficiale. *Real, psihologia nu s-a putut edifica științific decît depășind i. și concepția ce-i conferea un rol decisiv, dar fără a abandona cu totul i. ca fenomen real și metodă auxiliară.* I. se desfășoară într-un cadru individual, or știința poartă asupra generalului. Actul de dedublare la care se recurge, subiectul-psiholog devenind concomitent ador și spectator, este dilicil și limitat, după unii chiar imposibil, întrucît JIU poli „să

privești pe fereastră pentru a (. vedea trecînd pe stradă”. S-a pus atunci problema antrenării capacităților introspective și asigurării competenței celor ce o practică. în mod firesc in-,, în sfera conștiinței de sine mir,, numai o parte din ceea ce reprezintă activitatea psihică, desfășurările inconștiente — a demonstrat Freud — nu se hi-i facil conștientizate, mecanismir. sau operațiile și legile activității psihice, după cum remarcă Sece-nov, nu se oferă direct examinării introspective. Apoi, datele i. sîni mijlocite prin verbalizare și reiatate verbal. Or, se știe foarte bine că nu tot ceea ce constituie simțire și afectivitate este susceptibil de a fi exprimat verbal. Fiind handicapat de necunoscutul din sine ca și de un necunoscut din afară, subiectul este înclinat să suplinaască deficiturile cu plămîmuri fanteziste, cărora să le acorde valoare de adevăr. în romanul psihologic, Stendhal, Dostoievski, Proust au operat, în același timp, introspectiv și fantezist-artistic. Cercetătorul nu-ți poate permite însă o astfel de abordare pentru că el trebuie să descrie obiectiv și să explice exact. Or, cînd psihologii își propuneau o i. sistematizată, se dovedeau, cu sau fără voia, lor, a fi influențați de propriile ipoteze, dirijîndu-și tacit procesele și autosugestionîndu-se. Ca și în fizica microparadidelor, se ajmij. ea la indisi K labilitatea dii. lie ceea. re aparține obiectnl. și ceea, ce aparține instrumentu-

lui aparatului intelectual, prin re obiectul c-to studiat. Dez-avantajele metodei speculative e fac în continuări! simțite. Sa recurs și la empatie, subiectul-cercetător transpunîndu-se în situația altuia și încercînd să reconstruiască experiențe subiective ale unei alte persoane, l'roblema nu este însă nici pe această cale rezolvată pentru că rămîne în dubiu însăși, măsura transpoziției, iar mai departe toate dificultățile prin care i. se reeditează. Nu se poate ridica un edificiu științific pe „nisipurile mișcătoare” ale i. în aceste condiții psihologia obiectivă, fundată fiziologic și comportamental, radicalizată în behaviorism, renunță programatic, asemenea lui Pavlov, nu numai la i., dar și la terminologia asociată acesteia. Experimentul se modelează după fizică și fiziologie, apelînd la indicatori obiectivi. Era și este încă greu să se renunțe la indicatori subiectivi. Cercetările școlilor de la Wiirtzburg și Marburg, inspirate de fenomenologia lui Husserl, caută să revizuiască i. și să o adapteze exigențelor experimentului obiectiv. în această perspectivă se introduc unele corecții. Subiectul trebuie ca în timp ce acționează, rezolvă o problemă, să se exprime cu voce tare, oferînd pe această cale, a „reflexiei vorbite”, indicații, cercetătorului- asupra modului cum gîndește și a etapelor parcurs. Dește a se evita deformările, izvorîte din „dedublare”, într-o altă. variantă se cere su-

biecților să rel iteze despre cele întimplaU' cu sine iu cursul îndeplinirii unei ;-.;)ic iui experimentale, nu în timpul execuției ci după aceea. CI va reconstitui modul cum a procedat etc. și-l va relata. Această metodă a căpătat denumirea de retrospecție. Persistă însă întrebarea dacă aceasta este i. propriu-zisă sau altceva. în cercetările lui II. Ebbinghaus, subiecții nu relatează „cum” au memorat, ci dovedesc prin răspunsurile lor „ce” au memorat. în studiile asupra senzațiilor și percepțiilor, ei reacționează cînd văd sau aud ceva. Or, aici intervine mai degrabă decît i., extrospecția. Cu titlu de fapte care la rîndul lor trebuie să fie interpretate, datele i. sînt supuse unei examinări critice, deci devin subordonate altor metode, de regulă indirecte. în formularea unui diagnostic, medicul recurge la informațiile pe care le dă bolnavul despre stările lui organice și psihice, dar nu rămîne la acestea, ci recurgînd la multe alte date și rezultate ale probelor, uzează de un model explicativ și trage concluzii. Psihologia cibernetică face abstracție de i. pentru că dispune de modele precise și edificatoare. Dar și în acest caz se reinterpretează cunoștințe psihologice de bază, care sînt legate de unele contingente introspective. în nici un caz nu se mai poate reveni la iluzia cunoașterii nemijlocite a psihicului de către psihic, a exclusivis-

inului introspectiv. Orice cunoștință irite mijlocită, în viața omului, are ca timpotiană, centrală pe acțiune, arc un caracter multilateral. Cunoașterea științifică pornește de la date pe care le prelucreză deductiv. I. este mai mult un fapt brut decât o metodă elaborată, iar în măsura în care și revendică funcția de metodă, oricât de specifică ar fi și s-ar părea că este, trebuie încadrată de alte metode, garantat obiective și subordonată lor. B. Teoplov atrăgea atenția asupra deosebirii dintre i. și autoobservarea obiectivă a propriului comportament. Real, la nivelul individului și subiectului-robot, generic, pe care îl are în vedere psihologia, datele i. sînt controlate și revizuite prin indicatori obiectivi, oferite de comportament, de structura acțiunilor, de sistemul relațiilor psihosociale etc.

INTROSPECȚIE PROVOCATĂ, metodă experimentală constînd în a supune un subiect unei stimulări definite, care comportă, în general, un răspuns sau o sarcină determinată. în acest fel i se cere subiectului să-și expună stările subiective și răspunsurile sale retrospectiv. Folosită de A. Binet și de școala de la Würzburg.

INTROVERSIUNE, orientare tipică a conștiinței către propriul eu, predominare a tendinței de a examina propriile desfășurări sufletești, de a se închide în sine, neglijînd lumea externă. După Le Senne nu e atît analiză introspectivă cît fixarea globală a

existenței individuale. Opus existivii unii.
INTUITIV, ceea ce este produs simultan, iar nu discursiv; în regulă, caracteristică a realității concrete a realității. În-vent se confundă cu concretul senzorial.

INTUIȚIE, cunoaștere perceptivă nemijlocită de raționament; (în măsura în care este posibil, distincția între percepție și cunoaștere). *Descoperire bruscă a v. i.:* soluții fără conștiință în modiv, de descoperire, care are loc fie la primul contact cu problema, fie după o perioadă de efort jaur: succes u/mată de pauză (așci-mitiita inspirație). în prima accepție, i. este caracteristică pentru al doilea stadiu ontogenetic al dezvoltării intelectuale (2—6 ani), dar se manifestă și la adult. în, a doua accepție, de i. cognitivă (i. c.), se manifestă la toți indivizii, dar în grade diferite, fiind determinată de factori constituționali și de mediu (Jung, 1921). în privința relației cu gradul de dezvoltare a gândirii abstracte există ipoteze contradictorii. Unele susțin că i. involuează pe măsura dezvoltării logicii și a civilizării mediului în care trăiește individul (H. liergson, 1911, C.G. Jung — 1921; Altele, dimpotrivă, susțin pe baza, datelor experimentale, că există o strînsă legătură între i. cognitivă și gîndirea abstractă (Hi. Vernon — 1933, Westcott — 1968, Masher și Hansby — 1960). Cunoștința obținută prin i. cognitivă este de obicei o idee scurtă,

tosofită de sentimentul evidenței al certitudinii subiective și li'armoniei cu celelalte cunoștințe (Spinoza, H. Bergson, C.G. Tunc H. Poincare — 1898, Kignano — 1920, Hadamard — 1941, G. Polya — 1965). I. cognitivă are la bază activitatea inconștientă a cărei direcție este impusă de analiza conștientă (H. Poincare — 1898). Durata și efectele analizei conștiente, de pînd de inteligență, de caracteristici ale afectivității și motivației, de dificultatea problemei și de dispoziția cerebrală. (în general oboseala nu este propice i.) Starea psihologică favorabilă apariției în conștiință a rezultatelor explorării inconștiente întreținute de dorința de rezolvare, este caracterizată de sentimentul identificării cu probleme, abandonarea unor restricții logice, efervescența gîndirii și afectivității, în anumite limite, (J. Guilford — 1967, J. Bruner). în i. cognitivă, la primul contact cu problema, aceste condiții se creează în situații premergătoare recepționării problemei. Diferiți factori externi o influențează în măsura în care contribuie la crearea confortului psihic. Ei variază de la individ la individ (J. Guilford — 1967). I. cognitivă se dezvoltă odată cu creșterea experienței într-un domeniu, dar numai la indivizii cu anumite trăsături de personalitate (C.G. Jung — 1921). în mare, personalitatea subiectului intuitiv se distinge prin: independența, unconformism, comoditate, fante-

zie, înclinație spre speculație, pasiune pentru un domeniu, multilateralitate, încredere în sine, atitudine relaxată față de problemă, posibilități mai reduse de verbalizare (Ph. Yernon — 1933, Valentine — 1933, Ad-uus — 1940, Kagle — 1941, J. Bruner — 1970). în privința trăsăturilor morale ale subiecților intuitivi nu există un consens, deși sînt dezbătute cu interes (Westcott — 1968). După Jung se disting: A. a) i. subiectivă, perceperea propriilor stări psihologice inconștiente; b) i. obiectivă, cunoașterea obiectelor externe pe baza unor percepții sublimanale. B. a) i. abstractă, soluția constă în surprinderea inconștientă a unei legături abstracte și este precedată de tatonări; b) i. concretă, soluția este sugerată de elemente perceptive, care se ciocnesc întîmplător cu o direcție a gîndirii, adesea destul de vagă. Direcția constă mai mult în atenția pentru problemă și în dorința de a o rezolva; tatonările premergătoare nu se conduc după ipoteze logice. I. poate interveni în geneza ideilor, dar astfel de idei supuse controlului rațional singurul în măsură să le confirme certitudine.

INVARIANTĂ, tendința unei imagini de a-și menține mărimea independent de distanța suprafeței pe care este proiectată. în percepție, există mai mulți invarianți, sau mărimi st. mdaid, în funcție de care se face aprecierea mărimii sau distanței. I.

considerat obiectual sau relațional este considerat a fi echivalentul obiectiv al conceptului. Prin asimilarea și conservarea invarianților se formează conceptele (J. Piaget).

INVENȚIA, disciplină psihologică nouă care se ocupă de studiul sistematic al procesului invenției și condițiilor stimulării creativității.

INVENȚIE, realizare a ceva nou, reprezentând un adaus la obiectele și cunoștințele preexistente. Î. se bazează pe descoperirea unor relații obiective, dar nu se reduce la aceasta, ci implică o recombinație de mijloace și cunoștințe în vederea atingerii unui scop, împlinirii unei intenții (Boirel), prin crearea unui nou dispozitiv tehnic, a unui lucru sau (și) a unui nou model sau formule științifice cu funcție instrumentală, lucrativă, în i. se reunește creativ cognitivul cu pragmaticul, nouitatea caracteristică rezidind în generarea în formă substanțială (dispozitiv, aparat) sau operațională (procedeu de lucru practic, organizațional, intelectual) a unei inedite posibilități instrumentale și funcționale. I. este mijlocită prin sinteză și se exprimă în noi sinteze. De exemplu, descoperirea unor substanțe chimice în natură și sintetizarea artificială, deci i. unor compuși chimici, cunoașterea unor proprietăți și relații fizice, obiectiv existente și utilizarea lor prin i. în industrie, *lieuștia i. necesită r<7 siilic'ii Ci.wj.hiiiului-ic si resliucltinnită ::u*

fie dusă pînă la o coerență concretă și funcțională. Simondori explică progresul obiectelor tehnice prin „reducerea divergențelor dintre funcțiile structurilor polivalente, condensarea de funcții multiple asupra acelorași structuri”. Usher arată că sinteza și construcția i. reprezintă apariția unei noi calități, întrucât face ca structuri separate să devină compatibile și interdependente. I. este o formă înaltă « *inovației*, rezultă dintr-un proces creativ și implică creativitate. Îndeosebi *ingeniozitate* sau originalitate în combinarea și modelarea mijloacelor.

INVERSIUNE AFECTIVĂ, reacționarea printr-o bună dispoziție la o situație negativă din mediu și printr-o proastă dispoziție la o situație favorabilă.

INVESTIȚIE, concept economic din teoria psihanalitică, care desemnează faptul că o anumită cantitate de energie psihică se atașează unei reprezentări, unui grup de reprezentări, unei părți a corpului, unui obiect etc. Deși Freud l-a definit destul de vag, conceptul de i. pune în evidență ideea că fiecare subiect are la dispoziție o anumită cantitate de energie psihică, pe care o repartizează mai mult sau mai puțin proporțional în relațiile sale cu lumea și cu sine. Această repartizare creează o veritabilă balanță energetică între diferitele i., care se referă fie la obiecte o\teioare sau fantasmatice\ iic la propriul corp, Li cu ele.

INVOLUȚIE, rc;>reyimie a capacităților iunction-j.lt; •' '-tiiR-turale a unor ui;:,iu: și funcțiuni; regresivă consecutivă unei evoluții, caracterizând, în particular, modificările ce pot fi observate în cursul hnbătrînirii. După A. Laiande, i. era opusă evoluției în sens spencerian de simplificare, omogenizare, de diferențiere.

IPOHONDRIE, stare psihică anormală caracterizată printr-o preocupare exagerată a cuiva față de propria-i sănătate. Frica'obsesivă de a nu se îmbolnăvi, interpretarea unor senzații organice banale ca fiind semnele unor boli grave, convingerea nejustificată a pierderii sănătății, sînt forme de manifestare a ipohondriului.

I RADIERE, latură și lege a neurodinamicii, constînd în răspîndirea pe orizontală și pe verticală a proceselor de excitație sau inhibiție, ce apar într-un punct. Furia paroxistică este un maximum de i. a excitației, iar în cazul inhibiției, somnul reprezintă un maximum de i. Prin !. și concentrare a i. nervoase se formează conexiunile temporare. Ivanov-Smolenski a introdus termenul de i. selectivă pentru a desemna relația dintre semnalele corespunzătoare de gradele I și II. Astfel, cuvîntul actualizează imaginea adecvată și invers.

IRASCIBILITATE, stare psihică particulară caracterizată prin excitabilitatea exagerată însoțită de reacții afective-negative, supărătoare; dispoziție către pier-

derea "chilibrului emoțional în :-fi):.]] jpaiițit-i fio. vente și neju, -tîj< alr a, JK inuljuuiui, a respingerii altora. I. este opusă calmului, buneii dispoziții, atitudinii atente și înțeleghătoare față (le alții. în viața colectivă, i. creează încordare, atmosferă încărcată. Înlăturarea i. presupune formarea relațiilor echilibrate în colectiv și cultivarea stăpîmirii de sine. în sens strict fiziologic i. este sinonimă excitabilității. Se întîlnește în forme majore în nevroze și psihoze

IRAȚIONAL, ceea ce este contrariu sau inaccesibil explicației raționale. La Hegel, echivalează cu irealul. în alt sens, imprevizibil, accidental și absurd. Th. Ribot consideră relațiile afective ca fiind în mare măsură i. într-adevăr, nu toate laturile conduitelor umane sînt organizate și explicabile rațional (P. Meyerson). Astfel sînt superstițiile și credințele religioase. Doctrinile care subapreciază sau contestă valoarea raționalului și tind să generalizeze modul de interpretare a lumii și omului se încadrează în *curentul irationalist*.

IRITABILITATE, proprietate general-primară a materiei vii de a reacționa diferit la agenții mediului. Este anterioară sensibilității difuze și celei diferențiate (A. Leontiev).

IRONIE, accentuarea exagerată a unei calități sau a rezultatului unei acțiuni cu intenția de a se înțelege tocmai contrariul. I. presupune o capacitate superioară de surprindere a presă-

turilor "i" caracter, int' .!x .nță -i spontan- itafe. I. este o modalitate sociala fie sancționare, canpoate avea efeil educativ, cînd nu e exagerată.

ISTERIE (HISTERIE), formă (lc nevroză caracterizată prin hiperexpresivitate somatică, a. ideilor, a imaginilor și a afectelor inconștiente. Boala a fost cunoscută și descrisă, încă clin antichitate de către Hipocrat, dar a fost conturată în limitei* nos<>-grnfi moderne abia la sfîrMf.:! secolului al XfX-lea, de către Charcot, care o considera ca o bua.lă somatică, care ar aparțin. neurologiei. Iii deseii ie așa-nunii- lele „crize de isterie”, care survin la anumite intervale și se manifestă printr-o simptomatologie precisă. Bernheim este imul din cei care-l contrazic pe Charcot, observînd că simptomatologia este identică, pentru ci bolnavii își împrumută simptomele imitînd. D<ei el surprinde maiva sugestibilitate, ca o caracteristică, a i. liabinski lansează definiția i., care este valabilă în mare măsură și azi: i. este o boală lipsită de un substrat neuronal sau organic, indusă prin sugestie și susceptibilă de a dispăre prin persuasiune (contrasugestie). Psih-analiza consideră că i. are drept cauză conflictele refulate care se manifestă în diferite simptome. Deci simptomele i. ar constitui fenomene de „conversie” pe plan somatic a conflictelor inconștiente — fapt pentru care Freud a denumit această formă de nevroză „i. de conversie.” Structurile per-

oi; iliiatii i. se caracteri-fa ?l t. . . p:iti..pl L..uicimte și sil",- jii:ilii i., H. liv, în acest sen:; vorii,in-i ii. s(niciurile conHkluai e și (L. ,l., i., . hIarea personalității. M:;nih i., rile i. apar sub formă de t <>n-III: expiesive, d a rsini, /' << \-i personalitatea patolii;n , j de aspectele cnracteriale In:;! mentale ale i.: sugestii,ilitat, mitomanie și diferite tulbura;i I. nivelul analizatorilor, la ni\-.;i motricitatii și prin cimon-irativitate (ceea ce în literatură < specialii ate este cunoscut sul denumirea de „teatraism al i.”. I. se insera pe un fond afectiv M volițional def.'Cuos, bolnavii i. prezentînd o permeabilitate ai'n-tivă (poechilotimic), o imposibilitate de conservare a stării afective anterioare într-o situație afectivă deosebită. Astfel, conduitei, i. sînt efecte simbolice, pe plănu conștiinței a unor trebuințe inconștiente de a împrumuta de la altui, imaginea de sine. Psihanaliza distinge o serie de forme ale i.: a) i. de *conversie* — unde conflictul psihic se exprimă în simptome somatice (paralizii, anestezii, nod în gît etc.) b) i. de *angoasă* — termen utilizat pentru a desemna o nevroză al cărei simptom central este fobia; c) i. de *apărare*. caracterizată prin tendința subiectului de a se apăra contra reprezentărilor ce i-ar produce stări afective negative. Cînd Freud constată că apărarea există în orice formă de I., el renunță la termen; i. de *retentie* (Breuer și Freud), caracterizată prin aceea că starea patologică este produsă

de faptul că în condiții nefavorabile stările afective negative n-au putut suferi o abreacție; e) i. *hipnoidă* (Breuer și Freud), cînd starea patologică își are originea în stările hipnoide; f) i. traumatică (descrisă de Charcot); simptomele sînt de natură somatică (mai ales paralizii) apar după o perioadă de latență și sînt consecutive unui traumatism fizic, fără a exista însă o legătură mecanică între acesta și simptomele apărute. H. Fy, vorbind de personalitatea nevroticului se referă la structurile conflictuale și la dedublarea personalității, care este cel mai bine evidențiată în i. Conduitele i. sînt efecte simbolice pe planul conștiinței a unor trebuințe inconștiente de a împrumuta de la altul imaginea de sine.

ISTORIA PSIHOLOGIEI, capitol al istoriei științei și al psihologiei, ocupîndu-se de devenirea istorică a cunoașterii științifice a psihicului și personalității. Considerînd complexitatea obiectului psihologiei, i.p. are o mare însemnătate pentru înțelegerea stadiului actual de cunoaștere psihologică prin intermediul reconstituirii treptate a nenumărate faze, ipoteze, confruntări, demonstrații etc, pe care le implică geneza psihologiei ca știință explicativă (T. Dobrin). Intrucît psihologia s-a dezvoltat în strînsă legătură cu celelalte științe, i.p. are im conținut multi-disciplinar. Se distinge o îndelungată perioadă de preistorie a psihologiei sau de psihologie preștiințifică al

cărei început ține de cele mai vechi forme de cultură spirituală, și care fiind legată de dezvoltarea gîndirii filosofice premarxiste se încheie în secolul al XIX-lea, cînd psihologia dobîndește posibilitatea elaborării și adoptării unei metodologii științifice și experimentale. I.p. propriu-zisă debutează pe la mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu întemeierea materialistă, atît biologică cit si sociologică a disciplinei și prin adoptarea metodei obiective și experimentale. Se recurge la variate modalități de analiză și expunere, după perioade, după autori, prin studiu tematic longitudinal, după curente, după ramuri de psihologie. O însemnătate primordială se acordă dezvoltării psihologiei în secolul al XX-lea.

ITEM (în engl. bucată, fragment), element constitutiv al unui chestionar, scală de atitudini, inventar de personalitate, test. I. este un „punct” al unei asemenea construcții, care permite un rezultat codificat al răspunsurilor. De regulă, fiecare întrebare dintr-un chestionar reprezintă un i.

IZOLAȚIONISM, tendință spre ruperea contactelor cu lumea rezultată dintr-un interes special sau exprimând un mecanism de apărare al eului, dezvoltat la maximum înăuntrul nevrozei ob-sesionale.

IZOMORFISM, HOMOMORFISM (gr. *isos* — egal, *morphe* — formă, *hoino* — același), principiu matematic adoptat de ciber-

I

tu'tkfi, in scopul punerii in relație de corespondența a, unor sisteme diferite, din punct de vedere substanțial-calitativ: mașini-organisme vii, sistem social. *Do-ua mulțimi sūt i.onwrfc dacă există un operator care să facă po-sih Hă corespondența biunivocă din-tre elementele distincte ale acestora si dintre funcțiile care exprimă sau definesc relațiile respectivelor elemente.* Caracteristica esențială a i. este deci biunivocitatea corespondenței dintre două mulțimi sau sisteme. H. reflectă corespondența univocă, fiecărui element și fiecărei funcții dintr-un sistem (original) îi corespunde im element și o funcție precis determinate în alt sistem (model), dar fiecare element și funcție dintr-al doilea sistem poate corespunde mai multor elemente și funcții din primul sistem. I. este un caz particular al h. Cibernetica, pornind de la principiul i.,h. strict formalizat în matematică (biunivocitatea și univocitatea), neocupându-se de corespondențe substanțiale între sisteme, ci de corespondențe eminamente funcționale, comportamentale, introduce principiul izofuncționalismului, care postulează analogia dintre sisteme diferite ca natura, dar

< se mr.!<rt.eri/t".iza prin ' "H->.p>n-deuța hi univocă și univoca in tre mărimile do intrare și de ieșire și prin același mod de a reacționa la influențele cvU-nie. Principiul i.h., transformat pun intermediul principiului i/olum.țin nalismului, permite elaborarea unor metode generale de abordări-cibernetica a sistemelor; metod.-i analogiei, a modelării și a „cutiei negre”.

IZOTERE, linii de egală sensibilitate trasate în câmpul vizual al retinei. Sint, în general. linii (contururi) de egală acuitate. Există i. de sensibilitate luminoasă absolută sau diferențială și de sensibilitate cromatică

I20TERMIE (HOMEOTERMIE), proprietate a organismelor homeotermice de a conserva aceeași cantitate de energie calorică, în ciuda oscilațiilor de temperatură ale mediului, în raport cu care însă, se produc ajustări metabolice, asigurate prin termoreglaj. Nivelul de i. este marcat printr-un zero fiziologic apropiat de temperatura normală a corpului, devierile pozitive sau negative ale ambianței, de la aceste valori, generând senzațiile de cald și rece,

I

IMBĂTRÂNIRE v. SEXESCEXTĂ
IMPREJURARE DE VIAȚĂ,

formulă introdusă de noi în teoria afectivității pentru a semnifica *situația obiectiv-subiectivă în care subiectul se află și pe care o trăiește emoțional.* Î. de v. este o secvență existențială, un sistem interacționist în care sînt date împreună condițiile interne, subiective (trebuințe, motive, aspirații, proiecții imaginative, deprinderi, capacități, cunoștințe) și condițiile externe obiective. în Î. de v. cele două serii de condiții sînt complex corelate, alcătuiesc o țesătură sau un câmp. în î. de v. sînt întotdeauna implicate trecutul și viitorul prin amintiri, previziuni, proiecte imaginative. Stanislavski vorbește și despre împrejurări presupuse. Din confruntarea cerințelor subiective cu datele obiective prezente sau și presupuse rezultă efecte emoționale specifice. De notat că în contextul î. de V. diverse relații

cerință-răspuns se activează concomitent, de unde caracterul mozaicat sau multitonal, simfonic al trăirilor emoționale ce reflectă specific î. de v. Caracteristică pentru informația afectivă este faptul că aceasta este în același timp reproductivă și reglatorie, î. de v. fiind cadrul ce permite înțelegerea unitară a celor două funcții ale emoțiilor și anume: *1) reflectarea în cadrul dinamic al personalității a propriilor trebuințe, motive, posibilități în corelație cu corespondenții Iov reali sau posibili;* *2) adaptarea energetică și orientativă la relații și acțiuni.* Stările emoționale se includ în î. de v., dar modificarea acesteia generează noi stări emoționale de tipul reacției față de reacție. Considerînd sistemul multinivelar al motivației umane, trebuie semnalate în cadrul î. de v. cazul emoțiilor față de emoții sau a snoonimelor față de sentimente,

ÎN SINE, în filosofia hegeliană termenul î.s. se aplică realității ființei umane în măsura în care aceasta nu dispune de conștiință de sine prin care ajunge să existe pentru sine. Ceea ce este inconștient există î.s.

ÎNAPOIERE INTELECTUALĂ, insuficiență congenitală a dezvoltării inteligenței care se referă la o stare de înapoiere momentană, dar care poate evolua și spre subnormalitate, dacă nu e depistată în timp util și nu se exercită o acțiune stimulatorie.

INCLINAȚIE, tendința de a realiza o anumită activitate cu posibilitatea de a obține rezultate superioare. Motivație imperioasă și atracție pentru acțiune. Î. se poate manifesta în raport numai cu o anumită activitate sau cu un grup de activități. Principala î. umană — și cea mai valoroasă — este înclinația pentru muncă. Precizarea î. este pentru orientarea profesională, tot așa de importantă ca și cea a aptitudinilor.

ÎNDĂRĂTNICIE, persistența irațională într-o anumită direcție, deși se face dovada că direcția este greșită, inefficientă, dăunătoare, î., mersul înapoi sau încăpăținarea, implică un blocaj emoțional, exagerată încredere în sine și lipsă de considerație pentru opiniile altora. La tînră sau la adult î. se leagă de amorul propriu și se împlă ca, logic, cel în cauză să-și dea seama că nu are dreptate, dar nu renunță pen-

tni a nu se dezice, socotind, în mod greșit, ca, aceasta i-ar s(în) demnitătea, Ineori termenul de. î. se utilizează în sensul pozitiv, de tenacitate.

ÎNNĂSCUT, calitate a sistemului de însușiri pe care le posedă organismul la naștere, incluzînd datele ereditare precum și achizițiile din perioada intrauterină. După unele interpretări, de î. țin și însușirile dezvoltate în perioada imediată nașterii, în condiții independente de ambianță și în virtutea daturilor prenatale. Cu care se naște cineva; congenital, nativ.

ÎNSTRĂINARE, categorie filosofică tratată științific și sociologic concret de către Marx și preluată, nu fără importante deformări de filosofia și psihologia, existențialistă. î. este o consecință a orînduirii sociale contradictorii și a evoluției sociale dizarmonice, spontane și diformante asupra existenței sociale, resimțite ca nedreptate și limitare a autorealizării de către individ. Forțele esențiale ale omului se obiectivează în produse, tehnici, relații, idei, artă etc. iar în condițiile exploatații și asupririi, acestea exercită, prin recurență, o influență negativă, ostilă asupra oamenilor și condițiilor lor de viață. Psihologic, î. este resimțită ca o suferință, ca o închidere în cerc vicios, ca obstrucționaro a realizării aspirațiilor, ca nesigurantă, anxietate, lipsă de perspectivă etc. în centrul trăirii î. este dezvoltarea unilaterală a personalității (omul unidimensional

al lui H. Marcuse) și faptul frustrației. Existențialistii explică î. ca o contradicție funciară. între existența socială și esența umană ce nu se poate realiza. Creația apare ca un mijloc de dezalienizare cu posibilități însă restrînse (J. P. Sartre). Acuzînd tehnocrația ca atare de transformarea omului din scop al existenței în mijloc al acesteia, existențialistii ignoră însemnătatea decisivă a relațiilor și organizării sociale care în condițiile capitaliste presupun tehnica drept scop, oamenii devenind mijloace, iar în condițiile socialismului și mai ales în procesul avansării spre comunism, răstoarnă acest raport, tehnica fiind concepută ca mijloc, iar oamenii tot mai mult ca scopuri. Pornind de la analiza și explicarea î. muncii — prin relațiile de exploatare capitalistică ce duc în situația în care producătorii sînt nevoiți, prin munca lor, să sporească forța proprietarilor capitalului — Marx a demonstrat: 1) că remediul radical împotriva î. este înlăturarea orînduirii ce o generează și întreține; 2) că celelalte forme de î. (socială, politică, juridică, culturală și spirituală) derivă din î. economică, sînt cauzal legate de aceasta iar dezalienizarea presupune revoluționarea domeniilor respective. în socialism sînt eradicate principalele temeuri și forme ale î., dar socialismul, fiind o etapă de trecere spre comunism, societate ce face posibilă deplina realizare a esenței umane, prezintă totuși unele contradicții tranzitorii ce

întrețin forme parțiale și particulare de î. După cum arată partidul, nu ignorarea ci studierea și depășirea acestor contradicții duce la perfecționarea progresivă a societății noastre și aceasta în spiritul celei mai înalte forme de umanism, — umanismul revoluționar comunist.

ÎNSTRĂINARE SPIRITUALĂ, constă în influența negativă, ostilă condiției umane a unor idei, concepții, viziuni, modele culturale — toate create de oameni — ca și religia — dar dovedindu-se dăunătoare pentru ei întrucît sînt înșelătoare, împiedică înțelegerea rațională a situațiilor, rețin de la rezolvarea efectivă a problemelor reale ale existenței. î.s. nu apare izolat ci este secundară în raport cu cea economică și socială. î.s. ca modalitate subiectivă de înstrăinare este totuși mereu legată de condiții obiective perimate sau actuale. Există și forme de autoînstrăinare legate de diformări funciare ale personalității și de defecte ale educației. O speță străveche, tipică și radicală de î.s. este înstrăinarea religioasă (î.r.). în plan spiritual efectul î.r. a fost încă din antichitate asemănat cu cel al unui drog (halucinogen, onirogen, paralizant). în afara postulării unor forțe supranaturale și atotputernice, binevoitoare și malefice, determinante în chip fatalist etc., î.r. este promovată în cadrul existenței personale prin miturile despre nemurirea sufletului și despre existența de după moarte. Acestea acționează prin

ficțiune compensator dar și de-
rutant, irațional în sensul deco-
nectării de viață și lumea reală,
de oameni și istorie, a abando-
nului în suferință și nereali/are,
a acceptării unei mizerii reale în
speranța unei postume fericiri
fictive. Psihologic, î.r. se efectu-
ează prin iluzie, imaginație mala-
divă, dogmatism irațional, cre-
dință în absurd, proiectare în
afară a speranțelor și temerilor
și „zeificare” a lor etc. Căile î.r.
sînt: 1) *cognitivă*, introducînd în-
tre lume și subiect, pe măsura
religiozității lui, un filtru care
pe de o parte răstoarnă în sens
spiritualist perspectivele, pe de
alta, acoperă aspectele esențiale
ale realității naturale și sociale
cu segmente opace; este ceea ce
prin fideism și agnosticism, sub-
minează și intervertește forța
cunoașterii umane; 2) *afectivă*,
exprimată în sentimentul religios
unificat prin credință „oarbă” și
care este în centrul unei reactivi-
tăți emoționale față de „împreju-
rări fictive” concretizate specific
în pietisme, complex al culpa-
bilității, umilință, semnare fa-
talistă, deconectare de realitate
și dezangajare în raport cu acți-
unile și răspunderile, consolări ne-
întemeiate, speranțe zadarnice,
teamă de forțe malefice etc; pe
această cale o mare parte din ener-
gia umană” se evaporează în spa-
țiile ficțiunii”; 3) *finalist-voitivă*,
constînd din situarea scopului
vieții dincolo de sfîrșitul real al
acesteia și într-o vicioasă detur-
nare a eforturilor de la obiecti-
vele reale și eficiente (aceasta

în ordinea construcției și oi.Hor-
ducării) către obiecto firHvi-- • • •,
iraționale. în ansamblu, pe căile
cognitivă, afectivă și finalista --
realizează o înstrăinări' și pei. ci-
nalității pe măsura afundării n;
misticism, de unde detașarea III
realității și de nroblenrtica inu;
nisnuului constructiv. Î.S. este ||-
ordin cultural și nu trebuie con-
fundată cu î. psihică, de compe-
tența psihopatologiei.

ÎNTIPĂRIRE, primul din /;...-
cesele *nieninriei* (v.). implicînd *iu-
gvamarea* (v.) consolidată; repe-
tiție, semnificație ș.a.

JNTÎRZIERE INTELECTUA-
LĂ, sindrom care cuprinde sfera
psihică (gîndire, limbaj): din
punct de vedere motor dezvoltar-
ea nu se abate de la normă și
se referă la o stare de moment.

ÎNTÎRZIERE PSIHOMOTO-
RIE, sindrom, care cuprinde ații
nivelul motor cît și cel psihic
(inielectual-afectiv). Se coiv-ude-
ră în diagnozei vîrstelor iniei.

ÎNTELEPCIUNE, capacitate;!
superioară de înțelegere și jude-
care a lucrurilor, implicînd o
cunoaștere adîncă a realității.
expei iență bogată, măsură, echi-
libru între dorință și posibili-
tate, din care izvorăște senină-
tatea sufletească și împăcarea cu
sine și cu lumea; *raționalitate* „;
conduită și aprecierea cveniitih; • -
tcior. î. se dobîndește în u'm;'
unei bogate experiențe de viața
și se opune exceselor de oiice fel.
î. presupune cunoașterea de sine
și cunoașterea lumii, o filozofie
practie-acțională, dar și domina-
rea de sine, ca mijloc de dominați

a lumii înconjurătoare. î. se
par că este apanajul persoanelor
d^ vîrste mai avansate care
cunosc consecințele diverselor acte
și posedă *un simț al relativității*.
"Viața te înțeptește", cu toate
acestea și la tineri este posibilă
dezvoltarea î. după felul cum știu
să învețe din experiența lor și a
altora, după modul cum ajung
să aprecieze faptele într-o per-
spectivă complexă și rațională.

ÎNTELEGERE (lat. *intellec-
tio* ~ act intelectual do surprin-
dere a ceva în forma ideii), *deco-
dificare semantică, conceptualiza-
re mijlocită de verbalizare*; la-
tura funcțională a intelectului
uman în sensul generic al codifi-
cării conceptuale și mai ales al
decodificării referențiale. î. este
acea modalitate a gîndirii care
este cu necesitate, conștientă.
în diverse limbi, termenul de î.
posedă sensuri etimologice de-
semnînd acțiunea de cuprindere,
de punere în legătură sau în evi-
dență, de prindere, apucare sau
sesizare. în ansamblu î. constă
într-o *detașare relevantă a unor
relații esențiale din obiecte și
fenomene, avud însemnătatea unei
descoperiri sau reflectări cognitive*.
în timp ce î. elementară se fundea-
ză pe asemănări asigurate prin
asimilările calităților comune și
abstracțiunilor simple, legate de
scopuri practice, î. superioară și
deplină presupune, după l'iaget,
o extensiune a conceptelor care
nu este accesibilă insului decît
prin intermediul unui simbolism
precis și cu condiția suboi doniiei ii
semnelor verbale unui sistem jn-

formațional bine organizat și re-
glat. N. Chomsky și G. Miilor
(1963) au introdus conceptul de
operator al î. care desemnează
centrii funcționali ai activității
integratoare a conștiinței și prin
care șirul de informații de la
intrare este transformat în unul
de reprezentări și structuri se-
mantice (R. Lin'dsay — 1967).
î. presupune o serie de momente
foarte strîns legate între ele și
care, ulterior, odată cu struc-
turarea experienței se vor com-
prima. Acestea sînt: *sumarea și
organizarea informației, elabora-
rea unor ipoteze și formularea,
unor concluzii*. Pavlov, pornind
de la ideea formării noilor re-
flexe pe baza celor vechi exis-
tente, a definit î. ca *utilizarea,
vechilor cunoștințe în vederea do-
bîndirii de noi cunoștințe*. Difi-
cultățile de î. sînt în raport di-
rect cu distanța dintre stocul de
cunoștințe adecvate situației de
care dispune subiectul și caracte-
rul noilor informații pe care
el trebuie să le descifreze, clasi-
fice sau explice. Cercetările ge-
netice făcute asupra î. demon-
strează o pregnantă dependență
a acesteia de nivelul și modul de
organizare a sistemului intelec-
tual. Un rol central îi revine lim-
bajului în procesul de î. care
poate fi definită și ca un proces
de integrare și corelare verbală.
Cercetările lui Al. Roșea demon-
strează că preadolescenții înțeleg
mai bine ceea ce li se comunică,
vt-rbal decît Ceea re li se prr-
KilHă. intuitiv. Cuvintele repre-

zintă un mijloc superior de analiză și sinteză și în concluzie, este mai greu să observi ceva într-un obiect complex, pe care doar îl vezi, decât să sesizezi în baza unei indicații verbale. Cercetările lui Kikiforova (1959) asupra percepției și înțelegerii operelor literare, degajă în planul actualizării și construirii imaginilor patru nivele; al imaginației pasive și schematice, al asocierii cu amintiri personale, al reprezentărilor adecvate celor descrise în text prin disocierea de amintirile personale și, în sfârșit, al imaginației reproductivă exacte, fără sprijin și influențe ale amintirilor izvorâte din experiența personală. *Î.* este un proces continuu de sistematizare și resistemizare a informațiilor.

Premisa globală a procesului de Î. constă în sistemul de cunoștințe de care dispune subiectul. Dar *Î.* este numai preliminară de asimilarea informațională, ea realizându-se în fapt, ca trăire a semnificației, prin acomodare. Flexibilitatea ca abilitate a restructurării și redirectionării operative, privește cu deosebire acomodarea. De adecvarea acomodativă la relații ascunse, de detaliu, implică în obiect, situație sau mesaj, depinde suplețea gândirii, iar acomodarea, prin depășirea informațiilor asimilate se exprimă în perspicacitate. Fenomenul *Î.* este tot așa de diversificat și multiform precum este în genere activitatea intelectuală. A.N. Sokolov (1947) consideră că niciodată *Î.* nu constă dintr-un sin-

gur act. Momentul inițial este cel al determinării sensului cuvintelor, apoi al stabilirii relațiilor sintactice dintre cuvinte, după care urmează diferențiere, nuanțelor semantice a cuvintelor în conformitate cu contextul dat. Aceste trei momente se bazează pe supoziții preliminare asupra conținutului textului și care influențează mersul interpretărilor. În *Î.* ipotezele participă cu atât mai mult cu cât textul în cauză prezintă mai mari dificultăți. În procesul multifazic al *Î.* textului, sîni treptat scoase în evidență cuvinte de sprijin sau jaloane semantice și totodată se construiesc unități sintactice tot mai ample. Aceasta duce la corectarea și transformarea ipotezelor inițiale, la înțelegerea finală, ca și în rezolvarea problemelor complexe, realizîndu-se ca o deplină confirmare a ipotezei. Se face o deosebire între *Î.* spontană ce presupune o operație rapidă de integrare, recunoaștere, semnificare și *Î.* discursivă ca activitate mintală de durată, ce dobîndește Structura specifică a unui proces de rezolvare a problemelor. Fenomenul de *Î.* se realizează prin integrare și transfer. Acesta este însă numai mecanismul central al integrării. Gîndirea nu se limitează prin actele de subsumare la integratorii verbal-logici. Odată cu aceasta este necesară raportarea părților la întreg, construirea întregului obiectual și coordonarea părților într-un ansamblu. S. Jekulin (1957) a ilustrat acest proces prin analiza *Î.*

de către școlari a unor mecanisme și instalații. T. Slama-Czacu (1959) arată că *Î.* prin context, pe Ungă că duce la economie de mijloace și timp, dar și corelează suplețea cu acceptarea celor mai adecvate sensuri dintr-o pluralitate de posibilități. Referitor la fazele *Î.* se consemnează un moment inițial al orientării globale, după care vor urma *Î.* fragmentare, pentru ca în final să intervină, o *Î.* integrală cu efecte de restructurare a însuși modului de *Î.* a fenomenului respectiv. Termenul de *Î.* este sinonim cu cel de interpretare. Între necesitatea obiectivă și cea implicativă proprie gândirii se constată o deplină consonanță atât în *Î.* clasificatorie cît și în inferarea legilor. Legile obiective sînt exprimate în formulări rigurose logice, un maximum de adecvare fiind atribuit formulelor matematice, *Î.* la acest nivel presupune deplina convergență dintre logic și legic și noile descoperiri de legi științifice, determină forjarea unor noi structuri logice. În genere, prin motivația sa intrinsecă și prin planurile sale reconstitutive, *Î.* este o activitate participativă ce presupune implicarea mentală a subiectului în existența și dinamica obiectului, situației, persoanei. De aceea în structura intelectuală intră, pe lângă componente cognitive și altele de ordin afectiv și volițional. Sub acest raport *Î.* empatetică este concludentă. W. Gordon relevă și condiția detașării, a considerării din afară și

de la distanță a obiectului, ceea ce pregătește și anticipă implicarea. *Î.* se desfășoară astfel ca o continuă alternare de detașări și implicări.

INVATARE, activitate de însemnătate fundamentală pentru adaptarea la mediu și dezvoltarea psihocomportamentală; după behavioriști. *dobîndire de noi comportamente în urma acțiunii repetate a unor stimuli asupra organismului și a fixării unor reacții.* Este în esență o asimilare activă de informație (retenție mnemonică) insolită de achiziționarea de noi operații și deprinderi. Vom distinge deci laturile informațională și operațională (formativă) a *Î.*, considerînd că ele pot fi inegal dezvoltate. Sub raport funcțional contează valoarea adaptativă a modificărilor de comportament și de aceea McGeoch evaluează cotelile de *Î.* după schimbările de performanță rezultate din exercițiu. Pentru E. Hunt, *Î.* reprezintă o schimbare progresivă a comportamentului cu repetarea aceluiași stimul, schimbarea neputînd fi atribuită nici oboselii, nici modificărilor sistemelor de recepție sau efectorii. Pentru E. Hilgard *Î.* este caracterizată prin schimbarea activității ca rezultat al exercițiului sau al reacției la o situație, în afara schimbărilor ce pot fi atribuite tendințelor reacionale înăscute, maturizării sau stărilor temporare ale organismului (oboseală). După H. Pierson *Î.* este o modificare adaptativă a comporta-

meritului în cursul probelor repetate, iar după Thorpe o modificare adaptativă a comportamentului individual rezultând din experiență. Gestallistii au dus accentuarea caracterului adaptativ al î. pînă la confundarea acesteia cu rezolvarea problemelor (M. Wertheimer). Insuficientă atenție a fost acordată însă exercițiului. Rolul acestuia a fost cu deosebire subliniatele asociaționism și reflexologie. în același timp î. este pusă în dependență de caracterul întăririi reflexelor, deci de motivație (E. Thorndike, Pavlov, E. Tohnan, O. Mowrer). Un loc deosebit se rezervă în î., operațiilor pe care subiectul le execută și însușește (B. Skinner). C. Osgood pune î. în dependență de restructurările pe care le provoacă noii stimuli în sistemul de comportament autoreglat al subiectului. O linie de interpretare fecundă, a proceselor de î. este deschisă de P. Janet și J. Dewey care arată că operațiile intelectuale rezultă din interiorizarea acțiunilor fizice și verbale. în acest sens și-au dezvoltat cercetările L. Vigotski și Piaget. Odată cu centrarea pe acte sau operații intelectuale, *accentul trece pe latura formativă a î., deci pe structurarea gândirii în raport cu cunoștințele iar nu doar prin volumul de cunoștințe memorate.* Piaget înțelege î. într-un sens general ca asimilare informațională succedată de acomodare sau iesmieunată operațională, ceea ce se n-duce la un act de echilibrare. în sens

restrins î., după Piaget, „iii,i vorbim de învățare numai în măsura în care un rezultat (moștință sau performanță) >>, achiziționat în funcție de experiență. această experiență pu tînd fi de tip fizic sau de iij, logico-matematic”. O altă r cizare: „în opoziție cu percepții, și comprehensiunea imediată, tnbuie să rezervăm termenul li învățare acelor achiziții ce >. / \ în funcție de experiență, dar >, desfășoară în timp, sînt deci mi locite iar nu imediate ca percepția sau înțelegerea instantanee” în sensul cel mai general, ca însușire de informații și formare, de operații, î. se prezintă în mai multe forme: perceptivă, senzoriomotorie, motorie, verbală, cognitivă, afectivă ș.a. în raport cu procesele psihice, î. este atit premisă cît și produs. *Tonic procesele sînt formate prin î. (Uisensul larg al acesteia, incheine/și educația) și totodată în activitatea de î. fiecare din procese (percepție, gândire, memorie, voință) sînt antrenate ca mijloace.* De aceea î. nu poate fi redusă la unul din procese (de. ex. memorie; clar nici procesele nu pot fi confundate cu î. care privește mai degrabă latura lor genetică decît cea funcțională. în linii mari, î. este responsabilă pentru asimilarea de către subiect a experienței sociale și pentru constituirea personalității (G. Allporti. Considerînd că î. poate fi *spontană*, bazată pe imitație, și *Intenta*, rezultînd din efectuarea mu i activități, fără vreo preocupare

specific de î., va trebui «d ..-or-

UWtilor reactive .le l. Neul-nm îi î, *dirijată*, electuata sistematic în conformitate eu un scop sau program, stabilit m chip conștient. Acer,sta se bazează pe o activitate socială de „are însemnătate. Revoluția tehnico-stiințilică a obligat la elorturi considerabile pentru a defini nu numai ce sâ înveți dar și cum sâ înveți. În legătură cu aceasta diverse discipline au contribuit la dezvoltarea *teont/or învățării*. în ultimă instanță se urmărește creșterea eficienței procesului de î. învățămîntul își propune să creeze condițiile necesare pentru ? optimiza însușirea cunoștințelor și formarea deprinderilor intelectuale și practice corespunzătoare. *Procedeele instructive devin, prin interiorizare, operații mintale.* De aici însemnătatea acordată logicii obiectului de studiu și metodelor ce se utilizează în predare. Aces-

tea trebuie 'f și rolifortno^f" sprich"UJiji <^;;Hitlv .:l i.bir,"tul"l peniu ui elevul nu doai >a reproducă cunoștințele: ci să ajungă să ghidească adecvat și independent, în construirea procesului concret de instruire se ține senuia în primul nud de legile: gîndirii și numai în subsidiar de regulile memorării. De aceea, trebuie să se acorde o mai mare atenție momentelor critice, dificile, nodale ale procesului de î. și să se generalizeze *strategia problematizării* și legării învățămîntului teoretic cu activitatea practică. De perfecționarea metodelor de instruire și de autoperfecționarea metodelor de învățare se leagă și formarea intereselor cognitive și a înclinațiilor profesionale, întrucît acestea se nasc în urma succeselor obținute în î. prin procedee eficiente. Scopul final privește constituirea capacității de învățare autonomă și permanentă.

J

JAMAIS VU, în traducere directă, „nici-dală vă/ut”, se folosește în psihologie pentru a desemna iluzia de recunoaștere a unei persoane sau situații care real nu face parte din experiența subiectului. Se explică prin operații de transfer și analogie.

JOC, formă de activitate specifică pentru copil și hotărâtoare pentru dezvoltarea, lui psihică. *Sub influența j. se furnicarii, se dezvoltă și se reslruirează întreaga activitate psihică a copilului.* A.A. Liuhlińskaia sistematizează astfel particularitățile j. la copil: 1) în j. copilul reflectă ambianța și, prin imitație, activitatea adulților; 2) j. este un mod de dobândire și precizare a cunoștințelor prin acțiune; 3) j. este o activitate degândire întrucât este orientat spre rezolvarea unor „probleme”, spre găsirea căilor în vederea depășirii unor obstacole; 4) acțiunea și

cuvântul constituie principalele mijloace ale j.; 5) prin j. copilul participă la transformarea ambianței ceea ce produce o vie plăcere; 6) în j. se îmbină închipuirea și adevărea la realitate; 7) j. se dezvoltă continuu și implicit dezvoltă personalitatea copilului prin crearea și rezolvarea progresivă a diverse feluri de contradicții: a) între libertatea de acțiune și conformarea la schema de j.; b) între imitație și inițiativă; c) între repetiție și variabilitate; d) între dorința de j. și pregătirea prealabilă necesară; e) între ceea ce este parțial cunoscut și ceea ce se cunoaște bine; f) între absența vreunui rezultat material util și bucuria j.; g) între operarea cu obiecte reale și efectuarea de acțiuni simbolice; stabilirea de raporturi în plan fictiv; h) între emoțiile dictate de rolul îndeplinit și emoția pozitivă provocată

de participarea la j. J. Piaget, L.S. Vigotski, D. Elkonin ș.a. relevă însemnătatea interiorizării acțiunilor și a transformării lor în procese psihice. Pentru explicarea j. ca activitate lipsită de un scop practic, utilitar, dar necesară, inevitabilă în psihogeneza, s-au formulat diverse teorii. Astfel, pornindu-se de la faptul că nu numai copilul se joacă ci și puii animalelor superioare, biologia au relevat asemănarea dar nu au înțeles deosebiriile. H. Spencer explica j. la animalele superioare ca cheltuire a energilor de prisos care la om ar fi mai mari. Este necesar însă să se considere și necesitățile vieții de relație, înțelegând j. ca un fenomen tranzitoriu de adaptare la ambianță. în acest caz trebuie relevate deosebirile esențiale dintre animal și om. Soții Kellog, ca și Ladighina-Kofs, crescând împreună cu puii de cimpanzeu și un copil, au constatat că ei evoluează împreună numai în faza jocurilor dinamice, dezorganizat-motorii, mai departe copilul intră în sfera unor jocuri complexe cu desăvârșire inaccesibile animalului. K. Gross susținând că j. are o fundație instinctivă, își arc în sine însuși scopul și anume pregătirea pentru viață. Conducându-se după teoria biogenetică a lui Häckel, St. Hali susține că în j. se reproduc schemele de acțiune ale strămoșilor noștri îndepărtați, iii ordinea sedimentării lor în experiența umani. K. Btihler găsește explicarea j. în plăcerea pe care o

provoacă la copil acțiunile. Ed. Claparce consideră că j., rezultând din imitativ, este în substituit de imitativitate eficientă și îndeplinește un rol compensator în sensul satisfacției ii trebuințelor, intereselor copilului. La baza j. sînt reacțiile circulare, ce se formează treptat, în j., îmbinînd realul cu deviații imaginare. De fapt, scopul j. constă în însăși acțiunea de j., el „pregătește viitorul, potolînd nevoile prezente”. Sub imperiul trebuințelor, copilul atribuie* lucrurilor obișnuite semnificații neobișnuite, se introduce în roluri, personifică etc, aceasta reprezentînd, așa cum a arătat Th. Ribot, primii pași ai imaginației creatoare. K. Koffka a relevat tocmai această pendulare a copilului între cele „două lumi”: ale realității și închipuirii. împreună și nediferențiate ele ar alcătui „lumea libertății infantile”. Un mijloc și un produs esențial al acestei realizări este simbolizarea care este intrinsecă j. și al cărei conținut este derivat la K. Koffka din trebuințele personale opuse și în conflict cu realul. Este necesar să se înțeleagă că de la începuturile sale j. poartă amprenta vieții sociale în care copilul se dezvoltă. Imperfecțiunile cunoașterii infantile nu sînt expresia rezistenței, a opoziției față de real. Sînt, mai degrabă, caracteristici ale evoluției fa/ice către cuprinderea realității obiective prin însușirea treptată a mijloacelor activității umane. Rezulta

aceasta și din diferitele clasificări ale j. care exprimă inevitabil dezvoltarea lor stadială. Arkiv propune următoarea, clasificare: 1) j. în care se exersează funcțiunile *psilofii*; 2) *o/ice* (senzoriale, motorii, intelectuale); 3) j. *teh-nice și pmductive* (meșteșugărești, constructive, industriale, agricole); 4) j. în care se reproduc unele *relații sociale* (familiale, din grădiniță și școală, din societate în genere); 5) j. *militare*; 6) j. ce realizează *dramatizarea*, reluând spectacole de circ, cinematograf, teatru etc. Până acum nu s-a căzut de acord asupra unei clasificări a j. >, u este unanim acceptată nici terminologia respectivă. Inițial copilul reproduce imitativ și neorganizat unele scheme ale acțiunilor externe (Slavina, Fradkin, A. Chircev) pentru ca la un moment dat copilul să reunească mai multe acțiuni în jurul unei centrale (subiect) și să evolueze procesual în j., atribuindu-și și lucrurile semnificații fictive. Acest tip de j. a fost numit j. *cu subiect sau j. cu roluri sau j. de creație*. Caracteristic acestei perioade este coordonarea acțiunilor. Important este însă modul de coordonare. L. Vigot-ski relevă trecerea de la nemijlocit la mijlocit. Treptat, schemele coordonative se detașează din contextul acțiunii, devin anticipative și mai mult sau mai puțin explicite. Astfel se naște *regula* de j. Ea este inițial implicită, este principiu al schemei senzoriomotorii pentru ca apoi

pe măsura verbalizării și a transferului generalizator, să se afirme, ca principiu al reglajului iun-stient proiectiv. Dar ia nu v. Ar la început dată. Copilului în fon,,; pură, nu este un efect al indica-
• **ții lor** verbale ale adultului, (o. pilul cucerește regula decantand-o din propria activitate de j. care devine tot mai complexă implicând cooperarea colectivă" și coordonarea procesuală. Realismul regulilor determină o tendință realistă și în ce privește principalul instrument al promovării acestor reguli. Dar această înseamnă că în jurul copilului realul și fictivul nu sînt nici dissociate și nici echivalente ca însemnătate. K. Koffka nu are dreptate și nici Piaget când susține că, „J. are semnificația unei realități autonome”, înțelegînd prin aceasta că realitatea reală căreia i se opune este pentru copil mult mai puțin reală decît pentru noi. Xu este cazul să se absolutizeze slăbiciunea discriminării dintre real și imaginar în activitatea copilului. Xu cîle doar un fenomen învecinat eu halucinația. Oricît ar fi de r. g. a-
jat în j. luînd perna drept fețiță sau scaunul drept automobil, copilul „știe” că jucăria JIU e totuna cu macroobiectele (• reală utilitate. El însă arc să fio lăsat să se joace și manifestă în j. lui o sinceră și candidă dăruire și mari posibilități de transpoziție. La copil angajarea în situația de j. este dictată de o necesitate de viață. Copilul manifestă viu trebuința di- a ac-

fiona izomorf adultului. Modelare.i in }• ^ activității ^ yrvstt) în ambianță, este o lege obiectivă. Este binecunoscută determinarea social-istorică a conținutului j., faptul că și j. reține în mic, existența socială. S-a spus că j. este expresia compensației la care recurge copilul pentru a se întregi ca subiect. Nu este însă o compensație la care se recurge premeditat și nici nu poate fi vorba de un complex de inferioritate (A. Adler). Pentru copil j. este un lucru firesc, este, cum observă Blaga, o „înțelepciune” a vieții lui. iu j. se rezolvă contradicția dintre posibilitățile copilului și cerințele, modelele de acțiune impuse de ambianță. În abordarea procesului j., o primă problemă este aceea a originii psihofiziologice aj., mai precis a impulsurilor inițiale spre j. Desigur, există la copil o predispoziție nativă spre j. în anumite limite, o astfel de predispoziție întîlnim și la puii animalelor superioare. Totuși nu putem vorbi de o „programare” ereditară a j. ea atare. Dovadă faptul că în anumite împrejurări, j. poate să nu apară, să fie eliminat din circuitul dezvoltării. Ceea ce nu poate fi însă eliminat și constituie condiția primă și fundamentala a adaptării, este activitatea reflexă de orientare și investigație.

JOC STRATEGIC, situație de conflict în care există cel puțin două părți — persoane fizice, colective sau sisteme dirijate a căror activitate urmărește un

«cop bine determinat și în care int'r-iele. p-îrîlpr sint contrare. K(/uitatul unui joc se numește partidă, aceasta dînd cîștig de cauză unui anumit jucător sau grup de jucători. Diferitele acțiuni executate de jucători în cursul unei partide sînt numite mutări, dintre care unele sînt întîmplătoare, aleatoare (zar, urnă cu bile, aruncare de monedă), iar altele sînt libere, jucătorii putînd delibera și alege mai multe variante de acțiuni posibile. în timp ce în cele mai multe jocuri de noroc au loc numai sau prevalent mutări întîmplătoare, în j.s. — concurență economică, conflicte militare etc. — se realizează în mod predominant mutări libere. în j.s. mutările libere presupun un plan conștient de acțiune al jucătorilor, o anumită strategie pe care aceștia trebuie s-o elaboreze și s-o urmeze. *Strategia apare ca ansamblu de reguli care permit luarea unei decizii sau a unui șir de decizii capabile să asigure finalizarea acțiunii*. Teoria j., inițiată în anul 1921 de către matematicianul Emil Borel și fundamentată începînd din 1928 de către John von Neumann, analizează schemele situațiilor conflictuale în care intervin capacitățile intelectuale ale jucătorilor și în care rolul întîmplării este limitat prin modul de comportare al acestora. Scopul teoriei jocurilor este elaborarea unor recomandări pentru comportarea rațională a jucătorilor, adică deter-

minarea strategiei optime a fiecărui jucător.

JUCĂRII, obiecte utilizate în activitatea copiilor, corespunzând uneltelor adultului. J. constituie un suport important în dezvoltarea copilului. H. Wollon le numește obiecte ale preucenicii care contribuie la formarea ansamblului personalității. Ele sînt un pretext de bucurii. Funcțiile j. sînt multiple: a) *acționează asupra simțurilor și motricității* (atrage atenția pruncului, îl stimulează să prindă jucăria, să-i dea drumul, s-o țină în echilibru, s-o arunce, s-o prindă.) Este un exercițiu care formează gesturile, coordonarea mișcărilor, precizia și stimulează deprinderi noi; b) *contribuie la dezvoltarea inteligenței* (trezește interes și fixează atenția, ajută cunoașterea formelor, a mărimii și ulterior la stabilirea unor relații logice, stimulează inventivitatea și imaginația prin desfacere, asamblare și construcții noi, — uneori întimplătoare); c) *facilitează afectivitatea* (crează relații de atașament, cu transfer în joc a comportamentului cotidian, poate elibera de sentimentele de agresivitate și constitui identificări afective de natură socială; d) *promovează sociabilitatea* (în jurul j. se manifestă la început egocentrismul, ca să facă loc ulterior unor relații sociale cu alții; începe astfel cooperarea etc); e) *ajută la formarea intereselor profesionale* și a modelelor de muncă. în raport cu îndeplinirea optimă a acestor

funcții, J. trebuie proiectate și experimentate psihologic.

JUDECATĂ, formă logică fundamentală, caracterizată prin afirmarea sau negarea a ceva despre altceva și prin însușirea de a fi adevărată sau falsă. *Relaționează noțiunile între ele, explicitează conținutul lor și relevă relațiile dintre lucrurile reflectate*. Relevă fie raporturile dintre obiecte diferite, în cazul j. *relație*, fie autoraporturile aceluiași obiect, în cazul j. *de apartenență* (aceasta fiind atributivă, cînd relevă însușirea unui obiect, sau predicativă, cînd relevă acțiunea unui obiect). J. de relație este constituită din cel puțin două, elemente (reiate), membrul antecedent al relației și membrul succedent, și o copulă care stabilește tipul de relație (simetrică sau asimetrică, tranzitivă sau intranzitivă, reflexivă). J. *de apartenență* este alcătuită din subiectul j. (exprimă obiectul), predicatul j. (exprimă însușirea sau acțiunea obiectului) și copula sau legătura celor două clemente (apartenența sau nu a predicatului la subiect). După calitatea j. *de apartenență* se disting j. *afirmative* (enunță apartenența), j. *negative* (enunță lipsa apartenenței) și *nedefinite* (sînt afirmative, dar au ca predicat un termen negativ). După cantitate se disting j. *universale* (predicatul se enunță după întreaga clasă desemnată de subiect), j. *particulare* (predicatul se enunță despre o parte din obiectele ce constituie clasa desemnată de

subiect) și *singulare* (predicatul se enunță despre un singur obiect). Pe baza cantității și calității se disting următoarele tipuri de j.: *universal-afirmative (A) universal-negative (E), particular-afirmative (I) și particular-negative (O)*; între aceste j. există raporturi de contrarietate (între A și E), de contradicție (între A și O, E și I), de subalternare (între A și I, E și O) și de subcontrarietate (între I și O), care pot fi redată intuitiv cu ajutorul pătratului logic. După criteriul relației se disting j. *categorice* (legătura dintre subiect și predicat este necondiționată), j. *ipotetice* (o j. categorică — condiția sau antecedentul — condiționează legătura subiectului cu predicatul din cea de-a doua j. categorică — consecința sau consecventul) și j. *disjunctive* (care enunță diferite alternative). După criteriul modalității există j. *asertorice* (exprimă constatarea unei stări de fapt), j. *proble-*

matice (enunță o legătură posibilă între subiect și predicat); j. *apodictice* (enunță o legătură necesară). O formă de j. *apodictică* este j. *de valoare*, prin aceasta afirmîndu-se legătura subiectului cu o valoare exprimată în predicat (bine, frumos, adevăr etc); j. *de valoare* este corelată cu j. *teleologică* (de scop) și j. *normativă* (trebuie...).

JUSTIFICARE, particularitate a unor raționamente și acțiuni de a fi orientate către întemeierea unor interese personale, satisfacerea unor năzuințe și sentimente care pot să corespundă sau nu unor valori unanim acceptate. După Th. Ribot, modalitate a logicii sentimentelor.

JUXTAPUNERE, punerea unor elemente alături unul de altul, interpretarea lor fără a întrevădea corelațiile, interacțiunile și interdependențele; deseori desemnează o poziție mecanică în psihologie.

K

KIMOGRAF, dispozitiv de înregistrare a unor reacții, stări, procese (printr-o curbă trasată de un inceptor pe o bandă de hârtie ce se deplasează într-un ritm uniform). Clasic, pentru transformarea reacțiilor în impulsuri adecvate inscripției se uzează de un sistem pneumatic (capsulă Marey). Există și variante electromagnetice și electronice.

KINESTEZIE, simț muscular, modalitate de recepție a propriilor mișcări și poziții. Relevat în 1826 de Ch. Bell. Ch. Sherrington arată că în constituția nervilor musculari aproape jumătate din fibre sînt senzitive. El introduce termenul de *-proprioceptiv* (1894). Behtereva demonstrează că deseori discoordnările motorii, parezele și ataxiile sînt cauzate nu de blocarea căilor efectorii ci a celor aferente.

\V. Jenkins (1954) serie „*Sensibilitatea kinestezică este probabil cea mai importantă dinii e formele de sensibilitate de care dispune omul. Fără sensibilitate, kinestezică este imposibilă menținerea poziției verticale, deplasarea independentă, vorbirea și participarea în alte genuri complexe de activitate.*” Receptorii sînt dispuși în mușchi (fusuri), în tendoane (corpuculi Goigij, și în articulații (terminații nervoase libere). Proiecția analizatorului kinestezic este situată în cortex pe suprafața girusului post-central (parietal ascendent) și în unele puncte adiacente. Aici prin stimulații electrice se identifică zonele corespunzătoare întregului corp, corespunzător însă nu dimensiunilor spațiale, densității variabile a organelor receptoare (v. honumculusi. GolJschei-

K

der distinge trei niveluri ale k: a) de înaltă sensibilitate (degete, **antebraț**, palmă, la care ar trebui desigur adăugați mușchii bucali, linguali și aparatul fonator); b) de sensibilitate medie (cotul, genunchiul, bazinul și fesierii); c) de sensibilitate redusă (pulpa piciorului și altele).

;e face o distincție între propriocepția somatoestezică ce informează asupra mușchilor și posturii și propriocepție kinestezică ce informează asupra mișcărilor active prin *feedback* senzorial.

KINEZIMETRU, dispozitive destinate să măsoare precizia mișcărilor manuale, îndeosebi în ce privește direcția și țintirea.

L

LABILITATE, instabilitatea punctului cortical motor stimulat, manifestată prin faptul că nu orice intensitate sau frecvență de stimulare dau aceleași rezultate, iar stimulii aparent asemănători nu dau răspunsuri identice.

LABILITATE AFECTIVĂ, (VERSATILITATE TIMICĂ), tulburare de afectivitate constând în trecerea rapidă de la o stare în altă dispoziție la una rea. Întilnită în manie, psihopatii, isterie, paralizie generală progresivă, stări de involuție senilă, epilepsie, hipertiroidism, stări de intoxicație alcoolică.

LABIOLECTURĂ, citire a vorbirii după mișcările buzelor și limbii celui ce vorbește. Aptitudine foarte dezvoltată la neauzitori.

LABIRINT, tehnică de cercetare în zoopsihologie și psihologia învățării, constând dintr-o construcție de canale sau căi labirintice sau numai din desenul corespunzător. Parcurgerea

drumului de la intrare la ieșirea, unică, este îngreunată mult din cauza multiplelor „răscruci”, căi înfundate, variante derutante. Se urmărește timpul de execuție, greșelile, tactica adoptată etc.

LABIRINT AL DEZVOLTĂRII INDIVIDUALE, expresie ce semnifică unicitatea și marea complexitate a drumului vieții și activității individuale printr-o scrie de împrejurări, relații, experiențe practice și spirituale, influențe educative, fapte de învățare etc., toate conciliind la dezvoltarea psihică și de personalitate.

LABIRINT MENTAL, probă imaginată constând din alegerea unei strategii de parcurgere a materialului dat spre alegere; constă în alegerea răspunsurilor corecte, prin repetări, până la obținerea rezultatului final. Subiectul trebuie să descopere prin încercări succesive răspunsul corect, în caz de alegere greșită. proba se reia de la început.

LABIRINT RAȚIONAL, experiența imaginați de Peterson, constând din suprapunerea metodei învățării prin încercări și irori, cu înțelegerea materialului dat spre învățare. Primelor litere din alfabet li se asociază primele numere, subiectului prezentându-i-se litere și numere și cerându-i-se acestuia să decodifice materialul prezentat într-o singură modalitate (cifre sau litere).

LACUNAR, ceea ce se caracterizează prin lipsa unor anumite elemente din sistem. Limbajul poate fi astfel când îi lipsesc unele cuvinte și de asemenea memoria când amnezia intervine pentru anumite fapte sau intervale de timp. Figurile lui Landoldt sînt l. întrucît din cerc, patrulater sau triunghi lipsesc anumite porțiuni, ceea ce permite testarea integrității perceptive.

LAMARCKISM, doctrină evoluționistă, Lamarck (1809), care admitea, între altele, ereditatea caracterelor dobîndite în cursul vieții de către genitori, de exemplu prin antrenament, funcționare intensă a unor organe etc. L. atribuia „nevoii” (de natură psihică, dar în raport cu condiții precise de mediu) capacitatea de a „crea” organul util. L. este abandonat de biologia modernă, își păstrează însă popularitatea și „rezistă” sub forme mascate. De pildă, teza după care mediul este atotputernic față de zestrea ereditară, sau după care reflexele condiționate însușite de părinți facilitează dobîndirea lor de către urmași — sînt variante de l.

Teza după care fondul ereditar al omenirii progresează prin măsuri educative e.;te, de asemenea, o teză l.

LAPSUS, deficiență de moment în exprimarea verbală, aducerea aminte sau gestică, constând dintr-o incapacitate de actualizare (moment de vid mental) sau din înlocuirea paradoxală a unui element cu altul, chiar cu contrariul său. Subiectul poate să nu-și amintească lucruri binecunoscute, să devină incapabil de a pronunța un cuvînt banal, să spună sau să facă exact contrariul din ceea ce își propusese conștient. Considerînd că oboseala și perturbările de atenție nu explică pînă la capăt astfel de fenomene, Freud presupune că faptele de inaptitudine sau substituție din care constă l. se explică prin intervenția unor pulsioni inconștiente care se opun sau înlocuiesc pe cele conștiente. De aceea fenomenele de l. sînt considerate ca dătătoare de seamă pentru autenticele tendințe ale *sinelui*.

LATENȚĂ, timpul scurs între momentul în care se aplică un stimul și pînă cînd apare răspunsul; l. *reductibilă*, timp de l. care se poate scurta prin variația condițiilor de stimulare cum ar fi intensitatea; l. *ireductibilă*, nedepinzînd de condițiile stimulării; l. adevărată este l. *ireductibilă*, diminuată de caracteristicile căilor de conducere și a modului de transmisie a impulsului. La Freud se consideră drept l. perioada de reducere a intere-

s-ului sexual dintre vârstele de 12 și 18 ani.

LATERALITATEA, predominare funcțională a unuia din segmentele simetrice ale aparatului locomotor și organelor de simț asupra altora, așa cum, de regulă, domină mîna dreaptă, tot așa după cum o dovedește B. Ananiev, domină sub anumite raporturi unul din ochi, una dintre urechi, fenomenul fiind necesar în ordinea coordonării intrafuncționale și implicînd predominarea unor mecanisme din emisfera cerebrală corespunzătoare. După B. Ananiev prin asimetria funcțională a organelor perechi de simț se realizează accentuări cu rol foarte important în perceperea tridimensională a spațiului și în genere în selectivitatea psihică.

LAȚIȚE, ordonarea într-o rețea a mai multor date. Denumirea a fost introdusă în psihologie de către F. Gonseth și J. Piaget. Ultimul o folosește în explicarea relațiilor dintre structurile logico-matematice și structurile cognitive. J. Flavell definește l. lui Piaget ca structuri constînd într-un set de elemente și o relație stabilită astfel ca fiecare două elemente să conțină legături anterioare și posterioare. Exemplu: atributul esențial al gândirii formale este orientarea către posibil și ipotetic. Relevarea posibilităților ipotetice, recent însușită prin operațiile combinatorii generează după Piaget, constituirea unei l.

LEADER, conducător, șef, persoană care dirijează și coordonează

act; -i Inie a itnuigrup. avind <0, ... ttalii vlopldrej decl'iiik' f_n p , ho!n^U[; <'C1jla șr; CerceU'.l.-ă .li'ur tura personalității diversilor țt; de l. și influența acestora aMiHv grupului. S-a dovedit că nu există o singura formulă de l. optim pentru toate situațiile de grup (de ex. l. *cuipe/mt. o'tf'iitar, hotmit, cohi"-n'calif*), în diverse situații se potrivește mai bine pentru rolul de l. divei se tipuri de personalitate. Ceea ce contează este interacțiunea dintre l. și grup, modul cum aceasta se realizează. În afară de l. loimali, instituționaliști, cunoscuți după numele funcțiilor p) care le îndeplinesc în diverse Muțenie de activitate, sînt în majoritatea grupurilor, și l. informai: ce realizează în chip fire: i un rol de conducere, fiind acceptați și recunoscuți tacit de membrii grupului, bucurîndu-se de prestigiu și reușind voit sau nevoii să se impună. Aceștia pot acționa în sens pozitiv sau negativ. Makarenko a relevat experiența conversivii rolului negativ m rol pozitiv la l. E; te dezirabil ca l. formal să se bucure și de prerogativele l. informai.

LEADERSHIP, rolul unui leader (conducător) care este inițiator, director sau organizator al unor acuități de grup; *funcțiile celui c<ne conduce, dirijează, a-nlre-netcil "grupă de indicizi*. După J. M:i'-sonneuve, l. este „uit sistem < conduite fixate prin și pentru funcționarea grupului, o condiție și calitate dinamică a structurării sale". Statutul și rolul de l. se realizează prin: a) informare

asupra gradului, sarcinilor și metodelor; b) coordonarea contribuțiilor și eforturilor; c) adoptarea de decizii; A) intervențiile de stimulare și susținere; e) intervențiile de facilitare socială și de reglementare, corecție a proceselor și relațiilor de grup. Stilurile de l. a) autocratic, absolutist, distant; b) autoritar și protector; c) democratic, consultativ și rațional.

LECTURĂ, acțiunea de a parcurge vizual caracterele scrise, cunoscînd fonemele respective și semnificația lor din ansamblul convențional care constituie limba scrisă. L. sau cititul se poate face cu glas tare sau tăcut (pentru sine). L. constituie o disciplină de bază a învățămîntului și pentru învățarea căreia trebuie să fie însușit întregul sistem de simboluri al limbii respective. L. se învață și este strîns asociată de scriere și ortografie. Pentru a învăța l. sînt necesare anumite condiții; un stadiu de dezvoltare intelectual capabil să facă față cerințelor respective; o stabilitate comportamentală adecvată, nivel intelectual care să nu atingă limitele deficienței severe. Cititul se învață după anumite metode, dintre care cele mai cunoscute sînt cele analitico-sintetice și global-sintetice. În psihologie sînt cunoscute o serie de teste care măsoară rapiditatea lecturii, corectitudinea pronunțării, reținerea conținutului, reproducerea și recunoașterea unui text citit etc.

LEGEA LUI : ABXEV, snu a aditivității luminozităților radiațiilor luminoase parțiale într-o

luminozitate totală, egală cu suma componentelor; — AKISTOTEL, privind asocierea de idei în trt i moduri: prin contiguitate, asemănare și contrast; — BUX-SEX-ROSCOE, sau a reciprocității i dintre intensitatea iluminării și timpul stimulării retinei sau plăcii fotografice; dacă intensitatea este redusă la jumătate, durata stimulării trebuie să fie dublată pentru a se obține același efect; -BOUGER-WEBEK-FECHXEK, denumită legea psihofizică fundamentală, afirmă că pentru modificarea minimă a intensității unei senzații este necesar ca stimulul să-și modifice intensitatea conform unui raport constant față de valoarea sa anterioară, respectiv să varieze în plus sau minus cu 1/30 pentru presiunea ponderală, cu 1/10 pentru auz și cu 1/100 pentru văz. Într-o altă formulare: senzația variază după o serie aritmetică dacă stimulul variază conform unei serii geometrice. Gh. Zapan a adus importante corecții acestei legi (care nu se confirmă decît în zona valorilor medii), introducînd într-o nouă formulare matematică alte, variabile și făcînd-o astfel aplicabilă și în zona valorilor mici și mari; — CHAKPEXTIEK, după care durata stabilității unei senzații luminoase este invers proporțională rădăcinii pătrate a intensității stimulării; - DELBOEUF, privind relația dintre stimuli și senzații (1876). Se afirmă: 1) degradarea senzației, slăbirea ei eînd stimularea fizică și excitarea ei nervoasă își echivalează intensitățile; 2) progresul

sau accentuarea senzației în urma unei stimulări contrastante; 3) existența la fiecare speță de senzație a unui minimum și a unui maximum de tensiune posibil; — DOXDERS, în condițiile unei anumite poziții a capului, ochiul fiind imobil, orientarea privirii este determinată numai de linia sau axul optic; — DUBOIS, privind corelația dintre greutatea corpului și masa encefalului — 1896). După acest mare antropolog: $li = KP^{0.56}$, în care E este greutatea encefalului, P greutatea corpului, iar $K^{0.56}$ un coeficient constant pentru fiecare mod de cefalizare având valoarea de 2,8 la om, 0,7 la antropoizi, 0,4 la maimuțe, 0,3 la feline și 0,07 la rozătoare; — EMMERT, după care mărimea aparentă a imaginilor consecutive este proporțională cu distanța aparentă, conformându-se legii constantei; — FLECHSIG, întinderea suprafeței receptoare corticale este direct proporțională cu suprafața secțiunii nervilor periferici aferenți corespunzători. — FLOURENS, excitarea prin rotație a canalelor semicirculare provoacă mișcări oculare rotatorii. — GIRAUD-TEULON, imaginea unui obiect, fiind percepută ca proiectată pe un plan de convergență binoculară are o mărime aparentă raportată la o dimensiune a imaginii în corespondență cu distanța față de planul de proiecție și care deci crește când crește distanța aparentă; — HICK, timpul de reacție electivă este proporțional cu logaritmul semna-

lelor diferite din care se efectuează alegerea (1952); — ILOOJL < I-A., WEISS, după care cantitatea de excitație electrică liminară a nervilor (produsă de intensitatea i pentru durata / a stimulativ) crește liniar în funcție de durată. cu o constantă b , pornind de I_0 , constanta a ca limită inferioară: $it - a + bt$; — JOST, privind memoria prevede: a) asociațiile mai vechi pot fi reactualizate înii ușor decât cele mai noi în aceleași condiții de repetare; b) memorarea devine maximal economică dacă se respectă anumite intervale între repetiții (1897); — KIKSCHMANN, saturația culorii induse prin contrast este proporțională cu saturația culorii inductoare (1927); — KORTE, în producerea optimă a fenomenului *piti* intensitatea celor doi stimuli și durata acțiunii lor variază în sens invers; — LAMBERT, conform căreia la o suprafață care dispune de aceeași luminozitate în toate direcțiile și este perfect mată, intensitatea luminoasă este proporțională cu cosinusul unghiului pe care ii face direcția căderii luminii cu direcția suprafeței. Unitatea de măsura este lambertul (L_b) = — 1 lumen/cm² = 1 phot; — MARBE, timpul de reacție a asocierilor verbale este cu atât mai scurt cu cât respectivele asocieri se produc mai frecvent. — MERKEL, spre deosebire de legea Weber-Fechner afirmă directă proporționalitate dintre intensitatea stimulilor și intensita-

tea senzațiilor; — KERNST, privind permeabilitatea electrochimică a membranelor neuronale, susține că între schimbarea concentrațiilor saline din masa neuronală și frecvența curenților alternativi sau duratele curenților continui de propagare este un raport invers; — PIPER, în adaptarea la obscuritate între intensitatea excitabilității luminoase și suprafața explorată este un raport constant; — PUTTER, intensitatea senzației este direct proporțională cu concentrarea substanțelor excitabile; — RIBOT, sau legea regresivității progresive a memoriei: la o vîrstă mai avansată memoria funcționează optim pentru faptele vechi (din copilărie și tinerețe) și pesim, pentru cele noi, recente; — RICO, produsul dintre intensitatea stimulării foveale și suprafața stimulată este constant; — TALBOT, când impresia de lumină continuă (în cazul stimulărilor intermitente) este stabilizată, luminozitatea percepută este identică cu aceea a unei stimulări continue, furnizată de aceeași cantitate de lumină (1834); — VIERORDT, în aprecierea duratelor scurte există un nivel de indiferență sub care se produce subaprecierea și peste care intervine supraaprecierea (1860); — WUNDT, timpul de latență al reacțiilor este direct proporțional cu intensitatea stimulării (1868); — YERKES-DODSON, optimumul motivațional nu prevede o proporționalitate directă între intensitatea motivării anti-

cipative și dificultatea, sarcinii (1908). La sarcinile pentru subiect, ușoare — este necesară o oarecare supramotivare; pe cînd la sarcinile grele — oarecare submotivare; — ZIPF, legi psiholingvistice: 1) numărul cuvintelor ce se întîlnesc cu o anumită frecvență este invers proporțional pătratului acestei frecvențe; 2) frecvența unui cuvînt este invers proporțională rangului său în ierarhia de frecvențe verbale; 3) cuvintele cele mai frecventesînt cele mai scurte; 4) numărul de semnificații ale unui cuvînt se leagă printr-un raport constant de frecvența sa.

LEGI (ale psihologici): fiind modalități ale determinării sau raporturi necesare, esențiale și stabile, 1. au un caracter obiectiv și intervin în toate domeniile realității, inclusiv în psihicul și conduita umană. Prezentînd principalul obiectiv al cunoașterii științifice, 1. permit previziuni iar prin coordonarea lor se construiesc modele de explicație științifică. *Psihologia*, dispunînd de un secol de dezvoltare științifică, a ajuns să formuleze numeroase l., uncie (cele mai multe) avînd un caracter mixt (psihofizic, psihobiologic psihosociologic, psihopedagogic, etc.) iar altele fiind specific psihologice. Acestea se caracterizează nu prin termeni fizici, chimici, fiziologici etc. ci prin dependențe implicative (ca l. gîndirii) sau prin semnificații valorice (în motivație și afectivitate). Explicațiile psihologice necesită considerarea ambelor categorii de l. Viziunea interacționistă asupra

psihicului și considerarea multitudinii de variate determinări ce generează momentele subiective, și comportamentele ne obligă ca în psihologie, să operăm caicomitent cu numeroase l. care acționează. *if deseori contradictoriu sau dieergeu'. Difuidda'ca explicațiilor constă na în absentia l. ci In pluralitatea și diversitatea- lor. în consecință este imperii s necesar ca să te încerce clasificări ale l. implicate în conduitele umane individuale și de grup și să se recurgă, în genere și în situații de caz, la ierarhizarea l. considerînd rezultatele tuturor științelor. M. Bunge clasifică l. în taxonomice și morfologice cinematice, statistice, teleologice, cauzale și dialectice. Referindu-se la psihologie, M. Pradines distinge: l. de funcționare, l. de compoziție sau structură și l. psihogenetice. Important este să se considere că l. nu sînt doar cauzale ci și funcționale, structuraliste, finaliste, genetice etc. Cu cît un domeniu este mai complex cu atît tipurile de determinare proprii lui sînt mai variate. Sînt de menționat însă l. fundamentale și generice — cum sînt în psihologie — reflectarea, semnificația, autoorganizarea, autoreglajul, — și altele particulare, ce acționează la nivelul unui proces sau funcțiuni (l. memoriei, ale motivației și afectivității ș.a.) Există și ierarhizări circumstanțiale de l. De ex. în învățare este o competiție și situativă ordonare a acțiunii l. repetiției, motivației, semnificației valorice, ascopuluictc. Thorndike a formulat l. efectului după*

care conexiunile sînt furtifii ale dacă sînt urmate de stări agre,,. bile (de ex. succes) și slăbite prin consecințele dezagreabile. în < meniul învățării aceasta înseamnă, că rezultatele bune obținute (hi la creșterea interesului cognitiv dar astfel de rezultate depind >• capacitățile subiectului și în p., titular de o prealabilă respectare l. exercițiului, trecînd piin inc- i cari și eroii. Deci l. ST interferai ./ și deseori una devine a mlin pentru acțiunea alteia. Astfel, >n actele de decizie se constată <• intercondiționare și competiția între normele de organizare intelectuală și l. polarizării afective. Cum l. nu acționează separat ci împreună, concomitent și uneori în diverse sensuri, relativizîndu-. <• reciproc, cota de probabilitate a diverse l. este diferită și variabilă. Pna puține l. au în psihologie un caracter dinamic, strict-determinist. cele mai multe sînt l. statistice și < aceea, în interpretările faptelor, se impune apelul la l. iulr-în cadnt sistemic-concrcl. Este aproximativ aceeași situație ca în biologie, medicină, agronomie, sociologie. Din faptul că l. relevate de psihi - logie nu acționează tot așa de cert și inexorabil ca l. mecanicii și fizicii nu trebuie trase concluzii negative asupra valorii științifice a psihologiei. Această valoare ține în principal de respectarea liipercomplexității realității uimne și de considerarea extremei labilități a activității psihocomportamentale.

LEGI GESTALTISTE, sistematizate de către Werthcimcr, aces-

te legi pornesc de la una fundamentală, cea a pregnanței) s-au J formeii celei mai bune. Prm l. pregnanței se explică cum se trece de la cimpul omogen la cel eterogen în care se pot segrega forme distincte și stabile. Criteriile sau sublegile pregnanței sînt : regularitatea, simetria., simplitatea, inclusivitatea, continuitatea, unificarea. Acestea și multe altele analogice sînt calificate de M.Wertheimer ca fiind intrinseci sau de constelare întiucît se referă la obiect, la modul cum este organizat din punct de vedere fizic stimulul, independent de experiența subiectului. Extrinseci sînt socotite legile care acționează în subiect, fiind deci în afara obiectului și exprimînd contribuția specifică adusă de subiect înorganizarea cimpului perceptiv. În esență l. extrinseci sînt cele ale monajului, (Einstellung, set). în același sens intervin și influențele atitudinii asupra percepției (P. Fraisse, G. Murphy).

LEGILE PSIHOLOGIEI FUNCȚIONALE, enunțate de Ed. Claparede (1931): 1) l. *trebuinței*: orice trebuință tinde să provoace reacții care sînt proprii pentru a o satisface; 2) l. *extensiunii "ciuții mentale"*: dezvoltarea vieții mentale este proporțională cu distanța existentă între trebuințe și mijloacele de a le satisface; 3) l. *conștientizării*: individul devine conștient de un proces, de o relație sau de un obiect, cu atît mai tîrau cu cît conduita sa a implicat mai devreme și timp mai indc-

lui!g-!! f"'''-itcn atif'iiiiata, inc on- 't Kllta. n -itC-SUII pirrr... jrljif sau obiect; 1) l. *anticipojici*: oi iotrebuiță care, piin natura ii, riscă să nu se poală satisfice imediat, apare en anticipație; S; l. *interesului*: orice conduită este datată de un interes; Ci) l. *interesului inonu nlan*: în fiecare niom< ut nu organism acționează urmînd linia interesului său maior; 7) !. *de reproducere a asemănătorului* /orice trebuință tinde să repete conduita prin care a fost satir-făcută, într-o împrejurare similară; 8) l. *tatonări!*, cilul situația este :-tit de nouă, incit repetiția asemănătorului este ineficace, trebuința declanșează o serie de reacții de căutare, de încercări, de tate-năii; 9) l. *ccmbcusăției*: cînd echilibrul tulburat nu mai poate fi restabilit printr-o reacție adecvata, el este compensat printr-o reacție antagonistă față de deviația pe care o suscitase ; 10) i. *autouiniei funiționale*: în fiecare moment al dezvoltării sale, un organism constituie o unitate funcțională, cu alte cuvinte, capacitățile sale de reacție sînt ajustate la trebui.țele sale; 11) l. *celui mai mic efort*: un organism tinde spre satisfacerea unei trebuințe urmînd linia celei mai mici rezistente; VZ) l. *substituirii*: cîm un scop r.u poate fi atins pvintr-o tehnică oarecare (printr-un anume comportament), o altă tehnică i se substituie. vi:înd același scop.

LEȘIN, sincopă neurocirculatorie cauzată de anemie acută a creierului și de depresiunea activității cardiace. Poate apăi'ea

în condiții de boală sau la emul sănătos, sub acțiunea unor factori privativi sau șocanți , cum sunt: foamea, îi ajușirea, traumele psihice. Este însoțit de amețeli, întunecarea vederii, tulburări vizuale și auditive.

LETARGIE, stare patologică caracterizat a prin somnolență (provocată prin sugestie hipnotică sau narcoza medicamentoasă), uitare de sine, inerție și anestezie musculară, reducere la minimum a activității vegetative, rezultată dintr-un șoc sau maladie.

LEVITAȚIE, fenomen dubios, susținut de mitologia indiană și de disciplinele oculte, după care, datorită unor forțe neobișnuite, omul ar putea să învingă legile gravitației, plutind și deplasându-se în aer.

LEZIUNE, rănire, compresie, alterare a caracterelor anatomice, histologice și chiar funcționale ale unui organ în întregime sau ale unor părți din acesta. Există l. *externe*, provocate de factori (obiecte dure, flăcări, agenți infecțioși) și care sînt vizibile, și l. *interne*, cauzate de penetrarea în organe a unor microorganisme sau substanțe toxice. L. provoacă tulburări ireversibile în unele cazuri. Prin extensie, l. psihică este cauzată de disfuncții nervoase sau traume psihice.

LIBER ARBITRU, noțiune filosofică și etică care implică în concepțiile idealiste o presupusă libertate absolută a omului, o independență totală față de necesitatea și cauzalitatea obiectivă, po-ibilitate de a alege oricum fără

a fi influențat de determinanți externi și eviindu-i pe aceștia. Concept subiectivist, străin* de înțelegerea Științifică a libertății, ce se pune în raport cu necesitatea.

LIBERTATE, categorie filosofică, definită în unitate cu necesitatea obiectivă, ca o înțelegen- conștientă a necesității sociale și o capacitate de a decide în cunoștință de cauză. Se opune deci ideii de liber-arbitru, conceput subiectivist ca o posibilitate de decizie cu totul independentă de necesitatea obiectivă și numai ca o expresie a evenimentelor aleatorii de ordin subiectiv. *Omul nu. este liber în raport cu necesitatea implacabilă ci, în raport cu întâmplarea și este liber htrucît cunos-când lumea, natura, societatea și propria ființă procedează la trans-formări și autotransformări.* Engels caracterizează trecerea la, comunism, întemeiată pe cunoaș- terea legilor obiective ale dezvoltării sociale, ca un salt al omeni- rii din imperiul necesității în imperiul l. Deci l. nu constă în ignorarea sau negarea legilor obiective ci în utilizarea lor astfel înfiit lumea să poată fi transfor- mată în raport cu anumite scopuri care la rîndul lor sînt definiți e în cadrul și prin intermediu! existenței sociale. în consecință prin l. se parcurge traiectoria de la real la posibil. între a ști și a putea este o deplină proporțio- nalitate. Spre deosebire de fatalism, care absolutizează acțiu- nea legilor directive externe, sub- ordonînd existența omenească

unor destine de ncîntaturat, filo- sofia materialist-dialectică recu- noaște un spațiu de l. în continuă extensiune prin intermediul conștiinței care, nu numai că reflectă lumea, dar o și creează, deci o transformă practic. Necesitatea obiectivă este primordială dar ea este mereu depășită fiind anga- jată în deciziile și activitatea con- structivă a omului. Subiectivita- tea și conduita umană nu sînt verigi ce ies în afara lanțului deter- minismului universal. Dim- potrivă, sînt forme secundare și intermediare ale determinării și necesității obiective ca modalități de autodeterminare și necesitate subiectivă. Problema nu rezidă în a rupe segmentul deter- minismului psihocomportamental de macrodeterminismul fizic și social (ca în cazul voluntarismului), ci a recunoaște specificul legilor psihologice, și, în genere, particu- laritățile dialecticii subiective. Spinoza spunea că este liber cel ce trăiește după comandamentele rațiunii. Amiel spunea că ești liber în măsura în care nu te lași înșelat de sine, de pretețele, instinctele și firea ta. Ești liber prin critică și energie, prin deta- șarea și conducerea propriei fiin- țe. Neîndoielnic l. este depen- dentă tocmai de. acest filtraj selec- tiv, decizie și proiectare, în baza echilibrării motivelor cu datele cunoașterii, dar în condițiile pseu- dodeciziilor impulsive, iraționale, nerealiste, a cantonării în sfera iluziilor și reveriilor paralizante, l. se transformă în antincomul **siu**, subiectul devenind sclav

fie al unor tendințe primar-anar- hice, fie al unor iluzii maladeve. Simone de Beauvoir spunea că a te vrea moral și a te vrea liber este una și aceeași decizie. Deci, așa cum spunea Montaigne, ade- vărata l. înseamnă să ai o mare putere asupra propriei ființe, pentru că înainte de a fi un pri- vilegiu, l. este pentru individ o probă de stăpînire de sine, de cunoaștere a lumii și a propriei ființe, de racordare la cel mai înalt nivel al valorilor și de promovare a acestor valori. Individul conștient își ia în stăpînire propriile facultăți psihice realizînd o uni- tate a cunoașterii acțiunii și vieții. L. este o problemă de adevăr, dreptate și umanism revoluționar constructiv. Orînduirea socialistă generează progresiv noi cadre de l. socială, politică, civică, mora- lă, toate amplificînd l. individu- lui conștient și responsabil. Cea mai înaltă formă de realizare a l. este creativitatea individuală și colectivă.

LIBIDO, termen psihanalitic descmnînd o tendință, dorință ascunsă, energie instinctivă sau dobîndită, izvorînd din fondul inconștient și acționînd asupra conștiinței și comportamentului ca o pulsione sau imbold. După Freud, l. „desemnează forța cu care se manifestă instinctul sex- ual”. Prin generalizare, este energia ce generează orice tendințe. C.G. Jung socotea l. „o valoare energetică ce poate fi comunicată unui domeniu oarecare”, iar Lacan îl definește ca „energie psi- hică a dorinței”. L. pot li: sexu-

ile, narcisice, obiectuale și simbolice, intelectuale. Fixarea l. este socotită ca echivalentă cu o trăsătură de caracter. Represiunile de l. și contradicțiile dintre ele ca și cele rezultate din refulare, după psihanaliză, la dezvoltarea unor complexe.

LIMBAJ, sistem și activitate de comunicare cu ajutorul limbii. V. de Saussure a făcut distincția dintre limbași l. pentru a depăși caracterul abstract al lingvisticii (ce studiază limba în sine, mai mult lexical și sintactic, asemenea unei geometrii teoretice) și pentru a sublinia — totodată, realitatea activă a limbii sub forma l. ca fenomen psihologic. Termenul ce aparține în primul rând psihologiei, rămân subordonat, criteriului de sistem, reunind realul și potențialul și, implicit, actele și sursele verbale. Vorbirea, la parole, este actul de utilizare individuală și concretă a limbii în cadrul procesului complex al l. K. Goldstein pune la baza gândirii verbale, sau a l. semnificativ, „*atitudinile categoriale*”. Este ceea ce ne sugerează înțelegerea deosebirii dintre l. și vorbire în termenii distincției dintre atitudini predispozante sau statistice și comportament efectiv. Este numai o perspectivă. În alta, vorbirea face parte din l., reprezentând forma tipică a acestuia, de l. oral. L. pornind de la celebra formulă marxistă a limbii ca realitate și pentru alții, a conștiinței, ar putea fi calificat ca „*limbă în acțiune*”. L. se recomandă prin organizare particulară și dinmi-

citate. prin integrarea în personalitatea agenților comunicării și prin realizarea procesuală, limbajul apare ca premisă și rezultantă a l., ca latură statică, de pi^o:i-ari sociocultural, față, de si-tem Hⁿ fi activitatea tranzitivă de l. Dⁿ și înăuntrul l. se poate opera distincție între staticul programatic și dinamica conduitei \.i-bale, ceea ce a dus la considerări, distincțivă l. vorbire. Ar fi în<: o greșală să se accentueze discontinuitățile în dauna continuității. Limba, l. și vorbirea alcătuiesc trei aspecte ale unui proces unitar. *Psihologia se ocupă tic l. plinind accentul pe vorbire ca „<<-daliitate primordială și fundamentală a l. A. Ombredane (1933 și 1952) identifică funcțiile l. cu utilizările sale și le pune într-o ierarhie de la primitiv și spontan către elaborat și voluntar. Acest autor distinge la l. 5 utilizări sau funcții: a) funcția *afectivă* a l. constă în exprimarea spontană sau semiruliberată a emoțiilor și impulsurilor; b) funcția *indică* sau de joc apare timpuriu la copii, care încearcă stări de satisfacție prin repetiții ritmate, ajustări și confruntări fonetice, combinații de efect. Glumele, și cuvintele de spirit, jocul verbal ce se emancipează creator și integrat într-un sistem de elaborare mult mai cuprinzător și moUvat, contribuie la arta cuvântului; c) utilizatv-a *practică* a l. este menită să, declanșeze, să faciliteze și să conducă acțiunea colectivă prin colaborare sau rivalitate. Este un l. de intervenție promptă, cu formule concise*

și energice, întrucât se d<:?!:is".iăă într-un cadru situațiv și "P"l" UMI multe din condițiile acțiunii sunt cunoscute; d) utilizarea *reprezentativă* este concepută ca purtând asupra desemnării a ceea ce este absent, fiind în raport invers cu l. narativ și evocator ca și expunerile didactice elementare; el prin funcția sau utilizarea *dialectică* a l., Ombredane înțelege utilizarea formală care nu se ocupă de descrieri sau povestiri ci de facerea și desfacerea combinațiilor simbolice. Algebra este forma cea mai elaborată a acestui limbaj. K. Biihler distinge trei funcții ale l. și anume; a) funcția *expresiv-emoțională*, prin care se exprimă stările și atitudinile subiectului; b) funcția *conativă*, prin care se exercită influența asupra altuia, și c) funcția *referențială* sau designativă sau cognitivă. În ultima perioadă aspectele comunicative ale l. au fost supuse unei analize sistematice pe baza modelelor teoriei informației și ciberneticii. Schema de comunicare este alcătuită din următoarele elemente: emițător, receptor, canal, cod, mesaj și referent. În această schemă conținutul comunicării este desigur reprezentat prin mesaj. Acesta se poate raporta în diverse moduri la celelalte elemente ale schemei. Corespunzător fiind scoase în evidență una sau alta din funcțiile l. R. Jakobson (1960) apelează la termenul de „centrare” a uit,ajului pentru a pune în evidență raportul dominant ce exprimă o anume funcție. Astfel mesajul centrat asupra

însuși "inii."Storului exprimă, funcții-i f>p>x>i>-cm"lj"vold a l. "irul mesajul este centrat asupra receptorului sau destinatarului, în prim, plan apari." funcția *cunativă* s;m *persuasivă*, di" determină a Criui căruia i se adresează vorbirea. Centrarea mesajului asupra referentului, deci a obiectului desemnat, evidențiază funcția *denotațivă*, reprezentativă, în genere, cognitivă. Centrării mesajului, asupra sa însăși, îndeosebi asupra modalității sale de construcție, îi corespunde funcția *pevi-ică* a l. Se adaugă funcția *jatică*, prin centrarea mesajului asupra canalului de comunicare, a conductibilității acestuia, prin apeluri de tipul: alo!, mă auzi?, este clar?, în sfârșit, funcția *metalî-ugvistică* -- presupune centrarea mesajului asupra elementelor codului, corespunzător preocupării de a înțelege și a fi înțeles: ce vreți să spuneți?... trebuie să nu mă înțelegeți altfel decât în sensul că... la ce se referă... definiți exact termenii pe care-i folosiți! în genere funcțiile l. ar putea fi reduse la trei: *comunicativă*, *cognitivă* și *reglatori*?. Modelul psihoneurofiziologic al l. înfățișează un sistem hipercomplex în care o multitudine de componente vizibile sau discrete acționează sincron și riguros coordonat, dinamica întemeindu-se pe programe conținând scheme ce pot fi considerate stadial sau static (Jinkin). Este de observat că mecanismele relativ evidente ale l. (cele ce țin de întreg aparatul periferic al fonației, articulării și de organele de simț), nu sînt

biologic, expres, destinate l. articulat ci îndeplinesc primar alte funcții organice (respirație, deglutiție etc). în sistematizarea componentelor aparatului vorbirii a devenit clasică împărțirea lor în trei categorii: 1) *componente energetice* (mușchii abdominali, diafragma, mușchii intercostali și mușchii netezi ai arborelui traheobranhial); 2) *sistem generator* (laringe și coarde vocale); 3) *dispoziție de rezonanță* (cavitatea toracică, cavitatea bucală și cea nazală, laringo-faringele, orofaringele și nazofaringele). Referindu-ne la mecanismele cerebrale ale l. trebuie să arătăm că în ansamblu se confirmă teza despre participarea (desigur, sub influența activărilor reticulare) a tuturor ariilor cerebrale la recepția și producerea l. Behtereva a descoperit, prin cercetările sale encefalografice, modelele cerebrale ale cuvintelor care țin de structurile de ansamblu și nu de fenomene locale. A. Leontiev generalizează teza despre continua interacțiune dintre procesele verbogenerative și verboreceptive. Este însă necesar ca să se țină seama de modul în care interacțiunile menționate se structurează. L. rezultă din interiorizarea limbii, din adaptarea limbii la existența și activitatea proprie, își menține caracterul de sistem superior organizat, sistem ale cărui caracteristici se relevă îndeosebi în vorbirea dialogată. Psihologia genetică, pornind de la ideea că semnele verbale reunesc două feluri de valori — semantice și gramaticale — într-o unitate

tematică, constată că, la copil cuvintele parcurg în mare uriditatele trîi faze: 1) cuvint-p?, pozițiune, implieînd o reiațt. • 2) pseudopropozițiuni sau asocn-n de cuvinte slab sau defectuos coi ir donate; 3) propozițiuni prop,iu-/i se. Subiectul adult este însă. de regulă, conștient de scopul său comunicativ-cognitiv, vorbirea d, venind un fenomen complex m care se reunesc strîns inteligența, deprinderea și memoria. în legă tură cu selecția cuvintelor și de poziția lor în frază, uzînd de astă dată de unități mai larg; cum sînt sintagmele, se ridică > serie de alte probleme care privesc caracteristicile obiective ale sisiiului lingvistic în raport cu particularitățile și condițiile activității verbale. Astfel, lexicul limbilor moderne este foarte bogat dar numai o parte din termenii săi este înscrisă în l. individuale (i) dependență de nivelul culturali și numai o parte din termenii ce pot fi recunoscuți sînt utilizați de subiect. G. Miller (1931) a scos în evidență tendința de concentrare a unei cit mai mari cantități de informație în unități verbale cit mai reduse. Kste o tendință real manifestată în dezvoltarea modernă a comunicării verbale și care se apropie de modelele ideale ale l. După cum arată K. Zipf, „dintre toate comportamentele umane, limbajul este singurul continuum pe care îl putem izola cu un risc minim de deformare, pe care îl putem defini și studia statistic cu o mare exactitate”. După Zipf. dacă

ce con-liderii indii, ele de frecvență !li d ei;vi(.i.11li i llll -vin text :i rangul (i) hău iu ui donarea descrescătoare n fn cvi-nțelor atunci rf - k. deci o i'iihtanta.. Zipt arată că între lungime,! cuvintelor și frecvența utilizai ii lor este o relație inversă; *ci cît un cu, nit este lui scurt și ușor* «V pronunțat, cu (Uit ci apare mai jnceent în vorbire. Un model formalizat al funcționării l. propune N. Chomskv) și V. GRAMATICĂ GK.NERATIVĂ). L. natural este luat, (a model pentru construirea de l, artificiale sau do interes tehnico-științific. în genere, — după cum remarcă F. Brcsson — același individ dispune de multiple coduri lingvistice și paralingvistice, empirice, științifice, profesionale, de argou etc. Martinet consideră că, l. reprezintă un sistem de coduri cu o dublă articulare: la nivel fonetic și la nivel sintactic. La acesta ar trebui adăugată articularea psihosemantică. După L.Morris, *limba are trei laturi: sintactică, semantică și pragmatică* — ce se dezvăluie plenar în l. ca: relații dintre cuvinte, raportul cuvîntului cu obiectele și relațiile dintre subiect și limbă, Prin cercetările psiholingvistice, l. ajunge să fie multilateral și concret explorat. Punctul de vedere al psihologiei, care se ocupă de funcțiile l., de învățarea lui, de formele l. rămîne acela al tratării l. ca o activitate specifică sau —după formularea lui Skinner — drept *comportament verbal*. Sub acest raport dobîndește. un interes major stu-

dud vorbirii, monologului, dialogului și i. colocviul, al l. intern și al scri-jului și cititului, împreună și în interacțiune, acVstea alcătuiesc fenomenul unitar al l. LIMBAJ INTERN, modalitate a limbajului în care funcțiile acestuia (comunicativă, cognitivă, regulatorie) sînt cel mai strîns corelate. O caracterizare simplă este aceea de *vorbire internă*, lăuntrică, ascunsă. Uzual se recurge la expresii ca: „vocalăuntrică”, „dialin cu sine însuși” sau „*monolog interior*”. Jackson consideră că L.i., nu se deosebește de vorbire deei prin intensitatea excitației transmise organelor fonatorii și că ave aceeași structură ca și vorbirea.L.i.este modalitatea centrală, specifică a vieții spirituale, a existenței mentale. „Gîndirea — scrie Janet — nu este altceva decît o operație ascunsă pentru alți oameni.” însuși misteriosul spirit este reductibil la „forma directă a ceea ce noi am studiat sub forma limbajului interior și gîndirii.” Prin l.i. se unifică mijloacele verbale cu celelalte operații intelectuale, în acest sens l.i. îi revine rolul de verigă centrală a activității intelectuale, de modalitate de elaborare, anticipare și declansare a vorbirii și scrierii. B. Ananiev remarcă: „în limbajul intern se manifestă toate legăturile interne ale personalității și de aceea el apare ca unul din mecanismele generale ale conștiinței, mecanism ce se modifică la diferite nivele de dezvoltare a personalității, odată cu modificarea conținutului activității acesteia.” Așadar l.i. este

un proces piui il'. uic re. z. <l<v\ oHâ la mai uitil'• nivi-ji și e. |>|i>ie. iză. resursele personalității, mijlocind relațiile cu ambianța realizate sul) Jurnii activității. Multiplicitatea funcțiilor, formelor și fazelor l.i. ne obligă să mi acceptăm o sursă unică a acestuia. În psihologia contemporană contribuția cea mai valoroasă în analiza l.i. a fost adusă de către L. Vîgotski care începe prin a distinge limbajul oral destinat pentru alții și o l. pentru sine care inițial este tot sonor și apoi se metamorfozează în l.i. Vîgotski se oprește asupra laturci procesuale sau fazice a l., ce se desfășoară într-o anumită succesiune de elemente și asupra laturci de semnificare, respectiv laturci semantice, ce funcționează într-un alt regim, designările fiind simultane. Poziția lui L. Vîgotski este aceea că l. extern este precumpănitor fazic, iar l.i. este precumpănitor semantic, prescurtările și comprimările cuvintelor și propozițiilor însoțindu-se de actualizarea semnificațiilor și sensurilor. Referindu-se la sintactica verbală, fazică și la semantica, dotată cu o mare pondere psihologică, el arată că prima este caracteristică l. extern, iar cea de-a doua este elaborată și mijlocită prin l.i. Conectarea lor variabilă intervine în actul unitar al l. în care internul și externul nu pot fi despărțite, iar dinamica implică diverse sensuri. L.i. nu este numai ceea ce precede l. extern sau ceea ce îl reproduce în memorie ci, în mod esențial, ceea ce se opune l. extern ca vorbire pentru sine mult diferită

tic vorbiieți j'i illiit uliit. Anali/iiid il.it III, • l.i. în legătui. cil puiiuul formării sale, Galperin se realizează la interpretarea lui L. Vîgotski care înțelege l.i. ca o f< <nn, i tir existentă și mecanism al .xtin/irn. După l. Galperin, gândirea specific umană este pe deplin verbală, fapt evidențiat în primul rând în procesul devenirii l.i. pe cale unică a interiorizării acțiunile ir. Rezumativ, \.i.es!e caracterizat funcțional prin predominantă semnificațiilor cognitive și a impulsurilor, intențiilor și planurilor reglatori:, iar structural este particularizat prin asonritate, reihiclionism, concentrare și o extraordinară vite.u de desfășurare. Totodată, l.i. este saturat de imagini deseori acestea înlocuind cuvintele și reprezentând obiecte, relații, situații. De aici și o sintactică aparte a l.i. L.i. este fragmentar, prescurtat și omisiv. Astfel spus, cuvântul în l.i. evoluat devine un semn al semnului, un semn redus la minimum atît cît este necesar ca să se poată actualiza o semnificație. Tendința de prescurtare este dictată de însăși organizarea sintactică pe unități de sens a l.i. în consecință, odată cu reducții! se realizează concentrarea sau amalgamarea expresiilor verbale și frazelor. Vîgotski declară că, sub raportul structurii semantice, cea mai importantă caracteristică a l.i. constă în predominarea sensului cuvîntului față de semnificație. De aici o serie de particularități în generarea frazeologică, ca și dificultățile de a traduce discursul intern în limbaj extern,

oral sau scris. În același timp este de remarcat și caracterul eminant-mente predicativ pe care L. Vîgotski îl atribuie l.i. După ci l.i. este subordonat unei sintaxe predicative pure și aceasta cu atît mai mult cu cît este accentuat caracterul său de limbaj redus la anumite sensuri și inserat în conținutul activității. L.i. dispune de un maxim de libertate, sensurile sale putînd să se amalgameze sau să se conjuge în cele mai diverse chipuri. L.i. este în mare măsură ideomatic și greu transmisibil în l. extern. Vîgotski menționează că trecerea de la l.i. (a cărui înregistrare, dacă ar fi posibilă, s-ar dovedi indescifrabilă, de nerecunoscut și ininteligibilă pentru un observator) la l. extern este o transformare dinamică complexă: transformarea limbajului predicativ și ideomatic în limbaj sintactic, desfășurat și inteligibil. Odată cu aceasta am ajunge la însăși analiza dinamicii gândirii.

LIMBA, sistem hipercomplex de comunicare socială, îndeplinind funcții esențiale în elaborarea și conservarea culturii. Este un mare sistem, întrucît dispune de mai multe sisteme componente, cum sînt: lexicul, sintactica și semantica. L. rezultă din și este supusă unui proces continuu de evoluție conform legilor sociale, înăuntrul căruia factorii individuali țin de împlinire. Comunicarea lingvistică este o constituantă fundamentală a vieții sociale, a existenței omului ca ființă psihică. Xu este însă posibil ca necesitatea unui sistem lingvistic obiectiv să sub/i¹le

prin detașarea rle masa indivizilor ce dau viață limbii. Împărțirea l. în „vii” și „moarte” este relativă, atît timp cît l. calificate ca moarte sînt reconstituite, descifrate și — măcar restrîns — reactivate. Real l. nu poate fi despărțită de komo lojuois si cogitavs. Aceasta pentru că — real — l. este un sistem de simboluri și semne care există Cî atare numai prin mediția psihică. Apariția l. marchează trecerea de la indiciu și semnal concret și anticipativ la simbolul ca substitut al unei categorii de obiecte și la semnul care nu modelează izomorf, ci doar semnifică categorial. Legătura dintre semnificanță și semnificație, funcția referențială a l., nu poate fi realizată decît de subiectul conștient și întrucît acesta respectă normele sistemului lingvistic. Deci, realizarea și valorificarea l., sub raportul conținutului, presupune limbajul ca sistem derivat care aparține personalităților sau grupurilor umane ce utilizează efectiv l. În structura limbajului se reproduc aproximativ parțial structura și legitățile l.

LIMINAR, ceea ce se situează la o limită sau la un prag senzorial.

LIMITĂ FUNCȚIONALĂ, valoare minimă sau maximă ce marchează intrarea sau ieșirea din funcție a unui mecanism psihofiziologic și corespunzător a unei activități psihice. Pragurile senzoriale indică astfel de l.f. De asemenea în anumite l.f. (cu unele variații individuale) se desfășoară vorbi-

rea, gândirea, memoria, emoțiile etc.

LIPOTIMIE, pierdere bruscă a cunoștinței însoțită de abolirea funcțiilor motorii, însă cu menținerea funcțiilor circulatorii și respiratorii.

LOB CEREBRAL, unitate rezultată din împărțirea monologică a emisferelor cerebrale ale omului. Sînt cunoscuți patru lobi principali: frontal, parietal, temporal și occipital. La acestea, se mai adaugă (după Broca) și lobul limbic, în partea interioară, la joncțiunea emisferelor și acela al hipocampusului și girus uncinatus.

LOCALIZAREA FUNCȚIILOR PSIHICE, teză a neurologiei și psihofiziologiei conform căreia fiecare funcție psihică este realizată printr-o anumită structură nervoasă specializată (centri, zone de proiecție). Localizaționismul (Gali, Broca) absolutizează această relație pe cînd teoria echipotențialității (C. Lashley) ajunge la negarea oricărei specializări neuronale. Pavlov consideră constelațiile neuronale răspîndite la diverse nivele în creier prin care se realizează activitatea psihică și fără a nega specializarea acestora indică o dinamică a l.a.f.p. Compensația îndeplinește un rol important în restabilirea funcțiilor psihice după lezarea centrilor corespunzători, în neuropsihologie se afirmă că mai important decît situarea topică a funcțiilor este regimul funcțional. A.H. Luna a elaborat conceptul de l. sistemodinamică.

LOGOCLONIE, defecțiune a vorbirii constînd din repetarea ;,i- conștientă a unei silabe sau ;,i unui diftong în mijlocul sau. ;,i,ii obișnuit, în finalul cuvintului

LOGOFTALMIE, paralizie p.v.l țială sau totală a mușchilor (||; -ci!iri ai pupilelor (inerva'•• ii.' nervul facial) ce se traduce în imposibilitatea de a închHe j, - oaple (cea superioară puîn.* i. r cea inferioară deloc); se inso;, v.. de lăcrimare continuă care " - nează vederea.

LOGONEVROZĂ v. BÎLISIALĂ.

LOGOPEDIE, disciplină psihopedagogică consacrată studierii și reeducării sau terapiei corective a limbajului deficient sau handicapat l. propune metode M procedee adecvate fiecăreia din tulburările de limbaj.

LOGOREE, sindrom de vorbire neîntreruptă, anormală, prin acei ;t că exprimarea verbală din mijloc se transformă într-un scop în sine, tinzînd să devină repetativă, incorectă, superficială, să conțină cuvinte și construcții inadecvate. Rezultă dintr-o excitație patologică proprie maniacilor sau caracteristică stărilor de intoxicare alcoolică, angoasei maniacale etc.

LOIALITATE, atitudine de fidelitate, grațitudine și devotament față de o persoană cu autoritate, un binefăcător, o instituție, sau colectiv; prin extensiune, mod de a fi deschis, sincer, demn de încredere.

LOISIR, (fy.), activitate lî» ra. cie.vfă.mala în af.ira oeurui.;; T obligatorii și corcipun.'nid doi:ii-

felor și înclinațiilor autentice ale subiectului iv. l IM!' Lil'.KR).

LOMBROZIAN, Ue la numele lui I.ombrozo, fondatorul unui curent crinnnai >tn.o-aitropologic, care afirmă că înclinațiile spre infracțiune sînt native, indivizii respectivi dispunînd de o fizionomie specifică. Tipul l. s-ar caracteriza prin înfățișare primitivă, monstruoasă și anormală.

LONGITUDINAL, strategie a psihologiei evolutive, consumii din urmărirea continuă la aceiași subiecți a fenomenelor de dezvoltare psihică și comportamentală pe perioade îndelungate ce depășesc mai multe niveluri de vîrstă. Tipice sînt investigațiile lui Gotschaldt și apoi ale lui R. Zazzo asupra gemenilor care au fost urmăriți din faza pretimpurie și pînă la cea adultă.

LUCIDITATE, stare vigiilă în care dat fiind echilibrul emoțional, procesele cognitive funcționează optim. Claritate și certitudine în reflectarea conștientă.

LUDIC, ceea ce ține de joc în oricare din formele acestuia, de la jocul copiilor și pînă la cel al adulților. *Litdisianl* este înclinația spre activități gratuite, solitare. *Ludoterapiu* contribuie la

read.iplare;i bolnavilor mintali u- /IIII iv io i i v .le in i i i i i i i : ic j. III i-

LUMINĂ, modalități- de energie radiantă, alcătuită din i.inipun și unde electioiuaiMVlice. Are o n: tură cnrpiisculară (Xewton, .Maxwell, Kk i in), dar și una oniluia- torie (I'kuic-k, Yavilov, l.miis de l'.roglie). K.sie vizibilă în limitele frecvențelor 380—870 nune, sub care radiațiile țin de porțiunea ultravioletă a spectrului, de la 800 mmc urmînd radiațiile infra-roșii. în contact cu corpurile se relevă fenomenele de absorbtie și reflectare.

LUMINISCENȚĂ, emisie de lumină rezultată în alt mod decît prin încălzire. Fenomen optic ce rezultă în urma interacțiunii corpusculare. La nivelul sensibilității vizuale este sesizat ca fiind strălucire a obiectelor. Forme de l.: fotoluminoasă, fluorescență și fosforescență.

LUNATISM v. SOMNAMBU- LISM.

LUX, unitate a clarității. Claritatea unei suprafețe care primește în mod normal și uniform un flux; de l lumen (luminare) pe l ni-. Llx = 10^{mi} foți.

M

MACROPSIE, iluzie vizuală, ce constă în impresia că unele din dimensiunile obiectelor sînt mai mari decît în realitate; se deosebește de micropsie, ce are efect invers, de micșorare a unora din proporțiile reale ale obiectelor.

MACROSTEREOGNOZIE, agnozie vizuală ce constă dintr-o percepere supraestimativă a tuturor dimensiunilor obiectelor astfel înecît acestea nu-și pierd structura cum se întîmplă în niacropsii.

MAGIE INFANTILĂ, comportament lipsit de valoare adaptativă propriu-zisă (pseudoadaptativ), asemănător superstițiilor individuale ale adultului (care și derivă de aici, sau sînt reminiscențe ale comportamentului „magic”), constînd în așa-numita „acțiune eficientă la distanță”, adică lipsită de verigi cauzale reale. De ex., copilul ar crede că poate regăsi un obiect pierdut, dacă-l va conjura (ex. printr-o incan-

tație inventată *ad-hoc*). Originea m.i. s-ar afla, după Piaget, în sentimentul participării, care-l face să creadă că poate comanda obiectelor sau fenomenelor fizice, obiective.

MAGNETISM ANIMAL (MESMERISM), termen introdus de medicul vienez Mesmer, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, pentru un presupus substrat al eficacității contactului interpersonal în hipnoză, somnambulism și unele forme de psihoterapie. A căzut în desuetudine, în secolul al XIX-lea, cînd în hipnoză s-a pus accentul pe sugestie și autosugestie; mai este de oarecare circulație în parapsihologic, neexcluzindu-se ipoteza unui „cîmp biologic” cu însușiri speciale.

MAIEUTICĂ (gr. *maieutikē* - priceperea de a moși), artă intelectuală, atribuită de Platon lui Socrate, constînd din întrebări meșteșugite și alte procedee ale demonstrației și dialogului plin

care ca și în actul moșitului. se extrag idei din mintea interlocutorului și concluzii, pe care acesta nu știa eă le poseda. O modalitate a euristicii.

MANA, concept al credințelor primitive și prereligioase, indicînd un flux sau o substanță invizibilă, care ar determina viața și ar avea o influență hotărîtoare asupra fenomenelor naturale. Și omenești. A constituit o premisă pentru elaborarea ulterioară a imaginii religioase despre suflet.

MANAGEMENT, termen provenit din engl., care semnifică metoda de gestiune rațională a întreprinderii, viind dezvoltarea și coordonarea optimă a factorilor umani, ti linie și economic în condițiile informării complete și prompte și a adoptării de decizii care să slujească maximal obiectivele propuse. Implică psihologia socială industrială, organizațională, ergonomia și tehnica de creativitate colectivă. De asemenea, implică psihologia educațională întrucît m. necesită pregătirea și formarea cadrelor, selecția profesională etc.

MÂNIACO-DEPRESIV, sindrom descris inițial de E. Kraepelin; afecțiune mentală caracterizată prin alternarea ritmică a unor accese de supraexcitație maniacală cu depresii profunde și nejustificate psihic. Sindromul m.-d. poate fi exprimat grafic printr-o linie sinusoidală. Sinonim cu CICLOPEXIE, PSIHOZĂ. CIRCILARĂ.

MANIĂ (gr. *imaniā* - nebunie), termen cu sensuri multiple. în

M

limbajul colocvial este folosit pentru a denumi o pasiune de nestăvilit, uneori ciudată, cum este -- de ex. -- colecționarea unor obiecte lipsite de valoare economică sau estetică (se citează impropriu „mania” pentru creșterea lălelelor în Olanda). Termenul este folosit și pentru formarea unor cuvinte desemnînd unele afecțiuni mentale caracterizate prin acțiuni impulsive, necontrolabile (cleptomanie, piromanie, dromomanie etc). în sens strict științific, m. este o stare mentală înutilnită în unele boli psihice, îndeosebi în psihoza mamaco-depresivă, raractri/ată printr-o creștere exagerată a activității psihice și motorii și printr-o stare de bună dispoziție nemotivată. Bolnavul maniacal manifestă o activitate tumultuoasă: vorbește continuu, într-un ritm accelerat, ideile se schimbă rapid, este agitat, se mișcă fără rost, rîde nemotivat, este vesel, optimist, gesticulează, este permanent preocupat de ceva, trece repede de la o activitate la alta. în psihoza maniaco-depresivă stările maniacale pot alterna cu stările depresive. Boala necesită internare în spital și tratament psihiatric. V. PERSECTIE.

MANIERISM, simptom înfîlnit în unele boli mentale (schizofrenie) și care se manifestă prin atitudini ciudate, artificiale, prin șablonism comportamental. De ex., subiectul execută unele activități într-un mod deosebit, afectat, absurd. V.lîel, mergi-țopăind într-un picior, iuăniacă

ni scobiți larea, vorbește cu o intonație specială, uneori menționează în vorbire seninele de punctuație; psihiatrul C.ure\iei considera, drept manifestare de m. iazul unui bolnav circ scria o scrisoare de dragoste iu trei limbi d"oda!a etc.]"on";el<: exagerate du comportare manierată siut denumite bizarerii. M. ca o exagerare și ca o deformare a unor moduri de comportare, poate apărea în afara patologicului, ca o bizarerie caracterală, ce trădează, frecvent, o șubrezenie a fondului intelectual și moral.

MANIPULARE, tip de comportament motor restrîns la mișcări locale (mîna, degete) pentru a, deplasa sau modifica obiecte. Prin extensie, operații ce produc schimbări într-o ordina de stimuli, de probe, de comportamente ale altor persoane. Forșus vorbește și despre o m. (sau interpretare) a percepției.

MARGINAL, ceea ce se află la limita unei zone, la maximum de distanță de un centru (dispersia medic), implicând acțiuni, efecte și caracteristici minime. în psihologie se folosește pentru a califica unele fenomene ele percepție periferică sau conștiință minimă. Desemnează de asemenea zona intermediară dintre normal și patologic. în plan statistic indică scopurile ce variază dincolo de limitele medii ale eșanționului și deci, pot fi eliminate.

MARKETING (engl. *to market* — a cumpăra, a vinde), concepție care are în vedere luarea în considerare a cererii și a ofertei por-

nind de la cunoașterea cerinței.; pieței actuale și viitoare, acțiunii asupra pieței, organizare de metode, procedee și tehnici de cercetare, de analiză, previziunii- : de cunoaștere a deplasărilor du, comportamentul oamenilor, li, tiirită acestui lucru se începe n. totdeauna prin cercetarea di buințelor consumatorilor.]>.*... rece cercetarea pieței trebuie -; stabilească ce se vinde și ce c: tați dorește consumatorul să a:b. un produs, la ce preț să se ofer. unde, cui, cînd și cum se oferă ea face apel la subamururile psihologiei economice: psihologia consumului, studii de motivație (cercetarea pieței) și psihologia n-clamei (M. Demetrescu).

MARTOR, persoană care asistă la desfășurarea unui eveniment și este, în general, chemată să relateze în amănunt toate datele împlinirii (în justiție). Dar din copilărie pînă la sfârșitul vieții omul asistă la o serie întreaga de fapte. Uneori, redarea lor se face dificil, pentru că nu a observat bine, nu a învățat ce și cum să înregistreze, alături, în mod voit, intenționat sau neintenționat alterează faptele la care a asistat. în psihologia judiciară se cercetează fenomenul mărturiei, urmărindu-se în interesul justiției, posibilitățile și valoarea acesteia. Sînt probleme de percepție, atenție, memorie, interpretări, motivație care fac ci fiecare mărturie să fie relativă, trebuind să fie considerată critic dar fără a îndreptăți un total scepticism față de valoarea măr-

turici umane (T. Bogdan). în psihologia experimentală se folosește expresia „grup martor” pentru a indica un grup de subiecți care nu au fost supuși experimentului și care ne servesc, prin comparație, să stabilim efectele manipularii variabilelor mostre asupra primului grup experimental Pentru a desemna lotul m. se utilizează și termenul de lot de control-

MASĂ, mulțime compactă de oameni, de organisme, de elemente cu caractere comune. în psihologie și științe sociale se menționează: *acțiuni de m.* ce privesc întreaga populație; *cercetări de m.* ce nu se limitează la un eșanțion restrîns; *metode de m.*, cum sînt anchetele și chestionarele sau scrutulul; *reflexe de m.* ce cuprind o mare parte a organismului ș.a. Studiul psihologic privește mulțimile (v.).

MASCARE, suprapunere calitativă a doi sau mai mulți stimuli, fapt ce reduce posibilitatea lor de discriminare; ecranarea unei particularități psihocomportamentale prin alta, de exemplu m. temperamentului prin caracter. Ralea folosește termenul de m. pentru a desemna actul de simulare sau de adaptare la un rol.

MASCĂ, modalitate a comportamentului simulant pe care subiectul o adoptă mai mult sau mai puțin deliberat pentru a ascunde ceva și a demonstra altceva ce nu-i aparține, dar în rare este interesat. Cuprinde inimica, pantomimica, gestică, expresia itatea

verbală și se suplimentează cu vestimentație, chiar deghizaj.

MASCULINITATE, profil de personalitate construit pe premisa sexului, dar avînd în principal o determinare culturală și implicînd forță, rezistență, curaj, raționalitate, capacitate de realizare. Termenul a fost introdus de A. Acller, care se referă la dorina de afirmare superioară a bărbatului, la lupta pentru a se degaja de complexul de inferioritate. *Masculinizarea* semnifică schimbarea de personalitate ce merge de la feminitate la m. și aceasta fie la femei fie la bărbați ce nu dispun de suficientă m.

MASOCHISM, perversiune în care satisfacția sexuală sau plăcerea în genere este resimțită în condiții de dureri și suferințe personale pe care subiectul le caută, întreține, provoacă — recurgînd la autoflagelare, automutilări, autotorturi. în sadism, plăcerea este condiționată de torturarea partenerului. în m. moral, subiectul sub presiunea unui sentiment de culpabilitate inconștientă, își asumă mereu poziția victimei, aceasta dîndu-i satisfacții spirituale.

MASS MEDIA (prescurtare de la engl. *media of mass communication* — mijloace de comunicare în masă), ansamblul mijloacelor de comunicare în masă și anume: radioteleviziunea, cinematografia, presa, discurile și publicațiile de mare tiraj, care vehiculează aceleași informații către milioane de oameni, contrbuind la definiica unei culturi de

masă. McLuhan distinge medii sau mijloace „calde” cum sînt scrisul, radioul, cinematograful, care transportă mesaje complete fără a lăsa loc interpretărilor personale, și medii „rece”, cum este televiziunea, care au o densitate redusă și incită la participarea activă a publicului. Consumul de masă al culturii în condițiile tehnicilor moderne de comunicare, generează anvmite efecte psihice pozitive și negative, care au fost cercetate de o serie de psihologi (Lazarsfeld, Moles, Schramm). Psihosociologia investighează reacțiile publicului și cerințele acestuia în vederea realizării unui acord între mesajele de **m.in.** și exigențele dezvoltării culturale.

MAȘINĂ DE ÎNVĂȚAT, instalație mecanică, electromecanică sau electronică, — la nivel superior —, construcție cibernetică, avînd destinația de a transmite cunoștințele elevului, de a evalua, verifica și corecta cunoștințele de care elevul dispune, de a prilejui extensiunea și precizarea cunoștințe ca și antrenamentele în rezolvarea de probleme. **M.de î.** sînt mijloace predilecte ale instruirii programate și condiționează avantajele aduse de aceasta: adaptarea la tempoul elevului, relevarea schemelor operaționale, mai ales algoritmice, operarea cu „pași mici”, promptitudinea în comunicare, înregistrare sau evaluare, întărirea răspunsurilor corecte și respingerea erorilor la fiecare din „pași”, crearea unor nelimitate posibilități de repetare și auto-

control, oferirea de cunoștințe suplimentare etc. **M. de î.** cibernetică, prin conexiunile inverse detaliate și operative creea/l depline posibilități de control și autocontrol, marînd, sub **HU-M** raport, o netă superioritate fin; de forme tradiționale de instruire. Totuși limitarea la progra. mări liniare, ramificate sau mixte, aduce cu sine un pericol de „mecanizare” a activității didactice. Mai mult decît în predarea **M. de î.** s-au dovedit utile în examinarea riguros-obiectivă a elevilor sau concurenților. O importantă perspectivă deschid **m. de î.** cu programarea euristică. Psihopedagogia are importante probleme de rezolvat privind construirea, programarea și utilizarea **m.de î.** ca verigi ale procesului instructiv, condus de cadrul didactic.

MATERIALE DIDACTICE, mijloace extrem de variate (cărți, scheme, grafice, hărți, tablouri, diapozitive, filme, mulaje, rechizite, machete, instrumente, aparate de laborator, utilaje, obiecte naturale etc.) ce servesc procesului instructiv, iacihtîndu-l, îmbogățîndu-i conținutul și mărîndu-i eficiența. Restrictiv **m.d.** sîm cele ce poartă sau exprimă cunoștințele. Extensiv sînt toate obiectele utilizate nemijlocit în instrucție și îndeplinesc constant un rol instructiv, fie că sînt doar mijloace de comunicare (cpicliascop, rețea de televiziune școlară) sau de antrenament și calificau (utilaj sportiv sau niu/ical. ini laj de atelier și materiale de pru-

luciMt). Asupra construcției și modului «lc utili/au- a, **m.d.** se reflectă principiile și metodologia didactică.

MATRICE, în statistică, tablă de valori numerice dispuse în cruce, ranguri și coloane, tabel centralizator al corelațiilor dintre teste, sau dintre o serie de factori; **m. funcțională**, sistem unitar de operații neuropsihice,

MATRICE SOCIOMETRICĂ, realitate socială intimă, la baza căreia se află legătura psihologică spontană simpatetică, fără examinări prealabile de motive, dintre oameni care interacționează, creînd grupuri. Este constituită dintr-o structură socială afectivă între atomii sociali (care se manifestă prin atracții-respingeri, indiferență), detectabilă numai prin analiza sociometrică.

MATURAȚIE, procese interne, desfășurate în etape succesive ale copilăriei și adolescenței, care constau în creșterea și structurarea deplină a funcțiilor vegetative și senzomotorii, conform informației ereditare și sub influența mediului și condițiilor de viață.

MATURITATE, stare funcțională fizică și fiziologică la care se ajunge printr-o dezvoltare stadială și care prezintă un sistem complet de posibilități, ce se conservă stabil în etapa virteii adulte. Se distinge o **m. biofiziologică**, constînd din împlinirea proceselor de creștere și structurarea funcțională a organelor și o **tti. psihică**, în care concură modalitățile de **m. intelectuală** de struc-

turale definitive a mecanismelor intelectuale, ceea, ce mijlocește! autonomia lor, de in. **emoțională** reziduu în diferențierea emoțiilor, stabilizarea sentimentelor și capacitatea de control a lor și **m. socială** caracterizată prin deplină adaptare la condițiile vieții și activității sociale și prin participarea responsabilă la acestea.

MATURIZARE, sistem de procese biopsihosociale concuînd la o evoluție individuală încheiată cu starea de maturitate. în **m.** un rol important revine programării native, care, în condiții normale de echilibru cu mediul, mijlocește creșterea și organizarea funcțională. **M.** nu poate fi însă detașată de condițiile mediului și de activitatea de învățare și educație, care sînt la om decisive. La nivelul psihic și de personalitate factorii de **m.** și de educație sînt interdependenți și trec unul în altul (S. Rubinstein). **R. Lafon** scrie: „în realitate este un dublu proces: unul anatomic, prin mielinizarea axonilor, care permite izolarea centrilor și a fibrelor, altul neuro-psihofiziologic, prin stabilirea conexiunilor intersinaptice datorită intervenției mediatorilor chimici, prin trecerea de la o activitate bioelectrică nediferențiată la o organizare diferențiată și prin organizarea marilor sisteme funcționale neuropsihice, datorită unui mecanism de învățare, sub influența stimulărilor și a educației, ajungîndu-se la circuite funcționale din ce în ce mai complexe, ce presupun de asemenea un ine-

canism afectiv, care determina starea de plăcere și de interes într-un mediu care satisface trebuințe." Considerînd locul pe care-l ocupă m. biologică în dezvoltare (v.j, trebuie să adăugăm și sensul specific psihosocial al procesului de m. ce se referă în genere la emanciparea personalității, ce devine independentă, aptă de activități și răspunderi sociale. D. Super insistă asupra m. intereselor și înclinațiilor ce duc la ni. profesională. Stadiile dezvoltării produc efecte de m., de stabilizare a aptitudinilor și atitudinilor. M. psihică și profesională alcătuiesc un continuum care, în lumea contemporană extrem de complexă și în continuă schimbare, capătă forma unui labirint nesfârșit și nu pe aceea a unei linii drepte ce se oprește într-un punct.

MĂDUVA SPINĂRII (MEDULA SPINALIS), parte a sistemului nervos central, situată în canalul vertebral și alcătuită dintr-un cordon nervos cilindric, turtit antero-posterior. M.s. se împarte în patru regiuni: cervicală, toracală, lombară și sacrală. M.s. este învelită, ca și întregul nevrax, de trei membrane mezo-clermice, care la acest nivel formează meningele rahidian. M.s. este formată din substanță cenușie, dispusă, pe secțiune, spre interior, sub forma literei „II”. De fapt, substanța cenușie este dispusă pe coloane, ea fiind alcătuită din neuroni, fibre nervoase amielinice și neuroglii, pe toată

întinderea m.s. Spre p<-l<-rior m.s. este alcătuită din cordoan.- ă> substanță albă, alcătuită la ii:.. dul ei dmtr-un complex de fibt.. nervoase, majoritatea mielini. In substanța albă, în inx-di.u., vecinătate a substanței cenușii, se află mici insule de subMaiu.î cenușie, dispuse în rețea. Ele i.,nsluite substanța reticulară a m.s. Din punct de vedere funeliojii m.s. îndeplinește trei mari funcții: funcția de centru reflex, îndrPH-nită de centri somatomolun M visceromotori, funcția de COOK.I. nare a reflexelor, referindu-se Lt realizarea unei anumite ordini în desfășurarea reflexelor și în proporționarea intensității acțiunii efectorilor și funcția de conducere, îndeplinită de substanța albă și anume prin căile ascendente (senzitive) sau spinoencefalice și căile descendente (motorii) sau eucefalospinale.

MĂSURĂ, valoare a unei mărimi, calculată prin raportare la un etalon sau scală. Este o determinare cantitativă, exprimată de regulă, numeric, dar care se situează la un anumit nivel calitativ și, conform dialecticii marxiste, reprezintă unitatea cantitativului cu calitativul. Mai precis, prin interpretarea m. se stabilește și valoarea calitativă a fenomenului estimat. Măsurătorile presupun compararea datelor cu standardele din aceeași familie. Pot fi m. directe (ce se integrează în standard sau barem) și indirecte, operate prin factori intermediari, stabiliți în cadrul cercetării concrete (tempul personal, nivel de

aspirații) și aceasta, mai ales, în studiul personalității. În psihologie metodele de măsurare sînt foarte variate și se bazează în genere pe interpretarea statistică a unor răspunsuri la stimuli administrați sistematic, în aceleași condiții și la populații omogene sub raportul experienței, vârstei și condițiilor de mediu. Se are în vedere curba de distribuție Gauss, erorile posibile în eșantionaj și aplicare a probelor, fidelitatea și validitatea probelor etc. Problema m. în psihologie sînt ample dezbătute și au devenit obiectul unor reuniuni științifice internaționale. Este foarte importantă elaborarea unei psihometrie care să nu vină cu forme din afara cercetării psihologice, ci să-și elaboreze modalitățile de calcul adecvat desfășurărilor psihice, în acest sens operează psihologia matematică (P. Suppes, Luce, Gh. Zapan ș.a.).

MECANICA IDEILOR, după J. Herbart (1824), apariția și menținerea l. în conștiință printr-un proces în care forța și energia (echivalentul atenției) sînt transferabile, de la un conținut la altul, după relații matematice analoage celor din tn. Este o teorie desuetă, tipic mecanicistă.

MECANICĂ SOCIALĂ, mod de interpretare pozitivă a fenomenelor sociale, încercare de sociologie de inspirație fizicistă a matematicianului român Spiru Haret.

MECANICISM, orientare metodologică reduționistă ce încearcă să aplice legile și principiile mecanicii newtoniene la interpretarea unor fenomene mai complexe, cum sînt cele biologice, psihice, sociale. Omul-inașină al lui Lamettrie (1748) constituie un exemplu de ni., dnr totodată și de materialism metafizic, nedialectic și deci inconsecvent, în secolul nostru prin m. se înțelege pe de o parte o metodă simplificatoare și liniară, nedialectică, pe de alta, o teorie reduționistă, și aceasta în sensul ignorării complexității faptelor psihosociale și a unei interpretări a lor simpliste nu numai de tip mecanic dar și fizic, chimic, biologic. Există și în psihologia cibernetică elemente de m. sau fizicalism.

MECANISM, în psihologie are un sens foarte general și nu se reduce la un aparat de tip mecanic, ci semnifică *substratul material, modul de producere* al psihicului subiectiv, prezentîndu-se la diverse nivele ca m. biomecanic, biofizic, biochimic, biofiziolologic și operațional. Tendințele mecaniciste nu se semnalează decît prin reduționism și prin ignorarea valorii reflectorii sau creative a conținutului psihic și specificului fenomenal al acestuia. Real, prin relevarea tot mai profundă și exactă a diverselor ni. ce se suprapun sau implică progresiv, studiul psihologic se consolidează științific și materialist.

Este necesar să se înțeleagă că toate formele de mișcare ale materiei, în cele mai rafinate și complexe stadii ale lor, concură la producerea efectelor psihice și deci nici un fel de ni. nu este exclus din modelul explicativ al psihologiei. Totuși, fiind informaționale și reprezentând momente de salt calitativ, faptele psihice nu sînt reductibile la m. deși nu sînt posibile fără acestea. S. Rubinstein arată că „creierul este organul psihicului dar nu izvorul său”. Psihicul este mediat prin m. dar nu reflectă (decît în cazuri patologice) în., ci lumea externă, relațiile subiectului cu mediul său social. În psihologia contemporană cele mai bine și relevant studiate m. fiziologice sînt cele ale proceselor senzoriale și mnezice, ale atenției, limbajului, deprinderilor și temperamentelor. La nivelul proceselor secundare, m. sînt foarte complexe și fiind în cea mai mare parte dobîndite, avînd caracter de acțiuni interiorizate și variabil constituite operațional în raport cu factorii sociali, ridică mari probleme de modelare, v. OPERAȚIE, TEORIA CONSTRUCȚELOR, MONTAJ, MATRICE.

MECANISME DE APĂRARE
A EULUI, în psihanaliză (uneori dat ca „apărării eului”), reprezintă o serie reprezentativă de operații care se opun ruperii echilibrului și dezagregării individualității biopsihice. Întrucît *eul* so-

cotit instanța ce asigură constanța individuală, ni. de a.a e. se pun pe scama sa deși nu au înțeles-o una caracter conștient și sînt foarte diverse. Laplanche și Lontalis notează: „Apărarea, într-un mod general, se referă la ex<il.: țiile interne (pulsuni) și, electiv, la acele reprezentări (amintii i. fantasiile) de care pulsuniile MIU legate, la acele situații cîpali li să declanșeze excitația și în măsura în care aceasta nu este compatibilă cu echilibrul și de ai i-ci este dezagreabilă pentru ea. Afecțele neplăcute, motivele sau semnalele de apărare pot fi de asemenea obiecte ale apărării. Procesele defensive se specializează ca mecanisme de apărare, mai mult sau mai puțin integrate *eului*. Marcate și infiltrate asupra pulsuniilor asupra cărora poartă. m.de a. a. e. iau deseori alura unor compulsuni și operează, cel puțin parțial, în mod inconștient”. În multe cazuri conceptul de apărare este apropiat de cel de interdicție pentru evitarea dezechilibrului și neplăcerii. Ana Freud încearcă o sistematizare a m.de a. a. e. și enumera : refularea, regresivitatea, formația reacționară, izolarea, anularea retroactivă, proiecția, introiecția, reînțoarcerea spre sine, întoarcerea spre contrar, sublimarea. J.B. Colcman (1950), cu unele modificări, a sistematizat și definit m. de a. a. e. după cum rezultă din tabelul său pe care-l reproducem în continuare.

Mecanisme de apărare	Funcțiuni
I Refuzul realității	Protejarea <i>eului</i> de o realitate neplăcută prin refuzul de a o percepe.
Fantezia	Satisfacerea dorințelor frustrate prin realizări imaginare.
Compensația	Mascarea slăbiciunii prin accentuarea unei trăsături dorite sau hotărîrica pentru frustrație într-o anumită arie prin suprasatisfacerea alteia.
Identificarea	Creșterea sentimentului valorii prin identificarea cu persoana sau instituția care prezintă faimă.
Introiecția	Încorporarea valorilor externe și a etaloanelor în structura <i>eului</i> în așa fel încît individul să nu mai fie la dispoziția bunului plac al amenințărilor externe.
Proiecția	Plasarea blamului pentru dificultăți pe seama altora sau atribuirea propriilor sale dorințe imorale altora.
Raționalizarea	Încercarea de a proba că un comportament este „rațional” și justificabil și astfel vrednic de sine și de aprobarea socială.
Represiunea	Înlăturarea gîndurilor dureroase sau periculoase din conștiință.
Formația reacționară	Înlăturarea dorințelor periculoase prin exagerarea atitudinilor și tipurilor de comportament opuse și uzarea de acestea ca de „bariere”.
Deplasarea	Descărcarea sentimentelor, îngrădite uzual de ostilitate, pe obiecte mai puțin periculoase, dintre cele ce inițial au dat naștere la emoții.

„Insulari::arca”
t-ntioliialfl.

„M ia pasivitate spre a
iăni ul.

Jzolea

ScoaU'iea mici s.in ini afective clinti -> sil u: • ti, •
))lină do prejudicii sau separ,irea uimr atn'i
dini incompatibile prin componentele, \>:<
impermeabile.

Recesiunea

Retragerea la un nivel de dezvoltare in,,
timpuriu hnplicînd răspunsuri mai pul;:,
mature și uzuale, la un nivel de aspirație m.,,
coborît.

”Repararea răului

ispășirea și astfel neutralizarea actelor M
dorințelor imorale.

Sublimarea

Satisfacerea dorințelor sexuale frustrate prii
activității substitutive nesexuale.

J.P. COLEMAN: *Abnormal psychofrgy
and modern life.*
Chicago, Scott Foresman, 1950, p. 95.

MECANIZARE, proces care se caracterizează prin înlocuirea forței musculare a omului cu forța mecanică a mașinii, care preia executarea unor operații la un nivel mai ridicat, în ceea ce privește forța, rapiditatea, ritmul și durata.

MEDIATORI CHIMICI, substanțe care intervin în facilitarea transmisiei sinaptice a excitației nervoase și musculare. Principali m.c. sînt: acetilcolina, produsă de fibrele colinergice, noradrenalina, produsă de fibrele simpatiche (adrenergice), apoi serotonina, histamina, dopamina etc.

MEDIATIE, interpunerea unei sau mai multor idei (acte) în-

tre stimulul (ideea) inițial și rezultatele finale, care constituie scopul investigației.

MEDIAȚIONISM, teorie psihologică elaborată de neobehavioristul Ch. Osgood (1953) în prelungirea și prin generalizarea teoriei variabilei intermediare (Cl. Huli și E. Tolman). În esență ni. constă în afirmarea că într stimul și reacții comportamentale se intercalează procese interne mediatoare, care pot face ca ia un stimul să se elaboreze ceea mai variate reacții, iar aceeași reacție să fie pusă în dependență de diverși stimuli. În locul formulei clasice și liniare S-R, Osgood propune S-r_m-S_m-R, în care

r și Sm constituie ră'•pînml mediat și atUosUmîib.rea din par-Uvi organismului. Mediația este concepută ca un sistem de autoivelaj. Cînd se produc reacții de mediere (r.), ele produc și autostiuuierca (S^{rx}), care pune în mișcare anumite secvențe instrumentale de răspunsuri (R)- Orice stimul evocă la subiect o serie de reacții dar printre acestea există una singură care poate efectua mediația semantică. Teoria ni. se concentrează asupra proceselor de semnificare prin semniificații verbale. C. Osgood este unul din fondatorii psiholingvisticii. El a propus și *diferențialul semantic*.

MEDICINĂ PSIHOSOMATICĂ, modalitate a medicinei moderne, fundamentată prin lucrările lui Pavlov, K. Bîkov, W. Cannon, Freud, H. Selye etc. și axată pe principiul interacțiunii și unității dintre neuropsihic și somatoorganic, dintre spiritual și anatomo-fiziologic. M.p. studiază rolul unor factori psihici în etiologia unor maladii organice sau functionale și de asemenea, efectele sau componentele psihice ale unor astfel de maladii. (G. Ionescu) în consecință, *bolnavul fiind tratat nu doar ca un organism ci ca o personalitate diferențiată, se urmăresc atît simptomele psihice, cit și cele organice în vederea stabilirii unui diagnostic complex, iar terapeutica include pe lingă procedeele proprii medicinei, și psihoterapia*. R. Lafon distinge în sistemul m.p.s. următoarele laturi: a) atitudinea psihosomatică; b) simptomatologia

psihosomatică; c) afecțiuni sau maladii psihice >nlatice, cum sînt astmul, hipertensiunea arterială, nevrozele de organ, de felul ulcerului, dermatozele, reumatismul cronic etc.; d) nevrozele de conversiune sau isteria, cu o simptomatologie de tip neuropsihiatic. Alexander, pornind de la psihanaliză, consideră că perturbările psihice inconștiente, complexe, frustrații, predispun la anumite afecțiuni somatice, fiecare individ dispunînd, în acest sens, de un profil psihic. Afecțiunile psihosomatice apar, fie ca rezultat al expresiei vegetative directe, din stări emotive prelungite (traume și drame), fie ca o consecință a epuizării scoartei cerebrale, fie ca expresie simbolică a unor tendințe (limbajul corpului). La copii și tineri, după Huyer ș.a., sînt în mod deosebit de resortul m.p.: a) tulburările funcționale (crizele nervoase, insomnie, tulburări de limbaj, durerile, ipohondria, anorexia ș.a.); b) stările de tensiune psihice; c) marile entități morbide de felul astmului, afecțiunilor cutanate, obezității, diabetului, maladiei lui Basedow, isteriei și epilepsiei; d) hospitalismul; e) tulburările de comportament.

MEDICO-PEDAGOGIC, expresie de origine franceză, purtînd asupra acțiunilor conjugate de terapie medicală, plus educație intensivă și reeducare, întreprinse în cazuri de deficiență sau situații la limita între normal și patologic.

MEDIE, în statistică, valoarea centrală sau măsura mijlocie a unei serii sau unui grup de date,

mpii (Vi'ii(ii)il tendința Ttluip.ila și serici sau grupului respectiv. Prin calcularea m. (aritmice sau r-ediano) se pot determina obiectiv abaterile în plus sau minus a p > i'ormanțlor. Repartiția norm.iiă M reală a datelor esle dată de curba lui Gauss. în statistică se folosesc diferite tipuri de m.: armonică, geometrică etc.

MEDIERE ASOCIATIVĂ, asociație între doi termeni între care mi poate fi stabilită o legătură logică, decât odată cu apariția unui al treilea termen, interpus.

MEDIU, concept biologic desemnând realitatea în mijlocul căreia se află și viețuiește un organism și mai ales totalitatea factorilor și condițiilor ce influențează nemijlocit sau mijlocit organismul și cu care acesta se află în interacțiune. Filogenetic, m. este factorul determinant al evoluției biologice. Pe măsura adaptării la m. organismul își sporește capacitățile de reacție și utilizare activă și selectivă a condițiilor de m. Astfel se definesc *condițiile de existență* ca acele condiții din m. total cu care organismul întreține relații vitale. în același ni. fizic diverse tipuri de organisme își constituie diverse sisteme ale condițiilor de existență. In legătură cu aceasta se propune ca m. vitală între în definiția organismelor ce nu pot fi concepute decât în unitate cu ni. lor. în genere m. *trebuie considerat un macrosistem pus în raport cu organismul (sau persoana umană) ca un cadru de referință*. In raport cu omul se

distinge un **III. cosmic**, itl. *uniuni!*, ni. *sociocultural*, ni. /'fojesiiiiuul, in, *familial* ș.a. în altă incidență •• are în vedere m. *fizic* și m. *sj'ii'ltual*. Omul nu este numai prodig al tn., îndeosebi al celui social, dar și agent al transformării m. Ksențial este că omul ca personalitate face parte din sistemul social și se dezvoltă solidar cu acesta. Cultura definește în chip esențial condițiile de existență ale omului ce este tot mai mult capabil să stăpânească m. *natural*. TotuM dependențele de m. persistă. în raport cu omul, ni. se dispune în cercuri concentrice mergînd de la cosmic și pînă la cadrele sociali' imediate. Sub acest raport este edificatoare teoria cîmpului elaborată de K. Lewin. De relațiile cu m. se ocupă ecologia. Există și o psihologie ecologică.

MEDIUM, persoană care datorită unor particularități speciale (în primul rînd sugestibilitate) este aptă de „percepție extrasenzorială” sau de comunicare parapsihologică. Originar m. este un subiect ușor accesibil hipnozei. Apoi această „permeabilitate” a fost extinsă asupra telepatiei. Se pare că în astfel de raporturi intervine și compatibilitatea dintre m. percipient (mai ales în stare de transă) și hipnotizor sau inductor.

MEDULLA SPINALIS, v. MĂ-
DUVA SPINĂRII.

MEFIENȚĂ, dispoziție spre bănuială nejustificată, așteptări' anxioasă a răului, teamă continuă de a fi înșelat și de a suporta daune.

MEGALOMANIE (gr. *inegal* - niare, *mania* — nebunie), stare psihopatologică caracterizată prin alterarea autoaprecierii propriei personalități, în sensul amplificării importanței sociale a acesteia. Megalomanii nu numai că au sentimentul patologic al grandorii propriei personalități (se consideră a fi: artiști sau săvanți de renume mondial, eroi sau conducători celebri de oști), dar se și comportă ca atare. Se înfîlnește în unele boli mintale (paranoia, schizofrenie).

MELANCOLIC, temperament hipotonic, rezultat din tipul slab de activitate nervoasă superioară. Se caracterizează prin redusă capacitate de lucru în condiții de suprasolicitare, slabă rezistență neuropsihică, dar și printr-o acută sensibilitate. Dificultățile de adaptare la condițiile vieții sociale sînt compensate frecvent prin retrageri în sine, trăiri profunde, reverii. H. Eysenck observă înalta corelație dintre acest temperament și introversiune. M. sînt capabili de acțiuni migăloase, ce implică analiză de finețe și multă răbdare.

MELANCOLIE, depresiune psihomorală, tristețe permanentă inspirată de pesimism și însoțită de un complex de culpabilitate. Dincolo de o anumită limită devine patologică și se înscrie ca un simptom alternativ în psihoza maniacodepresivă. M. înseamnă și o anxietate depresivă.

MELIORISM, (lat. *meilor* - mai bine), doctrină filosofică ce repudiază pesimismul în avanta-
jul unui optimism relativ, critic

și realist, considcnd proeminența binelui în lume, cursul de ameliorare a acesteia și posibilitățile largi de optimizare ce pot fi realizate prin eforturi consecvente

MEMORIE, *proces psihic de stocare și destocare a informației, de acumulare și utilizare- a experienței co•uitt,c*. Se dezvoltă în două etape: 1) *memorarea*, ce cuprinde fazele întipăririi și ale conservării; 2) *reactualizarea*. în forma recunoașterii sau a reproducerii, în formă elementară (senzorială) și pînă la nivelul recunoașterii, m. există și la animalele superioare, dar ca m. cognitivă cu un conținut sociocultural, este caracteristică omului. Senecov apreciază m. ca „piatră unghiulară a dezvoltării psihice”, întrucît fără m. nu este de conceput formarea proceselor superioare, a conștiinței și personalității. M. îndeplinește rolul de, premisă și produs al tuturor celorlalte procese psihice. Reflcctînd trecutul, fiind o funcție a sedimentării și reactualizării selective a experiențelor, **II**. contribuie ca un suport indispensabil pentru învățare, dar nu unicul suport al acesteia. Se face distincția dintre m. *social-istorică* și m. *personală*, care este tributară față de p"ima. Sub raportul conținutului, m. poate fi *senzorială, corniirri, efectivă* sau *motorie*. După durată și funcție se situează la. trei nivele: 1) în. *imediată*, ci' persistă doar cîteva secunde sau minute și prin care se asigură continuitatea acțiunii; 2) ni. *senilă* sau mijlocie, cu durată de cîteva ore, prin

care se asigură continuitatea activităților cotidiene; A) m. *ae lun-gă durată*, prcisînd peste ani și prin care se asigură continuitatea conștiinței și unitatea, personalității. Se înțelege că sfera celor trei tipuri m. este inegală, m. imediată avînd o sferă de cuprindere mult mai mare decît cea medie, care la rîndul ei este mult mai cuprinzătoare decît m. de durată sau m. propriu-zisă. Numai o mică parte din m. imediată trece în cea medie ș.a.m.d. Sub raportul reglajului m. poate fi :>iv"l^{uv}.tară sau *intențională și voluntară*. Există și forme specializate de m. conform activității ce este precumpănitor exersată. Se presupune existența unor montaje mnezice sub influența cărora se asimilează mereu informații, încă Aristotel observă că m. huiță în sine este produs al conștiinței noastre în prezent dar, luată ca indicație la altceva, este copia a ceea ce lipsește. Deci propriu m. este ca evocînd trecutul în raport cu necesitățile prezentului (H. Pieron), să facă impHcit *distincția dintre trecut și prezent*. Respectiv să reflecte trecutul ca trecut și să facă distincția dintre real și imaginar. M. este în raport necesar cu percepția și conștiința timpului. Janet consideră ca m. s-a construit istoricește prin acțiuni sociale menite să lupte cu absența, și să faciliteze adaptarea, la acele dificultăți pe care le produce vremea. 1\ J.inet a delimitat o clasă de acțiuni, numite Mine'ice, pe care subiecții le întreprind

pentru a fixa informația și a, o putea recupera la nevoie. Asl|e| sînt creștăturile, nodurile, doe. nele, simbolurile și în principul limbajul și mai ales scrisul. M. se înscrie în rețeaua de comunicații informaționale din soi j,-tate, m. individuală fiind modelată și întreținută de m. și <<-mimicația socială. Halb<va< li; arată că în ni. socială acționează legi specifice, iar F. liartlett ar.t., că diverse tipuri de cultură influențează variabil m. individuală, solicițîid-o într-un anumi; mod și punmdu-i la dispoziție mnemoscheme convenționalizat' prin care se reunece experiența socială și cea individuală. A. Leon-tiev și Tolman de asemenea relevă rolul semnelor în m., semne ce apar ca mijloace în raport cu semnificațiile, ce sînt snopuri. P. Zincenko a făcut analiza comparativă a acțiunilor cognitive și a celor mnezice, arătînd că primele le devansează pe secundele, iar acțiunile mnezice formate pe baza celor cognitive, se disting prin finalitate mnezică și prin detalieri, concretizare și efort de însușire exactă a materialului. În-vățarea presupune variabile interacțiuni dintre acțiunile cognitive și cele mnezice. Pentru ni. este caracteristică strategia fidelii a-ții față de sursa de informare și a exactității reproducerii. De aceea, în actele mnezice se recurge la puncte de sprijin, la constituita, uii'ir unitfdi tematice, la comparații si clasificai i și in genere !t sistematizare, aceasta avînd o

însemnătate de; i-ivă pentru memorare, în vi/iunea contemporană tn. ne mai apare doar ca vin efect sau o funcție spontană a țesutului neuron.ti. Desigur, există un substrat material al tn. și știința contemporană a realizat remarcabile progrese in dezvoltarea lor. (v. Eugramare). Pentru fixarea informației este necesară o perioadă de „consolida-ție”, în care intervin restructurări infraneurale și se elaborează en-grama. Somnul favorizează consolidăția. E.N. Sokolov consideră că responsabili pentru păstrarea informației sînt anumiți neuroni din ariile asociative ca și glia adiacentă. în genere, mecanismul neurofiziologic al ni. se identifice cu mecanismul formării reflexelor, legile reflexogenezei avînd și valoare de legi ale m. C. Voicu a demonstrat că există o oarecare dependență a funcționării tn. de tipul de sistem nervos. La baza stocării sînt circuite cortico-talamico-reticulo-corticele (W. Penfield), sînt relații între cele două emisfere (Sherry) ceea ce numim urmă avînd un caracter de sistem dinamic (P. Anohin). M. presupune o sistematizare a sistemelor după D. Hebb și Pringle. în consecință, cele mai importante pentru formarea și progresele m. sînt mecanismele operaționale, de tipul acțiunilor mentale mnezice, menționate mai sus. Vom considera deci că m., în condiții normale, este prea puțin legată de particularități ale eredității și fiind, în esență, o funcție complexă ce se formează

in legaturi și o dată cu întreg sistemul psihic, va relecta carai.-u.-nstiile acestuia și va depinde ele condiții ale exercițiului, organizării și motivației. In legătură cu aceste trei criterii pot fi clasificate nenumăratele legi și regularități ale ni. pe care le-a demonstrat psihologia experimentală. Un dicton antic arată că „repetiția mater studii >-rum est”. Ebbinghaus a urmărit efectul repetițiilor asupra m., dar a constatat că acestea, fiind strict necesare, nu sînt în raport liniar cu reproducerea. Există fenomene de subînvățare și de supraînvățare, optimă fiind o cotă modestă desupraînvățare, dar nu una exagerată de natură să determine efecte blocante. După A. Jost (1907), „dacă două asocieri sînt de intensitate egală, dar una este mai veche decît cealaltă, o nouă repetiție va favoriza mai mult asociația mai veche decît asociația mai recentă”. Deci materialul învățat mai de mult timp, dar relativ uitat, se poate reînvățta mai ușor decît unul însușit mai recent. Lyon (1914) a demonstrat, în legătură cu amplexarea materialului de memorat, că dacă materialul crește în progresie aritmetică, timpul de învățare crește în progresie geometrică. Robinson arată totodată că în condiții egale de exersare sau repetiție, materialul mai lung se amintește mai bine decît cel mai scurt. Contează deci mărimea lanțului de asocieri posibile. Levitan arată că la același număr de repetiții mult mai bine se rețin povestirile

(Ieril fra/eie izolate. Kleelul Kcsloii d(>vcedește Uituci <,i |>!a-siiva într-o serie omogenă, ;i unui element heterogen, facilitează memorarea acestuia. Tot așa, după Foucault, în memorarea iniei serii sînt favoriteze clemen-tele de la început și cele de -l- sfîrșit, mijlocul fiind dezavantajat, în activitatea mnezică, decisivă este calitatea. Ku este suficient să repeți standardizat, orbește, la nesfîrșit. A. Smirnov arată că repetițiile variate, făcute în diverse forme, sînt mai produc-tive decît cele uniforme. Fiecare repetiție trebuie să însemne o adîncire și perfecționare a acti-vității cognitive. Apoi regimul repetițiilor trebuie adaptat optim la volumul și gradul de dificul-tate al materialului. Astfel, *dacă materialul are proporții reduse și este ușor accesibil, este preferabilă însușirea lui prin repetări concentrate sau comasate; dacă el este prea voluminos și prezintă difi-cultăți, este necesar ca repetițiile să fie eșalonate*. Există însă și o problemă a intervalului dintre repetiții; după cum arată T. Cook, intervalele prea mari favo-rizează uitarea, iar cele prea scurte contribuie la oboseală. H. Pieron a arătat că intervalul optim dintre repetiții depinde atît de sarcină, de material, cît și de caracteristicile subiectului. Kim-ble (1949) arată de asemenea că în fiecare etapă este preferabil să se facă un număr mai redus de repetiții. Cît privește alternati-va dintre repetările globale și

»ele pe fi.uŕuientc, ace>.|e;i ... re/olv,\ |>l. iu (le|>(lldenl,i (l. volumul materialului și de posi-bilitățile subiectului (Pechsien *În material voluminos nici mi poate fi însușit decît pe pării dar este important ca aci >ie, să fie delimitate logic (ta unități didactice) și ca ele să fie M.H.H -siv cointegrate (A. Smirno) .. Date fiind segmentele a,b,t\... \ învățarea să se producă în ordi-nea a + b -f ab -f c + abc + a - x. Odată cu dezvoltarea intelectuală și cu virMa segmentele ce se construiesc di-vin tot mai mari și cuprinzătoare, memoria adultă tinzînd spre glob-alizare (Gates). Witășek a ară-tat că repetițiile trebuie să înde-plinească și o funcție de control asupra gradului de însușire a cunoștințelor și de aceea este necesar să se facă și repetiții fără apel la sursă, deci să se spu-nă sau să se scrie „pe de rost”. *Lecturile alternate cu recitări sîn’ de 2-3 ori mai productive sub ra-portul garantării reproduceri’m, decît lecturile efectuate mimui U: gînd (R. Woodworth). Subliniînd însemnătatea repetițiilor prin re-producere autonomă noi am pre-venit asupra fenomenului dcnuiuit de noi „iluzia învățării” în cerc, elevul, familiarizat cu materialul, crede că dacă-l poate recitiinou!<. îl poate și reproduce, fapt pe c<u\ nu l-a verificat în prealabil. însămi reproducerea trebuie să fie exer-sată. Aceasta considerînd că re-producerea este un proces mai difi-cil și complex decît recunoaște-rea, în genere ceea ce contează**

este gradul de activism al învă-țării, în legătură cu aceasta, A. Smirnov și • Zencenko arată că memoria involuntară devine tot așa de productivă ca și cea vol-untară. J>. Ananiev arată că după desfășurarea unei activități, ce nu este ghidată de scopuri ninezice, mult mai bine se an.iu-tesc scopul și rezultatele activi-tății decît mijloacele cu care ea a fost efectată. (. Katona (1940) si apoi mulți alții au demonstrat că *memorarea este direct proporțională cu intensitatea și gradul de organizare a acțiunii cu obiec-tul respectiv*. Dacă organizarea angajează toate elementele unei situații, atunci m. va reuși să lc cuprindă în egală măsură pe toate. Aceasta pune însă în evi-dență relația dintre *memorarea logică* sau cu înțeles și *memorarea „mecanică”* a unor materiale, ce pot să posede sau nu un înțeles. McGeoch a stabilit că la același număr de repetiții, numărul stî-mulilor memorați este cu atît mai mare cu cît este mai mare gradul lor de semnificație. Kste clar că memorarea logică este mai productivă decît cea mecanică și este totodată o m. autentică, iar nu o simplă reproducere me-canică. Totuși în unele cazuri cînd materialul prin sine însuși nu are un sens (denumiri, ani, nu-mere de telefon etc.) și memo-rarea mecanică este necesară. Apoi trebuie să se țină scama de tendința firească a subiec-tului uman de a înzestra cu un sens și a încadra într-o schemă și materialele lipsite de sens.

Astfel s-a dezvoltat mnemoteh-nica. După constatările noastre, cel ce posedă multe și bine siste-matizate cunoștințe are șanse să achiziționeze, fără mari eforturi, noi cunoștințe pentru că reușește să le clasifice optim, să le pună în raporturi clare față de cele vechi etc. A. Smirnov arată că pentru randamentul ni. tot așa de impor-tant ca și înțelegerea este acti-vimiml. Acesta depinde de motiva-ție >i efort. Dacă materialul este deosebit de semnificativ, răspunde unor cerințe sau interese puter-nice ale subiectului, el produce o astfel de mobilizare, înecit poate fi însușit dintr-o chită, fără repe-țiții speciale (dar probabil nu fără repetiții mentale). Deci *nu doar repetiția guvernează proce-sele de m., ci și semnificațiile ce determină retenții și reactualizări selective*. F. Golu a subliniat însemnătatea motivației episte-mice, intrinseci actului de învă-țare. Hulrock a arătat că la școl-ări apreciere laudativă a rezul-tatelor celor învățate crește mai mult decît sancțiunile, produc-tivitatea memorării, dar lipsa oricărei aprecieri, pozitive sau negative, se răsfîrge dăunător asupra memorării. În legătură cu fenomenele cotidiene și acciden-tale de m. s-a discutat mult afirmația lui Frud, care susține că subiectul, sub influența incon-știentului, are tendința de a reține evenimentele plătute și de a uita tot ceea ce a fost, pentru el, dezagreabil și penibil. Astfel s-ar explica fenomenele paradoxale de uitare (lupMiMiri) a unor nume de

persoane sau imitații etc. Cercetările au dovedit că, aici fiind implicat un fenomen do m. aleciivă, contează mai mult decât seninul stenic sau astenic al tăirilor, intensitatea acestora (Haricct). *Se relin mai hine eveniuculrlc intens trăite afectiv, comparativ cu ^cele indiferente* (I). Kapaport). în genere m. trebuie pusă în raport cu structura activității pe care o slujește, îndeosebi prin fixarea snopurilor în raport cu anumite mijloace (A. Leontiev). Efectul Zeigarnik, demonstrat prin retenția mai bună a datelor probelor pe care subiecții nu au putut (fiind întrerupți de la lucru) să le rezolve decât a celor pe care le-au dus la bun sfârșit constă în persistența tensiunii în sistemele de acțiune, ce susțin sarcinile întrerupte și relativa descărcare a tensiunii prin executarea sarcinilor, în cazul de față tensiunile sînt integrate în intențiile subiectului de a îndeplini sarcinile. Intenționalitatea expres mnezică („să țin în minte, să nu uit”) se răsfrînge pozitiv asupra productivității m. W. Jenkins dînd la două grupe de studenți un material spre examinare și instruind numai una din ele asupra necesității de a-l urma, a constatat că și cei din cealaltă grupă și-au propus singuri să-l țină în minte. Este o autoinstruire energică, foarte frecventă și generală. Importantă este nu numai prezența intenției inezice dar și conținutul ei.

Dacă subiectul își propune să rețină un material pentru o anumită dată, îl va putea rcpioduce la data respectivă, dar ulterior ii va uita în ritm accelerat Kste efectul Ebert-Meumann, i.e. se formulează astfel: *în, ;ri-rui pentru o anumită dată con,h-lynează uitarea după această dată. Se înțelege că montajul de a învăța fără termene limitativi' pentru viață, favorizează, în aceleași condiții de efort, m. de durată. Asupra procesului de ni. influențează întreg sistemul de personalitate cu orientările >i atitudinile ei. Un experiment al lui Murphy (1943) dovedește <a după examinarea unui text ce conținea argumente pro și contra unor orientări politice, subiecții dovedesc că rețin, de două-trei ori mai bine argumentele în acord cu atitudinile lor reale, decât cele care dezavantajează poziția lor. în legătură cu situații de acest fel, P. Fraisse a propus reformularea unui dicton, în sensul: „spune-mi ce îți mai bine minte, ca să-ți spun ce fel de om ești”. Personalitatea apare ca un selector mnezic atît în memorizare cît și în reproducere. Odată cu vîrsta crește productivitatea atît a memoriei involuntare eh. și a celei voluntare. între cele două forme de memorie intervine o relație reciproc complementară, una beneficiind de rezultatele celeilalte și funcționînd în unitate. Asupra proceselor de ni, se resfrîng particularitățile funcționale ale subiectului, ceea ce duce la o memorare precunipaili-*

toare a informației vizuale-, auditive, kinestezice sau verbale, a trăirilor afective stenice sau astenice. Se consideră că proeminența m. afectivă se înscrie iii dotația artistică (M. Bcjat). Experiența generică sau profesională de care dispune subiectul, influențează atit memorarea cit și reproducerea. Bartleti dind spre memorare subiecților săi studenți figuri de animale exotice n< cunoscutelor, a constatat tendința de reducere a figurilor la modele comune în fauna binecunoscută a subiecților. în reproducere, faptul amintirii și ce! al raționamentului se interferează așa de strîns, înît nu pot fi disociate. De aici tendința spre constructivitate în reactualizare, subiectul raționînd pentru a reconstitui și uneori completînd, reunind sau combinînd inexact amintirile sale. Th. Ribot este primul din cei care a constatat la bătrîni fenomene curioase de reminiscență și de slăbire a memoriei evenimentelor recente. El a formulat *legea m. regresive, ce se caracterizează prin productivitatea amintirii evenimentelor îndepărtate și mari dificultăți în memorarea evenimentelor recente și actuale*. Pavlov explică legea lui Ribot prin slăbirea, odată cu bătrînețea, a inhibiției active și dezinhibarea reflexelor mai vechi, care sînt și cele mai trainice. Fenomenele de m. evoluează în mod ondulatoriu între retenție și uitare.

MENDELISM, concepție referitoare la comportarea și rolul

genelor în ereditate, elaborată de J.C. Mendel (1822 — 1884), considerat părintele geneticii. în urma cercetărilor bazate pe metoda hibridării experimentale, Mendel comunică în anul 1865 următoarele concluzii: ereditatea este un i•numen care poate fi studiat cu precizie; trebuie să se distingă un re *caracteristică*, ceea ce se vede (fenotip, cum a fost numită mai tîrziu totalitatea caracteristicilor) și *factor*, ceea ce stă la baza caracteristicii (numit ulterior genă, ansamblul genelor formînd genotipul); factorii ereditari sînt independenți unii de alții și fiecare dintre ei guvernează o anumită caracteristică observabilă; transmiterea caracteristicilor de la o generație la alta se face după o anumită ordine. în anul 1900, aceste precizări au fost redescoperite prin cercetări independente efectuate de C. Correns, E.V. Tschermak și H. de Vries, fiind ridicate la rangul de legi ale eredității. Astfel, au fost formulate următoarele legi: uniformitatea primei generații hibride; segregarea sau disjuncția genelor în generația a doua hibridă; combinarea liberă a genelor sau segregarea independentă a caracteristicilor.

MENINGITĂ, maladie inflamatorie a membranelor meningene cu etiologii variabile (de obicei infecționare), dar avînd, de regulă, importante consecințe neurosihice. Sechelele senzoriale se concretizează în cecitate sau surditate intcEiaj M tulburări ves-

tibulare. Cele psihice constau în debilitate mintală de diverse grade și tulburări caracteriale de tipul instabilității sau obsesiei, întrucât sechelele psihice se pot accentua, sînt necesare, încă din cursul desfășurării bolii, măsuri psihoprofilactice și psihoterapeutice.

MENOPAUZĂ, oprirea ciclului menstrual la femeie, aproximativ după vîrsta de 45 de ani, ca urmare a încetării funcției ovariene (producerea ovulelor și secreția hormonilor). Ca și în cazul fenomenului fiziologic analog întîlnit după 55 de ani la bărbați (andropauza), m. declanșează o serie de manifestări psihofiziologice și psihice cu o amplitudine și coloratură care fac să se vorbească despre atingerea în aceste momente a unei viiste critice. Plăcerea și facultățile de îndeplinire a actului sexual scad, oboseala se instalează mai ușor, apar frecvente stări de insomnie, iritabilitate, tensiune mare, trăiri de tip anxios în legătură cu viitorul, se îngustează cîmpul intereselor, modurile noi de viață sînt acceptate cu greutate și cu rețineri nostalgice, adaptarea la cei din jur, mai ales tineri, este grea, conștiinciozitatea în activitate este subminată de lipsa inițiativei etc. Pentru diminuarea acestor manifestări se apelează la diferite remedii, cele mai eficiente fiind de ordin psihosocial (atitudini și interacțiuni compensatoare).

MENTAL, crea re line de minte, Sau mai larg, de stările și proce-

sele psihocorticale, de spirit. Sinonim cu subiectiv, diferențial de comportamental și opus obiectivului, în psihologia clasică: calificare a conștientului accesii; introspecției. în acest sens (liparede consideră mentali/are, echivalentă cu conștientizarea, ^i susține însă că și fenomenele psihice inconștiente ar dispune]. • această calitate (Kauh). Sînturile și conținuturile m. rezulta originar din interiorizare sau meitalizare. Referitor la aceasta l'iaget scria: „Legea fundamentală ce pare să regizeze mentalizarea progresivă a acțiunii este, într-adevăr, aceea a trecerii de la ireversibilitate' la reversibilitate, altfel spus, mersul spre un echilibru progresiv, clemnit prin aceasta din urma.”

MENTALITATE, mod de organizare a activității inteli. < tnale considerată clin punct de vedere al structurilor logice si ;! valorilor afective directoare, cum sînt convingerile și credințele. M. mijlocește orientarea specifică în ambianța socială și înțelegerea sau interpretarea evenimentelor. Fiind relativ stabilă, este caracteristică pentru subiectul individual sau colectivității, prezentîndu-se ca un sistem de atitudini afectiv-cognitive. Este dependentă de asimilarea modelelor culturale și de experiența de viață.

MENTINERE, folosit în psihologie pentru a desemna stadiul de dezvoltare în ("are < l e -iciv, i a Mierla! dar organi-niui se meu line intr-o stare constantă. Se

folosește, de asemenea p-jiltu a caract'eti/a. iu imăț.Mc pui Iunie.i din curba răspunsurilor ce rămău la același nivel (*niveau de soulicn*).

MESAJ INFORMAȚIONAL, ansamblu de date, imagini sau idei despre stările reale sau posibile ale unui obiect. Are ca purtător material un grup de senine sau litere aparținînd unui anumit alfabet. Mesajul se formează prin operația de selecție și îmbinare a elementelor informaționale. în planul receptiei i informațiilor la nivelul analizatorilor, se întîlnesc mesajele *elementare*, care reflectă o componentă elementară a obiectului-stimul, avînd valoare de indice de recunoaștere. Obiectul este însă recepționat în multitudinea componentelor sale, înțit în rețetele neuronale se reconstituie din fluxul total de mesaje elementare un mesaj de *ansamblu* referitor la întregul obiect. Mesa-jele *elementare* corespund senzațiilor, iar mesajele de *ansamblu* corespund percepțiilor cuplate, de obicei, cu semnele verbale care desemnează obiectele respective și totodată exprimă noțiunile, categoriile ce reflectă sub raportul esențialității diferite clase de obiecte. Mesa-jele se recepționează de către subsisteme specializate, numite: traductori de intrare”, la nivelul cărora se realizează decodificarea lor și recodificarea într-un cod specific (la nivelul analizatorilor, se convertesc în influx nervos).

MESCALINĂ, substanță psihotropă de proveniență vegetală,

eu cfeele llllll• iH''•••• lK•. M. prod' d'Ke. (» dJl111:ile ,l, lMl)llllli pet- ceput, perturbări ale percepției i formeii și maxime intensificări ale percepției cromatice.

MESMERISM v. MAGXK-TISM AXLMAL.

METABOLISM, proces prin care se efectuează schimbul de substanțe între organism și mediu; totalitatea reacțiilor biochimice din celule și țesuturi prin care se consumă sau se eliberează substanțe și energic. Există diverse stadii și forme specializate ale m. în ansamblu, m. comportă două procese opuse și complementare: de asimilație (anabolism) și de dezasimilație (catabolism). Actele și eforturile psihice se datoresc catabolismului, întrucît presupun consum de substanțe și energii. Asimilația informațională sau psihică are alte mecanisme decît asimilația anabolică. S-a încercat totuși să se formuleze. o tipologie după predominarea anabolismului sau catabolismului (H. Wallon). în genere, dinamica in. se exprimă în dinamica trebuințelor primare și a tensiunilor. După Freud, aparatul psihic încearcă mereu să se conformeze unui principiu al constanței, deci să asigure un balans al tensiunilor în sensul homeostaziei. De aici și semnalaerea acută a acumulărilor de tensiuni (îu momentele de dezechilibrare) ca și tendința de descărcare sau eliberare a lor.

METAPSIHIC, fenomen psihic neobișnuit sau care nu a dobîndit încă o explicație știin-

ilfică. Printre fenomenele ni. Ńint
ac< l>a de iele/nitie (Liiiniilitaiv
<"vtra.senzorială a ghidărilor ia
distanța), p'ecoi/nitie (presimțire
și prezicere neelaborată rațio-
nal), telekinezie (acțiune meca-
nică la distanță fără instrumente
materiale) etc.

METAPSIHOLOGIE v. PA'RA-
PSIHOLOGIE.

METATEORIE, elaborare teo-
relică asupra uneia sau mai
multor teorii, altfel spus o teorie
și teoriilor. Se referă îndeosebi
la aparatul conceptual al știin-
țelor sau al unei științe și servește
pentru elaborarea sistemelor for-
malizate și pentru integrările niul-
tiisciplinarc.

METEMPSIHOZĂ (gr. *me-
tampsychosis* — deplasarea su-
fletelor), interpretare mistică des-
pre mutația sufletelor (concepute
ca autonome) de la un organism
la altul, putînd trece de la plante
la animale și la oameni etc. în-
truparea sufletului după moartea
individuală, ar fi supusă unei lo-
gici a purificării avînd un curs
progresiv după comportarea in-
dividului.

METODA CONSTRUCTIVĂ,
modalitate de testare a intelligen-
ței generale și a structurilor de
personalitate, care apelează la
tehnică cum ar fi: construcția
figurilor pe bază de modele,
asamblarea de obiecte, desenul
liber sau după o temă dată etc.

METODA ECONOMIEI, me-
todă teoretică a studiului deter-
minării și evaluării retenției me-
monice și a uitării progresive.
Se determină numărul de repe-

țiții necesar iniei repp'dureri ra-
rei, le într-un timp deii.Titun u
ue achiziția inițială în rapoi:
eu numărul de repetiții nec<.,
acestei achiziții. Se obține .-:
fel valoarea relativă a economi
repetițiilor în reacchiție.

METODA SOCRATICĂ, p,
ceuiiră inductivă, dialectică, >
desfășurare a unui dialog, u.
lizată de filosoful grec Socr.r
ca o replică la metoda exp. • /
tivă de instruire și la metoda (U...
matică de cunoaștere. I oi i
primară a euristicii. Printr-o
rie de întrebări și răspunsuri • !!
rijate de conducătorul unei <i-
cutii se urmărește clarificai • •
unor lucruri ignorate sau nega *
de interlocutor. Constituie leu
damentul metodei interogativ
sau tehnicii de învățămînt pii:
întrebări și răspunsuri din cadr:
didacticii moderne. Relativ P
cent, s-a demonstrat însă c,
această metodă nu asigură to-
tuși atingerea unui înalt nivel ile
intercomunicare în procesul iu-
structiv-educativ, deținînd sem-
nificația unui pseudodialog, a
unui învățămînt expozitiv ca-
muflat. Astfel, gîndirea inven-
tivă, critică și participarea ele-
vilor se mențin auxiliare, pr-
fesorii monopolizînd în con:
nuare inițiativa și responsabili-
tatea, abuzînd de întrebări di-
rective care cer neapărat răspun-
suri acceptabile și ignorînd îi
mare măsură întrebările nonm-
rective sau stimulatorii (cart; în-
deamnă elevul la căutarea răs-
punsului, la exprimarea mai cl.nă
și mai rimplă), instituind o co-

intinicare unilaterală sau reali-
zînd o distribuție inegală a schim-
bului de informații între profesor
și masa de elevi (unii pîrînd a
fi uitați). Kste necesar ca m.s.
să fie cît mai apropiată de prin-
cipiile moderne ale euristicii.

METODA (gr. *vwindns* — ur-
mărire, cale, itinerar), originar
— cercetare, apoi cale și sistem
de proceduri prin care se ajunge
la un rezultat, fie că m. este an-
ticipată, fie că se constată re-
troactiv. M. este o structură de
ordine, un program după care
se reglează acțiunile practice și
intellectuale în vederea atingerii
unui scop. „Idea de metodă,
scrie A. Lalancl, este întotdea-
una aceea a unei direcții defini-
bile și urmată cu regularitate
într-o operație." M. este de aceea
structurată ca un invariant strate-
gic ce-și subordonează varia-
bile tactice. Orice m. are un ca-
racter instrumental, este o moda-
litate de intervenție, de infor-
mare, interpretare, acționare.
Aceasta nu înseamnă însă că m.
este exterioară domeniului real
cărui se aplică. Dimpotrivă, m.
rezultă din cunoașterea prela-
bilă a domeniului și se formulează
prin conversiunea relațiilor celor
mai generale și specifice dome-
niului în modalități instrumen-
tale și normative. De aici și co-
respondența dintre denumirea le-
gităților sau legilor și cea a me-
todii: dialectica este atît cea
mai generală lege a dezvoltării
cît și m. uilvr.-ală a investiga-
ției și intercift;irii; iu studiul
Creierului, reflexul apare atît ca

fenomen fundamental cît și ca m.
fundamentală, în studiul con-
duitei, acțiunea apare atît ca fe-
nomen reprezentativ cît și ca
m. centrală etc. Totuși ni. nu
se reduce la reproducere și con-
slalări decît rareori. Mai ales m.
experimentală, recurge la com-
binare de relații, la tehnici îm-
prumutate din alte domenii, la
modele ipotetice, ajungînd ast-
fel (ca în tehnică) la construcții
și inovații de obiecte și de inter-
relații funcționale, deci la creație.

METODELE PSIHOLOGIEI
dețin un loc important și au rol
decisiv în realizarea științifică și
în asigurarea eficienței practice,
tot așa sau chiar mai mult decît
în alte științe. Constituerea psi-
hologiei ca știință este legată de
critica și trecerea pe plan se-
cundar a introspecției, și de adap-
tarea metode! orfbieciive propriei
științelor naturii, îndeosebi a ex-
perimentului. M. Bejat afirmă că
psihologiei se naște ca știință ex-
perimentală. Caracterul obiectiv
și mijlocit al cercetării psiholo-
gice se corelează cu adoptarea
unei concepții materialiste și ști-
ințifice asupra psihicului și con-
duitei umane. între biologie, neu-
rofiziologie, medicină, sociologie,
etnologie, antropologie, pedago-
gie, pe de o parte și psihologie pe
de alta, a avut loc, în ultimul
secol, un permanent și reciproc
schimb de metode. În același
timp s-a consolidat sistemul de
metode al disciplinelor mixte cum
sînt psiholiziologia, psihoncuro-
îo;ia, p.ihofiidea, psiholingvis-
tica, psihopedagogia, psihosocio-

logia, psihocibernetica ș.a. Astfel repertoriul metodelor (Ic caro uzeează psihologia a sporit considerabil. Cit privește specificul metodelor psihologice, în sensul restrâns al cuvântului, acestea se caracterizează prin: 1) adoptarea faptelor de comportament ca indicatori ai stărilor și relațiilor interne, subiective; 2) considerarea naturii stimulilor, deci evaluarea lor ca obiecte ale reflectării; 3) confruntarea datelor „subiective” cu cele obiective; 4) abordarea precumpănitor genetică a investigațiilor și subordonarea laturii funcționale celei genetice; 5) abordarea precumpănitor sistemic — personologică a faptelor elementare și considerarea interacțiunilor dintre persoană și ambianță, dintre mental și comportamental, dintre cognitiv și afectiv etc.; 6) orientarea formativă și constructivă a cercetărilor psihologice în sensul educațional, terapeutic, de optimizare a activității productive și relațiilor interumane etc; 7) orientarea spre latura calitativă a fenomenelor și utilizarea măsurilor cantitative în scopul degajării caracteristicilor calitative. Considerând caracterul hipercomplex al faptelor psihocomportamentale, în cercetarea psihologică, mai mult decât în sectorul fizicochimic și biologic, se instituie o strânsă interdependență între metodele de investigație și metodele de interpretare ce se corelează cu metodologia teoretică. Cu titlu de mijloace, ale metodologiei interpretative, intervin metodele statistice

și cele pe care le oferă psihologia matematică și logică. Acestea printru care menționăm calculul corelațiilor, analiza factorială, analiza variațională, calculul informațional și probabilistic ș.a. au devenit indispensabile în i., și cercetarea psihologică moderna. < > nouă și deosebit de fecundă perspectivă deschide metodele psihologiei cibernetice. În psihologie.. pe lângă metodele de cercetare intensivă și extensivă, un rol deosebit revine metodelor de prognoză și diagnoză (v. *psHiodUi^nn. za, v. tesle*) și de asemenea, metodelor aplicative (psihoterapeutice, educaționale, psihogonomice, organizaționale ș.a.). (a și în alte științe, în psihologie. fundamentale sînt metoda *observației* și experimentul. în afara experimentului de laborator, ce cunoaște o excepțională dezvoltare în legătură cu progresele tehnicilor (mai ales electrofiziologice), psihologia utilizează formula de elaborare proprie, a experimentului natural. Apropiată de aceasta, și de o mare fecunditate în psihologia medicală și în psihologia genetică și apoi și în cea socială, este metoda clinică. Adăugăm și metoda analizei de caz. În studiul genezei trăsăturilor de personalitate se folosește de mult timp anamneza (v.) sau biografia psihologică. Odată cu expansiunea psihologiei sociale o largă răspîndire au dobîndit: ancheta, chestionarul, interviul, analiza de conținut, metoda grafelor ș.a. În psihologia muncii industriale se folosește anal/a operațională, fil-

marea, fotografia ei /i/. i de muncă ș.a. O metoda ilisii. i ;, i mereu fecundă este metoda analizei produselor activității creatoare. În diagnoză și cercetare este necesar ca să se aleagă metoda adecvată și fidelă, să se utilizeze mai multe metode care să se controleze și completeze reciproc și la nevoie să se inoveze metode noi sau să se adapteze cele cunoscute, condițiilor concrete. Psihologia este știința cu cele mai numeroase, diversificate și plastice metode de cercetare, diagnoză și aplicare.

METODICĂ, sistem de prescripții și de procedee, tehnici, mijloace de orice fel, prin care este concretizată (adecvată unui domeniu sau unor scopuri) aplicarea unei metode sau unui grup de metode. În psihologie, prin ni. se înțelege modul concret de lucru (considerat într-o ordine și dat pînă în detalii) în cercetare, diagnoză, învățare, psihoterapie, raționalizare a muncii etc. În pedagogie **iti.** denumește disciplinele didactice speciale privind condițiile, metodele și procedeele adecvate predării și învățării unei materii de învățămînt (scris-citire, aritmetică, istoric etc). După Șt. Birsănescu m. „stabilește locul materiei respective în cadrul planului de învățămînt, scopul și sarcinile ei instructiv-educative, programarea conținutului, formele și mijloacele de predare (privind pe profesor) și cele de învățare (privind pe elev), raportul dintre elev și materia de învățămînt”. Aici ar trebui adăugat și rapor-

mul dintre | >r și elevi ea dimensiune importantă a realizării unt. În elaborarea lor tn. sînt ("pendente de teoria generală a < dacticii, de teoriile psihologice ale învățării, de specificul cognitiv (logica obiectului de învățămînt), de experiența școlară. Punctul de convergență al m. este cel al mijloacelor și metodelor, de unde și noua denumire de tehnologie didactică. Totuși m. este subordonată scopului pedagogic, de unde și eforturile de antrenare a celor mai avansate date științifice (psihologie, logică, matematică, cibernetică) în vederea modernizării m. în acest sens, v. PROGRAMARE, ALGORITMI/.ARE, EURISTICA, ANȚICI PARE OPERAȚIONALĂ.

METODOLOGIE, cu înțeles de știință despre metode, denumește în principal teoria științifică a metodelor de cercetare și mai ales de interpretare, ansamblul principiilor după care o disciplină se călăuzește și construiește, concepția privind mijloacele dezvoltării unui domeniu de cunoaștere sau (și) acțiune. Sub acest raport: fiecare din curente sau școlile psihologiei prezintă și o m. ce apare ca latură sau chiar ca punct de pornire al doctrinei. Astfel psihologia comprehensivă are ca m. comprehensiunea sau intuiția, behaviorismul își centrează m. pe raportul S-R, psihanaliza deservește concommitent și teoria generală și ni., ca și psihologia reflexologică, psihologia clinică, psihologia ciber-

netică etc. într-un -ins mai n_l->
ti ins, jiiin ni. se ilfi'inruo a;i-
amblul metode!'>r de care dj.^pune o
disciplină, în chip abuziv ter-
leml este folosit și cu înțeles
strict tehnic ca metodică sau ca
propedeutică, după cum spune
li. Iolzner, ca un plural ne-
lornial al metodei. T. l'arsons
solicită însă o revenire la sensul
de bază când arată că m. nu se
referă „în primul rînd la metodele
de investigație experimentală cum
ar fi statistica, ancheta etc. IC
preferabil să le numim pe ace-
stea tehnici de cercetare. M. este
considerarea fundamentelor gene-
rale ale validității procedurilor
științifice și sistemelor lor. Ca
atare, ea nu este nici o disciplină
strict științifică, nici una strict
filosofică”.

MJASTENIE, afecțiune ce se
manifestă priutr-o continuă și
intolerabilă oboseală a muscu-
laturii striate, avînd tendința
de blocaj asupra funcțiilor res-
piratorii și deglutiției.

MICROCLIMAT, ansamblul fac-
torilor legați de mediu, de am-
bianță, de condițiile generale în
care se desfășoară munca, și
care exercită o influență directă
asupra muncitorului. În funcție
de natura lor, acești factori pot
li grupați în: a) factori de am-
bianță fizică (iluminatul, tempe-
ratura, zgomotul, aerisirea, umi-
ditatea, culoarea industrială etc);
b) factori de ambianța psihoso-
cială (bună dispoziție-indispozi-
ție, colaborare-noncolaborare, in-
teresul-dezinteresul, disciplina-in-
disciplina, relații interpersonale

și grupale, variație-, pl'i'ti;e>;;l
r'oiiaidi-rația-flesconsiili-rați.ti , , ,
regimul de lucru și repausul, i , , , .
influențează gradul de oiiiK.-.ii,
prin eșalonarea pauzelor, dui.n ,
timpului de odihnă, relaxai... ,
si distrația.

MICROSOCIOLOGIE, după Cin-
vitch, marea ramură a sociolo-
giei care se ocupă de grup. i
mici și de relațiile iuterpers. • •
nale. Este o modalitate de socj-
logie concretă și în același tim-
de psihologie socială. Acest nuni.
a fost adoptat și de J. Moreno
care fundează primul sistem de nu

MIELINIZARE, proces de for-
mare în jurul fibrelor nervoase a
unor teci protectoare și izola-
toare de mielină (substanță albă).
Pe parcursul fibrelor teaca <'
mielină este întreruptă de așa-
numita strangulație — Ranvier,
ea însăși fiind acoperită de o al' a
teacă nemielinică a lui Schwana.
Face parte din maturaj și si
încheie în adolescență. M. ar-
consecințe psihice legate de îm-
plinirea capacității funcționale a
sistemului nervos. Prin m. trans-
miterea impulsurilor nervoase
este mult facilitată și amplificată.
Influxurile nu se mai propagă
din aproape în aproape ci în salturi
de la o strangulație Ranvier la a lla.
Totuși, odată cu m. încetează și
evoluția structurală a sistemului
nervos, ceea ce face imposibil"
sau extrem de grea elaborări!
unor sisteme funcționale așa d,
complicate cum sînt limbajul
memoria de durată, reglajul vo-
luntar. Copiii-lup regăsiți dnpa
vîrsta de 12 — 14 ani nu au mai

putut fi umanizați, probabil din
cauza faptului că elaborarea lim-
bajului și gândirii necesită utili-
zarea perioadei copilăriei cînd,
m. nefiind încheiată, sistemul
nervos este maximal plastic.

MIGRAȚIE, schimbarea habi-
tatului, la distanțe mai mici
sau mai mari, fie periodic (sezo-
nier, sub influența climatului și
în căutarea hranei, fie m. în vē-
derea unor condiții mai bune
de viață). M. este studiată la
păsări, pești și mamifere etc. La
oameni este cunoscută din cele
mai departate timpuri sub de-
numirea de m. popoarelor, cau-
zele inițiale ale ni. au fost co-
mune: climat, căutarea unor locuri
mai bune pentru hrană, fuga

• de inamici (uneori forțarea m.
• de către aceștia). M. este preg-
• nant influențată de factorii so-
• ciali și economici. Un fenomen
: foarte accentuat în ultimele de-
• cenii îl constituie m. de la sat
" la oraș. M. are un aspect demo-
: grafic, dar este studiată și de
de alte științe ca economia, antropo-
'logia, sociologia etc. și prin efec-
tele ei formează și un obiect de
' studiu psihologic, atît al compor-
tamentelor colective cît și indi-
-viduale.

MIGRENĂ, durere de cap pu-
'ternică și repetată, de obicei
'de o parte a capului, și acompa-
'niată frecvent de grețuri, vărsă-
'turi, pete în fața ochilor, diaree
sau constipație. Durerea de cap
'este una din cele mai vechi de-
zordine înregistrate și probabil
<œl mai răspîndit simptom me-

dical. După Worff, nouă din
zece cazuri sînt determinate psi-
hologic. Se crede că m. afectează
7 — 8 procente din populație și
predomină în special la femei și
citarini. // clasificată ca o dezor-
dine psihofiziologică sau psiho-
somatică de tip cardiovascular.
Predispozițiile ereditare se con-
sideră că joacă un anumit rol
în 50 — 80% din cazuri, dar cauza
precipitantă este de obicei stressul
psihic, deși unele atacuri pot fi
grăbite de oboseală, foame, ni-
vel hormonal anormal, insolajo
sau, după unele cercetări recente,
consumarea unor alimente bog-
gate în tiamină, ca brînză, cio-
colata sau citrice vechi. Stressul
acționează asupra sistemului ner-
vos vegetativ, producînd dilata-
rea arterelor craniene sensibile
la durere. Deși durerea este, de
regulă, localizată într-o parte a
capului, uneori este bilaterală sau
trece dintr-o parte într-alta.
Această stare durează rar mai
mult de cîteva ore, și durerea
poate avea diferite forme: di-
fuză, ciocănit, vibrație, presiune
sau menhină. Profilul persoanelor
afectate de migrenă e bine
definit (Worff, 1937, 1948). Sînt,
în general persoane ambițioase,
tînd spre perfecțiune, sînt înalt
competitive, tinzînd să fie exa-
gerat de critice în raport cu alții,
dar incapabile de autocritică. Se
adaugă tulburări sexuale, în spe-
cial frigiditate și abstenență. Cînd
sînt învinși, dezamăgiți sau fru-
strați, „țin totul înăuntru" (intro-
versiune) și pot păstra resentii-

mente pentru lun«i perioar lo timp. Aceste trăiri reprimare crează tensiuni emoționale care activează sistemul nervos simpatic și trimite vibrații sanguine în arterele craniene. Atenuări temporale pot fi obținute prin utilizarea sedativelor, dar o m. persistentă necesită de obicei o psihoterapie intensivă.

MILITANT, persoană care acțiunează, luptă tenace pentru un scop, un principiu, o cauză cu valoare socială, politic, cultural, opunându-se *contemplativului, pasivității*. O acțiune militantă implică schimbarea stării de spirit a unei colectivități, orientarea și activarea maselor.

MIMETISM, capacitatea animalelor de a-și schimba dimensiunile, culoarea, forma, în virtutea agenților mediului înconjurător, pentru a se apăra prin camuflare. Asemănare între animalele și obiectele mediului lor fizic și biologic. Prin extensie, în relațiile interumane, m. exprimă imitația sub oricare din formele ei. în sens restrâns și peiorativ, m. este imitarea formală a comportamentului cuiva, adaptarea la circumstanțe în vederea obținerii unor avantaje materiale sau morale, în această accepție, termenul identificându-se cu *cameleonismul*.

MIMICĂ (etimologic, arta de a imita, aptitudinea de a imita), în psihologie, ceea ce se exprimă prin modificări în musculatura facială, în priviri, joc fizionomie, mișcări ale buzelor etc. Ca adjectiv se folosește în expresii ca „alfabet mimat“; substantiv, m. *expresivă*.

Există o m. *spontanii*, moi ale; și la adulți cmd se aild iiii stârni unor emoții puternice. Există și m. *convențională* determinată în medii sociale (zîmbetul, mini gravă, întristată, datul din cap în semn de salut, de afirmare sau negare). Pe lângă m. de natura socială, există m. *originale*, tipice unei singure persoane. M. este un mijloc auxiliar de conuicativ. Piderit, G. Dumas, la noi Gh. Xeașu au studiat m. relevînd extraordinara plasticitate a faiesului uman și posibilitățile incalculabili de compunere din variate poziții și nuanțe ale elementelor (ochi, buze, nări, sprîncene, frunte, obraji, bărbie, rotire și poziție a capului etc.) unor expresii m. cu anume semnificații. M. alcătuiește un cod complex și în replică se ridică o serie de probleme în legătură cu descifrarea ni. de către alții. Nu toate expresiile sînt la fel de inteligibile. Există o specializare a m. în raport cu culturile. Uneori aceleași gesturi fiziognomice au în diverse colectivități semnificații deosebite.

MINCIUNĂ, act psihosocial cu rezonanță plurivocă: ontică, gnozică, axiologică, sociologică, psihică, psihosocială etc. M. este o simplă opțiune nonconformistă între realitate și ficțiune, nu este orice a doua posibilitate a limbii veșnic prezentă, ca eventualitate, în actul afirmării oricărui adevăr, ci „abaterea deliberată, conștientă de la sistemul de corespondențe social admise între realitate și anumite forme de exprimare“

(Sutter). Deci nu este „un produs al instinctului“ (Allendy), printre **condițiile** tn. figurînd: existența materialului imaginar, a limbajului care-l exprimă și a unui *eu* capabil de alegee între corespondență și anti- sau non-corespondență. Pe plan ontic m. poate fi iluzorie, reală sau necesară, l'e plan gnozic relația minciună-adevăr este deosebit de fecundă în domeniul noilor ipoteze ale științei cînfruntăvechile „adevăruri“, aproape depășite la momentul respectiv. Pe plan axiologic valorizarea se face fie în raport cu criteriul progresului istoric, fie cu normele morale sau estetice condensate de opinia publică respectiv gustul public dominant al epocii. Pe plan sociologic pune problema pasionantă a stabilirii și măsurării gradului de comunicare reală între constituenții sociali, individuali sau de microgrup. Pe plan psihic, m. este un act de comportament deosebit de complex ce trebuie evidențiat, elucidat și apreciat în contextul tuturor factorilor de personalitate și în funcție de vîrsta psihică și de starea de normalitate sau anormalitate psihică generală sau secundară. Copilul mic, pînă la 6—7 ani, este un pseudomincinos care trăiește într-o lume mică proprie (combinații sui generis de real și imaginar), ce-i apare alterată doar adultului, care nu pătrunde sensurile metafizice și simbolice ale limbajului copilului. Pentru educator singura grijă este ca jocul acesta să nu se transforme în obișnuință și îndeosebi să nu aducă avantaje copi-

lului. Pentru copilul mai mare și pentru adolescent obiceiul de a minți r-be un simptom care poate indica fie o suferință afectivă, fie refuzul de a se integra în realitate, fie o anumită disarmonie în dezvoltarea personalității sale, ce poate fi generator de tulburări mai grave în viitor. M. la această vîr-
Jă trebuie considerată ca un „rebut“ în relațiile copil-medri (Lafou). Motivările sînt variate: pentru a evita o pedeapsă, pentru a-și crea un avantaj, din plăcere, pentru a ajunge în centrul atenției adulților etc. Profilaxia acestor m. pentru a fi atît cuprinzătoare și încununată de succes trebuie să se desfășoare într-un climat de încredere reciprocă, fără suspiciuni sistematice și fără ocolirea dezvăluirii vreunui adevăr, chiar atunci cînd el implică distrugerea unor false mituri ale adolescentului. Educatorul nu trebuie să uite nici o clipă adevărul: „copilul care minte este fie nesatisfăcut de realitatea înconjurătoare, fie nemulțumit de sine însuși“ (Allendy). M. la adultul normal este un fenomen cu frecvență și pondere variabile, dependente de sistemul relațiilor interpersonale și de trăsăturile de personalitate din care rolul preponderant revine caracterului. Ea include o gamă extrem de largă de forme de manifestare de la cele benigne (m. convențională, scuzabilă) pînă la cele maligne, cum ar fi fraudă, trădarea etc. Depistarea lor este mai anevoioasă dată fiind experiența de viață anterioară de care beneficiază aciuitul și care-l ajută

să mascheze totul sub aparențe înșelătoare. După depistare este vorba de o operă de reeducare în care societatea acționează cu mijloace morale și juridice. Și aici esențialul este să înțelegi de ce adultul a mințit și să înlături condițiile care i-au înlesnit în. M. *patologică* apare la subiecți dezechilibrați mental, fiind datorită tulburărilor primitive ale personalității, fie unei situații nevrotice. Căle din prima categorie, care au scopuri utilitare, sînt stereotipe, lipsite de imaginație și ușor depistabile, ni. oligofrenilor se apropie de pseudominciună. M. *nevrotică* arc în schimb un caracter insolent, incredibil, inutil, gratuit și deci în aparență este inexplicabilă. Ea este însoțită, de regulă, de alte tulburări de comportament (agresivitate, furturi, tulburări de somn, enurexie etc.)

MINI-MAX, expresie folosită în teoria jocurilor și apoi în teoria deciziei și care denumește o strategie, formulată în termeni complementari, menită să ducă la optimizarea deciziilor și implicit a comportamentului. M. semnifică obținerea valorii maxime, a câștigului minim posibil, spre deosebire de strategia maximă care semnifică maximalizarea câștigului minim posibil.

MINIMUM COGNOSCIBILE, pragul minim începînd de la care obiectul este clar perceput conform configurației sale și este identifiat.

MINIMUM INSEPARABILE, «tradatie unghiulară minimă sub

care se mai manifestă efectul unui imagini similare pe fimbleretine, dînd naștere unui efect de relief.

MINIMUM SEPARABILE, pi., unghiular spațial începînd de I, care devine posibilă discriminării vizuală a obiectelor; prag absolut al vederii obiectuale, care întru antrenează și claritatea, S-disting uencie contururi dar în m. oscilant și nesigur.

MINIMUM VIZIBILE, unghiul minim sub care trebuie privit HI punct față de o linie, pentru a-l vedea, pentru a percepe contractul față de fond, în vederea obiectelor. Este pragul minim la care obiectul își semnalează prezența fără a putea fi diferențiat. Pi ci ordinea pragurilor percepției vizuale este de m~ vizibile, m. separabile, m. cognoscibile.

MINTE, sistemul stărilor, organizărilor și proceselor neuropsihice definind sfera subiectivă de existență și acțiune și dispunînd de o relativă autonomie în raport cu situațiile obiective actuale. Deși implică discriminări perceptive, imagini consecutive și reglări ale comportamentului, m. semnifică în deosebi modalitățile psihice secundare de asociere a ideilor, evocări, raționament, construcții: abstracte sau imaginative. La acest nivel planul subiectiv și mental se extinde dobîndînd și bilitate și activism pregnant. I'zual termenul este utilizat în legătură cu funcțiile de orientare, planificare și evaluare. După ("

Allport, „caracteristica cea mai importantă a minții o constituie

localizarea, caitat-'a organică, a -țiunea reciprocă a p<inik.t • i conștiința de sine", d. II. Mead preferă să renunțe la localizarea într-ună a m. și să o trateze interacționist, pentru că m. „mai mult se manifestă decît există", pentru că punctul ei de emergență este atunci cînd organismul este capabil să manifeste semnificații pentru alții și pentru sine însuși... mintea este esențialmente un fenomen social..." M. este o conduită lăuntrică în sensul restrictiv, fără a implica elemente de comportament extern. Behavioralismul califică reducerea studiului psihologic la fenomene psihice interne ca mentalism (V. CIMP PSIHIC).

MIOPIE (gr. *niyops, mvein* — a închide; *ops* — ochi), tulburare a vederii, denumită în limbajul curent vedere scurtă, caracterizată prin imposibilitatea de a vedea obiectele aflate la oarecare distanță. Este cauzată de creșterea capacității de refracție a cristalinului sau alungirii globului ocular, care determină focalizarea razelor paralele, într-un punct aflat înaintea retinei, astfel încît imaginea apare neclară, estompată. M. se corectează cu ajutorul lentilelor divergente.

MISONEISM, (gr. *raiseo* - a urî, *neos* — nou), atitudine ostilă față de orice este nou și implică schimbări. Caracteristică pentru mentalitățile primitive conservatoare sau reacționare.

MISTICISM, viziune religioasă centrată pe taină, obscuritate și avînd ca principiu credința în

ibilitatea comunicării directe a omului cu înțelesul superior al. < aracteristică pentru M. este deprecieria observației și rațiunii și afirmarea supremației sentimentului și intuițiilor iraționale. Realitatea sensibilă este respinsă în profitul alteia prezumtive și inaccesibile simțurilor. Termenul de obscurantism califică m. sub raportul nesocotirii cunoașterii raționale și verificate și a preferinței pentru ocult. Deseori misticii confundă realul cu imaginarul; ei sînt așa de atașați de imaginar încît se consideră iluminați. Tocmai de aceea polarizarea mistică devine opusă culturii și condiției umane contemporane. Expansiunea masivă a culturii laice presupune, cu necesitate, demistificare și reală umanizare.

MISCARE, modul de existență al materiei, ansamblul deplasărilor interacțiunilor, transformărilor ce se produc pretutindeni, în tot ce există și în diferite forme, la diverse nivele începînd dinăuntrul atomului și pînă la sfera conștiinței umane. M. este absolută pe cînd repausul este relativ pentru că nu poate fi constatat decît în raport cu anumite sisteme de referință. M. este caracterizată cantitativ și calitativ, sub acest raport distingîndu-se diferite forme de m. a materiei (după Engels: mecanică, fizică, chimică, biologică, psihosocială). De acestea se adaugă și m. cibernetică. Științele se centrează pe o formă a m., dar progresul lor duce la precizarea și completarea tabloului formelor de m. ale materiei. Formele supe-

rioare de III. izvorj>c din iele ijif'-rioaiie (genetic oi imicțional) il.ir nu bhil reductibili', la acc'>let precum psihicul nu o reductibil ia fiziologic iar sudaiul nu (-ti' reductibil la psihic. Totuși, ontologic și ceea ce este psihic, subiectiv poate fi consiliera! o formă extrem de complexă și rafinai ă, subtilă de ni. Aici însă trebuie adăugată și dimensiunea informațiilor, semnificațiilor, valorilor. İsiels Bohr socotea că este o apropiere între fenomenele atomonucleare și cele psihice. Psihologia pornește de la m. musculară din care se alcătuiesc operațiile și acțiunile și urmărește corelativ procesele mintale, de factură și semnificație superioară, ca și relațiile psihosociale. Deci psihologia investighează din propria perspectivă un evantai larg de m. discrete sau desfășurate.

MIT, fabulație despre acțiunea unor forțe supranaturale, prin care se prezintă originea unor clemente ale lumii obiective sau ale vieții omenești. Deși se prezintă ca o construcție fantasmagorică lipsită de validitate cognitivă și asociată cu utopia, m. este proclamat prin credință ca fiind adevărat și se bucură de autoritate pentru a impune aderenților săi norme de conduită. Wallon explică m. ca o extrapolare fantastică a acțiunilor umane. Este un fenomen de reflectare la nivelul imaginilor slab controlate sub raportul rațional. Explicarea este înlocuită cu descrierea și narațiunea despre origini, apariți, imi-

facole etc. în condițiile exir-firnjf soi Kilo te pot Kk'nUJica bur-elf construcțiilor mitologice. Li\\ Strauss descoperă, prin metod,! structuralistă, teme generale ale m. și consideră că în gene/a],,; determinantă este opoziția dinii' natural și artificial, iar după M Eliade, explicarea. nai uivJulii; prin cultural. Psihanaliștii, pornind de la Freud, văd în figurile mitice proiectarea unor complexe ancestrale. M. Eliade atrage atenția asupra funcțiilor sociale al' ni. viu dotat cu sacralitate și relevă pluralitatea semnificațiilor acestora. Frazer a periodizat istoria culturii în trei etape: magico-mitologică, religioasă și științifică (începând de la Renaștere), implicând o progresivă demitizare. În istoria culturală a popoarelor se descoperă și m. lipsite de conținut mistic și care apar ca legende cu o anume semnificație istorică și psihologică, ca arhetipuri ce permit descifrarea trăsăturilor caracterului național. Astfel sînt, la noi, m. *Mioriței* și m. *Meșterului Manole*. Astfel de m. implică, după Gh. Achiței,,„povestirea deformată din perspectiva aspirațiilor, ideilor și preocupărilor diferitelor generații, a unor întâmplări necontrolabile, petrecute eindva în trecutul îndepărtat", însăși opera de artă ar presupune o doză de mitizare. iar căderea ei în. desuetudine ar corespunde demiti'ării, întrucii. nu mai răspunde aspirațiilor publicului, în sens contemporan un m. este im fapt psihosocial (*b*-apreciere exagerată, de absoluti-

zare pînă la implicarea unei „unde de miracol" a posibilităților unui personaj (artist, sportiv, medic) a unei tehnici (cum este cea a computerilor), ti unei terapii sau medicații etc. Sînt așa-zise m. normale și care in zilele noastre sînt destul de trecătoare. Sînt și in. aberante, cu totul nocive, cum sînt cele privind proprietățile „miraculoase" ale drogurilor ș.a.

MITOMANIE (gr. *mytilios* - mit, *mania* - manie), "tendință patologică de a minți. M. se manifestă prin denaturarea adevărului sau prin născocirea unor întâmplări extraordinare de către un subiect, cu scopul de a atrage atenția celor din jur asupra sa. De regulă m. nu urmărește scopuri utilitare ci își are scopul în însuși faptul minciunii. De obicei, mitomanul este eroul propriilor sale povestiri imaginare și este deosebit de satisfăcut cînd anturajul îi dă crezare, îl consideră inteligent, onest, altruist, cunoscător profund al vieții. Mitomanul este conștient de absurditatea ticluirilor sale, dar întrucît capacitățile sale fizice sau psihice nu îi dau posibilitatea unei afirmări reale, recurge la minciună, găsindu-și astfel o satisfacție afectivă. Alterarea adevărului din m. poate avea urmări negative, ducînd în unele cazuri la neînțelegeri, certuri, la înveninarea relațiilor dintr-un colectiv, dintre soți sau prieteni. Ca simptom patologic și ca fapt nedeliberat, m. se întîlnește în isterie și în psihopatii. Există și o formă convențională, întîlnită la vînători și pescari, care în relaiurilu

lor, „adevărate" exagerează întâmplările lor cinegetice, cu scopul de a întreprinde o bună dispoziție.

MIXOEDEM, nedezvoltare, atrofiere a glandei tiroide—congenitală sau provocată de o boală infecțioasă și avînd uneori, drept consecință, debilitatea mintală.

MIZANTROPIE, atitudine generalizată de dispreț și ostilitate față de om. Uneori are un caracter relativ, echivalmdu-se cu neîncrederea în oameni și convingerea că elementele negative din structura umană pînă la urmă devin predominante. În istoria culturii orientarea mizantropică a avut variante înțelesuri, inclusiv acela de poziție realist-critică față de om.

MIZERIE PSIHOLICĂ, după Janet (care a introdus această expresie) „este o slăbiciune morală particulară constînd în nepuțința subiectului de a reuni, de a condensa fenomenele sale psihice și de a le asimila".

MNEMOTEHNICĂ, ansamblu de procedee la care se recurge în scopul memorării unor date dispartate dificile. De regulă, se recurge la m. pentru a conferi pe cale artificială un sens materialelor de memorat, pentru a le integra în sisteme ordonate. De pildă, într-un număr de telefon se încercă descoperirea unei reguli de construcție a lui sau> a unui raport cu alte cifre semnificative pentru subiect. Tot așa, diverse denumiri de obiecte pot fi inserate înilr-o povestire. M.nu este decisivă pentru dezvoltate memoria

și îndeplinește, în raport cu aceasta, doar funcții auxiliare.

MNEZIC (gr. *mnemozis*, de la numele unei zeițe, — cu înțeles de aducere aminte, memorie), ceea ce ține de memorie, face parte din aceasta. Nu este corect să se folosească în loc de m. termenul de mneștic, pentru că acesta, sugerează un alt înțeles.

MOARTE, stare a organismului după ce viața a încetat, fie în organele vitale (ni. *clinică*), fie în toate celulele. Astfel, m. clinică este mai curînd un moment, în timp ce m. *biologică* este un proces care durează zile. Pe de altă parte, într-un organism piurice-lular există, continuu o reînnoire a materiei vii care include m. unor celule și nașterea altora (în fiecare zi, creierul unui om adult pierde zeci de mii de molecule). *M. naturală* este m. „de bătrînețe”, în timp ce tn. obișnuită survine, la om, prin boli și accidente. *M. clinică* trebuie deosebită de m. *aparentă*, stare potențial sau spontan reversibilă avînd, la prima vedere, aspectul unui deces. Progresele medicinei au făcut ca unele m. clinice autentice să fie învinse (reanimări), dar o m. clinică dîrînd mai mult de cîteva minute duce la leziuni cerebrale ireversibile; în consecință, semnele patologice ale m. sînt căutate în electroencefalogramă. Teama de m. a fost legată de un instinct de conservare, dar teama umană do m. este un fenomen mult mai complex. Unii autori au vorbit despre un instinct al tn. la b. ltruii, tradus prin dorința de a muri

(Mecnikov). Omul pare a fi singura ființă care are conștiință, inevitabilității tn. sale — izvor de dramă și de aspirații la nemurire Cercetările psihologice au arătat, de altă parte, că, exceptînd m. prin tortură, tetanos sau intoxicație cu strigănină, momentul m. clinice însuși implică suferințe.

MOBILITATE, mărime fizică, a deplasărilor și vitezei lor; în genere, caracteristică a mișcării. În neurofiziologie, ca/acteristu. l proceselor nervoase implicînd viteza lor de desfășurare și gradientele de transformare pe care Ir implică. în tipologia activității nervoase superioare — o însușire fundamentală a proceselor nervoase, testată prin vitezele de reacție, prin indicatorii vitezelor iradierii și concentrării, a inducțiilor reciproce, a formării și stingerii reflexelor și îndeosebi, a construirii și transformării stereotipurilor. *M. psihică* are sensuri mai complexe și variate, echivalîndu-se fie cu adaptabilitatea situații noi, fie cu plasticitatea *M. socială* desemnează posibilitățile de modificare sau schimbare a statutelor într-un sistem social.

MOBILITATE SOCIALĂ, termenul aparține sociologiei și ilustrează „mișcările” persoanelor de la un strat social la altul, de la o clasă la alta, în interiorul unui sistem social particular. Sorokin a studiat m.s. pe verticală. De obicei, schimbarea de profesie înregistrată de la tată la fiu este un indicator al mobilității (ascendent: b, iu descendente), în funcție de prestigiul social — ca dimensiune

subiectivă — acordat profesiunilor respective.

MOD DE VIAȚA, concept sociologic semnificînd felul în care este concepută, organizată și asigurată cu mijloace viața într-o anume colectivitate; totalitatea mijloacelor, modalităților și formelor utilizate de o colectivitate (comunitate urbană sau rurală, pătură sau clasă socială, popor sau grupuri de popoare) în vederea satisfacerii trebuințelor și aspirațiilor materiale și spirituale. Sociologia modului de trai corelează factorii care influențează viața cotidiană, economică, cultural-spirituală a unei colectivități, studiînd dinamica schimbărilor în m.d.v. Cercetarea m.d.v. obligă la considerarea concretă a tuturor factorilor implicați și anume: tradiții, obiceiuri, nivel al forțelor de producție, relații economice și sociale, organizare a muncii și a habitaculului, condiții de sănătate, confort, petrecere a timpului liber, odihnă, raport dintre trebuințele exprimate și gradul cu și modul de satisfacere a lor, stadiul dezvoltării, aspirațiilor materiale și spirituale, nivel de cultură generală, structură profesională a populației, gradul de asigurare a dreptului la muncă și la învățătură, nivelul moral al conduitelor etc, to; \t fiind considerate în cadrul orînduirii sociale concrete și în perspectiva dezvoltării social-istorice. *M.d.v.* prezintă o mare însemnătate și pentru psihologie întrucit, pornind de la el se explică fenomenele de personalitate și de psihologie socială.

MODALITATE SENZORIALĂ, formă specifică și distinctă a relațiilor senzoriale întreținute printr-un anumit canal sau analizator și ducînd la același tip de senzații (tactile sau gustative sau dureroase etc); m.s. complexe (văzul, auzul și kinestezia) dispun de mai multe submodalități. Percepția este totdeauna plurimodală.

MODĂ (lat. *modus* — manieră), ansamblu de atitudini și obișnuințe trecătoare, fenomen tranzitoriu de cultură, îndeosebi de estetică cotidiană, prin care se afirmă valoarea unor forme noi de vestimentație, expresie fizionomică, comportament etc. și se neagă valoarea formelor corespunzătoare mai vechi. Efemeritatea valorilor m. se conjugă cu superficialitatea faptelor la care se referă și se explică prin identificarea frumosului cu noul cronologic, chiar dacă acesta rezultă dintr-o reeditare de forme. Veblen explică m. prin tendințele anticongformiste ale oamenilor și prin dorința de evaziune din comun. M. este interpretată ca un fenomen de agitație estetică a epocii noastre implicînd raporturi operative între inovator și imitator. Konig explică m. prin competitivitatea interumană și nevoia de afirmare personală. Se pare că acest fenomen exprimă întrucîtva stările de spirit și aspirațiile de masă. Elementele de cod ale m. sînt însă diferite la diferite populații și JIU pot fi detașate de fondul culturii globale și stabile. M. se explică desigur pluralist și

ceea ce o singulari/cază este efemeritatca ei, conștiința că ceea ce este astăzi valid, dar convențional, se va perima în scurt timp.

MODEL (MODELARE), obiect (sistem) teoretic sau material cu ajutorul căruia se pot cercela indirect proprietățile unui alt obiect mai complex numit original. După E. Gellner poate constitui un m. „oricare din obiectele dintr-o serie ce formează un continuum”. Poate fi un obiect artificial ce imită pe altul natural sau un m. conceptual, un m. constând din descriere verbală și de asemenea o teorie cu valoare de m. După Caius Iacob (1969) termenul de m. are numeroase accepțiuni în știință și anume: macheta la scară redusă, ilustrare sau descriere a unui fenomen, analog sau simulator al unui fenomen, schemă de funcționare, teorie a unui fenomen ș.a. Ca m. al materiei, matematica propune sistemul de axiome. În fizică este m. un ansamblu de proprietăți descrise matematic prin anumite ecuații. Există deci m. de diverse grade în ordinea schematizării, generalizării, esențializării. Am putea vorbi despre model de modelare, deci despre m. secundare, terțiare etc. Ansamblul de procedee practice sau teoretice prin care se transformă și se cercetează originalul prin m. său, reprezintă *mc/oda modelării*. La baza modelării stă analogia sau similitudinea anumitor canelcristici nlo celor două obiecte și posibilitatea de trnsfer a rezul-

tatelor studierii m. la original, M. reflectă doar parțial originalul. M. de tip *cibernetic*, de pildă, reflectă schema de principiu , autoreglării și organizării originalului, doar anumite caracteristici funcțional-comportamentale, deci conținutul și structura dinamică a proceselor de comandă s: control, bazate pe schimbul informațional dintre obiect și ambiant;.. M. tinde concomitent să se apropie de obiect pentru a-l aproxima mai bine, și să se depărteze de el, pentru a i se aplica mai eficient o metodă inaplicabilă originalului. Construirea unui m. se bazează pe formularea unei ipoteze cu privire la natura diferitelor caracteristici ale originalului, iar prin modelări succesive se ajunge la elaborarea unei teorii, care explică cât mai cuprinzător originalul. Reflectarea psihică reprezintă o modelare *sui generis*, subiectivă a realității obiective. Psihologia utilizează din plin metoda modelării—theoretice și experimentale—a psihicului, a proceselor și funcțiilor psihice care reprezintă ele însele o modelare a realității. Într-o original și m. trebuie să existe o relativă simetrie, iar pentru ca m. să fie eficient trebuie să îndeplinească anumite cerințe: să fie simplu, să fie izomorf sau homomorf, deci fidel originalului, să fie relevant, să aibă un caracter generalizat, deci să nu reprezinte un „original” individual, ei unul categorial. Modelarea psihoeibernetică este eininnnirnie tune'ioiuiă, din:jiiii'i, și =ii' ll...t și esle de esență informațională.

MODEL NEURAL AL STIMULULUI, sistemul muiodiuauin ;i reflex ce nicdi.i/ă reflectare.l stimului sau transformarea sa într-un semnal. D. Hebb (1949) susține că astfel de modele se construiesc la nivel cortical medind percepția. E. X. Sokolov a explicat neurofi/J. ilogic ni. n. al s. în cadrul circuitului cortico-reticular-cortical, relevind caracterul de sistem funcțional unitar al reflexului de orientare, stingerea acestuia în urma ajustării prin reflexe adaptative, defensive și sensoriale la stimul, în ansamblu intervenind modificări în reactivitatea, labilitatea și sensibilitatea analizatorului. Acestea se stabilizează la un optim al percepției și atenției prin relațiile reciproce (contrare) dintre excitație și inhibiția din reflexul de orientare și din arcul reflexului condiționat. ” ” ”

MODERNIZAREA INVATA-MINTULUI, operație permanentă de punere a învățământului în acord cu cerințele actuale și de perspectivă ale dezvoltării sociale, întrucât există tendința învățământului de a rămâne în urmă, de a se fixa în forme tradiționalizate, necesitatea m.î. devine acută și necesită mari eforturi mai ales în etapa actuală de revoluție socială și tehnico-științifică. M.î. privește conținutul, formele de organizare și metodele, toate aceste trei laturi trebuind să fie reintegrate într-un nou sistem de mare eficiență instructiv-educativă. Se realizează m.î. prin eforturi multidisciplinare și mai

ales cu sprijinul psihologiei, ciberneticii, sociologiei țuospeetive și a discipline'loi tehnice. Toate acestea obligă la mari progrese ale pedagogiei școlare. Este necesar ea m.î. să țină seama de condițiile, cerințele și perspectivele concrete ale țării noastre.

MODESTIE, trăsătură de caracter rezultată diiur-o apreciere obiectivă a propriilor calități și defecte. M. exprimă raportarea echitabilă a propriului comportament și al produselor activității personale, în genere a persoanei tale la ceilalți membri ai societății, la valorile sociale autentice, unită cu preocuparea de a nu te supraaprecia și a nu te suprapune colectivului. M. *comunistă* este corelată cu solidaritatea colectivă și cu devotamentul față de interesele generale. M.nuînseamnă deloc subaprecierea propriei personalități ci, din contră, o sporire a demnității umane și un efort continuu de autodepășire. Este m. luptătorului, a constructorului preocupat de echitate și de promovarea tuturor valorilor, iar nu cea m. cu efect distrugător pentru demnitate și care se califică drept umilință.

MODULARE, în acustică, evoluția undei conform unei legi de periodicitate sau în raport c;< altă undă cu care se interferează, în psihofiziologie și psihologie. m. are un înțeles apropiat de al modelării; cum un proces se modifică corespunzător altuia (afectivitatea după intelect), organul d: simț (ochiul, mina) se modulează după obiect (A. N. Leontiev).

MOLAR, global, luat în totalitate, opus *analiticului molecular*. în psihologie semnifică curenteii? ce consideră comportamentul și psihicul macroscopic, fără a se opri la detalii.

MOMENT PSIHOLGIC, termen înfîlnit îndeosebi în presa sportivă, și în limbajul colocviul și care desemnează acele manifestări ce apar în comportamentul unui individ sau al unei grupări umane, ce desfășoară activități intense de maximă însemnătate, la apariția unor situații dificile, critice, ce le pun la greă încercare potențialele fizice și psihice. M.p. este consecutiv unei supraîncordări nervoase sau a unei trăiri-interne intense, ce depășește pragurile liminare ale activității neuropsihice. Manifestările psihice ale m.p. sînt de un polimorfism ce variază de la stări de delăsare, relaxare, diminuare a încrederii în forțele proprii sau dificultăți de a ieși din impas, la stări de derută, dezorientare, pînă la acțiune de panică și iraționalitate. în formele sale accentuate m.p. este comparat cu situația de surprindere și dezorientare cînd ești trezit din somn. în stările de m.p. este imposibilă obținerea unor rezultate deosebite. De aceea, suporterii unei echipe de fotbal își încurajează favoriții în anumite faze ale jocului exclamînd că acum este m.p. de a înscrie golul. Crearea unor m.p. adversarului este o parte componentă a tacticii și strategiei psihologice în competițiile sportive și mai ales în acțiu-

nile militare. în stările de m.p. comunicarea iIiteruniană are un caracter predominant afectiv, reiluzîndu-se prin imitație și contagiune, ce poate determina generalizarea unor stări de consemn-irc, resemnare, sau abandon. int"ivenția unor persoane energice sin: cu autoritate, scenele import.mi. pot exercita o influență coplesitoare asupra individului sau grupului, canalizîndu-le comportamentele într-o direcție pozitivă sau negativă, m.p. poate fi depășit. Răniine exemplară intervenția lui Miliu Viteazul la lupta de la Călugăreni, cînd prin exemplul de vitejie a reușit să scoată oastea romînă dintr-un moment critic, conducînd-o spre victorie. Pregătirea psihologică corespunzătoare poate preveni apariția m.p. în fazele critice ale activității.

MONGOLISM (BOALA LUI LANGDON-DOWN), boală congenitală, caracterizată prin înfîziere în dezvoltarea psihică «i corporală și printr-o conformați, deosebită a feței. Copiii bolnavi sînt afectuoși, cu o tendință pronunțată spre imitație, dar nivel mental este foarte redus. Majoritatea cazurilor se datoresc unei anevloidii — unui cromozom suplimentar (trisomie 21).

MONISM (gr. *monos* — unu, singur), concepție filosofică ce afirmă la baza întregii existenței a unui singur principiu, respectiv reduc existența la o singură modalitate (materie, spirit, energie) celelalte însușiri și fenomene fiind considerate ca derivate sau ipote-

ze ale modalității unice. Sînt forme de m. materialismul consecvent ca și idealismul de extremă. Energétismul este și el un m. Descartes a susținut că a Ut materia cît și spiritul există fiecare autonom, de unde dualismul. în secolul nostru au apărut și concepții pluraliste. Materialismul dialectic fiind un m. consecvent, recunoaște însemnătatea, activismului, influenței recuren-te asupra materiei a factorilor deviați din aceasta, a spiritului, energiei, informației, valorilor etc.

MONOAURAL, stimularea auditivă parțială adresată sau înregistrată de o singură ureche, cu excluderea celeilalte. Modalitate parțială și unilaterală a auzului. Este ceea ce-i restrînge posibilitățile, îndeosebi sub raportul orientării în spațiu. Similar, se definește și interpretează *monoocnlar* (cu un singur ochi), *monomanual*, în palpație și acțiuni, cu o singură mină, *monoglotic*, printr-o singură zonă gustativă etc.

MONOIDEISM, după Th. Ribot, stare a proceselor intelectuale în care o singură idee ocupă locul central în gîndire, tot restul activității interne fiind concentrat în jurul acesteia. în patologie, stările isterice, somnambuliismul, psihozele ideilor fixe sînt de obicei centrate pe astfel de idei, imagini, amintiri ce devin obsedante pentru bolnav.

MONOLOG, formă a activității verbale desfășurată de un Miuvur subiect, implirind adresarea către alții, care ascultă, sau produetn-

du-se în afara unei relații de comunicare cu alții ca o vorbire cu sine sau pentru sine (solilocviu). Prin interiorizare apare ca m. intern. Intervine. în copilărie ca limbaj egocentric, după J. Piaget, sau limbaj reglatoi, după L. Vigotski, se dezvoltă ulterior ca m. adresat, dar apare episodic în forma solilocviului util sau parazitat. în afecțiunile psihic solilocviul poate dobîndi o dezvoltare paroxistă și apare ca un simptom.

MONOTONIE, rezultă din repetarea continuă și uniformă a unei operații de durată scurtă. M. duce la scăderea capacității de muncă. în cazul muncilor monotone, randamentul scade spre mijlocul zilei de muncă și crește accentuat spre sfîrșitul zilei. Trebuie făcut distincție între sentimentul de m. și plictiseală, care provoacă o stare de somnolență, și sentimentul de saturație psihică, care poate fi provocat și de activități nemonotone, dar în care e hotărîtoare atitudinea negativă față de muncă, lipsa de interes pentru activitatea efectuată. Pentru înlăturarea efectelor negative ale m. în muncă, ergonomia, recomandă: schimbarea alternativă a posturilor de muncă în decursul zilei sau de la o zi la alta, alternarea schimburilor de lucru, reducerea zilei de lucru, adăugarea unor stimulenți variați cum sînt muzica și exercițiile fizice.

MONTAJ (-eri'n. *EinstuUun?*, engl. *sef*, rusă *itstu.ii'<-:ka*, fr. *uvi'ifage*), concept, propus de Ehrenfelds și dezvoltat de Uznadze și

școala psihologica gruzină, ce desemnează o nruinită stnuttită internă duhind/ă la nivel inconștient și care se manifestă ca o dispoziție dinamică, fiind un fel de atitudine latentă ce se impune în corn'parlament, producând efecte de un anumit gen. M. este disponibilitatea de a săvârși o anumită, acțiune, orientată spre satisfacerea unei trebuințe concrete într-o situație concretă. După Uznadze, ni. se fixează la nivelul personalității, iar ansamblul m. constituie suportul psihofiziologic al personalității. Prin m. se realizează o unitate între trebuință și situație. Observăm o similitudine cu conceptul de temă și temalizare din teoria personalității elaborată de H. Murray. Uznadze evocă noțiunea de m. pentru a explica și soluționa pozitiv fenomenul inconștientului care n-ar fi altceva decât totalitatea m. acumulate în cele mai diverse situații și care se reactivează selectiv pe lângă conștiința subiectului dar susținând-o pe aceasta. Fiecare din activitățile întreprinse de subiect duc, implicit, prin derivație, la elaborarea sau modificarea de m. în același timp, fiecare acțiune a subiectului este precedată, orientată și susținută de cea „sfera de activism” care este III. Pranghișvili a declarat că între ni. și stereotip dinamic este o corespondență, că acesta din urmă constituie substratul neurofiziologic al ni. Totuși m. nu este considerat un concept fiziologic ci unul psihologic, întrueit: el se

definește specific prin conținutul psihologic al interacțiunii diultrebuință și situație. Se subliniază cu deosebire natura, dinamică a ni. și funcția predispozantă sau de orientare pe care m. o exetvii.t pornind de la conexiunile interii' proprii activității. Teoria ni. a pornit de la reinterpretaarea unor experimente clasice privind iluziile. Astfel transpunând în pl.m barestezie, iluzia lui Charpentn l, l'znadze dă subiectului, legat la ochi, în fiecare mină cite o bilă de lemn, una fiind mai mare și mai grea. Aceasta de 15—20 de ori, de fiecare dată subiectul trebuind să ridice mâna cu bila ni.ii grea. Apoi i se dau bile egale ca valoare și greutate dar subiectul continuă încă delO— 15 ori să ani te că pe una dintre bile o simte ea fiind mai mare și mai grea. Este efectul de m. care, în cazul de față, se stinge treptat, mai repede sau cu oarecare întârziere în raport cu gradul de inerție a sistemului nervos al subiectului. Sint însă sute de variante ale experimentelor ce evidențiază efecte de m. și în multe cazuri se relevă fixații definitive ale m. Faptele sint în afară de orice îndoială. iar psihologii gruzini dovedesc că persistența percepțiilor sau judecăților diformate nu se explică piii activitatea conștientă a subiectului ci prin mecanisme sau formațiuni ce s-au elaborat în plan în • conștient dar se impun cu necesitate conștiinței. Nu este vorba doar de iluzii. Acestea sint mai edificatoare în ce privește elaborarea acelor formațiuni ce constituie iu. fu

oricare din aciivității preexist.i IM. și se constituie ii'n ni. i'tiuhok'.ii gruzini (Natadze, lihava, BjaLn.i etc.) au dovedit experimental că, în diversele sale ipostaze și la diverse nivele de complexitate și de generalizare, fenomenul ni. participă în absolut toate procesele și activitățile psihice, le mijlocește pe acestea, întrueit ni. se structurează în chip global în personalitate, însuși modul personalității, la un moment dat, fiind o stare de m. Tinzind să identifice legile psihologiei cu legile elaborării și funcționării m., în ultimii ani, psihologii gruzini susțin că m. este o formațiune aptă de autoorganizare specifică și de autoreglaj specializat. Trebuie însă să observăm că și în cazul teoriei m., ca și a celorlalte teorii psihologice, tendința spre universalizare promovată odată cu multiplicarea indefinită a variantelor posibile, produce efecte contrarii în sensul estompării specificului fenomenului de m. și a transformării lui într-un principiu care, după părerea noastră, intră în convergență cu mediaționismul și constructivismul.

MORALĂ, sistem de reglementare a conviețuirii sociale în raport cu un ideal, prin intermediul unor principii și conform unor norme. Se disting relații, comportamente și conștiința morală. în psihologie se analizează motivele, convingerile, sentimentele, scopurile, conduitele și structurile de conștiință în ordinea valorilor morale.

MORAVURI (din lat. *mos, moris* — obicei), totalitatea obi-

ceiurilor și deprinderilor din cultura unui popor, a unei clase. JU a unei individualități mai restiinse, care reglează comportarea membrilor în cadrul colectivității, acționînd ca norme și modele ce se impun tuturor. M. sint iowane semnificative pentru ceea ce reprezintă etiopsihologia, specificul psihocultural al unei colectivități.

MORFEM, cea mai mică unitate lingvistică care dispune de o semnificație proprie; construcții genotico-motorii ce constituie componente ale cuvîntului. Un sunet se califică drept ni. întrueit este recunoscut ca făcînd parte sau putînd să facă parte dintr-un cuvînt și deci să fie transcrisă sau înlocuită cu litere și semne ortografice .N. Jinkin scrie: „Ca sistem de pronunțare cuvîntul este alcătuit din sunete, ca sistem semnificat — din morfeme.”

MORFOLOGIE, MORFOLOGIC, caracterizare sau studiu al formei (structurii) unui ansamblu, în biologie, a organelor și organismului, în psihologie m. semnifică o modalitate de abordare a limbajului și, după G. Allport, a personalității ce este analizată, „trăsătură cu trăsătură”, încercîndu-se prin corelarea și ierarhizarea acestora să se identifice structura de ansamblu a personalității. Se poate, de asemenea, considera și analiza m. activității, aptitudinilor, a oricăreia dintre procesele psihice. Corman a propus o morfopsihologie, deci o psihologie întemeiată pe interpretarea structurilor morfologice. Amin-

tim și biotipologiile întemeiate pe m. corporale.

MORGANISM, concepție biologică 'lonumită și teoria cromozomială a eredității, bazată pe descoperirile genetistului Tli. H. Morgan; în (1866-1945) și a colaboratorilor săi, C.B. Bridges, A.H. Stttrovant, II.J. Muller. Spre deosebire de mendelism, se susține că genele nu sînt absolut independente, ci au tendința de a rămîne cuplate, pe parcursul generațiilor, formînd „grupe de legătură”, care corespund citologic cromozomilor. Opus acestei tendințe generale de grupare, se manifestă fenomenul de schimb de gene între cromatidele ne-surori ale cromozomilor omologi, prin aceste recombinări de gene asigurîndu-se repartizări noi diferențelor ereditare între indivizii unei specii. Gena își păstrează stabilitatea prin autoreproducere bazată pe copiere, dar ocazional, cu o frecvență statistică previzibilă, gena se poate schimba prin mutație, dînd naștere unui nou tip de genă ce se va autoreproduce în forma sa schimbată. M. are următorul corolar: gena reprezintă concomitent o unitate de funcțiune, de mutație și de recombinare.

MORIA, sindrom de excitație psihică, cu euforie, tendințe de comportament pueril, jocuri de cuvinte etc., apărut în urma unor leziuni la nivelul lobilor frontali (în special tumori).

MOTILITATE (laț. *motus* — mișcat), psihomotricitate, caracteristică a mișcărilor musculare complexe, privind îndeosebi or-

ganizarea și coordonarea lor. Capacitate de deplasare de la un loc la altul. în sein diferențial, stilul comportamentului motor caracteristic pentru individ.

MOTIV (MOTIVAȚII): act srm ansamblu, sistem de *impuUm / imbolduri, piilsimii interne, ani:: zări sau activări, stări tensiniml, sau mobiluri ale acțiunilor si conduitei*, în timp ce tn. este unia-tea ce activează dinăuntru în afară, motivația este înțeleasă. fie ca un ansamblu de ni., fie o proces al motivării sau împingere spre acțiune. Sînt modalități fundamentale de mobilizare, activare sau autodeterminare. Toate demersurile conduitei intern-sau intern-externe sînt instigate prin m. De aceea, deși majoritatea m. sînt dobîndite, ele sînt definite de Michotte drept „*cau:e interne*” ale conduitei. P. Golit (1973) consideră că motivația „ar putea fi definită ca modei subiectiv al cauzalității obiective, cauzalitate reprodusă psihic, acumulată în timp, transformată și transferată prin învățare și educație în achiziție internă a persoanei”. Există mai multe moduri de înțelegere a m. Primul, propriu psihologiei americane, include în motivație (m-a) toate pulsunile interne, fie că acestea reușesc sau nu să instige actele efective. Este ceea ce duce la includerea în m. și a trebuințelor pasive și slab integrate. Cofr și Appley (1964) pun accentul pe „excitațiile” generalizate, care orientează spre viitor, constituie un mecanism de instigare al an-

ticipării. în altă accepțiune pentru care optăm, m. este un *factor declanșator al acțiunii* și numai prezența acesteia este probantă pentru ni. ca *drive* sau imbold instigator. Pentru ca trebuința să se transforme în motiv, ca trebuie să fie integrată unei imagini (H. Picron) sau să fie conștientizată (A. Leontiev). Edificatoare este caracterizarea m. de către J. Nuttin, care arată că tn. *dispu-ne de două segmente: unul enerej-zor-dinatnogen și altul orientativ sau direcțional* prin care ni. își definește sensul obiectual sau acționai. Dacă, în ultimă accepțiune, m. nu este reductibil la trebuință, întrucît nu toate trebuințele ajung să fie motivante, întotdeauna tn. are la bază trebuințe (Bojovici). Pieron consideră, ca m. este mobilul care alege dintre deprinderile existente pe cea care va fi actualizată. Aceasta, întrucît a identifica un motiv înseamnă a răspunde la întrebarea „de ce?”. în fața aceluiași obiect sau situații, diverși subiecți dau răspunsuri diferite și se orientează preferențial, în funcție de m. și trebuințe. M. îndeplinesc funcții de autoreglaj, dar numai la nivelul afectivității. Eficiența reglatorie a m. este în egală măsură dependentă de energizare și direcționare. Asupra ni. umane influențează trei categorii de factori: 1) trebuințele prin latura lor de energizare impuls, imbold, tendințe; 2) relațiile afective și atitudinile constituite față de diverse aspecte ale mediului și față de propria persoană, de

aici diverse stări emoționale (dorințe, teama, repulsie, anxietate, frustrație, năzuință etc.); 3) obiecte și împrejurări imediate sau imaginare, care dobîndesc funcție de scopuri; specific pentru om este scopul conștient care apare ca răspuns pragmatic la trebuință și prin recurență, ca un factor de modificare și generare a motive-lor. B. Zorgo (1976) enumera cinci factori componenți ai motivației: a) trebuințele, b) impusurile, c) intențiile, d) valențele, și e) tendințele. M. apare ca un rezultat al conjugării acestor fenomene motivaționale. în consecință trebuie repudiat modelul punctiform al m. și admisă teza despre complexitatea neurofiziologică (cortico-talamico-reticulo-corticală) și psihologică (biosocială și valorică) a ni., cît și caracterul procesual al acesteia, considerînd împrejurările actuale și prezumtive în care se manifestă. Adăugăm faptul că *niciodată o mul nu acționează sub imperiul unui singur motiv, ci sub influența unor constelații motivaționale, în care de regulă se produc și depășesc conflicte*. Ed. Claparede arată că la om orice îndeplinire de dorință înseamnă și o renunțare. în linii inari la om motivele se divid în: *fiziologice, psihologice și sociale*, acestea din urmă alcătuint după expresia lui Haller Gilrner (1973) un adevărat labirint. Ceea ce caracterizează m. umană este *varietatea și ierarhia*. Leontiev observă la copil instabilități afective în legătură cu faptul că moti-

vele lor nu sint ierarhizate și subordonate unui II) dominant. Sistemizarea motivelor este caracteristică pentru adolescent și adult, definind baza de orientare a personalității. Totuși sistemele de motivație se structurează circumstanțial și cunosc în condițiile existenței sociale o anumită evoluție. V. Pavelcu arăta că motivele ce se extrapolează în stări emoționale se alimentează din propriile lor efecte. În acest sens este necesar să se țină seama de interacțiunea dintre cerințele grupale și sociale și cerințele individuale. *Motivele subiective sînt în bună măsură modelate sociocultural și dependente de necesitățile obiective ale sistemului social.* Pentru a înțelege mai bine fenomenele de m. la om este necesar să considerăm clasificările ni. acțiunilor și orientărilor umane. Se disting **III. pozitive**, de angajare și m. *negative*, de respingere, abținere, evitare. Este de notat că aceste ni. cu sens opus sînt la fel de active și contribuie împreună la echilibrarea conduitei. În raport cu acțiunea de îndeplinit, ni. se divid în *intrinseci* (interne acțiunii, satisfăcute direct prin îndeplinirea acesteia) și *extrinseci* sau indirecte, exterioare acțiunii în cauză. Leontiev arăta că ni. extrinseci presupun că ni. și scopul nu coincid. Cît privește m. intrinseci, acestea pot fi primare (legate de trebuințe bazale) sau secundare, derivate din ni. extrinseci, prin interiorizarea lor. Așa elevul, inițial, învață din motive colaterale obiectului de studiu, dar cu tim-

pul ajunge să învețe din pl. keir din interes cognitiv pentru HM. ținutul obiectului. Kcal. U11UIM. tea umană este motivată attt iu liinsce cît și CM'n."r. t'n I.. deosebit de important reviiir .HI. cognitive, ce se exprimă în cum portameiiiiii explorator. Ai^-: depinde, după lierlyne, de nou-tate, schimbaro și ci\mple\itai. Se creează im conflict ce rezult, i fie din confruntarea dintre stuii-i de expectanță și stimulii prezenți. fie din apariția neobișnuită a tumulilor. Curiozitatea episteniii ă rezultă din conflictele dintre concepte. M. cognitivă intrinsecă face parte integrantă din procesele intelectuale. Disonanța cognitivă (v.) se integrează în planul m. la nivelul personalității. Birch și Veroff (1966) consideră că, *personalitatea dispune de o serie de sisteme de m. și corespunzător de sisteme stimulative, ce se grupează în sistemele: senzorial, al curiozității, de realizare, de afUiaic, al agresivității, al puterii și al independenței.* Real, aceste sisteme motivaționale, ce parcurg evoluția de la impuls pînă la îndeplinirea unui scop, acțiunează concommitent, se mijlocesc unul prin altul și pot intra în relații de convergență sau divergență. La om este frecventă m. mijlocită, un m. fiind motivat printr-un altul. Este deci de consemnat fenomenul motivării ni. Aceasta în condiții' unor alegeri sau decizii conștiente. Ceea ce contribuie la finalizarea unui m. nu este numai competiția, tensiunilor, ci și confruntarea semnificațiilor. Fiecare m. repre-

ntit și ° valoare de un anumit grad. Procesul m. se identifică ru cel al valorizării. Orientîndu-se astfel, A. Maslow (1970) tratează în. la nivelul personalității și face distincția dintre trebuințele inferioare și cele superioare. „Cu *gft o trebuință este mai înaltă. scrie Maslow, cu alți ca este mai specific umană*”. Este o deosebire psihologică și operațională (calitativă) între trebuințele inferioare și cele superioare. Acestea din urmă dobîndesc o oarecare independență funcțională și se impun ca mai semnificative în măsura însă în care trebuințele inferioare, mai puternice și intense, sînt satisfăcute. Viața este mult mai complexă și fericită la nivelul trebuințelor superioare. Importantă este depășirea de către Maslow a principiului homeostaziei în explicația m. umane. În afara m. homeostazice sau de stabilizare sau de supraviețuire, A. Maslow detașează m. *de creștere*, ce corespunde autoreglajului de dezvoltare și care scapă de sub tutela homeostaziei biologice, nu se impune riguros legii reducerii de tensiune odată cu satisfacerea lor. Cel mai concludent exemplu este curiozitatea epistemică ale cărei satisfaceri secvențiale nu înlătură tensiunile căutării și problematizării. De asemenea, trebuințele de perfecționare, autodepășire, realizare socială etc, sub imperiul m. de creștere, se comută progresiv la nivele de organizare tot mai înalte și se angajează pregnant în creație. Oricare din categoriile de

trebuințe sau m. pot să se situeze la nivel homeostalic sau să evolueze pe filiera emergenței creative. Piramida m. umane propusă de Maslow cuprinde, în ordine, următoarele opt nivele: 1) tn. *filologice* sau trebuințele de hrană, adăpost, repaus, sexualitate, a căror satisfacere asigură conservarea și sănătatea; 2) ni. *de securitate* răspunde trebuințelor de echilibru emoțional, de perseverare împotriva primejdiiilor, pentru asigurarea condițiilor de muncă și viață; 3) m. *sociale* corespunzînd trebuințelor de afiliație și adeziune, de identificare cu alții, de apartenență la familia, grup, comunitate culturală; 4) m. *relative la eu*, legate de trebuința stimei față de sine și de alte persoane, de reputație și prestigiu, de a se bucura de considerație și a participa la decizii; 5) ni. *de autorcalizare* constînd din necesitatea de obiectivare și spori-re a potențialului creativ personal sau, după Rogers, de a-și da sieși actualitate în lume; 6) ni. *cognitivă* privind necesitatea de a ști, a înțelege, a descoperi și inventa; 7) m. *estetice*, opusă mitului și dezordinei, orientează spre frumos, simetrie, puritate; 8) m. *de concordanță* între cunoașterea, simțire și acțiune — ceea ce obligă la reechilibrări ale conduitei și contribuie la integrarea personalității. În definirea indicelui valoric al ni. o mare însemnătate are corelația dintre valențele (sensurile individuale și sociale), respectiv dintre interesele individului și Cele ale societății. Socia-

lismul aproprie aceste două tipuri de interese și favorizează concilierea lor în condițiile unei tot mai accentuate priorități a m. cu o semnificație socială, care însă devin proprii individului, tot așa de necesare și eficiente ca și celelalte m., pe măsură implantării lor, definind nivelul valoric al personalității. (C. Logofătu)

MOTIVARE, demers intelectual cu semnificație morală prin intermediul căruia persoana se raportează la motivele proprii sau ale celorlalți. M. *proiectivă* presupune anticiparea motivelor probabile care vor sta la baza comportamentului propriu și al raporturilor interpersonale, pe această cale pregătindu-se extinderea controlului conștient de la situația prezentă la cele viitoare. M. *retroactivă* presupune explicarea și, mai mult, justificarea actelor deja săvârșite, prin prisma motivelor care le-au determinat, urmărindu-se astfel reevaluarea comportamentului anterior.

MOTRICITATE, denumire globală a reacțiilor musculare prin care se efectuează mișcarea corporală. M. se referă cu deosebire la reorganizarea în contracție și relaxarea mușchilor, la modificările de poziție, la deplasare și acte coordonate de intervenție în ambianță.

MOTIUNE, mișcare, manifestare a unei poziții; în psihanaliză, ni. pulsională denotă aspectul dinamic, definit și apt de realizare a pukiunii, deci motivul.

MOZAIC CORTICAL, ansamblu al punctelor și zonelor din coii

aflate fiecare în diverse grade de excitație sau inhibare. Pavlov scrie: „Atât procesul excitației, cât și cel inhibitor, execută o mișcare în scoarța cerebrală, iradiind în jurul său o zonă mai mare și mai mică de punctul de origine și concentrează-se apoi în jurul punct. Prin concentrarea acestor procese, se ajunge la o localitate în care are loc și datorită acestui fapt, întreaga scoarță cerebrală se transformă într-un mozaic, în care se îmbină stări de excitație și de inhibiție. Acest mozaic se formează și se fixează pe de o parte ca rezultat al luptei dintre procesele antagoniste de excitație și inhibiție, provocate direct, de excitațiile corespunzătoare venite din afară, iar pe de altă parte, datorită unor raporturi interioare, și anume, datorită inducției reciproce, în care un proces determină intensificarea altuia.” După Pavlov m.c., dacă ar putea fi modelat optic prin lumini, umbre, puncte obscure ar reprezenta cel mai impresionant spectacol, atât prin bogăție, diversitate, nuanțare, complexitate cât și prin extraordinarul său dinamism, prin deplasări și transformări ale calei-doscopice.

MULȚIME, reunire ocazională, a unui mare număr de persoane heterogene, fără ca acestea să se cunoască, să fie organizați într-un mod stabil, să acționeze conform unui plan. Gustave Le Bon a conceput astfel m. și a promovat o psihologie a m. observând că acestea pot, într-o anumită măsură, să acționeze în stări globale pe baza unor

mecanisme de inconștientă contagioasă afectivă, pătrunzându-se emoțional, acționând necouturat și necritic, uneori violent, fiind accesibile zvonurilor și în genere dizolvând și absorbind personalitățile participanților. Astfel ar fi posibile fenomene delirante de psihopatologie colectivă. M. și-ar recruta spontan lideri, vedete, ar fi ușor manevrabile de către instigatori. O astfel de viziune sumbră asupra m., deși reflectă o parte din adevăr, rămâne unilaterală și nepotrivită pentru unele populații. Personalitățile mai puternice și consistente nu se dizolvă în stările haotice de tn. ci dimpotrivă caută să prevină efectele negative ale acestora. Apoi nu toate și nu întotdeauna m. sînt dezorganizate și animate de scopuri distructive sau cuprinse de panică. Există, la un nivel mai avansat de cultură al vieții sociale, m. ce se organizează sau sînt organizate, acționează conștient, adoptă decizii în mod critic, manifestă entuziasm sau indignare însă fără grave perturbări ale ordinii etc. Manifestațiile populare ce au devenit tradiționale în societatea noastră socialistă sînt o dovadă în acest sens. Există mari disponibilități de energie constructivă a m. Termenul de m. mai are și o semnificație matematică drept totalitate de elemente. Teoria m. este o bază a modernizării învățării matematice și a fost adoptată de Piaget și ca model pentru teoria sa asupra formării conceptelor.

MUNCA OPERATORULUI are un caracter de responsabilitate

marcată, operatorul trebuind să supravegheze și să controleze mersul unor agiate complexe de producție de o mare productivitate cu ajutorul unor panouri de comandă. Orice eroare comisă se poate repercuta serios asupra producției. Din această situație decurge caracterul de solicitare a atenției (constantă, distributivă), cu particularitățile specifice pentru sectoarele automatizate, întâlnite în alte sectoare industriale și anume: lipsa unei activități motorii, mai bine zis a unei descărcări motorii, caracterul solitar al muncii și depersonalizarea sa. M.o. se caracterizează prin așteptarea apariției unor semnale, optice, sau acustice, în general la intervale mari de timp și care-l obligă să reacționeze prompt. Această situație este de natură să creeze o stare de tensiune nervoasă care poate fi cu atât mai mare cu cât cei interesați nu vor putea compensa vigilența lor prin nici o activitate motorie. Un alt factor important în accentuarea solicitării activității nervoase superioare poate fi constituit și de un număr crescut de indicatori care trebuie urmăriți. Postura operatorului poate să creeze, de asemenea, o senzație de constrîngere, dacă, de exemplu, poziția de lucru ortostatică nu este compensată periodic cu poziția șezînd în fața tabloului sau mesei de comandă. Cea mai importantă problemă ridicată de munca automatizată este solicitarea sistemului nervos central și, în consecință,

oboseala nervoasă. Manif-...! ăriic acesteia sint in-ă vdri.i'c, in fini' - (ic de natura, pi (ll r.,ului de rit.

MUNCA, activitate conștientă, specific umană, orientată spre im anumit scop, în cursul căreia omul efectuează, transformă, reglementează și controlează prin acțiunea sa schimbul de substi-țe, energic și informații cu natura și cu semenii pentru satisfacerea trebuințelor saie. Prin ni., comportamentul capătă o serie de dimensiuni noi, inexistente la nivel infrauman, dintre acestea fiind mai semnificative următoarele: dimensiunea teleologică (omul formulează scopuri și elaborează planuri în funcție de anumite nevoi), praxiologică (pentru atingerea scopurilor se cooperează în utilizarea, conform anumitor norme, a mijloacelor de tipul uneltelor) și axiologică (a valorii generate exclusiv de acest comportament). In conformitate cu legea antropogenetică fundamentală, formulată de Engels în anul 1872, m. constituie modalitatea fundamentală de ridicare de la animalitate la umanitate. De asemenea, la nivelul fiecărei generații, constituie principala caie prin și în care se configurează și manifestă în mod autentic personalitatea. M. se dezvoltă istoricește în unitate cu dezvoltarea forțelor și relațiilor de producție și a culturii în genere. Diferențierea ni. fizice și a celei intelectuale marchează o etapă istorică iar în perspectiva comunistă se impune reunirea, la un înalt nivel de cultură și tehnicitate, a m.

liz.i'c cu cea. infeleef uală. în < OH dijiiee revoluției teluri'o-șl.nni: iici! in;->a:l factura inuneei .i: mo ilifică, accentul trecînd de la conponentele efectorii (de ridicai. manevrare etc.) la component. i; de supraveghere și control mașinilor. Componentele sen/. riale și inteleeiive ale travaliul, capătă o pondere din ce' in i mai marc. Psihologia ca știini. despre activitatea umană se ocup," sub cele mai diverse aspecte], ni. ca formă fundamentală d. activități'.

MUNCA ÎN FLUX CONTINUU, în care piesele ce trebuie prelucrate circulă de la un muncii,; la altul și în fiecare etapă li s-adaugă cite ceva, astfel înait, la sfîrșitul călătoriei lor, piesele sîni finite. în categoria de m. în i.c. se înfîlnesc mai multe tipuri d. activitate, ca munca la bandă, pe conveier, în sincron etc. Fiecare muncitor sau grup de muncitori efectuează, în general, aceeași operație asupra obiectului respectiv, repetînd-o în decursul zilei de foarte multe ori și căpătînd astfel o îndemînare mare și posibilitatea de a o executa într-un timp scurt. **M.in.f.c.** :e caracterizează prin productivitate înaltă, dar prezintă dezavantajul monotoniei.

MUTACISM, manifestare delib'erată, voluntară, în care individul refuză comunicarea în virtutea unei tendințe simulatorii sau datorită unei stări afective negative acute, a unei atitudini de dispreț, de supraestimare, de opoziționisiii. M. este înfîlnit la per-

soane normale, în special la tineri ca manifestare de protest, si îmbracă forme particulare la oligofreni, demenți și psihopați, ca expresie a unei poziții obsesive.

MUTAȚIE, modificare a mesajului genetic care se permanentează de-a lungul generațiilor. M. pot fi spontane, datorate unor cauze puțin cunoscute și induse sau artificiale, provocate cu diferiți agenți mutageni. Dintre principalele tipuri de ni. se pot enumera: m. *calitativă* (operantă la nivelul genelor structurale și asociindu-se cu modificarea expresiei fenotipice a genelor interesate), *cantitativă* (operantă la nivelul genelor de control cantitativ, reglatorii și operatorii), *incompletă* (mutantul rezultat păstrează într-o oarecare măsură vinele elemente ale expresiei fenotipice corespunzătoare genelor interesate), *inexpresiv fenctipică* (modificare a codului genic cu conservare aparentă a expresiei fenotipice), *patogenă* (declanșatoare a unor procese tumorale)etc. Din acest punct de vedere, ni. pot fi de genă (punctuale), de cromozomi etc.

MUTAȚIONISM, teorie elaborată de Hugo de Vries (1848 - 1935), care se opune ideii darviniene a caracterului continuu al variației, susținînd caraeloiul ei

discontinuu, brusc și tranșant. Astfel, schimbarea bruscă a genotipului (substanței ereditare) îmbracă forma „mutației”.

MUTISM AKINETIC, sindrom caracterizat printr-o tulburare a stării de conștiință, prin pierderea vorbirii și a motricității. M.a. este una din tulburările incluse în dislogii, constînd într-o modificare a formei comunicării, în sensul unei hipoactivități verbale. Bolnavul cu m.a. reacționează greu și tardiv la stimulii psihosenzoriali, este inert, dar cu privirea urmărește, actele celor din jur, oferînd astfel impresia de prezență în mediu, deși tulburarea sa este și o tulburare a conștiinței. Se consideră că m.a. este consecutiv unor leziuni ale corpului calos, și, în general, ale sistemului reticulat activator ascendent”.

MUTISM ELECTIV (MUTISM VOLUNTAR), refuzul de a vorbi deși facultățile vorbirii și gîndirii sint nealterate. Apare în stări conflictuale, în isterie și schizofrenie. Poate persista zile, săptămîni sau chiar mai mult.

MUTITATE, stare defectuasă caracterizată prin imposibilitatea vorbirii. M. este datorată unei leziuni în zona corticală a limbajului, asociată cu leziuni ale aparatului auditiv.

N

NANISM, insuficiență marcată în creștere a organismului față de media de înălțime a vârstei și speciei respective, ca urmare a tulburărilor funcționale endocrine sau a unor boli ereditare. N. *hipofizar* se explică printr-un deficit al secreției hipofizare a hormonului de creștere. N. *hiperhipofizar*, mai rar, se explică prin osificarea pretimpurie a cartilajelor de creștere, printr-o pubertate precoce.

NARATIV, stil de povestire; în psihologie, metodă prin care subiectul fiind pus să expună liber furnizează informații, fără nici o intervenție sau sugestie din partea investigatorului.

NARCISISM, stare anormală, caracterizată printr-o dragoste intensă a cuiva față de propriile sale calități fizice sau psihice. Ca un corolar, n. este incapabil să iubească alte persoane. N. desemnează atât un simptom, cit și o

trăsătură caracteristică constii:] din autoadorare, exagerat amimpropriu. După psihanaliză, iui coeficient de n. există în orice persoană. „Subiectul, scrie Freud. începe prin a se lua pe sine însuși. propriul său corp, ca obiect al dragostei.” Se face o distincție între două feluri den.: „Narcisismul primar desemnează o stare precoce în care copilul investeste tot libidoul său asupra sa însuși. Narcisismul secundar desemnează o reîntoarcere asupra propriei persoane, a libidoului investit în lucruri și retras din acestea.” (Laplanche și Portalis).

NARCOANALIZĂ, procedeu introdus de Horsley (1936) și constând din analiză psihică sau (mai târziu) interogatoriu a unui subiect căruia i se introduc în sine-substanțe hipnotice și euforizante (pentatothal ș.a.), de unde df/inhibare, somnolență, aboliu autocontrolului și, în consecința, mărturisire nestingherii a cei >>

petrecute în trecut, defulare, răspunsuri necenzurate la întrebări etc.

NARCOLEPSIE, perturbare a echilibrului dintre stările de vigilență fi stările de somn în avantajul acestora din urmă și în sensul unei hipersomnii paroxiste, a înclinației patologice spre somn și somnolență. Unii bolnavi ajung sa trăiască într-o stare de somn neîntrerupt timp de mai mulți ani. Se pare că n. este cauzată de afecțiuni ale hipotalamusului în care se află centrul de reglare a somnului.

NARCOMANIE (DROGOMANIE), atracție vicioasă, folosire sistematică a preparatelor ce induc efecte narcotice, sedative, stimulative, halucinatorii asupra sistemului nervos. Deprinderea față de drogul în cauză creează fenomene de dependență cronică a absorbirii, de regulă, doza mărindu-se treptat. Avînd în vedere influența nefastă asupra organismului, obișnuința ce se crează la luarea narcoticelor, se vor lua numai la indicația medicului.

NATIVISM, concepție generală care atribuie desfășurările și evoluțiile proceselor psihico-preexistente acestora în cadrul unor structuri native. Helmholtz a folosit acest termen pentru a desemna anumiți factori cognitivi și afectivi ce sînt proprii subiectului independent de experiență. Opus *empirismului* și *genchismului* (în sensul lui Piaget).

NATURALISM, doctrină ce susține existența unici și autonome a naturii la aceasta și li. legile ei

obiective, intrinseci, redueîndu-se orice fenomen. Formă primitivă a materialismului, susținînd că fenomenele și valorile socioculturale, etice, estetice, spirituale sînt elaborate în prelungirea unor principii și scheme ale naturii. N. în același timp tinde să ignore/e specificul acestor fenomene. în psihologie n. concordă cu biologicismul.

NATURĂ, existență anorganică și organică, considerată fără de conștiința umană și de sfera artificialului, în afară a tot ceea ce este cultură și obiectivare culturală. Principiu al existenței printr-o ordine proprie, autonomă. Esență a unei categorii reale; caracteristică intrinsecă și diferențială a unei individualități. Natural este tot ceea ce, ține de natură sau, într-un sens aparte, ceea ce este firesc și necesar.

NECESITATE INTERNĂ, cerință ce-și are punctul actual de plecare în individualitate, trebuință și motivație imperioasă, tendință ce exclude alte variante, convingere cu mare forță de impunere, decizie fermă, finalitate și raționament ce constrînge „dinăuntru” pe subiect la un anume comportament, în ordinea psihologică, n.i. sînt de două feluri: motivaționale și intelectuale sau implicative.

NEGATIV, în genere, ceea ce lipsește; matematic, o cantitate mai mică decît zero sau o deviație contrarie pozitivului. în științele biologice, umane și sociale n. semnifică un deficit în raport cu o normă, o regresivune, o evo-

luțic contrarie valorilor. Este n. adaptarea și învățarea ce duce la pierderea reacțiilor achiziționate anterior, transferul ce împiedică elaborarea noilor acțiuni, trebuința și motorul repulsiv, de contrangajare etc.

NEGATIVISM, tulburare de comportament conștient din exprimarea unei atitudini negative nejustificate de refuz, rezistență sau ostilitate față de orice solicitare venită din exterior. În dependență de gradul său de manifestare u. poate fi pasiv exprimat în indiferență, apatie, tăcere sau activ, conștient din fugă, opoziție, acțiuni inversă celei solicitate. În psihanaliză, se are în vedere ca mecanism de apărare, negarea sau denegarea (v.).

NEGENTROPIE (ENTROPIE NEGATIVĂ), desemnează, în termodinamica actuală, în cibernetică (și de aici, prin extensie, în toate științele ce folosesc analiza informațională), fie prezența unei energii nedegradate, apte de a efectua un lucru oarecare, fie energia potențială conținută în compuși cu entropie mică, fie ceea ce duce la o creștere în starea de organizare a unui sistem prin intermediul achiziției de informație (de aici rezultă o mărire a gradului de probabilitate cu care se pot face predicții asupra comportamentului sistemului).

NEOCATHARSIS, metodă psihanalitică (propusă de Ferenczi) prin care se provoacă conștientizarea relațiilor din copilărie ale pacientului și se obține astfel descălcarea unor tensiuni.

NEOCORTEX, formațiunea cea mai evoluată și cea mai recentă, din punct de vedere filogenetic, a sistemului nervos, avînd la o dezvoltare mult mai mare decît paleocortexul (v.). N. reprezintă din punct de vedere funcțional un ansamblu de zone mai mult sau mai puțin specializate, „scoarța cerebrale, care asigură pi de o parte integrarea supei io.ii finală a funcțiilor și proces-ii psihice de tip coivient, iar pi de altă parte, un nivel de recepționare a tuturor funcțiilor și proceselor reflexe ale organismului”. Astfel n. dobîndește atributele (•• centru de reglare suprem al activității vegetative și de relație ; • organismului. Deci n. îndeplinește următoarele funcții: senzitivă și senzorială — ti. *receptor*, motorie — n. *motor*, și funcția psihică — n. *de asociație*. N. receptor și cel motor sînt reprezentanți de centrii de proiecție, senzitiv, senzorial și respectiv de sistemul piramidal și extrapiramidal. N. *de asociație* este reprezentat de neuronii de asociere, în număr mult mai mare decît neuronii senzitiv și motori, care au rol de a stabili pe de o parte legătura între neuronii senzitiv și cei motori din scoarță, iar pe de altă parte între aceștia și alți neuroni de la diferite nivele ale encefalului.

NEOFREUDISM (XEOPSIHANALIZĂ), totalitate a curentelor psihanalitice dezvoltate după anii '80; ele renunță la tezele pansexualis și la unele teze biolo»isic și accepta importanța laH.onlor

sociali și culturali în geneza iu-vrozelor,

NERV, gi upare de lascii ule de fibre nervoase, axonice sau dendritice, constituind calea de conducere a influxului nervos. Fiecare fascicol al n. este învelit într-o teacă conjunctivă, cu aspect lame! ar, numită perineurim. În interiorul fascicolului fiecare fibră nervoasă este învelită într-o teacă Henle (Key-Retzius). Toate fasciculele care intră în alcătuirea n. sînt la rîndul lor acoperite de un înveliș comun, epineurim, format din țesut conjunctiv lax. Țesutul conjunctiv al n. conține vase sanguine, cu rol trofic și firisoare nervoase numite nervi neuronum. N. cuprinde fibre nervoase de două categorii: *fibre aferente*, cu rol de a conduce influxul nervos de la periferie la centru, ele putînd fi somatosenzitive și viscerosenzitive, și *fibre eferente*, care conduc influxul nervos de la centru la organele efectoare, putînd fi ca atare somatomotorii și visceromotorii. Într-un n. se pot distinge fibrele somatice de cele vegetative prin faptul că primele sînt mielinice și predomină în sistemul nervos de relație, iar cele vegetative sînt amielinice și predomină în sistemul nervos vegetativ. Categorizarea în n. senzitiv și motor nu este totuși exclusivă, într-un n. motor existînd și fibre aferente, cu rol de a t'ansmite la centru starea mușchilui inervat, iar în cel senzitiv fiind întîlnite și fibre eferente, motorii sau secretarii pentru reglarea activității vaselor sanguine și a glandelor din piele.

Fibrele nervoase care alcătuit! JC im n. p'iu>-se din 'ein rit mu ton r-au senzitivi ai sistemului nervos central. Astfel, centrii motori ai fibrelor somatice se găsesc în coloanele anterioare ale măduvei spinării și în nucleii echivalenți din trunchiul cerebral. Centrii motori ai fibrelor vegetative, se găsesc în coloanele intermedio-lat< Tale din măduva spinării și nucleii echivalenți din trunchiul cerebral. Originea fibrelor aferente somatice și vegetative se află în neuronii pseudounipolari din ganglionii spinali și ganglionii echivalenți ai nervilor cranieni. Deci după originea n. se împart în: n. spinali (rahidieni) și n. cranieni (cerebrali) (v.). Unui n. i se deosebesc două origini — una reală, care se află în centrul sau nucleul nervoși și una aparentă reprezentată de locul de ieșire (rădăcina) a n. din nevrax. Împărțirea n. în categorii se face după funcția pe care o îndeplinesc. Se cunosc astfel 3 categorii de n.: senzitiv (centripezi), motori (centrifugi) și miești. N. *senzitiv* receptionează excitațiile de la periferie, le transformă în influx nervos, pe care îl conduc pînă la centru, la scoarța cerebrală, unde are loc transformarea excitanților în senzații. Dintre ti. cranieni, exemple de n. senzitiv sînt: n. olfactiv (I), optic (II), acustico-vestibular (VIII). N. *motori* conduc influxul nervos de la neuronii motori la organele efectoare (mușchi, vase, glande), numindu-se pentru aceasta și n. centrifugi. Exemple de n. motori dintre n. cranieni sînt:

n. oculomotor comun (ITI), n. trohlear (IV), n. oculomotor (tem abducens VI), n. accesor (XI) și n. hipoglos (XII). N. *niucți* sînt nervii care conțin atît fibre senzitive cît și motorii, fiind cei mai răspîndiți n. din organism. Exemple de n. miești: n. spinali și n. sistemului nervos vegetativ, iar din tre n. cranieni: n. trigemen (V), n. facial (VII), n. glosfaringian (IX), n. vag (X).

NERVISM. doctrină fiziologică și medicală care atribuie sistemului nervos rolul conducător (și mijlocitor indispensabil al influențelor mediului ambiant) în organism. Influențele și reacțiile sînt acte reflexe. N. modern a fost fundamentat de I.P. Pavlov și elevii săi (K. Bîkov, Kurțin) care au pus accentul pe rolul scoarței centrale, în timp ce autorii occidentali (Leriche, Reilly) au pus accentul pe sistemul nervos vegetativ. Unele exagerări ale n. au neglijat rolul factorilor umorali și acțiunea directă a factorilor de mediu. N. este implicat în reflexoterapie și acupunctura și alcătuiește un suport neurofiziologic pentru medicina psihosomatică (bolile cortico-viscerale etc.).

NEURASTENIE (NEVROZĂ ASTENICĂ), entitate nosografică stabilită în 1869 de către Bcard, pentru a desemna o stare de slăbiciune nervoasă, care cuprinde trei aspecte: slăbiciune iritativă, liipertestezic și iritație spinală. În accepțiunea actuală n. este o afecțiune psihogenă, o formă de nevroză, exprimată clinic printr-un complex de tulburări

psihice și somatice, grupate în mod dominant în jurul siikroniîi hîi caracteristic astenic. A. Krcindler definește n. ca pe o boală i creierului determinată de un fîc - tor psihogen, la baza căreia si,, o tulburare în dinamica activii.!' tîi nervoase superioare și ca ie -- traduce clinic printr-o serie < semne somatice — astenie, «fice, insomnie, simptome ale analizatorilor, simptome visecroveg'-- tative — și semne psihice — asi, - nie psihică, depresiune, anxietate. Neurastenicul este incapabil și desfașoare o activitate fizică sau intelectuală prelungită sau o muncă necesitînd spirit de inițiativă. N., în faza de debut se caracterizează, de obicei, prin apariii > și exacerbarea treptată a unei stări de oboseală psihică, pe care bolnavul o trăiește cu teama profundă că nu mai poate face față îndatoririlor sale profesionale. Tensiunea emoțională este permanent alimentată de o suită de traunnsihice, care au determinat starea actuală, cît și de fiecare element care le întărește convingerea că sînt depășiți chiar și în sarcinile altădată obișnuite. Tabloul clinic se întregește cu o senzaie generală de disconfort somați., legat în special de fenomenul de epuizare fizică, de cefalee, senzații penibile la nivelul diferitelor organe interne etc. Complexitatea simptomelor n. este caracterizată ca „slăbiciuneiritativă" exprimată pe de o parte printr-o încărcătură afectivă iritabilă, prin creșterea excitabilității nervoase generale și

pe de altă parte prin scăderea rapidă a vivacității și a tonalității psihice, explicabilă prin epuizarea rapidă a potențialului activității nervoase superioare. Complexul simptomatic al excitabilității și iritabilității crescute se manifestă în plan psihic printr-o sensibilitate și impresionabilitate crescute, prin scăderea pragului de toleranță față de stimulările mai mult sau mai puțin obișnuite ale ambiantei. Insomnia și dereglarea ritmului veghe-somn este unul din simptomele cele mai frecvent înfîltnite, somnul devine superficial și neodihnitor, prin faptul că devine încărcat cu coșmaruri. Toate aceste simptome simbolizează de fapt conflicte inconștiente și mecanismele defensive împotriva anxietății (H. Ey). Psihiatria delimitează patru forme de n.: simplă, depresivă, anxioasă și cenestopată. În general se consideră că n. are un caracter reversibil: în tratamentul n. un loc important îl ocupă psihoterapia, iar ca primă condiție so impune eliminarea pe cît posibil a factorilor etiologici traumatizantî și sau stressanți.

NEURCJHIRURGIE. în ultimele decenii n. devine tot mai importantă pentru psihologie furnizînd date anatomo-clinice asupra unor tulburări mentale produse de hemoragii, traumatisme sau tumori, ca și metode de terapeutică a unor sindroame ('dicotomia prefrouală în unele psihoze-anxioase) în afara celor date •de leziuni grosiere ale creierului.

în strînsă legătură cu n. se dezvoltă neuropsihologia.

NEUROCIIBERNETICĂ, știință interdisciplinară, care formalizează evenimentele ce se desfășoară pe nevrax, în organele îcceptoare și efectoare. N. interpretează aspectele funcționale ale sistemului nervos normal și patologic, în lumina teoriei generale a sistemelor, teoriei informației, teoriei deciziei, teoriei automatelor, teoriei rețelelor cu relee și contacte și a teoriei generale a reglării. Astfel ti. are menirea să elaboreze o teorie generală și coerentă a sistemului nervos ca sistem informațional și de comandă și control. Abordînd dintr-un punct de vedere nou funcționarea sistemului nervos, n. nu reprezintă doar o schimbare de nomenclatură, ci permite adîncirea înțelegerii modului în care pot fi legate calitativ și cantitativ anumite categorii de evenimente, care definesc activitatea sistemului nervos central (E. Nicolau și C. Bălăceam:). Pentru ca metodologia n. să fie eficientă, ea trebuie să plece de la datele de neuropatologic. Una din primele etaps ale abordării n. a sistemului nervos constă în formalizarea activității nervoase, pe baza diferitelor moduri de exprimare simbolică, specifice matematicii, dar modelele astfel obținute trebuie să fie totdeauna conforme cu realitatea concretă ncuroanatomică și neurofiziologică. N. oferă bionicii posibilitatea de a construi sisteme tehnice i;<om"rfe cu subsistemele neuronile reale, iar bionica oferă la rîndul ei n. posibilitatea

de a-și perfecționa conținutul. N. permite astfel fundarea unei Icurii materiale a funcționării creierului uman, care să cuprindă și să explice, stijd la ba/a psihociberneticii (v.), și procesele psihice eu diferitele lor forme de manifestare. Așa cum o demonstrează analiza rl, sistemul nervos își oigantizează evoluția diferitelor procese, pe baza unor programe, unele dintre ele genetice, la care se adaugă ulterior, în ontogeneză, sena programelor pe care și le însușește prin mecanismul învătării, în acest fel, în plan formal sînt înlăturate toate dificultățile de a cuprinde în cadrul unei teorii coerente activitatea nervoasă a omului în ansamblul mișcării materiei.

NEUROFIBRILE, fibre extrem de fine puse în evidență prin delicate tehnici histologice în interiorul axonilor, constituind conductorii nervoși fundamentali ai acestora. Sînt, în urma studiului prin microscopie electronică, considerate ca niște mase moleculare mari, foarte alungite și independente ca sarcină electrică.

NEUROLEPTICE, substanțe farmacodinamice care exercită o acțiune depresivă, deconcertantă asupra citorva centri nervoși principali cum ar fi: centrul termoreglării, centrul somnului. Au și o acțiune de ameliorare a descărcărilor afective supranormale, reducînd anxietatea.

NEURON (CELULĂ KERYOASA), numită de către Waldeyer, în 1891, unitatea de structură a sistemului nervos, ivprezentînd

în același timp și o unitate trofică, genetică, morfologică, biologică și funcțională. Sub aspect morfologic, legat de recepționarea și transmiterea informației, se p, distinge două părți fundamentale ale n.: corpul n., numit și perijon și prelungirile n. Pcrican. n. reprezintă partea centrală, n. putînd prezenta forme deoseb de variate: sferică, ovală, stelată, piramidală, piriformă etc. Măi mea lui este cuprinsă între jo și 150, avînd o structură caracteristică: la suprafață prezintă: o membrană — neurolema — a* - natură lipidică, singura membrană de tip celular cu structură bilamelată. Nucleul voluminos, de formă sferică sau ovală, conține cromatină și doar un singur iuucleol. Prolungirile n. datorate specializării funcționale, sînt de două feluri: dendritele și axonul. Dendritele sînt în număr variabil la diferite tipuri de n. Ele sînt în general prelungiri scurte care prezintă următoarele caractere: au formă conică, fiind mai groase la bază și mai subțiri spre vîrf, iar de-a lungul lor au numeroase ramificații. Terminațiile dendritelor sînt în contact fie cu un axon, fie cu celulele epiteliale, sau se găsesc în interiorul unor corpusculi receptori cutanați sau musculos-tendinoși. În ceea ce privește structura lor în mod obișnuit nu au înveliș. în unele cazuri în-ă dendrila este unică și ia așpe<i de axon și în acest caz capătă un înveliș asemănător cu cel al axnului. Axonul se mai numește eilindrax sau nourii, fiind o pie-

lângire unică și m general mult măi lungă dccit dendritcle. El «-f» subțire și de aceeași grosime pe toată lungimea sa, avînd de-a lungul ei puține ramuri aș. zate perpendicular — ramuri colntelale — care sînt în general scurte. La extremitatea liberă axonul prezintă o ramificație bogată care se numește arborizație terminală sau telodendrium. Structural axonul se caracterizează prin faptul că este învelit într-o serie de formațiuni care au diferite roluri. Din punct de vedere funcțional n. este un element excito-conductor, care sub acțiunea unui excitant generează și transmite influxul nervos. Ca o altă proprietate a n. este de menționat și proprietatea formării de engrame și secreția anumitor produși specifici — neurosecreția. Sistemul nervos este o vastă rețea de comunicații care primește informații din mediul exterior sau interior și lo transformă în semnale care produc răspunsuri adecvate în diferite părți ale organismului, avînd la bază totalitatea țesuturilor diferențiate în vederea realizării acestor funcții. Unitatea lui sruccural-funcțională este tocmai n.

NEUROPLEGIE, caracteristică a unui stimul sau reacție ce are o consecință paralizantă asupra centrilor nervoși superiori.

NEUROPSIHIATRIE, disciplină medicală care se adresează ansamblului de afecțiuni ale sistemului nervos incluzînd bolile psihice cu sau fără suport organic cunoscut.

NEUROPSIHIOLOGIE, termi introdus, de C. Lashley (în ItMH), cai o Imulase primul laborator de n. (Harvard). După Lhermitte (1964) n. este știința care osu-diază funcțiile superioare ale omului — percepția, memoria, conștiința, gesturile, limbajul etc. — în raporturile lor cu structurile cerebrale și cu organizarea funcțională a sistemului nervos. După Hecaen (1966), n. este disciplina care tratează funcțiile mintale superioare, în dublă și inseparabila lor legătură cu structurile cerebrale, care stau la baza acestor funcții și în legătură cu sistemele de comunicare interumană în care sînt încorporate. Deci n. nu este doar o știință care studiază pe bolnav, dar care îl și tratează. în n. nu se includ decît acele tulburări psihice care apar ca urmare a unor leziuni sau excitații în focar. N. folosește datele neurologiei clinice, ale neurofiziologiei, psihofiziologiei, neuroanatomiei, neurociberneticii, neurogeneticii și neurolingvisticii și oferă la rîului ei date tuturor acestor științe, în accepțiunea lui A. R. Luria „sarcina n. este studiul bazelor cerebrale ale activității psihice umane, prin antrenarea unor metode noi, psihologice, pentru diagnosticul topic >1 leziunilor locale ale creierului" (1953).

NEUTRU, în psihologic, răs-puns ce se situează la mijlocul unei serii bipolare; în scări atitudinea medie, echivocă (da și nu) notată cu zero. Real nu este un punct nul ci o poziție rezul-

tată din echilibrarea unor tendințe contiare.

NEURALGIE, dnrere localizată, limitată la zona unui traseu nervos senzitiv, survenind în general prin crize de suprasolicitare a sistemului nervos, sau prin iritarea unor căi senzitive, ca urmare a unui proces inflamatorului.

NEUROGLIE, celulă care însoțește neuronii având rol trofic, de elaborare a mielinei, susținere și izolare a neuronilor, absorbție și înlocuire a țesutului nervos distrus. *Denumită și celulă glială.*

NEVROZĂ, termen utilizat pentru prima dată de către Vieussens (începutul secolului al XVIII-lea) pentru a desemna orice tulburare legată de creier. În 1776, W. Cullen cuprinde în acest termen toate afecțiunile nervoase și psihice fără substrat anatomopatologic. În accepțiunea actuală n. reprezintă un grup de reacții și dezvoltări patologice, determinate psihogen și exprimate clinic printr-un complex de tulburări, cu sau fără răsunet somatic, care este trăit în mod conștient și penibil de către individul bolnav. N. constituie astfel varietatea cea mai răspândită și de obicei cea mai polimorfă de psihogenii, caracterizată prin prezența subiectivă a bolnavului la boală, prin participarea autoanalitică și critică a bolnavului la înțelegerea bolii, ea desfășurându-se totdeauna pe un fond de luciditate a conștiinței. Nevroticul este în chip definitoriu un

suferind rare și comentează și-si asumă suferința printr-o atitudine participativă. El sesizează că între capacitățile sale de cxi tentă și planurile sale existențiale, de inserare în lume, w crează o tensiune divergeții IM Deci nevroticul trăiește un p mnenț conflict între partca „sa miloasă” și cea „bolnavă” a su biectivității sale, aceasta desf. l surându-se și organizându-se K• fondul unei conștiințe clare, neal terind semnificativ raporturile ci; lumea. Tulburările n. sînt mai puțin marcate, regresia este mai puțin profundă (decît în psihozei psihicul organizîndu-se la un nivel foarte apropiat de cel normal. Janet definește n. ca o boală psihică caracterizată prin conflicte intrapsihice, care sînt de natură să inhibe conduitele sociale, generînd întotdeauna o stare de anxietate. Ele perturba mai mult echilibrul interior ai persoanei decît îi alterează sistemul relațiilor cu realitatea. Din acest punct de vedere n. este considerată ca o boală mentală minoră, în sensul că destructurează mai puțin personalitatea bolnavului decît psihozele. Din definiția dată de Pichot, se pot desprinde trei caracteristici esențiale ale n.: tulburările n. de comportament sînt în general minore, bolnavul păstrează conștiința caracterului morbid al tulburării sale, tulburările sînt psihologic comprehensibile, deci se poate stabili o legătură inteligibilă între ceea ce a fost bolnavul anterior, circumstanțele vieții lui pre-

morbide și tabloul morbid actual. Psih analiza consideră n. ca oi. afecțiune p-ilio-nă. al- țarei simptome slut expresa simbol; i a unor conflicte intrr.pshic.; ci-și au originea în traumatisme alVtitive și frustrații intervenite în ontogeneza subiectului. Deci sinptometele nevrotice ar fi rezultai ui absenței descărcării unor pulshmi. N. experimentală (Pavlov) se traduce printr-o dezordine comportamentală durabilă, dar în general reversibilă, obținută la animale datorită perturbărilor afective, survenite în anumite situații experimentale de condiționare. După Cosnier (1966) ele reprezintă un model valabil al n. reactive la om. Tabloul clinic al n. cuprinde instabilitate psiho-motorie, iritabilitate, intoleranță, astenie nevrotică, tulburări ale somnului, tulburări funcționale nevrotice (cni ticuri, balbisme etc), care se inserează pe un fond de anxietate generalizată, în urma convertirii, disimulării și complicării agresivității inconștiente (H. Eyrj. Libidoul și agresivitatea apar ca două forme de manifestare elementară ale vieții instinctivo-afective, deci n. este o tulburare la acest nivel. Tendințele agresive inconștiente sînt angajate în toate demersurile complicate și în toate paradoxurile nevroticului și sînt întotdeaunaacompaniate de un sentiment de anxietate, ceea ce declanșează anumite mecanisme de „mascare”, de apărare ale bolnavului. În funcție de simptomul predominant în tabloul clinic, psihiatria distinge

următoarele forme de n.: n. astenică (neui astenii, n. ob.-esivo-iobică (pūhast'-nki |, n. isteric.; (i'-hria) și n. mixte •an muierii (ticuri, balbisme etc). în ceea ci: privește etiopatogenia n. există numeroase teorii (psihanaliza, teoria sociologică, teoria psihologică, teoria fiziologică etc). datorita atît diversității factorilor etiologici, cît și modului specific de structurare al personalității, care (Jaspers) are un r. l permisiv sau structurant în apariția și desfășurarea bolii.

NEVROZĂ ASTENICĂ v. NEURASTENIE

NEVROZĂ OBSESIVO-FOBICĂ v. PSIHASTENIE

NEVROZISM, simptom de hiperactivism nervos, mental și fizic, în condiții de iritabilitate, mare variabilitate de dispoziție afectivă și rapidă fatigabilitate. H. Eysenck folosește acest termen pentru a institui un criteriu tipologic, alături de altul privind introversiunea și extroversiunea.

NICTALOPIE (ORBUL GĂINILOR), absența vederii diurne și cromatice, cauzată de nefuncționarea sistemului conurilor, cu menținerea vederii corepusculare și nocturne prin aparatul bastonașelor; anomalie congenitală.

NIHILISM (lat. *nihil* — nimic), atitudine de negare a valorilor, acțiunilor și structurilor sociale ridicată la rangul de principiu. N. se manifestă nu numai în raport cu ceea ce există, dar și în raport cu ceea ce se proiectează. Caracteristică pentru n. este și incapacitatea de a propune vâ-

ii.iute, soluții constructive ni locul a ceea ce $n < a^i$, -l.

NIMFOMANIE, sindrom de patologie sexuală (erotomanie) feminină, mustind din libido exagerat, continuă snpraexelrnre a orcanelor sexuale, dorință de acte sexuale repetate și cauzate de insatisfacție parțială (anorgasmie etc).

NISTAGMUS (gr. *nystagmies* - ațipire), stare patologică și sincronică a globilor oculari ce se deplasează rapid pe verticală, orizontală sau rotativ; se datorește contracțiilor spastice ale mușchilor ochilor, perturbare cu originea în creierul mic și aparatul vestibular; stări de n. pot interveni facultativ și la normali, în urma fixației îndelungate a ochilor asupra unor obiecte apropiate. *Nistagmograful*, dispozitiv de înregistrare a mișcărilor ochilor, în urmărirea sau lectura unor obiecte și a textelor.

NIVEL, poziție a unei structuri sau funcțiuni în ierarhia sistemului. Introdus în psihofiziologie de către J. Jackson, indicînd etajele funcționale la care aceleași procese neuropsihice se realizează simultan. N. este un operator uzual în psihologia contemporană indicînd atît rangul dintr-o serie cantitativă cît și ranguri sau stadii de dezvoltare. Activitatea psihică se dezvoltă la diverse n. și uneori ascensiunea pe o ramură implică coborîrea pe o alta. Termenul arc uneori semnificății parțiale, particulare, legate de o funcție sau noțiune, alteori semnificații globale ca n.

"• • ucral mental (A. Biuet. IV Janet, Spejrrnjii), li. da a /-iini i >, îl. de personalitate rit.

NIVEL DE ASPIRAȚII, concept elaborat de școala psihologiei dinamice (K. Lewin) și pi in caro se tU-finește operațional $n > \bullet$ *velui calitativ de îndeplinire a SYM. puhti la care subiectul se declar, / satisfăcut*. În experimentele originale ale lui F. Hoppe se ia căzui tipic al elevilor care se mulțumesc fie cu note minime de trecere, fie cu note mijlocii, fie numai cu note mari de unde calificarea n. de a. ca fiind scăzut, mediu sau înalt. Se înțelege că n. de a. este o variabilă a individului sau a grupului și nu se definește în termeni absoluți, ci în relația cu posibilitățile pe care subiectul și le-a verificat. După Hoppe, n. de a. se referă la scopurile, așteptările, revendicările unei persoane privind realizarea sa viitoare într-o sarcină dată, iar după J. Frank n. de a. este osarcină pe care individul încearcă s-o atingă explicit, cunoscînd nivelul performanței anterioare în această sarcină. Asupra n. de a. influențează pregnant și experiența altora odată cu modelele culturale și opiniile colective. K. Lewin distinge în structura n. de a. mai mulți factori; scopul acțiunii, scopul ideal, diferența internă dintre aceste două feluri de scopuri și nivelul de încredere pe care-l are subiectul în realizarea aspirației sale. Există un optimum al n. de a. care exclude atit situarea acestuia sub nivelul posi-

bilităților subiectului sau grupului, cît și mult peste acesta. După T. Denibo, B. Zorgoș.a. n. de a. exercită o influență binefăcătoare asupra performanțelor cînd se situează de fiecare dată, întrucîtva peste nivelul posibilităților de moment ale subiectului.

NIVELEȘI FORME ALE AFECTIVITĂȚII v. PROCESE EMOTIONALE.

NOCIRECEPTORI, receptori ai stimulărilor externe sau interne dăunătoare, ce periclitează integritatea și echilibrul organismului; efect subiectiv, de regulă, dureros.

NOETIC (din *noein*, care înseamnă a gîndi), care se referă la procesul de gîndire; *noemoticul* desemnează obiectul și conținutul gîndirii.

NOMADISM, tendință ce se manifestă prin instabilitate a domiciliului, dictată, în condiții normale, de un mod de viață specific (de ex. pastoral). Se manifestă și ca sindrom patologic la unii psihopați.

NOMINALISM și REALISM, curente filosofice opuse și care au prilejuit în evul mediu „cearta universalelor”. Sînt curente centrate gnoseologic și care se diferențiază prin aceea că n. nu recunoaște ca real existente decît obiectele particulare sau singulare, conceptele fiind reductibile la simple denumiri introduse de om, pe cînd realismul admite existența de sine stătătoare și primară a generalului în forma lui pură în nfăr.i uricăi'ii contin-

gențe particulare (Platou, Toma d'Aquino). Se afirmă că „universaia sunt *realia*”. Conceptualismul susține că generalul există într-o formă distinctă numai în mintea omului (de Roy) iar în varianta realist-științific admite că generalizările mintale le corespund anumite trăsături tipice, structuri, legi existente obiectiv în contextul realității. Dezbaterea aratăată și care în zilele noastre se prelungește prin opoziția dintre tomism și empirismul logic, este viciată de opoziția metafizică a generalului și particularului, soluția întregitoare neputînd fi dată decît de dialectica marxistă. J.enin scrie: „Contrariile (particularul este opus generalului) sînt identice; particularul nu există decît în legătură cu ceea ce duce spre general. Generalul nu există decît în particular, prin particular. Orice general este o părțicică sau o latură sau esență a particularului. Orice general nu înglobează decît aproximativ toate obiectele particulare. Orice particular nu intră decît incomplet în general etc, etc. Orice particular este legat prin mii de treceri particulare de alt gen (lucruri, fenomene, procese). În toate acestea există deja elemente, embrioane, noțiuni de necesitate, de legătură obiectivă a naturii etc.” Considerarea unității dialectice dintre singular, particular și general are în psihologie o mare însemnătate metodologică, îndeosebi în studiul cunoașterii și al

dii' i v

p.iiilic

NONDIRECTIVITATE, atitudine metodică de conduită într-uti proces de intercomunicare constând în evitarea oricărei inducții sau influențe asupra cursului discuției, gândurilor celuilalt etc. N. este nonintervenția asupra conținutului, distingându-se de „laisser-faire”, deoarece nu exclude ci, dimpotrivă, comportă directivitate asupra formei, o reglare metodică a actului de comunicare.

NOOSFERA, concept, introdus de Teilhard de Chardin, prin care se semnifică analogic biosferei, lumea spiritului și a gândirii ca un strat ce înconjoară planeta noastră odată cu oamenii și prin ei. Este un strat ultim și superior al planetei noastre, o „sferă gânditoare” coextensivă biosferei și dotată cu un gen de supraconștiință. Dincolo de conotațiile spiritaliste termenul este utilizabil în legătură cu sistemele de informație, de cunoaștere și valorizare.

NORMATIV, ceea ce decurge din normele sociale cu efecte de organizare și reglaj a acțiunilor și relațiilor în numele unor valori. Toate grupurile și formațiunile sociale manifestă tendința de a-și menține un anumit mod de organizare și pe această cale de a-și spori fondul de valori.

NORMALIZARE, metodă statistică folosită în operația de etalonare a testelor. În cadrul acestei metode, spre deosebire de decilaj (centilaj), se apelează, la împărțirea datelor în clase, de o parte și alta a clasei

centrale, în funcție de unități sigmatice (deviație standard), în aplicarea n. este folosită distribuția normală redusă. În general nu poate fi aplicată decât pe eșantioane cu un număr de subiecți mai maro de 50.

NORMĂ SOCIALĂ, regulă care prescrie comportamentele acei clase de o colectivitate sau de către o instituție. N. reglementează uniformizează, înlătură conflictele existenței în comun a grupurilor umane. N. poate avea caracter de obligativitate (n. *juridice* j sau numai de constrângere socială (n. *morale*).

NOSOLOGIE, în sens strict. studiul bolii (inclusiv clasificarea lor); descrierea bolilor este *nosografie*. N. psihiatrică, de pildă nu se reduce la o simplă clasificare a tulburărilor psihice, i i încearcă să determine cele ni ii revelante simptome și să le grupeze în sindroame (*Sindvonomie*), să le explice originea și mecanismul.

NOȚIUNE, formă logică fundamentală care reflectă însușirile esențiale, necesare și generale ale unei clase de obiecte, fiind numită și concept. însușirile reflectate alcătuiesc conținutul n. (comprehensiune, conotație, intensiune), iar totalității obiectelor reflectate care dețin aceste însușiri constituie sfera n. (extensiune, denotație). După sferă se disting n. *generale* (care reflectă toate lucrurile apartinutului unei clase), finite ca sferă, iniipite ca rferă 'gen r-îprem sau rn-e gon:') și de clasă vida ^fără ele-

mente) -- și n. *individuale* (singulare sau specie infimă). După conținut se <ll rin < n. *rvuti*><V (care reflectă ansamblul însușirilor esențial-generale ale unei clase de obiecte) și n. abstracte (care reflectă o singură însușire esențial-generală), ultimele putînd fi pozitive (reflectînd prezența reală a unui grup de însușiri) sau negative (reflectînd absența din lucruri a unor însușiri), independente (grupe de însușiri relativ autonome) sau corelative (interdependența unor lucruri reale aparținînd prin unele însușiri la două clase diferite). De asemenea există n. *colective* (însușirile clasei reflectate nu sînt în același timp și însușiri ale elementelor care compun clasa respectivă), care pot fi singular-colective sau general-colective (după cum reflectă o singură totalitate de obiecte sau mai multe), și n. *neoclective* (însușirile clasei sînt și ale elementelor). între n. se stabilesc raporturi de diferite tipuri care, în principal, sînt de concordantă — n. cu conținut diferit, dar cu sfere parțial sau total coincidente — și de opoziție — n. cu o asemenea diferență a conținutului, înîit sferele lor nu coincid deloc. Raportul de concordantă poate fi de mai multe feluri: de identitate (sferele noțiunilor respective sînt total coincidente), de ordonare (cu sfere inegale, sfera uneia cuprinzîndu-se în sfera celuilalte) și de încrucișare sau interferență (sferele avînd o coincidență parțială). Raportul de opo-

ziție poate fi de contrarietate (respectivele ti. fiind specii ale ai clai.i-i ;t-n) M <-> contradicție (sterelt- st- c.), lud, conținuturile negîiului-se reciproc). Precizarea conținutului și sferelor n., delimitarea ll. între ele, trecerile de la o n. la alta se realizează prin intermediul operațiilor logice cu n. Principalele operații logice cu n., care asigură organizarea cunoștințelor în sisteme unitare de n., sînt următoarele: determinarea (trecerea de la o n. gata constituită la alta cu sferă mai restrînsă), generalizarea (trecerea la o n., cu sferă mai extinsă), definiția (atribuirea unui grup de note unui obiect, precizîndu-se astfel esența obiectului și delimitîndu-l de orice alt obiect), diviziunea (descompunerea n. în specii subordonate) și clasificarea (compararea n. din speciile ei). în psihologie n. este considerată în unitatea dintre general și particular considerîndu-se modul concret al formării și funcționării ei. De aceea în cercetările psihologice asupra genezei n. sau conceptelor, identificate cu semnificația cuvintelor, o mare atenție se acordă trecerii de la n. sau conceptele *empirice* inițiale — caracterizate prin insuficiență abstractizare, impregnare cu elemente concrete neesențiale și nesistemizate dar valide din punct de vedere practic — la n. *științifice*, avînd un conținut esențializat și delimitat precis prin sistematica logică a științei.

O

OBEDIENȚĂ, comportament social caracterizat prin conformare la ordinele, sugestiile, dorințele exprimate de o altă persoană sau prin urmare a tradițiilor. Este o manifestare de supușenie, subordonare, dependență și de comoditate asigurată prin faptul că deciziile, ca și riscurile, revin altora.

OBICEL, practică sau uzanță socială sau tehnică, fiind o tradiție comună pentru grup și învățată de individ ca o deprindere. Grupul pentru care această tradiție este comună poate fi o societate sau un subgrup al societății (J.S. Himes). După E. Sapir „obiceiul este un concept variabil făcând parte din bunul simț care a servit drept matrice pentru dezvoltarea unor concepte antropologice ale culturii, mai rafinate și mai tehnice”. S-au făcut încercări de a deosebi o. de *datini și moravuri*, folosindu-se adjective ca tradițional, spontan, necodificat, prescris, sancționat

permanent, care de fapt nu au clarificat conceptul. Unii autori înțeleg o. ca o subdiviziune a datinilor și moravurilor (R.M. MacIver și C.H. Page), iar K. Davis susține că datinile și moravurile sînt tipuri speciale ale o.

OBJECT, categorie filosofică, gnoseologică și ontică, făcînd parte din cuplul bipolar: obiect-subiect. Gnoseologic o. nu există fără subiectul ce-l cunoaște, transformă și valorizează, dar ontologic, o. este o realitate primordială și autonomă ce există natural sau cultural, independent de subiectul individual. În tratare marxistă poziția gnoseologică a indisociabilității o. și subiectului se află în unitate dialectică cu poziția ontologică, a materialității și existenței, autonome de subiect, a o. Engels arată că prin acțiune și cunoaștere o. în sine se transformă în o. pentru sine. Marx observă că animalul percepe o. ca moduri de satisfacere a trebu-

ințelor sale biologice, pe cînd omul cunoaște o. ca o., pentru că știe să producă pe măsura oricărei specii și știe să imprime. pretutindeni obiectului măsura care-i este inerentă acestuia. Munca este fundamentală pentru luarea în stăpînire a o. naturale, ca și pentru producerea, prin transformarea^ datelor naturale, de noi o. În o. culturii materiale și spirituale oamenii își investesc capacitățile și își exprimă atitudinile. Cu alte cuvinte, în o. produse de oameni sînt investite modele psihice pe care alți oameni, alte generații le „recuperează”, desfăcînd din o. implicația lor spirituală. Practica este aceea care mijlocește acest infinit circuit. Psihologia cercetează relațiile dintre subiect, și o., în forma activității care este întotdeauna obiectuală. Reflecția este o modelare informațională a o. și relațiilor dintre o. Sub raportul conținutului, psihicul este, în mare măsură, obiectiv. Percepția reflectă o. în ansamblul însușirilor lor. Gîndirea nu se referă decît la categorii de o. și la relațiile dintre o. întotdeauna conștiința se referă la un o. Pentru psihologie și psihismul subiectiv devine un o. și anume o. de studiu. *Obiect permanent*, concept introdus de Meyerson pentru a desemna invarianta obiectului ca atare, categorializarea schemei sale de existență.

OBJECTIV, calificare a ceea ce este în afara subiectivului și se opune acestuia. După cum arăta M. Dufrenne, „corpul obiectiv

nu are o existență conceptuală, ci are o existență în sine. pe care conceptul încearcă să o elucideze”. În limbaj uzual, o. este sinonim cu *real*, opus la ceea ce este mental, ideal, fantastic. Totodată calificativul de o. se referă la respectarea și redarea cit nun fidelă și exactă a faptelor și evenimentelor tic orice fel (sociale, istorice, psihice etc). În psihologie se consideră o. comportamentul extern și toți indicatorii pe care acesta îi implică. Psihologia o. este aceea care se construiește numai prin studiul reacțiilor și faptelor neurofiziologice, respingînd orice interpretare și metodă subiectivă. Toți și fenomenele subiective există o.

OBJECTIVARE, act modelatoriu și transformativ prin care un conținut subiectiv — imagine, idee, aspirație, scop, plan mental — este realizat în fapt, este materializat într-un obiect de sine stătător sau exprimat comportamental, în psihologie, trecerea de la fenomenele mentale la comportament și la produse cu o existență obiectivă.

OBJECTIVISM, concepție ce pretinde la realizarea cunoașterii strict obiectiv fără nici o selecție, opțiune, valorizare subiectivă. Este ceva imposibil și totodată impropriu subiectului care cunoaște din și în perspectiva transformării lumii.

OBJECTIVITATE, proprietatea subiectului cunoscător de a ține seama, de *cece* ce este obiectiv, de a nu diforma realul prin

adaosuri și modificări arbitrare. Termenul mai semnifică și ansamblul lumii obiective.

OBIECTUAL, termen introdus de noi ca echivalent al fr. *objectuel* și a rs. *predmetnlj*. în traducere ad litteram ar fi „lucruritic”, ceea ce limba noastră nu tolerează. liste o cunoaștere ce se referă concret la anumite obiecte sau lucruri materiale. Astfel întotdeauna acțiunea este o. ca și percepția, gândirea, imaginația. Prin o. se caracterizează conținutul (iar nu forma) activității senzoriomotorii și mentale.

OBIECTUL PSIHOLOGIEI, domeniul de fapte (stări, acțiuni, procese, însușiri, structuri, comportamente) ce intră în competența psihologiei, de care aceasta se ocupă sau ar trebui să se ocupe; sistemul de cunoștințe, reprezentări, modele descriptive sau conceptuale, legi, clasificări și metode, din care constă psihologia și pe care le extrage din studiul domeniului său și le raportează la acesta. Sub această dublă ipostază, ontică și epistemică, se prezintă obiectul oricărei științe. Conform concepției materialist-dialectice între epistemic și ontic se instituie progresiv, și istoricește o unitate tot mai accentuată (așa cum a avut și are loc evoluția astronomiei, a științei despre univers). Și în gândirea psihologică a intervenit o apropiere, de pe diverse poziții și din diverse unghiuri, de ceea ce real și obiectiv constituie psihismul subiectiv și comportamental. Originar, psihicul a fost înțeles naiv fie ca un

homunculus intern, fie ca un suflu (al respirației), fie ca ceva străin de materie și de corp, ca un principiu al vieții, ca o forță supranaturală, de aici pornin i speculațiile metafizice și ii. -i liste. Progresele în elucidarea o.p. au fost strâns legate de progsrr generale ale științelor și de oriei: tarea materialistă. Fără viziunea evoluționistă, fără știința debpr. creier și cea despre societate ar ii fost imposibilă conceperea științifică a O.p. Aceasta pentru c\ evolutiv și funcțional psihicul și comportamentul dispun obiectiv de o serie de sub-și supradetrminări ce țin de competența tuturor științelor, iar fenomenele psihocomportamentale reprezintă efectul suprem al evoluției universale, prezintă un maximum de complexitate fiind și discret; greu accesibile studiului. în aceste condiții modalitățile de constituire ale o.p. au fost dependent" de concepție și metode. Diversele curente și școli psihologico reprezintă diverse moduri de formulare a o.p. Sînt formulări unilaterale, polarizate pe un fenomen sau o metodă ce sînt luate ca sistem de referință central. Ca toate exagerările și ilegitimii lor generalizări, curentele psihologice au pus în evidență cîte un fenomen sau relație, pe care le-au studiat intensiv și astfel au adus unele clarificări în respectiva zonă a o.p. Au urmat <> scrie de corelații și cointegrări mai ales în ordinea confruntării ieritio a curentelor opuse: asociaționism și gestaltism, mentalism și compor-

tamentism, funcționalism și fenomenologism, psihotehnică și psihologie | comprehensivă, psihologia conștiinței și psihologia abisala, psihologia individuală și psihologia socială etc. Cele mai importante reconstituiri de obiect sînt cele ce privesc reuniunea proceselor subiective, senzoriale și mintale, cu comportamentul, psihologia proceselor cu cea a personalității și de asemenea a psihologiei individuale cu psihologia socială. în etapa actuală psihologia nu se mai restrînge la fenomenele mintale, interne ci angajează și planul comportamentului extern, între acestea două fiind o interacțiune complexă ce definește *conduita*. în consecință, o.p. nu se mai restrînge la ceea ce este subiectiv (și aceasta rezultă din interiorizări) ci cuprinde și faptele obiective ale conduitei externe și relațiilor în care omul este prins. întotdeauna însă faptele ce intră în o.p. au o implicație sau componentă subiectivă. Acțiunea a devenit fenomenul central în jurul căruia gravitează preocupările psihologiei. în genere în o.p. se pot distinge două laturi: una de activitate luată în cele mai diverse sensuri și forme (internă, externă, coordonare de stări, de acte) și alta de sistem, deci totalitate organizată prin interacțiuni și dispoziții ierarhice, sistem informațional-operațional dotat cu autoorganizare și centrareglaj. Nu se poate nici un moment trece peste faptul că, real sau virtual, orice acțiune este o interacțiune cu mediul și că sistemul psihic

uman oricît ar fi de complex este la rîndul său componentă a niacosistemului natural și sociocultural și nu poate exist.i și funcționa în afara acestora. Pe aceea o.p. se extinde asupra formelor de activitate luate ca atare, asupra relațiilor interumane și sociale, asupra grupelor și colectivității ș.a.m.d. O.p. poate fi reprezentată printr-o serie de cercuri concentrice, avînd un nucleu cu totul specific și propriu, iar în zonele celelalte, pe măsura îndepărtării de centru, realizînd combinări pluridisciplinare de tipul psihofizicii, psihofiziologiei, psiholingvisticii, psihosociologiei, psihopedagogiei etc. Alături de sociologie, psihologia este cea mai diferențiată și multiramificată știință. Corespunzător, se definesc o serie de obiecte ale fiecăreia din psihologii (a muncii, educației, sportului, artei, copilului, comerțului, reclamei, clinicii medicale etc, etc). *Sistemul disciplinelor psihologice se centrează pe psihologia generală ce se ocupă de categoriile și conceptele fundamentale.*

OBIȘNUINȚĂ, deprindere promotivată ce se impune în conduită în virtutea unei necesități afective, indiferent de împrejurări. O. presupune implicarea în actul deprinderii sau în relațiile habituale a trebuinței practicei lor repetate periodic, de unde tendința subiectului de a-și satisface o. spre deosebire de alte deprinderi care nu se activează uecit iu raport cu condițiile activității. Este, de ex. deprinderea

dea scrie în genere și o. de a scrie ceva zilnic, chiar dacă împrejurările nu impun aceasta.

OBIȘNUIRE, fenomen psihofiziologic studiat și denumit astfel (habituatio) de K. Hernandez-Peon (1960) și care constă în reducerea activărilor reticulare ne-specifice în urma prezentării repetate a stimulului. K. Pribratn explică o. prin impulsuri frenatorii de la cortexul frontal la sistemul reticular. Reflexele de orientare dispar și se instalează neatenția sau o stare apropiată de această în care funcționează precumpănit automatismul.

OBNUBILARE (lat. *obnubillata* — acoperit cu un nor), tulburare de conștiință, stare patologică de „întunecare a minții”, de încetinire sau întrerupere a activității normale de cunoaștere, conștiința o. fiind ca „acoperită de ceață”; este, periodic, frecventată de scurte momente de „iluminare”. Simptomul exprimă o suferință cerebrală fie primară, fie survenită în cursul unei alte boli.

OBOSEALĂ, stare de slăbiciune musculară, nervoasă sau psihică, vizibilă sau interioară, reală sau imaginară, care diminuează capacitatea de muncă a omului. O. este semnalul care anunță scăderea continuă a capacității de muncă. Este asemănătoare altor semnale ca foamea, durerea, care alarmează organismul încunostindu-l de pericolul apariției unui fenomen patologic. Dar o. nu este o boală, ea nu are decât temporar consecințe asupra organismului. O.

are drept consecință imediată slăbirea atenției față de munca, îndeplinită și față de mediul înconjurător. Ca urmare, omul pierde capacitatea de formare a unor noi deprinderi folositoare, iar deprinderile formate anterior și devenite automate intră mai greu în funcțiune. Coordonarea dintre diferite funcții și operații este perturbată. O. se manifestă prin încetinirea ritmului de muncă, apariția mișcărilor suplimentare, inutile. Din punct de vedere subiectiv, senzația de oboseală este mai mult sau mai puțin vagă: o slăbiciune generală, care nu poate fi definită și localizată, cu o tonalitate ce variază de la sentimentul nevoii de repaus pînă la stări chinuitoare. O. reprezintă în esență o reacție a organismului, care la intervenția sistemului nervos central, prin reacții de inhibiție, urmărește să permită organismului să se readapteze, să-și refacă plenitudinea funcțiilor sale. O. duce la apariția în centrul nervoși a unui proces de inhibiție (oprire sau frinare a activității) cu rol de protecție. Ea are așadar nu numai rolul de a întrerupe starea de activitate, a unui organ, ci și de a crea condițiile necesare pentru restabilirea funcțiilor sale. Prin inhibiție, în centrul nervoși se creează cele mai bune condiții de restabilire și reînnoire a substanțelor chelțuiri; în timpul efortului. Ca rezultat al acestui repaus, procesele de sinteză încep să predomine față de cele de dezagregare, ceea ce reprezintă, de fapt, esența bio-

chimică, materială a ritmului restabilizator al inhibiției de protecție. Inhibiția și o. sînt legate între ele funcțional. Inhibiția, este o stare fiziologică care asigură protecția necesară organismului, fără de care nu ne putem imagina activitatea centrilor nervoși, restabilirea capacității lor de muncă etc. O. însă este aceea care provoacă apariția inhibiției. *Felurile oboselii:* 1) o. provocată prin solicitarea unilaterală a mușchilor (o. musculară sau periferică); 2) o. provocată prin solicitarea unilaterală a vederii (o. vizuală); 3) o. provocată de solicitarea fizică a întregului organism (o. generală); 4) o. provocată de munca intelectuală (O. mentală); 5) o. provocată de solicitarea unilaterală a funcțiilor psihomotorii (o. nervoasă); 6) o. provocată de monotonia muncii sau mediului; 7) o. provocată de însumarea unor influențe nefavorabile de lungă durată (o. cronică); 8) O. cauzată de emoții puternice și greu de suportat (o. afectivă). Dacă examinăm mai atent această clasificare vedem că ea se reduce în fond la două forme de o.: cea musculară și cea nervoasă, care sînt strîns legate între ele. (Prin o. nervoasă se subînțelege stadiul de cronicizare a o. precum și o. intelectuală = psihică. Uneori în loc de o. psihică se utilizează termenul de o. intelectuală, pentru a preciza natura activității care-o provoacă.) Atît diagnostice, cît și depistarea factorilor generatori ai o. presupun o obser-

vare și o studiere atentă a muncii, iar înlăturarea cauzelor o. impune cunoașterea riguroasă a modului în care diferiți factori de natură fizică, psihică sau nervoasă se repercutează asupra potențialului de muncă al omului. *Metodele de evaluare* a o. au ca obiectiv atît studierea aspectelor o. în diferite feluri de soliditate, cît și stabilirea unui criteriu pentru aprecierea îmbunătățirii metodelor și condițiilor de lucru. Metodele de investigare și evaluare a o. se împart în două mari categorii: metode indirecte, care caută să evalueze indirect o. și analiza oscilațiilor produselor activității, și metodele directe, testele (probele) de o. care utilizează ca indicatori modificările fiziologice și psihomotorii cauzate de exercitarea prelungită a activității. O. slăbește rezistența generală a organismului față de diferite boli. Acestea apar mai frecvent și au o evoluție mai gravă la omul obosit, datorită afectării capacității imunobiologice a organismului, adică a posibilităților acestuia de a lupta împotriva agenților patogeni. Acumularea de o. zilnică pe o perioadă prelungită duce la instalarea o. cronice. Cînd aceasta intervine, atunci senzația de oboseală se intensifică, ea apare nu numai seara după lucru, ci și în timpul lucrului și chiar înainte de a fi început. Senzațiile însoțitoare de repugnță, de dezgust față de muncă sînt adesea de natură accentuat emoțională. Persoanele în această si-

0
tuație pot manifesta simptome de mare iritabilitate, devin negociabili și este aproape imposibil să te înțolgi cu ele, an tendința ele a cădea în stări de depresiune, manifestă o neliniște nejustificată, au o generală lipsă de orientare și pierd inițiativa. Pe lângă aceste efecte psihologice, la unele persoane apar adesea stări generale maladive, cele mai multe însă nespecifice, care sînt de natură psihosomatică: dureri de cap, amețeli, tulburări cardiace și respiratorii, tulburări digestive, insomnii etc. Pe de altă parte, persoanele care au conflicte și dificultăți de natură psihologică sînt în mod special predispuse la o. cronică. Foarte adesea este imposibil să se separe factorii psihogeni de cauzele externe ale o. De fapt, în o. cronică este aproape imposibil să se facă distincție între cauză și efect. Atitudinea negativă față de profesiune, față de superiori sau față de locul de muncă poate fi tot atât de bine cauză o. cronice ca și efectul ei. Metodele de prevenire a o. sînt: organizarea timpului de lucru și a duratei perioadei de muncă, prin organizarea pauzelor, prin repartizarea judicioasă a muncii în schimburi. Este recomandabil ca muncile mai grele să fie efectuate dimineța. De asemenea, trebuie ținut seama de ritmul săptămînal. Este de dorit ca eforturile fizice și intelectuale intense să fie desfășurate mai ales în a treia, a patra zi după ziua de repaus. Avînd în vedere că pau-

zele din timpul muncii trebuie să refacă funcțiile organismului și să întieuiască apariția fenomenului <le 0. atît durai a lor ci! și intri. calarea trebuie să fie bine iluil. zuite. Este bine ca în tîniului pauzelor muncitorii care av tucază activități statice să)" .. exerciții de gimnastică după ui: program adecvat funcțiilor organismului solicitate în procesul de muncă. Mecanizarea și automatizarea componentelor gre! - contribuie la scăderea intensității: activității și, totodată, oferă evit mai bune condiții de protecția muncii.

OBOSEALĂ AUDITIVĂ, rezultă din solicitarea îndelungată și intensă a analizatorului auzitiv. Unul dintre primele efecte ale zgomotului asupra organismului este așa-numita adaptare auditivă, adică scăderea pragului de audibilitate în vederea unei echilibrări economice a organismului cu ambianța. Dacă acțiunea zgomotului dăurează un timp mai îndelungat și este puternică, apare o.a. ca urmare a suprasolicitării sistemului auditiv căruia i se depășesc limitele de rezistență. Perceperea unor zgomote luni și ani de zile poate chiar provoca leziuni degenerative a Ir urechii interne. Se deosebesc, în linii generale, trei forme de urmări ale acțiunii nefavorabile a zgomotului: oboseala auzului, traumatismul provocat de zgomot și surditatea profesională. Oboseala datorită zgomotului afectează la început organul auditiv, apoi se

extinde în tot sistemul nervos. Consecința este o stare de epuizare, o slăbire a capacității de muncă, ceea ce antrenează reducerea productivității muncii și a concentrării intelectuale, mai ales la sfîrșitul zilei de muncă. Cînd fenomenele de o. sînt mai avansate, ele sînt însoțite de dureri de cap, amețeli, zgomote și vîiuțuri și fluierături în urechi. Zgomotele pot deveni intolerabile, dureroase chiar, atunci cînd intensitatea lor este foarte mare, de peste 120 „dB.

OBOSEALA VIZUALA, rezultă din solicitarea îndelungată și intensă a analizatorului vizual. Vederea joacă un rol foarte important în multe tipuri de muncă industrială, fizică și intelectuală. O.v. cunoscută din experiența lecturilor îndelungate a fost studiată îndeosebi în legătură cu apariția ei frecventă în condițiile muncii în industria modernă, la panoul de comandă, în siderurgie, chimie, industria textilă și în transporturi. Fiind inițial o formă de oboseală locală se manifestă prin reducerea acuității vizuale, tulburarea regimului normal al mișcărilor ochilor, îngustarea cîmpului vizual, instabilitate a imaginilor, iar în forme mai grave antrenează dureri oculare, fofobolia (neplăcere față de lumină), înțepături, somnolență, vedere ca prin ceață. Trecînd în forma generală a oboselii nervoase, intervin insomnii, tahicardii, vertijuri. Iluminatul insuficient ni încăperilor undo se desfășoară munca poate produce unele tul-

burări. Tot astfel, strălucirea excesivă a obiectelor și a fondului poate produce fenomenul de orbire relativă temporară, care dispare repede, dar poate cauza reburturi sau chiar accidente de muncă. O bună iluminare a locurilor de muncă este nu numai un factor de igienă, ci și de securitate și eficiență a producției. O.v. mai poate fi înlăturată prin perioade scurte de repaus vizual.

OBSERVAȚIE (lat. *ob* — înainte, *servare* — a se păstra, situa, ține), proces senzoriointelectiv, de percepere dirijată verbal și interpretată conceptual prin care se efectuează cunoașterea în confruntare directă cu obiecte și situații concrete; metodă de explorări atente a faptelor obiective într-un anumit scop și prin mobilizarea cunoștințelor anterioare. Ino. se reunesc percepția și înțelegerea. Este o activitate perceptivă autoreglată și conștientizată. De aceea o. ca percepere persistentă, sistematică și prinii.intelectivăse situează la un nivel înalt superior percepției spontane și accidentale și depinde, calitativ, într-o mai mare măsură de inteligentă decît de acuitatea senzorială. Pentru a observa nu e suficient să vezi, trebuie să privești și să examinezi atent, de asemenea nu doar să auzi ci să ascuți și să interpretezi. Xota de activism, de sistematicitate și repetiție ce necesită durată și organizare conform unui plan este caracteristică pentru o. Zaprojet definește o. ca o activitate de investigație și orientare

(explorare) ce angajează cel de-al doilea sistem de semnalizare. În teoria modernă a vigilenței se menționează reacțiile observative care sînt alternative dar precis orientate. O. este cea mai deschisă și apropiată de percepție dintre activitățile intelectuale dar și ea se desfășoară în baza modelelor și planurilor mintale, de unde și selectivitatea o. ca expresie a autoorganizării subiectului, ceea ce unii observă poate fi inaccesibil altora și aceasta nu în dependență de acuitatea senzorială ci de experiență, interese, motive, atitudini. De menționat specializarea profesională a o. și constituirea ei la nivel superior, la nivelul expertizei și cercetării științifice. Ca metodă de cunoaștere științifică, desfășurată intenționat și metodic, o. este auxiliată de mijloace tehnice (microscop, lunetă, fotografii, film, magnetofon) care amplifică posibilitățile de detecție informațională și asigură fixarea materialului. Sînt de adăugat și dispozitivele ce permit înregistrări, în principiu inaccesibile organelor de simț, cum sînt spectroscopul, electroencefalograful etc. în psihologie metoda o. este fundamentală și dispune de un specific conștînd în aceea că faptele de comportament sînt luate ca indicatori ai unor stări și desfășurări subiective. Deci componenta de modelare și interpretare a o. psihologice este foarte amplă, complexă și specializată. Tocmai de aceea o. psihologică necesită fixarea frip-

telor în protocoale, repetarea în diferite condiții a o., modificarea unghiurilor și criteriilor de o., transformarea detaliilor în fapte semnificative, coordonarea finală a datelor și construirea unui model explicativ etc. Între o. ca înregistrare a unor fapte și experiment ca provocare și modificare a condițiilor de producere a faptelor, nu este o deosebire radicală întrucît și o. poate dobîndi caracter experimental prin considerarea de variate condiții, iar experimentul pornește de la, și include obligatoriu elemente de o. Cînd o. se referă la propriul comportament se numește auto-observație, iar cînd încearcă să surprindă propriile trăiri subiective apare ca introspecție. Aptitudinea corespunzătoare o. este spiritul de o.

OBESIE (lat. *obsideo*, *obsesum* — a audia, lua în stăpînire), imagine, gmd sau o stare afectivă care ia în stăpînire conștiința în mod perseverent și întens, împotriva voinței subiectului și a funcțiilor critice intelectuale; o. persistă parazită, devine chinuitoare și permanentizîndu-se exprimă im simptom de nevroză (mai ales de psihastenie). Subiectul conștientizează anormalitatea o., deseori caută să o ascundă pentru a evita desconsiderarea celor din jur și astfel, cuprins de anxietate ajunge la acte nefirești, dovedește perturbații de comportament. După A. Adler, o. exprimă fuga de realitate și transpunerea

conflictelor vitale într-un plan ireal. 1*. Jauet roiKsid'Ta că O. este un gînd prevalent ce se impune atenției și care determină „n travaliu mental prelungit și penibil pînă a ajunge angoasant, cu toate că subiectul îi recunoaște în parte inutilitatea și absurdul”. După Pavlov, o. este un focar nervos caracterizat prin inerție patologică ce se fixează reflăx. Termenul este utilizat și în cadrul conduitelor normale pentru a desemna preocupări și scopuri neobișnuit de intense și durabile, în cadru normal micile o. apar ca o consecință a oboselii și epuizării nervoase și se exprimă în comportamente repetitive greu de controlat și înlăturat (compulsivne). O. se împart în o. *intelectuale* (cum e *ideea fixă*), o. *impulsive* (comiterarea unor acte contrarii propriei voințe) și o. *inhibitive* — cum este frica iratională de ceva sau de a face ceva.

OBTUZIE, stare de tulburare a conștiinței, care constă în ridicarea pragurilor senzoriale, ce are drept consecință diminuarea receptiei, care se realizează imprecis, inadecvat și cu o anumită perioadă de latență. În accepțiune mai largă, o. vizează și sfera ideativo-cognitivă, tradueîndu-se prin dificultăți asociative, pierderea supleței și mobilității ideative.

OBTUZITATE, termen metaforic desemnînd atît nivelul inferior și îngust de înțelegere a lucrurilor, cît și rigiditatea unei

gîndiri dogmatice, plate, opuse cile) calilir.ate ea „ascuțite”.

OCAZIONALISM, concepția unor epigoni ai dualismului cărtezian ce anticipă paralelismul psihofizic. Se susține că cele două entități — sufletul și corpul — considerate eronat independente una de alta, ar intra în corespondență (modificările corporale și cele psihice similare) nu datorită unor determinări stabile ci în urma unor „cauze ocazionale”, deci accidentale, episodice.

OCULTISM, disciplină neștiințifică ce susține posibilitatea controlării desfășurărilor de forțe ale naturii prin proceduri „ascuns;” (oculte). Magia și spiritismul intră și ele în cadrul o. ca practici străine de cunoașterea științifică și de adevăr. Uneori se înscrie în o. și exagerarea sau tratarea neștiințifică a fenomenelor parapsihologice.

OFTALMOPLÉGIE, paralizie a musculaturii oculare, parțială sau limitată la porțiunea musculaturii externe sau la musculatura internă — în direcția legătură cu dispariția acomodării.

OLFĂCTORIUM, camera izolată din punct de vedere olfactiv, cu posibilitate de adaptare a condiționării aerului, în care se execută experiențe cu substanțe olfactive asupra subiectului care introduce numai capul înăuntru (Zwaardemaker, 1917). Același mare cercetător al olfacției a introdus *olfactometrul*, aparat destinat măsurării pragurilor olfactive.

OLFACTIE, simț al mirosului, modalitate de recepție a substanțelor volatilizate. Receptorii o. sînt situați pe o mică suprafață (2,5 cm²) a mucoasei nazali*. Fascicule de mai multe filete pătrund prin lama perforată a etmoidului în cavitatea craniană și formează nervul olfactiv. Celula o. reprezintă primul neuron al căilor aferente, îndeplinind o funcție dublă: de recepție și de transmisie (conducere) și se conectează cu celulele mitrale din bulbii olfactivi. Centrii superioari ai o. s-ar găsi în regiunea hipocampului și circumvoluțiunii circulare. Broder (1947) a arătat însă că aceste două formațiuni nu sînt legate direct cu recepția o. Teoriile o. se divid în: chimice (Ruzicka, 1920), care susțin asimilarea în lichidele osmoceptorilor, și anatomiste, privind construcția complexă a sistemului o. și fizice (Dyson, 1938), conform căreia receptorii o. se excită de către vibrațiile ondulatorii ale moleculelor diferitelor substanțe (efectul lui Raman). Substanțele olfactive sînt: cu structură asemănătoare și miros asemănător; cu structură asemănătoare și miros diferit; cu structură diferită, dar cu miros asemănător. Dintre clasificările făcute cu privire la mirosuri, cea mai răspîndită este a lui Zwaardemaker (varianta 1914), care distinge 9 clase de mirosuri: 1) eterice; 2) aromatice; 3) balsamice; 4) moscoambrozice; 5) aliacee; 6) empireumatice; 7) caprilice; 8) repulsive; 9) fetide.

OLIOOFRENIE, stare de înapoiere psihică (intelectuală, r.l. <. l ivă voLiționah'i), globală și i.: versibilă, datorată unor sar - rințe cerebrale survenite în j... rioada intrauterină, în cursul naterii sau în perioada copilăriei Cuprinde trei grade: a) %//••; — nivelul cel mai grav de stagnare a dezvoltării psihice: ini dul nu deține nici urmă de li; - baj; b) *imbecilitate* — nivel intermediar de subnormalitate p,j-hică: individul este capabil de vorbire și poate fi antrenat a obține deprinderi de autoservire și deprinderi simple de muncă; c) debilitate mintală, nivel mai ușor de înapoiere. Individul po:m fi educat în școli speciale și poate învăța o meserie care să corespundă posibilităților sale.

ONANISM, masturbare, act de autoerotism provocat manual sau instrumental. Autoerotismul este. în orice condiții, o formă anormală a satisfacerii trebuințelor sexuale. Se situează la limita dintre normal și patologic (T. Stoica) dar transformat într-o obișnuință, înlocuind raporturile sexuale normale poate avea consecințe grave atît sub raportul fiziologic (la adulți generează impotența funcțională) cît și psihic și psihosocial. O. nu poate da o deplină satisfacție sexuală și de aceea, devenit o practică, provoacă dezechilibru neuru-psihic, duce la surmenaj, astenie, irascibilitate. O. se asociază cu slăbirea memoriei și voinței, timiditatea în raporturile cu reprezentanții sexului opus, ten-

dința spre izolare. Principalele mijloace de combatere a o, smt «portul, munci fi/i-ă, igiena c.,r-uorala, regimul de viață bme .,i-«anizat, explicația ștимиilica a vietii sexuale și educarea adecvata.

ONEIROID (ONIROID), atribut al unui tablou psihopatologic ilustrat prin tulburări de orientare și dificultăți asociative. Deseori, pe acest fond de confuzie se dezvoltă o fenomenologie senzorială predominant vizuală, în cadrul căreia apar scene cu un conținut familiar și profesional, realizîml combinații stranii asemănătoare cu cele din vis. O. este starea de tulburare a conștiinței în care se realizează o disociație între conținutul fantasmelor și conduita insului care, cu o privire extatică, abstrasă și uneori fixată, în hiperkhu-zie sau într-o agitație monotonă și fără sens, asistă la propria-i producție imaginativă.

ONIRIC, ceea ce ține de vis sau are forma caracteristică visului, fiind o desfășurare de imagini, scene, — trăite momentan ca și cum ar fi reale. Jastrow susținea că subconștientul nu este decit o stare de conștiință onirică. Onirismul caracterizează expansiunea desfășurărilor o. și dincolo de somn, în stările de trezie, ceea ce slăbește, îngustează și chiar denaturează contactele și interacțiunea cognitivă și practică cu lumea reală. Oblovismul este tendința de a înlocui toate actele efective prin construcții 0. cu efecte compensatorii.

ONIRISM, halucinații vizuale cu caracter de vis trăit intens, dar «(niț timp. Symptom frecvent în intoxicații alcoolice.

ONIROGRAF, diapozitiv ce înregistrează biocurenții cerebrale; creat de Jovet (1962) prin combinarea unui electroniograf și a unui electroencefalograf.

ONIROLOGIE, disciplină ce studiază visele, deci mecanismele, dinamica și conținutul lor. O. s-a dezvoltat mult în ultimele decenii și a dobîndit un caracter riguros științific. I. Biberi vorbește și despre oneropsihologie.

ONOMATOMANIE (gr. *onoma* — nume), preocupare obsesivă pentru cuvinte și nume proprii. Se acordă cuvintelor semnificații speciale. Uneori cuvîntul este mereu repetat, altelei apare teama morbidă de a pronunța anumite cuvinte.

ONTOGENEZĂ, procesul de dezvoltare individuală (după unii, întreaga desfășurare a vieții de la naștere și pînă la moarte), în plan organic, neuropsihic și psihosocial, în decursul o. se produce maturarea și intervine adaptarea și integrarea socială, educația și instrucția, care au un rol decisiv în construirea conștiinței și personalității umane. Legea lui Haeckel: „ontogenia repetă filogenia" referitoare la forme și pusă în evidență prin studiul embrionului, are în psihologie o valoare cu totul relativă.

ONTOLOGIE, ONTOLOGIC, ONTIC (gr. *ontos* — ființă), parte a filosofiei ce are ca obiect existența ca atare, „existența ca

existentă" (Aristotel), adică, trăsăturile și principiile comune oricărei existențe.

OPERATIV, aspect al funcțiilor cognitive care se referă la acele forme de cunoaștere care implică modificarea obiectului real cunoscut, spre deosebire de „copierea” lui pasivă, rezultatul unei asemenea cunoașteri fiind includerea nu numai a *stărilor* reale, ei și a *transformărilor* care unesc aceste stări, care conduc de la o stare la alta. Există trei varietăți fundamentale de cunoștințe operative: 1) acțiunile senzori-motorii efective (cu excepția imitației); 2) acțiunile interiorizate (acțiuni senzori-motorii a căror ramură externă a fost inhibată, necoordonate încă în structuri de ansamblu); 3) operațiile (acțiuni complet interiorizate, coordonate în structuri de ansamblu, ca grupul celor patru transformări). Termenul „operativ” se distinge de termenul „operațional” în sensul că, în vreme ce primul se referă la toate cele trei varietăți de cunoștințe enumerate mai sus, cel de-al doilea se referă exclusiv la ultima varietate, adică la operațiile propriu-zise sau logice sau formale. Se vorbește despre două „aspecte” ale funcțiilor cognitive care intervin simultan în orice cunoaștere, fiind complementare. În sens comun, prin o. se califică proprietatea unei acțiuni de a fi promptă, rapidă și eficientă.

OPERATOR, în matematică, semne (+, -, x) ce indică operația de îndeplinit; în logică —

omi'ctnr interpropozițional ce c.\. primă de c.\. cnjuu'i' Ii,i, (si) disjuncție (... sau... sau...), implicația (dacă... atunci...); în psihologia gândirii, termenul a *iUM* introdus de Piaget iar actual est. larg utilizat în psihocibernetica. în psihologie se înțelege prin o. modelul sau schema funcțională prin care se efectuează o anumite operație. Este oarecum purtătorul operației. W. Reitman consideră că un program este format dintr-un sistem de comenzi succesive și din o. pentru îndeplinirea unor sarcini. în genere programul sau planul are rol de o. N. Chomsky definește o. înțelgerii ca „proces informațional specific omului, prin care se transformă judecățile din forma lor scrisă sau orală în reprezentări mintale ale semnificației acestor judecăți”. După W. Reitman o. înțelgerii este „un organ ipotetic ce slujește drept centru funcțional pentru o anumită activitate integrativă a conștiinței”. Dispozitivele cu inteligență artificială includ o serie de o. cum sînt traductorul, comparatorul, selectorul, aproximatorul etc.

OPERAȚIE, mod de lucru neuropsihic, dispoziție instrumentală, acțiune interiorizată, transformare senzoriomotorie sau mentală, care, după J. Piaget, se definește nu izolat sau de sine stătător, ci prin apartenența la o structură de ansamblu, dotată cu reversibilitate. Piaget scrie: „Noi numim operații acțiunile interiorizate sau interiorizabile, reversibile și coordonate în structuri

totale... operațiile sînt reversibile pentru că ele îmbrățișează întreg posibilul, în timp ce realul este ireversibil în măsura în care nu este decît un fel de tiraj din aceste posibilități... criteriul existenței operațiilor este gruparea lor.” De ex., una din structurile fundamentale în care se integrează operațiile mintale ale adultului o constituie grupul *celor patru transformări* INRC: identica (I), negația sau inversiunea (N), reciproca (R) și corelativa (C). Fie operațiile logice fundamentale afirmația, negația, disjuncția și conjuncția. Cele patru transformări vor fi atunci: *identica* = transformarea „nulă”, care lasă operația inițială neschimbată: $I(p \cdot q) = p \cdot q$, $I(pVq) = pVq$, $I(p \cdot q) = p \cdot q$ etc.; *negația* = transformarea care schimbă total operația inițială (afirmația devine negație și invers, conjuncția devine disjuncție și invers): $N(p \cdot q) = p \cdot q$, $N(pVq) = p \cdot q$, $N(p \cdot q) = pVq$ etc.; *reciproca* = transformarea care schimbă afirmațiile în negații și invers, dar lasă neschimbate conjuncțiile și disjuncțiile: $R(p \cdot q) = p \cdot q$, $R(pVq) = pVq$, etc.; *corelativa* = transformarea care schimbă conjuncțiile în disjuncții și invers, dar lasă afirmațiile și negațiile neschimbate: $C(p \cdot q) = pVq$, $C(pVq) = p \cdot q$, $C(p \cdot q) = pVq$ etc. Aceste transformări fac parte dintr-o aceeași structură, în măsura în care întrețin ele însele relații de transformare, aht lei:

$N = RC$, $R = NC$, $C = NR$ și $I = NCR$. Pentru a exemplifica, să luăm $N = RC$ (negația este reciproca corelativă sau corelativa reciprocei). Fie propoziția inițială $p \cdot q$. Negația ei va fi atunci $N(p \cdot q) = pVq$. La același rezultat se poate ajunge însă fie prin aplicarea succesivă a corelativă și reciprocei acesteia $C(p \cdot q) = pVq$; $R(pVq) = p \cdot q$; fie prin aplicarea succesivă a reciprocei acesteia $R(p \cdot q) = p \cdot q$; $C(p \cdot p) = pVq$; deci transformarea N este echivalentă cu transformările RC etc.

OPERAȚIE CONCRETĂ, acțiune transformativă care se aplică asupra obiectelor (situațiilor) reale, spre deosebire de operația formală sau propriu-zisă, care se aplică unor propoziții (ipoteze enunțate verbal.) Ca și operațiile/onwfl/e sau propriu-zise, o.c. se caracterizează prin apartenența la anumite structuri tic totalitate (deex. grupările, corespunzătoare grupului la nivelul operațiilor *formale*). Aceste structuri sînt inferoare structurii operațiilor *mentale*, prin aceea că, dacă structura de grup include ambele forme de reversibilitate (inversiunea sau negația și reciproca) la nivelul o.c. cele două forme de reversibilitate sînt separate: negația caracterizează grupările de clase, reciproca — grupările de relații. Intrucît, în dezvoltarea psihologică a copilului, perioada, o.c. precede perioada o. *fiiiiniit'* se poate presupune că M mei ura de grup provine din

coordonarea grupărilor, între cele două tipuri de o. existând o legătură evolutivă.

OPERAȚIONALISM, concepție gnoseologică neopozitivistă fundată de P. Bridgman care afirmă că întrucât semnificațiile ar fi generate de operațiile intelectuale la care se recurge, noțiunile nu pot avea alt conținut decât cel operațional. Este o viziune subiectivistă și antireflectorică. Totuși centrarea pe operații și verificarea valorii construcțiilor operaționale a adus unele progrese în metodologia științelor.

OPINIE PUBLICĂ (lat. *opinan*—d. gândi sau crede), fenomen psihosocial al cărui conținut este dat de aprecierea generalizată a unei populații, de la întreaga societate pînă la grupa de muncă sau clasa școlară, asupra problemelor conduitei umane, a vieții sociale, politice, economice și culturale. Este o manifestare a conștiinței sociale. O.p. are o importantă funcție de stimulare și reglaj social; reglementează relațiile sociale și constituie, mai ales în țările socialiste, un mijloc principal de educație socială. În formarea o.p. se îmbină elementele raționale cu cele emoționale, astfel înecit cantitatea de informație privitoare la fenomenele sociale joacă un rol la fel de important ca și dispozițiile, resentimentele și dorințele maselor. O.p., ca stare activă, este manifestarea unui crez, presupunind un anumit grad de spirit militant, determinată fiind de situațiile sociale specifice, gene-

ratoare de multiple trebuințe și de mijloace diverse de satisfacere a lor. În colectivele de tineri, în școli, se pune problema foinării unei opinii numai pe măsura structurării unor colective vii, unitar încheigate, receptive la tumultul vieții sociale. Este necesară pentru aceasta cunoașterea științifică a vieții sociale concrete, specifice fiecărui colectiv de tineri, a fiecărei clase școlare în parte. Cunoașterea științifică a o.p. înseamnă cunoașterea ei prin cauze și nu o simplă înregistrare de păreri, pentru că opinia nu are un caracter întâmplător și nu este, ca în viziunea hegeliană, „contradicție în sine însăși”; ca nu este doar manifestarea unor procese superficiale și efemere, simple riduri pe marea conștiinței, neputincioase să zdruncine profunzimile, cum susține J. Stoelzel, ci așa cum remarcă Plehanov, o.p. „este supusă unor legi care o formează cu aceeași necesitate cu care sînt determinate mișcările cerești.” Teoria o.p. este de mare actualitate astăzi la noi, cînd P.C.R. a trasat pedagogilor, psihologilor și sociologilor sarcina de a contribui, prin studiile lor, la întărirea rolului „formelor obștești de influențare”.

OPTIMISM, concepție despre om, viață, societate caracteristică claselor sociale revoluționare, care afirmă posibilitatea desăvîrșirii omului, îmbunătățire i continuă a condițiilor de viață, progresul social. **Marxism-leiism**—mul este singura, concepție integral o., pentru că este în aceeași

timp și militantă: afirmă și luptă pentru fericirea colectivă. O. este și o trăsătură de caracter individual constînd din predispoziția de a înțelege lumea pe latura ei bună, de a prevedea și aștepta „jai binele. Opus *pesimismului*.

ORBIRE v. (/1-XLTATK, A.UA-UROZA.

ORBUL GĂINILOR v. MCTA-LOPIK.

ORGAN, grupare de țesuturi, care funcționînd împreună îndeplinesc o anumită funcție a organismului (v.). În structura unui O. există mai multe tipuri de țesut dar nu în aceeași proporție, iar un anumit țesut predomină în legătură cu funcția pe care o îndeplinește o. respectiv. Funcția unui o. nu poate fi înțeleasă decît pe baza structurii acestuia, după cum structura o. se conformează specificității sale funcționale. Acesta este principiul unității dintre structură și funcție și din acest punct de vedere orice modificare intervenită în structura unui o. atrage după sine modificarea corespunzătoare în funcția acestuia și invers. Deși un o. îndeplinește o anumită funcție, el nu poate funcționa izolat, ci doar în corelație cu alte O., contribuind astfel la îndeplinirea unei funcții fundamentale a organismului. O asemenea grupare de o. formează un sistem sau un aparat.

ORGAN FUNCȚIONAL, concept psihofiziologic desemnînd structuri funcționale dobîndite. În teoria sa asupra dominantei Uhtomski arată că organul are nu

numai un înțeles morfologic ci și psihofiziologic, de formațiune dinamică ce funcționează unitar asemenea unui organ. Iavlov arată că fenomenele reflexe complexe presupun „reunirea funcțională, prin intermediul unor conexiuni bătătorite, a diverse instanțe ale sistemului nervos central”. A.X. Leontiev care face din o.f. conceptul central al teoriei sale psihologice, îl caracterizează astfel: „Sînt acele organe care funcționează ca și obișnuitele organe morfologice stabile; însă se deosebesc de acestea prin aceea că reprezintă neoformățiuni ce apar în procesul dezvoltării ontogenetice. Ele (o.f.) reprezintă substratul material al acelor capacități și funcții specifice formate în cursul însușirii de către om a lumii obiectelor și relațiilor create de om, a creațiilor culturale.” Întrucît procesele și capacitățile psihice ale omului au o geneză socioculturală, formîndu-se în ultimii 40—50 de mii de ani și acestea nu au trecut pe seama eredității biologice ci se însușesc prin organizarea acțiunilor odată cu fiecare generație și fiecare individ, prin o.f. se explică toate construcțiile psihice specifice umane. Creierul nu are grave în el capacități ci dispune de capacitatea de a forma capacități și aceasta în activitate și prin preluarea modelelor și tehnicilor culturale. Decisivă este experiența socială și modul cum ea este asimilată. Dezvoltînd unele idei ale lui L. Vigotski despre formarea sistemelor funcționale,

ii'lr- trăsături ale o.l. OL forma-
 tiuni dobândite: 1) prima este
 unificarea funcțională, faptul că
 o.f. constituie sisteme unitare
 ceea ce face ca odată fixate să
 pară a fi nemijlocite, firești;
 2. stabilitatea și temeinicia fixării
 lor reflexe (deși nu sînt stereo-
 lipc ci blocuri funcționale, agre-
 gate în care semnalele sînt împac-
 hetate împreună cu reacțiile co-
 respunzătoare, formînd ceea ce
 azi numim matrice funcționale);
 3) dispoziția permanentă spre res-
 tructurare și compensație și aceas-
 ta fără ca o.f. să-și schimbe iden-
 titatea; 4) specializarea și struc-
 turarea variabilă a o.f. care le
 permite acestora să corespundă
 celor mai variate situații și
 cerințe; 5) posibilitatea conju-
 gării sau combinării a diverse
 o.f. în sisteme mai cuprinză-
 toare și aceasta facultativ sau
 stabil. Comentînd geneza o.f. Le-
 ontiev arată: „Luarea în stăpî-
 nire a unei noi constanțe în aceea
 că omul însușește operațiile motorii
 fixate în ea (în uncealtă). Acest
 proces este totodată și procesul
 formării la el a unor noi capaci-
 tăți superioare, așa-numitele func-
 ții psihomotorii ce urmează sfera
 motricității... luarea în stăpî-
 nire a limbii nu este nimic alt-
 ceva decît însușirea acelor ope-
 rații cu cuvintele ce sînt fixate în
 ele; este și însușirea foneticii
 verbale ce se produce în procesul
 însușirii operațiilor prin care
 se realizează constant sistemul
 fonologie obiectiv. Tocmai în
 cursul acestor procese se formează

la om mușchii sale articulatorii
 și verboauditive, precum și acei.
 activitate cerebrală centrală pi-
 care fiziologiei o numesc de semna-
 lizare secundară.”

ORGANICISM, veche și erona-
 tă concepție asupra societății care
 este asimilată cu un organism și
 chiar interpretată biolog. II.
 Spencer a încercat o modelare a
 societății după schema și func-
 țiile organismului. Este o orien-
 tare naturalistă pe care știin-
 țele sociale o resping.

ORGANIGRAMĂ, schemă de
 organizare a unei unități sociale.
 Această schemă reprezintă gra-
 fic structura socială oficială sau
 formală, cuprinzînd nivelurile
 ierarhice și toate diviziunile la-
 terale, de la directorul general
 pînă la muncitorii angajați direct
 în producție și personalul auxi-
 liar. O. are la bază un sistem de
 statute, legi, regulamente și alte
 normative. Prin intersecția o. cu
 sociograma rezultă structura glo-
 bal-reală a întreprinderii. O.consti-
 tuie schema de alcătuire a unui
 program pentru prelucrarea auto-
 mată a datelor prin căsuțe repre-
 zentîndu-se operațiile și ordinea
 de succesiune a acestora. Binois
 a elaborat în 1949 un test în
 care erau date multiple raporturi
 de dependență (logică, cronologi-
 că, funcțională) și se cerea sub-
 iecților să întocmească o o.
 cuprinzînd toate relațiile ca și
 în structurile organizaționale.
 într-o altă variantă se da subiec-
 ților să dubleze o asemenea o.

ORGANISM, un sistem com-
 plex, integrat dinamic deci și

evolutiv, im tot unitar, un în-
 treg, format din părți (organe, a-
 parate, sisteme) cu funcții bine
 definite, fiecare parte fiind in-
 fluentată și influențînd, la rî-
 dul ei, pe celelalte, într-un jnu-
 me *ci - O. este așadar alcătuit
din receptori, canale de comuni-
 care, centri și organe efectorii.
 Proprietatea esențială a o. este
 pe lîngă și prin conservarea speciei,
 de a asigura continuitatea mate-
 riei vii. Prima proprietate, care
 privește conservarea structural-
 funcțională, se realizează în ge-
 neral prin metabolism, mijloa-
 cele de apărare etc, iar cea de-a
 doua proprietate se realizează
 prin funcția de reproducere. Am-
 bele funcții sînt de neconceput,
 în afara triplei corelații, neces-
 sare cu mediul: materială, ener-
 getică și informațională. Dar nu
 doar mediul constituie această
 sursă materială, energetică și in-
 formațională, ci și O. însuși. Din
 acest punct de vedere particula-
 ritățile structural-funcționale de
 o. servesc realizării acestei fina-
 lități. Finalitatea o. și realizarea
 ei însă nu pot fi concepute decît
 din punct de vedere al unității
 indestructibile dintre O. și me-
 diu, realizată prin adaptare (aco-
 modare și asimilare). Rolul prin-
 cipal în adaptarea o. uman îl
 are scoarța cerebrală, care este
 organul integrator al o. cu me-
 diul său de trai. Scoarța este
 instanța unificatoare a coordo-
 nărilor funcționale dintre sub-
 sisteme, realizată pe cale nervoa-
 să și umorală.

ORGANISMIC, calificare aceea
 ce ține de o organizare asemenea
 organismului, cu accentuarea u-
 nității și a interacțiunilor interne,
 l'ncori utilizat ca sinonim al
 sistemului. în psihologic denu-
 mește orientarea psihofiziologică
 globalistă ce nu face distincție
 între psihic și organic, le ia im-
 preună ca în psihosomatică, după
 K. Muchielli, „reintegrînd trăitul
 ca o realitate psihofiziologică”.

ORGANIZARE, dependența oar-
 recare dintre elementele unui tot
 (sistem). în sensul cel mai gene-
 ral o. este relaționarea unor
 elemente dispartate și stabilirea
 unui asemenea ansamblu care să
 se comporte ca un tot funcțio-
 nal deci să posede atributele in-
 tegrativității. Termenul de o. nu
 poate fi abordat și definit de-
 cît în raport cu dezorganizarea
 și în acest sens opoziția dialecti-
 că dintre cei doi termeni este
 opusă celei de negentropie și
 entropie. O. are la bază legăturile
 de tip informațional dintre ele-
 mentele componente ceea ce con-
 feră ansamblului o relativă uni-
 formitate și stabilitate. Entropia
 perturbă aceste legături prin fă-
 ptul că le anulează sau le modifică
 sensul. Orice o. se constituie și
 există, trecînd de la o stare la
 alta prin dezordine întîmplătoare.

ORGANIZARE GENITALĂ v.
 STADIU GENITAL.

ORGANIZAȚIE, formă de rea-
 litate socială care reprezintă un
 „sistem de activitate organizat
 în jurul unei finalități explicit
 formulate, suficient de diferen-
 țiată funcțional, continuul un

subsystem, diferențiat cu funcții de organizare, conducere și coordonare, antrenând un număr suficient de mare de indivizi" (C. Zamfir, 1974). Nu orice activitate social-umană și colectivitate reprezintă o o., ci numai acelea în care participanții au responsabilități specifice, sistematic corelate și sarcini prealabil ordonate, în accepția sa inițială, de structură socială prin excelență formală (mergând până la ultima limită în forma „organizației birocratice”), o. reprezintă ceea ce C. H. Cooley (1909) numea „grup secundar”, adică un ansamblu de persoane care urmăresc un scop *determinat, identic sau complementar*, constituie în structurii, funcționând după reguli ce-și propun să ajusteze raporturile elementelor apartenențe. Teoria o. a manifestat tendințe reducționiste, punând accentul fie pe lanțul de comandă, specializarea funcțiilor, raza de control, în general pe structură, proiectând „organizații fără oameni” (cum au făcut Taylor, Fayol, Ilrwick), fie pe „relațiile umane”, pe satisfacerea nevoilor neoficiale, personale ale participanților, vorbind despre „oameni fără organizații” (cum au făcut Likert, Leavitt, Haire, McGregor, Argyris). Teoria o. bazată pe concepția marxist-leninistă, abordează într-o strânsă conexiune cele două categorii de constituenți ai unei veritabile o.: sistemul de reguli și norme vizirul atingerea unui scop și oamenii aflați în interacțiune și diferențiați după

locul lor în structura ierarhic-funcțională. De asemenea, se acordă o deosebită atenție procesului de întrepătrundere, de completare reciprocă a o. formale m cea informală (analogă „grupului primar” de care vorbea Cooley). Dacă latura formală a o. asigură eficiența tehnică pe linia preciziei, rapidității, continuității, controlului, discreției și rentabilității maxime a investițiilor, latura informală ferește părții :panții de excesele de exigențe ale o. formale, instituie un context de relații personale și de libera comunicare, un limbaj comun și intenții comune, dă fiecărui participant sentimentul locului său într-un ansamblu, mărește sentimentul „de securitate” al membrilor în relațiile lor oficiale, atrage îmbinarea progresivă a o. în sistem, ierarhic autoritar (în care puterea, autoritatea, dreptul la decizie, statutul și recompensele cresc spre vârful și scad spre baza piramidei organizației) cu organizarea în sistem participativ, democratic (în care participantul nu mai este un simplu executant, ci are acces la decizie, este tratat tot mai mult ca personalitate complexă). Factorii determinanți ai structurii și funcționalității unei o. sînt: a) cerințele funcționale sau necesitățile care trebuie satisfăcute prin activitatea organizată; b) posibilitățile de acțiune existente. Deoarece printre cerințele funcționale ale unei o. sînt prezente și cele de ordin uman, interesînd pe participanții înșiși (necesități

de formare și perfecționare profesională, culturale, de cooperare și satisfacții în muncă etc), iar în cadrul posibilităților de acțiune conjugîndu-se mijloacele materiale cu cele umane (alcătuint posibila comportamental-instrumental” după C. Zamfir, 1972), teoria o. nu a putut rămîne o teorie exclusiv inginerescă și administrativă, ci s-a afirmat tot mai mult și ca o teorie psihosociologică, întrucît relațiile de o. sînt și relații interpersonale și grupale.

ORGANODINAMISM, ansamblul teoriilor elaborate de P. Janet și H. Ey, care consideră boala mintală ca manifestări regresive, legate de un deficit de energie, el însuși fiind condiționat de tulburări organice. Deci, din perspectiva acestor teorii bolile psihice reprezintă dezorganizări la diferite nivele ale vieții psihice, aceste dezorganizări fiind condiționate de factori organici. Cu alte cuvinte, admitînd acțiunea determinantă a unei tulburări cerebrale sau a uneia mai generale, somatice, acestea joacă un rol important în dinamica structurilor psihice, ca și în constituirea tabloului clinic și în evoluția bolii psihice. Dar această dinamică își pierde sensul dacă se consideră boala psihică doar ca dezorganizare a vieții psihice, fără a lua în seamă și o anumită reorganizare a ci însă la un nivel inferior. Din această perspectivă: a) organismul și organizarea psihică care-i emerge sau i se „suprapune” constituie

un construct dinamic și ierarhizat, rezultat al evoluției, al maturizării și integrării ierarhice a structurilor diferențiate a funcțiilor activității nervoase superioare a conștiinței și ale personalității; 2) boala psihică este un efect al distrofici și al destrucției sau a unei anomalii de dezvoltare a acestui construct; 3) procesele organice constituie un agent al acestui accident evolutiv, iar acțiunea lor este de natură negativă sau distructivă; 4) regresia sau nematurizarea unui anumit nivel, constituie boala psihică, îi conturează tabloul clinic sub forma unei organizări pozitive (reorganizare). O asemenea concepție face neapărat necesară raportarea la conceptul de „dezvoltare dinamică”. H. Ey subliniază: „o asemenea concepție 0. nu poate fi decît genetică”.

ORGOLIU, sentiment, trăsătură de caracter care exprimă mîndria de sine dincolo de limitele firescului, un exagerat amor propriu, supraapreciere a propriei valori, interes concentrat exclusiv la propria persoană în scopul situării ei deasupra altora. O. contrazice modestia, ținuta decentă, simțul echilibrului, fiind însoțită de dispreț față de alte persoane. O. este o trăsătură de caracter negativă care nu trebuie să fie confundată cu mîndria pentru propriile realizări, cu demnitatea izvorîtă din conștiința propriei valori.

ORIENTARE COGNITIVĂ, termen relativ nou în psihologic, apărut în legătură cu studiul

o
,-i)cțiunii din punctul de vedere al funcției. O parte a acțiunii este executivă, o alta orientativă (orientează execuția). Termenul și-a păstrat, în general, semnificația din alte domenii. De ex.: în aviație, orientarea navei este operația de determinare a traseului pe care trebuie să-l urmeze aceasta spre a atinge un țel stabilit. Se consideră că obiect al psihologiei trebuie să fie mecanismul operațional de orientare a comportamentului, singurul în stare să explice particularitățile psihice ale unei specii sau ale unui individ. Forma elementară a o.c. este reflexul de orientare (numit și „reflexul noutății” sau „ce se împlințe”, I.P. Pavlov). La animalele superioare înținem o autentică activitate de investigație; la om o activitate de cunoaștere organizată după modele sociale, și cu obiecte și instrumente ale patrimoniului social. Formarea cunoștințelor și deprinderilor implică o orientare a individului în domeniul respectiv de obiecte și sarcini. O.c. apare ca o anticipare informațională și operațională a oricărei sarcini practice sau intelectuale. Rapiditatea și calitatea însușirii cunoștințelor și deprinderilor și a rezolvării problemelor, depinde în primul rând de organizarea „orientării în material”. Aceasta poate fi de trei feluri : a) incompletă, când se pierd din vedere o serie de condiții esențiale pentru execuție și trebuie să recurgă la încercări și erori, ceea ce face subiectul nesigur de sine; b) completă, cu pre-

figurarea, tuturor condițiilor și procedurilor necesare, dar pentru domenii limitate de aplicabilitate a acțiunii; c) orientare disferă largă a acțiunii în baza căreia subiectul își construiește independent orientarea concretă în acțiune (P. I. Galperin). Într-o acțiune orientarea poate fi realizată de subiectul însuși sau poaifi primită de la altul. În învățări o.c. are o mare însemnătate întrucit elevul înțelege, interpretează și rezolvă, după modul în care evocă preliminar anumite cunoștințe M reactualizează sau elaborează mijloacele adecvate realizării scopului propus. În aceeași ordine de idei, amintim despre rolul esențial pe care-l îndeplinește „modul de a vedea” sau de a „pune problema” în orice proces de gândire sau învățare. Programa ce se introduce într-o mașină automată îndeplinește rolul de instanță de orientare. Ea întotdeauna este introdusă de om și de aceea, oricât de automatizată ar fi mașina, ea rămâne doar un instrument al omului.

ORIENTARE PROFESIONALĂ, acțiunea de îndrumare a persoanei către o profesiune sau către un grup de profesioniști, în conformitate cu aptitudinile și înclinațiile sale. O.p. tinde să găsească pentru fiecare individ ocupația, profesiunea cea mai potrivită. Pe un plan mai larg, o.p. reprezintă o acțiune organizată de reparație, după criteriile obiective, a energiei umane spre diferite sectoare de activitate socială, în-

zând ca prin realizarea interesului colectiv să fie satisfăcută necesitatea de valorificare a persoanei, în acest mod, ea contribuie, pe plan social, la realizarea echilibrului dintre cererea și oferta de potențial uman, ceea ce înseamnă, pe plan personal, siguranța drumului ales. O.p. se înscrie, ca preocupare, în ansamblul acțiunilor organizate de protejire și realizare a persoanei, intervenind, prin informația obiectivă pe care o poate oferi, în decizia asupra drumului de ales în viață. Încercarea de a stabili o concordanță între posibilitățile tinerului și solicitările profesionale, asigură, pe plan individual, condițiile unei valorificări specifice. Mult timp, alegerea profesiei s-a realizat numai sub influența familiei, tinerul învățând profesiunea tatălui său, cel mult una asemănătoare. În zilele noastre O.p. a devenit o preocupare însemnată pe plan internațional. Fundamentarea o.p. se află în necesitatea unei adaptări cât mai eficace a persoanei la condițiile muncii profesionale, prin efortul de a se găsi acesteia o activitate în care realizarea sarcinii să permită valorificarea posibilităților și un proces de integrare cât mai complet. Ca tendințe generale, se remarcă extinderea programului o.p. de la un simplu examen de diagnosticare a aptitudinilor și înclinațiilor, la un program de lungă durată, bine organizat în școală; de asemenea, orientarea nu se mai face către o singură profesiune, ci, dată fiind diviziunea

o
profesiunilor M mobilitatea lor, către un grup de profesioniști; totodată se morda impoitanță nu numai aptitudinilor tinerului, ci și atitudinilor sale față de muncă, față de colegi, cu un cuvânt particularităților sale caracteriale. Munca de O.p. este legată de realitate, de cerințele social-economice, de aceea, principalii factori antrenați în rezolvarea ei trebuie să recunoască solicitările diferitelor domenii de activitate și numărul de cadre necesare lor. Sarcina O.p. nu trebuie să se rezume la informarea elevilor asupra profesiunilor cu o răspândire mai mare în principalele sectoare ale economiei, ci să ducă la dezvoltarea atitudinii pozitive a acestora față de ele, să-i determine să manifeste preocupări legate de profesiunea preferată. Succesul muncii de o.p. este determinat în mare măsură de strânsa colaborare a tuturor factorilor interesați în rezolvarea ei: școala, familia, mediul, organizațiile de tineret, întreprinderile economice, instituțiile etc. Ca principal colaborator al școlii în munca educativă, deci implicit și în activitatea de o.p. familiei îi revin sarcini deosebite: educarea unei atitudini juste față de muncă, formarea și dezvoltarea unor interese multilaterale și durabile, cunoașterea, urmărirea și stimularea înclinațiilor și aptitudinilor tinerilor. Se remarcă tendința de a lega problema o.p. de problema educației în genere, de problema tineretului, de formarea lui prin acțiunea exercitată de școală. Însuși actul o.p. tre-

buie să aibă un caracter educativ. Scoala formează, deschid».' perspective, dezvoltă și perși i tionează
►• i • • .(iialit. tca liji; inihii. obiectivul final al întregii acțiuni (U i formare ii reprezintă integrarea, t mărului iu activitatea socială, activitate în care elementul profesional intervine cu o pondere decisivă. Se ridică astfel problema cointeresării școlii în o.p. , ceea ce reclamă lărgirea orizontului acțiunii pedagogice, în sensul integrării acestei acțiuni în dinamica vieții economice prin preocuparea de a discerne asupra liniilor de perspectivă ale copilului și tînărului, după terminarea școlii, în lăturarea empirismului practicat în o.p. a devenit necesară datorită implicațiilor ei social-economice și a devenit posibilă în urma progresului realizat de științele care se ocupă de om (medicină, psihologie, pedagogie, sociologie) și a caracteristicilor contemporane ale cercetării științifice. Epoca în care trăim impune o atenție sporită față de tînăra generație. în astfel de condiții, o.p. urmărind realizarea unei ajustări cît mai perfecte între școala sau profesiune și persoană, se va sprijini pe o cunoaștere obiectivă a caracteristicilor pe care le prezintă școlile sau profesiunile, pe de o parte, și copiii, pe de altă parte. Copilul nu poate fi considerat ca o realitate definitivă. Mobilitatea sa, caracteristică procesului de creștere, permite exercitarea unei acțiuni de formare. De aceea,

școala are datoria de a descifra atent formele specifice de dezvoltare, iar pe ha/l aceste < n noașleri să înpt-vadă po-it.iliu ... țile și direcțiile de reali;ire. Ii funcție de această prevedere, t<-buie condus întregul proces i l. formare a copilului spre o • i mai deplină realizare a sa. h aceste împrejurări, o.p. se imigează, aproape pînă la identih care, în întregul proces inslu- tiv-educativ al școlii, asiguri- tînărului, la absolvire, concomiten- t cu o integrare profesional; optimă și o integrare în valori!" și formele de activitate socială Astfel concepută, acțiunea d-orientare nu este rezultatul unei- hotărâri de moment, ci ea reprezintă, caracteristicile unui proces desfășurat în timp.

ORIENTARE ȘCOLARĂ, ne țiu ne de dirijare a copilului spre formele de învățămînt care-i convin și care sînt conforme disponibilităților și aspirațiilor sale, în scopul de a-i dezvolta toate posibilitățile la maximum. Oș. vizează asigurarea dezvoltării armonioase a personalității (în formare), ținînd cont atît de posibilitățile și predispozițiile individului, cît și de cerințele sociale caracteristice epocii și societății date. Modul în care se rclizează o.ș. acționează nu doar la intran-a în școală a copilului ci în toate etapele școlarizării, premergiu.! și asigurînd o eficiență integrat- • în viața social-economică. l'ria complexitatea și dimensiona' • taica ei, o.ș. asigură o bază favorabilă orientării profesionale, (v.),

care de fapt o continuă. Prima intervenție de dirijare și consiliere, se face în perioada preșcolară. Intervenția de dirijare este în același timp și o operație de suplimentare a instruirii și educației. La sfîrșitul celui do al doilea ciclu școlar are loc o.ș. mai complexă însoțită de forme de selecție în școlile din ciclul liceal. Pentru accesul în învățămîntul superior exigențele devin și mai complexe și mai diferențiate. Oș. are importanță foarte mare și constituie un instrument socio-pedagogic și economic foarte important al societății moderne. Pentru o eficiență a o.ș. se organizează rețele de laboratoare iar concomitent există emisiuni speciale de T.V., radio, asigurînd o largă propagandă în direcția orientării opiniei publice. La noi în țară o importantă atenție a acordat problemelor de o.ș. I. Holban, U. Șchiopu, P. Constanținescu, C. Zahirnic și Al. Cazan-

ORIQNALITATE, definită prin nouitate și raritate, presupune o interpretare și exprimare personală a lucrurilor, situațiilor comune. A. Koestler deosebește o. de obișnuit prin 3 criterii: a) nivelul de conștiință cu care este condusă o activitate; b) tipul de îndrumare în care se încrede subiectul (unul personal sau unul cunoscut); c) natura obstacolului care trebuie depășit. F. Barron în aprecierea o. a stabilit un criteriu dual: răspunsul trebuie: 1) să aibă un anumit grad de neobișnuit în cadrul în care a fost elaborat; 2) să fie adoptat la realitate (eli-

minîndu-se astfel răspunsurile foarte neobișnuite provenite din nesiguranță sau confuzie). Reiese caracterul relativ al o. Gradul fie o. se măsoară prin distanța față de cunoscut și comun iu condițiile unei perspective croitoare. 0. căutată, artificială de comportare, limbaj, vestimentație etc. este opusul o. creatoare. în acest sens Ralea nota, că nici un mare om pornind de la Leonardo da Vinci nu a fost un „original", adică un snob, extravagant, persoană ce caută să iasă în evidență cu mijloace ieftine, de formă. Este veritabilă o. de fond, care se reunește cu natura-leța (B. Ananiev) și este potrivită oricăror convenționalisme și stridențe. F. Barron' a găsit că o. e habituală în cazul persoanelor creative. Ipotetic, el a determinat următoarele *elemente de o.*: existența unei experiențe foarte vaste și a unei atitudini foarte generale în fața acesteia; complexitate de vederi; independență în raționament; nonconformism; preferința pentru desen complex și asimetric, liniar;prezența unor sisteme perceptive caracterizate prin bogăție și prin integrarea cît mai multor elemente în cîmpul perceptiv; tip plastic de organizare a activității; o înaltă capacitate de generalizare; siguranță de sine, autoritate.

ORTODROM, caracteristică a influxului nervos ce se propagă normal în sens aferent sau eferent, spre deosebire de *antidfoiu* ce se propagă invers, de ex. în loc de aferent, eferent și aceasta în

P

mod experimental, prin aplicarea unei stimulații electrice.

ORTOFONIE, vorbire corect coordonată. Specialiștii care-i învață să vorbească pe copiii surzi sînt denumiți *ortofoniști*.

ORTOPSIHLOGIE, disciplină psihoeducativă ce-și propune corectarea sau îndreptarea spre scopuri definite și practice a gândirii și activității. Ortopsihopedia se ocupă de dirijarea și corectarea dezvoltării capacităților intelectuale la copii.

OSCILOGRAF, aparat ce dă posibilitatea de înregistrare a impulsurilor electrice scăzute, prin deplasarea unui flux de electroni într-un cîmp magnetic pe un ecran (osciloscop). Această posibilitate este pusă în valoare în înregistrarea proceselor neuroelectrice.

OSCILOGRAFIERE, în studiul muncii productive, metoda de înregistrare a structurii procesului studiat, a succesiunii și modului de executare a părților mecanice și manual-mecanice ale operației.

Acestea se percep automat, fără a fi necesară participarea directă a observatorului. Înregistrarea procesului de muncă se realizează pe baza transformării deplasărilor părților din mașina-unealtă (rotația axului, deplasarea căruciorului strungului etc), în variații ale intensității electrice, cu ajutorul unui sistem de emițători montați pe mașina-unealtă și puși în legătură cu oscilografii. Analiza elementelor procesului de muncă, fixat în mod automat cu ajutorul oscilografului sub formă de grafic-osciligramă, permite să se obțină date obiective asupra mai multor elemente de bază și auxiliare ale operației, și desfășurării lor în timp și spațiu. Dingraficele-oscilogramă se determină direct structura și succesiunea de executare a elementelor operației, valorile efective ale timpului de funcționare utilă și în gol, direcțiile de deplasare ale părților mașinii-unelte (cărucior, sanie etc), numărul de rotații ale axului pe minut.

PALEOCORTEX, ansamblu de zone de la baza emisferelor cerebrale, în care intră: supraorbitala lobului frontal, extremitatea anterioară a lobului temporal, partea anterioară a circumvoluțiunii cingulare, zonahipocampică, lobul piriform, nucleii amigdalieniși cornul lui Amon (porțiune veche a hipocampului). Aceste zone formează împreună creierul visceral sau rinencefalul, care este considerat ca nivel superior de integrare a funcțiilor vegetative ale organismului. Din punct de vedere funcțional, p. reprezintă un centru de poliintegrare, ponderea revenind integrării funcțiilor și comportamentelor primare, vegetative, iar prin conexiunile realizate cu neocortexul, participă la reglarea comportamentului de ansamblu. P. participă în primul rînd la reglajul comportamentului alimentar și lezarea diferitelor zone de la acest nivel, ca și stimularea

lor electrică provoacă fenomene de hipo- și afagie sau dimpotrivă de hiperfagie. Rinencefalul (sau p.) reprezintă de asemenea mecanismul tipic de integrare a sexualității, subordonînd și activitatea centrilor hipotalamiei. P. participă la reglarea stărilor posturale și a reflexelor motorii legate de realizarea reflexului alimentar (mişcări de apucare, masticatie, deglutiție). Împreună cu sistemul reticulat ascendent, p. participă la reglarea stării de veghe, expediind neocortexului influxuri de tip tonifiant.

PALILALIE, vorbire repetată involuntar și inutil; același cuvînt sau frază este repetată de mai multe ori în șir.

PALLIUM v. SCOARȚĂ CEREBRALĂ

PALPEBRAL, calificarea reflexului de clipire ce se declanșează necondiționat la lumini și sunete puternice, și poate fi condiționat,

constituind un mijloc foarte rafinat de cercetare neurofiziologică (Kalinin, I. și Iliopu).

PANALGIE, simptom de durere generalizată și difuză ce apare în afecțiuni psihice, nevroză astenică, isterie, arterioscleroză ș.a.

PANICA, reacție afectivă, individuală sau colectivă, de frică alarmantă caracterizată prin dezorganizări ale conduitei, pierderea autocontrolului, de unde și poziția spre acte impulsive și iraționale.

PANPSIHISM (gr. *pan* - tot, pretutindeni, *psyche* - suflet, spirit), doctrină fondată de Flournoy și cu puncte de sprijin în filosofia kantiană privind lucrul în sine. Conform p. nu numai organismele ca atare, dar și corpurile materiei anorganice ar dispune de psihic, sensibilitate, gândire, voință și eventual de un centru analogic și ternului nervos.

PANTOMIMĂ, ansamblul mișcărilor expresive ale corpului și îndeosebi ale membrilor. (Artă de a exprima idei și sentimente prin mimică și gesturi).

PARABIOZĂ/stare a unui segment sau instanțe nervoase caracterizată prin inerție (scăderea lăbilității) și încălcarea legii corespondențelor dintre mărimea stimulului și mărimea excitației (există o serie de faze intermediare în sens egalitar), *paradoxal* - când excitații slabe dau răspunsuri puternice și *tiltraparadoxal* - când excitanți pozitivi dau reacții negative și invers (N. Vvedenski).

PARACUZIE, simptom de percepție auditivă denumit și de „audaluzie”, se construiește prin ducerea la limită a semnificației unor noțiuni și prin absolutizarea acestor limite. Primul tip poate fi evitat prin distincția riguroasă între nivelele de generalități, iar al doilea, prin tratarea formei în strânsă legătură cu conținutul.

PARADIGMATIC, o • < a ce ține de urbanizarea după anumite modele ale frazelor discursului și de tipul de modulare prin declinații, conjugări, acorduri etc. R. Ja cobson spune că deosebirea dintre sintagmatic și p. este asemeni i celei dintre metonimie și mei, fora. Paradigma este, în lingvistica matematică și alte discipline formale, un enunț de tip axiomatic și operațional ce este luat ca bază în elaborarea științifică.

PARADOX (gr. *pata* - contra, *doxa* - opinie), enunț demonstrabil dar contradictoriu, constă în susținerea concomitentă și adevărată a unei judecăți și a altelei diametral opuse; ceea ce este pe lângă sau contra opiniilor generale și chiar a unor adevăruri prestabilite; p. nu se bazează pe o amplă și completă demonstrație, ci se exprimă succint, frapant, deseori strălucitor. Deseori intrigă spiritele conservatoare pentru că, așa cum menționează A. Lalande, adevărurile nu sînt de la început verosimile. Nefiind neapărat un simplu joc de cuvinte, o speculație gratuită, după cum o dovedește istoria cunoașterii, unele p. au devenit adevăruri unanim acceptate, în logică se disting două tipuri mai importante de p. Primul, numit și *antinomie, semantică*, apare prin identificarea ilicită a sensurilor unor enunțuri diferite ca nivel de generalitate și a limbajului în care sînt formulate (unele sînt la nivelul limbajului-

obiect, altele la nivelul metalimbajului). Cel de-al doilea, p. *formal*, se construiește prin ducerea la limită a semnificației unor noțiuni și prin absolutizarea acestor limite. Primul tip poate fi evitat prin distincția riguroasă între nivelele de generalități, iar al doilea, prin tratarea formei în strânsă legătură cu conținutul.

PARAFRENIE, delir cronic extrem de intens și fantastic, implicând grave deosebiri de interpretarea adecvată a realității - E. Krapelin, în 1903, desemnează sub această denumire o entitate nosologică presupunînd deliruri cronice endogene cu o deteriorare intelectuală și afectivă foarte slabă. El stabilește 4 forme: 1) p. *sistematică*, constînd în delir de persecuție progresiv cu idei de grandoare și halucinații ce o disting de paranoia; 2) p. *expansivă*, asemănătoare stărilor maniacale prin exaltarea și delirul său bogat cu teme megalomaniace, erotice și mistice; 3) p. *confabulatorie*, caracterizată de povestiri imaginare permanente îmbogățite dar fără halucinații; 4) p. *fantastică*, presupunînd idei delirante extravagante, incoerente și halucinații multiple, în afara cărora, însă, bolnavul rămîne perfect lucid.

PARAKINEZIE, mișcare sau ansamblu de mișcări parazitare care deformează, încarcă sau înlocuiesc mișcările normale. P. este frecventă mai ales în sindromul citotonic și în anumite stări nevropatice și dementiale.

PARALAXĂ, unghi între două linii care este reprezentată în psihofiziologie prin distanța intercirculară sau interauriculară. Mișcările rîpului modifică p. sub care este interceptată o sursă luminoasă sau auditivă.

PARALELISM PSIHOFIZIC, principiu introdus în psihologia secolului al XIX-lea de M. Weber odată cu lucrarea sa experimentală asupra relațiilor dintre măsurile fizice și cele psihice (1834 i. A fost dezvoltat de T. Fechner, H. Helmholtz, J. Miiller, W. Wundt. P.p. este tributar dualismului cartezian și epistemologiei kantiene, și conține reminiscențe ocazionale. Deși experimentele dovedeau corespondența dintre intensitatea stimulărilor fizice și cea a senzațiilor, cercetătorii, gîndind în spirit dualist, susțin autonomia psihicului în raport cu fizicul și neagă existența unor relații de determinare de la fizic spre psihic, considerînd între ele numai o enigmatică potrivire. P.p. și-a pierdut din credit odată ce prin cercetările lui I. Secenov, Donders, Ch. Richet, Pavlov, Ch. Sherrington ș.a. s-au elucidat interdependențele din veriga centrală (creierul) afirmîndu-se unitatea dintre sistemul nervos și psihic. Astfel încheindu-se continuitatea fizic-nervos-psihic, se evoluează, cum arată Iarosevski, spre interpretarea deterministă a unității psihofizice. Este însă necesar ca determinismul să nu fie conceput univoc-mecanicist, să se

Imit scama de s;pti. ițit U jteale.utlor neurofuiolo^u.e și ;i celor pi iu care se realizează reflectare;! su-biectivă (S. Rubinstein) și de a.-iiririie să s • aibă în vedre in-lluența recurenta a p>ihiului asu-pra neurodinamicii și comporta-mentului, inclusiv asupra orga-nelor interne, evidențieru-se iune-ția autoreglatorie a psihicului.

PARALIZIE, disfuncție mus-culară, incapacitatea mușchilor de a se contracta, în urma pertur-bării inervației, a disocierii din-tre aferența și eferența. Poate fi organică, periferică (atonică, atrofică), centrală (spastică., în cazul lezării fascicolului pirami-dal) dar și histeroidală sau emo-țională, de natură psihogenă. V. Behtcrev a dovedit că o serie de forme ale p. sînt cauzate de întrepru-perea impulsurilor aferente de la mușchi, de desensibilizarea ace-sora, ceea ce face imposibilă în-chegarea reacțiilor circulare. în consecință, s-a elaborat terapia, de restabilire a aferențației prin masaj, mișcări ale membrului imobilizat, stimulații tactile și electrice.

PARAMETRU (gr. *para* - de-a lungul, *metron* — măsură), în ma-tematică, cantitate ce face parte dintr-o ecuație a unei suprafețe sau curbe și a cărei variație determină variații în valoarea ecuației; prin extensie orice însușire, indicator, variabilă ce poate fi măsurată sau trebuie să fie luată în considerație în caracterizarea unui sistem. Sînt p. evidenți și alții ascunși la care se ajunge indirect, deductiv.

PARAMIMIE, formă <h- discor-danța psihicului obișnuit, în lipsa sinergiei obișnuite în con-tracția musculară facială și lip- , \ coordonării expresiei faciale, c u trăirile emoționale. Se fiitihiește în schizofrenie, mai ales în forme citotonice.

PARAMNEZIE, (gr. *para* - deviație — *mnesi* — memorie), simptom de falsă amintire, con-fabulație, în care un produs fan-tastic este trăit de subiect ca un fapt real din experiența lui. V. ILUZIE.

PARANOIA, boală psihică din grupul psihozelor delirante cronice, fără evoluție deficitară (Jl. Ey), caracterizată prin *exis-tența ideilor delirante permanente și sistematizate*. Ideile delirante nu sînt doar simple erori de jude-cată și prin ele nu se înțeleg doar credințele și convingerile, prin care se exprimă tema ficțiunii delir-ante (de persecuție, de grandoa-re etc), ci și tot cortegiul fenom-eelor ideo-afective, în care se încorporează delirul (intuiții, ilu-zii, interpretări etc). în cadrul p., delirul se sistematizează într-o ficțiune de coerență logică remarcabilă, într-un *sistem de credințe și valori bine articulate, impușindu-se conștiinței ca im eveniment al lumii exterioare, care însă sînt pseudoraționale, paralo-gice, deoarece prefinsele construc-ției delirante sînt întotdeauna false*. P. înseamnă „alienarea” persoa-nalității, în sensul tare al cuvîntului, pentru că delirul nu este acciden-tal și trecător, ci se instituie ca o lege a organizării personalității

psihotice, fiind prinsă activ în relația dintre individ și lume, constituind unica modalitate și lege de existență a lui. Persoana bolnavului nu este aceea dinainte de boală, peste care se suprapune delirul, ci reprezintă o modificare generală, o restructurare (destruc-turare) a personalității la un nivel mai simplu; delirul nu este un produs al bolii și nici boala nu reprezintă produsul delirului, ci p. este în esență alterarea infra-structurală a psihismului, prin degradarea valorilor morale, prin replierea și închistarea într-un egoism insular și agresiv și ter-minînd întotdeauna prin senti-mentul adevărului propriu. P. este în fond o „depersonalizare”, pentru că delirul înseamnă o „ieșire” din realitate, o gândire derealizată și este psihoză pentru că pe o aparentă intensificare a activității psihice, se instalează o modificare generală și dezorga-nizată a psihismului, astfel înțit concluziile sale comprehensibile nu se mai înscriu în realitate. P. se instaurează astfel ca o dez-organizare mentală progresivă, entropiofrenizare, care se traduce în pian expresiv — limbaj, com-portament etc. — prin redundanță și implicitul ei trăit — incompre-hensibilitate. Defectul psihotic este ia un nivel bazai, în arhitectura psihismului ș.a. la nivelul forme-i persoanei, formulat de o constantă insrinctiv-afectivă, nu inversarea deschiderii originare spre lume, cu anularea contactului și rezo-nanței umane. P. se poate asemăna cu un sistem de interpretare a lu-

mii, a societății, a valorilor, din care individul deduce o situație de nerecunoaștere a propriei val.ri și față de care el se apără, e-nunșn-du-și propria dreptate, cu o con-vingere absolută. E. Kraepelin definea p. ca o dezvoltare insiduoasă, sub dependența cauzelor interne și cu o evoluție continuă a unui sistem delirant durabil, sistemati-zat, nehalucinator și imposibil de zdruncinat, care se instalează concomitent cu conservarea com-pletă a ordinii și clarității în gîndire, voință și activitate. Delirul paranoic izvorăște și se dezvoltă pe baza trăsăturilor personalității premorbide, într-o ordine și coe-rență logice, dar pornind de la postulate false și realizînd o po-larizare a tuturor forțelor afective în sensul construcției delirante, subordcînd toată activitatea psi-hică scopurilor ei. Neîncrederea, orgoliul, agresivitatea, rigidita-tea, tendința de interpretare a faptelor reală sub influența propriilor convingeri, constituie aspecte fundamentale aie personalității premorbide paranoice. Schneider descrie în ce fel delirul poate interesa: ființa proprie (ipohon-drie, descendență etc), persoane străine (persecuție, prejudiciu, gelozie etc.) sau anumite situ-ații sau obiecte (invenție). For-mele clinice ale p. sînt: delirurile pasionale și de revindicare (Cie-rambault), delirul senzitiv de rela-ție (E. Kretschmci) -i delirul do interpretare (Berieux și Capras).

PARANOISM (termen format prin derivare de la paranoia), psihoză caracterizată printr-un

delir sistematizat, care nu se însoțește de diminuări ale intelectului și voinței. Noțiunea de persecuție, de grandoare, gelozie este folosită pentru a desemna manifestările esențiale ale paranoiei, sau (despre un subiect) în sens peiorativ, de exagerare a unor manifestări, asemănătoare cu cele din paranoia: sentiment de persecuție, tendință la interpretare, neîncredere în alții, îngîmfare, supraevaluarea propriei persoane etc.

PARAOSMIE (*para + osme* — miros), iluzie olfactivă ce constă în perceperea eronată a mirosului diferitelor substanțe odorifice.

PARAPSIHOLOGIE (META-PSIHOLOGIE), disciplină afirmată la sfârșitul secolului trecut de o serie de oameni de știință printre care Ch. Richet (a publicat în 1905 cartea *Metapsihologia*), avînd ca obiect comunicarea telepatică și alte fenomene psihice paranormale. P. pornește de la ipoteza realității respectivelor fenomene și-și propune să le cerceteze cu mijloace științifice. S-a opus rătălmăcirilor ocultiste și spiritualiste (spiritism). În diverse centre ale lumii acționează laboratoare și institute de p. care continuă investigații obiective în vederea identificării și descifrării originii materiale a fenomenelor în cauză. Un impuls deosebit este datorat lui J.B. Rhine, care a introdus experimentul interpretat statistic-probabilist. Recent, cercetările de p. au intrat sub eticheta de *psi'io-ironică*.

PARASIMPATICOTONIE v. VAGOTONIE.

PARATIROIDE, glande endocrine, reprezentate la aproximativ 90% din oameni, de patru glande mici, situate pe fața posterioară a lobilor laterali ai tiroidei, în funcție de așezarea lor, pot fi grupate în: p. *superioare* și p. *inferioare*. P. au la adult o greutate de 0,1—0,2 g. P. produc parathormonul, cu rol în metabolismul fosfocalcic, reglînd h⁺-meostazia umorală a calciului (Ca) și fosforului. Glandele p. sînt singurele glande endocrine care nu sînt influențate de hipofiză. Reglarea secreției parathormonului este făcută pe cale umorală. Concentrația de calciu din sînge influențează pozitiv sau negativ secreția p. în reglarea secreției p. participă și centrul vegetativ din hipotalamus, centri care stau sub influența scoarței cerebrale. Deci reglarea secreției p. este făcută și pe cale nervoasă (Gr. Benetato). Hipoactivitatea p. (hipoparatiroidismul) are ca efecte tulburări musculare grave, cunoscute sub denumirea de: „tetanie paratiroidică”, de asemenea, și alte tulburări motorii caracterizate prin contracții convulsive ale mușchilor (datorită hiperexcitabilității neuromusculare, ca urmare a lipsei de calciu). Pe lângă aceste tulburări, apar și tulburări senzitive, viscerele, trofice și nervoase. Bolnavii sînt în general irascibili și violenți, pușind prezenta uneori halucinațiilor și confuzii mintale.

PARAZITISM, în biologie, desemnează modul de viață al unui organism care se hrănește de la alte organisme. P. *social*, prin analogie, exprimă însușirea celor necesare vieții din produsele muncii altora. Se vorbește de p. *social* al unor clase sau al unor indivizi. Deși societatea socialistă a înlăturat baza economico-socială generatoare a p., ca fenomen individual p. mai poate fi încă înfîlțit. Educația prin și pentru muncă vizează tocmai eradicarea p. *social*.

PAREIDOLIE, iluzie vizuală în care percepția se desfășoară cu un mare grad de bogăție și vivacitate datorită unei forțe imaginative deosebite a persoanei în cauză. Astfel, în desenele anodine ale unui plafon sau covor sau ale unei planșe Rorschach, cei în cauză pot percepe figuri inedite, deseori fantastice.

PARESTEZIE, sensibilitate anormală, percepție care apare inadecvat unui stimul obiectiv sau în absența lor în mod halucinatoriu, în formă de arsuri, înțepături, furnicăături etc. Este o denaturare a esteziei, excludîndu-se deci hipo- și hiperestezie.

PARKINSONISM (BOALA LUI PARKINSON), entitate anatomo-clinică, descrisă în 1817 de către James Parkinson, sub denumirea de „paralizie agitantă”, caracterizată prin apariția în a doua jumătate a vieții și evoluție lent progresivă. Debutul bolii este insidios, marcat de dureri nesistematizate, oboseală rapidă, scăderea randamentului. Apariția

l'em urât urii, deși rarierier-tieă, poate fi tardivă sau (lu.ir :ă lip-M-acă. Ceea te canutorizra/.ă p. însă este hipokinezia, modificarea tonusului postural și tremol. Hipokinezia, caracterizată prin sărăcia și lentoarea mișcărilor (bradikinezie) este un senin fundamenta! și' precoce în tabloul clinic. Tonusul postural este notabil modificat în sensul unei atitudini generale în flexie. Bolnavul este fixat în această atitudine anormală, pe care o păstrează în toate activitățile, mai ales în mers. Aceasta tendință persistă chiar și în decubitul dorsal („pernă psihică”). Tremurătura/ fără a fi constantă, se observă în peste 80% din cazuri, este o tremurătură de repaus ce apare doar la un anumit grad de relaxare musculară și dispăre în timpul mișcărilor voluntare. Astfel, se deosebesc net de tremurul intențional și de tremurătura de atitudine. În aceasta boală nu se constată tulburări de sensibilitate obiectivă, însă tulburările de sensibilitate subiectivă sînt destul de frecvente.

PARTICIPARE, implicarea unui individ într-o acțiune oarecare; credință difuză a copilului egocentric, constînd, după Piaget, în conceperea unor legături insesizabile dar reale între propria persoană și obiectele din realitatea exterioară, astfel, copiii au credința, datorită iluziei binecunoscute, că aștrii (luna, soarele) „ne urmează”, adică efectuează aceleași deplasări și staționări pe care le efectuează subiectul, în virtutea faptului că

sניתענ לf^il prin iiii<< ' <•;;.Uui i ir\.;;ibile, alcătuind iMffl mi t<>L. P. cile în legătură, cu corilopirea într-un singur tot a fenomenelor obiective și subiective, care caracterizează egocentrismul: artificialismul și animismul copilului nu sînt astfel decît două forme de sistematizare mai accentuată a p., care are un caracter mai difuz și se prezintă mai curînd sub forma unui sentiment decît al unei concepții (credințe propriu-zise). Termenul este împrumutat de Piaget de la Levy-Briihl, care susține existența unor astfel de fenomene în gîndirea prelogică a primitivilor.

PARTICULAR, PARTICULARITATE (derivat de la lat. *pars*, parte, *particula* — pătici-că), ceea ce este sau ține de parte, de caz concret, de individualități, de laturi determinate ale lealității, opunîndu-se atît întregului (ca parte) cît și generalului, ca avînd însușiri specifice, apropiate de singular și neintegrate în general. Uneori se dă p. sens de individual-singular. în uzul epistemologiei însă p. este o treaptă intermediară între general și singular și o sinteză a acestora. P. exprimă mai concret generalul și reține unele însușiri comune ale obiectelor singulare. Deci p. este un model semiabstract, semiconcret, avînd valoare de categorial restrîns, de general intermediar, de tipic. „Cunoașterea este ridicarea de la singular prin particular la general și înțelegerea singularului în lumina generalului și a particularului” (Mic

dictionar filuz"fi"). \stfel p'ilmlogia se centrează isupia nioid.ihlaților p. ale activității psihice (stadii genetice, procese, subproce.ii, modalități specializate ale gîndirii, memoriei, imaginației, afectivității) pentru ca în final. să construiască modelul general al conduitei individuale și de grup. Cînd modelul p. este considerat ca atare el se definește ca *particularitate*. în psihologie particularitățile psihice sînt cercetate, după H. Eysenck, la nivelul trăsăturilor și al tipurilor și sînt modelate categorial de psihologia persoanei, și diferențial (după gradații, variații calitative și structurale) de psihologia diferențială.

PASEISM (fr. *passé*, trecut), orientare exagerată spre trecut și idealizarea lui, însoțită uneori de nesocotirea prezentului și do lipsa de preocupare pentru viitor. În caracterologie, p. se califică prin secundaritate. Luat ca o concepție, p. propagă conservatorismul sau cere întoarcerea la moduri de viață revolute.

PASIUNE, sentiment deosebit de puternic și de activ care îl stăpînește pe om și-l angajează nestăvilit, într-o anumită direcție. Omul stăpînit de o p. își mobilizează toate energiile și demonstrează o neobișnuită tenacitate în promovarea acestora. Practic p. îl împinge pe om spre obiectul ei. Există p. *creatoare*, nobile, de o înaltă valoare morală; acestora li se potrivește dictonul;

„nimic mare {ără o ninre pasiuni.-". Există însă și p. *distructive*, înjosoitoare, malădive, numite patimi sau vicii. Despre acestea Kpietet spune: „pune fîti patimilor piuă nii-ți P^{u n} <> l^c”

PASIV, PASIVITATE (lat. *passivus*, de li *pali* — a suferi sau suporta), cel ce suferă acțiunea fără a reacționa; opus activului, cel ce nu întreprinde acțiuni, rămîue imobil, în aceeași stare. Prin *pasivitate* se califică starea sau caracterul celui ce este p. înclinația spre a fi p. este denumită *pasivism*, întotdeauna pasivitatea este relativă în sensul că nu exclude cu totul acțiunea ci o implică la un nivel minor, de ex. contemplare p., activitate p, etc.

PATERNALISM, înclinare excesivă de protejare și tutelare, chiar ținere în subordonare totală a copiilor și tinerilor de pe poziții reale sau asumate de pater, ceea ce reduce sau suprimă independența tinerilor și posibilitățile lor de dezvoltare adultă în condițiile unor experiențe autentice și a deplinelor responsabilități.

PATETIC, ceea, ce provoacă impresii și emoții puternice și, în genere, produce zguduiri spirituale. După Schiller esteticul implică jocul și sfera p. A manifesta patos înseamnă a demonstra stări emotive ce sînt contagioase și se impun altora, uneori și prin intenția celui cuprins de patos. *Patetismul* este înclinația spre stări emoționale accentuate, spre o sensibilii.ile (<< se vre;i propagată la, alții. lu arta, si sti-

bil (io conduită contemporană se (iiiiivă un patos moderat, exagerările, p. fiind socotite ca di-MI.uite și uneori fiind acuzate de fals, de mascare printr-o emfază de circumstanță.

PATIMĂ, echivalent uzual al pasiunii ca sentiment foarte puternic și copleșitor, semnifică ra-reori și numai metaforic pasiunea pozitivă., creatoare și se rezervă precumpănitor pentru denumirea pasiunilor negative cu efect distructiv pentru persoana proprie și ambianța imediată. Are deci un sens apropiat de cel al viciului. Este pătimaș cel „orbit de patimă”, deci necritic, subiectiv dar energetic, stăruitor, aproape imposibil de despărțit de obiectul p. sale.

PATOLOGIE, ramură a științei medicale consacrată descrierii maladiilor și terapiei lor. Se poate împărți tradițional, în *externă*, în care bolile somatice pot fi tratate direct instrumental prin intervenții chirurgicale (tipice sînt fracturile, hemoragiile traumatice etc.) și p. *internă* sau medicală: 1) p. organelor și a aparatelor vitale privind medicina internă cu toată gama ei de specializări (cardiologie, gastroenterologie, endocrinologie etc.); 2) p. funcțiilor instrumentale ale vieții de relație: neurologia; 3) p. funcțiilor mentale: psihiatria. Asocierea patologici funcțiilor instrumentale cu p. integrării psihice conduce la neuropsihiatrie sau simptomC.ii\ împărțirea citată mai sus este nesatisfăcătoare (aslă/i, de

resortul chirurgiei sînt multe afecțiuni ale organelor interne și chiar unele dereglări neuropsihice).

PATOPSIHOLOGIE v. PSIHO-PATOLOGIE

PATRIOTISM, izvorit din realitatea hipercomplexă și firească a patriei, reprezintă un sistem de ilăsură și fapte socioumane care aparțin atât existenței cît și conștiinței, ideologici, culturii, — atât ființei cît și esenței ei umane. Sub raport psihologic, p. este o realitate tot așa de necesară obiectiv ca și filiația, limba maternă, adaptarea la mediul sociocultural concret și integrarea în acesta, elaborarea personalității și conștiinței axiologice prin modelarea social-istorică și într-o formă inevitabil particulară întrucît omul este o existență concretă, nu există în plan abstract și fictiv, el se integrează social. În ordinea spirituală, p. constă pe de o parte în factura sau particularizarea stilistică a vieții psihice (de la modelele perceptive condiționate geografic și cultural, pînă la structura limbii și determinările valorice ale sentimentelor și scopurilor), pe de alta, în virtutea sentimentului apartenenței și implicării în realitățile patriei, constă, esențial, în solidarizarea pînă la identificarea cu patria, cu ființarea și dezvoltarea ei superioară. Apartenența este obiectivă, a-ți „aiege” o altă patrie este tot așa de absurd cum ar fi să-ți declari o altă mamă — spunea N. Ioi¹. Solidaritatea patriotică, participarea, la viața patriei și identui-

care cu interesele ei superioare, angajarea în lupta pentru apărarea patriei și în efortul continuu și neprecupețit de muncă constructivă definește conduita patriotică sub raportul valorii, i politico-morale. Conștiința patriotică, reflectînd existența socială, este refractară față de exclusivismul de clasă exploatatoare și se referă, în spirit umanist, la resursele de viață a întregului popor. *Superioritatea p. socialist ca p. autentic și integral constă în caracterul său revoluționar, în urtatea po'nlco-riorală a poporului, în cultivarea valorilor națiunii în condițiile respectului față de alte națiuni, în caracterul său conștutiv și creator.* P. socialist, legat cu fermitate de criteriul spațial, al teritorialității, este centrat pe factorul uman, pe condițiile de existență și progres al poporului. De aceea toate cele trei dimensiuni ale timpului istoric întrețin conștiința, sentimentele și conduita patriotică. Ne referim la trecutul istoric cu care ne aflăm în continuitate discontinuă, care este izvor de forță și învățăminte, la prezent ca etapă de dezvoltare în care se investesc energiile creatoare ale poporului relevînd „pe viu” problematica progresului și condițiile efortului eficient (p. socialist reclamă eroism cotidian) și la viitorul istoric, ca izvor viguros și specific al p. socialist în care se proiectează, cu titlu de înșuflețitor certitudini, planuri și imagini ale unor mari realizări între p. socialist și partinitate comunistă c>te o necesara iutei-

condiționare. Reprezentînd principala forță motrice a dezvoltării sociale p. socialist este în același timp principala forță în edificarea și afirmarea personalității. Încercarea de a abdica de la p. este un fenomen de patologie psihosocială ce se soldează cu înstrăinarea spirituală și eu simptome de dezumanizare.

PATTERN, termen uzual în psihologia americană, desemnînd un prototip, un model funcțional, o structură sau formă de organizare generală, considerată în ceea ce are ea definitiv, ca o constelație de raporturi fără a se face referință la conținut. Formă caracteristică a activității, într-o anumită măsură stereotipizată.

PĂRINȚI (în sens restrîns), tatăl și mama. În sens general, strămoși, întreaga linie de ascendenți din același sînge. Relația între p. și copil este de mare importanță în dezvoltarea personalității. Această relație nu se mai concepe astăzi sub forma autorității absolute, ci constituie o rețea de interacțiuni psihologice, în care dialogul continuu constituie soluția optimă. Un mare număr de copii inadaptați și cu alterări ale personalității sînt determinați de greșita educație, de relații inadecvate cu familia. Astăzi se vorbește tot mai mult de profesiunea de părinte, în sensul învățării unui comportament adecvat în relațiile cu copiii.

• **PEDAGOGIE** (gr. *pais, paidos* — copil, *agein* — a educa), cercetarea și aplicarea celor mai bune metode de educare a copiilor,

tineretului și adultului. Este știință și artă în același timp. Se prezintă ca știință prin cercetările pe care le efectuează în colaborare cu celelalte științe (biologie, psihologie, sociologie etc), apare ca artă prin aplicarea adevărilor descoperite. Se cunosc astăzi o serie de împărțiri ale p. în funcție de diferite criterii: p. *generală* incluzînd toate teoriile privitoare la educare și instruire; p. *experimentală*, abordarea într-un plan al încercărilor și controlului sistematic și științific a diferitelor metode formale și informale de formare a omului prin părăsirea planului empiric în care argumentele au putut fi adesea selecționate subiectiv și la întîmplare; p. *specială*, care se ocupă de diferitele categorii de inadaptați (pedagogia pentru deficienții senzoriali și motorii; p. pentru deficienții mintali, pentru copii cu diferite deficiențe specifice ca dislexie, disgrafie etc). Din punct de vedere al subiecților cu care operează, cunoaștem o p. a *copilului*, a *adolescentului*, a *tineretului*, a *adultului*. În ultimele decenii se afirmă din ce în ce mai mult p. *socială*, care se ocupă cu o vastă gamă de probleme privind diferite compartimente ale vieții sociale și influența lor asupra procesului instructiv-educativ. Prelungirea învățămîntului și necesitatea învățării neîntrerupte pe toată durata vieții a determinat apariția unei p. a educației permanente. Se mai cunoaște și o p. *ii<i>i, lernă*, care încearcă să răspundă trebuințelor și orientărilor

din timpul nostru, ținind scama de experiența trecutului, dur mai ales de cercetările multilaterale, de societății actuale, în toată varietatea ei.

PEDANTERIE, mod de exprimare verbală sau conduită caracterizată prin tendința de a impresiona pe ceilalți printr-un exces de spirit analitic și de erudiție. P. ascunde, uneori, lipsa unei gândiri puternice, originale, prin abuzul tic termenii de specialitate, prin construcții verbale pompoase, printr-o rostire afectată. În ceea ce privește comportamentul, omul pedant se caracterizează prin excesul dus pînă la pasiune pentru lucrurile nesemnificative, pentru construirea și respectarea unor șabloane de acțiune.

PEDOLOGIE, știință despre copii, disciplină psihopedagogică fondată de O. Christiaan la sfîrșitul secolului trecut și care a avut o mare răspîndire în SUA și Europa în primele decenii ale secolului nostru, și-a propus să reunească psihologia copilului cu *pedotehnia* (v.j., dar nu a reușit să realizeze studii psihogenetice adîncite și a tratat superficial fenomenul educațional. Caracteristică pentru p. a fost exagerarea însemnătății dotației ereditare a copilului și subaprecierea rolului mediului și educației. De aceea p. s-a concentrat asupra testării aptitudinilor socotite native, în vederea orientării, selecției și adaptării de măsuri care să permită punerea în valoare a dotărilor. Dovedindu-se neîntemeiată și nesfîrșită p. s-a destrămat,

iar termenul nu mai este utilizat. A nu se confunda cu p. ca știință a solului.

PENTHOTAL, substanță barbiturică cu efecte de diminuare a vigilenței, dar fără a provoca somn. Liste utilizată în analiză pentru a face să vorbească un individ blocat. Este utilizat în anchete judiciare, în unele țări, fiind denumit „*scr al adevărului*”.

PERCEPT, analogic conceptului rezultat din procesul concepției sau gîndirii, unii psihologi folosesc termenul de p. ca produs al procesului percepției sau percepției. Este imaginea primară, perceptivă, constituită și avînd întotdeauna un conținut: obiectual și fiind dependentă de obiectul său actual. P. nu poate fi vehiculat asemenea conceptului sau reprezentării, ci este numai selecționat și focalizat.

PERCEPTRON, termen propus de I. Rosenblatt (1962) pentru „modelele creierului”. P. este definit ca un sistem teoretic care are drept scop explicarea funcționării psihologice a creierului, pe baza legilor cunoscute ale fizicii și matematicii pe de o parte, iar pe de altă parte, pe baza cunoștințelor de neuroanatomie și neurofiziologie. Esența unui astfel de model teoretic constă în faptul că el reprezintă un sistem de proprietăți cunoscute, în care se includ caracteristicile esențiale ale unui sistem cu proprietăți necunoscute sau cunoscute doar în parte. P. constă dintr-un set de unități generatoare de semnale, care sînt interconectate și fo-

mează rețele. Fiecare diutif -io- te unități pînă la un număr de intrare, fie din mediul înconjurător, fie de la alte unități ale sistemului și răspunde, generînd un semnal de ieșire, care poate fi transmis prin intermediul diferitelor conexiuni, unui anumit set de unități receptive. Deci fiecare p. include un input senzorial și unul sau mai multe unități de ieșire — răspuns. Un p. trebuie să îndeplinească anumite condiții logice și anume: 1) să aibă o organizare topologică, care constă în conexiunile dintre unitățile de semnalizare; 2) să aibă un set de funcții de propagare a semnalelor, incluzînd legile de bază ale generării și transmiterii semnalelor; 3) să aibă un set de funcții de memorizare, incluzînd legile prin care se modifică proprietățile rețelelor neuronale ca urmare a engramării. Ca model tehnic, capabil să reproducă procesul de percepere și recunoaștere a diferitelor configurații de stimuli, p. nu se studiază niciodată izolat, ci ca parte integrantă a unui sistem experimental închis, care cuprinde p. ca atare, un anumit mediu și sistemele de control. Problema recunoașterii automate poate fi rezolvată în general pe două căi: fie prin înscrierea procesului recunoașterii într-un anumit program și prestabilirea regulilor desfășurării lui, obținîndu-se astfel un p. de tip programat, determinist, fie cu ajutorul p. cu autoorganizare, de tip probabilist, care în procesul recepției stabilesc

și fixează în mecanismele memoriei două modele și iudicîndu-le, eriiuauae. Acesta dm urmă, parcîrgîud un proces de instruire, devine capabil să perceapă, să clasifice și să redea simbolic obiectele din mediul înconjurător. Acest tip de p. se apropie cel mai mult de sistemul analizatorului vizual. Cel mai cunoscut p. este „MARK-1” conceput de F. Rosenblatt, care se bazează pe teoria discriminării statistice. Structura acestui p. satisface cerința impusă de principiul diversității necesare, formulată de W.R. Ashby, permițînd stabilirea unei analogii cu creierul.

PERCEPȚIE, proces psihic complex-senzorial și cu un conținut obiectual realizînd *reflecția directă și unitară a ansamblului însușirilor și structurii obiectelor și fenomenelor, în forma imaginilor primare sau a percepțiilor*. Se distinge de senzații prin sintetism și complexitate a imaginilor, rezultate dintr-o percepție și semnalizare plurimodală. Ca proces primar, se distinge de reprezentări și de gîndire, considerate procese secundare, prin faptul prezenței stîmbulilor în cîmpul senzorial și a desfășurării p. atît timp cît se păstrează contactul cu stimulul complex. În acest sens trebuie înțeles și caracterul nemijlocit al p., iar nu în cel al absenței influenței experienței, modelelor (gestalturilor) sau cunoștințelor. Fapt că semnalizarea senzorială este posibilă și fără mediatori (J. Gibson), dar prezența acestora conferă un caracter

superior p. și permite realizarea lor (u fapte de conștiință. Posibilitățile de reflectare perceptivă se perfecționează în ontogeneză. De la centrarea perceptivă (v.) se trece prin coordonări la decențrare, cu efecte de creștere a conținutului obiectiv al reflecției. Odată cu aceasta procesele perceptivă se comprimă, ajungând să se desfășoare operativ, aparent — instantaneu. Analiza experimentală relevă însă mai multe faze ale oricărui act de p. Clasic, s-au detașat trei nivele de minimum (v.): vizibile, separabile și cognoscibile (A.D. Alexandrova). în psihologia inginerescă, A. Fitts, H. Forgas, B. Lomov detașează patru faze ale procesului de p. (v.): detectarea, discriminarea, identificarea și interpretarea. în genere, p. este concepută în ordinea interacțiunii dintre obiect și subiect, considerându-se atât factorii obiectivi de intensitate, instantaneitate, contrast, prin care stimulii se impun, cât și factorii subiectivi, cum sînt activitatea exploratorie (E.N. Sokolov), mecanismele de relevare și extragere a informației (Attneave, J. Bruner), modelele perceptivă sau gestalturile, etaloanele, motivele ~A atitudinile (P. Fraisse), ca și întreg aparatul cognitiv. Procesul p. este interpretat cibernetice în legătură cu capacitatea rezolutivă a canalelor senzoriale, iar selecția este pusă în seama deciziei. Aceasta explică selectivitatea p. într-un cadru dat, dar nu permite „adaosuri” arbitrare de calități senzoriale pe care stimulul nu le posedă.

Subiectul poate interpreta obiectul, poate presupune, dar nu si percepe, în condiții normale, ceva ce nu aparține și nu este impus de obiect. De aici caracterul de lrg al obiectualității p. Combătînd argumentat înțelegerea asociaționistă a p. ca un complex de senzații intercorelate, reprezentanții gestaltismului — V. Kohler, A. Wertheimer, K. Koffka ș.a. — au arătat că *unitatea sau integralitatea imaginii primare se dovedește prioritar în întregului asupra părților și rezultă din organizarea gestalturilor (formelor, structurilor) senzoriomotorii, conform gestaltului fizic.* în joc intră o serie de legi gestaltiste (v.) *printre care fundamentală este legea pregnanței.* Experimental, multe din aserțiunile gestaltiste au fost parțial confirmate, dar teoria a rămas viciată de o exagerată afirmare a întregului și relațiilor în raport cu elementele și totodată de ignorarea rolului activității. Astfel, pe lângă obiectualitate, integralitate, selectivitate, o lege a p. este *constanța* (v.). Or, nu de la început aceasta este prezentă. P. Pufan dovedește că, la copil, constanțele de mărime și formă se formează (modelează) treptat în condițiile activității și rezultă, deci, din experiență. Fenomenele evidente ale specializării p. la persoane cu diverse profesii nu pot fi explicate decît prin antrenamentul prilejuit de activitate, ce permite restructurări senzoriomotorii, dublate de operații analitico-sintetice de ordin intelectual înregistrările mișcărilor ochiului

în perceperea unui obiect dovedesc că și în palpație, că este urmărit conturul și structura obiectului (F. Davis, Iarbus, V. Zencenko). Tiparele sau gestalturile ce se formează depind de practicarea unor traiectorii senzoriomotorii. Hebb (1956) a emis *teoria ansamblurilor neurale* în care se închid circuite ce sînt la baza percepției formei. Orbii supuși operațiilor nu-și recapătă vederea inițial decît la nivelul unor vași senzații. Pentru a percepe ei trebuie să străbată o perioadă de reeducare. Există deci un fenomen de *învățare perceptivă*, prin care, după J. Bruner, L. Postman, O. Selfridge etc. — se formează mediatorii centrali ai p., și anume: *gestalturile, operațiile de explorare și control*, la care se adaugă *memoria senzorială*. învătarea perceptivă este intensă în copilărie, dar și restructurînd repertoriul de modele perceptivă de care dispune subiectul. După Pavlov la baza p. este un sistem de reflexe. Niciodată însă p. nu se reduce la o simplă confruntare între model și stimul. E.N. Sokolov arată că în constituția tuturor actelor perceptivă intră ansambluri de reflexe orientative, defensive și adaptative. Imaginea se construiește procesual prin ajustări „tranzacționale” (Werner și Wapner). Dacă intervin condiții dificile, desfășurările oscilatorii ale p. sînt evidente. Uneori, mecanismele perceptuale generează iluzii deși, în principal, mecanismele date contribuie la p. corectă. Iluziile sînt depășite prin cunoaștere logică și

practică. Astfel „știm” că soarele are altă mărime decît cea ce ne apare. Subiecții foarte exersați în măsurători nu comit eroarea prilejuită de figura lui Muller-Lyer, după cum a dovedit-o Gh. Zapan. în activitatea perceptivă, creierului îi revine un rol important. G. Stratton a experimentat cu ochelari cu lentile prismatiche, ce rătoarnă imaginea, și menținînd la subiecți ochelarii, a obținut, în decursul a opt zile, o treptată corectare a imaginilor, astfel înțit, după scoaterea ochelarilor, subiecții iar vedeau lumea răsturnată datorită ajustărilor ce intervineră în decursul celor opt zile. în structurarea spațiului intervin coordonări polisenzoriale, îndeosebi optokinestezice foarte complicate, în psihologia p. se folosește termenul de *cue-și* pentru a desemna atât mecanismele cît și reperele ce mediază p. în p. *spațiului bidimensional* un *cue-s* fundamental, este unghiul drept, alcătuit din verticala gravitațională și orizontală. Acesta a dobîndit numele de *ancoră*. în raport cu cele două dimensiuni se structurează formele plane. P. formei, după cum o dovedesc S.E. Asch și Witkin, depind de concurența factorilor optici (proiecția retiniana) și a celor kinestezici. P. *spațiului tridimensional sau a volumului, adîncimii*, depind de două serii de *cue-și*: primari și secundari. Primare sînt mecanismele de acomodare și convergența (asociate central cu asimetria funcțională a celor două emisfere cerebrale — B. Ananiev, Sherry),

prin care se determină direcția și se realizează accenturi relevante (J. Brunei). Cit privește *cue-șii* secundari ce contribuie la p. *tridimensională*, aceștia sînt: a) mărirea retinală a imaginii; dacă un obiect de proporții cunoscute este văzut la o distanță mai mare de 30 m, micimea proiecției retinale (obiectul se vede ca fiind mic) este un indicator invers al distanței; b) pe măsură ce obiectul se deplasează pe linie orizontală pare mai îndepărtat, însă ridicîndu-se, în același timp și pe verticală, pare și mai îndepărtat; c) textura și densitatea ambianței și obiectelor. Dacă privim un peisaj, observăm că textura pămîntului devine mai lină pe măsură ce se mărește distanța. Obiectele localizate pe pămîntul cu textură mai fină par mai depărtate decît cele localizate pe pămînt cu textură mai grosolană; d) superpoziția. Obiectul mai apropiat poate să ecraneze obiectul mai îndepărtat. Această corelație este folosită în teatru — diferite perdele suspendate dau impresia că scena este mult mai adîncă decît în realitate; e) spațiul gol sau umplut. Distanța umplută pare mai lungă decît spațiul gol. Astfel aceeași distanță pare mai mică decît pe teren, mai mică pe cîmp uniform decît de-a lungul unei străzi; f) perspectiva lineară. Este aplicată la dimensiuni longitudinale. Lega perspectiva lineare arată că mărirea retinală a dimensiunilor longitudinale este invers propor-

țională cu pătratul distanței față de subiect. Astfel privind de-a lungul liniilor ferate ni se pare că acestea se apropie una de alta și în punctul cel mai îndepărtat se întîlnesc, sau la linia orizontului ni se pare că cerul se unește cu pămîntul. Principiile perspectivei lineare se utilizează și în desen. Două linii ce se apropie de-a lungul unui plan dau impresia du adîncime; g) perspectiva aeriană. Straturile de aer și vapori inter-puse între observator și obiect îi estompează pe acesta din urmă. contribuie la simplificarea imaginilor, în sensul că o serie de detalii nu mai sînt vizibile sau sînt percepute vag. Cu cît obiectul apare mai simplu și vag, fiind îmbrăcat și într-o nuanță bleu-violet, cu atît ni se pare că este mai îndepărtat; h) umbrele și lumina. Părțile iluminate ale obiectelor indică apropierea *dv* observator, în timp ce umbrele sugerează volumul, relieful, adîncimea. Zonele de umbră, ca și într-un desen, arată că porțiunile respective din obiect nu sînt cu totul vizibile, de unde efectul de corp tridimensional. Inversarea prin mijloace artificiale a zonelor de umbră și lumină generează o impresie de relativă apropiere și scoate în evidență volumul obiectului. Atragem atenția asupra importanței pe care o arc componenta interpretativă în p. spațiului. *Experiența și cunoștințele de care dispune subiectul, cicloanele fixate de el intervin adu iu structura imaginilor și în formularea aprecierilor.* Deseori per-

ceperea l-*l*it'ii' - ••pili-*ilr* •• jw - luni'.rștv turnir " piibile-jii-i if M' cere rezolvată logic. Reperele sînt confruntate și judecîndu-se, se trag concluzii despre distanțe, poziții sau mărimi. În p. spațiului se include măsura. La militarii experimentați, ca și la alți specialiști se constituie un mecanism de videometrie (măsurarea prin p. vizuală). Văzînd, subiecții respectivi apreciază prompt dimensiunile. Pentru a educa la ostași abilitatea videometrică se folosesc anumite tehnici. Cerîndu-se aprecierea unei distanțe se verifică apoi distanța reală în cazul că nu este cunoscută de ofițerul instructor. Ostașului i se recomandă să recurgă fie la măsurarea analitică, aplicînd mintal pe traseul respectiv un etalon de 1,3,5, 10 m și verificînd de cîte ori este cuprins între extremele traseului, fie la metoda dihotomică, care constă în diviziunea în două a traseului, apoi diviziunea în două jumătăți apropiate ș.a.m.d. pînă la obținerea unui segment ale cărui dimensiuni sînt ușor de determinat și prin înmulțirea cărui se poate calcula integral distanța. Punctul critic în aprecierea distanțelor mari constă în aceea că segmentele situate în depărtare par a fi mai mici, conform legilor perspectivei lineare, de aceea în diviziuni și în folosirea de etaloane trebuie să se aplice progresiv un coeficient de amplificare direct proporțional cu distanța. Între coordonata spațială și cea temporară este un raport de intercondiționare. După Einstein timpul este cea de-a 4-a

<Irl>•ji ill'•• j lumii. ('ni'rin, tro-
ia i'ii,ti,"l'i'ti iulie bputitl tridimensional și dimensiunea temporară este un raport de interdependență. Dacă spațiul ste obiectivat în lucruri și raporturi între ele, timpul este o proprietate a mișcării, a evenimentelor. P. spațiului este facilitat de repere și etaloane obiective, evidente. P. timpului este mai dificilă, deoarece ea nu privește simultanul, ci succesivul, beneficiînd numai de etaloane indirecte și greu de constituit și deci este foarte relativă, fiind mai mult decît oricare alta susceptibilă de iluzii și denaturări. *Timpul este perceput și apreciat în baza a trei sisteme de referință: a) sistemul fizic și cosmic, constînd din repetitivitatea fenomenelor naturale; b) sistemul biologic, caracterizat prin ciclurile de viață și ritmarea funcțiilor organice, puls, respirație, contracție și dilatare musculară, digestie, metabolism, veghe și somn; c) sistemul socio-cultural, cunoștințe generale despre unitățile de timp și sistematica lor, aparate de măsurare a timpului, retrospectivă cosmică, geologică și istorică.* La nivel p., orientarea în timp se realizează în două forme: a) prin p. *succesunii* comportînd ritmicitate, periodicitate, ordonări de faze, evenimente, stări; b) prin p. *duratei*, definită ca distanță temporară dintre două evenimente. Copiii consideră că dintr-o serie de vehicule ordonate pe șosea, cea mai mare viteză o are cel ce se află în frunte, ceea ce poate să nu fie real. Observăm că în aprecierea timpului intervin

și corelate spațiale, cum e-te în /i/7-1/ vitezei. I.)li> utarca în -;<". i esiuac este ticpendentă și de factori subiectivi. Stimulul odată fixat este perceput mai repede, ceea ce laie ca în succesiune să i se acorde un loc privilegiat". Dacă în p. spațiului un rol important revine văzului, în p. timpului intervin cu prioritate acele modalități senzoriale ale < a'or funcții se eșalonează lari; în succesiuni: auz, kinestezie și sensibilitatea viscerală. P. duratei este deosebită de reprezentarea ei. În sens nemijlocit, p. duratei se referă la așa-zisul prezent psihologic, a cărui nemijlocită sesizare se extinde de la o sutime de secundă pînă la 2 secunde. Pragul minim al duratei este de o sutime de secundă prin senzațiile auditive și de zece sutimi de secundă prin senzațiile vizuale. Timpul plin, continuu este asigurat de o stimulație stabilă și se extinde de la una la douăsprezece sutimi de secundă. Trăirea duratei devine accelerată, grăbită la intervalul de 0,5 secunde și pare indiferentă la intervale ce se apropie de o secundă. între una și două secunde durata este percepută ca fiind prelungă. Intervalele determinate vizual par mai lungi decît cele determinate auditive. Cînd se trece de la un stimul mai intens la altul mai slab, durata aparentă se prelungește. Cînd se trece de la un stimul slab la altul mai intens, durata aparentă se scurtează. Intervalele marcate cu sunete joase par mai scurte decît cele marcate cu sunete mai

înalte. Interval' le mărcile $m'-(i-mula Uj 'li-:coiihiui -irit |>ere. pii. ca fiind mai lungi. Apreci> PM duratei perceput': și a suceMiin-! ei imediate este pregnant infim-! tată, de starea emoțională a MI lieiclnlui și de emoțional ai ti-, tații desfășurate de el. Emoții!, plăcute comprimă, subiectiv, ilti ratele și accelerează succesiunii' • într-o stare stenică, de bucurie -i desfășurare energetică timpul tn ce pe nesimțite. Emoțiile neplăcute, dimpotrivă, provoacă, subiectiv, o dilatare a timpului. Stările penibilo fac ca intervale obișnuii' - să pară insuportabil de lungi. I >; regulă îndreptarea atenției către scurgerea timpului, în absența oricăror altor preocupări, are același efect al dilatării aparente a duratei. Astfel, în condiții de plictiseală atenția fiind fixată pe timp, acesta pare a se scurge extrem de lent. Dacă însă atenția, este fixată asupra altor obiective decît timpul și subiectul acționează cu încordare sau însuflețire, atunci, subiectiv, duratele se comprimă. Timpul ocupat cu activitate densă și interesantă se consumă extrem de rapid. Acțiunii" și evenimentele se transformă la nivelul reprezentării timpului în repere. De aceea retrospectiv duratele de timp încărcate cu acțiuni și evenimente (amintite sau proiectate) vor părea foarte lungi, se vor amplifica. în reactualizarea trecutului acțiunile și evenimentele ce au fixat succesiv timpul, momentele prezente par să restituie subiectului timpul, să comunice acestuia impresia că a trăit o$

viață îndelungată și bogată. Pe asemenea, în tați subiectului perspectivele temporare par a fi foarte largi cînd acesta este bogat în proiecte și prevede evenimente semnificative. Cit privește p. *mişcării*, aceasta este o modalitate mixtă de percepere spațiotemporară. Concludent este următorul experiment: într-o cameră obscură se aprind succesiv două becuri situate la o distanță mică unul de altul; subiectul percepe însă nu două lumini distincte și succesive, ci o bandă luminoasă în mișcare, de la primul la cel de-al doilea punct. întotdeauna p. *mişcării* presupune o corelație între stimuli sau stimulații. Posibilitatea continuității între diverse faze de stimulație este condiționată, pe de o parte, de prezența unor repere fixe, pe de alta de fenomenele de postacțiune (v.) proprii analizatorilor. Rolul fenomenelor de postacțiune sau de persistență a imaginilor în construirea p. *mişcării* este pusă în evidență de experiența vizionării filmelor. Pelicula conține o succesiune de imagini statice, reprezentînd doar faze ale mișcărilor. Pe ecran sînt proiectate minimum douăzeci de cadre pe secundă, iar spectatorul realizează imaginea mișcării în virtutea unei continuități subiective, a unei contopiri datorite faptului că în minte imaginile nu dispar concomitent cu dispariția stimulului (efect de postacțiune), ci persistă și se îngemănează una cu alta. Faptul că noua imagine se formează peste cea veche și tot așa mai departe,

crează impresia mișcării personajelor. E te un caz de mișcare aparentă. Din punct de vedere psihofiziologic și mișcarea reală se percepe în același fel. Urmărind un obiect mobil primim o suită de impresii, care, dacă apar la intervale mici unul de altul, se înlanțuie printr-o suprapunere parțială, încadrîndu-se în ceea ce se numește vederea cinematică. Dacă un obiect se mișcă prea încet sau este la o mare distanță și mișcarea lui este aparent lentă, atunci imaginile nu se modifică suficient de la o fază la alta și suprapunerea lor nu dă efectul perceptiv de mișcare. în schimb, este posibil ca obiectele imobile văzute rapid de un subiect aflat într-un vehicul să fie percepute ca fiind în mișcare. Pe lîngă aceste principale și generice modalități de p. (spațiu, timp, mișcare) se mai vorbește despre p. *vizuale*, *auditive*, *kinesleziice*, după analizorul dominant în procesul de p. dat, sau despre p. *specializate* conform unui tip de activitate (lectură, producție industrială, artă etc). Datele perceptiv servesc pentru elaborarea reprezentărilor și gîndirii (v.) care însă se dezvoltă la un nivel superior, depășind p. și deseori contrazicînd-o sau completînd-o.

PERCEPȚIE EXTRASENZORIALĂ, telepatie, calificare, în psihologia engleză a recepției mesajelor telepatice sau după Ch. Richet, — criptestezie.

PERCEPȚIE INTERPERSONALĂ(INTERCUNOAȘTERE), proces de comunicare interpersonală

<'x(r<ilim;vLtn.i, pn-p mixl .i ••i'i-jiniud pennauriit i.ij'i'lulit>- interpersonal, fii care se manifestă tendința de a reflecta în mod deosebit nu atât structura și dinamica comportamentelor indivizilor în grup, cât mai ales intenționalitatea și semnificația acestor comportamente, obiectivele lor (Cătălin Mamali). *Obiectul p.i. este constituit din date de prezentare individuală (de la însușirile manifeste până la conduitele relaționale), trăsăturile de personalitate inaparent-e, rol-staiusurii și structurile, (rețelele) de grup, de percepție.* Datorită orientării cu precădere spre inaparent, p.i. presupune îmbinarea reflecției senzoriale cu cea rațională. Interpercepția nu este un simplu act de cunoaștere, ci și expresia nevoii de asociere cu alții și de variație relațională (J. Moreno), punând astfel în funcțiune capacitatea de empatie. P.i. are caracter selectiv (P. Maucorps). Amplitudinea și calitatea interpercepției sînt condiționate de o serie de factori obiectivi (felul activității, contextul sociocultural, dispoziția spațială — J. Stoetzel) și subiectivi (atenție, curiozitate epistemică, motivație relațională, valori atribuite — R. Tagiuri). Informațiile recoltate sînt comparate cu imaginile-etalon ale unor modele mentale lipice (F. Heider). Modelele mentale au și rol motivațional, conțin standarde relaționale restrictive de ordin moral, transmise în familie, și de aceea necorespondența imaginii actuale a partenerilor cu modelul

ji'jutt: d'r].in, i o lorirjie ri'pul. siva. Tiept.it, gratie iiv.it,un și experienței, repertoriul modelelor și motivelor se lărgesc, dechmșind acțiuni de investigație perceptivă, a altora, de orientare anticipativi spre un ansamblu de stimulări relaționale, de atitudini reactive adecvate particularităților, sistemului valorico-normativ propriu colectivității date. Se menține însă posibilitatea desfășurării unor act-interperceptive inadecvate, cum sînt: promovarea unei atitudini excesiv critice sau necritice, neperceperea (totală sau parțială) a unor indici semnificativi, perceperea deformată, generalizarea metaforică a unui indice perceptiv asupra întregii configurații a situației percepute, extensiunea temporală a indicelui perceput, inerția perceptivă, tendința de cantonare la comportament aparent și nesensizarea comportamentului inaparent (disimulat, simulat sau suprasimulat), conformitatea perceptivo-afectivă (structurarea „imaginii perceptive” în conformitate cu orientările pozitivă sau negativă ale atitudinilor față de persoana percepută, de unde apariția efectelor de cristalizare și decristalizare).

PERFECTIONARE PROFESIONALĂ, tendință și activitate sistematică de ridicare a calificării profesionale în raport cu exigențele sociale mereu sporite, pe baza experienței acumulate, prin însușirea de noi cunoștințe și tehnici de lucru. Se realizează prin cursuri de perfecționare în

întreprinderi și instituții sau la centre și institute specializate, necesită preocupări continue, tendințe de autodepășire. spirt de răspundere pentru propria activitate.

PERFECTIONISM, atitudine hiperexigentă față de sine sau de alții, grijă excesivă, adesea obsesională pentru perfecțiune care eliminând realizările parțiale, mai modeste, deseori frfinează orice realizare.

PERFORMANȚA, acțiune cu un efect ce depășește nivelul comun, este superior, poate constitui chiar un record. în psihologie se apreciază ca p. toate rezultatele activității, ce dețin un rang maxim și aceasta fie în ordinea individuală fie în cea colectivă. Prin teste de p. se evaluează nivelul mental evitîndu-se probele verbale sau de cunoștințe.

PERFORMANȚĂ SPORTIVĂ, rezultat valoros individual sau colectiv obținut într-o competiție sportivă și exprimată în cifre absolute după sistemul haremurilor oficiale sau prin locul ocupat în clasament. Realizarea unei anumite p.s. poate constitui motivul fundamental al întregii activități de pregătire și participare la competiție. Obținerea unei p.s. este condiționată, alături de factori de ordin somatic și funcțional și de factori de natură psihologică ca: interesul, o anumită motivație, echilibrul emoțional, nivel de aspirație, pregătirea psihologică pentru competiție, capacitatea de autoreglare în competiții, ca și coeziunea afectivă în cazul echipelor sportive.

PERIFERIC (gr. *periferein* — a purta în jur), calificare a proceselor, informațiilor, zonelor în raport cu un centru; ceea ce este marginal, de însemnătate secundară, cu funcții auxiliare etc. în psihofiziologie este p. ceea ce este extracerebral și se ia în raport cu centrul corticali, de exemplu receptorii p. (ochi, ureche), organe p. (membre, viscere, țesut muscular sau cutanat ș.a.). în percepție se distinge o zonă centrală și alta p. de ex. vedere centrală și vedere p. O astfel de topică se aplică și fenomenului de conștiință care dispune de un nucleu de claritate și de zone p. crepusculare etc.

PERPLEXITATE, stare deopleșire, de mirare, surpriză asociată uneori cu spaima și producînd efecte de irascibilitate și blocaj afectiv.

PERSECUTIE (MANIE), atitudine patologică a unui subiect, manifestată printr-un comportament de neîncredere, suspiciune și interpretare delirantă a cuvintelor și faptelor persoanelor din jur, că avînd intenții și scopuri nefavorabile lui. Astfel, bolnavul crede că lumea îl vorbește de rău, caută să-l jefuiască, să-l chinuiască, să-l omoare etc. Uneori, p. este însoțită de un delir de grandoare, bolnavul considerînd că este persecutat deoarece, avînd calități deosebite, stîrnește invidia dușmanilor, caro caută din aceste motive să-l distrugă fizic sau moral. în anumite cazuri, bolnavul se Mpără de p. imagine.

revendică drepturi ce i-au fost „uzurpate”, face demersuri la organele în drept și chiar comite acte de violență asupra dușmanilor închipuiți. În aceste situații, bolnavii devin din „persecutați” veritabili persecutori. Este întâlnită în unele boli psihice, dar poate fi și o trăsătură de caracter psihopatie.

PERSEVERAȚIE (lat. *per sevens* — neînduplecat, stabil, neschimbat), persistență excesivă și anormală a unei reacții, tendințe, acțiuni, idei și această datorită inerției unei patologice a unui focar de excitație. Se manifestă de ex. prin mișcări stercotipe și inutile, prin repetarea aceluiași cuvinte, prin revenirea la aceeași idee — și toate acestea în chip irațional.

PERSEVERENȚĂ, calitate a voinței caracterizată prin eforturi continue și mereu înnoite în vederea realizării unui scop. Apropiat ca sens de tenacitate, termen care accentuează continuitatea efortului și rezistența în învingerea unor obstacole.

PERSOANĂ 1) (în sens general) se referă la individul uman așa cum apare el în ochii altora, în relațiile cu alții. 2) (în filosofie și morală) desemnează un individ uman capabil să gândească rațional și să acționeze în concordanță cu valorile morale. 8) (Din punct de vedere juridic) indică o entitate cu drepturi și îndatoriri stabilite prin legile în vigoare. Se face o distincție între p. *civilă*, care este un individ fizic și p. *juridică*, o asociație,

unitate socială, care se bucură de anumite drepturi și obligații. („Jung a introdus în psihologic termenul de „persona”, termen preluat din textul antic, unde actorii purtau mască, și i-a dat sensul de aspect exterior, p. care noi îi prezentăm altora. P. se deosebește, la Jung, de „anin”; care reprezintă forța internă reală a personalității. P. este o construcție adoptată din mediul social și în special din rolul profesional al individului. Sînt oameni care se identifică cu p. în dauna componentelor mai profunde și individuale ale personalității lor. În psihologie caracteristicile p. au fost opuse caracteristicilor „obiectului” de către W. Stern.

PERSONAJ (în germană *Person/Uckheit Gestalt*), atitudini și conduite impuse de rolurile sociale animate de individ. Se disting în general: 1) personaje sociale, care joacă rolul așteptat de la ei de societate în conformitate cu funcția lor; 2) p. care se modelează după aspirațiile lor (un ideal conștient sau inconștient). Aceștia sînt desemnați și ca „p. *volitive*” — care vor să fie așa; 3) p. mască, care caută să apară într-un anumit fel pentru a-și ascunde propria personalitate, fiind un refugiu al *eului*. Noi vorbim despre funcția de p. a personalității, în sensul adaptării acesteia la împrejurări și roluri.

PERSONALITATE, subiectul uman considerat ca unitate biopsiho-socială, ca purtător al fune-

țiilor epistemice, pragmatice și axiologice. Restrictiv psihic; i. i. consideră p. ca un *macrosistem al invariantilor informaționali și operaționali, ce se exprimă constant în conduite și sînt definitorii sau caracteristici pentru subiect*. P. este obiectul mai multor științe, fiecare din acestea considerînd-o sub un unghi specific. Antropologia filosofică se ocupă de sensul vieții și de esența umană. Esența umană a fost legată de Aristotel de capacitatea omului de a-și produce mijloacele de trai (*homo economicus*), a fost pusă de Descartes pe seama conștiinței, sau de alți gânditori pe seama limbajului, a capacității de a formula și utiliza simboluri (Cassirer), de a fabrica și utiliza instrumente (B. Franklin), de a participa la istorie și de a fi dotat cu o cultură etc. Față de antropologia filosofică tradițională, care pornea de la ideea unei esențe imanente a omului și chiar față de concepțiile existențialiste cele mai avansate, care își centrează interpretările umaniste pe ideea sensului vieții umane, marxismul propusese încă în urmă cu mai bine de un secol, *înțelegerea esenței umane ca rezultînd din ansamblul relațiilor sociale*. Această interpretare, materialist-istorică, impune următoarele teze: 1) primatul social-istoricului asupra individualului în esența este „transplantată” în individ, care nu este prin sine însuși generator, ci doar purtător al esenței „zămislite” într-un cadru socio-cultural; 2) esența umană sau mai

bine zis modul de organizare, „tănuțunire, orientare a indivizilor este subordonată devenirii istorice și deci nu este aceeași în toate epocile și societățile, particularizîndu-se clasial și grupai; 3) fiind produs al istoriei, personalitatea umană se afirmă, prin recurență, — ca factor activ al acesteia, dar nu într-un mod general și abstract, ci concret, în unitate cu circumstanțele existențiale; 4) orînduirile sociale nedrepte și în genere imperfecțiunile organizării sociale se repercutază corespunzător asupra vieții individuale, ghidate de aspirațiile multiple, prin înstrăinarea muncii și celelalte forme de înstrăinare; 5) transformarea socială a personalității ce nu poate exista și fi concepută decît concret, în unitate cu existența sa, nu poate fi realizată decît prin transformarea radicală și optimizarea vieții sociale și aceasta, în raport cu participarea subiecților la respectiva operă transformativă în sensul socialismului și comunismului. Lucien Seve demonstrează convingător prin apelul la metodologia marxistă și în baza lecturii psihologice a textelor marxiste că „la baza psihologiei personalității este analiza muncii sociale”, ca o condiție a existenței științifice a însăși teoriei multidisciplinare a p. Marx arătase că industria este „cartea deschisă a forțelor esențiale umane”, „principala forță de producție este însuși omul”, că „forțele de producție și relațiile sociale sînt diferite aspecte ale însăși dezvoltării indivizi-

lor". *So'H'n itatct profunda dinii c sociveconoiut și pa soii'!* n- primă relațiile funcționale de determinare dintre două serii de procese, care sînt diferite, dar se împletesc strîns fără a fi reciproc reductibile. O veritabilă psihologie marxista a p. va evita atît diformarea psihologistă a socialului, cît și tratarea sociologizantă, abstractă a persoanei. Nu este vorba de înlocuirea studiului psihologic de p. cu studiul restrictiv al relațiilor economice, sociale, culturale, ci de amplasarea psihologiei p. pe topografia materialist-istorică, ținînd seama de rolul primordial al relațiilor socioeconomice. Numai astfel pot fi descoperite, în contextul esenței relațional-sociale a omului, legile generale ale p. și totodată modalitatea tipică și concret-individuală de existență a acesteia. Numai în acest sens al priorității social-istoricului poate fi realizată în psihologia p. dialectica relațiilor dintre general, tipic și singular. În continuare, solicitînd tratarea concretă a omului, psihologia marxistă obligă la studiul psihologic cît mai aprofundat și cuprinzător al individualităților fără de care nu poate fi înțeleasă nici viața socială, nici cea individuală. Din faptul că sistemul de p. este subordonat macrosistemului social nu rezultă că individualitatea este un simplu derivat de serie al socialului. Fiind parte integrantă a societății, aparținînd relațiilor sociale, omul totuși nu se depersonalizează prin aceasta, ci dimpotrivă, prin integrarea SO-

Lidă SI' IUFP:-!-!-!< și C- fi. CU () n. ituiiv .! . . . -!-!-! .tom. i. il.M iu .! .structură p.ihică particulară, așii cum particulară îi este fizionomia propriu-zisă. Privită sub raport psihologic, p. a fost definită de către G. Allport ca unitate a sistemelor dinamice prin care se efectuează o adaptare originală, iar de către R. Cattell ca un sistem al deprinderilor proprii subiectului, care permit o previziune asupra comportamentelor acestuia. Fondatorul personalității W. Stern recurge la definirea p. ca un lot funcțional, structurat, orientat finalist, articulat într-un sistem ierarhic de persoane. Ultima idee este în acord cu poziția lui H.S. Sullivan pentru care p. este un model de durată relativă a situațiilor periodice interpersonale, ce caracterizează viața umană. Astfel se confirmă ideea că fiecare om este dependent de toți ceilalți. Școala antropologică culturală de la Chicago are meritul de a fi dezvăluit corespondența dintre organizarea comportamentală ce indică p. și structura comportamentelor sociale. A. Kardiner operează o distincție între p. de bază (termen corelabil cu cel al lui Jung privind inconștientul colectiv) ce rezultă dintr-o comunitate de cultură și p. de statut, suprapusă primei și rezultînd din poziția individului în sistemul social. G.H. Mead, apoi T. Parsons definesc p. ca un set de roluri și valori interiorizate. C.L. Rogers consideră că sistemul de p. se închide în sine organizîndu-se și se deschide spre lume, obiecti-

vîndu-și dimensiunile în valori. Iul constă ilitr-ii manieră de a exista cu alții, conștiința de sine confundîndu-se perpetuu cu conștiința altora (J.P. Sartre). După li. Lcit.in, persoana și mediul sin! interdependente, unul construind-se în. funcție de clălalt sau de ansamblul celorlalte. în consecință, agregatul de factori și procese ale personalității este ontogeuctic construit, după G. Kelly, unitatea de sens a personalității fiind construcții]. Observăm că chiar în sistemul psihologiei modul de concepere al p. se diferențiază, fiind altul în perspectiva psihologiei sociale decît al psihologiei individuale. Dacă psihologia socială se ocupă de p. „în situație” sau de p. „interpersonală” (li. Sullivan, J. Stoctzel), psihologia generală are în vedere structura psihologică a p. și posibilitățile ei de emergență creatoare. După interpretările noastre, există o corespondență între modelul societății și modelul p., între relațiile economice, culturale, sociale și atitudini caracteriale și de asemenea, între mijloace de producție și aptitudini sau capacități. Relațiile interspecifice dintre om și mediu (relații și acțiuni) se răsfrîng asupra relațiilor ini'raspecifice dintre componentele p. (atitudini și aptitudini). Înțelegerea p. ca un produs al împrejurărilor și activității sociale, și ca un sistem de valori instrumentale și sociomorale, ce dau posibilitatea subiectului să se impună și să contribuie în chip creator în existența socială, se opune atît exagerării

roiului eredității iu definirea p., cit și încercărilor de a reduce determinarea p. la trăsături psihoconsl ituționale. De aceea biotipologiiK; de orice [el rămîn neconcludento pentru ceea ce reprezintă p. în esența sa și nu pot aduce decît unele completări la teoria temperamentelor. în studiul psihologic al p. se detașează în marc două modalități de abordare: cea factorială preocupată de identificarea și stabilirea relațiilor dintre trăsături și cea structurală, preocupată de surprinderea organizării globale a p., de identificare a profilelor. Trăsăturile de p. se disting: prin sintetism, reunind particularități ale diverselor procese psihice, prin constantă sau relativă stabilitate, intrucit se confirmă în variate împrejurări și prin generalitate, ajungînd să fie definitorii pentru subiectul în cauză. Inventarul trăsăturilor de p., făcut de G. Allport și Ph. Vernon sau de Fr. ljaumgarten a depășit cifra de zece mii. Teoretic se consideră că toate trăsăturile descoperite în studiul general sînt într-o formă sau alta prezente în constituția p. adulte. Trăsăturile de sens opus nu sînt sub raport psihologic, incompatibile, întrucit coexistă, sînt în conflict permanent și se echilibrează într-un anumit mod. Pentru înțelegerea structurii globale de p. este important să se lină seama de principiile integrării și ale ierarhiei. Sînt trăsături generale care !, 'in/i"rea *</ pe altelit particulare, dip'it (u;u- suit trasaturi

supraordonate și altele subordonate. G. AU port a elaborat un model ierarhic al sistemului de p., în care se identifică una-două trăsături cardinale sau calități „stă-l'ne”, dominante și caracteristice, pentru subiect, apoi un număr irsti-îns de trăsături centrale, care de asemenea se exprimă pregnant în conduită, după care unuca.ă un noian de trăsături secundare, la care noi am adăuga, în rest, trăsăturile latente, discrete, de fond'. După opinia noastră, interacțiunea dintre atitudini (vectori) și aptitudini (sisteme operaționale) constituie dimensiunea centrală a p. Totodată trebuie considerat faptul că ierarhia trăsăturilor variază de la un individ la altul, ceea ce la unul este dominant la altul pulind fi subordonat și nesemnificativ. K. Meili admite și posibilitatea existenței unor trăsături izolate de celelalte. Cît privește caracteristicile tipice sau de profil ale p., acestea vor fi identificate în sfera trăsăturilor cardinale și centrale, relativ comune pentru anumite categorii de indivizi. În acest punct intervine o diferențiere între caracterizările formal psihologice, care au în vedere dozașele intelectual, afectiv și voluntar sau introversiunea-extroversiunea și caracterizările psihosociale, ce consideră particularitățile rezultate din apartenența la culturi naționale, la etape istorice, la generații, la clase și categorii sociale, la profesii. Liste necesar ca ambele moduri de caracterizare să fie avute în vedere. În psihologia contemporană exista

o marc varietate de sisteme do modelare a p., dar cea mai i.ou. cludentă rămîine cea clasică realizată în termeni de temperaincni, aptitudini, caracter (v.).

PERSONALITATE UE BAZĂ, stnctura.de elemente psihosoi < • logice și de situații socio-culiu.il (sentimente, aspirații, atitudini, comportamente, valori etc) a- mănătoare, comune unor amiinu categorii de persoane dintr-o s., cietatc dată. P. de b. este rezuhatul acțiunii instituțiilor și mod' lelor culturale ale societății și •• formează începînd din copilă: < \ prin condiționarea comportamentului și învățare în mediul familial și educativ și reflectă coalițiile biologice, ecologice, demografice și sociale ale grupului. Asttil devine posibilă adaptarea la instituțiile societății, care continuă să modeleze pe oameni în tot cursul vieții. Din această cauză studiind instituțiile se pot înțelege conduitele psiho-sociale ale indivizilor. Mai mult chiar, potrivit celor care au introdus în psihologia socială această noțiune (R. Linton și A. Kardiner), cu noscînd p. de b. a unei societăți, s-ar putea prevedea natura, caracteristicile și evoluția unor anumite instituții.

PERSONALITATE MODALĂ, latură sau mod al personalității totale, luată în raport cu un sistem anume (profesie, familie, organizații etc).

PERSONIFICARE, procedeu imaginativ și artistic constînd din reproducerea intelectuală, afectivă și comportamentală d

unui personaj sau idei, calități. în accepțiunea lui Flournoy, aparență personală umanizată a unor stimuli cum ar fi literele, cifrele, culorile ce sugerează calități ome-nești (sinopsic).

PERSONOLOGIE, disciplină introdusă de W. Stern și apoi dezvoltată de Ii. Murray, care se ocupă sub toate raporturile de persoana umană, pornind de la distincția netă între lucru (obiect) și persoană.

PERSPECTIVĂ: 1) perceperea distanței relative a unor obiecte variate sau a părților lor în raport de corpul observatorului, prin intermediul mărimii aparente a mărimilor respective; 2) ceea ce se întrevede posibil în viitor; 3) posibilitatea de dezvoltare a unei persoane; 4) p. binoculară, perceperea adîncinii sau distanței prin folosirea ambilor ochi; 5) p. temporală, memoria pentru distanțele relative de timp și determinarea raportului lor față de momentul prezent.

PERSPICACITATE, calitateintelectivă, modalitate a inteligenței; constînd din acuitatea spiritului de observație și mai ales din aptitudinea penetrației operative în esența lucrurilor, prin diferențierea subtilă a semnificațiilor. Este perspicace subiectul ce înțelege rapid și profund, precis și clar, îii același timp elaborînd planuri adecvate de acțiune.

PERSUASIUNE (lat. *persuader* — a sfătui eficient, a convinge), acțiunea prin care o persoană este determinat.i de catie alta să creadă sau sa etectueze

un anumit lucru. În acest scop este necesară cunoașterea exactă a dorințelor, mobilurilor sistării de spirit a celui supus acțiunii de constrîngerc. liste utilizată curent de medic pentru a susține moralul bolnavului, ca și de educatori, care sugerează ce conduită trebuie adoptată de cel educat.

PERVERSIUNE (PERVERSI-TATE), modificare patologică a diferitelor instincte sau tendințe afective. Cele mai des înfîlnite sînt p. *sexuale*, caracterizate prin satisfacerea aberantă a dorințelor erotice (*homosexualitatea, bestialitatea, sadismul* etc). Deoarece perversitățile au un caracter imoral și antisocial, se duce o activitate de lichidare a lor cu ajutorul mijloacelor de reeducare și chiar, în cazurile periculoase, prin sancționare penală.

PESIMISM (lat. *pessimus* — cel mai rău), negare a optimismului, doctrină și atitudine susținînd prioritatea răului asupra binelui, a durerii asupra plăcerii și a neputinței omului de a se opune unei evoluții negative și dăunătoare.

PICTO GRAFIE, sistem grafic ce precede sau apare ca o primă formă a scrierii și care constă din reprezentarea grafică figurativă a obiectelor și acțiunilor și aceasta în chip realist. Sînt desenate obiectele, scrierea prin p. constînd dintr-o serie de imagini ce redau semnificația obiectuală a cuvintelor iar nu cuvintele ca atare. LV la sistemul p. se trece pîiu scrieri idoografiice la scrierea modernă, în principal fonografica

și convențională care este adecvata limbii iar nu conținutului semantic.

PIROMANIE, tendință patologică către utilizarea absurdă a focului, contemplarea lui obsesivă și provocare de incendii.

PJTATISM, termen folosit de IȘabinski pentru a desemna isteria — în interpretarea ei ca sindrom de autosugestie, liste „pitiatic” și tratamentul prin autosugestie.

PLACEBO, denumirea efectului terapeutic al unei substanțe indiferente care este administrată subiectului în chip de medicament sau drog și produce, numai pe bază de sugestie, efectele corespunzătoare. P. este introdus obligatoriu, ca substanță monitor, ori de câte ori se testează eficacitatea Jarmacodinamiei a unui medicament nou.

PLAFON (PLAFONARE), expresii metaforice utilizate pentru a caracteriza porțiunile superioare și staționare din curbele de evoluție sau de exercițiu. Se spun: „curba a ajuns în un plafon la care se menține și pe care nu-l poate depăși”. De asemenea se vorbește despre plafonare în sensul opririi la un anumit nivel al evoluției intelectuale și morale sau al dezvoltării aspirațiilor.

PLASTICITATE, caracteristică recunoscută structurilor neuropsihice de a se transforma facilitat! adaptarea, de a se restructura cu ușurință în vederea adecvării la cerințele activității și solicitările Pxlerne. Opusă *rigidității*, are și sens de receptivi-

tate sau de condiție a rezolvării de probleme; și a creativității

PLACERE, st.irc afectivă fundamentală rezultată din realizarea unei dorințe și exprimată o satisfacție sau împlinire prin \>echilibrare. Iv-te trăită ca liiml independentă de timp și ihlu unele opinii intervine nun ,i<~ în procesul îndeplinirii scopului și mai puțin după ce același sint obiectivate. P. este de>N>bită radical de durere și se opun'neplăcerii. Freud consideră că în viață p. reprezintă un principiu (li)ido), raliindu-se astfel doctrinei hedoniste, dar acest principiu se ciocnește de „principiu! realității”, *mii* fiind obligat la compromisuri.

PLETISMOGRAF, aparat care înregistrează modificările de volum ale vaselor sanguine din mină, în sensul vasoconstricției și vasodilatației. Util îndeosebi în studiul psihofiziologic al reacțiilor afective.

PLIERE v. CİKCU-MVOLUŢIK
PLURALISM (lat. *plnrđli** — făcut din mai multe), concepție apropiată de cea eclectică, negînd monismul și subordonaarea sistemului natural, social și uman la un principiu unic. Susține acțiunea concomitentă a mai multor factori cu însemnătate relativ echivalentă.

PLURIMODAL, caracteristică a acțiunilor sau proceselor la realizarea cărora concură mai multe modalități sau feluri de funcțiuni. Se spîno astfel că percepția este p. pentru că la icalizarea ei participa, mai multe

modalități senznridle. Deosebit de uni sau monomodal.

PNEUMOGRAF, aparat do înregistrare a ritmului, volumului și structurii actelor respiratorii, implicînd corelația dintre inspirație și expirație. Util în studiul reacțiilor afective și a psihofiziologiei vorbirii.

POICHILOTIMIE, permeabilitate afectivă, caracteristică personalității de tip isteric, tradusă prin faptul că starea afectivă a istericului este foarte dependentă de atmosfera afectivă din jurul său, dar această concordanță se realizează într-o manieră mult mai amplă și, spre deosebire de cei normali, prin nepăstrarea unei anumite stări timice de fond, în virtutea situațiilor precedente. P. semnifică deci imposibilitatea conservării unei stări afective anterioare, într-o ambianță afectivă deosebită.

POLARITATE, dispoziție caracteristică în activitatea nervoasă și psihică de opunere a trăsăturilor și fenomenelor în termeni extremi și inverși și de dezvoltare în aceste condiții contradictorii, după modelul electricității, în care funcționează p. *negativ-positivă*. Principiul p. este pregnant exprimat în afectivitate și organizare caracterială.

POLICROMATISM, denumirea teoriilor lui Hering, Wundt, Hartridge ș.a. care afirmă existența în analizorul optic a mai mult de trei elemente sensibile

li tonuri cromatice lunriamcn-UV-

POLI GENEZĂ, multiplicitatea originilor sau paralelismul unor geneze ce duc la efecte similare. Se opune monogenezei ce susține originarea unei categorii de fenomene în aceeași sursă și același loc, după care ar urma o difuzare, dispersare și diferențiere a elementelor respectivei categorii. P. susține de pildă că antropogeneza s-a produs în multe zone ale planetei, pe linii independente una de alta, dar în virtutea unor legități evoluționiste generice. Tot așa limbile sau culturile n-ar fi rezultat din una singură originară, ci au apărut mai multe limbi și culturi primare la populații ce n-aveau legătură una cu alta. Schimburile, interferențele și diversificările ar fi intervenit ulterior. Teoria p. se bucură de mai mare credit decît monogeneza.

POLIGRAF, agregat experimental modern care permite înregistrarea concomitentă a numeroase și variate reacții vegetative, motorii, nervoase, vocale etc. Cunoaște variante electronice extrem de perfectionate și se afirmă ca un mijloc universal în laboratoarele de psihologie experimentală.

POLTERGEIST v. HA.NTISĂ.
PORNOGRAFIE (gr. *pornographos: porno* — prostituată, *graphie* — a scrie), scriere, pictură, fotografie sau obiect care înfățișează obscenități. Lucrările pornografice sînt total lipsite de valoare artistică, realiza-

torii lor urmărind scopuri strict cointeliale. Amatorii unor asemenea lucrări sînt, în general, persoane dezechilibrate, cu deformări sexuale. Conținutul imoral al lucrărilor pornografice ca și posibilele influențe sociale negative, în special asupra tinerețului, au determinat adoptarea unor legi, care interzic producerea și difuzarea lor în țara noastră.

PORROPSIE, iluzie vizuală, cînd în perceperea eronată a distanței și în aceea că obiectele sînt percepute ca fiind mai apropiate sau mai îndepărtate decît sînt în realitate.

POSIBIL (POSIBILITATE), ceea ce ține *ae* sau reprezintă un real virtual, potențial, implicat într-un context obiectiv prin tendințe de dezvoltare dar încă nerealizat, neîmplinit. Filosofia marxistă consideră că în dezvoltare, p. și realul sînt intercorelate și se raportează asemenea noului la vechi. Conștiința umană se distinge prin faptul că reflectă nu numai realul dar și p., iar prin transformarea p. în real activitatea devine creatoare. Cultura este generatoare de noi și noi posibilități a căror împlinire marchează progresul. Dezvoltarea psihică pornește de la potențialul ereditar, dar prin enculturare apar noi posibilități pe care educația le valorifică.

POSTACȚIUNE sau descărcare consecutivă, efect neurofiziologic al unei stimulații ce se prelungește câteva secunde și după ce stimulul a încetat să ac-

ționeze. Stare de excitație reziduală ce persistă în timpul inerției proceselor nervoase, în efectul de p., contribuie la continuitatea actelor neurodinamice și reflexe, făcînd posibile înlăturirile și fuziunile de excitații. Vederea cinematică se explică prin efectul de p.

POSTIMAGINE, manifestare a inerției funcționale a analizorilor cînd în menținerea imaginii senzoriale și după ieșirea obiectului din câmpul perceptiv.

POSTULAT (lat. *postulatum* — cerință), aserțiune preliminară imperativă careia, în cadrul unui sistem deductiv, i se acordă valoare de principiu chiar dacă nu se impune cu evidență asemenea axiomei. Adevărul p. este general dar indemonstrabil. P. este o premisă sau cerință pentru construirea unor enunțuri, teorii sau discipline.

POSTURAL, ceea ce ține de poziția corpului și organizarea dinamică a sistemului muscular. Posturalitatea constă din ansamblul distribuției încordărilor și relaxărilor în sistemul osteomuscular.

POTENȚIAL, ceea ce există latent fără a se manifesta momentan în acțiune. Pentru ca p. să fie realizat și valorificat sînt necesare anumite condiții și eforturi. O caracteristică a p. uman constă în aceea că el se alimentează din sfera culturii și nu reprezintă o mărime dată definitiv ci una care sporește mereu, odată cu fiecare act de în-

vățare, cu fiecare progres al personalității. Omului îi este proprie capacitatea autodepășirii.

POTENȚIAL DE ACȚIUNE, totalitatea modificărilor de potențial *bioelectric* apărute consecutiv unei stimulari. Prin aplicarea unui stimul, după o anumită perioadă de latență, urmează depolarizarea sau inversarea de potențial *bioelectric* al membranei (interiorul neuronului devenind predominant pozitiv, iar exteriorul predominant negativ), pentru ca foarte rapid să aibă loc o repolarizare care depășește valoarea inițială a potențialului de repaus (echivalînd o hiperpolarizare); ultima stare a p. de a. se menține cît timp funcționează neuronul stimulat. P. de a. este astfel una din formele biofizice specifice de manifestare a procesului de excitație, unda de depolarizare-repolarizare constituind substratul influxului nervos.

POTENȚIAL DE REPAUS (POTENȚIAL DE MEMBRANĂ), reprezintă diferența de p. creată prin repartizarea inegală a sarcinilor electrice de o parte și de alta a membranei neuronale: predominant pozitive la exterior și predominant negative în interiorul neuronului. Este specific țesutului nestimulat, aflat în stare de repaus.

POZĂ, termen introdus de A. Uhtomski pentru a desemna posturalitatea, mai precis organizarea anticipativă a tensiunilor neuromusculare în condiții statice sau de lucru. Psihologia muncii acordă o mare însemna-

tate elaborării și stercotipizării corecte a p. de lucru.

POZITIV, are mai multe sensuri în funcție de context: 1) care se întemeiază pe fapte, pe realități, pe experiență (ex. științe pozitive); 2) erou pozitiv, personaj care corespunde valorilor progresiste ale societății; 3) corespondență, cu un model (ex. post-imagină pozitivă); 4) cu referire la un stimul sau stimulare (ex.: tropism pozitiv); 5) indicînd o valoare mai mare decît zero; 6) uneori este sinonim cu afirmativ. În psihologie îl înțelînim și în expresii ca: a) accelerare pozitivă, schimbarea de la un ritm lent la unul mai rapid în procesul învățării; b) metoda cazurilor p. și negative, metodă introdusă de T. Fechner în măsurătorile psihofizice, în care stîmul cu valori apropiate sînt prezentați în ordine schimbată; c) mișcare pozitiv-negativă, în mișcările aparente în cazul percepției unei linii albe pe un fond negru ca pe o linie neagră pe un fond alb; d) sentimental p. de sine, atitudine de satisfacție față de sine, de autorealizare; e) reflexul p. de susținere, acționează pentru menținerea posturii corpului; f) transfer p. în exercițiile de învățare etc.

POZITIVISM, curent filosofic de respingere a teoriei și de limitare numai la faptele pozitive, la datele certe ale experienței. P. se declară protivnic speculațiilor, dar nesocotirea rolului mediației cunoașterii prin modele teoretice, pe, de o parte sâr-

ceste cunoașterea, pe de alta o deformează în chip subiectivist, întrucît îi neagă esențialitatea și o aduce la senzațiile și trăirile subiectului. Neopozitivismul sau p. logic (B. Russell, L. Wittgenstein, R. Carnap, A. Ayer ș.a.) se centrează asupra analizei logice a limbajului științei. În același timp neopozitivismul neagă că lipsită de sens relația fundamentală a filosofiei, problema adevărului. În plan epistemologic neopozitivismul este convenționalist. Neopozitivismul a adus însă unele servicii științei sub raportul rigurozității logice și o edificare a unor noi modele de elaborare științifică. În psihologie p. a influențat divers, pe de o parte reactualizînd introspecționismul într-un cadru experimental, clinic și țîtlr-o interpretare fenomenologică, pe de alta a generat obiectivismul vechiului behaviorism și instrumentalismul neobehaviorismului. Și aici se înregistrează pe lîngă subiectivism sau mecanicism și unele influențe constructive privind experimentalismul, psihodiagnoza și psihometria. În faza actuală, în psihologic p. tînde să fie depășit prin atenția ce se acordă elaborării modelelor și interpretărilor teoretice.

PRACTICA (PRAXIS), activitate socială, mijlocită cultural, de transformare a realității naturale și sociale, de construcție materială și socioculturală. P. este o activitate transformativă efectivă, cti pregnante rezultate economice, tehnice, so-

cială, artistice, pedagogice etc. Ea are un caracter obiectiv, dosi este mijlocită prin forțele subiective ale oamenilor organizați social. P. ocupă un loc central, esențial, vital în existența socială și se dezvoltă istoricește. În p. s< exprimă relațiile funcționale dintre oameni, grupuri, din întregul sistem social. Teza marxistă despre transformarea oamenilor în procesul transformării lumii a însemnătatea unui principiu pentru psihologie și pedagogie. O mul este *faber*, este prioritar subiect al p. și astfel și subiect al cunoașterii și al valorilor. În cunoaștere, p. are un rol decisiv. Ea „este superioară cunoașterii întrucît o cuprinde și pe aceasta”. Față de cunoaștere activitatea p. este izvor, bază de susținere și scop, întrucît p. devine relevantă și explicativă (mai ales în experimentul științific), ț. reclamă cunoașterea, cē-i este tot ei destinată, întrucît orice cunoaștere este orientată transformativ. între p. și teorie este o unitate dialectică și aceasta călăuzește și modul de construire al științei. Psihologia se ocupă nemijlocit cu studiul p. în formele concrete ale acesteia, do activitate specializată.

PRAG, nivel sau mărime la care apare sau dispare un fenomen psihic sau devine posibilă o discriminare. Se cunosc în est fiziologie p. absolute și relative sau diferențiale. Prin extensiuni conceptul este uneori utilizat și în studiul proceselor emoționale și intrilei luale.

PRAG ABSOLUT, minim (p.m.) sau IIII siu (p.M.)t limitele *inferioară* (începînd de la care...) și *superioară* pînă la care... funcționează sensibilitatea de o anume modalitate. Aceasta atît după intensitatea cit și după frecvența stimulației. Pentru tact, p.m. necesită o anumită apăsare (intensitate) a firului aplicat pe piele. Pentru gust sau .miros p.m. se definește la un grael de concentrație a soluției sau difuziei substanței în lichid sau aer. La vîz p.m. este de 2—3 cuante de la distanță mică. La auz, după frecvența acustică — p.m. din 19—20 ciclî pe secundă, iar p.M. este de circa 20 000 c/s. Pentru ca p.m. să se definească în raport cu un parametru (intensitate, frecvență, factură sau formă, durată) este necesar ca ceilalți să fie menținuți constanți. P.m. depinde atît de construcția analizorului (unele animale sesizează stimulații care pentru noi sînt subliminare sau supraliminare), cît și (în anumite limite) de antrenament. P.m. este indicatorul invers al acuității senzoriale (E) și se calculează după formula: $E = 1/p.m.$. Cît privește p.M. acesta reprezintă limită de rezistență la solicitări a analizorului, nivelul la care încă mai funcționează, după care (zonă supraliminară) intervine destrucția semnalată prin durere și decolectare sau calificată curent ca „lumină orbitoare”, „zgomot a-surzor”, „presiune nimicitoare” etc

PRAG DIFERENȚIAL (sm-... în ilie... criminativă) se exprimă iu cantitatea (relativă la stimulați. precedentul IMI cure trebuie să varieze (în plus sau minus) un stimul pentru a determina o senzație deosebită (mai puternică sau mai slabă, de o altă nuanță cromatică sau tonalitate etc). în urmă cu mai bine de un secol, Bouguer și apoi M. Weber (fondatorul psihofizicii) afirmă că p.d. este o constantă ce se exprimă în raport cu stimulul de bază. Dacă x este stimulația inițială iar A \pm variația ei, atunci

--- = A', iar concret în cazul x
vîzului este 1/100, a auzului 1/10, a andibilității ponderale 1/30, în cazul altor stimulații (miros, gust, durere, tact, kinestezie), p.d. fiind dependent și de calitatea și locul stimulației. Ceva mai tîrziu T. Fechner a propus ca cele două serii de mărimi, ale stimulațiilor fizice și ale intensităților senzațiilor, să fie puse într-un raport generic, formulînd legea potrivit căreia: intensitatea senzațiilor crește în progresie aritmetică, în timp ce intensitatea stimulilor crește în progresie geometrică. în formulă: $p.d. = k \log x - c$, în care k și c sînt niște constante. Ulterior, măsurătorile experimentale efectuate de H. Ebbinghaus, H. Helmholtz, Lazarev ș.a. au dovedit că această relație (psihofizică) nu este valabilă decît în zona intensităților medii

și uzuale, stimulările foarte slabe „nu foarte puternice necesitănd p.d. mult mai mare. Iar ceea ce se explică prin legea intensităților formulată de Pavlov și conform căreia excitațiile medii iradiază și se concentrează rapid, pe citul excitațiile slabe sau puternice iradiază prelung și se concentrează anevoios. De aici și necesitatea revizuirii formulei fechneriene pe care a realizat-o optim Gh. Zapan (1960) luând în considerație teoria electrochimică a propagării excitației și incluzând o serie de variabile ce permit aplicarea formulei sale și ia stimulările slabe sau puternice. După Zapan: $y =$

Contemporan, cu mijloacele cibernetico-statistice și în planul preocupărilor psihologiei inginerești, în calculul p.d. se includ o serie de variabile puse în intercircularitate și considerând analizorul un canal de comunicație, un sistem cu autoreglaj. Ergonomia informațională are în vedere nu atât p.d. considerat în forma sa de posibilitate minimă, discretă, ci condițiile optimizării diferențierii senzoriale sub forma p. operativ.

PRAG DINAMIC, variantă a p. senzorial propusă de G. Walter prin considerarea nu numai a intensității stimulului, dar și a variației intensității în timp (dynamism).

PRAG OPERATIV, după A. Cbapanis, valoarea p. care, în

condițiile activității concrete, permite o diferențiere optimă. Jf.!! (19<il) definește p.o. ca „măriminimă a divergenței care atiuvi cînd este atinsă, viteza și precizia diferențierii devin maximi”

PRAG PERCEPTIV, sînt n.i. complexe decît la senzație și pivevsc ierarhic nivelul de-tvairi (v. MINIMUM VIZIBILE). > discriminării (v. MINIMI M SEPARABILE) și al identifiării (v. MINIMUM COGXOS CIBILE).

PRAGMATISM, doctrină filosofică idealistă, susținută în special de William James în S.U.A., folosind în largă măsură ideile lui F.C. Schiller și ale lui Pierce, care neagă existența adevărurilor impersonale și concordante cu un caracter invariabil, proclamînd drept criteriu suprem utilitatea și avantajul practic, indiferent dacă cunoștințele desprinse corespund sau nu întocmai realității. V. James consideră adevărul ca pe un ansamblu de idei care au fost inventate și perfecționate progresiv de către oameni ca să le permită să acționeze și să trăiască mai bine într-un univers concret. P. identifică obiectul cunoașterii cu procesul cunoașterii, conceput ca un instrument de adaptare biologică a omului la mediu. P. susține că nu există idei care sînt adevărate ci numai idei care devin adevărate în cursul acțiunii subiectului în măsura în care au randament. Varianta psihologică a p. este behaviorismul, care

nu se interesează, de procesele interne ci urmărește numai eficiența și utilitatea reacțiilor.

PRAXIE, totalitatea acțiunilor și operațiilor mijlocite prin deprinderi, abilități, capacități și realizînd transformări efective în ordinea materială.

PRAXIOLOGIE, disciplină filosofică și științifică Ce se ocupă de practică, de acțiunea efectivă și eficiență, tot așa cum gnoseologia se ocupă de cunoaștere. T. Kotarbinski concepe p. ca teoria generală a acțiunii eficiente. Categoriile p. sînt acțiunea, obiectul acțiunii, situația, scopul, motivația, executarea acțiunii, organizarea, conducerea. P. se întretaie cu sociologia și psihologia conduitelor colective și individuale și prezintă în termeni riguroși metodologia optimizării acțiunii (I. Tudosea).

PRAXIS v. **PRACTICĂ**
PREADOLESCENȚA, perioada dezvoltării copiilor de Ja 11 — 12 la 14 — 15 ani, corespunzînd aproximativ vârstei școlare mijlocii și care se caracterizează printr-o profundă restructurare a organismului, mai ales printr-o intensă formare a personalității, la vigoaroasa creștere a forțelor morale și intelectuale. P. este denumită și vîrsta de tranziție, deoarece ea caracterizează trecerea de la perioada copilăriei la cea adultă, de la nematuritate la maturitate. La această vîrstă dezvoltarea fizică și psihică nu este nici pe departe completă. P. se caracterizează ca etapă critică, cu o marcată instabilitate

emoțională afectivă, curiozitate și agitație. Această vîrstă este vîrsta construirii sentimentelor și convingciilor morale, acestea urmînd să se stabilizeze odată cu adolescența și mai ales cu încheierea adolescenței. Tot la această vîrstă caracterul începe să se închege ca un sistem și se constituie diferitele moduri și forme obișnuite de comportare. Este vîrsta la care apare și se conturează interesul și capacitatea de cunoaștere a realității înconjurătoare și cunoașterea și aprecierea însușirilor psihice și a trăsăturilor morale ale celor din jur. Odată cu dezvoltarea acestui interes, față de alți oameni, începe să se formeze și să se dezvolte conștiința de sine, reprezentînd unul din principalele momente ale dezvoltării personalității preadolescentului. Una din particularitățile cele mai caracteristice ale p. legate de dezvoltarea conștiinței de sine este tendința să marcată spre independență (V.A. Krutețki și I.S. Lukin, 1960). O altă particularitate a p., în ceea ce privește spiritul subiectiv, este instabilitatea atitudinii sale critice față de sine însuși, avînd adesea un caracter verbal, puțin activ. Tot la această vîrstă apare și dobindește o însemnătate destul de mare tendința spre *autoeducație* (v.). P. se caracterizează de asemenea printr-o excitabilitate crescută, printr-un oarecare dezechilibru al caracterului, prin schimbarea relativă, frecventă, bruscă și

lor implicați. Astfel față de teoria lui J. Moreno a atracțiilor spontane, T. Newcomb propune un model de raportare interpersonală prin co-orientare „cînd două persoane intră în contact, fiecare este alternativ sursă și obiect de orientare pentru celălalt”. T. Newcomb definește atracția ca o dispoziție asociată unei recompense iar respingerea ca o dispoziție asociată unei pedepse. Similitudinea atitudinilor constituie o sursă a preferințelor. J. Maisonneuve, A. Mihiu, D. Grama interpretează în final p. prin valorile, modelele elaborate social și prin procesele de valorizare grupală și interpersonală.

PREGNANȚA, caracteristică a unei structuri de a fi — așa cum o arată în genere cuvîntul — plină, expresivă, dar și relevant conturată. În gestaltism p. corespunde bunei forme și definește o lege fundamentală (legea p). După M. Wertheimer p. definește „o forță și prin urmare stabilitate și frecvență a unei organizări psihice printre toate celelalte posibile” și care pot fi lipsite de p. sau deficitare sub raportul p. întrucît sînt dispersate, discontinui, estompate, neregulate etc. De un maximum de p. dispune cercul ca formă sau, în ordine logică, silogismul și axioma.

PREJUDECATĂ, judecată apriorică cu caracter de opinie personală sau grupală insuficient verificată prin experiență și insuficient întemeiată, logic și

care, fiind susținută afectiv (echivalîndu-se cu o credință) introduce un coeficient de deformare și folosire în cunoaștere. P. exprimă o superstiție sau un fapt de cunoaștere primitiv, lipsit de valabilitate și depășii. A. Osborn extinde calificativul do p. asupra oricărei judecăți vechi care este destinată reviziei și depășirii.

PRELOGIC, care precede logica; termen introdus de Lovi Briihl pentru a califica gîndirea primitivă care nu s-ar conforma normelor logice, fiind impregnată de emoții și urmînd alie legi, cum este cea a participării. Etnologii contemporani (Cl. Levi-Strauss) infirmă caracterul p. al mentalității primitive.

PREMISE, **EREDITARE**, expresie utilizată în psihologie care, nerecunoscînd ereditatea unor structuri sau fapte psihice, gata constituite, ține totuși seama de acele însușiri morfofuncționale, mai ales neuronale, ce pot fi favorabile sau defavorabile pentru elaborarea ontogenetică a conștiinței și personalității. Astfel sînt normalitatea nerosomatică, particularitățile dinamo-energetice ale sistemului nervos și ale fiecărui analizor în parb\ unele corelații neurohormonale, dispoziții pulsionale instinctive ș.a. în cea mai mare măsură p.e. sînt nespecifice în sensul că nu prefigurează sau interzic un anumit tip de dezvoltare și realizare, în acest context funcționalitatea analizorilor poate to-

tuși intra ca un factor seraispecific.

PREMONITIE, în parapsihologic denumește un fenomen dubios, de percepere a unor scene ale viitorului, viziune intuitivă ce nu se supune constrîngerilor temporale. Nu este o predicție sau prevedere rațională și motivată. Este mai apropiată de ceea ce este presimțirea dar apare ca o clarviziune.

PRESTIGIU, cota de valoare asociată și recunoscută prin consens de către indivizi unei persoane, unei funcții sau unei activități. De ex. prestigiul profesional reprezintă atribuirea unor cote înalte pe unele scări valorice: utilitate socială, satisfacție, cîștig, șanse de promovare.

PREVIZIUNE, însușirea de a vedea mersul evenimentelor în viitor, folosind operațiile mentale sau experiența vieții. Latu-ră a proceselor cognitive care întotdeauna îmbină anticipativi cu reproductivul. P. uzează de raționamentul ipotetico-deductiv și include proiecții imaginative și prezumții (v. *predicție*). Se face distincția între p. științifice care fiind construite logic și motivate prin fapte și argumente au o mai mare probabilitate și p. neștiințifice, fondate mai mult afectiv și asociate unor orientări arbitrare.

PREZBIȚIE (**PREZBIOPIE**) (gr. *presbōs* — bătrîn, *ops* — ochi), tulburare a vederii, caracterizată prin imposibilita-

tea de a percepe clar obiectele aliate ia distanță mică, cîdit. >rițj slăbirii capacității de acomodare a cristalinului (proiecție optică, în spatele retinei). P. apare în jurul vârstei de 45 de ani și progresaază odată cu înaintarea în vîrstă. Corectarea p. se face cu ajutorul lentilelor convergente.

PREZUMȚIE, presupunere, construcție ipotetică încă neconfirmată. Prezintă diverse grade de probabilitate independentă de valoarea faptelor de sprijin și a corectitudinii raționamentelor implicate. G. Polya detașează un tip de raționament plauzibil. Se consideră *prezumțios* subiectul ce-și formează p. exagerate despre orice și este bănuitor în raport cu alții.

PRIMARITATE, în caracterologia lui K. Heymans dispoziție fundamentală către prezent și viitorul imediat. Opusă secundarității ce semnifică orientarea spre trecut.

PRINCIPIALITATE, caracteristică morală a omului constînd din autoconducerea consecventă și stabilă după idei fundamentale, după norme și principii esențiale. A fi principial înseamnă a fi integral devotat principiilor *ikle*, a promova neabătut în viață o anumită concepție filosofică și politico-morală. P. se manifestă prin aceea că fiecare act, atitudine, conduită și activitate, în ansamblu, sînt subordonate ideilor directe, sînt pătrunse de acestea. P. *comunistă* se definește prin slujirea consecventă a concepției politice și morale comuniste.

TRINUPU UIDACUCE, nor-
 IIK' ;;<-m'iale dur'ii ejic M- i'jnJu-
 ce procesul didactic, *direlive*
întemeiate practic și justificate știin-
țific pentru organizarea și desfă-
șurarea procesului instructiv. De-a
 lungul timpurilor, pornind de la
 Comenius, au fost formulate în
 diverse moduri, în dependență de
 obiectivele instractiv-educative,
 de practica școlară și de rezul-
 tatele cercetărilor psihologice și
 pedagogice. O deosebită însemnă-
 tate în modernizarea p.d. au avut
 cercetările privind fenomenul de
 învățare. În momentul de față,
 sub influența învățămîntului, în
 formularea principiilor sau strate-
 giilor instructive intervin impor-
 tante restructurări. Astfel deco-
 te consemnează următoarele prin-
 cipii ale învățării programate:
 1) principiul participării active,
 care presupune construirea de
 către elev a propriului răspuns; 2)
 micile etape (pașii mici), care pre-
 supun fragmentarea dificultăților,
 deoarece „cu cât etapele sînt mai
 scurte, cu atît elevul are șanse să
 dea un răspuns corect”; 3) progre-
 sia gradată, adică înlănțuirea
 logică a etapelor, conducerea de la
 o etapă la alta pînă la reala luare
 în stăpînire a obiectului; 4) veri-
 ficarea imediată, ceea ce presupune
 întărirea și corectarea fiecărei
 etape; 5) respectarea stilului per-
 sonal, idee care se referă înde-
 sebi la asigurarea ritmului de
 lucru propriu fiecărui elev; 6) răs-
 punsurile corecte, împutînarea ero-
 rilor și favorizarea corectitudinii
 răspunsurilor. P. Oleron consideră
 că la acestea trebuie adăugat și

pnin'ipiil ippr.'tiți'i. ' <oj .idi'tnlu
 ;l exigențelg IM> .il,jlii fic.iti)(-
 nrccesilatea îmbinării algoritmi/a-
 rii cu euristica, noi am propus
 (1964) sistemul de p.d. de mai
 jos: — după scopurile învățării
 1) accesibilitatea, 2) conștientiza-
 zarea, 3) temeinicia, 4) formativi-
 tatea; — după conținutul și struc-
 tura învățării: 1) gradarea volu-
 mului de cunoștințe; 2) unitatea
 conținutului; 3) apropierea maxi-
 mă a logicii obiectului de logica
 științei corespunzătoare; — după
 modalitățile sau metodică realiză-
 rii procesului instructiv : 1) co-
 relarea dintre unitățile informati-
 ve, metodele și operațiile inte-
 lectuale ce trebuie formate la
 elev; 2) alternanța optimă din-
 tre elemente concrete și cele
 abstracte; 3) modelarea; 4) core-
 larea și controlul reciproc al cu-
 noștințelor; 5) sistematizarea;
 6) problematizarea; 7) motivarea;
 8) îmbinarea dintre activitatea
 cu clasa și tratarea individuală.
 Neîndoielnic, în raport cu situa-
 țile instructive, p.d. trebuie să
 fie dozate și îmbinate într-un
 anumit mod.

PRINCIPIILE PSIHLOGIEI,
 teze fundamentale, *norme călău-*
zitoare derivate din ceh mai gene-
rale legi și după care sînt orientale
și construite cercetările, interpre-
tările și sistematica psihologiei.
 Fiecare curent sau școală psiholo-
 gică se întemeiază pe anumite p.
 Psihologia științifică se înteme-
 iază pe concepția materialistă și
 relevă trăsături ale dialecticii.
 Sistemul nostru de psihologie se
 orientează conștient după tezele

materialismului dialectic și isto-
 ric. P.p. (tratate în dicționar
 la termenii corespunzătorii) sînt
 următoarele: 1) determinismul,
 2) dezvoltarea și istorismul. 3)
 creierul ca organ al psihicului.
 4) condiționarea social-istoicu,
 5) reflexa și constructivismul.
 6) interacționismul. 1) sistemul
 și structuralitatea, 8) personalita-
 tea ca modalitate a actelor psiho-
 comportamentale. În interpreta-
 rea faptelor și iu elaborarea prin-
 cipiilor este necesar ca toate aceste
 principii să fie considerate simu-
 tan și convergent.

PRINCIPIU (lat. *incipere* - a
 începe), punct de plecare, cauză
 primordială, fundament teoretic,
 lege generală și normă călăuzitoa-
 re. După Lalande „ansamblul ade-
 vărurilor fundamentale, evidente
 prin ele însele și pe care se sprijină
 toate raționamentele”. Condițiile
 p. sînt: universalitatea, necesi-
 tatea și primordialitatea, în știin-
 ță p. este un sector metologic rez-
 ultat din generalizarea cunoștin-
 țelor anterioare și din transforma-
 rea lor în norme de interpretare,
 paradigme, axiome, postulate că-
 rora se subordonează toată dez-
 voltarea științei în cauză.

PRINCIPIUL PLĂCERII, con-
 form căruia, după Freud, subiec-
 tul tinde să evite sau să întrerupă
 stările de excitație penibilă (ne-
 plăcută), să reducă tensiunea prin
 apelul la obiecte și actinii de na-
 tură să producă o descărcare sau
 prin vise, reverii cir. (v. L'A-
 THAlt SIS).

PRINCIPIUL REALITĂȚII, a-
 pavține doctrinei fnudicne și
 constă din afirmarea necesității
 de acomodare la dalele și cerințele
 realității, în raport cu care subiec-
 tul se restructurează și dobîndește
 o experiență: p.r. mijlocește, limi-
 tează sau înlocuiește principiul
plăcerii (v.).

PRINCIPIUL RELAXĂRII, fol-
 sit în psihanaliză pentru a desem-
 na încercările de eliberare a su-
 biectului de sarcini externe, conș-
 tiente, pentru a face loc unor
 procese analitice prin sondări ale
 subconștientului.

PRIZĂ DE CONȘTIINȚĂ, exp-
 resie neologică de origine fran-
 ceză pentru ceea ce în română
 înseamnă a deveni conștient, tra-
 dițional, a lua cunoștință de...
 După S. Kubinstcin, c. este pro-
 cesuală, într-o continuă deveni-
 re, prin integrare verbală și con-
 ceptuală, faptele neconștiente de-
 venind conștiente. Ed. Claparedc
 consideră că aceasta este o lege,
 iar p. de c. echivalează cu menta-
 lizarea. Noi am propus termenul de
conștientizare, care a fost adoptat
 în vocabularul psihologic uzual.

PROACTIV, calificare a inhi-
 biției ce duce la uitare și care este
 exercitată de cunoștințele actuale
 asupra celor ce urmează să fie
 recepționate. Sens al uitării orien-
 tată de la anterior spre posterior.
 Opus *retroactivului* care desem-
 nează propagarea de la posterior
 spre anterior.

PROBABILITATE în sens raa-
 tem.itie, lapoit numeric al cazuri-
 lor favorabile producerii unui eve-

nimeni, (lintr-un număr do cazuri posibile; previzibilitate numerică a unei anumite proporții de evenimente, definite în cadrul unui ansamblu do cazuri, care în mod i/olat scapă previziunii. P. *matematică* sau apriori, reprezintă o gradualitate numerică a diferitelor posibilități, cuprinse în limitele unei certitudini maxime (estimată prin 1) și a unei incertitudini maxime (exprimate prin 0). P. *statistică* (aposteriori), reprezintă raportul numeric al unui număr foarte mare de cazuri observate sau evenimente care, din numărul total de evenimente s-au produs. Cu alte cuvinte, este proprietatea evenimentelor aleatoare exprimată în raportul dintre numărul încercărilor sau observațiilor în care se produce evenimentul dat și numărul total al încercărilor sau observațiilor. P. *subiectivă* este expresia unei atitudini, în raport cu producerea sau neproducerea unui eveniment care implică atât aspecte cognitive, logice și anticipative, cât și aspecte motivațional-afective. Este gradul de expectanță cu care un subiect întâmpină obținerea unor răspunsuri la o stimulare produsă (sau inițiată) de el însuși. P.s. este expresia gradului de investire afectivă și cognitivă a producerii sau neproducerii unui eveniment.

PROBĂ, fapt demonstrativ; în diagnoză și cercetare, acțiune exploratorie. nzind do procedee și tehnici și fiind orientată spre constatări, identificări, descoperiri. Sînt p. *simple*, murite

să descopere un simptom (tremur, di:icordonare, uitare) sau să verifice un indicator (prag senzorial, volum al atenției, memorie imediată). P. permit măsurători. Testul este o p. standardizată și prevăzută cu un barem. în cercetări intensive se folosesc p. *dieene* ce solicită răspunsuri, acțiuni din ce în ce mai complexe. P. *experimentale* sînt deschise la orice id de rezultate care necesită interpretări adecvate. V. TEST.

PROBLEMATIZARE, operație intelectuală de sesizare, inducere și formulare a problemelor. Modalitate didactică de tip euristic constînd din prezentarea cunoștințelor în formă de probleme și din organizarea învățării și educației intelectuale pe baza rezolvării de către elevi a problemelor de cele mai diverse tipuri (teoretice, aplicative, practice, distractive), astfel încît să se ajungă la descoperiri. P. accentuează caracterul formativ al învățării, la oricare din obiectele de studiu.

PROBLEMA (*pro-ballein*, ceea ce și se aruncă în față ca obstacol), dificultate cognitivă, după P. Oleron, cerință față de care repertoriul de răspunsuri de care dispune subiectul este insuficient și inadecvat, sistem de întrebări asupra unei necunoscute și dificultatea de a selecționa sau construi un răspuns nemijlocit. P. se conturează într-o *situație problematică* în care intervine o discordanță dintre mijloace și scopuri, din fie posibilități și cerințe. O p. implică un conflict cognitiv și uioți-

vațional afectiv. P. constituie, după F. Gonseth, modalitatea prin care se dezvoltă cunoașterea în ordinea succesivelor descoperiri -au invenții (v. REZOLVARE \>/PEO13LE.ME).

PROCEDEE EURISTICE, implicate în rezolvări de probleme și creație, p.e. sînt *sisteme de opciare deschise în continui elaborare și modificare*, creat<*- presupunînd esențial și originalitate de metodă (Flannagan). Relevarea și inventarierea lor — întotdeauna aproximativă și incompletă — este totuși necesară încît astfel pot fi însușite și aplicate, favorizînd creația. A. JMoks integrează p.e. într-o infralogică și ocupîndu-se de creația științifică, menționează: 1) aplicarea unei teorii cunoscute într-un nou domeniu; 2) amestecul a două teorii diferite; 3) revizuirea ipotezelor; 4) explorarea zonelor intermediare între doua discipline; 5) diferențierea aspectelor particulare; 6) definirea conceptelor; 7) transferul unui model dintr-un domeniu în altul; 8) contrazicerea unor teze acreditate; 9) reformularca teoriilor; 10) dezordinea experimentală; 11) aplicarea matricelor de descoperire; 12) modelarea intuitivă; 13) axiomatizarea; 14) clasificarea; 15) transformarea prin emergență a cantității în calitate; 16), intenția artistică; 17) elaborarea teoriilor generale; 18) recodificarea cunoștințelor și teoriilor.

PROCEDEELE IMAGINAȚIEI, considerînd caracterul euristic

(deschis, exploratorii!) al operațiilor imaginației ce se elaborează,, din mers" și prin variația și multiplicarea, lor mijloacesc originalitate,t combinațiilor și construeiii- lēr noi. se pot totuși detașa unele scheme operatorii sau procedee din analiza procesului imaginației și care pot fi propuse șt're învățare și antrenament (A. Osborn, M. Roco). inventarul p.i. va fi însă, inevitabil incomplet, și deschis. în stadiul actual sînt de menționat o serie de operații sau p.i. Prin interogație se poate căuta ce altă folosință poate dobîndi un obiect sau ce alte obiecte pot îndeplini aceeași funcție. Adaptarea a ceva cunoscut la noi condiții, modificările de orice fel și substituiriile constituie' operații de bază ale imaginației creative. Un alt grup de operații imagistice se construiește după modelul celor patru operații aritmetice dar nu urmează strict normele acestora rămînd într-o margine de disponibilitate întotdeauna proprie imaginației. Ne referim la adăunări și multiplicări, sustracții și diviziuni. În continuare urmează operații asemenea a celor cu care debutează analiza matematică: aranjări, inversări și combinații, îndeosebi rearanjările ca modificări de ordine și poziție oferă în orice situații o cantitate indefinită de alternative. Deosebit de importantă, ca modalitate a imaginației subiective este transpoziția inferată în empatie (v). Totodată caracterialkă pentiu imaginație esie analogia, care, după \Y. Goidon, poate fi personală, directă.

simbolică sau fantastică. Metafora, metonimia, personificarea, alegoria, hiperbola etc. sînt nu numai figuri de stil ci și p.i. ce pot interveni în orice activitate. Simbolizarea ce intervine în proiecție constituie un mecanism generic și polivalent al imaginației. Trebuie, de asemenea, să nu se uite că în reconstituirea și construcțiile imaginației sînt implicate tipizarea și toate schemele operatorii de tip logic.

PROCEDEU, în cercetare, un mijloc, un *modus operandi* de detaliu, un aspect al tehnicilor de explorare, culegere și prelucrare a datelor sau de interpretare. Sînt și p. de psihoterapie, de reeducare, de compensare. Multe și variate p. intervin în instrucție și educație adecvat scopurilor propuse și condițiilor concrete. Prin interiorizare p. devin proprii subiecților ca operații mintale.

PROCES DE CONȘTIINȚĂ, analiza critică a unei situații conflictuale. P. de c. constau din raportarea propriei conduite la principiile și normele social acceptate. P. de c. pregătește totdeauna acțiunea viitoare în concordanță cu normele și valorile sociale.

PROCESE EMOTIONALE (NIVELE ȘI FORME ALE AFECTIVITĂȚII), prezintă o excepțională variabilitate și plasticitate care poate fi apreciată după următoarele criterii: a) nivelul calitativ stabilit între formele cvasiinstinctive de reacție și formele superioare de trăire emoțională, elaborate sociocultural; nivelul emoției este dependent și de

calitatea motivelor în care acestea izvorăsc; pentru nivelele înalte de activitate este caracteristică participarea pregnantă a proceselor ncocorticale; b) gradul de complexitate a emoțiilor considerat de la relațiile simple și univoce și pînă la trăirile polivalente, polimorfe și de simultană diversificare; c) gradul de conștientizare a trăirilor emoționale și dependența acestora de judecățile de valoare; aici intervin variații între spontan-impulsiv și elaborare procesuală; d) durata p.e., în această privință intervenind mari gradații între momentan, efemer, instabil și stabilizat; e) corelația dintre intensitatea trăirilor interne și expansivitatea comportamentală și expresivă (din acest punct de vedere fiind posibile acorduri, corespondență sau discordanță: emoții superficiale, foarte expansive și emoții profunde, slab exprimate). Toate aceste criterii sînt în linii mari corelative și permit o împărțire în trei clase de p.e. Astfel, V.N. Meisișev vorbește despre: reacții, stări și relații sau atitudini emoționale. Noi divizăm p.e. în: *primare, complexe și atitudinale*. În clasa p.e. *primare* sau primitive intră dispozițiile organice, mai mult sau mai puțin trăite afectiv (stare de sănătate, oboseală, boală, neliniște inexplicită, dorință senzuală), reacții afecționale spontane ce însoțesc toate netele de cunoaștere (percepție, judecată, aducere aminte, imaginari), ca și de asemenea acțiunile simple

P

(Iliei, așii 'I'n ' ai I MIU li'ii ti. de asemenea emoțiile piint.ue. <I, nu-niite în psihologia germană „aecte”. Afectele sînt forme relativ primitive și simple de emoții, caracterizate prin apariție bruscă și desfășurare puternică, violentă și de scurtă durată, dar viu exprimate în conduită. Emoțiile secundare, sau complexe, sînt dependente de o motivație social-culturală și implică o desfășurare plurifazică care ocupă intervale de timp ceva mai mari, ajungînd pînă la cîteva ore. În condițiile acestor emoții implicînd evoluții tensionale moderate, funcțiile conștiinței nu sînt blocate sau îngustate. Emoțiile specific umane se asociază în cupluri contradictorii situîndu-se la un anumit nivel între cele două extreme: simpatie sau antipatie, bucurie sau tristețe, admirație sau dispreț, dragoste sau ură etc. După influența pe care o exercită asupra comportamentului, emoțiile pot fi pasive sau active. Dispozițiile afective se definesc ca stări afective generalizate difuz, puțin intense, relativ discrete dar durabile, care comunică o tonalitate afectivă întregii noastre activități psihice. În timp ce emoțiile au un obiect precis, de care omul este conștient, dispozițiile nu sînt raportate cu precizie la un anumit obiect, la o anumită situație etc. De regulă, dispozițiile afective sînt o rezultantă a unui șir de emoții pe care omul le-a trăit sau numai a uneia care, fiind mai semnificativă, se generalizează și se **Stabilizează**. În decursul dezvoltării

inilr. hiiiale, dat" i ā unei anumiți; OUi-lante a ini|rejurailor de viață, dispozițiile de același fel, repetindu-se sau menținîndu-se o perioadă îndelungată, pot să se permanentizeze și să devină caracteristice pentru viața afectivă a unei anumite persoane. În clasa atitudinilor afective intră sentimentele și pasiunile, care se recomandă prin structurări complexe și stabile, reprezentînd raporturi ale subiectului cu ambianța și cu sine. Aceste formațiuni au o geneză și un conținut eminațiv social. O dezvoltare maximă a însușirilor sentimentelor se întîlnește în pasiune. Pasiunile sînt sentimente precis orientate, care se disting printr-o deosebită intensitate, statornicie și eficiență.

PROCESE PSIHICE, *modalități ale conduitei specializate sub raportul conținutului informațional, al structurilor operaționale și al formei de realizare subiectivă; activitate psihică complexă cu o desfășurare discursivă, plurifazică, implicînd coordonarea unor variabile independente și a altora dependente*. Conceptul de p.p. s-a impus ca macronitate fundamentală a psihologiei, înlăturîndu-l pe cel de funcțiune sau facultate odată cu analizele făcute asupra rezolvării problemelor și a actelor de voință. Este o desfășurare de tip istorist care este susceptibilă de schematizări, dar concret, rămîne de fiecare dată irepetabilă. Toate p.p. îndeplinesc funcțiuni informațional-reflectorii; energice, de autoreglaj și de autoorga-

n.izare ronshuctiv;r;l:"i. în si-;te-
rmaticii pr.'hol'--;i-i iinf iiii+rllj <.
'll iiii'jil 'ii- p.p. f'fii :;i;i.'i, p a, rht'al,
>< l'ir:(iitiii-Ld,) :in-lirra, meni, -rin,
imaginația, crn, >ția fi vmvcti. Cit
privește atenția și limbajul, aces-
ioa nu sînt calificate ca p.p. în-
tmcît, deși au o desfășurare pro-
cesuală, nu posedă un conținut
specific. Diferențierile dintre di-
versele p.p. sînt relative, în rea-
litate ele fiind în continuă inter-
acțiune și interpenetrație în ca-
drul sistemului integrativ al con-
duitei și personalității.

PRODUS PSIHIC, rezultat sec-
vențial sau final al unei desfăș-
urări psihice procesuale. S.L.
Rubinstein face distincția din-
tre proces și p., acesta apărînd
în urma anumitor demersuri pro-
cesuale. Este asemenea relației
dintre gîndire și gînd, conceptua-
lizare și concept, percepție și
percept, imaginare și proiect, adu-
cere aminte și amintire, decizie,
încordare voluntară și atingerea
scopului sau execuție ș.a.m.d.
Totuși procesul operează cu pro-
duse, iar distincția este relativă
și trebuie făcută numai în ce pri-
vește noile p.

PROFESIOGRAMĂ, cuprinde
cerințele psihofizice, psihice
și sociale ale profesiunii. P. in-
dică cerințele fizice (forța fizică,
tală, greutatea), cerințele de să-
nătate, exigențele senzoriale, toa-
te acestea cuprinse în *somato-
fiziograia* profesiunii și cerin-
țele de aptitudini, de cunoștințe
profesionale, de inteligență, de
atenție, de spirit de observație,
cerințe privind trăsăturile de tem-

perament, exigențele sociale, etice
etc. cure sint cupn'.e în *pr-i>:o-
țuuxn* meseriei. Alcătuirea p. im-
plkâ analiza multiLiterală a pro-
i<-:iunu, Snfăișîndu-i cerințele și
solicitățile pe multiplele planuri.
P. unei meserii cuprinde, de obi-
cei, următoarele aspecte elabo-
rați; în monografiile profesionale-:
1) obiectul și natura profesiunii
(descrierea activității, a prim i-
palelor operații și a condițiilor
do muncă); 2) tehnologia profes-
siunii (materile prime și auxiliare,
utilaje, agregate, dispozitive, se-
ule, instrumente utilizate); 3) secu-
ritatea profesiunii (condiții de
siguranță pentru muncitori); 4)
igiena muncii (de exemplu condi-
ții de microclimat); 5) fiziolo-
gia muncii profesionale (însu-
șiri fiziologice necesare); 6) psi-
hologia profesiunii (aptitudini, în-
sușiri psihice); 7) sociologia pro-
fesiunii (perspectivele economice,
sociale, condițiile de salarizare,
de promovare etc); 8) pregătirea
profesională (cerințe teoretice teh-
nice și practice, gradul de instru-
ire cerut, modul de pregătire,
durata și locul pregătirii). Se pot
elabora psihograme și somato-
fiziograme și pentru anumite
locuri de muncă, nu numai pentru
o profesiune în întregime. P.
constituie instrumentele de lucru,
tabele de criterii pentru orientare
și selecția profesională. Prin dez-
voltarea p. se ajunge la monogra-
fia profesională. De regulă însă,
p. se elaborează în baza monogra-
fiei profesionale.

PROFESIOLOGIE, studiul pro-
fesiunilor, al tuturor condițiilor

lor sociale, psihice și tehnice în
legătură cu necesitățile orientării
și selecției profesionale.

PROFESIUNE, formă de acti-
vitate specializată pusă la dispo-
ziția persoanei de către socie-
tate, în vederea satisfacerii ne-
cesităților acesteia și a valorifi-
cării capacităților individuale.
Sursă de venit și mijloc de exis-
tență individuală, grupată, so-
cietală. Un ansamblu de solici-
tări, pe plan tehnic și social în
care persoana trebuie să se poată
integra ca totalitate, cu preve-
derea înlăturării ideii de risc,
de supraefort, de neplăcut sau
de inadecvat.

PROGNOZĂ, cunoașterea anti-
cipativă a unor evenimente, fapte,
situații la care te va duce dezvolt-
area naturală și istorică într-o
etapă mai apropiată sau mai în-
depărtată a viitorului. Actual,
în legătură cu ritmurile revolu-
ționare ale dezvoltării sociale și
tehnic-științifice, p. s-a consti-
tuit ca o disciplină științifică de
mare utilitate pentru orientarea
după. cerințele de perspectivă
ale planurilor și proiectelor so-
ciale, tehnico-economice, educa-
ționale, edilitare. M. Malița arată
că p. izează de metodologii ma-
tematice, sociologice și psiholo-
gice, în psihologia socială se re-
curge la p. asupra opiniei publice,
a atitudinilor și aspirațiilor. Mo-
delele educaționale se elaborează
în raport cu p. asupra dezvolt-
ării necesare și optime a perso-
nalității. Prin metoda icielor
se formulează prognosticuri asu-

pra dezvoltării individuale, șan-
selor de adecvare la profesiuni
ete. Sînt mai ales fetele voca-
țioirde, ce-și asumă nu numai
sarcini diagnostice dar și pro-
no-tiec.

PROGRAM (PROGRAMARE),
pi.nul sau schema de ansamblu
a diferitelor momente și a pa-
șilor necesari realizării obiecti-
vului propus; p. unui sistem cu
autoreglare implică memorie și
constituie succesiunea în influ-
ențele de comandă și reglatoare,
modificarea în timp a valorilor
date ale mărimilor reglabile după
o lege dinainte cunoscută. P.
reprezintă stabilirea algoritmu-
lui optim pentru finalizarea unei
activități și traducerea sa în
operații fizice adecvate. Omul,
datorită deținerii conștiinței —
de sine și despre lume — are
permanent *tendința ds a anticipa
rezultatul acțiunilor sal*", de a
le organiza în cunoștință de cauză,
elaborînd astfel planuri sau p.
ca adevărate legi comportamen-
tale, în cazul omului se poate
vorbi de existența unui sistem
multiprogramat, care constru-
iește p. atît pentru sine cît și
pentru structurile sociale din
care face parte. Învățarea are
efect de p. în cadrul *instruirii
programate* elevii își însușesc un
anumit obiect de învățămînt pe
baza informațiilor si a modalită-
ților operaționale de asimilare
a lor cuprinse într-un p. Aceste
p. cotit in un t,-A programat pla-
s.it în m.-mua'a programate sau
m.ryini de instruire programată.

Textul programat este alcătuit dintr-o succesiune de secvențe, adică de informații cuplate cu operațiile corespunzătoare și realizate printr-o temă (exercițiu, problemă). Kievul parcurge singur aceste secvențe, instructorul intervenind doar pentru clarificări suplimentare, demonstrații, sinteze sau aplicații în comun. Aceste p. se pot clasifica după șirul de secvențe parcurs de elevi (*liniare*, *CAL. druin parțial impus* sau *la latitudinea elevilor*), după concepția de bază asupra organizării și desfășurării procesului instructiv (*cu transmitere completă*, *cu descoperire orientată*, *combinată*), după scopul didactic principal (*complexe*, *parțiale*). P. realizată în scopul reglării sau conducerii unei activități poate fi abordată prin metode formal-matematice. Din acest punct de vedere se disting, ca forme mai frecvent utilizate, p. *liniară* și cea *dinamică*. P. *liniară* constă în stabilirea algoritmului optim pentru finalizarea unei activități relativ simple, a cărei soluție se găsește destul de repede. Folosește metode bazate pe algebra lineară (ecuații lineare). Deoarece cele mai multe situații sînt acelea în care soluția nu se găsește dintr-o dată, ci treptat, pe baza unei succesiuni de acte dependente, se apelează adeseori la p. *t/inaniică*. Aceasta permite rezolvarea unor probleme legate de acțiuni cu mai multe etape, de unde stabilirea deciziei optime prin alegeri succesive, în fiecare interval de timp alegîndu-se o

transformare din mulțimea transformărilor posibile. Sînt utilizate în acest caz p. *priitei pute*, care definesc traiectoria primipală a activității în raport cu sarcina dată și p. *secundare* și *subprograme* care vizează rezolvarea unor sarcini distincte. Încadrate însă în traiectoria rezolvării sarcinii de bază sau de efectuarea unor operații intermediare pe care le implică rezolvarea sarcinilor date. Programarea dinamică folosește metode bazate pe algebra nelinieră. Diversele tipuri de p. se pot traduce în diferite limbaje convenționale de p. *automată* (Algol, Fortran, Cobol etc.) și pe baza calculatoarelor electronice vor rezolva probleme matematice și nematematice utilizînd datele introduse.

PROIECT (lat. *proicere* — a arunca înainte; fr. *projeter, projet*), ceea ce rezultă din proiectare, ca plan sau model ele atins, de realizat; configurare, în scheme de acțiune și imagini, a intențiilor, dorințelor, ideilor; produs tipic al proceselor imaginative. P. este o construcție mentală anticipativă și care poate fi obiectivată verbal, grafic, în modele materiale. Sînt p. ce privesc obiectele, situațiile și persoana proprie. J.P. Sartre formulează ideea *omului-proiect*: „Acest proiect al sinelui, întrucît este totalitatea ființei mele, exprimă alegerea mea originală în circumstanțe particulare... proiectul original al unuia pentru sine nu poate viza decît ființa proprie...: el nu se distinge, real, de ființa pen-

tru sine”. J. Lyota.nl se exprimă în mod clar: „liu nu sînt un om — l ci un proiect; cu nu sînt numai ceea ce sînt dar încă și ceea ce trebuie să fiu, ceea ce vreau să fi fost și să devin”. I. Răceanu interpretează în acest sens latura de posibilitate a personalității.

PROIECTIV, atribut al activității de proiectare și de proiectie. Conștiința umană îndeplinește și o funcție p. prin laturile corespunzătoare ale gândirii și imaginației. Și inconștientul este p. întrucît exprimă în fantasme, vise — pulsuniile libidinale. Acest fenomen se investighează prin tehnicile p. C. Enăchescu consideră psihologia p. ca ramură a psihodiagnozei ce se ocupă de „analiza globală a personalității din punct de vedere structural și dinamic, ea apelînd, în acest scop, la fenomenul proiectiv, caracteristic personalității”.

PROIECTIVITATE, ansamblu de proprietăți funcționale ale unui sistem de a se proiecta sau reflecta în altul. Este o modalitate a interacțiunii informaționale ce caracterizează latura extroversivă sau extatică a psihismului uman. Se explică prin aceea că noi nu reflectăm numai obiectele ci și relațiile obiective cu ele. Impresiile senzoriale sînt subiectiv localizate la nivelul stimulilor ce le produc, la o anumită distanță de corp, deși real ele sînt rodul unor procese perceptiv interne. Tot așa obiectele și relațiile denumite și conceptualizate

nu par a fi purtătoarele ideilor prin care le explicăm și clasificăm. Dispozițiile afective de asemenea se caracterizează prin p. întrucît învalui ambianța într-o anumită tonalitate, conferă un halou emoțional circumstanțelor în care ne aflăm. P. intervine și în planul mental și-l face pe acesta posibil ca un câmp sau o sferă a semnificațiilor și operațiilor intelective. Fenomenul de p. nu reprezintă un fapt de deformare ci unul de adecvare la real și circumstanțe. Ochiul care s-ar vedea doar pe sine ar fi orb. Gîndirea care s-ar gîndi pe sine ar fi cu totul ineficientă cognitiv. Fiind ontologic un raport reflector și constructiv, psihicul își realizează prin p. funcția sa relațională, însuși faptul p. trebuie să fie, probabil, pus pe seama conexiunilor inverse sau retroaferețiaților. P. este, de ex., dependentă de acomodarea vizuală sau de etaloanele de care dispunem în genere de experiență.

PROIECȚIE, în neurologie, zonă de p. centrală, deosebită de cele asociative, semnifică zonele la care ajung căile aferente de la receptorii periferici și reprezentînd p. ale acestora (retină, organele lui Corti, homunculus etc.) în cortex. Între receptorii periferici și zonele de p. este corespondență, în psihanaliză p. este un mecanism de apărare a *eului* cu sensul de „operație prin care subiectul expulzează din sine și localizează în altul, persoană sau lucru, calități, sentimente, dorințe, „obiecte” pe care

le ignorează sau refuză propriei persoane". Laplanche și Pontalis rezumă astfel procesele (ie p.: a) subiectul percepe mediul ambiant și răspunde în funcție de interesele, atitudinile, deprinderile, dorințele, stările sale; b) subiectul dovedește prin atitudinile sale că ele asimilează o persoană la alta, de exemplu imaginea tatălui său asupra șefului său (transfer); c) subiectul se asimilează pe sine unor persoane străine și invers, asimilează în sine înseși alte persoane (identificare); d) subiectul atribuie altuia tendințele, dorințele etc. pe care nu și le recunoaște (proiecție propriu-zisă). În ordine patologică p. este exacerbată în paranoia. S. Freud scrie: „Eul se comportă ca și cum pericolul dezvoltării angoasei n-ar veni de la motiuni pulsionale, ci de la o percepție și ar putea deci să reacționeze împotriva acestui pericol exterior prin tentative de fugă, prin evitări fobice”. în genere însă p. este recunoscută alături de introiecție ca un mecanism al diferențierii și opoziției dintre eu și lume. Psihanaliza se ocupă însă de p. mai mult în perspectiva principiului plăcerii decât a principiului realității.

PROPAGANDĂ, sub raport psihosocial, p. este o formă de comunicare care urmărește prin mijloacele comunicării însăși să transmită receptorilor idei și atitudini sau să provoace modificări în afara ideilor și convingerilor, în conformitate cu scopuri și intenții determinate. Speciile p. se dis-

ting; după conținutul ideilor și convingerilor tratate. Cele mni extinse specii de p. sînt cele politico și economice. Apropiat prin anumite mecanisme de pro-ferențiază de ucesUa prin apelul mai accentuat la atitudini emoționale.

PROPEDEUTICĂ (gr /v>- înainte, *paideia* — educații-), formație sau învățămînt preliminar, modalitate de introducere în activitate prin indicarea metodelor, conceptelor, condițiilor obligatorii ale acesteia. în medicina p. desemnează o disciplină orientativă și tehnică de introducere în altă disciplină (p. *clinică*, p. *chirurgicală* etc). în sensul acesta se vorbește și despre o p. a cercetării științifice sau a psihodiagnozei.

PROPENSIUNE, termen prin care behavioriștii denumesc tendințele, impulsurile, atît piilsuni și motivele primare cît și pe cele secundare.

PROPRIOCEPȚIE, sensibilitate musculară; termen introdus în 1894 de Ch. Sherrington, care > descoperit în constituția nervilor musculari, în proporție de 40% fibre senzitive. Head considera sistemul p. ca simț al posturii, întrucît el informează despre poziția corpului în raport cu ambianța și fazele mișcării musculare. La ora actuală este unanimă părerea că așa-zisul „simț muscular” reprezintă un sistem aferent complex, în care trebuie delimitate două subsisteme specifice: proprioceptiv, somatoeste-

zic și proprioceptiv kinestezic. La periferie aceste două -subsisteme au. în calitate de organe receptoare, celelute senzoriale situate în mușchi (j'usiuute neur-rmusculare), în tendoane (corpuculii Golgi) și în articulații (terminații nervoase libere). Concentrația cea mai mare a acestor receptori se întîlnește, la nivelul acelor segmente ale capului, care joacă rolul cel mai important în comportamentul motor (membri, aparat fonator și articular, capi. Primul neuron este reprezentat de celula bipolară din ganglionul spinal. Căile aferente parcurg cordoanele posterioare ale rînduvei spinării, prima făcînd sinapsă în bulb, iar cea de-a doua în talamus. Din bulb unele căi merg spre cerebel, care constituie stația finală pentru unele categorii de impulsuri și pentru altele, punct de plecare către scoarta cerebrală (J. Konorski, 1967). în aprecierea sensibilității kinestezice trebuie avută în vedere observația făcută de către Ch. Sherrington, care arată că aceasta se referă mai degrabă la mișcări ca atare, noi am spune la schema mișcării și la fazele ei, decît la țesutul muscular și articular însuși. „în cea mai mare măsură stările mușchiului și ale articulațiilor sînt mediativ în informarea senzorială despre poziție și mișcare. De aceea putem spune că excitanții adecvați ai acestei modalități senzoriale sînt acțiunile mecanice de extensie, presiune, încordare etc. asupra aparatului osteo-muscular. Toate senzațiile

p. sînt integrate într-un sistem per* eptiv unit.ir și asigură permanent acea informație de organiare și sancționare, fără de care activitatea motorie voluntară și involuntară, ar fi imposibilă.

PROSPECTIV (PROSPECTIU-NII), ceea ce privește spre viitor, opus retrospectivului. Este o latură a gîndirii (de a prevedea viitorul) și o funcție definitorie a imaginației — de a încerca să elaboreze imagini concrete asupra viitorului. Cercetările p. își propun fie să descopere noi posibilități (ca în genologie), fie să traseze cadrele unor realități ce vor surveni (în sociologia p.). Se conturează și o psihologie p. în prelungirea celei istorice, și care caută să deducă și să prezinte, la diverse grade de anticipare, tabloul dezvoltării psihice și de personalitate a oamenilor în societățile evaluate ale viitorului.

PROSTRAȚIE, stare anormală de anihilare sau de suspensie a principalelor facultăți psihice, respectiv de incapacitate de a gîndi și de a înțelege ceva (vid mental), desensibilizare emoțională și, mai ales, incapacitate voluntară; depresiune morală, apatie. Un om în stare de p. pare absent, indiferent, obosit, nu mai raționează și nu mai întreprinde nimic.

PROTANOPIE, cecitate cromatică parțială constînd din incapacitatea perceperii distincte a culorii roșii; subiecții ce suferă de p. nu deosebesc roșul luminos de verdele închis, albastrul și

bleuinariul d> roșul-purpuriu M violet. V. I> M/IONISM

PROTOPATIC, după Head, calificare a unor forme primitive de sensibilitate care ar fi difuză și mi ar surprinde proprietățile obiective ale stimulilor (rx. localizarea precisă a excitantului la suprafața pielii). Opusă sensibilității epicritice, mai nouă sub raport filogenetic, superioară din punctul de vedere al capacității de discriminare specifică a stimulilor și relațiilor cu aceștia.

PROTREPTIC, procedeu sugestiv realizat în stare de veghe și „întărit” prin mijloace fizico-pedagogice. *Protreptica* este metoda terapeutică ce se înscrie în sfera psihoterapiilor sugestive și care cuprinde ansamblul mijloacelor (verbale și fizice) susceptibile de a exercita o influență puternică asupra bolnavului aflat într-o stare nevrotică.

PROXEMICĂ, direcția de cercetare în cadrul psihologiei ambianței apropiate (proximitate), dezvoltată de psihologi ca T.E. Hall, W.H. Ittelson, H.M. Proshansky ș.a.; studiază relațiile cauzale și condiționale dintre spațiu, ca dimensiune a ambianței, evenimente specifice diferitelor categorii de spațiu, stări psihice și comportamente. Comportamentul p., reglat nemijlocit de un sistem de modalități, etaloane și stiluri perceptive spațiale, de semnificații și atitudini spațiale, se formează treptat, pe baza îmbogățirii experienței spațiale personale, a reflectării caracteristicilor

obiectivi' ale spațiului ambiant și ale înțelesului deosebitelor înrm. socioculturale. Spațiul ambiant material — fix sau semifix — condiționează anumite trăiri psihice și roluri prin care se exprimă raportul personalitate-ambianță. Spațiul înformai condiționează distanțele psihologice dintre oameni, fiind, la extreme, sociofugal (menținând oamenii la distanță) sau sociofugal (apropiind, facilitând comunicarea).

PRUDENȚĂ, trăsătură de caracter prin care se realizează im echilibru între curaj și teamă, întrucât sînt prevăzute rațional și considerate realist pericolele sau daunele ce pot surveni, în același timp adoptîndu-se măsuri pentru a preveni daunele, a diminua riscul. Este o modalitate a înțelepciunii adecvate situațiilor critice. Xu prevede totuși o totală evitare a riscurilor și reacții de abandon. P. este complementară curajului și contribuie la eficiența acțiunilor dificile și riscante.

PSJEUDODEBILITATE MIN-TALĂ, termen care se aplică unei categorii foarte heterogene de copii (afecțați de masive carențe culturale, carențe afective, instabilitate psihomotorie, faze pre-și post-critice epileptice, ientoare patologică în gândire etc.) care pot fi diagnosticați ca debili mintal dacă se iau în considerație coeficientul de inteligență și performanța școlară. Constatarea că diagnosticul de debilitate mintală a fost fals, copilul fiind un pseudo-debil, se face ulterior. Evaluarea

corectă presupune depistarea precoce, investigarea mediului familial, anamneză medicală și proba de învățare în care să apară posibilitățile de evoluție pentru ca, ulterior, ia retestare, să se obțină un O.I., normal.

PSEUDOHALUCINAȚII (HALUCINAȚII PSIHICE), mai apropiate de reprezentări deit de percepții, aceste fenomene psihopatologice sînt trăite pe planul subiectivității, al ideătki, bolnavului refuzîndu-i-se atit proiecția spațială, cit și perceperea pe căile senzoriale normale.

PSEUDOMNEZIE v. DEJĂ-VU.

PSEUDOPSIHLOGIE, orientări îndoelnice și concluzii neștiințifice oferite de „experți” autodidacți sau șarlatani deliberați care pozează în psihologi profesioniști. Psihologia este un teren fertil pentru pseudostiință din mai multe motive. Pe de o parte datorită interesului ridicat față de problemele de care se ocupă, pe de altă parte, e una dintre cele mai tinere științe și majoritatea publicului nu este capabil să facă distincția între veritabil și fals. Real psihologia este o știință de mare dificultate și practicarea ei necesită un grad înalt de calificare și specializare. Diletantismul în psihologie este extrem de dăunător. Nu trebuie confundată abilitatea psihologică empirică cu sistemul psihologici științifice a cărui luare în stăpînire și aplicare specializată necesită studii și experiențe tot așa, dacă nu mai îndelungate și

anevoioase, ca și cele reclamate de medicină.

PSIHAGOGIE, după Ch. Bau-doin, subramură a psihopedagogiei reeducării și a psihoterapiei, care se ocupă de recuperarea deicienților psihomorali, de remodelarea personalităților deformate, deviante, în raport cu exigențele și normele sociomorale.

PSIHANALIZĂ, metodă de tratament a nevrozelor, doctrină și metodă, de psihopatologie și psihologie fundată de S. Freud și privind cu deosebire structura inconștientului și funcțiunile sale în determinarea vieții psihice și în geneza nevrozelor. P. ca psihoterapie își propune să descopere, prin analiză psihologică, motivele inconștiente ale diverselor tulburări sau comportamente specifice și să le înlătore sau dezvolte prin conștientizare. Reconsiderînd critic doctrina psihanaliză V. Săhleanu menționează în prim plan convingerea lui S. Freud că „afectul poate avea un destin independent față de reprezentare”, cvantumurile de efect sau forțe pulsionale sau Hbido (dorință) pot fi „independente și detașabile” de conținuturile cognitive; ele există și în formă liberă și se cuplează în chip variabil cu obiecte și imagini ale lor. Subiectul are la dispoziție o cantitate de energie psihică (pulsională, afectivă) pe care o repartizează în mod variabil în relațiile sale cu obiectele și cu sine însuși”. Acesta este punctul de vedere „economic”. In af.ira lui se. distinge în doctrina

psihanalitică un sistem de referință „dinamică” și un altul privind „topica”. Din punct de vedere dinamic, fenomenele psihice rezultă din conflictul și din compunerea forțelor, acestea exercitând o anumită presiune (de origine pulsională). Inconștientul este dinamic pentru că presează permanent cerînd astfel intervenția unei forțe contrarii, ce interzice accesul la conștiință. Apariția unor formații de compromis între reprezentările refulate și normele refulante, cum sînt simptomele nevrotice, relevă de asemenea un caracter dinamic. În viziunea lui Freud pulsionile inconștiente reprezintă principalul factor determinant al vieții psihice. Cît privește „topica”, aceasta cuprinde două variante: prima topică freudiană este aceea care distinge inconștientul, pre-conștientul și conștientul. Acestea sînt concepute de Freud ca niște compartimente riguros delimitate sau ca niște instanțe autonome. Impulsurile circulă pe verticala celor trei instanțe ascendente sau descendente fiind supuse unor cenzuri. Mișcarea regresivă se exprimă în reprimări și refulări iar cea ascendentă în deplasări și sublimări. Cea de-a doua topică se referă la personalitate și cuprinde *șinele*, *eul* și *supraeul*. Aparatul psihic realizează norme ale homeostaziei, mijlocind descărcarea, investirea și fixarea energiei circulante astfel încît să se ajungă, la o constantă. Freud a fost preocupat de iden-

tificarea unor forțe pulsionale fundamentale, unice, diferențiat* - progresiv fără a-și pierde sensul de bază. Este vorba despre Eros ca sistem pulsional hedonic și vital în genere (și nu doar sexual, și despre Thanatos ca sistem opus, cu sens distructiv, agresiv sau de retranșare în moarte. Astfel, conflictul ca formulă a dinamismului, expandat psihic în dramatism, este funciar. Observăm că la baza terapeuticii psihanalitice sînt idei ce se abat de la postulatul doctrinar al supremației inconștientului. Poate tocmai de aceea terapeutica a avut succes și după multiple revizuiți se menține încă în arsenalul psihiatricii, însăși doctrina nu este însă străină de succesele metodei psihanalitice. Pentru că deși pulsionile bazele au fost înlocuite de către un A. Adler, C.G. Jung, H. Sullivan, K. Horney, E. Fromm, cu altele, privind năzuința spre putere, comunicare, relații interpersonale, dragoste umanitară, autorealizare etc., incidentul general al dinamicii, economiei și topice psihanalitice s-a menținut, dovedindu-se un model demn de luat în seamă. Aceasta pentru că Freud depășește, deși nu fără exagerări de sens contrar, reducționismul conștientist. Psihanaliștii își recomandă modelul de psihologie pe care l-au elaborat ca fiind „abisal” întînicît explorează adîncurile inconștiente și „dinamic”, întînicît încearcă să explice de slășui ai energetice alt: *cuini*. Totuși uitricuit dinamismul individual este

devalorizat, relațiile și determinările Stxhk- tîlll. leite di'ir ci inautentic, > fîjU- e\teine i ir conștiința apOiiind mii mult. i-i servomecanism al *sincithi* sau ca o instanță artificială atașată individualității, doctrinele psihanalitice vechi și noi nu evită note de subiectivism și schematism. Interacțiunea dintre subiect și mediul sociocultural este prezentată ciuntit, esența umană fiind totodată deformată în sens biologism și egotism. În prelungirea p., s-a constituit *Psihologia eului* care chiar dacă inversează sensurile psihic-social, opunînd tezei freudiene a primatului pulsionilor organice, teza despre însemnătatea decisivă a motivației de esență socială, rămîne totuși prizonieră a vechii scheme, conform căreia între biologic și cultural, între individual și social este o ireconciliabilă contradicție. În acest sens, E. Fromm vorbește despre „dihotomia existențială” ce ar rezulta din faptul că individul este purtător al socialului, iar nu element constitutiv al acestuia. Deși se uzează mult de termenul de identificare, dogma freudiană a exteriorității iremediabile a socialului față de psihic este menținută. Prin *psihologia eului*, formulă personalistă ce postulează autonomia și stabilitatea persoanei, Erikson, N. Hartmann, D. Rapaport ș.a. încearcă să împlinescă modelul persoanei prin reabilitarea proceselor cognitive. În sistemul lui S. Freud, acestea ar părea fie ca însoțitoare ale dinamicii afec-

tive (pi-iti,? inver;â față de cea a lui [. i-'u'-yr., li-? ca expresie • I ii, d:ii"â între eele două Si-rii de IV;,,me:ie \\n S'lbsistă o disociere, în j-~ih<<D"ia enlui se pune accentul pe autonomia „mecanismelor de orientare în mediu” care, după G. Allport, pot avea motivație proprie și sînt independente de tendințele libidinale.

PSIHASTENIE (XEVROZĂ OBSEIVO-FOBICĂ) (gr. *psyche* — suflet, *astheneia* — slăbiciune), afecțiune psihică funcțională, cu tulburări predominante în cel de-al doilea sistem de semnalizare, manifestate prin fenomene obsesive și fobii, nehotărîre, nesiguranță. A fost descrisă de P. Janet, care a opus-o isteriei, sub forma unei entități clinice, cuprinzînd angoasă, fobii, obsesii, precum și o serie de fenomene, ce alcătuiesc fundalul acestor simptome clinice majore, ca sentimentul de înstrăinare de lume, sentimentul de depersonalizare, dubiu, inhibiție ale activității mentale, sexuale etc. P. Janet explică aceste simptome printr-o slăbiciune mai mult sau mai puțin congenitală a activității psihice, agravată; le oboseală și depresiune. Explicația lui Janet este considerată astăzi ca abstractă, ignorînd psihogeneza individuală care leagă simptomele de influențele și traumele vieții infantile, prezentînd o importanță determinantă în conflictele vieții afective profunde. P. se datorește acțiunii nefavorabile a unor factori de

ul'litl psihic (tr-MH'if psilli' c). Ap.ii illi i xihî !..(e:]M ilit.il.), ilr rezistența scăzută a. oi; ;'ni-imt-hii. ca urmare a mior boli organice, a surmenajului fizic și psihic etc. După I.P. Pavlov, p. aparo la persoanele de lip slab și se caracterizează printr-o exagerată predominanță funcțională a scoarței cerebrale asupra activității subcorticale, și a celui de-al doilea sistem de semnalizare asupra primului. Tulburările principale de care se plînge bolnavul sînt stările obsesive, care-i invadează conștiința, se mențin cu tenacitate și pe care nu le poate elimina cu toate eforturile depuse. Stările obsesive împiedică desfășurarea normală a activității psihice. Psihoterapia, ca și realizarea unui climat psihic familial sau social favorabil au o influență pozitivă în vindecarea afecțiunii.

PSIHIATRIE (gr. *psyche* - suflet, *iatreia* - vindecare), disciplină medicală care studiază modificările patologice ale activității psihice, cauzele, condițiile și mecanismele acestor modificări precum și tratamentul bolilor psihice (C. Parhon-Ștefănescu, 1963). Obiectul p. constă în „cunoașterea bolilor, a afecțiunilor și infirmităților mentale, descrierea grupurilor de simptome ce caracterizează fiecare varietate de alterare mentală, determinarea evoluției de la debut pînă la terminarea bolii și, dacă este posibil, cunoașterea cauzelor sale (H. Wallon, 1926), în scopul vindecării, și profilaxiei. Astăzi p. epocii dezalienării și reso-

cLiluăi n, iiii,flc;ini] l">[n,j]iil m ll-ll u < r p i m u e l i i (i) i h i i i ; n ' i a l . i , considera loiala, mentală ca avînd „surse actuale și evidente sau îndepărtate și profunde, cauze organice psihologice sau individuale sau sociale, cu simptomatologie somatică sau psihică” (K. Lafon, 1963), mai bine zis ea în considerare întrepătrunderea factorilor organici, psihici și sociali, atît în etiologic cit și în tratament.

PSIHIC, modalitate superioară a existenței biosociale, *ansamblu de slăvi, însușiri, fenomene și procese subiective ce depind cu necesitate de mecanismele cerebrale și de interacțiunea cu lumea obiectivă, îndeplinind funcții de raportare la lume și la sine prin orientare, reflectare, planificare mentală și acțiuni transformativ-creative*. P. este modalitatea superioară a vieții de relație (care la om este esențială socioculturală) sau a adaptării (care la om fiind mijlocită instrumental și social, este o coadaptare subiect-obiect, care are ca latură definitorie intervenția activă în ambianță, transformarea acesteia prin muncă). P. este inseparabil de materie, dar nu se identifică cu aceasta întrucît este numai o însușire a materiei superior organizate, este un ansamblu de relații energic-informaționale în care este esențială caracteristica calitativă iar nu implicarea cantitativ-substanțială care este extrem de subtilă, rafinată etc. Niels Bohr presupune că sub raportul mecanismelor sale mate-

riale, p. ar prezenta similitudine, convergență cu fenomenele pe care le studiază fizica atomică. B. Ananiev arată că p. este material după originea sa (este efect al lumii materiale și este mijlocit prin organism și direct, prin organul material al creierului), este subiectiv după forma sa de elaborare (are ca mod de existență activitatea subiectivă) și este obiectiv după conținut, în sensul reflectării și al prelucrării informațiilor.

PSIHOANALEPTICE, grupă a substanțelor psihotrope care au ca acțiune principală stimularea activității sistemului nervos central indiferent dacă aceasta se realizează prin creșterea vigilității, prin stimularea activității intelectuale sau prin creșterea tensiunii emoționale. După clasificarea lui J. Delay și S. Dencker, această grupă cuprinde trei subgrupe: stimulante ale vigilității (psihotone propriu-zise sau antihipnotice), stimulante ale dispoziției (timoanaleptice sau substanțe antidepressive) și alte stimulante care acționează fie ca tonice ale vigilității, fie ca stimulante ale dispoziției, dar care nu au nici efecte antagonice față de somnul fiziologic sau față de hipnotice și nici nu sînt capabile să inverseze dispoziția depresivă.

PSIHOCHIRURGIE, metode de terapie biologică destinate acelor bolnavi psihici considerați nerecuperabili sau prezentînd o gravă pericolozitate socială, utilizate numai după ce s-a ajuns la certitudinea ineficienței tuturor

celorlalte mijloace terapeutice (chimio-, psiho- și socioteraputice). P. a fost inițiată de E. Moniz (1936) în forma intervenției chirurgicale asupra lobilor prefrontali. Astăzi se disting trei categorii principale de intervenții: a) întreruperea globală a conexiunilor talamusului cu lobul prefrontal; b) p. selectivă: lobotomii, leucotomii, topectomii, secțiuni subcorticale selective; c) metode stereotaxice de talamo-coagulare. Aplicarea acestor metode este urmată de o strictă supraveghere pentru asigurarea reeducării postoperatorii, a corectării eventualelor consecințe nedorite în personalitatea celui operat.

PSIHODIAGNOSTIC, act sintetic de analiză psihologică a unui caz și de reconstituire logică a structurii armonice sau disarmonice a unei personalități care poate fi exprimată grafic în profilul psihologic, foi descriptive de p., fie de testare etc. P. se constituie ca rezultat al *psi/iodiagnozei*, acțiune complexă de investigații ce urmărește recunoașterea unor particularități specifice psihice la o persoană prin intermediul observației psihologice și al altor informații colectate prin intermediul unor tehnici psihologice (anamneză, anchetă, chestionarul, convorbirea, experimentul și îndeosebi testele). P. îndeplinește un rol sociomuan util și este implicat în stabilirea, celor mai adecvate mijloace educative sau psihoterapeutice privind ameliorarea sau

perfecționarea condiției umane (U. Șchiopii, 1970). *P. diferențială* se obține prin compararea datelor obținute cu date tip, implică în etalonarea sistemului de investigare. *P. clinic* stabilește abaterile pregnante ale parametrilor psihici de la normalitate. *P. de instrucție și educație* stabilește caracteristicile compoziționale ale personalității la un anumit moment al evoluției personalității în scopul educării și instruirii ei optime. *P. de orientare sculară și profesională* întocmește balanța potențialelor reale și virtuale ale unui subiect în vederea valorificării optime socio-economice. *P. complex* tinde să le reunească pe celelalte. *P. etiologic* indică cauzele care au determinat o anumită structură deteriorată a personalității și conduce la elaborarea unui prognostic și a unei psihoterapii. Sursele principale de diagnosticare sînt: a) studiul expresiei (manifestările spontane pantomimice cu componente fiziologice pregnante, reacțiile de minie, de surpriză etc); b) comportamentul inclusiv cel verbal; c) analiza activității productive inclusiv fluctuațiile performanțelor; d) interpretările și comentariile subiectului privind diferite situații. *P.* se instituie tot mai mult ca o disciplină tehnologică, procedurală cu orientare psihometrică.

PSIHODRAMA, tehnică psihoterapeutică creată de J. Moreno (1921) care utilizează jocul dramatic liber și vizează dez-

voltarea în mod activ a spontaneității subiecților. *L.* - (tcp)ru.irea fîndurilor și atitudinilor peisoi:le în cursul improvisațiilor (scene) și analiza lor de căln-psihoterapeutul conducător de joc > constituie esențialul acestei ti > pcuticii, aplicabilă atît la copcît și la adulți. De la Aristou-i se cunosc efectele cartatice alt acțiunii dramatice asupra șjiei-tatorului, dar J. Moreno a fo,; cel caro a extins binefacerile acesteia asupra „actorului” însuși, cerîndu-i să fie cu totul spontan, să joace propriul său personaj, abandonînd orice idee de a produce un efect asupra spectatorilor. Ședințele de p. sini împărțite în 3 părți: a) *pregătirea*, în timpul căreia conducătorul de joc depune eforturi pentru a face să dispară toată stinghereala la actori, făcîndu-se comod și discutînd cu cei din ședință; b) *jocul dramatic* (improvisația asupra temei prealabil aleasă în comun); c) *discuția finală*, în care se comentează jocul fiecăruia, interacțiunile umane în cursul ședinței și unde fiecare degajă ceea ce el a învățat, primit asupra lui însuși. *P.* constituie un mijloc privilegiat de expresie a conflictelor personale, deoarece exteriorizarea se face lucid: grație acestui fapt subiectul se înțelege și se transformă în același timp, cînd el se recunoaște. Se utilizează nu numai ca tehnică psihoterapeutică, ci ca instrument de perfecționare personală, ca mijloc de selecție a candidaților, la anumite posturi

de muncă, necesitînd multă dezvoltură în contactele umane. Metodă de cercetare și diagnoză a fondului personalității. Jocul liber oferă cercetătorului posibilitatea de a înregistra gîndurile, sentimentele, dispozițiile și preocupările subiectului și astfel de a-și forma o imagine asupra structurii lui sufletești, a particularităților de tip normal sau maladiv.

PSIHOFARMACOLOGIE, ramură modernă a farmacologiei, care se ocupă cu cercetarea și studiul farmacodinamic și clinic al substanțelor, zise psihotrope, care exercită efecte psihologice utilizabile în terapeutică psihiatrică și în psihoterapia curentă. Unele produse exercită o acțiune favorabilă asupra funcțiilor mentale superioare, ca acidul glutamic, ronicolul, hidergină; alte produse au o acțiune stenică „psihotonică”, ca amfetamina și diverse alte amine, ritalina, asociat reserpinei, în serpatonil, de acțiune zisă analeptică, sau meratran, foarte vecin; altele au însă o acțiune inversă, psiholptică, depresivă a funcțiilor mentale superioare și realizînd narcoze mai mult sau mai puțin profunde, sau numai neurolepțice, cu efect depresiv al funcțiilor talamice și hipotalamice, sau calmante (tranchilizante), ca meprobamatul și diazepamul. O serie de substanțe cu acțiune convulsivantă sînt utilizate pentru terapeutică de șoc.

PSIHOFIZICĂ, întemeiată de T. Fechner, subdisciplină a

psihologiei, care vizează relația dintre stimulările fizice și senzații ca stări psihice corespondente, neglijînd toate instanțele psihologice intermediare. Termenul mai este folosit și pentru a desemna măsurarea senzațiilor (senzorimetre). Prin extensie, *p.*, care vizează relația psihofizică dintre intensitatea stimulării fizice și intensitatea senzației (pe care o exprimă legea logaritmică a lui T. Fechner), vizează și raportul dintre mărimea obiectivă și evaluarea perceptivă corespunzătoare. Astfel metodele clasice de măsurare a pragurilor absolute și diferențiale se substituie prin „scările subiective” preconizate de S.S. Stevens.

PSIHOFIZIOLOGIE, știință de „graniță”, care realizează o punte de legătură între două științe considerate distincte: psihologia și fiziologia sistemului nervos, în sensul realizării unei unități funcționale, cu valoare explicativă superioară între modelele teoretice ale acestor două științe. *P.* studiază *relațiile funcțional-structurante dintre structurile și stările sistemului nervos și manifestările de ordin psihocomportamental, la diferite nivele de evoluție.* *P.* se fundamentează pe formularea și adoptarea unui nou principiu metodologic, principiul unității sau al monismului, potrivit căruia activitatea nervoasă superioară arc un caracter integral și doar în anumite ipostaze se poate evidenția cu precădere latura fiziologică sau psihologică. Potrivit acestei

unități, nu există nici un proces zis „psihic” fără anumite transformări de ordin fiziologic nervos. Orice proces psihic este mediat legic <c anumite stări și o anumită dinamică internă a structurilor nervoase. În același timp, procesele și structurile psihologice, în forma lor constituită, dobândesc atribute calitative specifice și prin aceasta o relativă independență în raport cu anumite stări și structuri particulare ale sistemului nervos. Astfel, relația de condiționare și interacțiune în cadrul unui model p. se realizează în dublu sens. Deci esența modelului de tip p. îl constituie studiul și explicația acestei relații bilaterale, circulare, pe de o parte a dependenței psihicului și a diferitelor sale momente particulare, de un ansamblu de procese fiziologice și pe de altă parte, a identificării și demonstrării individualității structurilor psihocomportamentale și a influenței lor inverse asupra dinamicii stărilor și structurilor fiziologice. Prin aceasta, p. devine eminentamente o disciplină comportamentală, ea studiind acele relații comportamentale, în interiorul unui anumit tip de sistem, sistemul nervos, în care se pot verifica relativ atât criteriile neurofiziologice cit și criteriile psihologice. Principiile metodologice ale p. îi conferă o anumită specificitate și valoare operativă. Aceste principii sînt: 1) principiul caracterului activ al diferentien și specializării structurilor neuronale; 2) principiul

caracterului selectiv-adaptativ al actelor reflexe, care formează activitatea de ansamblu a sistemului nervos; 3) principiul autoreglabilității, care postulează capacitatea sistemului nervos de a asigura în permanență controlul asupra „input”-ului senzorial de către ieșirile sistemului, prin veriga conexiunii inverse; 4) principiul autoorganizării, conform căruia sistemul nervos reprezintă un sistem evolutiv, care în procesul funcționării trece treptat de la un nivel de organizare inferior la unul superior. Deci legătura dintre funcția psihocomportamentală și structurile neuronale, este o legătură evolutivă, care se elaborează și perfecționează, dînd efecte globale, calitativ noi și superioare.

PSIHOGENIE (BOALĂ PSIHOGENA), termen introdus în 1890 de către Sommer pentru a desemna, în special, reacțiile de tip isteric. P. constituie un grup polimorf de afecțiuni psihotice și nevrotice, în al căror determinism multifactorial intervin ca factori etiologici principali, traumele psihice, iar apariția și evoluția lor sînt influențate atât de factori somatici favorizînd, cit și de factori genetici, predispozanți. P. nu trebuie înțelese doar ca un simplu efect sau ecou al acțiunii unor evenimente, care depășesc la un moment dat capacitățile de adaptare ale individului, ci ca o întreagă restructurare afectiv-atitudinală, în al căror determinism, ni, un rol deosebit îi au particularitățile psihice

premorbidă ale individului, al'i sub aspectul „t<vj.imf.i” „ii,i al structurii >-ict<i patologice. prima tentativă de sistematizare a p. a fost făcută în 1910, de către E. Kraepelin, care în cadrul lor cuprinde: stările psihotice și stările nevrotice, grupare făcută mai ales în funcție de natura traumei. Schneider (1928) împarte p. în: p. *caracterologice* și p. *intercaracterologice*, în funcție de existența aspectelor dizarmonice în dezvoltarea personalității premorbidă. K. Jaspers, prin împărțirea bolilor psihice în reacții, dezvoltări și procese, face posibilă și o anumită distincție în cadrul p. Cea mai generală și mai comună împărțire a p. se referă la două mari categorii: stări reactive (psihoză reactive) și nevroză. Toate aceste clasificări sînt însă doar orientative, avînd în vedere faptul că nici una din aceste categorii nu poate fi caracterizată doar ca efect al unui factor exogen sau endogen și deși p. se caracterizează prin faptul că au o etiologică exogenă, acesta nu constituie decît un element de relativă distincție. în medicina psihosomatică se pune în evidență p. unor boli somatice cum sînt ulcerul, cardiopatiile, afecțiunile hepatice ș.a.

PSIHOGRAMĂ, cuprinde cerințele și contraindicațiile psihice ale unei profesii, loc de muncă sau operație de muncă. Este un fel de inventar psihologic al proceselor și cerințelor activității profesionale.

PRIHOLEPTICE, acea „nipă a „all-t Jiitf l'r jv-iltvliopr «ale inhibă a ilivilalca sistemului nervos, diminuează activitatea mentală, determinînd scăderea pragului vigilității, reducerea activității intelectuale sau aplatizarea emoțională. J. Relay și S. Deickcr au delimitat ea subgrupe principale ale p. *hipnoticele*, *netrolepticile* și *tranchilizantele*. Avînd în vedere datele mai recente privind psihotropicele, școala românească a adăugat acestora substanțele sedative, cu și fără efect hipnotic, *barbiturice* și *nebarbiturice*, și *substanțele anticonvulsivanie*.

PSIHOLOGINGVISTICĂ, dacă lingvistica are ca obiect de studiu limbile ca sisteme de semne și ca sisteme de reguli de combinare a semnelor pentru formarea de mesaje, iar psihologia limbajului studiază mecanismele psihice cele mai generale ale vorbirii, p. studiază influențele pe care le exercită psihologia vorbitorilor, intențiile, atitudinile, inteligența, personalitatea lor, și situațiile în care se află vorbitorii asupra utilizării concrete a limbii (T. Slama-Cazacu). Fiind o disciplină de graniță, p. utilizează în mod curent date elaborate de lingvistică, și îndeosebi modul lingvistic de a descrie enunțurile, și datele psihologiei îndeosebi cele referitoare la mecanismele generale ale gîndirii-vorbirii, învățării etc. Are strîns legături cu sociolingvistica și cu antropologia cultural-lingvistică.

PSIHOLOGIA CONDUITEI, d; finii de creatorul ei Pieriv jantr ca „*studiul omului în raport cu universul și mai ales în raporturile sale cu ceilalți oameni*” sau, într-o formulare mai veche, psihologia, „*nu este altceva decât știința acțiunii umane*” în care conceptele psihice de *nivel* și *reacție*, alături de cele de *tendință*, *acțiune*, *conduită*, ocupă locul central. Elaborarea și utilizarea acestora își găsesc justificarea în faptul că pentru Janet, prin opoziție cu teoriile statico-atomiste și mecanicist-asociaționiste ale vremii, omul concret, real, viu a constituit obiectul cercetării sale. După P. Janet (1909), *tendința* nu este o entitate elementară, izolată, ci reprezintă o *unitate dinamică* a sistemelor psihologice și fiziologice, constituită în cursul istoriei personale. Într-o accepțiune mai largă, *tendința* este, după Stela Teodorescu, cvasisinonimă cu activitatea ce se desfășoară pe plan motor sau mental. Astfel, el ajunge, pe de o parte, a stabili o *ierarhie* a tendințelor, pe de alta, a studia *gradele de activizare* ale acestora, dinamica lor, luând drept criteriu *forța* (aspectul cantitativ) și *tensiunea* psihică (aspectul calitativ). Analiza tendințelor a fost necesară lui Janet deoarece, în concepția sa, tendințele „activindu-se, determină mișcări mai mult sau mai puțin puternice, rapide, prelungite. Forța este atunci scoasă din rezervă, mobilizată și se manifestă printr-o mulțime de acțiuni complete sau incomplete pe care

ea tinde să le producă” (1928¹). Noțiunea de *acțiune* în concepția janeliană are o sferă vașU. deoarece ea se poate aplica im numai acțiunilor perceptibile pentru semenii și care pot provoca la aceștia reacții corespunzătoare, ci și proceselor interioare incluzând operațiile intelectuale cele mai evaluate. Acțiunile interioare se leagă strâns de tendințele verbale a căror activizare poate ajunge la limbajul interior, cuvintele interioare formând esențialul „gîndurilor interioare”. Dar și alte acțiuni pot lua o formă interioară, de ex. așteptarea, acțiunile intelectuale complexe, reglările, între acțiunile exterioare și cele zise interioare există toate intermediarele posibile. Acțiunea *inferioară* și *implicită* se distinge de acțiunea *exterioară*, *corporală*, *materială*, *motrice*, *explicită* și *primară*. Janet întrebuințează acești termeni ca fiind echivalenți, prin aceea că ea nu determină nici o mișcare vizibilă din afară. Ea provoacă totuși reacții la subiectul însuși. Janei va defini acțiunea în sens mai general ca „*ansamblul mișcărilor reacționate*”, *provocate fie de stimuliile endogene fie de cele exogene*. Pe lângă această primă diferențiere exterior-interior, găsim la Janet o a doua, și anume: acțiuni *secundare* și acte *primare*. „Sursa principală a fenomenelor psihice este în afară de corpul nostru, în stimulările periferice la care răspund acțiunile primare, de un ordin mai mult sau mai puțin ridicat urmînd tensiunea.

psihică. Dar alte fapte psihice se adaugă fără a avea nevoie de o nouă stimulare exterioară, ele apar ca urmare a primelor sau referitor la primele, acestea sînt acțiunile secundare a căror natură Și rol este important a le cunoaște. Acțiunile secundare nu au o natură specială; ceea ce le caracterizează sînt condițiile producerii lor, stimularea lor găsindu-se nu într-o împrejurare exterioară ci în *executarea* însăși a acțiunii primare. Scopul acestor acțiuni secundare nu este atît cunoașterea lumii externe ci perfecționarea, *reglarea* actelor primare.” Așadar, dacă actul primar este o reacție la stimulările lumii exterioare, reacția la actul primar însuși este o acțiune secundară, reglatoare. O a treia diferențiere care poate fi făcută, numai după apariția limbajului, grupează actele în *motorii* și *verbale*. De ex., nu pot merge, deci nu efectuez acțiunea pe plan motor, dar eu pot vorbi sau gîndi acest fapt deci este vorba de executarea lui pe plan mental. Pe de altă parte, ca și tendințele, acțiunile pot fi clasificate după scopul lor. Ținînd seama de *complexitatea* acțiunii, adică de numărul tendințelor angajate, deci de multiplicitatea simultană sau în serie cît și de accesoriile lor — *reglările*, se pot diferenția actele *simple* de cele *complicate*. Dacă reflexul este o acțiune simplă compusă din mișcări bine determinate la o stimulare externă la fel de bine determinată, *coudwtii* este un ansamblu de acțiuni

incluzînd mișcări și expresii verbale. Conduitele se caracterizează prin *obiectul*, prin scopul său și sînt, ca urmare, extrem de numeroase ca și tendințele și acțiunile. Există astfel *conduite intelectuale, sentimentale, sociale, personale* etc. De asemenea, se poate vorbi, ca și la acțiuni, de conduite inferioare și superioare din punct de vedere *calității* urmînd *nivelul* lor, *gradul* lor *ac* perfecționare (tensiunea) sau din punct de vedere *cantitativ*, considerînd forța de care dispune o conduită. Se disting conduite perceptibile din punct de vedere exterior și conduite interioare, neperceptibile. În general, conduitele au *aceleași* proprietăți ca și acțiunile (durată, ritm, nivel) și Janet întrebuințează acești termeni ca echivalenți, fără a se plasa prin aceasta pe pozițiile mecaniciste. Acțiunea și conduita exprimă totdeauna o *relație dinamică* între subiect-obiect, individ-mediul, om-societate, în condiții determinate. Aceste proprietăți pot fi examinate din punct de vedere *static* și din punct de vedere *dinamic*, sub aspect *cantitativ* (al forței) și *calitativ* (al tensiunii).

PSIHOLOGIA CONSUMULUI, subramură a p. economice (v.) care se ocupă de *studiul conduitei și comportamentului uman în relațiile sale față de consumul de bunuri și acceptarea (sau folosirea) de servicii*; are în vedere verigile <e încheiere ale circuitului economic; distribuția și consumul, fund în stiinsa corelație cu stu-

S intensificat în timpul %•••lnn), >trioiutai-ia (inadiinã IIMUI"-n.ili etc. Metanii.inlc Inaeiie de la veghe la s. în condiții naturale, sint mixte, în sensul ră includ atât reducerea motivației și a afluxului senzorial cât și solicitarea activă prin mecanisme reflex-condiționate și necondiționate ale structurilor inhibitorii. În timpul s. principalele funcții ale creierului diminuează: ritmul cardiac, presiunea arterială, temperatura corporală, metabolismul gazos și tonusul muscular. Această diminuare funcțională este expresia scăderii tonusului centrilor respectivi, care se află în formațiunea reticulată a trunchiului cerebral. S. reprezintă expresia unui proces de refacere activă a creierului, fapt dovedit și prin constatarea că debitul circulator cerebral nu scade în cursul s. Până la începutul deceniului trecut se cunoștea un singur tip de S., diferitele faze ale s. fiind definite după gradul profunzimii lor. Astfel I.oomis și colaboratorii săi (1937) au izolat cinci faze (perioade) mergînd de la ațipire pînă la s. cel mai profund. Dar această clasificare nu acoperă decît o parte a s. și anume aceea care, după caracteristicile bioelectrice, corespunde s. lent. Izolarea unui tip particular de s., „cu mișcări oculare” (R.E.M. — rapid eye movem.cnls sleep) de către A. Aserinsky și N. Kleitman (1953), au modificat esențial datele asupra s. Datele cele nmi recente sînt în

la\>>atea unei dualități a :Kiii- lor de s. di ci .l vs\ .tcuqr.'i a d'Uia tijiuii: s. Iad (s.l.) üj/./s, cu unde lente, și s. *rapid* (s.r.), sau s. paradoxal ('I>). caracterizai printr-o activitate corticală rapidă (activated sleep), și care întrerupe periodic s.l., pîrind a fi în cea mai mare măsură expresia activității onirice. Într-adevăr, treziți în cursul s.r., toți subiecții relatează că visau. S.l. constituie în medie 60—70% din s. comportamental, iar corespundentele EEG sînt reprezentate de apariția unor fusuri de 10—16 c/s, de marc amplitudine, care predomină în regiunile frontale și asociative. Cel mai bun criteriu, de delimitare n fazei de s.l., din punct de vedere comportamental, îl constituie creșterea pragului de trezire la stimularea segmentului mezencefalic. S.r. sau s. paradoxal se caracterizează în esență printr-o activitate electrică desincronizată, rapidă și plată, a iiii la nivel cortical cît și la nivel diencefalic, prin dispariția activității musculare pe EMG, prin mișcări ale globilor oculari și vibrații ale pleoapelor, prin relaxarea membranei nictitante și mioză, precum și prin variații cardiovasculare și respiratorii. Acest tip de s. are în general o proporție de 20—40% din s. comportamental. Fenomenele somatice în s.r. sînt foarte clare. spre deosebire de s.l., puțin-du-sc astfel stabili cu mare exactitate, debutul și slrșilul nur', perioade de s.r. Ca; .acteristie este

faptul că pragul de trezire comportamentală, prin stimulare reticulată, este foarte crescut în comparație cu cel din s.l. De asemenea, este crescut și pragul de trezire la stimulări auditive și vizuale, ele nefiind capabile în special primele) să antreneze trezirea ei cel mult reaparitia S.l. l'c baza acestor criterii, mulți autori sînt de părere că faza paradoxală reprezintă un S. profund.

SOMNAMBULISM (LUXATISM), semnifică activitatea psihomotorie desfășurată în timpul somnului, cuprinzînd o largă arie de manifestări, de la simple gesturi cu un oarecare sens, pînă la părăsirea patului și deplasarea prin cameră sau chiar în afara locuinței, cu mers „meccanic” și cu ochii deschiși. Deplasarea în stare de somn profund reprezintă desigur și o perturbare a somnului. Se presupune că în condițiile s., nu funcționează normal inhibiția de protecție, iar unele zone cerebrale responsabile pentru mișcare sînt reactivate. Dormind și dezvoltînd automatismie ambulatorii, subiectul după cîteva minute tinde să revină la punctul de plecare pentru a-și relua somnul normal. Contactul cu realitatea nefiind conștient, este eliminat rolul perturbator al trăirilor afective în raport cu situațiile dificile (mersul pe acoperiș, do pildă), comportamentul motor desfășurîndu-se nestingherit. în unele cazuri, perturbarea, fiind mai profundă și prelungită, sînt ne-

cesare intervenției speciale. Cele produse în stare de s. nu sînt reținute de subiect. Formele ample de s. apar pe un fond epileptic sau isteric

SOMNOLOCVIE, vorbire în timpul somnului, avînd cel mai frecvent natură psihogenă, se manifestă pe fund de surmenaj, de senilitate sau ea reactivitate epileptică.

SONDAJ, metodă statistică de investigare a modului de distribuire a faptelor și fenomenelor psihice și sociale, prin analogie cu operația de pătrundere cu ajutorul unei sonde în interiorul organismului sau al obiectelor fizice. în psihologia socială sînt binecunoscute sondajele de opinie, care își propun să prevadă comportamentul populației pentru care eșantionul construit este reprezentativ. Sondajele de opinie publică își au originea în încercările ziaristilor, caro încă în urmă de ani cereau trecătorilor pe stradă să se pronunțe cu privire la acordul sau dezacordul lor raportat la diferitele probleme sociale. Această formă de s. se instituționalizează, astfel înțit în 1919 asistăm la crearea în S.U.A. a primei secții de cercetare a opiniei publice, afiliată unei agenții de publicitate. Revistele americane, care între cele două războaie mondiale publicau curent rezultatele s. lor de opinie, în special, privitoare la comportamentul electoral, odată cu perfecționarea tehnicilor standardizate, se dovedesc a fi foarte precise. (II ocazia alegerilor pre-

își proprii? psi?. în Franța, îrtcepînd cu A. N> l iile, aiisrarn, intri. ci lo două războaie. Li dezvoltarea un-i caracteroilogii subiectiviste a po-)onrclor (premisele fuseseră puse de H. Taine, iar idea, în genere, se găsește încă la Descartes, j\lon-tesquieu și Voltaire). După cel de-al doilea război mondial, intere- sul pentru p.p. este în declin, datorită, progresului înregistrat de către etnologie și etnografie, în studiul culturii diferitelor popoa- re, în cultură se oglindesc viața și disponibilitățile spirituale ale unui popor. Astăzi, prin imagolo- gie, se încearcă a se studia felul în care un popor se vede pe sine și pe alte popoare. Astfel de studii pot contribui cu succes la poli- tica de apropiere între popoare, la stabilirea și consolidarea păcii în lume. La noi în țară unele contribuții la psihologia poporului român au adus C. Rădulescu-Mo- tru, I.M. Nestor, N. Mărgineanu, D. Drăghicescu și (într-un anu- mit sens) L. Blaga.

PSIHOLOGIA PUBLICITĂȚII ȘI RECLAMEI, subramură a psi- hologiei economice (v.), care își propune *studierea, exploatarea și ameliorarea sistemului de comu- nicație, la nivelul pieței, dintre întreprinderile (industriale și co- merciale) cu produsele sau ser- viciile oferite și masa publicului, în vederea promovării și accele- rării vânzării*; ea analizează mecanismele psihologice, căile și mijloacele de influențare a publi- cului, preconizează norme de adec- vare a conținutului și formei mesajelor, stabilite pe baza cer-

cetărilor psihologice de cunoaș- tere a diferitelor grupuri de CMM- sumal ori, cu cerințele, dorim, le, preferințele, „motivațiile”, < i, prinderile de consum specific < și a puterii lor de cumpărare i|j| • rențiată, preconizează momenhil și durata optimă în organi/i rea campaniilor publicitare -i evaluează eficiența acestora. Pub- licitatea și reclama sînt dona fenomene care, de regulă, se îm- bină și se susțin reciproc în prac- tica vânzării mărfurilor și a folo- sirii serviciilor de către marele public. Sferele celor două noțiuni nu sînt identice, ele se întretaie și se suprapun prin uncie elemen- te, dar se diferențiază prin alte trăsături, distincte. Publicitatea și reclama se aseamănă prin mecanismele generale de acțiune, care posedă două elemente co- mune (informarea și stimularea dorințelor de consum) cît și prin scopul final urmărit (promovarea vânzării și serviciilor), dar care se diferențiază prin modalitatea și scopul nemijlocit vizat. (T. Prună) Reclama vizează un scop comercial direct și imediat: să declanșeze cît mai repede posi- bil decizia de cumpărare a unui anumit produs (sau serviciu) de către nu număr cît mai mare de persoane. Reclama circumscrie ac- țiunea menită să atragă atenția publicului (consumator sau non- consumator) asupra unui anumit produs, mărci de produse, servi- cii, să creeze în rîndul acestuia o imagine favorabilă, să incite și să determine cumpărarea cît mai

grabnică a produsului, mărcii 'i'ii serviciu!' • • i "it. l'°III.'i. M • t. - i nr- înare-ite să inilueut-ze indirect comportamentul publicului, vi- zează obiectne luai hîrği și de perspectivă: să formeze o împre- sie favorabilă despre firma și produsele sale, să eree/e în public o atmosferă de încredere, bună- cuviiță și interes, să asigure o bună reputație firmei (unitate producătoare sau distribuitoare) și produsele sau serviciilor ofer- ite de aceasta. Publicitatea cir- cumscrie acțiunea și ansamblul de mijloace folosite pentru a face cunoscute și a fi apreciate ele către public întreprinderea și produsele (serviciile) sale comer- cializate. (C. M. Nicolau)

PSIHOLOGIA SPORTULUI, ramură a psihologiei aplicate în domeniul sportului, avînd ca obiect de studiu principal adaptarea omului pe planul proceselor psi- hice la exigențele sportului de masă, cît și a exercițiilor fizice și sportului de performanță (M. Iupuran).

PSIHOLOGIA VÎRSTELOR, ramură nouă care înglobează p. copilului și adolescentului și p. senectuții căutînd să integreze și p. adultului care este mai puțin studiată.

PSIHOLOGIE, știință despre psihic și comportament (v. *obi- ectul psihologiei*); a fost denumită astfel de R. Godenius în 1590 iar denumirea a intrat în circula- tie odată cu lucrările lui Chr. Wolff (1732 și 1734). Ca preocu- pare de ordin filosofic, moral, umanist este extrem de veche

fiind implicai"! în cultura orală M în-ă i p 5, • • i (! r liri timpuri ilieinor.j...lo. (a di i piină știu- tifică se constituie în sec. XIX pe baza < iinli-lor biologice și sociale și u/ind de metode pozitive de cercetare. S-a dezvoltat vrtiginos în sec. XX și este în timpurile noastre *cea mai răspin- dită și importantă dintre silințele, despre om*. Principalele domenii aplicative: industria, transpor- turile, clinicile medicale, învăiă- miniul, armata, sportul, comer- țul, *în faza actuală p. este un sis- tem multîramificat de discipline teoretice și aplicative, genetice și experimentale, de discipline psi- hologice de ramură adecuate con- cret celor mai diverse genuri și forme ale activității umane. Avînd o pregnantă însemnătate ideolo- gică, științifico-explicativă și mai ales practică, p. s-a instituit ca o știință caracteristică pentru civi- lizația modernă și ca un impor- tant mijloc al progresului social și umanist. Totodată se prevede că p. va fi una din știin U'e de ba-ă ale societăților viitorului.*

PSIHOLOGIE ANIMALĂ v. ZOOSIHOLOGIE.

PSIHOLOGIE APLICATĂ, sis- tem de utilizare a cunoștințelor psihologice științifice teoretice, la soluționarea unor probleme prac- tice, în acest sens putem vorbi de o p.a. *generalizată*, care se ocupă de psihodiagnoză, organi- zarea și optimizarea defectelor ac- tivității. P.a. *specializată* se ocupă de activitățile concrete și acoperă o mare parte din ramu-

ile psihologiei, fiind definită ni
:<“ienil dup.i diientel”- genuri d-
activități. Dintre acestea, iele mai
importante sînt: p. *pci/agngiră*, p.
industrială, p. *medicilă*, p. *eco-
nomică*, p. *militară*, p. *judiciară*,
p. *orientării școlare si /rn/esiona/e*,
p. *comerțului*, p. *reclamei*, p.
spor/ului, p. (7c? etc. P.a. nu
constă doar tlintr-o preluare a
aparaturii de concepte întrucît
efectuează cercetări proprii, gene-
ralizează experiențe specifice și
..dinăuntru lor” cresc ca raodă-
lități concrete, practice ale psiho-
logiei.

PSIHOLOGIE CIBERNETICĂ,
știință interdisciplinară, ale că-
rei obiective de bază sînt: *preci-
zarea mecanismelor neurociberne-
tice care stau la baza diferitelor
procese psihice, cu ajutorul unor
modele de tipul sistemelor informa-
ționale, și descrierea cibernetică a
principalelor forme de manifestare
a activității psihice*. Psihologia ofe-
ră perspective noi de abordare și
interpretare a problematicii psiho-
logiei, aplicarea ei permițînd o
înțelegere mai adecvată a naturii
și locului psihicului în cadrul con-
exiunii universale a fenomenelor,
prin integrarea proceselor psihice
în sfera informațională. Psihologia
înlocuiește orientarea descripti-
vistă cu o viziune integratoare,
funcțional-dinamică și sistemică.
Valoarea ei metodologică constă
în faptul că, pe lîngă noile proce-
dee și tehnici de analiză con-
crete pe care le-a elaborat, expri-
mă și un nou mod de a gîndi și
a aborda realitatea, bazat pe
admiterea interacțiunii informa-

ționale din re subiecl și mediu,
iitit”-l” q juu.” i are devin” ‘seng II ji
și deliuitoric pentiu sistemul p.i-
liic uman. Psihologia întirpre-
lează diferitele procese și p.uli-
uiirității psihice, lie ca siriene-
informaționale ca atare, fie o
subsisteme integrate sistemului
psihic ca un tot unitar, din ‘per-
spectiva teoriei genei ale a si,-te-
melor, teorii i reglării, teoriei doi-
ziei, avînd ca sarcină majoră ela-
borarea unei teorii generale și
coerente a psihicului uman, ca
sistem informațional, de coman-
dă și control. Astfel, psihicul își
capătă specificitatea în legături-
le de tip informațional care sînt
de la început finaliste și selec-
tive, devenind prin aceasta me-
canismul nemijlocit al proceselor
de organizare și antientropice. în
lumina principiilor psihologiei, mo-
deiii care trebuie să subsumeze o
analiză „pur” psihologică, este ie!
relațional sau interacționist, care
recunoaște atît existența unei
organizări date și a, unui activism
intern, orientat, cît și necesita-
tea prezenței și acțiunii influen-
țelor externe. Un astfel de model
reprezintă în esență corelarea di-
namică și multilaterală a intrării-
lor și ieșirilor unui sistem, a
sistemului psihic, potrivit exi-
gențelor principiului conexiunii
înverse. Posibilitatea aplicării ci-
berneticii în studiul fenomenelor
psihice umane este condiționată
de recunoașterea și admiterea
următoarelor teze (M. Golu): 1)
omul ca întreg este un sistem
cibernetic hipercomplex, dotat nu
numai cu atributul autoreglabili-

tății ci și cu cel al autoorgani-
zării, cu proprietatea reactivită-
ții și capacitatea acțiunii trans-
formatoare; 2) psihicul este un
fenomen de natură și esență
informațională, constituindu-se în
cadru comunicației bilaterale din-
tre sistemul individ și mediu; 3)
psihicul uman este expresia unei
forme superioare de comunicație
mediată și instrumentată social-
istoric; 4) psihicul ca ansamblu
organizat de mesaje informaționa-
le interiorizate despre lumea ex-
ternă și comportamentul, ca sis-
tem integrat de reacții și acțiuni
cu finalitate adaptativă, alcătui-
iesc un bloc operațional unitar,
planul extern și cel intern fiind
reciproc convertibile; 5) procesele
psihocomportamentale sînt defi-
nibile în termeni operaționali,
metodele de studiu adecvate fi-
ind metoda „cutiei negre”, me-
toda modelării și metoda analogi-
eii; 6) admiterea posibilității re-
producerii structurilor psihocom-
portamentale ale omului pe mo-
dele cibernetic artificiale, fie teh-
nice, fie simbolice, logico-mate-
matice, pe baza unității de prin-
cipiu a schemelor logice ale pro-
cesului de comandă și control.

PSIHOLOGIE CLINICĂ, știin-
ță care studiază modificările psi-
hice (în situații concrete și în
perspectivă longitudinală) ale bol-
navilor internați, indiferent de
aspectul sau natura afecțiunii
lor (G. Ionescu, 1971). Abordaid
bolnavul în mod direct doar *pe
durata spitalizării* sale, p.c. are
astfel o extensiune mai mică decît
psihologia medicală. Presupunind

**și intervenții de tip psihotera-
peutic**, de reeducare și resocia-
lizare prin influențe culturale,
pedagogice și prin activitate pro-
ductivă sau creatoare, p.c. nu
se reduce la detersuri investi-
gatorii, cu atît mai puțin la utili-
zarea metodei clinice cu care ade-
sea este confundată. Ca orice
știință despre patologic, p.c. fo-
losește într-adevăr metoda de
explorare psihologică aprofunda-
tă a fiecărui caz individual în
parte, în vederea formulării unui
diagnostic sau prognostic, dar nu
exclde apelul și la alte metode,
inclusiv cea statistică.

**„PSIHOLOGIE DIFERENȚIA-
LĂ**, ramură a psihologiei inițiată
de Y. Stern constînd din *studiul
iijjrcnțelor psihice inti”/individuale
și intergrupale*. Criteriile acestui
studiu pot fi nivelurile și formele
de inteligență, aptitudinile spe-
ciale, temperamentul, atitudinile
și structurile caracteriale, parti-
cularitățile de vîrstă, profilele de
personalitate, particularitățile de
sex și cele profesionale, particu-
larități e rezultate din apar-
tența la anumite microgrupări,
clase sociale, naționalități sau
forme de cultură. P.d. uzează
de metodele psihodiagnostice, do
procedeele psihologiei sociale și
ale antropologiei culturale. De
regulă, p.d. apelează la clasifi-
cări tipologice (v. TIPOLOGII).

PSIHOLOGIE ECONOMICĂ,
„știință de graniță” apărută că-
tre începutul secolului al XX-lea,
la (onfluența unor grupuri va-
l i.iir de discipline -- econometrie,

sociologie, economie politică, psihologie generală și socială, psihofiziologie, etnologie, estetică generală și comercială, politologic, științe istorice, antropologie culturală ș.a. — urmărind să descifreze mecanismele, rolul și însemnătatea factorilor psihologici și psihosociali în desfășurarea licii economice. Problematika, sistemul conceptual, limitele domeniilor ilc: competență, numărul și sfera componentelor, ca la multe din disciplinele aflate în faza de constituire și afirmare, sînt viu controversate în plan intra și interdisciplinar. Într-o accepție largă, psihologia are menirea de a surprinde întreaga rețea a aspectelor psihologice proprii vieții economice în ansamblul ei, avînd ca puncte nodale: producția de bunuri materiale și cel al serviciilor, reparația, schimbul și consumul produselor, într-o accepție restrînsă, p.e. se limitează la sfera circulației și consumului bunurilor, fiind știința care studiază, într-o viziune complexă, implicațiile psihologice și psihosociologice ale organizării, comercializării și promovării schimbărilor economice pe plan național și internațional, cit și cele ale consumului de bunuri și folosirii de servicii, în scopul îmbunătățirii acestor verigile circuitului economic și al creșterii satisfacției cerințelor publicului consumator. Datorită complexității, eterogenității și specificității diferitelor stadii economice abordau, p.e. coitempoj. În

grare (ținînd să cuprindă întreaga rețea de determinare psihologice proprii ansamblului viHai social-economice și să eșafodeze un sistem conceptual propriu, adecvat), concomitent cu un proo-accelerat de divizare și specializare în subramuri ce tind să se autonomizeze ca: psihologia comercială, psihologia reclamei (v.; psihologia consumului (v.), psihologia întreprinderii economiei psihologia marketingului ș.a. Printre problemele centrale ale p.e. se enumera: studiul implicațiilor psihologice ale actului de vânzare-cumpărare (psihologia vânzării, în condițiile vânzării clasice sau a metodelor moderne de comerț; problemele psihologice ale selecției și pregătirii personalului comercial, studiul motivației, activismului și formării personalității lucrătorului din rețeaua comercială, al evocării conduitei sale civilizate în relațiile cu publicul; studiul psihologic al diferitelor categorii de public și ai mijloacelor prin care se depistează trebuințele, preferințele, gustul și variațiile opționale ale diferitelor straturi din populație; ceterca complexului motivațional care stă la baza comportamentului economic diferențiat (grupai și individual); studiul mijloacelor și al mecanismelor psihologice folosite în acțiunea de informare, influențare, convingere și modelare a gustului și priorităților publicului; studiul dispoziția populației, la funcție

de aceste dale ale cere! "mi, p.e. psihologie și psihologie soluții prieuul -modalitățile de îmbunătățire a calității și diversității produselor, și de prezentare adecvată a acestora, soluții de optimizare a organizării unităților de desfacere, de sporire a eficienței circuitului producător-consumator, de îmbunătățire în sfera serviciilor și relațiilor cu publicul (T. Prună).

PSIHOLOGIE EXISTENȚIALĂ, denumire a curentului psihologic constituit în S.U.A., la Universitatea Corneli, de către E. Titchener (1867—1927). Nu a avut o mare extensiune și este de mult perimat. A reprezentat o încercare de rezistență a psihologiei introspecționiste, rupte de viață. Afirmînd existența în sine a psihicului independent de fiziologic, Titchener propunea studiul conținuturilor pure ale conștiinței din punct de vedere al relației dintre părți și întreg, prin descrierea și relevarea structurilor subiective.

PSIHOLOGIE EXPERIMENTALĂ, ramură de cercetare psihologică care se ocupă în principal de metoda experimentală și prin extensiune de toată metodologia psihologică, urmărind toate procedeele, tehnicile și metodele prin care pot fi investigate diferite procese, fenomene și funcțiuni psihice. P.e. apare în Occident datorită pozitivismului, fiind identificată cu psihologia generală, care datorită p.e. se delimitază ca știință pozitivă. În concepția noastră, p.e. este ramura care se ocupă cu tehnologia cercetării și diagnozei, cu

TTocdre"-> d" mii iiran¹ și cvnlu-
... P > ... \ - ... iiii;... și HT...
lik'ilile r-¹calisiire d- interpretare.

PSIHOLOGIE FUNCȚIONALĂ, curent și școală de psihologie de/voltaia în finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în țările europene și S.U.A., apărut pe baza și înprthiii • pi rea psihologiei fiziologice, avînd drept concept central funcția, considerată în unitatea clementelor și fiziologice și psihice. În acest ie asociaționismul clasic este depășit. Totuși pentru funcțiile psihice se conservă modelul funcțiilor vegetative (respirație, circulație, digestie etc), care implică autonomie și realizarea standardizată. Aceste limite tind să fie depășite prin interpretarea psihologică în spirit evoluționist ca fenomen superior de adaptare. Tributară încă biologismului și mecanicismului, eludînd problematica gnoseologică, p.f. are meritul de a fi relevant sensul vital, necesar al psihicului și de a fi apropiat psihicul de cerințele practice. Reprezentanți ai p.f., în S.U.A. W. James, J. Dewey, R.Cattel, R. Woodworth, în Elveția, Ed. Claparede, în Franța Th. Ribot, în Rusia X.X*. Lange ș.a. Funcționalismul a fost depășit o dată cu interpretarea procesuală și sistemică a activității psihologice.

PSIHOLOGIE GENERALĂ, sistemul științei psihologice luat în ansamblul componentelor sale teoretice, al legilor și faptelor cu accentul pe problematica co-

uimiri p'itru toate ili' Miplinel' ji-jh' 'T'vii' ; ;'ii''ti' " * ''inp 11.111\ e și aplicative; disciplina psihologică centrala care reprezintă pun't 'le)]' t'a;v și 11itodai' pim<1 'le so--ire pentru toMe c<lelahe r,i-muri ale psihol'>giei; sistemul I: >•• rii'i, legilor și fenomenelor cir în-souățiile fundamentala. P.g. se ocupa (le procesele, sistemele și însușirile psihice integrând și problematica genetică a personalității. P.g. se sprijină nemijlocit pe psihofiziologie, psihologia *experimientației* și psihologia, *socialii*, întreprinzând relații i;tr'ise cu istoria psihologici. Nu s-a reținut opinia unor psihologi după care p.g. ar trebui să se limiteze la studiul activității psihice a individului adult, întrucât pentru p.g. deosebit de productiva s-a dovedit a fi metoda genetică, iar cadrul individual a fost depășit prin asimilarea datelor celor mai importante din cercetarea relațiilor ir.terpersonale și a fenomenelor de psihism colectiv considerat la nivelul microgrupărilor și al macrogrupărilor. În consecință, domeniul p.g. se circumscrie la teorie, legi, sistematică și fapte reprezentative. În condițiile contemporane ale dezvoltării științei, p.g. nu se limitează numai la generalizarea rezultatelor obținute în domeniul disciplinelor psihologice, ci se angajează pregnant în câmpul elaborărilor multidisciplinare, conștinându-se cu iiosofia, logica, sociologia, antropologia, culturclogia, ciberretica, neurofiziolgia, biologia, etiologia, genetica, matematica și științele

li/ir',-ellluni e. lu i' /iim.if, p.'; se o]. up.i d' /u/((;: W/ Ir t.,<le-tiie și de cunoști uleie /un lamc)-lue ale sistemului fie p-ih>] igr

PSIHOLOGIE GENETICĂ

riantă de p-ihol] H:H: gem y-\\1, (elaborată de J. l'i.igft' car' nu se mărginește de a înr-gistri starea funcțiilor mintale la adiut, ci încearcă să ie explice prin modul lor de formare, deci prin dezvoltarea lor la copil. Altfel spus, considerând pe de o parte psihologia *generală* ca studiu psihologie de bază și pe de altă parte psihologia *copilului* ca studiu creșterii mintale a copilului, ele pot exista separat, constituind fiecare studiul unui obiect de sine stătător. Însă p.g. *tinda să stabilească, o legătură între studiul adultului și studiul copilului explicind, t>e de o parte, starea adultă prin dezvoltarea ontogenetică, adică p'riit intona individului, iar pe de altă parte, fiecare dintre etapele acestei istorii prin cele care o preced.* Deci, p.g. se deosebește în același timp de p. generală a adultului și de p. copilului prin importanța crescută pe care o acordă explicației în raport cu simpla descripție și prin ipoteza că, în psihologie ca și în biologie, explicația este inseparabilă de studiul dezvoltării. Astfel, în vreme ce psihologia adultului se poate margini la constatarea că gândirea dispune de o structură, descrisă în linii mari de logică, p.g. explică existența acestei structuri printr-un proces de construcții progresive, care parcurge întreaga dezvoltare a copilului. Sau, în vreme ce

• psihologia copilului se poate limita la a inventaria zestre, lui mintală la anumite vârste, pentru p.g. asemenea inventare contează numai în măsura în care fiecare dintre acestea poate fi dedus din cel anterior.

PSIHOLOGIE INDUSTRIALA, psihologie ce se bazează pe faptele, generalizările și principiile psihologice. Ea folosește metodele experimentate de psihologia generală. Deoarece p.i. aplică tehnici ale psihologici în industrie și se confruntă cu probleme speciale, ea modifică procedeele în funcție de condițiile pe care le întâlnește pe teren și pe care trebuie să-l studieze în totalitatea structurii sale. P.i., atît în aspectul ei teoretic cît și în acela aplicativ, se preocupă de două categorii de probleme: *personale — munca în junclie de capacitățile și limitele de uclritate umană, orientarea profesională, selecția profesională, plusarea, pregătirea profesională și problemele asociate; sociale — comportarea oamenilor și a individului în cadrul organizațiilor de diferite tipuri, relația față de mediul fizic, om-mașină, echipament, în general manifestarea subiect: lui. în cadrul contextului industrial.* În acest sens p.i. se poate împărți în: p.i. *personală* și p.i. *socială*. Mecanizarea, automatizarea și ciberneticizarea din epoca modernă determină o orientare cu un accent deosebit asupra aspectului secund al p.i., fără să neglijeze prima parte. Buna funcționare a întreprinderii și realizarea optimă a lucrătorului (de toa-

te categoriile) depind, astăzi, în cea mai mare parte de organizarea grupului de muncă, de colaborarea dintre indivizi și între grupuri, de sistemul de îndrumare și supraveghere, de organizarea comunicărilor direct și către unități și invers. Istoricul dezvoltării p.i., al cărei început este socotit i.ontvențional în 1913, cînd Hugu Münsterberg a publicat „The psychology of industrial efficiency”, poate contribui mai bine la sesizarea deficiențelor față de actualele cerințe. Selecția profesională, combaterea accidentelor de muncă și colaborarea la raționalizarea muncii au fost atunci preocupările principale. Testele au constituit instrumentul de bază. Astăzi, se recomandă sistemul de consilierat, metoda convorbirii, a chestionarelor, a interviului și se caută să se conștientizeze în mintea oamenilor anumite realități, pentru a obține o colaborare directă în aplicarea principiilor psihologiei la industrie.

PSIHOLOGIE INGINEREAS-CĂ, nouă ramură a psihologiei industriale și totodată, disciplină ergouomică apărută în perioada postbelică în legătură cu automatizarea producției și transporturilor. Dacă anterior se accentua adaptarea omului și activității sale la mașini și aparate, p.i. își propune să realizeze și a,lapia,ea mașinilor, dispozitivelor tehnice, aparatelor de măsură și comandă, — la om cu posii'it. i'ile sale. considerate după un standjrd-uwidiu (A. ('hap.i-nisj. IK aceea p.i. luind ca bază

date antropometrice și indici funcționali ai percepției, deciziei și reglajului psihic etc., propune și încercările de proiectare ale cântecului și proiectarea el de către el însuși în mașinile și dispozitivul lor să fie considerat factorul tunari, asigurându-se condiții pentru o optimă interacțiune om-mășină în sistemele complexe de conducere. Pentru aceasta p. i. a ajuns să proiecteze inițial însăși activitatea cu sarcinile ei (B. J. Jomov) recurând în acest scop și la analiza operațională (V. J. Vogel, V. Pnșkin) și apoi să distribuie optim funcțiile între om și mașină (El. Popescu-Neveanu) ținând seama de relațiile informaționale (V. Hitt), de condițiile deciziei (G. Iosif), de factorii de ambianță (C. Botez) etc. Așundu-și cercetările de cibernetică, informatică și teoria sistemelor, p. i. a reintegrat activitatea industrială într-o nouă perspectivă, aducând imense servicii producției. P. i. este într-un proces de vertiginosă dezvoltare.

PSIHLOGIE JUDICIARĂ, se ocupă de genaza delicvenței, de prevenirea și de caracteristicile comportamentului deviant și a grupelor delictuale, și de problematica actului justițiar implicând detecția delicvenței, mărturie, anchetă, demonstrarea vinovăției sau disculpare, reeducare, relații dintre inculpat și justițiar (T. Bogdan).

PSIHLOGIE MEDICALĂ, știința care studiază psihologii/hoianului și relațiilor sale cu aiubi • inl.-t,

ea privește bolnavul nu numai din punct de vedere al ore.ani-nmlui dereglat, ci și din punct de vedere al subiectivității sale, al naturii sale umane. Ea studiază asemenea coeficientul de psihogenie al fiecăruia bolnav, reflexivitatea al reacției sale față de agresi; nea somatică sau psihică, ca și mijloacele psihice de tratament

PSIHLOGIE MILITARĂ, în sens extensiv presupune transpunerea și reelaborarea specifică în cadrul vieții și activității militare a întregului sistem de psihologii cu toate ramurile sale; restrictiv se referă la studiul specific al stilului activității militare și la personalitatea militarului, la problemele luptei armate, instrucției și organizării militare. Pi imul manual de p. m. a fost publicat de un român, maiorul dr. M. Cimpeanu (1902).

PSIHLOGIE MOLECULARĂ, disciplină recentă, dezvoltată la Universitatea Yowa, Toronto, și constând din studiul parametrilor biofizologici și biochimici (ARX și AL) a organismelor în condițiile a diverse comportamente (Gaito).

PSIHLOGIE OBIECTIVĂ, ramură a psihologiei consacrată studiului comportamentelor, ce se lipsește de datele introspective ale psihologiei analitice. Se folosește de metode, date și referințe ale studiilor fiziologice și neurologice. Experimentatorul, la fel ca în științele fizice, observă, măsoară și stabilește legi cantitative. Se dr.-t liu iufii.-lii-le caie :e'i' •wt.-i/-X asupra. biiij':cl uliu, ^e.ne ni.ii eu-

ritul este privit ca „obiect” reactiv), reacțiile și oportunitățile situaționale-variației reflexologice lui Pavlov și V. Bchterevev, behaviorismul alinican și psihologia topologică a lui K. Lewin sepp-(it:d a fi sil Kt oi>i>ctve, capabile a lurniza le; valabile, fără a se ocupa de întimitatea proceselor subiective. P.O. se citește după principiul cutiei negre (v.) și este o poziție unilaterală în p.

PSIHLOGIE ORGANIZAȚIONALĂ, denumire al psihologiei aplicate, care studiază într-o manieră problematică a organizării, care apare ca urmare a interacțiunii „aiucni Uir, studiază direct interacțiunea umană, organizează schimbarea și ameliora, ea ei bri. i intermediul unor mijloace psihologice și indirect, dar tot prin intermediul oamenilor, a neoiilor, a problemelor de organizarea lucrului (Ivi. Ziate, 1975). Oamenii sluit cei care în acest context „produc” probleme care se cer a fi soluționate. După Af.D. J. J. unette și N.K. Kirchner (1965), p. o. este studiul organizării proceselor acestora și legăturile cu oamenii din cadrul organizației respective, sau „p. o. este studiul comportamentului indivizilor în cadrul unei organizații. Organizația și individul sint legați într-un tot complex de interacțiuni. Studiul acestor relații complexe și întrețute reprezintă obiectul p. o.” Deci p. o. studiază relația om-om în ca liu i diferitelor forme de interacțiune, iclația dintre un individ și grup, a lui c; „Pii” îi aparține sau relația t. u a kr

grupuri. Dar p. o. diferă de cea socială (Al. Zlate) care, în afară de problema organizării, abordează și multe probleme, sfera ei fiind mult mai largă decât p. o. care decupează doar un singur aspect denotativ. Există și multe orientări în p. o. după cum accentul cade: a) asupra raporturilor individului cu întreprinderea (și în primul rând problemele integrării profesionale, rolului individului în întreprindere și influența acesteia asupra lui); b) asupra relațiilor interumane din întreprindere — de colaborare sau de conflict, de dominare și de supunere, de indiferență, atracție și repulsie etc. raporturile directe personale cu șefii și subalternii, cu participanții la același colectiv sau echipa de muncă, toate acestea în raport cu consecințele pozitive și negative asupra întreprinderii: această orientare relevă că omul are și nevoi sociale: oamenii simt nevoia să trăiască și să muncească împreună cu alți oameni, iar relațiile dintre oameni trebuie să fie umane; c) asupra organizării ca sistem social, cercetând fenomenele psihice sau psihosociale în înscrierea lor pozitivă sau negativă asupra desfășurării activității întreprinderii sau instituției și urmărind adaptarea oamenilor la nevoile organizației. Unele încercări mai noi urmăresc sinteza celor trei orientări amintite. Astfel, obiectul p. o. l-ar constitui încadrarea factorilor psihologici individuali și intersubiecționali în procesul OJJUPJ/V hormonal care

constă în faptul că, orice organizație este creatoare ale relații interpersonale (de ex.: de supraveghere-control, de putere-autoritate, de cooperare etc.) care provoacă reacții („rezultate organizaționale”) în focale individ (de ex.: comportamente legate de rolul pe care îl are în organizație, satisfacții, insatisfacții, stări conflictuale etc). O altă încercare de sinteză privește mai ales sistemul organizațional al întreprinderii ca un sistem multilateral cu patru variabile: *sarcina* (pentru ce există întreprinderea), *structura* (sistemul comunicațional, ierarhia de roluri, sistemul muncii), *tehnologia* (uneltele, mașinile, instalațiile) și *agenții* (oamenii) și studiază toate fenomenele legate de cele patru variabile, în cadrul lucrărilor aplicative se dă o deosebită atenție opiniilor și atitudinilor colective, discuției și deciziei în grup, procedeele comunicării și informării, toate acestea în condițiile de activitate productivă și urmărind creșterea eficienței. Revoluția tehnico-științifică contemporană, cu rapida schimbare a tehnologiilor și ca urmare a cerințelor în ce privește calificarea (în sensul cel mai larg) ridică din ce în ce mai mult noi probleme în orice organizație, de dificultate ereșindă, a căror rezolvare nu mai poate fi realizată, optim fără cercetări de p.o. în cercetările sale p.O. utilizează ca tehnici și metode: anchete, interviul, chestionare, soiul.ije soc.ioinotrice și sociograie, se,ni de atitudine ele.

PSIHOLOGIE SOCIALĂ ȘCOLARĂ, ramură a psihologiei sociale privind fenomenele de psihism colectiv și relațiile psihosociale din școală (I.D. Johnson). Se ocupă de relațiile dintre elevi și dintre ac-stia și profesor, de *h'd(< rsln*, de grupe, climat și opinii, *!••* statute și roluri, de iViioneeii.</> de influențare, - toate în condiții! concrete din învățământ fj. I-î-lloux, Secord, M. /late, P. iloim.

PSIHOLOGIE PATOLOGICĂ v. **PSIHOPATOLOGIA**
PSIHOLOGIE PROIECTIVĂ, disciplină psihologică, de ramură centrată pe studiul fenomenului de proiecție (pus în evidență de Freud), cu ajutorul tehnicilor proiective (Rorshach, T.A.T., desene etc.) și vizind diagnosticarea globală a personalității ('r'rank, Anzieu, C linăchescu ș.a.).

PSIHOLOGIE SOCIALĂ, ramură a psihologiei corelativă sociologiei, avind ca obiect fenomenele psihice legate de relațiile și interacțiunile indivizilor, comportamentele lor în câmp social, influențele acestuia asupra indivizilor și reacțiile acestora, în genere fenomenele de psihism colectiv. Preocupări și analize privind fenomenul care constituie obiect de studiu pentru p.s. datează din antichitate și s-au ampiilicat începind cu Renașterea. însă numai la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru a început încheierea noii p.S. ca știință de sine stătătoare. P.s., s-a în-

ca toate științele care se m up,t d e J••11111(1•111' .1111t e 1,1 1111e 1-secția mtie di\ei,e doineuui ale realității. La încheierea p.S. au contribuit ia nre măsură Micrometria. (v.i, teoria grupurilor (v.), teoria rolurilor, ale căror baze au fō>t pu-e în deceniul al patrulea. Totuși, a<i eum constată în 1954 o anchetă intern,ițională întreprie.ă de i.'NKSCO, s-au conturat li an moment dat două p.s.: una a psihologilor avind ca obiect detei minării'sociale ale fenomenelor psihice și alta a soi iologii.r ivind ca obiect aspectele subiective ale vieții sociale. I'înă în prezent p.s. a condus treptat i \ un consens al majorității specialiștilor cu privire la domeniile care constituie obiectul p.s. si anume: *comunicarea între persoane* (în care rolul principal îl are limbajul), relațiile interpersonale, grupurile, mici, comportamente!:- în mulțime, fenomene psihosociale de masă, opinia, publică și informația colectivă, psihologia claselor sociale, a popoarelor, a regiunilor, a satelor, a orașelor. După P. Golu, p.s. este mai banc structurată în studiul relațiilor niterpersonale și ai grupelor rai 'i. Sub imperiul cerințelor vieții, s-au dezvoltat o serie de ramuri aplicative ale p.s. dintre care cele mai importante sînt: p.s. industrială, p.S. școlară.

PSIHOLOGIE SOCIALĂ INDUSTRIALĂ, ramură a psihologiei socmle, avind ea obie,-, *aspretele muncii coleclirp ii!iu<î'î'!<*

F

Illeputurile ii -jllt ley ite (In . . . tai ih- mitule de I ,u lor și Ioul M apoi de Klou .Mayo și colaboratorii săi, cunoscuți sub numele de grupul I! irwird. Într-o e'perieni,i pentru stabilire! 'orelației dintre māvimea intensității luminii și creșterea productivității muncii, s-a constatat că productivitatea muncii a crescut na numai în condițiile creșterii intensității luminii ei și cind aceasta a fost redusă pînă la limita la care nu s-a mai putut lucra din cauza. întunericului. Grupul experimental a reușit de asemenea să se mențină în ceea ce privește creșterea productivității, aproape la același nivel cu grupul de control, deși la acesta intensitatea luminii a fost păstrată constantă. Așadar ipotezele experimentului (conceput conform cunoștințelor de psihofiziologie industrială), după care productivitatea trebuia să se modifice în funcție de iluminat, nu s-au confirmat, l'e parcursul experimentului s-a constata.t apariția unor factori uni neprevăzuți: factori legați de situația sociala nouă în care au fost puși membrii grupului experimental. între factorii identificați au fost: atenția deosebită acordată grupului, mai m;:ltă libertate și inițiativă acordate în conduita lor profesională, contracții! și discuțiile cu cercetătorii, consultarea grupului în legătură cu desfășurarea cerre'ării, o coeziune mai mare în eciupa de lucru. Cercetarea factorilor psihosociali în activita-

ten i;trepnJoiid]' s-a < \iin •
 JMI'-'-III' III']]'-a JWI;M TIM :MI-
 ' A /%y ,ii cerce Uu:.' (im n);
]>n:iciei a II.Jil.'>i n aiaz.'i; i <'.n
 psihologia sm. i (titu: Uhmele ^<~
 oiomotrice A .J. cliniiim.a yrupm -
 loi (v.) M teoria rolurilor. In I.'.'.'.'
 cercetări sau di.-tius toi mai net e-
 l'cmontt fe de psihologie *nulr.i.lit.'(.)*
 a mimcitoiilor (opinii, moivaai',
 aspirații etc.) cu toate că apar
 nuuiai ii! context social, de feiön-
 nă. Ie de psihologie *coUctii-â* care
 apar în colaborarea și în interac-
 ționea membrilor grupelor de
 muncă: motivațiile, atitudinile,
 comportamentele colective, de pil-
 dă, care odată apărute și structu-
 rate în modele și norme de grup
i'-int mai greu de schimbat decît
 cele individuale. P.s.i. studia/â
 atit organizarea oficială (formală)
 a grupurilor, a colectivelor de
 muncă, așa cum o prevăd regu-
 lamentele și instrucțiunile întreprinderii,
 cit și existența grupu-
 rilor și relațiilor neoficiale (infor-
 male) din cadrul celor oficiale;
 de asemenea relațiile, interacți-
 unile dintre cele două feluri de
 organizare, influența acestora asu-
 pra procesului de producție și
 asupra climatului psihosocial al
 întreprinderii. Interrelațiile indi-
 viduale și grupale, cele ierarhice,
 relațiile dintre personalitatea și
 rolurile conducătorilor la nivele
 diferite, problemele opiniilor și
 atitudinilor colective, ale discuției
 și deciziei în grup, ale proce-
 deilor de comunicare și in-
 formare, formarea cadrelor de
 conducere sînt printre principa-

probleme fa bi tul
 p.;i., dar im ei:]" MK mo ab-
 stract", ti tu prubl'-mc practice
 •.unul creșterea, proi!u<"ib'<âi
 nimic și eficienței << ononiioo a
 a> Livițu întreprindeii.

PSIHOMETRIE. ansambl'ul no-
 ii dclur de măsurare, utili./.'i •
 în psihologie. P. cuprinde .ve-
 zoriometriă și constituie ba/a
 psihotelinicii. Cum. măsurarea în
 psihologie nu poate fi niciodată
 directă, măsoară doar cai:
 (stimulul sau variabila indepen-
 dentă), durata (procedeu psihocronometric),
 efecte motorii sau
 psihice (procedeu psih.od.uamic j
 sau frecvența unui anumit fe-
 nomen psihic sau reacție psihoc-
 mportamentală în cadrul unui
 grup dat de indivizi (procedeu
 psihostatistic).

PSIHOPATIE (gr. *psyche* —
 suflet, *pathos* — boală), afec-
 țione ce se caracterizează prin
 dezechilibru și tulburări de com-
 portament pe fond constituțio-
 nal. Se mai numește și anomalie
 caracterială a personalității sau
 caracteropatie, deoarece subiecții
 psihopați se caracterizează în
 special prin conduite antisociale
 și impulsive, prin abolirea „sim-
 țului moral". P. sînt stări psi-
 hice patologice aflate la granița
 manifestărilor normale ale per-
 sonalității și nu procese în evo-
 luție, în p. activitatea de cu-
 noaștere a lumii înconjurătoare
 este conservată, dar unele din at-
 tudini sînt structurate anormal.
 Kraepelin dă cîteva trăsături

personalității psihopate: insta-
 bilitate afectivă, inipulsh. it ile,
 absența sau slăbii ca reneșiiinr
 la imperative lo sociale, absent'
 anomaliilor intelectuale și a de-
 lirului, l'upă H. Hv, p. se carac-
 terizează prin 'iniiătoarele Iră-
 sături: tensiune agresivă, impul-
 sivitate-, niielet: caracferial defor-
 mat (amoralitate, inadaptabili-
 tate, mcăpăiifiare, plăcere de a
 face rău etc). dezechilibru, IM-
 lolimie (variați; pat"logice ale
 afectivității), perversiuni, ten-
 dințe spre toxicomanie, compor-
 tamente impulsive (furt, piro-
 manie, escrc-heric și unele tendin-
 țe de homicid). Aceste manifestări
 duc la scăderea capacității de
 adaptare la condițiile socialo.
 Spre deosebire însă de nevroze, în
 acest caz suferă mai mult am-
 bianța cieceit individul. Educația
 și psihoterapia sînt factorii ce
 contribuie la profilaxia și trata-
 mentul psihopatiilor. O persoană
 psihopată se caracterizează, (le
 ex. prin instabilitate emoționa-
 lă, prin alterări ale trăsăturilor
 morale și comportamentelor so-
 ciale (injurii, corturi, bătăi, furt,
 vagabonda), perversități și (sau)
 impulsivități.

PSIHOPATOLOGIE (PATO-
 PSIHOLOGIK, PSIHOLOG!i
 PATOLOGICĂ», în suiș larg,
 similar cu psihintrin; în sens
 restrîns, disciplină de „graniță",
 situată între psihologie și psihia-
 trie, care-și propune sluii'nt' f
 sistematica t:./-urtu Hor pu^^J'jf
 psihice, con.y'f'alci ;i •i\;^:iiu/i-
 tă'll niorbldc. J.NU'-o primă afiloxi-
 mare p. poate fi definita prin uei

caracteristici: 1) ea vizează cu-
 noștințele despre structurile esen-
 țiale ale personalității morbide
 și despre determinismul patoge-
 niei mentale; 2) dintr-o pers-
 pectivă teoretică și critică, în-
 globează toate aspectele activi-
 tății psihice morbide; 3) p. tinde
 să-și integreze cunoștințele în
 i unașterea științifică totală des-
 pre om. Se distîng: o p. *genn-alii*.
 care cuprinde teoriile, concepțiile
 •• ipotezele care încearcă, să ex-
 plice apariția tulburărilor psihice
 în ansamblu, a bolilor psihice
 si a efectelor psihice sau psihop-
 atologice ale diferitelor boli so-
 matiche. P. *generală* este un do-
 meniu prin excelență teoretic și
 încearcă să elucideze problema
 exo- și endogenici bolilor psihice.
 P. *specială* cuprinde în aria ana-
 lizei sale studiul simptomelor
 psihice atît în cazul bolilor psi-
 hice propriu-zise cît și în cazul
 bolilor somatice. P. *specială* stu-
 diază deci simptomele psihice,
 determinate de anumite situații
 naturale sau experimentale și
 constă în explicarea naturii acestor
 manifestări, fenomenologia
 lor și modul lor de evoluție. P.
 operează detașat de cazul indi-
 vidual, cercetînd descriptiv și
 explicativ tulburările vieții psi-
 hice. (G. Ionescu).

PSIHOSOMATICĂ, teorie me-
 dicală apărută la începutul seco-
 lului \I XX-lca, din *lure.-iitn/ra*
 i.'Jil'.a >c; 'i wiin'ilov oi ij((iic<;uu-
 iiii -i a ruht'Nj />>/hisniui'ui in
 jpanjux, ni.'jiiyira'.ca și oi'pari-
 ția p;c-i:-:--u:w r.rwhid. Ba.ia teo-
 retică a majorității lucrărilor cu-

rotitului medical psihosomatic o constituie teoria inconștientului elaborată de S. Freud și orientarea fenomenologică în medicină datorată filosofiei lui Ed. Husserl și M. Heidegger. Astfel, inițial s-a admis că modificările organice și fiziologice cu caracter patologic exprimă simbolic pulsunile primitive refulate (mai ales cele rare țin de „libidou”). În acest sens s-a vorbit despre maladiile „simbolice” (S. Fereuczi, 1926), „regresiunile” fiziologice (A. Garma, 1950) și chiar despre o „lege fundamentală” (S.H. Jellife, 1939), după care s-ar construi sindroamele clinice; când „conversiunea asupra unui organ”, a unei pulsuni refulate în inconștient este reversibilă, apare isteria, iar când această conversiune este ireversibilă, apar tulburări organice. Medicina p. contemporană — biodinamică (Galdston și Masserman), psihologică (Lengdon-Brown), psihobiologică (Mayer) etc. — manifestă tendința desprinderii de interpretările psihanalitice, nemai-punând inconștientul pe primul plan în cadrul unității organismului în patologia sa. Se relevă existența reacțiilor fiziologice nespecifice (H.G. Wolf, 1972), modificările fiziologice de ordin patologic netraducând, cel mai adesea, în mod distinct un conținut psihic sau altul tulburat, ca și *existența unei legături mijlocite între tulburarea psihică și cea somatică*, rolul de mediator revenind sistemului nervos (simpatic și parasimpatic) și endocrin. În

acest sens, p. se apropie de medicina nervistă și de patologia corticoviscerală. (G. Ionescu).

PSIHOTEHNICĂ, ramură aplicativă și metodică a psihologiei, ce se ocupă de stabilirea metodelor și psihodiagnoză profesională, de elaborarea profesiogramelor și psihogramelor, de aplicațiile acestora în selecția efectivă, concretă a oamenilor în cadrul unei întreprinderi sau instituții.

PSIHOTERAPIE, *metodă de tratament psihologic aplicată tulburărilor de natură psihogenă*. E utilizată nu numai la subiecții psihotici și nevrotici, ci și la cei cu dificultăți de adaptare. P. este o problemă de relaționare interumană, unde psihoterapeutul angajează atât cunoștințele sale de specialitate cât și întreaga sa personalitate, el trebuind să câștige încrederea și receptivitatea bolnavului. Tehnicile utilizate merg de la reeducarea unor funcțiuni perturbate, ca, de ex., în dislexii sau afazii, pînă la psihanaliza propriu-zisă, eu tehnicile ei de asociații libere (Freud), a visului treaz (Desoille), a narcoanalizei și hipnozei. Distingem p. individuală și de grup. În p. individuală distingem: a) *psihanaliza*, ca tehnică psihoterapeutică, are drept scop să ajute pacientul să conștientizeze propriile conflicte, dificultăți, surse de anxietate, nfulare. Folosește tehnica asociației libere, analiza viselor și mecanismul transferului. În cursul ședinței «le psilia uali/ă, terapeutul înceana. ...i IUVIUM re/i. leii-

lele ail.l.r.i.ulai. A to:t >,|li, i , /• ' i în • ui ai! uu*r sediu!!' în ' o ' ' :<i'l'l'i ;iulmii<gi, />\lnat după «livei-e rrieni (virsta, sex, <» lipiții", probleme personale etc.) se adună redizind di-vuții libere. Conduitele de relație și problemele personale ale pacienților sînt comentate în grup, sub conducerea psihoterapeutului. O forma, a p. de grup este p. *de inedit*, realizată în cursul unor activități cotidiene, realizate de pacienți. Psihodrama (J. Moreno, 1946) poate fi și ea inclusă în cadrul p. de grup. A apărut pe baza constatării valorii catartice a jocului de teatru. Are forma unui joc dramatic colectiv, realizat pe baza unui scenariu improvizat, în care intervine un personaj neutru (psihoterapeutul) care conduce jocul. Se obțin efecte de eliberare și compensare, ameliorîndu-se tulburările de adaptare ale pacienților. Deși e o formă de p. de grup, aici se insistă mai mult asupra spontaneității creative a pacientului pus în situația de a juca un rol, decît pe relațiile de grup.

PSIHOZĂ, *afecțiune psihică majoră, de natură endogenă, care aduce perturbări grave vieții psihice a, individului în ceea ce privește raporturile subiectului cu sine însuși și cu lumea înconjurătoare*. Este profund alterată personalitatea subiectului, e afectată conștiința, afectivitatea, capacitatea intelectuală a individului, fapt ce are drept consecință destructurarea comportamentului și a adaptării sociale a

individului. Spre de-a-biic de
 iii--intii, subiectul p:iii.itir nu
 ar. e'u'itii:!!i bolii 2...: \oqn:iea
 iii' p. v. roi"olează cu c.\i de alie-
 • U'. Kafoiia.riie individului iu
 ^:>a in.-;și, cu ceilalți, cu lumea
 ane lai-ō. ^ubieit'ului ii e:i"
 imposibil să stabilească relații
 adecvate cu medial. Universul
)-ii'oliculin pieide dimensiu-
 nea, realității, perspectivele ace-
 stua devin diformate. Se disting
 (li. Lai'oii — 1963): j). *kaluci-
 uiloru, delirante, toxice, orga-
 nic; con-tiluționale, reacționate*
 ele. Cele mai frecvent întâlnite
 iu clinică sînt: p. *discordante*
 (grupul schizofrenilor), p. *ma-
 maco-depressive și paranoia*.

PSIHOZĂ ALCOOLICĂ, ter-
 men generic ce desemnează stări
 psihice patologice cauzate de con-
 -••uni mare de alcool, mai ales
 de intoxicațiile cronice însoțite
 do grave tulburări mentale și
 de comportament. P.a. includ:
 a) intoxicațiile alcoolice sim-
 ple — cu variate tipuri, cuprin-
 ziul și reacții epileptiforme; b)
delirium alcoholicum (tremens) —
 siari de vise continui, prelungite
 și în stările de veghe, excitații
 continui de slabă intensitate,
 tremurături difuze, halucinații vi-
 zuale și tactile în care se relevă
 viziuni de animale, multe re-
 duse ca proporții; durata acestor
 crize este de 3—5 zile și care
 astăzi sînt puse pe socoteala în-
 treruperii bruste a unui consum
 iabitual; c) halucinațiile alcoolice
 — stări ce se caracterizează prin
 halucinații auditive, bolnavul acu-
 ză ordine și invitații răuvoitoare

din nfaia, la taie "] j] p. p. p.
 ini]i<ajivi, :- mai siriil' tri'w u
 în pai maneiitã de către ciev
 e,te il"--eu ta'muliumi', :tãri <:
 o duratã relativ iitim.-ã, cil
 3—8 sãplãmîni; d) reacții po
 linevrotice — cu slãbirea ca;
 citații de reținere a limbaju"
 , S'ris sau vorbit, însoțitã de sta-
 ãea fabuatorie în care bolnav;
 isi va inchipui cã trãiește o
 povestite (SINDROM "KOR
 SAKOV); e) paranoia alcool-"
 — stãri caracterizate prin din;
 de persecuție, de gelozie, de gra<
 doare, obsesii și halucinații baz-
 zate pe elemente conflictuale f• L;
 de persoane și elemente ale vicii
 sale habituale; f) deteriorãri d
 caracter — manifestate prin in-
 diferențã, pasivitate, rcavoim"
 fațã de cei de la care primești
 îndemnuri; g) senilitate alcoolii
 cã — psihozã caracterizatã prin
 tulburãri totale de memorie, stãri
 depresive accentuate și psiho/
 afective cu reacții violente la anu-
 mite tonalități de culoare, cai-
 înainte erau indiferente. Înpatog-
 genia p.a. intervine afectãea
 neuronilor prin toxie, insuficien-
 țã hepaticã, avitaminozele dar
 și uzura moralã ca și alte ele-
 mente de psihogenie.

**PSIHOZĂ MANIACO-DEPRI-
 SIVA**, se situează în grupul b-
 lilor psihice care au pe prim plav
 tulburãrile de afectivitate, in
 acest sens p.m.d. definind- :-
 ca o psihozã afectivã. Clini-a
 p.m.d. oferã cele douã aspe-
 • polare ale timiei, euforia și de-
 presiunea, stãri care ating o in-
 tensitate psihoticã și care se suc-

ced la bolnav la un inierval de
 timp oara.ãiiij, sub fuima acce-
 sului maniacal sau a accesului
 depresiv. Caracterul fundamen-
 tal al p.ttl.'! constã în lëndiitã
 sa de desfășurare dinifã i-,nu-
 soidalã), prin urmare nh-m iția
 clinicã longitudinalã e ie o cõn-
 diție sine ițua nun ã diagnos-
 ticului. Conceptul reprezintã în
 cea mai mire parte a cazurilor
 o abstracție și nu o realitate,
 pcr.tru cã niciodatã bolnavul nu
 este un inaniaco-depresiv, el este
 fie maniac, fie depresiv, fie mixt.
 Conceptul, creat de li. Kraep-
 lin, ilustreazã faptul cã *mania*
 și *depresiunea nu se opun, ci*
*sînt douã aspecte ale unei acele-
 iași boli.* în p.m.d. are loc și o
 conservare calitativã a primului
 episod, în sensul cã persoana care
 a fãcut un prim puseu are toate
 șansele sã dezvolte în urmãtoarele
 pusee același colorit afectiv (da-
 toritã acestui fapt autorii Kleist
 și K. Leonhard vorbesc de psi-
 hoze „unipolare” și „bipolare”).
 În general este consideratã ca
 fiind de naturã endogenã, apã-
 rînd mai ales la picnic și ciclo-
 timie, cel mai frecvent în a, patra
 decadã a vieții. Starea mania-
 calã sau criza de manie este un
 sindrom general de excitație și
 accelerare psihomotorie care cõ-
 prinde activarea exaltatã a afec-
 tivității, a psihismului de relații
 imediate, a motricității expresive,
 acompaniatã de o eliberare dez-
 zordonatã a instanțelor instincto-
 afective. Are loc o amplificare
 generalizatã a tuturor aspectelor
 vieții psihice. Senzorialitatea nu

ps-te piuprin--'is afectata, dar
 pi'jmp'.i.Llii' in.w perceptivii im-
 pii-di'a !<-< riiiiinarile mai fme;
 aientia este mobilã, distributivã,
 i llo un volum considerabil,
 clar ineficientã datoritã defici-
 tului de concentrare; funcția
 muzicã se distinge prin ușurința
 evocãrilor, prin hipermnezie, dar
 fixarea este dereglatã; conținu-
 tul ideativ este exclusiv expan-
 siv, iar fluxul și ritmul ideativ
 determinã o imposibilitate a redã-
 rii în plan verbal, astfel îneit
 bolnavul face multe eliziuni, are
 un stil eliptic; „fuga de idei”
 caracteristicã nu-i permite un
 discurs desfășurat; maniacul este
 într-o excelentã dispoziție și cu
 o cenestezie perfectã, afirmînd
 cã este perfect sãnãtos, cã doarme
 bine deși este în fond insomnie.
 La polul opus, accesul depresiv
 sau melancolic se caracterizeazã
 printr-o intensã încãrcare afec-
 tiv-negativã, trãitã ca durere
 moralã, însoțitã de inhibiția func-
 ților psihice și lentoare psihomo-
 torie. Bolnavul prezintã o atitu-
 dine inertã, o ținutã puțin în-
 grijitã, o inimicã îndureratã, cu
 frunte cutatã, marcatã de omega
 melancolic, privire fixã, o con-
 centrație interioarã; mobilitatea
 mimicã este redusã la o expresie
 de profundã durere moralã. Pan-
 tomimica se caracterizeazã prin
 mișcãri lente, reduse în amplitu-
 dine, ezitante; rãmîne mult
 timp într-o aceeași posturã, în-
 tr-o situație de abdicare, de auto-
 abandon. În concordanțã cu in-
 hibitiã motorie, vocea are inten-

sialc eaznt.i. ueeoj --nplti. , oi
 abl.i pei'e, olil.il.i. ev.: Inllildl- .
 rar. inoioion și monosilabic. oii
 in'Mținându-se blocată într-un se-
 niimutism; răspunsurile Mut </i-
 tante, du>ă o perioadă de la-
 tență, seui't" dar)uțin precise,
 ilustrinu indecizia, resemnarea,
 precum și efortul comunicării.
 Fluxul ideativ săi ic și ruinul
 fent exprimă un conținut idea-
 tiv univoe-negativ. Percepțiile se
 desfășoară du;>ă o perioadă de
 latență, avînd grad variabil de
 exactitate, fiind deseori însoțite
 de iluzii; senzațiile interne sînt
 neplăcute,acompaniate de dis-
 confort afectiv; atenția își res-
 trînge volumul, orientîndu-se în
 interior; memoria este ataxă în
 special asupra elementelor afec-
 tiv-negative, readucînd din an-
 tecedente doar nuanțele penibilo,
 culpabile, situațiile psihotrauma-
 tizante, toate acestea nefiind re-
 date obiectiv; gîndirea se desfășoară
 sub greutatea inhibiției
 și a durerii morale, temele re-
 flectînd renunțarea, resemnarea,
 descurajarea; integrate conștiin-
 ței depresive, ideile hipochondri-
 ace pendulează între teama și do-
 rința de boală, fiind dominate de
 cele de culpabilitate. Ca urmare,
 bolnavul caută o ieșire în sinu-
 cidere, aceasta fiind considerată
 nu numai o rezolvare, ci și o
 obligație derivată din culpabi-
 litatea sa incontestabilă. Chiar
 dacă nu toți depresivii au ten-
 tative, este sigur că ideile sui-
 cidare nu lipsesc, deși deseori
 sînt abil disimulate, d "sconeri-
 rea acestor tendințe fiind cea

P'JIJBUTATii, e,(i)a ont<
 'le a Ulo |\
 tain și *upri
 utre ll și ;5
 l.ier cl/: a p:an fi ;i! ui
 chea/a pili ne]
 l i/eioi- maturi/a i
 fi \ -el
 iiii se cpxnma mai ales prin
 i;iiu'uo: ,e nioid;iKv .1 bi<>[.. ;,
 ScCiilidale d.' M!H'le lcl'oim i
 psihice cu rezona/iță în conduit
 socială. IH-besse "1958) arat,":
 că deși în p. dezvoltarea psihică
 este accelerată, există totuși o
 relativă continuitate, o mișcare
 ce se desfășoară în direcții în-
 cepute în anii copilăriei. Transfor-
 mările biologice constau în primul
 rînd în procesul maturizării func-
 ției sexuale. Sub influenței hor-
 monilor sexuali se dezvoltă ca-
 ractererele sexuale secundare și
 apară atracția specifică spre sc^ul
 opus. Fa fete, în general, maiu-
 rizarea sexuală intervine cu circa
 1-2 ani mai repede decît la
 băieți. De asemenea, se constată
 un ritm rapid de creștere în
 înălțime și greutate, se intensi-
 fică simțitor forța fizică și se
 produc modificări în activitatea
 organelor interne, mai ales ii
 aparatului cardiovascular și res-
 pirator, în această perioadă ma-
 sa creierului nu crește prea mult
 și p. presupune și încheierea 'pro-
 cesului de maturizare. în schimb
 au loc profunde procese de com-
 plicare a structurii interne, în-
 deosebi ii funcțiilor scoarței ce-
 rebrale. Se definitivează cireuni-

voluțiile și crește considerabil nu-
 mărul fibrelor de asociație. Func-
 ția reglatoare a celui de-al doi-
 lea sistem de semnalizare devine
tot mai pronunțată. Laroche
 (1956) și U. Șchiopii (1967) con-
 sideră că p. poate fi împărțită
 în **trei** substadii: prepubertatea,
 p. propriu-zisă și postpubertatea.
Deci p. este un fenomen complex,
sensibil la neiumărate influențe.
PUBLIC, în sens sociologic, se
referă la o structură socială
 amorfă ai cărei membri au o
 comunitate de interese produse
 de comunicări și contacte im-
 personale. P. nu este organizat
 formal (deși de multe ori poate
 da naștere la organizații formale),
 iar membrii nu se află în contact
 personal reciproc, deși se pot în-
 truni pentru a-și satisface inte-
 reșele. P. reprezintă o arie so-
 cială de comunicație, care însă
 nu constituie un grup, dar are
 modalități proprii ale indivi-
 zilor. Structurare, prin apar-
 tență la anumite opinii, că vor-
 besc aceeași limbă, apartenența
 la o anumită categorie profesio-
 nală, anumite norme de condu-
 ită etc. Faptul acesta face din
 ei o structură, deși, evident, foarte
 amorfă. Mulți cercetători vor-
 besc mai degrabă de „publicuri”
 decît de un p. Astfel G. Alund-
 berg (1954) spune; „O persoană
 poate aparține tot atîtor publicuri
 cîte interese are; un public poate
 coincide sau nu cu unitățile fi-
 zice, geografice sau politice. ”Ast-
 fel, se pot delimita cel puțin două
 p.: 1) *un p. apreciați:*, iiii cărei
 membri au *un* interes comun pen-

tru un anumit gen specific de
 comportament social; 2) p. *de*
acțiune, categorii de persoane care
 doresc ca anumite lucruri specifi-
 ce să fie realizate. în sens mai
 general, p. este un adjectiv care
 arată interesele și obiectivele,
 presupuse comune, ale tuturor
 sau cel puțin a majorității oa-
 menilor din cadrul unei unități
 politice, economice, culturale,
 geografice etc. Opus termenului
 de „privat”.
PUBLICITATE, modalitatea de
 a aduce la cunoștință publicului;
 acțiunea de a se adresa publicului
 prin mijloace publicitare; are
 conținut mai larg; utilizarea teh-
 nicilor de comunicare, în scopul
 transmiterii de mesaje cu rezul-
 tate comerciale; ea se poate re-
 feri și la comunicări, prezentări
 care nu urmăresc numaidcît și
 direct cumpărarea. Reclama și
 p. au în esență însă aceeași idee:
cumpărarea-, sfîrșitul unui proces
 complex care, din punct de ve-
 dere psihologic, reprezintă sche-
 ma acțiunilor voluntare (import-
 tant este caracterul situației
 de moment). Acțiunea publicita-
 ră se adresează unei mase de
 consumatori cu caractere, obi-
 ceiuiri, ocupații, vîrste, sexe di-
 ferite etc. și de aceea este neces-
 ar să se cunoască starea de spi-
 rit, necesitățile cumpărătorilor,
 trăsăturile psihke alo acestora;
 în funcție de acestea se stabilesc
 conținutul și forma mijloacelor

R

PUERILISM (lat. *puer* — copil), tulburare a personalității, manifestată printr-un comportament în discordanță cu vârsta, asemănător cu manifestările psihiice ale copilului. Astfel, în unele afecțiuni mintale, un bolnav adult vorbește ca un copil, caicatural, sau manifestă diverse atitudini, preocupați sau stări afectivi; caracteristică vârste: copilăriei. Se întâlnește în anumite stări nevrotice ca isteria, în demența senilă, în schizofrenie.

PULSIUNE, modalitate dinamică constând din impulsuri (*Trieb, drive, imbold*) prin care se realizează o *activare sau încărcare energetică sau mobilizare ce face organismul să tindă către ținta sa*. „După Freud, p. își are sursa într-o excitație corporală (stare de tensiune); țelul său (al p.) este să suprimă starea de tensiune care constituie izvorul pulsional; numai în obiect sau datorită lui p. poate să-și atingă țelul ei” (Laplanche și L'ontalis). Deci, sensul energiei pulsative direcționate spre obiect este ca să se descarce, să fie „cheltuită” și să dispară, înlăturând încordarea. în psihanaliză, p. este socotită latură energetică a instinctului sau chiar

este confundată cu acesta. Trebuie însă avută în vedere i.-iirgerea psihanalitică a instinctului care nu este considerat imuabil ci apare numai ca o schemă, un cadru înăuntrul cărui, i inter, vin variate desfășurări. P. c. atare nu este un motiv, dar i .-. m-tivanlă în măsura în can investeste înl-r-o reprezentare :, imaginé. Interpretată ca „un te cent de iimit» între somatic psihic”, p. este considerată ... principiu fundamental în ri:;ii. rea activității organismului, ir același timp trebuie considerai permanentul conflict dintre p. vieții și cele ale morții, ci in(re cele defensive și cele refulate etc. Psihanalizii integrează \\\ p. vieții (Eros), p. sexuale, p. di stăpînire și pe cele de autoconservare, de care țin și p. eului, iar în p. morții (Thanatos) p. agresiunii, ale distrugerii și autodistrugerii. Se disting și p. parțiale din a căror combinare rezultă diverse organizări libidinale. în psihologia cunUi : porană conceptul de p. s-a generalizat, fiind considerat d. J. Xuttin componenta energetici a oricărui feluri de motive inconștiente sau conștiente, pii-niure sau secundare.

RAMOLISMENT, mental sau cerebral, slăbire și deteriorare a activității intelectuale legată de senilitate, cauzată deseori de scleroza vaselor sanguine din creier, avînd drept consecință degenerarea unor porțiuni limitate din acestea, prost hrănite și oxigenate. Prin extensie, în limbaj popular, „ramolit” este orice vîrstnic sau bătrîn cu scăderea funcțiilor neuropsihice. Debutează cu forme parțiale (senzoriale, motorii, amnezice, apatice, intelective) ce se pun în raport cu zona cerebrală afectată de ischemie.

RANVERSIBILITATE, proprietate a acțiunii de a fi parcursă în sens opus primului, revenind la punctul de plecare fără ca subiectul să aibă conștiința identității acțiunii executate în cele două sensuri. în experimentele cu animale, după cum a demon-

strat M. Beniuc, învățarea drutiini de la A la Ti nu duce la învățarea spontană a drumului de la B la A, acesta din urmă trebuind să fie exersat aparte. Numai cînd cele două sensuri ale acțiunii se conjugă, aceasta dobîndește r. După J. Piaget, r. se deosebește de reversibilitate (care este operațională) dar constituie o anticipare a acesteia.

RAPTUS, impuls (engl. *drive*) brusc și necontrolabil care pune subiectul în situația de a îndeplini acte violente și grave (violență, sinucidere, omoruri). Realizare bruscă a unei idei delirante. Simptom al epilepsiei, al schizofreniei și al psihozei maniaeo-depresive (r. melancolicilor), „amok”.

RASĂ UMANĂ, în antropologia biologică, varietate naturală

a speței umane mie prezinți
 UII CJUȘT!IIIIII Comun H' <,1,1<1<1' .
 ereditare exprimate in pariu i-
 larități morfologice' și fiziologic,
 indiferent de înnlia și obiceiurile
 folosii, independent de difere-
 rențele culturale. Se cunosc tiei
 rase principale: albă ilmi. MICI mă),
 neagră (mctonodermăi, e.dbenă
 (xantodennăi și o serie d. ras.-
 secundare și subvarnnte. in-
 tnicit pariiulariiașile- de rasă nu
 limitează evoluția culturală sau
 realizarea de personalitate, in-
 terpretările rasi-itp taie derivă
 valorile umane din proprietățile
 de rasă sint științific eronaie și
 au un caracter agresiv anima:!

RAȚIONAMENT, formă logică
 fundamentală constînd dintr-o în-
 lănuire de judecăți, prin care se
 derivă, cunoștințe noi din cunoș-
 tințe date. Trecerea de la o cu-
 noștință dată la una nouă nu
 are loc direct, ci prin intermediul
 unei a treia judecăți. Structura
 logică a r. este mai complexă
 decît a noțiunii și judecății, pre-
 supunînd: premise sau argumente
 (judecăți din care se face deri-
 varea), concluzie sau consecință
 (judecata derivată) și inferență
 (operația logică de derivare).
 Premi.-a care conține noțiunea
 cu sferă mai laigă este majoră,
 iar cea care conține noțiunea cu
 sferă mai rcsirînsă este minoră.
 Concluzia, este o judecată adevă-
 rată dacă și numai dacă r. se
 supune atît condiției materiale
 (caracterul adevărai r\ premise-
 lor), cit și celei foimale (:e:pec-
 tarea legilor logice de derivare).

J)lipă on-utalea opelașlei d< MI-
 i'i'iița :>' ilistiu ., r. " /< < y
 (optiafi-i Joej<ă p(iriie.,tr de ji
 premise generale si ajunge la •
 conrlnzje aflată sub nivel'ii ah
 tenor de generalitate], r. *ir-
 ihm"/re* (operația logică pont"-.:
 de ia premise parli-slare s; ajt:
 hi o coi'chi/ie geiii ralai și r.
 t) :>'dm:fi<e sau *Iru-inci"e* i!";
 care punctul de pornire și c
 fmal al operației logice se al'
 la același yrad d.' generalitate •
 După felul judecăților din e-
 nsteste compus, r. *dvădnctiv* se pre-
 zintă :>ub mai mi:lte forme, o<
 numite silogism; *categoric* (foi-
 mat clin trei judecăți categori-
 ce), *ipotecic* (judecăți ipotetice;
disjuncții: (judecăți disjunctive:
disiunctin-ip-ielic (judecăți dis-
 junctive și ipotetice). După po-
 ziția și funcția termenului me-
 diu (element al judecății care
 intră în ambele premise), se dist-
 ting patru figuri ale silogismului,
 iar după felin judecăților (A, !•,
 f, O) din care este alcătuit, se
 disting 19 moduri valabile ale
 silogismului. R. *inductiv* poate
 fi complet (concluzia generală
 este obținută pe baza enumeră-
 rii în premise a tutui or cazurilor
 sa'i obiectelor aparținînd ace-
 leiași clase) sau incomplet (con-
 cluzia generală se obține prin
 cunoașteaie numai a unei părți
 din cazurile aparținînd clasei
 cercetatei. R. *ttansductiv* poate ii
 de relație (alcătuit clin judecâți
 de relație — de egalitate, marini'-,
 grad, poziție, succesiune etc.)
 sau de analogie.

**RAȚIONAMENT IPOTETICO-
 DEDUCTIV**, raționament de tip-
 ul „dacă... atunci...”, în care
 punctul de plecare nu îl constituie
 o teză, adică o idee deja admisă
 ca valabilă, ei o ipotază, adică,
 o idee a cărei valabilitate încă
 nu este (r-au abia urmează sa fie)
 stabilită. Din punct de vedere psi-
 hologic, acest raționament presu-
 pune posibilitatea subiectului de a
 se detașa de credințele care alcă-
 tuiesc punctul de vedere propriu,
 pentru a putea raționa asupra
 unor enunțuri verbale oarecare,
 apariția lui fiind legală. (după
 Piaget) de ilecentr.ire, fenomen
 opus egocentrismului.

RAU, tulburare psihosomatică
 provocată de o modificare a con-
 dițiilor de existență a organismu-
 lui. Se disting sindroamele
 r. de mare și r. de munte (sau
 altitudine). Trepidațiile și vi-
 teza în transporturile moderne,
 de asemenea, cauzează un r. la
 anumite persoane. Xeurofiziolo-
 gic, se distiug cauze variate:
 suprasolicitări vestibulare, hipoxe-
 mie (deficit de oxigenare) a creie-
 rului, tulburări circulatorii ș.a.
 În cazul r. do mare intervine o
 hipotimie generalizată, vertijuri
 și grave tulburări digestive. În
 r. de munte se constată depre-
 siuni psihice, incoerență, îninlă
 și stări convulsive; Oamenii pre-
 zintă diferite grade de rezis-
 tență sau vulnerabilitate la aceste
 sindroame. Se presupune că prin
 antrenamente adaptative, r. se
 poate depăși.

RĂZBOI PSIHOLIC, for-
 mă de război inițiat și deMâsiirat

de un purtător (grup social,
 stat) împotriva unui sistem-țintă
 (alt grup social sau stat), fără
 mijloace militare, cu scopul sub-
 minării puterii și prestigiului ad-
 ven-arului. Constituie un element
 al strategiei generale și un in-
 strument al politicii cercului
 conducătoare agresive din unele
 țări. Asa cum apreciază diverși
 autori (M. Megret, l-iffit; K.C.
 Soreilsen, 198-1: R. Trmquicr,
 14(i8: A. Vukotic, 1969), cuvî-
 ntele și faptele pot fi considerate
 „munițiile” acestui tip de război,
 prin intermediul lor transmiiîn-
 du-se influența la țintă; efectele
 sint convingerile, însuf-ețirea sau
 intimidarea. Poate să însoțească
 sau nu războiul purtat cu mij-
 loace militare. în condițiile unui
 război armat, r.p. vizează nu
 viața și integritatea fizică a
 oamenilor, ci integritatea lor spi-
 rituală și a instituțiilor sociale,
 ținta directă fiind moralul oa-
 menilor care, în caz de afectare,
 nu poate fi înlocuit cu nici un
 fel de armament. Indiferent de
 conjunctura în care se desfășoa-
 ră, r.p. deține o latură politică,
 aceea de urmărire a influențării
 prin convingere în direcția unor
 obiective politice predeterminate
 (a căror realizare ar întîmpiiri
 rezistență), a apărării integrității
 ideologiei proprii și infiltrării în
 ideologia adversarului. Din punct
 de vedere psihologic se urmărește
 dezinformarea, ademenirea sau
 convertirea convingerilor siste-
 muliui-lintă, abaterea atenției
 și \ i. ik-u ici, inducerea unei înalte
 credibilități in raport iu cont in ui ui

celor transmise de purtător, exploatarea atât a sprijinului cit și a opoziției celor caro silit deja, adepții ori dușmanii cauzei r.p. (aceste două categorii constituind grupuri de „interes special” în cadrul sistemului-țintă). Dintre mijloacele și formele de comunicare a influenței sînt utilizate mai frecvent următoarele: emisiunile radio, manifestele, minciuna, calomnia, anecdota politică și șovinii, protestul adresat aii ui cuveni, dezbateră într-un organism internațional, anunțurile ficile de funcționarii de stat, televiziunea și cinematografia, centrele do informare, promisiunea unor standarduri mai ridicate de viață, stimularea neîncrederii iu viitor. Dintre mijloacele de comunicare a. influenței prin fapte sînt mai mult utilizate următoarele: demonstrații prin care se face do vada unei puteri militare, economice, a unității politice interne; acordarea de asistență politica, economică și medicală atât țărilor-țintă cît și altor țări ca mijloc de pedepsire a țării-țintă; discriminarea în domeniul comerțului sau asistenței; stabilirea sau retragerea reprezentanței diplomatice sau alianțelor; crearea unor „grupuri de opoziție” și a unor partide politice în interiorul țării-țintă în scopuri propagandistice și subversioniste; mișcări pentru părăsirea țării sau revenirea în țara de origine; exercitarea patronajului asupra mijloacelor mass media din țar.i-țintă; repticții de frontieră pentru intrări și ieșiri; terorism.

Sistemul-țintă poate răspunde p următoarele căi purtătorilor •, r.p.: apărare psihologică, ripo.-; guvernamentală, reacție negați-v publicului la încercările de • J'luețaru psihologicii, contraoi i siva psihologică.

REABILITARE, proces de i doblindire a unui statut nonii, și pozitiv de către o persoan\ e.n anterior a fost sancționată / • • • ridic sau moral din cauza u.... ihiiue aduse societății. R. <• piuile de eforturile de readapta, • d'-puse de subiect, ele gara. tne pe care acesta le prezint, în sensul imposibilității unei recitii vo dar și de bunăvoința și credit: ' acordat de cei din jur. Prin L\ tensie, se numește r. și redobîu direa unui statut normal fizic, după convalescența unei boli (c\ după o hemiplegie).

REACTIVITATE, capacitate.-, organismelor de a răspunde l: stimuli cu efecte adaptative; re strîns, capacitatea organismeloi de a răspundu situațiilor de medi'i ce perturbă homeostazia, piJ • sisteme de reacții defensive adaptative cu efect de reechilibrare. R. nespecifică este legal. de starea de stress (H. Selve) :-: urmărește readaptarea după • • fază do „alarmă”, în care • < abandonează homeoslazia (st-, re de urgentă sau emergență). *Reactiv*, derivat de la r., în medicina psihosomatică, este sinonii! cu PSIHOGEN.

REACTOLOGIE, formulă d psihologie obiectivă la care :; recurs Kornilov, opuiindu-se in tr: „K--Uuii:.,inului și propuuiin-

du-și studiul reacțiilor motorii ca indicatori ai fenomenelor psihice. \ avut o existență tranzitorie în U.R.-S.S. în cel de-nl treilea deceniu. A fost abandonată ca reprezentînd o formula simplistă de tip behaviorist.

REACȚIE, orice răspuns integral sau parțial al unui sistem la o stimulație exterioară lui sau străină de el; modalitate tipicăa vieții de relație a organismului. R. poate consta dint.r-o modificare vegetativă, o intervenție motorie, recepție senzorială, emisie verbală, operație mentală (deci gradul de complexitate al r. depinde de complexitatea sistemului ierarhizat al organismului). P. Janet prezintă conștiința ca un sistem de r. față de r. Condiția dublării, triplării etc. a r. este însă interiorizarea sthnuliiior, stocarea de răspunsuri potențiale. De aceea trebuie distinsă r. ca răspuns la o influență actuală, de acțiunea care-și are punctul de plecare in programul subiectului. La baza r. sînt mecanisme reflexe dar se pare că în cazul r. complexe, specific umane, răspunsul este sistemic și conceptul de reflex singular sau de lanț de reflexe, de stereotip dinamic, nu mai este suficient de concludent.

REACȚII CIRCULARE, studiate de J. Baldwin, comportamente a căror structură ciclică este determinată de faptul că sfîrșitul unui r.ct constituie declanșatorul începutului unui act identic, astnl incit udele sir: efectuate nu izolaî, vi iu ; • • rii (M repciție). R.c, eaie car..cieriz'.iza

comportamentul copilului în perioada inteligentei senzoriomotorii sîntde trei tipuri: 1) *primare*, al căror specific este faptul că obi- i tele asimilate schemei de a< -i iiiiie aparțin, în general, corpului plopî iii' (de exemplu sugel<M sislcu.ii c'ă a degetului.; 'J. ; ' un.U'i/c, care se deosebesc de cele primare prin aceea că obiee- i. le care sînt asimilate schemei de acțiune sînt obiecte exterioare oi 'Cinismului (do ex. scuturarea unei jucării zornăitoare); interesul este fixat asupra efectelor, iar nu asupra însăși acțiunii; 3) *teiiare*, care se deosebesc de cele secundaie prin faptul că repetaiea se produce nu aidoma, ci cu mici variații la fiecare reluare (de exemplu, scuturarea aceleiași jlicării ca mai sus dar din ce în ce mai tare sau din ce în ce mai încet, deci cu o variație gradată a intensității actului). Acestea sînt experiențe „pentru a vedea” și constituie schema judecăților empirice. În viziunea cibernetică, r.c. implică conexiuni inverse prin care centrul este informat asupra demersurilor electorului și poate să dea comenzi suplimentare de repetare, de întreținere, amplificare sau corectare.

READAPTARE, rnsamblu de procese și măsuri adecvate unei adaptări la condiții noi sau prin redresarea lurtelor ufedato de maladie, recludziune ele. la condiții cunoscute anterior de su- l'if-! j. R. "'.'>docețtii reintegrarea, lui.rs l:ir iu cazul st himbăiii brus-

te a ocupației și mediului socio-cultural, în urma unei maladii sau a unui comportament delicat. Implică măsuri de psihoterapie și pedagogie socială. Trebuie să se considere dificultățile procesului de r. și să se aibă în vedere faptul că r. necesită timp, se realizează treptat și necesită asistența și înțelegerea celor din jur.

REALISM, termen cu înțelesuri diferite și chiar opuse: a semnificat în filosofia idealistă realitatea mai mare a, ideilor decât a ființelor (Platou), existența independent de lucruri a universalelor (curent scolastic totuist opus nominalismului) iar în sens propriu, uzual și științific prioritatea realității obiective în raport cu cunoașterea, considerarea actelor de cunoaștere ca parțiale descoperiri ale realului autonom, tendința de luare a realității așa cum este ea (Engels) în cunoașterea științifică și în artă. Atitudinea realistă se opune utopicului, verbalismului parazită, speculațiilor fără acoperire, reveriilor irealizabile etc.

REALISM INFANTIL, după J. Piaget, concepție despre realitate a copilului, opusă obiectivității și care consiă în a atribui realitate obiceii ivă unor procese subiective, în lipsa diferențierii planurilor obiectiv și subiectiv. Ași, de exemplu, numele lucrurilor se află în lucrurile incesi, visele sînt localizate în spațiu (în spațiul visat sau în camera în care se află lucrurile), gândirea este în funcție de ceea ce există în cap, (sul) forma unui

suflu sau a unui abur, sau „se gîndește cu vocea” etc. Aceasta deformare a realității mai poarta și numele de egocentrism ontologic, întrucît neputiul diferenția „eul” de „rest”, copilul acorda același statut de realitate tutuii. r acțiunilor sau trăirilor sale, pînă cînd în real întregul conștiinței sale. Pe scurt, r. echivalează cu absența conștiinței de sine.

RECEPTIVITATE, proprietate a unui sistem sensibil de a primi recepția formelor de energi' recunoscute ca stimuli adecvați pentru sistemul respectiv; în neurocibernetica organelor de simț, cu un înțeles apropiat, se uzează, și de termenul de permeabili Late. în genere r. califică ușurința cu care sînt asimilate informațiile sau devin eficiente influențele; prin extensiune r. pentru idei, propuneri, opinii. Nu este o particularitate nativă ei una dobîndită prin exercițiu, antrenament etc. în decursul dezvoltării psihice, r. trece de la formele ei primare, infantile, de acceptare necritică a sugestiilor, la r. selectivă și specializată (intelectuală, artistică, profesională). Este o condiție facilitantă a învățării.

RECEPTOR, organ periferic senzorial, specializat în transformarea unui gen de energie în influx nervos, efectuind prima etapă de codificare și condiționind apariția senzației în urma integrării nervoase centrale. R. se adevăază stimulațiilor mecanice, fizice, chimice, fiziologie e, puțind fi i. o considerate ca up. uate ui:;--

nice modelate după e. ita < D > ri • ticele respectivelor i > > i > > de i u " r. sje. Bionica le studia/ă, structura în vederea reproducerii lor tehnice. Pavlov afirmă că si conexul reprezintă o „aipra[ța receptoare pentru influxurile afeerente recodificate la nivel subeortical. Se face o distincție între r. periferici și cei centrali. Uneori prin r. se înțelege analizatorul ca sistem periferico-central unitar, în orice caz r. periferic nu poate fi conceput disociat de mecanismele centrale, întrucît el este activ, în virtutea reglajului mijlocit prin proiecțiile corticale, apare ca un detector ce transmite impulsuri specifice.

RECEPȚIE, proces neuropsihic de detectare, capture și codificare a informațiilor, finalizat prin constituirea de imagini simple sau complex-sistemic. Capacități ale organelor de simț de a întreține relații informaționale cu mediul.

RECE SIV, proces sau particularitate suprimată sau mai curînd nemanifestată într-un context în care domină un factor mai puternic, dominant, singurul care «se relevă. De exemplu genele r. în ereditatea mendeleiană. Ceea ce este r. se poate evidenția în absența factorului dominant.

RECICLARE, modalitate a instrucției și educării permanente vizînd actualizarea și perfecționarea pregătirii profesionale. Este o periodică reluare a unui ciclu de instruire, „punere în curent” cu noile progrese și cerințe ale domeniului profesional, indiferent

<'••• virata, ian-; sau pnwătire de |,i7,i |v (e menită, să realizeze nu numai rccalificarea sau n.nuvelarea profesională, dar și să reactiveze potențialul personal, să-l pură în valoare o dată, cu experiența dobîndită. Are scopuri formative și este menită să sporească și să pună în corespondență cu noile cerințe, competența profesională. De aceea si formele de r. sînt și trebuie să fie moderne, strîns legate de cele mai noi cuceriri ale tehnicii și științei și ferm orientate spre practică. Metodele r. sînt maximal active, iar „distanța” dintre instructori și cei supuși r. este redusă la minimum. Un rol de seamă în r. revine schimbului de experiență între cursanți, în toate genurile de r. sînt implicare și cunoștințe de psihologie considerînd necesitatea optimizării factorului uman, a organizării și comunicării, a selecției și creșterii cadrelor etc.

RECIDIVĂ, termen de origine medicală care semnifică reapariția unui sindrom sau maladii. Prin extensie, tendința de repetare a unor acte infracționale, datorită unui dezechilibru psihomoral și după ce au fost luate măsurile sociale de represiune și reeducare. Recidivistul este, după de Greef, un dezechilibrat mental datorită unor maladii psihice variate. Freudlander nu consideră obligatorie implicarea psihopatologiei și atrage atenția asupra unor malformațiuni caracteriale cum sînt atitudinile antisociale, lipsa de independență și s'ibiciu-

nea *rnliii* etc. F,te toru-fe inj><ir-
tant ca ă -e prevnă r. la delincven-
țiiu-ri. Pentru accast.i, după
Brousseau, trebuie nă (ie. înlăturai
comportamentul de i;iRta.bilita l"
socială. S. și K. Glnck au elabo-
rat tabele do predicțio- ale delic-
vent,i juvenile. în genere, com-
batarea r. constituie problema
cea mai importantă și dificilă
în acțiunea socială de eliminare
a delicventei.

RECUNOAȘTERE, în percepție,
faza identificării; un proces (mai
simplu și facil decât reproducerea
sau amintirea) al memoriei (v.).
Se disting r. *spontană* și r. *discu-
sivă* ce implică scheme de raționa-
ment, analize comparative, uzînd
de anumiți indici și confruntînd
modelele mintale cu structura
obiectului. F. Attncave aseamănă
r. cu o rezolvare de problemă în
care se emit și verifică ipoteze.
\\V. Wundt aprecia r. *spontană*
cu un raționament inconștient.
Studiul mecanismelor r. prezintă
un mare interes pentru constru-
irea percepțiilor și dispozitive-
lor cu inteligență artificială.

RECUPERARE, sistem de mă-
suri adoptate de societate pen-
tru a normaliza personalitatea și
a obține o contribuție firească
de la un subiect deficient senzorial,
intelectual sau moral. Se
prevede înlăturarea trăsăturilor
negative, compensarea celor
deficite și activarea maximală a
calităților și forțelor reziduale.

RECURENȚĂ, originar repe-
titivitate, revenire periodică a
unui fenomen. în limbajul știin-

țific s-a afirmat sensul de intui
<Mă irt\'r-r-ț a dV< hiltii a-l-j<<
(. l iizei sau lenomenului, de r .••
ție asupra însuși sistemului <•••
acțiunii. în logică sînt r. jtid<Tă
țile ce constituie propriul I>
obiect și demonstrațiile în care
aserțiune posterioară o modii',
pe cea anterioară și pe acest di ua
se stabilește o concluzie. în ps Im
logia modernă termenul este foai
ie răspîdit în legătură cu ini.ru
ducerea relației de feedback și cu
recunoașterea reversibilității ope-
rațiilor.

REDONDANȚĂ v. REDUN-
DANȚĂ.

REDUCTIONISM, tendință și
metodă a cunoașterii cîstînd
din interpretarea unui fenomen
complex ce dispune de un anumit
specific prin alte fenomene sub-
adiacente mai simple și nespecificv.
(Un gen de modelare infranio-
dală.) R. a intervenit frecve.i:
în elaborarea psihologiei cu rezu'
tate variabile. Dacă reducția psi-
hică la o determinare sociala.
biofizilogică, fizico-chimică eS'
tranzitorie și efectul va fi pozitiv
contribuind prin reintegrări as-
cendente la însăși elucidarea spe-
cificului psihicului. Dacă se pre-
tinde că substratul fiziologic S-JU
fizico-chimic sau cadrul social
obiectiv este suficient pentru ex-
plicarea psihologică, intervin ab-
solutizări stagnante, tendințe de
lichidare a cunoașterii specificul iu
psihologiei (fizicalism, chimism,
biologism, sociologism).

REDUNDANȚĂ (REDONDAN-
ȚĂ), mărime care caracterizează
o sursă de mesaje alcătuite din

semnele alfabetului dat, compa-
rativ cu valoarea minimă nece-
sară pentru transmiterea infor-
mației date; informație exceden-
tară. Un minimum de r. „îvinge”
zgomotele, clarifică anumite si-
tuații dificile, R. prea mare îngre-
uiază procesul de comunicație,
de unde necesitatea, diminuării
sau înlăturării ei. Informațiile
excedentari; sau redundante tre-
buie deosebite de informațiile
irelevante, nesemnificative, care
sînt zgomote propriu-zise, ade-
vurate frue ale recepției și pre-
lucrării informațiilor. R. nu tre-
buie confundate cu intensifica-
rea semnalelor; o vorbire r. este,
de ex., cea pleonastică, nu cea
strigată.

REDUPLICARE, simptom psi-
hopatologic caracterizat prin fa-
ptul că bolnavul, în cadrul unui
proces confabulatoriu, afirmă exis-
tența a două obiecte, persoane,
situații identice, din care numai
una este reală, cealaltă fiind pro-
dusul imaginației sale. R. apare
frecvent în schizofrenie, parafrenie,
paranoia etc.

REEDUCARE, proces sistema-
tic, integral și nou, de educare
menit să compenseze lacunele
unei educații anterioare, ale cărei
efecte au fost pierdute în urma
unei traume, infirmități, dezadap-
tări, sau să combată, să înlătore
și să înlouciască efectele unei edu-
cații și adaptări defectuoase și
negative. Scopul r. este de a rein-
tegra pe subiect într-un sistem
de activitate și în relții sociale
normale. Se îvali.-oaz.i prin mij-
loace pedagogico-medicale, psi-

hoterapeutice și prin procedee
generale mult intensificate. Ne-
cesită instituții specializate și
experți de diverse profiluri. Sînt
supuși r. delicvenții, copiii-pro-
hlcimă, deficienții mintali ș.a. Ope-
rația este extrem de dificilă în-
trucît nu se poate finisa numai
în condiții colective (colonii, școli
speciale, dar mai ales locuri de
muncă) ci necesită și tratări indi-
viduale, fiecare din acești iua-
daptați reprezentînd un caz con-
cret.

**REEDUCAREA DELINCVEN-
ȚILOR MINORI**, ansamblu de
influențe, măsuri și activități des-
fășurate într-un anumit cadru
organizat și menite să restructu-
reze și să reorienteze atitudinile
și comportamentele celor cu defi-
ciențe morale, inclusiv a infrac-
torilor. Se desfășoară în peniten-
ciare, colonii și institute de re-
educare sau în cadrul unor institu-
ții și comunități cu activitate
nespecializată în acest sens. Prin-
cipalele dificultăți în **r.d.m.** sînt:
optica deformată, orientarea ero-
nată a acestora, comportamentele
agresive și tendința de înstrăinare
față de societate, dereglarea rela-
țiilor cu societatea, consecințele
traumatismelor cauzate de sanc-
țiuni, condițiile, relativ artifi-
ciale, proprii instituțiilor și acti-
vităților cu scop reeducativ. Prin
r. se vizează nu răzbunarea pentru
delictele comise ci apărarea față
de delincvență, prevenirea agra-
vării situației și recuperarea mino-
rului. Adaptarea la noul mediu
de ilele.Jis-, vi.ță organizată și
muncă, reprezintă pentru minori

o sarcină grea, o situație critică. Se trece de la libertinaj la un regim riguros. Există pericolul coalizării delincvenților minori și a cultivării de către ei a unor strategii de pseudoadaptare și menținere în sistemul existenței centrate pe delinvență. De aceea, regimul și măsurile direct educative trebuie să fie maximal eficiente. Tinerii trebuie puși în situația de revalorizare, astfel încât ei, treplat, dar tranșant, să se despartă de valorile negative. Sub acest import, factorii cei mai importanți sînt: contactul psihic, apropierea sufletească dintre educator și delincvenții minori în condițiile exigenței educaționale și constituirea colectivelor de muncă și de viață, după modelul demonstrat de Makarenko. R.d.m. implică și acțiuni de tratare individuală adecvată. Sînt foarte importante discuțiile de tip clinic pentru descoperirea punctelor critice din structura subiectului. Acțiunile educative se echivalează cu o terapie întrucît unii subiecți, normali sub raport psihic, prezintă simptome de patologie sociomorală. P. Schmi-deberg propune „terapia realității” care constă în prezentarea, frontală și necruțătoare a situației în care tînarul se află. Ergoterapia prevede prestarea unei munci conform pregătirii și intereselor subiectului. Este important ca activitatea utilă desfășurată să deschidă o perspectivă profesională firească. H. Evsen'ck propune terapia de grup în care subiecții ce si- con i pa li bil; /cază NI-

tre ei și pot să comunice facil, discută, se descarcă și ajung cu timpul la o opinie comună și pozitivă. Conform altor experiențe, grupul de discuție se constituie din indivizi incompatibili, ceea ce duce la o actualizare a conflictelor și la polarizări salvatoare pentru o parte din subiecți. O metodă complexă de lerapi' și reeducare constă în integrarea tinerilor în localități destinate lor și în care se desfășoară i > viață și activitate de tip normal activitățile productive și prestațiile de servicii fiind retribuiri: echitabil, iar libertățile individuale și perspectivele de reveniri în „marea societate” fiind dependente de normalizarea comportării subiecților. Odată cu reintegrarea socială a foștilor delincvenți, mai intervin unele probleme, îndeosebi în legătură cu tendințele de etichetare și stigmatizare, manifestate de populație față de aceștia. Se recomandă abținere;., de la manifestarea unor astfel de tendințe, dar întrucît ele sînt, pînă la un punct, firești, este necesar ca și tînarul să fi fost prevenit și să dispună de rezistența morală necesară. Tocmai în legătură cu aceste împrejurări, în 1977, statul român a luat hotărîrea privind încredințarea tinerilor care au comis abateri unor întreprinderi, colective de munca. și organizații obștești, pentru a fi reeducați, nu prin privarea de libertate, ci prin crearea, în condiții colective, a unei ambianțe dr onlinr și răspundere, de înlr-a-

jutorare tovăra,ea sră IN-ului iu-rectarea comportament. •j• >r d- vianti' și pentru prevenie.i Im' statul socialist apelează la forța morală a s> M ii lății, la forța transformatoare a muncii și creației.

REFLECTARE, caracterizare de conținut a psihicului M denumire a teoriei materialist-dialectice prin care se susține: a) *toiu determinant a! lumii rbicctifc- în genera conținuiurilor informaționale subiective*; b) *correspondența aproximativă dinre acestea și sursele obiective*; c) *faptul că psihicul există sub forma unei activități interne orientate spre reproducerea cit mai adecvată a obiectelor și relațiilor existenței, ceea ce permite orientarea corectă, adaptarea, intervenția eficientă în ambianță*; d) *faptul că activitatea subiectivă este tributară genetic și funcțional practicii social-istorice, este mereu corelată cu aceasta și își verifică valoarea de adevăr (întotdeauna relativ) prii practica, la care se adaugă și autoverificarea corectitudinii logice a construcțiilor cognitive*. „Deschiderea la experiență”, principiul menționat de F. Gonseth, se înscrie în perspectiva teoriei r. după cum în consonanță cu procesualitatea r. intră și epistemologiile relativiste cum este aceea promovată de G. Bachelard. Teoria r. nu este absolută și dogmatică întrucît, susținînd relația dar progresiva valoare de adevăr a cunoștințelor, recunoaște specificul legilor și particularităților mijloacelor subiective (codificări senzoriale și verbal-logice) implicate cu necesitate

O' r., faptul că r. III fiind ni'''mică și pa-i\ a e.a.' o inillj; hune Mihiei ubieit, real unul reflectîmlu-se în celălalt, și că niciodată r. nu se p.,air produce- dccit ni formă sul,i divă. < u specificul și limitele acesteia, că niciodată reproducerea ideală a obiectului de către subiect nu este desăvîrșită sau încheiată. Teoria r. se opune însă atit subiectivismului ce susține arbitrarul și lipsa de legătură cu obiectivul a conținuturilor subiective, cit și agnosticismului ce susține incapacitatea percepției de a ne furniza imagini adecvate realității, și a gîndirii de a ajunge la idei ce surprind determinări generale și esențiale, existente obiectiv. Sub raport cibernetic, r. este o modelare în și de către subiect a obiectivului, modelare ce atinge un anumit grad de izomorfism, dar nu și identitatea. în sens larg, r. semnifică substratul determinat al modelării (lui A în B) care devine biunivoc în cazul comunicării interumane (A^BI. Este deci o interacțiune de tip informațional, în sens restrictiv, r. califică gradtu de adecvare (izomorfism dus pînă la homomorfism) al modelării. Este deci valoarea calitativă, semantică a informației. în primul sens orice informație este reflectorie pentru că e un răspuns sau un reflex; în cel de-al doilea, specific, numai anumite complexe de informații sînt reflectorii și aceasta întrucît reproduc subiectiv prin „transpunere și transplantare” în plan ideal, însușiri, relații, structuri și legi — toate obiective.

Dacă la nivelul im., aiiiilor granița dintre cele două accepțiuni ale r. poate fi precizată, — Li nive'n.l semnificațiilor concept unii', operația aceasta este uneori ane\oioasă. Se menționează o deosebire între r. *directă*,, perceptivă și r. *indirectă* și *niui/imijlocită* a ceea ce spicilic nu este perceptibil și poate fi inferat. în acest ultim caz r. este mult mai activă și sistematică, avînd șanse mai mari de profunzime dar putînd fi grevată și de mari erori. R. ca proces informațional cu un grad înalt de izomorfism (față de surșă) se întemeiază pe operații sau acțiuni interiorizate și este întotdeauna transformativă în sensul codificării și al decodificării (raportării la original) specifice pentru r. psihică umană. Deci r. *este o construcție sau reconstrucție, iar nu o simplă copie*. R. este motivată și regizată de strategiile cognitive și transformative. în produsul r. se exprimă prin selectivitate, organizare, compoziție, modalitate a trăirii, nu numai obiectul ci și subiectul (ce sînt indisociabili), nu numai obiectul ca atare ci și relația obiectivă a acestuia cu subiectul. Organismele, omul și omenirea sînt vital interesate în semnalizarea adecvată realului întrucît acesta condiționează adaptarea, existența, eficiența. La om, la care r. devine conștientă, revine clar faptul că numai în măsura în care sînt exact și fidel reproduse și sesizate relațiile obiective devine posibilă realizarea proiectelor

l ransformaf ive și creafnre 'foi mai năzuința l'liană V''i'' '<' spre transformarea lumii, adaptarea creatoare a medii; la trebuințele mereu schimbabile omului obligă ia efortul • r. sau cunoaștere tot mai adecv: a realului și deci, tot mai profine întrucît r. mijlocește și condi', nează adaptarea (la om, actr tatea finalistă) în desfășuram ei, ea devine tot mai mult anii. • pativă (P. Anohin), predich prospectivă. Genetic, r. trece nren de la retroactiv la anticipa ii Atît genetic cit și funcțional, r. se realizează după modelul re; țiiilor circulare. în acest circuit intervin atît construcțiile repm ductive sau reflectorii cît și c:;- structiile noi, de combinație ii >- vativă determinată de motiv, scopuri, aspirații. Cunoașterea implică întotdeauna și invenția, la consecință noi am propus ca i: psihologie să se formuleze în chi • unitar *principiul reflectării si <- constructivismului*.

REFLECȚIE, formă superioara a activității intelectuale prin cn'. aceasta se orientează recuree asupra propriului conținut di imagini și concepte și îndeoseb asupra modalității de lucru, cu tendința de a analiza critic, a desluși natura propriilor cunoștințe, a face noi legături, a verifica și asigura validitatea terminologică și coerența logică a propriei construcții mintale; nivelul . ce', mai înalt al gîndirii prin car' aceasta se autoreglează conștient și se autocontrolează deliberat.

Este deci gîndire despre gîndire, examinare logico-abstractă a conținuturilor intelectuale, considerate din punct de vedere formal prin raportare la normele logice și matematice, în sensul lui i'iaget. Se face o distincții' între r. și meditație în sensul că ultima se poate concentra asupra lumii pe cînd prima se întoarce asupra inșeși proceselor intelectuale fiind un fel de meditație despre gîndirea proprie. Totuși Dreyer are dreptate cînd afirmă că r. implică și confruntarea cu experiența și deci cu datele obiective ale realității. J. Piaget socotește că r. este un act de unificare și sistematizare a tendințelor, credințelor și opiniilor pentru a le echilibra și pentru a evita contradicția dintre ele.

REFLEX, mecanism fundamental al comportamentului, cîstînd în reacția de răspuns, motorie sau secretorie a organismului, mediat prin sistemul nervos, la acțiunea unui stimul extern sau intern. R. reprezintă relația fundamentală a activității neuropeptice. Acest mod de reactivitate al organismului se face fie prin intermediul segmentelor inferioare ale sistemului nervos, cum este cazul r. necondiționate, fie pe baza capacității funcționale a scoarței cerebrale de a stabili conexiuni (legături temporale între diferiți centri, cum este cazul r. *condiționate*). Suportul anatomic al actului r. îl constituie arcul r., format dintr-o cale aferent-centripetă, senzitivă și o cale

eferent-centrifugă, motorie, între care pot sau nu să exiite neuroni intercalări. Arcurile r., în funcție de structura și complexitatea lor, pot fi simple, bineuronale și monosinaptice, cum sînt cele ale r. spinale și pot fi complexe, polismaptice, multneuronale, cuprinzînd în structura lor pe lîngă calea aferentă și cea eferentă și unul sau mai mulți neuroni intercalări. Acest ultim tip de arc r. facilitează răspunsurile mai complexe ale organismului, datorită difuzării și întîzierii excitațiilor. Activitatea r. a sistemului nervos cuprinde două mari sfere: *activitatea nervoasă inferioară*, cîstînd din ansamblul reacțiilor reflexe care asigură unitatea și stabilitatea echilibrului intern al organismului. Aceasta au rol homeostatic asigurînd reglarea tuturor organelor, compoziția lichidelor organismului și temperatura acestora. Ele sînt mediate de sistemul nervos vegetativ. *Activitatea nervoasă superioară* cîstînd din ansamblul sistemic al transformărilor și reacțiilor de esență reflexă, care asigură echilibrul dinamic al organismului. Din punct de vedere structural aceasta cuprinde două verigi: veriga r. *innăscute, necondiționate* și veriga r. *dobîndite, condiționate*. R. *necondiționate* constituie ansamblul reacțiilor și răspunsurilor la excitații cu semnificație biologică intrinsecă, alcătuiind așa-numita „zestre adaptivă primară” a individului. în funcție de variația informației din mediul intern sau extern se

actualizează în niul selectiv anumite structuri reflexe care acționează în sensul restabilirii echilibrului ilin.miic. R. necondiționate se caracterizează prin faptul că au o specificitate prestabilită la semnificațiile biologice ale stimulilor. au un suport anatomo-fiziologic definit și delimitat, existent încă din momentul nașterii, fiind transmise ereditar. R. necondiționate sînt declanșate automat fiind suficientă doar existența în câmpul de recepție a stimulului respectiv și au un efect adaptativ de tip homeostatic. Iile sînt caracteristice unei anumite specii, păstrîndu-se pe tot timpul existenței biologice. R. necondiționate sînt legate de funcțiile de conservare a speciei și cuprind ca atare r. legate de nutriție, de reproducere și de relație. în această categorie intră deci reflexele *vegetative*, cum ar fi: r. ciliospinal, r. cardiac, r. vasomotor, r. pilomotor, r. salivar, r. sexuale etc.; r. *posturale: osteotendinoase* sau miotactice, care sînt r. ce se declanșează cînd, sub acțiunea unui excitant, mușchiul suferă o întindere; prin această se excită propriocceptorii (fusurile musculare și corpusculii Golgi) din mușchi și tendoane și aceste impulsuri sînt analizate și pe cale r., provoacă contracția musculară. Din această categorie de r. necondiționate fac parte: r. *bicipal*, r. *tricipal*, r. *rotulian*, r. *abilian* etc. Tot din cadrul r. posturale fac parte și r. *somatice lungi*, polisinpactice cum ar fi: r. de scărpinat, mișcarea r. de îndepărtare a unui obiect care

acționează nociv etc. R. *cutanate* făi, parte de a t'inc-nei din cidtul r. posturale și c.oiibt.u în contracția musculaturii somatice situată în imediata apropiere" și zonei cutanate excitate. R. emanate sînt de ex.: r. cutanat abdominal, r. cutanat plantar etc. R. de mai sus sînt relativ simple și • • pecifice. Un alt grup de r. necondiționate ii (urmează r. nespecifice, ele fiind declanșate de excitațiile venite de la nivelul oricărui receptor, deci nu sînt legate direct de un anumit stimul specific. Ele sînt polisinpactice și complexe, incluzînd în structura lor mai multe r. specifice simple. Astfel, este r. necondiționat de orientare, care se declanșează la apariția oricărui stimul, ce se impune și se detașează în câmpul perceptiv prin noutate, intensitate, durată, apariție sau dispariție bruscă. De asemenea. r. de orientare presupune existența unei anumite stări de necesitate internă, cum ar fi cea provocată de saturația informațională (monotonie). R. de orientare se evidențiază pe plan extern prin trei componente: componenta motorie, constînd din ansamblul macro- și micromișcărilor, ca răspuns la stimulările externe sau interne, componenta vegetativă, constînd din modificările circulației, respirației, ale dinamicii glandelor etc. și o componentă bioelectrică, constînd în modificările traseului EEG, în special al ritmului alfa. Toate aceste componente sînt doar indicatori sau laturi, fiind integrate

• la nivel central, iar raportul dintre ele determină dinamica r. de orientare. Pe această bază se delimitează două tipuri de r. de orientare: tazăică și tonică. R. de orientare reprezintă baza comportamentului de relaționare și în același timp un nivel superior de integrare a individului cu mediul. R. de orientare pregătește organismul pentru activitatea de receptare, prin reglarea analizatorilor, asigurînd astfel efectul maxim al stimulului. în raport cu conduita de ansamblu a organismului, r. de orientare este destinată anticipării a ceea ce urmează să facă efectiv organismul în raport cu mediul, devenind prin aceasta un fapt fundamental în conduita adaptativă a individului. La om, r. de orientare se îmbogățește cu un element foarte important și anume, orientarea nu se mai face doar în raport cu datele percepute nemijlocite ale unei anumite situații ci în structura orientării pătrund modelele sociale fixate obiectiv și astfel orientarea se face în raport cu însușirile constante și esențiale ale obiectului. Astfel r. de orientare stă la baza comportamentului investigativ și prospectiv, la baza învățării și cunoașterii specifice umane. R. de acomodare, ca efect al stingerii r. de orientare este un r. necondiționat, nefiind un fenomen pasiv ci expresia activității etajelor superioare ale nevraxului. Este un r. complex ce se realizează pe baza elementelor de întărire negativă. R. de acomodare conferă fondul stabil al

relației individului cu mediul, iar în plan comportamental general susține starea de habituare (obișnuire), starea de relativă relaxare. Condiția primă a realizării r. de acomodare este existența unui stimul sau unui complex de stimuli constanți, permanenți în timp. R. de apărare este reacția dată de organism cinei pragul ele toleranță funcțional, privind intensitatea sau durata unui stimul, este depășit. R. de apărare implică componenta senzitivă generală a organismului, sensibilitatea algică, fiind deci declanșate de toate modalitățile senzoriale. Specificitatea r. de apărare constă în conservarea structurală a organismului, în preîntîmpinarea eventualelor distrugerii și în evitarea contactelor cu stimuli nocivi. R. de apărare are un dublu sens: 1) declanșează anumite transformări la nivelul unei zone lezate, care acționează în sensul limitării și restabilirii structurale și funcționale a zonei respective; 2) reducerea sau înlăturarea acțiunii factorului nociv. Ca și r. de orientare, r. de apărare are o acțiune inhibitoare asupra tuturor activităților reflexe, supunîndu-se deci legii dominanței și exclusivității. Viteza de declanșare a r. de apărare depinde de caracteristicile stimulului și de gradul de sensibilitate al organismului. Din punct de vedere al sferei, r. de apărare poate fi local, segmentar sau global. Efectul adaptativ al acestei r. comfii în păstrarea și restabilirea intt-"ril:ilii morfofuicci'oiiale a in-

R

(lividului. Toate aceste tipuri de r. necondiționate, specifice și nespecifice reprezintă baza pe care se bazează toate comportamentele orientate (finaliste de tip superior, care apar fie ca o continuare nemijlocită a unei sau alteia dintre r. necondiționate, fie că devin posibile datorită interacțiunii și coordonării acestor r. baze). R. *condiționate*, reprezentate de două verigi esențiale a activității nervoase superioare, se formează doar în anumite condiții, cu participarea scoarței. Klc reprezintă o achiziție individuală a organismului, bazată pe funcția de semnalizare și integrare a sistemului nervos central. La baza r. condiționate stă fenomenul fiziologic al conexiunii temporale dintre diferiți centri din scoarță, conexiune care însă se poate desface destul de ușor sub acțiunea diverșilor factori. R. *condiționate* sînt deci legături dobîndite, de tip funcțional, au caracter temporal și strict individual. Excitațiile provenite din mediul înconjurător fac să se stabilească conexiuni foarte variate între diferiți centri nervoși, însă în momentul cînd o conexiune nu mai corespunde condițiilor mediului care s-au schimbat, ea se desface (se stinge) și ia naștere o altă legătură, adecvată noii cerințe a mediului. În felul acesta organismul se adaptează la condițiile mereu schimbătoare ale mediului înconjurător. În funcție de natura stimulilor între care se realizează asociația se pot deosebi: r. condiționate clasice

(pavloviene sau responsive) și r. condiționate instrumentale (skii-neriene sau operante). R. *condiționate clasice* ia naștere cînd între doi sau mai mulți stimuli de natură diferită după semnificația lor biologică se stabilește o legătură stabilă. Unul din acești stimuli trebuie să fie obligatoriu cu semnificație biologică intrinsecă pentru a putea declanșa un r. necondiționat oarecare; se numește stimul necondițional. Stimulul condițional, care se asociază primului, este neutru din punct de vedere al semnificației biologice (cx.: sunet, lumină etc.) și deci nu are proprietatea de a declanșa o reacție motivată a organismului. Legătura dintre acești doi stimuli se stabilește pe baza unui raport de semnalizare, favorizat de ordinea temporală în care sînt prezentați. R. condiționat este considerat a fi format cînd există o legătură de tip declanșator între stimulul condițional și o anumită reacție comportamentală adaptativă. În acest fel, stimulul condițional suplunește un anumit stimul necondițional, declanșînd în absența acestuia o reacție reflexă. Pentru formarea unui r. condiționat se impun anumite condiții: 1) condiția precedentei sau simultaneității în timp a stimulului condițional cu cel necondițional; 2) condiția coincidenței conform căreia stimulul necondițional trebuie să acopere în timp un anumit interval de acțiune al stimulului condițional; 3) condiția repetam conformă căreia ordinea de aso-

R

ciere a celor doi stimuli trebuie să se repete de un număr suficient de ori, pentru ca legătura să capete caracteristica stabilității. Această ultimă condiție variază în funcție de caracteristicile funcționale ale organismului ca și de natura stimulilor. Stimulul necondițional poate avea o valoare pozitivă (hrană) și atunci r. condiționat dobîndit pe baza lui este un r. *pozitiv* sau „de apropiere”, sau poate avea un caracter negativ (nociceptiv) și în acest caz se formează r. *negativ* sau „de evitare”. R. *condiționate operante* sînt r. baze pe tipul de condiționare, numit „încercare și eroare” (trial and error) și constă în aceea că o acțiune oarecare inițiată de individ este urmată de un stimul de recompensă — generator de r. pozitiv sau de un stimul de pedeapsă — generator de r. negativ. Acțiunea inițiată de animal este întîmplătoare doar la începutul experimentului. Diferența față de condiționarea pavloviiană constă în aceea că nu conține un stimul condițional specificabil și că răspunsul condiționat nu are la origine un r. necondiționat. Condiționarea este aspectul fiziologic al activității psihice de învățare, dar la om procesul de învățare nu poate fi cu totul identificat cu condiționarea.

REFLEXOLOGIE, studiul reflexelor; formulă psihofiziologică adoptată inițial de V. Bechterev (1921) care în cercetările lui se concentrase asupra refle-

xelor asociative, defensiv-motivii. Prin extensie, inclunnd și școala pavloviiană, se definește direcțiile de cercetare care adoptă reflexul ca fenomen cheie. Termenul este din ce în ce mai puțin folosit.

REFRACTAR, în afara sensului uzual relativ la refuzul și opoziția față de adoptarea și îndeplinirea unor norme sau indicații; denuște, în neurofiziologie, perioada de totală suprimare a excitabilității (r. *absolută*), sau de reducere regresivă a excitabilității (r. *relativă*, consecventă celei absolute). Se constată ca un moment în realizarea legii „tot sau nimic” și a fost cercetată de N. Vvedenski și A. Uhtomski.

REFRACTIE, fenomen de deviere a unei raze luminoase ce trece printr-o lentilă. Efect produs de cristalin în vederea proiectării razei luminoase în centrul ecranului retinian. Cînd proiectarea este corectă se realizează emetropia. S. Rubinstein folosește termenul și pentru a indica filtrarea cauzelor externe prin intermediul condițiilor interne cu efecte relative de deviere și ajustare.

REFULARE, termen folosit de psihologia freudistă pentru a denumi *procesul efectuat de subconștient, prin care anumite imagini, idei, tendințe sau dorințe neplăcute pentru subiect sau care contravin normelor morale, sînt îndepărtate din conștiință, respinse din sfera proceselor conști-*

R

elite in cele „nicu^luile sau- silit ni'Hițmute in afara i.impulții con-șințci. Tendințele refulate nu se sedimentează în inconștient asemenea firșoarelor de nisip în adincimile marii spre nemișcare, ci au un caracter dinamic, caută să pătrundă, să revină din nou în conștiință. Apare astfel un conflict subteran, permanent, inconștient între tendințele refulate și conștiința morală care le reprimă. Tendințele refulate se strecoară totuși în conștiință, însă într-o formă deghizată, simbolică prin sublimare, acte ratate, lapsusuri și vise. Subiectul normal rezistă presiunilor exercitate de tendințele refulate fără a-și pierde echilibrul psihic. Nevroticii cad victimă conflictului arătat și devin incapabili de acțiune. Terapia psihanalitică își propune defularea respectivelor tendințe și conștientizarea lor.

REGLARE, mulțime de acțiuni exercitate de un mecanism special vizând instituirea și menținerea unor parametri la anumite valori, în condițiile existenței unor perturbații. Principalele procedee ale r. sînt ritmurile și operațiile reglatorii, caracterizate prin finalitate, durată și eficiență. *Procesul de r. deține o serie de elemente cum sînt: semnalele r., mecanismul de r., algoritmul r., mecanismul de execuție, obiectul r., toate acestea integrîndu-se într-un sistem general* « r. în funcție de modul de prelucrare a informației primite, r. poate fi: *proporțională* (cînd există o relație de proporționa-

litate între mărimea reglată și cea de execuție), diferențiate', (tînd exista o proporționiuitate între mărimea de acționare și viteza de variație a mărimii de comandă), *integrală* (cînd mărimea de acționare este influențată de acumularea în timp a variațiilor mărimii reglate), *mixtă* etc. După mecanismul de principiu prin care se realizează, acțiunea de r. se distîng trei principale forme: r. *descînsă sau directă* (informația de la intrarea mecanismului de r. nu cuprinde date despre starea obiectului reglabil), *închisă* (mecanismul de r. primește informații despre starea mărimii reglabile după fiecare acțiune reglatoare, semnalele emise apărînd ca rezultat al comparării valorii actuale a acestei mărimi cu valoarea etalon a ei, adăugîndu-se la conexiunea directă cea inversă) și *mixtă* (înlătură dezavantajele primelor două forme de reglare, îmbinînd acțiunile reglatorii directe cu cele bazate pe conexiunea inversă). După conținutul sarcinii de r. sau scopul r., se distîng următoarele forme: r. *de stabilizare* (asigură menținerea mărimilor reglabile în limitele admisibile cerute sistemului prin reducerea sau înlăturarea oscilațiilor apărute la un moment dat), *programată* (modifică în timp valorile date ale mărimilor reglabile după o lege prestabilită), de *urmărire* (modifică obiectul reglat nu după o lege prestabilită, ci după legea impusă de un semnal extern necunos-

cut dinainte) și *competitivă* (în condițiile „luptei” cu un alt sistem permite alegerea acelei strategii care asigură propriului sistem cea mai bună poziție).

REGRESIUNE, deplasare psihică retrogradă prin care se revine la un comportament ce ține de un stadiu anterior și inferior din punct de vedere al complexității (infantilism la adulți sau bătrîm) sau numai la elemente, atitudini, operații dintr-un stadiu depășit și aceasta în urma unui șoc, traume, frustrații. În afara r. emoționale se semnaleză și una intelectuală în condițiile în care subiectul pus în dificultate apelează la forme mai simple dar mai sigure de lucru, de exemplu socotitul pe degete în locul celui mintal. În teoria creativității E. Kris introduce formula de „regresie în slujba eului”, mai bine zis în slujba progresului în sensul utilizării proceselor primare și a impulsurilor inconștiente în forma jocului în vederea obținerii de noi sugestii.

REGULĂ, în sens ontologic, mod constant de producere a unui fenomen în baza unor relații necesare, dar tu o sferă de valabilitate relativă; epistemologic, categorie intermediară între lege, esență și fenomen, exprimînd o structură relativ constantă în sensul unei dominanțe statistice; pragmatic și instrumental, o normă de acțiune, identificare și ennoirol oquini.ită tipic prin rdgoritm; în istoria științelor sociale și umane, prin

r. sau regularitate s-a denumit: ceea ce astăzi considerăm a fi o lege statistică; în didactică și morală r. este o normă de activitate și comportament.

RELATIVITATE, dependență a fenomenelor obiective, a activității și cunoașterii, de relațiile dintre termeni heterogeni, de mobilitatea și transformarea perpetuă a relațiilor, ceea ce conduce la aserțiunea că nimic nu este absolut. După A. Einstein numai r. este absolută pentru că, de ex., mișcarea întotdeauna apare ca aparținînd unui obiect în raport cu altul. În fizică, r. restrisă comentează relația dintre observator și mișcare. R. generalizată este o teorie ce explică orice fenomen din univers din punct de vedere al interdependenței spațiu-timp-materie. În psihologia experimentală se constată interdependența dintre timp și spațiu în percepție, dintre cunoaștere și starea afectivă. M. Ralea, O.Frank, P. Fraisse vorbesc despre o r. subiectivă.

RELATIE, legătură de orice fel între două sau mai multe obiecte, fenomene, însușiri, termeni. R. anulează izolarea, disparitatea, separația absolută, l'osite li substanțială sau funcțională, univocă sau reciprocă; accidentală și circumstanțială sau constantă și necesară; simplă sau complexă, făcînd parte dintr-un sistem; nemijlocită sau mijlocită. Marx arată că însușirea nu se m.iulfest î deef în relație, Ace.i.m.i dispune de o existență obiectivă. Gradul de esențiali-

tale al relațiilor este variabil, sub incidența simțurilor înfrind eele *fenomenale*, iar r. *categoriale* și *neceare* constituind obiect al gândirii. Psihicul este înainte de toate o r. *infor/națională* și *iii* reglaj*. Pentru om, decisivă este interiorizarea r. *sociale*, a celor practice, cognitive și comunicative. O r. interiorizată ajunge să se realizeze ca o modalitate activă de orientare implinindu-se ca o atitudine. Marx consideră că la baza conștiinței umane este capacitatea de întreținere a unor relații cu ambianța prin distingerea și opoziția diul.ro propria persoană și lume, dintre *eu* și *Hoit-eu*. Eenin atribuie conceptelor rolul de puncte nodale în detașarea subiectului de natură. Dialectica afirmă principiul corelației universale, r. liecărut om cu toți ceilalți și legătura, fiecărui concept cu toate celelalte.

RELAȚII PUBLICE, modalități de a stabili și menține legături cu publicul, de a-l informa asupra existenței organizației (industriale sau comerciale), asupra produselor ei și de a răspîndi o atmosferă de bunăvoință în jurul lor. Publicitatea își propune să producă și să răspîndească o bună reputație și implicit r.p. optime. În felul acesta,, r.p. urmăresc într-un cadru mai amplu obiective mai îndepărtate și llu neapărat comerciale: publicitatea își poate face și o instituție nelucrative (culturală, de învățămînt etc.J.

RELAXARE, metodă d- aub> reglare psiho-fizică a comportamentului uman, ce urmărește realizarea unui repaus cît m.: profund, ce recuperează cne; gia solicitată de activitatea omului. Are ca nbiectiv reav. rea unei dcontraclări nui-t ula p- și psihice prin utilizarea uii"r exerciții adecvate. ;-o cuno-c două metode de r.: a) *analit!.* (K. Jacobsoip, ce se bazează i» realizarea unei decontractii pr> greșive, iueepind cu întreg cor]!; b) *sintetică* „antrenamentul autogen" al lui J.H.Schultz. Cuprinde tehnici ce au ca scoți uti uzarea unei decontractii totale a organismului prin realizarea de către subiect a unor senzații de greutate corporală și căldură, prin control respirator, cardiac și al organelor abdominale. într-o fază mai avansată, cuprinde și tehnici de concentrare inspirate mai ales din sistemul yoga. R. este utilizată în clinică (psihoterapie de r.), psihologia sportului, pentru reglarea stărilor psihice ale sportivilor înaintea concursului.

REMINISCENȚĂ, proces de amintire subită a unor fapte ce păreau uitate, ameliorare a funcției reproductive a memoriei după im interval lung de la fixare. Se explică prin înlăturarea inhibiției de protecție provocată de efortul memorării și prin inducții pozitive co intervin în etapa de conservare a experienței. Este mai frecventă la școlari

mici, preșcolari și bătrîni, decit h adulți.

REMUȘCARE, tortură, suferință morală pe care propria conștiință morală o impune subiectului după ce el a încălcat normele morale. Reacție a *eitlui* față de propriul sentiment de ".•inovație. Efect al sentimentului de culpabilitate, autopedepnire, trăire chinuitoare a nevoii de a fi pedepsit, de a se reechilibra prin ispășirea vinei. Are semnificația unei autoagresumi. Angoasa r. poate duce la grave tulburări mintale. Fenomenul a fost magistral descris de Dostoevski în „Crimă și pedeapsă".

REOBAZĂ, intensitatea minimă ce poate declanșa o excitație, corespunzătoare unui anumit timp lung de acțiune a stimulului electric (de minimum o zecime de secundă). (V. KRO-NAXIE).

REPETIȚIE, caracteristică obiectivă a fenomenelor exprimînd anumite relații necesare interne, dar și caracteristică funcțională somato-neuro-psihică. Ed. Claparede comentează periodicitatea activării trebuințelor și tendința acțiunilor achiziționate de a se repeta, de unde autonomia funcțională bazată pe propriomotivație (G. Allport). [n învățare, r. reprezintă atît o lege cît și un mijloc important. Tehnica memorării implică o anumită organizare a r., în sensul eșalonării lor la, intervale optime și a integrării progresive a materialului /v. Memonej.

REPRESIUNE, conform psihanalizei, mecanism de respingere conștientă și voluntară a unor pulsioni sau tendințe de satisfacere a unor dorințe intime. Subiectul proiectează conștient consecințele posibile ale satisfacerii tendinței și încereînd sentimente penibile, reduce» virulența acesteia, o contracarează. Sînt supuse r. și gîmlurile sau scopurile' în dezacord cu valorile acreditate conștient. R. poate avea diverse grade de intensitate mergînd de la renunțare ezitantă pînă la respingere fermă și interdicere a libidourilor inacceptabile moral. Deși îndeplinește funcții analoge, r. nu trebuie confundată cu refularea ce este un mecanism subconștient de apărare a *enlui* și fugă de augoasă.

REPREZENTARE, proces și produs (imagie) de ordin secundar, opus primarității sau construirea imaginii obiectului actual și prezent, în absența acestuia și chiar fără ca existența sa să fie obligatorie. Este demersul elementar și fundamental atît al memoriei cît și (sau) al gândirii și imaginației. R. constituie o subtreaptă sau un *moment intermediar între senzorial și logic*. Ea are o factură similisenzorială menținîndu-și aspectul intuitiv de tablou figurativ dar se construiește în plan mental, este o *imagie mentală*, după Piaget — și arc valoare de *scuiconcept* sau de concept potențial. *în, ti, np ce imaginea perceptivă, mult*

mai bogată și continuă, este prizonieră a complexului de stimuli obiectuali și nu poate fi vânată decât prin selectivitatea explorărilor, r. ca imagine mentală este mult mai liberă, poate fi construită prin schematizări și combinări de orice fel, intră, cu unele limitări, asemenea conceptului, în circuitul operațional al gândirii, iar în planul fanteziei cunoaște o combinatorică nelimitată. Deși conservă, ceva din sistemul de referință perceptiv, r. este reconstruită prin intermediul operațiilor intelectuale (J. Piaget). Paradoxul r. constă în aceea că dispune de un continut intuitiv, de tip senzorial, întemeiat pe un sistem de operativitate intelectuală, cu totul deosebit și chiar opus mecanismelor perceptiv. J. Meyerson, referindu-se la r. scrie: „Imaginea este un tablou și un semn; ca tabloul ea ilustrează și realizează, ca semn ea indică și semnifică.” Piaget relevă faptul că r. semnificative sînt „motivate” întrucît păstrează o similitudine reflectorie cu semnificările lor (obiectele și acțiunile). Modelarea în r. se produce atît din direcția experienței perceptiv (prin sumație, suprapuneri, reliefări) cît și din cea a inteligenței conceptuale, apte de grupări, transpoziții, asociativitate, reversibilitate. Piaget notează: „se înțelege de la sine că la un anumit nivel de dezvoltare se pot reprezenta figurativ transformările sau unele din ele, lot așci de bine ca și stările legale prin aceste transformări, cele

două aspecte ale cogniției — figurativ și operativ —, devenind astfel complimentare”. B. Ananiev arată că în r. se fixează preferențial acele însușiri sau laturi ale obiectului care dobîndesc, pentru subiect, funcția de scop al activității sale. Xoi am dovedit că în r. copilului un loc privilegiat îl ocupă însușirile funcționale (de lucru) ale obiectului. R. se dezvoltă odată cu intelectul și ca una din componentele importante ale acestuia, încă Ebbinghaus relevase dificultățile în formarea r. și arătase că imaginile r. față de cele perceptiv sînt frecvent dezavantajate prin paliditate, fluctuantă, incompletitudine. Dacă vom compara r. nu cu percepțiile ci cu noțiunile vom releva și superioritatea r., care constă în condensarea informațiilor, în generalizări intuitive de nivelul caracteristicii obiectual, în schematizări relevante și semnificative. Prin r. imaginile, deși deseori mai sărace, progesează în direcția conceptelor, deci valența lor gnostică este mult sporită. Îu se poate însă spune că r. reflectă esențialul. L. Vecker consideră imaginile secundare drept „portret al clasei” de obiecte sau evenimente. Se rețin trăsături comune și distinctive, se construiesc prin amalgamare și tipizare, imagini reprezentative etc. Faptul că în r. pot fi modelate însă și operațiile pragmatice sau intelectuale face ca r. să furnizeze nu numai „ imaginea situației”, dar și planurile și proiectele

acțiunii, îndeplinind deci un rol important în autoreglaj. Această cu atît mai mult cu cît r. evaluate sînt prelucrate și verbal (H. Wallon), ele datorîndu-se unei supraordonate analize și sinteze verbale a materialului senzorial (B. Ananiev). R. sînt întotdeauna intermodale, dar implică și dominante de tip vizual, auditiv, kinestezic, gustativ etc. Avînd ca notă definitorie generalizarea simbolizantă de ordin intuitiv și fiind de regulă dotate cu o semnificație, r. se disting prin particularități care pe de o parte constau în radicalizarea trăsăturilor imaginilor primare, pe de alta, în adăugarea unor însușiri inaccesibile percepției. Astfel sînt: dețășarea marcată a obiectului de fond și chiar estomparea fondului, constanța imaginii luată la o distanță standard, relevanța conturilor și infrastructurii, reducerea succesivității percepției la simultaneitatea r. (în cazul audiției și mișcării), reducerea nuanțelor cromatice la tonurile fundamentale, schematizarea de un anumit nivel și deagajarea de detalii, combinarea de informații heterogene într-o imagine integrată și tipică etc. B. Lomov a relevat ca o notă de performanță a r. caracterul ei panoramic, în sensul că poate reda concomitent dimensiuni ce nu sînt accesibile percepției (un cub poate fi reprezentat cu patru fațete „vizibile”, iar nu numai cu trei ca în percepție). Piaget remarcă deosebirea dintre r. retroactive și r. anticipative,

acestea din urmă fiind mult mai anevoioase. Se disting de asemenea i r. statice (sau mai bine, zis r. a, configurațiilor statice pentru că procesul r. rămîne activ), r. cinetice și r. ale transformării ce implică în egală măsură construcții^ intelectuale și imaginative. În psihologie au fost cercetate r. topografice de două feluri, r. a drumului parcurs succesiv și r. de tipul hărții simultane. T. Crețu a analizat r. geometrice în care se echilibrează și transpun unul în altul, imaginativul și conceptualul. În genere formarea r. este vin filon important și indispensabil al procesului învățării.

REPRODUCERE, funcție fundamentală a psihicului, constînd din transpunerea obiectivului în subiectiv, a materialului în ideal. Se realizează procesual aproximativ, tinzînd spre o reflectare subiectivă ce caută să surprindă epistemic obiectul, fără să coincidă cu el ontic. Proces al memoriei prin care sînt reactualizate segmente din experiența subiectivului printr-un proces de reconstrucție. Amintirile sînt relativ fidèle evenimentelor înregistrate dar nu au niciodată o valoare absolută. Calificativul de r. a fost folosit de Selz pentru a diferenția gîndirea impregnată de memorie ce se limitează la descriere, conceptualizare, înțelegere a unei situații în ceea ce are ea propriu, spre deosebire de gîndirea productivă.

RESENTIMENT, după Scheller, „autointoxicație psihică, ca-

re are cauze și consecințe bine determinate, este o atitudine psihică stabilă, ce se naște datorită unor nerealizări sistematice a descărcării anumitor emoții și afecte...", este cauzată de o agresiune sau frustrație și conduce la fixarea prin interiorizare a atitudinii stabile, de obicei cu minimalizare valorică a unor persoane, situații etc. Deci r. rezultă din acumularea unor emoții de ură, invidie, răzbunare, care nu se pot manifesta și mai ales depăși.

RESPECT, sentiment și atitudine de recunoaștere a unei valori umane sau culturale, prețuire ce se traduce printr-un comportament deferent de natură să susțină, să accentueze valorile respective. R. față de alții este solidar cu politețea dar nu implică renunțarea la demnitate considerând și r. față de propria persoană. Prin extensie, apreciere înaltă acordată adevărilor, normelor morale și estetice și comportament de urmare consecventă a acestora.

RESPONSABILITATE, caracteristică a celui ce este responsabil în sensul că se angajează retroactiv să dea seama de acțiunile și atitudinile sale întrucât acestea sînt în acord cu normele, legile, uzanțele unanim acceptate. Este facultatea, de a da răspunsuri valorice și efective, de a garanta ducerea la bun sfîrșit a sarcinilor încredințate sau asumate, de a gira acțiunile unei alte persoane, de a asigura buna funcționare a unei organizații sau

întreprinderi și conduita disciplinată a colegilor și subordonaților, în sensul cel mai general, r. depinde de caracterul integrității al personalității, de normalitatea intelectuală și psihică, de consistența morală. R. implică respectarea cuvîntului dat, îndeplinirea angajamentelor, respectarea consecventă a normelor și legilor. Întrucît r. este asigurată prin deliberare anticipativă, prevedere a consecințelor unei acțiuni și prevenire a efectelor negative, condițiile esențiale, sub raport psihologic, pentru r. sînt plenitudinea facultăților mintale și libertatea de decizie. Cei ce nu îndeplinesc aceste condiții întrucît sînt imaturi, demenți, deficienți mintali sau au acționat din constrîngere, sînt socotiți iresponsabili ca persoane sau în raport cu actele comise. În diferite situații, mai ales în justiție, psihologii sînt chemați să stabilească gradul de r. al unor persoane. Sînt diverse forme de r.: socială, politică, morală, administrativă, familială etc.

RETICENȚĂ, dispoziție spre reținerea exprimării propriilor gânduri și atitudini, ca urmare a timidității, jenei, neîncrederii, suspiciunii. Atitudine de rezervă temătoare, uneori de nehotărîre și incapacitate de asumare a unui risc. Poate fi o particularitate normală sau un simptom în schizofrenie sau paranoia.

RETROACȚIUNE, acțiune recurentă, propagată în sens invers — de la efecte la cauze, de la rezultate spre planurile în

baza cărora acțiunea directă se desfășoară. Este o relație de feedback pozitiv sau negativ. După P. Anohin, r. determină corecții, modificări sau infirmări ale acceptorilor sau planurilor interne. Piaget arată că prin r. se constituie modelele anticipative. V. FEEDBACK.

RETROGRESIUNE, act de revenire sau întoarcere la, comportamente și atitudini ce țin de o perioadă depășită a dezvoltării individuale. În stări critice, la bătrînețe, în cazul unor maladii psihice, la subiect se reactualizează forme de comportament mai vechi, cu în special din copilărie sau tinerețe, iar formele recente și mai evoluate de conduită dispar sau sînt suspendate.

RETROSPECȚIE, privire spre trecut, evocare a acestuia. Revenire la ceea ce a fost nu numai în sensul amintirii ci și în scopul reexaminării unei situații, a explicării unor fapte, a reinterpretării etc. Metodă psihologică, denumire dată de O. Selz unei forme a introspecției, constînd din descrierea propriilor desfășurări psihice, după ce, într-un cadru experimental sau firesc, acestea au avut loc. R. caută să înlăture dezavantajul introspecției simultane, care presupune dublarea în actor și spectator și deci introduce factori perturbatori, nefirești. Totuși r. conservă unele caracteristici de nesiguranță, incompletitudine și iluzie, ca și introspecția.

REVERBERAȚIE, perseveranța unui sunet într-un spațiu închis sau semiînchis, după momentul în care sursa acustică a încetat să mai emită; analogic, r. impulsurilor nervoase

REVERSIBILITATE, concept de însemnătate cheie în sistemul lui J. Piaget, desemnînd capacitatea, mintală de a executa aceeași acțiune în două sensuri de parcurs, subiectul fiind conștient de faptul suprapunerii itinerariilor și a invariantei acțiunii. R. este condiția, echilibrării dintre asimilare și acomodare. În plan perceptiv r. completă nu este posibilă. La nivelul operator r. devine completă realizîndu-se prin cele două forme ale ei, de *inversiune* și *reciprocitate*. Invarianții de orice fel se constituie datorită r.

REZISTENȚĂ, capacitate globală constînd din menținerea echilibrului psihic în fața unor suprasolicități. Depinde de forța neuropsihică și morală. În psihanaliză r. are sens de opoziție față de psihoterapeut, de refuz al tratamentului și ascundere a simptomelor, de neîncredere etc. Se consideră că r. bolnavului trădează, în aceste cazuri, tendința lui de a-și menține echilibrul precar cu care s-a familiarizat și de a nu risca transformări cu efecte nesigure.

REZOLVARE DE PROBLEME, proces și efect de atingere a scopului propriu, de depășire prin mijloace coezive (> unui obstacol, în sensul transformării ne-

cunoscutei în cunoscută. R. de p. este activitate definitorie și de performanță a gândirii, iar nivelul rezolutivității califică direct nivelul de inteligență. În tratarea cibernetică a r. de p. se deosebește două căi și anume: analiza operațională, prevăzând pașii efectuați pe calea soluționării și strategiile prelucrării informațiilor. Pentru subiect, *situația problematică* are structura unei acțiuni complexe, implicitul o bază anticipativ-orientativă și un ansamblu de modalități executorii ce trebuie elaborate sau perfecționate și puse în aplicare. După W. Reitman (1966), A. Xewell și H. Simon (1972) o situație este problematică atunci când nu sînt suficiente rezolvării ei, procedeele uzuale. O. Selz și M. Wertheimer definesc situația problematică drept o „situație ce prezintă o lacună acoperită”, iar N. Maier (1963) semnalează caracterul de situație „deschisă”, generatoare de tensiuni în subiect și de necesitatea impetuoasă de închidere a structurii incomplete. Alți autori (Berlyne (1963), relevă calitatea situației problematică de a fi generatoare de conflict conceptual și de stări de frustrație (J.P. van Geer, 1957), calitate ce nu dispăre decît prin găsirea soluției. Global, situațiile problematică prezintă o serie de atribute pe care V. Reitman (1966) le clasifică astfel: a) *constantele*, care reprezintă elementele invariabile în sistemul de informație; b) *variabilele*, reprezentînd grupul de

alternative ce pot fi folosite pentru obținerea unei soluții; c) *atributele deschise*, ce se definesc printr-o serie de parametri, ale căror valori nu sînt specificați în datele inițiale ale problemei d) *atributele structurale sau ii): plicite*, sînt elementele neexplicite, ce se relevă pe măsura descompunerii problemei în componente, fiind constrîngerii contextuale ale subcomponentelor și, prin urmare, cu cît problema este mai complexă, cu atît numărul și rolul atributelor structurale (organizaționale și contextuale) se amplifică. O situație devine problematică subiectiv, dacă asimilarea ei de către subiect necesită un număr special de transformări, care conduc la echilibrare. A. Newell și H. Simon (1961) ajung ca prin confruntarea și conjugarea datelor obiective și subiective, să clasifice problemele după gradul lor de structurare, în probleme *bine definite și slab definite*. Veritabile „sînt cele slab definite și slab specificate și care nu pot fi rezolvate prin metode uzuale. Amin-tim de împărțirea lui J.P. Guilford în probleme convergente, cu multe restricții și specificații, ce oferă un cîmp de căutare îngust și o singură soluție, și divergente, cu mai puține restricții și un cîmp larg de explorări, ce permit mai multe soluții. Există un continuum problematic și, corespunzător, un continuum al structuralii. W. Reitman (1964) a propus o clasificare sau tipolo-

logic a problemelor ni legătură cu gradul de problematizare și oricînd se duna măsura specificării datei inițiale în situația problematică; măsura specificării scopului, deci a stării finale vizate; necesarul de operații, transformativitate. În consecință problemele se împart în cinci categorii: 1) *probleme reproductive-necreative*, sînt cele care nu necesită un demers cognitiv-creator, ci doar o gândire reproducătoare; rezolvarea implică modalități sistematice, determinate, de progres către soluție, strategii algoritmice; 2) *probleme demonstrativ-explicative*, sînt cele în care starea finală se prezintă bine specificată, ceea ce se cere fiind găsirea drumului către aceasta, prin dovedirea, demonstrarea, găsirea cauzalității, explicarea sau chiar inovarea ei, în lipsa unor elemente inițiale specificate și doar în limitele unor reguli de operare;

3) *probleme euristic-creative*, presupun specificarea naturii soluției și în mod văz unele cerințe pe care aceasta trebuie să le satisfacă; 4) *probleme invențive-creative*, în care starea inițială este bine specificată, ea menționînd anumite elemente prin continuarea cărora se presupune atingerea stării finale, relativ văz specificată; delimitarea acesteia din urmă constă tocmai în faptul că ea decurge din combinarea, transformarea, operarea cu elementele oferite de starea inițială; 5) *probleme de optimizare sau. re-proiectare creativă*, în care starea inițială este perfect specificată, pornindu-se

de la un element dat. bine-cunoscut, iar -Marea finală este deloc- sau slab specificată, posedînd cel mult unele văz indicații generale asupra proprietăților soluției. Norman Mackworth (1969) a introdus o deosebire marcantă între descoperirea de probleme și r. de p. în esență, această distincție se referă la problemele date subiectului spre deosebire de cele pe care le descoperă, inventează și pune din proprie inițiativă. Deosebirea dintre *problem-so/ving* (r. de p.) și *problem-finding* (descoperirea de probleme) constă în aceea că prima ține de o specializare strictă și se leagă de un sistem conceptual constant, manifestînd tendința de a transforma problema în nonproblemă, iar cea de-a doua ține de structuri cognitive foarte flexibile, apte să revizuiască închiderile și să stabilească noi legături (F.L. Vidai, 1971). Bazele r. de p. sînt, după cercetările psihologice tradiționale, etapa primară și pregătitoare a sesizării și punerii problemei și procesul rezolutiv în sens restrîns. Își menține valabilitatea dictonul „o problemă bine pusă este pe jumătate rezolvată”, la care a aderat cu entuziasm și Einstein. A. Crosby (1972) enumera: *sesizarea problemei prin selecție și observare, analiza și definirea ei, stringerea materialului, calitatea și formularea de ipoteze, testarea și finalizarea*. R. Gagne (1966) vine cu un model operațional care ține seama de datele experien-

ței subiectului. După confrun-
tarea cu situația problematică,
priiblnui este rciiniri prin nlt-n-
lilicarea elementelor es"liiule,
după cuiu uniiiază: r"-;ței ll și li-
zarea conceptelor disponibile si
\ regulilor cunoscute antenoi,
evaluarea conceptelor pe baza
experienței, selectarea regulilor
și indicatorilor relevanți pentru
situația-stimul, formularea de
ipoteze specifice, demersul de;
descoperire orientat spre soluție,
formularea de ipoteze specifice
privitoare la soluțiile posibile,
evaluarea acestora, verificarea
soluției aleasă drept optimă. Tra-
dițional, se rezervă în procesul
rezolutiv un loc important ipo-
tezei, ca presupunere atât des-
pre soluție cât și despre căile ce
pot duce la obținerea ei. în
aceste condiții se are în vedere
fenomenul deciziei. într-o altă
perspectivă, r. de p. este concep-
tă în termeni comportamen-
tali ca o activare de abilități,
construire și aplicare de strate-
gii, desfășurare a unor demersuri
cognitive. A. Newell și H. Si-
mon (1972) consideră că subiec-
tul progesează de la o stare ini-
țială spre una finală, fără a par-
curge anumite stadii distincte,
ci doar folosindu-se de un reper-
toriu de operații cognitive. Sînt
considerate esențiale pentru orice
r. de p. următoarele: alegerea
scopului, selectarea unei metode
de rezolvare, verificarea rezulta-
telor. Direcționarea este prefigu-
rată în punerea problemei să
iegleze r. de p. Gestaltistii

recurg la conceptul de *rest/it,*
turare pentru a descrie ienoiiii-
nul de r. ile p. O M rie de pioc ••;
mediatoare prin care, din vi-i.nl<
si nu. luri în letțăt ură. ca ii' *<
cerințe ale situației, se obțin ;io
structuri, reprczin'ă taica di
care depinde rezolvarea. Unu'
problemă presupune o sein-
de condiții restrictive de care tre-
buie să se țină seama. Tui'i;ii
apreciază r. de p. ca un „pm,y~
superior de învățare". Performan-
țele dobîndite în acesta implică
și exprimă concomitent „o schim-
bare în capacitatea omului
(Duncan, 1959). *Capacitatea re-
zolutivă*, constă, după P. Ga.yne.
în *posibilitatea generalizării prin
desprinderea de situațiile proble-
matice și în posibilitatea selecție"*
și aplicării unor acelorași regu!>
la situații divers^. Activitatea
rezolutivă are deci drept efect
obținerea de noi achiziții, fap;
pentru care ea poate fi conside-
rată învățare problematizantă.
Promotorul învățării prin des-
coperire (J. Bruner) echivalează
r.de p. cu o acțiune de „*catea"-
rializare*", acțiune al cărei efect
este organizarea și structurare,;
datelor ce pot fi obținute prin
ambianță. în calea r. de p. inter-
vin bariere subiective și funcțio-
nale ce au fost calificate ca blo-
caje intelectuale, vîseozitate min-
tală, fixitate funcțională, ten-
dință spre închidere prematură
a structurilor cognitive. Depă-
șirea rutinei implică tensiuni mo-
tivaționale specifice și strategii
care să ducă la reorganizarea

reclamată de problemă. Deci-
sivă este descoperirea principiu-
lui rezolutiv. Uneori n< e-;ta con-;
;tă dintr-o restructurare de ansam-
blu a timpului informațional,
alteori se referă la detalii. În
multe tipuri de probleme inter-
vine, conform unui principiu
funcțional, desfacerea și utiliza-
rea unor atribute sau relații im-
PLICATE. A. Newell și N. Simon,
modellînd cibernetic rezolvările,
folosesc, în mare, două tipuri
de strategii. Prima este cea a
îngustării progresive a spațiului
problematic prin confruntarea
continuă și alternanța dintre
mijloace și scop. Pe această lin-
ie, rezolvarea are un caracter
iterativ și presupune la fiecare
pas, în care se confruntă una din
metode cu scopul, controlul prin
feedback al rezultatului cu efec-
te de sancționare, corecție sau
infirmare, de la una dintre ace-
stea pornindu-se pasul următor.
(M. Golu) Această strategie, de-
numită „*analiza mijloc-scop*", re-
curge la împărțirea problemei
într-o serie de subprobleme și
a scopului final într-o suită de
scopuri intermediare. Astfel, pro-
cesul general al r.de p. este trans-
format într-o serie de probleme
succesive ale subproblemei.
A. Newell și N. Simon admit însă
și o altă strategie, a „*planifică-
rii*" și care constă în anticiparea
soluției în termeni generali, în
simplificarea problemei prin
omiterea unor amănunte, trece-
rea în plan secundar a unor cali-
tăți și dimensiuni ale spațiului
acesteia pentru a o reduce la un

tip familiar, pentru facilitarea
explorării și deci rezolvării. Dune-
kw a propus *strategia dubki sti-
mulări . de jos*" (de la cîrnpul per-
ceptiv) și a stimulării „*de sir.*".
care pornește de la raționament
de la principiu sau regulă. Kes-
structurarea rezultă din îmbina-
rea analizei perceptive cu ana-
liza cognitivă și similar, a con-
fruntării imagistice cu modelele
abstracte sau simbolice. Bipola-
ritatea, proprie în genere pro-
cesului cognitiv, este maxima!
realizată în r.de p. Asher pornește
de la ideea, care nu poate fi ac-
ceptată fără rezerve, că în învâ-
țare se operează cu concepte
complete, pe cînd în activitatea
de r. de p. conceptele sînt incom-
plete. Odată formate, concep-
tele au tendința de a se închide, de
a-și menține echilibrul și de a
funcționa autonom și stabil. Du-
pă Asher, există două tipuri de
r.de p. Primul tip constă într-un
concept incomplet ce trebuie
completat prin generarea de con-
cepte alternative. Cel de-al doie-
lea tip de r. de p. este mult mai
dificil pentru că pornește de la
un concept stabil și complet și
care este supus reviziei, este de-
zechilibrat prin relevarea unor
imperfecțiuni ale sale, urmînd
să fie transformat și regenerat
prin soluții. în acest caz r.de p.
debutează prin *disruperea con-
ceptului sau restructurarea IU-
noștivțelor*. După N. Chomsly,
fiecare propozițiune completă este
echivalentă cu enunțul unei
rezolvări. R. de p. ar consta din
treccrile reciproce între structurile

de sn/irifitlă și iele t/r wlincimti pyiu intermediul sti uiliinloy de Inmsjorinnre ce primii e/ahniitien i/e noi răspunsuri .sau soluții. Întru ca prin competența lingvistică și cognitivă să se obțină o performanță, este necesar ca odată descoperită și reeristalizată structura de adâncime, aceasta să fie adusă cu tot ce implică ea, la suprafață, să fie comunicată. Sistematizând strategiile implicite secvențial în activitatea rezolvării, 13. Zorgr detașează trei serii de strategii ce intră succesiv în acțiune. Sînt în primul rînd strategiile anticipativ-exploratorii ce ghidează, mai mult sau mai puțin sistematic, căutările. Acestea corespund, după părerea noastră, fazei de definire a problemei. Urmează strategiile anticipativ-rezolvative care sînt, după B. Zorgo, planuri specifice de căutare a soluțiilor și corespund, după părerea noastră, orientării în sarcină. Urmează strategiile executive care au un caracter analitic și uezază de primele, algoritmice și bine consolidate. Fiecare r. de p. lărgeste cadrul problematic. Toate acestea intervin într-un circuit social și depind de condițiile activității sociale. Se face deosebirea dintre rezolvări individuale și colective de probleme. K.F. Balcs definește în genere grupul ca sistem de roluri avînd destinația r. de p. Ocupîndu-se de r. de p. în grup, Al. Roșea a stabilit că importanța este nu numai propunerea sarcinii,

ci și cooperarea și compatibilizarea. afectivă a membrilor grupului. **RISC**, concept care caracterizează comportamentul dcc/i.onal desfășurat într-o situație incertă ce poate implica primejdie și nereușită. Numim situații, de r. acea situație în care subiectul trebuie să aleagă între (o! puțin) 2 alternative, care difer.î între ele atît prin valorile (utilitățile) lor, cît și prin probabilitățile de cîștig asociate, astd-l înêit unei creșteri a utilității ii este asociată o reducere a probabilității de reușită și invers. în sens general este comportament de r. alegerea uneia dintre alternativele oferite de situația de r. în sens restrîns este comportament de r. alegerea alternativei mai riscante. Fiecare alternativă este caracterizată ca un stimul multidimensional care poate fi descris prin localizarea sa pe 4 dimensiuni de bază ale riscului: probabilitatea de cîștig (P/V), mărimea de cîștig (\$W), probabilitatea de a pierde (PL) și mărimea de pierdut (\$L). în fața aceluiași stimul subiecții pot ii orientați diferit, acordînd mai multă importanță uneia din dimensiunile r., deoarece crede că această dimensiune este mai importantă decît celelalte în situația de r. în care se află. Există mai multe modele referitoare la modul în care subiectul combină valorile și probabilitățile pentru a resimți o anumită atractivitate din partea unei variante. Din punct de vedere statistic diferitele variante pot fi carac-

terizate de valoarea lor expectată și de gradul de dispersie al rezultatelor posibile (variante). Ulecanele mai subtile prin care diferitele aspecte ale informației se combină pentru a da valoarea unei unități informaționale au fost analizate în teoria integrării informației. într-o sarcină de combinare a mai multor informații fiecare unitate informațională poate fi descrisă prin doi parametri: 1) o valoarea-greutate (w) reprezentînd importanța psihologică a dimensiunii, și 2) o valoare-scală (s) reprezentînd valoarea subiectivă a stimulului informațional de-a lungul dimensiunii de judecată. Cei doi parametri se combină multiplicativ pentru a determina efectul net al unei unități de informație. Funcția care descrie cum mai multe unități de informație se combină pentru a da rezultatul final, valoarea alternativei, poate varia cu solicitările sarcinii, fiind create mai multe modele explicative (modelul aditiv, modelul mediei ponderate, modelul diferenței, modelul multiplicativ, modelul aditiv-multiplicativ), (N.N. Andersen, J.C. Chateau, 1970). Studiul proceselor cognitive arată că adesea în situații de r. gîndirea este utilizată mai degrabă pentru a justifica alegerea unei strategii. Fenomenul de asumare a r. trebuie înțeles atît psihologic cît și psihosocial. Mărimea r. asumat suportă o serie de influențe extrem de importante din partea unor factori de

personalitate care acționează ca variabile moderatoare, care pot controla atît structurarea sarcinii cît și răspunsul subiectului: necesitatea de realizare, teama de eșec, defensivitatea, anxietatea, emotivitatea. Efectul produs de unul din moderatul i este dependent tic nivelul celorlalți. Urmărirea interacțiunilor dintre nivelele acestor variabile moderatoare poate produce o destul de bună predicție a modului cum va privi sarcina și ce tip de decizie va lua un subiect dat într-o situație determinată (X. Kogan, M.A. Wallach, 1964). Se pot distinge trei nivele de investigare a tendințelor spre r.: a) nivelul psihofiziologic, orientat spre măsurarea gradului în care mecanismele de apărare ale *eului* intervin în structurarea sarcinii și în alegerea răspunsului. Acest nivel elimină posibilitatea controlului voluntar din partea subiectului, dînd informații despre nivelele subconștiente de decizie (I.P. Vasilescu, 1975); b) nivelul atitudinal, examinat prin probe de tipul chestionarului, în care subiectului i se prezintă diferite situații ipotetice și este pus să aleagă o variantă de răspuns, mizîndu-se pe apariția fenomenului de identificare (X.Kogan, M.R. Wallach, 1964); c) nivelul comportamental care presupune introducerea subiectului într-o situație cu grade variate de autenticitate. S-a constatat că forma în care i se cere subiectului să dea răspunsul influențează deciziile sale și

R

dl jucărea r. — efectuarea de acțiuni iii cursul unei interacțiuni, care confirmă Stuit resping expectațiilor partenerului; c) interacțiunea r. — reunește cele patrii fenomene: „jucărea unui rol” constituie ultimul demers in vaste procese de rol la nivelul interacțiunii. Această conduită consistă în acte manifeste care resping sau care verifică expectațiile altuia. R. este strîns legat de percepție și expectație. În adevăr, pentru ca acțiunea în rol să fie adecvată, ea trebuie să se bazeze pe o percepție netă a „rolului altuia și pe o previziune clară a acțiunilor și reacțiilor sale. Cînd semnele exterioare ale statutului nu sînt bine definite, percepția nu poate fi netă, expectațiile sînt ambigui, și partenerul întîmpină dificultăți în determinarea conduitei reciproce pe care este cazul să o adopte” (Anne-Marie Rocheblave Spens-16); f) conflictul de r.: la nivelul individului — situația în care se află un individ care trebuie să-și asume simultan două r. incompatibile; la nivelul interacțiunii expectației contradictorii fața de același individ sau expectației reciproce care nu sînt complementare între doi indivizi; conflict între r. și statute comportînd obligații de rol incompatibile sînt ocupate de același individ; conflict între perso-

n.jlitate și rol — situația unui individ obli;it ;ă joace un r. i u care un poate li de acord, c<n. Irazieîdu-i poziția sa internă. „Conflicte de r. pot să apară în diverse situații. Fiind toate l, nivelul personalității, individul dispune de diferite mecanism' pentru a rezolva; de pildă: i • larea r. (Rigoletto, bufon la curte.i ducelui, părinte obișnuit, în se creș, acasă); *compromisul*, unii • narea acțiunii pîna cînd cel. două grupuri își vor schimba cerințele, ca în cazul elevului solicitat de colegi să joace fotbal, ceea ce părinții nu-i permit; *părăsirea* sau *fuga*: individul iese din acțiune, plecînd din sistemul social respectiv (ca în cazul unui casier care în permanentul contact cu banii și cu oamenii, greșind socotelile și plățile, părăsește activitatea de casier). Mecanismul instituțional de rezolvare a conflictelor de r.: *separarea* în timp (de ex. r. de tată și r. profesional), *ierarhia* în ce privește obligația de r. (în cazul unui deces în familie r. de membru al familiei primează și este permisă învoirea de la lucru, deci neîmplinirea r. profesional). Prescrierea de către societate a segregării r. (ca în cazul r. profesionale și a celor familiale cînd se condamnă nepotismul). Teoria r. aplicată în studiul tulburărilor de personali-

R

tate relevă că acestea pol li cauza unor conflicte de r. (ca în cazul unor psihopatii incompatibile cu anumite r. profesionale) sau dimpotrivă, conflictul de r. duce la tulburări de personalitate (ca în cazul nefericit al unui copil cu tatăl recăsătorit și care este lipsit de afecțiunea mamei: conflictul între r. de fiii și acela de copil străin pentru un om

mare). în cadrul psihoterapiei teoria r. a permis, de pildă, lămurirea conduitei pe care trebuie s-o adopti' medicul în r. său față de pacient, iar în cadrul socioterapiei, adoptarea de noi modalități de tratare a bolnavilor, de pildă prin introducerea acestora in diferite r. mai active: r. de muncă sau activități in grup.

S

SADISM (după numele mar-chizului de Sade, scriitor fran-gez), perversiune în care satis-facția sexuală este condiționată de suferința provocată partene-rului; poate ajunge la forme pa-tologice, criminale. Prin exten-siune, s. desemnează tendințele spre cruzime asociate cu plăcere resimțită în condițiile durerilor fizice și a suferințelor morale pro-voocate altuia.

SADOMASOCHISM, structură a organizării somatopsihice ca-racteristice stadiului când perva-siunea mixtă ce reunește agre-siunea contra partenerului cu autoagrosiunea, sadismul cu ma-sochismul la aceeași persoană. Subiectul afectat de s. încearcă plăceri sexuale chinuind pe ce-lălalt și chinuindu-se pe sine. Kxistă și un s. moral în care subiectul pedepsește și se pedep-sește cu cruzime, fiind totodată, judecător aspru și învinuit pe-nitent. D. Lagache utilizează ter-

menul de s. pentru a sublinia iu-terrelația acestor dmiă per/cr siuni, alK iu conflictul internii bieectiv cit și în structurarea per-sonalității.

SANȚIUNE, modalitate și ac; social de dezaprobare, comba-tere, pedepsire sau de aprobav . stimulare, recompensare a unor comportamente individuale on grnpalc în raport cu un sistem de valori, norme morale sau ju-ridice. K. Durklicim a. relevai rolul s. punitive în efectuarea constrîngerii sociale. Alți autori J. Bentham, M. Weber, M. Ra-lea, Tr. Herseni au relevat și funcția de identificare, conser-vare și promovare a valorilor exercitată de sancțiunile pre-miale. Interiorizarea modurilor de s. generează structuri LIIO-tivaționale polarizate și contri-buie, la orientare și autoregla!.

SANGVIN, temperatment co-respuzător tipului puternic, echi-librat, mobil ce se caracterizează,

prin: rapiditate, vioiciune, calm, intensitate a emoțiilor și super-ficialitate a sentimentelor, nă-zuintă spre schimbare, instabi-litate a intereselor și înclinațiilor, distribuție și comutare ușoară a atenției, maximă adaptabili-tate, rezistență, prin restructu-rare facilă, la dificultăți, relativ continuă menținere a rezisten-ței și echilibrului psihic.

SARCINĂ (engl. *task*. fr. - *tacite*, germ. *Auf^abe*, rusă ;•«*dacia*), termen folosit în analiza activității în genere și a rezol-vării problemelor în special, de-semnînd ceea ce revine subiec-tului din activitate, ce are el de făcut (impus din afară sau asumat din proprie inițiativă). După A. Ieontiev, s. implică formularea scopului în legătură cu condițiile (mijloacele) de rea-lizare a lui. După G. JSiller, E. Galantei", K. Pribram, s. este echivalabilă cu planurile con-știente ale conduitei. în s. se reuneșc cognitivul și voliționalul (N. Ach). Fiind un plan de ac-tivitate pentru care subiectul se mobilizează și în realizarea căruia se angajează, s. îndepli-nește un rol central în reglarea acțiunilor.

SATIRISM, tendință anormală a bărbaților spre satisfacerea ex-cesivă a trebuințelor sexuale, ce sînt hipertrofiate și întreți-nute mult peste limita necesar-ului de echilibru fiziologic și psihic. Spre deosebire de priu-pism care se datorește unor de-fecțiuni organice, abuzul sexual presupus de s. este de origine

psihogenă. Explicațiile S. sînt variate: supracompensarea unor complexe de inferioritate, lugh de angoasă și frustrare, obsesiile sexuale, educația defectuoasă ce cultivă o orientare „perlorman-țială" asupra vieții sexuale ca în cazul competițiilor sportive etc.

^SATISFAȚIE PROFESIONA-LA, configurația psihică complexă nu totdeauna integral conștientă, consistînd într-un set de atitu-dini pozitive ale persoanei față de munca efectuată. Arc valoarea unui important indice cali-tativ al organizațiilor de tip productiv și, totodată, a unuia dintre obiectivele majore ale acestor organizații: pe lingă randa-mentul economic, obținerea dif-feritelor produse, se urmărește și randamentul social, adică fur-nizarea către societate a unor oameni satisfăcuți în muncă, autorealizați profesional, bucurîndu-se de considerație, integrați și stabili pe locul de muncă. Ș.p. are două surse principale de factori cauzali și condiționali: a) însăși participarea la activi-tatea de muncă; b) obținerea avantajelor personale, atît de ordin economic (retribuție, loc de muncă asigurat, perspective de promovare și de venit corespunzător după pensionare), cit și de ordin psihologic (sentimen-tul efectuării unei munci utile sau cel al muncii bine făcute, împlini-rea aspirațiilor de a participa la o activitate interesantă, atrăgă-toare și care solicită la maximum cunoștințele și capacitățile de-

ținute, accesul la luarea, deci/iilor referitoare la munca (de exemplu etc). În funcție de intensitatea și sensul valoric al factorilor enumerați se poate instala S.p. sau starea ci opusă, insatisfacția profesională. O sursă prea puternică sau puia slabă de S.p. determină nu numai o stare parțială de s.p. ci, prin omogenizarea și iradierea atitudinilor pozitive de la obiectul care le-a generat la obiectele învecinate, o anumită, stare globală de s.p. Cnid sursa are o intensitate medie, se ajunge la o maximă, dispersie a configurației de S.p. parțiale. De asemenea, o stau de s.p. ridicată Uncie să diminueze realismul percepției valorico-afective a situației organizaționale, să sporească deci subiectivismul aprecierilor. Călea principală de sporire a S.p. constă în umanizarea conținutului și condițiilor participării la activitatea de muncă, psihologia muncii olc-rind în acest sens remedii și alternative pentru toate componentele sistemului om-mașină-mediu.

SATURAȚIE, 1) proces și stare privind satisfacerea deplină (și chiar prin depășire) a unei trebuințe exprimat în reducția de tensiune și dezvoltarea unei reacții inverse de respingere. 2) grad de exprimare a unei trăsături în contextul personalității sau corelația dintre test și respectiva trăsătură (pondere). 3) însușire a senzațiilor cromatice definite de B. Ananiev ca grad de exprimare a unui anumit Ion cromatic sau grad de diferen-

țiere a celui ton de un gri cu aceeași luminozitate.

SĂTIETATE, termen folosit, de Y. Kohler și H. Wallach pentru a numi tendința, de slăbire a calității percepției (rezultate dintr-un pattern particular!, ca urmare a unei stimulări prelungite. Suprasatisfacerea unei nevoi, a unei dorințe dă naștere unei stări contrare celei care a provocat-o, o aversiune față tic orice nouă stimulare de același fel. Poate fi provocată și de monotonic.

SCALĂ (SCARĂ), serie progresivă de valori, constituită în raport cu un standrad și folosită în măsurarea, și aprecierea unor anumite date specifice. Sînt aplicate în diverse aprecieri ca: vîrsta mentală (Binet-Simon), dezvoltarea intelectuală, dezvoltarea motorie, de înălțime tonală, forță sonoră, durere, motivare, implicare etc.

SCALĂ DE ATITUDINI, tehnică de măsurare psihologică ce pune în lumină una din dimensiunile calitative fundamentale ale personalității, atitudinea. Studiul atitudinii a impus o tratare sub aspect cantitativ. Astfel, plecînd de la premisa că în raport cu un obiect sau eveniment se dezvoltă o opinie ce are o direcție și o intensitate, psihologii, începînd cu L. Thurstone (1928), au elaborat unele instrumente speciale de măsură a acestora, (ele mai cunoscute scale, utilizate în prezent, sînt: a) *scala T. Tjwslair* - sau „sc;da intervalelor aparent egale” - construită unpa următorul si.ii.cin: se aplică un chestionar

cu itemi dihotomici, asupra cărora subiecții sînt iugați -ă-și manifeste acordul sau dezacordul în funcție de problema dată. Fiecare item ales este cotate în funcție de un indice prestabilit dinainte. Obiectivul acestei s. este de a crea un continuum de stimuli (7-11) care să reproducă cît mai fidel continuumul psihic pe care-l reprezintă atitudinea; b) *scala Likert* - sau „metoda clasamentelor adiționale” - în care experimentatorul construiește el însuși valorile intervalelor scalei, răspunsurile subiecților neavînd decît funcția de a confirma și verifica apartenența itemilor propuși față de continuumul atitudinii. Fiecare propoziție (item) este urmată de 5 răspunsuri posibile, din care subiectul trebuie să indice unul care i se potrivește cel mai bine, răspunsuri care marchează gradul trecerea de la totalul acord cu afirmația din item, pînă la dezacordul net. De ex., la o întrebare se optează pentru una din cele cinci variante de răspuns: A - hotărît da; B - mai mult da; C - da și nu; D - mai mult nu; K - hotărît nu. La itemii considerați pozitivi în raport cu obiectul atitudinii răspunsul cel mai aprobator primește cota maximă, în timp ce un răspuns aprobator la un item negativ este notat negativ. De pildă: -f 2, + 1, 0, -1, -2; c) *scala N. Guttman* - sau „metoda analizei ierarhice” -- reprezintă cea mai precisă, dar și cea mai greoaie tehnică de măsură. Autorul caută

să determine exact corespondența dintre variabila cantitativă, care este îpre/entată de cota pe care o primește subiectul și variabila-atribut care se schimbă ica atitudine), în funcție de persoană. După o primă măsurare pe bază de chestionar, urmează construirea unei scalogramme, menită să ordoneze în funcție de cîteva rigori matematice, răspunsurile subiecților, pentru a facilita distribuția lor uniformă în clase de atitudini. Mai există și alte scale de măsură, însă nu tot pe attdte folosite și recunoscute ca cele de mai sus. În orice caz, elaborarea unei scale trebuie să țină cont de următoarele cerințe: 1) Xu se măsoară decît o atitudine, de aici derivînd și calitatea *unidimensionala* Hlătii. Aceasta nu este incompatibilă, totuși, cu incidența altor factori care susțin și explică atitudinea. 2) Orice scală trebuie să aibă *fidelitate*, avînd proprietatea de a da același rezultat prin măsura aceluiași lucru, sau a unora identice. 3) Trebuie să fie *validă*, deci măsurarea prin tehnica propusă să posede un mare grad de valabilitate. 4) Să posede caracteristica *predictib* Uităfii, anunțînd viitoarele manifestări atitudinale cu un mare grad de probabilitate.

SCATTER (termen engl.), tehnică de reprezentare grafică a dispersiei rezultatelor obținute de un subiect la diferiți itemi ai uneia sau mai multor probe. Dispersia dobîndind astfel o anumită formă sau structură exprimată în *scatterogram*. Va-

loarea psihodiagnostică a rezultatelor globale. Liește mtrueit sînt prezentate structural și analitic.

SCEPTICISM (gr. *sleipt* < *y, nai* - a examina), doctrină și atitudine cognitivă de tradiție antică (școala piromană) care evită absolutizarea unor adevăruri, se îndepărtează de certitudine, cultivă îndoiala și relativismul, l-i-ii în cunoaștere (citul este moderat și metodic), s. este deseori periculos în ordinea morală. întemeiat de Pyrrhon și reprezentat de Carneade, Aenesidemus, Sextus Empiricus ș.a.

SCHEMATISM, tendință de a reduce un obiect sau fenomen la o schemă, adică la dimensiunile și parametrii principali, fără considerarea variabilelor concrete, a detaliilor. Apropiat ca înțeles de conceptualizare, reprezentînd și o implicație a modelării. în psihologie, s. este frecvent contraindicat și nu poate fi admis decît cu titlul de moment preparatoriu! pentru o fază ulterioară de integrare. S. este însă unul din procedeele imaginației constructive.

SCHEMĂ, structura sau modul de organizare a acțiunilor în forma în care sînt transferate sau generalizate prin repetarea acestei acțiuni în împrejurări asemănătoare sau analoage. Astfel, de ex., în orice act de apucare a unor obiecte, indiferent care ar fi acestea, avem de-a face cu acționarea aceleiași s. *prehen-siunii*). Prin asimilarea unor obiecte diferite la aceleași s. și prin acomodarea acestei s. la fiecare din obiectele asimilate,

dintr-o s. inițială se pot deriva mai multe s. ulterioare. Altfel, s. *prehensiumi*, a scuturării, a tracțiunii, a aruncării etc. derivă prin diferențiere dintr-o s. *tactil-kinestestică* globală inițială l'ii11 *coordonare*, adică asimilare și acomodare reciproce, mai multe s. de acțiune simple pot fuzionă într-una complexă. Astfel, de ex., s. suportului (a trage un suport pentru a apuca un obiect plasat pe el, de ex. o vază pe o față de masă) rezultă din coordonarea s. tracțiunii și prehensiunii.

SCHEMĂ CORPORALĂ, imaginea unitară pe care o avem despre propriul nostru corp. în permanență, în stare de veghe, orice subiect normal are reprezentarea cvasiconștientă a diferitelor părți ale corpului (locul unde sînt dispuse, proporțiile lor, distanța aproximativă ce le separă etc). Dar această reprezentare nu este haotică, ci organizată, integrată într-o imagine corporală globală. Apare astfel o delimitare a propriului corp, atît față de sine însuși, cît și față de lumea înconjurătoare și care permite orientarea în spațiu. Sinteza părților propriului corp se formează treptat în copilărie cu ajutorul unor mecanisme plurisenzoriale. prin asocierea repetată a impulsurilor interoceptive, proprioceptive și exteroceptive. S.C. poate fi tulburată în unele boli neuropsihice. Bolnavul simte mîinile, picioarele, capul ca avînd dimensiuni modificate, deosebit de mari sau dimpotrivă mici; forma

corpului, greutatea lui sînt percepute denaturat. Uneori bolnavul consideră unele părți ale corpului ca liindu-i străine etc.

SCHIMBAREA ATITUDINILOR, modificare, reorientare a atitudinilor individuale, de grup, ca urmare a schimbării raporturilor care au determinat formarea lor. Studiul s.a. a început odată cu cercetarea măsurii în care o informație structurată intențional poate produce schimbare de opinie. Unii autori (C. Hovland, T. Kelley) pleacă de la premisa că orice s.a. este urmarea unei comunicări sau interacțiuni și menționează ca inductori ai schimbării caracteristicile percepute ale sursei comunicării, contextul și structura argumentației folosite, credibilitatea sursei. B. Skinner folosește studiul s.a. în teoria învățării. Teoria consistenței cognitive (Rosenberg, Fishbein, C. Osgood, T. Newcomb) postulează că în orice persoană subzistă anumite dezacorduri între atitudini, susținînd că cu cît inconsistența e mai mare, tendința de punere în acord a atitudinilor (deci s.a.) este mai pronunțată. Agenții principali ai s.a.: expunerea la comunicare, interacțiunea în cadrul grupului. M. Sherif consideră că s.a. sînt mai puțin ample atunci cînd individul este mai implicat în relații directe cu obiectul atitudinii sale. Teoriile funcționale (J. Bruner, D. Katz) susțin că s.a. survine ca urmare a intenției permanente a persoanei de a se adapta la schimbările mediului social.

◊**SCHIMBARE ORGANIZAȚIONALĂ**, face parte din dezvoltarea organizației și pune accentul pe întreaga cultură a acesteia, implicînd convingeri, atitudini, concepții, structuri de relații și regim de lucru, astfel înîet, prin educație, implicare și modelări în laborator (Varren Bennis - 1969) să se producă o mai bună adaptare la problemele umane și de producție, în acest scop folosindu-se mai ales grila Blake-Mouton.

SCHIZOFRENIE (gr. *schizein* - a împărți, a diviza, *phrenns* - spirit), termen introdus de E. Bleuler (1911) pentru a desemna un grup de psihoze pe care H. Kraepelin le cuprinsese sub denumirea de „demență precoce”. S. este o psihoză endogenă majoră caracterizată prin disocierea personalității. în multitudinea de forme clinice, sindromul fundamental al disociației care poate fi și halucinator-delirantă, desfășurîndu-se intricat cu autismul și depersonalizarea, constituie sistemul de referință și identificare a s., a unui psihism parcă „explodat” în bucăți, devenind imprezizibil și incomprehensibil. Sindromul disociativ constituie așadar semnul bazai sub care se desfășoară patologia schizofrenică și semnifică pierderea unității coezive dintre componentele psihismului. Disociația înseamnă dezorganizare generalizată a dinamicii psihice, destrămarea coordonatelor spațio-temporale și a cauzalității, anularea legăturii dintre sentimente și cauzele lor.

Această „modalitate de comunicare deranjată” (von Gebattel), semnifică de fapt progresiva negare a realului, adică derealizarea și depersonalizarea. Autismul ca alt simptom major la s. este o formă aparte și gnu a a depersonalizării, ca un fel de introversiune extremă, o repliere pe sine și o necomunicabilitate în spatele căreia se ascunde fie o lume săracă axată pe imaginar, fie o lume bogată, dar disociață și delirantă. Tabloul simptomatic se întregeste cu indiferentism afectiv, sau nerezonanță afectivă, idei delirante nesistematisate sau slab sistematisate, bizarerii, ambivalență, automatism mental, stereotipii etc. Debutul s. este de obicei timpuriu, bolnavul evoluind spre o deteriorare intelectuală și afectivă progresivă, ajungând să aibă în fazele avansate un aspect demențial. Formele de debut se manifestă de obicei prin pierderea progresivă a fluidității și previzibilității comportamentului, a caracterului de apartenență și comunicare, printr-o modificare a caracterului, care contrastează cu antecedentele personalității premorbide. Există însă și forme de debut „explozive”, cu o furtunoasă prăbușire a tuturor barierelor logice și cu invazia masivă a gândirii delirante. Pentru toate formele de debut însă, indiferent de structura și modelul lor, clinica a marcat întotdeauna caracteristica esențială ș.a. atipia și diferența de dinamică și continui: față de celelalte

tăți nosografice clasice. Cauzele acestei boli nu sînt cunoscute cu exactitate, etiopatogenia vizînd aspecte genetice, constituționale, endocrinologice, de mediu social, în special cel familial, psihologic și alți factori, cum ar fi cei infecțioși sau cei morfopatologici. Din punct de vedere clinic, s. se caracterizează printr-un polimorfism extrem, atît sub aspectul manifestărilor cît și sub aspectul intensității și amplitudinii simptomelor. în grupul acestor psihoze sînt incluse atît cazurile cele mai grave, cît și cele mai discrete, „subclinice”. în același timp, diferitele forme clinice de s. se deosebesc în așa măsură unele de altele, înet în formă clinică de s. seamănă mai degrabă cu o altă boală psihică decît cu o altă formă de s. Toțiși particularitățile de evoluție și de grupare a simptomelor psihopatologice, care se regăsesc în anumită măsură într-un număr de cazuri, permit izolarea unor forme clinice. Preluînd de la E. Kraepelin cele trei forme clinice clasice, s. *paranoidă*, *cata-tonică* și *hebefrenică*, E. Bleuler adaugă și forma simplă, subliniînd că nu este vorba de delimitarea unor forme de boală, ci de grupări de simptome. G. Ionescu remarcă faptul că această clasificare nu este absolută, ci relativă, în sensul că o formă de s. se poate converti în alta. Deci cele patru forme de s. acceptate și a/i (în marc măsură) sînt: *forma sîinj'li'i*, caracterizată, prin degradare intelectuală, izolare de

realității' și MiT<v."iiantn afeihă pri" ab<>lii **< "l.ni/.Hn teu.p>- n.de și dmjiii' acin.-i '-pir un scop, astfel incit viața p.-ilncă M' desfășoară după un model de hazard sau indiferență.. Această, f.>rnă se iintatează insidios, iar degiad'-rea psihică este progresivă; J", * /:((lichefrc nira ;v. Iw-befreue j; Jenua caionalică, caracterizată prin fenomene motorii bizare: stare de imobilitate totală sau păstrarea unei poziții incomode timp îndelungat, negativism etc; *forma pai-anoii/ri*, caracterizată prin prezența ideilor delirante, sărace în conținut, nesistematisate, bazate pe o „logică” inferioară, datorită degradării psihice generale. Sînt prezente și halucinațiile. Structura logică a gândirii în s. este atît de profund perturbată înet și „cel mai logic” delir este inevitabil „illogic” (D. Ogodescu și E. Pamfil). Gîndirea delirantă nu este susținută de intenții, pentru că nu este capabilă de reflectare anticipatorie și se dezvoltă într-un cadru spațio-temporal nepolarizat de realitate. S. are în general un caracter progresiv, continuu sau uneori întreprupt, ducînd la degradarea totală sau parțială a sistemului psihic.

SCHIZOIDIE, constituție temperamentală caracterizată de K. Kretschmer prin tendința către solitudine, prin răsfrîngerii asupra *ehii* propriu și printr-o dificultate de a se adapta la condițiile externe. S. este un senzitiv, arc comportamente bizare și se apără prin închidere în sine, reverii,

meditație. Ineori reacționează impulsiv. Et-te excesiv în auali/a si rigurozitate raționalizalo.ire. I'entni alții, agasant prin continua analiză oitică a lucrurilor, prin „despicarea firului în patru”. în plan morfologic se corelează cu tipul longilin (Jep-tnoșii ast eju

SCHIZONEVROZĂ, formă de schizofrenie ce ia forma unei nevrose mai mult sau mai puțin asemănătoare cu isteria și care evoluează prin pusee. în timpul puseului modul de răspuns al subiectului la conflictele vitale este de tip psihotic; în perioada iuterpuseală bolnavul își reia modul nevrotic de existență. Puseul sau criza de schizomanie este violent, dar bolnavul nu dă impresia unei pierderi complete a contactului cu mediul. Nevroza subiacentă este gravă, de tip isteric, obsesional sau anxios.

SCHIZOTIM, termen introdus de E. Bleuler pentru a desemna psihotipul dominat de introversiune. Termenul caracterizează un tip de caracter normal, închis în sine, hipersensibil, deși în aparență rece, tinzînd spre inhibiție. Reacțiile sale, imprevizibile, sînt descărcări brutale ale unor tensiuni acumulate, de multe ori inadecvate. S. sînt ființe meditative, înclinate spre analize abstracte, spre sistematizare.

SCINTIGRAFIE CEREBRALĂ v. GRAMMAENCEFALOGRAFIE

SCOARȚĂ CEREBRALĂ (PAL-LI'M), locul celor mai complexe

funcții de relație cu mediul înconjurător și de integrare funcțională a părților organismului într-un tot unitar. S.C. este sursă (lin) tuturor proceselor psihice, cele mai simple, cum și senzațiile, până la cele mai complexe, cum și conștiința și limbajul, la om S.C. este segmentul cel mai evoluat al nevraxului și din punct de vedere al evoluției filogene se deosebesc: paleocortexul (v.) și arhicortexul, care îndeplinesc funcții comune la om și la animale și neocortexul (v.), reprezentând zonele cu funcții care diferențiază pe om de animale. S.C. reprezintă la om cea mai mare parte din substanța cenușie a telencefalului, având o grosime de 1,5—4 mm și un număr de circa 14—18 miliarde de celule nervoase. Suprafața s.c. se apreciază de la 1 800 la 2 200 cm². Ea nu constituie o pătură omogenă, ci este alcătuită din celule nervoase de diferite forme și mărimi, nevroglia, fibre nervoase provenite de la substanța albă a întregului nevrax și de la straturile celulare proprii și vase sanguine capilare cu rol trofic. Din punct de vedere morfologic, S.C. este formată din șase straturi celulare diferite atât ca structură cât și ca funcționalitate: straturile moleculare, granulare externă și internă, piramidale externă și internă, și straturile fuziforme. În general se poate afirma că straturile granulare reprezintă sediul sensibilității, primind excitații de la organele de simț, iar

straturile cu celule piramidale sunt considerate ca straturi interne, neuroni moton, trimițând impulsuri spre periferie și constituind sediul motricității. Următoarele sunt egale la om și la animale și reprezintă în funcție de predominanța unuia sau altuia din ele un anumit tip de celule nervoase, devenind criterii de delimitare a zonelor funcționale ale scoarței. Astfel sunt zonele receptoare, senzitive și senzoriale, zonele motricității și zonele de asociație. Zonele senzitive sunt regiunile corticale care recepționează excitațiile de tact, durere, temperatură și miocinetice. Aceste regiuni se află în partea anterioară a lobului frontal. Proiecția corticală senzitivă se numește „homunculus senzitiv” și reprezintă un om în miniatură, răsturnat și mult deformat. Partea corpului cea mai larg reprezentată este cea care are sensibilitatea disorganizată cea mai accentuată — buzele, limba și indexul. Zonele senzoriale sunt regiunile corticale care recepționează excitațiile auditive, olfactive, gustative și vizuale. Ele formează: zona senzorială auditivă localizată în lobul temporal, pe fața externă, zona senzorială gustativă, se află la baza circumvoluțiunii centrale posterioare. Zona senzorială vizuală, situată în lobul occipital, pe de o parte și de alta a scizurii calcariei și într-o mică măsură pe fața externă, sub șanțul perpendicular extern, zona senzorială olfactivă, localizată pe fața interioară a

lobilor temporal și frontal, a căror structură neuronală are doar două straturi. Zonele motorii sunt regiunile corticale în care predomină celulele piramidale (mijlocii, mari și gigantice — Betz), de la care pornesc excitațiile motorii. Ele se află în lobul frontal și sunt: zona motorie, care se află în circumvoluțiunea centrală anterioară, înaintea scizurii rolandice. Din această zonă pornesc căile piramidale, care transmit influxurile, cu rol de efectuare a mișcărilor fine, de precizie; zona premotorie, dispusă în fața zonei motorii, este sediul reglării tonusului muscular și al mișcărilor mai nediferențiate și mai puțin fine. De la celulele acestei zone pornesc fasciculele extrapiramidale. În partea anterioară a lobului frontal, în fața zonelor motorii și premotorii, se află cîmpul frontal, care are rolul de a elabora impulsuri privind motilitatea globilor oculari, împreună cu cîmpurile 8 și 19 ale lobului occipital. Zonele de asociație sunt regiunile corticale alcătuite din celule mici, care au rolul de a stabili legătura dintre diferite arii corticale. Pavlov admite existența unor centri care au o anumită specializare în analiza anumitor excitații, dar nu au o exclusivitate în determinarea funcțiilor. Ceea ce caracterizează s.c. este interdependența funcțională a diferiților centri. În stare normală S.C. funcționează ca un tot unitar, ale cărui diferite

părți se integrează într-un anumit întreg.

SCOP, țintă fixată conștient și anticipând o acțiune, reflectare anticipativă a direcției și rezultatului unei acțiuni. După K. Lewin relație dinamică între trebuință și obiectul său. Prefigurarea mentală prin imagine și idee a unui efect dorit sau necesar, mijlocind anticiparea, declanșarea și conducerea unei acțiuni. S. îndeplinește un rol esențial în geneza acțiunii voluntare conferind acesteia o direcție, un obiectiv, un anumit finiș. J. Drever definește s. ca un gând desfășurat în prezent asupra a ceea ce urmează să se îndeplinească în viitor. Deci s. este ceea ce subiectul conștient își propune să facă, să obțină, să atingă. Uzual, sinonim cu obiectiv al acțiunii, elaborat și fixat mental. Ach caracterizează S. ca tendință determinanta. La rândul său s. este determinat întrucât izvorăște dintr-o motivație și este susținut de aceasta. Leontiev subliniază distincția dintre motiv și s., primul reprezentând izvorul acțiunii iar secundul obiectivul sau stația terminus. Deci s. mijlocește satisfacerea motivului și de aceea poate să coincidă cu el, fiind condiționat de circumstanțe obiective și de o anumită logică a acțiunii. De ex. elevul își propune să învețe, obținând note mari, pentru că dorește să facă plăcere părinților, între cauza energetică internă și finalitate există întotdeauna o distincție funcțională

corespunzătoare răspunsurilor la întrebările !V ce. J:n ce :••*/•; și /viu- ic mijlaaic, Uuvliii, in ce />. Leontiev arată că între (intimii mijr motivului și S. yni. l e fi sau llll coincidență și in dezvoltarea individuală aceste relații directe sau indirecte alternează complex. întotdeauna s. reprezintă o convertire, filtrată prin datele cunoașterii, a motivului într-un obiectiv. Instrucii satisfacerea motivului implică deseori multiple acțiuni intermediare, s. sînt ierarhizate. Deci aceluiași motiv îi pot corespund" o multitudine de s. înseriate și ierarhizate și același s. poate izvorî din variate motive. Subiectiv, întrucît exprimă inițiativa subiectului, s. par a fi independente de realitate. Lemn scrie: „în realitate, s. omului sînt generate de lumea obiectivă și o presupun, o găsesc ca dată, ca prezentă. Dar omului l se pare că s. lui sînt luate din afara lumii, sînt independente de lume." Citindu-l pe Hegel, Lenin notează: „Grație unelțelor sale, omul posedă putere asupra naturii exterioare, pe cîud prin s. sale el este mai degrabă subordonat ei." în consecință, devine posibilă diferențierea dintre mijloc și s. Aceasta este, după Vișotski, condiția constituirii acțiunii propriu-zise. Piaget menționează, însă că tranzitoriu este posibil ci și mijlocul să se transforme în s. Aceasta este și o condiție a problematizării și creației, în cadrul psihologiei cibernetice s. apare ca un termen cen-

tral al autoregheiiului. S. r-sff In IT'Mler.H ' . O'•-ifKdt A -l)ll il\ul'!, A. Kiaiisno*on-ki).

SCOTOMI ZARE, opacitat., electivă a conștiinței (sn-.iinmă de psihanaliză) față de l\eni- nicnlele penibile, față de ce/c ce pot dăuna tendințelor narcisice, pot genera culpabilitate sau angoasă. Citare cu scop defensiv, în patoiziologie, scoi..- mul pnve.-ie văzul și desemnea/ă o umbră permanentă în cîmpul vizual ca expresie a unei hemianopsii laterale homonime (sentorn hemianopsic) sau se referă li o pată, zonă obscură în cîmpul vizual (scotom negativ).

SCRIS, modalitate a limbajului, de o maximă complexitate, angajînd, pe lîngă aparatul verbal, și o serie de foarte radnate structuri senzoriomotorii. După H. Delacroix, s. este un simbolism secundar în raport cu vorbirea, în consecință, limbajul s. implicînd cu necesitate și cititul (v.) prezintă o maximă dificultate și se recomandă prin particularități proprii. S. este corelat cu memoria și constituie un mijloc al acestuia, permițînd depășirea condițiilor de *hic et nunc*. Odată cu s. se încheie preistoria și debutează istoria. Inițial semnele erau averbale și nonfigurative (crestături, noduri, pietricele). Desenul este prima formă de simbolizare grafică și rămîne în legătură cu s. la copii. Istori-cește primele forme de s. sîni pictografice, figurînd schematic obiecte și acțiuni. Apoi s. trece spre însemnarea convențională a

ideilor folosind semne arbitrare (hieroglfe). Este s. ideografică în care predomină conținutul cuvintelor iar nu forma lor. L. Wald (1969) arată că progresul în limbă este marcat de tendința spre simplificarea și reducerea numărului semnelor și de punere a lor în corespondență cu unitățile fonetice. S. fonetică are un repertoriu mai restrîns de grafeme ce sînt corelate cu fone-mele dar această abstractivitate este în același timp economică și fecundă, oferînd nelimitate posibilități combinatorice. S. în limba română realizează maximal modelul fonetic. însușirea s. de către copil implică elaborarea unui sistem de corelații acustico-kinestezice, verbale și ideative, toate pe o bază analitică microdimensională și avansînd către integrările sintetice pe care le facilitează cititul. După Nazarova, atît s. cît și cititul sînt mijlocite prin vorbire, inițial manifestă apoi discretă, în forma limbajului intern. S. se dezvoltă ca o activitate intelectuală, bazată pe analiza vorbirii și totodată rezultînd din și contribuînd la gîndirea verbală. S. necesită proiectare mentală mijlocită de limbajul intern și aduce mari contribuții la dezvoltarea acestuia. Față de limbajul oral, s. se, distinge prin mare economicitate sau conciziune și totodată prin maximo exigente în ordinea selecției lexicale și a construcțiilor gramaticale. Posibilitățile de expresie în s. sînt extrem de reduse iar adresai ivilalea., de regulă, ab-

sentează. S. este o modalitate de comunicare abstractă și rece, prea puțin personală. Există un stil al s. net deosebit ele cel oral și de aceea transpunerile totale ale unuia în altul îngreuiază înțelegerea și scade valoarea comunicării. Xu se identifică arta S. cu arta oratoriei.

SCRUPUL, moment al conștiinței și desfășurării sentimentului moral în care intervine o îndoială, o interdicție provizorie întrucît se presupune abaterea de la o normă. Subiectul este în încurcătură, dezvoltă judecăți de valoare prelungite și multiple pînă să adopte o decizie. Scrupulozitatea implică complicate raționamente critice, neîncetate verificări, anxietate morală și grijă excesivă (aproape superstițioasă) pentru respectarea strictă a normelor morale sau a unor criterii prestabilite.

SECELĂ PSIHICĂ, (lat *sc-qucla* — urmare), stare psihică anormală care rămîne în urma unei boli neuropsihice sau somatice. Cauzele s.p. sînt numeroase și variate. De ex.: traumatisme craniene, stări toxice, infecțioase etc, care acționează într-un fel sau altul asupra sistemului nervos, tulburîndu-i funcționalinalitatea normală și după ce evoluția lor clinică s-a terminat. S.p. pot interesa orice aspect psihic (do cunoaștere, afectiv, comportamental), forma și gravitatea tulburărilor fiind în funcție de natura și mărimea modificărilor din sistemul neivous. S.p.

sînt mai frecvent întîlnite după boli la vîrsta copilăriei, datorită inegalității (fragilității) sistemului nervos.

SECUNDAR, în psihofiziologie se consideră a fi s. funcțiile afec-togene sau altele ale organelor visceral; și musculare întrucît acestea îndeplinesc primar funcțiuni biologice nemijlocite. Astfel, pe funcția primară respiratorie se greșează demersurile secundare ce mijlocesc vorbirea. Califica-tivul de s. este atribuit și proceselor intelectuale, voinței și sen-timentelor întrucît acestea se dezvoltă pe baza celor senzoriale și elementar afective ce sînt cali-ficate ca primare. În teoria psiha-nalitică sînt calificate ca s. pro-cesele și activitățile mintale pro-prii *eului* și care se ajustează după realitate. Procesele s. exercită control asupra pulsuniilor in-stinctive și mijlocesc adaptarea.

SECURITATE, stare psihică echilibrată, motivată prin absența unor factori care să pună în primejdie viața, sănătatea, sta-tutul social și profesional, regi-mul de apreciere echitabilă etc. Este o condiție fundamentală a existenței normale și a progre-sului. Insecuritatea este la origi-nea multor perturbări psihice.

SECVENȚIALITATE, proprie-tate stabilă, descrisă de psiho-logia genetică, constind în fap-tul că fiecare stadiu urinează după un anume altul și precede un anume nitul: ceea ce este constant în apariția stadiilor este nu cronologia (h>1.t de apariție) ci ordinea lor de succesiune.

SEDUCȚIE, influențare predo-minantă afectivă și mai puțin logică sau voluntară, exercitată de un subiect asupra altui sub-iect, pentru ca acesta din urmă să-l aprobe pe primul, să cadă de acord, să l se atașeze, lificul de s. rezultă din superioritatea și forța emoțională cu care -c impune cel ce seduce sau din potrivirea, complementarii aici celor implicați și, mai frecvent, din ușurința cu care unul este sugestionat, din slăbiciunea și credulitatea Celui sedus.

SEGREGATE, diferențiere netă, tranșantă, dissociativă, în baza unui criteriu. Separare și grupare a-parte cu aplicarea unor trata-mente diferite. Termenul este iolo-sit în psihologia percepției de-semnînd detașarea obiectului de fond, structurarea obiectului în cîmp, fixarea însușirilor prefe-rențiale etc. Analiza intelectu-ală și abstracțiunea procedează prin s. O tristă celebritate a dobîndit termenul de s. în legă-tură cu teoriile și practicile regi-murilor reacționare ce procedează la s. după criteriul antiomane și iraționale; privilegiînd pe unii M perscutînd pe alții.

SELECȚIE PROFESIONALĂ, spre deosebire de orientarea pro-fesională (v.), este o activitate cu caracter mai concret, deoarece implică preocuparea de a asigura cu cadrele corespunzătoare unei. sectoare limitate de lucru. *Ori de cîte ori se pune problema de a-alem între, două sau mai iun'-'- bci'sot'ivr. prn'Uii nrupaieii uvi' pa..!, piail'.c, se jetci o ^e'cejie. in*

selecția empirică, chiar atuni cînd experiența nu>.r • unu .d \<i cunoaș-terea p>/t> malului e"ie t.iaite mă-re, criteriile care se adoptă sînt; nesigure; aspect fizic, impresii, considerații bazate pe informații neverificate, recomandări etc Se-lecția științifică impune o analiză obiectivă a <oiicudanit i dintre ca-racteristicile profesiunii și posibi-litățile de ordin jixic, psihic și informațional pe care le prezintă persoana. O selecție științifică ridică problema aprecierii persoanei sub aspectul posibilităților de for-inare și de integrare ca totalitate în condițiile muncii respective. (C. Zahirnic). Scopul s.p. este de a stabili pentru o profesiune dată care sînt aptitudinile necesare exercitării ei și de a alege pe cei care au aceste aptitudini într-un grad satisfăcător și pot exercita profesiunea dată în condiții co-respunzătoare, în cazul s.p. tre-buie subliniat că nu este vorba de a alege supravaloari, ci înainte de toate de a elimina pe cei inapți, în acest fel rămîn posibilități foarte largi de utilizare a tutu-ror, chiar și a celor mai slab în-zestrați, avînd în vedere marea varietate a ocupațiilor și profes-iunilor. Totodată, experiența a arătat posibilitatea compensării largi a unor aptitudini deficitare, prin factori de caracter și morali, factori de care s.p. trebuie să țină seama. în s.p. este necesar să cunoaștem, pe lingă apti-tudinile candida!ului, și cerin-țele psihofiziologice ale fiecărei profesiuni. în acest scop s-au

elaborat profe vlograme (v.) și rao-no"rahi piofe>ionale ii s-nu încercat clasific An ierarhice ,de profes-iunilor.]11 s.p. administratea probelor nu trebuie să facă să se piardă din vedere considerarea globală a personalității. O pon-dere însemnată o constituie ob-servarea comportamentului în timpul probelor, analiza calita-tivă a erorilor și a atitudinii față de erori, discuția cu subiectul și considerarea dinamicii activi-tății. Organizarea s.p. științifice nu este rentabilă oriunde, ci în primul rînd acolo unde eșecul are implicații serioase: acciden-te, avarierea unor instalații sau materiale constituitoare, ^ cheltuieli ridicate de calificare. în al doi-lea rînd, ea este recomandabilă în întreprinderi mari, cu locuri vacante în mai multe specialități. Aici selecția pierde caracterul de respingere și dobîndește unul de orientare profesională. în s.p. aptitudinile și abilitățile pentru diferite sarcini de muncă au fost grupate în 5 clase: 1) aptitudini de gîndire; 2) aptitudini meca-nice; 3) aptitudini psihomotorii; 4) abilități vizuale; 5) aptitudini specializate. Pentru fiecare din aceste categorii de aptitudini s-au imaginat numeroase teste: teste de inteligență, teste pentru apti-tudini specializate, baterii de apti-tudini multiple, teste de ran-dament, teste de personalitate ș.a. Rezultatele examenelor de labo-rator trebuie integrate în con-textul general al tuturor datelor obținute prin celelalte metode (anamneză, caracterizare de teren

cir). Kvamim'irile dn r-eh". ție •• tr-rniinj ru o < UK IULIC- gMVr/l-i asupra capacității profesionale a celui examinat. Ha se face în termeni ca: va face față foarte bine, bine, eu ajutor ele., eKprimînd posibilitatea așteptărilor. J.a. baza acestor concluzii trebuie să stea o caracterizare cil mai precisă a aptitudini/or și alitucUailor dezvăluite cu prilejul examinărilor.

SELF-GOVERNMENT, sistem de educație cui tind autodisciplinarea prin autoconducere, prin acordarea autonomiei elevilor față de educator care renunță la o parte din autoritatea sa și se instituie ca un coordonator sau coleg mai mare. Liberalismul implicat de s.g. nu a dus întotdeauna la cele mai bune rezultate. Metodele denumite „active” asociate cu s.g. deși sînt cunoscute de la începutul secolului nostru nu au reușit să se impună în școala în proporție de masă. Totuși formula s.g. relativizată trebuie să fie reținută de teoria și practica educației.

SEMANTICĂ, (gr. *semaino* — a semnifica), disciplină ce se ocupă de sensurile, semnificațiile cuvintelor, expresiilor, propozițiilor, în ansamblu de funcția semantică a limbii (Ch. W. Morris) sau a altor coduri extralingvistice. Denumire veche: *Semantologie*. După Guiraud, s. abordează trei categorii de probleme: a) psihologie, privind condițiile comunicării semnificative și procesele cognitive implicate; b) logice și epistemologice privind normele de

S t "HM!ucție corei ții, și relațiile (il
toare li relația ilmtie IO) in i - i i . III-
linului cuvintelor, la relația dintre
semantic, sintactic etc. l'.
Guiraud stabilește că liecaie cuvînt
posedă patru tipuri de legatur
turi: sens do bază, sens contextual,
valoare expresivă, valoare sociocontextuală.
în s. generală se reunesc studiile psihosemantice,
logicosemantice etc. Se dezvoltă și o s. filosofică (A. Schaff, H. Yyald ș.a.). înțelesurilor
cuvintelor li se acordă un rol determinant în relațiile socioumanc.
Analiza concretă a relațiilor verbale semnificative revine unei discipline noi și mixte — psihosemantica.

SEMIE, norme generic aplicate tuturor mijloacelor de comunicare interumaue, inclusiv limbajul.

SEMIOTICĂ (sau SEMIOLOGIE — după F. de Saussure), disciplina lingvistică și filosofică ce se ocupă de semne și sisteme de semne, lingvistice și extralingvistice. După L. Prieto (1968), „semiologia este știința ce studiază principiile generale prin care se regizează funcționarea sistemelor de semne sau coduri și se stabilește tipologia lor”. Studiile filosofice cibernetice și lingvistice de s. cuprind un cerc larg de probleme incluzînd natura semnului, actul semic, situația semiotică, tipurile de articulare (a semnelor convenționale, gestice sau lingvistice) între ele și la realitate, tipurile de coduri, figurativ, simbolice, semni-

ficative, matematice, ale vorbirii, grafice, artificiale etc. în psihologie, termenul a fost introdus de Ch. W. Morris. pentru a desemna știința generală a semnelor.

SEMN, obicei sau fenomen. însușire sau acțiune avînd, pentru subiect, proprietatea de a „înlocui” (a indica sau desemna) un alt obiect, fenomen, pr-nes. După Piaget, — S. este nu simbol colectiv și arbitrar. S. Cste semuificant (clenolativ) a ceva ce est' semnificat (denotat). Cînd S. prin substanța sa este o parte, o manifestare, sau o consecință a obiectului semnificat (asemenea fumului pentru foc sau a norilor pentru ploaie), atunci el este material sau natural și îndeplinește funcțiunea de indicîu. Cînd relația dintre s. și obiectul său este indirectă, ele r.cfăcînd parte din același context sau lanț de fenomene, S. trebuie să fie artificial iar funcția sa este o funcție referențială, propriu-zis semantică. Ca simboluri, S. pot prezenta o asemănare (analogie, prin figurare) cu obiectul semnificat (referentul) și atunci sînt, după F. de Saussure, „motivate” sau pot fi cu totul deosebite de referent, deci „nemotivate” și arbitrar, dar legate „convențional” mai bine-zis socio-cultural, cu obiectele desemnate asemenea S. matematice sau cuvintelor (cu excepția onomatopeelor). Orice s. posedă o semnificație și aceasta — contrar afirmațiilor lui L. Yyiftgenslein s.:>. — este mai inpoi i.i.i.i.l. deriv s. Real s. este un instiuiiieit comu-

te,-, „o verigă între obiectul și subiectului cunoașterii” i.Mic dicționar filozofic). A. l.alande clasifică s. astfel: 1) s. ce justifică o aserțiune; 2) s. ce comunică un ordin; 3) s. ce << oca o idee.

SEMNAL, concept neurofiziologic și psih-..l'iziolonic, originar împrumutat din tehnică (de ex. s. în transporturi) și reintegrat în sistemul cibernetic. Pavlov consideră legăturile temporare, rcllxe sub raportul mecanismelor și s. ca semnificație și funcție în echilibrarea cu mediul. S. este o relație în același timp informațională și regulatoric. Un stimul fiind perceput declanșează o reacție ce i-a fost asociată (condiționare; . Dar însăși percepția este o reacție, una mediatore pentru o alta motorie, emoțională, verbointellectuală. S. nu este un stimul ca atare ci acesta devine s. prin activitatea de semnalizare (ele- la. detecție pînă la reacție), desfășurată de organism. I u s. apare numai în sistemele informaționale cu autoreglaj și depinde nu numai de agentul fizic ci și de programul sistemului. L. Prieto a denumii, unitățile semnalizării — seme si a arătat că acestea sînt entități cu două fețe, una privind spre semnificat și alte spre semnificat. Pavlov a situat s. la trei nivele: nervos-subortical, imagic și verboconceptual. S. secundare, verbale suit s. ale s. Prin comunicarea interumană se produce o interseinalizare semantica iar j>ei-oani ajunge să desfășoare autonom prin giudite,

amintiri, imaginație, voință, — o activitate de semnalizare.

SEMNALIZARE, noțiune introdusă, în neurofiziologie de L.I. Pavlov pentru a desemna activitatea emisferelor cerebrale prin care diferite însușiri ale mediului, asociindu-se cu stimulii ce declanșează anumite reacții înăscute (reflexe necondiționate) pot tie- \cui semnale ale acestor stimuli, declanșează reacții corespunzătoare. Stabilirea de legături (asociații) la nivelul sistemului nervos central între stimulii ce apar într-o anumită succesiune. într-o primă fază a s. stimulului care acționează în momentul dat devine semnal al reacției la stimulul care urmează, iar într-o a doua etapă stimulul semnal declanșează o reacție nespecifică ce era mai înainte determinată de un alt stim (reflexul condiționat). S. asigură adaptarea la condițiile în continuă transformare ale lumii înconjurătoare. Pavlov a emis ipoteza existenței celor două sisteme de s.

SEMNIFICAȚIE, înțeles propriu, designație sau denotație, funcție și conținut al semnelor referitor la ceva exterior lor. După cum arată V. Pavlov, s. poate fi detașată concludent numai în relațiile de comunicare semantică. A. Schaff notează: „Comunicarea constă în faptul că cel ce produce semnele sonore și cel ce le ascultă le înțeleg la fel, adică le dau aceeași semnificație.” Orice s. rezultă dintr-o semnificare sau din valoarea semnelor prin actualizarea încărcăturii sale in-

formaționale. După H. Waid, s. rezultă dintr-un raport între -ll -ne. în ultimă instanță s. este „un proces care asociază un obiect, o ființă, o noțiune, un eveniment li un semn susceptibil să-l evoce... Ceea ce noi numim experiență, sau cunoaștere- nu este decât o semnificație a realității, în care tehnicile, științele, artele, limbajele sint modurile sale particulare” (I. Guiraud, 1961). R. Carnap scrie: „eu propun utilizarea termenului de „designator” pentru toate expresiile la care se aplică analiza semantică. „Semnificație” este aici luat pretutindeni în sensul de „semnificație designativă”, numită uneori „cognitivă”, „teoretică”, „referențială” sau „informativă” spre a-l distinge de alte componente ale semnificației, de exemplu, de componentele emotive sau imperative”. După R. Carnap în fața unei expresii prima operație efectuată este aceea „de a o înțelege, de a sesiza semnificația ei” și aceasta prin metoda intenției, numai ulterior stabilindu-se extensiunea factuală sau empirică. Neopozitiviztii au elaborat parametrii definitorii ai s. ca obiecte ideale. L. Vigotsky arată că s. cuvântului reprezintă o unitate a comunicării și generalizării, a gândirii și limbajului. S. se elaborează și dezvoltă treptat trecând de la empiric la științific. Fiind întotdeauna <> generalizare și <> prov. fiind unități ale L. <> „fîmîi de col;ll” < (Piaget: „conștiința constituie

esențial un sistem de seninila a-tii”) — s. reprezintă conciuți, în sensul psihologic și aceluși termenii. Fiecare S. se deține <> și presupune alte s. Totodată ii'eare cuvînt (nu și semn maiemni" sau logic) poate avea mai m^te S. în dependență de coitixtui iu care este utilizat, l'ste in-ă nei. <-sar să se considere corehiția iu-ensiunea-extensiune. f;nă !". l'iu!-han făcea o deosebire între „” „, ca totalitate a faptelor p-ihii' „” apărute în conștiință datorită euvîntului și S. ca numai una din zonele sensului și anume cea mai stabilă, coerentă și precisă. Deci S. este sensul de bază, cel constant. Este coca ce T. Slama-Cazacu numește „nucleu de sens”. În dicționare cuvintele apar cu S. lor iar nu cu toate extensiunile de sens. Deci s. este o categorie prin excelență logico-semantică. Uneori în afară de s. cognitive propriu-zis se vorbește și despre s. afective ceea ce reprezintă o reutilizare extensivă a termenului, l'zuat, s. este deseori echivalată cu sensul (v.).

SENESTRALITATE, stîngăcie privind, în principal, dominarea mîinii stîngi sau a oricărui alt segment stîng de analizor. Opus *dextera Htălii*.

SENESCENȚĂ (LMBĂTRÎNIRE), proces biologic general care se manifestă la toate nivelele de integrare a organismului. S. este o vîrstă a vieții, a treia după cea a creșterii și ca adultă. Se poal > admite o psihologic „ s. <” onij-ționată p” ele o pai le de -tarea ti-

ziol'-ie.'i. -i pe de alta, de si.tren i'-lațnlor „i a p'•abilitații” de adaptare „oiala pre>priu-ziiă. Fe-nomenul ajue.'i' mai devrcni” „au m.ii l'irzm la senilitate, caro l'<-privială d'ja o -lai e le •. ilară. S. se manii' --ti ! „ ni-el molee-u-iar. celui,!” -i ei' h-.i; „ Li nix'elul' ” i<:ini l-, -d „ i filce i; ;h' y ie>, ie

p; !-l'!oll:ile. ^e eo; ;•i-lă 'ă.

i'”!!!!”!!” ui imlvtruii ii iie.piu'le mai puțin de vîr-lă. i iit ele-coueli-țit fiz'tă. morală sau socială. S. se niuniVstă printr-u scăelere a l'metili);)- senzoriinotrii e și in-țe”< i.uale. al căror eleciliti începe ia *> 'le am.

SENILITATE, exagerare a procesului normal al îmbătrînirii. ICsie e> slăbire simultană a capacităților fizice și mentale datorate procesului senescenței. „ Irsta la caro apare variază de ia nu individ la altul, în funcție de factorii ereditari și personali, ca și de factorii sociali. S. se manifestă în plan psihic, printr-o inerție intelectuală, dificultăți tipice ale fixării noilor evenimente, o pierdere în suplețea adaptării și inconștință emoțională. Tulburările mentale se pot diviza în tulburări care provin din simpla alterare funcțională sau din comportamentiale- rcaționalo, și tulburări care depind de evoluția lczională progresivă a celulelor cerebrale, și în care are loc un proces de dcm-ieiț iere.

5 KNS ifr. simt, ilar „i dir.:tie, h'” seu ini'-Ti'Ki. înfl-!-... „ l, rieiul sau „ic mai mulU-. 5. l'i:~

mul — uzual, privește ideea sau înțelesul unui termen sau propozițiuni sau direcția (scopul) unei acțiuni, liste deci semnificația cognitivă sau denotația unui termen, relația sa cu denotații. I. Guiraud distinge im s. de bază, inerent cuvântului și s. contextuale variabile. F. l'auhan definește s. ca nsainblul proceselor psihice evocate de u\\ cuvînt, la un subiect concret. In acesta intră atît semnificația semantică cit și experiențe particulare, raporturi afective etc. M. Stirner a introdus conceptul de s. *timetic* sau afectiv iar Ed. lusserl a diferențiat s. *teic* (cognitiv) de cel *timetic*. În anii '30, V. Pavelev a introdus în teoria psihologică această distincție între S. *cognitiv* și s. *afectiv*, iar mai tîrziu A. Leontiev a delimitat semnificația ca s. *cognitiv general*, unanim acceptat de s. personal încărcat cu experiențe concrete și corelate motivațional-afective. V. Pavelcu explică această demarcație prin schema lui Ch. V. Morris privind laturile limbii: sintactică, — de raportare între cuvintele de unde s. lingvistic, semantică — de surprindere a relațiilor dintre obiecte, de unde semnificația obiectivă și pragmatică — privind relația dintre cuvinte și subiect, de unde S. personal, precumpănitor afeci iv.

SENSIBILITATE, funcție de reactivitate specifică a organismelor animale ce constă în recepționarea siiiului și în stabilirea cu ei a unui rapoi i cu sens

biologic. Se deosebește fie irHabilitate sau <\\ei labilit;>te. i pnmară care caracterizează întreaga materie vie. S. fiind o funcție ; • analizatorilor, n-alizca/ă primar reflectarea obiectuală. In caliaie <k criteriu obiectiv pentru st. bihrea prezenței sau absenței-s. la toate iormele de organizare animale, poate fi luată reacția de orientare a organismului în rapoi cu acțiunea excitațiilor indif. renți (dar adecvați) care mediază activitatea de răspuns a organismului, în interacțiunile dintre organism și mediu s. îndeplinește pretutindeni funcția de sensibilizare și de aceea ea stă la baza tuturor proceselor psihice, de la cele mai elementare pînă la cele mai complicate. Adoptînd clarificarea modalităților de recepție după natura stimulilor receptați respectiv: mecanici, fizici, chimici, fiziologici, (A. Uhtomski), formele de s. vor fi: 1) tactilă; 2) termică; 3) vizuală; 4) auditivă; 5) vibratoare; 6) propriocepția; 7) ortostatică și de echilibru; 8) instativă; 9) olfactivă; 10) intersecția; 11) dureroasă.

SENSIBILITATE LIMINARĂ ȘI DIFERENȚIALĂ, recepție a stimulilor care tind să se apropie de pragul minimal (sau de un reper care indică subiectiv această valoare), stare funcțională a organelor de simț în condițiile stimulării cu valori minime — ceea ce îngustează și reduce probabilitatea percepțiilor dare.

SENSIBILIZARE, creșterea, a excitabilității și nevitații (ai violai ••

ceea ce primește obiuecia <\\< performanță' in • iunali,„area 'cn-zonală. l'-ste pioi. -ul opus de presiunii senzoriale. S. se realizează P² trei căi: a) prin antrenament prilejuit de activitate (mai ales profesională), de învățare, uneori prin antrenament special; este ceea ce duce la specializarea sensibilității precumpănitor solicitată și organizată conform cerințelor muncii și condițiilor de existență ; b) prin motivație, interes, cunoștințe adecvate domeniului explorat, deci prin intervenția unei legi a semnificațiilor afective sau cognitive cu efecte de activare și dirijare conștientă a detecției; c) prin utilizarea interacțiunilor tonice pozitive dintre analizori (lumina are efect tonifiant asupra auzului sau gustului) și evitarea interacțiunilor negative, frenatorii (frigul, durerea, zgomotele de primă alelealte modalități senzoriale).

SENSUL VIEȚII, categorie morală și caracterologică prin care se definesc în chip maxim, sintetic și unitar: a) *semnificația*, însemnătatea pe care omul, ca ființă conștientă, o acordă propriei vieți, modul cum își înțelege viața în ansamblul ei; b) *orientarea vieții către un scop general și unic* și subordonarea tuturor actelor și atitudinilor acestui scop; c) *afilierea ia un ideal*, la un model luat din istorie sau din ambianța înconjurătoare, elaborat imaginativ sau delimitat teoretic, un ideal ce îndeplinește, în viață, rolul de „stea călăuzitoare”, din care izvo-

i.isc și la r; i. r. „. i. i. port paz, 'i t" ate a' pii. i. i. i. e- i int' Mțiile individuale. [h'i s.v. este un fapt subiectiv, intim, el se încheagă sub influența condițiilor obiective ale vieții sociale, se prezintă ca \\u\\ mod de integrare a individului în societate, are un caracter istoric.

SENTIMENT, formațiune afectivă, complexă și relativ stabilă cu funcție de *atitudine subiectivă* și valorică și efectuînd un rol important în reglarea conduitei în calitate de vector emoțional, înțelesul s. ca fapt senzorial sau ca trăire afectivă locală este perimat, în psihologie atestîndu-se sensul de *formațiune aliudinală*, identificată de J. Delay și Pichot ca efect persistent al emoțiilor sau habitudine emoțională. Habitudinile emoționale chiar dacă condiționează o inadaptare, au în ultimă instanță o valoare adaptativă. *Pe lingă parametrul stabilității s. include și pe cel al condensării emoționale și al automatizării*. Asemenea deprinderii (dar cu care totuși nu trebuie confundat) s. persistă latent, activîndu-se periodic. În raport cu emoțiile primare și secundare unde într-un fel s. își are geneza, acesta este incomparabil mai complex, avînd particularități calitative deosebite, rezultate dintr-o restructurare și raportare valorică situată la nivelul personalității. Ed. Clapareda a urmărit, la copil, trecerea de la emoții situative la s., fiind primul din cei care, indicînd caracterul ase-

mănător al emoțiilor și sentimentelor, a demonstrat că, în esență, acelea se deosebesc. Emoțiile, împreună cu dispozițiile constituie mai degrabă terenul pe care se zămislESC s. Denumirea prin aceeași termeni a emoțiilor și s. se datorește faptului că ele sînt trăite similar, sînt în consonanță și adesea trec unele în altele. Confundarea lor însă este de cele mai multe ori regretabilă (de ex. confundarea, în tinerețe, a emoțiilor incipiente ale îndrăgostirii, cu sentimentul încheiat al iubirii). Geneza s. presupune contradicții, conflicte și ambiguități (v. cercurile îndrăgostiților și trecerea lor de la o extremă la alta). Evoluția s. implică două faze: *crystalizarea* echivalentă cu structurarea s. favorizată de certitudinea unui răspuns, sau cum observa V. Pavelcu „cuplarea într-o diademă a tuturor cristalelor afective” și *maturizarea* care va aduce stabilitate, aceasta necesitînd o reciprocă acomodare a persoanelor. Problema privește direct valoarea de ansamblu a personalităților. S. se și poate dezagrega prin sațietate și uzură, ajungînd să fie înlocuite de simple deprinderi afective. Vitalitatea și longevitatea s. necesită ca pe același fond să intervină o nouă motivare; noi organizări și revalorizări, în caz contrar, se declanșează un proces de *decrystalizare* care va însemna deziluzionare, decepție, pesimism. Dacă emoția secundară izvorăște din trebuințe și motive, confruntate cu o situație s. sînt ele însele motive,

mai precis sisteme motivationale complexe. Tocmai de aceea în faza de geneză a s. se crumăie de cori o nebuloasă de trăiri afective contradictorii și paradoxala piuă ce s. se echilibrează ca un sistem propriomotivat, ca \sqrt{V} raport, ca, o relație necesară și i u un sens definitiv. S.L. Rubin stein definea s. ca relații obiectuale, ca „formațiuni conplej-mtegrative care se organizează în jurul anumitor obiecte”. Totodată el arată că „s. nu este simplu provocat de obiect, el nu numai că este orientat asupra lui dar cumva intră, pătrunde în el, îi cunoaște sau îi dezvăluie propria esență și nu doar se referă dinafară la el, ci îl cunoaște printr-o anume penetrație intimă”. *Proprietățile s. sînt: orientarea, nivelul valoric, consistența, complexitatea, stabilitatea și eficiența.*

SENTIMENTALISM, mentalitate subordonată sentimentelor și nu rațiunii; concepție după care, în viață și în activitate; omului, rolul decisiv revine sentimentelor.

SENZAȚIE, semnal senzorial elementar, unimodal dar definit calitativ corespunzător unui stimul simplu și uniform, proces psihic primar și bazai finalizat printr-o imagine univocă, refU • -tînd reductiv lumină, culoare, elemente neintegrate din cîmpul spațio-temporal, sunet, calități mecanice sau chimice, stări musculare sau viscerale, relații teimice sau poziționale etc. l'zual se definește s. ca *proces psihic*

de semnalizare-refleclare prin intermediul unui s:n;nr /i,i,iizutor, a proprietăților simple si separate a'e obiectelor și fenomenelor in forma unor imagini directe, elementare. S. implică codificări de ordinul 1, d>ci o dispunere a semnelor pe dimensiuni disociate, corespunzător proprietăților de intensitate, durată, frecvență, tonalitate, extensiune etc. Decodificarea psihică, echivalentă cu formarea unei imagini, se bazează pe conexiuni temporare (A. Leontiev, K.N. Sokolov). între fluxurile senzoriale și moricitate este un raport de interdependență. Reacțiile motorii fragmentează fluxul în unități. De fapt, fără mișcarea stimulului în raport cu organul de simț sau al mișcărilor exporatorii ale acestuia în raport cu stimulul, s. nici nu este posibilă. S. se asociază și cu al Le reacții motorii alcătuiind cupluri senzomotorii. Dată fiind însă extensiunea suprafețelor de proiecție cerebrală a funcțiilor de recepție și totodată complexitatea activității umane procesele de reflectare senzorială realizează integrări succesive și simultane la nivelul percepției. Dacă S. a fost impusă ca o categorie fundamentală de curentul asociaționist, gestaltismul a promovat o viziune contrarie conform căreia întregul precede partea și deci s. nu generează percepția prin asocieri ci doar rezultă din percepție prin analiza acesteia. Totuși nu se poate contesta existența s. ca fenomene separate sau ca elemente ale unor complexe

senzoriale mai mult sau mai puțin structurate, la animalele inferioare nici nu se întîlnesc decât semnale simple de tipul s. La om s. sînt frecvente în perioada timpurie și se pol delimita >i mai lîrziu în condiții critice de recepție sau la nivelul unor modalități de recepție mai slab organizate cum ar fi durerea, sensibilitatea organică, olfacția sau în condițiile disocierii patoloșjice a structurilor perceptiv. La nivelul semnalelor senzoriale simple, psthofiziologia și psihologia experimentală relevă și măsoară astfel de însușiri cum sînt: localizarea spațială, timpul de latență și durata, intensitatea, frecvența, calitatea modală, gradul de izomorfism cu stimulul și stimulația. Recepția senzorială se produce între anumite limite de intensitate a stimulației: pragurile minim și maxim. Cele mai elementare fenomene senzoriale se supun unor regularități sau legi cum sînt: legea pragului diferențial sau legea intensităților (formulările lui ~/J. Weber, T. Fecliner, Gh. Zapan), adaptarea senzorială, contrastul, interacțiunea energetică a analizatorilor, legea semnificației, sensibilizarea. Ch. Sherrington a clasificat s. după tele- sau contact-receptor și după grupele intero-, extero- și propriorecepție.

SENZORIMETRIE, ramură a psihofiziologiei care studiază variațiile senzațiilor în funcție de acelea ale stimulului, prin metoda cercetam prafurilor și in special a celor diferențiale.

și inconștient. Spre tx., în isterie în.t simulate unele boli grave ca: p>iiēpf,ia, paralizia, surditatea etc., Lira să r'i .te lc -zi uni organici" i are să l" ju-l liice. S. patologică se deosebește de cea conștientă, jirin aceea că. istericii se înșală și pe sine și pe alții, în timp ce simulantul im cărcă să inșele numai pe alții (AL Gurevici). în sens generic, a se prefaca, a simula., a oferi aparențele unei acțiuni sau atitudinii.

SIMULTAGNOZIE, denumire veche, dală de Wolpert unei spețe de agnozii vizuale ce consta din incapacitatea totală sau parțială, a recunoașterii vizuale a întreiturilor (obiecte, situații), în condițiile în care elementele componente sau detaliile sînt corect identificate. Este mai degrabă un simptom decît o formă aparte de agnozie vizuală. Apoi unele din perturbările de s. pot ține de percepție (vedere tubulară), iar nu de cunoaștere.

SIMULTANETATE, proprietate a actelor ce au loc în același sau aproximativ același moment. Relativă din punctul de vedere al actelor psihice. II. Bergson arată că durata dobîndește iluzoriu forma unui mediu omogen iar trăsătura de unire dintre termenii spațiu și durată este s. pe care el o definește ca intersecție a timpului cu spațiul. Tofuși reducția succesivității la s. nu poate depăși limitele prezențului subiectiv care ocupă, după I. Fraisse, cel mult 2 secunde.

S **SINALGIE**, formă a sinestezicii în care o durere se asociază cu altă senzație".

SINAPSA, structură funcțională can' asigură contactul dintre neuronii de unde și denumiri a de jonctiune *veuro-neurii*. ii' principal se disting s. <P>... mii tice și *tiX'Hienilfitice*, s. *r.vctiit'Ki re* și s. *mitihiloare*. Excitația y inhibiția circulă la nivelul s. în sens unic, dinspre presinapsă spre postsinapsă, eu ajutorul unor mediatori chimiei (acetilcolina, noradrenalina, ionii de potasiu etc.). Se consideră că nu nervii ci s. sînt elemente latigabile. Fi în extensie, se vorbește și de s. neuromusculară (ex. la nivelul plăcilor motorii).

SINCOPA, șoc nervos și (sau) cardiac implicînd reducerea la minimum a pulsului și a tonusului muscular și nervos; întreprerea funcțiilor conștiinței. \n cele urai multe cazuri e sinonim cu leșinul.

SINCRETISM (gr. *synkretizein* — a reuni), originar un sistem de gîndire, o teorie în care sînt date împreună elemente doctrinare ireconciliabile, contradictorii; în psihologie, caracteristică a percepției și gîndirii de a li nediferențiate, globale, difuze și confuze. Este o formă primară, neevoluată, grosieră a cunoașterii, semnalată în gîndirea primitivilor. Fa copii se începe inevitabil cu s. ca un fenomen constînd din asimilarea unei realități date la o schemă globală, nediferențiată (Ed. Claparede, K. Bihler, J. Piaget, H. Wallon). Distingem

un s. al imaginii (al percepției sau al reprezentării), ca în cazurile în care un copil percepe și își reprezintă confuz diferitele elemente ale mecanismului unei biciclete (pe care o va reda în desen eu pedalele, lanțul și pini-oanele *juxtapuse*, și nu în felul în care ele se angrenează în realitate), de un s. *al gindii-ii* (existența, în gîndirea unor primitivi, a conceptelor de „lună plină” și „lună nouă” de ex., fără a exista conceptul de „lună” ca atare). La nivelul gîndirii sincretice, Fiaget distinge un s. *al înțelegerii* (o frază continuu un cuvînt necunoscut este înțeleasă făcîndu-se abstracție de cuvîntul neînțeleș, căruia mai apoi i se conferă un sens în funcție de context, adesea greșit și datorat unor asemănări exterioare, sonore, cu alte cuvinte deja cunoscute, prezente sau nu, în contextul de moment), de un s. *al raționamentului* (transformarea unor legături întîmplătoare în descrierea unui fenomen concret, individual, în legături necesare sau implicatorii; v. TRANSDUCȚIE). S. raționamentului derivă din s. înțelegerii prin conștientizarea faptului că anumite proprietăți „merge împreună” (de ex., „lună nu cade” merge împreună cu „cînd apare luna, nu mai este soare”) și transformarea acestui sentiment de concordantă („merge împreună”) într-o pseudoimplicație (de ex. „lună nu cade” pentru că „nu e soare”). S. este privit ca rezultînd din egocentrism, întrucît: se manifestă sub forma unor sin-

teze „subiective” deformante ale realității și întrucît indistinții „cuiu” *ăc* „lume” este caracteristica egocentrismului epistemic.

SINDROM, ansamblu bine delimitat, coerent, de *simptom* și *semne itilrcorelale*, care caracterizează mai multe afecțiuni (ențităti morbide) posibile (nu una singură), fiind, însă, sublinia o modalitate patologică. Agnoziile, afaziile, apraxiile, sindroamelor de acțiune exterioară, sînt printre cele mai cunoscute. Mai este de menționat s. *comofional*, datorat unor explozii, șocuri, fără implicații lezionale ce se traduce prin: aprosexie, astenie, oboseală, senzații de cădere în gol, cefalee. în cazul leziunilor masive de lob frontal, după Kleist, apare s. *apaticokineticoabulic* exprimat în reducția mișcărilor, vid mintal, dezagregare progresivă a activității. S. *parietal superior* (A. Thomas) constă din hemipareză localizată, reducție (corespunzătoare părții afectate) a sensibilității tactile și ineroceptive, bradikinezie, agnozie verbală ș.a. S. occipital se constată prin grave tulburări ale văzului (hemianopsie, cecitate psihică, agnozie vizuală și spațială) și prin apariția, unor halucinoze. S. *temporal*, (Wartemberg) este implicat în epilepsia temporală și constă din mișcări automate, repetate paroxistice de a *apuca*, de a se freca etc, toate fiind însoțite de momente de eclipsă a conștiinței. S. *temporaliceii curbe*, de origine vasculară, se obiectivează prin afazie Vernicke și apraxie ideatorie.

S. jr. CHID' - IC' > . Ir. de aSCII' MIF. I 'II
o i liliil' i' i' \ > > ni ir. i. (* . (* . i (* > i
lila . i. l' (* . i' i' . i' . i' l' i' l' i' i' i' i' i' (chi. il. i
antrenează simptoino de inexpressivitate facială, atonalitate a vnc < ii, ris sau plîns sp. ismollic nemotivaf, nievs nesigur ș.a. In s. *uiu. xt ttilaniic* și hipotalamic se trădează prin hemiplegie moderată, regresiva, perturbații ale sensibilității viscerale, hemianopsie omonimă ș.a. S. *talavaopev-furat*, descris do O. Sager, este mai puțin grav, implicul mișcări dezordonate, tulburări de sensibilitate la mână, hemisudroni cerelelos. O maladie degenerativă a vîrstci copilăriei osie manifestată prin s. *de alaxia* talangietaxie cu multiple siimpotme: bipertomie, distomie do mișcări, facies atonic, asinerגיע, dizartrio ș.a. Cu o apariție la vîrstele presenile, s. *ncurasteni-fonn* vascular este un rezultat al apariției insuficienței circulatorii arterosclerotice cerebrale. Implică manifestările binecunoscute de fatigabilitate, cefalee, nervozitate, labilitate afectivă, apatie, cenesotopatie, nevroză astenică incipientă sau pronunțată. Inventarul s. esto foarte mare și încă neincheiat, constituind preocuparea unei ramuri specializate a medicinei — semiotica medicală.

SINE (II), EU APERSONAL. una clin cele trei instanțe ale personalității, descrisă de I-reud, ca fiind un complex de instincte și de tendințe refulate, care are caracter apersonal și nu este trăit în mod conștient. A-ifel, s. constituie polul pulsional al

pfI - 'Mialității, de): or: - i' < r al Im.
dniU'lor iiii lin. II > >) . . . Ir. III III. m!
M > > n. de și j' . 'ic - i) c. /i /i p'le. ic . i
instinctelor vieții și morții), cail pune organismul în tensiune, n, puțind suporta creșterea, energie' pe care singur o dezvoltă. Rolul adaptativ al s. se exprimă prin tendința sa continuă de a rodine tensiunea, asigurind astfel ochi libru, liniștea și persistența organismului. S. este deci considerat ca o componentă biologică a personalității, reprezentant ai influențelor ereditare, sistemul originar al persoanei, rezervorul energiei psihice, exponent al lumii interioare și al experienței subiective. Tôtuși și condițiile sociomorale ajung să se integre/* sinelui. După cum spune I'yeud, s. este o „realitate psihică adecvată”, care nu are însă conștiința realității obiective. În vederea reducerii tensiunii, a evitării disconfortului și a obținerii plăcerii și gratificației, s. recurge la două mecanisme: acțiunea reflexă, care constă în reacții automate, înnăscute și imediat operante ii: reducerea tensiunii și procesul primar, o reacție psihologică complexă care caută să realizeze diminuarea tensiunii sau obținerea gratificației pe plan imaginativ sau simbolic. Acest procedeu imaginativ-substitutiv constitui' singura realitate a celei inn reale componente a personalității — s. Din punct ele vedere dinamic, s. intră în conflict cu *eu!* și *supraeul* (v.), care din punct de vedere genetic sînt diferențieri ale acestuia.

SINECTICĂ (gr. *synkretizcin* - a reuni), stringerea laolaltă a unor elemente diverse, metodă de antrenare a unor indivizi sau grupul i, în vederea rezolvării createore a uneia sau mai multor probleme (W. Gordon). Se crede că ar li un procedeu neconștient, folosit în procesele gîndirii, făcud ci ele să capete aparența de înfniplătore și producind astfel idei si asociații noi. Punctul de plecare al teoriei s. este precizarea mecanismelor conștiente care ajută individul sau grupul să folosească atît elemente raționale cit si neraționale. S. folosesc două operații de bază: „să faci ca un lucru ciudat să-ți devină familiar”, ceea ce reprezintă faza analitică de înțelegere a problemei, și „să faci ca obișnuitul să devină ciudat”, care înseamnă o orientare complet nouă, în care trei mecanisme cu caracter analog (analogie personală, directă și simbolică) sînt folosite cu scopul de a privi într-un mod nou problema de rezolvat. Astfel pot apărea intuiții noi care pot sugera la rîndul lor noi soluții. S. încurajează fantezia, iar încercările de a emite judecăți pripite sau de a critica legăturile nerelevante sînt dezaprobrate. S. reprezintă o metodă asemănătoare cu „brainstorming”-ul (v. BRAIXSTORMIXG) și deși mai puțin cunoscută, se pare că este mai eficace, prin faptul că reprezintă o încercare mai disciplinată și mai specifică de a folosi stările psihologice și aspectele emoționali', caracteristice proi. 'Milui

de creație. S. elaborează în plus, metode pentru creșterea înțelegerii față de situația problematică. In s. se acordă foarte mare importanță climatului de grup, peni ni ia aspectele emoționale, și inotivaționale ale muncii createore sînt la fel de importante ca și cele intelectuale. Grupurile sînt alcătuite din 5—6 persoane, cu pregătire și experiență diferite, deoarece un aspect esențial îl constituie și asocierea diferitelor moduri de gîndire.

SINERGIE, apariție concomitentă, coordonată a contractiilor mai multor grupe de mușchi care, de obicei, se găsesc asociați în îndeplinirea unor acte reflexe sau mișcări voluntare. Xu se includ în această categorie mușchii antagoniști. S. se bazează pe o organizare nervoasă prin care se coordonează jocul asociativ al mușchilor. în psihologie, termenul se utilizează prin extensiune, desemnind îndeplinirea corelativă și concomitentă a unor acte sau procese.

SINSTALGIE, fenomen de apariție a durerii cutanate într-o altă zonă decît cea care este afectată.

SINESTEZIE, fenomen de sensibilitate asociată sau transpusă într-o altă modalitate. Deși stimulul se adresează unui anume analizor, el produce și efecte senzoriale caracteristice pen'U alt anali/or caro nu a fost sollicitat. Astfel, stimulația sonoră produce și efecte de vedere cromatică, (sinopsie), iar stimulația opii a produc si elecție auditive.

Tot așa se pot atribui sunetelor sau culorilor calității tactile sau gustative etc. Kste un efect de „consonanță” sau de modulare a excitației uimi analizor după altul. Psihologul ieșean Kd. Gruber a publicat unele din primele tercetări despre S. (18S)3). Cercetările noastre dovedesc că s. focalizată, într-un anume mod (traducerea oricăror mesaje și în plan vizual sau auditiv sau kinestezic) este o premisă a dotației artistice (pictori, muzicieni, dansatori).

SINKINEZIE, mișcare involuntară ce se asociază actelor motorii voluntare, de ex. odată cu înclinarea trunchiului apar mișcări ale membrelor inferioare și inimilor care nu sînt comandate voluntar, dar îndeplinesc un rol în echilibrarea corpului. Sînt cunoscute și fenomene de s. de ordin patologic, care afectează coordonarea motorie, prin tremurături și spasme ce parazitează pe anumite acte motorii.

SINTALITATE, profil sau configurație psihocomportamentală a grupului unitar, care dispunînd de particularități dinamice de posibilități specifice de acțiune și de caracteristici morale, a fost apreciat de R.B. Cattell ca un analog al personalității individuale. Deci grupul dispune de o personalitate și aceasta este denumită S.

SINTEZĂ (gr. *synthcds* — act de punere-laolaltă, de reunire sau combinai”); iu unitdte iu analiza, s. este o funcție generală

a creierului, constînd din *asamblarea informațiilor, din structurări și modelare, j/in globalizare și generalizare*. în ordine psihică, s. se efectuează la mai nmiir nivele: primar sau de surprindere a cîmpului, seizoriomof <• sau de structurare perceptivă, secundar sau de reconstrucție i schematizare și propriu-zis de b. intelectuală, conceptual-teoriei ici. Beneficiind de analiză și fiind complementară acesteia, s. ă dezvoltă împreună și în dependență de dezvoltarea analizii. Toiodată, S. este un mijloc al analizei după cum este și HM cadru al acesteia. S. *in/oniuji-i-nală* întotdeauna presupune și o s. de structuri operaționale. Jie ex. geneza numărului necesită, după Piaget, s. dintre grupările de clase și cele de relații. JCSle o deosebire dintre s. *perceptiva* ce este senzoriomotorie și strict obiectuală, și s. ca *subproces* sau *operație a gîndirii*. Aceasta se bazează pe analiză verbală ce discriminează și individualizează elementele și de aceea le poate selecționa, ierarhiza și regrupa nu numai pentru a reconstitui un obiect sau sistem, ci și pentru a genera prin combinații originale noi obiecte. S. *intelectual:* se bazează pe grupuri operaționale compozabile, asociative și reversibile, de unde și multitudinea variantelor pe care le poate genera. S. se poate reali za prin coordonări pe orizontală sau prin integrări verticale și elaborau b-oIT-ti””. Li ilenei s. apare ca un mijloc de depășire a conlri-

dicțiilor dintre teză și antiteză. Astfel s. devine, di:pi tuni urātu \V Wundt, • ni :U”,i.re.

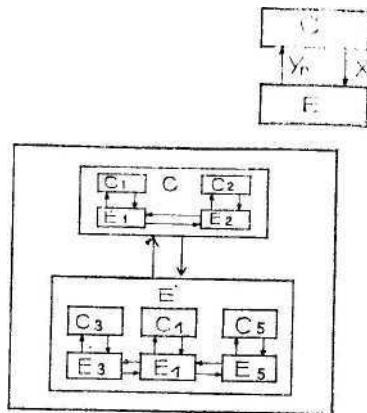
SINUCIDERE, formă specilleă de conduită deviată nului. — tructivă. Se poate considera (ă prin S. nu se urmărește atît m :irtea, desființarea propriei persoane, cît fugă de viață, de modulu care se prezintă aceasta în condițiile date. Se încadrează în entitatea nosologică a *sinucidopatiei* care, după V. Dragomirescu (1976) ar prezenta următoarele trei etape: a) *sinucidalia* — faza de incubație, de punere a problemei morții și a necesității de a muri; poate avea cauze patologice (fond eredoconstituțional, tulburări psihice) sau sociale (dezadaptare sau maladaptare socială, slăbirea sau accentuarea coeziunii grupului); b) *sinucidacția* — faza de trecere de la imaginile conflictuale, abstracte, la decizia înfăptuirii s. și pregătirea concretă, căutarea formelor și metodelor de autodistrugere; influențată și întreținută de circumstanțe psihopatologice (etilism cronic, narcomanii, psihopatii, stări reactive), somatogene (malformații congenitale, infirmități, boli somatice grave, incurabile) și sociogene (prozelitism, pierderea partenerului de viață, neînțelegeri familiale, gelozie, adulter, divorț, ratare profesională, dezertare sau urmărire penală, accidente de circulație cu omor sau mutilare etc.); c) *traumatizația* — faza de punere în practică a modalităților autodistructive preconcepute, actul în sine

de 5., di mat im nu de reușită (mo ure; ; ifrLittle rezultate pot ti p'ilMpat'ilo'-liee --au '.,pecilio- (s. realizat, tentativă de s., șantaj suicidal) și sociale sau nespecifice (s. egoist, altruist sau anemic). Conduita deviantă auto-distructivă de tipul s. se poate desfășura în strînsă legătură cu conduita heterodistructivă (mai întîi are locuciderea celor din preajmă și apoi s.) sau cu conduite de s. colectiv.

SISTEM, grupare sau organizare ierarhică de elemente, indiferent de natura lor, avînd o desfășurare spațio-temporală și implicînd legături (și interacțiuni) substanțiale, energetice și informaționale între elemente și, într-o anumită măsură, și cu mediul ambiant. *Teoria generală a sistemelor* studiază legile și caracteristicile s. în general, indiferent de modalitatea lor particulară, de natura elementelor lor constitutive și propune o clasificare a lor după relațiile interne și externe (ex. sistem deschis). Cibernetica studiază sistemele deschise, care realizează toate tipurile de schimburi cu mediul — substanțial, energetic și informațional — vizînd cu precădere schimburile informaționale de care este legată în mod direct proprietatea reglabilității. S. *cibernetică* sînt deschise dar și dinamice, suportînd anumite transformări în cursul unui anumit interval de timp, trecînd succesiv de la o stare la alta. Cibernetica se orientează asupra acelor s. dinamice care au un mare și foarte

marc număr de lei; ituri fi'n. l corupit: de si III' P'iiii('' . . . I' W. TIC S. cK'U)ple i i III' i'fel libi- nctieă nu se îndreaptă alit spre s. deterministe, în cadrul cărunt legătura dintre mărimile de iu tiare și cele de ieșire este cauzală, univocă, iar comportament ui lor este previzibil și descriptibil algoritmic, ci spre s. probabiliste, cu legături de tip aleator, stohastic între cele două tipuri de mărimi și cu un comportament previzibil doar cu o anumita probabilitate, pe baza unei analize statistice. Deoarece în s. cibernetic se urmărește comanda și controlul, în schema sa grafică se delimitează principalele blocuri funcționale implicate în realizarea autoreglării: mecanismul de comandă (C) și mecanismul de execuție (E) precizându-se conexiunea directă (Xc) și conexiunea inversă (Yr). Aceasta este însă o schemă elementară. Întrucât s. cibernetică sînt complexe și hipercomplexe, ele conțin mai multe subsansambluri sau subsisteme atît în cadrul mecanismului de comandă cît și în mecanismul de execuție. Schema-bloc supraeta-jată, ierarhizată ilustrează organizarea ierarhic integrată a s. cibernetică.

2) „Sistem” este însă și o organizare de cunoștințe (ex. s. filosofic), sau un model conceptual (ex. matematic), de aceea este util să se distingă (V. Săhleanu, 1972), între S. *gnozice* (în sensul 2)

și s. *uutice* (în sensul 1). 3) S. *deschis* este un s. (ontic) care face schimb de substanță, energie (eventual și de informație) c/î mediul ambiant. Organismele vii sînt s. deschise (se nutresc; introduc negentropie). Persoana umană a fost tratată ca s. deschis în psihologia lui G. Allport.

SISTEM DE ACȚIUNE, ansamblu de acțiuni motorii elementare, fie de unități comportamentale de care dispune un organism (H. Jennings). Acțiunile sînt condiționate în mare măsura de structura corporală. S.a. în fluențează considerabil modalitățile de comportare în condițiile externe date.

SISTEM INFORMAȚIONAL, cuprinde procedeele de recepție,

prelucrare, și trair-niire a informației. „canalele” Je comunicare și modul de organizare a picecelor informaționale. K,;. Mndiat: în psihologia orea mzaționila în legătură ci: optici/an a l'n <oril >r de decizie și conducere. Pe lui funcționare a s.i. depind' - i lieimța conducerii.

SISTEM OM-MAȘINĂ-MEDIU, ansamblu l'u-mat 'im nun! sau mai mulți oameni și una sau mai multe mașini care. aviud un scop comun. iiHcrdțiomv.ză pe baza unui circuit informațional în cadrul unei ambiante fizice și sociale. Se ioioseste expresia de **s.o.ni.m.** cînd este vorba de interacțiuni foarte complexe de tipul combinateelor, grupurilor de întreprinderi etc. S.o.ni.in. deține două categorii de funcții: de bază (rceepționarea informației, păstrarea, prelucrarea și decizia) și operaționale șan sintetice (sprijinite pe mai multe funcții de bază). l'ri'iciplele proprietăți ale s.o.ni.m. sînt următoarele: stabilitatea l'indeplmrea în orice moment a scopului pentru care a, fost creat, pe calea reglării fiind eliminai" efectele negative ale perturbărilor), adaptarea (capacitatea de modificare „din mers” fără perturbări majore prin intermediul schimbărilor interne în echipament, tehnologii, energie, scop, oameni) și fiabilitatea fa-Ml i a nța sistemului). l >iioâ „. i>d :-(i.ni.ui. s e di-4ing ui'. i eU' . ;e;:"i .-

si-tenie: de producție, de transport, de coniuicite, de înti"-tineie, militare, de vânzare ele După repartitia funcțiilor între "iini'iii și macini --e distinge iuti" sistemele manuale, semiautomate și automate.

SISTEMUL AL DOILEA DE SEMNALIZARE, nivel „p-enlu uman al activității de semnalizare, dezvoltat pe baza primului sistem cel al semnalizării senzoriale, dar superior și opus acestuia, ajungînd să-l dirijeze și să reprezinte pentru subiectul uman iu-ianțu decisivă de cunoaștere și autoreglaj. „Dacă senzațiile și reprezentările noastre referitoare l'l lumea externă, scrie l'avlov, sînt -pentru noi primele semnale ale realității, semnale concrete, limbajul și, înainte de toate, excitațiile care sosesc îi scoarță de la organele vorbirii sînt .semnale de ordinul al doilea, semnale ale semnalelor, iile reprezintă în sine abstragerea de la realitate și presupun generalizarea, ceea ce și constituie gindirea noastră suplimentară, superioară, speciUcă, care creează mai întii empirismul general uman, iar, în final, și știința, instrumentul oeci mai înalte orientări a omului iu lumea. înconjurătoare și iu lumea sa proprie." A. Ivaouy-bmolciibki și colaboratorii săi a studiat diversele moduri ale interacțiunii din-

Ui- cile două sisteme de semua-e/.ne și ,i pus iiii e\ideuti; i le-

numenul iradierii electice prin crin; se realizează corespondența iiiiitrc semnabile senzoriali' și cele verbale. Rubinstein consideră că mecanismul fundanicnlal rd conștientizării oslo integrarea VIT-bală a semnalelor senzoriale, in- (linierea acestora in CLI de-al doilea sistem.

SISTEMUL LIMBIC, el-ment de clasificare fiziologică a scoarței cerebrale ce cuprinde ele. mai vechi formațiuni corticale, fiind constituit din porțiunile frontale inferioare și pcrihilare alo cortexului și micilei profunzi asociați acestor formațiuni.

SISTEMUL MOTOR SOMA-TIC, totalitatea neuronilor situați la diferite nivele alo nc-vraxului (spinal, bulbar, pontin, mezencefalic și cortical), trimi-țind de la nuclei prelungiri axo-nice ce fac sinapsă pe motoncun-ronii din coarnele ventrale alo măduvei spinării, de la care pornește calea motorie finală. Acest sistem îndeplinește turnă-toarele funcții: inițierea activității voluntare, orientate prin sistemul piramidal (de la nivel cortical); adaptarea posturii corpului prin modificări ale tonusului muscu-lar, conferind corpului o poziție favorabilă pentru mișcare, prin sistemul extrapiramidal cortico-strio-reticular; coordonarea ac-țiunii mușchilor, asigurind miș-cărilor unitate, echilibru și pre-cizie, prin cerebel.

SISTEMUL NERVOS CIN-TRAL (SISTKM NhkYO^ (!. KKISKOSI.VYJ, MUk.YLj.]...; te a sistemului nervos de ilaii-- (somatic), format din măduv. spinării (v.) și encefal (v), asi:: rind viața de relație a individuh': cu mediul și avi ml robii (*• a- adapta la condițiile mereu schim-bătoare ale mediului, stabili, i)rin aceste unitatea dintre or:,- nism și mediu.

SISTEMUL NERVOS PARA-SIMPATIC, componentă a siste-mului nervos vegetativ, cu acțiune general inhibitivă, colinergică, în-cetinind ritmul cardiac, micșorii; i pupila și accelerind mișcările tu-bului digestiv. Se află în anta-gonism funcțional constant cu componenta ortosimpatică a siste-mului nervos vegetativ, (v.), în cazul predominării producind im-dezechilibrul vegetativ numit sin-drom parasimpaticotonic sau va-gotonic, cu efecte inhibitive exa-gerate. Din punct de vedere anatomic este alcătuit din nucii, i vegetativi situați în trunchiul cerebral și la nivelul măduvei sacrale, din ganglioni și fibre nervoase, în pereții și vecinătatea organelor.

SISTEMUL NERVOS SIMPA-TIC, componenta ortosimpatică a sistemului nervos vegetativ, cu acțiune general stimulativă, adrenergică (similară acțiunii n-drenaliuei), reglind contracția •; dilatarea vaselor din glande: salivare, viscere și organele te.ui.;- le, a ni'i' hill' T pielii, orbit';- uteiuiui, stomacului ele. Se afla

în antagonism funcțional constant cu componenta parasimpatică a sistemului nervos vegetativ, în cazul predominării producind un dezechilibru vegetativ numit sin-drom simpaticotonic, cu efecte stimulative exagerate. Din punct do vedere anatomic, este alcă-tuit dintr-o serie de neuroni în regiunea toracolomhară a mădu-vei spinării, din două lanțuri ganglionaro situate bilateral co-loanei vertebrale, din plexuri și terminații nervoase.

SISTEMUL NERVOS VEGE-TATIV, parte a sistemului nervos care asigură conducerea și coordo-narea funcționării organelor și in-tervine în denumirea păstrată de la vechea concepție a indepen-denței acestui s. în reglarea proceselor fiziologice ale organelor interne. Pavlov a arătat însă că s.n.v. este foarte strâns legat de sistemul nervos central, se supune controlului scoarței cerebrale și prin urmare se integrează în uni-tatea sistemului nervos, denumi-rea de „autonom" nefiind decât parțial justificată. Spre deosebire de sistemul nervos somatic, S.t.l.v. inervează mușchii netezi din pereții organelor interne, va-sele sanguine, mușchiul inimii, precum și glandele. în s.n.v. inQuxul nervos circulă cu o viteză mult mai mică decât în siste-mul nervos somatic. (1— 3(1 ni/.j reacțiile fiind aMfrl lente lntr. Activitatea s.n.v. aie caracter

continuu, producândi-so atil în stare de veghe cit și în timpul somnului. (a și sistemul ner-vos de relație, S.n.v. este con-stituit dintr-o parte centrală și una periferică. l'orțiunea centra-lă se alia în măduva spinării, trunchiul c; rebrai și diencefal, fiind ropn/cutată de centri ner-voși vegetativi, Porțiunea p< J i-ferică tste î (prezentat ă de gan-glionii vegetativi și fibrele vege-tative. Din punct de vedere funcțional, s.n.v. este alcătuit din sistemul simpatic și sistemul parasimpatic, fiecare elin ele avind o porțiune centrală și una periferică. *Sistemul simpatic* arc rolul de a intensifica și accelera contracțiile cordului, produce vase>constricția vaselor cutana-te, ale glandelor salivare, cerebrale, ale viscerelor abdominale și pelvienc și ale organelor ge-nitale externe; produce vasodi-latația coronară, musculară si a vaselor mucoasei bucale; mi-driaza, relaxarea mușchiului ciliar, bronhodilatația, secreția glandelor sudoripare și sebacee; contracția mușchilor netezi ai pielii și cei sfincterieni; contractă și inhibă mușchii netezi ai pere-ților stomacali. *Sistemul para-simpatic* arc acțiune opusă *sisle-timui simpatic*, acțiunea diferită a acestor două sisteme se datorează naturii diferite a mcliritorilor chimici. *Si;/ci:it! f'nrii-iimf ni'-ire deci i • llll 'le a inhiba mișeanl'** inimii, pioudec v-i -0l,0115 ti ici; ia coiondia,

dilatația vaselor sanguine, dilatația și constricția vaselor pulmonare, micșorarea/ă pupila, contractă mușchiul ciliar, produce mișcările, peristaltice ale intestinului subțire etc. Prin activitatea sa variată S.I.v. exercită menținerea constanței mediului intern (homeostazia internă) și reglarea funcțiilor viscerelor, fiind un tot unitar, atît din punct de vedere anatomic cît și fiziologic.

SISTEMUL PSIHIC UMAN, modalitate modernă de concepere și identificare a obiectului psihologiei. Ontologic, activitatea psihocomportamentală se distinge prin proprietăți de sistem. Este ceea ce a impus gestaltismul, care a, constituit prototipul teoriei actuale a sistemelor. În plan diferențial, **s.p.u.** se distinge prin maximizarea proprietăților de sistem (interacțiunea părților, integritate, organizare, reglaj, ierarhizare, complexitate) și prin alte proprietăți ce sînt specifice. După M. (Iolu, **s.p.u.** este un ansamblu autoreglabil, relativ stabil și finalist, de stări și procese, structurate pe baza principiilor semnificației, reflectării și simbolizării, coechilibrate prin intermediul unor operatori specifici de comparare, clasificare, opunere, scriere, spațio-temporală, generaliz.ue, operatori care funcționează pe baza unor criterii eminamente senzitive și pra-

infonuaționale ale obiectelor și fenomenelor din lumea externă, și ale propriei realități a individului, sistem care se elaborează în procesul comunicației și se autoelaborează, prin reintegrarea în circuitul comunicațional actual al propriilor ieșiri. S.p.u. evoluează în direcția lărgirii și a pacificării nsimilitive și a rejiterului gradelor de libertate un ceea ce privește reglajul, dobîndind astfel un puternic caracter anticiclotropic și antiaiciclor. Ca sistem de tip cibernetic **s.p.u.** e deschis din punct de vedere comunicațional și închis din punct de vedere reglatoriu. **S.p.u.** nu poate fi însă caracterizat și explicat concludent atîta timp îcît nu este considerat pe de o parte în raport cu macrosistemele ce alcătuiesc mediul său, cîm care face deci parte, își împrumută structurile și conținutul și pe de altă parte, care-și explică funcțiile, și ne de altă parte, ca fiind alcătuitor la rîndul său din subsisteme informaționale și energetice, eu un înalt grad de saturație a legăturilor și interacțiunilor interne și intern-externe. Prin această raportare la nivelele infra și suprastructurale ale s.p.t. se determină autodelimitarea lui relativă, ceea ce duce pe ele o parte la o capacitate excepțională de asimilare și modelare a condițiilor socioculturale și pe de altă parte la un înalt nivel de selectivitate și capacități combinatorice, a s. rîndul T și întîmîn.i-

țiilor, prin caie se difuz.:-ie '• l'ativa autonomie și activi.vi.mul subiectului. Coloidal în iital, **s.p.u.** este o structură de personalitate, în raport cu lîmci și cu sine existînd dmtr-o diuaimcă procesuală polimorfă și multidimensională. i.uat în desfășurare, **s.p.u.** este un ansamblu de interacțiuni dintre subiect și ambianță, interacțiuni ce implică simultan interpolări și extrapolări, în acest circuit, în care personalitatea este imacrooperator în continuă devenire, comportamentul apare ca o verigă mediatoare indispensabilă. Un moment esențial în modelarea s.p.u., a fost înțelegerea unității și condiționărilor reciproce dintre comportament și procesele mintale. Înseși procesele psihice sînt constituite prin interiorizarea acțiunilor și se exprimă în activitatea obiectivă. Istoriceste **s.p.u.** a fost relevant de interpretarea genetică a funcțiilor și proceselor psihice și de înțelegerea conștiinței ca o organizare sistematică și ierarhizată a proceselor psihice. Prin coarticularea, cointegrarea și interdependența acestora, se obțin efectele ele conștiință. Procesele secundare nu pot apare fără cele primare și nu pot exista unul fără altul. Absența memoriei face imposibilă gîndirea și imaginația, iar absența acestora anulează și memoria de durată. în **s.p.u.** se constată o deplină unitate cu posibilități de reciprocă convertire între cognitiv,

'oniunicativ și afectiv. De not. t. '-uuiiit.mnt,!t",i comunii ai ii atit i u lumea cît și cu sine. Aceasta se exprimă pregnant în unitate, i și intere ondiționarea. Conștiinții de sine și a conștiinței de lume. De aici caracteristica de bilateralii".îte a **s.p.u.** Acesta nu poate ii însă redus la faptele de conștiință. Veritabila modelare a **s.p.u.** în termeni majori riguros ierarhizați, contradictorii și complementari, rezidă în computarea **s.p.u.** din conștient și inconștient, avînd ca verigă intermediară subconștientul. Astfel **s.p.u.** se definește ca fiind bipolar, cei doi termeni opuși neputînd exista unul fără altul și fiind în continuă interacțiune. Ceea ce James a definit ca „hallo" sau „franjuri" reprezintă de fapt un efect al dinamicii acestei relații, inconștientul apărînd simultan ca sferă interioară, cît și ca zonă marginală a conștiinței. Înseși deciziile pe care le ia subiectul sînt în fapt expresia unei interacțiuni dintre conștient și subconștient. Structurile subconștientului sînt în mare măsură generate de activitatea conștientă, iar conștiința operînd ca sinteză între subiectiv și obiectiv își subordonează inconștientul pe care tînde să-l descifreze. Deci în cadrul **S.p.u.** nu este posibilă conștiința pură fără activări inconștiente de substrat sau zonă iar la om și structurile inconștiente locale împrumută forma conștiinței, fiind uneori denumite ca fenomene de mică conștiință sau

conștiință de scurt circuit. **S.p.u.** este deci im cuntnuu de verigi operaționale integrate la diverse niveluri și dispunînd între ele de feedbackuri interne, pozitive și negative, circuitele cu lumea fiind mijlocite prin circuitele interne și invers. Analiza pe verticală a **S.p.u.** relevă faptul că la bază persistă o subiectivitate mai mult închisă și personală, pe cînd la vîrf se polarizează o subiectivitate maximal deschisă și adecvată la obiect. Deci funcția realului se exercită de către vîrfu conștient din modelul piramidal corespunzător s.p.u. în aceste structurile cognitive dețin un loc central și esențial, pentru simplul motiv că intră în stăpînirea relațiilor esențiale din univers și propria ființă.

SITIOFOBIE, sindrom de refuz total al alimentației observat în unele cazuri de alienație mentală; opus sitiomanici ce constă în consumul alimentar excesiv în legătură cu anumite cazuri de dezechilibrare neuro-psihică.

SNOBISM, lipsă de discernămint în adoptarea valorilor sociale și culturale. S. trădează lipsa de personalitate și incapacitatea de selectare a valorilor autentice, prin imitație și admirația exagerată a modei, la nivelul cotidianului, sau a manifestărilor culturale „de ultimă oră”. S. exprimă deficiențe culturale ale persoanei și lipsă a spiritului critic. Totuși, între anumite limite, s. are o oarecare în-

semnătate în vehicularea și asimilarea valorilor (P. Comanescu)

SOCIALIZARE, procesul de integrare socială a copilului și tînrului. În cursul dezvoltării sale prin s., îi sînt furnizat mijloacele de comunicare (limbaj), precum și o întreaș seri' de procedee de cunoaștere -: comportare, inclusiv de învățare și de acțiune. Prin s. copilul c'te condus spre dobîndirea regulilor vieții, a obișnuințelor, a modurilor de a gîndi și a cadrelor spațio-temporale, a credințelor și a idealurilor conforme cu mediul social în care a crescut.

SOCIOAFECTIV, calificare dată laturii motivațional-afective a relațiilor interpersonal și sociale. Trebuie a omului de a trăi printre oameni, de a avea contacte cu ceilalți, a întrețin" relații de comunicare și cooperare — este fundamentală. Se pot distinge stări, procese și relații s. cum sînt stările de spirit, contagiunea emoțională, sentimentele sociale ș.a.

SOCIOCOGNITIV, calificare dată laturii sociale a proceselor cognitive. Acestea sînt sociale prin geneză (formarea modelelor percepției, elaborarea limbajului și gîmlirii). ca și prin funcționare și destinație, întrucit cunoașterea este un proces social-istoric, colectiv și comunicațional. În sens restrîns, se dă calificativul de s. acelor procese de cunoaștere ce au ca obiectiv, obiecte, relații, acțiuni de ordin social (persoane, atitudini, cli-

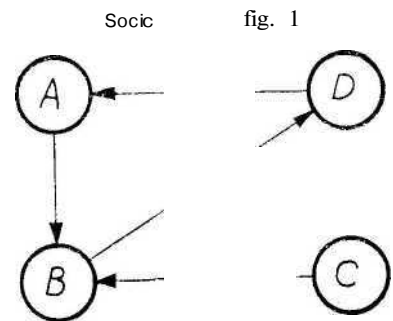
mat de grup, dezvoltare socială etc.) și aceasta în forma percepției, gîndirii, memoriei sociale (IM. /-late).

SOCIOCULTURAL, caracteristică ce reunește calitatea foarte generală a socialului cu nota de valoare implicată de cultural. Termenul este tot mai larg utilizat întrucit permite sublinierea variațiilor și diferențierilor ce intervin în același cadru social în dependență de particularități culturale, cum sînt tradițiile, moravurile, mentalitatea, sistemele de simbolizare etc. în interpretările de psihologie socială orientată niaterialist-dialectic, nu se folosește termenul restrictiv de cultural ci acela de s., pentru că și fenomenele culturale se explică fundamental prin social (P. Golu).

SOCIODRAMĂ, improvizație dramatică propusă de Moreno și care, spre deosebire de psihodramă, care presupune reprezentarea unui rol de către individul singular, se referă la asumarea de roluri de către membrii unui grup și la configurarea unor scene colective. Se obține astfel un catharsis colectiv, o reechilibrare de raporturi prin reducerea tensiunilor și conflictelor, o reconstrucție afectivă a grupului ce devine astfel mai activ și eficient.

SOCIOGRAMĂ, metodă grafică de prelucrare a datelor obținute prin testul sociometric (Moreno), care permite reprezentarea și dezvăluirea relațiilor în-

terincludualc ale unui grup. Fiecare membru al grupului este reprezentat printr-un cerc și orice alegere sau respingere printr-o linie continuă și una punctată sau prin săgeți. Rețeaua care rezultă are diverse configurații după structura grupului. Toate acestea reprezintă mai mult decit o formă de reprezentare a datelor constituind un instrument care face posibilă analiza în continuare a faptelor culese sau a indicilor calculați pe baza sociometrici. Pentru situațiile complexe și cu un număr mai mare de membri ai grupului se utilizează, pentru a ușura analiza, transpunerea s. într-o matrice matematică.

Matricea matematică a sociogramei din fig. 1:

0	10	0	A alege pe B	
0	0	0	1	B alege pe D
0	1	1	0	C alege pe B
10	0	0	0	D alege pe A

SOCIOMATRICE, metodă de prelucrare a datelor culese prin testul sociometric. Este un tabel cu două intrări. Regula principală de alcătuire sînt următoarele: atît pe verticală cit și pe orizontală se trec numele indivizilor din grupul cercetat, iar din dreapta tabelului, în dreptul numelui celui care a completat testul, urmărind pe orizontală, se trece răspunsul dat (sub formă codificată, de pildă 1, 2, 3, 4 etc.) pentru fiecare din indivizii grupului în coloana corespunzătoare numelui acestuia. X > tarea percepției alegerilor și res-

pingerilor (cum crede subiectul că a fost ales sau respins) se face alături cu cifrele în paranteza: (1), (2), (3). Pe baza datelor ordonate în tabel se calculează, o serie de indici pentru fiecare membru al grupului care se înscriu în rubricile suplimentare în josul și de la dreapta tabelului. Astfel, s. face posibilă analiza statistică-inatematică a datelor prin a căror interpretare se pot trage concluzii despre grup ca întreg (dacă e coeziv sau tinde spre dezintegrare, care sînt coeziunea și coeziunea etc.) sau despre indivizi (care sînt izolații, care liderii etc).

	AV	Bl)	CI'MX	i	:	l
				p brut		p val l p brut
AV	!	!	!	i	i	i
BD	_	!	!	!	!	!
CI	j	!	!	!	!	i
MN						
p brut		I	!	!		
p val		1				
p brut						

SOCIOMETRIE, termen folosit de medicul J.L. Moreno (născut la 19 mai 1892 la București) și care desemnează: a)

teoria și metodologia sa sociologică vizînd descoperirea nivelurilor „adînci” ale structurii sociale (i.e. l. itn, realitatea „microscopi-

ră” al cărei clement central ar fi „malnct.i jixr'me-tri...” i. m-ceplie expusă piim.i dala iu 1934 în lucrarea: „Whi> -hali survive?” (Cine va mi'ra vici ui;) socotită Cartea de căpălii a s. în accepția și practica autorului, S. este nu numai o teorie și o metodă de cercetare, ci și o teorie a acțiunii și o pedagogie; b) ansamblul de metode și tehnici prin care se explorează structura relațiilor preferențiale dintre indivizii dintr-un grup sau dintre indivizi și grupe; această structură se reprezintă grafic printr-o sociogramă. în științele sociale ceea ce s-au impus și s-au dezvoltat au fost nu tezele de bază ci metodele S., considerate de o mare importanță esențială în cercetarea sociabilității grupurilor cu număr mic de indivizi. Pe baza aplicării în practică a S. s-au obținut unele rezultate eficiente în industrie, educație, sport, armată, comerț prin găsirea liderului informai, îmbunătățirea componenței echipelor și a repartiției rolurilor în grupuri, ameliorarea relațiilor interumane, reducerea instabilității angajaților, reducerea accidentelor etc.

SOCIOMORFISM, termen inițiat de Piaget ce desemnează tendința permanentă a individului de a considera socialul superior individualului, de a se raporta în întregime la societate, înțelesă, formal, abstract. „Sociocentrismul”, cum a mai denumit Piaget această tendință și acest al doilea termen este preferabil) repre-

zint.i o dir-ftie d" abioluf!,-ire a Mpai lului iudi>. nli.i.il-j'.i'. i:d-indi-\ id:-<< ni ell ••• (lpn-ul sociol. ell-irisnmhii fund runn'rlitwitl. h\ -eu-, et iunlc i'ac, s, înseamnă iu-teiprelarea duj.-ă un model social (cK. furnicari le ca „republici”; organismul biologic ca „stat celular” clei.

SOCIOPSIHIATRIE, termen ce desemnează studiile asupra acțiunii patologice a mediului concret. !>omenml, deși la debut, este de mare interes pentru înțelegerea psihiatriei, dat fiind faptul că nici viața psihică normală, nici cea patologică nu pot fi concepute izolat, în absența mediului care le înglobează și care contribuie la formarea și structurarea lor.

SOCIOTERAPIE, sistem de tehnici și metode ce urmărește: 1) înlăturarea tulburărilor afective și de comportament ale unui individ prin utilizarea judicioasă a relațiilor umane stabile cu ceilalți membri ai grupului în care individul este integrat; 2) reducerea tulburărilor mintali” prin folosirea interacțiunilor psihologice dintre bolnav și mediul social în care acesta trăiește; 3) modificarea artificială a unui mediu social pentru a facilita adaptarea în cadrul ei a unui deficient mintal.

SOFISM, raționament aparent corect, dar incorect în fond, construit pentru a induce în eroare sau a apăra, cu orice preț, o opinie. S. se realizează prin limbaj, avînd ca principale variante *echivocul*, *construcția fro-*

Uni, parataxa (alăturarea de părți componente al* propozițiunii, firi verbul de leaătură). în afai.i limbajului în ordinea raționam, s. cunoaște variantele de s. *iu-lerial* (în care se pleacă di' li premise false) și s. *formal* (in care se încalcă legile logici-derivate). *laydh*>f.inv.l e.ite un s. săvîrsit fără intenția de a induce în eroare.

SOLIDARITATE (COKZIYI-TATI), atitudine de adeziune la alții, la grupul din care faci parte, mergînd pîiua la identificare cu viața și aspirațiile altora sau ale grupului. S. poate fi nemijlocită (privind relațiile interpersonale de interdependență în viață și activitate, relații indisolubile) sau mijlocită (prin scopuri, doctrine, norme, idealuri la care toți aderă). în afara dependențelor reciproce se menționează și altele univoce, A fiind atașat de B dar nu și invers (J. Moreno). S. este și o caracteristică a grupului, implicînd raporturi de comunitate, complementaritate și unitate de scop. Maximum de s. este exprimat de dicționul etic: toți pentru unul și unul pentru toți.

SOMATOESTEZIE, modalitate de recepție a proceselor ce se produc în segmente somatice sau corporale.

SOMATOFIZIOGRAMĂ, cuprinde cerințele și contraindicațiile medicale, fiziologice ale unei profesii sau loc de muncă.

SOMATOGRAMĂ, este reprezentarea grafică a cerințelor biomedicale proprii unei profesii

~au loc de muncă. Se include, alături de p-ihowramă, în monom, \.j jirofi. itonai \.

SOMATOMETRIE, ramură > antropologici, precu. upată </>*. m', surarea și calculul statistic > elementelor corpului onien"-< (înălțime, pondere, perimetru l'iracic, lungimea membrelor ș.a. ;. S. jirezintă interes pentru economie (repartizarea statistică J... dimensiuni a confecțiilor, încf,]-țâniintei) dar și un interes științific general privind evoluția nnpului în procesai istoric. S-n o-nstatat, de exemplu, că în perioada postbelică noile generații nurchează creșteri longitudinale și ponderale (L. Tănăsescu, Si. Milcu). în psihologia genetică se ține seama de cotele creșterii corporale puse în raport cu dezvoltarea psihică.

SOMATOTONIE, caracteristica unui tip psihologic, descris de W. Sheldon, la care predomină activitatea musculară, forța, energia, nevoia de acțiune și dorința de a se impune prin acestea.

SOMATOTOPIE, corespondența existentă între zonele nervoase centrale (talamice sau corticale) și teritoride somatice, ceea ce face ca fiecare formațiune nervoasă să aibă sarcinile ei concrete, în același sens, zonele cerebrale sînt considerate proiecții ale diverselor organe sau segmente somatice.

SOMESTEZIE, funcție a sistemului senzorial somatic rare constă în transmiterea informa-

țiilor de la receptorii întregii suprafețe corporale și de la structurile somatice profunde (nnuchi, articulații), mijlocind elaborarea senzațiilor somatice (tactile, termice, algice, kinestezice). Aceste informații ajung iu măduva spinării prin cele 31 de rădăcini dorsale ale nervilor rahidieni, trec în formația reticulată a bulbului, protuberantei și mezencefalului, în cerebel, talamus și sînt proiectate, în final, în zonă somatică a scoarței cerebrale (situată în lobul parietal și unele teritorii adiacente), proiecția făcîndu-se după principiul toponimiei, suprafața corporală fiind astfel reprezentată la nivelul așa-numitului homuncui senzitiv.

SOMN, fenomen fiziologic natural al animalelor superioare, stare reversibilă a organismului, în care are loc scăderea pînă la dispariție a reacțiilor adaptative superioare, a relațiilor senzitivomotorii cu mediul ambiant și diminuarea majorității funcțiilor organismului. S. se manifestă ca o nevoie imperioasă, ca o obișnuință, menținută cu prețul și cu rigorile unei condiționări și a unui veritabil ritual; se deosebește de stările patologice, de pierderea cunoștinței prin aceea că în s. subiectul poate fi trezit prin stimulări senzoriale. S. reprezintă un *meccanism homeostatic în refacerea funcțiilor*, avînd un caracter bioritmîc preventiv, întrucît nu apare numai în urma uzurii funcționale și a oboselii. Din punct de vedere

liEG, s. fiziologie se caracterizează prin înuom.ție de diminuare a activității cerebrale, prin apariția undelor alfa, însă, pe măsură ce s. devine mai profund, frecvența undelor devine tot mai mică și amplitudinea crește, ap.V rînd undele tetha (v. EF.G). Mecanismele care intervin în apariția s. sînt dezaferentare și stimulările structurilor inhibitorii, realizate pe baza unei întregi constelații de factori. Reducerea afluxului senzorial se face în primul rînd prin suprimarea mișcărilor, scăderea impulsurilor kinestezice (treccrea la poziția orizontală), la care se adaugă scăderea celor optice și acustice. Suspendarea tuturor acestor stimuli contribuie la dezactivarea pasivă (Pavlov) a sistemului reticulat activator ascendent, care acționează cumulativ, scăzînd tonusul cerebral. Totodată are loc o depresiune postactivatoare prin întreruperea bruscă a unui bombardament neuronal ritmic. La aceste mecanisme se adaugă dezactivarea activă, inhibiția recurentă cortico-reticulată și cea de origine bulbară, avînd ca efect iradierea generală a inhibiției corticale. Factorii declanșatori ai s. sînt stimuli care produc în mod activ s., și anume: stimuli care pun în acțiune structurile inhibitorii, care dezactivează structurile activatoare, stimuli monotoni (fiziologici sau psihologici), stimulări ale formațiunilor nervoase centrale, factori chimici (produși ai metabolismului,

zidențial, pronosticul revistei „Literary Digest” indică înfrîngerea categorică a lui Roosevelt. Rezultatul a fost contrar pronosticului dat de revistă, dar foarte apropiat — cu o aproximație de 6,5% — pronosticului făcut de către „American Institute of Public Opinion” înființat și condus de către dr. George Gallup (1935). Acest succes face să prolifereze: în S.U.A. și mai apoi și în Europa, instituții de cercetarea opiniei publice. În perioada postbelică s. de opinie sau de preferință au fost răspândite în cele mai diverse domenii: cultural, comercial, pedagogic, urbanistic etc. De regulă s. se efectuează cu ajutorul unor chestionare cu răspunsuri prefigurate din care se alege, prin subliniere, unul.

SOPOR, stare psihopatologică de profundă tulburare a conștiinței în care reacțiile organismului la stimuli psihosenzoriali sînt mult diminuate: sub aspect clinic, persoana pare a fi într-o stare do somnolență accentuată.

SORIT (gr. *soreites*, din *soros* — grămadă, morman, mulțime), polisilogism prescurtat prin excluderea concluziilor intermediare care pot îndeplini și rolul unor premise subînțelese. Este o formă amplă de raționament ce implică o înlănțuire nelimitată numeric de judecăți ce se succed, după Ratiar, fie într-o ordine de generalitate; doscrescîndă, fie crescîndă. S. regresiv rezultă, din excluderea acelor c<tu luzii intermediare care îndeplineau ro-

lul de premisă minoră, iar s. progresiv prin excluderea celor care îndeplineau rolul de premisă majoră. Prin s. se ajunge la un argument sau se realizează o argumentare.

SOSII, iluzii vizuale patologice, constînd în perceperea unor ființe, persoane sau obiecte care se aseamănă într-o măsură atît de mare încît nu pot fi deosebite. În aceste cazuri, de ex. persoana cunoscută nu este identificată ca atare, ci doar avînd o asemănare cu aceasta. Fiind înfîlnite mai frecvent în psihozele discordante, s. sînt legate deseori de interpretarea de substituție a persoanei apropiate cu o persoană cu chip asemănător, în scopuri agresive bolnavului. Bolnavii cu astfel de iluzii consideră că persoanele cunoscute au fost multiplicat, chipurile identice fiind luate drept persoane cu uită identitate.

SPASM, contracție bruscă, puternică, repetitivă, involuntară a unui mușchi sau grup de mușchi din cei mai diferiți, puțînd ajunge pînă la paroxism și avînd consecințe variabile pentru funcțiile organice, comportament și orientare psihică. La copiii de 3—4 ani, prin generalizare, o maladie tipică: spasmofilia (uneori legată de o insuficiență a glandelor paratiroidice sau de o hipercalcemie). Se vorbește și despre s. emoțional sau verbal și intelectual.

SPAȚIU, alături și în unitate cu timpul, s. obiectiva și universală de existență a mate-

riei în veșnică mișcare, determinare fundamentală a existenței materiale, determinare avînd un caracter dialectic și alcătuit din o unitate a finitului și infinitului, a continuului și discontinuului, a absolutului și relativului (Mic dicționar filozofic). Prin depășirea interpretării newtoniene a s. ca omogen și izotrop (identic în toate direcțiile) și a timpului socotit uniform, în teoria relativității ce adaugă celor trei dimensiuni a S. ca pe o a patra dimensiune, timpul, se afirmă interdependența dintre s. și timp privind viteza mișcării materiale, concentrarea masei și intensitatea gravitației). Și în planul evaluărilor subiective interacțiunile dintre s. și timp sînt confirmate (P. Fraisse, Gh. Zapan ș.a.). Interpretarea aprioristă a s. este contrazisă de știință. Totuși întrucît organele de simț sînt filogenetic adaptate la proprietățile generale ale s. fizic, trebuie să se țină seama de implicațiile lor constitutive privind s. și timpul (O. Lunneberg). Totodată trebuie considerat faptul că intelectul uman este construit precumpănitor după modelul obiectului solid (A. Leontiev). În psihologie, pornind de la H. Höffding s-a cerut să se facă o distincție între conceptul filosofic de s., ce apare ca fiind ideal, de expresie matematică și s. fizic-concret, s. psihofizic. S. este perceput, reprezentat, conceput, trăit conform unor astfel de parametri cum sînt extensiunea plană, aidoma de

coexistență a obiectelor, poziția, forma, distanța, mărimea, adîncimea etc. Înșușirea tuturor acestor parametri ce permit diferențierea s. și operarea cu el necesită succesive și progresive construcții psihice. Piaget scrie: „spațiul nu este cîtuși de puțîn perceperea unui conținător ci aceea a unui conținut, adică a înșeși corpurilor iar dacă spațiul devine un conținător aceasta este în măsura în care relațiile constituind înșeși obiectivarea acestor corpuri ajung să se coordoneze între ele pînă la a forma un tot coerent”. Deci reflectarea s. este bazată pe modelarea izomorfă și parcurge, după L. Vekler, mai multe nivele de izomorfism: spațio-temporar liniar, izotopologic, S. proiectiv, s. analogic, s. izomorfismului metric congruent obiectului. Pe de o parte, prin construcții intelectuale s. este desăvîrșit și categorizat geometric, pe de alta este urmărit în toate variațiile sale concrete, este măsurat prin etaloane, utilizat și proiectat. Asupra percepției și concepției s. influențează modelele culturale, motivația, experiența proprie, atitudinile pentru că nu trebuie să se uite că, psihologic, s. este trăit și transferat în plan mental, construit prin interiorizări și obiectivări, implicat în toate interacțiunile cu ambianța. Există un s. al vieții (v. *teritorialitate*), faptele contingente cu s. cîmpului psihic, un S. problematic etc.

suii dependente de sistemul di gândire filosofic prin cave a foijt interpretat. Religia și idealismul ii consideră de origine transcendentă și îi acordă rolul de principiu al vieții. Marxismul demonstrează, pe bază științifică, determinarea biosocială a s. Se recunoaște specificitatea s. ca nefiind identic cu materia și îndeplinind un rol activ în raport cu aceasta. în limitele relațiilor gnoseologice s. apare ca ideal în raport cu materialul. S. implică sfera subiectivă, mentala și are întotdeauna un conținut reproductiv și proiectiv. S. Rubinstein consideră că în activitatea psihică atributul de s. poate fi acordat numai momentelor finale în care apar produsele de imagini și idei intens trăite și fixate. în acest sens se vorbește despre viață spirituală ca evoluție mentală, trăire subiectivă a unui conținut ideal dar pregnant. Spiritualitatea reprezintă ansamblul disponibilităților culturale considerate sub raportul stilului, conținutului și tendințelor. Spiritualismul este o doctrină de tip idealist, reclamând retragerea în sfera vieții spirituale prin degajarea de realitate.

SPIRITISM, credință, lipsită de orice acoperire reală, în existența unor spirite detașate de corpul celor ce au murit. Practică preținzind comunicarea mijlocită cu spirite ale morților. Când nu este șarlatanie deliberată, sistemul de mișcări ale obiectelor

prinși de tunsă nu iepii-/ini, altceva, după cum au dovrdit-o experimentele decit efecte aiipulsimiiilor ideomotorii, adecavați imaginilor mintale. Deci, neomagiienii spiritiști nu fac altceva doc it să afle pe cale mediată propriile gânduri, temeri și aspirații.

SPORT, complexe de exerciții și jocuri, practicate conform unor reguli precise sub formă de întrecere, de luptă pentru obținerea victoriei, în concursuri și sisteme competiționale. Practica s. debutează ca activitate ludică, plăcere a mișcării și poate deveni pasiune și aspirație spre vârful piramidei valorilor naționale sau internaționale. Satisfacerea integrală a exigențelor practicării s. de performanță și de mare performanță presupune existența unei motivații puternice și a unor interese individuale sau colective. Activitatea sportivă exercită o influență favorabilă multilateral pe planul dezvoltării psihice a individului. S. are și valențe și dimensiuni psihosociale, declanșând anumite trăiri, sentimente, atitudini în rîndul spectatorilor, a suporterilor, a adversarilor.

STADIU, după Piaget, „decupaje” în evoluția genetică, care satisfac următoarele condiții: 1) ordinea diverselor achiziții este neschimbată (de ex. noțiunea de volum este achiziționată totdeauna după. noțiunea de greutate); 2) fiecare s. se caracterizează printr-o structură și nu priutr-o

sKnplă juxtapunere de pioprietății 3) structurile construite la o tuiumită vîrstă devin parte a structurii vîrstei următoare, altfel spus, structurile inferioare se integrează în structurile superioare; -1) fiecare s. comportă un moment preparatoriu și un moment de închegare; și se pot distinge procesele de geneză și forme de echilibru finale care sînt întotdeauna relative. în dezvoltarea psihică, durata și situarea după vîrstă a s. poate varia de la un individ la altul, dar ordinea lor de succesiune este întotdeauna aceeași. S. se leagă prin continuitate funcțională, dar diferă din punctul de vedere al structurii lor de ansamblu. Cercetările efectuate asupra dezvoltării psihice a copiilor și adolescenților în diverse culturi, au confirmat sistemul stadialității elaborat de Piaget.

STADIILE ȘI PERIOADELE DEZVOLTĂRII INTELCTUALELE COPILULUI (după Piaget), în psihologia genetică: (1) perioada inteligenței senzomotorii (0—2 ani) este împărțită în șase stadii: 1) S. exercițiilor reflexe (aprox. între 0 și o' lună); 2) s. primelor adaptări' dobîndite și al relațiilor circulare primare (aprox. între 1 și 4—5 luni); 3) s. reacțiilor circulare secundare și al procedelor de a face să dureze spectacolele interesante (aprox. între 4—3 și 8—0 luni); 4) s. coordonării schemelor secundare și al aplicării lor la situații noi (aprox. între 8—1) luni și 11 -- 12 luni!; 5) S. reacțiilor lreuireare iii-

țiale și al descoperirii de mijloace noi prin experimentare activă (aprox. între 11—12 și 18 luni); ii) s. invenției de mijloace noi prin combinare mentală (aprox. între 18 și 24 luni), (ii) Perioada de preparare și organizare a operațiilor concrete lomportă două subperioade: subperioada A — reprezentativ preparatorie: 1. — S. funcției simbolice (aprox. de la 2 ani la 3 ani și 6 luni); 2. — S. reglării simple (aprox. de la 3 ani și 6 luni la 5 ani și 6 luni); 3. — s. reglării articulate (aprox. de la 5 ani și 6 luni la 7—8 ani); subperioada B — operatorie concretă: 1. — s. operațiile simple (aprox. 7—8 ani la 8—9 ani); 2. — S. operațiilor complexe (de exemplu, construcția de coordonate spațiale) (aprox. de la 0—10 ani la 11—12 ani). (111) Perioada operațiilor formale: 1. — s. preadolescenței (aprox. de la 11—12 ani la 14 ani); 2. — s. adolescenței (14—10 ani).

STADIU FALIC, stadiu al organizării infantile a libidoului, fiind al treilea după stadiul oral și anal. S.L se caracterizează prin unificarea pulsionilor parțiale sub primatul organelor genitale. Au existat discuții în legătură cu utilizarea termenului de „fază falică” care ar fi mai adecvat decît cel de S.Î., subliniind astfel faptul că reprezintă doar un moment intersubiectiv, iniu-”,iat iu dialectica complexului lui (i) 11 iți. I ie asemenea au avut loc di.M.uiii iu legătură cu

semnificații! fazei falice, în spe-
cial la fete. K. Jomey, M. Klein,
K. Jones, care admit existența
senzației sexuale spontan speci-
fice, sînt înclinați să nu vadă în
acest stadiu decît o formațiune
secundară cu caracter defensiv.

**STADIU GENITAL (ORGA-
NIZARE GEXITALA)**, stadiul
dezvoltării psihosexuale, caracte-
rizat prin organizarea pulsioni-
lor parțiale, sub influența zo-
nelor genitale. S.g. comportă doar
două faze, separate prin perioada
de latență: faza falică sau organi-
zarea genitală infantilă și organi-
zarea genitală propriu-zisă care
se instituie la pubertate. Anumiți
autori desemnează prin termenul
de s.g. doar această a doua fază,
incluzînd faza falică în organiza-
rile pregenitale. După Freud, s.g.
este singura organizare a sexuali-
tății care, instituindu-se la pu-
bertate, se opun perversiunilor
polimorfe și autoerotismului, ca-
racteristice sexualității infantile.
Este stadiul în care pulsionile
parțiale se unifică și se ierarhi-
zează definitiv.

STADIU LIBIDINAL, stadiul
dezvoltării copilului, caracterizat
printr-o organizare mai mult sau
mai puțin marcată a libidoului
sub influența unei zone erogeno
și prin predominanța unui anu-
mit mod de relaționare a subiec-
tului cu lumea. Există opoziție
între sexualitatea pubertară și
cea adultă, pe de o parte, organi-
zată sub influența primatului
fetal și sexualitatea infantilă
pe de altă parte, unde scopurile
sexuale sînt multiple, ca și zonele

erogene care le suportă, fără să
se instaureze în vreun fel />n-
matul uneia dintre ele sau ale
rea unui obiect. De obicei, în sta-
diile evoluției libidinale sînt in-
cluse următoarele stadii ale sexu-
alității infantile: *stadiu oral*, *stadiu
anal*, *stadiu falic*. Ceea ce caracte-
rizează aceste stadii este un
anumit mod de organizare a vieții
sexuale. S.I. este legat de o anumi-
tă zonă erogenă, dar nu și de
un anumit tip de activitate,
activitatea putînd fi însă recu-
noscută la diferite nivele de rela-
ționare cu obiectul. *Stadiul oral*,
primul *stadiu* al evoluției libidi-
nale; plăcerea sexuală este legată
predominant de excitarea cavi-
tății bucale și a buzelor care
însușește alimentația. Activita-
tea de nutriție furnizează
semnificații electivă prin care
se exprimă și se argumentează
relația cu obiectul. După Freud,
s.o. se caracterizează prin inexis-
tența opoziției între activitate-
pasivitate, aceasta fiind caracte-
ristică stadiului anal. S.o. are
ca sursă pulsională zona orală,
iar obiectul este într-un raport
strîns cu alimentația.

STANINĂ, notă acordată în
care valorile se distribuie pe nouă
trepte, de la 1 la 9. Scara, avînd
o medie de 5 și o deviație stan-
dard de 2, este utilizată pentru
transformarea în note standard
a scorurilor brute la probe dife-
rite ale aceluiași subiect sau la
diferiți subiecți, în vederea com-
parării lor.

STARE HIPNOIDALĂ, sUre
iniei mediara între vcdie și somn,

caracterizată prin atenuarea in-
tensității perceptive, o încetinire
a proceselor cerebrale și o dimi-
nuare a cîmpului conștiinței (ob-
nubilare).

STATISTICĂ PSIHOLICĂ,
ramură a statisticii aplicate, care
se ocupă cu prelucrarea și interpre-
tarea cantitativă a datelor privind
dynamica activității psihice la
nivel individual și grupai. Metoda
statistică permite relevarea rela-
țiilor necesare și a faptelor sem-
nificative în contextul fenomene-
lor aleatoare și accidentale, asi-
gurînd creșterea gradului de pre-
cizie, rigurozitate și obiectivitate
al analizei psihologice, precum și
estimarea valabilității diagnosti-
cului și prognosticului operate de
psihologie.

STATUT, cu înțeles originar
poziție, are în științele sociale mai
multe accepțiuni, fără a se fi
realizat un consens între autori.
În literatura americană de spe-
cialitate (R. Linton) arc sensu-
rile de *poziție socială*, prestigiu
țrang) și grad de acceptare a
unei persoane într-un grup par-
ticular. După R. Linton, s. *este
aspectul static și structural*, iar
rolul, aspectul dinamic și per-
sonalist al unei aceleiași perso-
nalități. S. reprezintă o serie de
drepturi și datorii ale unei per-
soane care ocupă o anumită po-
ziție în sistemul social. În psiho-
logia socială, J. Stoetzel defi-
nește S. ca ansamblu de compor-
tamente pe care o persoană le
poate aștepta sau pretinde, în
chip lăgithn, față de sine, din
partea altora. Rezultă vă aie o

latură obiectivă definită prin cle-
mente exterioare observabile și
recunoscute și o latură subiectivă
în care se exprimă aprecierea
subiectului asupra poziției po-
care o ocupă. Problematika s.
este în strînsă legătură cu aceea
a rolului. După unii autori (K.
Mcrtion, R. Bale») aceluiași stat-
tut îi pot corespunde mai multe
roluri, după alții (R. Linton,
Gross, Mason, McEachern) fie-
cărui statut îi corespunde un rol.
S. pot fi clasificate după modul
de acces în: *impuse* total sau par-
țial (de sex, vîrstă, naționali-
tate, religie etc.) sau *dobîndite*
(politic, profesional etc.). O altă
clasificare: *formale* (instituționa-
lizate) și *informate* (prin con-
sensul grupului). Sînt utilizate
concepte de s. care combină cîte
două criterii, de pildă acelea de
socioeconomic și s. socioprofesio-
nal. S. *social* este poziția sau pres-
tigiul pe care-l are p persoană
sau un grup în societate. Este
caracterizat de un anumit an-
samblu de variabile în care intră,
după caz, profesiunea, venitul,
puterea, nivelul cultural, aparte-
nența etnică, religioasă etc. Re-
zultă prin aplicarea valorilor în
uz în societatea respectivă la
cazul concret. S. *economic* indică
poziția din cadrul sistemului eco-
nomic (salariat, comerciant, meș-
teșugar, industriaș etc). Clasi-
fîcări mai analitice se fac în ca-
drul sistemului producției sau al
liberilor profesioniști.

STĂPÎNIRE DE SINE, capi-
ciUiU'i de a Hipuae proprii viața
uid, instinctul, pornirile

spontane, dorințele, exprimarea orală unui sever control conștient, de a respinge și de a suprima tendințele ce se opun realizării unui scop principal și de a promova și dezvolta numai pe acelea care servesc scopului. **S.d.s.** presupune însușirea de a lupta nu numai cu dificultățile externe, ci și cu tine însuși. Democrit spunea: „liste bărbat acela care-și învinge nu numai dușmanii, ci și dorințele.” **S.d.s.** se formează în cursul vieții, prin îndelungate și anevoioase exerciții, prin acumularea de deprinderi corespunzătoare.

STEREOAGNOZIE (ASTEROAGNOZIE), tulburare a recunoașterii formei obiectelor percepute tactil.

STEREOFONIE, audiciența a sunetelor „în relief”, cu implicarea direcției lor de emisie și a complexității lor compoziționale ca și cum, deși este vorba de radio-emisic sau discuri, ai participa în locul în care ele au fost produse. Tehnica este similară celei stereoscopice, dublaj decantat, iar interpretarea psihofiziologică este analogică stereoscopică. Stercofonul este aparatul ce emite două serii din aceleași sunete ce se suprapun parțial și astfel facilitează efectul de „volum” al audiției.

STEREOSCOPIE, fenomen de vedere tridimensională, în adăucirac sau relief datorit coordonării binoculare și, după B. Ananiev, proiecțiilor din cele două emisfere cerebrale. Secționarea corpurii calos, deci deconectarea

celor două emisfere împiedică vederea s., după cum o dovedește experimentalul lui K. Bîkov și A. Speranski. Stereoscopul, cunoscut din secolul trecut, este un aparat ce prezintă două imagini identice suprapuse ușor decantat spațial, de unde rezultă impresia de relief. Pe același principiu al suprapunerii decantate de imagini identice se bazează stereofotografia și stereocinematografia. B. Ananiev susține că efectul de adâncime se datorește asimetriei funcționale a celor două emisfere cerebrale.

STEREOTIP DINAMIC, sistem de reflexe condiționate interconectate și reprezentând o ordine a aplicării stimulilor și apariției reacțiilor. Prin efecte de conexiune inversă reacția duce la așteptarea stimulului *b* și prepară reacția *b* ș.a.m.d. Dacă după ce s.d. a fost elaborat și consolidat se inversează locurile a doi stimuli (de ex. *c* și *d*) sau în locul lor se dau stimuli neutri, se obțin totuși reacții conforme locului sau poziției în serie, iar nu conform stimulilor. De aici, concluzia că în creier s-a încheșat o ncoformațiune de tipul matricei funcționale. Pavlov a acordat s.d. pe care l-a descoperit, o mare însemnătate, arătând că acesta explică o scrie de fenomene complexe cum sînt gestaltul, deprinderile, configurațiile logic, sentimentele etc. P. Anohin pornește de la S.d. în elaborarea teoriei sale despre sistemogenează.

STIL COGNITIV, concept ce reprezintă o achiziție relativ re-

centă a psihologiei, fiind un rezultat al cercetărilor din domeniul percepției, giudirii, a psihologiei genetice și a personalității. Începuturile teoretizării acestui concept sînt legate de încercările de elaborare a unei tipologii euristice a procesului de percepție și gîndire, care au fost concepute ca desfășurîndu-se între doi poli: „analitic” și „sintetic” (Wellek, 1955; Witkin, 1955; Sanders, 1962). Conceptul de „stil” este introdus pentru prima dată de A. Adler, „life style”, referindu-se la unicitatea și individualitatea unei persoane. În concepția sa modernă, conceptul de s.c. desemnează anumite modalități specifice de recepționare și prelucrare a informației (deci s. perceptiv sau (și) s.c.) care se datoresc în ultimă instanță unor diferențe de personalitate. Conceptul de S.c. poate fi aplicat doar acolo unde anumite particularități sau caracteristici formale ale comportamentului cognitiv vin în contact cu anumite maniere personale de receptare a mediului înconjurător, maniere proprii individului, care s-au format în cursul procesului de dezvoltare ontogenetică (Frohlich, 1965). S.c. se definește deci ca modalitate specifică de recepționare și prelucrare a informației (P. Warr, 1970) și se referă la o serie de caracteristici structurale și stilistice ale comportamentului, la modul cum gîndește individul, cum anume este primită, tratată, prelucrată și interpretată o informație nouă (P. Warr, 1971). S.c.

n pn/inlă uile variabile structurale, formale și transmitționale, adică variabile care sînt relativ independente de conținutul vehiculat și contextul concret în care operează, dovedindu-și funcționalitatea într-o mare varietate de sarcini și domenii. Trebuie făcută o distincție între s.c. și structurile cognitive, primele referindu-se la anumite aspecte ale proceselor de gîndire, în timp ce structurile cognitive se referă la sistemele care mediază aceste procese. Deci s.c. desemnează un anumit mod de gîndire, de utilizare a anumitor reguli de prelucrare a informației, a anumitor modalități și strategii consistente și stabile de prelucrare și sistematizare a acestei informații, de abordare și rezolvare a unor probleme (D. Wolitzky, 1970), un grup de modele și programe stabile ale funcțiilor cognitive (G.S. Klein, 1970), o anumită modalitate de reacție cognitivă la problemele ce trebuie rezolvate (G. Shouksmith, 1970). Pentru D.T. Campbell (1963), (1962) s.c. sînt „clase largi de reziduuri experiențiale, care reprezintă atît relațiile cu experiența stocată, cît și cele cu coordonarea comportamentelor actuale în diferite situații de conduită, cu alte cuvinte, diferite relații între reziduurile experiențiale și percepțiile actuale. Cele două dimensiuni principale ale oricărui s.c. sînt: diferențierea conceptuală (W. Scott, 1970) și articlarea sau gradul de integrare și gradul de complexitate cognitivă

(A.I. Atkins și J. Bieri, 1970). Diferențierea conceptuală a fost definită (W. Scott, 1970) ca fiind distinctivitatea între clementele constitutive ale unui set, sau gradul de claritate cognitivă, opus ambiguității și confuziei. R.W. Gardner și AR. Schoen (1970) introduc încă două variabile importante legate tot de diferențiere, și anume: mărimea registrului de echivalențe, care se referă la lărgimea posibilităților sau obiectelor pe care subiectul le consideră ca fiind la fel, și lărgimea categoriilor, care derivă logic din dimensiunea precedentă și se referă la gradul de finețe în care se folosește o anumită dimensiune, de-a lungul căreia sînt situate diferitele categorii. Articularea se referă la gradul de relaționare-integrare între diferitele părți ale unei structuri. Ilarvay, Hunt și Schroeder stabilesc un optim de articulare, care să evite exagerările, atît de tipul compartimentalizării excesive cît și al interrelaționării excesive. *Complexitatea cognitivă se referă la gradul de diferențiere a sistemului de dimensiuni a unei persoane, pentru a aprecia, infera sau chiar a face predicții în legătură cu un comportament.* Ea este deci un construct care indică ceva despre modul în care o persoană își structurează lumea relațiilor sociale, o variabilă despre modul de prelucrare a informațiilor referitoare la comportamentul celorlalți, explicînd modul de transformare a informa-

țiilor comportamentale în judecări practice, sociale, clinici; etc. După părerea noastră, s.C. are la bază tipurile speciale de activitate nervoasă superioară (gînditoi și artistic), implicînd predominanța unuia sau altuia. Cercetările asupra s.c., el fiind în același timp un concept al psihologiei generale și al psihologiei diferențiale, sînt numai la începuturile lor și nu cuprind încă aspectele mai complexe ale gîndirii teoretice și creatoare. Conceptul de s.c. este indispensabil legat de abordarea gîndirii și cunoașterii în genere și permite o corelare optimă a acestora cu sistemul personalității. *În cadrul s.c. intră și tipurile speciale de activitate nervoasă superioară (v.).*

STIMUL v. **EXCITANT**.

STÎNGĂCIE, însușirea pe care o au unii subiecți de a avea mîna stîngă mai puternică, mai îndemînică decît mîna dreaptă și care o folosesc mai mult din această cauză în acțiunile lor practice. Cotidian, înfîlmăm multe cazuri de s.: subiecți care lucrează, mînîncă, salută, scriu cu mîna stîngă; sportivi (discoboli, floretiști, voleibaliști) care au o forță mai mare cu mîna stîngă etc. S. rezultă din exersarea precumpănitoare a mîinii stîngi în copilărie și are la bază o asimetrie a emisferelor cerebrale, deosebită de cea obișnuită. Întrucît marea majoritate a oamenilor folosesc dominant dreapta, este necesar ca în copilărie să se creeze condiții pentru evitarea s.

într-un alt sens, s. semnifică nu o predominare neobișnuită ci dificultăți de coordonare a mișcărilor și deci neîndemînare.

STOCARE, proces sau capacitate psihofiziologică de fixare prin memoria de lungă durată a unei cantități anumite de informație (recepționată și prelucrată într-un interval de timp dat) și de conservare pentru o bună evocare. S. informațiilor este realizată și de către mecanisme de natură tehnică materială, de la cunoscutele magnetofoane pînă la automatele cu memorie finită sau infinită. Procesul de s. depinde de numărul clementelor memorative active pe toată durata procesului de recepționare și transmitere a informației, de sensibilitatea și inerția acestor elemente, de volumul lor de înmagazinare și de numărul conexiunilor asociativ-integrative dintre ele. în mod obișnuit, capacitatea de s. are un nivel mai scăzut decît capacitatea de prelucrare a informațiilor și unul mult mai scăzut decît capacitatea de recepție.

STOCHASTIC, probabilistic, aleatoriu. Convergența s. indică o dominanță a probabilităților rezultată din calculul adecvat, producerea întîmplătoare a unor evenimente. Legătura stohastică este exprimată de legi ce se verifică numai statistic.

STRABISM, defect de coordonare a vederii binoculară, constînd din dificultăți de convergență sau divergență a celor două axe vizuale. Este cauzat fie de afectarea nervului oculomotor lie.

de dispoziția asimetrică a ligamentelor musculare oculomotorii. în primul caz, tratamentul este pedagogico-medical, în cel de-al doilea defecțiunea poate fi corectată prin intervenție chirurgicală.

STRATEGIE, artă a celui ce conduce o luptă într-o anumită direcție și conform unui principiu unitar; deosebit de tactică, care privește ordinea concretă, dispozițiile de repartizare și organizare în teren și în anumite momente, în științele sociale și psihologie, s. este un plan de acțiune ordonată în vederea atingerii unui scop. în teoria jocurilor, după Rene Rox, o S. desemnează un ansamblu coerent de decizii care acordă unui factor responsabilității principale în raport cu alte eventualități în baza unor ipoteze cu privire la comportarea altor factori. Stabilirea unei s. necesită estimarea probabilităților și adoptarea unei reguli sau unui indicator preferențial. Deci s. este decizia în raport cu ipoteza cea mai plauzibilă corelată cu scopul urmărit. în rezolvarea problemelor, J. Bruner înțelege s. ca principiu sau direcție generală de acțiune. Termenul a dobîndit o largă utilizare în psihologia gîndirii și învățării și în teoria educației.

STRESS (termen engl.), termenul are în general două accepțiuni: a) *situație, stimul, ce pune organismul într-o stare de tensiune;* b) *însăși starea de tensiune deosebită a organismului prin care acesta își mobilizează toate resursele sale de apărare pentru a face*

față unei agresiuni fizice sau psihice (emoție puternică). Unii autori au în vedere doar aspectul psihologic al s., privindu-l ca pe o totalitate a conflictelor personale sau sociale ale individului, care nu-și găsesc soluția într-un fel sau altul (P. Fraissé). Termenul de s. a fost introdus de H. Selye (1950) care, lucrând pe animale, a avut în vedere mai ales s. provocat de stimuli fizici. După el, reacția organismului are trei faze care formează „sindromul general de adaptare”: a) faza de alarmă în care organismul încearcă să apere de acțiunea nocivă prin acțiunea puternică a sistemului endocrin (secreție de adrenalină și de steroizi); b) faza de revenire (rezistență specifică), în care organismul pare că se adaptează la situație, comportându-se relativ normal; c) faza de epuizare apare după o perioadă mai îndelungată de acțiune a stimulului nociv (s. *conținuu*). Se caracterizează prin modificări hormonale intense, secreție masivă de adrenalină. În cele din urmă, animalele mor epuizate. Dacă în timpul fazei de revenire se adaugă un alt stimul nociv (stressant), animalele nu rezistă și mor. Același fenomen apare și sub influența emoției prelungite. În s. se produc modificări morbide (hipertensiune, ulcere gastrice etc). în cazul omului, s. psihologic este provocat de emoții prelungite datorate în primul rând frustrației, conflictelor, anxietății. Există S. de suprasolicitare dar și s. de subsolicitare.

Un s. moderat antrenează și stimulează vitalitatea organismului. Caracterul nociv al s. apare atunci când degradările produse sînt prea ample, depășind capacitățile adaptative ale organismului.

STRESS CIBERNETIC, tabloul general al perturbațiilor unui sistem cibernetic cu autoorganizare ca răspuns la modificările mediului, atunci cînd aceste modificări depășesc (sau tind a depăși) capacitățile modelelor de răspuns de care dispune sistemul în momentul dat pentru anumite tipuri de modificări ale mediului și tind să afecteze variabilele esențiale ale sistemului (I.P. Vasilescu). Pînă în prezent nivelele de complexitate ale sistemelor la care s-a aplicat conceptul de s. au evoluat între o limită inferioară reprezentată de celulă și o limită superioară reprezentată de individ. Extinderea conceptului de s. la orice sistem cu autoorganizare face posibilă utilizarea sa în domeniul psihosocial și sociologic și interpretarea în structuri comune a unor fenomene aparent disparate (biologice, psihologice, sociologice, electronice etc).

STRESS SOCIOMETRIC (STRESS'DE GRUP, STRESS INTERPERSONAL), în perspectiva cibernetică a conceptului de stress (vezi stress cibernetic), studiul fenomenului de stress poate fi făcut nu numai la nivel individual, ci și la nivele care includ individul ca element subordonat. Studiul modificărilor psihosociale de la nivelul grupului sub

influența situației stns.mli" reprezintă im ci/. p.ulukir de s. cibernetic supraindividual în care sistemul considerat este grupul. Studiile arată că evoluția trifazică pe care o descrie H. Selye (1956) pentru stressul biologic se regăsește la evoluția *alressiului* interpersonal. Caracterul grupai (interpersonal) nu este dat de natura situației stressante (care poate fi fizică, socială, culturală, interpersonală, fiziologică etc.) ci de nivelul (psihosocial) la care se înregistrează modificările. Atrage atenția că termenul de „stress interpersonal” sau de „stressul de grup” a circulat în literatură pentru a desemna nu o stare de stress la nivel psihosocial, ci un agent stressant psihosocial, ceea ce este total greșit. Deja H. Selye a luptat împotriva confuziei dintre termenul de stress, care desemnează starea sistemului și agent stressant care se referă la situația agresoare (intrările, ieșirile). Stressul de grup a fost numit și sociometric deoarece modificările pot fi urmărite în bună parte prin intermediul tehnicilor sociometrice (I.P. Vasilescu).

STROBOSCOPI, 1) aparat ce creează imaginea unei mișcări cinematografice, alcătuit din două discuri, dintre care unul este transparent, pe care sînt desenate imagini succesive, ce se rotesc simultan și în mod inegal, dînd impresia de mișcare. 2) Aparat ce dă naștere unor seinteieri luminoase intermitente de ritm regulabil.

STRUCTURALITATE, proprietăți', i :.taiii', ir relevate de psihologul ;;eivlicu, loibtiud iu faptul că trăsăturile caracteristice fiecăruia nu sînt simplu juxtapuse (nu pot fi înțelese separat), ci alcătuiesc împreună un *întreg* sau o *structură* (de unde vine și numele proprietății). De ex., dacă operațiile formale (sau logice) caracterizează ultimul stadiu al psihogenezei inteligenței, trebuie să ținem seama de faptul că o operație formală se definește nu de sine stătător ci prin apartenența ei la structura de grup. Integrativitatea se deosebește deci de integralitate prin aceea că prima proprietate se referă la relațiile dintre două stadii proxime, în vreme ce a doua se referă la relațiile interne unui aceluiași stadiu.

STRUCTURĂ (lat. *stmere* - a clădi, a construi), construcție, totalitate organizată, în care părțile sînt dependente de întreg și, în consecință, solidare unele cu altele; termen apropiat ca sens cu acela de Gestalt sau, după P. Guillaume, cu acela de „formă”, configurație. CI. Levi Strauss introduce încă o distincție: „formă se definește prin opoziție față de materie care îi este străină; dar structura nu are un conținut distinct: ea este conținutul însuși, prins într-o organizare logică, conceput ca O proprietate a realului”. După R. Muchielli, s. se poate defini în genere ca o unitate avînd o lege immanentă de acțiune și dezvoltare, o cauzali-

tate proprie și reuli/înd o individualitate funcțională, în nost sens înțelesul se apropie de cel de sistem. După [Piaget, s. este o totalitate de transformări dotată cu autoreglare, care păstrează mi invariati. Detaliate, eele trei proprietăți principale ale s. se prezintă astfel: a) proprietatea de *totalitate*, S. este un ansamblu de elemente care, ca întreg, dispune de proprietăți care nu sînt reductibile nici la proprietățile elementelor luate în parte și nici la suma proprietăților acestor elemente; b) proprietatea de totalitate de *transformări*, s. nu este o formă statică oarecare, ci, dimpotrivă, că elementele ei an un caracter dinamic, că ele nu sînt „obiecte”, ci „procese”; c) în sfîrșit, proprietatea de *autoreglare*, totalitatea de transformări se conservă sau se îmbogățește prin jocul însuși al transformărilor sale, dacă acestea nu se întind în afara „granițelor” respectivei totalități sau dacă nu fac apel la elementele exterioare ei: două transformări combinate dau o a treia, care este tot o transformare de natura primelor două, din a căror combinare rezultă (deci transformările alcătuiesc ceea ce matematicienii numesc un „grup”).

STRUCTURĂ COGNITIVĂ, construct ipotetic, care se definește ca o entitate stabilă pentru caracteristicile sau considerentele stilistice ale gîndirii, spre deosebire de abilitățile cognitive, care sînt variabile dinamice. S.c. sînt modalități specifice de prelucrare

a mt.orviiatit.-i receptate și sînt mai stabile decît insisi conținutul celor receptate sau preliurni.- Ciinlinutul întregii noasite e\prrieiite se organizează în ansambluri structurale cu arămiile semuit'icații; modul în care experiența noastră este recepționată, prelucrată și interpretată, depinde tui. mai de s.C. preexistente (categori perceptive, cogniții, așteptări efe. i. Pentru K. Lewin, s.C. se refer. la modalitatea, în care indivuii întimpină lumea, totalitatea experiențelor, expectanțelor, convingerilor și cognițiilor sale. Variabilele de conținut ale gîr.dirii se referă la ce anume gînde.te individul, avînd deci un caracter fluctuant și fiind variate la infinit, pe cînd variabilele structurale, stilistice, formale, refermdu-M la cum anume gîndește individul sînt în număr limitat, prezentînd doar cîteva modalități bine definite. S.C. sînt deci invariante cognitive operaționale și țin în mare măsură de personalitatea individului. In timp ce stilurile cognitive (v.) se referă la modalitățile habituale și personale de prelucrare a informației, la aspecte ale procesului de gîndire, s.c. se referă la sistemele care mediază aceste procese: schemele lui Bartlett și Piaget, hărțile cognitive ale lui Tellman.

STUDIUL DE CAZ, metoda introdusă în cercetările sociologice de către Le Play și dezvoltată de către W.I. Thomas și F. Znanieschi și studiul emigranților polonezi în America, **S.d.c.** se referă la comportamentul in-

dividijial în ansamblul cadrului social, punind accentul pe analiz-i datelor și pe prezentarea lor unitară, că variabile relevante necesare înțelegerii unei „unități” (persoană, grup social, comunitate, națiune). In s.d.c. sînt luate în discuție: documentele personale de orice fel: scrisori, jurnale intime, însemnări etc. în prezent, în **s.d.c.** se pune un accent deosebit pe folosirea interviurilor. Prin analiza detaliată cît mai completă a unui fapt, individ sau grup, se încearcă explicarea unei categorii de fenomene. Dintr-o serie de **s.d.c.** analogice se pot descoperi cu ajutorul analizei statistice variabile pe baza cărora se formulează ipoteze.

STUPOARE, starea de tulburare accentuată a conștiinței în care activitatea psihomotorie a persoanei pare suspendată; cel în cauză nu mai răspunde la întrebări, nu mai reacționează la excitanți decît atunci cînd aceștia sînt foarte puternici, conduita lui fiind ruptă de legăturile cu mediul.

SUBCONȘTIENT, termen apărut în psihologia secolului al XIX-lea și prin care sînt desemnate *fenomenele și însușirile psihofiziologice și psihice ce nu persistă permanent în sfera conștiinței dar pot pași selectiv și cu ușurință pragul acestuia în raport cu împrejurările*. Este un fel de „conștiință latentă” și potențială, care este inferioară, dar coexistă cu și deservește conștiința clară. Pentru 8. s-a mai utilizat și termenul

S

de subconștiință sau de *zonă »iaip>:,i/ă a conștiinței*. Totodată s. a toît caracterizat ca un „inconștient normal” (M. Pradines) sau ea o zonă superficială și apropiată de conștiință a inconștientului, care spre deosebire de sferile „profunde” ale inconștientului se află în relații de compatibilitate cu conștiința și este facil accesibilă acesteia. Fapt este că s. a fost calificat de S. Freud ca *preconștient*, iar în conflictul dintre conștient și inconștient, s-a arătat că s. se situează pe pozițiile conștiinței, participînd la refularea pulsionilor inconștiente. Acestea sînt filtrate prin s. și numai unele ajung la conștiință. De asemenea numai unele din formațiunile conștiinței, fiind filtrate prin s., ajung să fie incorporate și transformate în sferile inconștientului. în consecință, deși s. se prezintă ca rezervă și subsistem potențial al conștiinței și totodată ca *postconștiință și preconștiință*, iar pe de altă parte se prezintă ca un *inconștient non-conflictual și transparent*, nu avem motive să integram acest subsistem în vreunul din cele două sisteme polare, ci trebuie să recunoaștem existența relativ autonomă a s. ca termen sau modalitate mediatorie și tranzitorie între conștient și inconștient. Aceasta, deși mulți autori îl confundă ilegitim cu inconștientul care dispune de alte caracteristici. în psihologie, pe seama s. s-au pus elementele cristalizate ale conștiinței stinse sau uitate (Th. Ribot), automatismele psihice

fixate prin repetiție și ii i... ii tuto (l'. J.m.l). liipt.l'r dr de- pi uniri (• și iiiiicic polculial.i. (II. l'icroii, Al. Ralea), montajele intelectuale (Chr. jhrcnfels, U. Uz-nacize), structurile operaționale ne-reflexive (l'iaget), fenomenele per- ceptive neintegrate conștient și care astfel îndeplinesc funcții reglato- rii (S. Rubinstein, A. Lcontiev). Deci în s. intră complexe senzoriomotorii aconștiente, de- prinderile de orice fel ca și opera- țiile necontrolate conștient și de asemenea fenomenele de memorie potențială. Noi considerăm s. ca un ansamblu de servomecanis- mc și implicații nemijlocite ale conștientului, ca o rezervă de informații și operații, din care se construiesc faptele de conștiin- ță, ca un subsistem mediator care face parte din eu, deosebindu-se de eu conștient întrucât persistă într-o formă latentă sau implicită, dar totodată deosebindu-se radical de inconștient, pe care cei mai mulți îl caracterizează ca pe un „altel ego”.

SUBIECT, termen al cuplului polarizat: subiect-obiect; *omul activ, capabil să cunoască, sa trans- forme și să valorizeze prin activi- tatea sa lumea obiectelor*. Dacă în logică, s. înseamnă obiectul de- spre care se afirmă sau se neagă ceva, prin predicăție, în epistemolo- gie și antropologie este s. *ființa cunosătoare cese opune obiectelor supuse cunoașterii și există ca ființă pragmatică, înzestrată cu valori și producătoare de valori*. Acțiunea, în oricare din formele ei, este nota definitorie a s.

I)ctenninarea < alilat i\ á a s.eolisl i
in Hibilita infia p'itit' lei m
ambianța și în luarea în stăpînire a propriei liinte. însuși modul di a acționa pe plan mintal sau ma- terial este mijlocit sociocultural și se construiește în plan social-i- loric, l'iaget arată că acțiunile particulare ale s. individuali sîni „coordonările cele mai genera” ale tuturor sistemelor de acțiuni traducînd astfel ceea ce este o> mun la toți subiecții și referimiu se deci la subiectul universal sau epistemic iar nu individual. încă de la început activitatea materna- tizantă apare ca fiind reglat. prin legi interne și ca sustrăgiu- du-se arbitrariului voințelor in- dividuale. S. *epistemic* este decen- trat, capabil să organizeze rațional experiențe și să utilizeze cunoștin- țele empirice și științifice pentru a descoperi și urma obiectivita- tea. Analogic, prin determinări ale sistemului sociocultural și prin participarea la acesta se constituie pe lîngă și în unitate cu s. *epistemic*, s. *pragmatic* și s. *axiologic*. Aceste trei ipostaze ale s. sau ale *cidui* ne apar ca fiind abstracte, dar ele sînt esen- țiale și definitorii atît pentru s. individual cît și pentru s. *colec- tiv*. Xu trebuie uitat că s. rezultă, există și se afirmă din și în pro- cesul social al interacțiunilor eu ambianța. Considerat concret, în perspectivă psihologică, s. reunește funcțiile sale pragmatice, cog- nitivă și valorică ca esențe ale conștiinței umane și prezim.: atît un produs social cît și lll agent al istoriei. Iu psihologie, s.

este tratat restrictiv și esențial la nivelul conștiinței, acțiunilor transformative și relațiilor pre- ferențiale sau este tratat global ca personalitate sau sîntalitate, S. dispunînd de o relativă auto- nomie, apare ca purtător și autor al acțiunii, cunoașterii și valorilor. Este o ființă dependentă de am- bianța sa și care trăiește acțio- nînd, este pacient și agent în același timp, definindu-se, prin relațiile în care este angajat și se angajează. Studiul științific al s. psihic scutește de transcendență. Analiza obligă însă la considera- rea diverselor determinări și la- turi ale s. și în continuare la rele- varea interacțiunii lor interne și la explicarea raporturilor hiper- complexe dintre s. și macrosiste- mele din care face parte. în psi- hologie, termenul de s. este luat și în sensul limitativ logic de obiect al cercetării, vorbindu-se despre s. de experiment etc.

SUBIECTIV, ca derivat de la subiectul psihic rămîne în opoziție cu proprietatea de obiectiv, dar prezintă mai multe sensuri; în genere, este S. ceea ce aparține subiectului și este reprezentativ pentru el. în speță, calificativul se referă la forma sau legătura fenomenelor psihice. Conținutul vieții psihice se împlinește și persistă într-o formă subiectivă dar, după cum remarcă Ananiev, ar fi o greșeală capitală ca acest conținut informațional și reflec- toriu să fie declarat ca fiind prin originea și conținutul său exclu- siv subiectiv. Produsele activității psihice si unele din momentele

procesuale sînt, după cum o arată Rubinstein, în același timp s. în opoziție cu obiectivul și ideale, prin semnificație, în rap- port cu materialul. A. Kisclincev a remarcat că S. are o sferă mai largă decît idealul. Procesele min- tale sînt integral subiective și pot fi tratate ca atare și în plan ontologic, pe cînd semnifica- ția epistemică ideală nu are decît anumite momente subiective. Și s. există obiectiv și ca atare face parte din obiectul psihologiei. Planurile senzorial, mintal și ten- sional se prezintă ca subiective. Sub această incidență termenul de s. desemnează ceva ce este intern, ține de interioritatea subiectului. Este o caracterizare funcțională specifică, inerentă vie- ții spirituale ca verigă a vieții de relație. Ontologic, s. se prezin- ță ca trăire sau desfășurare de trăiri. Psihismul subiectiv se pre- zintă, sub aspect fenomenal, ca un polipier de trăiri cu care subiectul se confundă și pe care le resimte. Intimitatea trăirilor subiective nu înseamnă că ace- tea sînt determinate exclusiv de factori endogeni. Aici intervine, mai degrabă, o intersecție a influ- ențelor ce vin din mediul intern cu cele provenite din ambianță, altfel spus, prin trăirile interne se dă un răspuns situațiilor în care se afla subiectul sau pe care le presupune. Trăirea subiectivă evi- dențiază însuși sensul vieții ca fiind atribut al unui sistem cu auto- organizare și autocglaj. Trăirile subiective se situează în zona sn-

pi iioară a vieții care se eliberează de standardurile funcționale organice, prezintă un maximum de deschidere, în baza unui maximum de plasticitate, omul trăindu-și viața sa în lume și sub imperiul acesteia, cele mai intime trăiri subiective urmînd reperele modelelor culturale. În acest sens stările sînt nu numai mijloace ci și rezultate ale interacțiunii active a subiectului cu obiectul. Această a cincea accepțiune a s. de a fi activ, de a reprezenta un anumit activism, este de esență intrucît le cuprinde pe toate celelalte. În consecință, comitem o eroare dacă echivalăm termenul de s. cu acela de activ. Ne referim cu deosebire la activismul intern, fundamental, neurodinamic și apoi la activismul psihic situat la diverse nivele între senzoriomol și reflexiv. Forma subiectivă de acțiune este o verigă a conduitei de ansamblu și totodată premisă și rezultată a acesteia. Specificul subiectiv este în același timp generator de zgomote și anti-entropic, aleatoriu și anti-olatoriu. În aceste condiții cunoscutul se îmbină cu necunoscutul, adevărul cu falsul, accidentalul cu necesarul. Disfuncția acestor cupluri, izolarea și interpretarea unilaterală a unui termen poate crea mari confuzii. În legătură cu inevitabilele deformări pe care le introduce s., acesta a fost înțeles, mai ales în logică, doar ca un factor de deformare și eroare. Chiar limbajul uzual înțirge deseori S. ca fals, „patimă”, mîrginit, irațional. Defor-

mările se pun în special pe seama activității. Însăși absolutizarea acestei laturi sau efecte ale s., care fiind pasional, optează și, căutînd, se supune legii încercărilor și erorilor, reprezintă o gravă deformare și eroare. Fără a exclude sensul colateral al subiectivității ca deformare și limitare accidentală, trebuie să promovăm, în prim plan, sensul s. de activare în vederea unei cit mai profunde și corecte reflectări și în vederea creației. Cu cît este omul mai subiectiv, deci mai activ, cu atît are mai multe șanse de a cunoaște adecvat lumea și de a se orienta dincolo de noianul înțimplărilor pe calea necesității obiective obținînd efecte creatoare. Teorema poate fi demonstrată sau măcar argumentată, cu date globale ale psihologiei. Astfel gîndirea reprezintă o reflectare mai profundă decît cea senzorială intrucît este mijlocită și discursivă, deci mai complexă și activă, deci subiectivă, decît procesele senzoriale ce angajează desfășurări subiective mai simple și superficiale. Dacă ar fi însă să absolutizăm în acest sens principiul de reflectare s. *activ*, reducînd totul la o dependență liniară, nu ani evita blocajul dogmatic și mecanicist. Cunoașterea devine creatoare intrucît sub imperiul perpetuei atitudini transformative, decelate de practică, se restructurează, riscînd erori pentru a dobîndi noi adevăruri și a ere!. Este un ultim sens al termenului de s. acela de a fi selectiv, consti n: - tiv și creator. În concluzie, *cai-*

ficativul de s. are 6 sensuri: 1) categorial, ceea ce este dependent de subiect; 2) tptic, fnvind localizarea inleună; 3) sensul descriptiv, de caracteristici a trăirilor, stărilor, proceselor psihice; 4) nota de afectare a logicultui prin deformări si limite; 5) caracterul definitoriu, afit epistemic cit și ontic — de a fi activ, în sensul luării în stăpînire a obiectivului în plan cognitiv si pragmatici 6) caracterul creativexprimat în transformare și inovare.

SUBLIM (lat. *sublimis* — înaltă; măreț), categorie a esteticii care exprimă însușirea unor obiecte și a unor procese de amploare neobișnuită (în natură și societate), ca și a unor acte umane de excepțională noblețe; ceea ce este la maximum elevat, superior, după proporții sau valoare, culminativ, inapreciabil, și antrenează trăiri corespunzătoare de elevație, spaimă, dublată de elan și entuziasm, subordonare a *eului* față de măreție și frumos la superlativ.

SUBLIMARE, proces postulat de Freud pentru a desemna activitățile umane, care în mod aparent nu se află în raport cu sexualitatea, dar care își au de fapt sursele energetice în forța pulsionilor sexuale. El a descris ca activități principale de s. activitatea artistică și intelectuală. O pulsione este ș. în măsura în care este redirecționată către un nou scop non-sexual și în care vizează obiecte valorizate social. Inscriind-o între strategiile defensive ale *eului*, psihanaliza afirmă că este vorba de un procedeu fo-

losit de persoană pentru a deturna energia sexuilă (și uneori agresivă) de la scopul său primar și a o angaja într-un nou sistem <e investiție. J)ar față de celelalte mecanisme defensive, s. se diferențiază prin faptul că reușești să schimbe scopul și obiectele ajunge la o veritabilă descărcare a energiilor pulsionale. S. este deci o „refulare reușită” (Freud) permițînd ajustarea socială și dezvoltarea personalității. În această calitate, s. iese din sfera nevrozei, permițînd subiectului s-o evite; ea este cea care asigură organizarea *eului* moral și social.

SUBLIMINAR v. INFRALIMINAR.

SUBNORMALITATE INTELECTUALĂ, sindrom care se referă la o stare de dezvoltare intelectuală net subnormală, avînd în majoritatea cazurilor o determinare organică.

SUBSTITUIRE CULTURALĂ, proces de schimbare culturală în care un element de cultură ia locul altuia. Pentru H. Barnett, care concepe cultura mai mult ca idei decît ca acțiuni și obiecte, s.c. e mai mult un proces psihologic decît unul cultural. După P. Sorokin s.c. este „o schimbare totală a sistemului cultural sau a comportamentelor sale esențiale”.

SUBSTITUIRE NEURONALĂ, mecanism operativ al rețelei neuronale constînd în următoarele variante funcționale: un neuron se poate substituî aluia sau unui grup de neuroni ale căror eferențe converg asupra aceluiași substrat neuronal; mai mulți neuroni

se substituit: unuia singur in cazul iu cai" cjercnl/le pi iutilor se proiectează pe substratul neuronal diferite, procesul neural respectiv activînd aceste substraturi multiple.

SUCCESSIVITATE, proprietate a unor acte perceptive cum este auzul și kinestezia, a activităților intelectuale, și a trăirilor alective complexe de a se desfășura în timp, ca o suită de momente apropiate dar discernabile și urmînd o anumită ordine. Bergson arată că sub raport fizic toate actele psihice se caracterizează prin s. dar tind să devină, subiectiv, simultane.

SUGESTIBILITATE, proprietatea de a fi ușor influențat de altceva. S. poate fi întîlnită atît la omul sănătos psihic, cît și la bolnavul mintal. Ea se manifestă, în formele ușoare, prin imitarea unor gesturi, atitudini, uneori în mod inconștient, așa cum se întîmplă, spre ex. în contagiunea căscatului. În forme mai deosebite, s. este rodul unei voințe slabe cînd subiectul acceptă necritic, pasiv, idei străine, sau cînd cedează și se supune cu ușurință la anumite influențe externe. Stări de s. crescute sînt întîlnite la copii, la persoanele naive sau la debilii mintali, datorită imaturării mecanismelor voinței sau datorită deficiențelor intelectuale. Uneori, sînt întîlnite stări de s. crescute, temporare, în oboseală, ebrietate. Într-o formă patologică, s. este întîlnită în unele boli psihice unde, adeseori, întreg comportamentul bolnavului este determinat de cele mai neînsem-

nate influențe exterioare (v. i., Ieli.1). btale.1 opusa S. CSte Ili::a tivismul. K. Platonov aliru.L cfi o s. crescută este un simptom cîi slăbiciunii funcțiilor celui de-al doilea sistem de semnalizare.

SUGESTIE, considerată ca făcînd parte din seria fenomenelor automate și a acțiunilor subconștiente, s. este interpretată ca o reacție particulară la anumite percepții, care se manifestă prin activarea unei tendințe la care se răspunde, fără colaborării persoanei în ansamblu (G. Ionescu). După P. Janet, s. constă în a provoca în mod artificial, sub forma unei impulsii, funcționarea unei tendințe, pe care subiectul n-o poate obține prin controlul voinței personale. Autorii moderni consideră s. ca o conduită obținută printr-un stimul aplicat, în absența unei informații specifice asupra naturii răspunsului așteptat (R.M. Dorcus — 1963). Autorii români (V. Predescu — 1970) largesc sfera noțiunii de s. acordîndu-i o dublă accepțiune: ca *proces psihic constînd dintr-o influență exercitată de o persoană asupra psihicului uneia sau mai multor persoane, transmiterea unor sentimente, idei, atitudini comportamentale și ca metodă de psihoterapie, constînd în a imprima bolnavului psihic convingeri optimiste în posibilitatea reversibilității fenomenelor patologice, mobilizarea pentru a putea lupta împotriva apariției unor fenomene psihopatologice, bolnavul puțînd fi în stare de veghe, somn narcotic*

sau hipnotic. Prin s. se facilitează detenta emoțională (catharsis) sau se permite o priză de conștiință (S. se poate exercita independent de starea hipnotică, după cum și hipnoza poate fi realizată fără S.). Fenomenul de s. depășește deci cu mult, prin amploarea și semnificația lui, clementul psihoterapici, manifestîndu-se în diverse forme, în grade diferite de intensitate și în cele mai diverse situații. S. este unul din modelele de bază ale interacțiunii umane, și privește nu numai indivizii iuați izolat (s. *individuala*), ci și grupurile mici (s. *de grup*) și cele mari (s. *de masă*). În principal, este vorba despre puțînta pe care un individ o are de a impune, prin forța afirmației sale, o idee sau o emoție uneia sau mai multor persoane. Reușita s. depinde de jocul dinamic al unor forțe care se găsesc atît în cel care sugestionează cît și în cel care este sugestionat. În acest sens, s. poate fi definită atît ca acțiune (persuasivă, prin care un individ impune altuia o idee, o credință sau o tendință), cît și ca fenomen (de supunere față de o idee, tendință sau credință, cu origine într-o acțiune exterioară și care comportă o „strangulare” a puterii și a libertății de voință a celui sugestionat). După Pavlov, mecanismul s., în general, este efectul concentrării excitației în emisferale cerebrale, într-un anumit punct, ce devine dominat și inhibă zonele adiacente; astfel, „cuvîntul-coniandă” acționează cu totul izolat de celelalte influențe,

devenind un stimul necesar, l'avlov studiază rolul cuvîntului care poate înlocui, și în aceeași măsură poate provoca orice fel de reacție. Astfel, s. constă în subordonarea activității nervoase superioare unei persoane, influențelor verbale a unei alte persoane, dar care se realizează nu pe bază argumentelor raționale, a motivații logicii, ci pe calea subordonării la aceste influențe, într-un mod inconștient. S. depinde de foarte mulți factori, cum ar fi: motivația celui care sugestionează și a celui care este sugestionat, de factorii de ambiguitate ai situației respective cît și de particularitățile constituționale ale celor două persoane.

SUMATIE, fenomen al propăgării impulsurilor prin centria nervoși, constînd în însumarea stimulațiilor care creează o stare de excitație centrală favorabilă descărcării neuronilor motori. Se poate distinge o s. *spațială*, a stimulilor care declanșează excitații simultane, transmise pe calea mai multor nervi aferenți, convergenți spre același grup de neuroni motori, și o s. *temporală*, a stimulilor care declanșează excitații ce se succed la intervale scurte pe calea aceluiași nerv aferent.

SUPER-EGO v. SUPRAEU
SUPERSTIȚIE, credință falsă reflectînd necunoașterea legilor care guvernează natura și societatea și înlocuirea acțiunii acestora cu „forțe obscure”, supranaturale de care omul trebuie să se te:ună. S. izvorăsc din mentalitatea primitivă, magică, și in-

; > rădesc dezvoltarea personalității.

SUPRAEUL (ȘUPER-EGO), în teoria lui S. Freud, a treia instanță a personalității, care constituie expresia existenței individului în mediul social; el este *purătorul normelor etico-morale, a regulilor de conviețuire sociale*. Fivud vede în conștiința morala, autoobservanța și formarea idealurilor, funcții ale s.S. este achiziția recentă și relativ fragilă a individului, dezvoltată în conformitate cu normele și nivelul sociocultural al comunității din care face parte. El își are originea în Id (*sinele*) și se dezvoltă în interrelația ocazionată de experiențele *eului (egoului)*, în cadrul personalității. Prin rolul și statutul său, s. caută să refuleze impulsurile Id-ului, mai ales cinci acestea sînt de natură instinctiv-afectivă sau agresivă. De asemenea, s. obligă *tul* la substituția scopurilor realiste, moraliste și îl împinge la lupta spre perfecțiune și sublim. S. reprezintă deci în primul rînd instanța verificatoare, cenzurantă a personalității, împreună cu Id-ul, s. reprezintă instanța care „tamponează” și „contraocazinează” permanent existența individului, avînd roluri și funcții opuse și asigurînd astfel dialectica dezvoltării individului. Născut din inconștient, s., ca și *tul*, constituie un triumf al elementului conștient, element care devine cu atît mai manifest, cu cit omul este mai matur, mii s-ărutos și mai elevat sub aspect soual.

SUPRAINVESTIȚIE, investiție suplimentară a unei reprezentări, percepții etc., deja investite. Termen introdus de Freud (189r>i pentru a desemna „legea biologică căreia *eul* i se supune, în cadrul proceselor ele atenție”. în ac <•> sens s. în cadrul teoriei frucidieie a conștiinței, S- aplică mai ali-, proceselor de atenție. S. se realizează, întotdeauna printr-un nou aport de energie pulsională (de ex. la o reprezentare, percepție etc).

SUPRAINTEPRETARE, termen utilizat de Freud, pentru a desemna o nouă interpretare, o reinterpretare a unei interpretări deja coerente și a valorii acestei prime interpretări. Freud utilizează acest termen mai ales în cazul interpretării viselor, eînd cel analizat își completează propria interpretare și pe baza acesteia, cu noi asociații. Prin suprapunerea semnificațiilor, devine astfel posibilă o înțelegere și o interpretare mai profundă din partea analistului.

SURDITATE, pierdere totală sau parțială a capacității de a auzi, cauzată de boli sau anomalii ale diverselor segmente ale analizatorului auditiv. Se deosebesc nun multe tipuri des.: s. de *conducere*, datorită tulburărilor transducerii sunetelor la urechea internă; s. de *percepții* provocată de alterarea receptorilor din urechea internă, sau a nervului auditiv; s. *centralii*, cauzată de leziuni <•> căii auditive sau a centrilor aueU tivi; s. *psihică*, unde nu se dec”, loaza, 'uci o leziune organici, V

poate fi congenitală, sau dohîndită, unilaterală sau bilaterală, temporară sau definitivă. După C. Pufan, psihologic, s. ridică probleme importante, legate ele “ăsierea căilor de realizare a intercomunicării verb,ile (probleme legate de formarea gîmlirii conceptuale, în locul celei realizate prin imagini generalizate); care sînt inferioare dm punct de vedere al operativității).

SURDITATE DE PERCEPȚIE, este determinată de leziuni ale cohleei și ale căilor nervoase. Audição este foarte diminuată pentru vocea înaltă și abolită pentru vocea șoptită.

SURDITATE DE TRANSMISIE, este cauzată de leziuni ale aparatului timpano-oscicular. Audición este ușor modificată pentru vorbirea puternică și foarte diminuată pentru vorbirea șoptită, corespunzînd triadei lui Bezold; 1) ridicarea limitei inferioare acîmpului auditiv; 2) mărirea conductibilității osoase (Rinne negativ); 3) Weber labralizat la urechea cea mai surdă.

SURDITATE PSIHICĂ (AGNOZIE AUDITIVĂ) formă de surditate în care percepția auditivă funcționează. Deficitul constă în neputința de a identifica sursele sonore și de a lc diferenția (de ex.: nu distingi sunetul unui clopot de cel produs de un motor ele autotomobil).

SURDITATE VERBALĂ PURĂ, este cauzată de leziuni locali/ate; în adineimea hiib-i aulei alin- ,i celei de-a ll•i•i iirniumoluln-iu temporale. Doinașul nu iiiek\;e

cuvintele vorbite pe cinci limbajul interior, scrisul și cititul rămîn intacte.

SURDOLOGIE, disciplină particulară psihopedagogică, denumită astfel de C. Pufan, care se ocupă ele particularitățile surdomușilor și hipoacuzicilor și de mijloacele instructiv-educative adecvate recuperării și adaptării lor la muncă. S. include surdopsihologia, surdopeelagogia și surdotehnica.

SURDOMUT! SM, incapacitatea unei persoane ele a auzi și vorbi. Copilul surd din naștere sau care a devenit surd în primii ani deviată suferă și de mutism deoarece, neauzînd cuvîntul rostit, nu poate însuși limbajul, eleși organele vorbirii lui sînt normale. Instrucția și educația copiilor surdomuși te face în școli speciale, unele se folosesc metode corespunzătoare ele învățarea a cuvintelor, în special metoda „citiții” cuvintelor pe buzele interlocutorilor (labiolectură). S. educat, deși handicapat de deficiențele; sale, poate ajunge la realizări apreciable.

SURÎS, expresie a reducției sau dispariției unei tensiuni, manifestare de satisfacție, bunăstare, echilibru, sănătate. în primele zile de viață copilul are ucle reflexe faciale ce sînt socotite presurizătoare. S. devine mai clar iu momente de; bucurie, la sfîrșitul primei luni. Se condiționează mai ales la fața omului M li vocea celor apropiați. In a. doua lui”i, s. d”viate anii< ijvil iv

imi(...i;... Mii
„ă, dc\ inc mai

complex și aceasta în raport cu relațiile afective. Klaborat ca nu automatism, poate deveni și convențional.

SURMENAJ, stare de oboseală prelungită și accentuată care nu poate fi înlăturată de la o perioadă de muncă, la alta, deci în condiții obișnuite de lucru și repaus. S. poate evolua către o stare gravă, care are nevoie de un tratament special și îndelungat. Când recreerea prin odihnă nu se efectuează satisfăcător, s. se agravează. De asemenea, s. persistă când, pentru a învinge oboseala, se folosesc așa-zisele substanțe, stimulante ca tutunul, cafeaua sau alcoolul. Starea de s. se manifestă de obicei sub forma unor tulbu-

rări nervoase și circulatorii, iuibinînd simptomele ce apar sau dispar ca, de pildă: dureri de cap; amețeli, palpitații, mâini și picioare reci și umede, senzație de apăsare în dreptul inimii, L₁-pofo_U'i (ie mîncare etc. S. netrii.' .in' ca urmare alte tulburări i • astenic, găsirile, uneori nici : etc. Li siirșit. s. este cauza priiu : pală a nevrozei astenice.

SUSCEPTIBILITATE, în < in re, dispoziție spre a se lăsa l fluențat mai ales datorită '!"-•; experiențe anterioare; reacții: zare vie și unilaterală, vulnn • biiitate. Kxces de sensibilii,; • afectivă. Ca trăsături de cai. iter, dispoziție spre o nejustifica; sau exagerată alarmare, supărare depresiune.

T (procedeu de normalizare a scorurilor), transformare a notelor Z în vederea eliminării dificultăților de a opera cu valori negative. Valorile notei 8 de la -3 la +3 se înmulțesc cu 10 și se adaugă câte 50 în fiecare parte a seriilor de la zero astfel încît se obține scara T cu valori între 20 și 80 unde zero din Z capătă valoare de 50.

Note Z: -3 -2 -1 0 1 2 3

Note T: 20 30 40 50 60 70 80

Notele T se pot obține și direct din scorurile brute conform formulei $T = 50 + (x - x)$ în ca-

re T = deviația standard, x = scorul brut, x = media, iar 50 = constantă.

T (test de semnificație — Student), indice statistic ce se aplică la eșantioane mai mici de 30 și care au o dispersie normală, alese la întâmplare pentru a verifica ipoteza nulă.

T

Prin X se stabilește dacă diferența rezultatelor a două experimente este semnificativă, adică nu este datorită întâmplării și deci putem avea încredere în datele obținute. Semnificația se calculează la diferite grade de precizie considerînd riscul de a greși cu 0,5% sau numai cu 0,1%. În psihologie se lucrează de obicei cu $p = 0,05$.

T (tip), denumire a teoriei lui W. Jaensch privind imaginile eidetice, de tip fotografic și cu caracter obsesiv. Persistența lor obsesivă se combate prin tratament cu calciu.

TABU (în polineziană: bu — foarte, ta — sacru), semnifică interdicții prescrise în numele autorităților sacre avînd un caracter absolut și nemotivat și antrenînd, în cazul încălcării, grave pedepse sociale și religioase. Unele t. sînt ușor explicabile practic cum sînt cele prin care este prohibit incestul, consumul vînatu-

lui, astfel decît în colectivitate,uciderea cîtor din același trib, distrugerea cuiburilor păsărilor etc. Altele reflectă autorități sociale ce tind să se absolutizeze: tabuizarea pămîntului pe care calcă un șef sau vrăjitor, a obiectelor pe care le ating și în genere, dreptul acestora de a declara t. orice vor. în sfîrșit, sînt și t. greu de explicat în legătură cu împrejurările particulare ale existenței tribale, cu credințele totemice, cu superstiții, întîmplări traumatizante ș.a. Oricum, t. reprezintă o modalitate a moralei primitive. Fcud a încercat o explicare a t. ca impus de strămoșul-totem și generînd complexe oedipiene etc. ceea ce reprezintă o ipoteză neverosimilă și abandonată.

TABULĂ RASA (lat. tablă curată, nescrisă, „tablă pe care nu este scris nimic”), semnifică, în epistemologie și psihologie, starea de totală lipsă de informație a subiectului; expresie aristotelică introdusă în circuit de Leibniz și pusă, interpretativ, pe seama lui J. Locke, prin care se arată că la nașterea omul nu știe nimic (nu există idei înnăscute). totul depinzînd de experiență. De aici marea expansiune a empirismului. Totuși trebuie ținut seama de faptul că dacă nou-născutul într-adevăr nu știe nimic, totuși el dispune de premise ereditare care, funcțional, pot fi favorabile sau nefavorabile.

TACT, modalitate senzorială cutanată prin care se semnalizează contactul cu corpuri. T. poate fi: pasiv în condițiile imobilității

aUt a mîinii și a obiectului, sau ictiv, în condițiile mișcării. În acest caz, t. implică uununi.ii recepția cutanată ci și pe cea kinestezică, și se realizează cu un proces de palpație cu posibilități de discriminare a formelor.]>• aceea palpația este scotită și fi analogică văzului. Deosebită de vîz și specifică pentru palpație este detectarea însușirilor de factură a corpurilor cum sînt: duritatea, porozitatea ș.a. în alt sens, termenul este folosit pentru a desemna o strategie a raportării la alte persoane implicînd discernămint, adeziune sufletească, grijă pentru a nu leza demnitatea celui în cauză și a-l influența educativ sau instructiv în chip ingenios, fără duritate și evitînd conflictele.

TAHIFEMIE, formă patologică de hiperactivitate verbală, constînd în accelerarea exagerată a ritmului verbal, îngreunînd astfel mult comprehensibilitatea comunicării. Apropiat ca sens de termenul *tahilalie* în care se reflectă ritmurile accelerate ale civilizației tehnice. Simptom în stările maniacale.

TAHISTOSCOPI, aparat ce permite prezentarea vizuală a unei imagini într-un timp foarte scurt (de ordinul miimilor de secundă).

TALAMUS, formațiune diencefalică, care intră în alcătuirea talamencefalului (partea superioară a diencefalului), format din două mase ovoide de substanță nervoasă care poartă denumirea de corpici optici sau straturile optice. T. este situat pe fețele

laterale în partea posterioară a ventriculului III, fiind despărțit de hipotalamus prin șanțul hipotalamic. Ca structură, la exterior, prezintă un strat subțire de substanță albă, formînd lama medulară externă și stratul zonal, în partea posterioară; părțile interne formează înșiși pereții ventriculului III. În interior se găsește substanța cenușie, despărțită de lama medulară internă, formată din substanță albă, în patru mase nucleare principale: nucleu rostral anterior, nucleu posterior, nucleu lateral sau extern și nucleu median sau intern. Aceste formațiuni nucleare cuprind mai mulți centri nervoși care primesc informațiile de la centrele etajelor inferioare ale nevraxului și le transmit la scoarță, alcătuiind astfel centrul de integrare a întregii sensibilități extero-și interoceptive a organismului. Toate căile centripete care vin de la măduva spinării, bulb și cerebel, trec înainte de a ajunge la scoarță cerebrală prin t., unde fac sinapsă cu neuronii care formează nucleii acestui centru. Pînă la t. ajung toate impulsurile sensibilității specifice cu excepția analizatorului olfactiv (care trec mai întîi prin hipotalamus) și ale sensibilității nespecifice. Pentru acestea din urmă în t. există nucleii de asociație care au legături cu substanța reticulară, prin aceasta realizîndu-se reglarea ritmului somn-veghe. Datorită acestor multiple legături t. devine o stație releu, o stație funcțională pe calea seiizoriahtății.

TALENT, termen psihologic empiric și uzual cu o conotație ce se apropie de conceptul de creativitate. T. denumește *ansamblul dispozițiilor funcționale, ereditare și a sistemelor operaționale dobîndite ce mijlocesc performanțe deosebite și realizări originale în activitate*. După St. Zissulescu, t. este „o continuare a aptitudinii, o treaptă superioară de dezvoltare a acesteia, caracterizat nu numai prin efectuarea cu succes a unei activități, ci și prin capacitatea de a crea opere originale... nu toate aptitudinile devin talente, ci numai acelea cultivate pînă la un nivel care le fac capabile de creații originale”. T. este nu numai efectul dezvoltării maxime a unei din aptitudini, ci și, mai ales, efectul interacțiunii, interpenetrației, intermodelării a diferite și eterogene aptitudini satisfăcătoare sau superior dezvoltate. După cum demonstrează M. Bejat, toți oamenii de t. au fost (mai bine zis au ajuns să fie) multilateral dezvoltăți sub raportul activităților pe care le practicau și a aptitudinilor de care dispuneau și pe care le-au îmbinat în chip fericit. G. Mialaret a demonstrat experimental că antrenamentul și educația muzicală sporește performanțele elevilor la matematici. O altă foarte importantă, chiar decisivă, condiție a t. este, după li. Ananiev, „includerea aptitudinilor în caracter” sau, după cum spunem noi, susținerea aptitudinilor prin motive și atitudini ce le stimulează, le permit dezvoltarea

din și reprezintă o forma de determinare. f. și h. i. u. 'u. itrmor t. este un mecanism de autoreglare și un program. J. enin scrie: „În realitate scopurile omului sînt generate de lumea obiectivă și o presupun, o găsesc ca dată, ca prezentă. Dar omului i so pare că scopurile lui sînt luate din afara lumii, sînt independente de lume.”

TELEONOMIC, termen introdus de G. Allport (1937), pentru a denumi concepția sa ipotetică privind structura personalității. Structura descrisă ca un model ce unifică tendințele orientate către scopuri ale individului, pentru realizarea cărora el se folosește de o integrare specifică lui. Pistendrih, cu 20 de ani mai tîrziu, folosește termenul pentru a înlocui „teleologia” din biologie.

TELEOPSIE, fenomen ce însoțește tulburările vizuale în spațiu, tradus prin supraestimarea profunzimii (adîncimii), celelalte dimensiuni spațiale rămînd intacte.

TELEPATIE, simțire sau sugestie de la distanță, fenomen de comunicare pe alte căi decît cele ale organelor de simț cunoscute (după Ch. Richet — crip-testezie, după autorii anglo-saxonii — recepție extraperceptivă, extrasenzorială). Comunicarea se efectuează într-un singur sens, de la un inductor la un percipient, iar termenul tele desemnează mai degrabă independența în raport cu distanța, iar nu obligativitatea mării acesteia, întrucît, după cum o dovedesc experi-

mente, sugestia poate fi r< di- z. it. 'i 'i din JiIt-diat. t apr>... K- T. est? eronat tduvalată ev. t>n, - miteria ghiduri lor de la dis/</'i intricit cercetările obiective au (••• ved. it că nu poate fi vorba deci; o, transmiterea unor mesaje sen-.'rii le, imagistice și emoționale. l'en i- pientul integrează verbal și im>- lectual starea senzorio-emoționai care i-a fost indusă. De alt-i, fenomenele de t. par a fi cu atu mai răspîndite pe scară animală cu cît organismele se află la uu stadiu mai scăzut de evoluți*. La om apar ca un reziduu atavic extrem de rar și selectiv. Freud socotea t. un mod de comunicaiv arhaic și care a involuat. S. Rhine. R. Riess, Soal și alții au constatai că pentru a transmite, inductorul trebuie să fie într-o stare de încordare excepțională, ceea ce coincide și cu situațiile accidentale, cînd se percep mesaje numai ue la persoane aflate în situații critice sau de maximă tensiune. „Consonaja” t. nu intervine decit între persoane compatibile, de regulă între membrii familiei sau prieteni, Cercetările de electrofiziologic caută să identifice formula de compatibilizare care este probabil de ordin morfofuncțional. în ce privește purtătorul material al mesajelor s-au presupus unde herziene de origine biologică (V. Behterev, Cazzamalli), dar l. Vasiliev uzînd de subiecți în camere izolate metalic a demonstrat că și în aceste condiții mesajele se transmit și deci nu poate li vorba de unde electromagnetic-sau măcar de lungimile de undă

cunoscute și f<:ln<ijc în teîmie < radiofonie, l. I. Kajinski presupune un radio bi<>o-u\ l'. Jordan a ajuns la Concluzia că relațiile t. se dezvoltă într-un cîmp de energie discretă, similar cîmpului gravitațional. Se pare că studiul științific al fenomenelor extrem de rare și fragile de t. nu vor conduce la aplicații practice, dată fiind nesiguranța acestei comunicări, dar va aduce o contribuție la înțelegerea materialistă a psihicului uman.

TELERECEPTORI, sistemele exteroceptive vizual, auditiv și olfactiv care permit ca stimulii să fie percepuți de la distanță — în opoziție cu receptorii tactili și gustativi, care acționează prin contact nemijlocit (contactreceptori).

TELESTEREOSCOP, aparat realizat de H. Helmholtz, ce permite, prin mărirea cîmpului vizual, prin atașarea unor sisteme receptoare (oglinzi), o mărire a paralaxelor, ceea ce generează efecte de vedere în relief.

TEMPERAMENT (lat. *temperamentum*, de la *temperare* — a amesteca pentru a dilua, modera), în viziunea originară și naivă a lui Galenus și Hipocrat — acea caracteristică dinamică a organismului, comportamentului și vieții psihice, explicată prin amestecul celor patru humori socotite ca fundamentale (sînge, fiere neagră și fiere galbenă, spută) din care una ar domina, de unde și denumirile ce s-au păstrat de (v.) *coleric*, *sangvinic*, *flegmatic*, *melancolic*. Din viziunea hipocra-

li-ă, ipoteza linmornă a fost eliiiiiit. i il. ir -i menținut și confirmat ideea că t. e-le coustitutiv-organice, după cum rezistă descrierile, calificate de l'avlov ca intuiții geniale, ale celor patru t. fundamentale, enumerate mai sus. G. Allport arată că t. „se referă la fenomene caracteristice firii unui individ, la înțelegerea susceptibilității sale la stimuli emoționali, la forța și rapiditatea răspunsurilor sale, precum și la calitatea dispoziției sale persistente, la intensitatea dispoziției și la particularitățile fluctuante. Toate acestea sînt considerate constitutive și, deci, în mare măsură creditate”. După S. Rubinstein, i. este *latura dinamico-energetică a personalității*, iar Ananiev îl consideră o bază psihofiziologică a caracterului, după cum B. Tc- ploov îl ia ca premisă morfofuncțională generică pentru aptitudini. Linia dinamico-energetică în definire, t. are numeroși promotori: \\ Wundt, A. Fouille, J. DoV- ney (t. hipo și hiperkinetic), G. Euald (t. hipo și hipertensive), J'. Janct (hipo și hipertensivi), culminînd cu Pavlov ce explică t. în termeni de forță-slăbiciune, mobilitate-inerțic. Există însă importante probleme în ce privește sensul sau locul în procesul adaptativ al energiei și dinamicii temperamentale. în legătură cu faptul că t. a fost derivat din structuri morfofuncționale și asimilat cu biotipologiile constituționale s-au formulat o scrie de ipoteze greu de acreditat (G. Viola, N. feude, G. Sigaut, E. Kret-

srhmer, \Y. Sheldon) și totodată conceptul de t. a fost mult lărgit, adăugându-i-se și trăsături ce țin de caracter și în genere de valorile culturale. în tipologia lui *fl.* I.e Seime, ce continuă pe G. Heynians și K. Wiersma, t. și caracterul bînt indisociați și mai mult, caracterul este redus la t. Or. de aici rezultă grave confuzii. Din moment ce t. este predeterminat ereditar (cel puțin ca tip), iar caracterul este (în orientare și conținut) dobîndit, construit sociocultural, nu se poate pune pe seama t. ceea ce ține de coordonate ale educației și integrării sociale și morale. în caz contrar, conceptul de t. este confundat cu personalitatea și totodată devine inutil pentru că nu mai poate fi delimitat. La W. Wundt t. era înțeles ca o caracteristică de forță sau slăbiciune, de stabilitate sau instabilitate a emoțiilor în raport cu sentimentele (de ex. la flegmatic sînt emoții slabe și sentimente puternice, pe cînd la sanguin \ inie emoțiile sînt puternice iar sentimentele slabe). Aceasta nu ne spune însă nimic despre orientarea și valoarea proceselor și relațiilor emoționale, după cum nu ne spune nimic despre calitățile intelectuale, voliționale și morale ale subiectului. Cînd H. Sheldon împarte t. în endo, mezo și ectomorf, pornind de la componente ale embrionului și totodată declară că primul (viscerotonic) este bonom, senzual, conciliant, secundul (somatotonic) este reactiv, cu inițiativă, activ, practic, pe cînd terțul (cerebrotonic) ar ii

hipersensibil, meditativ, teoretic etc. — nu putem să ne explicăm nici cum astfel de calități sînt inerente membranelor embrionare și nici cum devin intrinseci t. Tot așa calitățile intelectuale și morale puse pe seama skizotimicului sau ciclotimicului de către K. Ketschmer ne apar ca inexplicabile, întemeierea particularităților de t. pe structurile de tip de activitate nervoasă superioară în baza unor ample și larg confirmate cercetări de reflexe condiționate a adus o serie de importante clarificări, aceasta și pentru că, precum era firesc, particularitățile dinamice de comportament și viață psihică puteau fi explicate în primul rînd prin particularități constitutive ale creierului, ale sistemului nervos central, iar nu ale viscerelor sau morfologiei somatice de ansamblu. în primul rînd t. *ne apare ca un complex de proprietăți funcționale de maximă generalitate, deci nespecifice și care se exprimă în activitatea reflexă dar nu determină, la om, conținutul și performanțele acesteia.* Ce și cum se construiește în ordinea sistemelor reflexe nu depinde de tip și nici de t. în al doilea rînd t. se pune în dependență de genotip pe cînd caracterul, ca și aptitudinile, sînt asimilate fenotipului ca aliaj al trăsăturilor înnăscute cu cele dobîndite. în consecință, *nu se poate vorbi de o modificare radicală a t. pe parcursul vieții.* Acesta rămînd o structură immanentă a individualității. Există totuși o evoluție temperamentală, condiționată du

vîrstă și de fenomenele de mascare a t. prin blocuri funcționale special antrenate și de filtrare a l. prin suprastructura de personalitate, în al treilea rînd, t. este apreciat ca reprezentînd un fapt singular care este numai încadrat tipologic pe scara gradățiilor însușirilor de tip de activitate nervoasă superioară și modului de combinare a acestora. Tipul de t. este întotdeauna definit aproximativ și prin precizarea însușirilor implicate se pot detașa categorii subtipice, variante mai concrete etc. La om, forța nervoasă are o însemnătate mai redusă clecit la animale. Noi ara găsit variante medii între puternic și slab după cum am găsit și Reechilibrări după mobilitate iar nu numai după forță. în sfîrșit, t. ne apare ca *expresie psihiocomportamentală a unor particularități nervoase constitutive* ce se manifestă și în sfera somatică și de aceea prezintă mare interes pentru medicină. Luat sub incidența sa proprie, psihocomportamentală, t. întrucît intervine în contextul și prin intermediul structurilor valorice de personalitate (t. nu poate fi raportat la valori intelectuale sau morale; este neutru), dobîndește totuși o anume coloratură sau un stil de manifestare. Aceasta și în dependență de gradul în care, prin caracter, t. este stăpînit și reglat și totodată de modul care t. se investește în structurile operaționale sau aptitudinale. Bazai, t. se definește **prin nivel energetic**, mod de des-

cărcare și acumulare a energiei (d₂- unde calificările de energic, rezistent, exploziv, expansiv sau contrariile lor) și prin *dinamică* (iute sau lent, mobil sau rigid). L. Malanova, unînd constatările lui X. Krasnogorski, arată că tîria, ritmul și intonația vorbirii sînt mult dependente de t. Afectivitatea rămîne principala sferă de evidențiere a t. prin parametri de sensibilitate, tonus afectiv, stabilitate, profunzime a trăirilor. N. Warren definește t. ca „natura generală a afectivității”. Dacă în percepție și gîndire, t. implică numai o notă de tonus, echilibru și dinamism, cum sînt particularitățile dinamice ale memoriei, descoperite de C. Voicu în schimb în sfera afectivă t. pare să fie asociat și cu unele sensuri sau orientări. V. Merlin asociază de t. și astfel de calități cum este curajul și stăpînirea de sine. Poate este vorba numai de favorizarea uneia sau alteia din orientările afective. Astfel t. slab (melancolic) este tradițional caracterizat prin depresiune, înclinație spre dispoziții astenice și pesimiste. în condiții optime de viață și educație aceste înclinații nu mai apar ci se transformă în contrariul lor. Totuși unii autori pornind de la influența predispozantă a t. au introdus în sfera t. și parametri d< orientare afectivă și comunicativă. Heymans și Wiersma își împart t. după: *nivel de activism*, **nivel de emotivisin și corelație dintre pînariataie (orientare spre*

pvfcvt) și secund'arilate- (spre trecut, paseism). Rezultă, după R. Le Senne, 8 tipuri de t.: 1) emotiv-neactiv-primar; 2) etnotiv-neactiv-secundar; 3) emotiv-activ-primar; 4) emotiv-activ-secundar; 5) neemotiv-activ-primar; 6) neemotiv-neactiv-secundar; 7) neemotiv-nenactiv-primar; 8) neemotiv-neactiv-secundar. În rînd de la C.G. Jung, H. Eysenck atașează criteriilor de nevrozism (iritabilitate) și sugestibilitate pe cele de introversiune-extraversiune, pe care-l explică prin acțiunea inhibiției. Revenind la cele 4 tipuri clasice de t., H. Eysenck constată că melancolicul și flegmaticul sînt introversivi pe cînd colericul și sangvinicul ar fi precumpănitor extroversivi. V. Merlin dovedește însă că orientarea comunicațională spre sine sau spre lume este dependentă și de împrejurările de viață, existînd cazuri ce contrazic relațiile lui H. Eysenck. Relevanța unora din tendințele predispozante ale t. este totuși necesară pentru că t. trebuie să fie serios considerat în educație, atît pentru a fi compensat cît și pentru a fi investit, valorificat. *Oricît ar fi de dependent de substratul neurohormonal, t. este o categorie psihologică iar nu una fiziologică.* De aceea și însușirile de t. trebuie definite psihologic puțînd fi, după noi, grupate în trei categorii: 1) *toni co-energetice*; 2) *fazico-temporale*; 3) *de factură a reacțiivității globale*. Pentru a determina t., determinarea tipului de activitate nervoasă biipe-

rioară este strict necesară, dar nu și suficientă. O determinare a t. necesită și studiu global de personalitate, ținînd seama de faptul că t. este o caracteristică mai mult formală a personalității, că este în relații directe cu lipul de activitate nervoasă superioară, dar că este influențat de caracter și aptitudini. 15. Teplov arată că același tip de caracter poate fi formulat pe baza a diverse t. și aceleași t. pot servi ca bază pentru diverse tipuri de caracter sau talent.

TEMPO INDIVIDUAL, caracteristică a individualității constînd din viteza variabilă a reacțiilor, proceselor mintale și activităților adaptative în genere.

TENACITATE, calitate a voinei constînd în rezistența la solicitări puternice și îndelungate și în capacitatea de a desfășura eforturi, pe măsura dificultăților ce trebuie depășite. Fără l. nu este posibilă înfrîngerea obstacolelor ce se ivesc în viața cotidiană. „Caracteristica adevăratului eroism este tenacitatea” (M. Eminescu).

TENDINȚĂ, forță de acțiune ce izvorăște din organism și este orientată spre o țintă, actualizîndu-se gradat și transformînd spontaneitatea oarbă în mișcare (precumpănitor afectivă; dirijată. Th. Ribot: „Tendința n-are nimic misterios: ea este <> mișcare sau oprirea unei mișcări în stare de naștere. Eu întrebunțez acest cuvînt de tendință, ca sinonim al trebuințelor, gustiilor,

inși metei: r, inc liiuiț iil. >. dorinței >r; el < -ie ;, ; uicnul venerai pe ciud celelalte sini variantele sale; el are asupra, acestora avantajul de a îmbrățișa cele două aspecte, fiziologie și psihologie ale fenomenului.” După Janet, t. este „dispoziția organismului de a acționa în mișcări determinate, adică de a face anumite acțiuni, ce au o încărcătură mai mult sau mai puțin puternică după cum actele vor avea mai multă putere, durată, rapiditate”. La om, t. sînt variate și dispuse ierarhic pornind de la reflexe necondiționate și pînă la conduitele intelectuale și sociale. T. apare nu numai ca o forță latentă într-un anumit mod structurată, ci și ca o dimensiune bazală a acțiunii. Prin experiența acțiunilor, t. se construiesc și evoluează progresiv. Din activarea t. rezultă tensiunile corespunzătoare care acționează recurent asupra acestor structuri dinamice relativ stabile ce sînt t.

TENSIUNE, termen ce definește *trăirea unei stări de încordare fizică și psihică, o stare de preparare a acțiunii*. Orice efort pentru a rezolva o problemă sau un conflict pune organismul în stare de t. exprimată în disconfort, jenă sau teamă, în genere, activare. La P. Janet, t. desemnează *gradele de activare ale forței psihologice, precum și nivelul tendințelor superioare*. O bună funcționare psihologică necesită un echilibru între forță și t. Totodată t. este ea însăși

ii imită de Iau: (, a o / , • : t / ! < ' - i ' i i / • / v , r , : , : ' / o j i , z u u c i " < - (< u , t e n t a , d e ' C e i ' t ' u t a - V J U d e c c u l i h r a r e s i d e v o l l i n d u - s e s u p e r i o r i u c i r u l a c t i u n i l o r s i n t e t i c e , c o m p a r a t i v c u c e l e a u t o m a t i z a t e . T . p s i h i c e s u p e r i o a r e i ț i î m p r u m u ț a t o r t a d e l a c e l e i n f e r i o a r e p r i n t r - u n . m e c a n i s m d e d r e n a j s a u d e d e r i v a r e . Gestaltismul consideră t. echivalentă cu forța pusă în acțiune de dezechilibrul dintre stimuliile adresate subiectului și procesele psihice cărora le corespund aceste stimuli. T. nu este o forță statică, ci una motivantă. În teoria cîmpului K. Lewin numește „tensiune emoțională” starea afectivă a unui subiect supus influenței a două forțe opuse. Intensitatea t. emoționale va fi determinată de puterea forțelor puse în conflict. Eliberarea consecutivă de t. este o cerință a echilibrului psihic, în psihologia socială, starea de t. este expresia unui conflict mai mult sau mai puțin ascuțit. Pentru Freud, personalitatea se formează sub influența a patru t. principale”: fenomenele fiziologice ale creșterii, amenințările exterioare, frustrațiile și conflictele (ele obligă individul să apeleze la mecanismele de apărare de genul identificării sau deplasării). D. Katz și D. Lewis (1961), referindu-se la efectele negative ale t., înăbușite, recomandă: învătarea acceptării a ceea ce nu poate fi schimbat, găsirea căilor de eliberare a t. emoționale, învătarea tehnicilor de relaxare, ^ăoirca de prieteni-confidenți.

TENTAȚIE lat. (*Icutilin* - a încerca), atracție sensibilă iubiți în relațiile subiectului cu ambianța, captivând iuvulantar atenția sa, de-*i* < > H ajungând să-l abată de la principalele sale scopuri. T. nu rezultă dintr-o decizie ci îndeamnă la decizie, existind ca atare (ca o „încercare” pulsională) puiă ce se iormidează opțiunea în favoarea sa. în morală se menționează lupta cu t.

TEORIE, construcție conceptuală, uzând de deducții, ipoteze și validitate logică; sinteză și generalizare a datelor cunoașterii în vederea formulării unor principii explicative, a dezvoltării unei doctrine; când de la mai multe t. cu valoare delimitată se trece la una supraordonată, preocupată de validitatea primelor, aceasta este denumită metateorie. T. este în corelație cu practica, își trage originile din aceasta și, la nivel științific, reprezintă un mijloc optim de dezvoltare a practicii. Modelele teoretice nu sînt arbitrare ci reflectă, la un nivel de mare generalitate, relații obiective. Principalele funcții ale t. științifice sînt: explicația, predicția, sistematizarea, informarea intelectuală și prescripția normativă. în sistemul științei, t. ocupă un loc central, ea dispune de o relativă autonomie și de particularități specifice. Unitatea dialectică dintre t. și practică presupune respingerea atît a speculațiilor arbitrare cît și a practicizmului îngust, atît a absolu-

iizărilor teoretice cît și a empirismului.

TEORIA CONSTRUCTELOR PERSONALE este propusă de i.; Kelly în 1955, iar în 19fi; c.'i.' reluată și explicată mai pe lai'4. **T.c.p.** se situează la un nivel înal de generalizare și abstractizare. Ea a fost prezentată de amor ca un postulat fundamental cu 11 corolare reprezentînd încercări de extindere și de definiie a implicațiilor postulatului, care afirma că procesele psihice sîni, direcționate prin modul cum persoana anticipă evenimentele. Omul este o formă a mișcării perpetue iar direcția mișcării este controlată de modulile de anticipare a evenimentelor, moduri care reprezintă constructele specifice persoanei respective (v. COXSTRUCT). în rezumat, *proceesele sint, psihologic, canalizate prin intermediul unei rețele de căi, rețea flexibilă, modificabilă, structurată și care în același timp restrînge și facilitează nivelul de acțiune al persoanei. Finalul acestui proces este anticiparea.* Pe G. Kelly îl interesează nu desprinderea unui mod ideal de anticipare ci descoperirea căilor prin care individul alege și proiectează pentru a anticipa evenimentele de care este conștient. Fiecare individ anticipază specific evenimentele și formulează diferite moduri de anticipare a evenimentelor similare. Este foarte puțin probabil ca persoane diferite să creeze sisteme identice, chiar relațiile logice în funcție de care își alcătuiesc sistemul de construcție

nu pot fi niciodată identice. *Fiecare persoană creează un sistem ierarhic petsonal de constructe, sistern în cadrul că>uia se instituie deci relații specifice interconstucte și care nu este static, imuabil, ci în decursul timpului ia diferite noi forme.* Personalitatea se definește astfel ca modul de a se vedea pe sine și lumea din jur, astfel înfiit apare ca o invenție personală a individului și, cel puțin teoretic, acesta poate crea una nouă, în cadrul structurării sistemului, conceptul de personalitate se leagă desigur de relativă stabilitate a constructelor supraordonate, iar din cadrul acestora de așa-numitele constructe miez, care guvernează procesele de susținere ale persoanei, care îl fac capabil să-și păstreze identitatea și sensul continuu al existenței. Principiul general care afirmă variabilitatea constructelor și modificabilitatea lor acționează în special la nivelul constructelor periferice a căror reformulare apare mai puțin complicată decît cea a constructelor centrale. Conceptul de experiență, cel de educație și cel de învățare se leagă tocmai de acest principiu. Un element important legat de construcția și reconstrucția evenimentelor este faptul că și confirmarea și nonconfirmarea unei predicții furnizează o bază pentru îmbunătățire, pentru reorganizarea unor aspecte de anticipare. Nonconfirmarea predicției poate demonstra relativă inadecvare a bazelor prezente de anticipare a evenimentelor respective și astfel poate duce la ajus-

tări care permit o mai mare acuratețe pentru viitor. Confirmarea poate furniza o bază pentru certitudine într-un anume domeniu, ceea ce permite persoanei să încerce cu mai mult curaj construcții neobișnuite într-un sector anume al sistemului său. Pentru a justifica limitele de schimbare care apar în cadrul sistemului de construcție al fiecărei persoane, Kelly introduce conceptul de permeabilitate, definind această caracteristică ca și capacitatea constructului de a fi folosit, ca ax de referință pentru noi evenimente și de a accepta noi construcții subordonate în registrul său de utilitate. în **t.c.p.** experiența se referă la construcție și la revizuirea acestora realizată în funcție de evenimente, iar învățarea nu se definește ca un proces aparte ci ea este cea care definește persoana prin generalitatea ei și prin faptul că se produce continuu. Interrelaționarea socială este surprinsă prin intermediul conceptului de rol. Aici G. Kelly încearcă o definire strict psihologică a rolului, susținînd că *persoana joacă un rol în relație cu alții în măsura în care realizează și o interpretare a poziției celeilalte persoane, sau a problemei în discuție.* Interpretarea persoanei nu trebuie să fie exactă — chiar imprecisă ea încearcă să dea sens la ceea ce se petrece cu celălt, să înțeleagă sistemul interpretativ — de construcție — al altuia. Conceptul de rol devine central atît pentru metodologia cît și rjntre tehnica terapeutică

asociate teoriei. Acest scop psihoterapeutic al teoriei este cunoscutul marturisit de către autor: „*lu-etii'ttl de utilitate pe cate l-am al s pentru propriile eforturi de ci-n*-ti'iirc a teoriei este recensli ui) c<i psihologica a vietii. S'e interese*! :ei descoperirea unor moduri mai hmit: de a ajuta o persoană să-fi reconstruiască viata astfel incit să tiu lte victima trecutului său*” (!. Iveliv, 1966). Subliniem în acest sens schimbarea sensului unor concepte psihologice caracteristice psihopatologiei tradiționale. Aceste? imhracăaspectul unor constructe profesionale și nu se mai referă la anume entități cum arfi bolile sau la tipuri umane, sau la trăsături, ci apar ca și axe universale de referință în funcție de CEre este posibilă definirea și explicarea comportamentului unei persoane și a schimbărilor ce apar în procesele psihologice ale persoanei. Kle nu au semnificație valorică în sine, dar au o relevanță aparte pentru clinici. Astfel de constructe de schimbare care sînt legate de distorsiunile și deplasările din interiorul sistemului personal apar definite prin noua semnificație pentru trăirile de vinovăție, anxietate, amenințare, teamă, agresivitate și ostilitate. **T.c.p.** a fost interpretată și categorizată în diferite moduri de diferiți oameni de știință. Ceea ce este semnificativ însă este faptul că ea constituie o expresie explicită și elaborată a unui punct de vedere particular în legătura cu natura

funcției omului. În același timp reprezintă un cadru de interpretare nu numai a comportamentului uman în general, dor și a celui caie a dus la elborarea și formularea teoriei însăși, avînd asii' ! un pronunțat caracter reflexiv,

TEORIA GENERALĂ A SISTEMELOR, program tic cercetău și direcție în filosofia științei contemporane presupunînd abordarea generalizată a sistemelor din diferite domenii ale existenței. În cadrul unei prim-variante ample a acestei teorii elaborată de Ludwig von Bertalanffy, sînt analizate într-un limbaj logico-matematic legile care explică funcționarea și dezvoltarea diferitelor clase de sisteme, cu precădere a celor de natură biologică. Astăzi t.g. a s. se bazează pe analiza unor cît mai variate și complexe tipuri de sisteme, încorporînd în aparatul său matematic elemente de teoria mulțimilor și a probabilităților, topologie și algebră abstractă, ecuații diferențiale, cercetare operațională etc. Pentru biologie și psihologie sînt foarte importante teoria sistemelor deschise și a celor cibernetice.

TEORIA JOCURILOR, abordare matematică, model formal al deciziei în situații conflictuale formulat de J.v. Neumann și O. Morgenstern. „Joc” în acest context derivă din analogia stabilită între jocurile cu strategie, în anumite situații. Astfel jocul este modelul formal simplificat al situației conflictuale. Conflictul implică, opoziția unor motive, ten-

dinte și acțiuni care comportă multe alternative de soluționare și consecințe corespunzătoare, iar jocul se caracterizează printr-un ansamblu de reguli care definesc operațiile admisibile ale părților angajate în competiție, precum și procedeele de determinare a câștigului sau a pierderii, în cadrul t.j. se pot delimita mai multe tipuri de jocuri în funcție de numărul indivizilor angajați în situația conflictuală și în funcție de rezultatul final al jocului. Astfel sînt jocuri cu doi parteneri și cu n parteneri pe de o parte, și pe de alta jocuri cu sumă nulă (în care câștigul unui jucător înseamnă o pierdere proporțional egală cu cel de-al doilea și invers) și jocuri cu sumă ne-nulă (în care câștigurile obținute de un partener nu se transformă în pierderi de aceeași proporție la celălalt, intervenînd un așa-numit „compromis de negociere”. După natura strategiilor utilizate, se disting: jocuri cu strategii pure, în care diferitele variante de acțiune se combină algoritmic și jocuri cu strategii mixte, în care variantele de acțiune se combină în mod aleator, după o anumită distribuție probabilistică. T.j. presupune ca jocurile să fie guvernate de un ansamblu de reguli, aproximativ la fel de binecunoscute ambilor (respectiv tuturor) partenerilor și presupune existența de ambele părți a unui repertoriu de alegeri (strategii) prin a căror aplicare fiecare dintre parteneri vizează obținerea unui avantaj față de celălalt.

T.j. aplicată ca atare în psihologie, este însă insuficientă, pentru că nu atinge mecanismul intim al actului de decizie și nu explică reducerea tensiunii conflictuale. Ea trebuie să se bazeze deci pe o explicație psihologică, rare să sintetizeze rezultatele analizei matematice. T.j. trebuie să fie normativă nu în sensul unei exigențe obligatorii, ci ca o anexă a acestei teorii, bazîndu-se pe axioma existenței unei relații între deciziile, acțiunile și criteriile pe care un individ le, acceptă într-o situație conflictuală. Din t.j. normativă, ca model final, derivă t.j. descriptivă, ca urmare a unor exigențe impuse de analiza unei situații psihologice (competitive) concrete. Astfel, t.j. descriptivă propune: analiza deciziei în condiții de incertitudine, în funcție de cantitatea de informații, analiza capacității de evitare a consecințelor, pe baza probabilității subiective, măsurarea utilității ca factor motivațional de bună, în situații conflictuale, analiza probabilității comportamentului, în funcție de modelul expectanței de utilitate, condiția de risc și efectele post-decizionale (disonanța cognitivă). Cercetările psihologice, sugerînd aspectele concrete ale deciziei, întregesc și modifică modelul de fond al t.j.

TEORIA „NIVELURILOR INTEGRATIVE”, ansamblu de idei care relevă deosebirile calitative dintre sistemele diferitelor nivele de organizare ale materiei, particularitățile calitative ale fiecărui nou nivel (spre deosebire de teo-

ria generală a sistemelor, care urmărește dezvoltarea analogiilor dintre diferitele nivele de organizare ale materiei). Pe lângă o serie de neajunsuri, absența unui criteriu obiectiv de distingere a nivelurilor principale, esențiale de gradațiile mai puțin semnificative, neanalizarea propriu-zisă a noțiunii de dezvoltare și a cauzelor care conduc la dezvoltarea progresivă a formelor de existență ale materiei, această teorie avansează și unele teze în mare măsură valabile, în raport cu specificul sistemelor înalt organizate (începând cu cele bacterice). Astfel se subliniază caracterul continuu-discontinuu al dezvoltării materiei, analizându-se pe larg discontinuitatea nivelurilor calitativ specifice pe care le parcurge materia în dezvoltarea sa; apariția unui nou nivel nu presupune distrugerea formațiunilor proprii nivelului anterior, ci „stratificarea” peste ele a unor structuri noi, înființate în cadrul procesului de combinare și organizare într-unul unitar a elementelor nivelului anterior, formațiunile care erau mai înainte „întreguri” devin „părți” componente subordonate; abordarea nivelului existenței materiei trebuie să se facă prin utilizarea complementară a metodei izolării părților întregului și a metodei sintetizării părților în structura de ansamblu (evoluția și absolutizările de tip mecanicist și respectiv vitalist).

TEORIA REZONANȚEI, în psihologia percepției, explicarea asocierii faptelor psihice printr-un

efect analog rezonanței fizice (prin asemănare și nu prin contiguitate); 2) teoria audiției tonale a lui H. Helmholtz, prin care presupune că pentru fiecare frecvență sonoră ar exista un segment fibros al membranei bazei care ar intra în rezonanță la respectiva frecvență. Ablații K-selective (L. Andreev) ale unor segmente din fibrele acustico-receptorice dispuse în melc într-o ordine de mărime confirmă t.r., întrucât svbiectii nu reacționează la sunete cu frecvențe corespunzătoare segmentelor îndepărtate.

TEORIA UMORALĂ, teorie biologică, conform căreia viața psihică și comportamentul ar fi determinate de secrețiile endocrine și de combinațiile lor; în realitate sistemul endocrin este dominat de cel nervos, care este în interacțiune cu mediul socio-cultural; dar secrețiile endocrine intervin în profilarea temperamentului, a tempoului mental etc.

TEORIILE AUZULUI, 1) *teoria rezonanței* (H. Helmholtz, 1877). membrana bazilară neavând aceeași lățime pe toată întinderea ei și prezentând și o striatie transversală în timpul vibrațiilor sonore în mediul lichid din urechea internă, se produc covibrații rezonante ale diferitelor strune ale membranei, pe care se sprijină celulele senzitive din organul lui Corii. Localizarea cohleară a vibrațiilor ar fi dată de rezonanța mecanică a elementelor componente (diferite porțiuni ale membranei b.izilare); 2) *teoria unității mobile* (Bekesy, 1929), datorită

structurii den. e., gelatinoase a endolimfei de pe iraseul colilear mișcările vibratorii ale acestui lichid au un caracter aperiodic, dând naștere la două unde ale lichidului, de ambele părți ale traseului cohlear, iar formarea acestei unde merge cu viteza unei perioade a vibrațiilor; 3) *teoria microfonică* (Rutherford, 1866) postulează că principalul transmitător al vibrațiilor perilimfei este plașeul lui Corti, care funcționează după prototipul membranei telefonice, iar discriminările sonore sînt raportate la cortex. Fenomenele tonale nu depind decât de frecvențele impulsului nervos transmis la cortex; 4) *teoria microfonică* (Weber și Brav) consideră ca mecanism principal de reproducere a frecvenței sunetelor potențialelor electrice ale nervului auditiv. 5) *teoria lui Ewald* (1908) bazată pe ipoteza formării unor unde statice pe membrana bazilară, ce sînt corespunzătoare diferitelor frecvențe. 6) Teoriile actuale, care pun accentul pe: a) rolul factorilor biologici; b) rolul precumpănitor al factorilor psihofiziologici; c) bazate pe principiile ciberneticii, care interpretează aparatul auditiv ca sistem specific de comunicație prevăzut cu elemente de transformare și clasificare bine diferențiate.

TEORIILE FONAȚIEI, modele psihofiziologice referitoare la ionație ca producere a sunetelor verbale. Sint: 1) teoria lui Ewald denumită mioelastică sau vibratorie ce susține că sunetele fone-

le sînt produse din presiunile variabile ale aerului suflotie asupra coardelor venale aflate într-o anumită tensiune; 2) teoria mioelastico-onchilatorie a lui Perello (1960) ce pune accentul pe contractiile și relaxările mușchilor faringieni; 3) teoria reactivă-rezonatorie a lui Meliod și Sylvestre (1968) ce susține că jiriu reglaj neurocortical coardele vocale dobîndesc o anume reactivitate și deci o anume dispoziție rezonatoare.

TEORIILE ÎNVĂȚĂRII, constituite pe baza diversității școlilor și curentelor psihologice, *explică procesul învățării folosind sistemul specific de concept? și / sau prin prisma cărora este studiată, iir-ă/area iu cadrul acestor școli.* Cu toate diferențele evidente în interpretări, după Y. Thorpe și Scilmuller, variabilitatea concepțiilor este necesară pentru a se putea pune la dispoziția celorlalte științe o concepție eclectică asupra învățării. Pe de altă parte varietatea teoriilor este în unele cazuri aparentă, destul de multe principii sau procese fiind similare într-o teorie sau alta. Teoria reflexelor condiționate (I'avlov) elaborată cu scopul de a explica fenomenele de condiționare, poate fi generalizată și asupra altor forme de învățare. Condiția esențială pentru stabilirea unei noi legături este concomitența mai mult sau mai puțin absolută între două procese de excitație. Interpretarea dată de I'avlov im poate fi extinsă asupra condiționării instrumentelor. Beh.ii. iribinul, aLii cel clasic (1.

Watson) cît și cel modern (Guthric, I. Konorski) aduc, concepției condiționării adăugiri importante. B. Skinner prin reflexele operante, K. Hilgard și Marquis prin condiționarea instrumentală și I. Konorski prin condiționarea de tip II, lărgesc câmpul de aplicare al condiționării. Teoria întăririi conexiunilor relevă faptul că procesul de învățare constă nu numai în stabilirea de noi legături, ci și în întărirea diferită a anumitor legături între excitanți și răspunsuri (legea efectului a lui E. Thorndike și fenomenul reducției de tensiune — C. Huli). Totuși relațiile distincții teoretice merită să fie menționate, avînd în vedere importanțele lor consecințe practice. *Există cîteva zeci de teorii ale învățării* dintre care vom menționa numai pe cele mai importante. Au fost amintite mai sus teoriile *condiționării în varianta clasică pavlovană și în varianta reflexelor instrumentale. Pentru teoria structuralistă învățarea nu constă în formarea și consolidarea treptată a unor legături, ci este o reacție integrală organizată la o situație integrală.* Învățarea înseamnă învingerea unui obstacol (barieră — problemă), iar experiența păstrată poate fi utilizată în rezolvarea unor situații noi. Rezolvarea problemelor este urmărită pe baza înțelegerii structurii (M. Wertheimer). J. Bruner (considerat de către G. Linhart ca făcînd parte din această „școală”) se ocupă de caracterul structural al gîndirii sub raportul diferitelor strategii operative. Pro-

cesul învățării pentru E.C. Toimau constă m lonuarea structurilor de tip gestalt între datcli: cognitive, structuri denumite „sign-gestalt-expectation”. O teorie ce prezintă o tentativă de conciliere între condiționarea selectivă și cea a lui Tolman și C Huli este ce, i a lui Ch. K. Osgood, iar teoriile celor doi factori „reconsiderați” (O.H. Mowrer) reunește condiționarea clasică și învățarea prin încercări și erori (E. Thorndike). /. *Piaget consideră că învățarea in sens restrîns se caracterizează prin achiziția bazată pe experiența anterioară a subiectului, dar fără control sistematic și dirijat din partea sa. In orice act de învățare există o fază de asimilare și una de acomodare.* Modificarea de conduită sub forma căreia se manifestă învățarea, rezultă din transformarea unei scheme de acțiune, în cazul discordanței între o schemă și un obiect sau o situație, ceea ce este implicat în orice situație de învățare se stabilește un anumit echilibru între asimilație (încorporarea mai mult sau mai puțin deformată a unui obiect, sistemului inițial) și acomodarea (modificarea schemei însăși pentru a o aplica la obiect). Aeesi echilibru merge crescînd, el este mai întîi puțin stabil în învățările de tip inferior și atinge o anumită permanență odată cu constituirea structurilor logl <> matematice. Ceea ce se repropășează concepției lui J. Piaget este subordonarea învățării nivelelor de dezvoltare și posibilitățile iv slrînsu pe care le acordă nouilica-

rilor în formnrrn operațiilor, deci implicit și influențelor procesului instructiv. *Teoriile ce prezintă modele matematice (statistice sau stnchastice) și cibernetice ale învățării consideră învățarea ca o schimbare sistematică de probabilitate a apariției unui răspuns determinat (Bush și Mosteller).* Estes, spre deosebire de Bush și Mosteller, face apel numai la condiția de contiguitate, necesară stabilirii delegaturi între elementele stimulii și răspunsuri. După G. de Montpellier, aceste teorii se pot aplica în principal învățării de tip serial. Teoria informației ca un capitol important al ciberneticii a contribuit la interpretarea mai exactă a procesului învățării prin analiza amănunțită a însușirii informației. Este cunoscut modelul devenit clasic, al transmiterii informației după Shannon, ca și calcularea entropiei și negentropiei în cazul unui sistem fizic. Extinderea aplicabilității teoriei informației la procesele de învățare complexe, ca cel al însușirii cunoștințelor (cazul unui număr mare de evenimente preferențiale) a fost realizată de Gh. Zapan. *Sub influența ciberneticii și a curentului operaționalist a fost elaborată teoria programării învățării, ce se bazează în principal pe algoritimizare.* In varianta lui 13. Skinner acest model de învățare își propune să țină seama de legile de funcționare ale creierului și să exercite un control secvențial, pas cu pas, asupra formării operațiilor și însușirii porțiilor de informații. N. Radu (1970) a

pus problema unei teorii a învățării care să se preocupe de fixarea informațiilor noi în contextul celor vechi și de reorganizarea lor potrivit diferitelor etape și scopuri ale învățării. Tehnologia didactică care a luat naștere pe baza acestei concepții a fost numită programare structurală. în cadrul ei s-a urmărit realizarea unei adevărate „hărți a învățării” (de genul „flow-chart”-ului din analiza industrială) capabilă să ne spună: ce se învață, în ce ordine, cum se operează cu informațiile, ce procese psihice sînt solicitate și antrenate, în ce ordine și în ce măsură, la ce model final se ajunge etc. Teoria programării intră în convergență cu acea concepție asupra învățării care se centrează asupra formării capacităților umane (L. Vigotski, R. Gagne, C.A. Ferguson). *Procesele de învățare trebuie astfel construite incit să faciliteze formarea unor abilități generale și speciale.* în acest caz exercițiului îi revine rolul decisiv. Cea mai eficientă activitate este însă rezolvarea problemelor. Aceasta nu permite însă un control analitic asupra formării operațiilor, dar obligă la depășirea planului algoritmic prin procedee euristice. De aici rezultă, pe de o parte, marea însemnătate a teoriei acțiunilor mintale (v.) elaborată de P. Galperin, pe de alta *necesitatea promovării t.î. creative, ce cultivă în primul rînd originalitatea prin gîndire divergentă și în condiții colocviale, ce stimulează și asigură independența de acțiune și expresie a elevilor.* Pentru ca

fic *perfonitnntil* (v.), creion liir-
li" si cu aparate. După modul d'-
clalonare: t. privind elezvoitarea
(după vîrslă) și t. de aptitudini.
Scopul urmărit prin t. este obți-
nerea de informații și obiective,
independent de subiectivitatea in-
vestigatorului, asupra caracteristi-
cilor psihice ale subiecților exa-
minați, astfel încît să permită
formularea unui prognostic. Pen-
tru a corespunde acestor scopuri
un t. trebuie să îndeplinească anu-
mite condiții: validitatea (v.),
fidelitatea (v.), sensibilitatea (ca-
litatea de a pune în evidență
diferențele mici dintre indivizi)
și să fi fost etalonat pe un număr
de subiecți semnificativ din punct
de vedere statistic.

Factori incluși	Binet-Simon, 1966	Stanford-Binet, 193 i
Fact. informaționali	15 ⁰	
Comprehensiune	39%	53%
Memorie	34%	20%
Operații logice	4%	
Desen	4%	4%
Scrieri concrete	0 0	
Vorbire	43%	48%
Xumeratie	24%	14%
Percepție	34%	38%

Probele bateriei sînt specifice
pentru fiecare vîrstă. Vîrsta de la
care și pînă la care se aplică, este
de asemenea variabilă în diferitele
variante. De exemplu, probele
specifice pentru vîrsta de 15 ani
— clin bateria românească a lui
Ștefănescu-Goangă: — desprinde-
rea semnificațiilor din proverbe;

TEST BINET-SIMON, b.-Heri
pentru diagnoza inteligenței " <m
i.ile. St ara metrii ă de inteli:°eiii >
a lui Binet a fost primul test me-
tal utilizat real în practică. Jm;
diat (iupă apariția lui s-a lăspiu
dit în numeroase alte țări (P>ei'î.
— Decroly, Klvcția — Eel. Cl.nv-
rede, SUA — Cattell și Torranc.
Germania — W. Stern) surferii);
o serie de modificări. Versiuiu.;
care s-a dovedit cea mai utiliza-
bilă a fost realizată de Weehslcr.
Kxistă și o adaptare românev.M â
a bateriei elaborată la Cluj <lr
F. Ștefănescu-Goangă. Variau-
tele diferă între ele mai ale îi
ceea ce privește ponderea fiecărui
factor al bateriei. Astfel, vom da
spre exemplificare un tabel com-
parativ a două forme de baterii:

— repetarea a 7 cifre; — repeta-
rea inversă a 6 cifre; — formarea
unei judecăți; — desfacerea unei
hîrtii tăiate.

TEST LAHY, o baterie de tip
analitic (urmărește relevarea anu-
mitor aspecte ale gîndirii logicei
pentru evaluarea inteligenței. Ba-
terea cuprinde 8 tipuri de teste, fie-

care cu mai mull <• prnbe; Ij l'io-
verbe-- 'libiei Ud ILCIHU- •.: \<<> •
releze un proverb ipus alături
de 4 afirmații], alegin din ace-
tea afirmația care convine cel
mai mult proverbului dai. Ij)
Arbore genealogic — i se prezintă
o serie ele arbori gene.ilogici și i
se cere să indice graetii de înru-
dire al unui personaj indicat cu
celelalte. 3) Interpretare de texte
— i se dau o serie de texte, subiec-
tul trebuind să descopere legea
construirii lor și să indice textul
care ar urma. 4) Memorie ele
numere. 5) Silogisme — se dau
fie premisele și se cere concluzia,
fie se dă concluzia cerîndu-i-se
una din premise. Se mai poate da
o premisă majoră sau minoră
false, fie o concluzie falsă —subiec-
tul indicînd unde este eroarea.
6) Probe de cuvinte asemănătoare
— se cere clasificarea mai multor
cuvinte în ordinea asemănării.
7) Proba cuvintelor în plus —
se dau o serie de cuvinte și se
cere eliminarea celor care nu se po-
trivesc. 8) Proba de limbă străină.
TEST MEILI, baterie de tip
analitic ce cuprinde mai multe
probe neverbale (formate elin imi-
gini). Cuprinde 6 categorii ele
test: 1) test de imagini: aranja-
rea imaginilor în ordine logică; 2)
test de cifre: descoperirea crite-
riului de construire a unor șiruri
de numere și completarea lor; 3)
test de fraze: construirea ele fraze,
fiind date 3 cuvinte; 4) test ele
lacune: se dau imagini încaelrate
în careuri. Acestea sînt dispuse;
după o regulă. Unul din careuri
fiind gol, se cere indicarea nuniă-

iiilii imaginii cnro lipsește; 5)
pmbă de desen: compunere.i a i ii
mai mulți; desene; posibile.; elin 4
semne; elate; 6) test de analogie:
subiectul trebuie? să deseneze o a
patra imagine' care să semene cu
una din cele' 3 date.

TESTE DE APTITUDINI, ca-
tegorie ele t. ce măseară abilitatea
potențială, aptitudinea pentru <i
activitate specială. Se disting
teste ele inteligență generală sau
indeminare căpătate prin antre-
naniat sau experiență, ca și tes-
tul de realizare educațională, care
sînt destinate să măsoare calita-
tea și cantitatea învățării la un
subiect. Un t. de a. este dat unui
individ în scopul de a obține o mă-
sură a ceea ce promite să realizeze,
prin învățare, într-un anumit do-
meniu. Deși nu se face nici o încercare referitoare la rolul „naturii
contra educației", clinicienii și
consilierii nu pot ignora experi-
ența trecută a unei persoane în
e-văluarea performanței de t. de a.
De ex., o metodă a măsurării apti-
tudinii mecanice (testul de asam-
blare mecanică) folosește diverse
obiecte comune ca, de ex., o sone-
rie de bicicletă). Este de neconcep-
put ca un băiat care în trecut a
manipulat astfel de obiecte să nu
realizeze un scor înalt. *Instru-
mentele de testare care măsoară
aptitudinea îngherească includ
testul de relații matematice simple,
vocabulare științifice, principii ști-
ințifice generale și probleme de
înțelegere mecanică practică.* Și
aici, performanța individului va
fi influențată de experiența ante-
rioară. Enumerăm categoriile de

t. de a.; *test de vedete și auz*: dat fiind numeroasele ocupații de forme de învățare ce necesită văz și auz foarte bune și considerînd că deficiențele senzoriale pot afecta realizările individului sau adaptările sale sociale și emoționale în psihologia experimentală încă din secolul al XIX-lea au fost dedicate numeroase cercetări acuității senzoriale și discriminării. Azi interesul pentru acest test de experimente continuă. În special, în cercetările aplicate pentru scopuri militare și industriale, ele sînt legate de aptitudinile senzoriale și motorii. Scopurile acestor cercetări sînt: 1) care resurse senzoriale și motorii sînt necesare pentru anumite tipuri de ocupații; 2) să adapteze echipamentele de toate felurile: militar, industrial, gospodăresc pentru a ușura folosirea lor. Diagnoza văzului și auzului se întreprinde și pentru a procura date în legătură cu procesele implicate în învățarea cititului, în artele grafice, în realizarea anumitor tipuri de educație vocațională. Testul de vedere și auz sînt folosite în selecția personalului militar și industrial pentru selecționarea aceluia care au grade corespunzătoare de acuitate vizuală, auditivă sau vedere cromatică. Ele sînt folosite și pentru eliminarea aceluia care au deficiențe în scopul de a reduce erorile, accidentele, irosirea de materiale. Testul de acuitate vizuală măsoară acuitatea de aproape, acuitatea la distanță, profunzimea percepției (percepția la distanță)

și echilibru. Pe această tablă sînt tipărite rîndurile de litere variînd în dimensiune și care sînt citite de subiect. Fiecare rînd și dimensiune au fost standardizate ca puțînd h recunoscute de „ochiul normal” <• la o anumită distanță. Acuitatea vizuală este exprimată ca o fracție. Numărătorul este distanța dintre subiect și tablă, iar numitorul este „valoarea distanței” a celei mai mici litere care poate fi citită de persoana testată. Valoarea distanței a unei dimensiuni date este distanța la care o literă de o anumită dimensiune poate fi citită de un ochi normal. Prin tabla Shellen se detectează miopiile, dar nu și presbiopiile. *Testul de vedere cromatică* se bazează pe principiul că persoanele cu deficiențe de vedere cromatică, confundă anumite grupe de nuanțe, în timp ce o persoană cu o vedere cromatică normală le distinge. Astfel, într-un set de planșe o persoană cu o vedere normală poate vedea o mîna roșie și o mîna verde. Un subiect cu vedere cromatică tulburată pentru roșu, vede numai verde, pentru verde, vede numai mina roșie, sau dacă are tulburări în distingerea ambelelor culori, nu vede nici mina roșie, nici mîna verde. Alte seturi de tabele sînt astfel alcătuite, înfiț cei cu vedere cromatică normală pot vedea anumite numere, în timp ce deficienții nu le disting. Aceste teste impun cerința de a avea un iluminat standardizat pentru testare, o condiție greu de realizat. *Testele auditive* uzează <J cuvinte șoptite, omisiunea

unor consoane și vocale (de exemplu: The Andrews YWhispered Speech Test) sau preferabil, de audiometru. În primul caz un număr de cifre sînt șoptite la o anumită distanță. Scorul individului este procentul numerelor corect auzite împărțit la procentul normal. Acest test este inexact din cauza variabilelor necontrolabile în situația de testare. De ex.: calitatea și intensitatea vocii celui care testează, proprietățile acustice ale camerei, zgomote externe. Audiometrele dau o mai mare acuratețe și o măsurare exactă a acuității. Se testează fiecare ureche. Unele audiometre folosesc ca stimuli tonuri pure, altele reproduc numere, cuvinte sau propoziții. În toate tipurile intensitatea stimulului descrește treptat la mici intervale de timp pînă cînd este atinsă intensitatea minimului perceptibil. Nivelul minim este atins, de asemenea, plecînd de la sunetul cel mai slab care crește treptat în intensitate. Testul de vedere și auz nu măsoară aptitudinea unei persoane pentru tipuri speciale de activitate, dar pentru anumite activități un anumit grad de acuitate vizuală sau auditivă este esențial. În acest sens, aceste teste constituie o parte din bateria de teste care măsoară o aptitudine specială. *Testele motorii fi manuale*: unul dintre cele mai vechi instrumente pentru măsurarea diferențelor individuale în laboratorul de psihologie, este dinamometrul de mîna pentru măsurarea forței prehnsum'i. Se mă-

soară gîndele de putere a mîinii și rata oboselii. Înt. n. c. ic aceste două trăsături sînt implicate în anumite activități și ocupații, ele sînt relevante pentru unele aspecte ale testării aptitudinilor. *Timp de reacție*, de ex. subiectul este instruit să apese pe o cheie de telegraf atunci cînd percepe culoarea roșie. Acest test intenționează să măsoare viteza răspunsurilor în situațiile care cer o reacție imediată, ca în anumite operații ale mașinilor, în conducerea automobilului. *Testul de de veritate manuală*, pentru investigarea vitezei mișcărilor mîinilor și brațelor, ritm manual și coordonare, controlul degetelor. Pentru fiecare dintre acestea au fost elaborate teste care variază în detalii, dar sînt în aspectele fundamentale asemănătoare. Mișcările mîinii pot fi măsurate cu ajutorul vitezei cu care subiectul apucă și plasează cuie în găurile dintr-o seîndură (100 buc. 10 >: X 10). The Stromberg Dexterity Test constă într-o placă tricoloră (6 rînduri și 9 coloane), iar pe altă placă sînt așezate discuri cilindrice, variat colorate, și care sînt plasate în niște găuri așezate în spațiile tricolore (într-o anumită ordine), iestul implică nu numai dexteritate manuală, dar și percepția globală a culorilor și un nivel elementar neverbal de clasificare. În timpul celui de-al doilea război mondial numeroase teste psihomotorii au fost folosite de psihologii militari pentru selecția oamenilor pentru diferite tipuri de antrenament, în

special, îți forțele aeriene. Aceste teste cereau o rapidă și complexă coordonare senzoriomotorie. Dintre acestea se foloseau ambele mâini simultan pentru a manipula două rotițe de strung pentru a realiza o sarcină care se mișcă după o cale neregulată, obținerea unor modele de lumină prin manipularea unor manșe și cîrme care simulau carlinga unui avion. Evaluare: teste de capacitate senzorială ca și cele motorii și de dexteritate au fost moderat folosite în selecționarea persoanelor pentru diferitele activități. S-au efectuat studii de corelație între testele senzoriale și motorii, pe de o parte, și testele de inteligență, pe de altă parte și s-au obținut coeficienți scăzuți sau neglijabili. S-a conchis că cele două tipuri de instrumente psihologice măsoară funcții care sînt în mare măsură independente una de alta. *Testele de aptitudine mecanică măsoară o combinație a capacităților senzoriale și motorii plus percepția relațiilor spațiale, capacitatea de a căpăta informații despre obiectele mecanice și de a înțelege relațiile mecanice.* The Minnesota Spatia! Relations Test (1930) constă în 4 seînduri (table), fiecare avînd 58 de tăieturi de diferite forme, multe din ele neuzuale. Sarcina subiectului este să plaseze aceste bucăți în spațiile din tablă. Se observă faptul că persoanele care sînt angajate în ocupații mecanice obțin scoruri mai mari decît persoanele care au ocupații m-

mecanice. Acest fapt apare ra principală justificare pentru Jolosirea lor ca o măsurătoare a aptitudinilor mecanice. Unele critici au conchis că testul măsoară viteza și acuratețea în rezolvarea detaliilor relațiilor spațiale și că dă o măsurare a capacității individului să lucreze cu materiale concrete, dar nu poate măsura resursele în rezolvarea problemelor de natură mecanică și nici pentru măsurarea capacității de a manipula obiecte mici cu precizie. *Testele de înțelegere mecanică, prezintă probleme mecanice sub formă de imagini. În fiecare caz imaginea este însoțită de o înfățișare a problemei și cu două sau trei răspunsuri din care să se aleagă unul corect. Aceste teste diferențiate pe 3 categorii de dificultate sînt desemnate să măsoare înțelegerea operațiilor fizice și principiilor mecanice în situații relativ simple (îmbinări de roți dințate și alte angrenaje). Asemănătoare sînt și alte teste de inteligență mecanică care nu cer cunoștințe specifice, nici nu se cer cunoștințe verbale despre obiecte, unelte, procese sau materiale, ci se cer aranjarea unor unelte, dispozitive, instrumente, în acest domeniu au apărut alți teste noi, dar ele nu au introdus noi concepte sau tehnici. Astfel Mellenbrauch Mechanical Motivation Test este un *test de învîgini*, care cerc recunoașterea și darea de informații despre anumite obiecte, care de obicei sînt comune (de exemplu: aparat do ras electric, macara, seri-*

pete etc). Sărcim r:f<- s.i ;je așeze pereii, hi ot>!>i U le t'<- rqrin- t'în împreună.]pot e/a care stă la baza acestui test este foarte simplă: indivizii cu interese și capacități mecanice, mai mult: decît alții vor observa folosința, părțile și relațiile dintre aceste obiecte. Un alt test, recent, este SKA Mechanical Aptitudes Test. Are 3 subteste care măsoară informația mecanică (se numesc unele unelte ca și folosința lor), percepția formei și vizualizarea spațială și probleme aritmetice (incluzînd folosirea tabelelor și diagramelor). Autorii testului consideră că acesta, are o anumită semnificație într-o varietate de profesii mecanice pentru selecția lucrătorilor. *Testul de aptitudine pentru muzică*, cel mai vechi este Seashore Measures of Musical Talent. Există 6 aspecte ale auzului care sînt măsurate prin înregistrări fonografice și anume: discriminarea înălțimii unui sunet (din două tonuri care este mai înalt); discriminarea intensității sau a intensității mici (se dau perechi de note cu mici diferențe de gradare); discriminarea timpului (dacă durata unei note este mai lungă sau mai scurtă decît a unei alte note); discriminarea timbrului (dacă două tonuri au același timbru sau diferă); judecarea, stabilirea ritmului; memoria tonurilor. Seashore n-a făcut o „analiză a profesiunii” printr-o încercare de a discrimina nivelul de aptitudine muzicală pe o bază empirică, ci a făcut o analiză a talentului muzical pe

T

ba/a uil"r componenți- senzoriali*, l iio!:- din cuuiponeiilelo aptitudinilor iiii.ii'.ile pol: ti măsurate obiectiv, altele nu. Aceste 6 capacități sînt printre cele măsurabile, dar Seashore arată că nu pot fi măsurate toate componentele aptitudinilor muzicale. Pentru validarea rezultatelor, Seashore le-a comparat cu datele profesorilor despre abilitatea muzicală, realizarea muzicală și calitatea muncii în școala de muzică. Datele obținute din corelații indică că aceste teste de percepere auditivă nu sînt suficient de valide pentru pronosticul talentului muzical. Totuși testul Seashore poate depista pe acele persoane a căror capacitate auditivă este deficientă și deci nu se pot angaja să urmeze cu succes o profesiune muzicală. **T.d.a.** în artele grafice, ca și în muzică au dificultăți referitoare la criteriile de conținut și de validitate. Groves Design Judgement Test intenționează să măsoare gradele în care un individ percepe și răspunde la principiile de bază ale ordinii estetice: unitate, varietate, eejilibru, continuitate, simetrie, proporție și ritm. Se prezintă 90 do perechi sau triade de desene abstracte în care unele sînt organizate potrivit acestor criterii, iar altele, care violează unul sau mai multe din aceste principii. Selecția subiectului pentru un anumit desen poate fi folosită ca o probă, a percepției estetice și judecării estetice. Horn Art Aptitude Inventory este folosit pentru admiterea la școlile de artă. Este un test de creați-

niște foloMiiil o prescripție sun |1,1 și Jle>.ibi!ă sau un L'hid pentru liccare desen. La început se cere examenului să s liițeze 20 de obiecte familiare (casă, carte) într-un timp foarte scurt și la o scară mică. Se mai cere să creeze desene abstracte simple plecînd de la un set de triunghiuri, dreptunghiuri. Se trece apoi la im nivel mai mare de creativitate. Se dau 12 cartoane dreptunghiulare pe care sînt mai multe linii care trebuie să servească ca bază sau început pentru un desen. Desenele sînt judecate pe baza imaginației creative și a calității tehnice. Autorii de t.d.a. în artele grafice nu s-au învoit referitor la capacitățile care sînt măsurate. IV.C. Maier după ani de studii și experimentare a identificat 6 trăsături care caracterizează aptitudinea în artele grafice: 1) îndemînarea manuală; 2) energie și perseverare; 3) inteligență estetică; 4) facilitate perceptuală; 5) imaginație creativă; 6) judecată estetică. Pentru *aptitudinile medicale*, primele teste aveau următoarele subteste: memorie vizuală, memorie pentru conținut științific, vocabular științific, înțelegerea unui material tipărit, definiții științifice, raționament logic. Aceste subteste se bazau pe analiza unor aptitudini care se credeau a fi necesare pentru studiul medicinei. Se credea că este esențial să ai o capacitate mentală, să înveți repede și să organizezi materialul învățat astfel încît să fie reținut și utilizat în munca vii-

toare. Pentru </>%/</di ui/r inii-duc >e o >n.-Hieră enire rapiil.i înțelegerea rapidă, a unui material relativ dificil, memorizare și reproducere; cu acuratețe, raționament prin analogie, disei'mn narea faptelor relevante, raționa mente inductive și deductive și facilitate în achiziția și folosirea vocabularului, I.mv School Admission Test urmărește să stabilească capacitatea, de a înțelega, de a raționa logic, de a măsura cunoașterea mecanismelor scrisului, abilitatea de a organiza un material în proză, de a înlătura pasajele, greșelile etc. Pentru *aptitudinile pedagogice*, alături de abilitatea mentală și competența profesională, o mare importanță o au aptitudinile. Aptitudinile în știință și inginerie nu sînt socotite a reprezenta un talent special în același sens cum este aptitudinea muzicală. *Aptitudinea științifică este aplicarea capacității intelectuale generale la materialele și problemele științifice*. Un t.d.a. intenționează să estimeze probabilitatea succesului în ocupațiile științifice și ingineresti. Stanford Scientific Aptitude Test (1930) are mai mult o valoare istorică; folosit pentru studenții școlilor și colegiilor superioare. Intenționa să evalueze: claritatea definițiilor, raționamentul, inducția, deducția, generalizarea, validitatea (bazată pe fapte), minuțiozitatea, discriminarea valorilor în selecționarea și ordonarea datelor experimentale, acuratețea observațiilor. Pre-Engineering Ability Test cu-

prinde două părți: înțelegerea materialelor științifice și abilități matematice generale.

TESTE DE EFICIENȚĂ, se clasifică în t. de e. cantitativă și t. de e. calitativă. Primele cuprind: teste de inteligență tip verbal de tip non-verbal, teste de dezvoltare pentru prima copilărie sau preșcolari etc. pentru aptitudini la mecanică, de dexteritate manuală, etc. Testele de inteligență (v.) folosesc scări bazate pe concepția lui Binet: „Afirmăm că o probă este caracteristică unei anumite vârste. și o putem folosi pentru a diagnostica întîrzierea sau precocitatea intelectuală, cînd reușesc la această probă copii normali la această vîrstă și nu reușesc la această probă copii de o vîrstă inferioară”. Testele de dezvoltare sînt constituite dintr-un ansamblu de probe foarte diferite și de dificultate gradată. Ponderea reușitelor și eșecurilor dă măsura nivelului de dezvoltare intelectuală a subiectului examinat. *Suma reușitelor la o scară de dezvoltare dă vîrstă mintală*. Comparînd vîrstă mintală cu vîrstă reală a subiectului în momentul examinării se constată întîrzierea sau precocitatea dezvoltării intelectuale, în 1912 W. Stern a introdus noțiunea de quotient intelectual, raportul dintre vîrstă

mentală și vîrstă reală **IQ.i.** —

v r I . Cifra care exprimă O.T. este mult mai semnificativă decît

exprimarea în luni și ani a întîrzierii și precocității, deoarece o aceeași perioadă de întîrziere mentală este mult mai gravă la vîrstă de 3 ani de pildă, decît la vîrstă de 7 ani. Testele de dezvoltare pentru sîngaci sau pentru preșcolari permit evaluarea nivelului global de dezvoltare a oricărui copil. ~~13~~ nu sînt propriuzis probe care se administrează subiecților, ci presupun comparații ale nivelului atins în ceea ce privește limbajul, motricitatea, comportamentul social etc, ca norme stabilite pe baza unor cercetări minuțioase, ca acelea întreprinse de Gessel sau Buchler. Iile se bazează pe principiul că dezvoltarea tuturor copiilor are loc după aceleași etape. Testele de aptitudini permit să se stabilească nu un nivel de vîrstă atins de subiect, ci locul pe care-l ocupă față de media subiecților de același nivel cultural, în ceea ce privește activitatea cerută de respectivele teste. între acestea se găsesc probe psihofiziologice, probe psihomotorii, teste de „funcții mintale” (de atenție, de memorie etc). T. de e. calitativă cuprind probe destinate să determine posibilitatea de a forma concepte. în general sînt probe de clasificare în care se dă sarcina de a se grupa elementele date în oricît de multe categorii, folosind de fiecare dată alt criteriu, în categoria acestor teste intră și acelea de gîndire conceptuală sau testele de vocabular.

TESTE DE INTELIGENȚĂ, probe de diagnoză a inteligenței.

Tendința de apreciere a inteligenței a pornit din școală, în sensul determinării măsurii în care notele exprimă cunoștințele și inteligența, elevilor. Primii care au ocupat însă de evaluarea inteligenței prin probe au fost psihiatrii (Rieger — 1885). Inițial psihologii au folosit probe izolate în diagnosticarea inteligenței însă treptat, pe măsura dobândirii experienței în aprecierea inteligenței s-a trecut la baterii de probe. La baza construirii acestor baterii există modalități diferite de concepere a inteligenței, ceea ce a dus și la moduri de abordare diverse ale ei. Din acest punct de vedere se pot grupa toate tipurile de baterii folosite în prezent, în 3 clase: 1) baterii destinate măsurării nivelului general al inteligenței (toate probele bateriei având același principiu de bază); semnificativă este bateria Binet-Simon; 2) baterii realizate pentru măsurarea dezvoltării individuale, accentul punându-se pe diferențierea individuală a subiecților; reprezentativă în acest sens fiind bateria Wechsler; 3) baterii create pentru a măsura unele aspecte calitative ale inteligenței și gândirii, spre exemplu gândirea matematică sau literară.

TESTE DE PERSONALITATE, descriu un mod de reacție sau trăsături ale individului. T. de p. analitic se prezintă sub formă de chestionar (Personal Data Sheet al lui Woodworth este primul ea dată — primul război mondial). Chestionarele unifazice, ca

cel de extroversiune-introversiune, investighează o singură trăsătură de personalitate. Rorschach și multifazice, ca cel V lui Binet-Wechsler (vizează tendințele nevrotice, introversive și extroverse), au fost tentative domeniile de personalitate sau Inventarul în hifazii de personalitate (Minnesota I.M.M.P.I.). Chimul și făt ut obiectul a peste 1500 d. studii și servește la depistarea tulburărilor de personalitate. Chiar la diagnosticul psihiatric. După aspectele studiate chestionarele pot fi de adaptare, de atitudine, de interese. T. de p. sintetice sau t. de p. proiective se bazează pe confruntarea subiectului cu o situație „căreia îi va răspunde după sensul pe care îl are situația pentru el și conform cu ceea ce el resimte în cursul acestui răspuns” (Frank, 1948). După G. Lindzey tehnicile proiective pot fi: asociative (răspunsul la stimul sînt primele idei sau imagini care vin în minte — ca la proba Rorschach — v.), constructive (răspunsul este rezultatul unei activități cognitive sau imaginative mai complexe, ca în testul tematic de percepție — T.A.T.), de completare (răspunsul simplu și limitat, ca la testul de completare de propoziții), de alegere (din mai multe aranjamente posibile subiectul alege pe cea mai corectă sau mai atractivă), expresive (se execută desene ca în proba desenului unui om, a unui arbore sau se realizează scene cu păpuși ca în testul lunni). T. de p. obiective vizează

obținerea de date cuantificabile despre personalitate, în baza ipotezei că stilul acesteia se manifestă într-o varietate de activități, uneori foarte deosebite între ele (ex.: bateriile de 14 probe a lui D.W. Mac Kinnon, de 15 de teste al lui L.X. Thurstone, testele de apreciere a umorului etc.). Noile t. de p. obiective presupun analiza factorială și experimental multivariat, ceea ce îngreunează încă extinderea lor. T. de p. situaționale pun subiecții în condiții asemănătoare celor reale în care se manifestă diferitele trăsături (de ex. moralitatea, stabilitatea emoțională, capacitatea de a suporta stressul, inițiativa, discreția, capacitatea de a asuma conducerea etc.).

TESTE PROIECTIVE, sub acest nume se grupează probe care incită subiectul să se proiecteze, să se exprime în diferite manifestări ale personalității sale. Testele cele mai cunoscute în acest sens sînt: testul Rorschach și testul T.A.T. De asemenea sînt cunoscute sub numele de probe proiective testele de asociație liberă, Bender, Szondi. Tehnica proiectivă constă în observarea reacțiilor la prezentarea anumitor imagini și obiecte care ne permit să vedem cum și cu ce aspect din mediu se identifică subiectul și să desprindem semnificațiile acestor identificări. *Test Rosenzweig* — cu ocazia elaborării unei teorii a frustrației (1934) — Rosenzweig pune la punct un test de frustrație pe care-l prezintă în 1935 sub numele

de Picture Frustration Study. Materialul constă într-un caiet, conținând desene reprezentînd o serie de situații frustrante. Se cere subiectului să-și imagineze reacțiile verbale ale personajului frustrat, ceea ce permite, datorită mecanismului de proiecție, studiul propriilor sale moduri de reacționare. Acest test o foarte mult folosit de clinicieni. Testul Rorschach — sau testul „petelor de cerneală”. Rorschach Hermami (psihiatru elvețian, 1884-1922), pornind de la ideea că percepția vizuală e influențată de personalitate, construiește proba „petelor de cerneală” ca test de imaginație, inițial, pe care îl utilizează ulterior și ca mijloc de explorare a personalității. În 1918 construiește planșele test (unele acromatice, altele în culori), ca în 1921 să stabilească o tehnică de interpretare a testelor, publicînd lucrarea „Psihodiagnosticul”. El descoperă din analiza planșelor (aplicate) pe bolnavi și pe indivizi normali că răspunsurile privind culoarea sînt legate de extraversiune, iar cele referitoare la mișcare, de introversiune (utilizînd tipologia lui Yung).

TESTE SOCIOMETRICE, instrumente de bază în metodologia sociometriei, prin care se măsoară atracțiile și respingerile care au loc între indivizii unui grup. Datele astfel culese, prin prelucrarea ulterioară cu ajutorul sociomatricelor sau sociogramelor dezvăluie structura grupului, reperarea subgrupurilor, a cîcilor, a centrelor de influență

(liderii) și a sistemului de comunicare socială, transmiterea acesteia influențe permite identificarea indivizilor „populari”, a celor izolați și a celor respinși. În administrarea testului este esențial ca fiecare membru al grupului să-și exprime confidențial preferințele, după un criteriu precis determinat (activități în comun, petrecerea timpului liber etc).

TESTUL SZONDI, test proiectiv prin care se sondează profunzimile personalităților după simpatii și antipatii, suscitade de fotografiile diverselor tipuri de alienați. Subiectului i se prezintă șase serii de câte opt fotografii, cerându-i-se să arate pe care o

preferă (cu care se identifică) și pe care o respinge. În baza unui sistem de cotare se stabilește un diagnostic ce interesează psihopatologia sau caracterologia.

TESTUL WECHSLER, baterie pentru diagnoza inteligenței; în alcătuirea acestei baterii de probe se ține seama de faptul că inteligența este impregnată de factori motivaționali. În 1939, elaborează prima formă a t. pe care o reformulează în 1955. Varianta cunoscută sub numele de WAIS și derivă din aceasta și o variantă a t., pentru copii WISC. Bateria cuprinde 12 grupe de t. clasate în 2 categorii, t. verbale și t. de performanță (nonverbale). Tipurile de probă:

Categoria I

1. Informația generală
2. Înțelegere generală
3. Aritmetică
4. Similitudini
5. Probă de vocabular
6. Memoria cifrelor

Categoria II

- Completare de imagini
Aranjare de imagini
- Asamblare de obiecte
A
- Probă de cod
B
- Labirint

TETANIE, sindrom de hipofuncție paratiroidiană, constând în accese de contracturi musculare localizate (de ex.: spasm al piciorului, spasm laringian etc.) sau din convulsii mai mult sau mai puțin generalizate (foarte asemănătoare, din punct de vedere fenomenologic — cu crizele

epileptice). În general accesele de t. sînt acompaniate de instabilitate psihomotorie. Se disting: t. *tipice endocrine*, t. *neuronală* (sau nehipocalcemică), t. *toxica*.

TETRACROMATIC, calificare a ipotezei lui Hering, și altor teorii ce susțin că vederea tuturor culorilor se explică prin excita-

rea variabilă a patru clemente de recepție cromatică specializate pentru roșu, galben, verde, albastru.

THANATOS (gr. moarte), termen utilizat destul de rar în psihanaliză, pentru a desemna pulsuniile morții în opoziție cu pulsuniile vieții (Eros — v.) Utilizarea termenului de t. subliniază caracterul radical al dualismului pulsional și al universalității acestor două mari categorii de pulsuni.

THYMUS v. TIMUS.

TIC, sindrom nevrotic psihomotor; tulburare motorie minoră, care apere pe fondul unei fragilități de integrare a funcțiilor psihomotorii. T. sînt mișcări stereotipe, bruște, intempestive, afectînd în general mușchii faciali și ai gîtului, mai rar mușchii membrelor sau ale trunchiului. Sînt reflexe motorii, de caz patologic. T. au o evoluție inegală, capricioasă, accentuîndu-se în cazul unei emoții puternice sau în perioade tensionale. Semnificația particulară a t. constă în caracterul psihomotor al tulburării, fiind un echivalent motor, care exprimă o descărcare a agresivității reprimată. S-a vorbit în cazul t. (ca și în cazul daltonismului) de „conversa pregenitală” pentru a marca nivelul arhaic al sistemului psihomotor, implicat în aceste tipuri de descărcare pulsională. T. apar la copii, în jurul vârstei de 6 — 7 ani și frecvent, pot dispărea fără un tratament. La adolescent sau la adult pot căpăta un caracter cronic.

TIFLOLOGIE, ramură a defectologkt, știință înultidisciplinară care se ocupă de orbire și ambliopie, de geneza și compensarea acestora prin tiflotehnică și de educarea, instruirea și calificarea deficienților vizuali.

TIMBRU, calitate a senzațiilor auditive coresprimînd forței undelor acustice, independent de amplitudine și frecvență. T. reflectă compoziția spectrală a sunetului și, în sens mai restrîns, desemnează particularitățile de structură funcțională ale vocii omenești și ale instrumentelor muzicale.

TIMIDITATE, comportament defensiv și anxios, ezitant și astenic, exprimînd dificultăți de adaptare socială (sau o adaptare negativă) ce sînt normale și explicabile în mica copilărie și la pubertate, dar ridică probleme în celelalte etape. T. se poate datora diversilor factori, cum sînt temperamentul hipotonic, nesiguranta de sine, complexe de inferioritate ce pot fi impuse prin autoritarism educativ, dificultăți de comunicare și expresie în absența „învățării sociale”, reticențe dictate de atitudini hiperexigente ș.a. în tinerețe, de regulă, t. este depășită. Importanță este activitatea socială și dezvoltarea încrederii în sine și în alții.

TIME (TONUS AFECTIV), acea stare afectivă existentă atunci cînd nimic însemnat nu apare în cîmpul conștiinței. T. este starea bazală fundamentală a afectivității unui subiect, obișnuită lui și constituind o cumpo-

nență esențială a temperamentului și caracterului său. T. est numită <le E. Kretsehmer „holotimie” sau afectivitate de bază, spre deosebire de „catatimie”, modificare afectivă a conținuturilor psihice. T. sau tonusul afectiv poate fi deprimat, trist sau dimpotrivă euforic, vesel, expansiv; poate exista o apatie și o stare de indiferență afectivă (hipotimie și atimie). De asemenea pot exista oscilații ale acestui fond psihic afectiv în diferite boli psihice.

TIMP, alături și în unitate cu spațiul, formă obiectivă și universală de existență a materiei în mișcare, una din determinările fundamentale a existenței materiale. Este cea de-a patra dimensiune a realității. Se caracterizează prin durată. Uneori t. este înțeles ca parte a duratei. Conform teoriei relativității, t. *depinde de viteza de mișcare a sistemelor materiale și este în interacțiune cu spațiul*. în genere t. este o dimensiune a mișcării universale. Categoria cea mai generală este t. *fizic* sau cosmic. Înăluntru și pe fondul acestuia se constituie t. *biologic* și în continuare t. *psihic* și t. *socio-istoric*. Dacă t. *biologic* se organizează în ritmuri și periodizări ale proceselor de viață într-un mediu de existență, t. *psihic* apare precumpănitör ca o formă de existență a acțiunii de factură socială și depinde de coordonatele și valorile acesteia. J. Piaget distinge vin t. *primitiv* sau *egocentric* („simțit înăluntru al acțiunii”), un t.

practic („legat de acțiunea în(... grală”), un t. *intuiții*) („limitat”, raporturile de succesiune și durată dată într-o percepție im., diată”) și un t. *operatoriu* ce CM, calitativ întrucît privește duniitele interne și „constă în relațiile de succesiune și de durată fondate pe operații analoge celor logice”. Acesta din urină est, t. *psihic uman* și care, după II. Bergson, este definitoriu pentru conștiință întrucît este reversibil și prospectiv spre deosebire de inversibilitatea și univocitatea t. *fizic*. — G. Berger vorbește și despre un t. *existențial* care este t. *trăit*, subiectiv „de tonalitate esențială afectivă, timpul așteptării, al speranței, angoasei, regretului... El este calitativ și nu poate fi măsurat. în schimb timpul operativ este cel al acțiunii asupra unor lucrări obiectivă și este măsurabil. „Analogic, în cadrul t. *istoric*, Stelian Stoica analizează t. *moral* ca fiind marcat prin valori și trecînd peste durate, realizînd corespondențe valorice peste milenii și ființînăl ca o activitate virtuală. în trăirea umană a t. intervin adaptări și modificări calitative ce țin în principal de existența culturală și de activitate. Pentru o metrică a t. se recurge la instrumente. Subiectiv, t. este marcat prin evenimente și trăiri afective. Activitatea intensă și emoțiile plăcute absorb duratele prezentului dar dilată t. în evocare sau prospectare, pe cînd lipsa de activitate și expectațiile terifiante fixează atenția asupra t. îi lac să

se scurgă, extrem rle anevoie pe cînd în evocare respectivele intervale sînt comprimate și chiar eliminate. Este totuși o deosebire între perceperea, gîndirea și trăirea afectivă a t. Acestea se structurează în diferite raporturi față de sistemele <e referință ce mijlocece orientarea în t., și anume: sistemul fizic, sistemul biologic, sistemul psihic individualizat și sistemul socio-cultural.

TIMP DE REACȚIE (perioadă de latență), expresie folosită încă din 1868, pentru a desemna intervalul de timp care separă o stimulare de o reacție de răspuns. Dispozitivele speciale de măsură a acestor intervale relevă mai multe feluri de astfel de reacții; t. *de r. simplu*, la un stimul oarecare (auditiv, vizual, tactil); t. *de r. discriminativ*, între diferite stimuli de același ordin; t. *de r. de alegere*, adică alegerea dintre mai mulți stimuli la care reacțiile sînt diferite (de ex. la mîna dreaptă și la mîna stîngă). Aparatura modernă permite o măsurare extrem de fină a t. *de r.*, sesizînd și intervalele ocupate de pregătirea reacției, ca și duratele postacțiunii. Studiul t. *de r.* prezintă mare însemnătate în psihofiziologia sensibilității și în procesele de decizie.

TIMP LIBER, în accepțiunea sa actuală t.l. este un produs al societății industriale: apare cînd ritmul vieții zilnice nu se mai încheie odată cu munca. Definit prin cei doi termeni componenți ai denumirii, noțiunea de timp

implică o diviziune a (imnului în funcțiune de lipul de activitate realizat, iar aceea de „liber” redă aspectul calitativ al acestei împărțiri cu referințe socio-istorice, amintindu-ne de opusul noțiunii de liber. Antichitatea a cunoscut un gen do t.l. rezervat aristocrației, acel „otiuni cum dignitate”, rezervat unor oameni pentru care nu exista separarea între activitate și recreație. „Otium” se desfășura sub oblăduirea muzelor și însemna creație, „poesa” de la elini. Restrîns în epoca decadentă la un „otium” recreativ pînă la limitele desfrîului, „otiuni” a fost preluat în această formă de burgurile de mai tîrziu incluzînd și influențele de separare de muncă (recreația era în societatea romană rezervată pentru anumite zile clin an sclavilor și meseriașilor, negustorilor — *negotium* — negarea muncii creatoare). Dar burgul și-a păstrat muza, creația în activitatea profesională, munca sa fiind o lucrare de artizanat (cuvînt care derivă din ars-artis, echivalentul lui poesa de la elini), iar recreația a fost separată de munca economică, purtînd pecetea de „amuzament” (privativul „a” indicînd absența muzei) și fiind naștere unor activități denumite în franceză „loisir”, în engleză „leisure”, ambele provenind din latinescul licet — permis (act de destindere). Epoca contemporană, caracterizată printr-o gigantică industrializare, dar și printr-un drum ascendent către

umanizarea muncii, stabilește o nouă poziție în materie de t.l.: fi democratizată a lui „otium” re-născut din neg-otium. Separarea muncii profesionale de activitățile de t.l. este în general mai bine conturată. Pe de o parte, îngustarea posibilităților omului de realizarea integrală în producția industrială și reducerea orelor de muncă; pe de altă parte, suprasolicitarea intelectuală în procesul muncii au dat funcții de importanță necunoscută t.l. El îmbină activitățile pur recreative ale „burgului” (amuzamentul) cu munca creatoare a lui „otium cum dignitate” și a „pocsei”. T.l., intercalat între munca profesională și repaus, stabilește un echilibru al persoanei prin divizarea timpului unei zile în cei trei „8”: muncă, odihnă prin somn, activitate, în t.l. T.l. al epocii noastre are și un alt caracter care merită să fie semnalat, el se desfășoară după un program, ales de persoana respectivă din varietatea de posibilități oferite și este în funcție de orar, urmărind, deopotrivă, autorealizarea, educația și destinderea. Eficiența t.l. cu stabilirea echilibrului psihic, depinde de o dublă organizare: organizarea de către societate a multiplelor mijloace recreative și stabilirea de către individ a criteriilor de alegere în funcție de idealul însușit și apoi împărțirea organizată a disponibilităților sale de timp pentru satisfacerea năzuințelor sale și realizarea proceselor de com-

penzație, în raport cu numen «n profesională. Subliniem valabilitatea și valoarea denumirii adoptate la noi pentru mijloacele recreative puse la dispoziție di stat prin „casele de cultură n creație”, deci nu simplă recreați

TIMUS (THVMUS), glandă, endocrină și organ hematopnetic, așezat în cavitatea toracică înapoia sternului, de fonti, alungită, fiind împărțit în d<i lobi și o greutate care variază cu vârsta (la naștere fiind <• 10 — 15 g). Dezvoltarea maximă o arc pînă la pubertate, suferii: I apoi o degenerare adipoasă, fără, să dispară complet. Alături de splină, măduva oaselor, ficat și ganglionii limfatici, t. este un organ hematopoetic, formînd limfocite. Astfel t. are un rol important în elaborarea de anticorpi, deci în imunitatea organismului. Ca glandă endocrină, t. prin hormonul secretat, favorizează creșterea, influențează osificarea și reglează, alături de alți hormoni, dezvoltarea normală, a glandelor genitale. în caz de extirpare sau hipofuncție apar tulburări în metabolismul săriilor minerale și în dezvoltarea glandelor genitale. Creșterea oaselor este întîrziată și ele rămîn moi și friabile. în cazul hipersecreției, printre altele, maturizarea sexuală este mult întîrziată.

TINSIT, unitate adoptată de W. Couter (1949), la analiza comportamentelor umane, pentru a utiliza în realizarea mode-

lelor cibernetice. Cuvîntul este o prescurtare a expresiei „tendință în situație”, situația fiind comportamentul exprimat printr-o configurație de evenimente, iar tendința prin „gradul de probabilitate a emergenței unui comportament”.

TIP (gr. *tipos* — reprezentare schematică), ceva ce permite să se avanseze către structura esențială fără a reprezenta esența ultimă; schemă sumară de o generalitate medie (intermediară între concretul-singular și generalul-universal) ce corespunde, după H. Murray, unei grupe sau subcategorii, subspețe. Față de gen, care este cu totul abstract, Cournot găsește că t. este o abstracție rațională întrucît întruțește mai multe însușiri ale concretului și corespunde unei grupe naturale. T. desemnează un model (concept instrumental) sau (și) o variantă alături de altele dinăuntrul unei clase — deci apare și ca un concept cu un conținut referențial. între aspectul instrumental și cel refectoriu al t. nu este o perfectă corespondență întrucît orice schemă tipică rezultă dintr-o clasificare imperfectă ce nu uezază de criteriilor absolute (da sau nu) ci apelează la aproximări de nivele în serii continue de gradații. Diferite t. ce încearcă să surprindă variantele unei clase (și aceasta din anumite puncte de vedere) nu pot fi discriminate net ci doar în termeni comparativi de mai mult, mai puțin, dominant-subordonat, reliefat-estompat etc).

Orice raportare a unui subiect la un t. este aproximativă pentru că nu toți sînt identici sub incidența respectivă, de cx. de introvertiți, piemei, colerici, intuitivi etc. Uneori se vorbește totuși de cazuri tipice sau de subiecți reprezentativi pentru un t. Dacă s-ar reduce t. la una-două trăsături comune tuturor exemplarelor unei clase, s-ar produce identificarea cu generalul; dacă s-ar spori numărul trăsăturilor pentru a reproduce concretul, variantele de t. s-ar multiplica indefinit, apropiindu-se de singular. *Rămînînd pe poziția mediană a particularului, t. constituie un concept comod pentru a sistematiza, a grupa, a diferenția în scopul apropierii de concret, de real.* Altfel nu e posibil să se depășească omul abstract și să se trateze științific omul concret. Important este ca să se înțeleagă că în t. se exprimă generalul după cum în singular se exprimă t. deși *nicio-odată t. MM poate epuiza singularul*. G. Murphy arată că t. de personalitate comportă în primul rînd interrelații dintre trăsături iar H. Eysenck scrie: „*Noi vorbim despre tipuri ca despre constelații observate sau despre sindroame de trăsături.*”

TIPOLOGIE, disciplină ce se ocupă de clasificările în tipuri și criteriile după care acestea se efectuează. Totodată, descrierea tipurilor și prezentarea metodelor prin care aceștia sînt determinați, întrucît fiecare tipologie privește

un aspect, conține o parte din adevăr, prezentăm în continuare un inventar de clasificări tipologice de larg interes aplicativ.

a. *Tipologia personalității*, debutează teoretic prin *biotipologia* lui \". Pende, își propune să substituie abordarea omului prin noțiunea abstractă de „om în genere” (omul-specie, omul convențional), prin abordarea *diferențiată* a grupelor de indivizi și *unitară*, biopsihologică inițial (în cadrul biotipologiei) și biopsihosocioculturală. Desigur că nu orice asociere de trăsături alcătuiește un tip, ci numai aceea care este concomitent pregnantă, consistentă și semnificativă. Spre deosebire de clasificare, care distinge grupări la care indivizii aparțin în exclusivitate, metoda

tipologică conduce la imn gini „in, ale”, de referință, U i <an: rupei I. *”, indivizii concreți, aceștia j>iitni.] aparține simultan la mai multe categorii tipologice, existând astfel tipuri intermediare și mixte După Viola, 60” „, dintre noi sir tem „mixotipi” sau „normolipi

b. Toate corelațiile dintre aspectele somatic, visceral, psihic patologic silit *legături statistice*, care se verifică pe grupe mari existând numeroase excepții în cazuri individuale. Un procedeu însemnat de indivizi nu sînt „clasificabili” din punct de vedere tipologic.

c. La rîndul lor tipologiile, cu modalități de clasificare, sînt clasificabile. Există deci o tipologie a tipologiilor, ce este expusă mai jos.

TIPOLOGII MORFO-FIZIO-PSIHLOGICE

HIPOCRAT (după constituția corporală):

- *fitzie* — dezvoltare mai mare a membrilor, înclinație spre tuberculoză
- *apoplectic* — dezvoltare mai mare a toracelui și abdomenului, înclinație spre apoplexie

VIOLA (după raportul torace-membre, 1909):

- *brachitip (macroplanchnic)* — torace mai dezvoltat decît membrele; scund
- *medinlip (normosplanchnic)*
- *longitip (microsplanchnic)* — membre mai dezvoltate decît toracele, înalt

PEXDE (după raportul torace-membre și funcționalitate endocrină):

- *brevi'in* (scund): — *stenic* (stenic-tonic) — normal, hiper-genitalism și hipersuprarenalism, deseori și hiperpancreatism, hiperpituitarism cu relativ hipotiroidism

T

— *istii ine* (liipostenic-hipotonic) — anormal, hipotiroidism, liipophuHarKm, relativ hiposuprarenalism, cu normal sau exagerat genitalism, pancreatism și timism

mediu

longilin (înalt):

— *stenic* (stenic-tonic) — normal, hiperiroidism, asociat cu hiperpituitarism, cu normal sau exagerat genitalism, su)t"arenalism și pancreatism.

— *astenic* (hipostenic-hipofonic) — anormal, hipotiroidism asociat cu hiperpituitarism și adesea cu hiperparatiroidism, hipergenitalism și relativ hiposuprarenalism

E. KRETSCHMER (după constituția corporală asociată cu predispoziția psihopatologică):

- *picnic* — *ciclotim*: — *hipomaniac* (vesel, mobil) *sintonie* (realist, umorist benign)
- constituție orizontală, scund, sistem osteomuscular plăpînd, față rotundă, ten fin, strat de grăsime la suprafața trunchiului, trunchi cu formă generală de butoi

astenic — *schizotim*: — *hiperestezic* (iritabil, idealist", delicat, interiorizat)

- *intermediar* (rece, energic, calm, aristocrat)
- *anestezic* (rece, nervos, solitar, indolent, eronat, obtuz)

(dintre ei recrutează mai frecvent schizofrenii, adaptare activă, introversie)

- *atletic*
bună dezvoltare musculară, trunchi piramidal cu baza mare în sus
- *displastic*
cu diferite malformații corporale

CL. SIC.AVD (1908 - după funcțiile solicitate de mediu):

- *respirator*
- *cerebral*
- *muscular*
- *digestiv*

Mc AULLIFFE (după funcțiile somatice dominante și sistemul reglator):

- *plat* — dezvoltat orizontal, prevalenta proceselor metabolice, reglaj neurovegetativ
- *regulat* — eugenic, armonios dezvoltat
- *înalt* — dezvoltat vertical, prevalenta relațiilor cu lumea exterioară, reglaj prin sistem nervos central

SCHREIDER (după constituția corporală):

- *vertical* (slab)
- *intermediar*
- *orizontal* (gras)

W. H. SHELDON (1926 — după gradul de dezvoltare al celor 3 foițe embrionare):

- *endomorfi* — *viscerotonic*-**psihic* — *maniaco-depresivă*
dezvoltare corporală predominant internă

plăcerea relaxării în poziție și mișcare; dragoste de confort fizic; reacții încete; iubire de ceremonii; sociofilie; uniformitate în curgerea emoțională; toleranță față de semenii; complacere în propria situație; trăsături netemperate; comunicare ușoară și rapidă; fire extravertită

T

- *mezomorfi*-**soinalofnic* — *paranoia* și cele
dezvoltare corporală mai multe cazuri
echilibrata de delinvență

asertiune do poziție și mișcare; iubire de sport și mișcare fizică; trăsături pline de energie; iubire de risc; manieră directă, deschisă, chiar puțin dură; curaj și combativitate; agresivitate competitivă: voce nereținută, fără inhibiții; mat ui il. ie iu prezentare *cerebrotonic*——>• *sluznjroiiu*

- *ectomorfi*
dezvoltare corporală predominant externă

poziție și mișcare reținute: inhibiții, ermetism, însingurare; activism mental; aprehensiuni; secretivitate de sentimente; aprehensiune de sine în mișcarea ochilor și a feței; sociofobie; inhibiții în public; rețineri vocale; evitarea zgomotului; prezentare infantilă

VIVENIUS (1904):

- *conjunctivul*
- *muscular*
- *nervos*
- *epitelial*

BOGOMOLEȚ (1924 — după starea țesutului conjunctiv):

- *astenic*
- *fibros*
- *păstos*
- *lipomatos*

BUNAK (din punct de vedere antropometric):

- *euriplastic* — corespunzător brevilității
- *stenoplastice* — corespunzător longilității

M. MARTIN Y (1948 — luând în considerare dezvoltarea ectoblastului, cordomezoblastului și endoblastului, conchide că patologia mentală este o patologie a *mixotipurilor*):

- *endomezoblastic* — criminal sadic
- *ectocordoblastic* — psihastenii
- *ectoendoblastic* — perversiune sexuală

- J. VAGUE (1952 — după legătura dintre obezitate și sexualitate):
- *android* — obezitate cu dispoziție scapulară; întâlnită la bărbați și la femei
 - *ginoid* — obezitate cu dispoziție abdomeno-pelvică. Printre bărbații ginoizi există cu o frecvență semnificativă homosexuali

LOUIS CORMAN (după criteriul morfopsihologic, al relației dinamice, profund energetice între morfologia feței și instinctele antagoniste de expansiune și conservare):

- *dilatat* — în mediu favorabil (CI. Sigaud) și pe baza instinctului de expansiune
- *retractat* — în mediu nociv (CI. Sigaud) și pe baza instinctului de conservare; fenomen activ, traducând o hipersensibilitate de apărare, corelativă unui înalt grad de vitalitate
- *instinctiv-senzitiv* — cu etajul inferior al feței mai dezvoltat
- *sentimental* — cu etajul mediu precumpănit
- *gînditor* — cu etajul superior mai dezvoltat

TIPOLOGII PSIHOFIZIOLOGICE

I. P. PAVLOV (tipul general de ANS stabilit după combinarea forței, echilibrului și mobilității proceselor nervoase fundamentale și tipul temperamental corespunzător):

- *puternic — echilibrat — excitabil — coleric*
- *puternic — echilibrat — niobil-sangvinie*
- *puternic — echilibrat — inert — flegmatic*
- *slab — melancolic*

(tipul parțial de ANS stabilit după aferența dominantă);

*vizual
auditiv
întric*

(tipul special de ANS, stabilit după raportul dintre cele două sisteme de semnalizare):

- *aitirdic* — prevalează, primul S. de S.; reflectarea, realității prin imagini intuitiv-concrete, cu încărcătură afectiv-volițională; atitudine sintetică față de realitate
- *mediu* — egalitatea celor două S. de S.
- *giulitor* — prevalează cel de al doilea S. de S.; reflectarea realității prin legături de tip logic-noțional; atitudine analitică față de realitate

O. GROSS (după particularitățile repercusivității — rezonanței):

- *primar* — prevalează procesele primare; senzații și emoții
- *secundar* — prevalează procesele secundare: gîndirea abstractă, imaginația, sentimentele

HEYMANS, WIERSMA (după combinarea repercusivității, emotivității și activității):

- *amorf* — nonemotiv-nonactiv-primar
- *apatic* — nonemotiv-nonactiv-secundar
- *nervos* — emotiv-nonactiv-primar
- *sentimental* — emotiv-nonactiv-secundar
- *coleric* — emotiv-activ-primar
- *pasionat* — emotiv-activ-secundar
- *sangvin* — nonemotiv-activ-primar
- *flegmatic* — nonemotiv-activ-secundar

G. BERGER (1950 — după combinarea a 9 factori: 2 intensivi — emotivitate și activitate; 3 de alură generală a comportamentului — repercusivitate, lărgimea câmpului conștiinței și polaritate; 4 de direcție a tendințelor — ariditate, tandrețe, interese senzoriale, pasiune intelectuală):

- ¹ *larg* — lărgime a câmpului conștiinței
- îngust* — îngustime a câmpului conștiinței
- Marte* — situarea în lume în manieră masculină
- Venus* — situarea în lume în manieră feminină
- ¹ *tandru* — tendință spre amabilitate, discreție, poziție mai puțin netă, categorică
- netandru* — tendință spre claritate, raționalitate excesivă, poziție categorică
- avid* — tendință de afirmare a eului, de încredere în sine
- neavid* — tendință de supunere

[*pasional intelectual'*
cu *îtuștiil pintenlor senzoriale*

GH. ZAPAX i'după modul de prezentare a 6 indici femperamentalii

— *fuirța, echilibrul și mobilitatea* proceselor nervoase fundamentale, *persistență, tonus afectiv și direcție* — în cadrul a palru niveluți sau subsisteme': *mntor-gencral, afectiv, perceptiv-imaginativ și mental*

- *activ* — dominant este nivelul motor-general
- *afectiv* — dominant este nivelul afectiv
- *artistic* — dominant este nivelul perceptiv-imaginativ
- *ginditor* — dominant este nivelul mental

SZASZ (după tipul de răspuns la situații dificile corelat cu S.X. vegetativ):

- *activ* — răspunsuri motorii, bazate pe predominanța simpaticului, în fața dificultăților
- *retras* — răspunsuri vegetative (diaree etc.) în fața dificultăților, bazate pe predominanța parasimpaticului (mai vechi filogenetic și mai repede consolidat ontogenetic); specific sugarului

TIPOLOGII PSIHOLOGICE

S. FRETJD (tipuri primare de caracter după fazele de evoluție a libidoului):

- *oral*
- *anal*
- *uretral*
- *falie*
- *genital*

C. G. JUNG, H. J. EYSKNCK (după raportul individ-mediu):

- *extravertit* — (isterie, ipohondrie) gîndește ceea ce simte; concluzii intelectuale îndreptate către date obiective; trăiește exterior; aderă la mediu; sociabil, adaptabil, realist; observator al concretului; amator de plăceri; doritor de noi posibilități

— *ambivert*

— *introvertit* — gînditor introspectiv, reflexiv; adîncime și intensitate în gîndire; nu știe să-și exploateze ideile personale; refractar lumii exterioare; inadaptabil; impresionabil; redusă capacitate de observație exterioară; tăcut, calm; inaeisibil; sentimente intense sub masca indiferenței; stabilitate.

SCHILLER:

- *noii'* — orientat spre natură, spre lumea din afară.
- *sentimentul* — orientat spre sine induși

NIETZSCHE:

- *dionisiac* — activ, extravertit
- *apolinic* — meditativ, introvertit

WORRIXGER:

- *empatic* — extravertit
- *abstract* — introvertit

JAMES (referitor la filosofi):

- *empirist* — extravertit
- *raționalist* — introvertit

OSTWALD (referitor la savanți):

- *romantic* — extravertit
- *clasic* — introvertit

E. KRETSCHMER (după tipul de gîndire):

- *concret* (intuitiv) ... ciclotim
- *romantic* (visător) ... schizotim
- *logic* (rațional) ... schizotim

E. R. și \V. JAENSCH (după maniera reprezentărilor vizuale):

- *eidetic* — înregistrarea și reprezentarea imaginilor cu o mare pregnanță și detaliere ca a postimagineilor

— *anaeidetic* —

H. RORSCHACH (1941 — după raportul dintre răspunsurile culoare /C/ și kinestezice rezultă mai multe *Erlebnistypus* sau *tipuri de rezonanță intimă*):

- *extratensiv* (K C) — sociabil, bogat afectiv, spirit practic

- *in/rai'en-fr* (O K) — cu viață interioară, voință întru-ia asupra, sa, imaginație, produci în interioră, relații mai mult intensivi-
- *coartat (retractat)* --- lără C și K; pedant, deprimat, cu rezonanță afectivă slabă, blocat afectiv, de obicei, melancolic
- *aiiili'cijal* (C — K) — echilibru al celor două categorii di trăsături enumerate la primele două tipuri

- E. R. și \Y. JAENSCH (după gradul de coerență și permeabilitate a structurilor psihice și după orientare, vieții psihice):
- *basedovnid* — cu integrare maximă „în afară”
 - *ictanoid* — eu integrare către interior sau chiar dezintegrai
 - *litic* — isteric, schizoidul etc.
 - *instabil*

MA\ LUSCHKR:

- *concentric* — cu preocupare subiectivă, de sine (fie introvertită, fie extravertită); pasivism
- *excentric* — cu preocupare obiectivă, de ambianță, (extravertită); activism

TIPOLOGII PSIHOSOCIOLOGICE

A. ROBACK (1931 —după natura reglării conduitei):

- *superior* — reglare prin intuiție (autoreglare)
- *mijlociu* — reglare cu mijloace sociale și juridice
- *fără caracter* — reglare cu mijloace fizice

DILTHEY, ED. SPRANGER, ALLPORT, VERNON (după atitudinile dominante):

- *practic* — dirijat de interese economice
- *teoretic* — dirijat de interese cognitive, tinzând spre sistematizări de cunoștințe
- *estetic* — dirijat de frumos, de formă și armonie
- *religios*
- *dominator* — dirijat de interesul poliție pentru putere
- *social* — dirijat de interesul pentru satisfacerea oamenilor, iubirea lor

K. HORNEY (după relațiile insului eu ambianta):

- *complezent* — tendință de dirijare spre oameni

- *a:rc\$>* — (rndiuș.i de dirijare împotriva oamenilor
- *detașat* — tc-ndint.i do îndcnărlare de oameni

E. FROMM:

- *produci'* — ghs'lire și acțiune productive, obiectivitate în cunoaștere și aulocuuuăștere, echitate
- *neprodml.* - ru orientare receptivă
- cu orientare de actinii!:ire
- cu orientare comercială

BLEUIER:

- **par'ici paut retractil*
- r *sintonie* — afectivitate, comunicativitate și motolitate cu sens relațional
- L *schizoid* — refracție, însingurare, elaborare ermeitică si meditație

W. I. THOMAS, FT>. ZXAXIF.CKI (după maniera relațiilor individuale private):

- *boem* — stăpăiat preponderent de instincte, redusă putere fie stăpînirc de sine și de integrare socială
- *filistin* — condus de normele morale și sociale; integrare socială dusă uneori pînă la tipare prea rigide, bazate pe prejudecăți

FL. ZNANIECKI (după rolul principal și meditr:

- *omul bine crescut* — urmărește aprecieri pozitive
- *omul muncii* — încadrat în muncă
- *omul de distracție*
- *omul original*

J. SZCEPĀNSKI (după raportul față .le nou):

- *creator*
- *apărător al crenjiilm'*
- *prejudiciator al societății*
- *"întreținut de societății*

THL'RSTOXE, C. 13. StiAW:

- *radical* — progre^t. fire des'. Insă. spiri tineresc
- *conscrvi/lcr* - tra.d.l inualisl. i'ie ii:ehi-a, spiiit băii'ucsc.

K. CHRISTIE, FL. L. GEISS (după nivelul tendinței de manipulare interpersonală):

- *puternic Mach*
- *mediu Mach*
- *slab Mach*

R. F. BALES (după 3 dimensiuni ale personalității „interpersonale”:
ascendent-descendentă /U—D/, pozi-
tiv-negativă /P—N/, înainte-înapoi
/F—B/:

- *UPF* — orientat spre solidaritate și progres social
- *US’F* — orientat spre autoritate autocratică
- *!’f-’* — orientat spre succes social
- *F* — orientat spre egalitate
- *UF* — orientat spre loialitate și cooperare în grup

I M. NESTOR (1975 — după corelația trăsăturilor de personalitate
cu eficiența într-o activitate dată
/criteriu de personologic profesionalăi:

diurn	[accidentabil	— industrial	-- integrat	pro-
			i	feswnal	
nocturn]	neaccidentabil	j— agricol	I— integrat	în co-
					lectivul de
				- comercial	— dublu integrat
				!_ militar	

K. BENNE, P. SHEATS (după rolurile deținute în grup):

- centrate pe sarcină: -- *stimulator*
 - *activist*
 - *secretar*
 - *reglator al problemelor materiale*
 - *operator cu informațiile*
 - *evaluator*
- centrate pe coeziune
 - *încurajator*
 - *conciliator*
 - *veleti*
 - *observator și comentator*
 - *acceptor al deciziilor grupului*
- roluri parazite;
 - *agresiv*
 - *frînar*
 - *interesat*
 - *negator*
 - *sofist sau orator*

- *dominator*
- *avocat al iuta-,suini personal*
- *umilit pe față*

Tipuri de lider

W. M. COXWAV:

- *antrenor al mulțimii*
- *care exprimă aspirațiile mulțimii*
- *reprezentativ pentru mulțime*

A. B. WOLF:

- *radical*
- *conservator*
- *științific*

MERRIS și SEEMAX (1950), C, GIBB (1954 - după nivelurile com-
portamentului individual, competenței
în sarcină și sociabilității):

- „*bunul conducător*” sau „*omul mare*” (cu ranguri înalte la toate cele trei criterii)
- *specialistul în sarcină* (cu ranguri înalte la comportament individual și competență)
- *specialistul social* (cu rang înalt doar la sociabilitate)
- „*dominatorul*” sau „*deviantul supraactiv*” (cu rang ridicat doar la comportament individual)
- „*deviantul subactiv*” (cu ranguri slabe la toate criteriile)

B. M. BASS:

- *cu orientare spre sine*
- *cu orientare spre sarcină*
- *cu orientare spre interacțiune*

K. LEWIN, R. LIPPITT, R. K. WHITE, J. A. C. BROWN:

- *autocrat*:
 - *strict* (sever dar corect; impersonal, parcă (absolut) despuiat de afectivitate și generozitate; realist; conservator, cu câțiva vechi și fideli subalterni)
 - *binevoitor* (nonconformist, responsabil pentru colaboratori; centralizator și conser-
vator)
 - *incompetent* (îematurizat intelectual și afectiv, animat de dorința de putere, slugarnic cu superiorii, umilește și invidiază subalternii)

- *democrat!* — *aulcnăc* (dirijor :il grupului: ani rem-ază grupul la elaborarea și realizarea deciziilor)
- *piLiulodcmocrat* (nemat uriz:i(afe< tiv, caută v" convingă, ciiiar sâ ,eduia; pierde di;i vi-dere perspectiva; aduce :• III†>III ni iluzia temporară a unei anumite autonomii)
- *permis,-:* — a abdicat în favoarea adjunctului sau dă consilii „filosofice" pentru a nu lăsa subordonații fără nici un fel de directive; cai; tonat uneori la nivelul acțiunilor de reprezentare a grupului

NORAIAN R. V. MAIER:

- *paternalisl* (intermediar tipurilor autocritic și laissez-faire sau permisiv)
- *majoritar* (intermediar tipurilor autocratic și democratic)
- *laissez-paire cu discuții* (intermediar tipurilor democratic și laissez-faire)

CHALYIX (după combinarea angajării personale cu cooperarea):

- *distant*
- *cooperator excesiv*
- *mobilizaior-angajat*
- *cooperator echilibrat*
- *angajat-cooperator*

T. HERSENI (după combinarea valorii profesionale cu „felul de a se purta"):

- *valoros, care știe să se poarte cu subalternii*
- *valoros, lipsit de stil* (nestăpînit, brutal etc.)
- *mediocru sau incapabil, care știe să se poarte*
- *mediocru sau incapabil, lipsit de stil*

F. C. BARTLETT:

- *instituțional*
- *dominator*
- *persuasiv*

WIXKLER, HKRIIADEN:

- *suveran*
- *pedagog*
- *apostol*

WEBER:

- *charismatic*
- *tradițional*
- *legal*

EDGAR II. SCHELY (1965 — după implicațiile pentru organizarea practicii manageriale):

- *omul economic rațional* — simplu executant și determinat doar de interese economice individual' ; conducerea este interesată de executarea corectă a sarcinilor și nu iV sentimentele, dorințele și moralul oamenilor
- *omul social* — presupune orientarea conducerii nu doar asupra sarcinilor ci și asupra oamenilor, a sentimentelor lor, vizîndu-se ameliorarea relațiilor interpersonale, umanizarea întreprinderilor
- *omul care se antoactualizează* — centrarea conducerii pe nevoia de autorealizare a oamenilor vizînd valorificarea talentelor și capacităților
- *omul complex* — cel care îmbină particularitățile tipurilor de mai sus

F. HERZBERG (1966):

- *omul economic* — cel care lucrează eficace cînd este tratat bine din punct de vedere economic, material
- *omul mecanic* — subordonat totalmente mașinii, dezumanizat
- *omul social pasional* — cel angajat în relații afectiv simpatetice adesea inconștiente
- *omul instrumental* — cel care își dezvoltă capacitățile umane conform dezvoltării tehnicii

V. PAVELCU (după perspectiva de viață și modalitate de valorizare):

- *îngust* (restrîns la un cerc limitat de interese)
- *dispersat* (cu o notă de instabilitate)
- *detașat de real* (angajat într-un plan imaginar)
- *acuzativ* (alții sînt „viuovași" și pentru propriile lipsuri)
- *autoacuzativ (culpabilii ale)*
- *agresiv*
- *multilateral și armonic-creativ*
- *larg, profund, supui ior*

- W. J. REDDIN (1968 — după prezența a trei categorii de preocupări: pentru sarcini, contacte și pentru randament):
- *nenativul* — slabă prezență sau absență totală a tuturor celor trei categorii de preocupări
 - *birocratul* — nu este preocupat cu adevărat de nici o directivă de activitate, dar este mai activ decât negativul, fiind atent la respectarea normelor
 - *altruistul* — preocupat de contactele umane
 - *promotorul* — preocupat în egală măsură de contacte și de randament;
 - *autocratul* — preocupat de sarcinile de moment, ignorând contactele și ecoul afectiv-negativ al atitudinilor și actelor sale
 - *autocratul binevoitor* — preocupat atât de sarcini cât și de randament, evitând iritarea subalternilor
 - *ezitantul (oscilantul)* — preocupat de randament și contacte, dar rezervat sau incapabil să influențeze trecerea la executarea unor sarcini imediate
 - *realizatorul* — adevăratul conducător, îmbinând preocupările de pe toate cele trei direcții
- E. E. VENDROV (după intensitatea muncii depuse și gradul de organizare a lucrărilor executate de subalterni):
- *factotumul* — gîduiesc și hotărâsc pentru toți. Varianta 'neînlocuibilul', cel care face eforturi pentru a ține totul în mînă și a demonstra imposibilitatea de a fi înlocuit
 - *eschivatorul* — nu face nimic personal, toate îndatoririle transferîndu-le subalternilor
 - *ponderatul* — face numai ceea ce este necesar, iar subalternii muncesc cum trebuie
(după modul în care cadrele de conducere iau hotărârile):
 - hotărâsc și apoi se sfătuiesc
 - se sfătuiesc apoi hotărâsc
 - hotărâsc.
(după caracteristicile procesului volițional implicat în actul de conducere):
 - *conducătorul comandant* - ••• exprimare necondiționată a voinței proprii

T

- *conducătorul voluntar și totodată generos* — alternează exigența cu blîndețea după situație
- *conducătorul cu voință slabă dar cu autoritate* — dispozițiile iau forma explicațiilor, sfaturilor, finalizînd însă acțiunile declanșate;
- *conducătorul cu voință slabă* — este la dispoziția colectivului sau a liderilor informali

D. CHALVTX (după spiritul de angajare personală și cel de colaborare):

- *organizatorul* — stabilește relații ierarhice corecte, acordă suficientă autonomie subalternilor; nu se lasă influențat de ei; varianta ineficientă — *birocratul*
- *participativul* — colaborare strînsă cu subalternii, îi influențează și se lasă influențat; varianta ineficientă — *paternalistul și demagogul*
- — *întreprinzătorul* — influențează nemijlocit pe fiecare subaltern, determinîndu-l să obțină rezultate optime; își afirmă deliberat autoritatea; varianta ineficientă — *tehnocratul și autocratul*
- *realistul* — dă dispoziții și asigură condițiile pentru aplicarea lor; consultă subalternii, îi lasă să-și rezolve singuri problemele interpersonale; varianta ineficientă — *oportunistul*
- *taxiinalistul* — influențează și incită pe subalterni să se interinfluențeze la maximum; cere prezentarea deschisă a conflictelor în vederea soluționării lor; varianta ineficientă — *utopistul modernist*

TIPOLOGII CLINICE

S. FREUD (tipuri psihosociale caracteriale):

- *erotic* — preocupat să nu-și piardă iubirea
- *obsesiv* — cu scopuri extrapersonale, afirmîndu-și supraeul
- *narcisic* — iubindu-se pe sine, conservîndu-se
- *erotic-obsesiv*
- *narcisico-obsesiv*

- K. I.KONITA'RI") (după „accentnarea” sau intensificarea frăsăt IIIii' r de personalitate, lin/n;du-se sprr p/.ti, logic 'lar iic;ij'ii)^iii(li!-si- l;i rn'c-.i
 — *Li/hr/V''''''erenl* (susct.j)lll)ilitnlc; air!-iiici -> /''''.'''/ ''..
 — *hi pvre Acitl* (iDI!șliinc iozilate și Seriozitate exagriale; -> ' .. /- ni'i/iir-'
 — *7/monstrativ* (teatralism cu ruifolaulă și aut'jcompătinvit .. pripeală) -> *psihopatie isterică*
 — *iestăpăhit* (irascibilitate, indispoziție, devieri ~ ni'.oi'Iu •, sexuale - * *psihopatie epieplonlJ,*
 — • *hmostrativ-hiperperseverent*
 — • *iperprscveveiit-nestăpinit*
 — *:-ipertimic* (locvacitate, bună dispoziție)-> /'5; /;e/ir; / /V 7; > /i-
 — *.istimic* (posomorala, seriozitate exagerată) -> *psiliopoli-- suhdepresreo,*
 — *labil afectiv* (oscilații între veselie și tăcere, hiperlinie i distimic) -> *ciciotinue*
 — (*motiv* (puternice trăiri afective, determinate atît de evenimente triste cît și de cele fericite)-> />. i • *hopatie reactivă labilă*
 — *exaltat* (oscilație excesivă a sentimentelor între euforie și depresie) - * *ciclotimie exaltată.*
 — *anxios* -> *anxietate profundă.*
 — *introvertit* (trăiește preponderent în lumea imaginației)
 — *extravertit* (trăiește preponderent în lumea percepției)
 — *introvertit-hipertinuc*
 — *distimic-hiperperseverent*
 — *hipertimic-demonstrativ*
 — *demonstrativ-exaltat*

K. SCH.VEIDER (1962)

- *hipertnn (lipomaniac)*
- *depresiv*
- *neliniștit*
- *fanatic (paranoiac)*
- *iiisteroid (histrionic sau mitomanie)i*
- *instabil;*
- *exploziv;*
- *ipatic (schizoid);*
- *astenic (psihastenien).*

ÎN rsniTATRI \ COXTEMPOK \ NĂ [după gradul de dezorganizare a sis'l'inului personalității si a rapo-
 turilor acesteia) :

- *psihopatie* (anomalii de dezvoltare a ansamblului structural psihic, reducere a plasticității și a pot''iit lai ui ui dr deveni <) :
 — *a->e a ie*
 — *isteric*
 — *psihastenien*
 — *excitabil*
 — *impulsii'*
 — *liiperiimic*
 — *paranoic*
 — *pervers sexual*
- *nevrotic* (dezorganizarea personalității, lipsa de unitate și dificultatea identificării cu im model) :
 — *neurastenien*
 — *obsesivo-fobic* (psihastenien)
 — *pitiatic* (isteric)
 — *mixt* (motor)
- *psihotic* (disoluția personalității, ruptura ins-realitate. dezintegrarea comportamentului, pierderea sistemului valorico-normativj:
 — *schizofrenic*
 — *paranoic*
 — *parafrenic*
 — *maniaco-depresiv*

TIPURI GENERALE DE ACTIVITĂȚE NERVOASĂ SUPERIOARĂ, complexe de însușiri constituționale ale activității nervoase superioare descoperite de I.P. Pavlov prin cercetarea reflexelor condiționate și confirmate ulterior de cercetările electrofiziologice și biochimice. T.g. de a.n.s. au fost stabilite luîndu-se ca criteriu următoarele însușiri ale proceselor nervoase fundamentale (excitația și inhibiția): 1) *forța* proceselor nervoase, care se manifestă în capacitatea de acțiune și de rezistență a țesutului

neural și care are la bază, probabil, capacitatea neuronului de a înmagazina și utiliza o cantitate mai mare sau mai mică de „substanță funcțională”; 2) *mobilitatea* proceselor nervoase, manifestată în rapiditatea cu care apar, se întrerup sau se înlocuiesc una pe alta excitația și inhibiția, avînd la bază viteza variabilă a dezagregării „substanței funcționale” din neuron; 3) *echilibrul* proceselor nervoase, constînd din distribuirea egală sau inegală a torței (după cercetările noastre și a mobilității) între cele două

procese nervoase fundamentale: excitația și inhibiția. Prin combinarea diversă a acestor însușiri iau naștere patru tipuri fundamentale de activitate nervoasă superioară.: 1) puternic, echilibrat și mobil; 2) puternic, echilibrat și inert ; 3) puternic, neechilibrat (excitabil); 4) slab. T.g. de **a.n.s.** stau la baza celor patru temperamente clasice: sangvinic, flegmatic, coleric și melancolic. Clasificarea t.g. de **a.n.s.** este continuu lărgită și completată în urma descoperirii de noi însușiri și a precizării gradațiilor și corelării variate a însușirilor activității nervoase superioare.

TIPURI SPECIALE DE ACTIVITATE NERVOASĂ SUPERIOARĂ, a doua linie tipologică propusă de Pavlov în legătură cu raporturile dintre activitățile celor două sisteme de semnalizare. Calitativ, cel de-al doilea sistem domină pe primul pe care-l integrează și reglează. Sub raport cantitativ, informația senzorială condensată în imagini și cea conceptuală fixată în cuvinte poate să se prezinte în diverse proporții. Faptul acesta fusese deja stabilit în psihologie de Meumann care detașase un tip concret și altul abstract. Pavlov a constatat că la unele persoane precumpănește primul sistem, la altele cel de-al doilea și , intermediar, la cea mai mare parte din oameni, o echilibrare a celor două sisteme de semnalizare. De aici, tipurile: 1) artistic sau concret-intuitiv sau imagistic; 2) gânditor sau intelectual sau reflexiv; 3) tipul

cognitiv mediu sau echilibrat. T.s.de a.n.s. sînt determinați ontogenetic dar la aceasta influențează și tipurile generale ce sînt congenitale. Xoi am constatat că tipul excitabil și slab favorizează dezvoltarea unui tip special de extremă (artistic sau gânditor; pe cînd tipul echilibrat de regulă corelează cu tipul special mediu. De menționat că tipul special în ciuda denumirilor, nu coincid ca specializarea sau aptitudinile profesionale. Tipul gânditor nu e neapărat inteligent sau tipul artistic poate și să fie total lipsit de dotația artistică.

TIROIDĂ (GLANDULA TIROIDEA), glandă endocrină așezată în loja tiroidiană, pe fața anterioară a părții superioare a traheii, formată din doi lobi, sub forma unor piramide triunghiulare, care sînt uniți printr-o porțiune transversală, numită istm. Principalul hormon secretat de t. este tiroxina, exercitînd o acțiune complexă asupra celorlalte glande endocrine (suprarenale, paratiroida hipofiza etc). La rîndul ei activitatea t. este influențată de toate celelalte glande, stabilindu-se astfel o interrelație tireo-endocrină. în cazul disfuncțiilor t. apar grave tulburări cum sînt: scăderea metabolismului bazai, hipotermia, tulburări trofice cutanate, oprirea dezvoltării intelectului, anemie, oprirea dezvoltării glandelor sexuale etc. Cînd hipotiroidismul apare în copilărie, generează boli caracteristice: nanismul sau piticismul hipofizar și mixedemul.

O manifestare caracteristică a hipotiroidismului este și starea de funcționare necorespunzătoare a sistemului nervos și, mai ales, a scoarței cerebrale. La adult, manifestările hipotiroidismului apar cu toate aspectele caracteristice (mixedem. cretinism) neinfluențînd însă dimensiunile corpului. Manifestările hipertiroidismului sînt cunoscute sub numele de boala lui Basedow-Gravers. în acest caz activitatea nervoasă superioară este intens modificată, procesele de excitație fiind exagerate. Ca urmare apar: hipersensibilitatea, irascibilitatea, scăderea inhibiției active, o permanentă stare de agitație și neliniște, emotivitate exagerată și treceri bruște de la o dispoziție la alta. De asemenea, somnul este agitat, încărcat cu coșmaruri. Alături de aceste tulburări ale sistemului nervos apar și tulburări de tonus muscular, tremurăturile extremităților sau ale întregului corp, rigiditate a musculaturii mimicii și a globilor oculari (expftalmie) și tulburări vegetative (tahicardie, insuficiență enzimatică, hiperglicemie, poliurie, depigmentarea pielii, osteoporoză etc). Secreția endocrină a t. este realizată pe cale neurohormonală și pe cale nervoasă, un rol deosebit avînd centrul hipotalamic, direct și indirect, centrul pontini și bulbari, cu participarea scoarței cerebrale.

TOLERANȚĂ, lipsă de fermitate față de încălcarea normelor de conviețuire socială ; abateri de la morală comunistă, atitudini

ireverențioase etc. T. nu reprezintă o înțelegere superioară, a ceea ce este uman, ci lipsă de înțelegere a esenței comportamentului uman, fiind în aceasta o atitudine autieducativă. în sens larg, prin t. se înțelege și acceptarea lumetelor de vedere străine nouă, pe baza convingerii că nu toți oamenii sînt la fel și că fiecare poziție are unele temeuri și justificări.

TONUS, AFECTIV V. TIMIE
TOPICĂ, teorie sau punct de vedere care presupune o diferențiere a aparatului psihic într-un anumit număr de sisteme cu caractere și funcții diferite și dispuse în anumită ordine unele în raport cu celelalte; acest fapt permite considerarea lor metaforică ca locuri psihice cărora li se poate da o reprezentare spațială. Se vorbește de două topicii freudiene, prima în care distincția se face între conștient, preconștient și conștient, iar a doua diferențînd trei instanțe: șinele, *eul* și *supraeul*.

TOPOLOGIC, calificare a geometriei calitative preocupată de structuri, relații de vecinătate, organizări ale cîmpurilor; termen folosit de Lewin pentru a desemna psihologia sa dinamică, care se bazează pe un model spațial și vectorial.

TORIOARE, stare de tulburare a conștientului ce se caracterizează printr-o ușoară dezorientare, prin scăderea mobilității motorii, scăderea tonusului afectiv-volițional etc, fenomene care au drept consecință reducerea inițiativei, indiferențism și apatie.

TOT SAU NIMIC, expresie ce definește modul de funcționare a unui element excitabil (fibră musculară sau nervoasă) al cărui răspuns la un stimul este invariabil, în raport cu mărimile diferite ale acestuia. Această invarianță privește amplitudinea, durata, forma răspunsului, însă nu și cadența răspunsului, el putând fi repetitiv. În neurofiziologie t. **sau** n. semnifică legea conform căreia la stimulii se răspunde energetic (maximal) sau nu se răspunde deloc, gradațiile fiind excluse.

TOXICOMANIE, dependență extremă de consum, în cantități mari a unor substanțe dăunătoare: narcotice, alcaloide, anumite medicamente etc. T. se asociază cu diverse perturbări psihice.

TRAC, perturbare emoțională cu efect paralizant survenită în confruntarea cu o persoană sau, mai ales, cu o mulțime, un public. Este efectul unei stări de inhibiție temporară ce împiedică pe elev să răspundă la examen deși a învățat, pe actor să-și joace rolul, pe sportiv să acționeze optim etc. T. este un efect comportamental ce poate izvorî din variate cauze: hipotonie neuro-psihică, hiperemotivitate, supramotivare anticipativă, nesiguranță de sine în urma unei slabe pregătiri, slabă sociabilitate etc. Iudith Moscu arată că pericolul t. poate fi diminuat și înlăturat prin combaterea cauzelor concrete. Uneori t. nu mai acționează paralizant în momentul mani-

festării ce apare ca o stare prealabilă ce favorizează acțiune.i. Prin obișnuire în orice profesiuni t. este eliminat.

TRADIȚIE (lat. *traditio* — transmitere), ansamblu de structuri și valori culturale (menta • lități, credințe, datini, moravii meșteșuguri și artă folclor, . . . , ce sînt elaborate istoricește într >. societate și fixate ca un pat II moniu cultural, ce se transmit! de la o generație la alta. Nu tot o ține de t. poate fi o valoare p< tuală, cum pretinde tradiționalismul, dar există un fond al t. înaintate și specifice, care asigui.: continuitatea istorică, identificarea națiunii cu propriile valon spirituale ce reprezintă o chezăsie a progresului. Atitudine.l critică față de t. se îmbină CM elaborarea unor noi t. prorii modului de existență socialist.

TRANCHILIZANTE, substam care reduc starea de tensiun • • psihică, diminuează anxietate;', > i calmează individul fără a provoc.: somnul. T. se deosebesc de neup>leptice prin absența sindromului neuroleptic (modificări neurovi - getative importante, inhibiție pM - homotorie, efecte cataleptice, tulburări de tonus și mișcări aivmale), ca și prin absența efectului hipnotic. T. au o acțiune psiholeptică care se exercită prin diminuarea tensiunii emoțional • și a anxietății și printr-o actinii' miorelaxantă. Se indică în stării • de anxietate, iritabilitate, tensiune emoțională din nevroze, ca și pentru manife .lai ilc iK-ur' >\c-

getative din tulburările psihosomatice, și în tulburările somatice cu componente de anxietate. T. nu au o acțiune antipsiholică; ca urmare, în psihoze se utilizează în asociere cu ncurolepticele. T. sînt indicate și în pedopsihiatrie în cazurile de instabilitate psihomotorie, labilitate emoțională, în nevrozele infantile (anxioase, obsesivo-fobice) și în tulburările de comportament ale encefalopaților. Deoarece provoacă obișnuință, nu se iau decît după prescripție^ medicală.

TRANSĂ, stare de modificare a conștienței determinată de o intensă sugestie hipnotică în care activitatea și conduita, bizară și paradoxală, ruptă de contextul situațional, se află sub totala influență a hipnotizatorului.

TRANSDUCȚIE, tip de „raționament” (relevat la copil de Steril) în care trecerea de la o poziție la alta nu se face în virtutea unei necesități logice, ca în cazul raționamentului deductiv propriuzis, ci în virtutea unor coincidențe întîmplătoare: de ex. „luna nu cade (de pe cer) pentru că este foarte sus.” Falsa implicație între „a nu cădea” și „a fi foarte sus” se datorește sincretismului gândirii, care se datorează la rîndul lui egocentrismului (v.). în sens mai general, raționament prin analogie.

TRANSFER, raport și proces de interacțiune dintre două sisteme (de acțiune, informaționale, de personalitate) cu efect de transport sau transmitere a unui model dintr-unul în celălalt. Dacă

: chema sau relația preluată sau interpolată în sistem se integrează optim în organizarea acestuia t. este pozitiv, dacă apare ca un ingredient perturbator, este un t. negativ sau un fenomen de interferență (v.). T. a fost inițial studiat în relația dintre vechile deprinderi, bine consolidate, și noile deprinderi, în curs de formare și care beneficiază de modele mai vechi. E. Thorndike a explicat t. prin teoria factorului identic ce este asemănător cu vechea deprindere. C. Pufan a constatat că în învățarea unei limbi străine se integrează elemente similare din limba maternă. T. este dependent și de gradul de exersare prin care este fixată deprinderea, ce furnizează modelul transferabil. Cu cît noua acțiune apare mai tîrziu decît a fost formată vechea deprindere, cu atît descresc șansele de t. pozitiv. T. privește nu numai elementele structurale ci și cotele de exercițiu. Ch. E. Os-good a arătat că t. depinde nu numai de similitudinea stimulilor ci și de similitudinea reacțiilor. T. este facilitat de schematizarea și analiza verbală a sarcinii. Aceasta pentru că dincolo de actele motorii, la nivel intelectual, t. devine foarte facil iar interferențele tind să fie suprimate. T. este și o foarte importantă operație a gândirii, exersîndu-se reversibil (= TRANSPORTABILITATE) și intervenind ca modalitate a generalizării, a înțelegerii, învățării, rezolvării de probleme. T. este dependent de

• latura aromodativă a adaptării psihice, în psihanaliză lerniciiul de t. este utilizat pentru a desemna repetarea modului de a reacționa la anumite situații fără a fi adaptate la o situație prezentă, concretă. Într-un sens mai particular, t. este repetarea nevrotică, în relație cu analistul, a unei structuri de comportament improprie și stereotipizată, bazată pe trecutul pacientului. Relația de t. are loc în interiorul situației terapeutice și în această relație analistul reprezintă o figură semnificativă a trecutului bolnavului. Prin t. S. Freud a vrut să desemneze reacțiile față de analist, ca și cum acesta n-ar fi el însuși ci o persoană oarecare din trecutul bolnavului. Specificul acestor reacții este că sînt inconștiente și iraționale. Este posibilă și relația inversă în care se produce un transfer de la bolnav la psihanalist, acesta asimilînd diformări psihotice, obsesii etc.

TRANSPOZIȚIE, transpunerea dintr-un sistem original într-altul, nou, a unui ansamblu de relații sau a unei structuri. În activitatea intelectuală intervin erori dacă nu se realizează t. proprietăților invariante. De ex., copilul apreciază că apa dintr-un pahar a devenit mai multă pentru că a fost turnată într-un tub de sticlă lung și subțire sau plastilina a sporit pentru că din sferă a fost transformată în formă de șarpe. În accepțiune cibernetică t. are un sens apropiat de cel al modelării. După cum se știe însă, mo-

delarea implică o reproducere aproximativă, simplificată și specifică, în psihologia artei teatrale, prin t. se desemnează acțiunea de întrupare a unui personaj și de modelare a rolului. Capacitatea de t. este decisivă pentru actor și în genere pentru orice fel de artist. În creația scenică t. parcurge următoarele patru etape: 1) t. intelectuală; 2) t. imagistică; 3) t. comportamentală și acțională; 4) t. afectivă.

TRANSVERSAL, strategie metodologică în studiul evoluției psihice, constînd din investigarea anumitor fenomene la subiecți situați la un același nivel de vîrstă, urmînd ca din prelucrarea statistică a datelor să se constituie modelul psihogenetic; opus longitudinalului în care aceiași indivizi (subiecți) sînt cercetați de-a lungul dezvoltării lor.

TRANZIENȚĂ, concept care permite analizarea într-un fel nou a problemelor transformărilor rapide, sociale și individuale. T. este noua „instabilitate” în viața de fiecare zi (A. Toffler) și se exprimă printr-o senzație, un sentiment de nepermanență, acut și profund. T. vizează atît relațiile interpersonale, relațiile cu locurile, cu mediul instituțional și organizațional ca și relațiile individului cu anumite idei sau curentul de informații din societate. Toate aceste relații care structurează situația specifică unui individ, se scurtează și sînt reduse în timp pe măsura accelerației din societate. Prin analogie cu circulația mărfurilor din

economie, t. este rîală cu viteza de circulație a diferitelor tipuri de relații din viața unui individ. O t. înseamnă deci o condiție în care durata relațiilor este scurtată, iar „înlocuirea” lor extrem de rapidă. Pentru indivizii care trăiesc o astfel de t. lucrurile, locurile, oamenii, ideile și structurile organizaționale „se uzează” extrem de repede, influențîndu-le foarte mult modul în care ei recepționează realitatea, sentimentul lor de angajare și capacitatea lor de a face față acestor realități. Această înlocuire rapidă, combinată cu creșterea noului și a complexității din mediul înconjurător, pune deci la grea încercare capacitatea de adaptare a individului și creează primejdia „șocului viitorului.”

TRAUMATISM, eveniment negativ foarte intens, ce survine în viața subiectului — de natură fizică (lovitură, șoc) sau psihică (șoc activ) — ce produce o perturbare mai mult sau mai puțin profundă datorată incapacității subiectului de a răspunde adecvat la situație. Se caracterizează prin apariția unor situații și stimuli ce depășesc capacitatea de toleranță a subiectului. Psih analiza insistă asupra traumatismelor afective survenite în ontogeneză. După S. Freud, traumatismul este definit ca o „experiență trăită care duce într-un timp limitat la o creștere atît de mare a vieții psihice incit lichidarea ei sau prelucrarea ei prin mijloace normale și obișnuite eșuează, fapt ce atrage după sine

tulburări durabile în funcționalitatea energetică a organismului”. Afluența excitațiilor este excesivă în raport cu toleranța aparatului psihic, fie că e vorba de un eveniment foarte violent (emoție puternică) sau de o acumulare de excitații sumate. În aceste condiții, subiectul nu poate face față eficient situației, neputîndu-se elibera de tensiune. Experiențele traumatice din copilărie sînt considerate cauze ale nevrozelor.

TRAUMĂ (gr. *trauma* — rană, leziune), termen foarte vechi, utilizat în medicină și chirurgie pentru a desemna o leziune provocată de o agresiune externă. Freud reia acest termen și-i transpune în plan psihologic cele trei semnificații majore: șoc violent, efracțiune și consecințele asupra ansamblului organismului. T. semnifică un eveniment de o deosebită intensitate din viața unui individ, care depășește limitele posibilității lui de adaptare, de a da un răspuns adecvat. T. se caracterizează printr-un aflux de excitații care este excesiv în raport cu pragul de toleranță al unui subiect; termenul desemnează acele evenimente sau situații în care reflexul de apărare este insuficient. T. psihică dezorganizează viața psihică, generînd efecte patologice durabile. În funcție de factorii care o determină, t. poate fi: t. fizică, t. psihică (emoție deosebit de intensă care determină o modificare cu caracter permanent a personalității, tradusă printr-o sensibilizare la emoțiile ulterioare).

TRĂIRE PSIHICĂ, stare subiectivă resimțită și (sau) conștientizată, fenomen elementar al vieții subiective, mod de a fi al psihicului ce reprezintă o formă superioară a vieții și păstrează ceva din caracterul ei procesual. T.p. este unitatea sau fenomenul de bază al psihismului, considerat evolutiv și descriptiv. Relevarea și studiul t.p. este legat de introspecționism, intuitivism, fenomenologie, existențialism. Deformările pe care aceste curente le introduc în interpretarea psihologică sînt pe cit de variate pe atît de grave și se înscriu toate în subiectivism. Aceasta nu ne împiedică să recunoaștem t.p. posibilitățile ei, rezultate din eliberarea de standardurile organice, de a fi deschisă, plastică, de a se distinge prin senzitivitate, tensiune afectivă, structurare cognitivă, încordare voluntară ele. T.p. este numai o componentă sau verigă a noii și de aceea ea trebuie înțeleasă ca un termen al interacțiunii cu mediul, ca un punct de întîlnire al influențelor endogene și exogene. În trăire informaționalul și energeticul sînt indisociabili. Trăirile sînt ale subiectului, se integrează în gestiunea vieții lui, dar sînt tot așa de complexe și variate pe cît este personalitatea și sînt împrejurările cu care acesta se află în interacțiune. Dacă „trăiriștii” populează viața psihică cu stări emoționale „pure”, un S. Rubinstein concepe viața spirituală (de conținut) ca desfășurîndu-se într-un spațiu mental (construit operațional du-

pă Piaget) și implinind idei valorizate emoțional. Starea și acțiunea sînt dimensiuni complementare ce trec una în alta și există UIM-tar. T.p. nu sînt exceptate de li autoorgani/are și autoreglaj • i reprezintă momente importanții” ale acestora. Autenticitatea trăii i lor nu poate fi definită prin izola • rea lor și considerarea lor pur a<- tivă (practic inexistentă) ci p n; i integrarea lor în ansamblul sistemului psihic uman și prin interpretarea lor interacționistă.

TRĂSĂTURĂ, concept descriptiv ce semnifică empiric segmente, componente, *unități semnificative ale unui portret, profil, ansamblu*. În psihologie termenul este utilizat în variate sensuri și echivalat cu însușire sau particularitate relativ stabilă a unui proces sau, mai ales, a personalității. Pornind de la caracterizarea comportamentului ca fim. l continuu, variabil și convergent, G. Allport consideră că t. sînt elemente de stabilitate și consistență ale acestuia, care nu se observă direct ci se deduc. Dup’i G. Allport, t. „*sînt fapte biofizice, dispoziții psihofiziologice actual’, în strînsă dependență de sisteme!’ neurale de tensiune.*” în timp i •• procesele sînt generice, t. suil particulare și personale. I. Watson înțelege prin t. o reacție generalizată. O t. este o „*disj’”- iitic focalizată*” ce este organizai. i într-un sistem integral, person: ^ . *Fiecare t. are o structură proprie, iar t. face la rînclul ei parte dinir-o macvoslruclură sau sistem și -v definește concret prin organizării*

acestua. În legătură cu implicarea interacțiunilor intraspecifice în compoziția t. se ridică problema facturii geografice (singulare) a acestora și a sensului ei nomotetic (generic.) Astfel, încrederea în sine sau hărnicia sau înțelepciunea au o semnificație generală, dar se prezintă concret la fiecare persoană într-o formă sau alcătuire individuală. Nici o t. nu acționează singură ci împreună cu altele, putînd reprezenta un moment de convergență. Fiecare t. îmbină constanța cu flexibilitatea, există potențial și se actualizează circumstanțial, posedă un anumit grad de dinamism. Pornind de la W. Stern și angajînd analizele lui K. Lewin și G. Allport, s-a ajuns la împărțirea în f. *directionale* (sau motivaționale, sau atitudinale) și t. *stilistice* (instrumentale, aptitudinale). R.B. Cattell (1946) a diferențiat t. *de adîncime* care sînt surse ascunse încă nenominalizate și t. *de suprafață*, care sînt secundare, variabile și sistematizate verbal. R. Meili (1963) consideră că există și t. izolate. întotdeauna t. fac parte dintr-un ansamblu, dar sistemul de personalitate nu este reducibil la ceea ce J. Guilford numește „constelație specifică de trăsături.” în primul rînd *fiecare t. sau însușire de personalitate este particulară, întrucît este o formațiune sintetică, dispunînd de o relativă stabilitate și generalitate, detinînd constante comportamentale, fiind totuși relații plastice și contribuind ca atare /-< definirea individualității.* în al

doilea rînd sistemul de personalitate nu poate fi conceput aditiv întrucît se subordonează unor legi de emergență ce face ca t. să fie depășite prin ceea ce este unicitatea personală. Cît privește inventarul t. de personalitate acesta, stabilit după lexic, e. iie foarte mare, de 17 000 după G. Allport și Adbert, de 4 000 după L. Klages, de 1 100 după F. Baumgarten. Variațiile t. iu inventariere se explică prin opțiuni pentru t. simple sau complexe, în analiza factorială a personalității, fiecare t. intră ca un factor (H. Eysenck), G. Allport: ține seama de dispoziția ierarhică (la fiecare subiect alta) a t. în sistemul de personalitate și delimitează: t. *cardinale sau teleonomice*, 1—2 t. persistente, dominante și reprezentative pentru subiectul în cauză; t. *centrale* sau principale (20—30) ce definesc profilul persoanei; t. *secundare*, mai puțin clar conturate — în număr de mii. O viziune realistă asupra omului ne obligă să admitem că toate t. constatate la umanitate sînt prezente (într-un anumit grad, uneori latent și cu infime șanse de actualizare) la fiecare om.

TREMOR INTENȚIONAL, tulburare a mișcărilor voluntare, cauzată de discoordonarea impulsurilor aferente și a celor eferente. Suferă îndeosebi retroferența kinestezică menită să informeze centrul de comandă despre stările organului executat, despre fazele și parametrii mișcării, în consecință, circuitul din-

tre centrul cortical și efortul fiind întrerupt periodic apare t.i. iniplicând sincope ale orientării și nesiguranță, oscilații haotice ale mișcărilor ce trebuie să traducă în fapt intuiția. Simptom al maladiei lui Parkinson.

TRISTETE, stare de suferință morală caracterizată prin depresie, lentoare, dispoziție astenică, meditativă, compensată prin reculegere și reproiectare.

TROPISM, tip de reacție la ambianța a organismelor simplissime, lipsite de sistem nervos și bazat pe excitabilitate generală și constând din apropierea de stimulii utili biologic și de îndepărtare de cei dăunători. După natura stimulilor se disting: termo, helio, electro, foto, chimio-tropisme etc. J. Loeb (1890) care le-a studiat, le-a interpretat în sensul unor comportamente globale, mecanice. Se dovedește însă că aceste reacții dispun de o variabilitate biologic-adaptativă, depinzând și de starea organismelor care, de pildă, când sînt saturate nu se mai deplasează în direcția zonei nutritive.

TRUISM v. TAUTOLOGIE

TRUNCHI CEREBRAL, formațiune anatomică de legătură între măduvă și creier, situată sub cortul cerebelului. Spre deosebire de măduvă, are o configura-

ție foarte variată, fiind alcătuit din următoarele trei segmente: inferior — bulbul, mijlociu — puntea Varoli sau protuberanța, superior — mezencefalul sau pedunculii cerebrali. Bulbul este sediul centrilor reflecși, respirator, vasomotor, cardioinhibitor și cardioaccelerator, salivator inferior, al vomei, deglutiției, tusei și strănutului. Puntea dispune de o funcție de adaptare a reflexelor prin sistemele de asociație oculogire, cefalogire, auditive și vestibulare. Mezencefalul asigură distribuția tonusului muscular, a reflexelor la lumină, de acomodare și în mișcările de verticalitate.

TURBULENȚĂ, dispersiune a activităților copilului, căutare de plăcere și de afirmare de sine prii: acte zgomotoase, dezordonate, mdisCIPLinate. Fenomenul este, după H. Wallon, pînă la un punct, firesc dar apoi trece în domeniul psihopatologiei infantile. După Allendy, în fiecare grupă de copii apar subiecți cu tendințe de suprapracompensare turbulentă.

TUTELĂ, autoritatea și funcția celui ce se îngrijește și controlează de și pe copil sau minor. Exersată în chip excesiv și unilateral, poate stînjeni dezvoltarea tinerilor și duce la supraprotectare sau la decompensare.

T

TEL, mai general decît țintă și decît scop, termenul, (eng. — *goal*), desemnează obiectivul unei reacții, acțiuni sau serii de acțiuni, efectul anticipat în mare în urma actualizării unei trebuințe sau a unei motivări. Nu este obligatoriu conștient (atunci e scop) și nu este fix (asemenea țintei), ci denotă mai mult o direcție de acțiune, un mod de a obține satisfacția. Prin ț. se ghidează o tendință. R. Merton arată că o valoare instrumentală devine o valoare terminală sau un ț. Acțiunile sociale sînt dependente de un ț. în măsura în care, după M. Weber asemenea asociațiilor prevăd un scop la care membrii ei aderă discret, prin așteptări ce reprezintă condiții ale realizării scopului. Ț. este, în sociologie, orice schimbare de situație pe care o persoană sau un grup intenționează s-o reali-

zeze prin acțiunea sa (Ch. Loomis).

ȚINTĂ, anticiparea exactă, precis delimitată a unui rezultat sau efect (eng. — *end*), punct de convergență a oricărei acțiuni, fie că este conștientă sau inconștientă. W. Mc Dougall a arătat că organismele au tendința de urmărirea a unei ț., iar E. C. Tolman a generalizat acest punct de vedere. Prin ț. se reglează satisfacerea trebuinței. Ț. este una din condițiile țelului iar prin conștientizarea lor (care nu e obligatorie) se definește în chip specific scopul.

ȚINUTĂ, sistem de atitudini, mod relativ stabil de comportare în cadrul colectivului, cu raportare la respectarea normelor de conviețuire socială. T. se referă atît la aspectul exterior cît și la aspectul subiectiv, profund al persoanei.

U

UITARE, proces negativ al memoriei constînd din scoaterea din stoc a informației, pierderea amintirilor în urma stingerii legăturilor temporare sau a destruc-turării sistemului de cunoștințe acumulate, unele din ele ajungînd să fie izolate și să nu poată fi recuperate pe cale asociativă. U. poate fi integrală sau parțială, definitivă sau provizorie ca în cazul reminiscenței. Procesul U. se dezvoltă treptat și poate fi reprezentat printr-o curbă (Ebbinghaus). Se consideră că u. este cauzată de inhibiția retroactivă (de la noile la vechile cunoștințe) sau de inhibiția proactivă (de la cunoștințele noi la cele mai vechi). După Mac Geoch, o cauză a u. este interferența reacțiilor. Gibson arată că prin diferențieri și generalizări se produc efecte de u. Dacă sarcina de cunoaștere interpolată posedă un grad mai mare de învățare sau este mai amplă decît cele precedente ea

contribuie la slăbirea memoriei acesteia din urmă (L. Postman). Fenomenul u. este în genere util întrucît elimină informațiile care nu mai sînt necesare, creează noi disponibilități. în unele cazuri u. este dăunătoare și de aceea psihologia se ocupă de prevenirea ei, recomandînd reînvățări perio-dice, sistematizări ale cunoștin-țelor și asigurarea unei motivații epistemice eficiente. Freud a considerat că u. este un efect al ruluiării, constînd din îndepărtarea din conștiință a amintirilor neplă-cute și în dezacord cu exigențele morale. în genere, U. este favorizată de dezinteres.

ULTRAPARADOXAL, a patra fază din stările fizice (descrise de Pavlov) prin care trece scoarța cerebrală de la excitație la inhibi-ție, caracterizîndu-se nu doar prin faptul că la o excitație slabă, se produce o reacție puternică, și la una puternică o reacție slabă (faza paradoxală) ci și prin in-

versarea răpăitului semantic dintre excitanți. Astfel, se obține efect pozitiv la excitanți condi-ționați inhibitori și absența ci la excitanți condiționați pozitivi.

UMWELT v. **IRFAJMA**.

URBANIZARE, fără" a dobîndi încă o accepțiune unică și precisă, U. este înțeleasă ca „extindere și amenajare a orașului”; „schim-bare fundamentală a raportului dintre populația rurală și cea urbană”, ca „fenomen, caracteri-zat mai ales prin crearea de aglom-erări importante și emigrarea, urmata de stabilirea în orașe (temporară sau definitivă) a muncitorilor, cu sau fără familiile lor” ; ca „proces de restructurare socială” (R. Rambaud); ca proces caracteristic societății industriale, prin instalarea unei ordini noi. În timp ce în colectivitățile rurale coeziunea grupului și contactul social se constituie și ființează în jurul unui nucleu, care este reprezentat de familie și legăturile de rudenie, u. presupune substi-tuirea acestor tipuri de coordo-nare socială unui control social, politic și înlocuiește dreptul statutar cu cel contractual. No-țiunea de u. este chemată să caracterizeze evoluția unui nu-măr important de domenii ale realității sociale și, în cadrul acestei evoluții, de noi diferite situații (S. Chelcea).

UNITATE DIDACTICĂ, sec-vență de cunoștințe care alcătuiesc un tot și trebuie să fie în-sușit ca atare. în procesul in-structiv materialul de predat este divizat în U.d. după conținut de idei și norme logico, asigurîndu-se nu numai comunicarea succesivă a unității dar și corelarea lor. în învățarea programată u.d. sînt foarte comprimate, atomizate, conform metodei „pașilor mici”.

UTILITARISM, doctrină etică fundată în secolul al XIX-lea de J. Bentham și J.St. Mill, conform căreia criteriul morali-tății îl constituie folosul. Față de principiul lui J. Bentham „asigurarea celei mai mari ferici-ri posibile pentru un număr cît mai mare de oameni”, J.St. Mill a acordat prioritate satis-facțiilor superioare, intelectuale și a completat principiul fericirii personale cu cerința solidarității. U. rămîne o idealizare naivă a egoismului.

UTOPIE (gr. *utopia* — loc care nu există nicăieri), convingere sau proiect desprins de realitate și imposibil de realizat. Th. Ri-bot nota: „La utopici nu este totul himeric, unii au fost revela-tori, iar alții au acționat ca niște stimulenți sau fermenți.” A. France arăta că u. poate contribui la progres în măsura în care sînt „vise generoase din care rezultă realități binefăcătoare”.

V

VAGABONDAJ, lipsa unui domiciliu și a unei ocupații stabile, deplasare fără țel pe largi arii teritoriale, fenomen social declanșat de un complex de factori de natură economică și psihologică, în condițiile carenței educative marcate. V. exprimă inadaptare socială și constituie o plagă socială.

VAGOTONIE (PARASIMPATOTICOTONIE), stare constituțională sau momentană dominată de tonusul crescut al nervului vag (pneumogastric), împreună cu al subsistemului parasimpatic, constă din hipotensiune, bradicardie, hipoglicemie, orientare anabolică, dispoziție spre depresie, somnolență. Prin opoziție, avem tipul simpaticotonic la care găsim tahicardie, hiperglicemie, dispoziții active, orientare catabolică.

VALENȚĂ, în psihologie, termen utilizat de Lewin pentru a semnifica forța de atracție sau

respingere pe care o exercită obiectele de orice fel asupra subiectului. Deși aceeași forță pare să aparțină exclusiv obiectelor, ea rezultă din interacțiunea dintre proprietățile obiectelor și trebuințe. Anumite daturi obiective dobîndesc v. *pozitive* sau *negative* după cum corespund sau nu trebuințelor specifice de hrană, cunoaștere, contemplant artistică etc. V. se modifică în raport cu dinamica satisfacerii trebuințelor, deci reprezintă semnificații timetice cu o întemeiere obiectiv-subiectivă.

VALIDARE, operație de stabilire a valorii unui test de măsurarea unui proces sau trăsături vizate (grad de validitate), Considerînd contextul psihic, interacțiunile interne și compensările, este aproape imposibil ca în rezultatele obținute la un test să nu se exprime și alți factori decît cel vizat. Uneori v. unui test se face prin raportare la un altul

standardizat. K/B. Cattdl critică acest mod de v. pe care-l denumește heraldic întrucît nu fi avem garanția că toștul-ctalon are "7- aceeași capacitate discriminativă :- cu testul supus v. Inii psihologi, fi printre care H. Kyscnck. ple- < dează pentru v. prin metoda analizei factoriale și determinarea consistenței interne. Principalul este însă raportarea la condițiile și rezultatele activității practice. Condițiile testării nu sînt identice cu cele din activitatea practică în direcția căreia se încearcă prognosticuri. De aceea, v. este numai un grad de corespondență dintre rezultatele testării și rezultatele aceluiași subiect în activitatea reală, școlară, profesională, sportivă ce solicită aproximativ aceleași calități ca și testul. Un grad redus de validitate face contraindicată utilizarea respectivului test. Se poate întîmpla și ca un test validat pe o populație să nu mai fie concludent pentru subiecți ce aparțin unui alt tip de cultură (O. Klinneberg).

VALOARE, proprietate a ceva, relație subiectiv-obiectivă de natură socioculturală, prezentînd semnificație și indicînd o prețuire sau apreciere. Concept conturat clar în economia politică. Marx: „Munca este substanța și măsura imediată a valorilor”. Orice valoare dispune de un purtător obiectiv, dar nu se definește decît prin raport cu un subiect. Marx: „Produsul are calități de produs, nu ca activitate materializată, ci numai ca

obiect pentru subiectul activ.” V. Jiu se confundă cu obiectul purtător, dar are și un conținut obiectiv, întrucît rezultă din munca socialmente necesară încorporată (le obiect și corespunde unor necesități, cerințe ale individului și colectivităților. <lependend- de condițiile producției materiale și spirituale și determinate social-istoric. După Marx, atît v. materiale cit și cele spirituale constau din obiectivarea forțelor esențiale ale omului. Interpretarea marxistă a valorii implică și o puternică accentuare a însemnătății și rolului activ- al v. spirituale. Închegîndu-se în sistemul de cultură și personalitate, v. sînt multiple și foarte variate. Se disting: valori-bunuri și valori-idealuri. V. ale lucrurilor și persoanelor, v. fundamentale și v. derivate. După conținut, v. sînt: filosofice, politice, științifice, morale, estetice, tehnico-instrumentale, economice etc. Toate v. sînt însă trăite subiectiv, comportă o implantare și realizare psihică și (sau) spirituală. Individualul și socialul se intersectează la nivelul v., aceste două laturi fiind inseparabile. Max Scheler insistă asupra atributului de valoare pe care-l au trăirile și relațiile afective. Motivele și scopurile, aspirațiile și sentimentele, cu deosebire idealurile și voința reprezintă v. psihice sau spirituale. Trebuie însă spus că în mod real v. nu se poate defini decît printr-un proces de valorizare,

laportare, obiectivare. După, M. Schelei', subiectul întreține sensuri timetice cu realitatea și cu [iropria persoană. *Ii.* Linton introduce termenul de „atitudine-valoare” pentru a desemna un complex sau sistem în care primul element este formă, iar cel de-al doilea conținut. Întotdeauna v. presupune polarizare între pozitiv și negativ, građații și ierarhie. Cercetarea v. este preocuparea axiologiei, în gîndirea românească, studii de teoria valorilor au fost întreprinse de P. Andrei, M. Ralea, T. Vianu, L. Griimberg, C.f. Gulian etc. în psihologie și sociologie v. este obiectul unei necesități, atitudini sau dorințe. Termenul este utilizat de diverși autori în sensuri relativ diferite și aceasta după circumstanțe: a) cînd există relații observabile între obiecte și gîndurile sau acțiunile oamenilor; b) cînd denotă doar însușiri ale obiectului; c) cînd denotă relevanța obiectului sau valențelor sale pentru persoane; d) reprezentînd standardele cu ajutorul cărora relevanța obiectelor, atitudinilor, dorințelor poate fi evaluată. T. Parsons (1951) susține că: „Un element al unui sistem simbolic comun care servește drept criteriu pentru alegerea între alternativele de orientare deschise în mod intrinsec într-o situație dată, poate fi numit valoare.”

VANITATE (lat. *vanus* — vid, zadarnic), caracteristică a celor care își arogă valori pe care nu le posedă, căuțînd, prin fabu-

lație, simulări, suseepțibilitate maladivă, să se ridice deasupra altora, să se impună admirației, să epateze. Este ceea ce, în fapt, face evidentă inferioritatea și irită pe cei din jur.

VARIABILĂ, în matematică prin v. înțelegem orice cantitate rare poate primi diferite valori. Se disting v. *independente* și v. *dependente*. Termenul a fost utilizat inițial în psihologie pentru a desemna orice dimensiune fizică aparținînd unui ansamblu de mărimi independente utilizate pentru definirea unui stimul — sau orice calitate senzorială elementară — considerată ca nedecompozabilă (H. Pieron). Prin extindere, termenul a fost aplicat și la trăsăturile de personalitate și în calculul corelațiilor și analiza factorială. Testele sînt considerate de asemenea v. în genere este o v. orice element din cadrul unei investigații empirice sau orice factor. T. Parsons folosește termenul v. și în cadrul unui sistem de referință teoretic; v. *cantitative*: vîrstă, venit etc; v. *calitative*: ocupație, sex etc; v. *independentă*: ale cărei modificări „sînt asociate cu modificările sau diferențele variabile dependente într-un fel legitim. în felul acesta, variabila independentă creează o bază pentru predicție” (A.L. Edwards, 1950), v. independentă este manipulată în experimente și este considerată v. cauzală; v. dependentă numită și v.-efect se presupune că este predictibilă pe baza variațiilor v. independente;

necesitatea de a controla și alte v. relevante în situațiile experimentale a dus la introducerea v. intermediare: v. concretă ce poate fi măsurată empiric și servește la interpretarea unei relații în care intervine.

VARIANTĂ, numărul minim al variabilelor independente care, fixate numeric, sînt suficiente pentru a determina un fenomen observat. în statistică, termenul se utilizează pentru deviația standard la pătrat (suma pătratelor derivațiilor), mărime ce permite o analiză fină a semnificațiilor diferențelor și a corelațiilor între variabile (analiza dispersională). Este utilizată uneori și cu înțelesul de fluctuație, dispersiune.

VATRĂ, concept introdus în zoopsihologie de M. Beniuc, pornind de la ideea de preajmă (umwelt) elaborat de Uexkill, v. este o ultimă unitate a teritorialității. Dacă preajma este lumea funcțională a vietății, spațiul ei vital, v. este locul ocupat de un animal sau o familie animală și organizat în chip adecvat nevoilor de existență cu amenajare de vizuină, cuib și o anumită delimitare spațială apărută ca un fel de proprietate. Pentru animal v. reprezintă un centru al existenței sale, un loc pe care și-l rezervă și la condițiile căruia este perfect adaptat. Beniuc exprimă plastic și real faptul că animalul își apără v. „cu ghearele și cu dinții”.

VĂZ, modalitate senzorială de însemnătate centrală recepțio-

nînd în comparație cu celelalte modalități, cele mai multe informații despre distribuția energiei luminoase și proprietățile spațiale și cromatice ale obiectelor iluminate. Analizorul este adaptat naturii ondulatorii și corpusculare a luminii, recepționînd radiațiile proiectate asupra cîmpurilor retiniene, ce se integrează în zona scizurii calcarine din lobul occipital, cîmpul 17 mediază vederea obiectuală iar 18 și 19 permit apariția unor imagini cromatice și luminoase simple. Vederea cromatică depinde de codificările biochimice din retina, iar vederea spațială implică și integrarea informațiilor proprioceptive și kinestezice de la fibrele musculare ale ochiului, pupilei și cristalinului. Prin impulsuri efortorii de la centru și corpul cvadrigemeni, mișcările și regimul de funcționare ale ochiului sînt reglate astfel încît acesta acționează ca un detector. Dimensiunile relațiilor optice sînt: 1) torentul luminos ca mărime a emisiei și dispersiei; 2) intensitatea dependentă de torent și de unghiul de incidență a razelor luminoase cu receptorul; 3) iluminarea, indice al distribuției luminii pe unitatea de suprafață; 4) luminozitatea, valoarea fluxului reflectat sau propagat invers proporțional cu cel absorbit; 5) claritatea, valoarea și puritatea fluxului luminos accesibil receptorului; 6) vizibilitatea dependentă de intensitatea fasciculului în apreciere vizuală și de gradul

(le transparentă al atmosferei ca M de durată, emisiunii. Senzațiile cromatice se apreciază după ton, saturație și luminozitate.

VECTOR, mărime avînd o direcție și un sens cum sînt forțele mecanice și fizice, fluxurile electrice sau luminoase. Conceptul de v. se opune aceluia de scalar. În psihologie, denumirea și calificativul sînt aplicate tuturor fenomenelor la care se identifică, sens și direcție, cum sînt instinctele, motivele, atitudinile și după L. Thurstone, și raporturile intelectuale, axele de referință utilizate în analiza factorială etc. În sistemul lui K.Lewin apar ca v. scopurile și aspirațiile. Noi calificăm ca vectoriale toate fenomenele de motivație și raportare atitudinală.

VEDETĂ, în psihologia socială, membru al grupului sau al unei colectivități, care se distinge fripant prin anumite calități și este de aceea, tacit sau conștient acceptat, urmat, imitat, luat de exemplu (aceasta, fără ca v. să ceară sau să intenționeze provocarea unor astfel de comportamente). Calitatea de v. poate fi eficientă din toate punctele de vedere sau numai sub anumite aspecte (intelectual, artistic, moral etc.). Influența v. poate fi apreciată pozitiv sau negativ.

VEDETISM, atitudine de subestimare a membrilor colectivului și de autoafirmare a propriei personalități printr-un comportament adesea lipsit de valoare

socială, care urmărește numai stîrnirea admirației celorlalți. V. exprimă asocialitate, superficialitate, egoism, fiind astfel o trăsătură negativă de personalitate.

VEGHE v. **VIGILENȚĂ**.

VELEITATE, tendință sau aspirație spre realizarea unor scopuri îndepărtate și greu accesibile dar posibile. Vre re cutezătoare, dar incompletă întrucît încă nu se bazează pe o decizie fermă ci pe efort sistematic, fiind de aceea deseori trecătoare.

VERBAL, ceea ce este codificat prin cuvinte și exprimat ca atare. La nivel v. operativitatea intelectuală se dezvoltă plenar. Comunicarea conceptelor este mediată v. Structura conștiinței se identifică cu structura limbajului. Totuși gîndirea v. nu este obligatorie și logică sau eficientă. La unele probleme se dau soluții v., deci formale, fără întemeiere logică și eficiență practică.

VERBALISM, tendință spre comunicare verbală excesivă și spectaculoasă, dar formală, în condițiile unui deficit de înțelesuri. *Verbiajul* denumește utilizarea excesivă a cuvintelor de dragul cuvintelor, tendința spre „acropație verbală” cu preocupări pentru a impresiona pe alții dar nu și pentru a-i face să înțeleagă.

VERBALIZARE, proces de însemnătate centrală și specifică pentru sistemul psihic uman, constînd din codificarea verbală a informației senzoriale prin trecerea de la operatorii perceptiva la operativitatea intelectuală. V.

este integrarea semnalelor primului sistem în legăturile celui de-al doilea sistem de semnalizare. Prin V. se realizează categorializarea, înțelegerea sau decodificarea semnificativă, organizur/a și rezolvarea problemelor. S. Rubinsfein indică v. ca modalitate a conștientizării. Sînt mai multe faze și nivele ale v. consuețind fonetica, nomenația, articularea sintactică și cea semantică, frazarea, contextul, discursul. Există și o v. secundară, de tip reflexiv.

VERIFICARE, operație logico-pragmatică de stabilire critică a adevărului sau falsității unei supoziții. Alături de stringență logică și mai mult decît ea, practica este baza de v. a adevărului. În psihologie, v. este obiect de cercetare și totodată mijloc pentru controlul ipotezelor, al valorii !. telor și probelor de cercetare -tc.

VERSATILITATE TIMICĂ v. **LAHILITATE AFECTIVĂ**.

VERTICALĂ, frecvent folosit în psihologic în sens propriu sau figurat, termenul se referă la organizarea ierarhică, pe v., a sistemului nervos și sistemului psihic, a gîndirii și personalității, a motivației și integratorilor verbu-intelectuali etc. În teoria percepției M. Wertheimer a introdus conceptul de v. vizuală considerată în raport cu un plan ce poate fi numai aparent orizontal și V. kinestezică sau postorală ce coincide cu v. gravitațională. Se susține de asemenea că omul în poziția v. își poate da

întreaga măsură a posibilităților sale motorii, senzoriale și cognitive.

VERTIJ, amețeală, senzație de dezechilibrare rezultată din suprasolicitarea aparatului vestibular; poate surveni și în condițiile recepției vizuale a unor stimuli ce se succed foarte rapid. Vestibulopatia implică teama cronică de dezechilibrare și amețeală. V. de înălțimi implică atracția vidului și teama de a cădea. V. poate fi și endogen, rezultînd din vasoconstricții cerebrale și comportînd pierdere de sine, amețeală dusă pînă la leșin, reducerea și suspendarea stării de conștiință.

VESTIBUL, aparat din urechea internă format din saculă, utriculă și cele trei canale semicirculare (orientate în cele trei direcții ale spațiului) și legate de cel de-al 8-lea nerv cranian. Este organul receptor al *sensibilității vestibulare* prin care se semnalizează: poziția corpului față de verticală (prin saculă și utriculă), echilibrul, accelerațiile în mișcare (prin întreg v.) și direcția mișcării corpului (prin canalele semicirculare).

VESTIGIAL, denumire a reflexului de urmă, în care reacția apare la un anumit interval după întreruperea stimulației. Termenul mai este utilizat și pentru a denumi urme mnezice parțiale sau consecințe ale unor procese normale sau anormale.

VIAȚĂ PSIHICĂ, ansamblul fenomenelor subiective, al stărilor și proceselor senzoriale, intelectuale, emoționale și voliționale;

modalitatea internă subiectivă a vieții de relație. Considerînd de-așădea ideală și practică a subiectului uman de mediul său, dezvoltarea plurinivelară a psihismului uman integrat constituent și constituirea planurilor mintale, ca și unificarea dintre trecut, prezent și viitor datorită reversibilității și proiectivității, se poate aprecia că numai omul dispune de o veritabilă v.p. Fixarea anumitor conținuturi, simbolizarea genericului și evoluția afectivă după modelul culturale dau posibilitatea desfășurării unei vieți spirituale dotată cu o relativă autonomie față de ambianță, în anumite momente tinzînd să se închidă în sine, să-și organizeze, verifice și aprecieze conținuturile. Posibilitatea de autoreglaj și autoorganizare a unei lumi subiective conturează conceptul de v.p. sinonim cu VIATA sau EXISTENȚA MINTALĂ.

VIBRATOR, caracteristică a fluctuațiilor periodice ale unui sunet ce-și modifică intensitatea și frecvența cu un ritm de circa 6 cicluri pe secundă. După L. Labarraque, v. este o oscilație vocală de mică intensitate, care apare în mod firesc datorită nepotrivirilor, erorilor auditive constante ale vocii umane față de un sunet instrumental emis cu o frecvență absolut invariabilă. Referitor la vocea umană, v. se apreciază ca normal cînd are 6 variații pe secundă și nu rate optime de fluctuație și este anor-

mal cînd se abat de la acest ritm și prezintă rate de mari variații, ceea ce face ca vocea să fie percepută ca tremurată etc. Impli-cînd și calități de timbru, la cîntăreți se prețuiește v. normal și plăcut (Al. Dorizo).

VIBRATORII, denumirea senzațiilor ce reflectă pe cale ne-auditivă vibrațiile propagate în corp. Astfel sînt accesibile infrăsunetele și ultrasunetele. După J. Fulton: o percepție a unui tip temporal de presiune, asemănător cu licărirea vizuală. Asupra receptorului sînt disputate privind o recepție tactilo-kinestezică secundară (R. Woodworth), un rezonator osos (Gh. Marinescu) sau a oricărui țesut somatic (V. Behterev). Simțul v. se dezvoltă excepțional prin compensarea la orbi și mai ales la orbii surzi (O. Skorohodova). Howell a elaborat un sistem de comunicare prin dispozitive vibratoare fixate direct pe piele.

VICARIANT, ceea ce exercită o funcție compensatorie mergînd pînă la substituire. Astfel la orb tactul și sensibilitatea vibratorie îndeplinesc o funcție v. în raport cu văzul. În sistemul lui Piaget termenul este utilizat pentru a desemna substituirea unui raport dintre clasele de fenomene prin alt raport similar.

VICIU, defecțiune în conduita și echilibrul moral opusă virtuții și constînd dintr-o exacerbare a trebuințelor exprimată în consum excesiv de alcool, în joc de cărți, tabagism, obsesii sexuale, orice altă difonnare negativă a

regimului de viață personală. V. este o compulsiune cu influențe imperative, elimină stăpînirea de sine, are efecte destructive și reprezentînd un dezechilibru cronic, poate antrena orice alte conduite deviate.

VID mental, simptom de oprire și golire de orice conținut a activității mentale, respectiv absență a amintirilor, ideilor și evenimentelor afective. Sens apropiat de vacuüm psihic.

VIGILENȚA (VEGHE), stare psihofiziologică a sistemului nervos central care, după Head, ce a introdus termenul, asigură un grad înalt de eficiență a coordonărilor involuntare, corespu-zînd atenției. Este opusă somnului. Mecanismele v. au fost clarificate odată cu descoperirea funcțiilor activatoare sau tonigene ale formațiilor reticulate din trunchiul cerebral (H. Magoun, V. Penfield) și cu cercetarea reflexelor de orientare (E.N. Sokolov). V. este o stare de activare nespecifică, de sensibilizare, ce are efecte facilitante (D. Hebb) și asigură receptivitatea, permeabilitatea informațională, performanțele observative și informaționale. V. este o condiție a atenției și a conștiinței în genere. Acestea necesită însă și angajarea structurilor sau undelor perceptivă și cognitive. J. Mackworth (1957) definește v. ca „o stare de pregătire pentru a detecta schimbări specifice ce au loc în mediul ambiant la intervale de timp în-tîmplătoare și a răspunde la ele”. Deci există și un montaj al v.

conform unor cerințe. G. Montmollin stabilește 4 tipuri de sarcini ale v. în detecția informațională: verificarea, supravegherea, inspecția și pînda.

VIGILENȚA REVOLUȚIONARĂ, caracteristică morală a tuturor celor care, fiind devotați cauzei socialismului și comunismului, veghează permanent și iau atitudine hotărîte în apărarea intereselor și cuceririlor revoluției. V.r. presupune: 1) înțelegerea profundă a intereselor poporului, exprimate în politica partidului și statului; 2) recunoașterea, sesizarea rapidă a tuturor pozițiilor și acțiunilor ce aduc daune socialismului; 3) grija pătrunsă de înaltă răspundere pentru securitatea orînduirii noastre și pentru progresul ei; 4) intransigență față de ideile, atitudinile, actele care, obiectiv, se opun intereselor și legalității socialiste. A fi pătruns de v.r. înseamnă și a fi convins de superioritatea orînduirii socialiste, a avea deplină încredere în viitorul ei. De aceea, adevărata v.r. este întotdeauna rațională, critică, lucidă și, tocmai din cauză că trebuie să taie răul din rădăcini, nu este comparabilă cu exagerarea, cu excesul, cu mușamalizarea greșurilor.

VIITOROLOGIE, disciplină ce prospectează viitorul și include o foarte importantă componentă privind structura psihică, conduita și personalitatea oamenilor viitorului.

VIOLENȚĂ, modalitate de acțiune socială menită să rezolve

radical probleme ale orînduirii sociale; mobilizare și aplicare a forței revoluționare a maselor. În psihologie, conduită agresivă acută cu finalitate distructivă, punitivă sau transformativă.

VIRTUTE, calitate pozitivă a persoanei, rezultată din încorporarea, interiorizarea și manilierea constantă în comportament a principiilor și normelor morale, acceptate și sancționate premial de către societate, la un anumit moment dat al dezvoltării ei. V. morale se formează în concordanță cu normele sociale specifice fiecărei epoci. întotdeauna v. presupune forță și echilibru moral.

VIS, serie de imagini predominant vizuale cu grade variabile de coerență, de cele mai multe ori dezorganizate și bizare, care apar în condițiile somnului, fiind trăite relativ halucinatoriu. Momentele de conștiință onirică sînt specifice prin desfășurarea extrem de rapidă a imaginilor, gradul înalt de participare afectivă, combinatorică neobișnuită a imaginilor și ideilor, impresia ineditului și inactualului. Date fiind și condițiile misterioase în care apar și se consumă v. în legătură cu ele au intervenit diverse interpretări fanteziste. Cercetările psihofiziologice obiective au demonstrat că: 1) v. rezultă din dezinhibarea unor urme din scoarța cerebrală (Pavlov); 2) ele apar în condiții de somn superficial (Maiorov); 3) toți oamenii visează dar prea puține V. pot fi amintite (N. Yaschid);

4) v. au ca indicatori mișcări oculare rapide și concomitente (R.E.D) desincronizări ale biopotențurilor în emisferile cerebrale (C. Dement și N. Kleitman); 5) după acești indicatori, v. ocupă o mult mai mare parte din timpul din somn decît se crede și; nu există somn normal fără v.; 6) în viața psihică v. îndeplinev.: uii rol util întrucît subiecții caro sînt împiedicați sistematic să vișc/c, ajung la perturbări nevrotice; 7) după M. Jouvét, v. reprezintă o formă de somn paradox.u în care se produce o descărcare și reorganizare a informațiilor; 8) după P. Anohin, P. Maiorov ș.a., v. apar pe fondul unor start făzice, egalitară, paradoxală sau ultraparadoxală, și dobîndesc caracteristicile acestora răsturnîndu-se raporturile de intensitate dintre stimuli și inversîniu-se valoarea lor de semnalizare, de aici rezultînd bizareria v.; 9) elementele de conținut ale v. rezultă din experiența subiectului (orbii congenitali nu au v. vizuale), dar montajul este nou fiind dependent și de o serie de pufciuiu inconștiente (S. Ereud); 10) v. sînt cauzate de concurența a trei serii de factori: a) stimuli externi, ce sînt percepuți subsenzorial de subiectul adormit, b) stimulații endogene de la organele interne, stări și procese raaladive, c) autoactivări ale unor subsisteme corticale mai semnii;-cative sau mai puternice. Experimental, s-a demonstrat că v. pot fi provocate prin aplicarea de stimuli celui ce doarme. Acesta

va avea v. cu un conținut analogic, dar interpretat în dependență, de experiența și stările sale. V. au și o anumită valoare diagnostică puțin servi ca indicatori ai unei maladii incipiente. Ceea ce în talmăcirile v. se dă ca prevestire nu pare a fi altceva decît proiecția unor temeri sau speranțe ascunse. Totuși studiul viselor prezintă interes pentru înțelegerea structurilor profunde ale personalității. V. este de asemenea considerat a reprezenta una din formele germinației creative, în psihologie, v. este clasificat ca o formă primitivă și spontană de imaginație. Se disting v. *pasive* la care subiectul asistă ca un spectator, și v. *active*, în desfășurarea cărora subiectul participă personal. După Freud, mecanismele psihologice ale v. sînt (v.): condensarea, deplasarea, dramatizarea și elaborarea.

VITALISM, concepție idealistă asupra esenței vieții susținînd că aceasta ar fi datorită unui principiu imaterial sau unei forțe inexplicabile. Intre v. și interpretarea idealistă a sufletului este o mare asemănare și, la H. Bergson, chiar o corespondență. Apelul la relația v. are și semnificația unui protest împotriva mecanicismului. Astăzi v. este infirmat și depășit prin descoperirile geneticii, ale biochimicii și biociberneticii. Principiul mistificat de v. este cel al autoorganizării și autoreglajului.

VITALITATE, capacitatea sistemului organic și a celui psihic de a-si menține echilibrul, a se

regenera și evita disfuncționalitățile și involuția. V. este acurată nu numai prin profilaxie, igienă, evitarea exceselor și privațiunilor (Y. Camion socotea homeostazia o înțelepciune a organismului), dar și prin întreținerea funcțiilor psihosomatice prin antrenament și activate. Munca este principiu v. A nu se uita că singurul remediu pentru a menține acel activism din care constă viața omenească — este acțiunea.

VÎRSTĂ MENTALĂ, termen introdus de Binet pentru a diferenția nivelul intelectual infantil de vârsta cronologică. V.m. se stabilește însă prin calculul statistic al performanțelor intelectuale de care sînt capabili copiii normali la anumite vârste, obținînd astfel un sistem de etalonare aproximativ genetic. În testările individuale se constată apoi dacă este o coincidență între vârsta cronologică și v.m., dacă aceasta este superioară sau inferioară primei.

VÎSCOZITATE MENTALĂ, caracteristică negativă a proceselor intelectuale constînd din desfășurare extrem de lentă și mari'dificultăți de restructurare cu efecte de obtuzitate. Sindrom în stările postconștiențiale (epilepsie) și de confuzie mentală. Prin extensiune, calificativ al intelectualului celor subdotați și noncreativi. Cauză a incapacității rezolvării de probleme. Un grad ușor de v.m. caracterizează, după E. Min-kovski, constituția athletică, ado-

zivitarea fiind întreruptă de momente explozive (paroxistice).

VOCABULAR, în psihologie, ansamblul resurselor lexicale ale subiectului, stocul său de cuvinte. Se distinge v. activ și um; pasiv, după cuvintele înțelese dar nu și utilizate individual.

VOCATIE, chemare către o anumită activitate sau spre îndeplinirea unor misiuni sociale, întemeiată pe conștiința propriilor aptitudini și pe răspunderea privind valorificarea lor. C. Rădulescu-Motru interpretează v. în legătură cu filosofia sa, a personalismului energetic, considerând v. o sinteză de însușiri care obligă la manifestări personale, originale, creatoare de valori. V. este o structură direcțională a energiilor psihofizice la alcătuirea căroră intră, deopotrivă, toate elementele sociale și ale mediului actual și trecut, precum și structurile neuronale din creierul subiectului. Descoperirea și autodescoperirea însușirilor celor mai valoroase, de natură să profileze un destin, este condiția definirii v. Considerăm că v. implică o sinteză coerentă de forțe instrumentale și valori moral-sociale, o interacțiune optimă între aptitudinile -pentru ceva și atitudinile față de același obiect în cadrul unei înalte conștiințe axiologice și în baza unei vișuroase tendințe de autodepășire. în perspectivă psihosocială, v. constă dintr-o organizare ierarhică a rolurilor prin care se exprimă o personalitate, un rol deținând locul privilegiat, net superior față de ro-

lurile subordonate, care sînt auxiliare sau inhibitate. Această organizare se stabilizează progresiv, personalitatea fiind vectorializată, eul exprimîndu-se într-un mod prioritar și „total” în diferitele aspecte ale rolului-pilot, acesta din urmă fiind apreciat ca martor-prim al eului. V. se instituie astfel ca expresie și rațiune de a fi a unei anumite structuri ierarhice a personalității orientate către atingerea unui țel. Acțiunile de orientare profesională, de pildă, urmăresc sprijinirea tinerilor pentru a decide în favoarea rolului profesional vocațional, pentru ca aceștia să se angajeze în însușirea acelei profesii care corespunde în cel mai înalt grad intereselor și aptitudinilor reale ale lor.

VOCE, ansamblul sunetelor variabile după înălțime, intensitate și timbru emise prin aparatul fonator. înălțimea este dependentă de frecvența vibrațiilor coardelor vocale ale căror dimensiuni pot fi modificate, timbrul exprimat în specificul sunetelor complementare (armonie) depinde de particularitățile construcției laringelui și rezonanțelor bucali și nazali, iar intensitatea, echivalentă cu amplitudinea vibrațiilor fonatorii depinde în principal de mărimea presiunii exercitate asupra coardelor vocale de fluxul aerian expirat. V. se dezvoltă pe parcursul ontogenezei prin maturizare și exersare. Diapazonul v. adultului variază în limitele a 5 tonuri în condițiile

vorbirii și a două octave în condițiile cîntîlji.

VOINTA, capacitate și proces psihic de conducere a activității sub toate aspectele ei; sistem de antonglaj superior întrucît este efectuat precumpănitor prin cel de-al doilea sistem de semnalizare și implică deliberare, scop și plan elaborat conștient, organizare a forțelor proprii prin stăpînirea unora, și mobilizarea și angajarea convîrgent-finiștă a altora. Trăsăturile psihologice distinctive ale v. sînt scopul propus, conștient, efortul specific, calificat ca vointă și comportamentul de biruire a obstacolelor. V. reprezintă un nivel de autoorganizare și autoreglaj superior celui pe care-l constituie afectivitatea. După W. Wundt, activarea voluntară rezultă dintr-o anume transformare și depășire a afectivității. C.G. Jung socotește că v. presupune o organizare culturală și rațională a energiilor, fapt ce constituie „o cucerire tîrzie a umanității” și la care primitivii nu erau capabili. O mai clară punere a problemei întîlnim la J. Piaget, care scrie: „Noi spunem că este voință, în cazul în care se prezintă următoarele două condiții: prima condiție — conflict între două tendințe: o singură tendință nu generează un act voluntar,... a doua condiție — cînd cele două tendințe dispun de forțe inegale, 7ina cedînd celeilalte, — rar prin actul de voință are loc o inversare, ceea ce era n:xi slab devine mai puternic iar ata ce era originar mai puternic, este învins de ana

ce era mai s'c!>.” Tot așa H. Peack arăta că un act este cu atît mai voluntar cu cît poate răspunde mai puternic la proprietățile slabe, discrete ale stimulului, li-sînd fără răspuns însușiri puternice, evidente. Toate acestea dovedesc că din moment ce v. poate acționa contrar emoțiilor, ea reprezintă calitativ ceva superior reglajului afectiv. J. Piaget consideră că v. este un reglaj al reglajelor. Real, v. poate acționa contrar emoțiilor sau sinergie ei, ca în sentimentele superioare. Este voluntar actul ce se opune celui impulsiv, este deliberat și subordonat controlului rațional, între formarea gîndirii și cea a v. este un raport de interdependență întrucît actele voluntare sînt și gîndite iar procesele de gîndire sînt precumpănitor intenționale și voluntare. Un parametru important pentru elaborarea și funcționarea v. este obstacolul sau dificultatea. De aici necesitatea anticipării prin scop, a recrutării și organizării mijloacelor și a încordării sau efortului voluntar (v.). H. Pierson precizează: „în ierarhia conduitelor, se rezervă denumirea de voință celor ce corespund la cele mai înalte nivele, celor mai dificile. Se consideră că o conduită corespunde mai bine caracterului voluntar cu cît rezultă din predominarea mai marcată a tendințelor intelectuale.” în viziunea lui Janet, actele voluntare sînt acțiuni complicate social, care necesită un grad mare de activare și se execută cu difi-

cullalc intvucU fac apel la tendințe sociale fi morale, rejinind acliuuii prin amintire și pregătind-o pan limbaj intern. Copilul își însușește schema acțiunilor sociale de cooperare și comunicări¹. La originea v. este relația coiuană-subordouare. După L. Vîgotski prin comunicare cu adultul copilul execută comenzile verimle ale acestuia și învață să se supună. Apoi prin limbajul pentru sine și mai ales prin limbajul intuit copilul ajunge să-si dea sinL.:/ comenzi, luindu-și astfel în stăpînire comportamentul. A. JLe'n-ticv arată că funcția caic era anterior interpersonală sau n-terpsihică devine, prin intenVn-zare, intraindivkluală sau infr.t-psihică. în acord evident, v. depinde de condițiile dezvoltării în activitate a persoanei. V. nu poate fi puternică în absența unor scopuri clare și valoroase și fără ca anterior să fi existat perioade de antrenament în lupta cu obstacolele. A nu se confunda dorința cu capacitatea de efort voluntar ce se constituie și se investeste în activitatea efec-tivă. Temeiul formării v. este munca, luată în toate formele ei — fizică, intelectuală, culturală, organizatorică, socială. Este semnifică/?; și faptul că după tipul de activitate și efort precumpăntor xcersatv.se specializează puțind fi mult mai puternică într-un domeniu decîtîn altul. în consecință, xcersarea satisfăcătoare a tutu-ror formelor de efort este o condiție de bază a dezvoltării multi-

laterale a personalității. Pe măsură ce obstacolele sint dep.șile, ele își diminuează calitatea. iic obstacole. Aceasta pentru c'. obstacolul este nu numai un fapt obiectiv, ci o relație subiec-tiv obiectivă, între posibilită-ți și condiții. Ceea ce pentru cineva este dificil poate fi facil p'iitri un altul ce posedă cimost:itele și deprinderile necesare. D zvo-ltarea v. se înscrie optim într-o curbă ascendentă a obstac<lei>a-propuse sau asumate care, de fiecare dată, întrec întruciU a posibilitățile de moment al subiectului. V. fiind o structură u<auforeglaj superior se prezintă potențial ca o capacitate iar în desfășurare, ca un proces. în structura v. se detașează Litura de autocontrol și cea de autoeomandă și implicare în acțiune. Clasic, este v. negativă (de reținere a impulsivității) și v. pozitivă (de mobilizare, încordare, acționarei, între acestea este o strînsă interdependență. Un dicton menționează: „într-atîta este puterea ta de stăpînire a lumii pe cil este puterea de a te stăpîni pe tine însuși". V. apare aici ca o trăsătură stilistică a personalității. Luată ca proces v. imp'ieă o gamă largă de acte, demersuri, desfășurări de la cele mai simple, momentane pînă la cele complexe, discursive. Este act. de v. orice act intențional, deliberat, orientat spre un scop conștient. Kl poate și să nu necesite un efort sensibil. Este în mod propriu un proces de v. acea ce implică o confruntare cu obsta-

cole și se dezvoltă pbirifazic. Analizele consemnează în primul rînd transformarea, pulsionilor în motive incitativi; și proiectarea acestora în scopuri. l.rmează operații decizionale, deseori în condiții de conflict, soldate cu alegeri mai mult sau mai puțin ferme. Este necesar să se adopte decizii nu numai în ce privește obiectivele ci și mijloacele, iar prin raportarea mijloacelor (ca scopuri parțiale) la scopul final, să se închege planul de acțiune, în aceasta se includ și procese intelectuale de tipul rezolvării problemelor. Este ceva ce implică și efort. Veritabilul efort voluntar este implicat însă în ultima fază, cea a execuției care necesită convergență de energii fizice, emoționale și intelectuale, încordare pe măsura obstacolelor (formă specifică de reflectare) și finalizare. Pentru v. executarea este definitorie. în activitatea v. se făuresc și demonstrează astfel de cântați ale V. cum sint forța, perseverența, tenacitatea, hotărîrea, consecvența ș.a.

VOLUNTAR, ceea ce implică și rezultă dintr-un act de voință, nefiind de natură automată sau generat de o constrngere. Reacție dobîndită și orientată selectiv către un scop (Pavlov). Caracteristică a celor cu voință, tenace, indiferent de valoarea orientării lor.

VOLUNTARISM, doctrină filosofică și psihologică care afirmă

supremația tendințelor afective și voinței în raport cu funcțiile intelectuale și datele realității obiective cunoscute. Absolutizarea în sens opus celei intclectualiste, în psihologie, deviere subiectivistă care identifică activitatea cu voința subapreciind yrav valoarea cunoașterii.

VOLUPTATE, în sfera relațiilor erotice, v. exprimă plăcerea intensă resimțită în urma contactului cu persoana de sex opus. În sfera spiritualității, v. desemnează sentimentul de desfătare încercat în prezența dcsăvîrșirii actului creator. Exisiă o v. a muncii creatoare de valori spirituale sau materiale, sentiment nobil, specific uman.

VORBIRE, limbaj oral, activitate de comunicare verbală manifestată, efectuată cu voce tare. După B. Malmberg, v. este realizarea concretă a unui model fonologie într-un act de comunicare. Este modalitatea fundamentală, plenară și tipică a limbajului natural. în v. ce implică pronunțare (emisie), ajustare la interlocutor, recepție, înțelegere, proiectare a unei noi emisii și replică etc. — se investesc toate disponibilitățile sistemului verbal, iar subiectul este ma.vimal activ și își exprimă cel mai evident personalitatea sa, în cazul v. este deplin confirmată teza lui Janet: „cuvîntul este o acțiune ca oricare alta și care face pe alții să reacționeze". Dialogul este forma caracteristică a v. Cel mat important avantaj si, totodată, caractu-

ristica diferențială a limbajului oral în raport cu celelalte forme de limbaj este caracterul său situativ. Ansamblul condițiilor concrete în care se desfășoară facilitează mult v. și randamentul ei comunicativ. Aici intervine un context total pe care, după T. Slama-Cazacu, „îl formează... atît expresia — cuvintele, cu corelațiile auxiliare respective — cit și mediul în care ea apare; adică manifestările intenționate expresive, dar și un fond implicat, pe care-l presupune vorbitorul, însă la care de multe ori auditoriul urmează să se refere și din proprie inițiativă”. Expresivitatea verbală (intonație, accent, timbru, organizare temporală etc.) cît și cea extralingvistică (mimică, pantomimică, gestică) este caracteristică v. și amplifică mult plasticitatea și posibilitățile ei comunicative. V. este întotdeauna orientată către cineva. Adresativitatea rămîne o caracteristică distinctivă a limbajului oral și aceasta cu atît mai mult cu cît între conținutul

exprimării și adresarea mijlocit! lexic și gramatical, în limbajul oral, este o deplină unitate. Expresivitatea în limbajul oral este mai liberă, folosind termeni mai puțin pretențioși decît în scris, recurgînd mult și la idiomatisme și mareînd o tendință spre predicativitate. Bogăția gesturilor și comunicarea prin indicații obiectuale sau prin aluzii nu numai că permite o economisire a cuvintelor dar face posibilă și întreruperea propozițiilor, apariția unor momente de discontinuitate formală fără ca înțelegerea discursului să sufere. Construcțiile gramaticale sînt, de regulă, mai simple în vorbire, în această formă a limbajului existînd chiar o mare cotă de toleranță față de erorile sintactice. Important este ca cel care ascultă să înțeleagă despre ceea ce se vorbește. Fiind cea mai plastică formă a conduitei verbale, v. are la rîndul ei o serie de forme, de stiluri adaptate rolului îndeplinit de subiect și condițiilor activității sale.

XYZ

XENOFOBIE, fenomen de patologie socială constînd din teama și ostilitatea față de străini, de toți cei de altă proveniență geografică și naționalitate. Stare primitivă, cultivată și speculată de curentele reacționare, șovine.

YOGA, termen ce desemnează o filosofie, un curent cultural complex și prolix cunoscut în Asia de cea⁴—5 000 de ani. Într-un sens restrîns, apropiat de cel din circulația europeană modernă, y. este o disciplină de educare a spiritului și corpului, ce susține că *prin practicarea sistematică a unor exerciții se ajunge la stăpînirea deplină a funcțiilor vitale ale organismului, ca și la potențarea capacităților psihofizice, prin eliberarea unor forțe disponibile fizice și psihice.* În formele sale originale, străvechi, y. este identificată cu un

anumit ritualism religios fiind în esență sa un program de asceză și de sanctificare, ce urmărea abaterea simțurilor de la lumea reală și instituirea unei stări de concentrare asupra unor gânduri lăuntrice, în fapt, suspendarea cu ajutorul exercițiilor a principalelor activități corporale în favoarea unei meditații „pure”. Știința modernă califică această stare ca fiind hipnoidală. Y. cuprinde mai multe sisteme și modalități de practicare, legate de preocupările individului și de particularitățile sale temperamentale: Dhyana V. favorabilă cunoașterii, practicarea sa contribuind la cultivarea spiritului; Karma y. necesară acțiunii; Raja y. favorabilă introspecției, autocontrolului și concentrației mintale; Bakti y. ce urmărea devoțiunea, dragostea față de un spirit fără aparența

de a fi răsplătit; Hatha y. ce se ocupă cu exerciții fizice legate de sănătate și longevitate. Cel ce se inițiază în formele primare ale y. trebuia să parcurgă 8 trepte: Yama și Nyania, o treaptă de purificare morală (desigur, etica străvechilor societăți hinduse); Asana și Pranayama, treapta exercițiilor ce reglează postura și respirația și care dau tăria fizică pentru practicarea exercițiilor următoare; Pratyâhâra, tehnica suprimării senzațiilor; Dhârâna, capacitatea fixării conștiinței asupra unui obiect; Dhyana, treapta capacității de contemplare deplină; Samadhy, treapta absorbției complete de idei sau concentrarea absolută; Kaivalyam, treapta prin care s-ar realiza izolarea sufletului de corp. La o analiză atentă se remarcă înăuntrul sistemelor y. o practică fizică și una mistică. Disocierea acestor elemente ar putea fi folositoare omului modern. Kste vorba de eliminarea perimatelor forme esoterice, religioase și menținerea exercițiilor fizice, care și-au vădit viabilitatea, supraviețuind milenii. Practicile y. eliberate de balastul ritualurilor și finalităților mistice, apar ca neavând nimic misterios, neexistând miraculoase fluxuri vitale, ci sînt fenomene de autoreglare supuse determinismului și care sînt asemănătoare cu exercițiile sistemelor moderne de educație fizică. Metodele moderne de pregătire psihosomatică au preluat

unele exerciții y. obținându-se rezultate, favorabile în ce privește relaxarea corporală, controlul respirației și eliminarea unor stări psihice indesezirabile. Antrenamentul autogen (Schull/) preia unele elemente raționale și utile din y.

ZEL, devotament față de o cauză sau persoană, ardoare și dăruire totală în îndeplinirea unei acțiuni

ZERO FIZIOLOGIC, în studiul sensibilității termice nivelul caloric al unui stimul, apropiat de temperatura corpului, care reprezintă un punct neutru, nefiind sesizat ca rece sau cald. Peste acest nivel apar senzațiile de cald, iar sub el cele de rece. Nu coincide cu zerul scării fizice, avînd valori între 25 și 35 grade C.

ZÎMBET, expresie emoțională care se manifestă printr-o ușoară mișcare a mușchilor feței (mișcare a buzelor, orientarea în sus a colțurilor gurii, semiînchiderea ochilor), și care conferă subiectului o fizionomie de bucurie moderată. Z. poate exprima satisfacție, amuzament, plăcere, ironie, aprobare etc. Expresia emoțională opusă z. este încrunțarea.

ZONA PROXIMEI DEZVOLTĂRI, concept introdus de L. Yigotski, pentru a accentua posibilitățile de continuă dezvoltare psihică și a combate viziunea despre psihic ca un dat imuabil. **Z.p.d.** este ceea ce urmează.

imediat să se împlinescă într-un stadiu de vîrstă și să devină în stadiul următor fenomen de dezvoltare actuală. Previziunea asupra **z.p.d.** trebuie să fie considerată în toate acțiunile instructiv-educative și în aprecierea elevilor.

ZONE CEREBRALE, regiuni ale scoarței cerebrale îndeplinind funcțiuni relativ specializate. În mare, se disting: 1) zone receptoare sau de proiecție, ce corespund diversilor receptori periferici (somatoestezici, vizual, auditiv etc.) și realizează analiza și sinteza superioară; 2) zone electorii sau motorii, de la care pornesc impulsuri aferente; 3) zone de asociație sau asociative, care sînt frontala, temporală și parietooccipitală și îndeplinesc funcții psihice evolute (configurări perceptivă, memorie, imaginație, judecare, voință) și 4) zone vegetative prin care se reglează activitatea organelor interne.

ZOOFILIE, simptom de dragoste patologică față de animale, însoțit de teama ca acestora să li se producă vreun fel de suferință; uneori termenul desemnează, perversiune sexuală prin contacte cu animale.

ZOOPATIE, trăsătură a delirului în care bolnavul crede că are un animal în corp. sau că s-a transformat în animal.

ZOOPSIHLOGIE (PSIHOLOGIE ANIMALA), disciplină ce studiază evolutiv și comparativ comportamentul animalelor ca mijloc de organizare a mediului ambiant și de stabi-

lire a relațiilor înăuntrul speciei și între specii (M. L.SemiKl. Z. este o disciplină biologică care este ținută să evite antropomorfismul și să cerceteze obiectiv formele de comportament și structurile psihofiziologice animale, urmărind o problemă care include procesele senzoriale, instinctele și inteligența senzoriomotorie, învățarea, deprinderile și reactivitatea afectivă primară. Cercetările de z. prezintă un nemijlocit interes și pentru înțelegerea psihismului uman, a formelor elementare și preistorice ale acestuia. În ultimele decenii, biologii preferă însă studiul exclusiv obiectiv al formelor de comportament, fără a folosi terminologia psihologică — în cadrul etiologiei (K. Lorenz ș.a., N. Tinbergen, Tembrock).

ZOOPSII, halucinații vizuale (v.) sub formă de animale mici sau mari, artificiale (cînd se conturează pe pereți, plafon etc.) sau cu proiecție spațială, statice sau dinamice. Din punct de vedere al conținutului z. sînt de obicei terifiante, angajîndu-l puternic pe bolnav. Z. sînt foarte frecvente în stările confunzionale și în special în delirurile toxice acute.

ZVON, fenomen de distragere și difuz în comunicare socială, pretinzînd la producerea unor evenimente neobișnuite și putînd în anumite condiții să genereze stări de spirit dăunătoare. De regulă z. cuprinde idei, afirmații sau presupuneri neverificate, care pot fi în întregime

iale sau continuul elemente ade-
vurate, dar distorsionate sau
exagerate. În distorsiunea in-
formației se manifestă după G.
Allport și L. Postman (1947)
următoarele tendințe: a) nive-
larea — reducerea sau simplifi-
carea informației, facilitarea în-
țelegerii și relatării ei. Se afirmă
că după 5—6 transmisii sînt eli-
minate pînă la 70% din detalii;
b) accentuarea — cantonarea
pe anumite detalii, cuvinte, ima-
gini sau simboluri. De obicei
dimensiunile mari ale informației,
ideile majore sînt mai ușor re-
ținute și comunicate ulterior;
c) asimilarea — tendința trans-
mițătorilor de ajustare a con-
textului în funcție de atitudinile,

aspirațiile și motivațiile sa.
Obișnuit în z. se reflectă insii-
ciențele memoriei și demersi-
rile gîndirii: transmițătorii
Răspîndirea z. este o func-
a dispozițiilor favorabile indi-
duale sau colective și a forței <<
influențare a mesajului. P. G. G. G.
(1974) găsește o aplicabilitate
legii Weber-Fechner în feno-
nele sociale de propagare a z.
Uneori z. poate deveni o stare de
opinie în condițiile împlerii con-
ținutului mesajului cu intere-
sele și aspirațiile celor ce le re-
cepționează. Cel mai bun mij-
loc de prevenire și combatere o z.
este informarea de masă, exactă
și completă.

Redactor : OLGA SILVIA TURBATU
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Bun de tipar 15.V.1D78. Apărut 1978.

Comanda nr. 8343

Tiraj : 60 000 ex. legate.

Coli de tipar : 24.50.

Comanda nr. 70 492
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”
București — Piața Scintei nr. 1
Republica Socialistă România

DICTIONARELE
ALBATROS

PAUL POPESCU-
NEVEANU

DICTIONAR

de

psihologie